

DANSK
BIOGRAFISK LEXIKON,

TILLIGE OMFATTENDE

NORGE FOR TIDSRUMMET 1537—1814.

UDGIVET

AF

C. F. BRICKA.

III. BIND.

BRANDT-CLAVUS.

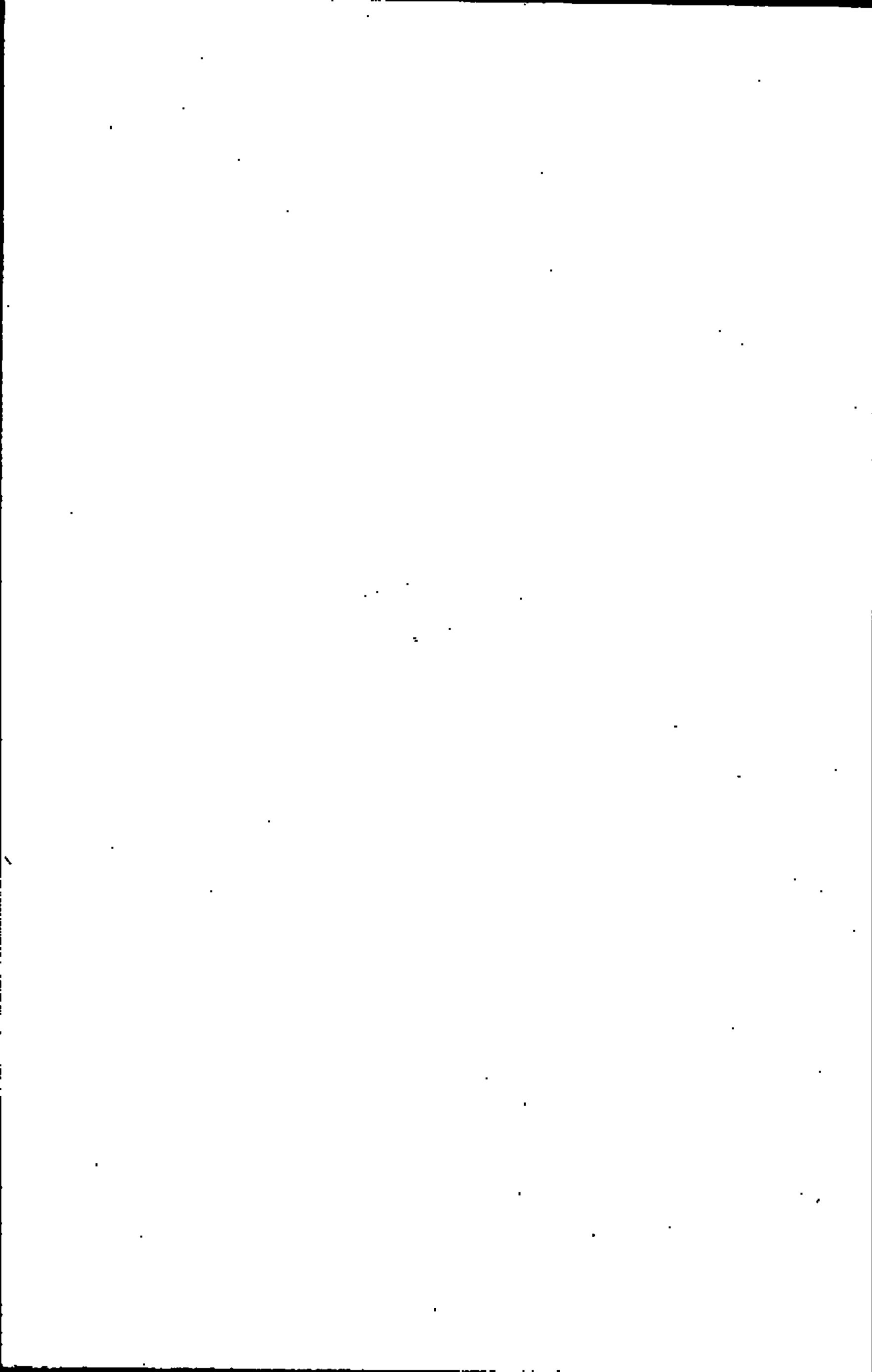

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

GRÆNES BOGTRYKKERI.

1889

Brandt, Carl Joakim, f. 1817, Præst og Forfatter. Han blev født i Nyborg 15. Avg. 1817; hans Forældre vare Kjøbmand og russisk Vicekonsul Rasmus Peter B. og Louise Esther f. Boesen. Efter at have tilbragt flere Aar i Huset hos sin Morfader, Provst J. F. Boesen, kom han i Nyborg Skole, og der fra blev han dimitteret 1835. Paa Farten over Store Bælt traf han sammen med L. N. Helveg, og med ham sluttede han et Venskab, der satte Frugt i et langt og betydningsfuldt Samarbejde. B. valgte det theologiske Studium, og som Student var han i nogle Aar Huslærer hos Professor, Konferensraad Kolderup-Rosenvinge; 1841 blev han theologisk Kandidat. 2 Aar senere blev han Lærer ved Waisenhuset, og i denne Stilling virkede han o. 10 Aar. 1845 ægtede han Dorothea Louise Elisabeth Henningsen († 1881), Datter af Urtekræmmer F. P. H., og samme Aar (5. Okt.) begyndte han i Forbindelse med sin Svoger R. T. Fenger Udgivelsen af Ugebladet «Dansk Kirke-tidende», som han senere, med Undtagelse af Præstetiden paa Landet, har udgivet dels ene, dels i Forening med andre (foruden Fenger L. Helveg, O. J. Sadolin og Fr. Nielsen). I Kandidat-aarene syslede han desuden med kirke- og litteraturhistoriske Studier, og 1851 foretog han med offentlig Understøttelse en Rejse til Stockholm og Upsala for at benytte de derværende gammeldanske Haandskrifter. 1848 var han Medstifter af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie, af hvis Bestyrelse han i mange Aar var Medlem, og 1853 deltog han i Stiftelsen af den danske Forening. 1856 blev han Forstander for Grundtvigs Højskole paa Marienlyst, 1860 udnævntes han til Sognepræst i Rønnebæk og Olstrup, og som saadan var han (1868—69) Medlem af den sidste Kirkekommission. 1872 blev han Grundtvigs Efterfølger som Præst ved Vartov, og i denne Stilling har han virket siden.

B. har været en af de betydeligste Talsmænd for Grundtvigs Kirke- og Skoletanker, og han har paa Møder og ved mangfoldige Bidrag til Litteraturen, især i «Dansk Kirketidende», ført den Grundtvigske Retnings Sag. Som Præst paa Landet og i Hovedstaden har han samlet en stor Kreds om sin Prædikestol, og flere af hans Salmer, dels originale («Vær stille, Hjærte, bi paa Gud»), dels oversatte, ere blevne Menighedens Ejendom. En Bibelhistorie («Bibelsk Billedbog med Fortællinger», 5. Opl. 1877), en Ledetraad i den kristelige Børnelærdom og hans «Legender» (3. Opl. 1887) have fundet en stor Udbredelse og megen Paaskjønnelse. Ogsaa som Præst har han fortsat sine historiske Studier, og flere værdifulde Arbejder bære Vidne baade om hans Samlerflid og hans Fremstillingsgaver. Han har udgivet «Lucidarius» (1849), en «Gammeldansk Læsebog» (1857), et Udvalg af «Ældre danske Digtere» (I, 1862), «Dansk Klosterlæsning» (1865), «Romantisk Digtning fra Middelalderen» (I—III, 1869—77) og, til Dels sammen med R. T. Fenger, 5 Bind af Christiern Pedersens danske Skrifter. Paa Grundlag af sine omfattende Samlinger til Christiern Pedersens Levned udarbejdede han en udførlig Monografi «om Lundekanniken Chr. Pedersen og hans Skrifter» (1882), som indeholder flere nye og værdifulde Oplysninger til Reformationstidens Litteratur- og Kirkehistorie. Den Del af Litteraturen, som han med størst Kjærlighed har gjennempløjet, er dog Salmedigtningen. Sammen med L. Helveg udgav han (1846—47) «Den danske Salmedigtning» i 2 Bind, et betydningsfuldt Arbejde, som ikke blot indeholder en Anthologi af danske Salmer lige fra Middelalderen til vore Dage, deriblandt mange forhen utrykte, men tillige Bidrag til en dansk Salmehistorie og biografiske Oplysninger om Salmedigterne. Senere har han givet en Skildring af «vore danske Kirkesalmebøger fra Reformationen til Nutiden» (1886) og en udførlig Levnedstegning af Salmedigteren Hans Christensen Sthen, ledsaget af et Udvalg af Sthens Salmer og aandelige Rim (1888). B.s udstrakte Kjendskab til den danske Salmedigtning er ogsaa kommet Menigheden til gode derved, at han har været Medlem af det Udvalg, der udarbejdede Tillægget til Roskilde Konvents Salmebog (1873), og af det, som udgav Forslaget til en ny «Salmebog for Kirke og Hjem» (1885, gennemset 1888), ligesom han ogsaa har føjet flere Tillæg til Grundtvigs «Festsalmer», der af ham blev omordnet til «N. F. S. Grundtvigs Kirkesalmebog».

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 297.

Fr. Nielsen.

Brandt, Christian, 1733—80, Historiker, født 30. Juni 1733 i Odense; Faderen, Peder Jensen B., var første Kateket, senere Klokker, ved St. Knuds Kirke, Moderen hed Birgitte Margrethe f. Møller. Student 1753, filos. Exam. 1755, kort efter Baccalaureus. Opholdt sig i Odense og studerede der, kom 1758 til Kjøbenhavn, hvor han hørte Forelæsninger over Theologi og orientalske Sprog; han tog ingen Embedsexamen. 1760 Famulus ved Universitetsbibliotheket, 1762 Famulus ved Kongens Bibliothek, 1769 Formand for Studenterne paa Regensen, død 25. Juni 1780. De mange Excerpter og Samlinger fra hans Haand, der bevares i det store kgl. Bibliotheks Haandskriftsamling, vidne om hans store Flid og omfattende, men spredte litterære Interesser. Han udgav paa ny 1760 i 4to «Joh. Jaspari Epithalamium in nuptias Francisci Lotharingi et Christinae Danicæ 1541» med en Indledning om Forfatteren; ellers haves trykt fra hans Haand et «Udkast til Dr. og Prof. Jørgen Tyge Holms Levnedbeskrivelse» i Lorcks «Fortges. Nachrichten vom Zustande der Wiss.» II og nogle Antegnelser til Griffenfelds Historie i Suhms «Nye Saml. til den danske Historie» III. Han havde samlet til et Skrift om Pestepidemierne og Pesthusene i Kjøbenhavn og disses Litteratur, men der udkom kun (efter hans Død?) Bogen: «Kjøbenhavnske Pesthus-Historie og forberedende Afhandling om St. Jørgens Hospitaler eller Spedalsk Huse og Syge, St. Hanses Hospital og Claudi Rossets Stiftelse», alene indeholdende Aftryk af Dokumenter.

B.s. autobiogr. Notits i Langebeks Excerpter i Kgl. Bibl., Nr. 218. Worm, Lex. ov. lærde Mænd. *Chr. Bruun.*

Brandt, Christian, 1735—1805, Kancellipræsident, nedstammede fra den ndfr. nævnte Overrentemester Peter Brandt. Hans Forældre vare Konferensraad Carl B., Kabinetssekretær og Kasserer hos Dronning Sophie Magdalene, og Else f. Berregaard, Datter af Konferensraad Chr. B. Den ndfr. nævnte, langt mere omtalte Enevold B. var hans yngre Broder. Faderen døde, medens han endnu var et lille Barn, og Moderen ægtede siden Gehejme-konferensraad, Baron Söhlenthal, Administrator for Grevskabet Rantzau. I Følge B.s Byrd og hans Stiffaders Forbindelser laa Embedsbanen aaben for ham. Som en ung Mand af fin Familie blev han 18 Aar gammel Hofjunker (1753) og 3 Aar senere Kammerjunker. Han var ej heller mere end 24 Aar gammel, da han blev Kommitteret i General-Landøkonomi- og Kommerce-

kollegiet, og senere avancerede han jævnt opad baade i Embeder og Titler. Han blev Landfoged i Delmenhorst 1764, fik Konferensraads Titel og Rang 1767 og naaede 1768 at faa det samme Embede, hans Stiffader havde beklædt, nemlig som Administrator over Grevskabet Rantzau. Efter at han ogsaa i samme Aar havde faaet Kammerherrenøglen, var bleven Ridder af Danebrog 1776 og Gehejmeraad 1784, blev han i dette sidste Aar som første Deputeret stillet i Spidsen for det vestindisk-guineiske Rente- og Toldkammer; 4 Aar senere udnævntes han til Forstander for Herlufsholm Skole og Opdragelsesanstalt og blev i samme Aar Direktør i danske Kancelli, hvormed han det følgende Aar forbandt det at være Direktør i Missionskollegiet og Waisenhuset (1789), ligesom han ogsaa blev sat i Spidsen for Vallø Stift som den ene af dettes Provisorer. Endelig fik han 28. Nov. 1789 den høje Stilling at blive Præsident i danske Kancelli, hvortil han ved A. P. Bernstorffs Død (1797) søjede det at faa Sæde i Konseillet. Da han efterhaanden var bleven stærkt tunghør, og Aarene ogsaa paa anden Maade tyngede ham, tog han i Okt. 1799 Afsked fra samtlige sine Statsembeder og flyttede snart efter ned paa Herlufsholm, som han var vedbleven at være Forstander for. Som en Anerkjendelse af hans lange Embedsvirksomhed blev der ved hans Afskedigelse givet ham Rang med Riddere af Elefanten. Grev Joachim Godske Moltke, der havde været hans Medprovisor paa Vallø, fik ham (1803) til at blive sin Kollega ogsaa som Kurator for Vemmetofte Kloster; men allerede to Aar derefter døde han (16. Marts 1805). Dagen efter at han var bleven Kammerherre, havde han (15. ~~Aug~~^{April} 1768) holdt Bryllup med Regitze Kirstine Skeel (f. 2. Juni 1746 † 10. Dec. 1806), et Ægteskab, der dog blev barnløst.

Hverken i det ydre eller i det indre havde B. den ringeste Lighed med Broderen Enevold B. Hans Styrke var Paalidelighed og en vis solid Dygtighed; men stort mere end en brugbar Embedsmand har han næppe været, og det var vistnok meget fornuftigt af ham som Kancellipræsident ganske at rette sig efter Christian Colbjørnsen, der den Gang var Generalprokurør. En af hans undergivne (Justitsraad J. Gude) har i nogle haandskrevne Optegnelser skildret ham som en uegennyttig, grundærlig Mand, der havde gode Kundskaber, var Bogelsker, saare venlig og tillige godgjørende.

Brandt, Christian, f. 1815, Musikdirektør. Han er født i Aalborg 28. Okt. 1815 og er Søn af en Sergeant i 2. jyske Regiment, i hvilket han selv blev ansat som Spillemand 1827. 1842 blev han udkommanderet med Fregatten «Thetis» paa et Togt til Middelhavet som Dirigent for det ombordværende lille Musikkorps. I 1846 blev han engageret som Musikdirektør ved Langes rejsende Skuespillerselskab og har, indtil han 1886 trak sig tilbage til Privatlivet, altsaa i 40 Aar, utrættelig virket som Syngeinstruktør og Musikdirigent ved Kasino (fra 1848) og ved Dagmartheatret (fra 1884). Som Komponist er han ikke optraadt; derimod har han arrangeret og instrumenteret Musikken til de fleste Vaudeviller og Operetter, som i denne lange Række af Aar have udgjort Kasinos Repertoire. I 1837 ægtede han Ida Sophie Margarethe Sønderskov, og 1866 blev han benaadet med Titel af Krigsraad.

Søndagsposten Nr. 541.

S. A. E. Hagen.

Brandt, Enevold Greve, 1738—72, Hofmand, var Broder til ovennævnte Chr. B. († 1805) og født i Kjøbenhavn. Han blev efter at have nydt privat Undervisning Student ved Kjøbenhavns Universitet og studerede Jura her. Kun 17 Aar gammel blev han Hofjunker, hvorefter han i nogen Tid studerede ved Sorø Akademi. Han bestod her (Sept. 1756) Examen med Ære. Det saa ud, som om han vilde gaa Embedsvejen, i det han (1759) blev Assessor auscultans i Højesteret og 1764 Assessor i denne Ret. Imidlertid havde han (1760) faaet Kammerjunkertitel. Efterhaanden valgte han at gjøre Karriere ved Hoffet; men han tørnede her sammen med Christian VII's Yndling Holck og dristede sig endog til at tilskrive Kongen et Brev, hvori han i lige Grad angreb sin Rival og roste sig selv (2. Maj 1768). Svaret derpaa var en Ordre fra Kongen om at forlade Kjøbenhavn inden 24 Timer og de kongelige Stater i Løbet af 8 Dage, det blev forbudt ham mere at vise sig i dem. Under Kongens snart paafølgende Udenlandsrejse skaffede han sig dog Adgang til ham i Paris, og han maa snart efter være bleven taget til Naade igjen. I det mindste blev han (Juli 1769) udnævnt til Kammerherre og fik kort derefter Sæde i den oldenborgske Regering.

Allerede tidligere havde han gjort Struensees Bekjendtskab, og da denne stræbte at gjøre sig til Herre over Christian VII, mente han at kunne faa Gavn af B., og han introducerede ham derfor i Sommeren 1770 hos Kongen paa Gottorp. Ved denne

Lejlighed skal Holck være bleven meget ubehagelig berørt ved hans Komme og have lagt dette saaledes for Dagen, at B. udbrød til ham: «Hr. Greve, jeg tror, De er bange for Spøgelses» (les spectres). «Nej ingeniunde,» svarede Holck; «men jeg har Afsky for Gjengangere» (les révenants). Han havde Grund dertil, da han nu blev fjærnet, og B. ved Struensees Ophøjelse i den følgende Tid kom til at indtage den ypperste Plads blandt Kongens nærmeste Omgivelser. Foruden det Hverv at holde den allerede aandssvækkede Christian VII med Selskab blev det overdraget ham under Titel af Directeur des spectacles at styre Hoftheatret og det kongelige Theater, han fik Overtilsyn med den kongelige Malerisamling og Kunstkammeret, og omsider (Nov. 1771) udnævntes han til Grand maître de la garde-robe, hvorved der bl. a. overdroges ham Opsyn med alle de Betjente, der havde at gøre med Kongens personlige Opvarning. Han havde imidlertid ogsaa været en af de første, der bleve dekorerede med den i Anledning af Kongens Fødselsdag (29. Jan. 1771) oprettede Mathildeorden, og 30. Sept. 1771 ophøjedes han samtidig med Struensee i Grevestanden.

B. var et ubetydeligt Menneske, der hverken fortjente den Lykke, han gjorde, eller den forsmædelige Lod, som til sidst blev ham til Del. Han var styg, men maa have haft en vis Lethed ved at bevæge sig i Verden. Var han end fri for store Laster, saa gjør han et frastødende Indtryk ved den Letfærdighed, der prægede hans Færd, og ved den Lavhed, hvormed han for at opnaa en i ydre Henseende glimrende Stilling lod sig overdrage det Hverv af Struensee at have Tilsyn med Kongen. Der paahviler ham en stor Del af Ansvaret for den usømmelige Tone, der i den Struenseeske Tid herskede ved Hoffet; han var med ved de utilbørlige Tilsidesættelser, der vistes Kongens Broder, Arveprins Frederik, i det han lod denne fjærne fra den kongelige Loge i Theatret; det var uanstændigt, at han lod sig udbetale ikke mindre end 6000 Rdl. af den kongelige Partikulærkasse; men mest forarges man over den Hensynsløshed, med hvilken han behandlede Kongen. Var det end sikkert en lidet misundelsesværdig Lod at holde denne med Selskab, saa skyldte han ham ydre Ærbødighed, og intet kan undskylde den Frækhed af ham, i Anledning af en fornærmelig Udtalelse af Kongen, at prygle denne. Det var saa meget mere utilgiveligt, som det ikke skete i Hidsighed, men med Overlæg efter Aftale med Struensee som en Slags Afstraffelse.

Hvor meget man end kan fristes til at opfatte B. og Struensee som et Par sammensvorne, var Forholdet imellem dem alt for grundet paa Egoisme til længe at kunne blive godt. I et bittert Brev til Struensee (Efteraaret 1771) klagede B. over den nedværdigende Rolle, han selv spillede, og sagde Struensee højst ubehagelige Sandheder om den Vilkaarlighed og det Despoti, han udøvede. Han var taabelig udelikat nok til med det samme at antyde, at han vilde blive tilfreds, hvis Struensee skaffede ham — Grevskabet Rantzau i Holsten. Der er ogsaa al Sandsynlighed for, at B. har haft Planer om at deltage i Skridt til at styrte Struensee. Det kom imidlertid til at gaa anderledes, da han selv tillige med denne blev Offer for den Sammensværgelse, der førte til begges Fængsling 17. Jan. 1772. Med sin vante Letsindighed synes han i Fængselet ikke at have anet, hvad Anklagerne imod ham kunde bringe over hans Hoved. Blød og let bevægelig, som han var, lod han sig imidlertid let paavirke i kristelig Retning af Holmens Provst Hee, da denne besøgte ham i Fængselet, og efter at Dødsdommen var fældet (25. April 1772), besteg han sammen med Struensee som en angergiven Kristen Skafottet (28. April). Den barbariske Dødsdom var ens for dem begge, i det først den højre Haand, saa Hovedet huggedes af dem, hvorefter deres Lig sattes paa Stejle; men han fik det Fortrin, at Henrettelsen kom til at begynde med ham. En saadan Straf var monstrøs i Forhold til, hvad han havde gjort sig skyldig i, og Stampe, der selv havde haft Sæde iblandt Dommerne, fandt det oprørende, at Dommen var bleven stadfæstet af Statsraadet og Kongen. Maaske havde det personlige Had, denne følte mod B., sin Del i, at Straffen ikke blev formildet. — B. var ugift.

E. Holm.

Brandt, Frederik, 1632—91, Præst. Faderen, Nicolai B., var først Hofpræst hos Hertug Hans den yngre og blev derefter 1612 Præst i Egen paa Als, hvor han ægtede sin Formands Datter, Margrethe Conradi. F. B., deres yngste og 9. Søn, blev født i Egen 13. Avg. 1632 og opkaldtes efter Hertug Frederik af Holsten-Nordborg, som stod Fadder til ham. Sin Skolegang begyndte han i Sønderborg, kom senere, som det synes, en kort Tid i Odense Skole(?), men udgik fra Gymnasiet i Stettin, hvor han havde studeret i 3 Aar, og hvorfra han indskreves som Student i Wittenberg. Efter at have besøgt forskellige tyske Universiteter rejste han hjem og opholdt sig derpaa en kort Tid i Sorø, maaske

som Hovmester for en Adelsjunker. 1653 lod han sig indskrive ved Københavns Universitet, hvor han 1654 tog theologisk Examen. Derefter var han en Tid Hovmester hos Jørgen Schults Søn, den senere Stiftamtmand Did. Schult, og medens han opholdt sig hos ham i Fyn, traadte han i Forhold til Henning Valkendorf paa Glorup, ved hvis Død (1658) han skrev et dansk Trøstedigt til dennes Enke, den holstenske Adelsfrue Margrethe Blome. Dette lille Digt maa, naar man tager Hensyn til Tidspunktet, hvorpaa det fremkom, fremhæves som en mærkelig Fremtoning i dansk Digtetekunst fra det 17. Aarhundrede. Ikke blot udmærker det sig ved en ualmindelig formel Færdighed i Behandlingen af det danske Sprog, men frembyder tillige mere Aand og Flugt i Tanker og Billeder end nogen anden samtidig Digtning her hjemme. I Foraaet 1658 blev han af Margrethe Blome kaldet til Sognepræst i Svindinge ved Glorup. 1676 blev han Hofpræst hos Enkedronning Sophie Amalie og Sognepræst i Nykjøbing og Systofte, og 1677 udnævntes han til Provst over Falster Sønderherred. Samme Aar disputerede han for Magistergraden, men fik dog, uvist af hvilken Grund, først Graden tildelt 1690. Han var 4 Gange gift: 1. med Anna Lorensen fra Sønderborg († 1663), 2. med Sophie Elisabeth Rehefeldt († 1667), Datter af Superintendent R. i Slesvig, 3. med Anna Riisbrich († 1687), 4. med Agnete Portuan. Med sine 3 første Hustruer havde han 15 Børn. Den sidste, der overlevede ham, bragte ham ingen Børn, men en betydelig Formue. B. døde 22. April 1691. Han var en af Landets rigeste Præster og efterlod sig et Bibliothek paa 3000 Bind, 330 Kobberstik og en stor Samling Mønter og «sjældne Rariteter». Som religiøs Forfatter staar B. højt. Han forenede en dyb religiøs Følelse med en alsidig Dannelse. De samme Fortrin, som udmærke hans ovennævnte Trøstedigt, fremtræde ogsaa i flere af hans andre religiøse Digte, især i hans Oversættelse af den 84. Salme og i hans «*Minutiæ piarum cogitationum, et Hundrede enfoldige Sprog og Vers*» (1682). Men størst Fortjeneste har han dog af at have oversat Kingos Morgen- og Aftensalmer paa Tysk (1685).

Møller, *Cimbria lit.* I, 65. Barfod, *Den falsterske Gejstligheds Personal-Hist.* I, 11 ff. II, 298 ff. J. Paludan, *Renaissancebevægelsen i Danmarks Litteratur* S. 176. 265 f.

S. M. Gjellerup.

Brandt, Johan Christopher, —1737, Bogtrykker og Avisudgiver, en Hamborger, etablerede sig i København 1717, blev 1726 Kronprinsens Hofbogtrykker. Han trykte mest Viser, Flyve-

blade, Plakater o. desl. og var berygtet som Forhandler af usædelige Viser. Ved Ildebranden 1728 blev han ødelagt. 1729 blev han Bogtrykker i Odense, hvor han fra 1735 udgav «Ugentlige provincial Notifikationsliste», en Adresseavis, som tillige er den første Provinsavis her i Landet. Han døde fattig 1737. Trykkeriet, som var usselt og ringe, fortsattes af Enken, Engelke Dorothea, og fra 1746 af Sønnen, *Peter Wilhelm B.* († 1778, gift med Marie Troner, † 1802), som 1747 udgav «Den moralske Landløbere», en her hidtil ukjendt Forening af en underholdende Nyheds- og Adresseavis, efter al Sandsynlighed redigeret af Birke-dommer, Dr. jur. Chr. Ditlev Hedegaard.

Stolpe, Dagspressen i Danm., især III.

P. Stolpe.

Brandt, Johannes Herman, f. 1850, Landskabsmaler. Hans Forældre ere Pastor emer. August Frederik B. og Charlotte Augusta f. Steenbuch, og han er født i Kjøbenhavn 29. Avg. 1850. Hans Kunst bærer et umiskjendeligt Præg af, at hans Syn paa Naturen er uddannet under Paavirkning fra Kyhn, skjønt de Æmner, han fortrinsvis vælger, lidet ligne denne Kunstners. Allerede det første Billede, han udstillede — paa Foraarsudstillingen 1872 —, var et bornholmsk Strandparti, den langt overvejende Del af hans senere Billeder har haft Motiver fra Bornholm, især fra Kysterne, hvor Brændingen bryder sig mod Klipperne. Den enkelte, brede, stærke Bølge — studeret i alle Belysninger — har været hans Yndlingsmotiv, men det har ikke fristet ham til koloristiske Experimenter eller ført ham bort fra den Soberhed i Behandlingen, der betegner de konservative blandt vore Landskabsmalere. Hans Hustru, Rebekka Sophie, er en Datter af Pastor Th. Steenbuch i Odense.

Karl Madsen.

Brandt, Lauritz, f. 1807, Mekaniker. Han saa Lyset 6. Sept. 1807 i Svendborg. Efter at være bleven oplært hos Faderen, der var Klejnsmed i Faaborg, rejste han 1827 som Svend til Kjøbenhavn for 2 Aar efter med Ranselen paa Ryggen at drage ud i Verden. Rejsen gik først til St. Petersborg, hvor han blev et Par Aar, og derefter til Tyskland, i hvis betydeligste Byer han efterhaanden arbejdede, Prag, Wien, München, Køln, Berlin osv. Han havde opgivet Smeddeprofessionen og beskæftigede sig med Udførelsen af alle Slags mekaniske Arbejder, endog matematiske Instrumenter, og da han i 1840 kom til New-York, hvor han fik Arbejde hos Skriftstøberfirmaet David Bruce jun., varede det ikke

længe, før han fremstillede en praktisk Skriftstøbemaskine. Med denne Opfindelse drog han nogle Aar efter til Evropa, hvor Maskinen hurtig trængte igjennem, men ikke altid under B.s Navn. 1846 fik han 7 Aars Eneret paa Maskinen her i Landet. 1848 vendte han tilbage til New-York, hvor han etablerede sig som Mekaniker. 1859 overlod han sit Værksted der til en dansk (N. Erlandsen), der havde været i Huset hos hans Forældre i Faaborg, men med Undtagelse af, at han et Par Gange gjæstede Evropa paa Rejser, vedblev han til 1881 at bo i New-York. Fra dette Aar har han haft Bolig i Kjøbenhavn. 1839 ægtede han i Missbach i Bajern Anna Kern (f. 4. Maj 1806), der, da hun i 1869 sammen med sin Mand besøgte Kjøbenhavn, som syg blev indlagt paa Diakonissestiftelsen, hvor hun døde 25. Febr. 1870.

Skand. Bogtr.-Tid. 1871, S. 121 ff.

C. Nyrop.

Brandt, Peter, 1644—1701, Overrentemester, blev født i Sønderborg 11. Juli 1644 i meget jævne Kaar. Faderen hed Christian B. og hørte til en vidt udbredt borgerlig Slægt af dette Navn. I Sønderborg tilbragte B. sin Barndom med den Skolegang, Hjemmet kunde byde, hvorefter han som mange af sine Landsmænd i snævrere Forstand drog til Norge og kom der i Tjeneste hos Landkommissær Gaarman. Her fra gik han til Kjøbenhavn for at forsøge sin Lykke og blev Haandskriver, først hos en Oberst Ablefeldt og senere hos Overjægermester Hahn. Baade under Kong Frederik III og Kong Christian V vare Udsigterne til Fremgang i Statstjenesten særlig gunstige for Sønderjyder. Ikke blot lettedes dem Adgangen ved Forkjærlighed fra Kongernes Side, der i dem baade fandt Landsmænd i særlig Forstand og Embedsmænd opvoxede uden Paavirkning af de i Kongeriget raadende aristokratiske Traditioner, men tillige anbefalede de sig ofte ved en Duelighed, som retfærdiggjorde en vis Protektion.* I April 1676 opnaaede B. Udnævnelse til Rentemester og kom derved til at staa under den daværende Overrentemester, Rensborgeren Heinrich v. Stöcken. Med dennes ældste Datter Abigael (Abel) Maria havde han Bryllup 1678, og nu gik det hurtig frem. 1679 nobiliteredes han (fornyet 1690), 1680 blev han Oberzahlmester, 1681 blev han efter Svigerfaderens Død († 1680) hans Efterfølger og paa den sidste Dag i Aaret tillige Deputeret i Kommissariatskollegiet; dog udnævntes han først 1684 officielt til Overrentemester. Under de i materiel Henseende næsten fortvivlede Forhold, som Danmark den Gang

* P. Brandt blev 1676 Hofzahlmester og Zahlmester for Kongskaasen, 1677 Zahlmester for alle Kaasen, 1678 Oberzahlmester, 1681 Rentemester, afskediges 1692 som Overrentemester, blev 1690 Deputeret i Landetaten Kommissariat.

frembød, da man, udmattet af Krigene, bøjet under de for Landvæsenet ugunstige Konjunkturer, dog ambitionerede efter at spille en afgjørende Rolle i Datidens politiske Stridigheder, var Posten som Overrentemester en af de utaknemmeligst mulige Støllinger. B. skal selv i en snæver Vending have pantsat sine Juveler for at skaffe Penge i Statskassen; men han savnede øjensynlig de overlegne Evner, der kunde tilvejebringe en Forbedring i disse Forhold. I Hovedsagen fortsætter han Christoffer Gabels Finanspolitik, der ved Skatter paa Jordegodset havde bragt Landet ud over Krisen efter 1660, men kun paa Bekostning af den danske Landbostand og af de Laangivere, som havde maattet tage Pant i Kronens Jordegods. Landbrugets Modstandskraft var dog for ringe til at tillade Systemets Fortsættelse uden de alvorligste og misligste Følger. Det Gods, der i Midten af Aarhundredet taxeredes til en Værdi af 50 Rdl. for hver Tønde Hartkorn, sank ned til $\frac{1}{4}$, ja $\frac{1}{5}$ af denne Pris, og Udbyttet af Paalæggene var saa usikkert og utilstrækkeligt, at Staten paa ethvert Punkt stod over for den pinligste Mangel paa pekuniær Evne. At de indviede kjendte den Udvej at tilskrive B. i stærke Udtryk med heftige Beklagelser — over hans underordnede og Sekretær, Rentemester Johan Neve —, kunde vel hjælpe vedkommende ud over den øjeblikkelige Knibe, men gjorde ikke Sagen i dens Helhed bedre. Dog hævdede B. sin Stilling hos Kongen, der flittig benyttede hans Arbejdskraft paa forskjellige Maader, og hvis Trofasthed mod gamle Venner ydede i hvert Fald ham et uryggeligt Værn. 1684 udnævntes han til Amtmand i det inddragne Tønder Amt, 1685 fulgte han Kongen til Norge, 1687 er han i hans Følge med paa Bornholm, 1688 blev han Ridder af Danebrog. En lille Kreds af hans Omgivelser: Ehrenschild, Knuth og Wibe, — af Modstanderne kaldet Kabalen eller de tyske — holdt sig tillige med ham paa deres dominerende Pladser, indtil Klagerne endelig bleve for stærke for B.s Vedkommende. At han havde søgt at besværg Stormen ved Forsøg paa Reformer, hjalp lige saa lidt som de tryglende Bestræbelser for at rejse indenlandske Laan hos Kommuner og private; Ondet var for indgroet til at kunne bødes ved slige Palliativer. Heller ikke forsloge de paabudte Kopskatter eller den Fortifikationsskat, der afdroges i Lønningerne 1691. Hovedangrebet kom sluttelig fra Chr. Sigfr. Plessen, der som Bestyrer af Prins Jørgens danske Indtægter havde gjort saadanne Erfaringer, at han kunde tale med en Myndighed, som Harmen laante Kraft til at besejre

den seje Modstand. I Slutningen af 1691 er han allerede i Stand til at kunne forudsige store Forandringer til det forestaaende Nytaar, og Kongen beskæftigede sig i en Grad som aldrig ellers med de haabløse finansielle Forhold. Omsider faldt Afgjørelsen, da Plessen selv 1692 i Febr. blev Præsident i Rentekammeret; men B. havde dog fremdeles en saa naadig Konge, at Nederlaget for ham fik Formen af en Udnævnelse til at forestaa Direktionen af General-(Krigs-)Kommissariatet og til Gehejmeraad.

B.s Virksomhed standses saaledes ingenlunde, men taber den tonegivende Karakter, den før havde haft. Fremdeles bevarede han øjensynlig sin Herres Naade og figurerer nu som før paa en fremtrædende Maade ved de Festligheder, hvortil Hoflivet gav Anledning. Men han ældedes, og under den nye Konge svækkedes hans Kraft hurtig. 28. Jan. 1701 døde han af Vattersot og begravedes i St. Petri tyske Kirke. Efter et forbigaaende Forsøg paa at blive Herremand ved at købe Tybjærggaard udløste han 1684 efter Svigerfaderens Død sine Medarvinger af Ejendomsretten til Pederstrup, hvor han opførte en ny Hovedbygning og udførte mange Haande Forbedringer og nye Anlæg. Efter hans Død blev Enken Overhofmesterinde for Prins Christian (VI). Af sit Ægteskab havde han 8 Børn, men kun 3 af dem overlevede ham, 2 Sønner og 1 Datter (en anden Datter omkom ved Amalienborgs Brand 1689). Hans yngste Søns 2 Sønner vare de to ovfr. anførte, Christian B., Kancellipræsidenten, og Grev Enevold B., men med dem uddøde hans Slægt.

Programma funebre.

Fr. Krarup.

Brandt, Poul, † 1687, s. Brand (II, 630).

Branner, Vilhelm Jacob, f. 1800, Officer, er en Søn af Klædefabrikant Johan Jacob B. (f. 1773) og Petrine f. Billeskov, Datter af Amtsprovst B. i Stenløse. Han fødtes 8. Avg. 1800 paa Jonstrup Fabrik og traadte ind i Hæren som Frikorporal, blev derpaa Landkadet og i 1818 Sekondlieutenant ved sjællandske (det senere 2.) Jægerkorps med Anciennitet fra 1815. B., som i 1827 var bleven Premierlieutenant og i 1837 Kapitajn, indgik 2 Aar senere Ægteskab med Louise Dorothea Clausen, Datter af Skibsfører Thomas C. af Kjøbenhavn. I 1848 var han Kompagnichef ved 2. Jægerkorps og deltog med dette i Kampen ved Bov og i Slaget ved Slesvig. Efter Korpsets heltedige Kamp ved Oversø, hvori dog B. ikke deltog, blev han Chef for dette og udnævntes

kort efter til Major. Aaret efter var Korpset med ved Adsbøl, og det udmærkede sig navnlig i Slaget ved Fredericia, hvor B., som kort forinden var bleven Oberstlieutenant, blev haardt saaret. I 1850 møde vi B. atter med sit Korps ved Helligbæk, Isted og Stenten Mølle, medens han i 1856 blev Pladskommandant i Glückstadt. Her fra vendte Jægerkorpset i 1857 tilbage til Kjøbenhavn, hvor det vakte almindelig Opmærksomhed ved sin fortrinlige Holdning og udmærkede Exercits. Krigsbestyrelsen valgte derfor B., som i 1854 var bleven Oberst, til Chef for en Uddannelsesskole for de fra Akademiet afgaaede Officerer. I 1859 forfremmedes han til Chef for 1. Infanteribrigade og 3 Aar senere til General, hvornæst han i 1863 blev Generalinspektør for Infanteriet, i hvilken Stilling han udfoldede en betydelig Virksomhed, indtil han i 1865 erholdt sin Afsked. B. blev i 1860 Kommandør af Danebrog.

Nationaltid. Nr. 3467.

P. N. Nieuwenhuis.

[paa 4 nr] Branth, Erik Otto, 1756—1825, Søofficer, født 14. Marts 1756 i Norge. Faderen var Brugspatron og Skovejer C. B., Moderen født Knoph. Sønnen blev Sekondlieutenant 1775 og avancerede gennem de forskjellige Grader, indtil han 1811 blev Kommandør. 1788 var B. som Premierlieutenant ansat ved den norske Kanonflotille under Kontreadmiral Arenfeldts Kommando, der understøttede Armeens Indfald fra Norge i Sverige. 2. April 1801 førte han som Kapitajn Blokskibet «Jylland» paa 54 Kanoner og 425 Mands Besætning; Skibet blev angrebet af de engelske Linjeskibe «Ardent» og «Russel» samt 2 Brigger. B. forsvarede sig imidlertid tappert; først da alle Kanoner vare demonterede og 100 Mand døde eller saarede, strøg han og kom i Fangenskab. Skibet blev senere plyndret og brændt. Aaret 1803 førte B. Fregatten «Freia» og senere Fregatten «Iris» paa Tugt i Middelhavet. 2 Aar senere havde han sin sidste Kommando, Briggen «Glommen», i Eskadre. 1812 ansattes han som Indrulleringschef i Østjyllands Distrikt, hvor han forblev til sin Død, 6. Avg. 1825. — Gift (1797) med en Datter af Proprietær Behr.

C. With.

Branth, Hans Jacob Arnold Christopher, f. 1810, Landmand. Arn. B. er født 7. Avg. 1810 i Altona, hvor Faderen, Caius B., var Møntmester og Direktør for de kgl. Kobberværker paa Hotherdam og Sølvværket i Poppenbüttel; Moderen, Elise Emilie, var født Stockfleth. Efter Faderens Død kom B., 9 Aar

gammel, til Kjøbenhavn, hvor han 1834 tog juridisk Examen; Aaret efter ansattes han som Regnskabsfører ved 3. jyske Infanteriregiment. Denne Stilling opgav han 1842, da han købte Hovedgaarden Høstemark i Aalborg Amt, 1848 købte han tillige Klarupgaard ved Aalborg, hvortil han flyttede, og nogle Aar efter solgte han da Høstemark. Paa Klarupgaard udfoldede B. en stor og paa den Tid i Jylland enestaaende Virksomhed: paa Gaarden, hvis Jorders Dræning han allerede begyndte i 1856, dannede han en fortrinlig jysk, graabroget Kvægstamme, og ligeledes søgte han at danne en egen Stamme af jyske «sorte» Heste — paa Gaarden ser man derfor kun blakkede Køer og sorte Heste —; som Godsadministrator udfoldede han en overordentlig Dygtighed, og navnlig sørgede han for ved Gaardsalg at faa Gaardene arronderede saaledes, at Bønderne fik deres Jord samlet. I den sidste Menneskealder har han været Dommer over Heste ved Landmandsmøderne, taget ivrig Del i den offentlige Diskussion om Hesteavl, været en energisk Talsmand for den jyske Landhest og endelig i et Par Aar virket som Stutterikommissær. B., der i 1883 udnævntes til Etatsraad, har i en Række Aar været Landvæsenskommissær samt var i 7 Aar Formand for Aalborg Amts Landboforening. 1835 ægtede han Caroline Kalko, Datter af Partikulier K. i Kjøbenhavn.

H. Hertel.

Branth, Harald Blicher, f. 1844, Landmand. B. er født 7. Avg. 1844 paa Høstemark i Aalborg Amt; Faderen er den ovfr. nævnte Etatsraad A. B. Efter at han i nogle Aar havde lært praktisk Landbrug og med Hæder deltaget i Krigen 1864 — i Maj blev han udnævnt til Lieutenant —, kom han paa Landbohøjskolen, hvor han i 1867 tog Landbrugsexamen. I nogle Aar virkede han derpaa som Forvalter, indtil han i 1873 overtog Sønder Elkjær i Aalborg Amt, først som Forpagter, senere, i 1883, som Ejer. I den Aarrække, B. har siddet paa Sønder Elkjær, har han udfoldet en betydelig Virksomhed: sin Gaard har han drevet frem paa mønsterværdig Maade, han var en af de første her i Landet, der afskaffede Brakken og afløste den med Rodfrugtdyrkning, med stor Energi har han arbejdet for rene Racer i Husdyrbruget og hævdet Landracens Fortrin, ivrig virket for Plantingsagens og Rodfrugtdyrkningens Fremme, været en energisk Talsmand for Fedning i ung Alder, og han har i sin praktiske Virksomhed, navnlig ved Fremstillinger paa Dyrskuer, ført Beviset for den jyske Kvægraces

Evner i denne Retning, osv. Det Hovedformaal, B. imidlertid har stillet sig, og som han nu ogsaa fuldt har naaet, er Dannelsen af en god jysk Malkestamme med Kraft, Fylde, god Bygning og Sundhed; hans Stamme paa Sønder Elkjær er højt anset og stærkt efterspurgt. I de sidste 4 Aar har B. været Formand dels i den jyske Fællesforenings «Udvalg for Husdyravl og Husdyrbrug», dels for Aalborg Amts Landboforening, der under hans Ledelse er voxet op til at blive den største Landboforening i Danmark. I Slutningen af 1888 frasagde han sig imidlertid paa Grund af Overanstrengelse disse som flere andre offentlige Hværv. B., der er en af de ivrigste Talsmænd for en fyndig Agrarpolitik i Danmark, har et anset Navn blandt Landmændene, og ikke blot de 300 Elever, han efterhaanden har uddannet paa sin Gaard, men mange andre Jordbrugere have hentet Raad og Vejledning hos den energiske og hjælpsomme Mand. 10. Juni 1873 ægtede B. Augusta Frederikke Caroline Lunn (f. 1850), Datter af Etatsraad, Godsejer F. L. til Knabstrup. *H. Hertel.*

Branth, Jakob Severin Deichmann, f. 1831, Botaniker og Præst. Født i Nykjøbing paa Mors 7. Dec. 1831. Forældre: Toldforvalter Caius Niels Behr B. og Charlotte Justiniane f. Deichmann. Efter Moderens Død kom han i Huset hos Morbroderen, Provst R. S. D. i Ferslev, gik i Aalborg Skole og blev her fra Student 1849. Medens han studerede til theol. Examen, syslede han ogsaa med Naturvidenskaben, og særlig interesserede Botanikken ham. Han blev theol. Kandidat 1857, derefter Huslærer ved Bregentved til 1861 og i de følgende 3 Aar Bestyrer af en Realskole i Tønder, hvor han i 1862 blev gift med Sophie Fanny Conradine Dumreicher († 1887), Datter af Forvalter F. A. D. Efter Krigen 1864 privatiserede han et Par Aar, indtil han 1866 blev Kateket i Skjelskør, 1871 Sognepræst i Elling-Tolne og 1880 i Ovsted-Taaning ved Skanderborg. I Jan. 1889 ægtede han Emmy Boldsen, Datter af Pastor H. C. B. — Hvad hans Forfattervirksomhed angaar, maa hans botaniske Arbejder anses for de betydeligste og særlig hans dels videnskabelige, dels populære Artikler om Laverne. Under sit Ophold i Skjelskør besvarede han en af Universitetet udsat Prisopgave om Laver, og i 1869 udgaves en af ham (i Forening med Affatteren af disse Linjer) udarbejdet større Afhandling: «Lichenes Daniæ eller Danmarks Laver». Senere har han bearbejdet de fra forskjellige arktiske Egne hjembragte Samlinger af Laver, med hvis Studium han frem-

deles beskæftiger sig. Angaaende en Del Bidrag til forskjellige inden- og udenlandske Botanikers Arbejder kan henvises til Warmings: «Den danske botaniske Literatur» (Botan. Tidsskr. XII, 205). Men ogsaa paa flere andre Omraader har han ydet værdifulde Bidrag, saaledes til Vendsyssels geologiske Forhold, ligesom han ogsaa har skrevet en Del Artikler i Tidsskrifter og Blade angaaende kirkelige og Skole-Spørgsmaal, som ere behandlede fra et frisindet Standpunkt. I de sidste Aar har han særlig virket meget for Søndagens Helligholdelse, til Dels i Forbindelse med Dissentere.

E. Rostrup.

Brarens, Heinrich, 1751—1826, Koffardikapitajn og Navigationslærer. Født 31. Avg. 1751 paa Før; blev som ungt Menneske Skibsfører og deltog 1785 i Admiral Løvenørns Opdagelsesrejse til Grønland. Ved denne Lejlighed erhvervede han sig Admirals Venskab og beholdt gennem hans Indflydelse 1796 Tilladelse til at være avtoriseret Navigationslærer og Examinator; 3 Aar senere flyttede han til Tønning som Lodsinspektør og udgav der et fortjenstfuldt Værk om Navigationen: «System der prakt. Steuermannskunde» (1800; 3. Opl. 1819), samt et Kort over Ejderen. 1816 blev der mod ham anlagt Sag for Udstedelse af falske Attester til en Skibsfører; han slap dog med en Mulkt. Han var gift to Gange; i sit første Ægteskab havde han 10 Børn. Døde 4. Avg. 1826.

Schmidt, Neuer Nekrol. der Deutschen f. 1826. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

C. With.

Brasch, Christian Henrik, f. 1811, Præst, Historiker. Han er født 4. Avg. 1811 i Aalborg, hvor hans Fader, Hans Adam Frederik B., der døde 1847 som Sognepræst i Lerup og Tranum, den Gang var Kapellan, Moderen hed Karen f. Glahn. Blev 1830 Student fra Aalborg Skole og tog 1835 theologisk Attestats. Var 1838—47 Huslærer paa Bregentved; dimitterede 1842 den senere Udenrigsminister, Lensgreve Fr. Moltke til Universitetet; foretog 1843—44 en Rejse i Udlandet, særlig i den Hensigt at lære det kirkelige Liv i protestantiske og katholske Lande at kjende; opholdt sig længst i Berlin, München og Rom. Blev 1847 efter Forslag af Grev A. W. Moltke kaldet til Præst paa Vemmetofte. En Undersøgelse, han 1852 fik Anledning til at anstille i Klosterets rige Arkiv for at bestemme et adeligt Vaaben i Kirken, førte ham ind paa historiske Granskninger og dermed ogsaa paa Forfatterbanen.

En udførlig Fremstilling af Vemmetoftes Historie i 3 Bind (1859—63) var den første Frugt af hans Studier. Siden er en Række andre værdifulde og ualmindelig smukt udstyrede Skrifter fulgte efter, saasom «Gamle Ejere af Bregentved fra 1382—1740» (1873); «Om Robert Molesworths Skrift: An account of Denmark as it was in the year 1692» (1879); «Det polske Kongevalg 1674 m. H. t. Prins Georg af Danmark» (1882); «Griffenfelds Kjærlighed til Charlotte Amélie la Trémouille, Prinsesse af Tarent» (1885). — Disse Skrifter hente fortrinsvis deres Stof fra Christian V's Tidsalder, der især har været Gjenstand for B.s Specialundersøgelser. 1876 valgtes han til Medlem af det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. Et Sygdomsanfald bragte ham til 1886 at tage Afsked fra Præsteembedet paa Vemmetofte, hvorpaa han tog Bolig i Kjøbenhavn. Gift 1848 med Frederikke Vilhelmine Louise Paap (fra Lauenborg), Lærerinde paa Bregentved. Hun døde allerede 1852. Siden har han levet ugift.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 573 f.

H. F. Rørdam.

Brasen, Hans Ole, f. 1849, Maler. Faderen, Ole Julius B., var Kjøbmand i Hillerød, hvor Hans B. fødtes 16. Jan. 1849. Moderen, Kamae Elise f. Smidt, havde i sin Ungdom malet nogle Blomsterbilleder, der gave Sønnen den første Idé om Kunst. 1863 kom han i Lære hos Malermester Schmiegelow, der interesserede sig varmt for B.s kunstneriske Anlæg og — støttet af Kand. L. Zinck — hjalp ham ind paa Kunstnervejen. 1871 udstillede han første Gang, fik i de følgende Aar Vejledning af Rasmussen Eilersen og rejste sammen med ham 1876 til Italien. Allerede i de Billeder, B. i hin Tid malede, viste han et ualmindelig frisk malerisk Syn. Efter i 1879 at have udstillet det store, dygtige Billede «Husarer vande Heste» fik han Akademiets Rejsestipendium, begav sig paa Vej til Norditalien, men standsede i Tyrol og tilbragte Vinteren i Paris, hvor han studerede under Bonnat. Sommeren førte ham tilbage til Tyrol, hvor han har malet flere af sine anseligste og elskværdigste Billeder. Hans Farve syntes under Pariseropholdet at være bleven noget tung og mørk, han har heldig søgt at kurere den ved at male Akvareller. Med Understøttelse af det Anckerske Legat foretog B. 1885 en ny Rejse til Italien. 1886 udstillede han et ypperligt Portræt; senere har han udstillet flere fornøjelige Smaabilleder med landskabelige Motiver fra Fredensborgs Omegn.

Karl Madsen.

Brasen, Jens, 1658—1736, Præst, var Søn af Præsten Ole B. i Davbjerg i Viborg Stift. Han dimitteredes fra Roskilde 1676 sammen med en ældre Broder. Som Student kom han 1683 i Fortræd for et usømmeligt Bryllupsvers, han havde ladet trykke og publicere uden Censur; egentlig skulde han have været relegeret, men Straffen formildedes til, at han maatte gjøre paagjældende Afbigt for Konsistorium og gaa 3 Uger i Arrest. Han blev et Aars Tid efter Hører i Ribe, senere (1688) Konrektor sammesteds og tog i samme Aar Magistergraden. 1698 blev han Præst i Nordby paa Fanø, hvor han døde 2. Jan. 1736 efter i 12 Aar at have haft en Svigersøn til Medhjælper i Embedet. Han var en lærd Mand og alvorlig Præst, men udannet og plump i sin Optræden; med Rektor Chr. Falster plejede han i sine senere Aar Omgang og Venskab. Foruden et theologisk Kontroversskrift, «Den vildfarende Mening, at Hedningerne bliver salige uden Christi Kundskab, gjendrevet» (1729), har han udgivet et Par sære og smagløse Lejlighedstaler; og en af de meget faa Ligprædikener over Frederik IV, der bleve trykte i Christian VI's Tid, er af B. (1732). Han var gift med Ellen Kirstine Brun, en Præstedatter fra Sjælland, der havde været Husholderske hos Biskoppen i Ribe Dr. Lodberg.

Nyerup, Lit. Lex. Suhms Nye Saml. III, 289 f. Falster, Amoenit. philol. I, 241. II, 132 f.; jvfr. Danske Saml. 2. R. IV, 149 ff. Wichmann, Danske Originaliteter (1837) I, 35 ff. 77 ff.

A. Jantzen.

Bratt, Jens Olufsen, —1548, Gejstlig. Han var en Broder af den følgende. J. B. blev immatrikuleret ved Rostocks Universitet 1525 og er maaske identisk med den Mand af samme Navn, der allerede 1517 indskreves sammesteds. Efter sin Hjemkomst kom han vistnok snart i nærmere Forhold til Ærkebiskop Olaf Engelbrechtsen og fik gejstlig Ansættelse i dennes Stift, hvor han i alle Fald 1534 var Kannik og 1540 havde Avre Sognekald paa Nordmøre som Præbende. Dette var maaske allerede Tilfælde 1533, da han ved Ærkebispens Rejse til Rigsmødet i Bud skjænkede denne en Tønde Tyskøl. I Begyndelsen af Aaret 1534 benyttede Ærkebispens ham ved Opgjøret med Fru Ingerd Ottesdatter Rømer, da en Forsoning mellem dem skulde istandbringes. I Juni s. A. sendtes han af Ærkebispens og Rigsraaderne Hr. Niels Lykke og Johan Kruckow fra Bergen til Herredagen i Kjøbenhavn med Fuldmagt for de andre norske Rigsraader til ogsaa paa deres Vegne at deltage i Kongevalget, om de ej selv skulde naa frem for

Vejrets Skyld. Desuden fik Hr. Jens i Forening med Biskop Hans Reff af Oslo et Ærende til Hr. Trud Ulfstand i Pengeanliggender. Om Høsten 1535 sendte Ærkebispens J. O. til Rigsraadmødet i Oslo, hvorfra denne beretter ham om det Forlig med Hr. Vincents Lunge, som Biskop Hans Reff og Provsten Morten Krabbe havde faaet aftalt; han tilraader derhos Ærkebispens at slutte sig til den unge Kong Christian III, hvorved han vil kunne benytte Hr. Vincents Lunges Mægling, da denne nu skal drage til Danmark, hvorhen Hr. Jens selv vil ledsage ham, i det han der haaber at kunne være Ærkebispens til Gavn. Omtrent samtidig med Hr. Jens' Brev modtog imidlertid Ærkebispens ogsaa Breve fra Kejser Carl V og Kong Christian II's Svigersøn, Pfalzgreve Frederik, og begyndte derfor nu det farlige Dobbeltspil, der endte med hans Flugt fra Norge og kort efter paafølgende Død.

Efter Ærkebispens Bortrejse har J. O. ligesom det øvrige thronbhjemske Kapitel snart fundet sig i de nye og forandrede Forhold. Maaske har han allerede under sit eget Ophold i Tyskland gjort Bekjendtskab med Luthers Lære, men i alle Fald er han gennem Broderen, Mag. Thorbjørn, bleven vunden for Reformationen. Kort efter 1540 er han vistnok bleven Sognepræst til vor Frue Kirke i Throndhjem, i det det vistnok er som saadan, at han 1542 gennem sin Broder og Hr. Eske Bille af Kongen søger at erholde «Stiftens Rente» af Vesteraalen i Nordlandene. I dette Embede afgik han ved Døden 12. Juni 1548, som der angives, dræbt af Jens Thillufsen Bielke (se II, 337). J. O. var gift med Barbara Kruckow til Fet, der i Adelslexikonnet tillægges et urigtigt Vaaben, der er fremkommet ved en Forvexling med Mandens. Deres Søn er maaske den Thorbjørn B., der nævnes som Kannik i Throndhjem, og som i saa Fald vistnok er død uden Afkom og overlevedes af Moderen.

Diplomat. Norveg., især XII. Norske Saml. I, 84. Erlandsen, Geistligheden i Throndhjems Stift S. 61. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Bratt, Thorbjørn Olufsen, —1548, Biskop, fra Andenæs i Nordlandene, hørende til en af de mange Smaaætter, der udgjorde Levningerne af Norges indfødte Adel, var en af de unge Klerke, som Norges sidste katholske Ærkebiskop, Olaf Engelbrechtsen, tog sig af for at uddanne en mere oplyst Præstestand. 1527—28 studerede han i Köln; her gjorde han Bekjendtskab med ansete danske Humanister, med hvem han fulgte til Kjøbenhavn, ved hvis Univer-

sitet han fik Ansættelse under den bekjendte Humanist Peder Svaves Ledelse, og var allerede paa denne Tid vistnok ikke upaavirket i luthersk Retning. Da Universitetet kort efter lukkedes paa Grund af de politiske Begivenheder, fandt Mester T. efter Peder Svaves Anbefaling Ansættelse som en af den unge Hertug Hans' Tugtemestre. Han ventede at se sin Lærling som Konge efter Kong Frederiks Død. Han har selv i et mærkeligt Brev til Ærkebispens paa denne Tid skildret sine glødende Følelser som Nordmand og Misfornøjelsen med sin Stilling i Danmark. Senere vendte han tilbage til Norge, blev 1538 Degn i Thronhjems Kapitel og sendtes som saadan samme Aar til Danmark for at rense Kapitlet for Beskyldningen for Meddelagtighed i Ærkebispens tidligere Færd. Da endnu ingen evangelisk Superintendent var udnævnt, vistnok nærmest paa Grund af Mester T.'s tidligere saa nøje Forhold til Ærkebispens, valgte Kapitlet 1542 Mester T. hertil; men han maatte dog først studere i nogle Aar i Wittenberg, hvorfra han fik de varmeste Anbefalinger af Luther og Bugenhagen. Først i Aaret 1546 fik han da kongelig Udnævnelse som Superintendent. Han tog sig ivrig af sin Virksomhed, navnlig af Skolevæsenet og lignende Forhold. I den Anledning foretog han en ny Rejse til Danmark 1547, men døde paa Tilbagerejsen af Pest i Hedemarken i Begyndelsen af 1548.

L. Daae, Thronhjems Stifts geistl. Hist. S. 14 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 503 ff.

A. Heise.

Braun, Ferdinand Albrecht, 1757—1813, Søofficer, født 10. Sept. 1757, blev Sekondlieutenant 1774, Premierlieutenant 1782, Kapitajnlieutenant 1789, Kapitajn 1796 og Kommandørkapitajn 1802. Efter i sin Ungdom at have faret til Søs som subaltern Officer med Marinens Skibe havde B. i Aarene 1793—97 en Del forskellige Chefskommandoer, saaledes Briggen «Nidelven» og Fregatten «Iris», sidstnævnte paa Togt til Vestindien. Ved Fjendtlighedernes Udbrud 1801 ansattes B. som Chef for Blokskibet «Danebrog», der i Slaget 2. April førte Olfert Fischers Stander, indtil det kom i Brand. Skibet blev angrebet af Lord Nelsons eget Admiralskib «Elefant» samt Linjeskibene «Glatton» og «Ganges», senere kom hertil desuden 2 andre. Af den 336 Mand stærke Besætning faldt 53, medens 51 Mand saaredes, deriblandt B., som mistede sin højre Haand, hvorefter hans næstkommanderende, Kapitajn H. Lemming, overtog Kommandoen. Efter at have sendt det friske Mandskab

i Land overgav han Skibet med sig selv og sin saarede Chef. Fjenden forefandt kun 3 brugelige, fornagtede Kanoner af dets oprindelige 60 Stykker. «Danebrog» drev en Stund brændende omkring og sprang en halv Time efter Slagets Ophør i kort Afstand norden for Trekrøner. Aaret efter tog B. sin Afsked af Tjenesten med fuld Gage i Pension og Kommandørkapitajns Karakter. Død 19. Dec. 1813.

With, Danske og norske Søheltes Bedrifter.

C. With.

Brauneiser, Christian August, 1777—1855, Rektor. B. blev født i Tønning 24. Okt. 1777, studerede fra 1796 Theologi i Kiel, blev Konrektor i Haderslev 1801, Rektor sammesteds 1809. Han tog sin Afsked 1848 og døde 14. Marts 1855. Han var gift med S. Sørensen. Han har udgivet en Række Programmer, mest af pædagogisk Indhold, og var fra 1819 i Forening med Pastor Laurtrup Udgiver af Bladet «Lyna».

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

S. B. Thrige.

Bravo, Johan, 1796—1876, Konsul. B. var født i Altona af jødiske Forældre og uddannede sig ved Kunstakademiet i Kjøbenhavn til Maler 1816—19, og efter at have hugget sig møjsommeligt igjennem i nogle Aar lykkedes det ham at komme til Rom, hvor han dog snart opgav Malerkunsten for ganske at hellige sig praktiske Forretninger. Hans Tjenstvillighed og Evne til at gjøre sig yndet skaffede ham en Ansættelse som Kunstagent (1841) med Forpligtelse til at give Kunstmeddelelser til Akademiet, og ved den gode Hjælp, han snart efter ydede ved Hjemsendelsen af Thorvaldsens Arbejder, opnaaede han at blive dansk Konsul i Rom (1846) og senere svensk-norsk Konsul, i hvilken Stilling han tit var en virkelig Støtte for Kunstnerne. Han blev Kommandør af Danebrog og Etatsraad og døde ugift 29. April 1876 i Rom.

Thiele, Thorvaldsen III og IV. Weilbach, Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Breckling, s. Brekling.

Breda (eller Bredow), Joachim, 1593—1660, Officer, af brandenborgsk Adelsæt, er sandsynligvis ved Christian IV's Hvervinger under Trediveaarskrigen traadt ind i den danske Hær, hvor han 1626 var Kapitajn, 1630 fik Bestalling som Major og 1633 blev Oberstlieutenant i det af Jesper Friis kommanderede jyske Regiment Fodfolk. Da Mandskabet ved de nationale Tropper kun indkaldtes

til Fanerne i Krigstid, bestod B.s Virksomhed som næstkommanderende ved Regimentet væsentlig i at rejse rundt i Udskrivningsdistriktet, Nørrejylland og Fyn, for at holde Mønstring og Mandtal, efterse Vaaben m. m., og det var egentlig en Forudsætning, at de højere Befalingsmænd ved de nationale Regimenter skulde være Jordegodsbesiddere. B. gjorde det første Skridt hertil ved 1634 med Christian IV's Tilladelse paa 5 Aar at forpagte Hovedgaarden Restrup, som Kongen havde foræret Grev Valdemar Christian, men som bestyredes af dennes Formynder, Otte Marsvin. Kongen, der ved alle Lejligheder viste sig B. meget bevaagen, paabød, at Gaarden skulde overlades ham paa billige Vilkaar, men desuagtet svarede den kun daarlig Regning for ham; han havde kun ringe Forstand paa Landbrug, kunde hverken med det gode faa Godsets Bønder til at svare deres Landgilde eller hamle op med dem i Retssager, og Gang efter Gang maatte han bede om Nedsættelse i Afgiften. Efter Forpagtningens Udløb hjalp Kongen ham frem paa anden Maade, idet han trods B.s nu noget fremrykkede Alder 1640 tog ham i sin Tjeneste som Hofjunker, 1641 gjorde ham til Jægermester og s. A. fik ham gift med Henrik Vinds Enke, Margrethe Laxmand (f. 1612 † 29. Jan. 1681), der i Medgift bragte ham Hovedgaarden Aggersvold. 1642 naturaliseredes han derhos som dansk Adelsmand og blev 1643 Oberst og Chef for det jyske Regiment. Denne Kommando fratraadte B. dog Aaret efter, da han blev Lensmand over Vesteraalen og Lofoten og ansat i den norske Hær, som han, efter Kongens Ordre udnævnt til Generalmajor af Hannibal Sehested, med stor Duelighed førte under Krigen. 1653 faar han Kvittering for det norske Len og er vendt tilbage til Danmark, hvor han 1655 sammen med U. C. Gyldenløve arbejdede paa Sjællands Defension. Ved Krigens Udbrud 1657 var der tiltænkt ham Kommandoen over Infanteriet i den skaanske Hær, men en begyndende Sygelighed nødte ham til at give Afkald herpaa, og han fik i Steden for den øverste Befaling paa Sjælland og blev Kommandant i Kjøbenhavn — en Post, han paa en kort Afbrydelse nær i Efteraaret 1657, sendt til Malmø i midlertidig Kommando, beklædte indtil Sept. 1659, da han afløstes af Frederik Ahlefeldt, for hvem han dog vikarierede ind i det næste Aar. Under Stormen paa Kjøbenhavn førte han Kommandoen paa Nordostfronten mellem Helters Skanse og Østerport. Han døde i Sept. 1660 og førtes til Aggersvold, hvorfra han blev begravet i Hjembæk Kirke.

S. A. Sørensen.

Bredahl, Christian Hviid, 1784—1860, Forfatter. Han var født 30. Okt. 1784 paa Sorø Akademis Hovedgaard, Hellestrupgaard, hvor Faderen, Peter Severin B., var Forpagter. Moderen, hvis Navn gjenfindes i Sønnens, hed Christiane Hviid. 1796 kom han i Slagelse Skole, der dengang styredes af den bekendte Skolemand Rektor P. Wøldike, som gjentagne Gange baade fra Regeringen og Universitetet havde modtaget hædrende Vidnesbyrd som Aerkjendelse af den udmærkede Dygtighed, hvormed han havde hævet Skolen fra dens tidligere Forfald; men han var nu bleven gammel og svag, og den Tugt og Orden, han havde gennemført, var ved Aarhundredets Slutning atter ved at tabe sig. Digteren B. S. Ingemann, som har givet en Skildring af de Udskejelser, der herskede i disse Aar under hans Skolegang i Slagelse, har dog vistnok rykket Udgangspunktet for sin Fremstilling noget for langt tilbage. Der er i ethvert Tilfælde ingen Tvivl om, at Wøldikes Indflydelse paa B.s Udvikling har været af stor Betydning. Den Omhu, hvormed han gennemgik de græske og latinske Klassikere, roses af en af B.s samtidige. Men især fremhæves den Indøvelse af Versekunsten, som Wøldike drev med stor Forkjærlighed, og hvorpaa der lagdes saa ringe Vægt i Landets øvrige Skoler. Han havde naturligvis fortrinsvis Øje for den latinske Digtning, men ogsaa de Forsøg i den danske, som forelagdes ham, gennemgik han med stor Omhu, og han bevarede ikke faa af Baggesens første Digte som kjære Minder om deres Samarbejde paa dette Omraade.

B. arbejdede flittig og deltog ikke i de Udskejelser, som Ingemann omtaler. Han var en Særling, der holdt sig uden for sine jævnaldrendes Lege og kun undtagelsesvis greb ind, hvor hans strænge Retfærdighedsfølelse æggede ham til at tage de svages Parti over for de stærkeres Tyranni, og han kunde gjøre det i Tillid til sin Legemsstyrke, der satte ham i Stand til at afvise ethvert Overgreb. At han ikke deltog i nogen Leg, finder sin Forklaring i et Karaktertræk hos ham, der lader sig paavise hele hans Liv igjennem, en afgjort Uvilje til at underordne sig. Der var i øvrigt noget af en Sportsmand i ham, og den Sikkerhed, hvormed han kunde sende en Bold imod Maalet og med en Sten ramme en Svale i Flugten, tyder paa en lang Øvelse og et sikkert Blik. Det var uden Tvivl ogsaa en Trang hos ham til at øve og udvikle sine fysiske Kræfter, der drev ham til at slutte sig til Skolens Kustos, en gammel, mandhaftig Kvinde, der optraadte i halv Mandsdragt, i Karletrøje og bredskygget Mandshat. Hun

gik under Navnet «Kærlingen» eller «Ringer-Lisbet», fordi hun til- lige var Ringer og Graver. Han fulgte hende trofast, hvor hun fær- dedes. Han hjalp hende med at hugge Skolens Brænde, i Kirketaarnet trak han Klokken for hende, og paa Kirkegaarden udførte han Graverarbejdet. Ingemann har i sin Skildring af ham kastet et vist romantisk Skjær over dette Forhold, og det kan være, at han har Ret. Deres Færden paa Kirkegaarden imellem Gravene, hvor de udvexlede deres Tanker om Død og Forkrænkelighed, har maaske haft noget tiltrækkende for ham, især da han var noget overtroisk. Han troede saaledes baade paa Hexe og Varsler, og han fastholdt denne Tro endnu i en fremrykket Alder. Men paa den anden Side var han stærkt paavirket i rationalistisk Retning af Præsten H. Bastholm og stillede sig mærkelig nøgtern og ædruelig over for mange religiøse Spørgsmaal. En Kjærlighedshistorie i 14 Aars Alderen, som han lejlighedsvis omtaler i en senere Alder, har maaske ogsaa haft nogen Indflydelse paa hans Udvikling, men han udtaler sig ikke nærmere om dette Forhold. I ét har Ingemann dog vistnok Ret, nemlig deri, at han mener, at den gamle «Ringer-Lisbet» har været Forbilledet for den gamle «Gumba», den hexe- agtige Sandsigerske, der blev B.s «Musa», og som hvis «Famulus» han lod sig inspirere i sin senere mærkelige Digtning.

1801 blev B. Student og hævdede Wøldikes Disciples gode Ry ved at gjøre en god Examen. Men dermed vare hans Kræfter foreløbig udtømte. Saa længe han stod under en god og sikker Ledelse, der afpælede ham Vejen, arbejdede han flittig nok, men da han kom paa egen Haand, manglede han Viljekraft og lod staa til. Anden Examen 1803 viste et meget tarveligt Udfald. Broderen, Hans Severin B., var bleven Student 2 Aar før ham og havde endnu nogen Indflydelse paa ham. Han studerede Theologi, og det skyldes vistnok ham, at B. ogsaa valgte dette Fag til Examensstudium. Men denne Broder døde allerede 1804, og fra den Tid opgav B. at arbejde imod et bestemt Fremtidsmaal. Han siger selv om dette Afsnit af sit Liv, at med sin Ungdom var han alt for ødsel, og at en ny ulykkelig Kjærlighed bragte ham til at slentre Livet igjennem. Han forlod Hovedstaden og opholdt sig en Tid hos Faderen, der som Enkemand havde opgivet Landbruget og levede af en lille Formue i Sorø. Moderen var allerede død 1801 paa Krummerupgaard, hvor Familien den Gang boede. Faderen døde 1810, og den lille Arv, B. derved kom i Besiddelse af, satte ham i Stand til at leve et frit og ubundet Liv uden Be-

kymring for Fremtiden. Han lejede sig ind som Kostgænger i Nærheden af Sorø og drev Tiden hen med at se paa Markarbejderne og gaa paa Jagt eller med Læsning af Skjøn litteratur, for saa vidt som han kunde tage sig sammen og holde sig inden Døre. Første Gang, han fremtræder i Litteraturen, var 1810, da han i «Statstidende» (14. Dec.) indrykkede et fordringsløst, men stemningsrigt Digt over sin Fader. Men i øvrigt gjemte han i Haandskrift flere dramatiske Digte, f. Ex. «Pauli Omvendelse» i tunge Trimetre, udarbejdet under Paavirkning af Oehlenschläger, og «Roller», et Sørgespil fra o. 1813. Under Striden imellem Baggesen og Oehlenschläger skrev han: «Søbekaalen, hin poetiske», rettet mod Tylvten og Oehlenschlägers Digterhovmod. Men intet af dette kom nogen Sinde frem. Hans Kjendskab til Litteraturen var ikke stor, og hans litterære Forbindelser vare meget begrænsede. Han havde læst Goethes Clavigo, Wilhelm Meister og Werther. Oehlenschlägers Digterværker kjendte han og satte dem langt højere end Goethes. Ogsaa Foersoms Oversættelse af Shakspeare, som udkom 1807—18, maa han til Dels have læst, skjønt han ikke omtaler den. Engelsk kunde han ikke.

B. var nu allerede henved 35 Aar, og endnu slentrede han Livet hen uden at føle Trang til at samle Evner og Kræfter imod et bestemt Maal. Han levede, siger han selv, efter sit eget Hoved og brød sig hverken om Per eller Poul; han var en Naturens Søn, for saa vidt man kunde være det i det 19. Aarhundrede, en demokratisk Natur, der oprørtes ved ethvert saa vel gejstligt som verdsligt Aag. Der maatte et Stød til udenfra, der kunde sætte hans Lidenskab og Viljekraft i en saadan Bevægelse, at han overvandt sig til at forlade sit Overdrev for at tage en Kamp op imod Kulturens Overgreb. En gammel, fattig Kone sankede Brændekvas i en Skov. Hun blev overrasket af en Skovfoged, der løsnede et Skud imod hende. Dette Skud vækkede B. Fra nu af kjendte han sig selv igjen og følte sig som en Ridder, der var kaldet til at kæmpe imod al den Uret og Vold, et forkvaklet Samfund kunde frembyde. Kort efter udgav han sit første dramatiske Arbejde: «Dramatiske Scener, uddragne af et ældgammelt Haandskrift, frit oversatte af det kyhlamske ved C. Bredahl, Kyhlamsensis musæ famulus», 1. Del, 1819. Det var en Række Brudstykker uden nogen harmonisk afrundet Komposition. I et fantastisk Kejserdømme paa Maanen fører Forfatteren en «Række Skikkelser frem, der iklæde deres ejendommelige Tankeindhold snart en

gigantisk Pathos, snart en stille hulkende Vemod, snart en mandig-barsk Humor og snart en sønderflængende Satire. Verdens Forføngelighed, Tidens Usselhed, Menneskets Smaalighed skildres med Shakspearesk Billedrigdom, og som Modsætning dertil trofast Sammenhold imellem de faa, der, flygtende bort fra al denne Ynk til Naturens sandere Liv, med Foragt skue ned paa den troløse Færd.» 1820 udkom 2. Del: «Sotto og Lorna». Allerede 1819 havde Rahbek i «Tilskueren» henledt Opmærksomheden paa dette mærkelige Digterværk. Men da han ikke kjendte Forfatteren og følte sig fremmed over for den Form, hvori Digtingen fremkom, holdt han sin Kritik tilbage. 1821 fremkom i «Litteraturlidenden» en velvillig Anmeldelse af Jens Møller, der bød Forfatteren velkommen i den danske Digterkreds; men heller ikke han kunde finde sig til rette med Henlæggelsen af Scenerne til Maanen, skjønt han «i de lunariske Personer gjenkjendte Kjød af vort Kjød og Ben af vore Ben».

Den kraftige poetiske Føde, B. bød paa, passede ikke til Tidens Smag, og han fandt kun faa Læsere. Skjønt Indtægten ved Salget af de to udkomne Dele ikke engang kunde dække Trykningsomkostningerne, afskrækkede det ham dog ikke. Nu, da han først havde overvundet sig til at træde ud af sin Uvirksomhed, følte han, hvorledes Modet voxede. Han trængte nu til at udvide sig ogsaa paa andre Omraader og tage en praktisk Livsgjerning op. 1820 ægtede han sin yngre Broders Enke, Vita Sophie f. Bertelsen, der medbragte en værkbruden Søn. Desuden tog han sin Søster, et ulykkeligt Offer for en troløs Elsker, i Huset. Han haabede at kunne ernære Familien ved et lille Landbrug. Resten af sin Fædrenearv, 3000 Rdl., mente han at have i Baghaanden, og hvad der i øvrigt vilde gaa med, skulde indvindes ved litterært Arbejde. Men han havde laant sin lille Formue bort til en Ven, og da han vilde have den tilbage, viste det sig, at den var gaet tabt. Hans «Haabs hele Bygning laa i Grus», og dermed begyndte hans «Næringssorgers Saga». Han tabte dog ikke Modet. Han lod Familien blive tilbage paa Oldeberggaard ved Sorø og rejste til Kjøbenhavn, hvor han haabede at finde Velyndere i litterære Kredse. Det lykkedes ham ogsaa til Dels, i det Professor P. E. Müller, der den Gang var Redaktør af «Litteraturlidenden», tog sig af ham og stod ham bi med Raad og Daad. Under sit Ophold i Kjøbenhavn udgav B. 1820 «Nytaarsgave for 1821 til den

ynkværdige kyhlamske Famulus», hvori han skildrer sig selv som en Stakkel, der vaander sig under Livets tunge Tryk:

«Jeg drømte om Glæde, men vaagned til Ve —
Naar jeg tænker paa eder, I elskede tre!
da rinde mine Taarer saa stride.»

1821 udgav han «Lirmsongs Optegnelser paa en Rejse, oversatte af det kyhlamske og lokaliserede», der indeholde en Polemik imod Romantikken og Mystikken, rettet imod Oehlenschläger og Ingemann. Dette Skrift efterfulgtes 1822 af »Smaating for Smaating til J. K. Høst». Denne havde nemlig beskyldt ham for Uhøviskhed, fordi han ikke var snerpet nok i Valget af sine Udtryk, der undertiden faldt i det bondske raa. Samtidig hermed udkom 1821 3. Del af «Dramatiske Scener»: «Skuespillet i Kyhlam eller Røver Thurno», og 1822 4. Del: «Tvekampen i Kyhlam», men de synes ikke at have vakt nogen Opmærksomhed. I disse 2 sidste Aar boede han i Sørbymagle ved Slagelse og stod i livlig Brevvexling med P. E. Müller, der sendte ham baade Penge og Bøger. 1824 købte han for 5 Rdl. Parcellen Damsgaarden, et Arvefæste under Sorø Akademi, men han overtog den øde og tom med udpinte Jorder og med Gjæld og Restancer, som han maatte betale. Her voxede de økonomiske Vanskeligheder ham over Hovedet, og Næringsssorgerne jøge hans Muse paa Flugt. Men i Sorø fandt han en trofast Ven i B. S. Ingemann, der ikke slap ham i Nøden, men altid fandt Udvej, naar Trangen var størst. Ogsaa fra anden Side gjordes der Forsøg paa at mildne hans Kaar. En gammel Veninde, Fru Benedicte Rosenstand-Goiske, f. Wøldike, en Broderdatter af hans gamle Rektor, lod 1831 i «Dagen» indrykke en anonym Opfordring til at hjælpe en «Digterbroder af Ewald i lige saa trykkende og kummerfuld Stilling», som var nær ved at segne under det groveste materielle Tryk «paa Holbergs Grund som i hans Akademis Paasyn». Dermed var Opmærksomheden igjen henledt paa den trængende Digter. Kongen fritog ham for Skatter og Afgift til Akademiet, og ved privat Indsamling indkom hened 900 Rdl., saa at der dog blev en lille Sum tilovers, efter at Gjælden var betalt. Da B. begyndte at se lysere Dage i Møde, vendte Musen atter tilbage. 1832 udgav han «Fra gamle Gumba», et Indlæg i Gjengangerstriden. Samme Aar udkom 5. Del af «Dramatiske Scener»: «Kejser Glomer», med stærke Udfald imod Grundtvig og Lindberg, maaske det mest formfuldendte af B.s

Arbejder. 1833 afsluttede han «Dramatiske Scener» med 6. Del: «Saaledes gik det til sidst». 1837 skriver han, at han havde 5—6 dramatiske Arbejder liggende. Han havde sendt dem til Theater-censoren, C. Molbech, men fik dem tilbage med den Erklæring, at de ikke lode sig føre frem. Endnu 1842 udgav han «En Hverdagshistorie af Mads Klister», en tung og trættende Parodi paa Fru Gyllembourgs Hverdagshistorier. Af langt større Værd var derimod «Erindring om Danmarks svundne og Haab om dets kommende Dage» fra samme Aar, der er mærkelig ved sin politisk konservative Karakter. Han udtaler sig her for «Eneherskerstaven» og foretrækker en maadeholden Enevælde for et Demokrati. 1848 udtaler han sig endnu stærkere: «Et absolut Demokrati er en absolut Uting». Saa meget havde en sand Demokrat den Gang lært af Tiden. 1845 fik han en aarlig Digtergage paa 250 Rdl. Af hans dramatiske Arbejder naaede kun et eneste frem paa det kgl. Theater. 29. Dec. 1849 opførtes hans: «Knud Svendsøn», et Sørgeespil i 5 Akter. Men uagtet J. L. Heiberg havde fileet paa det og efter bedste Evne hjulpet til at føre det igjennem, kunde det dog ikke holde sig paa Scenen. Dermed standsede B. sin Digtervirksomhed. Men efter F. L. Liebenbergs Opfordring overtog Samfundet til den danske Litteraturs Fremme 1855 en ny Udgave af «Dramatiske Scener» i forkortet Form, og B. fik henvend 1600 Rdl. i Honorar. Udgaven besørgeades af Liebenberg, der dog ikke satte sit Navn paa Værket. B. døde 16. Jan. 1860.

Dansk Maanedsskrift 1864, II, S. 225 ff. O. Borchsenius, To Digtere, 1886. P. Hansen, Illustr. dansk Litteraturhist. II, 388 ff. 455 ff. S. M. Gjellerup.

Bredal, Anne Margrethe, 1655— , Datter af Præsten Jens B. og Marie Holgersdatter, er født i Skade Præstegaard i Aarhus Stift 13. Sept. 1655. Allerede som Barn var hun bekjendt for Letnemhed og Lærdom; i sit 15. Aar skrev og foredrog hun i sine Forældres Hus en latinsk Tale i Anledning af Christian V's Salving (trykt 1671). Senere blev hun Lærerinde hos Birgitte Gjøe til Qvitzowsholm og ægtede ^{Fornægteren} (Ejeren) af Brahesholm, Niels Sørensen, med hvem hun fik 8 Børn, saa at hun til sin store Beklagelse maatte lægge sine lærde Sysler paa Hylden. Hun gjenoptog dem imidlertid i sit andet, barnløse Ægteskab med Erik Bredal, Rektor i Horsens, vistnok hendes Slægtning. Dog har hun ikke efterladt andet end et Par latinske Breve af 1696 og 1703, det sidste af avtobiografisk Indhold og begge trykte i hendes Levnedbeskrivelse

i Alb. Thuras «Gynæceum Daniæ literatum» S. 36, og derefter i Schønaus «Lærde Fruentimmer» I, 269. Hun opnaaede en høj Alder, men hendes Dødsaar findes ikke angivet. *J. Paludan.*

Bredal, Erik, 1607—72, Biskop. Født i Rudkjøbing af Forældrene Sognepræst Anders B. († 1630) og hans anden Hustru, Abigael Christensdatter. Deponerede fra Sorø 1629, blev 1631 Hører i Nykjøbing p. Falster og 1633 Rektor sammesteds. Han studerede 1637—39 i Rostock, blev Magister i Kjøbenhavn 1639 og blev 1640 Sognepræst til den nye (Frelserens) Kirke paa Christianshavn, hvorfra han 1643 blev kaldet til Throndhjems Bispestol. Hans Bispeliv blev i høj Grad uroligt og anstrængende. 3 Gange maatte han foretage den besværlige Rejse til Christiania — ved Stændermødet 1644 og ved Hyldingerne 1648 og 1660 —, men dette blev dog det mindste. Efter Roskildefreden 1658 blev Throndhjem besat af Svenskerne, og B., som ikke vilde underkaste sig, blev fordreven. 19. Marts 1658 søgte han Beskikkelse til Superintendent over Nordlandene, som han fik. Han vilde ogsaa have Søndmøre af Bergens Stift lagt dertil, for at han der kunde residere. Imidlertid begav han sig med nogle Studenter og Skoledisciple til det biskoppelige Kald Throndenæs i Senjen. Da han kom did, var den fungerende Præst netop død. B. overtog hans Embede og tog sig varmt af Finnerne, i det han hentede deres Børn til sig, underviste dem og sendte dem saa hjem til deres Familier. De unge Mennesker, han havde taget med, sendte han ud blandt Fjældfinnerne for at faa disse omvendte fra deres hedenske Liv, men ingen af dem skal være kommen tilbage. Begivenhederne udviklede sig imidlertid til Fordel for vort Land. I Avg. 1658 brød Krigen ud paa ny. 1. Okt. lejrede en norsk Hær sig paa Stenbjærget, og i Dec. maatte Svenskerne overgive Throndhjem. I Sept. 1659 var B. tilbage i sin Residens, der vel nu var opbygget efter Branden 1651. Der er ingen Tvivl om, at B. forestod Embedet med Troskab og Nidkjærhed som en talentfuld, kraftig og duelig Mand, om end stundum hans Myndighed og Lyst til at vise sig frem kunde drive ham for vidt. Han fordrede meget af Præsterne, og det hændte saaledes, at han ved Bispeexamen rejicerede Kandidater, der havde sine Testimonia fra Universitetet, og paalagde andre at indfinde sig hos ham til ny Examen, naar de havde bragt det videre i sine Studier. Dette saa vel som hans Strænghed paa Visitatserne, hvor man paastod,

at han lagde Præsterne i Skat og forlangte Rejsepenge, foranledigede Klage til Kongen og en Undersøgelse, ved hvilken han vel benægtede Beskyldningerne, men dog (1656) maatte tage imod et Paalæg om at holde sig til Ordinansen og Loven med Hensyn til Kaldelsen og Prøvelsen af Kapellaner samt Paalæg paa Præsterne. Schönings Meddelelse, at han skal have været den første, der tænkte paa Oprettelsen af en akademisk Læreanstalt for Norge i Throndhjem, beror paa en Misforstaaelse, og kun saa meget er sikkert, at han — selv en lærd Mand — gjorde meget for at fremme Lærdom inden Stiftets Gejstlighed (Daae, Throndhjems Stifts gejstl. Hist. S. 103). Foruden sine lærde Studier syslede han ogsaa med Salmedigtning, men hans bibelske Sange (efter 5. Mosebog) kjendes ikke mere. Han døde 16. Maj 1672. Gift med Johanne Rogert, Datter af Borgmester Villum Andersen R. i Nykjøbing p. Falster; med hende skal han have haft 17—18 Børn. Nedenstaaende N. K. Bredal var hans Sønesøn.

L. Daae, Throndhjems Stifts geistl. Hist. S. 98 ff. Norsk theol. Tidsskr. N. R., VII, 30 ff.

D. Thrup.

Bredal, Iver Frederik, 1800—64, Komponist, er af norsk Herkomst, i Slægt med ndfr. nævnte Forfatter og Theaterdirektør N. K. Bredal. Faderen, Niels Iversen B., Bergenser af Fødsel, levede som Tegnelærer og Portrætmaler i Kjøbenhavn, hvor Sønnen fødtes 17. Juni 1800 i hans andet Ægteskab med Charlotte Augusta f. Green. B. uddannedes af Kapelmusikus Foght til en dygtig Bratschist, blev knap 17 Aar gammel ansat i det kgl. Kapel (1817) og optraadte paa Koncerter, hvor han vandt Bifald for den smagfulde Behandling af sit Instrument. Da han ved nogle Smaasager røbede Kompositionstalent, tilskyndede Foght ham til at uddanne dette, og han søgte da Vejledning hos Kuhlau, til Dels ogsaa hos Weyse; navnlig fik dog Kuhlau, der interesserede sig levende for ham, Indflydelse paa hans Udvikling, hvad der kan spores i hans Arbejder. Han skrev først for sit Instrument, en Koncert og flere Solosager for Bratsch, en Koncertante for Bratsch og Violoncel m. m., derpaa Paaskehymnen «Opstandelsen» (opført i Selskabet «Euterpe» 1828) og en Koncertouverture (1830), endelig Syngestykkerne «Bruden fra Lammermoor» (1832) og «Guerillabanden» (1834). For den dramatiske Komposition besad han særlige Evner, karakteristisk Melodiøsitet og dygtig Teknik i Syngestemmernes og Orkestrets Behandling, og hans Arbejder vandt Bifald hos Publikum;

men desuagtet ophørte hans Virksomhed i denne Retning ganske med 1834. Hans Syngespil lagdes snart hen, hvori den Tids musikalske Koterivæsen næppe var uden Del; det viste sig vanskeligt at faa brugelige Texter at komponere, og en Følelse af Skuffelse og Mismod bemægtigede sig efterhaanden hans Sind. I 1834 var han bleven ansat som Koncertmester med Forpligtelse til at dirigere Musikken til Skuespil og imellem Akterne, men fandt snart dette Arbejde meget kjedsommeligt; han komponerede kun lidet, nogle i Skuespil indlagte Sange og en Tenorsolo med Orkester, «Judas Ischariotes» (1838). En mørk Skygge faldt over hans Sind ved Tabet af hans i 1837 ægtede Hustru Elisabeth f. Andersen (Søster til Provst F. V. Andersen, se I, 226), der døde kort efter Sønnens, ndfr. nævnte Landskabsmaler N. A. B.s, Fødsel i 1841; efter den Tid komponerede han intet mere. I 1850 forlod han Orkestret og blev ansat som Korsyngemester; men ogsaa denne Stilling tabte hurtig Interesse for ham, og han blev mere og mere vranten og mismodig. I 1863 tog han sin Afsked og døde 25. Marts 1864, saa godt som glemt af det danske Publikum. Kun en ældre Generation mindes endnu de smukke Bredalske Melodier. Hans i 1849 ægtede anden Hustru, Mette Cathrine f. Thaning, Datter af Godsforvalter T. paa Vemmetofte, overlevede ham. († 28 Jan. 1889)

Flyveposten 6. April 1864 [af Overskou]. Nord. Convers. Lex. H. W. Schytte, Musiklex. *G. St. Bricka.*

Bredal, Niels Anders, 1841—88, Landskabsmaler, Søn af ovfr. nævnte Koncertmester I. F. B., født 22. Juni 1841 i Kjøbenhavn, var oprindelig bestemt til Lithograf, men da han følte sig mere tiltrukket af Malerkunsten, blev han 1860 Elev af Kunstakademiet og gennemgik dets Skoler indtil 1867. Forinden han forlod Akademiet, havde han allerede faaet Arbejder antagne til Foraarsudstillingen paa Charlottenborg; det første af disse, udstillet 1865, var et Parti af Marmorkirkens Ruin. Nogle Aar senere mødte han med to Motiver fra Bergen, hvor hans Bedstefader, Portrætmaler og Tegnelærer N. I. B., var født 1772. Den unge Kunstner havde uddannet sig til Landskabsmaler, men allerede Valget af det første Motiv, han udstillede, var betegnende for, hvilke Æmner han særlig vilde sysle med, nemlig landskabelige Motiver, i hvilke det arkitektoniske spillede en væsentlig Rolle. Dette træder især frem, efter at i 1873 Italiens ejendommelige Skjønhed og dets herlige Minder fra fjærne Tider aabenbarede sig for ham. Talrige Arbejder vidne

om hans Flid og hans aabne Øje for det, som netop egnede sig til at fængsles paa Lærred og Papir. Thi netop under hans lange Ophold i Italien gik det op for ham, hvilken Finhed og Ynde Vandfarven kunde fremkalde. Medens han tidligere væsentlig havde arbejdet i Olje, blev det fra nu af fortrinsvis Akvarelmaleriet, han dyrkede, og paa dette Omraade er det ikke lykkedes nogen samtidig dansk Kunstner at overgaa ham. 1880 drog han atter mod Nord; paa Hjemrejsen fængslede Venedig ham særlig, og mange Arbejder vidne om den Fortryllelse, Dogernes prægtige Stad øvede paa ham. Under sit lange Fravær fra Hjemmet var han dog ikke bleven sløvet for Fødelandets Skjønhed. Han hentede sine Motiver væsentlig fra Isefjordens Omegn og forstod i disse at nedlægge sin dybe Kjærlighed til Naturen og sin fine Sandhed i Gjengivelsen af det set. I disse Arbejder var selvfølgelig det rent landskabelige Hovedsagen, men i hans sidste Akvareller, Motiver fra Koldings stolte Slotsruiner, viste sig atter hans Forkjærlighed for Arkitekturen. I Kolding, hvor B. underviste, dels ved Teknisk Skole, dels privat, opholdt han sig i 2 Aar, men Savnet af den kunstneriske Paavirkning, der kun kan findes i en stor By, drog ham atter tilbage til Kjøbenhavn i Slutningen af 1887. Opholdet her blev dog kun kort; en akut Sygdom endte hans virksomme Liv 14. Febr. 1888. I 1882 havde Kunstneren ægtet Cecilie f. Holm, Enke efter Cand. phil. F. Abrahams. B. var en fin Kunstner, en nobel Karakter og en brav Kammerat.

H. R. Baumann.

Bredal, Niels Krog, 1733—78, Syngespildigter og Theaterdirektør. B. fødtes i Throndhjem 12. Sept. 1733. Hans Fader var Justitsraad og Lagmand Thomas B., en Søn af ovfr. nævnte Biskop Erik B., hans Moder, Anne Dorothea f. Krog, en Sønnedatter af Biskop P. Krog i Throndhjem. N. K. B. blev Student 1749. Uden Tvivl paavirket af Hjemmets litterære Interesser, udgav han allerede som Student en Oversættelse paa danske Alexandrinere af Ovids Metamorfoser (1752). R. Nyerup formener, at han ikke «med ganske utoede Hænder» er gaaet til dette Arbejde; men Claus Fasting har sikkert mere Ret, naar han i et Epigram siger:

«Roms, Jordens Guder, alt forvandlede Nasos Pen;
til Vederlag Niels Krog *forvandlede* ham igjen.»

Mere Betydning har B.s Syngespil i 3 Akter: «Gram og Signe eller Kjærligheds og Tapperheds Mesterstykker» (1756), der, om

end yderlig tarveligt i Komposition og i poetisk Værd, dog er det første i sin Art, som vor Litteratur kjender. I Fortalen til dette Stykke, der udgaves i elegant Udstyrelse med Kobbere og Vignetter, siger Forfatteren: «De fleste have hidindtil holdt det for en umulig Sag og saa at sige for et musikalsk Kjættereri at kunne bruge et andet Slags Sprog til et Syngespil end det vælske, som desuden over hele den fornemste Del af Verden har erhvervet sig en uindskrænket Myndighed — — jeg har i nærværende Værk forsøgt, om det var muligt at tilegne vort danske Sprog det Fortrin, samme, uden at hykle, fortjener for mange andre Sprog baade af Skjalde- og Tonekunsten.» «Gram og Signe» opførtes i flere fornemme Personers Nærværelse i B.s og hans Ven Caspar Peter Rothes Bolig og lykkedes over de tilstedeværendes Forventning. Opmuntret af dette Held skrev B. Aaret efter, 1757, i Anledning af Frederik V's Fødselsdag Syngestykket «Eremitten» og lidt senere «Den tvivlraadige Hyrde» (1758), som ogsaa vandt meget Bifald. Det var denne Succes, B. for en Del skyldte, at han blev udnævnt til Borgmester i sin Fødeby. — Da han imidlertid ikke kunde glemme Theatret, opgav han 1770 sin Embedsstilling og tog til Kjøbenhavn, hvor han Aaret efter udnævntes til Direktør for den danske Skueplads. Med stor Iver tog han fat paa sin Gjerning, ikke alene det danske Syngespil søgte han at fremme, men ogsaa det gode Lystspil (saaledes fik han f. Ex. «Minna v. Barnhelm» opført) og udstedte en opmuntrende Indbydelse til at skrive danske originale Tragedier. Da skilte en Theaterbegivenhed ham ved en stor Del af det intelligente Publikums Gunst.

Theatersæsonen 1771 aabnedes med et nyt Syngestykke af B., «Tronfølgen i Sidon», der ligesom hans foregaaende Arbejder ved sin første Præsentation for Publikum vandt meget Bifald, blandt andet fordi en af Indledningsarierne, der skildrede Daggryet og Naturens Opvaagnen, af Kapelmester Sarti, Stykkets Komponist, ledsagedes af en Musik, der efterlignede Gjøgens Kukken, Frøens Kvækken, Lærkens Sang o. s. fr. Men Stykkets poetiske Værdi stod under Lavmaalet: det hele var ikke andet end et Sammensurium af Svulst, Sentimentalitet og Meningsløshed. «Tronfølgen i Sidon» fik da ogsaa en haard Medfart i den af Student Peter Rosenstand-Goiske udgivne «Dramatiske Journal». Skjønt denne vistnok var beføjet, kunde dog den haanende, udfordrende Tone, hvori Kritikken var fremsat, nok irritere B.; og han, den ældre, ansete Embedsmand, besluttede nu at tage en eklatant Hævn over

den 18aarige Friskfyr-Æsthetiker. Som «Efterspil» til «Tronfølgen» skrev han «Den dramatiske Journal», hvori han paa aristophanisk Vis (men rigtignok ikke med aristophanisk Kunstner-evne) lod sin Kritiker optræde til Spot paa Scenen. Dette «Efterspil» blev tillige med «Tronfølgen» opført 25. Nov. B. havde ladet uddele Fribilletter til flere Officerer, der dels «ikke vilde taale, at en Blæksmører spillede en af Hs. Majestæt bestaltet Direktør og galant Mand paa Næsen», dels som Tilbedere af nogle Aktricer, som vare dadlende omtalte af Rosenstand-Goiske, vilde forsvare disse mod «Journalistens» kaade Angreb. Men ogsaa en Del varmblodige unge Studenter vare mødte, bestemte paa at protestere mod, at en Kammerat gjordes til Nar paa Scenen. Allerede under selve Stykket begyndte Klappere og Trampere at give deres respektive Bifald og Mishag til Kjende. Men under Efterspillet steg Tumulten til det højeste, da ogsaa nogle Vægterpiber paa «Journalisternes» Side begyndte at skingre. Oberst Køller sprang op paa Parterrets Bænke, saa truende hen mod Studenterne og raabte: «Bravissimo, Gott straf' mich! fort bien!», hvorpaa alle Officererne ved Hjælp af deres tykke Hjorteskindshandsker stemte i med en dundrende Klappen. Men ogsaa Studenterne rejste sig nu, pebe og trampede af alle Kræfter. Da raabte Køller: «Schufte! vermaledeitetes Crapüle! H'raus mit den Lümmeln!», og nu begyndte Næver, Spanskrørsstokke, ja selv Kaarder paa begge Sider at komme i Gang. Til sidst maatte Studenterne rømme Parterret, medens Officererne kommanderede Fortsættelsen af Spillet. Men Forbitrelsen over Officerernes Adfærd var almindelig og ikke alene Studenter i Hobetal, men ogsaa skikkelige Borgere og brave Matroser havde ved den næste Opførelse af «Tronfølgen» flokket sig uden for Theatret for, som de sidste sagde, «at pudse Stivstøvlerne, hvis de gjorde sig mussige mod de sorte». Men «Efterspillet» blev ikke mere opført, da Politimester Bornemann fandt Stemningen mellem Publikum alt for ophidset. — Det var dette Theateroptrin, der gav Ewald Ideen til «De brutale Klappere» (Køller er «Bürgerschreck»). — Denne Skandale endte ogsaa B.s dramatiske Virksomhed; hans ubesindige Hævnlyst gjorde det temmelig tomt i Theatrets Loger for Resten af Sæsonen. Man frygtede for en Gjentagelse af Spektaklerne. Hans Virksomhed som Theaterdirektør varede dog endnu i over 6 Aar. Han døde 26. Jan. 1778.

B.s Fortjeneste bestaar deri, at han indførte det danske Sang-

drama paa vor Nationalscene og derved brød Banen for et klassisk Arbejde som Ewalds «Fiskerne».

Welhawen, Ewald og de norske Digtere. Rahbek og Nyerup, Den danske Digtekunsts Hist. Overskou, Den danske Skueplads II. Willes Mindetaaler.

H. Schwanenflügel.

Bredal, Peder Jensen, —1658, Søofficer. Han skal være født i Ditmarsken og nævnes allerede 1645 mellem Christian IV's Skibsofficerer; 1653 fik han Bestalling som Kapitajn. I Efteraaret 1657, da den svenske Konge Carl Gustav var trængt op i Jylland, fik han Ordre til med 4 Skibe at holde sig i Farvandet saa længe som muligt for at hindre Fjendens Overgang over Bælterne. Isen spærrede dog snart hans Eskadres Bevægelser, den blev indefrosset i Nyborg Fjord, men her fik han i Febr. 1658 Lejlighed til at vise et Heltemod, som gjorde hans Navn berømt. Svenskerne havde besat den fynske Kyst, beskøde de danske Skibe med det grove Skyts fra Nyborg Volde og søgte desuden at angribe dem over Isen; men B. besvarede Ilden og overøste sine Skibe med Vand, der frøs, saa at Sidernes Glathed umuliggjorde Entring. Han meldte hjem til Kongen, at han hellere vilde lade sine Skibe gaa op i Røg end overgive dem, og det lykkedes ham ogsaa til sidst at faa dem varpede ud fra Skudvidde. Kort efter trak Hovedkampen sig ned til Smaaøerne ved de svenskes Overgang over Langelandsbæltet, og i April førte B. Skibene med deres Besætning af Officerer og Soldater uskadte tilbage til Kjøbenhavn. Han blev til Belønning for sin Bedrift udnævnt til Ekvipagemester paa Bremerholm og til Viceadmiral. Under Kjøbenhavns Belejring gjorde han sig yderligere afholdt ved i Forening med Viceadmiral Niels Helt i Avg. 1658 at vove sig ud med nogle smaa Skuder mod de svenske Skibe, der tilsigtede et Angreb paa Amager. Det lykkedes dem at opbrænde 2 Galioter og at føre 19 Skuder og 4 Pramme til Kjøbenhavn. I Okt. 1658 havde han en Kommando under Rigsviceadmiralen Henrik Bielke, da den danske Flaade sejlede ud for at møde den hollandske Hjelpeflaade i Sundet. Kort efter sendtes han med 4 Skibe til den slesvigske Kyst med Ordre til at adlyde de Befalinger, han maatte faa af Kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenburg, der havde ført en Hjelpehær til Halvøen, og hvis Tropper man haabede at faa overført til Øerne. Skibene vare kun daarlig udrustede, og Modvind hindrede en Tid deres Afrejse; endelig kom B. til sit Maal og medvirkede ved de brandenborgske Troppers Erobring af Als i

Dec. 1658. Da hans Skib ikke kunde komme til at gjøre Gavn ved Angrebet paa Sønderborg Slot, gik han selv om Bord i en Baad, hvor en Kanonkugle gjorde Ende paa hans Liv. Den brandenborgske Kurfyrste anbefalede hans Familie til Frederik III's Omsorg. Enken hed Helvig Hansdatter.

Garde, Den dansk-norske Sømagts Hist. 1535—1700 S. 228.

J. A. Fridericia.

Bredal, Peter, —1756, Søofficer. Han skal være født i Throndhjem (maaske snarere Throndhjems Stift) og var i Følge Erlandsen (Biogr. Efterr. om Gejstligheden i Throndhjems Stift S. 509) en Søn af Sognepræsten i Veø i Romsdalen Anders B., hvis Fader var ovfr. nævnte Biskop Erik B.; men da han i russiske Kilder kaldes Peter Petrowitsch (Ϸ: Peters Søn), synes Rigtigheden af den norske Genealogs Efterretning noget tvivlsom. Paa sin Landsmand, Admiral Corn. Cruys' Anbefaling blev han 1703 antagen i den russiske Marine som Underlieutenant; 1706 avancerede han op til Lieutenant paa Grund af udvist Tapperhed i Krigen med Sverige; 1709 blev han Kapitajnlieutenant. 1710 sendtes han til det asovske Hav som Chef for et Skib, men 1712 forflyttedes han til den baltiske Flaade, og i Østersøen træffes han ogsaa i de nærmest følgende Aar. 1713 blev han Kapitajn af 4. Rang, 1715 af 3. Rang. Hans Optræden i Slaget ved Hangø 1714 skaffede ham en Guldmedaille, og ogsaa ved andre Lejligheder udmærkede han sig. 1715 sendtes han med 3 Skibe til England for at afhente et Par nye, og efter et Vinterophold i Themsen førte han 1716 sin Eskadre til Kjøbenhavn. 1716 var han i Holland, 1717 paa ny i England og Holland, og i sidstnævnte Aar blev han Kapitajn af 2. Rang. I Maj 1718 gav den danske Konge ham Bestalling som Kommandør, men dette er næppe at forstaa anderledes end som en Titel, da han faa Dage efter sejlede hjem til Rusland og i det følgende Aar førte russisk Kommando i Finske Bugt; efter Fredslutningen afskedigedes han af den danske Regering i Dec. 1720 efter Ansøgning. Imidlertid var han s. A. bleven Kapitajn af 1. Rang i Rusland og sendt til Udlandet for at antage Søofficerer og Styrmand samt købe Skibe. 1721 blev han Kommandørkapitajn og fik det Hverv at underrette det spanske Hof om Freden med Sverige. 1724 blev han Medlem af Admiralitetskollegiet og Direktør for Admiralitetskontoret. Da han 1725 under et Togt i Østersøen havde slaet en Kapitajn, der var

uhøflig mod ham, tiltaltes han for en Krigsret, og for et Tidsrum af 3 Maaneder degraderedes han til Matros. 1727 blev han Chef for Marinemandskabet i St. Petersborg og Schoutbynacht, 1730 fik han den øverste Kommando i Reval og 1733 over Arkangelsks Havn. 1736—39 deltog han i Krigen med Tyrkerne som øverstbefalende over den asovske Flaade og forfremmedes 1737 til Vice-admiral. 1741 overtog han sin forrige Post i Arkangelsk. Da han det næste Aar skulde føre en russisk Flaade fra det hvide Hav til Østersøen til Kamp mod Svenskerne, bleve hans Skibe saa ilde tilredte af Storm, at han vendte tilbage til Arkangelsk, og ikke alene gik han derved glip af sin Udnævnelse til Admiral, men han maatte endog møde i St. Petersborg for at forsvare sig; man fandt hans Grunde for Tilbagetoget utilfredsstillende, og kun paa Forbøn af Præsidenten for Admiralitetskollegiet undgik han Straf. Han døde 1756.

En dansk Mand, som havde lært ham nøjere at kjende, berømmer hans smukke Egenskaber og store Tapperhed, og at han har været en dygtig Mand, er utvivlsomt; men af sit Fædreland har han ingen Fortjenester, da han i Rusland optraadte som en skarp Modstander af Danmark-Norge. Det er betegnende nok, at hans Søn fik Ansættelse ved det gottorpske Hof. B. var en ivrig Bogsamler. Hans Hustru, der var fra Holland, omtales som en ualmindelig kundskabsrig Dame.

(Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. IV, 441 ff.

C. F. Bricka.

Bredenberg, Andreas, 1700—53, Præst, blev født 1. Juni 1700 i Ballerup (ved Kjøbenhavn), hvor hans Fader, Niels Jensen B., var Herredsfoged. Efter at være dimitteret 1718 fra Roskilde Skole var han i 3 Aar Huslærer og tog derpaa Attestats 1722. Fra 1727—31 var han ansat, først som Hører, derefter en kort Tid som Konrektor, ved Kjøbenhavns Skole, indtil han 1732 blev kaldet til nederste Kapellan ved Frue Kirke sammesteds; samme Aar tog han Magistergraden. Det var paa den Tid, det pietistiske Røre stod paa sit Højdepunkt. B. var dets skarpe Modstander. Dette lagde han ikke mindst for Dagen, da han 1734 beskikkedes til Aktor i Provsteretssagen mod Kapellan P. N. Holst, om hvem han mente med Føje at kunne sige, at «der aldrig har været kjendt hans Lige udi Ondskab og Forargelse udi Danmark eller Norge». Hans skarpe Pen og Tale vakte imidlertid Kirkestyrelsens Misnøje, og man ønskede ham fjærnet fra Hovedstaden. Dette var vistnok

Anledningen til, at han 1738 forflyttedes til Holbæk som Sognepræst og Provst for Merløse Herred. Men endnu i samme Aar søgte det theologiske Fakultet at faa ham udnævnt til den ledige Plads som Professor i de orientalske Sprog, da han besad ypperlige Læregaver og havde grundige Kundskaber, og man tillige gjerne vilde have ham til Sekretær i Konsistoriet. Indstillingen toges dog ikke til Følge, og B. forblev i Holbæk til sin Død, 22. Marts 1753. Han fortsatte ogsaa som Præst sine videnskabelige Studier og disputerede for den theologiske Doktorgrad 1742 ved en Afhandling om Bibeloversættelser, ligesom han stadig vejledede unge studerende i Theologien. Han var gift med Anna Marie f. Bjørnsen, hvem han overlevede i 8 Aar.

Geneal. og biogr. Archiv S. 345 ff. Hundrup, Lærerstanden ved Metropolitanskolen S. 51. Theodorus, Pet. Nic. Holst, 1884, S. 52 ff. *A. Jantzen.*

Bredow, s. Breda.

Bredsdorff, Jacob Hornemann, 1790---1841, Naturhistoriker, Sprogkyndig, «Polyhistor». Jac. B., født 8. Marts 1790, var ældste Søn af Præsten Morten Thomsen B. i Vester Skjerninge og Ellen Cathrine f. Hornemann, en Søster til Botanikeren J. W. H. Han dimitteredes 1809 fra Nykjøbing Kathedralskole til Universitetet, og den tidlig udviklede Yngling besad en næsten farlig Lærenemhed i alle Retninger. Saaledes erhvervede han sig til Examen artium «udmærket» i alle Fag, hvorfor Universitetet tilkjendte ham sin Sølvmedaille. Med Udmærkelse tog han ogsaa anden Examen (1810) og theologisk Embedsexamen (1814), men kort efter finde vi ham beskæftiget med de naturhistoriske Fag. 1817 vandt han saaledes Universitetets Guldmedaille for en Undersøgelse over, hvad Jorden selv lærte om sin Tilblivelses- og Udviklingshistorie, og om dennes Forhold til de gamle Kulturfolks Mythologi; samme Aar forsvarede han for Doktorgraden en Afhandling om Reglerne for systematisk Ordning af Naturgjenstande. I Egenskab af Naturforsker drog han derpaa med Understøttelse af Universitetet, Fonden ad usus publicos og Gehejmerraad Johan v. Bülow paa en 2aarig Rejse (1817—19), som det synes, især for at uddanne sig i geognostisk Retning; han besøgte paa denne Tyskland, Frankrig og Norditalien.

Efter sin Hjemkomst ansattes B. ved Roskilde Kathedralskole og virkede her i 2 Aar (1819—21), men modtog derpaa 1822 en Plads som Assistent ved mineralogisk Afdeling af det kgl. Natural-

musæum. Han synes dog at have tænkt paa igjen at gaa Skolevejen, i det han samme Aar fik kongelig Bevilling til at kunne søge overordnede Skoleembeder, men 1823 udnævntes han til Lektor i Mineralogi ved Universitetet og holdt i de følgende Aar Forelæsninger (1824—26). I dette Tidsrum foretog han for Landhus-holdningsselskabet Undersøgelse af Davbjerg og Mønsted Kalkbrud og berejste Aarhus Amt for at indsamle til og forfatte Selskabets Beskrivelse af dette Amt (den udkom 1827). Udgiverne af «Tidskrift for Naturvidenskaberne», Ørsted, Hornemann og Reinhardt, knyttede ham fra Begyndelsen af som Medudgiver til deres Tidskrift, til hvilket han gav mange, i flere Retninger gaaende Meddelelser, især Referater af udenlandske lærdes Undersøgelser eller Oversættelser af deres Arbejder, oftere ledsagede med Tillæg og Bemærkninger, der ikke vare uden Værdi. Ligeledes var han Sekretær i «Selskabet for Naturvidenskabernes Udbredelse» og Medstifter af «Athenæum» (B. gav Selskabet Navn). Paa kgl. Bekostning deltog han i Forening med Ørsted, Hornemann og Forchhammer i Naturforsker- og Læge-Forsamlingen i Berlin 1828.

I 1828 ansattes B. som Lektor i Mineralogi og Botanik ved Sorø Akademi. Hermed var tillige forbunden Forpligtelse til at undervise i Skolens øverste Klasser, og denne sidste Virksomhed laa efter alles Vidnesbyrd ikke for B., der uagtet sin store Viden, sin Flid og venlige Personlighed dog ikke forstod at vække Interesse for sin Undervisning eller at sætte sig i Respekt hos Eleverne. Heller ikke hans noget tørre Forelæsninger for Akademisterne vare heldige nok til at skaffe ham ret Tilfredsstillelse. Derimod gjorde hans hæderlige og retskafne Karakter ham yndet af Medlærerne; han havde ogsaa da beredt sig et stille, nøjsomt og kjærligt Hjem, i det han 1829 ægtede Petrine Jacobine Møller, en Datter af ~~Amt~~^{det} provst, senere Biskop, Rasmus M. og en kjødelig Søster til Digteren, Professor Poul M.; hun var en fra Hovedets og Hjærtets Side lige rigt begavet Kvinde og almindelig afholdt.

B. var mangesidig; «den sidste Polyhistor» har man kaldt ham. Vi skulle for Overblikkets Skyld dele hans Skrifter i 5 Hovedgrupper. En *mineralogisk-geognostisk* Retning er repræsenteret ved B.s «Geognostisk-mineralogiske Iagttagelser paa en Rejse i Nørrejylland» (1824) og ved Skrifterne: «Begyndelsesgrunde af Geognosien» (1827), «De notione speciei in regno naturali» (1827), «De mappis geognosticis» (1828) og Artiklerne om «Isomorfi» og «Dimorfismerne i Mineralriget» (1832). Hverken hos de stu-

derende eller Videnskabsmændene vandt disse Skrifter nogen ret Anerkjendelse og Indgang, i det de ikke syntes dem tilstrækkelig at vidne om et selvstændigt, varmt Studium, ej heller om nogen dybere Indtrængen i Æmnet. Lige saa lidt Held havde B. med de følgende, *botaniske* Arbejder, navnlig: «Haandbog ved botaniske Ekursioner i Egnen om Sorø», I og II (1834—35), «Elenchus familiarum regni vegetabilis» (1841), og da han tog til Gjenmæle mod en Kritik af «Haandbogen» i en ikke heldig Antikritik, medførte det kun en udførligere, endnu strengere Udtalelse om hans Bog. Det blev ved disse botaniske Arbejder endnu klarere for Naturforskerne end ved de geognostiske, at B. ingen egentlig Gave havde til at studere i selve Naturen eller Greb paa i denne at samle godt og brugbart Materiale til Studier. Den lidet gunstige Modtagelse af B.s Arbejder i egentlig naturhistorisk Retning gik ham vistnok stærkt til Hjærte og opvejedes knap ved den gunstigere Modtagelse, som hans Studier i andre Retninger vandt. Herhen hører den 3. Gruppe, hans *geografiske* Skrifter, saaledes det i Forening med O. N. Olsen til det geografiske Selskab i Paris indgivne og med dets Guldmedaille belønnede orografiske Kort over Evropa med dertil hørende Oplysninger (1828 og 1833); fremdeles hans Oversættelse af Pomponius Melas Jordbeskrivelse (1822), hans Bidrag til Forklaring af Ptolemæus' Efterretninger om de nordiske Lande og hans Forsøg paa at tyde Brødrene Zenos Rejser i Norden (udkom i 3. Bd. af «Grønlands Mindesmærker» efter Forf.s Død, 1845). Nær ved disse Arbejder staa hans dygtige *historiske* Undersøgelser om Sigurd Orm-i-Øjes, Regner Lodbrogs Søns, Levetid, om Braavalla-Slaget og andet. Virkelig Genialitet findes dog først i den 5. Gruppe af Skrifter, hans *sproglige* og sproghistoriske Undersøgelser, som han tidlig havde begyndt og stadig fortsatte. Om den har der alene lydt anerkjendende Ord, og de have i Tidens Løb endog vundet i Anseelse. Herhen høre «Om Aarsagerne til Sprogenes Forandringer» (1821), hvilket Skrift Professor Vilhelm Thomsen 1886 udgav paa ny i Anerkjendelse af, hvorledes B. i Virkeligheden havde allerede for to Menneskealdre siden «med stor Klarhed om end i al Korthed» fremdraget de Synspunkter til Forstaaelse af et Sprogs Forandring, som den senere Sprogforskning efterhaanden havde indset og udførligere drøftet. Medens denne Afhandling den Gang ingen Opsigt vakte, førte derimod hans samtidige Undersøgelser om Runerne Granskningen ind paa nye Baner. Dette kan saaledes

allerede siges om Skriftet «Om Runeskriftens Oprindelse» (1822), men endnu mere om Afhandlingen «Om de saakaldte tyske Runer» (1828), hvori han var den første, der tog Ordet for, at den kortere Runerække maatte være den yngre; dog blev især hans Afhandling om Guldhornsrunerne (i «Mémoires de la Société des Antiquaires du Nord» 1836—39) epokegjørende. «B. tilkommer ene og alene den Fortjeneste at have, man kan sige uden Forgænger, paa en og samme Gang baade læst og forklaret Guldhornsindskriften saaledes, at der siden intet væsentligt med skjellig Grund har kunnet lægges til eller tages fra. Hvad B. kort og bestemt som ved et lykkeligt Huskud fremsatte, det blev ej blot «fulgt» af P. A. Munch, men ganske gjengivet af ham, baade hvad den egentlige Læsning og Forklaringen angaar, i en vidtløftig Fremstilling» (P. G. Thorsen). I det hele hersker der hos Runologer (P. A. Munch, G. Stephens, Wimmer) kun én Mening om Betydningen af hans Runegranskning. Af andre sproglige Arbejder kunne fremhæves hans af selvstændige Bemærkninger ledsagede Oversættelse af Chladnis Afhandling: «Om Maaden, hvorpaa de enkelte Lyd i Talen frembringes» (1828), «Om Sproget paa de danske Øer i Begyndelsen af det 12. Aarhundrede» (1831), «Om Forholdet mellem de forskjellige Grene af den germaniske Sprogstamme» (1833). Det tør vel haabes, at hans forskjellige sproglige Arbejder ville blive udgivne i samlet Skikkelse, saaledes som det har været paatænkt, og da ledsagede af Oplysning om hans sproglige Studiers fulde Betydning.

Rækken af B.s Arbejder, hvoraf mange kun udgjøre faa Sider eller Blade, er ikke dermed udtømt; han havde en egen Trang til at udtale sig næsten om alt; han har t. Ex. ogsaa til de forskjelligste Tidsskrifter givet Indlæg i filosofiske og statsøkonomiske Spørgsmaal, hvilke der dog her ikke er Grund til at berøre. En forbindende Traad mellem de mange Sider, til hvilke denne lærde vendte sig, søger man forgjæves, ligesom i de ældre Tidens Polyhistori; og hans Talent har i Virkeligheden kun strakt sig til ét Omraade, det sproglige og historiske. Her synes han at have besiddet en stor Evne til at kombinere, et sundt Blik og et fint udviklet Øre for Sprogejendommeligheder. Hans afgjorte Mangel paa praktisk Sans skadede hans naturhistoriske Studeringer, og naar Ingemann i et Brev til Fru Rosenørn (1841) berører, at Elementarskoleundervisningen «dræbte» B., maa det vist tilføjes, at heller ikke Docentvirksomheden laa ret for B.s besynderlige, som noget «leddeløse» betegnede og stærkt sensible Natur. En

anden af hans Kolleger, N. Fogtmann, udtaler Formeningen om, at hans rette Plads vilde have været som Inspektør ved et Musæum, men man maa tvivle om, at en saadan praktisk Virksomhed passede for hans Evner. Om hans Retsind og Hæderlighed vare derimod alle enige, og man beklagede den elskværdige lærdes forholdsvis tidlige Bortgang. Efter længere Tids Svagelighed døde han 16. Juni 1841, efterladende sig Enke († 1859) og 3 Døtre, af hvilke den ældste blev gift med Botanikeren, Prof. Johan Lange.

Erslew, Forf. Lex. P. Ross, Skildringer af Biskop Rasm. Møllers private Liv S. 30. 33. 67. Udvalg af Breve til P. Hjort, Ny Samling (især Brevene fra N. Fogtmann). *Japetus Steenstrup.*

Bredsdorff, Johan Ulrik, f. 1845, Landskabsmaler. Han er født 22. Maj 1845 i Vester Skjerninge paa Fyn, hvor Faderen, Christian Hornemann B. — gift med Elise Bolette f. Møller —, var Præst. Han er polyteknisk Examinand og studerede i 4 Aar ved den polytekniske Lærestanstalt, men følte stedse uimodstaaeligere Fristelser til at snige sig bort fra Forelæsningerne for at male i Dyrehaven, trods den gængse Betegnelse som «Geni» for en god Kunstner gjorde ham yderlig forsagt. 1868 begyndte han paa Akademiet, hvor Professor Vermehren opfordrede ham til at forsøge sig som Figurmaler, men han følte intet Kald i den Retning. Han tegnede hos Kyhn og kom under stærk Paavirkning af denne Maler, der i øvrigt altid har henvist sine Elever til Naturen. B. har dog formaaet at hævde sin Personlighed i højere Grad end andre af Kyhns Disciple, hans Billeder have ofte vist en fornøjelig frisk, ejendommelig og følelsesfuld Opfattelse af Naturen, men sjælden været helt fri for nogen Kejtethed i det maleriske Foredrag. Han udstillede første Gang 1870. Hans Rejser i Schweits 1877 og i Norge 1887 have kun bestyrket hans Kjærlighed til den danske Natur. I de sidste Aar har han været bosat i Birkerød. Hans Hustru Dagmar er en Datter af Stiftsprovst Hans Frederik Helveg. *Karl Madsen.*

Bredsdorff, Niels Christian Møller, f. 1836, Forfatter. Chr. B., Broder til den foregaaende, er født i Vester Skjerninge Præstegaard i Sydfyn 5. Sept. 1836. Efter at han, 12 Aar gammel, havde mistet sin Fader, kom han i Odense Latinskole, hvorfra han blev Student 1855. Næste Aar ansattes han som Lærer i Schneekloths Skole i Kjøbenhavn og tog 1861 theologisk Embedsexamen. I Krigen 1864 deltog han som Menig ved 18. Regiment

og avancerede til Officer. Sammen med nuværende Pastor Fr. Jungersen oprettede han i 1865 «Nørrebros Latin- og Realskole», som han endnu bestyrer i Forening med Cand. philol. G. Bork. — 22. Maj 1872 ægtede han Hanne Nikoline Christiane Sofie Købke, f. 22. Maj 1850, Datter af Toldassistent K. og adopteret af Oberst i Rytteriet Chr. Fred. Bramhelst. — Efter i $\frac{5}{4}$ Aar at have redigeret «Ugeblad for Børn» og i 3 Aar Fortsættelsen deraf, «Nordisk illustreret Børneblad», overtog han tillige fra 4. Aargang Udgivelsen af dette, hvilket i Okt. 1888 begyndte sin 16. Aargang. Hertil har han selv leveret talrige Bidrag i Vers og Prosa. En Aflægger af dette Blad er «Indre Missions Børneblad», hvilket han ogsaa redigerer. Dernæst har han udgivet talrige Børnebøger, baade til Fornøjelse og Belæring. *Nic. Bøgh.*

Bredsted, Hans Christian, f. 1829, Gartner. B., af en oprindelig slesvigsk Familie, fødtes 22. Juli 1829 i Marslev, men kom alt i 1831 til Odense, hvor Faderen, Lorentz B., havde tilkjøbt sig en Del og i 1839 erhvervede Resten af den af hans i 1812 afdøde Fader, Hans Hansen B., tidligere ejede Have, hvis Drift fortsattes med Dyrkningen af Køkkenurter paa Friland og i Drivbænke, indtil den ved Midten af dette Aarhundrede udvidedes til ogsaa at omfatte saa vel Frø som Prydplanter og Frugttræer. H. C. B., der havde faaet sin gartneriske Uddannelse først i Hjemmet, dernæst i F. W. Frisenettes Handelsgartneri i Kjøbenhavn og endelig i Haverne ved Rosenborg, hvorfra han i 1850 tog Gartnerexamen, indtraadte i 1851 som Medhjælper i Forretningen, der med Bevarelse af Firmaet «L. Bredsteds Handelsgartneri» helt overdroges ham i 1862. Han ægtede ved denne Tid sin Slægtning Emilie Lucie Nicolaisen af Odense. Under B.s Ledelse antog fortrinsvis Planteskoledriften et meget anseligt Omfang; et Par dels ved Frostskade, dels ved Angreb af Oldenborrelarver i Halvtredserne foranledigede Standsninger af Udviklingen overvandt heldig, og en livlig Anskaffelse og Formering samt særlig dygtig og samvittighedsfuld Prøven af Ægthed og Egenskaber hos de idelig tilkommende nye Frugtsorter medførte en stor Tillid til Etablissementet og en over hele Norden udstrakt Afsætning af unge Frugttræer, hvorved B. er kommen til i fremragende Grad at øve Indflydelse paa vor Frugtavl. Indtil 1885 var der saaledes undersøgt og prøvet 344 Sorter Pærer, 367 Æbler, 77 Kirsebær, 140 Blommer, 85 Ferskener, 33 Abrikoser, 100 Stikkelsbær, 98 Hasselnødder m. m.

Formeringen i det store indskrænkes imidlertid til det langt mere begrænsede Antal, som skjønnes egnet for vore Forhold, og Forbrugernes en Gang vidt drevne Forlangende om mange nye Sorter formenes desuden nu næsten at gaa til den modsatte Yderlighed; dog bevares alle de undersøgte, værdifulde Modertræer. Fra B.s Haand have vore Have-Tidsskrifter efterhaanden modtaget flere kjærnefulde mindre Afhandlinger, især om pomologiske Æmner. I 1887 udgav han under Titel af «Hasselnødden» et særskilt Værk med Afbildninger, der udtømmende omhandler den nævnte Plante, og hvortil der tør ventes efterhaanden at ville blive føjet lignende monografiske Fremstillinger af andre Frugtræarter¹. *Tyge Rothe.*

Bregendahl, Laurids Nørgaard, 1811—72, Jurist og Politiker. B. fødtes 29. Avg. 1811 i Skjorping ved Aalborg. Farfaderen havde været stavnsbunden Bonde, som fik Fribrev. Faderen, Albert Philip B., f. 17. Dec. 1771 paa Oxholm paa Øland, var Præst, senest ved Frelsers Kirke paa Christianshavn, men dømtes i 1832 af Højesteret fra sit Embede og døde i 1835; hans Hustru var Karen Maria f. Mørch. Sønnen gik i Christianshavns Borgerdydskole, men dimitteredes privat 1829 og tog 1834 juridisk Embedsexamen. Han blev s. A. Fuldmægtig hos Byfoged Foss i Skjelskør og fulgte i 1837 denne til Roskilde. Efter nogle Maaneders Konstitution i Holsteinborg Birk var han i noget over 3 Aar konstitueret Byfoged og Birkedommer i Sorø og blev derfra surnumerær Assessor i Viborg Overret, i hvilken Domstol han vedblev at have Sæde lige til sin Død. Han ægtede der 10. Okt. 1848 Louise Christiane Elisabeth Undall, f. 1823, Datter af Kammerherre L. C. U. Lige fra de første Valg i Okt. 1848 til den grundlovgivende Rigsforsamling indtil 1872 repræsenterede han Viborg By (Viborg Amts 2. Valgkreds), og det saa vel i Rigsdagen som i Rigsraadet, ligesom han efter Indførelsen af Helstatsforfatningen i 1855 var en af Rigsraaderne for 3. Kreds. I Tinget hørte han til de solide, dygtige Arbejdskræfter, som uden at tage synderlig Del i de storpolitiske Debatter ofrede sig til alvorlig Prøvelse af de mange vigtige Lovforslag, og hvis udholdende Arbejde hin Perodes frodige Lovgivningsvirksomhed skyldes. Paa den første Rigsdagssamling var han Medlem af og Ordfører for Udvalget om Værnepligtsloven. Af

¹ 1888 er begyndt at udkomme «Haandbog i dansk Pomologi».

endnu større Betydning var det Initiativ, som han tog til Stiftelsen af Kreditforeninger; han indbragte Forslaget derom, David var Udvalgets Ordfører, og efter at Loven af 20. Juni 1850 havde fastsat de almindelige Regler, under hvilke Kreditforeninger kunde opnaa Koncession, udstedte B. sammen med Jørgen Black, M. P. Bruun og T. C. Dahl Indbydelsen til at danne Kreditforeningen for jyske Landejendomsbesiddere, som fik sit Sæde i Viborg, og hvis Bestyrelsesformand han strax fra Begyndelsen blev. Den Betydning, som dette Pengeinstitut har haft for Jyllands økonomiske Udvikling, er uberegnelig, men B.s Fortjeneste omfatter alle Landets Kreditforeninger, og om han ikke havde andre Adkomster, saa vilde alene dette gjøre ham fortjent til at mindes med Paaskjønnelse. Som Politiker tilhørte B. den venstre Fløj af det national-liberale Parti; han var en afgjort demokratisk Natur og optraadte ingen Sinde skarpt imod Bondevennerne. Det var ogsaa disse, som i Dec. 1859, da Rotwitt var bleven Chef for det kortvarige Venstreministerium, satte ham igjennem som Formand for Folketinget, hvilken Stilling han beklædte i 11 Aar, ganske vist ikke altid med fin Takt, men med megen Dygtighed og med den umiskjendeligste Stræben efter Upartiskhed; han udfyldte ganske sin Plads paa Formandsstolen og savnedes ikke meget i Debatten, hvor hans Deltagelse vel altid havde været dygtig og forstandig, men ikke baaret oppe af nogen veltalende Form. Efter at det demokratiske Parti i Maj 1870 var blevet «det forenede Venstre» og havde udstedt sit bekjendte Manifest, der er blevet Udgangspunktet for hele den efterfølgende Tids skarpe Strid, var B. imidlertid ikke længere orthodox nok, og han blev afsat til bedste for Krabbe, hvem det var forbeholdt senere at lide samme Skæbne. Denne Tilsidesættelse gik B. nær til Hjærte og bidrog sit til at forøge den Sygdom, af hvilken han døde 25. Juni 1872. Han nævnes i Supplementet til Erslews Forfatter-Lexikon som Forfatter til forskjellige politiske Lejlighedsskrifter, men disse ere kun trykte som Manuskript og vare kun bestemte til Uddeling blandt Vælgerne. Han var 1859 bleven Justitsraad, 1862 Etatsraad, 1867 Kommandør af Danebrog.

F. Barfod, Dansk Rigsdagskal., 1856. Illustr. Tid. Nr. 578 (23. Okt. 1870). Hiort-Lorenzen, De Fredericia Bruun'ers Slægtetog, 2. Udg., S. 4.

C. St. A. Bille.

Breiðfjörð, Sigurður Eiríksson, 1798—1846, Digter. Forældrene, Eirskur Sigurðarson og Ingibjörg Bjarnadatter, vare Bondefolk fra Snæfellsnes' Syssel paa Islands Vestland, og her fødtes

S. B. paa Gaarden Rifgirdingar 4. Marts 1798. Efter nogle Aars Privatundervisning sendtes han til Kjøbenhavn for at lære Bødkerhaandværket og opholdt sig der i Aarene 1814—18, hvorefter han som Svend vendte tilbage til Island. Her arbejdede han nu paa forskjellige Steder og førte i det hele et temmelig omflakkende Liv, under hvilket han udfoldede en ikke ringe digterisk Produktivitet, der skaffede ham mange Velyndere, medens paa den anden Side hans Privatliv kun kunde indgyde ringe Agtelse. Hans økonomiske Forhold vare bestandig meget mislige; et letsindigt og i alle Maader uheldigt Ægteskab, som han Aar 1826 indlod sig i, synes efter en Art gjensidig Overenskomst snart at være i alt Fald faktisk opløst. Aar 1830 drog han atter til Kjøbenhavn for at tage dansk juridisk Examen, men hans Drikfældighed havde alt da taget saa megen Overhaand, at han ikke kunde gennemføre sit Forsæt; han tog Tjeneste ved den grønlandske Handel som Bødker og tilbragte i denne Stilling Aarene 1831—34 paa Grønland, mest paa Sukkertoppen, hvor flere af hans Poesier have set Lyset. Efter Tilbagekomsten til Island indlod han sig 1837 for anden Gang i Ægteskab, hvilket paadrog ham en Dom for Bigami, uden at dog dette senere ophævedes. Han levede nu nogle Aar som Bonde, men maatte gaa fra Gaarden og tilbragte sin sidste Tid i stor Fattigdom i Reykjavík, hvor han under en Mæslinge-Epidemi døde 21. Juli 1846.

S. B.s Specialitet er Ríma-Digtning. «Rímur», 卍: Digtcykler bestaaende af versificeret Gjengivelse af Sagastoffet, have lige fra 14. Aarhundrede til henimod Nutiden været den islandske Bondes Yndlingslitteratur, og inden for denne Retning betegner S. B. et Slags Efterblomstring eller Renæssance. Af hans Ríma-Cykler haves ikke mindre end 15 udgivne (hvortil komme 10 utrykte), omfattende Æmner, hovedsagelig hentede fra de romantiske Sagaer og Oldhistorien; end videre ere 3 Digtsamlinger af ham udgivne. S. B. maa vel betragtes som Islands mest «folkelige» Digter i nyere Tid, naar ved dette Udtryk nærmest Almuen haves for Øje; han har sine Velyndere blandt Befolkningens brede Lag. Dog ere alle enige om at sætte i alt Fald nogle af hans Digte højt; og om end den Digtart, han ivrigst dyrkede, Rímur'ne, almindelig anses for at have overlevet sig og for i det hele kun at have ringe poetisk Værd, indrømme dog selv Modstandere, at de bedre af S. B.s «Rímur» (f. Ex. «Rímur af Svoldar bardaga», «Rímur af Núma kóngi Pompilssyni», «Rímur af Víglundi og Ketilríði») fortjene Op-

mærksomhed. Af hans Digtsamlinger kan særlig fremhæves den første: «Ljóða smámunir» (1836). Fra sit Ophold i Grønland har han udgivet nogle Rejseminder i ubunden Stil: «Frá Grænlandi» (1836).

Jón Borgfirðingur, Stutt æfminning Sigurðar Breiðfjarðar, Reykj. 1878.
Samme, Stutt rithöfundatal, Reykj. 1884. *Kr. Kaalund.*

Breier, Hans Olufsen, 1625—1704, Præst. Født 24. Avg. 1625. Om hans Barndom og Ungdom savner man al Kundskab. Erlandsens Meddelelse, at han er født om Bord i en Nordlands-jagt, beror formentlig paa et Sagn, og for den Gætning, at han tilhørte den gamle Slægt Breider, nu vidt udbredt under Navnet Breder, har man ikke fundet nogen Støtte. Han blev 1652 personel Kapellan i Akerø hos Daniel Ramus, og efter hans Død (1654) fik han Sognekaldet, 1656 blev han Provst i Romsdals Provsti. Han mindedes længe som en meget dygtig, flittig og godgjørende Mand. Som en uforfærdet Sømand, der selv styrede Baaden paa de farlige Annex- og Visitatsrejser, holdt han ud i Kaldet til sit 71. Aar, da han afstod det til sin Kapellan, Alexander Borch. Han blev bekjendt som Jordbruger, idet han fik gjort en Præstegaarden tilliggende Ø frugtbar ved at udlægge Lokkemad for den Mængde af Søfugle, som her findes. Gift 1655 med sin Formands Enke, Anne Bernhoft (f. paa Akerø 16. Avg. 1624, † 15. Sept. 1705), Datter af Sognepræst Christen B. († 1643) og Anne Christensdatter, Anders Arrebos Søster (f. 1596 † 1671). Han døde 14. Sept. 1704.

Treschow, Jubel-Lærere S. 183. Erlandsen, Biogr. Esterr. om Thronhjems Stifts Geistlighed S. 475. *D. Thrap.*

Breinholt, Niels Buch, f. 1832, Politiker. B. er Søn af Ejeren af Sønder Vinkel ved Lemvig, Niels Munk B., og Ingeborg f. Buch og er født 18. Maj 1832. Han modtog en Del af sin Uddannelse i Hamborg og London og kom i en Alder af 22 Aar i Besiddelse af Vandborg Vestergaard ved Lemvig. Efter tidlig at have beklædt forskellige større og mindre Tillidshverv — allerede i 1858 blev B. saaledes Amtsraadsmedlem — blev han i 1870 valgt som 1. Landstingsmand for 8. Kreds, og som saadan har han siden da haft Sæde i Rigsdagen. B. er en i Kystsikrings-, Havne- og Landbrugsspørgsmaal kyndig og arbejdsom Mand. Fra 1874—84 var han Medlem af (en Tid ogsaa Sekretær i) den af Regeringen nedsatte «Kystsikringskommission». B. ægtede i 1858

Anna Jakobine Knudsen, Datter af den ansete og indflydelsesrige sønderjyske Patriot Knud L. K. (en kort Tid Medlem af Lands-tinget som valgt i «de blandede Distrikter») og Gyde Marie f. Oksen.

M. P. Friis.

v. **Breitenau, Christoph Gensch**, 1638—1732, Statsmand og politisk Forfatter. Født i Naumburg 11. Avg. 1638, Søn af sachsisk Landrichter i Zeitz Christoph Gensch og Hustru Maria Fuchs. Efter at have studeret Lovkyndighed i Leipzig udnævntes han til Hovmester for den unge Hertug Rudolf Frederik af Nørborg og nogen Tid efter til hans Moder, Enkehertuginde Eleonores «Wit-thumsrath und Hofmeister». Da det lille Hertugdømme paa Als imidlertid kom til Konkurs, udnævntes han 1667 til Hofraad hos Hertug Joachim Ernst af Pløen, som netop den Gang havde fortrinlig Brug for statsretlig Hjælp i sin indviklede Strid med «de regerende Hertuger», d. e. Kongen og Hertugen af Gottorp, om Arvefølgen i Oldenburg og Delmenhorst, hvis sidste Greve lige var død. G. indsaa snart, at Hertugens Sag næppe vilde kunne vindes ad Rettens Vej alene, og han fik derfor udvirket hemmelige Forhandlinger med Kongen, hvis Raadgivere, Fr. Ahlefeldt og Peder Schumacher, ligeledes vare komne til det Resultat, at et magert Forlig her var at foretrække for en fed Proces. Saaledes sluttedes Forliget af 1671 mellem Kongen og Pløen med Forbi-gaaelse af Gottorperne: Grevskaberne tilfaldt Kongehuset mod Vederlag i Lensgods paa Als og Ærø. Dette Forlig traadte i Kraft 1676, efter at Rigshofrettens Dom havde givet Hertugen af Pløen Ret i Arvefølgestriden. Ved Gjennemførelsen af hele denne Sag, haade juridisk og politisk, havde G. ikke blot lagt overlegne Evner for Dagen, men var tillige traadt i et saa fjendtligt Forhold til Gottorp, at det gav hele hans senere Liv og Virksomhed sin Karakter. Kong Christian V udnævnte ham 1678 til sin Raad «von Haus aus», d. v. s. uden at tage Ophold i hans Lande, og da han senere helt opgav sin Stilling i Pløen, udnævntes han til Kansler i Oldenburg og blev adlet med Navnet *Breitenau* (1681). Han var fra nu af i mange Aar en meget betroet Raadgiver i statsretlige Spørgsmaal, ligesom han jævnlig brugtes i diplomatiske Ærender; saaledes laa han 1682—83 ved Kredsagen, 1685—87 var han Afsending i Wien, førte derpaa Forhandlingerne med Gottorp, som endte med Forliget i Altona (1689), osv. Kong Frederik IV kaldte ham ved Rentekammerets Omdannelse til Hovedstaden og udnævnte

ham selv tredje til Deputeret ved Finanserne (1700), fra hvilken Stilling han dog snart igjen forløvedes for at gaa tilbage til Oldenburg som Præsident for General-Lands-Kommissionen, der indførte Landmilitsen. Han udnævntes nu til Ridder (Storkors) af Danebrog og trak sig tilbage fra al Embedsvirksomhed, medens han tog Bolig i Lybek som pensioneret dansk Gehejmeraad. I denne Stilling forblev han til sin Død, 11. Jan. 1732, over 93 Aar gammel.

Foruden den nævnte Embedsvirksomhed udfoldede B. et utrætteligt litterært Arbejde i statsretlige Stridsskrifter mod Danmarks Fjender, særlig Gotorperne. Han oplyste herved de indviklede Lens- og Familieforhold, hvis Sammenhæng var ved at gaa i Glemme, paa en saadan Maade, at Kampen bestandig kunde holdes gaaende, indtil de politiske Forhold begunstigede en Afgjørelse. Disse Skrifter, der selvfølgelig ikke vare fri for trættende Gjentakelser, ligesom de fremkaldte lige saa mange Indlæg fra modsat Side, begyndte fra den skaanske Krigs Tider og fortsattes til ind i det følgende Aarhundrede, da Amthor overtog Fortsættelsen. I de pløenske Stridigheder optraadte han endnu 1724 med et værdifuldt Indlæg, og for Hamborgs Afhængighed af de holstenske Hertuger kæmpede han lige til det sidste.

Det var en Selvfølge, at alle Kongens Arkiver stilledes til hans Raadighed til disse Arbejder; han samlede efterhaanden næsten alt, hvad der vedkom hans Undersøgelser, i Original eller Afskrift, og det var meget vanskeligt at faa ham til at tilbagelevere det. 1715 sendtes saaledes Gehejmearkivaren Rostgaard til Lybek med en kongelig Ordre og fik i Henhold til den afleveret en hel Samling Aktstykker; men det blev ikke des mindre nødvendigt endnu 1731 at sende to Regeringsraader fra Glückstadt til ham i samme Ærende. Et andet Vidnesbyrd om sin ualmindelige Lærdom efterlod han sig i et kolossalt Bibliothek, hvis Katalog fylder 3 Kvantbind. — Ogsaa som tysk Salmedigter vandt han Anerkjendelse. — Han havde 1668 paa Østerholm (Als) ægtet Hertuginde's Kammerfrøken Agnese v. Rohr, der døde barnløs 1680. Aaret efter ægtede han i Pløen Hoffrøken Anna Sibylla v. Brandenstein, der ligeledes døde barnløs 1701. Han oprettede en Latin- og Borgerskole i Pløen; det store Bibliothek gik med hans øvrige Formue i Arv til hans Slægtning A. T. v. Heespen.

Møller, Cimbria lit. II, 220. J. H. Seelen, Bibliotheca Breitenaviana I: Memoria Breitenaviana. Allg. deutsche Biographie III, 287.

A. D. Jørgensen.

Breitendich, Frederik Christian, 1702—75, Musiker, var født 28. Dec. 1702 og Søn af Organist ved St. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn Henrik B., der døde 1739, men allerede i 1725 var saa gammel og svag, at Sønnen efter at være befunden «habil udi Orgelkunsten» blev beskikket til at forrette Tjenesten i hans Sted og eventuelt succedere ham i Embedet. I sin Glansperiode var B. d. y. en ganske ypperlig Virtuos, «hvis Behagelighed og overmaade Færdighed paa Orgel og Klaver er af enhver at forundre», som Thielo skriver i 1746, og han hørte til dem, som nogle Aar senere især bidroge til at give det saakaldte «Raadhusstrædets musikalske Selskabs» Koncerter et udsøgt kunstnerisk Præg. Som ældre udgav han den første danske Koralbog (1764) og i Tilslutning dertil et Par kortfattede musikalske Lærebøger (1766). Kompositioner af ham vides ikke at være udkomne i Trykken. B. var i 1728 bleven gift med Cathrine Margrethe Schumacher, der overlevede ham i mange Aar. 1741 udnævntes han til Hoforganist, og fra 1746 ses han tillige at have oppebaaret Gage som Hofviolon. Ved sin Død, 19. Okt. 1775, havde han trukket sig tilbage fra disse Stillinger, hvorimod han endnu var Organist ved Nicolai Kirke. *V. C. Ravn.*

Brekling, Friedrich, 1629—1711, mystisk Theolog, var født i Hanved, nær ved Flensborg, hvor hans Fader, Mag. Jens B. (fra Breklum), var Præst (gik af 1664, † 1672). Efter at have gennemgaaet Flensborg Skole besøgte han forskellige tyske Universiteter. Overalt søgte han «den hemmelige, skjulte Sandhed og Visdom til Beroligelse for sit Sind»; men efter at have flakket om i 10 Aar lige fra Königsberg til Strasburg og kun hos Dr. Joh. Tacke i Giessen (hvor han 1653 tog Magistergraden) at have fundet «den rette Grund til den sande Filosofi og Kemi» fandt han endelig i Hamborg, hvad han søgte, i det han ved Omgang med en Urtekræmmersvend «blev bragt til sin Gud og Skaber og, seende bort fra alle ydre Ting, Mennesker og Kreaturer, blev ledet ind til Christus og hans Rige, Aand, Salvelse, Lys og Ord i os». Da han kom hjem 1657, var Krigen mellem Danmark og Sverige udbrudt. Superintendent, Dr. Stephan Klotz, som tillige var Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Flensborg, var mellem de første, der flygtede for de svenske Tropper; B. overtog nu at besørge hans Præsteembede, skjønt han ikke fik nogen Løn for sit Arbejde. Da Klotz efter Freden i Roskilde kom tilbage, formaaede han B.

til at gaa som Feltpræst til Hæren. Men han kunde ikke længe holde det ud i denne Stilling; overalt saa han Egennytte og Rovbegjærlighed; Officererne, klagede han, tilbageholdt Soldaternes Lønning, og derfor vare disse uagtet alle hans Formaninger nødte til at leve af Selvtægt og Ran. Hans Sind oprørtes navnlig mod Klotz, hvis egenkjærlige og verdslige Færd han mente at have gennemskuet, og ikke uden Grund gav han ham Skyld for at have hidset til den fordævelige Krig. Kjædet af Feltlivet antog B. i Avg. 1659 en Plads som Kapellan hos sin gamle Fader i Hanved. Her gav han sig strax til at forfatte et voldsomt Angreb paa den gejstlige Stand, hvis verdslige Levned og sædelige Slaphed han mente havde ført Krigen med al dens Elendighed, som en Guds Straf, over Folket. Dette Klageskrift indgav han til Konsistoriet i Flensborg; men Klotz holdt det længe tilbage. Da B. imidlertid trængte paa for at faa Sagen forhandlet, kaldte Klotz det et Skandskrift og truede ham med Sagsanlæggelse for de fremsførte Beskyldninger mod Præsterne. B. lod sig imidlertid ikke skræmme, men udgav Klagen i meget forøget Skikkelse i Amsterdam efter at have tilegnet Kong Frederik III den. Nu blev der nedsat en gejstlig Ret, og skjønt B. ingenlunde blev Svar skyldig, blev han dog d. 15. Marts 1660 suspenderet fra sit Embede og dømt til at gjøre Superintendenten Afbigt samt, indtil Sagens nærmere Paa- kjendelse af Kongen, at overgives til den verdslige Magt og indsættes paa Rensborg Fæstning. Han tilbød at stille Borgen for sig; men da dette ikke blev modtaget, benyttede han Lejligheden til at flygte, først til Hamborg og siden til Holland, hvor han endnu samme Aar blev Præst i Zwolle. Holland var den Gang Tilflugtssted for alle Sværmere, og B. fandt da ogsaa her Meningsfæller. I en fast utallig Mængde Skrifter udviklede han sine Anskuelser og blev ikke træt af at gjentage sine voldsomme Angreb paa Præster og Professorer og alt, hvad der repræsenterede den officielle Kirke. Et af hans sidste Skrifter har til Titel: «Von allen heutigen Pharisäern, Secten, falschen Propheten und Aposteln mit allen ihren eigen Gemeinschaften, falschem Gottesdienst, Babel-Kirchen, Zusammenrottungen und äusserlichen Tempel-Wesen, darinnen sie wie die Fledermäuse, Nachtteulen, Kirchenteufel, Irrwische, Poltergeister, Gespenster und Nacht-Thiere, in und ausser ihren Stein-Kirchen um ihre güldene Kälber und thierische Menschenbilder herum laufen, heulen, singen, tantzen und mit ihren Cantzel-Götzen, Menschen und Creaturen lauter Abgötterei treiben». At

B.s Skrifter vidne om hans religiøse Nidkjerhed, kan ikke nægtes; men deres barokke Stil og hensynsløse Heflighed bevirke dog, at de til Dels forfejle den religiøse Virkning, de ellers kunde have. Efter ogsaa at være bleven afsat fra Præsteembedet i Zwolle (1668) levede B. som Korrektør, understøttet af sine mange Venner, indtil sin Død 1711.

G. Arnold, Kirchen- u. Ketzergeschichte (Frankf. 1729) III, 148 f. IV, 1103 ff. Møller, Cimbria lit. III, 72 ff. Begge disse Kilder ere meget sympatheticke for B. (Joh. Møller var hans Søstersøn). *H. F. Rordam.*

Bremer, Andreas Frederik, 1810—57, Læge, en Søn af Kollektør Nicolai Frederik B. og Caroline Kirstine f. Andersen, fødtes i Kjøbenhavn 2. April 1810, dimitteredes 1826 fra Metropolitanskolen, tog 1831 kirurgisk og 1832 medicinsk Examen. Fra 1834 var han ansat i Armeen, fra 1842 og til sin Død, 26. Juni 1857, som Overlæge. Under den første slesvigske Krig var han i længere Tid Overlæge paa Augustenborg. Han var en meget virksom Mand med levende Interesse for alle Medicinalforhold og deres Reform; ogsaa i videnskabelig Henseende udfoldede han en betydelig Virksomhed i medicinsk-historisk og i epidemiologisk Henseende. I sine akademiske Dissertationer, 1836 for Licentiat- og 1837 for Doktorgraden, gav han en udførlig Fremstilling af Paracelsus' Liv og Meninger, som vakte megen Opmærksomhed i Udlandet; den tyske Kritik af Arbejdet var vel ikke ubetinget gunstig, men af den franske Medicohistoriker Daremberg blev det til Gjengjæld skattet meget højt for dets ædruelige Opfattelse. 1844 udgav han en almindelig Medicinens Historie, og paa Epidemiologiens Omraade har han publiceret flere værdifulde Afhandlinger. Han var gift med Julie Louise Thora f. Melbye, Datter af Krigsraad M. — Hans Søn *Christian Victor B.*, født i Kjøbenhavn 25. Maj 1843 og dimitteret fra det v. Westenske Institut 1861, tog Lægeexamen 1868 og dyrkede derefter specielt Studiet af Øresygdomme. Han virker som Specialist deri i Kjøbenhavn og er tillige Læge ved de Kellerske Abnormanstalter. 1880 erhvervede han Doktorgraden ved en Afhandling om døvstumme.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. og 5. Udg. *Jul. Petersen.*

Bremer, Christian, 1635—1701, Præst, blev født 7. Nov. 1635 i Lybek og var Søn af Kjøbmand Friedrich B. og Hustru Cathrine Botsac. I sine Drengenaar kom han til Flensborg i Huset hos sin ældre Broder, nedenauførte Pastor Johan B., gik i Skole

der i Byen, og da Broderen 1648 forflyttedes til Kjøbenhavn, fulgte han med ham der over. Her fortsattes hans Undervisning. Senere opholdt han sig ved adskillige tyske Universiteter, hvorfra han 1660 vendte tilbage til Kjøbenhavn. 1662 udnævntes han til Tredjopræst (nederste Diakon) ved St. Petri Kirke sammesteds, tog Magistergraden 1663 og rykkede 1676 op i Sognepræsteembedet ved St. Petri Kirke. Han døde 4. Jan. 1701. Foruden et Par kateketiske og asketiske Skrifter har han udgivet en hel Række tyske Ligprædikener. Han var 2 Gange gift, 1. med Enken efter en tidligere Diakon ved Petri Kirke, Ursula Cathrine Lindemann († 1677); 2. med Eleonore Hedevig Meyer († 1697), Datter af Dr. juris M. i Slesvig.

Møller, Cimbrica lit. I, 68. Nyerup, Lit. Lex.

A. Jantzen.

Bremer, Johan, 1616—70, Hofpræst, Broder til den foregaaende, var født i Lybek. J. B. havde en anden Broder, der var Forstander for Gymnasiet i Danzig, og til ham blev han sendt, efter at han først en Tid havde besøgt sin Fødebys Skole. Senere studerede han i Königsberg og andensteds, og da han 1642 havde taget Magistergraden i Rostock, blev han samme Aar Diaconus ved Mariekirken i Flensborg. Da Frederik III 1648 var bleven Konge, tog han B., hvis Tilhører han under sit Ophold i Flensborg jævnlig havde været, med til Kjøbenhavn og gjorde ham til sin tyske Hofprædikant og Skriftefader, i hvilken Stilling han forblev i de 22 Aar, Frederik III regerede. B. medtog sin yngre, ovfr. nævnte Broder, Christian B., og fik ham siden anbragt som Præst ved Petri tyske Kirke. «Da Souveræniteten var stadfæstet 1660, regalerede Kongen B. for bevist Tjeneste derved med en Karet, som den Tid var usædvanligt, og var den første Præstekaret.» Nogle Maaneder efter at B. havde holdt den tyske Ligprædiken over Frederik III, døde han selv, 25. Dec. 1670. Han var gift med Dorothea, Datter af Mag. Johan Moth, Sognepræst ved Mariekirken i Flensborg. B. efterlod ingen Børn, men derimod et betydeligt Bibliothek, hvorover der udkom en Katalog i Folio. Han har sikkert hørt til de udpræget tyske Elementer i Frederik III's Omgivelser, og han er Forfatter af en Række tyske Skrifter, mest Ligprædikener med klingende Titler (saasom: Girrendes Täublein; Himmlische Hochzeit; Glaubens-Schild wieder die feurigen Anfechtungs-Pfeile des höllischen Bösewichts in der Todes-Stunde, o. lgn.) samt Brudetaler ved fyrstelige Personers Ægteforening.

Zwergius, Siellandske Cleresie S. 623 ff.

H. F. Rordam.

Bremer, Jürgen, 1804—74, slesvig-holstensk Politiker, født 25. Maj 1804 i Adelby ved Flensborg, hvor hans Fader, Christian B., var Degn. Studerede Jura i Kiel under særlig Indflydelse af Professor Falck, hvis statsretlige Lærdomme han gjorde sig til Talsmand for i sin ihærdige agitatoriske Virksomhed i Flensborg, hvor han 1828 havde nedsat sig som Sagfører (Advokat). I Marts 1848 optoges han i den provisoriske Regering i Rensborg (til Okt. s. A.) og var senere Medlem af «Landesversammlung» og Raad i Overappellationsretten i Kiel. Blev 1852 landsforvist og Embedsmand i Lybek. 1864 Borgmester i Flensborg, men afskediget Aaret efter. Død sammesteds 20. Nov. 1874.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

A. D. Jørgensen.

Brendekilde, Hans Andersen, f. 1857, Maler. Han fødtes i Brendekilde paa Fyn 7. April 1857 og er Søn af Træskomand Anders Rasmussen og Hustru Maren Nielsdatter; i 1884 blev det ham bevilget at tage Familienavn efter sin Fødeby. Som ganske lille morede det ham at snitte Dyrefigurer i Træ, og da han var 12 Aar gammel, lod Faderen ham en Vinter en Gang ugentlig gaa i Snitteskole i Odense. Saa kom han til sit 16. Aar ud at tjene, men Opholdet i Snitteskolen havde vakt en kunstnerisk Drift, som han, efter at have naaet at kunne klare sig ved egen Hjælp, søgte at tilfredsstille ved at gaa i Sten- og Billedhuggerlære i Odense. Enkefru Blumen^{paa det}~~brød~~ fattede Interesse for ham, sørgede for hans Udvikling og tilraadte ham at søge Akademiet i Kjøbenhavn, hvor det efter mange Besværligheder lykkedes ham at komme, og hvor han stræbte at uddanne sig som Billedhugger. Temmelig pludselig slog han om og blev Maler, debuterede paa Juleudstillingen 1882 og udstillede Foraaret 1883 «Søndag Eftermiddag i en fynsk Bondegaard», et Billede med noget afstikkende Farver, men som gav en ejendommelig udtryksfuld og sanddru Skildring af Landbolivet. De senere Billeder af Landbolivet, der hurtig bragte hans Navns Anseelse til at stige, have haft de samme Fortrin uden at have de samme Fejl. Mange af de bedste af dem have ikke været paa Udstillingerne, men ere blevne solgte ved Avktioner, saaledes et prægtigt Efteraarsbillede, det fortrinlige, opsigtvækkende Billede af «Vinterlandlivet» og «Juletræer fældes i Skoven», hvor Drengenes Hoveder i Behandlingen havde en paafaldende Lighed med Bastien-Lepage. Han har endnu næppe naaet at overtræffe

disse Billeder. I 1884 er han bleven gift med Ida Juliane Antonie Nielsen, Datter af Skovfoged i Stævn's Hans Henrik N.

Karl Madsen.

Brendstrup, Thorald, 1812—83, Maler, var Søn af Tømmermester Søren B. og Marie f. Viborg og saa Lyset paa Cathrinebjærg ved Roskilde 25. Maj 1812. Efter sin Konfirmation kom han i Lære paa den kgl. Porcellænsfabrik for at uddannes til Porcellænsmaler og besøgte som Følge heraf ogsaa Kunstakademiets Skoler 1826—33. Samtidig lagde han sig efter Landskabsmaleriet og begyndte at udstille i dette Fag fra 1835; dog opgav han først 1844 Porcellænsmaleriet og fik 1847—48 Akademiets Rejseunderstøttelse, men forblev i Udlandet, navnlig i Italien, til 1850. Efter at han i 1853 ved sit Ægteskab med Pouline Regine Kierkegaard følte sig uafhængigere stillet, tilbragte han paa ny Aarene 1857—61 i Udlandet, for største Delen af Tiden i Italien, i det han især dvælede i Rom og Neapel. I 1874 blev han valgt til Medlem af Kunstakademiet, og efter længere Tids Svagelighed afgik han ved Døden 4. Maj 1883. Han indtager ikke nogen særlig fremragende Plads blandt Datidens Landskabsmalere, men hans fordomsfri og uafhængige Stræben gav ham en agtet Stilling i Kunstverdenen, thi han var en ægte Kunstnersjæl med Blikket aabent for alt sandt og alvorligt i Kunsten. Hans smukkeste Arbejder ere uden Tvivl hans Billeder fra de yndige Bjærgstrøg i Roms Omegn med deres Vinhaver og skyggefulde Skove. Ogsaa fra Frederiksværk og Dyrehaven haves fordringsløse, ærlig sete Landskaber med en mild, venlig Stemning. Han var, trods et vist halv lunefuldt, halv gnavent Præg, en elskværdig Personlighed, som baade i Udlandet og i Hjemmet øvede vækkende Indflydelse paa sin Kreds ved sine snart skjæmtefulde, snart alvorlige, men altid ærlig udtalte Domme, og var ved sit sunde Blik paa sin Plads i Udstillingskomiteen.

Weilbach, *Konstnerlex.* Ude og Hjemme 1883, Nr. 293. *Ph. Weilbach.*

Brenno, Carlo Enrico, o. 1680—1745, Billedhugger, var uden Tvivl Søn af Giambattista B. fra Mendrisio ved Como, af hvem seværdige Arbejder, fra de første Aar af forrige Sekulum, forefindes i Bamberg, og indvandrede eller indkaldtes her til fra Hamborg, da Fredensborg Slot skulde opføres. I Hamborg havde han i 1716 gjort et overvættets kostbart og pragtfuldt Gravmæle over Vilh. Ahlefeldt og Hustru. Dette Arbejde, som prises for Smag, Studium

af Anatomien og Kjendskab til Antiken, blev opsat i den nu for længst nedbrudte Domkirke i hin By. B.s Hovedværk som egentlig Billedhugger her hjemme er hans Gravmæle over Stiftsbefalingsmand Fr. Gjedde i St. Hans Kirke i Odense (1727). Som alle den Tids Billedhuggere her hjemme var B. tillige Stenhugger og Stukkator, og som Stukkator udførte han kostbare Arbejder paa Clausholm, Hørsholm, paa det gamle Kjøbenhavns Slot, i Ridder salen paa det i 1794 nedbrændte Christiansborg Slot og paa Fredensborg, hvor Stukkaturarbejdet i Kuppelen og den pragtfulde Plafond i Havesalen ere gjorte af ham. B. døde i Kjøbenhavn i Slutningen af 1745.

Meier, Fredensborg. Tidsskr. f. Kunstindustri 1886, S. 39 ff. Nord. Tidskr. 1884, S. 638. Helsingørs Avis 7. Sept. 1887. *F. J. Meier.*

Brenøe, Anna Helene Dorothea, se Nielsen.

Bresemann, Friedrich, 1809—50, Sproglærer, Søn af Førsteren i Witzen ved Sternberg i Meklenborg-Schwerin, født 19. Febr. 1809. Han var først i Handelslære, derpaa Forstelev hos Faderen, derefter kom han paa et svensk Handelskontor i Rostock. Efter Husets Fallit opgav han Handelsstanden og lagde sig efter Latin og Græsk samt Kirurgi. I 1830 kom han til Kjøbenhavn og studerede her Lægevidenskaben (den kirurgiske Side), men maatte opgive dette Studium og levede fra 1833 til sin Død, 11. Juli 1850, som Sproglærer i Kjøbenhavn. Han har udgivet en Masse Lærebøger, især i Tysk: Grammatikker, Stileøvelser, Læsebøger, Parleurer, som i sin Tid vare meget brugte, samt et tysk-dansk Lexikon; disse Bøger røbe alle en stærk Tendens til det praktiske, men paa samme Tid Mangel paa Videnskabelighed og grundig Sprogkundskab. Desuden har B. leveret en engelsk-dansk, en svensk-tysk, en italiensk-dansk og en fransk-dansk Parleur og samtidig tyske Oversættelser af Hertz' «Kong Renés Datter» og af Asbjørnsens og Moes Folkeæventyr samt nogle tyske Digte.

Erslew, Forf.-Lex.

C. A. Nissen.

v. **Bretton, Frederik Emil Baron**, 1799—1878, Højesterets-assessor, en Søn af Plantageejer Lucas Uytendale Baron v. B. og Elisabeth Sophie f. Bjørn, fødtes 22. Maj 1799, blev 1816 Student, 1820 juridisk Kandidat, 1822 Kammerjunker, 1823 Protokolsekretær i Højesteret efter i nogen Tid at have arbejdet som Volontær i det danske Kancelli, 1826 surnumerær Assessor i Viborgs Lands-

overret, 1827 virkelig Overretsassessor, 1846 konstitueret og 1847 virkelig Højesteretsassessor, 1849 Kammerherre, 1868 Kommandør af 1. Grad af Danebrog, 1873 entlediget og samtidig udnævnt til Gehejmekonferensraad som en Anerkjendelse af den Samvittighedsfuldhed og Troskab, hvormed han i fulde 50 Aar havde tjent Staten. Han døde 4. Nov. 1878 i Kjøbenhavn. 1. Avg. 1828 havde han ægtet Ernestine Juliane Langreuter (f. 16. Jan. 1804 † 10. April 1879), Datter af Justitsraad, Herredsfoged Did. Georg I., og Antoinette Sophie f. Christiani.

G. Kringelbach.

v. Bretton, Lucas Peter Baron, 1797—1880, Stiftamtmand, født i Kjøbenhavn 31. Maj 1797, var en Broder til den foregaaende. B. blev Student 1815 og juridisk Kandidat 1819, ansattes 1820 som Avskultant i Rentekammeret og blev 1834 surnumerær Kæmner ved Øresunds Toldkammer. 1841 blev han konstitueret Stiftamtmand i Viborg Stift og 1843 fast ansat som Stiftamtmand i dette Stift og Amtmand i Viborg Amt. 1820 var han bleven Kammerjunker, og 1842 udnævntes han til Kammerherre. I 1858 stiftede B. en Hypotheklaaneforening af Landejendomsbesiddere i Nørrejylland, hvis Formand han var under største Delen af dens Tilværelse, der efter faa Aars Forløb endte med en Fallit. Foreningens hele Fremfærd og navnlig Ydelsen af et uforholdsmæssig stort Laan i B.s Ejendom Starupgaard bleve stærkt fremdragne i Dagspressen og førte endog til Nedsættelsen af en kgl. Undersøgelseskommission. Skjønt Uredelighed fra B.s Side ikke blev godtgjort, var dog hans Stilling kompromitteret, men inden Ministeriet havde naaet til at indstille ham til Afskedigelse, søgte han selv derom 1864 og blev 1866 entlediget i Naade og med Pension. I Efteraaret 1864 begav han sig med højere vedkommendes Vidende, men uden nogen egentlig Bemyndigelse til Kissingen, hvor han ved Samtaler med den preussiske Konge søgte at indvirke paa Fredsforhandlingerne, men den danske Regering maatte til sidst lade forstaa i Berlin, at B. ikke havde nogen som helst Mission. I Litteraturen er B. optraadt som Forfatter af Fremstillinger af Fattig-, Skole- og Vejevæsenet, der ere ganske respektable Arbejder, og desuden har han udgivet flere Piecer, væsentligst af politisk Indhold. B. var gift 1. (1828) med Marie Sophie f. Hellesen (f. 1799 † 1835) og 2. (1836) med Gjertrud Elisabeth f. Lillienskiold (f. 1808). Han døde i Kjøbenhavn 22. Jan. 1880.

Erslew, Forf. Lex. Fædrelandet 1860.

Deuntzer.

Breyer, se Breier.

Bricka, Frederik Vilhelm Theodor, 1809—79, Læge. Th. B., Søn af Boghandler Georg Philip B. og Anna Margrethe Elisabeth f. Akkermann, blev født i Kjøbenhavn 17. Marts 1809, dimitteredes 1827 fra Roskilde Skole og tog kirurgisk Examen 1833. Han var 1832—37 kirurgisk Kandidat paa Almindeligt Hospital, blev 1834 Kompagnikirurg, studerede 1837—39 i Udlandet, tog 1840 Licentiatgraden og redigerede derefter i nogen Tid «Bibliothek for Læger» i Ottos Fraværelse. 1842 blev han Underlæge i Armeen. 1844 konkurrerede han til et Lektorat i Kirurgi sammen med Buntzen og Kayser. 1845—79 virkede han som Dekanatssekretær i Sundhedskollegiet og har som Redaktør af Kollegiets Aarsberetninger indlagt sig væsentlig Fortjeneste. Han var ligeledes i mange Aar Sekretær ved det Classenske Litteraturselskab for Læger og Medlem af Direktionen for Lægernes Enkekasse. Under første slesvigske Krig blev han 1849 Overlæge i Armeen og var i Felttoget 1864 Divisionslæge; 1868 blev han Medlem af Direktionen for Garnisons-hospitalet og 1873 Kommandør af Danebrog. Som en af vore mest ansete Militærlæger døde han pludselig 7. Jan. 1879. Gift 1. (1841) med Marie Dorothea Ripperger († 1847), Datter af Tøjfabrikant i Kjøbenhavn J. S. R., og 2. (1855) med Cecilia Ammentorp, f. Achen, tidligere gift med Sognepræst H. J. Ammentorp og Datter af Major P. H. Achen.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Erslew, Forf. I. ex.

Jul. Petersen.

Brieghel, Johan Friedrich, 1732—1802, kongelig Livkirurg. Blev 1768 Kammertjener og Livkirurg hos Kong Christian VII, med hvem han fulgte paa hans Udenlandsrejse 1768, var senere virksom ved Sammensværgelsen mod Struensee og førte i Natten til 17. Jan. 1772 de sammensvorne til Kongen; i Aaret 1775 blev han Justitsraad. B. virkede med megen Iver for det kirurgiske Akademis Oprettelse, i det han sammen med flere ansete Kirurger forhindrede, at det af Kong Christian VI stiftede anatomisk-kirurgiske Theater, der var kommet i Forfald efter Simon Krygers Død under Hennings' Bestyrelse, blev forenet med Universitetet, og bevirkede, at en ny af Universitetet og det medicinske Fakultet uafhængig kirurgisk Lærestalt og Højskole i Aaret 1785 traadte i Steden for bemeldte anatomisk-kirurgiske Theater. Han døde 10. Dec. 1802.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 614 f. Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg.

P. Brock.

Briennus (Brian), —1166—, Abbed, var fra England, efter Navnet at dømme af keltisk Byrd, og omtales først som Cisterciensermunk i Vitskøl. Da han en Gang blev uvenlig modtaget af Abbeden i det lille Benediktinerkloster Veng, blev denne afsat, og Veng blev overladt Cisterciensersamfundet i Aarhus Stift, en Aflægger fra Vitskøl (1166). Indsat af Moderklosterets Abbed, Henrik, til Abbed i Veng rejste B. til Rom og fik Pave Alexander III's Stadfæstelse af Klosterets Flytning. Valdemar I gav hans Kloster en Begunstigelse, men hjalp ikke Munkene mod den højbyrdige Fru Margrethe, der i Tillid til sit Slægtskab med Kongen tog Gods og Kostbarheder fra Klosteret. Plagede af disse Overgreb droge B. og hans Munke til Kalvø i Skanderborg Sø (1168). For at faa denne Omflytning stadfæstet rejste B. atter til Paven, men opsøgte undervejs den landflygtige Ærkebiskop Eskil i Clairvaux og har sikkert bidraget til hans Forsoning med Kong Valdemar. I Rom optraadte B. tillige som Medlem af en Sendefærd fra Kongen, der bl. a. udvirkede Knud Lavards Helgenkaaring. Da Munkene endelig, tvungne af uheldige Naturforhold, flyttede Klosteret til det smukke Øm (1172), maatte B. endnu en Gang til Rom for at faa Pavens Stadfæstelse; men da var han ikke længer Abbed, uvist af hvad Grund. B. døde som Munk i Sorø, hvor to af hans Landsmænd beklædte Abbedværdigheden i henved 50 Aar. Han skildres som en klog og dannet Mand, afholdt af Stormændene.

Script. rer. Dan. V.

Hans Olrik.

Brinck, Iver, 1665—1728, Præst, blev født 19. Nov. 1665 paa Valderhavg i Bergens Stift og var Søn af Inspektør Diderik B. fra Aalborg og Hustru Helene Hansdatter. Han gik i Skole i Christiania og blev Student i Upsala 1681; men Aaret efter kom han til Kjøbenhavn og lod sig indskrive ved Universitetet der. 1683 rejste han tilbage til Norge og var Huslærer i flere højtstaaende Familier. 1686 er han atter i Kjøbenhavn, Alumn paa Valkendorfs Kollegium og Dekan paa Klosteret. I nogen Tid var han ogsaa i Huset hos Ulrik Christian Gyldenløve, hvis Yndest han i særlig Grad skal have erhvervet. Ved den forfærdelige Theaterbrand paa Amalienborg 1689 var B. selv i Livsfare, og hans forlovede omkom i Flammerne. Samme Aar blev han Feltpræst ved de engelske Hjelpetropper og fulgte disse under alle Krigsbegivenhederne i Irland indtil 1691. Saa blev han kaldet til

Præst for den danske Menighed i London og var saare virksom for, at Menigheden fik sin egen Kirke, som stod til 1864, da den blev afløst af en ny. Medens B. virkede i London, udgav den forhenværende engelske Gesandt i Kjøbenhavn Rob. Molesworth sit berygtede Skrift: «An account of Denmark, as it was in the year 1692». Ved Hjælp af en ung, særdeles anset Jurist, Dr. King, hvem B. leverede de faktiske Oplysninger til Gjendrivelse af Molesworths uretfærdige Beskyldninger, fremkaldte han det dygtige Modskrift: «Animadversions on a pretended account of Denmark» (London 1694), som yderligere befæstede B.s Anseelse og Yndest hos den danske Regering. Samme Dag han kom til Kjøbenhavn 1702, døde Sognepræsten ved Holmens Kirke, Mag. G. Winecken; uden Ansøgning blev han da kaldet til dennes Eftermand. Da Frederik IV til sin store italienske Rejse 1708 skulde have en Rejsepræst og Konfessionarius med, faldt Valget paa B., som saa fulgte Kongen paa hele den interessante Rejse. Medens B. var i Udlandet, blev Aalborg Bispestol ledig; den blev tilbudt ham; men han foretrak at blive i Kjøbenhavn og ombyttede kort Tid efter Holmens Kirke med Nicolai Kirke (1711). Som Sognepræst ved sidstnævnte Kirke døde han 25. Juni 1728. Hans Skrifter ere ikke betydelige. Foruden nogle Disputatser har han forfattet en poetisk Omskrivning af Højsangen (1695 og oftere) og en Salme-samling, «En Kristens Tanketøjle», som har været en meget udbredt Opbyggelsesbog baade i Danmark og Norge og er optrykt paa ny endnu i dette Aarhundrede; herfra er Nadversalmen i Roskilde Konvents Salmebog Nr. 718 («Op sødste Sang») taget. Tillige kan nævnes en nitid udstyret Ligprædiken i Folio over Fru Berthe Scheel til Selsø (1720), den første og den største Bog, der er udgaaet fra Phønixbergs Trykkeri. Endnu maa tilføjes, at B. ogsaa paa forskjellig Maade lagde sin Interesse for Moders-maalets Dyrkning for Dagen og ytrede sin Harme over dets Til-sidesættelse, ligesom han var Rostgaards Medarbejder ved den danske Ordbog. B. var 2 Gange gift, 1. med Ambrosia Michelsen, hvis Fader var bosiddende i London (jvfr. om hendes Død Giessing, Jubellærere II, 2, 294), 2. med Konferensraad Hans Seidelins Datter Sophie S., ved hvem han blev Stamfader for Slægten Brinck-Seidelin. Efter B.s Død ægtede hans Enke Biskop Chr. Ramus i Odense.

Hist. Archiv 1872, I, 234 ff. Brasch, Om Robert Molesworth's Skrift An account of Denmark, 1879. Bruun, Fr. Rostgaard S. 119 f. A. Jantzen.

Brinck, Peder Jacobsen, 1668—1720, Præst. Han er født i Throndhjem. Faderen, Jacob B., er ubekjendt; Moderen hed Margrethe Riber. Deponerede 1686 og blev ved Universitetet til 1689, da han maatte ud at søge sit Brød. Han havde stor Lyst til videre bibelske og humanistiske Studier, som han ogsaa i Stilhed drev, da han maatte være borte fra Kjøbenhavn. 1697 vendte han tilbage og udgav en liden Bog, «Imperii Romani ortus et progressus», en kort Udsigt over den romerske Historie efter Livius, udfyldt ved Plutarch og Polybius. Ved denne og vel ogsaa den samtidige Bog «Guds Dybheders Anskuelse» vilde han skaffe sig akademisk Understøttelse, og han opnaaede 1701 Inspektoratet for Collegium Mediceum (Borchs Kollegium). Han kunde nu blive i Kjøbenhavn og faa sin 1699 skrevne Bog «Det gamle Testamentes Kronologi» trykt (1701). 1703 opnaaede han endelig gejstlig Befordring som residerende Pastor til Arendal, da et Annex til Holt. Da Sognepræst Østen Sverdrup var død, blev Arendal efter Menighedens Ansøgning et eget Sognekald og B. dets første Sognepræst 10. Marts 1705. Han virkede her med Nidkjærhed og maa efter et Brev fra Thomas v. Westen (1715) have staaet den pietistiske Retning nær. Dette fremgaar ogsaa af en Skriftemaals-sag, hvorunder han (25. Juli 1711) blev dømt fra Embedet, som han dog ved Benaadning fik igjen (16. Jan. 1712). Efter at han var bleven Præst udgav han intet uden en Oversættelse af Plinius' Panegyricus (1704), men han blev hele sit Liv en flittig Skrift-gransker, og hans «Philologia sacra V. et N. Testamenti», der 1734 blev udgiven af J. P. Anchersen, — et kortfattet Lexikon — tyder paa en ikke ringe Lærdom. Han blev gift med Aase Christensdatter Landvig († 1721), der tilhørte Arendals velstaaende Borgerklasse. Af hans 4 Børn var den ældste og eneste Søn, Christen B. († 1721), født 1708. Datteren Karen, gift med Frederik Tellefsen Dahl, levede endnu 1740. P. B. ^{deprævede} (døde) 16. Avg. 1720.

Faye, Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshist. S. 292. Norsk theol. Tidsskr. N. R. VIII (1882), 402. D. Thrap.

Brinck, Søren, 1668—1743, Officer, fødtes i Slagelse 14. Jan. 1668 og skal have været Søskendebarn til ovennævnte Iver Brinck. Hans Fader, Andreas B., havde som afskediget Officer taget Bopæl i Slagelse, hvor han døde 1682, faa Dage efter sin Hustru Gertrud. Den 14aarige, forældrelose B. tog Tjeneste som simpel Rytter i 1. sjællandske Kyrasserregiment og oplærtes fra Grunden af i

alt, hvad der kunde tjene en Kavallerist til Nytte, saaledes ogsaa Sadelmagerhaandværket. 1684 blev han Korporal, og 1689 sendtes han med de danske Hjælpetropper til Irland, deltog i Kampene ved Drogheda og Aghrim, hvorefter han 1691 blev Vagtmester, og siden, i Flandern, ved Steenkerke og Kortrijk. 1701 drog han atter i Felten med de til Brabant bestemte danske Tropper, som under Prins Eugen og Hertugen af Marlborough delte Æren for disses berømte Sejre, og deltog selv med Hæder i samtlige Hovedslag, ved Höchststedt, Ramillies, hvor de danske især udmærkede sig, Oudenarde og Malplaquet, hvor han blev saaret og Hesten skudt under ham. I samme Felttog falder B.s Hovedbedrift. Da Prins Frederik af Hessen-Kassel, der tjente i de allieredes Hær, med faa Husarer havde vovet sig langt ind blandt de franske Fortropper, blev han haardt angrebet af en overlegen Afdeling. B. rykkede ham uden at agte paa egen Fare øjeblikkelig til Undsætning og bragte ham frelst tilbage med sig til Lejren, rigtignok med et Tab af 11 af sine 14 Mand og selv haardt saaret af 7 Rendekugler i sit ene Laar. At B. ved denne Lejlighed reddede Prinsens Liv, skal denne senere som Konge af Sverige ved flere Lejligheder med megen Anerkjendelse have ytret til den danske Gesandt i Stockholm. Den saarede B., om hvis Liv der ikke var meget Haab, toges i Pleje af Skarpretteren i en lille fransk By, kom sig først efter 3 Fjerdingaars Forløb og siges efter den Tid i flere Slag at have medført en Krykke paa Hesten. 1712 var han med i Slaget ved Gadebusch, men levede siden under fredelige Forhold i Fredericia. Uagtet B.s Mod og militære Dygtighed efter mange Prøver vare selv hans øverste foresatte vel bekjendte, varede det længe, inden han naaede ind i Officersstanden, da han først blev Lieutenant 1706. Kun 4 Aar efter blev han imidlertid Ritmester, 1718 Major, 1728 Oberstlieutenant. Da han 1734 efter Ansøgning erholdt Afsked, fik han Udnævnelse til Oberst. — 1726 ægtede han Anna Marie f. Fessler (f. 1694 † 1782), Enke efter Raadmand i Fredericia Henrich Richter, og 11. Jan. 1743 afgik han ved Døden.

Kgl. Bibl., Kallske Manusk. Nr. 131—34, fol. Malling, Store og gode Handlinger.

G. L. Grove.

Brinck-Seidelin, Ludvig Christian, 1787—1865, Departementschef, landøkonomisk Forfatter. Han er født 20. Dec. 1787 paa Fædrenegaarden Eriksholm ved Isefjord og hørte til en Slægt, der

blev adlet 1752; Forældrene vare Konferensraad Hans B.-S. og Mariane Magdalene f. Eichel Bartholin. 1806 blev L. B.-S. Student, 1812 juridisk Kandidat og Aaret efter Avskultant i Rentekammeret, 1815 Amtsforvalter for Hjørring Amtstuedistrikt, og samme Aar ægtede han Marie Elisabeth Kragh, en Datter af Koffardikapitajn K. Som Amtsforvalter virkede B.-S. i 30 Aar, til han i 1845 udnævntes til Generaldecisor og Chef for det danske Regnskabsvæsen i Rentekammeret; 1860 blev han Chef for Revisionsdepartementet. Sin Afsked fra Statstjenesten tog han endelig 1862, og samtidig udnævntes han til Storkors af Danebrog; Konferensraadstitelen havde han alt faaet 1851, Kommandørkorset 1856. Aggersborggaard ved Løgstør ejede han 1838—46; 1861 arvede han det Brinck-Seidelinske Fideikommis. Efter samtidige Biografer at dømme turde B.-S. næsten have været et Mønster paa en Embedsmand: streng og samvittighedsfuld i Tjenesten, retfærdig og human mod sine undergivne, velvillig, uegennyttig og hjælpsom mod Befolkningen; i de 30 Aar, han virkede som Embedsmand i Hjørring Amt, vandt han da ogsaa i høj Grad Beboerne, der «næsten ærede ham som en Fader», og som Generaldecisor hædredes han med et kgl. Reskript, der i smigrende Ord bevidnede ham den allerhøjeste Tilfredshed med den hidtil ukjendte Orden og Punktlighed, som han havde bragt ind i Revisionen. — Ikke blot som Embedsmand, ogsaa som Politiker og Forfatter tog B.-S. Del i det offentlige Liv; han var en af «de oplyste Mænd», der 1832 udnævntes til at drøfte den paatænkte Stænderforfatning, og 1834 valgtes han til Deputeret for Aalborg. Han tog en ikke ringe Del i Stænderforsamlingens Forhandlinger, 1840 fremlagde han saaledes den aalborgske Petition om en fri Forfatnings Indførelse og forfattede Forsamlingens, i et mandigt og frimodigt Sprog affattede, Adresse til Christian VIII. I den grundlovgivende Rigsforsamlings Forhandlinger tog B.-S. ligeledes virksom Del, derimod har han aldrig haft Sæde i Rigsdagen eller Rigsraadet.

Allerede tidlig var B.-S. optraadt som Forfatter. 1816 udkom hans første Afhandling: «Var det gavnligt, om Forpagtningstiden af Bondejord var overladt til Kontrahenternes Tykke, og om Bøndergaardenes Størrelse var uindskrænket?», der ligesom hans næste større Arbejde, den fortrinlige Beskrivelse af Hjørring Amt (1828), var fremkaldt af Landhusholdningsselskabet og hædredes med dettes Pris. I det første Skrift kommer B.-S. til det Resultat, at der burde herske fuld Sammenlægnings- og Udstykningsfrihed,

og ville end de færreste i vore Dage underskrive dette Resultat, læser man dog endnu med Interesse og Udbytte den livlig skrevne Bog, om hvilken det med rette er sagt, at der igjennem den gaar et frisk Pust af de navnkundige Bondevenners Aand fra den store Landbokommission. End videre skrev han: «Populær Fremstilling af det danske Skatte- og Afgiftsvæsen», der i 1840 blev udgivet af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug og er en udførlig Redegjørelse for Skattesystemets Virkemaade, dets historiske Oprindelse og Overensstemmelse med de statsøkonomiske Principper. Maa det sidste Afsnit nødvendigvis nu synes os en Del forældet, var dog Skriftet et for sin Tid værdifuldt Forsøg paa en Redegjørelse for det danske Skattesystem. Endelig har B.-S. til forskellige Dag- og Ugeblade leveret en Række Afhandlinger, af hvilke de fleste søge deres Æmne i Landboforholdene.

Foruden Embedsmandens, Forfatterens og Politikerens Virksomhed udøvede B.-S. ogsaa meget andet Arbejde: i forskellige Selskaber, til Fremme af Kunst og Poesi, i velgjørende Øjemed osv. Det var da et sjælden virksomt Liv, der afsluttedes 14. Juli 1865.

Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tid. 1865, S. 361.

H. Hertel.

Brinkopff, Henrik Vilhelm, f. 1823, Dekorationstegner og Arkitekt. B., der er født 30. Juni 1823 i Kjøbenhavn, er Søn af Instrumentmager og Orgelbygger Heinrich B. og Marie f. Høygaard. 1839 kom han i Billedskærerlære, og efter at have nydt Undervisning paa Kunstakademiet nedsatte han sig 1847 som Billedskærer og Forgylder i Kjøbenhavn. Fra 1869 til 1872 var han Medindehaver af Billedskærer- og Forgylderfirmaet Brinkopff & Senhen. Efterhaanden gik han imidlertid over til udelukkende at blive Dekorationstegner i Møbel- og Bygningsfaget. 1880—81 byggede han dernæst Etablissementet National ved Vesterbros Passage, 1884 indrettede han efter Christiansborg Slots Brand Fredericiagadens Kaserne (det gamle Landkadetakademi) til Bolig for Rigsdagen. og 1885—86 byggede han Cirkus paa Hjørnet af Jærnbangsgade og Farimagsgade. Han har deltaget i Ordningen af en Række Udstillinger (den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1872, den danske Afdeling af Verdensudstillingen i Wien 1873, den jyske Udstilling i Aarhus 1876, den danske Afdeling af Udstillingen i Malmø 1881 og den danske Industriafdeling af den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1888). Fra 1880 har han ogsaa ledet Opstillingen af Forevisningerne i Industriforeningen i Kjøbenhavn, i hvilken Forenings Repræsentant-

skab han har haft Sæde siden 1876. 23. Okt. 1847 ægtede han Marie Frederikke Meyer, Datter af hans første Læremester, Snedker og Billedskærer J. C. M.; hun døde 23. Okt. 1864, og 7. Juli 1866 ægtede han derpaa Juliane Frederikke Eszlinger, Datter af Sæbefabrikant J. F. E.

Weilbach, *Konstnerlex. Kat. over Industriforen. Udstill. af kunstind. Frembring. i Sommeren 1880* S. 94. *C. Nyrop.*

Brion, Leo Urbino, 1813—63, Læge, en Søn af Marskandiser Christian B. og Edele Karen f. Hellesen, blev født i Kjøbenhavn 25. Nov. 1813, dimitteredes privat 1831, tog Lægeexamen 1838 og fungerede paa Frederiks Hospital som Kandidat og senere som Reservelæge. Fra 1844 var han ansat i Kjøbenhavns Brandkorps som Underlæge, fra 1853 som Overlæge. 1844—48 var han Medredaktør af «Ugeskrift for Læger» og skrev heri forskellige Artikler og Indlæg, der omhandle Dagens brændende medicinske Spørgsmaal og vidne om en selvstændig Aand og betydelig Begavelse, hvad der ogsaa gjælder om et større ophthalmologisk-kritisk Skrift af ham (1851), som vakte megen Opsigt. Han døde 14. Maj 1863. Hans Hustru var Christiane Catharina Dorothea f. Rames, Datter af Blikkenslagermester R.

Smith og Bladt, *Den danske Lægestand*, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex.

Jul. Petersen.

Brix, Christian Carl, f. 1820, Skolemand og Politiker. Han er en Søn af Konsistorialraad Jens Christian B., senest Sognepræst til vor Frue Kirke i Aarhus († 1849), og Caroline Margrethe Sophie f. Holm. Han blev født i Gjerlev 14. Marts 1820, dimitteredes fra Aarhus Skole 1836, blev i Jan. 1842 theologisk Kandidat og informerede derefter i forskellige Skoler, først i nogen Tid som konstitueret Adjunkt i Aarhus, derpaa navnlig i den christianshavnske Borgerdydskole. I Studenterverdenen, som den Gang paa næsten alle de aandelige Omraader gik i Spidsen for Udviklingen, hørte B. tidlig til de ledende Personligheder; han sluttede sig med Liv og Sjæl til den national-liberale Retning og var ligeledes stærkt greben af den skandinaviske Bevægelse. Efter det første skandinaviske Studentermøde i 1845, hvis Glanspunkt var Festen i Christiansborg Slots Ridehus med Orla Lehmanns begejstrende Tale, fik B. offentlig Understøttelse til en Rejse til Sverige, nærmest for at undersøge de svenske Arkiver i historisk Øjemed; i Stockholm og

Upsala knyttede den livlige og veltalende unge danske mange interessante Forbindelser med Broderrigets fremragende Mænd, og nogle offentlige Forelæsninger, som han paa Anmodning holdt om den danske Litteratur, gjorde stormende Lykke. Efter Oprørs-krigens Tilendebringelse gjorde han i 1851 en Rejse til England, ligeledes med Arkivundersøgelser for Øje, men blev nødsaget til at forkorte sit Ophold, da han i Okt. s. A. udnævntes til Bestyrer af Efterslægtselskabets Realskole — den 7. i Rækken siden Skolens Stiftelse —, hvilken Post han tiltraadte 1. Nov. 1851 og endnu beklæder. Hans Virksomhed som Skolebestyrer strækker sig saaledes over 37 Aar, og de Tusender af Disciple, hvis højt skattede og respekterede Rektor han har været, omfatte mere end en hel Slægtfølge. 4. Marts 1886 fejrede Efterslægtens Skole, der nu er udvidet med en studerende Afdeling, sin Hundredaarsfest, og Bestyreren, der fra 1869 havde været Professor, udnævntes i den Anledning til Etatsraad. Det kan i denne Forbindelse tillige nævnes, at B., som har udgivet forskellige historiske og geografiske Arbejder, i en Aarrække har været Medlem af Examenskommissionen for Lærere og Lærerinder og nu er dens Formand.

Skjønt B. saa tidlig deltog i det politiske Liv, traadte han først 1863 ind i Rigsdagen og da som Medlem for Kjøbenhavn i Landstinget; efter Novemberforfatningen valgtes han i 1864 til Rigsraadets Folketing og i 1866 ligeledes til Rigsdagens Folketing, i begge Forsamlinger for Kjøbenhavns 2. Valgkreds, som han først forlod i Jan. 1887 paa Grund af svækket Helbred. B. har altid været en fortrinlig Taler, hans Foredrag livligt, hans Fremstilling klar, aandrig, fri for al Vidtløftighed, og disse Fortrin hævedes yderligere ved en tiltalende Personlighed og en ualmindelig sympathetisk Røst. Hans Veltalenhed kom dog maaske mindre til sin Ret i Rigsdagen end paa Valgtribunen, i Folkeforsamlinger eller blandt Studenterne. Ved Siden af denne politiske Virksomhed har B. taget kraftig Del i det kommunale Liv; lige siden 1858 har han været Borgerrepræsentant og har i denne Egenskab navnlig taget sig af Hovedstadens Skole- og Fattigvæsen. — Han ægtede i 1852 Nathalie Willemoes, Datter af Etatsraad, Stiftsfysikus W. i Aarhus, og, efter at hun var død efter faa Aars Ægteskab, i 1862 Leontine Thaulow, Datter af Professoren i Kemi ved Christiania Universitet.

Erslew, Forf. Lex. Illustr. Tidende 7. Marts 1886.

C. St. A. Bille.

Brix, Claus, f. 1821, Forfatter. Han er Søn af en Krovært i Petersborg ved Uelsby (Ølsby) i Slesvig og født 20. Marts 1821. Han fik en meget tarvelig Opdragelse og maatte som Dreng vogte Kvæg, men han benyttede den megen ledige Tid til flittig Læsning. Sit Ønske, at blive Lærer, opnaaede han dog ikke, men maatte nøjes med et Haandværk (Ritbinder), som han udøvede i over 20 Aar i Buckberg (Bøgebjærg) tillige med en Smule Landbrug og Biavl. Han kunde dog ikke glemme sin Ungdomsdrøm, at blive en Bogens Mand, og forsøgte sig nu og da som Forfatter, mest paa Plattysk; han udgav «Hoch- und plattdeutsche Gedichte» 1858, «Fahrten aller Arten un sonst noch wat in Hoch un Platt» 1875 (4. Oplag 1882) samt plattyske Oversættelser af nogle af H. C. Andersens Æventyr, f. Ex. «Den lille Pige med Svovlstikkerne». I Eftersommeren 1886 levede han endnu i sin Fødeby.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Brümmer, Deutsches Dichter-Lex. *C. A. Nissen.*

Brix, Harald Frederik Valdemar, 1841—81, Socialist, født 25. Febr. 1841, blev i 1863 Officersaspirant, men dimitteredes af Mangel paa Anlæg til at uddannes til Officer; han oprettede senere en Musikhandel, men gik snart fallit og førtes derefter i 1871, uden at kjende synderlig til Socialismen, ind paa socialistisk Virksomhed af sin Fætter L. Pio, hvem han fulgte blindt. Han delte Skæbne med Pio og Geleff, da disse arresteredes i Maj 1872 efter Indkaldelse til et Folkemøde paa Nørrefællø, og dømtes ved Kriminal- og Politiretsdom 29. Marts 1873 og Højesteretsdom af 6. Avg. s. A. til 3 Aars Forbedringshusarbejde. En Del af Straffen blev senere eftergivet, men B. dømtes paa ny for sine Udtalelser i Ugebladet «Ravnen» om Kongen, Religionen osv. under 13. Jan. 1877 (stadfæstet af Højesteret 5. April s. A.) til 4 Aars Forbedringshusarbejde. Død 28. Maj 1881 i Kjøbenhavn. *H. Westergaard.*

Broberg, Christian August, 1811—86, Handelsmand, var en Søn af Grosserer Chr. Mortensen B., som drev en betydelig Forretning i Kjøbenhavn, og hvis Firma nød stor Anseelse paa Børsen. Moderen, Anna Casine f. Edsleff, f. i Norge 1774, † 1851, havde først været gift med en Kjøbmand Jensen fra Flensborg, der havde nedsat sig i Christiania. Sønnen, der fødtes 3. April 1811, blev af Faderen sat i en lærd Skole og absolverede sin Examen artium i en Alder af 17 Aar. Det var dog ikke Meningen, at han skulde fortsætte sine akademiske Studier, og han blev strax efter sin

Examen ansat paa Faderens Kontor, hvor han arbejdede i nogle Aar. Han foretog senere flere Forretningsrejser til Udlandet, indtil han endelig (1832) for et længere Tidsrum tog fast Ophold i Messina, hvor han fik Ansættelse hos det allerede den Gang betydelige Handelshus Ferd. Baller & Co., i hvilket han endog en Tid var Associé. I 1835 vendte B. tilbage til Kjøbenhavn og indtraadte som Kompagnon i Faderens Firma, Chr. Broberg & Søn, for hvilket han ved Faderens Død blev ene Chef i Aaret 1852. Borgerskab som Grosserer tog han 1844. I Kjøbenhavns Handelsverden maatte B. som Følge af sin hele Stilling, Dannelse og store Kjendskab til de merkantile Forhold være selvskreven til at spille en fremragende Rolle, og man ser ham da ogsaa allerede i 1843 som Medlem af Grosserersocietetets Komité, i hvilken han vedblev at fungere indtil 1863, de senere Aar som Komiteens Næstformand. I 1844 blev han valgt til Repræsentant i Nationalbanken og i 1845 til Borgerrepræsentant, hvilken Stilling han dog kun indtog i den valgte 6aarige Funktionstid, da Tidens mægtige politiske Brydninger alt mere og mere optog den driftige og for sit Fædreland altid varmt følende Mand. I 1849 valgtes B. ogsaa til Folketingsmand, og fra denne Tid delte han sin Virksomhed i to Retninger — Kjøbmandens og Politikerens.

Som Kjøbmand vedblev B. at spille en meget fremtrædende Rolle; ved Siden af et betydeligt Rederi drev han navnlig en meget stor Handel med Kaffe; hans Skibe bragte ham stadig Ladninger hjem fra Rio de Janeiro, og han opnaaede, at hans Firma ganske ubetinget kom til at indtage Rang som Nordens største Kaffeimportør. B. yndede meget at sysle med statistiske Beregninger og Konklusioner; han udgav stadig store Beretninger om Artiklen Kaffe, baade paa Dansk og Tysk, og disse læstes ogsaa paa fremmede Handelspladser med stor Interesse, om man endog meget ofte fandt, at B. vovede sig ud over Grænserne for en Handelsberetnings Rækkeevne. I 1853 var han Medstifter af «Laanebanken», og i 1857 var han blandt Indbyderne til Oprettelsen af Privatbanken, hvis Bankraads Formand han strax blev og vedblev at være, saa længe han levede. Hans veltrufne Portræt i Olje smykker Væggen i Bankens Direktionsværelse. Den Gang, da Privatbanken stiftedes, havde B. netop haft Lejlighed til at lære Tietgen at kjende og med sit skarpe Blik opdaget, hvilke Egenskaber der slumrede hos denne Mand; han saa i ham, som Direktør for den første, store private Bank, den rette Mand paa

den rette Plads, og Tiden har vist, hvor rigtig han saa. Fra denne Periode stammer et Venskab mellem B. og Tietgen, der har faaet sit Udslag i de mange industrielle og økonomiske Foretagender, som den sidste har «startet», og i hvis Bestyrelser den første for det meste har haft Sæde. Af de mange merkantile Tillidshverv, som have været B. overdragne, maa dernæst nævnes hans Virksomhed som Medlem af den Komité, der i den store Krisis i 1857 forhandlede med Regeringen om Bistand for den betrængte Handelsstand (Komitéens øvrige Medlemmer vare Suhr og Holmblad), og som Kommitteret i «de private Assurandørers Forening», hvori han i en lang Aarrække (1842—86) virkede med overordentlig Nidkjærhed. Herhen hører vel ogsaa nærmest at nævne, at han var Kasserer for den Komité, der dannedes i 1859 for Frederiksborg Slots Gjenopførelse. Vi se saaledes, at B. indtog en meget fremskudt Stilling paa Kjøbenhavns Børs, og at hans Forretning bestandig tiltog i Omfang og Anseelse, indtil ogsaa den ramtes af Skæbnens haarde Slag; Kaffe-krisen i 1874 bragte Firmaet Chr. Broberg & Søn saa store Tab, at det senere aldrig har kunnet forvinde dem. C. A. B. var netop paa en Rejse i det sydlige Frankrig, da Efterretningen herom naaede ham; han ilede strax hjem, og aldrig har maaske hans Betydning som Kjøbmand vist sig i et større Lys end netop den Gang, da han med Kraft greb Tøjlerne og reddede det synkende Vrag uden at lade sig kue af den store Omvæltning i hans Forhold. Han havde mistet sin store Formue; men han bar sit Tab med en Sjælsstorhed og Resignation, der uvilkaarlig aftvang almindelig Beundring, og han vedblev at arbejde i Forretningen sammen med sin Søn og Associé, indtil han i 1882 trak sig helt ud af den. Det bedste Bevis paa den Agtelse, som B. nød paa Børsen, er fra denne Tid. Handelsstanden skulde have en Repræsentant i Landstinget, da en Vakance indtraadte i 1882, og skjønt B. allerede var en gammel Mand, henvendte man sig til ham, og han modtog Valget. At han som Landstingsmand denne Gang ikke fik Lejlighed til at udrette noget af særlig Betydning for Handelen, skyldes mere den Tids sørgelige politiske Tilstande end Mangel paa Virkelyst og Arbejdsdygtighed hos ham.

Det var ikke første Gang, at B. havde været Medlem af den lovgivende Forsamling; tvært imod, som forud antydet, havde han en temmelig betydelig og virksom politisk Fortid. I 1849 blev han valgt til Folketingsmand for Kjøbenhavns 2. Kreds, men faldt

i Aaret 1853, da han stillede sig til Gjenvalg i samme Kreds. I 1854 gik han paa ny af med Sejren, denne Gang i Kjøbenhavns 3. Kreds, og havde nu Sæde i Folketinget til 1856, da han efter Fællesforfatningens Vedtagelse valgtes ind i Rigsraadet, hvor han forblev indtil 1863. I 1864 blev han Medlem af Rigsraadets Lands-ting, og i 1866 trak han sig ganske tilbage fra al politisk Virksomhed, til han i 1882, som omtalt, valgtes ind i Landstinget. Hans Virksomhed som Politiker har ikke været af særlig Betydning; han var altid en nidkær og flittig Arbejder, der med Energi og livfuldt fyldte sin Plads, paalidelig for sit Parti; men hans egentlige Virksomhed var dog fortrinsvis i merkantile Sagers Forhandling, og han forsøgte navnlig med aldrig svigtende Ihærdighed at fremme en Toldlovgivning, der maatte være Handelen til saa stor Nytte som mulig; nærmest maatte han vel anses for at være Frihandelsmand. — B. var dekoreret med Danebrogsordenens Kommandørkors (1874) samt havde Titel af Etatsraad; han døde 30. April 1886. Han havde 1835 ægtet Ida Frederikke Gottschalck (f. 5. Febr. 1814 † 13. April 1877), Datter af Grosserer Fr. G.

Barfod, Dansk Rigsdagskal. 1856, S. 246. Illustr. Tid. 9. Maj 1886.

Harry Levin.

Broberg, Severin Carl Olfert Fischer, f. 1822, Adjunkt. B. blev født 2. April 1822 i Ringkjøbing, hvor hans Fader, Jørgen B., der var gift med Oline Marie f. Hansen, var praktiserende Læge. 1823 flyttede Faderen til Roskilde, fra hvis Kathedralskole B. 1838 blev dimitteret til Universitetet i Kjøbenhavn. Efter at han 1844 havde underkastet sig theologisk Examen og nogen Tid levet som Huslærer og som Lærer ved private Skoler, blev han 1846 Adjunkt i Randers og 1859 Adjunkt i Odense. Da han 1878 fik Afsked fra denne Stilling, bosatte han sig i Kjøbenhavn. Foruden en dansk og en fransk Grammatik samt nogle andre Skolebøger har han i Odense Skoles Programmer trykt nogle Afhandlinger om fransk Litteratur («Hôtel Rambouillet» 1863, «Romanen om Rosen» 1869 og «Det religiøse Skuespil i Frankrig» 1874). Senere har han i «Manuel de la langue danoise» (1882) givet en god Vejledning for fremmede til Studiet af det danske Sprog og heldig løst den vanskelige Opgave at fordanske «Rabelais» (1884) og «Villon» (1885).

Thor Sundby.

Brochmand, Hans Enevoldsen, 1621—64, Biskop. Han blev født 16. April 1621 i Kjøge, hvor Faderen, Enevold Rasmussen

B., var Borgmester. Moderen, Margrethe, var Datter af Kjøbmand Rasmus Pedersen i Kjøge. 1633 kom han i Herlufsholm Skole, hvorfra han blev Student 1638. I Kjøbenhavn studerede han i 4 Aar og havde sit Underhold hos sine Farbrødre, Jesper og Hans B. 1642 rejste han til England, hvor han s. A. tog Magistergraden i Canterbury. Efter et kort Ophold i Skotland rejste han tilbage til England og holdt 15. Juli 1644 Bryllup med en adelig Dame, Anna Laurence de la Ford, Datter af en engelsk Baronet. 1646 var han vendt tilbage til Kjøbenhavn, men synes derefter at have opholdt sig i Kjøge, indtil han 1649 udnævntes til Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn. Her gjorde han sig yndet ved den allegoriske Prædikemaade, som han havde lært i England. Hans Hustru synes at have givet Anstød ved sine engelske Moder og sin adelige Selvfølelse, og selv har han under sin Embedsvirksomhed ofte beredt sig Vanskeligheder ved sin hensynsløse Optræden. Hans Helbred blev tidlig nedbrudt, og efter Kjøbenhavns Belejring maatte han paa Grund af tiltagende Svækkelse søge Hjælp til Udførelsen af sin Præstegjerning. Kongen udnævnte ham derfor 1660 til Professor ved Universitetet, men heller ikke dette Embede følte han sig stærk nok til at varetage og blev derfor allerede s. A. udnævnt til Biskop i Aarhus, hvor han døde 3. Marts 1664 og blev begravet i Domkirken. Han var en aandfuld og begavet Taler, men hans litterære Virksomhed indskrænker sig til 9 Ligprædikener.

Wad, Meddelelser om Dimitterede fra Herlufsholm II, 81 ff.

S. M. Gjellerup.

Brochmand, Hans Rasmussen, 1594—1638, Professor, var født i Kjøge, hvor Faderen, Rasmus Sørensen, var Borgmester († 1599); kom 1604 i Herlufsholm Skole, fra hvilken han, efter bl. a. at have haft sin egen Broder, Jesper B., til Rektor, afgik til Universitetet 1611. I et Par Aar dyrkede han nu særlig de sproglige og filosofiske Fag, hvorpaa han begav sig til tyske Højskoler med det Formaal at lægge sig efter Filosofi og Theologi. Efter et 10 Maaneders Ophold ved Gymnasiet i Lavingen gik han til Wittenberg, hvor han tilbragte henvend 4 Aar med flittige Studier. Efter sin Hjemkomst tog han 1618 Magistergraden og blev ikke længe efter Rektor ved Sorø Skole. Her fra kaldtes han 1621 til Professor i Filosofien ved Kjøbenhavns Universitet og var tillige i adskillige Aar akademisk Notarius. Da Kongen 1630 havde oprettet

et nyt theologisk Professorat ved Universitetet, blev B. kaldet til at beklæde dette. Han var for anden Gang Universitetets Rektor, da han 10. Okt. 1638 blev bortreven af en smitsom Sygdom. Havde 3. Avg. 1623 ægtet Professor, Dr. med. Thomas Finckes Datter Drude, der fødte ham 6 Børn. Ved dette Ægteskab besvogredes han med en stor Del af de andre akademiske Lærere. Hans Skrifter indskrænke sig til filosofiske og theologiske Disputatser; men hans akademiske Virksomhed bærer for øvrigt et gennemgaaende Præg af samvittighedsfuld Flid.

Vinding, Acad. Haun. S. 283 ff.

H. F. Rørdam.

Brochmand, Jesper, 1488—1562, kongl. Sekretær, var født i Kjøbenhavn, studerede i Tyskland, blev derpaa ansat ved Kong Hans' Hof, efter hvis Død han atter drog udenlands og i hele 3 Aar opholdt sig ved det pavelige Hof. Efter Hjemkomsten blev han af Christian II ansat som øverste Sekretær i Kancelliet og udøvede fra nu af i en lang Aarrække under tre Konger en meget stor Indflydelse, ligesom han ogsaa efterhaanden opnaaede flere gejstlige Værdigheder, især som Ærkedegn i Aarhus, skjønt han aldrig havde Sæde i Kapitlet. Blandt de utallige Hverv, der i denne lange Aarrække vare ham betroede, skal her blot omtales, at han 1520 ledsagede Kongen til Stockholm og ved sin Aandsnærværelse skal have reddet en af Munkene i Nydale Kloster, i det han udgav ham for en af sine Skrivere. Med Moder Sigbrits Parti stod han sig næppe godt; han skal ogsaa en Tid paa hendes Anstiftelse have siddet i Fængsel. Hans aabenhjærtige, joviale Karakter, der har sat sig mange Mærker i hans ejendommelige Breve, gjorde ham ogsaa til Fjende af Folk som Diderik Slagheck, hvem han, da han saa ham føres til Skafottet, tilraabte et «Løn som forskyldt». J. B.s Skildringer af Stemningen i Landet skulle have fremkaldt Christian II's endelige Opbrud fra Danmark. — Under Frederik I brugtes J. B. oftere som Sekretær ved diplomatiske Sendelser, saaledes 1530 ved det store Varberg-Møde mellem danske og svenske Udsendinger. 1532 blev han med det kongelige Segl sendt med Knud Gyldenstjerne til Oslo og deltog i Forhandlingerne angaaende Christian II's Lejdebrev; han betragtede ogsaa den med Christian II sluttede Kontrakt som en for Danmark heldig Ende paa Striden. — Efter Frederik I's Død og under Grevefejden sluttede J. B. sig til Christian III's Sag; han deltog saaledes i de store Forhandlinger i Hamborg i 1536 og opholdt

sig ogsaa under Kjøbenhavns Belejring i Roskilde, hvorfra Regeringen da førtes. Sin Stilling som øverste Sekretær i Kancelliet bevarede han under Christian III og brugtes ogsaa i Aarene 1539—41 som Sekretær ved diplomatiske Forhandlinger med Sverige. Omtr. fra 1545 maatte han dog paa Grund af Svagelighed opgive sin Stilling i Kancelliet og tilbragte sine sidste Aar i sin Gaard i Kjøbenhavn, hvor han døde 11. Nov. 1562, 74 Aar gammel. Han havde tidlig sluttet sig til Lutherdommen, hvortil hans Ungdomserindringer fra det fordærvede Romerhof synes at have bidraget sit. Han omtales altid med den største Højagtelse, ikke mindst af Brødrene Palladius, som han i tidligere Aar havde taget sig af. Han havde giftet sig med en Enke, Abelone, hvis Datter af 1. Ægteskab, Maren Tønnesdatter, senere skaffede ham mange Bryderier.

Danske Mag. VI, 1 ff. 34 ff. 3. R. III, 25 ff. Ny kirkehist. Saml. IV, 51 ff.
A. D. Jørgensen, De danske Rigsarkivers Hist. S. 152. *A. Heise.*

Brochmand, Jesper Rasmussen, 1585—1652, Biskop. Han udgik fra en gammel jysk Slægt, som i det 16. Aarhundrede havde sin Hjemstavn i Skanderborg-Silkeborg Egnen, og som — uvist af hvilken Grund — har taget Navn efter en ældre, indvandret tysk Slægt. Han blev født 5. Avg. 1585 i Kjøge og var Broder til ovfr. nævnte Hans Rasmussen B. Efter Faderens Død fik han ogsaa en Jyde til Stiffader, i det Moderen, Bodil Jacobsdatter (f. i Kjøbenhavn 1561), siden i sin Enkestand ægtede Iver Christoffersen Schøller, der stammede fra Ribe. Han havde først været Skriver paa Dragsholm under Ar. Huitfeldt og nedsatte sig derefter som Handelsmand i Kjøge. Da J. B. var 5 Aar gammel, blev han sat i Fødebyens Latinskole og sendtes efter 8 Aars Forløb til Herlufsholm, der den Gang styredes af den bekjendte Filolog Hans Alanus. Under dennes Vejledning gjorde han saa hurtig Fremgang, at han allerede 1601 kunde udgaa til Universitetet. Men endnu samme Aar kaldte Alanus ham tilbage for at lade ham overtage en Hørervirksomhed ved Skolen. Moderen, der ikke synes at have raadet over store Midler, gjorde dog Udvej for, at han kunde fortsætte sine Studier i Udlandet, og 1603 forlod han Skolen og rejste til Holland, hvor han fra 1604 af studerede i Leiden under de berømte Filologer J. Lipsius, J. Scaliger, D. Heinsius o. fl. Skjønt han lod sig indskrive som theologisk Student, omfattede hans Studier dog, som det synes, udelukkende Græsk og Filosofi. Senere opholdt han sig henved 2 Aar i Francker,

hvor han fik Tilladelse til at holde filosofiske Forelæsninger, uagtet han ikke havde taget nogen akademisk Grad. Han udgav dem i Franeker 1607 under Titel: «Disputationes variæ philosophicæ». Arild Huitfeldt, der var Skoleherre paa Herlufsholm, kaldte ham 1608 tilbage og overdrog ham Rektoratet, som han overtog, efter at han først havde taget Magistergraden. Men allerede 1610 udnævntes han til Professor pædagogicus ved Universitetet. Aaret efter ægtede han Sille Tønnesdatter Balckenburg, der var Datter af en aalborgsk Kjøbmand og i 13 Aar havde været i Huset paa Borreby hos Kansleren Chr. Friis og Fru Mette Hardenberg. Kansleren gjorde deres Bryllup i Kjøbenhavn 24. Juni 1611. 1613 blev B. Professor i Græsk og udfoldede i denne Stilling en Virksomhed, som ikke har været tilstrækkelig paaagtet. Hans omfattende Kjendskab til den klassiske Litteratur, som især fremtræder i hans «Qvæstiones philologicæ et philosophicæ» (1615), har senere sat mærkelige Spor i hans dogmatiske Arbejder.

Medens han 1614 var Dekan i det filosofiske Fakultet, begyndte de bekjendte dogmatiske Retsforfølgelser, der tilintetgjorde den kryptokalvinistiske Bevægelse og banede Vejen for den lutherske Enevælde i den danske Kirke. Orthodoxiens Forkæmper, den theologiske Professor H. P. Resen, fandt i B. sin mest trofaste Kampfælle. Præsten O. Kock blev dømt for sit utilbørlige Angreb paa Resen, men denne, der var udset til at være Sjællands Biskop, maatte dog, førend han tiltraadte Embedet, efter kongelig Befaling udarbejde et Forsvarsskrift, som skulde forelægges de kjøbenhavnske Professorer og Landets Bisper, og hvori han gjorde Rede for sit dogmatiske Standpunkt. Paa et Møde, der afholdtes paa Universitetet, forelæste B. Skriftets 8 Kapitler, hvortil Resen føjede nogle yderligere Forklaringer. Da B. derefter skulde afgive sin Erklæring, udtalte han sig i fuld Overensstemmelse med Resen og paastod, at Skriftet intet indeholdt, som stred imod Guds Ord og den danske Kirkes symbolske Bøger. 1615 tiltraadte Resen Bispeembedet, og samtidig hermed forfremmedes B. til Professor i Theologi og kreeredes endnu samme Aar til Dr. theol. Men hans Embedsgjerning blev dog i de første Aar ofte afbrudt af anden Virksomhed. De Undersøgelser, som stode i Forbindelse med den Kockske Sag, vare endnu ikke afsluttede, men rettedes nu imod den fynske Biskop Hans Knudsen Veile. 23. Avg. 1615 blev der efter kongelig Befaling nedsat en Kommission, bestaaende af Chr. Friis til Kragerup og Professorerne El. Eisenberg og J. B., der

skulde undersøge Biskoppens Embedsforhold. Forhør afholdtes omkring i Stiftet 1615 og gjenoptoges i Kjøbenhavn 1616. Sagen endte i Juni s. A. med, at H. Knudsen blev dømt som Calvinist. B. optog derefter for en kort Tid sin Universitetsvirksomhed, men den afbrødes allerede igjen Aaret efter, i det Kongen i Foraaret 1617 udnævnte ham til Lærer for Tronfølgeren, den unge Prins Christian, dog saaledes at han skulde vedblive at nyde sin Professorløn, medens hans Forelæsninger holdtes af en anden theologisk Professor. I de 2 følgende Aar opholdt han sig med Prinsen paa Kronborg. Under denne sin Virksomhed, hvori han særlig lagde Vægt paa at give sin Lærling en religiøs Opdragelse, søgte han ofte Raad hos sin lærde Velynder Holger Rosenkrantz til Rosenholm. I Juni 1620 skulde han have været Universitetets Rektor, men Valget maatte overføres paa en anden, da han endnu var ved Hove, og først i Juli s. A. havde han fuldendt sit Hverv og fik som Efterløn et Kanonikat i Lunds Domkapitel.

Det var imidlertid naturligt, at han, der nød stor Anseelse som praktisk Skolemand, blev taget paa Raad med ved de Forhandlinger, der paa denne Tid førtes om Forbedringer i Skolevæsenet, og Kongen overdrog ham endogsaa 1622 Udarbejdelsen af en ny Skolebog. Men da dette vilde drage ham for langt bort fra hans Embedsgjerning, blev han fritaget for dette Hverv og kunde fra nu af uforstyrret hellige sig til en videnskabelig Virksomhed, der igjennem lange Tider blev af den største Betydning for den danske Kirke. Medens Resen nærmest havde stillet sig som Opgave at forsvare den lutherske Lære over for Angreb fra reformert Side, var det derimod Kampen imod Romerkirken, der blev Hovedsagen for B. Netop i de Aar, da han atter optog sine theologiske Forelæsninger, havde den katholske Propaganda begyndt en hemmelig Mission i Danmark, og skjønt disse Forsøg hurtig opdagedes, og de hemmelige Udsendinger skyndsomst maatte forlade Landet, blev det dog paalagt B. at holde Forelæsning hvert Aar imod de papistiske Vildfarelser, for at den akademiske Ungdom bedre kunde oplyses om alle Kontroverspunkter. Allerede i hans første Forelæsninger, der for største Parten vare Udlægninger af Mose-Bøger og det nye Testamente, er det polemiske Element stærkt fremtrædende og særlig rettet imod Katholiker, Armenianere og Socinianere. Men paa samme Tid udgav han en Række Disputatser om den kristelige Religions Dogmer, som udkom samlede 1626—27 under Titel: «Controversiarum sacrarum pars I—II», og

hvortil han 1628 som Pars III føjede: «*Ἀκροπολις pontificatus*». Dette omfattende Værk var rettet imod Jesuiten Kardinal Bellarmin, hvis skarpe Angreb paa den lutherske Lære han gennemgik og gjendrev Punkt for Punkt. Men da Tidsforholdene ogsaa gjorde det nødvendigt, at Menigmand blev oplyst om Stridspunkterne, udgav han 1627 «Gudelig Undervisning, om et Guds Barn uden sin Sjæls største Skade kan den papistiske Religion antage» og «Et kristen Menneskes aandelige Kamp». De høre begge til B.s mest udbredte Opbyggelsesskrifter, og det første, der har en afgjort polemisk Karakter, blev endnu optrykt 1853 som Modvægt imod den katholske Propaganda. 1633 havde B. fuldendt sit store dogmatiske Hovedværk: «*Universæ theologiæ systema*», et omfattende Arbejde i 2 Kvantbind, der snart vandt overordentlig Anseelse i hele den lutherske Kirke og hurtig optryktes i Udlandet. Det Udtog deraf, som han senere udgav («*Epitome systematis theologiæ*», 1649), var her i Landet i over et Aarhundrede den almindelig brugte dogmatiske Haandbog ved theologiske Forelæsninger og Disputatser. Imidlertid havde B. allerede 1634 gjenoptaget sin polemiske Virksomhed. Christian IV's Svoger, Markgrev Christian Vilhelm af Brandenburg, var gaaet over til Katholicismen, og Jesuiterne havde 1633 i Wien udgivet et Skrift: «*Speculum veritatis*» til Forsvar for dette Frafald. Kongen fandt Sagen saa vigtig, at han befalede B. at forfatte et Modskrift, og denne udgav derfor «*Λυχνος λογου προφητικου oppositus veritatis pontificiæ speculo*» («Det profetiske Ords Lys stillet imod den papistiske Sandheds Spejl»), som indeholder vigtige Bidrag til Oplysning om Forfatterens og Tidens Anskuelse om Skriften, Kirken, Traditionen og Fædrenes Vidnesbyrd og tillige giver en grundig Apologi for Luther og hans Virksomhed. Han bruger den Taktik at vise, at netop det omvendte Forhold af det, Jesuiterne i «*Speculum*» paastaa, finder Sted, i det det er Katholikerne, der hylde de Vildfarelser, som de lægge Protestanterne til Last. Skriftet er affattet i videnskabelig Alvor uden Bitterhed og Lidenskab. Men Jesuiterne vilde ikke lade B. have det sidste Ord og overfaldt ham 1638 i «*Apologia speculi veritatis*», som de dedicerede til Christian IV. De kalde B.: «Forstyrret af det romerske Rige, hans kejserlige Majestæts og de katholske Fyrsters frækkeste Foragter, en giftig Edderkop, en vanslægtet Absalon» og tale om «Spørgsmaal, der ere for sindrige til at kunne løses af en, der er født i Danmarks tykke Luft». Selve Bevisførelsen i Skriftet var i øvrigt meget svag. Ved

Haarkløveri og idelige Fordrejelser mene de Stykke for Stykke at have gjendrevet ham. Hele Tonen viser, hvor godt B. havde ramt. Et saadant Skrift maatte baade Kongen og B. selv ønske besvaret, og han begyndte derfor at holde en Række Forelæsninger paa Universitetet, hvori han paa Grundlag af de dogmatiske Anskuelser, som han tidligere havde fremført i «*Λυχνος*», paa ny optrævede det jesuitiske Væv. Disse Forelæsninger fortsatte han til sin Død, og de udkom først 1653 i 4 store Bind under Titel: «*Apologiæ speculi veritatis confutatio*». I Modsætning til hans tidligere polemiske Arbejder er dette Skrift holdt i en hvas og bitter Tone. Over for Jesuiternes skarpe personlige Angreb fremtræder det som et Forsvar for hans dogmatiske Standpunkt og for hele hans Universitetsvirksomhed og blev Tidsalderens fuldstændigste Opgjørelse af Mellemværendet imellem Papisme og Lutherdom.

Da B. første Gang førtes ind i de uendelige dogmatiske Stridigheder, som optog saa stor en Del af hans Livsgjerning, var det Spørgsmaalet om Kryptokalvinismen og i det hele taget om Forholdet til den reformerte Kirke, der stod paa Dagsordenen. Kampen imod Romerkirken traadte først senere i Forgrunden; men nu, da denne foreløbig var kommen til Afslutning, kom Forholdet imellem de to protestantiske Kirkesamfund atter paa Bane, og B. kunde nu lige saa lidt som tidligere opgive sit stive dogmatiske Standpunkt. Hans Udtalelser imod de reformerte ere endnu skarpere end imod Papisterne, og han erklærer det for umuligt at indgaa Kirkesamfund med «*Modstandere af Gud og Sandheden*». Han udgav dog ingen nye Stridsskrifter, men hans sidste Indlæg i dette Spørgsmaal fremkom 1639 igjennem det theologiske Fakultets Erklæring, der skarpt afviste et Unionsforsøg, som var udgaaet fra den skotske Presbyterianer Joh. Duræus.

Den store Anseelse, B. nød, medførte naturlig, at han maatte faa en afgjørende Indflydelse paa Affattelsen af de Erklæringer om danske Kirkeforhold, som afæskedes Landets Bisper og det theologiske Fakultet. Han havde fra sin Ungdom af staaet i et inderligt Venskabsforhold til den lærde Holger Rosenkrantz, og de Brudstykker, der endnu ere bevarede af deres Brevvexling, vise, hvor nær de stode hinanden i religiøs Livsanskuelse; men B.s fremskudte Standpunkt nødte ham til at stille sig i Modsætning til sin lærde Velynder i et enkelt dogmatisk Spørgsmaal, som fremkaldtes dels ved uklare Begrebsbestemmelser fra Rosenkrantz' egen Side og dels ved utidig orthodox Iver fra en anden Side. Rosen-

krantz var en afgjort Modstander af den skolastiske Theologi, der, som han paastod, havde fortrængt den gamle enfoldige Kristendom. Men i sin Iver for at fremme det religiøse Liv gik han til Yderlighed og fremhævede for ensidig de gode Gjeringers Betydning. Dette fremgik især af hans Indledning til Markgrev Albrecht V's «Fürstenspiegel», et tysk Opbyggelsesskrift fra Reformationstiden, som Rosenkrantz udgav 1636, og imod hvilket Superintendent St. Klotz i Flensborg rettede et skarpt Angreb, hvori han anklagede Udgiveren for Vranglære. B. var paa Rejse, da Kongen æskede det theologiske Fakultets Erklæring, men blev opfordret til at udtale sig skriftlig om Spørgsmaalet. Skjønt han maatte indrømme Klotz den formelle Ret, gjendrev han dog Rosenkrantz i en meget mild og skaansom Form. Men denne følte sig dybt krænket. I forskellige Smaaskrifter, som ikke bleve trykte, søgte han at forsvare sit Standpunkt, og B. gjorde sit til at klare Spørgsmaalet, i det han 1641 udgav sin Fortolkning af Jacobs Brev — den eneste af sine Fortolknings, som han selv har udgivet. I Fortalen til dette Skrift fremhæver han med særligt Hensyn til Rosenkrantz, at ogsaa de orthodoxe agte en død Tro for intet og lige saa vel som deres Modstandere drive paa en praktisk Kristendom. Men det gamle fortrolige Forhold mellem to af Datidens ædlest Personligheder var brudt, og de kom ikke senere til Forstaaelse.

I de Aar, hvori Striden med Rosenkrantz stod paa, havde B. dog selv givet et smukt Vidnesbyrd om, hvor magtpaaliggende det var ham at vække det religiøse Liv i den danske Menighed og løfte den til større sædelig Alvor. 1635 havde han udgivet Vinterparten af sin «Sabbati sanctificatio eller Gudelig Betænkning over alle Evangelier og Epistler paa Søndage og alle hellige Dage». Sommerparten udkom 1638. De senere Udgaver fik Titelen: «Huspostil eller korte Forklaringer osv.» og vare i 2 Aarhundreder den danske Almues kjæreste Andagtsbog. Samtidig med, at han fuldendte dette sit andet store Hovedværk, traadte han igjennem en ny Embedsvirksomhed i et inderligere Forhold til det egentlige Menighedsliv. I 28 Aar havde han virket som Professor ved Kjøbenhavns Universitet, og 3 Gange (1623, 1629 og 1635) havde han været dets Rektor. Da døde Biskop Resen 14. Sept. 1638, og faa Dage efter bragte Kansleren Chr. Friis B. Underretning om, at Kongen ved umiddelbart Valg havde udnævnt ham til Sjællands Biskop. Men B. vilde ikke modtage Valget, naar det ikke i Overensstemmelse med Kirkeordinansen var foretaget af

Stiftets Provster. Da disse efter at være indkaldte til Valg enstemmig havde ladet det falde paa ham, befalede Kongen ham uden Vægning at modtage det, og 17. Marts 1639 indviedes han af den skaanske Biskop Ped. Vinstrup. Medens disse Forhandlinger stode paa, havde han den Sorg at miste sin eneste Søn, Christian B., en lovende ung Mand, der paa en Studierejse i England beredte sig til at overtage et Professorat i Hjemmet. To andre Børn vare døde i en spæd Alder, og B. stod saaledes nu uden Livsarvinger. Efter Samraad med sin Hustru aflagde han derfor det Løfte at ville anvende det nye Embedes Indtægter til gudelig Brug og til Hjælp for trængende, efterdi Gud forud havde velsignet dem rigelig til eget Behov.

Da B. tiltraadte Bispeembedet, fandt han endnu iblandt Almuen mange Levninger af papistisk Overtro, og imod disse rettede han 1639 sine første Synodalskrivelser. Særlig advarede han imod Misbrug af den hellige Nadvere som Lægemiddel imod legemlige Sygdomme, ligesom han ivrede strængt imod Brugen af Trolddomskunster og paabød Præsterne at føre flittigt Tilsyn med Besøgene ved de saakaldte hellige Kilder. Almuens Oplysning søgte han at fremme ved at skærpe Bestemmelserne om Katekisation. Ligesom Husandagten næsten lige ned til vore Dage har søgt sin Næring i B.s Huspostil, saaledes bærer Gudstjenesten i den danske Kirke endnu igjennem mange Former Præget af den sunde, praktiske religiøse Sans, hvormed han omordnede den. Efter hans Forslag afskaffedes 1640 den latinske Korsang, og fra den Tid af blev hele Gudstjenesten dansk. De Bønner, hvormed denne endnu den Dag i Dag indledes og sluttes, ere af B., ligesom ogsaa Kollekten og Bønnen i Fasten og paa Langfredag. Efter hans Forslag indførtes den Tiltale, som endnu bruges ved Uddelingen af Nadverelementerne. Ogsaa Salmesangens Forbedring tog han sig af. Det blev paabudt, at der ingen Salmer maatte synges uden de, som Almuen havde lært, og at Kvinderne skulde synge med, og for at opnaa en bedre Overensstemmelse imellem Text og Melodi gjennemgik han selv Salmebogen og satte Mærke ved de Salmer, han ønskede forandrede. Han traadte derfor i Forbindelse med den kongelige Kapelmester Jac. Ørn og med Præsten Sør. Poulsen Gullænder. Omarbejdelsen betroede han den sidstnævnte, og denne, der tidligere havde faaet et lignende Hverv af Biskop Resen, fuldførte ogsaa Arbejdet, men hans Forbedringer kom dog kun Gudstjenesten til gode for saa vidt, som en Del af

dem optoges i nogle af de nye Salmebøger, der udgaves af forskellige københavnske Boghandlere. Ligeledes indførtes Onsdagsprædikenen i Fasten, og efter kongelig Befaling udgav B. til Vejledning for Præsterne sin «Gudelig Undervisning om Jesu Christi Pine og Død». I sine Synodalskrivelser advarede han Præsterne imod at være forsømmelige i Udarbejdelsen af deres Prædikener og paabød dem at gjøre dem korte og fattelige, men for tillige at hjælpe paa Tilhørernes Aarvaagenhed blev det, vistnok efter hans Forslag, befalet, at der skulde ansættes Folk til at gaa om i Kirkerne og vække dem, der sov under Prædikenen, ved at prikke dem med lange Kjæppe. Præsterne fik Tilhold om under deres Embeds Fortabelse at holde rigtig Bog over ægteviiede, fødte og døde. Han førte strængt Tilsyn med Gejstlighedens Sædelighed og paamindede den idelig om at vise Tarvelighed i Levemaade og Klædedragt. De Præster, hvis Kundskaber han ved Bispeprøven fandt for ringe, maatte, førend de tiltraadte deres Embede, skriftlig forpligte sig til at indhente det forsømte ved flittig Læsning, men han var tillige omhyggelig for at forbedre deres økonomiske Stilling, og mange Præster, som sade i smaa Kald, fik ved hans Indstilling Tillæg af Kronens Tiender. Ogsaa Simonien modarbejdede han efter bedste Evne og vakte derved undertiden de adelige Kirkeejeres Uvilje.

I Forhandlingerne om Skolevæsenets Forbedring tog B. en væsentlig Del. Gymnasierne søgte han at opretholde, men fordrede tillige, at de for at bevare deres Betydning skulde udstyres med de bedste Lærekræfter. 1641 indgav han selv et omfattende Forslag til en ny Skoleordning, som dog ikke gennemførtes. Han modtog gjerne Raad af dygtige praktiske Skolemænd som den bekjendte Rektor Hans Mikkelsen Ravn i Slagelse, med hvem han stod i livlig Brevvexling, og hvis Forkjærlighed for Musikken han delte. Han besøgte ofte Herlufsholm, hvor han dvælede ved Minderne om sin Barndom og flittig overhørte Disciplene. Som Opdragelsesanstalt tillagde han den stor Betydning, og med den som Forbillede fik han i Roskilde oprettet en Regens, hvor 30 Disciple skulde opdrages under omhyggeligt Tilsyn af en Konrektor. Han gik strængt i Rette med de Skolemænd, der viste sig forsømmelige, men i sin Nidkjerhed gik han undertiden vel vidt, og den bekjendte Rektor Hans Kallundborg i Roskilde var i flere Aar udsat for hans Uvilje, indtil B. ved en nærmere Forklaring indsaa, at han var gaaet ham for nær.

B., der fra sin Ungdom af havde vundet et Navn som Skolemand, udfoldede ogsaa i sit eget Hjem en betydningsfuld Virksomhed som Opdrager. Han samlede om sig en Skare af unge studerende, der enten fik fast Ophold i hans Hus for at arbejde under hans særlige Tilsyn eller som daglige Gjæster fik Adgang til hans Bord, hvor Maaltidet krydredes ved lærde og opbyggelige Samtaler. Christian IV, der ikke havde glemt hans Fortjenester som Lærer for den unge Prins Christian, satte 1636 sin naturlige Søn Ulrik Christian Gyldenløve i B.s Hus, hvor han opdroges i 6 Aar. Kansleren Chr. Friis til Kragerup lod sin Søn Hans F. opdrage hos ham, men ogsaa mange andre Adelsjunkere opholdt sig i flere Aar i hans Hus (f. Ex. Niels Trolle, Niels Krabbe, Gregers Friis, Axel og Hans Skeel o. fl.), og med dem fulgte unge Studenter af Borgerstanden, der tjente som Hovmestre, saaledes Jac. Matthisen, der døde som Biskop i Aarhus, Thom. Bang og Jac. Knudsen, der begge siden vandt et Navn som Universitetslærere. Men blandt de Mænd af Borgerstanden, som nævnes iblandt B.s Hus- og Bordfæller, maa særlig fremhæves to, som siden fik en gennemgribende Indflydelse paa Absolutismens Udvikling i Danmark: Ærkebiskop Hans Svane og Statsmanden Peder Griffenfeld. At B. med sin udprægede Personlighed, sin varme Fædrelandskjærlighed og sin trofaste Hengivenhed for Kongehuset har øvet en betydningsfuld Indflydelse paa sine Fostersønner, maa betragtes som givet, men at han direkte har paavirket dem i en bestemt politisk Retning, lader sig dog ikke bevise.

B. synes i det hele taget at have staaet i godt Forhold til den danske Adel. Fremragende Slægter betroede ham jo deres Sønners Opdragelse. Han var søgt som en yndet Prædikant ved deres Bryllupper og Ligfærd, og i Fortalerne til hans mange Ligprædikener over Adelsfolk findes smukke Vidnesbyrd om gjensidig Højagtelse. Kun fra én Side var han Gjenstand for hadefuld Forfølgelse. Det saakaldte Svingersønneparti med Corf. Ulfeldt i Spidsen kunde ikke glemme de Ydmygelser, der vare tilføjede Fru Kirstine Munk og dem igjennem hende. De søgte for en stor Del Skylden hos det theologiske Fakultet, men særlig hos B. Allerede 1630, da Kongen havde bestemt sig til at forstøde Kirstine Munk, havde Theologerne tilraadet Skilsmisse. Hun blev forvist til Jylland, og det blev hendes Børn forbudt at besøge hende. Men de satte sig ud over dette Forbud, i det de beraabte sig paa det 4. Bud. Kongen forelagde Sagen for det theologiske

Fakultet, der den Gang bestod af J. B., Hans Resen og Laur. Sca-
 venius, og dette afgav den Erklæring, at Børnene havde Uret og ikke
 kunde beraabe sig paa Bibelen. Disse og især Corf. Ulfeldt bleve
 yderst forbitrede og søgte Lejlighed til at hævne sig. Da Chri-
 stian IV laa paa sit yderste og maaske ikke var sig sin Handling
 fuldt bevidst, overtalede Ulfeldt ham til at sætte sit Navn under
 en Stævning, hvorved de 3 Theologer indkaldtes til næste Herredag
 for at svare for den Forargelse, de havde vakt. Dagen efter døde
 Kongen, men han havde dog endnu i sine sidste Timer givet B.
 et Bevis paa sin usvækkede Tillid, i det han betroede Rigs-
 klenodierne i hans Varetægt, og B. lod sig ikke ved Ulfeldts
 Trusler bevæge til at udlevere dem. Men hans Stilling var rystet,
 og Ulfeldt var tilsyneladende den stærkeste. Hans Forsøg paa at
 faa de 3 Theologer suspenderede strandede dog paa Rigsraadernes
 Modstand, men derimod lykkedes det ham at faa dem udelukkede
 fra at møde som Valgmænd ved Kongevalget. Sagen blev dog
 ikke optaget paa Herredagen, men ved formaaende Velynderes
 Mægling tilvejebragtes der i Juni 1648 et Forlig, i det det theo-
 logiske Fakultet gav en for det meget ydmygende Æreserklæring.
 18. Nov. 1648 holdt B. en latinsk Ligprædiken over den afdøde Konge,
 og 23.—24. Nov. salvede han Frederik III og Sophie Amalie. Men
 Ulfeldts Had var endnu ikke tilfredsstillet, og 1651 indstævnedes
 han atter B. for Herredagen paa Grund af nogle Undersøgelser,
 han havde ladet foretage under Dina Winhovrs' Proces. Denne
 Gang blev B. dog frikjendt, da det oplystes, at Undersøgelserne
 vare foretagne efter Kongens Befaling. Men disse Krænkelser
 havde nedbrudt B.s Livskraft. Efter længere Tids tiltagende
 Svækkelse døde han stille og gudhengiven 2. Paaskedag, 19. April,
 1652. Sit store Bibliothek (o. 4000 Bind) testamenterede han til
 Universitetsbibliotheket. Han gav 7000 Rdl. til Oprettelsen af 14
 Senge i Vartov og oprettede flere betydelige Legater. Sille Balcken-
 burg, der døde 1661, 80 Aar gammel, havde allerede flere Aar før
 sin Død bortgivet største Delen af sin Formue i Legater til Uni-
 versitetet, vor Frue Skole i Kjøbenhavn og Aalborg Hospital.

«Med B. begyndte det theologiske Studium at blomstre ved
 Kjøbenhavns Universitet, og fra dets Katheder har han formet den
 danske Kirke. Den Periode, hvori han fremtraadte, har man
 kaldet Danmarks lærde Tidsrum. Al Lærdom var Theologi, og
 B. stod som den lærdeste Mand i Landet.» Han stod paa Højde
 med J. Gerhard og L. Hutter i Tyskland og med Jesuiternes

lærdeste Theolog, R. Bellarmin. Lige ned til Martensens Dage var han Nordens berømteste Dogmatiker. Hans dogmatiske Hovedværk, «Universæ theologiæ systema», falder i 2 Hoveddele, der omfatte 49 Artikler. Hver Artikel eller Hovedstykke afhandles tredobbelt, thetisk, antithetisk og parænetisk, og deles i Sektioner eller Kvæstioner og disse atter i Paragrafer. Først udvikles det kirkelige Begreb etymologisk, men paa Grundlag af den bibelske Sprogbrug og med bestandig Henvisning til den klassiske Litteratur. Derefter arbejder han sig frem til en fuldstændig Begrebsbestemmelse. I den følgende Antithese omhandler han Vranglæren, som han fører tilbage til aandelig Forblindelse eller ond Vilje. I det sidste, parænetiske Afsnit giver han sin Ethik og gennemgaar de religiøse Tvivlsspørgsmaal. Skriftfortolkningen er den traditionelle og bunden til Symbolerne, særlig til Konkordieformelen, skjønt den dog aldrig har været fastslaaet som Symbol for den danske Kirke. Uagtet den skolastiske Methode er strængt gennemført i B.s Værk, er det dog jævnt og enfoldigt baade i Indhold og Form. Han afskyer al Spekulation og bruger ingen filosofiske Terminologier. Han er skarper i sine Definitioner end J. Gerhard, mindre polemisk og mere ethisk end L. Hutter og mere bibelsk end sine Forgængere. Til dette hans Hovedværk knytter sig som Forarbejde en Art kirkelig Litteraturhistorie: «Speciminis scriptorum ecclesiasticorum primi a nato salvatore seculi exercitationes», der udkom 1633—38. Han gennemgaar heri en stor Række Skrifter fra Symbolum apostolicum til Clemens Romanus' og Ignatius' Skrifter, afgjør deres Ægthed eller Uægthed i Følge ydre og indre Grunde og gør i det hele taget en besindig Brug af den højere Kritik. Særlig maa fremhæves hans Bedømmelse af Sibyllinerne, hvis Uægthed han grundig har godtgjort før nogen anden Kritiker. Men ligesom hans «Systema» igjennem Aarhundreder har behersket vor dogmatiske Udvikling, har Opbyggelsesforedraget i Danmark igjennem ham naaet højere end nogen Sinde siden før Mynster og Grundtvig. Hans Prædikener maa nærmest betegnes som Bibellæsninger. «Umiddelbart er det her aldrig hans Opgave at fremstille eller forklare Dogmerne, men, ligesom i sin Tid Reformatorerne, følger han Bibeltexten Sætning for Sætning, i det han bestandig med andre Skriftord støtter og oplyser alt, hvad der af Textens Ord kan udtrages til Opbyggelse for Livet. Hans Livsanskuelse er ensidig og mindre fri og rummelig end Luthers. Det naturlige Menneskeliv skydes utilbørlig til Side, saa at der kun er nogen

Plads for Familie- og Fædrelandsfølelserne, liden eller slet ingen for den naturlige Sandhedstrang eller for Skjønhedsglæden i nogen af dens Skikkelser, men strængt sædelig er denne Livsanskuelse, og derhos træder den hos ham frem paa saa ægte dansk Maade, i Ordets bedste Forstand, at man ikke kan undres over, at «B.s Postil» lige til vore Dage har været alvorlige Kristne en kjær Ven og Vejleder til Forstaaelse af Guds Ord, til Stadfæstelse i Troen, til Støtte for Sædeligheden, til Trøst i Livets og Dødens Kampe.»

Pontoppidan, *Annales eccles. Dan.* IV, 76 ff. Zwergius, *Siellandske Clerisie* I, 169 ff. *Histor. Calender* III, 193 ff. *Ny kirkehist. Saml.* III, 667 ff. Rosenberg, *Nordboernes Aandsliv* III, 315 ff. 405 ff. *S. M. Gjellerup.*

Brochmand, Rasmus Enevoldsen, 1619—62, Professor, fødtes 8. Juli 1619 som Søn af Enevold Rasmussen B., Borgmester i Kjøge (Broder til ovfr. anf. Biskop Jesper B.) og Margrethe Rasmusdatter. Da han tidlig viste et godt Nemme, blev han sat i Skole i Kjøbenhavn under sin berømte Farbroders Opsigt og senere sendt til Herlufsholm, hvorfra han 1637 dimitteredes til Universitetet. Her uddannede han sig under Farbroderens Vejledning, indtil han 1640 rejste udenlands, hvor han fortrinsvis opholdt sig i Leiden, beskæftiget med Studiet af Statsvidenskaberne, Historie og latinsk Veltalenhed; et Udslag af disse hans Studier var en latinsk Tale, han paa Universitetet holdt ved Kongesønnen Grev Valdemar Christians Afrejse fra Leiden (1643). Efter 4 Aars Forløb kom han hjem, tog et Aars Tid Ophold hos Biskoppen, indtil han 1645 blev Rektor paa Herlufsholm, som han allerede Aaret efter forlod for at tiltræde det historiske Professorat ved Universitetet, hvorpaa han havde Kongens Løfte; 2 Aar efter erhvervede han Magistergraden. I Krigsaaret 1658—59 var B. Universitetets Rektor og viste under de vanskelige Forhold al den Omhu for Universitetets Vel, det var ham muligt, saa uheldig, som han var, at blive udelukket fra Kjøbenhavn ved det pludselige Fredsbrud; først efter den lykkelig tilbageslaaede Storm var han saa heldig at slippe ind i Staden. B.s svagelige Helbred var yderligere bleven nedbrudt ved det forløbne Aars Uro, og 1661 fik han efter Ansøgning Fritagelse for Embedsforretninger, dog mod at anvende sine Kræfter til Studier i Kongens Tjeneste, hvorefter det blev ham overdraget at udarbejde Frederik II's Historie; men dette blev til intet, thi allerede 15. Juni 1662 døde han, ikke

43 Aar gammel. I Litteraturen har B. ingen Betydning; et lidet Skrift om Sølvalderens Forfattere (1646) og et Par Disputatser vare Frugterne af hans historiske Studier. Aaret før sin Død fik han Sæde i den store Lovkommission, men hans Svaghed maa have gjort hans Arbejde i denne højst ubetydeligt. Han havde 30. Maj 1646 ægtet Bodil Ravn, Datter af Borgmester i Kjøge Mads R.; med hende fik han mange Penge, men hendes Forældres gruelige Mord paa hendes Halvsøster kastede en stærk Skygge over hendes Slægt. Efter B.s Død indlod hun sig, endnu s. A., i Ægteskab med Oberstlieutenant Poul Ulrik Pestel, der købte Erholm i Fyn; her levede de en Snes Aar, til sidst i den ynkeligste Fattigdom.

Wad, Rektorerne p. Herlufsholm S. 129 ff. Personalhist. Tidsskr. III, 97 ff.

G. L. Wad.

Brochmand, Rasmus Hansen, 1626—64, Professor, var en Søn af ovennævnte Professor Hans Rasmussen B. Efter Faderens tidlige Død var han i nogle Aar i Huset hos sin Farbroder, Biskop Jesper B., og besøgte imidlertid Kjøbenhavns Skole, fra hvilken han, kun 14 Aar gammel, 1640 afgik til Universitetet. 4 Aar efter optraadte han med en naturfilosofisk Disputats («De causis rerum naturalium intrinsicis», 1644). Efter siden i 2 Aar (1645—47) at have været Hører ved Roskilde Domscole begav han sig paa Rejser. I et Par Aar studerede han i Leiden, hvor han 1. Dec. 1648 holdt en Mindetale over Christian IV, siden i Oxford og Cambridge. De store Bibliotheker her ydede ham en udmærket Lejlighed til omfattende Studier, som han med Iver benyttede. Men de borgerlige Uroligheder i England nødte ham dog til 1652 atter at vende tilbage til Holland, hvorfra han Aaret efter kom hjem. Inden sin Afrejse fra Leiden udgav han her sit største litterære Arbejde, «Ethices historicæ specimen» (1653), en Samling historiske Exempler paa Dyder og Lyder. Efter Hjemkomsten blev han Professor i Historien ved Sorø Akademi, hvor han 21. Marts 1654 disputerede «De historiae legitimæ notis» og Aaret efter tog Magistergraden. Af hans Skrifter synes at fremgaa, at det nærmest kun har været den græske og romerske Oldtidshistorie, han har syslet med. Efter at have gennemgaaet en saare vanskelig Tid under Krigen, da han i flere Aar ingen Løn fik, blev han 20. Nov. 1660 kaldet til Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet. Han døde imidlertid allerede 8. Avg. 1664, 2 Maanedere efter at han havde tiltraadt den akademiske Rektorværdighed.

Siden 4. Nov. 1655 havde han været gift med Else, Datter af Borgmester Peder Pedersen i Kjøbenhavn.

Vinding, Acad. Haun. S. 431 f. O. Wormii Epistolæ S. 1104.

H. F. Rordam.

Brock, Eske, 1560—1625, Rigsraad, til Estrup og Vemmetofte, fødtes 24. Dec. 1560 paa Vemmetofte. Knap 5 Aar gammel mistede han (1565) Faderen, ndfr. nævnte Lave B. I sit 14. Aar sendtes han sammen med sin ældre Broder Niels til Udlandet, og paa 4. Aar studerede Brødrene i Strasburg, indtil en ondartet Sygdom bortrev den ældre. Ved sin Hjemkomst overtog E. B. Fædrengaarden Estrup i Jylland, efter Moderen Margrethe Billes Død (1595) arvede han Vemmetofte, og ogsaa ved Giftermaal forøgede han sit Jordegods, i det Rigsraaden Axel Vifferts og Anne Lindenovs Datter Christence V. (f. 25. Nov. 1561 † 3. Marts 1624), hvem han førte fra Dronningens Jomfrukammer til Brudeskammelen — Brylluppet stod 6. Juli 1589 —, bragte ham den skaanske Herregaard Alnerup. Kjøb og Arv satte ham desuden i Aarenes Løb i Besiddelse af en anselig Hoben Gaarde: i Jylland Essenbæk Kloster, Skjern, Hungstrup (som han ejede 1602—9), Hevringholm, Rudgaard (eller Rygaard) og Nielstrup (de 3 sidste købte 1608), i Skaane Ellinge og Ørtofte, i Halland Valden (de 3 sidste arvede 1619).

I nøje Forbindelse med E. B.s gode Pengekaar staar det uden Tvivl, at han undlod at gaa Adelens sædvanlige Embedsvej, thi ganske vist lader det til, at han flere Gange har været i Kong Frederik II's Følge, men nogen fast Ansættelse ved Hove eller i Kancelliet havde han ikke, ja, hvad endnu mærkeligere er, da han i Juni 1596 optoges i Rigsraadet, havde han endnu ikke haft nogen Forlening. I det han imidlertid kom til at indtage denne høje Stilling og derved overtog en Mængde Forpligtelser, var det ikke mer end naturligt, at han ligesom sine Embedsbrødre lønnedes med et Len, og et Par Maaneder efter forlenedes han da ogsaa med Dronningborg (Randers). Her, i umiddelbar Nærhed af alle sine jyske Godser, blev han siddende som Lensmand lige til sin Død. Af offentlige Hverv, der tilfaldt ham, kan nævnes, at han 1599 sendtes op til Herredagen i Norge, at han 1601—2 var paa en Sendefærd i Rusland, 1603 deltog i et Grænsemøde mellem danske og svenske Raader og s. A. overværede Kongens Hylding i Hamborg, 1604 ledsagede Kongen til Norge (ligesaa 1610 og

1622), 1605 sendtes til Kurfyrsten af Sachsen, 1606 fulgte Christian IV til England, under Kalmarkrigen fungerede som Krigskommissær, 1612—13 var med at føre de Underhandlinger i Knærød, der endte Krigen, 1616 repræsenterede Kongen ved den gottorpske Hertug Johan Adolfs Begravelse, 1618 deltog i Forhandlinger i Hertugdømmerne, 1621 var tilstede ved Fyrstemødet i Segeberg og 1623 fulgte Kongen til Brunsvig. Efter at han endnu 1624 havde taget Del i et Grænsemøde i Skaane, døde han 15. Dec. 1625 paa Dronningborg.

At E. B. kunde samle saa mange Godser paa sin Haand, hang sammen med, at han hørte til en faatallig Slægt, der var ved at uddø; da han jordedes, lagdes hans adelige Vaaben med ham i Graven som Tegn paa, at med ham var Slægtens sidste Mand stedet til Hvile. Hans Hustru havde født ham 8 Børn, men kun et af disse var en Søn, nemlig Lave, der døde 1619 i Paris, 0. 22 Aar gammel. 3 Døtre overlevede E. B.: Jytte, gift med Rigsmarsken Jørgen Skeel, Birgitte, gift med Tyge Brahe til Mattrup (s. II, 622), og Lisbet, gift med Frands Lykke til Overgaard.

Hvad der i nyere Tid har henledet Opmærksomheden paa E. B., er den Omstændighed, at man i Løbet af det sidste Aarhundrede efterhaanden har fundet og udgivet en Del af hans *Dagbøger*, i alt 9, hvoraf den første er fra 1604, den sidste fra 1622, og der er Sandsynlighed for, at endnu flere ville komme for Dagens Lys. Medens mange af Optegnelserne i dem ikke have stor Betydning i og for sig, kaste de tilsammen et rigt Lys over en Adelsmands Liv paa de Tider og ere saaledes i kulturhistorisk Henseende af meget betydelig Interesse. De vise os E. B. som den husholderske Herremand, der fører nøje Bog over sine Stude- og Kornhandler saa vel som over sine mange store og smaa Udgifter, sine Jagter og Rejser, sine Aareladninger og Familiebegivenhederne. Ogsaa om det selskabelige Liv, naar Standsfællerne besøgte hverandre, eller Kongen havde Adelen til Gjæst, faa vi gode Oplysninger af dem; med deres forskellige Antal Kors for at betegne Rusens Styrke ligne *Dagbøgerne*, som man har sagt, ved saadanne Lejligheder Kirkegaarde.

Jens Gjødensens Ligpræd. ov. E. B. Vedel Simonsen, Eske Brocks Levnetsbeskriv., 1—2. H., 1842—43 (med *Dagbøgerne* 1608, 12 og 13). Danske Saml. 2. R. II (*Dagb.* 1604 og 8), III (1619) og VI (1622). Danske Mag. 4. R. V (*Dagb.* 1611 og 17). Brasch, *Vemmetoftes Hist.* I, 98 ff. Danmarks Adels Aarbog 1889, S. 106 f.

C. F. Bricka.

Brock, Eske Jensen, —1441, eller, som han ogsaa af Samtiden kaldtes, Brock Jensen, var en Søn af Jens Jensen til Clausholm (som blev dræbt 1404 af Hr. Jens Nielsen Løvenbalk) og Ide Lavesdatter (hvis Vaabenmærke var et spraglet Panterdyr) og blev opkaldt efter sin Farfaders Morbroder Eske Brock til Hikkebjerg. Hans egen Slægt havde hidtil ikke ført fast Tilnavn, men hans Efterkommere beholdt Navnet Brock ved Siden af det fædrene Vaaben, som var en blaa Spids fra Skjoldfoden i Sølvfelt. E. B. skrives til Slægtens Stamgaard Essendrup ved Randers og nævnes første Gang 1425. 4 Aar efter var han Ridder og Lensmand paa Kjøbenhavns Slot, og 1432 nævnes han som Rigsraad i det i Horsens med Hansestæderne afsluttede Forlig. Aaret efter blev han brugt i diplomatiske Forhandlinger med de engelske og de stralsundske Afsendinger, og 1435 var han Lensmand paa Aalborghus, men mistede dette Len faa Aar efter. Han var en af de Adelsmænd, som foranledigede Kong Eriks Fordrivelse og Hertug Christoffers Indkaldelse, og efter denne sidstes Tronbestigelse fik han paa ny Aalborghus i Forlening. Men han fik kun kort Nytte deraf, thi 3. Maj 1441 faldt han i Slaget paa St. Jørgensbjerg imod de oprørske Bønder. Disse havde et særlig godt Øje til ham, som skal have været dem en stræng Herre, og det fortælles, at Vendelboerne efter Slaget huggede hans Lig i 7 Stykker og sendte et til hvert af Herrederne norden for Limfjorden. E. B. var 2 Gange gift, med Sophie Andersdatter Hack og med Ellen Henriksdatter Gyldenstjerne, som efter hans Død ægtede Hr. Corfits Rønnev og døde 1472.

Danmarks Adels Aarvog 1889, S. 103.

Thiset.

Brock, Gustav Edvard, 1816—78, Jurist og Politiker. B. var Søn af Grosserer, senere Urtekræmmer, Frederik Christian B. († 1824) og Anna Cecilie f. Pihl (f. 8. Febr. 1782 † 17. Avg. 1871) og blev født i Kjøbenhavn 6. Febr. 1816. Han dimitteredes fra det v. Westenske Institut i 1832 og blev juridisk Kandidat i Okt. 1837. Samtidig med at han udfoldede en ret betydelig Virksomhed som juridisk Manuduktør og vistnok tænkte sig Muligheden af at gaa Universitetsvejen, søgte han praktisk Uddannelse ved at tage Fuldmagt hos forskellige Sagførere, og det blev denne Livsbane, som han endelig valgte, og for hvilken hans aandelige Evner: hans skarpe Opfattelse, sikre Blik for enhver Sags Kjærne og ualmindelige Fremstillingsevne, ogsaa gjorde ham særlig skikket;

han var en født Advokat. I Marts 1847 blev han beskikket til Overrets-Prøveprokurator, og efter at have procederet paa Prøve for Højesteret udnævntes han 16. Jan. 1849 til Højesteretsadvokat. Han erhvervede sig hurtig et stort Navn for Skranken, vandt almindelig Tillid i Forretningsverdenen og blev betroet med store Interesser. En af hans første opsigtvækkende Sager var den Fleischerske Arvetvist, som førtes for Højesteret i 1852, men til hvilken der knyttede sig endnu langt vanskeligere Procedurer i Kongeriget Begge Sicilierne, hvor Arveladeren var afgaaet ved Døden; det kom herved B. til stor Nytte, at han saa vel i Paris som her hjemme havde gjort et grundigt Studium af fransk Ret, og den Sikkerhed, hvormed han behandlede Code Napoléon, saa vel som den Skarpsindighed, hvormed han gennemtrængte Modstandernes Indsigelser, skaffede ham hos sine neapolitanske Kolleger Navnet «*L'avvocato terribile*». Under den af Folketinget imod Medlemmerne af Ministeriet Ørsted—Bluhme rejste Rigsretssag, der paadømtes 27. Febr. 1856 og endte med en Frifindelsesdom, var B. Aktor, medens Defensionen førtes af Salicath og Liebe. Med den sidstnævnte Kollega havde han i hine Aar mange store Kampe at føre for Højesterets Skranke, og navnlig var dette Tilfældet i den taasingeske Arvesag, som paadømtes i April 1862. I den for Majestætsforbrydelse imod C. St. A. Bille, den Gang Redaktør af «Dagbladet», rejste Sag, der endte med en Frifindelsesdom 6. Febr. 1867, var han Defensor, medens Levinsen var Aktor. Som Advokat havde B. nærmest uddannet sig efter de store franske Mønstre: Berryer og Dufaure, Lachaud og Jules Favre og deres hele Skole; hans Plaidure var ikke nogen tør Behandling af Fakta med en skematisk Deduktion af Retsspørgsmaalene, men en i høj Grad livlig og beaandet Fremstilling, der gav det magre Skelet Kjød og Blod, og hans Veltalenhed for Skranken blev støttet af en Stemme, et Foredrag, en Personlighed, som gjød Liv og Varme selv over den tørreste Gjenstand og hævede selv det trivielle op i en højere Sfære. Marstrand har derfor valgt rigtig ved at male hans karakteristiske Portræt i Advokatuniformen og Silkekappen. Ogsaa uden for Retten virkede B. i juridisk Retning; i 1857 blev han Medlem af Kommissionen for Strafferetsplejens Reform (Nævningsagen), i 1859 af Kommissionen om en ny Straffelovbog og i 1868 af den store Proceskommission. Ligeledes var han Medindbyder og Bestyrelsesmedlem ved de nordiske Juristmøder, og en Afhandling af ham om «den første Mellemrigslov» findes i

«Nord. Univers. Tidsskr.» 9. Aarg. I 1860, da Grev A. W. Moltke udtraadte af Landstinget, valgtes B., som med Liv og Sjæl tilhørte det national-liberale Parti, i hans Sted for Kjøbenhavn; i Tinget var han 1865 Ordfører for Udvalget om den nye Straffelovbog, der emanerede 10. Febr. 1866, og af hvilken der i 1874 udkom en fransk Oversættelse, hvori han havde en væsentlig Andel; i 1873 var han Ordfører for Udvalget om Fæsteloven, fra 1870 indtil sin Død Medlem af Rigsretten. B. døde 29. Dec. 1878. Han var 27. Okt. 1848 bleven gift med Amalie Bjerring, f. 20. Juni 1821, Datter af Overretsprokurator N. C. B. og Søster til Professor V. J. B. (s. II, 352); hun døde 23. Febr. 1872.

Nord. Convers. Lex., 3. Udg.

C. St. A. Bille.

Brock, Jens Andersen, —1408, af Estrup, hørte allerede i Valdemar Atterdags sidste Tid til de ældste Medlemmer af det danske Rigsraad og fører endog i 1374 Titel af Rigets Drost, hvilket Embede dog baade før og siden beklædtes af Henning Podebusk. Ogsaa under Dronning Margrethe nævnes han ofte; nogen selvstændig politisk Rolle vides han imidlertid aldrig at have spillet. I Aaret 1404 blev hans Søn Jens Jensen af Clausholm dræbt af Hr. Jens Nielsen (Løvenbalk) af Avnsbjærg, der dog nødtes til at sone Drabet ved Indstiftelse af Messer for den døde og ydmygt Knæfald for hans Frænder. Faa Aar efter, 1408, døde J. B. i høj Alder.

Brasch, Vemmetoftes Hist. I, 17 ff.

Kr. Erslev.

Brock, Lave (Eskesen), —1503, til Estrup og Bregenholt, Søn af ovennævnte Eske Jensen B., har faaet et lige saa slet Eftermæle som Faderen. Han var en voldsom, ustyrlig og trættekjer Person, hvis hele Liv gik hen med uafsladelig Strid og Fejde. I 15 Aar (1460—75) førte han en, kun ved kortvarige Forlig afbrudt Fejde med Slægten Rosenkrantz, særlig med dennes to Hovedrepræsentanter, Hofmesteren Otte Nielsen og Sønnen Erik Ottesen. Aarsagen til denne Fejde er ikke kjendt, men den maa utvivlsomt søges i en af de sædvanlige ubetydelige Tvistigheder mellem Naboer. Rosenkrantzerne kunde ikke faa Bugt med deres ustyrlige Modstander. Han fængslede, pinte, mørbankede, ja endog dræbte deres Tjenere, han lagde sig uden for deres Borge med væbnet Mandskab og truede med at slaa dem ihjel. Deres Ven og Tilhænger, den rige Borger i Randers Niels Paaske, myrdede han i

«Rosenlunden», som det hedder i Visen, der blev digtet om denne sørgelige Begivenhed. Ja, han greb endog Herredsfogeden paa Tinge, slæbte ham til Estrup Mølle og tvang ham ved Trusler til at afsige og underskrive en Kjendelse til hans Fordel. Lidet nyttede Procedurer og Voldgiftskjendelser under saadanne Omstændigheder, og det var først Kong Christians egen personlige Mellekomst, som tvang L. B. til at række Haand til Forlig. Trods disse Bedrifter fik han dog Ridderslaget, og han indviede derpaa sin nye Værdighed med at blive erklæret for Tremarksmand og altsaa uværdig til at forfølge nogen Sag for Retten. Om han har udmærket sig som Krieger i Ditmarsken 1500, skulle vi lade være usagt; han blev anset for død, men levede dog op igjen og døde først 3 Aar efter, efter at have givet en Gaard til St. Hans Kloster i Odense til Messer for sin Sjæls Frelse. L. B. var gift med 1. Else Pedersdatter Laxmand, 2. (efter 1466) med Kirstine Pedersdatter Høg, der efter hans Død giftede sig med Peder Lykke til Demmestrup. Efter Forældrene havde han 1472 arvet Vemmetofte.

Brasch, Vemmetoftes Hist. I, 28 ff. Barner, Fam. Rosenkrantz's Hist. I, 152 ff. Danmarks Adels Aarbog 1889, S. 103 ff. *Mollerup.*

Brock, Lave (Nielsen), —1565, til Estrup og Vemmetofte, Søn af ndfr. nævnte Niels B., var endnu umyndig da Faderen døde 1534. Dennes Halvbroder, den rige og glimrende Niels Lykke, blev hans Formynder. 1544 tiltraadte han Arven efter Forældrene, og et Par Aar efter (1549) giftede han sig med Rigshofmesteren Eske Billes Datter Margrethe. Han tjente i Kongens Gaard som Hofsinde fra 1546—58, var derpaa Lensmand paa Tryggevælde 1558—60, paa Holbækgaard 1560—63 og paa Vordingborg 1563—66. Overalt laa han i evindelige Processer, snart med sine jævnlige som Brødrene Ulfstand og den gamle Anders Bille til Søholm, snart med sine undergivne, Borgere og Bønder. For det meste havde han dog Retten paa sin Side og kom aldrig saa galt afsted som Farfaderen, hvis trættekjære Sind synes at være gaaet i Arv til ham. Han fandt en ærefuld Død i Slaget ved Svarteraa, hvor han tjente som Fændrik i den skaanske Fane, der næsten blev fuldstændig opreven efter at have kæmpet med glimrende Tapperhed. Haardt saaret døde han i Halmstad 14 Dage efter Slaget, 4. Nov. 1565. Hans Lig blev bisat i Helligaandskirken i Kjøbenhavn, hvor hans Hustru lod opsætte et Epitafium over ham af 3 Trætavler, hvoraf den ene forestillede hans Død i Slaget.

Margrethe Bille døde 4. Maj 1595 paa Vemmetofte, efterladende sig den ovfr. nævnte Søn Eske B.

Brasch, Vemmetoftes Hist. I, 70 ff. Danmarks Adels Aarbog 1889, S. 106.

Mollerup.

Brock, Ludvig Frederik, 1774—1853, Officer, yngste Søn af Kapitajn ved 2. oplandske Infanteriregiment Hans Henrik B. (f. i Nordlandene 1711, † 1780) og Hustru af 2. Ægteskab Johanne Gundsager f. Haberdorff (f. i Bergen 1741, † 1780), er født paa Biri Glasværk i Gudbrandsdalen 20. Avg. 1774, blev Landkadet i Kjøbenhavn i sit 13. Aar og afgik 1795 fra Akademiet som Fændrik til Arveprins Frederiks Regiment, hvor han s. A. blev Sekondlieutenant og 1801 Premierlieutenant. B., der alt fra Akademiet af havde gjort sig bemærket ved fortrinlige Aandsevner og fremtrædende praktisk Sans, blev strax efter sin Ansættelse ved Regimentet meget anvendt til forskjellige Hverv uden for den egentlige Tjeneste i Geledet, og det var saaledes af Kronprinsen bl. a. overdraget ham at undersøge, hvorvidt Gudenaa mellem Randers og Silkeborg kunde gjøres prambar; hans i den Anledning indgivne Forslag vandt Bifald og blev udført 1802. 1805 blev han Kapitajn og ansat som Adjutant ved Kronprinsens Hovedkvarter i Kiel; sendtes i 1807 efter at have organiseret Kystvæbningen paa Femern tillige med Wenzel Haffner til Assistance for den efter Nederlaget ved Kjøge noget modfaldne General Castenschiold og beklædte i 1808 ved det fransk-spanske Hærkorps' Marche gennem Hertugdømmerne Posten som Pladskommandant i Flensborg. Ved Generalstabens Oprettelse s. A. udnævntes han til Divisionsadjutant og 1810 til Major og Overadjutant i Staben. Aaret forinden var han imidlertid efter Ønske af Prins Christian Frederik, hans tidligere Regimentschef, bleven ansat som Stabschef ved 2. Division, over hvilken Prinsen da fik Kommandoen, og hans Skæbne skulde derved fastere end nogen andens blive knyttet til Prinsens i de bevægede Aar, der fulgte efter, og som kulminerede i Tiden mellem 21. Maj 1813, da den til norsk Statholder kaldede Prins, ledsaget af B., efter en æventyrlig Rejse matrosklædt steg i Land ved Hvaløerne for næste Dag at holde højtideligt Indtog i Christiania, og 4. Nov. 1814, da Drømmen om Norges Bevarelse var bristet, og de paa ny ved Aarhus satte Foden paa dansk Grund. B. var under dette Ophold i Norge efter en samtidig vist paalidelige Dom Prinsens «brave, trofaste, modige og sandhedskjærlige

Raadgiver», og der er ingen Tvivl om, at han havde sin Herres Øre og besad hans fulde Tillid, men nogen afgjørende Indflydelse paa Begivenhedernes Gang, der væsentlig lededes af den norske Generalstab og de Christian Frederik omgivende Politikere, havde han ikke. Han var meget imod Tanken om Norges Udskillelse fra Danmark, hvilket han paa det nærmeste betragtede som Forræderi, og med sit nøje Kjendskab til Prinsens svage Karakter kunde han vel under de vanskelige Forhold heller ikke love sig meget af det nye Kongedømme; men da dette var blevet en Kjendsgjerning, holdt han derpaa til det yderste og mente, «at Norge burde forsvare sig, saa længe der var en Plads stor nok til, at Christian Frederiks Stol kunde staa sikkert derpaa». Vigtige og betroede Sendelser vare ham derimod overdragne, saaledes bl. a. Missionen i Jan. 1814 til Frederik VI for at forberede denne paa, at en Regeringsforandring i Norge mulig vilde blive nødvendig, og Sendelsen i Avg. s. A. til den svenske Kronprins, der havde nægtet at ratificere Konventionen til Moss, forinden Demarkationslinjen var bleven trukket tættere om den norske Hovedstad. Under den ved denne Sammenkomst paa Fransk førte Forhandling mellem Kronprinsen og B. søgte denne, som Carl Johan godt gjenkjendte fra Flensborg, at imødegaa den stillede Fordring under Henvisning til, at den svenske Hær ikke kunde paaberaabe sig at være i synderlig Fordel, saa længe den knap var kommen over Grænsen og endnu ikke havde leveret noget Hovedslag, og betonedede derefter med Fasthed det usikre, ja farlige i med Vaabenmagt at ville undertvinge et Folk, der kæmpede for Frihed og Tilværelse, og som ikke vilde sky til sidste Mand at føre Krigen igjennem fra dets Fjælde og Bjærgkløfter. Paa denne Bemærkning fór Kronprinsen med forstilt eller virkelig Hefthighed op og udraabte: «Je vous canonnerai dans vos montagnes», men afvæbnedes med den tørre Ripost: «Tant pis pour vos artilleurs», og undertegnede nu Konventionen. I øvrigt endte Sammenkomsten paa den venskabeligste Maade, ved at Carl Johan i smigrende Ord tilbød B. en smuk Stilling og lovede ham hurtigt Avancement, hvis han vilde forblive i den norske Hær, men B. afslog det, søgte sin Afsked og fulgte som anført Prins Christian tilbage til Danmark, hvor han det følgende Aar ved Frederik VI's Kroning paa ny blev taget til Tjeneste i sin forrige Stilling som Adjudant hos Kongen og Major — og kort efter Oberstlieutenant — i Generalstaben. Hans militære Løbebane skulde dog snart blive afsluttet ved en ondartet Øjensygdom, der

anfaldt ham 1822, og der blev da 1824, efter at han havde taget sin Afsked, givet ham Ansættelse som Toldinspektør i Randers — en Post, han røgtede med stræng Pligtopfyldelse, men tillige i velvillig og human Aand, saaledes at han i en ualmindelig Grad erhvervede sig Byens og Omegnens Højagtelse og Kjærlighed, indtil 1829, da en fuldstændig Blindhed nødte ham til ogsaa at nedlægge dette Embede, og han udtraadte af Statstjenesten som Oberst og med Pension som saadan.

Mærkelig nok var den stokblinde, 55aarige Mands Livsgjerning ikke hermed afsluttet. Ved sin Energi, Kundskabsfylde og glødende Kjærlighed til sit Fosterland aabnede B. sig nye Baner — 1834 som Stænderdeputeret for Randers, 1838 som Byens første Raadmand og derefter i en Række af Aar gjenvalgt til disse Tillidshverv — for en omfattende Virksomhed, der alene var nok til at sikre ham Eftermælet som en af Landets fremragende og fortjente Borgere. Nogen nærmere Redegjørelse for denne hans Virken skal ikke her gives, men det skal kun i Almindelighed bemærkes, at medens hans Indflydelse i Kommunalraadet var betydelig, havde han i Stænderforsamlingen med sit ideelle, fremadskuende Livssyn ofte Vanskelighed ved at trænge igjennem lige over for de jyske Meddeputeredes seje Vedhængen ved det gamle og Regeringens gjennemgaaende slappe Ledelse. Saaledes faldt hans 1836 stillede, vigtige Forslag om Indførelse af almindelig Værnepligt igjennem ved hemmelig Afstemning. End mere opsigtvækkende over hele Landet var hans Holdning under Adressediskussionen 1844, da han paa det bestemteste udtalte sig for, at Prinsen af Augustenborg øjeblikkelig burde fjærnes fra sin Post som Statholder i Hertugdømmerne. B., der til Støtte for sin Paastand om, at Monarkiet svævede i Fare, hvis Statholderskabet ikke overgaves i andre Hænder, advarende havde henvist til Christian Augusts Forhold i Norge 1809, blev heftig imødegaaet af Prinsens Broder, Hertugen, og som bekjendt blev Prinsen ikke fjærnet; men ligesom det snart skulde vise sig, at den blinde Mand atter ved denne Lejlighed havde været den mest seende, saaledes har hverken den augustenborgske Hertugs Apologi for sin Onkel eller senere Forskninger endnu kunnet omstøde B.s vistnok Sømmet paa Hovedet rammende Udsagn om denne Fyrste, paa hvem Nordens Skæbne et Øjeblik hvilede: «Han var en Hædersmand, men en Krone vinkede, han svigtede sin Pligt og forsømte at skaffe Danmark Oprensning for lidte Tab».

B. blev norsk Kammerherre 1814, Kommandør af Danebrog 1840 ved Christian VIII's Sølvbryllup og 1853 hædret af Frederik VII med Storkorset. Han var 2 Gange gift, 1. (1798) med Bolette Mathilde Frost (f. 22. Jan. 1770 † 7. Febr. 1799), Datter af Ejer af Aggersvold Carl Adolph F. og Charlotte Amalie f. Borchsenius, og 2. (1802) med Elisabeth Andrea Lange (f. 1781 † 17. Jan. 1842), Datter af Oberstlieutenant af smaalenske Dragonregiment Søren L. og Henrike Cathrine f. Burensund. B. døde i Randers 22. Nov. 1853.

Skandinav. Folkekalender 1845—46. Erslew, Forf. Lex. Hist. Tidsskr. 5. R. III. Personalhist. Tidsskr. III, 386 ff. *S. A. Sørensen.*

Brock, Nicolai Stabel, 1803—85, Officer, Søn af ovfr. nævnte Oberst Ludv. Fr. B., født i Kjøbenhavn 3. Marts 1803, kom allerede før sit fyldte 8. Aar ind paa Landkadetakademiet og blev 1818 Sekondlieutenant i Prins Frederik Ferdinands Dragoner. 1826 stilledes han à la suite i Kavalleriet, men beordredes saamtidig til at forrette Adjudanttjeneste ved Livgarden til Hest, hvor han, der 1829 var udnævnt til Premierlieutenant, i 1842 traadte i Nummer og forblev til 1847, da han overgik som Ritmester og Eskadronschef til 3. Dragonregiment. Med dette deltog han i 1. slesvigske Krig og gjorde sig navnlig i 1849 bekjendt ved Ledelsen af det opsigtvækkende Overfald paa Kurhesserne i Nørre Snede. 1851 blev han Major, 1853 i denne Egenskab forsat til 6. Dragonregiment, 1859 ansat til Tjeneste hos Chefen for Kavalleriet, vor nuværende Konge, med hvem han i mange Aar havde staaet sammen i Hestgarden, og udnævnt til Oberstlieutenant, 1860 Kommandør for 5. Dragonregiment og 1864 Oberst. Ved Fredslutningen s. A. afgik han fra Krigstjenesten. — B. var Kammerherre (1862) og Kommandør af Danebrog (1864). Han døde ugift i Aarhus 25. Maj 1885.

S. A. Sørensen.

Brock, Niels, —1300—, Ridder. Han nævnes «af Hylke» (ved Skanderborg) og var en yngre Slægtning af Biskop Johannes Askersen i Aarhus. Han forekommer tidlig blandt Erik Menveds Omgivelser og yngre Raadgivere. 1301 og vistnok længe derefter var han forlenet med Skanderborg og var 1304 mellem dem, som skulde gjøre et dansk Uddrag af Thords Artikler; men 1309 skete der et stort Omslag i hans Stilling, i det han paa et Tog ind i Sverige skal have røbet Rigets Hemmeligheder og søgt at forføre Hæren til at forlade Kongen. Han fik dog Tilgivelse herfor; men 1313 var han en Hovedmand for dem, som ophidsede de jyske Bønder til Opstand.

Han beskyldtes nu ogsaa for i sin Tid at have været medskyldig i Kongens Faders Drab. Han blev dømt fra Liv og Gods og flygtede til Sverige, hvorfra han knyttede Forbindelser med Kongens oprørske Broder, Hertug Christoffer. Da denne var bleven Konge, forekommer N. B. paa ny i Raadet og levede endnu 1330.

Subm, Hist. af Danmark XI og XII.

J. Kinch.

Brock, Niels, —1534, Rigsraad, til Estrup og Vemmetofte, var Søn af ovfr. nævnte Lave B. († 1503) i hans andet Ægteskab med Kirstine Høg, der derpaa ægtede Rigsraad Peder Lykke til Nørlund. Umyndig ved Faderens Død omtales N. B. først 1523 under Oprøret i Jylland, da han holdt sig rolig paa Estrup, uagtet han var Stifsøn af en af Oprørets Hovedmænd og maaske allerede bestemt til Svigersøn af en anden af Hovedmændene, Hr. Predbjørn Podebusk, hvis Datter Jytte han ægtede o. 1529. Han var saaledes en af de sidste jyske Adelsmænd, der opsagde Christian II sin Troskab, 2 Dage efter Frederik I's Hylding, da han truedes paa Liv og Gods. Først efter sit Ægteskab forlenedes han 1530 med Ulvborg og Hind Herreder. Nogen anden Forlening fik han aldrig, men blev omtrent samtidig optagen i Rigsraadet. Under Herredagen 1533 efter Kongens Død sluttede han sig til det katholske Flertal; ved Grevefejdens Udbrud deltog han i Møderne i Ry Kirke, hvor den jyske Adel erklærede sig for Christian III, men faldt 16. Okt. 1534 ved Svendstrup mod Skipper Clement. Hans Enke ægtede senere den bekjendte Knud Henriksen Gyldenstjerne. Han var Fader til ovenstaaende Lave B. († 1565).

Brasch, Vemmetoftes Hist. I, 33. 47 ff. Danmarks Adels Aarbog 1889, S. 106.

A. Heise.

Brock, Niels, 1731—1802, Handelsmand, Søn af Kjøbmand Rasmus B. og Marie Kirstine f. Knudsen, blev født i Randers 19. Marts 1731. Efter et zaarigt Ophold i et Handelsinstitut i Lybek kom han paa Onkelen Søren B.s Kontor i Kjøbenhavn, men tog snart hjem igjen til Faderen, som døde 1754. Han afviklede derpaa dennes betydelige Forretning og drog paa ny, i 1756, til Hovedstaden, hvor han efterhaanden skabte sig en stor Forretning og ved klog Benyttelse af de vekslede Konjunkturer erhvervede en meget betydelig Formue. Han var gift med Lene f. Bredahl, Datter af Borgmester B. i Randers, men efterlod sig ikke Børn. — I Følge Testament blev $\frac{3}{5}$ af hans Formue, der i alt

udgjorde 865000 Kur. Dlr. eller 3 Mill. Kr., anvendt som Legater til gudeligt og verdsligt Brug, dels i Kjøbenhavn (380000 K. D.), dels i Randers (170000). For Kjøbenhavns Vedkommende skal særlig fremhæves et under Grosserersocietetets Komité henlagt Legat som «Begyndelse og en velment Grundsten til en Grossererskoles Bygning, hvor en retskaffen Undervisning, foruden Kristendom, Skrivning og Regning, udi tysk, engelsk og fransk Sprog at tale og skrive saa vel som Bogholderi m. v. kunde læres for Grosserer- og andre Reelhandleres Born og deres paarørende» — hvilket Legat, nu da det har naaet et Beløb af over 300000 Kr., endelig vil blive anvendt efter dets oprindelige Bestemmelse, nemlig til Oprettelse af en Realskole og en Handels-Fortsættelsesskole under Navn af «De Brockske Handelsskoler»¹. Han døde 4. Okt. 1802.

C. Salmonsen.

Brock, Peter Michael Johan, f. 1842, Numismatiker. P. B., født i Kjøbenhavn 9. Febr. 1842, er Søn af Urtekræmmer Michael Peter B. († 1854) og Anna Marie Christiane f. Rosberg († 1876). Han blev i 1860 Student med Udmærkelse og absolverede det følgende Aar den filosofiske Examen, ligeledes med Udmærkelse. Efter i Vinteren 1867—68 at have underkastet sig den fuldstændige juridiske Examen disputerede han i 1874 for den filosofiske Doktorgrad. Af hans numismatiske Skrifter maa nævnes hans paa Fransk affattede Beskrivelser over C. J. Thomsens romerske (1866) og græske (1869) Mønter og hans «Numismatiske Undersøgelser betræffende den senere romerske Kejsertid» (1874, Doktordisp.), hvilket sidste Arbejde er oversat paa Tysk. Af B.s øvrige Skrifter maa nævnes «Den oldenborgske Kongeslægt, især under Enevælden, belyst ved den kronolog. Samling p. Rosenborg» (1870) og hans øvrige Arbejder over Rosenborg Slot og de der opbevarede Samlinger (deriblandt «Hist. Efterretninger om Rosenborg», I—III, 1881—83); de udmærke sig ved Grundighed, rent objektiv Behandling af Stoffet og rent, korrekt Sprog. I 1876 ægtede B. sin Morbroders Datter Johanne Marie Rosberg. Ved Carl Andersens Død (1883) blev B., der allerede fra 1863 af havde været knyttet til Samlingerne paa Rosenborg, dennes Efterfølger i Embedet som Inspektør ved disse Samlinger og Slotsforvalter paa Rosenborg Slot.

Universitetsprogr. ved Reformationsfesten 1874 S. 56 ff. *F. J. Meier.*

¹ «De Brockske Handelsskoler» traadte i Virksomhed 1. Maj. 1888.

Udg.

Brockdorff, Cai Lorents Greve, —1725, Gehejmeraad, var Søn af Oberst Cai Bertram B. († 1689) til Bothkamp m. m. B. blev i en ung Alder Kammerherre og Landraad, og i 1667 afstod Faderen til ham Godserne Klethkamp, Grünhaus m. m. Faa Aar efter, 26. Maj 1672, blev B. optaget i den danske Grevestand, ligesom han senere, 3. Juni 1706, af Kejser Joseph I blev ophøjet til tysk Rigs greve. Da Faderen i sine sidste Leveaar til sine Børn af andet Ægteskab vilde afstaa Lenet Bothkamp, kom han derover med Sønnen i en Tvist, der, ogsaa efter Faderens Død, fortsattes saare længe mellem hans Børn. B.s Halvsøstre Benedicte Margrethe, gift med Gehejmeraad Chr. Ditlev Reventlow, og Dorothea, gift med Friherre Valdemar Løvendal, paastode, at Broderen i 1681 ved en Overenskomst med Faderen havde gjort Afkald paa Bothkamp til Fordel for dem og deres yngre Søskende. Da den gamle B. ved Testamente af 1. Jan. 1687 erklærede sin Datter Dorothea Løvendal arveløs, og Benedicte Reventlow, efter at have affundet sig med en tredje Søster, Margrethe Amalie, gjorde Fordring paa Bothkamp for sig alene, angrebe B. og hans Halvsøster Dorothea Løvendal Faderens Testamente. Landretten erklærede Exhæredationen ugyldig, men Sagen gik fra Landretten til det tyske Riges Kammerret i Wetzlar, som i 1701 erklærede sig til Gunst for B. Grevinde Reventlow opgav imidlertid ikke Kampen, men opnaaede af Kong Frederik IV Paabud om at sidde Rigs-kammerrettens Kjendelse overhørig under 10000 Rigsdalers Straf. Striden trak ud i langt over 20 Aar, Rigs-kammerretten kasserede i 1725 Frederik IV's Paabud til Grevinde Reventlow, og det saa en Tid lang endog ud til Rigsexekution, men Sagen endtes dog langt om længe ved et Forlig, i Følge hvilket B.s Søn, Christian Frederik B., til hvem Faderen allerede før 1712 havde afhændet Klethkamp og Grünhaus, mod en Godtgjørelse af 150000 Rigsdaler Species gjorde Afkald paa det omdisputerede Gods. — B. ejede foruden Klethkamp og Grünhaus ogsaa Westensee m. m. og var Domprovst i Utrecht og dansk Gehejmeraad. Han var iblandt de først udnævnte Riddere af Danebrog, Okt. 1671. Han døde 30. Marts 1725.

Hojer, Friedrich IV II, 163 f. Schröder, Darstell. v. Schlössern der Herzogthümer S. 22 f. 64.

F. J. Meier.

Brockdorff, Cai Lorents Greve, 1766—1840, Præsident for Hertugdømmernes Overappellationsret. B., Søn af Amtmand Hans

Schack B. († 1776) og Frederikke Anna Sophie f. Schack, blev født 26. Jan. 1766 paa Godset Klein-Nordsee, der ligger ved Grænsen mellem Holsten og Slesvig. Han studerede Retsvidenskab i Kiel og Göttingen, paa hvilket sidstnævnte Sted han gjorde sit Kursus hos den berømte Statsretslærer J. S. Pütter. Efter tilendebragt Universitetsstudium blev B. 1786 ansat som Avskultant ved den slesvigske Overret paa Gottorp, i hvilken han senere fik Sæde som Medlem. B. udnævntes 1795 til Deputeret i det tyske Kancelli i Kjøbenhavn og indlagde sig i denne Stilling væsentlig Fortjeneste af Udstedelsen af Forordningen af 18. Dec. 1795 om retsvidenskabelige Kandidaters Prøvelse. 1802 blev B. Kansler for Hertugdømmet Holsten eller Chef for Landsregeringen og Præsident for Overretten i Glückstadt, i hvilke indflydelsesrige Stillinger han virkede i et Tidsrum af 32 Aar. Fra 1819—34 var B. Kurator for Universitetet i Kiel, og han førte samtidig det øverste Tilsyn med det derværende Skolelærerseminarium. Under hans Ægide uddannedes det Korps af Advokater og Lærere, der med den største Dygtighed og Energi optraadte som den slesvig-holstenske Theoris Bannerførere. B. var imidlertid Gjenstand for en Række Udmærkelser fra den danske Regerings Side: 1796 blev han Kammerherre, 1811 dekoreredes han med Danebrogsordenens Storkors, og 1812 udnævntes han til Gehejmekonferensraad. 1815 kreeredes han til Dr. jur. Han var blandt de 29 «erfarne Mænd» fra Hertugdømmerne, som Frederik VI 1832 kaldte til Kjøbenhavn, hvor de skulde udtale sig om det af Regeringen udarbejdede Udkast til Forordningen af 15. Maj 1834 angaaende Indførelsen af raadgivende Stænderforsamlinger i Hertugdømmerne Slesvig og Holsten. B. udnævntes til Præsident for den slesvig-holsten-lauenborgske Overappellationsret, der oprettedes 1834 af den danske Regering og, med Sæde i Kiel, dømte i sidste Instans i Sager, som indankedes fra de 3 Hertugdømmer. Denne Rets Møder aabnedes 1. Okt. 1834, samme Dag, som den nye Fællesregering for Slesvig og Holsten traadte i Virksomhed paa Gottorp. B.s Aabningstale var en Manifestation i slesvig-holstensk Aand. B. fik i 1834 en Virilstemme i den holstenske Stænderforsamling. B., der i 1837 ophøjedes i Grevestanden, fejrede 1839 sit 50aarige Jubilæum som Embedsmand og udnævntes s. A. til Ridder af Elefanten. B., der var Ejer af Godset Borstel, døde 18. Maj 1840 i Hamborg. Som Avskultant ved den slesvigske Overret udgav han i Forening med sin Kollega Friherre Eggers: «Corpus statutorum Slesvicensium»

(1794—1812), en vigtig Kildesamling til slesvigsk Ret og Retshistorie. B. ægtede 15. Maj 1800 Bertha v. Raben (f. 1780) fra Næsbyholm.

Neues staatsbürg. Mag. III. Allg. deutsche Biographie III. Kieler Korrespondenzblatt 23. Maj 1840. *A. Thorsøe.*

Brockdorff, Christian Ulrich Greve, 1724—1808, Gehejmeraad, til Klethkamp. Han var Søn af dansk Gehejmeraad Christian Frederik Greve B. og Ulrika Eleonora f. v. Völkersam og blev født 27. Avg. 1724. Han blev Kammerjunker 1750, karakteriseret Infanterikapitajn s. A., reformert Kapitajn ved Grenadererne 1754, Kammerherre 1758, afskediget fra Militæretaten 1761 med Obersts Karakter, fik Ordenen de la fidélité 1764, Danebrogsordenen 1769, blev senere Gehejmeraad og 1777 Verbitter for det adelige Kloster i Itzeho, 1790 Gehejmekonferensraad, død 25. Sept. 1808. I Aaret 1758 ægtede han Georgine Anna Christine Hahn (f. 1741, fik Ordenen de la fidélité 1770, † 1786). Aaret efter hendes Død giftede han sig med Enkebaronesse Bothmer, Georgine Louise Frederikke f. Hahn (f. 1760 † 1798). *P. Brock.*

Brockdorff, Ditlev (Sivertsen), —1538, til Vindeby i Slesvig, var 1519—23 Amtmand paa Flensborghus og udmærkede sig her ved sit tapre Forsvar mod Frederik I, saa at han var en af de sidste Adelsmænd, der forlode Christian II's Sag. Fra 1526—38 var han Lensmand paa Sønderborg; som saadan modtog han 1532 Christian II som Fange efter at have udstedt et Revers om ogsaa at holde Slottet til de 8 dansk-holstenske Raaders Haand, der skulde have Indseende med Kongen. Under Grevens Fejde var han en af Hovedførerne i Slaget ved Øxnebjerg og indtog ogsaa en høj Stilling i Hæren under Kjøbenhavns Belejring. Død i Maj 1538. Gift med Margrethe Rantzau, der levede paa Vindeby endnu 1548.

Danske Mag. 4. R. III, 16; 5. R. I, 6 og fl. St.

A. Heise.

Brockdorff, Ditlev, 1642—1732, holsten-gottorpsk Konferens- og Landraad, til Rohlsdorf, Travenort, Saxdorf, Oesterrade, Cluven-siek m. m., blev født paa Herresædet Wensin 6. Okt. 1642 og var Søn af Joachim B. til Wensin, der havde været Hofmester hos Hertug Adolf og siden blev Oberstlieutenant i fransk Tjeneste, og Anna Margrethe Rantzau af Huset Siggen. Han nød en omhyggelig Opdragelse, maatte allerede som Barn holde franske og latinske Haranguer til Faderens Gjæster og besøgte som Yngling

Universiteterne i Rostock, Helmstedt og Groningen, hvor han især lagde sig efter Lovkyndigheden. Paa en længere Rejse besøgte han dernæst England, Frankrig, Schweits og Italien. Henad 1670 kom han tilbage til Holsten og opslog sin Bolig paa Rohlsdorf. Da Faderen døde 12. April 1680, arvede han dennes vidtløftige Jordegodser, som han senere paa forskjellig Maade forøgede, saa han til sidst ejede 11 store Riddergodser. 20. Avg. 1667 ægtede han i Kiel Margrethe Øllegaard Ahlefeldt, Datter af Cai A. til Saxdorf og Sophie Rantzau (Breitenburg). Efter hendes Død (28. Febr. 1706) giftede B. sig i 1711 med Barta Cathrine Ahlefeldt af Oesterrade, Enke efter Wulf Heinrich v. Thienen til Wahlstorf; hun døde 1721. — B. beklædte ingen diplomatiske Stillinger i Udlandet og afslog ofte Regeringens Tilbud om saadanne; derimod udøvede han stor Indflydelse paa Ridderskabets Forsamlinger osv. og tog sig med Iver af sine Godser, særlig af Skoleundervisningen. Med sin første Hustru havde han 13 Børn, af hvilke 8 overlevede ham. Hans ældste Søn, Ditlev B. til Neuhaus, Saxdorf m. m., blev Konferensraad og kejserlig Kammerherre og var paa Hertugens Vegne i Wien for som sin Herres Stedfortræder at modtage den holstenske Belening (12. Juli 1725). B. døde paa Rohlsdorf Natten mellem 14. og 15. Okt. 1732, over 90 Aar gammel, og gravsattes i Kirken i Werder.

Ligpræd. af Stresow, 1732.

F. J. Meier.

Brockdorff, Ditlev, 1655—1737, Officer, var en Søn af holsten-gottorpsk Oberst og Amtmand Heinrich B. og Mette Rumohr. Han tog rimeligvis som ung Mand Del i den skaanske Fejde; thi ved Fredens Slutning 1679 var han Major ved 2. fynske nationale Rytterregiment, der s. A. fik Navn af 3. sjællandske. 1683 blev han Oberstlieutenant og fik Tilbud om et Kompagni ved Hestgarden, hvilket han dog ikke tog imod; derimod blev han 1688 ansat ved 3. jyske nationale Rytterregiment som Major og Kompagnichef og avancerede ved denne Afdeling, til han som Oberst blev dens Chef 1692. Han deltog som saadan fra 1701 i de danske Hjælpetroppers Kampe i Flandern og blev 1703 Brigadér. I Aaret 1709 blev B. kaldt hjem til Danmark, udnævnt til Generalmajor og ansat som Generalinspektør over Rytteriet og Dragonerne i Danmark og Holsten. — Til Dels ved sit Giftermaal med Sophie Dorothea Lewetzau, der var en Datter af Generallieutenant Hans Frederik L. og Lucie Emerence

Brockdorff, havde han erhvervet sig store Godser, og han har saaledes været Besidder af Grundet, Hvolgaard og Estrupgaard. Han døde 1737 og er begravet i Øster Snede Kirke i Jylland.

P. F. Rist.

Brockdorff, Joachim, 1695—1763, Gehejmeraad, Herre til Noer. Han var Søn af Gehejmeraad Wulf B. og Lucie Rantzau og født 18. Sept. 1695, var først Kammerherre, blev Landraad i Fyrstendømmerne og Ridder af Danebrog 1723, Gehejmeraad 1733, Gehejmekonferensraad 1747, Æresmedlem af det danske Videnskabernes Selskab 1750, Ridder af Elefanten 1751, af Ordenen de la fidélité 1754. Han døde 14. Avg. 1763. I Aaret 1721 ægtede han Frederikke Louise Holstein (f. 1703 † 1763), Datter af Storkansleren U. A. H.; hun fik Ordenen de la fidélité 1751.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd.

P. Brock.

Brockdorff, Ludvig Ulrich Hans Baron, 1806—75, Diplomat. B., Søn af Landraad C. U. H. Baron B. til Klethkamp († 1845) og Anna Mathilde f. Lowzow († 1854), blev født 10. Okt. 1806. Han traadte 1833 i det danske Diplomatis Tjeneste, i det han ansattes som Attaché ved Gesandtskabet i London. 2 Aar senere forflyttedes han i samme Egenskab til Paris, hvor han 1836 udnævntes til Legationssekretær. B. ombyttede 1841 Paris med London, indtil han 1845 vendte tilbage til det franske Hof som Chargé d'affaires. Fra Efteraaret 1847 til Efteraaret 1848 beklædte han hos den nederlandske Regering i Haag den tilsvarende Stilling, efter hvis Fratrædelse han gik i en overordentlig Sendelse til Madrid. B. valgtes 1854 af det slesvigske Ridderskab til Medlem af den slesvigske Stænderforsamling, og han var blandt de 20 Rigsraader, som Kongen efter Fællesforfatningen af 26. Juli 1854 udnævnte, ligesom han ogsaa havde Sæde blandt de kongevalgte i Rigsraadet efter Fællesforfatningen af 2. Okt. 1855. Han udtraadte af dette 1859 og havde 3 Aar tidligere nedlagt sit Mandat som Stænderdeputeret. B. var imidlertid, da Kammerherre R. Bielke blev syg, i Maj 1854 bleven konstitueret som Gesandt i overordentlig Mission ved Hoffet i Berlin. Efter Bielkes Død blev han virkelig Gesandt i Avg. 1855, hvilken Stilling han beklædte i 5 Aar. Som Diplomat sympathiserede han med Ministeriet Ørsted—Bluhmes Politik og følte sig følgelig aldeles ikke tiltalt af Ministeriet Halls Politik; alligevel forblev han paa sin yderst vanskelige

Post under de følgende Aars udviklede diplomatiske Forhandlinger. Han var imidlertid ikke blot i Følge sit Standpunkt ude af Stand til at føre et Forsvar for sin Regerings Politik over for de stigende slesvig-holstenske Krav med fornøden Styrke, men hans diplomatiske Evner sloge heller ingeniunde til over for den vanskelige Opgave, der var stillet ham. Endelig fjærnede Regeringen ham i Avg. 1860 fra Posten i Berlin og udnævnte ham til Gesandt ved Hofferne i Madrid og Lissabon. I Maj 1863 trak B. sig tilbage til Privatlivet. Han var 1845 bleven udnævnt til Kammerherre og 1858 dekoreret med Danebrogsordenens Kommandørkors; han var Provst for Johannesklosteret i Slesvig. Han havde 16. Juni 1854 ægtet Cæcilie C. L. C. Cabrun. 8. Okt. 1875 døde han paa sin Ejendom Annettenhöhe ved Byen Slesvig. *A. Thorsøe.*

Brockdorff, Schack Baron, 1652—1730, Officer og Godsejer, en Broder til ovfr. nævnte Ditlev B. († 1737), tog rimeligvis ogsaa Del i den skaanske Krig, da han 1681 blev udnævnt til Oberstlieutenant og Kompagnichef ved 2. jyske nationale Rytterregiment. 1688 fik han sin Broders Kompagni i 3. sjællandske Rytterregiment, og 1691 blev han Oberst og Chef for 1. fynske nationale Rytterregiment. B. var imidlertid blevet gift med Sophie Charlotte Vittinghof († 1732), der var en Datter af Overhofmester Baron Frederik V. og Eleonora Marie Sehested. Da hendes Fader døde 1691 uden at efterlade Sønner, tilfaldt alle hans Godser hende, og B. kom derved i Besiddelse af Schelenborg, Knabstrup og mange andre Rigdomme. Han blev 12. Sept. s. A. Baron og er saaledes Stifter af den friherrelige Linje til Schelenborg. Efter at være bleven udnævnt til Brigadér 1701 og til Generalmajor 1705 deltog han som Brigadechef i den store nordiske Krig i Skaane, men hans Forhold under denne er blevet meget forskjellig bedømt. Overgeneralen C. D. Reventlow, der var hans nære Slægtning, forlangte ham i hvert Tilfælde fjærnet fra Hæren, fordi han og nogle af de andre Generaler havde en slet Indflydelse paa denne; dette skete dog ikke, og B. deltog i det ulykkelige Slag ved Helsingborg 1710, i hvilket han førte Hærens anden Træfning. 1713 tog han sin Afsked som Generallieutenant. Han blev Ridder af Danebrog 1712 og stod til det sidste i høj Yndest ved Hoffet. Han døde 7. Okt. 1730 paa Schelenborg og blev begravet i Dalby Kirke paa Fyn.

P. F. Rist.

Brockdorff, Wulf Jasper, 1673—1732, Gehejmeraad, til Wensin, Lindau, Noer og Klein-Nordsee, var næstældste Søn af foran nævnte Ditlev B. († 1732) og dennes første Hustru og født 1. April 1673. Allerede i 1698 blev han Landraad og Danebrogsridder og ægtede Aaret efter Cathrine Christine Ahlefeldt af Huset Oesterrade; hun var født i Kiel 1678 og døde af Kopper 4. Dec. 1718. B. blev i 1701 Gehejmeraad og i 1731, et Aars Tid før sin Død, Gehejmekonferensraad. Han døde 19. Juli 1732. Med sin Hustru havde han 7 Sønner og 1 Datter. De to af Sønnenne gik i polsk-sachsisk Tjeneste, men opnaaede ikke nogen større Navnkundighed.

F. J. Meier.

Brockenhuus, Eiler (Clausen), —o. 1607, hørte hjemme paa Hovedgaarden Søndergaarde i Vends Herred, og Almuen i dette Herred véd den Dag i Dag nok at fortælle om «gale Iler Brekkehuus» og hans Misgjerninger, hvorledes han for at prøve Krudtets Kraft sprængte Skorstensfejeren i Luften paa sin Gaard, mishandlede sine undergivne, voldtog og dræbte sin egen Søster, gjentagende anstillede sig død efter at have ladet byde et stort Følge til sin Jordefærd i sin Sognekirke Rørup for saa i det sidste Øjeblik at kravle ud af Kisten og gjøre sig lystig over de nærværendes Forfærdelse, en Spas, han gjentog saa tit, at man en Gang lukkede Kistelaaget fast til og begravede ham levende trods al hans Buldren i Kisten. Det sidste er i alt Fald kun til Dels sandt, thi selv om E. B. paa en Maade blev levende begravet, saa var det til visse ikke i Rørup Kirke. Faderen til E. B. hed Claus B. († 1566), Moderen Maren Friis. Kort efter Faderens Død ægtede han Tale Mouridsdatter Emmiksen fra Refsø; alt da var han i Folkemunde for sit Samliv med sin Hustru før Brylluppet og sit Forhold til andre Kvinder, saa vel før som efter dette. Forargelsen brød dog først løs, da han efter sin Svoger Otte Emmiksens Død i 1579 forførte dennes Enke, Margrethe Rantzau. Da Kong Frederik II i 1581 kom til Odense, fandtes en Morgen paa Slotsporten opslaaet et Anklageskrift, der beskyldte E. B. og Fru Margrethe for at have avlet et Barn sammen. Kongen lod da Sagen undersøge, og da Anklagen viste sig at være vel begrundet, lod han Parret stævne til næste Herredag; men de unddroge sig forinden ved Flugten. E. B. vovede sig dog snart efter hjem til Søndergaarde, men da han her begyndte forfra, mishandlede sin Hustru, lod sig forlyde med Trusler mod Kongen og Egnens Øvrighed, og desuden Rygter

gik om, at han havde faaet et Barn med sin Søster, hvilket han med egen Haand havde ombragt, og derefter forgivet Søsteren, ligesom han skulde have forgivet sin 1576 afdøde Moder, lod Kongen ham paagribe; dette skete i den hertugelige Del af Sønderjylland, hvorved en Del Forhandlinger mellem Kongen og Hertugen foranledigedes. E. B. førtes til Kjøbenhavns Slot, og det var Bestemmelsen, at han skulde have været tiltalt ved Herredagen i Odense 1584; men de foreløbige Forhør synes at have bragt saa mange forargelige Vidnesbyrd frem om hans og hans Søstres løsgættige Levned, at Kongen opgav en offentlig Retsforfølgelse og i Steden lod ham indsætte i Fængsel paa Dragsholm. Her hensank han i alskens Grublerier, der gave sig Luft i lange Breve til Regeringsraaderne og senere til Kong Christian IV. Fængselet blev i Aaret 1600 forandret til livsvarigt, fordi han da i et af disse Breve havde beskyldt Rigsraadet for at have forgivet Kong Frederik II og at nære lignende Planer med Hensyn til hans Efterfølger. Endnu 1607 tilsendte han fra sit Fængsel Kongen en hel Bog fuld af alskens Profetier og Fantasier, men kort efter synes han at være død. Han efterlod sig i sit Ægteskab en Datter og 2 Sønner, af hvilke den ene blev Landsdommer i Fyn.

Hist. Tidsskr. 4. R. V, 137 ff.

Thiset.

Brockenhuus, Eiler (Jacobsen), 1548—o. 1602, nu mest bekjendt som Forfatter af en Række Optegnelser i et trykt Kalendarium om Fødsler, Bryllupper, Dødsfald og lignende Familiebegivenheder i den dalevende Adel, de mest righoldige og paalidelige af de opbevarede Optegnelser af den Art. Af andre biografiske Data indeholde derimod disse Optegnelser saare lidt, endogsaa hvor Talen er om deres Forfatter selv. E. B. blev født 29. Jan. 1548 paa Nakkebølle og var en Søn af den nedennævnte Jacob B. til Damsbo († 1577). Forældrene sendte ham 1565 til Tyskland, hvor han endnu 1567 opholdt sig. Mod Sædvane tog han ikke efter sin Hjemkomst Tjeneste ved Hove, og naar undtages, at han et Par Gange ledsagede Kongen paa mindre Udenlandsrejser eller gjorde Tjeneste ved fremmede fyrstelige Personers Modtagelse, blev der heller ikke senere betroet ham Tillidshverv af nogen som helst Betydning, ligesom han aldrig erholdt nogen Forlening. Men drog hans offentlige Virksomhed ikke Samtidens Øjne hen paa ham, saa gjorde hans huslige Liv det desto mere. Allerede inden sin Faders Død havde E. B. giftet sig (1. Avg. 1574) med Berte Henriks-

datter Friis (f. 12. Avg. 1549), men efter at han 5. Sept. 1582 havde mistet denne sin Hustru, efterladende ham en Datter, giftede han sig atter (9. Avg. 1584), nemlig med Anne Jensdatter Bille (f. 26. Maj 1564). Dette Ægteskab hjemsøgte af den tunge Tilskikkelse, at alle de 15 Børn, som Fru Anne bragte til Verden, enten vare dødfødte eller døde ganske spæde. Det kunde da ikke være anderledes, end at den ulykkelige Fru Anne omsider fuldt og fast troede paa de Rygter, der gik om, at hun lige siden sit Bryllup havde været forgjort. De i den Anledning anstillede Forhør førte til, at et Par Kvinder bleve brændte. Som den egentlige Anstifterinde udpegedes E. B.s Frænke, Jomfru Christence Axelsdatter Krukow. Der rejstes dog ikke nogen egentlig Anklage mod denne, men mange Aar senere kom de brændte Kvinders Vidnesbyrd imod hende til at spille en stor Rolle, da Jomfru Christence i Aalborg paa ny gjorde sig mistænkt for Trolddomskunster, og da maatte hun som bekjendt bøde med sin Hals. — Efter sine Forældre havde E. B. arvet baade sin Fædrenegaard Damsbo og sin Moders Gaard Nakkebølle. Desuden arvede han 1582 Hellerup efter sin Moster, Fru Karen Bølle, til hvis Amindelse han skjænkede den smukke Prædikestol til St. Knuds Kirke i Odense; men denne Gaard solgte han kort før sin Død. Naar denne indtraf, vides ikke (sandsynligvis i Slutningen af Aaret 1602). Fru Anne overlevede ham i mange Aar og døde først 22. Nov. 1640.

Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. VI, 291 ff. Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 520 ff.

Thiset.

Brockenhuus, Frands, 1518—69, til Egeskov og Bramstrup, berømt dansk Hærfører, var Søn af ndfr. nævnte Mikkell B. og Karen Lykke. Om hans Barndom og første Ungdomsaar vides intet, men at saa vel han som hans Brødre have faact en fortrinlig Opdragelse, derom vidne saa vel deres usædvanlige Dygtighed og mange Interesser som deres tidlige Anvendelse i Statens Tjeneste. Som kun 22 og 23aarige bleve saa vel F. som Broderen Peder B. anvendte som kongelige Sendebud til Frankrig, og F. var allerede da ansat som Sekretær i det danske Kancelli. Efter sin Hjemkomst fra Frankrig 1542 indtraadte han i Lensmændenes Række, i det han fik Hindsgavl Slot og Len som Pantelen. 1545 overdrog han dette Pant til sin Svoger Hans Lindenov og blev s. A. sin Faders Eftermand som Lensmand paa Nyborg Slot. Fra nu af begyndte han en storartet Virksomhed som kongelig Embedsmand. Nyborg

med sine 3 Herreder (Gudme, Vinding og Sunds) samt Hindsholm, Taasinge og $\frac{1}{3}$ af Salling Herred synes alene at have kunnet tilfredsstille en driftig Mands Virksomhedstrang, saa meget mere som det blev F. B. overdraget at foretage den store Befæstning af Nyborg, som strakte sig gennem en Række af Aar og kostede uhyre Pengesummer. Men ikke desto mindre bestyrede han ved Siden heraf Hagenskov Len (med Baag Herred) fra 1551—53, Tranekjær med Langeland fra 1553—60, ligesom han fra 1550—62 havde mindre Forleninger i Fyn (Krarup og Rynkeby) og som Dronning Dorotheas Lensmand bestyrede Holme Kloster. 3 Fjerdedele af Fyns Stift stode under hans Befaling, og han anvendtes desuden i talrige Hverv, som laa uden for hans egentlige Embedsvirksomhed. Denne falder i et Tidsrum, som var særlig betydningsfuldt for Landet. Den nye kirkelige Organisation skulde føres ud i Livet, og der krævedes hertil saa vel stræng Hævden af Kronens Ret som billig Hensyntagen til Enkeltmands Interesser. Er end F. B. i sin Iver for at varetage Kronens Interesser undertiden gaaet for vidt, saa at han paa enkelte Steder vakte Utilfredshed, var dog den almindelige Dom over ham, at han var en «from» og billig-tænkende Mand, og det eneste Exempel, der er bevaret om personlige Forhandlinger med ham, fremstiller ham som en Mand med en sjælden retsindig Tænkemaade. Han var tillige en i høj Grad dannet og udviklet Personlighed, ved hans Bord førtes Samtaler om religiøse og filosofiske Problemer, hvori han selv med Varme deltog, og paa hans Opfordring og tilegnet ham udgav Niels Hemmingsen sin Kommentar til Jacobs Brev. Slikt var en Arv fra Fædrenehjemmet, hvor ogsaa boglig Dannelse og videnskabelige Interesser synes at have hersket.

I Egenskab af Slotsherre paa Nyborg traadte F. B. i et nært personligt Forhold til Kong Christian III, der regelmæssig opholdt sig her 2—4 Maaneder om Aaret. Den Gunst, hvori han stod hos Kongen, bevarede han ogsaa hos hans Efterfølger, Frederik II. Med dennes Tronbestigelse indtræder et nyt Afsnit i F. B.s Liv. Medens hans Virksomhed hidtil havde været en Embedsmands administrative Gjerning, traadte han fra nu af ind i det politiske Liv og blev en af de ledende Mænd i Kongens Omgivelser. Den krigerske Aand, som prægede den første Halvdel af Frederik II's Regering, deltes fuldt ud af ham og Broderen Jacob, der begge stode i venskabeligt Forhold til den gamle Kansler Johan Friis. Skjønt han ikke vides at have deltaget i Grevens Fejde eller

senere at have været i udenlandsk Krigstjeneste, fremtræder han dog strax som en erfaren Krigsmand. Sit medfødte militære Talent har han da sandsynligvis først udviklet under de store Befæstningsarbejder i Nyborg, der foretoges under hans Tilsyn. Sin første Krigergjerning udførte han i Ditmarskerkrigen som Overvagtimester, men da Krigen med Sverige stod for Døren, fik han snart større Opgaver at løse. 3. Febr. 1562 var han indtraadt i Rigsraadet, og kort efter ombyttede han Nyborg med Styrelsen af Kjøbenhavns, Krogens og Abrahamstrup Len. At det var Udsigten til den nær forestaaende Krig, som foranledigede dette Bytte, kan ikke betvivles. Han var en af de 4 Regeringsraader, som Kongen indsatte i Kjøbenhavn, da han i Avg. 1563 drog med Hæren ind i Sverige. Det følgende Aar kaldtes F. B. til personlig Deltagelse i Krigen. Skjønt han 10. Febr. 1564 blev udnævnt til Anfører for det danske Fodfolk, deltog han dog s. A. som Chef for Skibet «Solen» i Søkrigen under Herluf Trolles Kommando. Hans Virksomhed til Søs blev dog kun kortvarig, thi 10. Dec. 1564 overtog han paa ny Anførselen over Fodfolket, som han fra nu af beholdt under hele Krigen. Skjønt de store Bedrifter, som udførtes i denne Krig, væsentlig maa tilskrives Daniel Rantzaus glimrende Krigerdygtighed, deler dog F. B. Æren saa vel som Ansvar med ham. Medens F. B. kommanderede Fodfolket, forbandt Rantzau Anførselen over Rytteriet med Stillingen som Overgeneral. Da Norge 1567 blev angrebet af Svenskerne, og Akershus Fæstning belejredes, sendtes F. B. med en Eskadre og en lille Hær til Norge, og det lykkedes ham i kort Tid at besejre Fjenden og jage ham ud af Norge med stort Tab. Paa dette Felttog havde han en selvstændig Kommando, og det var formodentlig som Tak for den smukke Krigsbedrift, at F. B. ved sin Hjemkomst blev udnævnt til Marsk 17. Avg. 1567. Sin største Vaabendaad udførte han dog i Forening med Daniel Rantzau paa det berømte Tog til Sverige Vinteren 1567—68. Han anførte som sædvanlig Fodfolket, og skjønt Dan. Rantzau paa dette Tog maa betragtes som den ledende Aand, saa tilfalder der dog F. B. en meget stor Del af Æren for, at Toget førte til saa smukt et Resultat. Han havde sædvanlig den Opgave at indrette og befæste Lejren og at vaage over dens Sikkerhed, medens Rantzau foretog sine talrige Expeditioner, og denne Opgave løste han fuldkomment. Særlig tilkommer dog ham Æren for, at Tilbagetoget lykkedes, thi det var ham, som imod Rantzaus Mening i Krigsraadet satte igjennem, at Hæren førtes tilbage gjennem

Holaveden (Hulvejen). Med rette blev derfor ogsaa hans Navn i Forening med Rantzaus forevigtet paa den Medaille, som sloges til Minde om Toget, ligesom det lille Barn, der fødtes paa Toget i Hulvejen, fik Navnet Frands Daniel von Hulvejen. Det var ham, som overbragte Kongen Budskabet om Hærens lykkelige Tilbagevenden, og som førte Fangerne til Kjøbenhavn. Baade 1568 og 1569 ledede han endnu Fodfolket, og det var som Chef for dette, at han fandt Helledøden, da han ved Belejringen af Varberg 31. Okt. 1569 blev saaret i Benet af en Kugle og døde 14. Nov. i Halmstad. Han havde den Sorg paa sit Dødsleje at erfare, at hans tro Ven og Vaabenfælle var faldet foran Varberg 11. Nov.

F. B. blev gift 1545 med Anne Tinhuus (Datter af Rigsraad Lavrids Skinkel), som bragte ham Egeskov i Medgift. Denne prægtige, endnu vel bevarede Borg har han opført 1554. Hans Hustru døde før ham, 1565. Den samme Virksomhedstrang, der præger hans offentlige Liv, gjenfindes i hans private Virksomhed. Han øgede sit Gods, men ingen egennyttig Handling har skæmmet hans Liv. Sjælden har en saa betroet og paa alle Livets Omraader virksom Mand efterladt sig et saa smukt Eftermæle for retsindig og ædel Tænkemaade som F. B. Om hans militære Talenter kan ikke herske Tvivl. Træder han end sædvanlig i Baggrunden for Dan. Rantzau, saa vidner dog Toget til Norge om, at ogsaa han forstod at føre et rask og hurtigt Slag mod Fjenden. — Med stor Pragt blev hans Lig ført til Kjøbenhavn, paa Universitetet holdtes Sørgefest, hvor hans Ven Niels Hemmingsens Søn, den 20aarige Professor Hans Hemmingsen, holdt Sørgetalen. I Egeskovs Sognekirke Kværndrup blev han bisat ved sin afdøde Hustrus Side, og her minder endnu den prægtige Ligsten med F. B.s og Hustrus 32 Aner om en af Danmarks største Krigerskikkelser. Et Billede af ham fandtes paa Breitenburg hos Henrik Rantzau, men findes — saa vidt vides — ikke mere.

Becker, Orion III, 376 ff. Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 479 ff. *Møllerup.*

Brockenhuus, Frands, 1623—60, til Overgaard, en Søn af Jørgen Ottesen B. (f. o. 1570 † 1634) til Vollerslev, senere Sebberkloster, og Margrethe v. d. Lühe, blev Hofjunker 1648, Kammerjunker 1652 og Befalingsmand paa Kjøbenhavns Slot 1655. 9. Sept. s. A. giftede han sig med Dronningens Hofdame Christence Lykke, Datter af den rige Frands L., og blev derved Ejer af Herregaardene Svanholm og ^NHindholm i Sjælland, Overgaard og Rødslet i Jylland

samt betydeligt Strøgods hele Landet over, men maatte i flere Aar føre Trætte om denne Medgift med Svogeren Cai Lykke. Da Krigen 1657 blev besluttet, fik B. Bevilling til at oprette et Rytterregiment, der kaldtes Dronningens Livregiment, og førte det som Oberst under Felttoget i Skaane, men i Maj 1658 blev Regimentet opløst og flere af Kompagnierne i Følge Roskildefreden overgivne til Carl Gustav, og B. fik nu Halsted Kloster i Len og blev i Nov. Gouvernør over Nakskov Fæstning. Det følgende Aar kaldtes han dog, uvist af hvilken Grund, til Kjøbenhavn, og her døde han 7. April 1660, men ligger begravet i Randers. Han efterlod sig en Datter, Sophie Amalie, f. 1656, men hun døde ugift, og hans store Besiddelser gik over til General Fr. v. Arenstorff, hvem Enken ægtede Aaret efter B.s Død. *S. A. Sørensen.*

Brockenhuus, Henrik Adam, 1720—1803, Stiftamtmand. Han var Søn af ndfr. nævnte Oberst Jørgen Otto B. og dennes første Hustru og blev født 30. Maj 1720; han var saaledes omtrent jævnaldrende med Kronprins Frederik (V), hvis fortrolige Yndling han blev; 1744 blev han Hofjunker, 1745 Staldmester hos Kronprinsen og Kammerjunker, 1752 Kammerherre, 1760 Ridder af Danebrog, 1767 af l'union parfaite, samme Aar Amtmand over Vordingborg Amt, 1768 Gehejmeraad, 1776 Stiftamtmand over Sjællands Stift, 1779 Gehejmekonferensraad, 1783 Ridder af Elefanten, entlediget 1787. Han ^{høste} Jungshoved Gods af Kongen 1761 og forbandt det en Tid lang med Nysø, som han solgte 1785. I Aaret 1757 ægtede han Johan Ludvig Holsteins Datter Elisabeth (f. 1737 † 1786). Han døde 11. Juni 1803 og ligger begravet i Jungshoved Kirke.

Danske Saml. 2. R. IV, 308. Hist. Tidsskr. 4. R. V, 211.

P. Brock.

Brockenhuus, Jacob, —1546, Landsdommer, var en Søn af Henrik B. til Søndergaard i Fyn og Margrethe Bild. Efter at have studeret ved Kjøbenhavns Universitet traadte han i Tjeneste hos den svenske Hofmester Hr. Thure Jensen og var hos ham i Aarene 1526—31. Forinden Grevefejdens Udbrud var han dog kommen tilbage til Danmark og havde bosat sig i Fyn, hvor han havde tilgiftet sig Tidselholt ved at ægte den forrige Ejer Kjeld Hansens Enke, Dorthe Mikkelsdatter Akeleye. Da han paa forskjellig Maade ydede den nye Regering Tjeneste, navnlig paa en Sendelse til Laaland og Falster, og desuden hans Gaard var bleven

afbrændt af Bønderne, forlenedes han 1535 med en Kronens Gaard i Vejstrup, og 2 Aar efter beskikkedes han til Landsdommer i Fyn, hvilket Embede han beklædte til sin 1546 indtrufne Død. Hans Enke levede endnu 1558.

Hist. Tidsskr. 4. R. V, 118 ff.

Thiset.

Brockenhuus, Jacob, 1521—77, var den tredje ældste Søn af den nedennævnte Mikkil B. og blev født paa Saltø Slot 7. April 1521. I sin Ungdom tjente han som Hofsinde og var 1546 Kongens Mundskjænk, men forlod Aaret efter Hoftjenesten for at gifte sig og sætte Bo paa Damsbo i Fyn, som Faderen havde afstaaet til ham. Hans Hustru, Susanne Eilersdatter Bølle, var Enke efter Claus Eriksen Ravensberg og tilførte ham ikke blot sin Fædrenegaard Nakkebølle, men ogsaa et Par Pantelen: Marup i Sjælland, Thoreby Birk paa Laaland m. m., som hun besad efter sin første Husbond. 1548 forlenedes han derefter med Roskildegård, som han 1552 ombyttede med Aalborghus, hvorfra han 1555 forflyttedes til Helsingborg, til hvilket Len det følgende Aar Landskrone blev lagt. Endelig fratraadte han disse Len 1563 for at overtage Møens Len, som han beholdt til 1565. Desuden blev han brugt til forskjellig Hoftjeneste, hvorfor Kongen 1559 havde tiltænkt ham Ridderslaget. 1562 sendtes han tillige med Righofmesteren Eiler Hardenberg og Jens Ulfstand som Gesandter til Rusland, og kort efter sin Hjemkomst blev han sendt til Sverige og deltog derefter i Forhandlingerne med det svenske Gesandtskab, som blev opholdt i Kjøbenhavn. Forinden Krigens Udbrud blev han beskikket til Admiral over en mindre Eskadre, som skulde krydse i Østersøen og saa vidt muligt forhindre Sejladsen til og fra Sverige. Samtidig udsendte Kong Erik XIV en Flaade under Admiral Jacob Bagge for i Rostock at hente Kongens Brud. De to Flaader mødtes under Bornholm 30. Maj 1563, og skjønt Krigen ikke var erklæret, kom det ved et Tilfælde til en Kamp mellem dem. I denne deltog fra dansk Side kun Admiralskibet og 2 andre Skibe, i det de øvrige laa til Ankers under Land, og Resultatet af Kampen kunde derfor kun blive en Sejr for Svenskerne. Efter 4 Timers heltemodigt Forsvar maatte J. B. overgive sig til dem. Fangerne førtes til Stockholm og bleve slæbte gjennem Gaderne i det ilde anbragte Triumftog, som Kong Erik foranstaltede for sin Admiral. J. B. sad nu fangen i 7 Aar, i det han udtrykkelig undtoges fra den almindelige Fangeudløsning 1568; formodentlig

var Kong Frederik II til Trods for hans tapre Forsvar misfornøjet med hans Forhold i Slaget, i det han ikke havde holdt sig sin Instrux, der paalagde ham at holde Skibene samlede, efterrettelig. Derimod var han 1566 en Maaned i sit Hjem, i det Svenskerne sendte ham og Gregers Ulfstand til Danmark for at forhandle om Udvexling af Fanger. Først efter den endelige Fredslutning blev han løsladt. Hans Hustru, som under hans Fangenskab havde opført den endnu bevarede, smukke Hovedbygning paa Nakkebølle, var død kort forinden (28. Juni 1569). Efter sin Hjemkomst levede han stille, først paa Nakkebølle og siden, efter at han 1574 havde overdraget denne Gaard til sin ovennævnte Søn Eiler B., paa Damsbo, hvor han døde 17. Okt. 1577.

Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 511 ff.

Thiset.

Brockenhuus, Johan Frederik, 1682—1756, Officer, var en Broder til ndfr. nævnte Hans B.-Løvenhjelm. Han kom 15 Aar gammel paa det ridderlige Akademi i Kjøbenhavn og blev derefter Fændrik i Livgarden til Fods, i hvilken Afdeling han avancerede til Premierlieutenant 1701, blev saa Kapitajn 1704 og ansat ved Oberst Fursmanns Dragonregiment og senere 1707 ved 1. fynske nationale Dragonregiment, med hvilket han som Major og Oberstlieutenant deltog i den store nordiske Krig og i Slagene ved Helsingborg 1710 og Gadebusch 1712. 1716 blev han Oberst og Chef for 1. sjællandske Rytterregiment. B. giftede sig derpaa 29. Febr. 1718 med Christine Frederikke Louise Gjedde, en Datter af Gehejmeraad Eiler G. til Hindemad og Sophie Amalie Løvenhjelm, og kom nogle Aar efter i Besiddelse af Bramstrup Hovedgaard paa Fyn, men maatte, da han 1725 blev Chef for 1. søndenfjældske Dragonregiment, bosætte sig i Christiania. Da han 1730 blev Generalmajor i Rytteriet, kom han atter til Danmark. Han opholdt sig i Odense, da Frederik IV døde, og førte en Time efter hans Død Dronning Anna Sophie til Bramstrup, hvor hun fandt et roligt Tilflugtssted og holdt et lille Hof, til hun efter Kongens Begravelse i Følge Christian VI's Ordre begav sig til Clausholm. B. blev samme Aar Chef for 1. fynske Rytterregiment og Aaret efter Generalinspektør over Rytteriet paa Fyn, hvorved han fik Lejlighed til at opholde sig paa sit Gods eller i Nærheden af dette. 1734 blev han udnævnt til Ridder af Danebrog og 1739 til Generallieutenant af Rytteriet. Sit Regiment fratraadte han først 1742, da han blev udnævnt til Kommandant paa Kronborg. Han

blev General 1746, tog sin Afsked 1748 og døde først i Juni Maaned 1756. Han er begravet i Nørre Lyndelse Kirke ved Bramstrup.

P. F. Rist.

Brockenhuus, Johan Ludvig, 1759—1830, Overhofmester. Han var Søn af ovfr. nævnte Stiftamtmand Henrik Adam B., var 1784 Kammerjunker hos Dronning Juliane Marie og til sidst Overhofmester hos Dronning Marie Sophie Frederikke. 1801 fik han Danebrogordenen. Død 25. Febr. 1830. Han ægtede 1786 Bertha Grevinde Scheel (f. 1766 † 1787) og 1790 Anna Ernestine Grevinde Schack (f. 1771 † 1805); den eneste Søn af sidstnævnte Ægteskab blev i Aaret 1822 optagen i den danske Grevestand som Brockenhuus-Schack.

Hist. Tidsskr. 4. R. V, 212.

P. Brock.

Brockenhuus, Jørgen (Georg), o. 1645—77, Officer. Han var en Søn af Johan B. til Seberkloster og Anna Rantzau og blev født paa Hanbjærg Hovgaard i Jylland. Da den skaanske Krig udbrød 1675, traadte han, der allerede 1671 var Major, ind i Ditlev Rantzaus Dragonregiment, da dette blev hvervet, og blev selv denne Afdelings Chef 1676. B. udmærkede sig i høj Grad ved forskellige Lejligheder, f. Ex. under Landskrones Belejring 10. Juli, da han i Forbindelse med ~~h~~ Croy drev Svenskerne tilbage, da de gjorde et Udfald, men især dog i Slaget ved Lund, da han i Spidsen for sine røde Dragoner kastede Oberst Budbergs finske Ryttere og holdt Stand, selv da Carl XI kom til, men Slaget tabtes, og B. blev i Kampens Tummel kastet til Jorden og redet over. I Stormen paa Malmø 26. Juni 1677 udmærkede han sig for sidste Gang, i det han blev haardt saaret og døde kort efter. Han var gift med Cathrine Magdalene v. Lohausen.

Hist. Tidsskr. 4. R. V, 198 f.

P. F. Rist.

Brockenhuus, Jørgen Otto, 1664—1728, Officer, var født 11. Marts 1664 og var en Søn af Oberst Ove B. og Sophie Spang. I sin Ungdom var han Fændrik i Holland og tjente i Drabantgarden i Danmark, men han hører ellers hjemme i Norge og i den norske Hær, i hvilken han 1710 blev Oberst og Chef for 1. oplandske nationale Regiment Fodfolk. Med stor Hæder deltog han i Krigsbegivenhederne i Norge under den store nordiske Krig og blev 1715 ansat som næstkommanderende under General J. M. Sehested, der var Chef for Tropperne i det søndenfjældske Norge.

1717 overtog han atter sit Regiment, som han kommanderede til sin Død 1728. B., der ejede Gaardene Aker og Disen i Hedemarken, var gift 1. med Blancheffor Sophie Due, der var Enke efter Major Vilhelm Coucheron og Datter af Oberst Jacob D. og Margrethe Juel, 2. med Bertha Magdalene Brockenhuus (f. 21. Febr. 1684 † 3. Marts 1769), en Datter af hans Fætter, Generalmajor Caspar Christopher B. og Cathrine Hedevig Løvenhjelm. Deres Afkom er fortsat til vore Dage i Slægten Brockenhuus-Schack.

Hist. Tidsskr. 4. R. V, 210 f.

P. F. Rist.

Brockenhuus, Laurids, 1552—1604, eneste Son af ovennævnte Frands B. († 1569), blev født 8. Sept. 1552. I sin Ungdom studerede han ved Københavns Universitet, tjente derefter 2 Aar i Kancelliet og tog sluttelig Del i Krigen med Sverige, i hvilken han tjente med 12 Ryttere. Efter Freden 1570 blev han Hofjunker, men forlod dog snart Hofstjenesten. Efter sine Forældres tidlige Død var han nemlig bleven Ejer af Hovedgaardene Bramstrup og Egeskov, og han satte derfor i en forholdsvis ung Alder Bo; 25. Nov. 1571 fejrede han paa Egeskov sit Bryllup med den 8 Aar ældre Karen Skram, Datter af den berømte Søhelt Peder S. Kun 27 Aar gammel fik han sin første og eneste betydelige Forlening, i det han blev Lensmand paa Nyborg og Stiftslensmand i Fyn, og dette Len, hvortil 1580—82 var knyttet Tranekjær, beholdt han til 1601, saa Aar før sin Død, som indtraf 7. Nov. 1604 paa Bramstrup; Fru Karen Skram overlevede ham i 21 Aar. L. B. har ikke efterladt sig det bedste Eftermæle; dog er der mulig i saa Henseende gjort ham nogen Uret. Af hans Optræden imod sin ulykkelige Datter Rigborg B. (se ndfr.) har man sluttet, at han var en haard og raa Fader, men det maa dog erindres, at han her kun efterkom en kongelig Dom, der ganske var i Samtidens Aand, og at Rigborg kun bødede for sin Krænkelser af Slægtens Ære paa samme Maade, som mange af hendes Standssøstre gjorde det baade før og senere. Langt mere graverende var et Drab, som han kort før sit Bryllup begik paa en Kvinde i København. De nærmere Omstændigheder herved kjendes ikke; han maatte betale en ualmindelig høj Bøde i Penge, men ogsaa paa dette Drab saa Samtiden med andre Øjne end Efterverdenen: ligesom det end ikke foranledigede en Opsættelse af hans Bryllup, saaledes ses det heller ikke senere at have berøvet ham Kongens Gunst

eller hans Samtids Agtelse. Samtidige Vidnesbyrd rose hans Guds-frygt og hans Gavnildhed mod sine Sognekirker, og det siges, at han holdt adskillige unge Mennesker til Studeringer. Sagnet fremhæver hans usædvanlige Legemsstyrke.

Segud Jørgensen, Ligpræd. ov. l. B. Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 494 ff.

Thiset.

Brockenhuus, Mikkel, —155⁵, var en Søn af Rigsraaden Peder B. (se ndfr.). Han skal i sine unge Dage have gjort en Pilegrimsrejse til Rom, hvorefter dog intet andet nu vides, end at den gav Anledning til et i sin Tid vel kjendt Ordsprog. 1514 forlenede hans Moders Morbroder, Biskop Lave Urne i Roskilde, ham med Saltø Slot, og faa Aar før sin Død gav Bispen desuden ham, hans Hustru og et af deres Børn Livsbrev paa det Bispestolen tilhørende Gods i Toksværd. M. B., der saa godt følte Behagelighederne ved at have Bispen til Morbroder, saa naturligvis i Begyndelsen ikke mildt til den nye Lære, og han har da ogsaa 1524 beseglet det bekjendte Forbund mod Lutheranismen; men da hans Frænde Bisp Lave var død, og han som Følge deraf 1529 havde mistet Saltø, forandrede hans Anskuelse sig betydelig i det Stykke. Efter Grevefejden, i hvilken han deltog til Søs og bl. a. førte Overbefaling over Flaaden under Peder Skrams Sygdom, sluttede han sig til det nye Regimente og blev da 1538 af Kong Christian III forlenet med Nyborg Slot, som han 1545 aftraadte til sin Søn Frands B. Desuden havde han Pederstrup Birk paa Laaland som Pantelen; det havde han faaet 1525, maaske som en Art Belønning, fordi han Aaret forinden havde ladet sig bruge paa en Sendelse til Gulland. M. B., der gjede de to fynske Herregaarde Bramstrup og Damsbo, døde 155⁴ og ligger med sin Hustru, Karen Hansdatter Lykke († 1562), begravet i Nørre Lyndelse Kirke.

Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 466 ff.

Thiset.

Brockenhuus, Oluf, 1611—72, til Hjulebjerg, Søn af Frands B. og Anne Thott. Han betraadte Embedsbanen 1629 ved at blive Sekretær i det danske Kancelli, hvilken Stilling han beklædte til 1641. I dette Aar forlenedes han med Lyse Kloster i Norge og den Rest af Svendstrup Len, som var bleven tilbage, efter at den største Del af Lenet var bleven mageskiftet til Roskilde Kapitel. Medens han beholdt det sidste Len til 1666, havde han kun Lyse Kloster til 1647; 1646 havde han derimod faaet Embedet som

Slotsherre paa Kjøbenhavns Slot, hvilken Stilling han beklædte til 1651. I denne Tid benyttedes han i forskjellige Hverv, saaledes førte han 1646 Sagen mod den bornholmske Lensmand Holger Rosenkrantz og havde 1651 at gjøre med Forhørene over Dina Winhovers. 1651 blev han Lensmand paa Holbæk og ombyttede dette Len 1653 med Tune og Vemb Skibreder, Aabygge og Hvalør i Norge, hvilke Amter han beholdt efter 1660. Han havde desuden et Kanonikat i Oslo Domkirke og Kantordømmet i Roskilde Kapitel. Under Kjøbenhavns Belejring opholdt han sig i Staden og fik gjentagne Gange det Hverv at mønstre Borgerskabet; af de svenske beskyldtes han for at staa i Forbindelse med Corfits Ulfeldt i Malmø om Planer til at redde Byen. Sikkert er det, at han var en nær Ven af det Ulfeldtske Hus og vedblev at bevare dette Venskab under den Modgang, som overgik det. Dog ramte den kongelige Unaade ham derfor ikke strax. Han benyttedes ogsaa efter 1660 i forskjellige Forretninger og blev 1662 Landsdommer i Sjælland, muligvis paa Henrik Bielkes Forestillinger; men han fik næppe det store Len, Ringsted Kloster, som tidligere havde været knyttet til Landsdommerembedet; 1664 fik han derimod Bolig paa Kongsgaarden i Ringsted og 1665 Løfte om en fast Løn af 600 Rdl. Lønnen blev ham imidlertid ikke regelmæssig udbetalt, og dette i Forening med andre Omstændigheder bevirkede den sørgeligste Tilbagegang i hans økonomiske Forhold. To Kreditorer fik 1669 kongeligt Arrestbrev paa ham, og en tredje 1672 Indvisning i hans resterende Løn. Den forhen saa ansete Mand døde ogsaa ganske ubemærket 1672. — Gift 1. med Karen Jacobsdatter Ulfeldt († 1658) og 2. (1663) med Vivike Henriksdatter Bille († 1699).

Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 448 ff. V, 216.

J. A. Fridericia.

Brockenhuus, Otte, 1529—94. Rentemester, var en Søn af Johan B. til Vollerslev og Geske Tidemand og blev født 16. Febr. 1529 paa Vollerslev, Slægtens Stamsæde, af hvilket han efter sine Forældres Død blev Ejer. I sin Ungdom rejste han udenlands og studerede i Wittenberg, hvor han 1551 blev immatrikuleret. Efter sin Hjemkomst tog han Tjeneste i Kancelliet, vistnok fra 1555, i hvilket Aar han fik Forlening paa et Kannikedømme i Aarhus; 1562 fik han Ærkedegnedømmet sammesteds. Til Rentemester blev han beskikket 1569 og fik Aaret efter Romsdalens Len i Norge samt et Kannikedømme i Roskilde. Begge disse Forleninger

beholdt han, efter at han ved Nytaarstid 1574 havde taget Afsked som Rentemester, og han tog derfor fast Ophold paa sin Kannikegaard i Roskilde, hvor han døde 1. Juni 1594. Sin Hustru, Karen Jørgensdatter Venstermand, havde han alt mistet 22. Okt. 1588.

Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 445 ff.

Thiset.

Brockenhuus, Ove Frederik, 1717—95, Officer, Søn af ovfr. nævnte Oberst Jørgen Otte B. og dennes 2. Hustru, født 6. Avg. 1717, blev allerede i sit 15. Aar Premierlieutenant i Generalmajor Rappes -- det senere søndenfjældske -- gevorbne Infanteriregiment, i sit 22. Kapitajn, fik som saadan 1745 Tilladelse til at gjøre en Kampagne med i den østerrigske Arvefølgekrig, blev efter sin Tilbagekomst 1746 Major, 1749 under Frederik V's Ophold i Norge Generaladjutant, 1754 Oberst og erholdt 1757 Kammerherrenøglen. Det er muligt, at disse Gunstbevisninger og det for en Fredsperiode hurtige Avancement, der saaledes bleve B. til Del, ikke ere uden Forbindelse med den Omstændighed, at den yngre Broder, Henrik Adam B. (se ovfr.), alt fra Ungdommen af var Frederik V's fortrolige og altformaaende Yndling, men noget paaviseligt herom foreligger i øvrigt ikke. At han har været en Mand med Talent, tør sluttes deraf, at der i denne Periode gjentagne Gange betroedes ham politiske Tillidshverv, og han saaledes bl. a. 1751, da den mod Danmark fjendske gottorpske Prins Adolf Frederik besteg Sveriges Trone, sendtes til Stockholm for at rapportere om Forhandlingerne paa den sammentrædende svenske Rigsdag. 1760 udnævntes B. til Chef for 4. søndenfjældske Dragonregiment, hvoraf en Del da stod i Holsten, og her afløste han s. A. Generalmajor Lützow i Kommandoen over et saakaldt Feltkorps norske Dragoner, som hørte til Reserven af den Hær, der under Grev Saint-Germain 1762 rykkede ind i Meklenborg mod Russerne. Efter Tilbagekomsten til Norge blev han 1765 Generalmajor og Chef for 2. søndenfjældske Regiment Dragoner, 1774 Generallieutenant og s. A. hvid Ridder, 1776 Kommandant i Frederiksstad, hvilken Post han beklædte indtil 1792, medens han derimod 1777 fratraadte Kommandoen over Regimentet. — B. ægtede 1750 Vibeke Margrethe Juel, f. 1733 † 5. April 1793, Datter af Gehejmeraad Peder J. til Hverringe og Bertha Cathrine f. Levetzau, men søgte kort efter Skilsmisse og giftede sig 1752 2. Gang med Maren Maria Tank, f. 1729 † 31. Dec. 1820, Datter af Kjøbmand i Frederikshald Carsten T. og Karen Krabbe f. Colbjørnsen. Han døde 1. Okt. 1795.

S. A. Sørensen.

Brockenhuus, Peder, —o. 1505, Rigsraad, ejede Lerbæk og Vollerslev og var en Søn af Johan B. til Vollerslev, Landsdommer i Fyn, og Tove Bild; første Gang, han findes omtalt, er i Aaret 1478, men det vides, at han i sin Ungdom havde tjent Bispen i Aarhus. 1487 var han Lensmand paa Høneborg og fra 1495 til sin Død Landsdommer i Nørrejylland; som Rigsraad forekommer han fra 1498. Efter flere Angivelser skal han have været to Gange gift og have faaet Lerbæk med sin første Frue, Ingeborg Nielsdatter Stangeberg. Sikkert er det, at han 1495 var gift med Gese Knudsdatter Reventlow, der formodes at have bragt ham Herregaardene Bramstrup og Damsbo i Fyn. Ligesom han selv i sin Tid var Brockenhuus-Slægts rigeste og anseteste Mand, saaledes hævdede ogsaa den fra ham nedstammende Linje denne Plads til sin Uddøen.

Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 430 ff.

Thiset.

Brockenhuus, Rigborg, 1579—1641, den for sin sørgelige Skæbne noksom bekendte Datter af den ovennævnte Laurids B., blev født paa Nyborg Slot 3. Juli 1579. Med flere unge adelige Jomfruer blev hun 1597 forskreven til den unge Dronnings Jomfrukammer; dog skulde de først nogen Tid være paa Nykjøbing Slot hos Enkedronningen «til Tugtelse». Kort og skæbnesvangert blev Jomfru R.s Ophold ved Hove. I Forsommeren 1599, medens Kongen var paa Togtet til Nordkap, maatte hun med Skam flygte fra Hoffet og tyede til sin Moders Søster, som var gift med R. B.s Fætter, Erik Bille til Lindved, paa hvilken Gaard hun 24. Juli fødte en Søn, hvis Fader var Kongens Kammerjunker Frederik Rosenkrantz til Rosenvold. Denne var forinden flygtet til Hamborg, men blev paa Kongens Foranstaltning hentet tilbage der fra, og Kongen lod derefter begge tiltale. 15. Okt. blev Dommen afsagt: Frederik Rosenkrantz skulde miste sine to Fingre og være æreløs, men R. B. skulde af sin Værge indsættes i Fængsel sin Livstid. Hendes Fader havde anlagt en særskilt Sag mod Frederik Rosenkrantz, der fik samme Udfald, men Dommen blev dog formildet derhen, at han skulde drage i Krigen i Ungarn, hvor han et Par Aar efter omkom ved et ulykkeligt Tilfælde. R. B. blev tillige med en Pige indemuret i et Værelse paa Egeskov og sad indespærret her til sin Faders Død 1604. Da kom hun vel løs, men fik dog først 1607 paa Enkedronningens Forbøn Tilladelse til at søge til Kirken. Hun forblev boende hos sin Moder, saa længe

denne levede, og forinden sin Død udvirkede Moderen en kongelig Tilladelse for hende til fremtidig at bo dels i Odense, dels paa Nybøllegaard i Hillerslev Sogn, som derefter paa Skiftet efter Forældrene udlagdes til hende; fra disse to Steder maatte hun kun fjærne sig til sin Sognekirke. Hun førte derefter et stille Liv, æret og agtet af sine Omgivelser, til sin 16. Sept. 1641 indtrufne Død. Sønnen, der bar sin Faders Slægtnavn, fik siden Anerkjendelse af Slægten Rosenkrantz. — I Gehejmearkivet opbevares en gammel Slægtbog, der tilskrives R. B.; men de svage Beviser for denne Formoenings Rigtighed ere vistnok kun, at den er kommen fra Rosenvold, og at der i den ved hendes Navn kun staar skrevet det Suk: «Gud husvale alle bedrøvede».

Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 502 ff.

Thiset.

Brockenhuus-Løvenhjelm, Hans, 1679—1734, Officer og Godsejer, en Søn af Generalmajor Caspar Christopher B. og Cathrine Hedevig Løvenhjelm, var født 20. Avg. 1679 i Norge. Da hans Morfader, den berømte Generalmajor Hans Løvenhjelm, ingen Sønner efterlod sig, blev han som ældste Dattersøn Hovedarving til Bedstefaderens store Ejendomme paa det Vilkaar, at han skulde antage Familien Løvenhjelm's Navn og Vaaben. Den kgl. Bevilling hertil fik han 1697, og da Løvenhjelm døde 1699, tilfaldt ham saaledes flere Gaarde, hvoriblandt Vejrup og Selleberg i Fyn, der gik i Arv til hans Efterkommere tillige med det nye Navn, han havde antaget. Senere — 1707 — købte han desuden det bekjendte Sanderumgaard. Ved Ide Sophie Gersdorf (f. 31. Okt. 1686 † 10. Marts 1726), en Datter af Generallieutenant Frederik G. og Edele Margrethe Krag, blev han Stamfader til den endnu levende Slægt. — B.-L. var tidlig traadt ind i Hæren, blev allerede Oberstlieutenant ved Dragonerne 1705 og traadte samtidig ind i Generalstabten (til 1709). Han deltog i Felttoget i Skaane og blev 1710 Oberst i Rytteriet og Chef for 1. sjællandske Rytterregiment. Han udmærkede sig meget i Krigen og kæmpede især fortrinlig i Slaget ved Helsingborg og ligeledes senere i Nordtyskland. I Slaget ved Gadebusch 1712 fik han Hesten skudt under sig og blev efter en kjæk Kamp saaret og fanget, men atter udvexlet. Han døde 22. Sept. 1734 som Generalmajor.

P. F. Rist.

Brockenhuus-Schack, Henrik Adolph Greve, 1794—1847, Godsejer. Han var eneste Søn af ovfr. nævnte Overhofmester

Johan Ludvig B. og blev født 23. Marts 1794; i Aaret 1822 blev han optagen i den danske Grevestand som Brockenhuus-Schack, Stamherre til Gram og Giesegaard m. m.; denne Familie har med Navnet ogsaa bevaret Slægtens Vaaben i det grevelige Vaabens Hjerteskjold. Han døde 10. Juli 1847. I Aaret 1822 ægtede han Margrethe v. d. Maase (f. 23. April 1802 † 10. Okt. 1836).

Hist. Tidsskr. 4. R. V, 212.

P. Brock.

Brockenhuus-Schack, Ludvig Frederik Henrik Greve, f. 1825, Amtmand, en yngre Søn af den foregaaende. Han fødtes 11. Avg. 1825 paa Giesegaard, blev 1845 Student fra Sorø, 1851 juridisk Kandidat, 1852 Cand. juris Slesv., 1853 Herredsfoged i Ekernførde Herred, 1860 Amtmand i Tønder og Løgumkloster Amter, entledigedes 1864 i Anledning af Hertugdømmernes Afstaaelse, blev 1866 Kammerherre, 1867 Amtmand over Svendborg Amt, 1878 Kommandør af 2. Grad af Danebrog og 1885 Kommandør af 1. Grad. Blandt de forskjellige Tillidshverv, der ere tildelte ham, kunne Formandsstillingen i det sydfynske Jærnbaneselskabs Repræsentantskab og hans Valg til Folketingsmand for Ærø i Aaret 1887 anføres. Han ægtede 4. Juli 1854 Julie Georgine Sophie Komtesse Moltke, en Datter af Adam Vilhelm Greve M. (f. 1785 † 1864) og Marie Elisabeth f. Komtesse Knuth (f. 1791 † 1851). *G. Kringelbach.*

Brodersen, Abraham, † 1410, s. Baad (I, 384).

Brodersen, Georg Nicolai, f. 1819, Danser og Danselærer. G. B. er født 8. April 1819 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Slesvigeren Peter B., drev en Læderforretning. Sønnen blev i 1830 Elev i det kgl. Theaters Elevskole, ansat som kgl. Danser 1842 og var fra 1847 tillige Lærer ved Balletskolen. I denne Stilling udfoldede han en rig og for Balletten heldbringende Virksomhed, og med Undtagelse af Ludv. Gade og Frk. Westberg har hele den danske Ballets nuværende Personale modtaget sin Uddannelse under hans smagfulde og omsigtsfulde Vejledning. B., som selv var en korrekt og smagfuld, af Bournonville uddannet Danser, har med Held medvirket i de fleste af sin Lærers Balletter, og blandt hans bedste sceniske Roller fremhæves Knud i «Valdemar», Ritmesteren i «Søvnæggersken» og Maleren i «Pontemolle». Da Bournonville i Sæsonen 1855—56 opholdt sig i Wien, styrede B. i dette Tidsrum hele Balletvæsenet med stor Dygtighed og Energi. 1871 trak B. sig tilbage fra Scenen, og efter 30 Aars Virksomhed tog han sin

Afsked som Lærer ved Balletskolen og udnævntes til Kammerraad. Efter at have været Lærer i Dans ved Søofficersskolen i 36 Aar udnævntes han, der har indlagt sig store Fortjenester af den private Undervisning i Kjøbenhavn, 1883 til Ridder af Dannebrog.

Edgar Collin.

Broge, Hans, f. 1822, Handelsmand, Søn af Kjøbmand og Skipper Niels B. (druknet ved Gilleleje 1828) og Sophie f. de Hemmert, Datter af Præsten de H., er født i Grenaa 4. Dec. 1822. I 1837 kom han i Handelslære hos Justitsraad Meulengracht i Aarhus, blev efter udstaaet Læretid rejsende for et Hamborgerhus og senere Kommiss i Randers, indtil han i 1847 etablerede sig i Aarhus. B. drev oprindelig almindelig Kjøbmandshandel; men efter Krigen i 1864 kastede han sig, med aabent Blik for den nu forøgede Betydning af det engelske Marked, udelukkende over Produkthandel i saa stort Omfang, at han væsentlig har bidraget til at gjøre Aarhus til Jyllands kommercielle Midtpunkt. B.s Betydning som Forretningsmand rækker dog langt ud over hans Bys Grænser. Han har saaledes virket overordentlig meget til Forbedring af Jyllands Mejerivæsen og derigjennem til Udvidelse af dets Smør-export, ligesom han ved Etablering af Dampskibsforbindelser mellem Aarhus og England har givet et Exempel, der efterhaanden er blevet fulgt af Jyllands andre større Byer paa Østkysten. Ogsaa Banelinjerne Aarhus—Ryom og Aarhus—Odder skyldes hans Initiativ. — Han har, som naturligt i Egenskab af Byens største forretningsdrivende, øvet stor Indflydelse paa den raske Udvikling af Aarhus Havneforhold, og saa vel i som uden for Byraadet har han taget saa levende Del i Kommunens Anliggender, at det vel kan siges, at der i Aarhus i den sidste Menneskealder ikke er kommet noget større Foretagende af almen Betydning i Stand, uden at B.s Navn paa den ene eller den anden Maade er knyttet dertil. — Af Landstinget blev han kongevalgt Medlem i 1866, men nedlagde allerede Aaret efter sit Mandat som uforencligt med hans Virksomhed i Hjemmet. — I 1849 ægtede han Inger Kirstine Broch, Datter af Proprietær Hans B. til Bjellerup Ladegaard ved Randers.

C. Salmonsen.

Brok, s. Brock.

Brorsen, Theodor Johan Christian Ambders, f. 1819, Astronom. B. er født i Nordborg paa Als 19. Avg. 1819. Faderen var Kapitajn Christian B., Moderen var født Schumacher (ikke i

Familie med Astronomen). I en meget ung Alder kom B. til Christiansfeld, hvor han gik i Skole, til han efter sin Konfirmation kom i Flensborg Latinskole, hvorfra han dimitteredes til Universitetet i Kiel. Her kastede han sig med sjælden Iver over det astronomiske Studium og udmærkede sig meget hurtig som observerende og regnende Astronom. Det gode Navn, han her havde erhvervet sig, skaffede ham en Ansættelse paa Godsejer Senftenbergs Observatorium i Bøhmen, og her blev han i 20 Aar. Han opdagede dels her og dels i Kiel i alt 5 Kometer, deriblandt 1846 den periodiske Komet, der bærer hans Navn. End videre observerede han Stjernebedækninger, fandt en svag Stjernetaage i Orion og indlagde sig navnlig Fortjeneste ved sine omhyggelige Observationer af Zodiakallyset, hvorved han konstaterede, at dette strakte sig hele Himmelen rundt. Desuden har han beregnet en Del Komet- og Planetbaner og anstillet nogle Undersøgelser over Fordelingen af Komet- og Planetbaners Perihelier. Endelig har han undersøgt Fixstjernernes Egenbevægelser. Hans sidste Arbejde er fra 1879. Siden den Tid vides han ikke at have givet sig af med Astronomien. Han lever endnu i Nordborg, aldeles tilbagetrukket.

Aug. Svedstrup.

Brorson, Anders Winding, 1755—1833, Rektor. Han var født 11. Nov. 1755 i Klim, hvor hans Fader, Christian Riese B., var Sognepræst; Moderen hed Dorothea Christine f. Winding. I sit 10. Aar mistede han sine Forældre og fandt derefter et Hjem hos sin Bedstefader, Biskop Broder B. (se ndfr.) i Aalborg, der selv til Dels lærte ham Latinens Begyndelsesgrunde. 14 Aar gammel blev han sat i Byens Latinskole, hvorfra han 1774 sendtes til Universitetet. 1778 tog han theologisk, 1781 filologisk Examen, og Aaret efter erhvervede han Magistergraden. B. fandt sit Udkomme ved Undervisning, især som Lærer for et ungt Menneske, med hvem han gjorde en Rejse gennem hele Fædrelandet; for øvrigt omgikkes han mange af Tidens opvakte Hoveder, Rahbek, Pram o. fl. 1784 kaldtes B. til Konrektor paa Herlufsholm som Medhjælper for den gamle Rektor Bernth, efter hvis Død han 1804 blev virkelig Rektor; samtidig fik han Titel af Professor, 1811 af Justitsraad. Paa Herlufsholm forblev B. til sin Dødsdag, 30. Juni 1833, i 49 Aar. B. ægtede 1785 sit Søskendebarn Barbara Nicolette Kynde, f. 1755 (døbt 29. Avg.), Datter af Stiftsprovst Ebbe Clemensen K. i Aalborg; efter et lykkeligt Ægteskab døde hun 14.

Juni 1807, og B. var saa utrøstelig ved Tabet af denne elskværdige Hustru, at han kun efter sine Venners indtrængende Opfordring lod sig afholde fra at søge sin Afsked. 31. Dec. 1816 ægtede han hendes Søster, Maren Kynde, f. 1770 † 16. Okt. 1840.

I den lange Aarrække, B. virkede paa Herlufsholm, vandt han sig et Navn som en af Skolens bedste Rektorer, om end selvfølgelig Alderen i hans senere Aar svækkede hans Evner; han svigtede aldrig sin Gjerning, og Skolens og Disciplenes Vel laa ham stedse paa Hjærte. Hans sjældne, ædle Karakter vandt ham alles Agtelse, og hans Kjærlighed til Disciplene blev gjengjældt; dog havde han i sit Væsen noget strængt og bydende, som til en Tid kunde hindre større Fortrolighed i Forholdet til Disciple og Medlærere, men det havde ogsaa til Følge, at alle nærede ubegrænset Respekt for «Manden», som han kaldtes; man maatte baade elske og frygte ham, siger Sibbern; hans medfødte Heflighed kunde ogsaa undertiden løbe af med ham. B. besad megen human Dannelse; han havde udbredt Læsning, især i Historien, megen Sans for det skønne; selv havde han i sin Ungdom lært at tegne, og den bedste Prydelse i sin smukke Rektorbolig søgte han i gode Kobberstik; Musik yndede han til sin høje Alderdom. Disse hans Egenskaber gjorde ham ogsaa velset i hele Egnen, for hvilken Herlufsholm den Gang var som et Dannelsens Centrum. B. arbejdede flittig i Historien og har udgivet flere Arbejder, væsentlig Oversættelser af nyere tyske Værker, samt en Fortsættelse af Millots Verdenshistorie (4 Dele, 1804—10). Til Skolebrug udgav han enkelte af de latinske Klassikere, ligesom han oversatte Velleius Paterculus (1804) og Curtius (1808). Af Biskop Brorsons Salmer besørgede han et Udvalg (1823). Desuden er han Forfatter af enkelte latinske Lejlighedsskrifter og Disputatser. Videnskabeligt Værd kan dog næppe tillægges B.s Arbejder.

Wad, Rektorerne p. Herlufsholm S. 216 ff.

G. L. Wad.

Brorson, Broder, 1692—1778, Biskop, var den mellemste af det bekjendte Trekløverblad fra Randrup Præstegaard (s. nedenførte Nicolai B. og Hans Adolf B.). Han blev født 12. Sept. 1692 og bar samme Navn som Faderen. 12 Aar gammel mistede han denne, men fik snart en omhyggelig Stiffader i Eftermanden i Præsteembedet, Oluf Holbek, der læste med sine Stifsønner, til de kunde optages i Ribe Skole. Sammen med sin yngste Broder, den senere bekjendte Salmedigter, dimitteredes han til Universitetet

1712, tog Attestats 1714 og studerede derpaa et Aar i Kiel. Her fra tog han hjem til Randrup og blev Huslærer hos Biskop Thura i Ribe. Af denne blev han kaldet til Rektor i Lemvig 1719. Her virkede han i 3 Aar, til han af Trøjborgs Ejer blev kaldet til Præst i Mjolden i Ribe Amt, altsaa i umiddelbar Nærhed af sit Hjem og sine Slægtinger, og derefter sammen med sin Broder Hans Adolf, der ved Stiffaderens Død var bleven dennes Eftermand i Randrup, ved Paasketid 1722 ordineret af Biskop Thura. Begge Brødrene bleve ligeledes paa samme Dag indsatte i deres Embeder af deres Farbroder, der var Herredets Provst. B. var ligesom sine Brødre en nidkjær Præst, der ganske levede i sin Embedsgjerning, og besad derhos megen Veltalenhed. Da Christian VI 1736 foretog en Rejse til Hertugdømmerne, havde Bluhme henledet Kongens Opmærksomhed paa B. Han maatte da prædike for Kongen paa Koldinghus, vandt Bifald og var nu udset til at beklæde højere Embede. Strax efter Kongens Hjemkomst fra Rejsen udnævntes B. til Stiftsprovst i Ribe; og da Biskop Mumme døde i Aalborg 1737, blev han dennes Eftermand. Da han i Anledning af Bispevielsen opholdt sig i Kjøbenhavn, prædikede han atter for Kongen, der i høj Grad blev bevæget ved hans Forkyndelse og næsten syntes, det var Skade, den Mand skulde være Biskop; «thi saa har ingen Nytte af den Gave» (Mnemosyne IV, 401). Men Chr. Worm, som skulde have bispeviet ham, døde netop i de Dage, og B. rejste hjem til Ribe og modtog Bispevielsen i Ribe af M. Anchersen. I samfulde 41 Aar sad han nu som Biskop i Aalborg og var i sin kraftfulde Alder højt anset for sin Dygtighed; hans Betænkning tillagdes særlig Vægt ved vanskelige Sagers Afgjørelse. Ved Jubelfesten 1749 tilbød det theologiske Fakultet ham Doktorværdigheden, men han frabad sig Æren; først ved næste Jubelfest, 1760, disputerede han og modtog Graden. Ved Christian VII's Salvingsfest 1766 fungerede den gamle Biskop og prædikede. Aaret før hans Død blev Stiftsprovsten, Professor Studsgaard, ham adjungeret, men B. forrettede dog som oftest selv alle Embedsgjæringer lige til sin Død, 29. Avg. 1778. Hans Hustru, en Provstedatter fra Agerskov, Antonette Margrethe f. Riise, overlevede ham i 2 Aar. De havde talrige Børn og Børnebørn. Foruden sin Doktordisputats har han kun udgivet Prædikener. En enkelt Salme af ham findes i Tillægget til Broderens «Troens rare Klenodie» (udg. 1742).

Giessing, Jubel-Lærere I, 552 ff.

A. Jantzen.

Brorson, Christian Bagger, 1762—1835, Retslærd, født 5. Sept. 1762 i Kjøbenhavn, var en Søn af Konsistorialraad, Stiftsprovst i Ribe Broder B. (Søn af Biskop Hans Adolf B. i Ribe) og Søster Svane f. Bagger (Datter af Stiftamtmand Christian B. i Bergen). Efter at være bleven Student 1780 og juridisk Kandidat 1783 blev B. 1785 Prokurator ved Hof- og Stadsretten og 1788 Højesteretsadvokat. 1799 udnævntes han til Assessor i Højesteret og blev 1800 tillige ansat som Professor juris extraordinarius ved Kjøbenhavns Universitet og beklædte disse Poster, i det han stadig baade deltog i Højesterets Arbejde og holdt Forelæsninger ved Universitetet, indtil 1828. B. var gift (fra 1792) med Sophie Charlotte f. Cortsen († 1827), Datter af Provst Sør. Juul Pedersen C., blev 1810 Etatsraad og 1821 Konferensraad og døde 7. Marts 1835. Han udgav 1791 et Forsøg til den 6. Bogs Fortolkning i Christian V's danske og norske Lov samt Straffene efter de ældre Love og forfattede efterhaanden indtil 1801 tilsvarende Arbejder over de 5 andre Dele af Lovbogen, saa at hans Forsøg omfatte ikke mindre end 10 temmelig tykke Bind. Hans Værk, der er affattet i Form af en Kommentar til hver enkelt Lovartikel, og hvoraf Fortolkningen af 6. Bog udkom i 2. Oplag 1797, modtoges af Datiden med megen og fortjent Anerkjendelse. Sproget er vel undertiden noget søgt og opstyttet, og Undersøgelserne i Almindelighed ikke særdeles dybtgaaende, men Værket indtager dog en hæderlig Rang, ikke blot ved den store Flid og Nøjagtighed, hvormed Stoffet er samlet, og ved den Rigdom af ikke forhen i Litteraturen omhandlede Spørgsmaal, som det fremdrager, men ogsaa ved den Skarpsindighed og sunde Sans, der gjennemgaaende gør sig gjældende ved de forskjellige Problemers Behandling. Særlig fortjener det at fremhæves, at det ved hver enkelt af Lovbogens Artikler er angivet, om og hvor dens Kilde er at søge i den ældre Ret.

Erslew, Forf. Lex.

Deuntzer.

Brorson, Christian Frederik, 1768—1847, Præst, er født i Døstrup, syd for Ribe, 10. Maj 1768. Faderen, Sognepræst Johan Peter B. (f. 1726 † 1791), var en Søn af Præsten N. B. B. ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn og en Brodersøn af de to Biskopper af samme Navn; Moderen hed Anna Elisabeth f. Wedel. Efter at være bleven Student 1785 var han en Tid Huslærer paa Næsbyholm og tog Embedsexamen 1792. Næste Aar blev han personel Kapellan ved Garnisonskirke i Kjøbenhavn og derefter tillige Prædikant ved det Har-

boeske Fruekloster. I Aaret 1794 ægtede han Christiane Caroline Frederikke Hanson (f. 1770 † 1835), Datter af Kapitajn David H. Han forfremmedes til residerende Kapellan 1797 og blev 1804 tillige Præst ved det civile Arresthus og Lærer ved Landkadetakademiet. 1808 udnævntes han til titulær Professor og 1815 til Sognepræst. Lærerpladsen ved Landkadetakademiet fratraadte han 1831.^x Han fik Rang med Biskopper ved sit 50 Aars Jubilæum 1843, og 1847 modtog han Kommandørkorset. Han døde 17. Marts s. A. — Hans tiltalende Person og blomstrende Sprog gjorde ham til en yndet Prædikant. Werlauff fortæller om en af hans Tilhørere, der sagde om ham: «Er ist nicht allein Prediger, sondern gewissermassen auch Acteur.» En Opbyggelsesbog, han har skrevet, viser noksom, at det kun er den sædvanlige Rationalismes tarvelige Tanker, han véd at iføre et rhetorisk Klædebon. I Aaret 1828 klagede Overretsassessor N. Spandet over, at B. ved hans Barns Daab havde udeladt Forsagelsen og brugt en forkortet Trosbekjendelse. Baade Biskop Münter og Kancelliet misbilligede B.s Fremgangsmaade, og Sagen fik almindelig Betydning ved at fremkalde et Paalæg til Præsterne om uden Udeladelse eller Tillæg at følge de foreskrevne Formularer. — Størst Fortjeneste har B. indlagt sig af Blindeinstituttet; et Par blinde Konfirmander havde vakt hans Interesse, og da Selskabet «Kjæden» vilde udvide sin velgjørende Virksomhed, udarbejdede han for dette Planer til det 1811 aabnede Blindeinstitut, af hvis Bestyrelse han siden bestandig var Medlem.

Øst, Archiv f. Psychologie, Hist. osv. IV, 115 ff. Erslew, Forf. Lex. F. Barfod, Danmarks Gejstlighed I, 206. L. Koch, Den danske Kirkes Hist. 1801—17 ff. St.; 1817—54 S. 96. L. Koch.

Brorson, Hans Adolf, 1694—1764, Biskop, Salmedigter. B. var født 20. Juni 1694 i Randrup Præstegaard, i den daværende nørrejske Enklave midt paa Nordslesvigs Vestkyst. Hans Fader, Broder Brodersen, var Præst i Randrup efter sin Fader, Bondesønnen Broder Pedersen; hans Moder, Cathrine Margrethe, var en Datter af Forvalteren paa Trøjborg Nicolai Clausen (Oldefader til Georg Zoëgas Moder). Navnet Brodersen, som var tillagt ham efter Faderen, og som han i sin Ungdom synes selv at have brugt, forandrede han senere til Brorson. — Den første Undervisning fik han i Hjemmet af sin Fader og efter dennes Død af sin Stiffader, Præsten Oluf Holbek. 1712 blev han Student fra Ribe Skole sammen med sin noget ældre Broder «Broder», medens den ældste,

^xmen redder dog
(uden Løn) at sin
desire i Religion
og Moral

Niels (Nicolai), var dimitteret et Par Aar i Forvejen I Kjøbenhavn studerede han ligesom Brødrene Theologi; men medens de to ældre tilendebragte deres Uddannelse i den sædvanlige Tid, fordybede H. A. sig i alle Haande frie Studier, saaledes at Aarene gik, uden at han fik Examen. Han kom ind paa de den Gang fremspirende Naturvidenskaber, ligesom han lagde sig efter Historie og Sprog, og det synes, at han i høj Grad har været optagen af den samtidige Verdenslitteratur, for saa vidt som den den Gang var tilgængelig her hjemme. Denne Sysselsættelse indvirkede imidlertid uheldig paa hans Sundhed saa vel som paa hans Sinds Ligevægt, og den Smule, som kan oplyses om ham i de Aar, tyder paa, at han var kommen uden for den ellers fastsatte Vej for en flittig og flink Student. I Foraaret 1715 fik han nemlig vel den ene af de for Ribestudenter forbeholdte Pladser paa Borchs Kollegium; men det oplystes senere, at han havde givet en ældre Ripenser, Christoffer Pedersen fra Ballum, altsaa hans Fætter, 23 Rdl. for at opnaa denne Begunstigelse. Vedkommende mistede ved denne Lejlighed sin Plads; men det samme overgik kort efter ogsaa B., fordi han ikke havde efterkommet sin Forpligtelse til at disputere. Foraaret efter (1717) forlod han Kjøbenhavn uden Examen for igjen at komme paa ret Kjøb i Hjemmet.

Efter et kortere Ophold hos den ældste Broder, Niels, som var bleven Sognepræst i Bedsted, mellem Tønder og Aabenraa, og i Randrup hos Stiffaderen blev han Huslærer hos sin Morbroder Nicolai Clausen, som efter den danske Okkupation af de gottorpske Amter havde forenet Embedet som Amtsforvalter i Løgumkloster med sin Stilling som Godsforvalter paa Trøjborg. De fredelige Omgivelser i den lille By og Livet i en beslægtet Familierekreds, i Amtsforvalterboligen ved den store og skønne Klosterkirke, synes at have gjengivet B. baade den tabte Ro i Sindet og den trygge Hvile i Kirkens Lære. Erik Pontoppidan siger om ham: «Han søgte at anvende sin Ensomhed til en inderligere Omgang med Gud i Christo, i hvilken Aandens Skole han under mange Prøvelser erfor Guds Troskab, ja ret fornå og saa, hvor venlig Herren er imod dem, som haabe paa ham.» Det var den pietistiske Bevægelse, som fra Tyskland var i Færd med at gaa nord paa, der nu greb ham saa vel som hans Brødre med hele den Magt, som en dyb og stærk aandelig Køreelse har i en sløv og aandsforladt Tidsalder. Medens Niels B. begyndte at holde gudelige Forsamlinger i Bedsted, og Enevold Ewald, Digterens Fader, i Højst,

modnedes denne Retnings Salmedigter i Løgumkloster, — de 3 Sogne stode sammen paa den flade Hedestrækning, som betegner Halvøens saakaldte Højderyg.

Efter godt 4 Aars Ophold i Løgumkloster udnævntes B. i Avg. 1721 af Biskop Thura til Rektor i Holstebro; men i samme Maaned aabnede der sig en ulige bedre Udsigt for ham, i det hans Stiffader i Randrup døde, og Morbroderen skaffede ham Løfte om at blive hans Efterfølger; Kaldsretten hørte nemlig til Trøjborg Gods. Samme Efteraar fik han sin Examen i Kjøbenhavn og tiltraadte derefter Embedet i det følgende Foraar. Kort efter ægtede han sin Morbroders Datter, den 16aarige Cathrine Stenbæk Clausen, hvis Lærer han havde været i Løgumkloster. Samtidig var Broder B. bleven Præst i Mjolden, Nabosognet til Randrup.

Det var under disse Forhold og Omgivelser, at B.s rige Salmedigtning blev til. I sit Barndomshjem, som sin Faders og Farfaders Efterfølger i Præsteembedet, i et lykkeligt Familieliv og mildt bevæget af de rige aandelige Brydninger i hans første Ungdom, fandt han det Væld af inderlig og dyb religiøs Poesi og den jævne, folkelige Tone, som i Forening have gjort hans Salmer til de bedst kjendte og mest afholdte i den dansk-norske Kirke. B. var en stor Elsker af Sang og Musik, han yndede især Folkevisens Tonefald og andre iørefaldende Melodier; hele Timer kunde han daglig sysselsætte sig med Øvelser af den Art, og hans Broder delte denne Lyst. Det var da især Trangen til at faa andre Ord til Melodierne end de tilfældige, verdslige, ofte stødende Vers, som fremkaldte den unge Præstemands aandelige Digtninger, og denne Oprindelse var det vistnok for en stor Del, som strax gjorde dem saa yndede og især knyttede dem saa nær til Menigmand. De Tanker og Stemninger, som han helst gav Udtryk, vare tilmed saa almenmenneskelige og almenkristelige, at de kunde forstaas af den enfoldigste og samtidig deles af den mest udviklede og aandelig erfarne. Og endelig kom hertil den Rigdom, som lagde sig for Dagen i Valget af Æmner og tilsvarende Rythmer; alle det religiøse Livs Grundstemninger og alle Kristendommens Grundtanker syntes at ligge hans Hjærte lige nær: Glæde over Skabningen og Menneskelivet og Smerte over Døden og Forkrænkeligheden, Angest og Fortrøstning, Tro og Anfægtelser, Kjærlighed til Næsten og Forargelse over det onde, — alt kom til at gjenlyde i hans Sang med det samme ejendommelige Præg af hans Personlighed.

Det var nærmest ydre Forhold, som foranledigede B. til at lade sine Salmer komme offentlig frem. I Okt. 1729 opgav han sit Landsbykald for at modtage Ansættelse som dansk Diakon i Tønder ved Siden af den nylig ansatte udmærkede Præst J. H. Schrader, en af den nye Retnings første Mænd her i Landet. Denne udgav kort efter en omfattende tysk Salmebog, ved hvis Samling og Ordning ogsaa B. skal have været virksom. For hans egen Menigheds Vedkommende bestod fra tidligere Tid det Misforhold, at man brugte tyske Salmer ved den danske Gudstjeneste, og det var muligvis nærmest dette, som foranledigede ham til at udgive, ikke blot hvad han havde liggende af egne Salmer, men ogsaa at foretage en talrig Række Oversættelser fra Tysk. Saaledes fremkom Indholdet af den i 1739 samlede og senere utallige Gange optrykte Bog: «Troens rare Klenodie», i en Række smaa Hæfter, af hvilke de fleste endnu haves i enkelte Exemplarer. Det 1. Hæfte udkom henimod Slutningen af 1732 og har følgende Titel: «Nogle Julesalmer, Gud til Ære og kristne Sjæle, især sin elskelige Menighed, til Opmuntring; til den forestaaende glædelige Julefest enfoldig og i Hast sammenskrevne af H. A. B.» I dette lille Hæfte fandtes samlet nogle af de mest bekendte af B.s Salmer: «I denne søde Juletid», «Mit Hjærte altid vanker», «Hvordan takke vi Vorherre», «Frisk op, endnu en Gang», «Her komme dine arme smaa», og fremfor alt den berømte Sang: «Den yndigste Rose er funden». I de følgende Højtider fortsattes Udgivelsen af «Paaskesalmer» osv., af hvilke dog ingen paa langt nær naaede op ved Siden af Julesalmerne. Derefter fortsattes med lignende Smaasamlinger: «Troens Grund», «Troens Midler» osv.; de udkom i Aarene 1734—35. «Troens rare Klenodie» indeholdt i den 1. Udgave noget over 250 Salmer, af hvilke de fleste selvfølgelig vare Oversættelser fra Tysk. Af disse have dog mange faaet varig Borgerret hos os, og ingen tænker mere paa, at de ere overførte fra et andet Sprog; saaledes: «Kom Helligaand, kom hjærtemild!», «O Gud, Fornuften fatter ej», «Bryd frem, mit Hjærtes Trang at lindre», «Vor Sjæl er dertil født og baaren», «Vor Tro er den Forvisning paa», «Alle Vegne, hvor jeg vanker», «Falder paa dig Modgangs Hede», «Vægter, vil det mørke Rige ej bortvige?». Paa den anden Side ere ikke faa af de originale nu glemte; de synes væsentlig at være fremgaaede af en Bestræbelse for at skaffe passende Ord til Gudstjenestens praktiske Behov, uden at den digteriske Beaandelse i disse Tilfælde havde indfundet sig. Men selv om man saaledes

vil indskrænke Tallet af de virkelig udmærkede eller betydelige Salmer til en ringe Brøkdel af, hvad Forfatteren og med ham Samtiden fandt værdigt til at trykkes den ene Gang efter den anden, saa bliver der endda nok tilbage til at sikre B. en Plads blandt vore ypperste Salmedigtere. Af bekjendte originale foruden de foran nævnte Julesalmer skal her kun nævnes: «Kom Hjærte, tag dit Regnebræt», «Lad dit Rige alle Vegne bredes ud», «Et helligt Liv, en salig Død», «Op, al den Ting, som Gud har gjort», «O giver Lyd, I Folk, i alle Verdens Riger», «Ak, vidste du, som gaar i Syndsens Lænke», «Jeg gaar i Fare, hvor jeg gaar», «Vor Trængsel, hvor besværlig den ogsaa synes kan», «Min Død er mig til gode», «Naar mit Øje, træt af Møje», «Her vil ties, her vil bies!». De sidstnævnte høre til hans sidste Aar og udkom først efter Digterens Død sammen med en Række mindre betydelige under den fælles Titel: «Svanesang».

Kong Christian VI blev snart opmærksom paa de 3 begavede Brødre, «det rare Kløverblad fra Randrup», som de kaldtes. 26. Juli 1737 kaldedes Broder til Biskop i Aalborg, og Hans Adolf udnævntes til hans Efterfølger som Stiftsprovst i Ribe; 5. Maj 1741 blev han selv Biskop i Ribe efter M. Anchersen. Det var en Overlevering i hans Familie, at Kongen var bleven grebet af det bekjendte Vers: «Gik alle Konger frem i Rad osv.», havde ladet ham kalde og derefter tilbudt ham Bispestolen, og selv om det næppe kan være gaaet til paa den Maade, er det dog mere end sandsynligt, at det nok saa meget var Salmedigteren som Præsten, der kaldedes til Stiftsprovst og senere til Biskop.

B.s Embedsførelse blev til sin Tid Gjenstand for stærke Angreb, men maa, efter hvad der senere er bleven oplyst, have været upaaklagelig og velsignelsesrig. Han var en nidkjær Tilsynsmand over for Præsterne i sit udstrakte Stift, til sine Tider stræng og myndig nok, men ikke mindre hensynsfuld og kjærlig, lige opmærksom paa det kirkelige Liv i Menighederne, Ungdommens Undervisning og Bispeembedets verdslige Forretninger. Samtidig fortælles der, at hans Prædiken i Domkirken altid samlede talrige Tilhørere, saa Folk langvejs fra endog lejrede sig paa Gulvet for at kunne deltage i Gudstjenesten. — Selv var han af et tungsindigt Temperament og havde i sine senere Aar et svagt Helbred. Han udførte dog til det sidste sine Embedspligter, naar ikke Sygdom gjorde ham det umuligt. B. var 2 Gange gift; efter sin første Hustrus Død (1741) ægtede han Præstedatteren Johanne

Christiane Rise fra Agerskov; af hans talrige Børneflokk døde de fleste i en ung Alder. — Ved Hundredaarsfesten for Enevældens Indførelse 1760 blev han af Universitetet kreeret til Doktor i Theologien. B. døde 3. Juni 1764, 70 Aar gammel; han blev jordfæstet i Ribe Domkirke, i hvis Mur der 100 Aar efter hans Død indsattes en Mindetavle.

Theol. Tidsskrift¹ II, 2, 119 ff. Kirkehist. Saml. I, 145 ff. Christelig Samler XIV, 37 ff. 138 ff. A. D. Jørgensen, H. A. Brorson, 1887.

*redg. af Scharling
og Engelstoft*

A. D. Jørgensen.

Brorson, Nicolai (eller Niels), 1690—1757, Præst, var ældste Broder til ovennævnte Broder B. og Hans Adolf B. Han blev født i Randrup 23. Juli 1690, blev Student fra Ribe Skole 1710; men paa Grund af Pesten maatte han rejse hjem igjen Aaret efter, vendte tilbage til Universitetet 1712, laa paa Regensen og blev efter tilendebragte Examiner Hører ved Ribe Skole 1714. To Aar efter blev han Præst i Bedsted ved Løgumkloster. Ved hans ihærdige Arbejden fremkaldtes stærkt religiøst Liv i Egnen, og adskillige unge Theologer søgte til hans Hus for at vejledes af ham. Opvækkelsen gik i udpræget pietistisk Retning, hvad der ikke mindst lagdes for Dagen ved Forsamlingerne i hans Hjem. Hefte Sammenstød mellem Pietisterne og «de orthodoxe» kunde ikke undgaas. Da Christian VI opholdt sig paa Koldinghus 1734, maatte B. prædike for ham, og Aaret efter blev han Pontoppidans Eftermand som Slotspræst i Frederiksborg. Her fortsatte han ligesom i Bedsted med stadige Katekisationsøvelser og med at fremelske Forsamlingslivet, men kom i Konflikt med General-Kirkeinspektionskollegiet i Anledning af Kirketugtens Udøvelse. Dette forhindrede dog ikke, at han 1738, da Magister Mossin ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn var bleven afsat, blev kaldet til Sognepræst der. Han tiltraadte dette Embede under meget vanskelige Forhold, i det en stor Del i Sognet holdt med den afsatte Præst, og Provsten, der indsatte ham, ikke undlod at advare Menigheden mod den nye Præsts Lærdomme. Men B.s Sagtmodighed og kjærlige Vandel vandt snart Hjerterne, ligesom hans Husbesøg skaffede ham megen Yndest, selv om han med Hensyn til Begavelse som Prædikant stod tilbage for sine tvende Brødre. Tilbud om at ombytte sit Embede med en Bispestol fristede ham derfor ikke, han foretrak at forblive i sin Stilling. Da den danske Skueplads blev gjenåbnet ved Frederik V's Tronbestigelse, var B. blandt de Præster, der fra Prædikestolen ivrede mod Besøg i Theatret som noget sjæle-

fordærvende (Kirkehist. Saml. 3. R. II, 569). Af Skrifter har han kun udgivet et pietistisk Kontroversskrift; men i Tillægget til «Troens rare Klenodie» (udg. 1742) findes 3 Salmer af ham, deriblandt den bekjendte «Amen raabe hver en Tunge». B. døde 30. Marts 1757. Han var 4 Gange gift og havde talrige Efterkommere.

Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 665 ff. Kallske Manuskriptsaml. Nr. 487. Winkler, Anecdota eccl. nova et antiqua I (Braunsch. 1757) S. 208 ff. (jvfr. Mau, Christ. Samler VI, 97 ff.).

A. Jantzen.

Brosbøll, Johan Carl Christian, f. 1816, Forfatter. Carl B. er født 7. Avg. 1816 (ikke, som oftere angivet, 1820) i Fredericia. Forældrene: Jørgen Christian B. og Ursula Margrethe f. Bache. Faderen, der ejede en Tobaks- og Kartefabrik, var Kjøbmand og Brandinspektør, og Sønnen var ogsaa bestemt til Forretningsmand, hvorfor han i sin tidlige Ungdom i Faderens Handelsanliggender berejste Nørre- og Sønderjylland, hvilket ikke har været uden Betydning for hans senere Forfattervirksomhed. Stillingen som Handelsmand tiltalte ham imidlertid ikke, og allerede i sit 16. Aar forlod han derfor Hjemmet og tog til Kjøbenhavn. Han havde et ikke ubetydeligt Tegnetalent, kom paa Kunstakademiet og gennemgik dets Skoler indtil Modelskolen. Imidlertid skrev han Digte og Artikler i forskjellige Blade, udgav 1838 anonymt sin første Bog og Aaret efter Fortællingen «Smuglerens Søn» under Navnet «*Carit Etlar*», hvilket Pseudonym han senere bestandig har benyttet. 1844 dimitteredes han privat til Universitetet og debuterede anonymt paa det kgl. Theater med Dramaet «Eiaghs Sønner». 1846 modtog han for Besvarelsen af Universitetets æsthetiske Prisopgave («At udvikle det ejendommelige i det indiske Drama Sakuntala saa vel i Henseende til Skjønhed som Behandling») Guldmedaillen, som han tidligere havde faaet tilkjendt for en anden Afhandling, men ikke havde kunnet modtage, da han den Gang endnu ikke var Student. 1851 ægtede han Hansine Erasmie Thorbjørnsen, Datter af Landvæsenskommissær, Overretsprokurator H. C. T. 1853 udnævntes han til Amanuensis ved det store kgl. Bibliothek og 1858 til Inspektør ved Udlaanet, hvilken Stilling han paa Grund af tiltagende Svagelighed nødtes til at opgive 1885. I flere Aar opholdt han sig nu i Udlandet, navnlig paa Korsika, og efter at hans første Ægteskab var ophævet, ægtede han i Sommeren 1888 i Innsbruck Olga Augusta Schultz, Datter af Lieutenant, Jægermester Jens Frode S.

«Carit Etlar» har været en overordentlig frugtbar Forfatter — hans samlede Skrifter udgjøre henimod 40 Bind —, og adskillige

af hans Bøger høre til de mest læste i Danmark. Dette skyldes først og fremmest Forfatterens her hjemme næsten enestaaende Evne til at opfinde en afvejlende, paa spændende Begivenheder rig Handling, hvor det ene drastiske Optrin følger umiddelbart oven paa det andet, og hvor der med aldrig trøttet Opfindsomhed stilles Helten Forhindringer og beredes ham Faldgruber, som dog i Regelen lykkelig overvindes. Hovedfigurerne ere imidlertid i næsten alle B.s større Romaner væsentlig de samme Karakterer; «Helten» er saaledes en Slags d'Artagnan-Type, omplantet paa dansk Grund og omformet saaledes, som den forskjellige Nationalitet medfører, men Forfatteren forstaar med en sjælden Kunst at variere Kostumet og Sceneriet, saa at man alligevel, hver Gang man møder de omklædte, men vel kjendte Skikkelser, begynder med at tro, at man har en ny Figur for sig. Størst Popularitet har den i flere Oplag udkomne Roman «Gjøngenhøvdingen» (1853) med dens Fortsættelse «Dronningens Vagtmester» opnaaet, men størst Værd have dog vistnok i det hele B.s mindre Fortællinger, af hvilke de fleste oprindelig ere trykte i Tidsskrifter og Kalendere og senere selvstændig udgivne i Samlinger, der ofte bære mærkelige Navne («Haabløs», «Flygtende», «Rejsende» o. fl.). Hans seneste Arbejder — «Serafino fra Ota» (1887) og «Vendetta» (1888) — hente deres Æmne fra Korsika. Hvad en Kritiker (P. L. Møller) allerede tidlig har bebrejdet B., nemlig, at «man savner en højere Aand, som skulde svæve over det hele og føre det til et bestemt Maal», og at han selv synes at være «aldeles tabt i Begivenhederne som saadanne i Steden for at lade dem foregaa og udvikle sig i en Idés Tjeneste», mærkes i Regelen langt mindre i hans Smaafortællinger end i de store Romaner, og adskillige af de førstnævnte, navnlig saadanne, i hvilke Scenen er henlagt til Jylland, som han kjender ud og ind, og hvis Natur han ofte forstaar at skildre med Blichersk Anskuelighed og Stemningsfylde, ere virkelige Perler af dansk Novelledigtning («En smuk Historie», «Den stærkeste», «Et Guldbæger» o. m. fl.). — I hans dramatiske Arbejder ere Svaghederne mere iøjnefaldende, men Folkekomedier som «I Dynekilen» og «Tordenskjold i Marstrand» have vundet et stort og taknemmeligt Publikum ved lignende Egenskaber som Romanerne, og i det hele maa B. som Folkeskribent siges at indtage Pladsen næst efter Ingemann.

Erslew, Forf. Lex. K. Arentzen, Danske Digtere i det 19. Aarh. S. 223 ff. Nordstjernen 1885, Nr. 4. P. Hansen, Illustr. dansk Litteraturhist. II, 596 f.

Sophus Bauditz.

Brostrup, Jens, —1497, Ærkebiskop, var født i Sjælland af adelig Slægt, studerede udenlands og blev Bakkalavr i Kirkeretten. I en ung Alder blev han Kannik i Roskilde, senere tillige Kong Christian I's Kapellan. 1468 forekommer han som Prior og Aaret efter som Provst i Dalby Kloster. Han var Kongens Kansler og Ærkedegn i Lunds Kapitel, da han i April 1472 valgtes til Ærkebiskop sammesteds efter Dr. Tue Nielsen; men han maatte i Kongens Nærværelse aflægge Ed paa en meget strængere Haandfæstning til Kapitlet, end nogen af hans Forgængere havde udstedt, hvorved hans Magt — i alt Fald paa Papiret — blev i høj Grad indskrænket til Gunst for Prælaterne og Kannikerne. Senere maatte han ogsaa give Kapitlet Brev paa, at intet af Prælaturerne skulde blive besat uden efter Kapitlets Valg. Sin Stadfæstelse maatte han købe i dyre Domme i Rom; thi da Paven havde givet Kardinalen af Mantua Løfte paa Lunde Stift, maatte denne udkjøbes, foruden hvad den pavelige Stadfæstelse ellers kostede. Herved kom den nye Ærkebiskop i en Gjæld, som han siden havde Vanskelighed ved at komme ud af. — 1478 blev det J. B. overdraget med Rigsmarsken Claus Rønno og et stateligt Følge at afhente den udvalgte Prins Hans' Brud, Christine af Sachsen, i Warnemünde og at føre hende til Danmark, hvor han 6. Sept. s. A. fuldbyrdede deres Vielse i Frue Kirke i Kjøbenhavn. Han var virksom ved Universitetets Oprettelse; navnlig gav han det 1479 dets første Statutter. Efter Christian I's Død arbejdede han paa at faa Valget af Kong Hans godkjendt i alle de tre nordiske Riger, uden at det dog lykkedes at bevæge Svenskerne til at gaa ind derpaa. Pinsedag 1483 kronede han Kong Hans og Dronning Christine i Kjøbenhavn. Af en Mængde Statsakter har han været Medudsteder som den første Mand i Rigsraadet, og han har vistnok i det hele været Kongen en tro Mand, men «for Kirken gjorde han kun lidet, der er værd at mindes». Dog udstedte han 1489 nye Statutter for Domkapitlet i Lund, og han befæstede Slottet Fliginge, ligesom han istandsatte flere af de ærkebispelige Slotte. Efter faa Dages Sygdom døde han (af Pest) paa det nævnte Slot Fliginge 3. Juni 1497 og begravedes i vor Frue Kapel i Lunds Domkirke. I Kapitlet var man lidet tilfreds med, at han ikke blot havde paadraget Ærkebispestolen megen Gjæld, men ogsaa, trods sin Haandfæstning, havde pantsat og bortforlenet en stor Del af Stiftets Godser til Slægt og Venner. «Han købte mange Godser samt kostbare, rørlige og urørlige Ejendomme; men alt

dette efterlod han til sin Broders (Hans B.s) Sønner og Døtre samt til sine andre Slægtninger.»

Magn. Matthiæ, Catal. Episcop. Lund. S. 201 f. Script. Rer. Dan. VI, 636 f. VIII, 335 ff. 359 f. Matzen, Universitetets Retshist. I, 69 ff. Rørdam, Hist. Kildeskr. I, 273 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 355. *H. F. Rørdam.*

Brostrøm, Carl Jacobsen, f. 1836, Handelsgartner. Hans Fader var Bødker og boede i Korsåröd ved Christiansstad i Sverige, hvor han drev et mindre Avlsbrug. Sønnen, der er født 4. Febr. 1836, viste allerede tidlig Lyst til Havebruget, og efter at han paa en Herregaard i Skaane havde modtaget sin første Uddannelse som Gartner, rejste han, 18 Aar gammel, til Danmark. Efter at han havde haft Ansættelse paa forskjellige Steder, dels som Gartnermedhjælper, dels som Herregaardsgartner, etablerede han sig i 1864 som Handelsgartner i Viborg. Han har her særlig lagt Vægt paa Planteskoledrift, og Arealet, som er indtaget dertil, udgjør nu o. 30 Tdr. Land. Hans Planteskole er for Tiden den største i sit Slags i Danmark. — B. er lejlighedsvis optraadt som Forfatter og har skrevet mindre Fagartikler, men hans største Fortjeneste er hans Medvirken ved Dannelsen af «Dansk Gartnerforening» i 1884. Han valgtes strax til Foreningens Formand, hvilket Tillidshverv han er vedbleven at beklæde, ogsaa efter at Foreningen efter Sammenslutningen med «Almindelig Gartnerforening» har antaget Navnet «Almindelig dansk Gartnerforening». Naar denne trindt om blandt Landets Gartnere har vundet en Tilslutning, som det aldrig har været Tilfældet med nogen Gartnerforening tidligere her i Landet, skyldes dette for en ikke uvæsentlig Del B.s forstandige og dygtige Ledelse. — I 1887 blev han Medlem af det ved kongelig Anordning oprettede Jærnbanaeraad, og i 1888 valgtes han til Byraadsmedlem i Viborg. 1867 giftede han sig med Georgine Marie Rasmussen, Datter af Sognepræst R. H. R. i Haasum. *L. Helweg.*

Wessel-Brown, Peter Caspar, 1754—1840, Søofficer. Født 23. Marts 1754 i Norge; (nedstammede paa mødrene Side fra Tordenskjold; ^{hans Fader var en Søofficer af} blev Sekondlieutenant 1776 og avancerede efterhaanden til Kontreadmiral 1826. 6 Aar senere fik han ved sin Afgang Viceadmirals Rang. I sine yngre Aar færdedes han meget paa Søen. Som tredjekommanderende deltog han 1781 i Fregatten «Bornholms» møjsommelige Togt under Kapitajn Matthias Bille. 1789 var han Chef for Stykprammen «Lindormen», 1796 for Briggen

«Glommen» ved Norge, 1798—99 for Fregatten «Freia» i Vestindien og 1801 for Fregatten «Iris», der dog ikke kom til at deltage i Slaget 2. April. Strax efter Fredslutningen udsendtes han paa ny til Vestindien, hvor han forblev til Midten af 1802, og hvor hans Officerer havde flere ærefulde Smaatræfninger med engelske Kapere. I Krigen 1807—14 tog W.-B. ingen aktiv Del, da han paa den Tid var for gammel til at føre de Smaafartøjer, hvoraf Flaaden væsentligst bestod. Som Menneske var W.-B. af en ualmindelig elskværdig og hæderlig Karakter. — 1788 gift med Anna Sophie Henriksen, † i Juli 1855, Datter af Brygger H.

Archiv f. Søvæsen XII.

C. With.

v. Bruchofen, Henrik, —1576, Hofpræst, var født i Staden Hertogenbosch i Brabant, hvorfor han jævnlig kalder sig a Busco Ducis eller Buscoducensis. I Aaret 1541 kom han til Universitetet i Wittenberg, hvor han opholdt sig i mange Aar og sluttede sig nøje til Reformatorerne. Han tog ogsaa Magistergraden der, og efter Melanchtons og andres Anbefaling kaldte Christian III ham 29. Dec. 1552 til sin tyske Hofpræst og aflagde ham efterhaanden med forskjellige Kapitelspræbender i Roskilde, Aarhus og Lund. B. har paadraget sig senere Tidens Dadel ved sin Nidkjærhed for at faa den polske Theolog Jan Laski og de engelske Flygtninger, der fulgte ham, udviste af Landet paa Grund af deres kalvinske Trosbekjendelse. I det hele viste han megen Iver for Bevarelse af den rene lutherske Lære. Efter Christian III's Død ophørte hans Virksomhed som Hofpræst. Rentemester Joachim Beck skrev 17. Febr. 1559 til Statholderen i Kjøbenhavn, Hr. Mogens Gyldenstjerne: «De tyske Prædikanter ere forløvede, og min Herre (Frederik II) har taget en dansk Hofprædikant, som er en ret fin, lærd Prædikant. Derfor have I ikke behov at lade Mester Henrik staa længer der og svatse.» B. trak sig nu tilbage til Lund, hvor han var aflagt med Dekanetet, et Kannikedømme og et Vikariat. Sine andre Forleninger maatte han opgive. 1560 fulgte han Hertug Magnus til Lifland, men kom dog snart tilbage. I nogen Unaade var han ikke, da man ser, at Frederik II oftere spurgte ham til Raads i theologiske Sager. Men da det 1574 kom Kongen for Øre, at B. tænkte paa at skrive mod Dr. Niels Hemmingsen, blev det ham betydet, at hvis han forstyrrede den Rolighed og kristelige Samdrægtighed, som hidtil havde hersket her i Landet, vilde han

blive forvist. Under disse Forhold foretrak han at tie. Han døde 9. Marts 1576 i Lund. Var to Gange gift.

Zwergius, Siellandske Clerisie S. 457 ff. Ny kirkehist Saml. I, 466. IV, 296 f. Danske Mag. 3. R. III, 303. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I og II. *H. F. Rørdam.*

Bruhn, Ernst Poul, 1787—1868, Officer. B. er født 13. Avg. 1787 og var en Søn af kgl. Jagtberider Christian Frederik B. og Anna Elisabeth f. Plum, Datter af Vinhandler Adam P. i Kjøbenhavn. I 1802 blev B. Frikorporal i Arveprins Frederiks Regiment, tog Officersexamen i Kiel 1805, udnævntes s. A. til Fændrik og i 1807 til Sekondlieutenant ved det nævnte Regiment. Han forfremmedes i 1809 til Premierlieutenant og erholdt Kapitajns Karakter i 1816, medens han blev Kompagnichef i 1828. Samme Aar sendtes han sammen med Oberst Krabbe til Schlesien for at overvære en der stedfindende Troppesamling og ansattes det følgende Aar som Adjudant hos Prins Christian Frederik, senere Kong Christian VIII, i hvilken Stilling han forblev til Kongens Død, i det han udnævntes til Major i 1833, til Major i Generalstaben 1839, til Oberstlieutenant i dette Korps 1842 og s. A. til Chef for Livjægerkorpset. 3 Aar senere forfremmedes han til Oberst i Generalstaben. Fra 1841—48 var han tillige Medlem af de Kommissioner, som havde at udarbejde taktiske Reglementer for Fodfolket og Jægerne, medens han ved sit nære Forhold til Christian VIII fik megen Indflydelse paa Hærordningen af 1842 og dens Gjennemførelse. Ved Kongens Død afslog han at blive Adjudant hos Kong Fredrik VII og ønskede at blive ansat ved den aktive Hær. Krigsminister Tscherning opfordrede ham imidlertid til at overtage Pladsen som Chef for Kjøbenhavns Borgervæbning, hvilken han beholdt til sin Afsked fra Krigstjenesten i Juni 1866. Han udnævntes saaledes i 1848 til Generalmajor, i 1860 erholdt han Generallieutenants Karakter og benaadedes i 1862 med Storkorset af Danebrog. — B. ægteviedes i 1817 til Anna Elisabeth *[Wulff, Enke e. Kantor P.]* *[Kabell, f.]* Datter af Kommandør i Søetaten og Indrulleringschef Christian W. Han havde med hende foruden en Datter 2 Sønner, hvoraf den ene, *Ernst Adam B.*, f. 1827, Sekondlieutenant 1850, Premierlieutenant 1863, faldt ved Dybbøl under Beskydningen 16. Marts 1864. — B. døde 11. April 1868. *P. N. Nieuwenhuis.*

Bruhn, Johannes, f. 1823, Ingeniør. Han er Søn af Inspektør ved St. Petri Realskole i Kjøbenhavn Johannes B., fødtes 9. Jan.

1823, blev polyteknisk Kandidat 1847, blev i 1851 Assistent og i 1868 Ingeniør ved Statens Vandbygningsvæsen, i hvilken Stilling han har haft Tilsynet med de af Kommunerne bestyrede Havne i Jylland og Sjælland og Ledelsen af Arbejderne ved Reguleringen af Gudenaa. Han har projekteret og ledet Udførelsen af flere Havneanlæg, navnlig i Nibe og Fredericia, og senest har han (siden 1878) været teknisk Medlem af Bestyrelsen for Helsingørs Havn, hvorved han har haft Hovedindflydelsen paa de der foretagne betydelige Arbejder ved Udvidelsen af Havnen. Han ægtede i 1856 Julie Marie Cathrine Hamburger, Datter af Præst ved tysk reformert Kirke i Kjøbenhavn C. H. *Ch. Ambt.*

Bruhn, Nicolaus, 1665—97, Musiker. N. Bruhn ell. Bruhns blev født henad Jul 1665 i den lille slesvigske By Svabsted mellem Frederiksstad og Husum. Faderen, Paul B., Byens Organist, uddannede ham til en flink Klaverspiller og Komponist og sendte ham derpaa i hans 16. Aar til sin Broder Peter, der var Stads-musikant i Lybek, for at give ham Lejlighed til at udvikle sit Talent i andre Retninger og under større Forhold. Ved sin Farbroders Hjælp opnaaede B. især at blive en dygtig Violinspiller; men ulige vigtigere var det dog, at han i Lybek kom i Berøring med Buxtehude (s. d.), der fra nu af blev hans Ideal. Baade som Komponist og Virtuos stræbte han at efterligne Mariekirkens berømte Organist, «og bragte han det deri ogsaa til saadan Fuldkommenhed», skriver Mattheson, «at denne paa Forlangende rekommanderede ham til Kjøbenhavn», hvor B. derefter opholdt sig nogle Aar, indtil han i Marts 1689 blev ansat som Organist i Husum. Lige afholdt for sit Talent og sin Karakter bortreves han ved en tidlig Død 29. Marts 1697, beklaget af alle. — B. var trods sin beskedne Stilling allerede af sin Samtid anerkjendt som en fortræffelig Kunstner. Et Par i nyere Tid fremdragne Orgelstykker af ham — en Fuga med obligat tostemmigt Pedal og en Bearbejdelse af Koralen «Nun komm der Heiden Heiland» — røbe ikke blot Mesteren, men ogsaa det geniale Hoved og stille ham blandt Seb. Bachs betydeligste Forgængere i Orgelkompositionen.

J. M. Krafft, Ein zweyfaches 200jähriges Jubel-Gedächtniss S. 318. Mattheson, Grundlage einer Ehrenpforte S. 26 f. Ph. Spitta, Joh. Seb. Bach I, 286.

V. C. Ravn.

de Bruin, Jacob, o. 1638—1722, Officer, Godsejer, skal have været af hollandsk Slægt. Om hans Ungdom vides intet. 1679

blev han Kommandant i Fæstningen Frederiksort og Chef for det samtidig der oprettede Frikompagni. Rimeligvis var han som saa mange andre fremmede Officerer kommet her til Landet under den skaanske Krig og blev nu efter Freden belønnet for sin Tjeneste i Krigen med den nævnte Stilling. 1682 blev han ansat som Kommandant paa Christiansborg, en lille Fæstning, som Christian V samme Aar lod opføre paa venstre Bred af Jahdebugten. 1687 blev han Chef for fynske Regiment, hvis 3 Batailloner i de paafølgende Aar vare detacherede til forskjellige Steder og Lande. B. selv blev her i Landet, og efter at hans første Hustru, Cathrine v. Kotwiss, med hvem han allerede var blevet gift 1658, var død, giftede han sig i Rensborg 27. Juni 1691 med Fru Cecilia Selmer, Enke efter Overkrigskommissær Christian S. til Selmershof (ved Rensborg), som B. nu kom i Besiddelse af. Ved denne Lejlighed blev han Stiffader til 10 Børn. 1699 købte han Godset Sandholt i Fyn. — Om B.s Deltagelse i den første Del af den store nordiske Krig vides kun lidet, men under de store Forfremmelser, der fandt Sted efter Felttoget 1710, i hvilket der faldt og afskedigedes mange, blev han Generalmajor, og fra nu af tager han en virksom Del i Resten af Krigen i Meklenborg og Pommern. General Jobst Scholten fremhæver ham særlig i sin Rapport efter Slaget ved Gadcbusch 1712. Aaret efter tog B. sin Afsked og søgte at bringe Orden i sine private Omstændigheder. Selmershof blev solgt 1718, da Gaarden var svært behæftet, og samme Aar gjorde Kjøbenhavns Universitet sine Fordringer gjældende paa Sandholt Gods, som ogsaa ved en Højesterets Dom blev det tilkjendt. B. havde imidlertid giftet sig tredje Gang, med Karen Krabbe (f. o. 1666), en Datter af Tage K. til Gunderslevholm og Kirstine Vind. Hun arvede o. 1715 efter sin Moster, Etatsraadinde Monrath, Godset Heckeberga m. m. i Skaane, der senere gik over til hendes og B.s 6 Døtre, imellem hvilke der i den Anledning opstod en Del, i sin Tid meget omtalte, Processer. B. døde i en høj Alder 1722.

Selmer, Stamtavle ov. Fam. Selmer.

P. F. Rist.

Brummer, Johann Christian Friederich, 1768—1836, Boghandler. Fr. B. er født 9. Febr. 1768 i Cannewurf i Thüringen og kom 1788 her til Landet efter «den tyske Boghandler» Chr. G. Profts Opfordring. Han arbejdede i dennes Boghandel i 9 Aar, men efter Profts Død etablerede han i 1797 en selvstændig Bog-

handel, der efterhaanden blev af virkelig Betydning. Han forlagde saaledes flere af Baggesens og nogle af Oehlenschlägers første Skrifter, men han synes at have hørt til de Boghandlere, som Oehlenschläger beklagede sig over, naar han siger: «Des værre havde jeg ikke forstaaet mig paa Boghandelen, og derfor led jeg et ubodeligt Tab.» Med stor personlig Høflighed forenede han megen Driftighed; han var saaledes litterært virksom under den saakaldte Jødefejde (1813), og ved Siden af sit stærkt vexlende Forlag skaffede han sig et stort Sortiment af udenlandsk ny Litteratur; han var i det hele saa foretagsom, at det i visse Kredse blev Skik at søge hans Boglade paa Østergade i Efterslægtsselskabets Gaard for at læse den nyeste Post. 1798 blev han Universitetsboghandler, men først 1811 søgte og fik han Indfødsret. Han døde 21. April 1836. Den derpaa følgende Avktion over hans store Sortiment indbragte, som et samtidigt Brev oplyser, «uforklarlig lidet», og hans Forlag solgtes til Boghandler B. S. Langhoff (Schuboths Boghandel) for kun 7000 Rdl. 1798 havde han ægtet en Datter af den ovenfor nævnte Boghandler Proft, Charlotte Amalie P., f. 6. Jan. 1774 † 6. Juni 1839.

C. Nyrop, Den danske Boghandels Hist. II.

C. Nyrop.

Brummer, Therese Conradine, f. 1833, Forfatterinde. Th. B. er Datter af Højesteretsassessor A. L. Casse og Severine Andrea f. Engelbreth og fødtes i Kjøbenhavn 8. Juni 1833. 17. Maj 1861 ægtede hun Kapitajn i Ingeniørerne Nicolai Abraham Brummer (f. 27. Avg. 1822), nu Oberst og Driftsbestyrer ved Gribskovs Jærnbane. Under Navnet «Fru Elisabeth» har hun udgivet: «Hvad man kan opleve», Fortællinger for større Børn (1884), «I Storm og i Læ», Fortællinger for større Børn (1885), «Virkelighedsbilleder», Noveller (1887), «Som man gifter sig», Novelle (1888), Børnefortællinger til «Børnenes Juleroser» ved Joh. Krohn, 2—5. Aarg., og under Mærket T. C. Digte i Fr. Barfods «Palle» (1869) og «Falle» (1870). Navnlig hendes Børnefortællinger have skaffet hende mange velvillige Læsere og Læserinder.

Nic. Bøgh.

Brun, jvfr. Bruun.

Brun, Alexander, f. 1814, Hofjægermester. Han fødtes 13. April 1814 og fik sit Døbenavn som Udtryk for Familiens Glæde over Kejser Alexanders Indtog i Paris som Napoleons Overvinder. Sin første Ungdom tilbragte han paa det Faderen, den 14. Nov.

1869 afdøde Kammerherre C. F. B. B.^x, tilhørende Herresæde Krogerup, studerede Skovbruget i 1831—37, dels paa Sjælland dels i Eisenach, hvor han tog Examen med Udmærkelse, og efter ligeledes at have bestaaet dansk Forstexamen i 1837 gjorde han i nogle Aar Tjeneste ved Statsskovvæsenet, men gennemgik saa et Kursus i Agerbrug under Thaer ved Akademiet i Møglin i Pommern og købte i 1847 Herregaarden Palstrup, ved hvilken han dog skilte sig i 1854. I Krigsaarene 1848—50 kæmpede han først som frivillig Riffelskytte ved 3. Jægerkorps, udmærkede sig ved Fredericia og hædredes med Danebrogsordenens Sølvkors samt deltog som Officer i Slaget ved Isted og blev saaret. Efter Fredslutningen trak han sig tilbage til en lille Ejendom, som han havde erhvervet og indrettet ved Humlebæk op ad sit Barndomshjem og kaldt «Louisiana». Biavl og Frugttrædyrkning bleve her hans Hovedsysler. Greben af Interesse for Dzierzons skarpsindige Opdagelser i Biernes Naturhistorie studerede han denne Sag grundig og arbejdede derefter ihærdig paa Indførelsen og Udbredelsen i Danmark af rationelle Fremgangsmaader ved Biavl — baade ved eget Exempel, ved Foredrag og Udstillinger samt ved Skrifter, hvoraf hans Hovedværk 1884 udkom i første, 2. Udgave under Titel af «Vejledning i Biavl». Han var Præsident i «Foreningen for Nordens Bivenner», indtil han i 1884 af Helbreds-hensyn opgav denne Stilling. I sin ret anselige Have med tilhørende Planteskole har B. samlet og prøvet en stor Mængde forskellige Frugtsorter, hvoraf han, dels ved Salg, dels ved Gave, har skaffet mange en vid Udbredelse; med særlig Forkjærlighed arbejder han paa igjennem Udsæd af udvalgte Pærekjærner at tiltrække nye Sorter, der kunne forene Egnethed for vore Klimatforhold med fin Smag og andre gode Egenskaber, og disse Bestræbelser drives ikke uden Held. Hans Forfattervirksomhed som Pomolog indskrænker sig hidtil til Meddelelser i Tidsskrifter og Dagblade.

** Denne var en Son af den p. 144 nævnte Lechimekonferensraad J. C. B. Brun.*

Foruden i 1864—65 at have været Medlem af Rigsraadet har B., som Mand med stærkt udpræget Fædrelandskjærlighed og af i det hele taget ildfuld Natur, ved flere Lejligheder deltaget i politiske Sammenkomster samt i Bladartikler, f. Ex. i «Nationaltidende» for 17. Juli 1883, og ad anden Vej givet sin Opfattelse til Kjende. Han har rejst meget og været i Berøring med fremragende Personligheder, saaledes Napoleon III og Pius IX, har 3 Gange besøgt Algier og har bl. a. hjemført en større Fiske-

samling som Gave til vort zoologiske Musæum. B. blev 1851 udnævnt til Jægermester og 1875 til Hofjægermester. Han er gift for tredje Gang. *Tyge Rothe.*

Brun, Ebbe, 1591—1671, Præst, er født 11. Jan. 1591 i Kolding, hvor hans Forældre, Jens Sørensen B. og Maren Sørensdatter, vare Borgerfolk. Efter en langsommelig Skolegang, 12 Aar i Kolding og 6 Aar i Roskilde, blev han Student 1616, var et Aar Hører i Ribe og blev 1619 Lærer for Erik Billes Sønner paa Kjærsgaard, med hvilke han senere (1622—24) rejste i Tyskland. Derefter opholdt han sig et Par Aar i Sorø som Lærer for disse og andre Adelspersoner, indtil han endelig 1627 blev kaldet til Slotspræst paa Antvorskov. Grunden til, at han saa sent fik Kald, var den, at han 1619 havde gjort sig skyldig i Lejermaal med sin trolovede, Gertrud Andersdatter, for hvilken Forseelse han 1625 fik Oprejsning af Kongen; han ægtede hende 16. Avg. 1629. Efter hendes Død, 9. Juli 1635, ægtede han 8. April 1638 Bodil Hansdatter, † 19. Jan. 1664. B. blev 1640 Sognepræst i Gimlinge, hvor han døde 10. Juli 1671 efter at have været Provst i 22 Aar. Han omtales som en lærd Mand og især en god Filolog.

Kirkehist. Saml. 3. R. II, 689 ff.

G. L. Wad.

Brun, Hans Jacob, o. 1661—1739, Officer, blev født i Norge og var en Søn af Oberstlieutenant Peder B. Moderen hed Lisbet Worm. Han tjente sig op fra Underofficer og var 1686 Fændrik i Marineregimentet. Han blev Sekondlieutenant 1689 og begav sig i det følgende Aar til Udlandet for i fremmede Hære at søge Krigserfaring. Han fulgte som Volontær en Tid lang den franske Hær i Flandern, hvorfra han meget hyppig sendte Beretninger hjem, og deltog 1693 i Belejringen af Huy og i Slaget ved Neerwinden, rimeligvis ved det af Christian Gyldenløve kommanderede Regiment Royal Danois. Aaret efter blev han Kapitajnlieutenant med Kapitajns Karakter ved Brigadér H. E. v. Tritzchlers Regiment i Norge. Det var et hurtigt Avancement, men alt vidner ogsaa om, at B. var særdeles anset. Han blev saaledes udset til at ledsage Generallieutenant Christian Gyldenløve paa dennes omfattende Inspektionsrejse i Norge 1695; men desuagtet gik det yderst langsomt med B.'s senere Forfremmelser. Efter at have været Kompagnichef ved forskellige Afdelinger blev han først Major 1705 ved viborgske nationale Regiment og tog med dette Del i Krigen i Skaane. 1709 blev B. Kommandant paa Fæstningen Frederikssten

og Aaret efter Oberstlieutenant. Det var en i disse Krigens Tider meget betroet Post, og han fik snart rig Løjlighed til at lægge for Dagen, at han var den voxen. Det var vel ikke mindst sine anerkjendte Kundskaber i Fortifikationen, som han skyldte sin nye Stilling, og han lod da ogsaa strax Fæstningens Værker sætte i en saadan Stand, at den stod kampberedt, da Carl XII rettede sine Angreb imod den, og ham tilkommer upaatvivlelig den største Ære for Frederikshalds og dens Fæstnings berømmelige Forsvar 1716. Den Iver, Tapperhed og glimrende Uegennyttighed, som Borgerne med Brødrene Colbjørnsen i Spidsen lagde for Dagen, er velbekjendt, og hver for sig tilkommer der Soldater og Borgere den største Berømmelse, men B. var som Kommandant Forsvarets ledende Tanke, og de andres Bedrifter udførtes som oftest paa hans Initiativ. Hans Stilling til Borgernes frivillige Korps forarsagede imidlertid kort efter Uenighed og Chikaner. Borgerne indgave en Klage over B., der var en stræng Militær, og søgte i denne at berøve ham det gode Navn, han havde indlagt sig under Belejringen. Der kan vel næppe være nogen Tvivl om, at Borgerne og især Peder Colbjørnsen ved denne Løjlighed begik store Fejl og lode sig henrive til en Opræden, som den i den Anledning nedsatte Undersøgelseskommission ogsaa fuldstændig misbilligede. Kongen befalede Sagen hævet.

Men forinden var B. 1717 blevet udnævnt til Oberst og afgik efter eget Ønske som Kommandant 1718, da det spændte Forhold til Borgerne var ham ubehageligt, og fik samtidig Ordre til at oprette et Regiment i Akershus Stift. Dette Regiment fik under hans Navn og Kommando Garnison i Frederiksstad, hvor han tillige blev Vicekommandant under Generalmajor Ove Vind. Det var ham paa denne Tid en stor Skuffelse, at han ikke kom til at deltage i de norskes Indfald i Sverige 1719, da han derved blev udelukket fra at udmærke sig. Da hans Regiment blev reduceret, blev han 1720 Chef for 1. throndhjemske nationale Regiment, der havde Garnison i Throndhjem. 1731 blev han Brigadér og 1733 Generalmajor, men tog først sin Afsked 1736, da han var o. 75 Aar gammel. Han døde 1739 paa Bjertnæs Gaard i Værdalen, hvor han som oftest boede. Han var 1714 blevet gift med Mette Sophie Pultz, f. 22. Juli 1697, en Datter af Oberstlieutenant Henrik Christopher P. og Bolette Hovenbech; hun ægtede senere Etatsraad Johannes Christensen til Tersløse og Bonderup paa Sjælland.

Brun, Johan Christian Constantin, 1746—1836. Handelsmand. B. fødtes 27. Nov. 1746 i Rostock. Hans Drengenaar hengik i den yderste Fattigdom. Lokket af en tilrejsende fra Lybek flyttede han til denne By, hvor han fik Plads hos Handelshuset Pauli. Hans fremragende Evner for Handelsspekulationer kom hurtig til deres Ret, og Husets Chef etablerede ham efter faa Aars Forløb sammen med sin Søn i St. Petersborg. Her blev han 16. Okt. 1777 udnævnt til dansk Konsul. Som saadan kom han i Forretninger til Kjøbenhavn i 1781, ved hvilken Lejlighed han traf sammen med Frederikke Münter hos hendes Fader, Præsten Balthasar M. ved Petri Kirke. Hun synes strax at have gjort et uudsletteligt Indtryk paa ham, og i Vinteren 1782—83 vendte han tilbage til Kjøbenhavn. Fra Regeringens Side var imidlertid Opmærksomheden bleven henledt paa hans eminente Forretningsdygtighed, og vistnok paa Grev Schimmelmanss Initiativ blev 17. Marts 1783 Posten som kgl. Administrator ved den vestindiske Handel ham tilbuddt. Herved var den sidste Hindring for hans Ægteskab ryddet af Vejen, han blev her i Landet, fik samme Aar hendes Jaord og er siden da knyttet til vort Lands Historie. Under B.s Styrelse gik den vestindiske Handel, der ved Versailles-Freden 1783 fik et foreløbigt Knæk, over fra det vestindiske Kompagni til Staten (1788), hvorefter den hele Handel helt op til 1816, men dog navnlig under den franske Republiks Krige, fik et mægtigt Opsving. Den første Snes Aar af B.s Ophold her i Landet faldt i det hele taget netop sammen med Danmarks saakaldte «glimrende Handelsperiode», hvor det under de vældige europæiske Krige lykkedes Danmark ved Bevarelsen af sin Neutralitet at benytte Konjunkturerne til at skabe en frodig Mellemandel med Kjøbenhavn som Hovedplads. For B.s fremragende Handelsdygtighed vare Chancerne saaledes saa gode som vel muligt, og han synes ogsaa at have udnyttet dem fuldt ud. Hans første store Spekulation var efter Grev Bernstorffs Opfordring at overtage den franske Republiks Kornforsyning under dens første store Krige, og dette vovelige Foretagende grundlagde hans senere saa kolossale Formue. Medens han under hele denne urolige, men for ham indbringende Periode flakkede vide om paa Forretningsrejser, ofte sammen med sin Hustru, tog han, efter at Tilbageslaget var indtraadt, i 1810 mere fast Ophold i Staden. Det var i de følgende Aar, at hans Navn i saa høj Grad blev knyttet til hin Tids rige Skjønaandsliv, i det hans Hustru, Digterinden Frederikke B. (se

ndfr.), blev Midtpunktet for en glimrende Kreds af Poeter, Kunstnere og Musikere. De Brunske Saloner — om Vinteren i det nuværende Moltkeske Palais i Bredgade, om Sommeren paa Sophieholm ved Frederiksdal — vare det rigt udstyrede, luxuriøse Samlingssted for Datidens betydeligste Mænd. Var det Hustruens Aand og Datterens (Idas) Skjønhed og Musik, der øvede Tiltrækning paa disse Mænd, saa var det B.s store Formue, som lagde den solide Grundvold til disse Sammenkomster. Selv var han baade smigret og forbitret over hele dette straalende, elegante og overdaadige Salonliv, og hans kolde, klare Forretningssans dannede en lige saa grel Modsætning til Hustruens ofte overspændte og svulstige Fantasterier som hans vidtdrevne Sparsommelighed til hendes Pomp og Pragt. I øvrigt steg han stadig i Rang: 1810 var han bleven Konferensraad, 1829 fik han Storkorset, og 1831 blev han Gehejmekonferensraad. Han var Direktør ved Tontinen af 1800, og til alle sine øvrige Hverv og Forretninger knyttede han endelig fra 1799 en stor og interessant Virksomhed som Landmand. Paa Hovedgaardene Antvorskov og Falkenstein indførte han ved Indkaldelsen af 3 Schweitserfamilier Tilberedningen af Schweitserost, hvoraf han 1802—5 alene solgte 141000 R , største Delen til oversøiske Lande. I en interessant Beretning til Landhusholdningsselskabet godtgjør han, at dette med Datidens Smørpriser betalte sig dobbelt saa godt som Smørproduktion. Paa Gaardene indførte han desuden Tærse- og Hakkelsemaskiner, forbedrede sine Husmænds Kaar, anlagde Chausseer osv. Han døde 19. Febr. 1836 efter et aarelangt Sygeleje.

J. Schovelin.

Brun, Johan Nordahl, 1745—1816, Biskop, Digter, født i Bynæsset, nær Throndhjem, 21. Marts 1745 af Forældrene Svend B., Proprietær, tidligere Handelsmand, og hans anden Hustru, Mette Cathrine f. Nordahl. Medens han voxede op som en ivrig Jæger, Fisker og Skiløber, forsømte han ikke sine Bøger, og 11 Aar gammel havde han allerede læst Bibelen 2 Gange igjennem. Han syntes anlagt paa at blive Soldat og blev indskreven som Underofficer ved det nordentjældske Skiløberkorps, da han var 12 Aar gammel. Imidlertid kom hans Halvbroder Johannes B. hjem som theologisk Kandidat. Han udvirkede, at J. N. B. blev sat til Bogen, og læste med ham, til han kunde sættes i Throndhjems Latinskoles Mesterlektie. 1763 blev han dimitteret af G. Schøning, vendte 1764 efter anden Examen tilbage til Hjemmet, blev Huslærer

for den senere Etatsraad Lorentz Meincke, fulgte denne 1767 til Sorø og benyttede Lejligheden til efter 3 Maaneders Læsning at tage theolog. Examen. Han vendte tilbage til Throndhjem og tilbragte Tiden dels her, dels i Hjemmet — Klæbo, hvor Faderen nu boede — med at undervise, prædike og skrive Vers. Han lod intet trykke før 1770, da han fremtraadte med to Digte: «En øm Faders Betragtning ved sin dødfødte Søns Ligsten» og «Naturens Navnedag», — Lykønskning til Gunnerus ved hans Tilbagekomst fra Finmarken. Han var efter N. K. Bredal bleven Sekretær og Bibliothekar i det kgl. Videnskabernes Selskab. Gunnerus satte megen Pris paa ham og tog ham derfor med til Kjøbenhavn, da han 1771 var kaldt derved for at medvirke ved den paatænkte Reform af Universitetet. B. skulde være Gunnerus' Sekretær, men viste sig hertil udygtig, da han ikke var tilstrækkelig hjemme i det tyske Sprog. Han maatte vige Pladsen, og J. H. Tauber kom i hans Sted. At dette vakte den ærgjerrige Ynglings Forbitrelse, er rimeligt nok, og at det bragte ham i stor Forlegenhed, er sikkert. Han blev imidlertid i Kjøbenhavn, om end Udsigterne vare lidet gunstige, medens Struensee var ved Magten. Det var i denne Tid, mellem 24. Dec. 1771 og 17. Jan. 1772, han skrev sin berømte Nationalsang «For Norge, Kæmpers Fødeland» for en liden Kreds af Landsmænd, hvori man maaske har Spiren til det norske Selskab. Sin Tid tilbragte han nu med ivrigt Studium af Voltaires Digterværker, medens han i kort Tid udarbejdede Tragedien «Zarine», der blev opført ~~17~~ (maaske 24. Febr. 1772 og indbragte sin Forfatter Ros, Ære, Penge og Yndest hos Guldberg, der lovede ham Befordring, naar han havde leveret en ny Tragedie over et fædrelandsk Æmne. Han skrev da «Einar Tambeskjelver», men var uheldig. Den kunde med sine Ytringer om, at Danmarks Sletter skulde lyde norske Fjælde, o. l. ikke opføres, og Kritikken fandt meget at udsætte paa Stykket, — ikke mindst paa dets udprægede Norskhed. Imidlertid holdt Guldberg sit Løfte, og B. blev 29. Okt. 1772 udnævnt til resid. Kapellan i sin Fødebygd, Bynæsset, med Løfte om snart at faa noget bedre. Da han var kommen til Ro i sit Embede i Begyndelsen af 1773, tog han alvorlig til Gjenmæle mod den i hans Øjne ubillige Kritik, der havde gjort hans Forhold som Undersaat mistænkt. Han trivedes ellers meget vel i sin ringe Stilling og indtraadte 2. Sept. 1773 i Ægteskab med Ingeborg Lind (f. i Edø 2. Febr. 1746, † i Bergen 27. Avg. 1829), med hvem han i sit 17. Aar var bleven for-

lovet. Det var ikke længe, det unge Par blev her oppe, da B. allerede 14. April 1774 — mod sit Ønske — blev udnævnt til Sognepræst ved Korskirken i Bergen. Han var fra nu af knyttet til denne Stad, hvorhen han rejste med tungt Hjærte, da han følte sig som Thrønder og elskede Bønderne og Landlivet.

B. kom til Bergen 20 Aar efter, at Pontoppidan havde forladt Staden. Ved sin Side fik han to af den pietistiske Skoles udprægede Tilhængere — Stiftsprovst H. Mossin og resid. Kapellan J. S. Cammermeyer —, og den gamle Rettroenhed var herskende i alle Kirker. Som en udpræget Repræsentant for denne sidste og en Mand af fast kirkelig Holdning maatte B., der ved sine overordentlige Talegaver overstraalede alle sine Kolleger, faa en stor Indflydelse paa Menigheden og blive en Avtoritet, hvem Beundringen fulgte ved hvert Skridt. Vandt «Norges Demosthenes» Beundring ved sine Taler, saa vidste han i lige saa høj Grad at drage Menighedens Kjærlighed til sig ved sin Omsorg for de fattige og det Mod, hvormed han altid var rede til deres Forsvar. Han var altid færdig til Strid, hvor han fandt, at Kirkens eller Folkets Rettigheder vare true, skrev med Lethed, Kraft og mandigt Alvor, saa hans Ord fik Vægt, og hans Stilling befæstedes. Dette gjælder i lige Grad, naar han fører Ordet for velgjørende Stiftelsers Ret (1775), naar hans Nordmandssind giver sig Udtryk i «Tanker om Norges Odelsret» (1788), og naar han som Kirkens Mand kaster sig ind i den liturgiske Fejde med et alvorsfuldt Forsvar for vore gamle Kirkeskikke (1785). Vor Konge har aldrig haft nogen mere trofast Undersaat, men ikke desto mindre maatte han endnu — 12 Aar efter «Einar Tambeskjelver» — prøve Faren ved at blive mistænkt som norsk Patriot. 1785 blev hans ovennævnte Sang «For Norge, Kæmpers Fødeland» uden hans Vidende trykt i Christianssand og udbredt i Throndhjem. Den vakte Opmærksomhed i Regeringskredsene, men Sagen blev neddyset. Faren gled over, og Aaret efter udgav han sine «Evangeliske Sange», der tilstrækkelig maatte vidne om, at han ikke var den Mand, der gav sig af med at skrive «rebelske Viser».

Maaske bidrog denne Begivenhed til at holde ham borte fra den patriotiske Bevægelse, der 1785, 88 og 95 gav sig til Kjende ved de mange Smaaskrifter om Oprettelsen af et Universitet i Norge. Muligt er det vel ogsaa, at han ikke delte det almindelige Ønske, men indtog det samme Standpunkt som hans Ungdomsven Niels Treschow i denne Sag. Det synes at have været

ham meget om at gjøre, at ikke nogen Skygge af Mistanke for separatistisk eller oppositionel Stræben skulde hvile paa ham. Hans Afhandling «Fornuftig Kjærlighed til Fædrelandet» (1788) og maaske endnu mere hans Opsatser i det reaktionære Blad «Folkevennen» synes at tyde herpaa. Overalt i hans offentlige Færd lige til hans sidste Dage sporer man Klogskab og Besindighed hos den uforfærdede Mand, og ser man hen til hans private Liv, tør man ikke lægge senere Tiders Maalestok paa hans Deltagelse i Selskabeligheden. Heller ikke tør man her fare for strængt mod hans kirkelige Vidnepligt, naar han i 1782—85 underholdt en stadig Omgang med Fritænkeren Peter Andreas Heiberg, som da opholdt sig i Bergen. Livet i denne Handelsstad faldt altid B. tungt, da han — efter Ytringer i 1814 — altid her havde savnet Næring for sin Aand. Han var ingen Bøgenes Mand og trængte til Samtale. At han hos den vittige Heiberg kunde finde noget af, hvad han ellers maatte savne, er rimeligt nok, og hvad hans Stilling over for Fritænkeren Heiberg angaar, saa faa vi huske paa, at han var et Barn af sin Tid, samt at han maaske ikke engang har kjendt til sin unge Vens Tanker. Det maa imidlertid indrømmes, at han i Munterheden — bl. a. i sine Breve — kunde komme videre, end hans Stilling gjorde raadeligt.

1791 blev for B. et betydningsfuldt Aar. Bergens Biskop, Dr. Ole Irgens, var paa denne Tid svag, og det saa ud til, at hans Embede snart vilde blive ledigt. At B. tænkte paa dette, er rimeligt nok, skjønt hans angivne Hensigt med den Kjøbenhavnsrejse, han 1791 foretog, kun var at søge Succession paa Stiftsprovstiet uden at behøve at forlade Korskirken. Han fik kun et skriftligt Løfte om Embedet, men fik dog sin Stilling befæstet ved at prædike med stort Tilløb i Holmens Kirke og ved en Avdiens hos Kronprinsen, der kaldte sin Gemalinde ind for at se den «vagre Nordmand». 1793 blev han Stiftsprovst, og hermed var Vejen til Bispestolen banet. Biskop Irgens blev 1797 blind, B. blev konstitueret i hans Embede og begyndte strax at rejse paa Visitats. 1803 fik han Biskops Titel og Rang, og da Irgens samme Aar døde, blev han 6. Jan. 1804 udnævnt til hans Eftermand. Sammen med 4 andre blev han ordineret af Balle Christi Himmelfartsdag, 10. Maj, 1804 og tildrog sig megen Beundring ved sin Prædiken.

B.s litterære Virksomhed indskrænkedes fra nu af til Lejlighedstaler, han af og til lod trykke, men under sin 30aarige Virksomhed

i Korskirken havde han leveret meget, hvoraf hans ovennævnte Salmer, hans «Hellige Taler» (1797) og adskillige af hans «Mindre Digte» (1791), navnlig Sangen «Bor jeg paa det høje Fjæld» — af P. A. Heiberg oversat paa Latin — have haft blivende Værd. I denne Tid falder ogsaa Stiftelsen af det dramatiske Selskab i Bergen, der i B. havde en Støtte og til sidst et Æresmedlem. Hans dramatiske Arbejder fra denne Tid — «Endres og Sigrids Bryllup», «Republikken paa Øen», «Officeren», «Væveriet», «Toldbetjenten» — ere alle ubetydelige, medens han ofte var heldig med Prologer og Epiloger. Af andre Arbejder i denne Tid maa nævnes det vidtløftige Digt «Jonathan» i 10 Sange (1796), der næppe fandt mange Læsere og fik en slem Medfart af Kritikken.

Som Biskop visiterede B. flittig, færdedes gjerne mellem Bønderne, hvis «Patron» han altid vilde være. Han tog sig ivrig af sine Præster og benyttede sin store Indflydelse til deres bedste. Ikke mindre tog han sig af Menighederne, og megen Visdom og Tolerance lagde han for Dagen over for den ved Hans Hauge fremkaldte Bevægelse, der — maaske væsentlig paa Grund af hans Optræden — fik liden Betydning i Bergens By og Stift. Som administrativ Embedsmand var han lige saa hurtig som flittig, og der blev intet liggende hos ham, uagtet han — bestandig i Penge nød — den hele Tid arbejdede uden Kontorhjælp. Hans Visitatser ophørte 1812. Fra 1807 havde de faldet ham besværlige, da han fra denne Tid stadig led af en Sygdom, han siden 1803 havde baaret paa i den ene Fod. 1806 visiterede han Justedalen, og det var første Gang, denne afsides Fjældbygd blev gjæstet af en Biskop.

B.s Optræden i 1814 er bekjendt. Det maa her bemærkes, at han, fra sin Kjøbenhavnsrejse 1791 bekjendt med Gustav III's Stemplinger, bar paa et Svenskerhad, der blev ikke lidet opflammet ved Krigen 1808—9, medens paa samme Tid enhver Tanke om en Særstilling for hans Fødeland var ham fremmed. Dette var erkjendt af hans Konge, der udmærkede ham fremfor de andre norske Bisper ved at gjøre ham til Danebrogsridder 1810, Kommandør 1812 og Danebrogsmand 1813. At den bergenske Befolkning under den langvarige Krig kunde blive urolig, har man maaske frygtet, og Biskoppens mægtige Indflydelse paa den var vel bekjendt. Han nærrede stor Tillid til Kongen og Armeen, og Kieler-Freden kom derfor overraskende for ham. Nu forandredes hans Stilling, hans Sjæl gjennemglødedes af Tanken om Kamp mod Svenskerne,

og det nationale Kongedømme under Christian Frederik fyldte ham med en Begejstring, hvormed han i fuldeste Maal vidste at elektrisere den let bevægelige Mængde. Den frie Forfatning laa uden for hans Betragtning, da alt Demokrati var ham imod, og Ejds voldforsamlingen, hvortil han af Helbredshensyn ikke kunde lade sig vælge, havde for ham langt mindre Interesse end Kongevalget. Hans Skuffelse blev stor, da den kortvarige Krig endtes ved Konventionen i Moss (14. Avg.), men han opgav ikke Haabet, holdt en stor Forsamling i Domkirken og udvirkede et Paalæg til Bergens Repræsentanter ved det overordentlige Storting, der forpligtede dem til at stemme mod Foreningen med Sverige. Da de kom til Christiania, fik de Syn for Tingenes Stilling og sendte Bud hjem med Bøn om, at Forpligtelsen maatte hæves, men den gamle Biskop svarede: «Om alle andre bleve Forrædere, vil jeg ikke være det.» Tingene gik sin Gang, og 4. Nov. blev Sveriges Konge tillige Norges. B. havde i denne Tid ikke været uden Frygt for de kommende Dage, da han vel kjendte Carl Johans Vrede over hans politiske Optræden og hans Tanke om at afsætte ham. Kronprinsen kom dog snart gennem de bergenske Repræsentanter til Forstaaelse af den mærkelige Personlighed, i hvem han hurtig vandt en hengiven Tilhænger. Han udnævnte B. til Ridder af Nordstjernen 7. Jan. 1815, og Biskoppens Udnævnelse til Kommandør fandt Sted Dagen efter hans Død. B. kom i Brevvexling med svenske Stormænd og blev æret af alle. Det var bl. a. Stiftelsen af Bibelselskabet, der gav Anledning til denne Forbindelse, og det blev B.s sidste Glæde i Livet at se dette Selskab oprettet. Han døde 26. Juli 1816. Carl Johan satte et Monument over ham i Bergens Domkirke. Hans 4 Døtre bleve gifte med bergenske Kjøbmænd. Af hans 3 Sønner blev den ene, Christen B., Stiftsprovst i Bergen († 1847), og dennes Sønner, Provst Johan Lyder B. og Sognepræst Sven B. have baaret en Gjenklang af Farfaderens Veltalenhed ud over den norske Kirke, der trofast gemmer hans Minde.

Gammelt nyt om og af Biskop J. N. Brun, ved J. N. Brun, 1877. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *D. Thrap.*

Brun, Michael Wallem, f. 1819, Theaterdirektør og Forfatter. B., som er født i Bergen 29. Marts 1819, er en Søn af den der-værende Stiftsprovst Christen B. (en Søn af ovfr. nævnte Biskop J. N. B.) og Anna Elisabeth f. Suhling. I sit 13. Aar gik han til

Søs, blev 19 Aar gammel Styrmand og fór i alt i 10 Aar paa kortere eller længere Rejser. Han rejste i 1843 til Kjøbenhavn for at blive Skuespiller ved det kgl. Theater, men opgav snart denne Plan og optraadte som Forfatter og Journalist. Hans første dramatiske Arbejde, «De skandinaviske Brødre», blev opført 1844 paa det kgl. Theater ved en Sommerforestilling, men udpebet. I Kjøbenhavn udgav han en kort Tid «Folkebladet», senere «Thalia», hvilke begge snart ophørte, fik i 1849 Femaktsdramaet «Gustav III» opført paa det kgl. Theater og engageredes i 1851 af Borgerrepræsentationen i Odense til at styre Byens Theater. I 10 Aar ledede han saa dette Theater, men gav samtidig Forestillinger i Sønderjylland og i to Sæsoner paa «Alhambra» i Kjøbenhavn, var fra 1861—63 Direktør for Kasinos Theater, et Aar Direktør for «Alhambra», blev dernæst Sceneinstruktør ved Folketheatret og senere ved Kasino og var 1869—72 artistisk Direktør for Christiania Theater. Det sidstnævnte Aar blev han Intendant ved Folketheatret, hvilket han derpaa fra 1873—76 ledede som Direktør. I 1880 fik han Bevilling paa Oprettelsen af et nyt Theater i Kjøbenhavn og aabnede i Febr. 1883 Forestillingerne paa Dagmartheatret, hvilket han drev til Maj 1884, da han trak sig tilbage fra det praktiske Theaterliv. Jævnside denne Virksomhed gik en frugtbar Syslen med dramatiske Arbejder, navnlig Folkekomedier. Rækken af disse aabnedes i 1865 med «Gjøngehøvdingen», der efterfulgtes af «Svantevits Datter», «Caroline Mathilde», «Marie Antoinette» og «Ridderen af Randers Bro». Flere af disse Arbejder have med rette forstaaet at hævde deres Plads paa Privattheatrenes Repertoire. I de senere Aar har B. tillige i et Par Smaaskrifter skildret Scener fra sin Ungdoms og Manddoms Tid. Han blev 11. Juli 1851 gift med fhv. Sangerinde ved det kgl. Theater Adelaide Rosaline Rantzau.

Hans Søn *Frederik Carl Christian B.*, f. i Odense 21. April 1852, Student fra det v. Westenske Institut, debuterede paa det kgl. Theater 30. Maj 1876 som Grev Almaviva i Operaen «Barbereren i Sevilla», overgik i Efteraaret 1884 til Kasinos Theater, hvor han var engageret til Sommeren 1887, optraadte igjen paa det kgl. Theater som Gjest i Sæsonen 1887—88 og modtog derpaa et Engagement som første Tenor ved den kgl. Opera i Stockholm. — En anden Søn, *Johan Nordal B.*, f. i Odense 11. Jan. 1857, var først paa et Handelskontor i Kjøbenhavn, debuterede paa Kasinos Theater 28. Okt. 1878 som Edouard Frank i «Ægtemandens Re-

præsident», var engageret ved dette Theater til Udgangen af Sæsonen 1880—81, optraadte den følgende Sæson i Provinserne, debuterede paa Dagmartheatret 7. Marts 1883, hvor han forblev til Udgangen af Sæsonen 1883—84, rejste i 1885 til Tyskland og var i Aarene 1885—88 engageret som Tenorsanger først i Stuttgart og senere i Köln, vendte paa Grund af Sygdom tilbage til Kjøbenhavn og optraadte med stort Held paa det kgl. Theater 12. Jan. 1889 som Manrico i «Troubadouren».

Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

Edgar Collin.

Brun, Nicolaus, —o. 1368, Biskop. Ved Biskop Henrik Warendorps Død 1350 valgte Domkapitlet i Slesvig en indfødt Mand af sin egen Midte, N. B., til hans Efterfølger, hvorefter denne indviedes af Ærkebiskoppen af Lund. Paven, som havde beskikket hans Formand, udnævnte imidlertid en anden, tyskfødt Mand, Theodorik, som dog aldrig kom til at tiltræde Embedet; 1354 stadfæstedes tvært imod N. B.s Valg. Han holdt sig til den danske Moderkirke og deltog i de danske Kirkemøder og Danehoffer, saaledes 1366 i Kalundborg. Han efterlod sig historiske Optegnelser; særlig nævnes hans Efterretninger om den store Oversvømmelse paa Vestkysten 1362 («de grote Mandrenke»). N. B. forekommer endnu 1367, men synes ikke mere at være i Live 1369.

A. D. Jørgensen.

Brun, Petrus Friedrich Constantin, 1813—88, Amtmand, en Broder til ovfr. nævnte Hofjægermester Alex. B., fødtes 13. Marts 1813 i Kjøbenhavn, blev 1830 privat dimitteret til Universitetet, 1836 juridisk Kandidat, 1838 ulønnet Volontær i Rentekammeret, 1840 Kammerjunker, 1841 lønnet Volontær i Rentekammeret, var baade 1842 og 1843 konstitueret som Amtmand i Thisted Amt, blev 1846 Avskultant i Rentekammeret, var i den følgende Tid atter flere Gange konstitueret som Amtmand, blev 1849 Expeditionssekretær i Domænekontoret, s. A. konstitueret og 1850 fast ansat som Amtmand over Præstø Amt, hvilket Embede han derefter med Nidkærhed og Dygtighed bestyrede, indtil han 1885 entledigedes. 1866 blev han Kammerherre, 1874 Kommandør af Danebrogens 2. Grad og 1885 Kommandør af 1. Grad. 1870 overtog han Krogerup Gods, hvor han tog Ophold efter sin Entledigelse, og hvor han døde 6. Juli 1888. I en lang Aarrække var han Medlem af Direktionen for Sindssygeanstalten paa Oringe, og fra 1861—64 var han Medlem af Rigsdagens Folketing for

Præstø Amts 4. Kreds. Han var en sjælden gennemdannet Personlighed med alsidige Interesser. 30. Juni 1841 ægtede han Vilhelmine Frølich (f. 23. April 1817 † 29. Dec. 1852), en Datter af Grosserer Jacob F. og Vilhelmine f. Tutein; 2. Gang giftede han sig 17. Maj 1854, med Regitze Sophie Vind (f. 7. Juli 1825), en Datter af Kammerherre Christian Andreas V. til Sanderumgaard og Bækkeskov (f. 1794 † 1869). *G. Kringelbach.*

Brun, Sophie Christiane Frederikke, 1765—1835, Forfatterinde. Naar Navnet «Fr. Brun, geb. Münter» fra Slægt til Slægt vil blive bevaret og hædret i Danmark, saa er det ingenlunde for den yppige Forfattervirksomhed, Fru B. udfoldede, ej heller for hendes digteriske Begavelse, endnu mindre for hendes Kjærlighed til det Land, hun tilhørte fra sin spæde Barndom, thi hendes Hu og hendes Kjærlighed stod til Sydens Lande, og Nationalitetsfølelse, særlig i dansk Retning, var hende fremmed og ubekjendt; men hun elskede Kunst og Videnskab og var selv deres ivrige Dyrker og Beskytter, og først og fremmest var hendes Hus i det 18. Aarhundredes Slutning og i det 19. Aarhundredes 3 første Aartier et Midtpunkt og et Samlingssted, hvortil Landets bedste Mænd villig have erkjendt, at de stode i dyb Taknemmelighedsgjæld: her udfoldedes sjælden Gjæstfrihed, her var et Musernes Hjem, hvor Digtere og Kunstnere vare sikre paa at finde Paaskjønnelse for deres Virksomhed, her fandt alt godt og ædelt Hjælp og Pleje. I den ikke ubetydelige Memoirelitteratur fra hin Tid findes rigt Stof til Skildringer af dette Hjem: Baggesen, Oehlenschläger, Mynster, Heiberg, Rist o. m. fl. have hver især givet deres Bidrag til et levende Billede af Fru B. og hendes Omgivelser.

S. C. F. Münter blev født 3. Juni 1765 i Flækken Tonna, et Par Mil fra Gotha, hvor hendes Fader, Dr. Balthasar M., var Superintendent. Men et Par Uger før Frederikkes Fødsel havde hendes Fader modtaget Kaldelse til Kjøbenhavn som Andenpræst ved St. Petri Kirke, og Datterens Rejseliv begyndte saaledes i hendes spædste Barndom. 10 Uger gammel kom hun til Kjøbenhavn. «Hvilket Folk jeg tilhører,» skriver hun i den Anledning, da hun er nær ved Treserne, «véd jeg virkelig ikke; og deraf kommer vel ogsaa min fuldkomne Mangel paa særlig Fædrelandskjærlighed.» Faderen var kun 30 Aar gammel, da han kom til Danmark, men blev snart højt anset som Prædikant, og allerede Aaret efter sin Ankomst rykkede han op til Sognepræst ved St. Petri Kirke.

Familien kom i nær venskabelig Omgang med Cramer, Klopstock, Lægen v. Berger o. fl. Med sin 3—4 Aar ældre Broder Frederik — død som Sjællands Biskop — henlevede Frederikke en lykkelig Barndom. Basedow, der en Stund opholdt sig i Kjøbenhavn, vilde, da han kom som Gjæst i det Münterske Hus, praktisere sine pædagogiske Reformer ved den lille Frederikkes første Undervisning. Alfabetet blev indbagt i søde Kager; det skulde forhøje Lærebegjærligheden; men Begjærligheden blev saa stor, at Eleven blev syg deraf, — og en sundere Methode maatte anvendes. Barnet havde ypperlige Evner, stor Aandslivlighed og var saare modtagelig for de forskjelligste Indtryk i det selskabelige Hjem. Men Struensees Herredømme bragte et stort Omsving for hele den Münterske Kreds: Bernstorff, Klopstock, Cramer, Stolbergerne forlode Landet; det bragte dyb Hjertesorg. Den derpaa gjærende Revolution var ikke fremmed for Frederikkes Forældre. «Saa vel i min Moders Kabinet som i min Faders Studerestue drejede Talen sig ofte derom,» fortæller hun selv, «og jeg kunde let have røbet det hele før Tiden; men min Moder slap mig i de sidste 14 Dage ikke fra sin Side Dag og Nat, indtil det kritiske Øjeblik var forbi.» De følgende Barndomsaar glæde hurtig hen; størst Næring fandt Frederikke ved Læsningen af de tyske Digtere, Gellert og Klopstock fremfor alle; de almindelige Skolefag bleve derimod en Del forsømte. Men hendes sværmeriske Sind gav sig allerede tidlig Udslag. Naturens Skjønhed havde hun fra tidlig Tid aabent Øje for, og i Sommermaanederne var hun med sine Forældre oftere i Besøg hos Bernstorffs og hos Reventlows paa Fyn og Laaland. Da Ewalds «Balders Død» udkom, henreves hun af Begejstring for dette Digterværk. Gehejmeraad Carstens, en nøje Omgangsven af hendes Forældre, tog hende med i Theatret, da det blev opført; men hendes Henrykkelse blev for mægtig; hun maatte føres ud i fri Luft. Begivenheden vakte Opsigt, og Ewald, der selv var nærværende i Theatret, hørte derom og ytrede Ønske om at faa den unge Pige at se. Hendes Broder var personlig kjendt med Digteren; han førte sin 14aarige Søster op i Ewalds fattige Kvistkammer. Da hun saa den af Gigt forkrøblede Skikkelse, brast hun i Taarer; men Ewald talte venlig til hende og lagde sin syge Haand paa hendes Pande, berørte den med et Kys og sagde med svag Stemme: «Der bor en Digtersjæl!» Det var hendes Indvielse som Digterinde. I Hjemmets Have havde hun oppe i et Piletræ faaet sig lavet en Siddeplads; der nød hun ret

Ossian og oversatte den saa i Jamber og Alexandrinere i broget Blanding. Senere fik hun «Messiaden» i Hænde, og med den oplodes for hende en Verden af nye Tanker og ophøjede Følelser. Klopstock «lærte hende at tænke».

Da hendes Broder Frederik efter endte Universitetsexaminer i Foraaret 1781 havde tiltraadt en Studierejse til Tyskland, førtes en levende Brevvexling mellem de tvende Søskende, og hun fulgte med største Interesse hans Besøg hos Datidens litterære Berømt-heder; men fra Göttingen kan han fortælle hende om de mange Rygter, der have naaet hans Øren, at hun — altsaa endnu knap 17 Aar — «har været velsignet med Elskere», men ogsaa, «at hun har uddelt Kurve». Han har læst flere af hendes Digte for Herder, som roste dem. I Sommeren 1782 fulgte Frederikke med sine Forældre til Tyskland, traf Broderen i Göttingen, rejste der fra over Kassel til et længere Ophold i Gotha og besøgte i Weimar Wieland og Herder. Efter to Maaneders Forløb var hun atter i Hjemmet. En Mand, som i aandelig Henseende var den største Kontrast til hende, anholdt om hendes Haand. Det var den tidligere Konsul i St. Petersborg, Johan Christian Constantin Brun (f. 1746 † 1836, se ovfr. S. 144). Han var den Gang kongl. Administrator ved den vestindiske Handel. Gjennem det Schimmelmansske Hus havde Brun gjort Frederikke Münters Bekjendtskab. Hendes Forældre ansaa ham for «et godt Parti»; men hun selv kunde ikke komme til nogen Beslutning og vaklede længe i en højst pinlig Tilstand. Da tilskrev hendes Fader hende et udførligt Brev, en hel Afhandling, hvori han søgte at vise Datteren, at der maatte ses et Fingerpeg fra Gud i den forunderlige Forbindelse af Omstændigheder, der havde ledet Brun til hende som Frier: stod hun imod, stødte hun Lykken fra sig. Saa gav hun da Agent Brun sit Ja, og 28. Juli 1783 stod Brylluppet. Men Ægteskabet var ikke lykkeligt. Der fandtes ikke nogen som helst fælles Interesse hos dem. Dog saa længe hendes Fader levede (til 1793), var Forholdet nogenlunde godt.

Faa Uger efter Brylluppet foretog Brun en Rejse til St. Petersborg for at afslutte sin Handelsvirksomhed der, og hans unge Hustru fulgte ham. Hjemreisen lagdes over Berlin og Hamborg; her glædede hun sig ved Omgangen med Klopstock. I Marts vendte Ægteparret tilbage til Kjøbenhavn, og i April fødte Fru B. en Søn, som efterfulgtes af endnu 4 Børn, hvoraf dog kun 3 Døtre naaede voxen Alder. I den strænge Vinter 1788 indtraadte

en Tunghørighed, som ikke forlod hende hele hendes Liv, men som dog hverken formaaede at slukke hendes Livsglæde eller at hæmme hendes ideale Stræben. Store Tidsrum tilbragte hun paa Rejser i Udlandet. Paa disse sluttede hun Bekjendtskab og Ven-skab med en Mængde fremragende og udmærkede Mennesker. I 1791 var hun første Gang i Paris, drog der fra til Sydfrankrig, hvor hun i Lyon lærte at kjende Matthisson, Naturskønhedens Sanger, som senere udgav hendes Digte. Fra Lyon drog hun til Genf, hvor hun særlig sluttede sig til Bonstetten, hendes platoniske Ven, som til sin Alderdom blev hendes stadige Korrespondent og tillige var hendes hyppige Ledsager paa Rejser; han levede ogsaa i længere Tid i hendes Hus i Kjøbenhavn. Med Fru Staël sam-levede hun ogsaa meget og har ved hendes Død med Kjærlighed givet en Skildring af hende. I «*Prosaische Schriften*» (1799—1801, 4 Bd.), «*Tagebuch einer Reise durch Schweiz*» (1800), «*Episoden aus Reisen*» (1808—18, 4 Bd.), «*Briefe aus Rom*» (1816), «*Römisches Leben*» (1833, 2 Bd.) kan man følge hendes brogede Rejseliv og ret lære at kjende hendes rige, digteriske Gemyt, ligesom hendes Skildringer ikke have mindst Værd som Bidrag til Tidens Kultur-historie.

Naar Fru B. var hjemme, tilbragtes Vinteren i Palaiet i Bred-gade i Kjøbenhavn og Sommeren paa det yndige Landsted Sophienholm ved Frederiksdal, som første Gang beboedes 1792. Modsætningerne mellem Husets Herre og Frue maatte strax falde enhver i Øjnene: Filisteriet paa den ene Side, Poesien paa den anden. Han kunde vel føle sig smigret ved at høre sit Hus aner-kjendt som det smukkeste og selskabeligste i Kjøbenhavn, men brugte dog enhver Lejlighed til at ytre sin Spot og sin Mis-fornøjelse med sin Hustrus «*poetiske Galskaber*», som han kaldte dem. Hendes Døvhed hindrede hende i at høre disse Spotterier; saaledes var den dog god for noget. Hun gjorde Erobringer, hvor hun traadte frem, ved sin elskværdige Personlighed, sin rige Aand og sine mangesidige Kundskaber. Hendes Helbred var stadig svagt; hun var plaget af Nerverlidelser, der ofte fængslede hende til Sygelejet. Men hendes Død indtraf dog pludselig og aldeles uventet i hendes 70. Aar, 25. Marts 1835, i Kjøbenhavn. Hendes Mand overlevede hende et Aar. Biskop Mynster, hendes mange-aarige Ven og gift med hendes Broderdatter, lyste i et saare skjønt Afskedsord Velsignelse over hendes Minde. Hendes Portræt er

lithograferet 1833. Om hendes yngste, tit besungne Datter, Ida Grevinde Bombelles, se II, 491.

Fr. Brun, Wahrheit aus Morgenräumen und Idas ästhetische Entwicklung, Aarau 1824. C. L. N. Mynster, Fra den ældre Tid, 1882. Samme, Meddelelser fra Frederik Münters og Frederikke Münters Ungdom, 1883. Borchsenius, Literære Feuilletoner, 1880, S. 1 ff. Oehlenschlägers Erindringer IV, 148 ff. Mynster, Medd. om mit Levnet S. 197 f. og Kirkel. Leiligheds-Taler II, 339 ff. J. G. Rists Lebenserinnerungen, Gotha 1880, I, 131 ff. J. L. Heiberg, P. A. Heiberg og Thomasine Gyllembourg, 1883, S. 441 ff. Fremtidens Nytaars-gave 1867.

A. Jantzen.

Brunchmann^x, Anders Henriksen (Bræmsonius), ¹⁶⁹⁰~~1686~~ — 1761, ^{var født i Halland 13-12.}
 Filolog og Matematiker. Efter at være bleven Student fra Københavns Skole 1710, 20 Aar gammel, finde vi ham 1715 og de nærmest følgende Aar som Alumnus paa Valkendorfs Kollegium. (Han tog teologisk ^{attestato 1715, men} Senere blev han Magister og var (fra 1727 af?) i en Række af ^{blev næppe nogen} Aar Decanus paa «Klosteret». Som saadan gjorde han sig særlig ^{gode Magist.} fortjent under Københavns Ildebrand 1728, i det det skyldtes ham — hvorledes, vide vi ikke —, at den endnu bevarede gamle Konsistoriebygning med sit uerstattelige Arkiv reddedes. Fra Dekanposten skal han have taget sin Afsked, fordi han ikke efter sin Anciennitet blev valgt til Provst. Siden levede han i stor Fattigdom, hvad der bevægede Konsistorium til 1751 at beslutte, «at den gamle B., som i Brandens Tid reddede Konsistorium, aarlig noget tilstrækkeligt af Trinitatis fattiges Penge maa tillægges». Han døde 1762 i en høj Alder. — Hans Skrifter vidne om en temmelig omfattende Lærdom, men hæve sig ikke over Tidens almindelige Standpunkt; saaledes hans «Grammatica lat. harmonica» (1734 og 1754), «Gramm. ebræa» (1727 og 1733), «Harmonia lingvarum Teutonicæ, Danicæ, Svecicæ», en kortfattet tysk og svensk Grammatik paa Dansk (1750), en lille Afhandling «de regula: Litteræ unius organi facile inter se permutantur» (1717 og som Tillæg til det foregaaende Skrift), der hviler paa Betragtningen af Hebraisk som det fælles Ursprog og gaar ud paa at forsvare forskjellige Ordaflædninger fra dette Sprog, o. fl. a. Han har ogsaa skrevet et Par Bøger af mathematisk Indhold, en «Arithmetica» (paa Dansk, 1744) og «Regnekunsten, Algebra, Geometria osv.» (1757). ^{Han døde i Okt 1761}

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Danske Saml. IV, 79. Engelstoft og Werlauff, Kbhvns Universitets-Bygning Hist. S. 44. 48. *Vilh. Thomsen.*
 Geneal. og biogr. Archiv 5. 349 ff.

Brunsmann, Johan, 1637—1707, Præst. B. fødtes i Throndhjem 30. Okt. 1637; hans Forældre vare Bernhard B., Præst og

Hospitalsforstander sammesteds, og Margrethe Mogensdatter. I sin Barndom forfulgtes han af Uheld; saaledes faldt han en Gang ned i en Kjælder, en anden Gang tabtes han i en Flod, hvorfra han blev trukket op mere død end levende; et svagt Helbred fulgte ham herefter hele Livet. Fra Thronhjems Skole skulde han 1658 sendes til Universitetet; men da Byen just var afstaaet til Sverige, maatte B. søge til Universitetet i Upsala, hvor han studerede Theologi i et Par Aar, indtil det efter den endelige Fredslutning lykkedes ham at slippe der fra. Efter at have aflagt et Besøg hos sine Forældre naaede han Kjøbenhavn i Foraaret 1661 og fortsatte sine Studier, kæmpende med Fattigdom. Imidlertid laa han paa Regensen og var en af dens ivrigste Disputatorer; 1668 blev han Rektor paa Herlufsholm, hvor han tilbragte 9 kummerfulde Aar. Skolens slette økonomiske Forhold gjorde Stillingen utaalelig, og B. led af religiøse Anfægtelser, som fik Udtryk i de litterære Arbejder, han hengav sig til. B. tog 1669 Magistergraden, opgav 1677 sit Embede og privatiserede derefter i Kjøbenhavn, beskæftiget med litterære Arbejder og Manuduktion, indtil han 1679 blev Præst ved Vartov Hospital, Børnehuset og Pesthuset, fra 1685 dog kun ved Vartov. I dette Embede døde han efter langvarige Lidelser 25. Juli 1707. B. giftede sig 1687 med Magdalene Klauman, en velhavende Enke med flere Børn; da hun døde 1700, voldte Skiftet med disse ham store Bryderier.

B. var en meget frugtbar Forfatter. Medens han var Rektor, udgav han to Skrifter, der begge vakte megen Opsigt; 1673 oversatte han Frants Spiras Fortvivlelses Historie, der handler om, hvorledes denne lærde, som gik over til Protestantismen, for Inkquisitionen fornægtede sin Tro og bukkede under for Fortvivlelsen over sin Synd. Dette Skrift sendte B. den berømte Niels Steensen i Hænde, som maatte anse sig for angreben derved; en theologisk Polemik udspandt sig heraf, og B. førte den med en Voldsomhed, ja Raahed, der kun finder sin Undskyldning i hans af Sygelighed forpinte Aand. Det næste Skrift, som B. lod trykke, er det, der mest har bragt hans Navn til Nutiden, det berygtede «Kjøge Huskors» (1674), som udkom i en Mængde Oplag, sidste Gang 1870; de gyselige Djævleanfægtelser og Hexehistorier, han beskrev deri, gjorde megen Fortræd ved at vække den hendøende Sans for sligt, og uden dens Impuls havde Besættelseshistorien i Thisted (II, 366) næppe udviklet sig; endog paa Latin og Tysk overførtes Skriftet. B.s hidsige Kampiver viste sig ogsaa, da han indlod sig i heftig

Strid med den tyske Præst Lyser, der forsvarede Polygamiet; omfangsrige Skrifter med pompøse Titler udarbejdedes paa begge Sider, indtil Lysers Død gjorde Ende paa Fejden. B.s Forfatterfysiognomi viser sig fra en mere tiltalende Side i de Samlinger af sine egne Salmer, han 1676 og 1687 udgav; i dem finde vi en Kristens Hjertesuk, men ingen Digtets Aand. Et Par theologiske Værker, nogle sproglige Afhandlinger og et kalendarisk Skrift haves ogsaa fra B.s Haand, og naar hertil søjes, at han stod i levende Brevvexel med udenlandske Theologer og indenlandske lærde, er det klart, at han ikke har sparet sin Pen. Uro og Strid fulgte ham Livet igjennem, og i sine sidste Aar fortrædigedes han meget af den opdukkende Pietisme, der uheldigvis havde fundet en god Jordbund i Vartov.

Wad, Rektorerne p. Herlufsholm S. 171 ff.

G. L. Wad.

Bruun, jvfr. Brun.

Bruun, Bertel, 1767—1827, Kjøbmand og Fabrikant. Han er født 4. Juli 1767 i Fredericia; Faderen var Justitsraad, Borgmester og Stadshauptmand Johannes Iver B. og Moderen Maren f. Pagh. 1783—84 besøgte han en Handelsskole i Hamborg, deltog derefter i 7 Aar i Faderens Handels- og Fabrikvirksomhed, i hvilken Tid han 2 Gange aarlig berejste de danske Provinser, og etablerede sig 1791 som selvstændig Kjøbmand i Fredericia, hvor hans Virksomhed hurtig skaffede ham Anseelse. Fra 1793—1808 var han Raadmand i Byen. 1804 anlagde han her en Klædefabrik, drev tillige med den, efter sin Faders i samme Aar indtrufne Død, en af denne anlagt Tobaksfabrik, forestod et stort Avlsbrug og havde indtil Krigen i 1807 ikke faa Skibe i Søen. 1809 anlagde han sammen med Kammerraad Tetens en Fabrik for militært Klæde i Viborg; den flyttedes dog snart til Tugthuset i samme By, hvor den forestodes af B. indtil 1824. Han havde i Mellemtiden købt Asmildkloster ved Viborg med 2 tilliggende Vandmøller, Sønder Mølle og Aale Mølle, og til denne sidste, der fik Navnet Bruunshaab, henlagde han i 1821 den hidtil i Fredericia drevne Klædefabrik; Bruunshaab er den første Klædefabrik her i Landet, der forsynedes med Cockerilske Maskiner. Ved Sønder Mølle fik han en Hørtilberedningsmaskine i Gang, og ved Siden heraf kan det endnu erindres, at han virksomt interesserede sig for Mostfabrikation, i Fredericia drev han en Chokoladefabrik, ved Snoghøj et Kalkværk og ved Asmildkloster et Teglværk, ikke at

tale om hans betydelige Handelsforretning i Fredericia. Han var i det hele utrættelig virksom, og det ikke alene i sine egne, men ogsaa i offentlige Anliggender; ham skyldes det saaledes væsentlig, at Fredericia fik en ny Havn, at Nørre Aa blev gjort sejlbar indtil Bruunshaab, og at der blev lagt en Dæmning over Viborg Sø. Han døde som Justitsraad 16. Juni 1827. 7. Nov. 1792 havde han ægtet Magdalene Barbara Brøchner (f. 3. Juli 1768 † 10. Jan. 1831), Datter af Konsistorialraad og Provst Hans B. Deres ndfr. nævnte Søn Johannes Iver B. fortsatte væsentlig Faderens Fabrikvirksomhed.

Hiort-Lorenzen, De Fredericia-Bruun'sers Slægtetog, 2. Udg. Handels- og Industri-Tid. 1827, S. 279 ff. Erslew, Forf. Lex. C. Nyrop.

Bruun, Camillo, 1818—80, Forfatter. C. B., Søn af Oberstlieutenant i Kjøbenhavns Borgervæbning, Vognmand Johannes Severin B. og Hendrine Margrethe f. Brøndt, er født i Kjøbenhavn 3. Febr. 1818; han undervistes i det v. Westenske Institut, som han forlod i Efteraaret 1834; næste Aar kom han i Lære i Waisenhusets Bogtrykkeri, og fra 1837—43 opholdt han sig — til Dels ved Understøttelse af det Rejersenske Fond — i Tyskland og Frankrig. Efter sin Hjemkomst købte han sig et Bogtrykkeri i Hjørring, hvor han i 1848 ægtede Elise Frederikke Koefoed (f. 25. Juli 1821 † 27. Nov. 1886), Datter af By- og Herredsfoged, Justitsraad K. sammesteds. Fra 1843³ var han Redaktør og Udgiver af «Hjørring Amtstidende», som han 1869 solgte tillige med Trykkeriet, og flyttede *det meste* ~~da~~ til Kjøbenhavn, hvor han blev ansat som Assistent i «Bikuben». Efter et Aars Sygeleje døde han 4. Juni 1880. — Han har skrevet «Fra Vendsyssel, Rejseindtryk og Optegnelser» (1865), «Sang og Saga, lidt Kvidder og Kvad», en Digtsamling (1866), «Ved Strand og Klit» I, Fortællinger og Skitser (1875), «Hvad Marehalmen fortalte» («Ved Strand og Klit» II) (1876), «Gjennem hundrede Aar, smaa Tids- og Karakterbilleder i biografisk Ramme» (1879), en Skildring af hans Faders og Bedstefaders Liv, «Stop», Vaudeville i 1 Akt, opført paa Kasino (1866) og «Fjældluren», romantisk Sangdrama, antaget til Opførelse paa det kgl. Theater (1872). Desuden har han til «Fremtidens» Nyaarsgaver, «Fædrelandets» Feuilleton, «Nutiden», forskellige Almanakker, «Nær og fjærn», «For Idé og Virkelighed» o. fl. St. leveret Digte, novellistiske Skitser, topografiske Afhandlinger osv., og i «Fremtidens» Rejsehaandbog har han skrevet Afsnittet «Det nordlige Jylland». Ved hans Død laa en Digtsamling omtrent færdig fra hans Haand.

Erslew, Forf. Lex.

Nic. Bøgh.

Bruun, Carl, —1846, Skuespiller. B., som var en Søn af nedennævnte Professor Thom. Christ. B., blev i en meget ung Alder Elev i den dramatiske Skole og debuterede paa Hoftheatret 5. April 1807 som Jocrisse i «Skjælmen og Dosmeren». Han blev ikkun Elev af Skolen, fordi en kgl. Resolution bestemte, at ingen maatte antages ved det kgl. Theater uden at have nydt Undervisning i den. Allerede ved sin første Optræden viste han sig ved sit store komiske Talent og ved sin kunstneriske Ro i Fremstillingen som en sjælden dygtig Kunstner. Han var lavstammet af Figur med et godmodigt, aabent Ansigt, en behagelig Talestemme, et naturligt Lune og en Trohjærtethed i sin Komik, der strax vandt udelt Bifald, og han forstod i en sjælden Grad at vække Tilskuernes Latter ved en ubetydelig Mineforandring eller Bøjning af Stemmen. Der tilfaldt ham snart et temmelig betydeligt Repertoire, i hvilket han fik Lejlighed til at vise sit Talents mange forskellige Sider, særlig som opvakte Knøse, Bønder og gamle Mænd, og blandt Roller fra denne Periode af hans Kunstnerliv kan man særlig mærke Dalby i «Skuespilleren mod sin Vilje», Bondedrengen Jacob i «Erasmus Montanus», Toby i «Kobbersmedden» og Hans Molkus i «Galningen». B.s egentlige Berømthed skriver sig dog fra den Tid, da han begyndte at optræde som Sanger. Han var i Besiddelse af en høj Baryton af en ualmindelig skøn og indsmigrende Klang, og han forstod at bruge sine Stemmemidler med en saadan Smag og Inderlighed, at han snart blev Publikums erklærede Yndling. Som nogle af hans Glanspartier i saa Henseende nævnes Marcel i «Fruentimmerhaderen», Conrad i «Husarerne paa Frieri», Rideknægten Lorange i «Kjærlighedsintrigen i Vinduerne» og Dandini i «Cendrillon». Men just som han stod i sin fuldeste Glans, forgudet af Publikum og afholdt af alle sine Kammerater, tog han ganske pludselig sin Afsked med 200 Rdl. i Vartpenge i 2 Aar. Hans sidste Optræden var 25. Maj 1814 i «Cendrillon». Grunden til, at han trak sig tilbage fra Scenen, skal have været Sorg over, at Skuespillerinden Jomfru Thomsen, hvem han længe i al Stilhed havde elsket, giftede sig med Sangeren Zinck. Han tog Ophold i Landsbyen Lundtofte, slog sig i sin Melankoli til Drik og lod sig kun et Par Gange bevæge til at optræde paa det kgl. Theater for at hjælpe sine Kolleger ved deres Beneficeforestillinger, og ved enhver saadan Lejlighed — senest 7. Febr. 1816, hvor han sang Marcel i «Fruentimmerhaderen» — modtoges han med endeløs Jubel af Publikum.

Efter i nogle Aar at have lidt af heftige Krampeslag henfaldt han i sine sidste Leveaar til en godmodig, stille Idiotisme, hvori alle Minder om hans korte, æventyrlig skjøne Kunstnerliv gik under, og døde i Kjøbenhavn 11. Nov. 1846 saa forglemt af alle, at han allerede var begravet, da Rygtet fortalte, at den tidligere «guddommelige» C. B. var død.

Overskou, Den danske Skueplads IV.

Edgar Collin.

Bruun, Carl, 1805—83, Præst, er født 19. Febr. 1805 i Aalborg. Hans Fader var Oberstlieutenant og Toldkasserer Johan Jacob B., hans Moder hed Christiane Margrethe f. Bülow. Han blev Student fra Aalborg Skole 1823 og theologisk Kandidat i Juli 1829. Knap et Aar efter blev han ordineret og var 1830—32 personel Kapellan i Grevinge paa Sjælland; her fra kom han først som Hjælpepræst og senere som personel Kapellan til Taarnby paa Amager. Senere blev han (1839) residerende Kapellan i sin Fødeby, ved Frue Kirke, og dermed tillige Sognepræst til Sønder Tranders. Fra 1846 til 1859 er hans Navn knyttet til Garnisonskirke i Kjøbenhavn, dels som resid. Kapellan, dels (fra 1853) som Sognepræst. Han besad megen Hjærtensgodhed og en smuk, harmonisk Fremtræden; han var derfor i høj Grad afholdt af de mange, med hvem han kom i Berøring; men han nød tillige et stort Ry som Prædikant, for hvilken Virksomhed han havde særdeles gode ydre Betingelser. Den anstrængende Embedsgjerning i Hovedstaden tog imidlertid paa hans Helbred, og han søgte derfor Befordring; i 1859 blev han Sognepræst i Sverborg paa Sjælland, hvor han virkede i henved 24 Aar. I over 15 af disse Aar var han tillige Provst for Hammer og Tybjerg Herreder og vandt ogsaa i denne sidste Stilling et med rette særdeles agtet Navn. Kort efter at han paa Grund af Alder og Svagelighed havde faaet sin Afsked (Dec. 1882), døde han, 4. Maj 1883, før han endnu havde forladt sin Præstegaard. I over 40 Aar (fra 1832) var han gift med sit Søkendebarn Julie Augusta f. Bruun (f. 1809), en Datter af Kommandør i Flaaden Eusebius B. — Hans Forfatterskab indskrænker sig til nogle Taler.

Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 496 f.

V. Schousboe.

Bruun, Carl Alfred, f. 1846, Forfatter. Carl B. er født 10. Febr. 1846 i Rødby, hvor Faderen, Adam Ludvig B., der senere blev forflyttet til Assens, var Toldforvalter; Moderen hed Dorothea

Marie f. Schou. 12 Aar gammel kom han til Kjøbenhavn, hvor han i 1864 dimitteredes fra det v. Westenske Institut. I nogle Aar studerede han Medicin og Historie, men rejste saa i 1869 til Rom, hvor han blev Sekretær hos den danske Konsul Bravo. Her skrev han Romanen «Fra et Hjørne af Kirkegaarden», der udkom 1873. Efter sin Hjemkomst til Danmark indtraadte han 1871 i Redaktionen af «Berlingske Tidende», ved hvilket Blad han siden 1873 med anerkjendt Dygtighed har redigeret Artiklen om Udlandet, ligesom han ogsaa sammesteds i en længere Aarrække har skrevet værdifulde Anmeldelser af Kunstudstillingerne paa Charlottenborg. I de senere Aar har han end videre under Pseudonymet «Cab» leveret en Række Biografier og Artikler, mest om udenlandske Forhold, til «Illustreret Tidende». Endelig har han udgivet Davilliers og Dorés Rejseværk «Spanien i ældre og nyere Tid» (1878) og skrevet «Pompeji, dets Historie og Mindesmærker» (1881) og «Kjøbenhavn, en illustreret Skildring af dets Historie, Mindesmærker og Institutioner» (endnu ikke afsluttet). Ogsaa til Journalistkalenderen «Danmark» har han leveret biografiske Artikler. — 25. Sept. 1874 ægtede han Henriette Brünnich, Datter af Toldassistent Christian Gregers B.

Nic. Bøgh.

Bruun, Carl Gregers, f. 1829, Ingeniør. Han er Søn af Postmester i Nykjøbing p. F. Hans Christian Hansen B. († 1871) og Emilie Nicoline Christine f. Schjerning og er født 7. Marts 1829. Da Faderen senere blev Ejer af Aarø Sund Post- og Færgegaard, blev han sat i Haderslev Latinskole. I 1854 blev han polyteknisk Kandidat og Aaret efter ansat som Digekonduktør i Hertugdømmet Slesvig, i hvilken Stilling han havde den lokale Ledelse af den store Slusebygning ved Højer og Syderhever Kog, ligesom han fremsatte Plan til de slesvigske Halligers Beskyttelse mod Søens Angreb. Da han i 1864 af den tyske Regering blev afsat fra sit Embede, flyttede han til Odense, hvor han en kort Tid virkede som Stadsingeniør (1866—69). Allerede i 1865 var B. fremkommen med Forslag til en stor Havn uden for Graadybets Barre, hvilket gav Anledning til, at han af Staten fik overdraget Udførelsen af Forarbejderne til og Projekteringen af den senere i alt væsentligt efter B.s Planer udførte Havn ved Esbjerg, som han dog personlig altid har anset for mindre heldig beliggende end den af ham oprindelig foreslaaede Havn ved den aabne Kyst. Forskjellige mindre Arbejder som Lundeberg Havn og Kystbeklædningen ved Aarhus

skyldes ogsaa B., men hans væsentligste Værk er de store Arbejder ved Nissum Fjord. Her var alt to Gange tidligere til Fjordens Aflukning opført Sluser, som dog ikke holdt Stand imod Havet, og det gamle Thorsminde Udløb havde i lang Tid været til betydelig Ulempe for de til Fjorden stødende Sogne. B. opførte da som ledende Ingeniør for det engelske Selskab, der havde Koncession paa Tørlægningen af Fjorden, paa et nordligere Sted i Klittangen den nuværende Thorsminde Kanal og Sluse, der gjennem sine 10 Aabninger kan bortlede indtil 6000 Kbfd. Vand i Sekundet, og som efter det gamle Løbs Lukning beskytter den bag ved liggende Egn mod Stormfloder, et Anlæg, der tager sin Plads blandt de større Værker ved Nordsøens Kyster. Senere tørlagdes den 2500 Tdr. Land store Felsted Kog i det indre Fjordareal, men da Selskabets Koncession udløb, standsedes Arbejderne og dermed B.s Virksomhed som Ingeniør, hvilken han derefter opgav. — 26. Maj 1860 ægtede B. Johanne Diderikke Boeck, Datter af Regeringsraad Joh. Chr. B. i Serampore.

Hiort-Lorenzen, De Fredericia-Bruun'ers Slægtbog, 2. Udg., S. 22 f.

Ch. Ambt.

Bruun, Christian Walter, f. 1831, Bibliothekar og Historiker. Chr. B. er født i Kjøbenhavn 9. ell. 10. Dec. 1831. Hans Forældre ere fhv. Artillerikapitajn C. F. B. og Bolette Marie f. Becker. Efter 1850 at være bleven Student og 1857 at have taget filologisk-historisk Embedsexamen blev han i Efteraaret 1857 ansat som Volontær ved det store kongelige Bibliothek og avancerede her i de følgende Aar saa hurtig, at han 20. Marts 1863 som Bibliothekar blev stillet i Spidsen for denne Institution. To Aar senere fik han Justitsraadstitel, 1867 blev han Medlem af det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, hvis Forstander han tillige har været siden 1882, 1871 optog det kgl. norske Videnskabernes Selskab i Thronhjem ham til Medlem, og ved Kjøbenhavns Universitets Firehundredaarsfest 1879 kreeredes han til Æresdoktor. 1859 havde han ægtet Charlotte Justiniane Bruun.

Interesse for Arkæologi og Antikviteter havde i B.s Studenterdage ligget ham nærmest og bragte ham den Gang (1855) til at besvare en af Universitetet udsat Prisopgave: «en historisk Skildring af det branchidiske Orakel og den didymæiske Apollos Tempel ved Milet», for hvilken Besvarelse der tildeltes ham «et hæderligt Accessit». Men slige Studier vege efter hans Ansættelse ved det

store kgl. Bibliothek for den her mere nærliggende Syssel med dansk Litteratur og dernæst ogsaa med dansk Historie. B. har paa disse Omraader virket med stor Energi og Flid. Man har fra hans Haand en Række bibliografiske Arbejder, særlig med Hensyn til Reformationstiden og den Holbergske Periode, han har givet en Beskrivelse af de illuminerede Haandskrifter, der findes i det store kgl. Bibliothek, og han har i en Række større eller mindre Skrifter og Afhandlinger behandlet litterærhistoriske og rent historiske Æmner. For vor Marines Historie synes han at have haft stor Forkjærlighed, saaledes som det træder frem ved hans større Skrifter «Curt Sivertsen Adelaer» (1871) og «Slaget paa Kolberger-Heide 1. Juli 1644» (1879) samt ved Afhandlingen om «Niels Juel og Hollænderne» («Danske Samlinger» 2. Række, 1. Bind, 1871) og «Admiral Lord Nelson og Peter Willemoës» (1882). Ved Siden deraf har Enevældens første Tid indtil Frederik IV's Død været behandlet af ham i et Par større Arbejder: «Frederik Rostgaard og hans Samtid» (2 Bind, 1870—71) og «Gunde Rosenkrantz» (1885), ligesom han med Hensyn til samme Tid har behandlet Cai Lykkes Historie (1886) og søgt at paavise den virkelige Sammenhæng med Enevældens Indførelse i Danmark 1660 (i «Historisk Tidsskrift» 5. Række, 2. Bind samt ved en særlig udkommen Afhandling: «Enevældens Indførelse i Danmark og Kongelovens Tilblivelse», 1887).

Af større Udgiverarbejder kan nævnes B.s Udgave af Holbergs «Epistler» med oplysende Anmærkninger (1865—72); han har været Medudgiver af det 12 Bind omfattende Tidsskrift «Danske Samlinger for Historie, Topografi, Personal- og Litteraturhistorie», hvortil han selv har leveret en Mængde Bidrag, han har siden 1865 udgivet «Aarsberetninger og Meddelelser fra det store kongelige Bibliothek» og ledet Udgivelsen af «Bibliotheca Danica, en systematisk Fortegnelse over den danske Litteratur fra 1482—1830» (1873 ff.).

Ved denne omfattende og fortjenstfulde litterære og videnskabelige Virksomhed har B. dels fremmet Bog- og Litteraturkundskab vedrørende vort Fædreland, dels ydet en Række værdifulde Oplysninger med Hensyn til historiske Forhold og Personligheder. Adskilligt har han bragt til fuldstændig Klarhed, paa andre Punkter har han givet vigtige Bidrag til vanskelige Spørgsmaals Behandling.

Levnedsbeskrivelser af de ved Kbhvns Universitets Firhundredaarsfest promov. Doktorer.

E. Holm.

Bruun, Ernst Martinus Calvinus Luther, f. 1817, Polytekniker. Han er født 1. Nov. 1817 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Cand. phil., Lieutenant Jens Worm B., den Gang ernærede sig som Lærer (han døde 6. Okt. 1836 som Førstelærer ved Frue Sogns Borgerskole i Aarhus); Moderen var Hedevig Juliane f. Heber. Han blev Student fra Aarhus Kathedralskole 1836, Cand. phil. i 1837 og polyteknisk Kandidat i anvendt Naturvidenskab 1842. Han fik derefter i 1843 Ansættelse som Assistent hos Stads-guardeinen, hvilken Stilling han bevarede til 1861 med den Afbrydelse, som fulgte af, at han i 1848 og 1849 var frivillig med i Krigen; han deltog i 1849 som Lieutenant i Slagene ved Kolding og Fredericia. 1859 blev han ansat i sin nuværende Stilling som Justermester i Kjøbenhavn. Fra 1853—84 har han redigeret det af Industriforeningen i Kjøbenhavn udgivne Tidsskrift, hvori han bl. a. (1864) har meddelt «nogle Oplysninger om Justeringsvæsenet her i Landet»; desuden har han virket som Privatlærer, navnlig siden 1853 i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn i Naturhistorie, Fysik og Matematik. Fra 1843—51 tog han ivrig Del i Studenterlivet og «kreerede» bl. a. forskellige Roller i de da fremkommende Hostrupske Komedier (Mad. Schmidt i «Gjenboerne», Præsten i «Intrigerne», Peter Ravn i «En Spurv i Tranedans»), ligesom han spillede Skrøders Rolle i Fabers «Stegekjældereren». Fra sin tidligste Barndom syslede han med Musik uden dog at modtage nogen egentlig Undervisning deri og komponerede efterhaanden en Del Sangmelodier, af hvilke Hostrup har benyttet adskillige, f. Ex. i «Æventyr paa Fodrejsen». — 26. Jan. 1849 ægtede han Trine Amalie Steenberg (f. 3. Okt. 1819), Datter af Pastor Jacob S. i Viby.

C. Nyrop.

Bruun, Frederik, f. 1816, Fængselsdirektør. Han er født i Aalborg 22. Juli 1816 og Broder til ovfr. nævnte Provst Carl B. († 1883). Hans Hustru (siden 1850) er Elisabeth f. Wigelsen, Datter af Generalkrigskommissær og Toldinspektør B. K. B. W. B. blev Student fra Herlufsholm 1837 og tog theologisk Embedsexamen 1844. I 1845 blev han ansat som Assistent ved Viborg Straffeanstalt, og fra den Tid helligede han sig til Fængselsvæsenets Tjeneste. Faa Aar i Forvejen var der af C. N. David sat en Bevægelse i Gang for en Reform paa dette Omraade i Danmark. Denne førte til en kgl. Resolution af 25. Juni 1842. Ved Udførelsen af den heri fastsatte Reform havde man Brug for en

Mand med Kundskaber og Interesse for Sagen. B. blev Manden. Saaledes udnævntes han 1850 til Inspektør for Viborg Straffeanstalt og gik nu som Bestyrer fra den ene Anstalt til den anden, efterhaanden som de opførtes. I 1853 blev han Inspektør for Horsens Straffeanstalt. Da David tog sin Afsked som Overinspektør for Fængselsvæsenet, blev B. i Jan. 1859 konstitueret i denne Stilling og udnævntes s. A. tillige til Direktør og Inspektør ved Vridsløselille Straffeanstalt. I 1861 blev han Chef for Fængselskontoret under Justitsministeriet, i det den tidligere Post som Overinspektør for Fængselsvæsenet ophævedes, og i 1869 tillige Direktør for Christianshavns Straffeanstalt. I 1873 overgik han som Inspektør til samme Straffeanstalt, men vedblev at være Direktør ved Vridsløselille. Han forenede saaledes 4 af de 7 overordnede Stillinger i Fængselsvæsenet i sin Person. Af disse har han nu Stillingerne som Direktør og Inspektør ved Christianshavns Straffeanstalt tilbage. Paa samme Tid nemlig (1883), som Korruptionen i Horsens Straffeanstalt kom for Dagen, ramtes B. af et apoplektisk Anfald og tog kort efter sin Afsked som Chef for Fængselskontoret. 1860 blev han Justitsraad, hvilken Titel han nedlagde 1872.

Ligesom han tidlig kom til at tage Del i Udførelsen af Fængselsreformen under Davids Overledelse, saaledes stod han fra 1859 som den ledende, og det kan derfor ikke være andet, end at hans Virksomhed maa have efterladt sig Spor. I Arv efter sin Forgænger i Overbestyrelsen tog han de to nye Straffeanstalter i Horsens og Vridsløselille, begge Typer for den fastslaaede Reform. Han var imidlertid ingen Tilhænger af Cellestraffen, som den udførtes i Vridsløselille. Paa den anden Side maa det erkjendes, at han bestræbte sig for at føre Reformen videre under Hensyn til den Udvikling, der i Tidens Løb foregik i Fængselsvæsenet, ved Siden af at han søgte at hidføre Orden og Disciplin, et korrektere Regnskabsvæsen og forbedret Arbejdsvirksomhed ligesom ogsaa den bedst mulige Ordning ved Fangernes Fordeling i de forskellige Straffeanstalter. Saaledes samlede han alle Kvindefangerne i Kvindefængselet paa Christianshavn, som opførtes under hans Ledelse. Ogsaa for de ukonfirmerede Fanger indførte han den efter Forholdene bedst mulige Ordning. Endelig har han Fortjenesten af den ved kgl. Anordning af 13. Febr. 1873 indførte Progression i Tugthusstraffen, ihvorvel det erkjendtes, at den ikke i et og alt traf det rette. Som det vil ses af det foranstaaende, var det

væsentlig paa de ydre, praktiske Sider af Sagen, at B. udfoldede en ikke ringe Virksomhed, der hidførte heldige Resultater i flere Retninger.

Foruden en Beretning i 1871 om Arrestvæsenets Tilstand har han afgivet 5 Beretninger om Straffeanstalterne fra Aarene 1859—83, ligesom han har skrevet flere mindre Artikler om Spørgsmaal i Fængselssagen i inden- og udenlandske Tidsskrifter. Disse Beretninger ere affattede med Interesse for Sagen, vidne om megen Kundskab og rig Erfaring og havde et stort Forspring for Beretningerne i de øvrige nordiske Lande. Den af B. i 1867 udgivne Bog «Om Fuldbyrkelse af Strafarbejde» er vel et Kampskrift, særlig et Forsvar for den siden efter indførte progressive Tugthusstraf, men den vil dog altid bevare sig en Plads som et Indlæg af Interesse i Tidens Strid om Straffesystemerne. *Fr. Stuckenberg.*

Bruun, Fritz Theodor, f. 1835, Gartner. Han fødtes 18. Dec. 1835 i Kjøbenhavn som 3. Søn af den i 1855 afdøde Kommandørkapitajn Palle Chr. B.; han var først bestemt for den polytechniske Bane, men ombyttede den snart med Havevæsenet og tog Gartnerexamen i 1857. Han var derefter i flere Aar ansat i den botaniske Have i Kjøbenhavn samt ogsaa i Kew-Gardens i England, hvorfra han vendte hjem for ved 1. Infanteriregiment at deltage i Krigen i 1864. B. opholdt sig saa i nogle Aar i Spanien som Bestyrer af flere store Haver, særlig hos Hertugen af Frias og hos Hertugen af Fernan-Nuñez, og blev efter sin Tilbagekomst udnævnt til kongelig Slotsgartner ved Bernstorff fra 1. April 1868. Sammen med denne Stilling forbandt han en Tid lang Virksomhed som Docent ved Rosenborg Gartnerlæreanstalt, har leveret adskillige Bidrag til vore Havebrugs-Tidsskrifter samt har skrevet den gartneriske Afdeling af det i 1877—83 udkomne indholdsrige Værk «Landbrugs-Ordbog». Han ægtede i 1869 senere afdøde Godsejer A. N. Winkels Datter Olivia. *T. Rothe.*

Bruun, Gottlieb Franciscus Schönheyder, f. 1825, Godsejer. Født paa Asmildkloster 13. Dec. 1825, Søn af ndfr. nævnte Konferensraad Pet. Dan. B., modtog han sin Uddannelse til Landmand paa Hofmansgave, udnævntes 1847 til Landmaaler og overtog 1848 Bestyrelsen af Faderens Ejendom, Hovedgaarden Asmildkloster, af hvilken han blev Ejer ved Faderens Død 1864. Hans ualmindelige administrative Evner henledede snart Regeringens

Opmærksomhed paa ham, og den har i over 30 Aar anvendt ham til saa godt som ethvert offentligt Hverv uden for den egentlige Embedsgjærning, ligesom ogsaa hans Medborgere have benyttet hans Kræfter til al Slags kommunalt Arbejde. Han har i 23 Aar været Formand i Asmild-Tapdrups Sogneraad, blev 1854 Landvæsenskommissær, 1860 og 1861 Formand i Viborg Amts Tiendekommissioner, 1862 Formand i Præstegaardskommissionen, 1863 Forstkasserer i Viborg og Feldborg Distrikter, 1866 Amtsraadsmedlem, 1869 Formand for Jærnbane-Taxationskommissionen i Nørrejylland m. m. m. For Midtjyllands Opkomst har han virket ihærdig og var Medstifter af det danske Hedeselskab, i hvis Repræsentantskab han har været Formand siden 1872, hvorhos han har været Formand for Repræsentantskabet i Herning Hedebank siden dens Oprettelse. Endelig deltog han i Stiftelsen og Bestyrelsen af Oldsagsamlingen i Viborg, og han er Direktør for Viborg Sparekasse. 1875 udnævntes han til Etatsraad. Han ægtede 20. April 1855 Nicoline Franzine Laurenze Buchwaldt (f. 3. Avg. 1831 i Viborg), Datter af Grosserer Andr. Sev. Morel B. i Kjøbenhavn.

Hiort-Lorenzen, *De Fredericia-Bruun'ers Slægtbog*, 2. Udg.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Bruun, Hans Brøchner, 1793—1863, Handelsmand, Stænderdeputeret, Søn af ovennævnte Bertel B., var født 18. Juli 1793 i Fredericia og overtog, efter at have deltaget i Faderens omfattende Forretning, i 1826 Assens Færgevæsen tillige med sin s. A. (11. Nov.) afdøde yngre Broders, Agent Søren Wedege B.s, Kjøbmandsforretning i Assens, i hvilken Bys kommunale Anliggender han tog fremragende Andel som Kommunalbestyrelsens Formand 1839—57. 1836 udnævntes han til Transportforvalter. B., der 1827 fik Titel af Agent, var 1835—48 Medlem af Roskilde Stænderforsamling, hvor han stillede flere gennemgribende Forslag, hvis Gjennemførelse dog var en senere Tid forbeholdt, 1836 om Konsumtionens Ophævelse, 1838 om Oprettelse af en Livsforsikringsanstalt for Statsregning, 1840 om Forandringer i Aagerloven og om Skattebevillingsret, 1846 om almindelig Værnepligt. Han var ogsaa Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling. Han døde 1. April 1863 i Assens og havde 6. Juni 1818 ægtet Hanne Antonie Jacobine Christiane Plum (f. 17. Febr. 1798 i Slagelse, † 19. Jan. 1878 i Kjøbenhavn), Datter af Biskop Fred. P. i Odense.

Hiort-Lorenzen, *De Fredericia-Bruun'ers Slægtbog*, 2. Udg.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Bruun, Johan Jacob, 1715—89, Maler, var Søn af Thomas B., Raadmand, Byskriver og Postmester i Slagelse, og Dorothea Sophie f. Mylius. Som Maler var han uden Betydning, skjønt enkelte af hans «Perspektivskilderier» bleve kjøbte af Kongen, efter at Thurah havde attesteret, at de vare «meget sirlig i alle Haande Kulører forfærdiget og udført», og hans væsentligste Adkomst til at mindes er hans «Novus atlas Daniæ», en Række Prospekter af danske Byer og Slotte (1761), meget slet stukne af Kobberstikkeren Hans Qvist, til hvilket Foretagende B. nød kongelig Understøttelse. En Del Smaabilleder af B., mest Akvareller, ere paa Rosenborg. I Struensees og Guldbergs Dage, da Kunsternes Vilkaar bleve endnu uslere end tidligere, lagde B. Kunsten til Side og opnaaede en Ansættelse som Inspektør ved Salpeterværket i Hillerød. I denne By døde han 1789. Han havde 5. Juli 1741 ægtet en Dame af anset og velstaaende Familie, Ane Cathrine Basballe (f. 1723 † 1789); med hende havde han 2 Sønner og 3 Døtre. B. var Broder til Etatsraad og Generalprokurør i Søetaten Andreas B. († 1798) — der atter var Farfader til ovenstaaende Provst C. B. og Fængselsdirektør F. B. — og til Rasmus B., Skoleholder paa Fredensborg († 1774), Fader til den i 1800 afdøde Theatermaler Thomas B.

Weilbach, *Konstnerlex.* Lengnick, *Fam. Bruun.* Meier, *Wiedewelt* S. 245. Samme, *Fredensborg* S. 174. 180. *F. J. Meier.*

Bruun, Johannes Iver, 1795 — 1836, Fabrikant. Han er født 28. Juni 1795 i Fredericia og Søn af ovfr. nævnte Bertel B. 16 Aar gammel kom han til Kjøbenhavn, hvor han i 3 Aar studerede Kemi, Fysik, Botanik, Maskintegning, Bogholderi m. m., hvorpaa han i 6 Aar var sysselsat i Faderens Fabrikker i Fredericia og Viborg, ligesom han deltog i Bestyrelsen af Faderens Ejendom Asmildkloster. 1819 foretog han en Udenlandsrejse, paa hvilken han blev opmærksom paa de nye Cockerilske Maskiner til Klædefabrikation, som derefter bleve forskrevne til den nye, af hans Fader anlagte Klædefabrik Bruunshaab ved Viborg, som han blev Bestyrer og efter Faderens Død (1827) Ejer af. 1830 udvidede han sin Virksomhed ved at købe den nærliggende Skovsgaard, hvor han anlagde en Filialfabrik, Vibæk, ja han var umiddelbart før sin Død virksom for at komme til at overtage den af den norske Stat nedlagte Klædefabrik paa Kongsberg. Først efter hans Død, 26. Jan. 1836, indløb den norske Regerings indvilligende Svar. 12. Maj

1826 havde han ægtet Maria Hansen (f. 25. Nov. 1804), der overlevede ham.

Ursin, Dsk. Almenlæsning II, 97 f. Erslew, Forf. Lex. Hiort-Lorenzen, De Fredericia-Bruun'ers Slægtbog, 2. Udg. C. Nyrop.

Bruun, Mads Pagh, 1809—84, Politiker. 3 Brødre af Navnet Bruun have deltaget i det parlamentariske Liv efter Stænderinstitutionens Indførelse, Sønner af den ovfr. nævnte driftige Kjøbmand Bertel B., som havde sit Hovedkontor i Fredericia og siden stiftede en Filial i Assens, der senere samlede hele Forretningen. Af dem er den ældste, Agent Hans Brøchner B., nævnt ovenfor; Peter Daniel B. omtales nedenfor; den yngste, Mads Pagh B., fødtes i Fredericia 5. Sept. 1809, blev Student fra Byens Institut 1826 og tog 2. Examen Aaret efter, men forlod saa Studeringerne for at slaa ind paa praktisk Livsgjærning. Han tog Plads paa Kontoret i Assens, men gik senere til Udlandet (Amsterdam, London, Hull) og tilbragte hermed 8 Aar, indtil han i 1835, sammen med Broderen Johannes Iver B., blev Medejer og Enebestyrer af Klædefabrikken Bruunshaab ved Viborg. Her blev han Medlem af Viborg Amtsraad og var med til at stifte Viborg Amts landøkonomiske Forening. Efter først at have været Suppleant for 16. Landdistrikt blev han i 1847 Deputeret for 17. og mødte i Viborg 1846 og 1848; den første af disse Samlinger var stærkt bevæget, thi i Viborg førtes fortrinsvis den nationale Kamp, som ikke ret kunde komme til Orde i Roskilde, og B. sluttede sig her fuldstændig til den nyere, frisindede Retning. Efter Tronskiftet i Jan. 1848 blev han Medlem af «de erfarne Mænds» Forsamling, der var bebudet i Kundgjørelsen af 28. Jan., men ikke kom til at arbejde efter Programmet, og i Okt. s. A. valgtes han i Viborg Amts 3. Valgkreds til Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, ligesom han under denne blev kaldet til den af P. G. Bang nedsatte store Landbokommission. Ved det første Folketingsvalg, Dec. 1849, faldt han i sin forrige Valgkreds, for hvilken han ikke længere var frisindet nok, men valgtes faa Dage efter til Landstingsmand for den midtjyske Kreds, og i Landstinget faldt senere saa godt som hele hans politiske Virksomhed, kun i Dec. 1854 afbrudt ved et Valg til Folketinget. Ligeledes var han jysk Medlem af Rigsraadet efter Forfatningen af 2. Okt. 1855 og senere, efter Novemberforfatningen, af Rigsraadets Landsting. I Tinget var han ikke blandt de fremtrædende Talere, men han var en lige saa dygtig som samvittig-

hedsfuld Rigsdagsmand, grundig i sit Arbejde, altid human og hensynsfuld i sin Optræden. Den Agtelse og Tillid, han ved sin stille Færd havde vundet hos alle, lagde sig klart for Dagen, da han i 1862, ved den ældre Broders Afgang som Landstingets Formand, valgtes i hans Sted, og han beklædte i den skabte gode Traditions Aand denne Post i en Række af Aar, indtil han frivillig traadte tilbage og afløstes af Liebe; i 1874 udtraadte han af Landstinget. Sammen med Bregendahl indbød han i Juni 1850 til Dannelsen af de jyske Landejendomsbesidderes Kreditforening og var indtil sin Død en af dette vigtige Pengeinstituts Direktører. I det hele interesserede han sig varmt for Landets økonomiske Forhold og særlig for Jyllands Udvikling. Sine sidste Leveaar tilbragte han, til sidst under et meget svækket Helbred, paa Jægergaarden ved Aarhus, som han havde erhvervet 1857 efter at have opgivet sin Fabrikvirksomhed, og her døde han 23. Sept. 1884, 75 Aar gammel. — Han blev i 1867 Kommandør af Danebrog, lige som han 1869 fik Titel af Etatsraad. 10. Sept. 1840 ægtede han Magdalene Barbara Bruun, f. 1821, en Datter af Agent S. W. B.

F. Barfod, Dansk Rigsdagskal., 1856. Hiort-Lorenzen, De Fredericia-Bruun'ers Slægtbog, 2. Udg. C. St. A. Bille.

Bruun, Malthe Conrad, 1775—1826, Digter, Publicist og Geograf. Han fødtes i Thisted 12. Avg. 1775 og var en Søn af Justitsraad, Amtsforvalter og Herregaardsejer Adolf Christian B. (der igjen var en Søn af den bekjendte Frederik Rostgaards Datter Conradine) og Anne Christine Lange f. v. Hoff. Allerede som halvvoxen Dreng skal M. C. B., da det ved et Middagsgilde hos hans Forældre kom paa Tale, hvad han skulde blive til, have svaret sin Moder: «Jeg vil haabe, jeg en Gang kommer til at staa ved Heibergs Side!» Efter at han 1790 var bleven privat dimitteret og «indkaldt» til Artium, begyndte han at studere Theologi, men opgav dog snart dette Studium, paavirket af Rationalisten Otto Horrebow, hvis Bekjendtskab han havde gjort ved Universitetet. Ogsaa Juraen lagde han snart paa Hylden. Men i denne spædlemede, bly, lidt frygtssomme Yngling, hvis lange gule Haar, røde Kinder og blaa Øjne skaffede ham Navnet «Jomfru Bruun» mellem Studenterne, og hvis ravjyske Udtale og Hvergarns Kjole lode formode, at han var «et Guds Ord fra Landet», — i ham boede der en letfængelig Sjæl og en ustyrlig Attraa efter at kaste sig ind i Tidens Bevægelser. Han blev da Digter og Publicist.

Som Digter hører han sikkert til sin Tids betydeligere. Hans Poesier ere som oftest i den pathetiske Stil og have ideale Begreber til Gjenstand («Menneskeadel», «Oprigtighed», «Kjækhed», «Dyden», «Sandheden», «Nøjsomhed»). Betydeligst er dog hans publicistiske Virksomhed.

Allerede før han havde fyldt sit 20. Aar, begyndte han Udgivelsen af det lille Ugeblad «Vækkeren» (1794), hvori han fremsætter de Rousseauske Anskuelse om Lighed og Broderskab. Men Bladet kom ikke længere end til de første 3 Numre, saa blev der anlagt Sag mod Forlæggeren, da Tidsskriftet udgaves anonymt. Nogle Tumulter mellem de københavnske Tømmersvende formentes at være foranledigede ved nogle Udtalelser i «Vækkeren». Dette var sikkert grundløst, men «Vækkerens» Forlægger idømtes dog 200 Rdl.s Mulkt. En Del af denne Sum blev imidlertid dækket ved Subskription. Hvad B. udtalte, havde mange Lyst til at høre, og hans flydende Pen, et Særsyn i hine Tider, beundredes af alle. — De ældre liberale Publicister, Heiberg og Rahbek, vare lidt betænkelige ved at se denne 19aarige Yngling tumle saa flot med de Ideer, som de mente med Sindighed og Kløgt burde fremsættes for Publikum; hvorfor B. stiklede til dem i sin Satire «Oprørssnuserne» (1795). Men Forholdet til Rahbek blev dog efterhaanden det bedste; derimod blev det aldrig til Venskab mellem B. og Heiberg. En Gang i Begyndelsen af 1796 kom det endogsaa i Anledning af Besættelsen af en Hovedrolle i en Tragedie til et skandaløst Optrin imellem dem. B. kaldte sin politiske Meningsfælle for «en Løgner»; Heiberg svor, at han vilde sagsøge B. derfor. Denne saakaldte «Dyvekefejde» bilagdes dog af begges Venner; Forsoningen fejredes med Middagsgilder; men til Heibergs blev B. ikke indbudt.

B. havde, siden «Vækkeren» blev standset, imidlertid ikke været ledig. Navnlig havde han, medens Heiberg en Stund pavserede, været frugtbar som politisk Visedigter. Som saadan havde han alt tidligere skrevet den ironiske «Aristokratisk Selskabssang»; nu skrev han i samme Dur en «Engelsk Ministervise», i Anledning af, at den antirevolutionære Burke havde brugt Udtrykket «den svinske Pøbel». Men ogsaa som Journalist fortsatte han sin Virksomhed. Foruden et Flyveskrift «Om Trykkefrihedens Rettigheder» (1795), hvori han beklager sig over den Modsigelse, der finder Sted mellem Colbjørnsens liberale Pressereskript af 1790 og vedkommende § i «Danske Lov», udgiver han i Foraaret 1795 10 Numre

af et lille Ugeblad, «Patrioten», et Bevis paa, hvor hurtigt et Hoved denne Forfatter besad. Næppe har den Kantiske Filosofi naaet dansk Grund, før hans rastløse Aand strax er helt oppe i den og søger at deducere sine politiske Theorier ud af dens Grund-sætninger. Det lille Ugeblad blev dog pludselig afbrudt; rimeligvis har det trods al sin Klarhed været Læserne og det store Publikum for abstrakt. — B.s paafølgende Skrift, Samfundssatiren «Jerusalems Skomagers Rejse til Maanen» (1795—96), af samme Art som Holbergs «Niels Klim», paadrog Forfatteren en Generalfiskalsag, da Navnene Adina (Dania) og Anifah (Hafnia) vare let gennemskuelige. Dog, takket være Advokat Klingbergs udmærkede Forsvar, slap han denne Gang for videre Tiltale. Ikke saa heldig var han med «Aristokraternes Katekismus» (1796), i Anledning af hvilken Biskop Balle optraadte som Angiver for det danske Kancelli. B. fik Ordre til at møde for Retten. Men da andre for kort Tid siden dom-fældte Brochureforfatteres Skæbne svævede ham for Øje, besluttede han efter sine Venners Raad at søge Sikkerhed paa fremmed Grund. Han ilede ud til Strandmøllens Ejer, Drewsen, og bad ham om Hjælp til at komme bort. Skjønt denne hverken kjendte B. eller billigede hans Færd, ynkedes han dog over det unge Menneske og skjulte ham paa «Springforbi», indtil han kunde se Lejlighed til at skaffe ham over til Hven. Her indrettede B. sig da for en Stund. Venner kom over og besøgte ham. Selv aflagde han i Smug et Besøg hos Clavs Pavels, der var Præst i Hørsholm. Men i Længden kjedede han sig ovre paa den lille Ø og spejdede efter Lejlighed til at forlade den. En saadan tilbød sig, da han havde forfattet en Ode ved den yngre Bernstorffs Død 1797; den fandt Gjenklang i alle danskes Hjærter; B. benyttede denne Stemning til at bede Regeringen om Tilgivelse, og han erholdt den paa den Betingelse, «at han for Fremtiden vilde gjøre bedre Brug af sine Evner».

Hjemkommen til Hovedstaden og hyldet som Nationaldigter, følte B. sig atter inspireret til Sang, da Esterretningen om Billes Sejr ved Tripolis naaede Danmark. Ogsaa denne «Ode» vakte Opmærksomhed; og nu synes det, som B. en kort Tid har været Dagens Æmne: alle indsaa nu, hvilke overordentlige Evner den 22aarige unge Mand besad, og Prof. theol. Cl. Frees Horneman, B.s ældre Omgangsven, maatte høre ilde for, at han ikke havde holdt sin yngre Ven tilbage fra den oppositionelle Journalistiks Afveje. — B. kunde dog ikke holde sig rolig. I Anledning af,

at Assessor Peter Collett havde faaet sin Afsked, fordi han i en litterær Anmeldelse havde udtalt, «at den dydige Atheist synes ham i sin Person at realisere det højeste Ideal af menneskelig Fuldkommenhed», udgav B. 3 Smaaskrifter: «Tria juncta in uno» (1797), hvoraf de to sidste ere forfattede af ham. I det ene erklærer han, at den Regering, der bruger Magt for at undertrykke andres Tanker, handler mod Guds Indretning og opfordrer til Opstand; thi naar Tanken ikke længer er fri, naar en Regering ikke længer vil høre Grunde, saa «bør man bruge Kugler og Dolke». I det andet, «En besynderlig Trykkefrihedslov i Abessinien», haaner han den formentlige Modsigelse mellem Trykkefrihedsreskriptet af 1790 og Regeringens Optræden mod de liberale Publicister. — For disse to Smaaskrifter blev der atter af Generalfiskalen anlagt Sag mod B. Han flygtede atter til Hven og der fra til Sverige, men blev som mistænkelig snart udvist her fra. Imidlertid vare hans Sager ikke blevne forbedrede i Hjemmet ved hans Udgivelse af en spydig Piece: «Bevis for, at en monarkisk Regering ikke er forbunden til at bortgive Embeder efter de søgendes Duelighed» (1798); ogsaa denne blev nu inddraget i hans Proces og, hvad der var det værste, Sagen angaaende «Aristokraternes Katekismus» optagen paa ny. I Slutningen af Aaret 1800 faldt Højesteretsdommen i B.s Sag; den lød paa «Forvisning fra Kongens Riger og Lande». Men da var B. allerede langt borte.

B. tog nu Ophold i Paris. Men her fandt han ved sin Ankomst den revolutionære Begejstring stærkt afsvalet: Napoleon Bonapartes Sejr beskæftigede alle Gemytter. Denne Stemning havde ogsaa sin Virkning paa B.s kamæleontiske Naturel, og i 1806 finde vi ham som ivrig Medarbejder af det Napoleonistiske Organ «Journal d'empire». Da «Kongen af Rom» blev født 1811, stemte han sin Lyre i Anledning af denne lykkelige Begivenhed i Kejserens Familie. Efter Slaget ved Waterloo blev han derimod Medarbejder af «Quotidienne», et Blad, som var en erklæret Modstander af den faldne Kejser, og udgav en Apologi for den hjemvendte Bourbon Ludvig XVIII. For dette politiske Vende-kaaberis Skyld maatte B. da ogsaa i den satiriske «Dictionnaire des girouettes» se sit Navn betegnet med flere Vejrhaner.

Trods sit poetiske Talent, sit hurtige Hoved og sin sjældne Skrivefærdighed hører B. dog kun med til Skummet paa Tidens Bølger; og dette viser sig saa meget mere, som han i den historiske Situation har en Mand som P. A. Heiberg ved sin Side, en stolt

Karakter, der alle Dage stod, hvor han stod. Forholdet mellem de to Skæbnefæller var da heller ikke det bedste. Paa den anden Side tør det ikke nægtes, at B. ved sin publicistiske Virksomhed i sit Fædreland har gavnet dettes Frihedsudvikling. Højesteretsdommens Virkning blev, paa B.s Ansøgning, hævet 18. Jan. 1826. Enkelte af hans gamle Venner, som J. P. Mynster, glædede sig ved Tanken om atter at gjense ham i Fødelandet. Men allerede 14. Dec. s. A. døde B. i Paris.

F. Birkedal-Barfod, Malte Konrad Bruun, 1871. F. Bajer, Nordens politiske Digtning. Mynster, Meddelelser om mit Levnet. Fremtidens Nytaarsgave 1887. Holm, Den offentl. Mening og Statsmagten 1784—99 S. 115 ff. 148 ff. Erslew, Forf. Lex. *H. Schwanenflügel.*

-- Under Navnet Malte-Brun virkede Malthe Conrad Bruun i Paris især som *geografisk Forfatter* og var 1821 en af Stifterne af det geografiske Selskab i Paris og derefter dets Hovedsekretær. I Frankrig gjaldt han for Europas første Geograf; men hans Betydning bestaar dog mere i, at han bidrog til Udbredelsen af geografiske Kundskaber i Frankrig, end i, at han har ydet noget væsentligt til den geografiske Videnskabs Udvikling. Blandt hans Skrifter maa fremhæves: «Géographie mathématique, physique et politique de toutes les parties du monde» (16 Bind, 1803—7, i Forening med flere), «Annales des voyages» (24 Bind, 1808—15), «Nouvelles annales des voyages» (30 Bind, 1819—26), «Précis de la géographie universelle» (8 Bind, 1810—29), «Tableau historique et physique de la Pologne» (1807). Af blandet Indhold er «Le Spectateur», som han udgav 1814—15. Flere af hans Afhandlinger ere efter hans Død samlede og udgivne af Nachet: «Mélanges scientifiques et littéraires de Malte-Brun», 1828.

Erslew, Forf. Lex.

S. B. Thrige.

Bruun, Niels Thoroup, 1778—1823, Forfatter og Oversætter, var en Søn af nedennævnte Thomas Christ. B. og blev født i Kjøbenhavn 19. Jan. 1778. Som selvstændig Digter er han uden al Betydning, og det hele Antal af Poesier, han har nedlagt i sine «Smaadigte», i sine «Vinterblomster» og forskjellige Nytaarsgaver, er forlængst sporløst glemt; heller ikke kunde hans Skuespil, rene Routinearbejder uden Glimt af Personlighed, tilkæmpe sig noget varigt Liv paa Scenen, hvor «Hittebarnet» (1811) vel paa Grund af den glimrende Udførelse i 6 Aar oplevede 10 Opførelser, og «Husarerne paa Frieri» (1813) ved Hjælp af Kunzens fortryllende

Musik i et lige saa langt Tidsrum gaves 6 Gange, men til Gjengjæld «Betlerpigen» (1815), skjønt Forfatteren ogsaa her havde beregnet alle sine Rollers Effekter paa de fremstillendes virkningsfuldste Egenskaber, forekom Publikum at byde et saadant Topmaal af fræk Smagløshed, at det ved den anden Forestilling udpeb og udhujede Stykket lige fra 1. Akts Begyndelse med en saadan Vedholdenhed og Voldsomhed, at Kancellipræsident Kaas i Spidsen for en Flok Soldater med opplantede Bajonetter ryddede Parterret; om denne «i sit Slags den danske Skuepladses allermærkeligste» Forestilling fortæller Overskou udførlig i sin Theaterhistorie (IV, 380 ff.), men Korrektheden af hans Fremstilling er bleven anfægtet af P. Hjort i hans «Kritiske Bidrag til dansk Tænkemaades Historie».

I Aaret 1800 blev B. ansat som Theateroversætter og har som saadan fordansket og til Dels omarbejdet et meget betydeligt Antal dramatiske Værker, i Følge Overskous «Haandbog» i alt 64 Syngestykker og 146 Skuespil. Ved denne Virksomhed er B.s Navn blevet nøje knyttet til Theatrets Historie, og det er ogsaa ved den, han har vundet sit varigste Forfatterry, i det ikke faa af hans til den fremmede Theatermusik digtede Sange ved Melodiens Hjælp vandt stor Udbredelse og til Dels kjendes endnu, saaledes f. Ex. «Evan byder os at drikke», «Hvis et godt Raad I følge kan», «Manden med Glas i Haand», «Sankt Hansdag er Glædens og Midsommers Fest», «Lad dadle Kvinderne hvo vil» osv. Ogsaa Romaner af Lafontaine, Huber, G. Schilling o. fl. har B. oversat saa vel som Perraults «Fæventyr». Han døde 8. Juni 1823 paa Bistrup.

Erslew, Forf. Lex. Overskou, Den danske Skueplads. *P. Hansen.*

Bruun, Oluf, 1711—68, Byfoged, Godsejer, Søn af Præsten Peder Jacobsen Brunov i Dragstrup paa Mors, er født 6. April 1711. 1733 blev han Huslærer hos Ritmester v. d. Maases Enke, Conradine Sophie f. Rostgaard, paa Tybjærggaard. Det vakte stor Bevægelse i Familien, da det erfarede, at B. og Fru v. d. Maase 1736 havde holdt Bryllup, hendes Forældre gjorde hende arveløs, og hendes Børn af første Ægteskab bleve hende fratagne; det hjalp ikke, at B. før Brylluppet havde faaet sin Titel af Studiosus ombyttet med Kancelliassessor. 1736 købte han Gjerdrup Hovedgaard i Sjælland. Da han solgte Gaarden 1750, flyttede han til en Gaard, han ejede ved Vordingborg. 1753 blev han Birke-dommer for Hammer, Baarse og Jungshoved Birker, Justitsraad

1761 og Byfoged i Kjøbenhavn 1763, i hvilken Stilling han døde 30. Dec. 1767. Efter sin første Hustrus Død 1758 ægtede han Margrethe Frederikke v. Storm. B. var en dygtig Mand, der i sin Ungdom var vel anset for sine gode Kundskaber og senere som Landmand og Embedsmand. Hans Børn af første Ægteskab have efterladt en talrig Efterslægt. Hans Interesse for Stavnsbaandets Løsning bevirkede, at han 2 Maaneder før sin Død blev Medlem af en Kommission til Landvæsenets Fremme. Hans Sønesøn var ovennævnte Malthe Conrad B.

C. Bruun, Fred. Rostgaards Liv og Levnet. Længnicks Stamtavle Peder Nielsen Brunov. Seehusen, Lyngbygaard og Gjerdrup S. 38 ff. *O. Nielsen.*

Bruun, Peter Daniel, 1796—1864, Jurist og Politiker. Han var den tredje Søn af ovfr. nævnte Justitsraad Bertel B. og fødtes i Fredericia 18. Dec. 1796, var altsaa 13 Aar ældre end den ovfr. omtalte Broder Mads Pagh B. Han dimitteredes privat til Universitetet 1813, vandt Medaillen for en historisk Prisopgave, blev 1818 juridisk Kandidat og tog 1820 den juridiske Licentiatgrad, hvorpaa han endnu samme Aar blev Assessor i Viborg Lands-overret. Han købte 1830 den smukt beliggende Ejendom Asmild-kloster ved Viborg Sø og beholdt denne, ogsaa da han i Juli 1839 udnævntes til Assessor i Højesteret. Allerede i 1838 blev han kongevalgt Medlem af Viborg Stænderforsamling, og ved Valgene 1841 og 1847 sendtes han som Deputeret til denne Forsamling, hvor han i 1842 valgtes til Præsident efter Joachim Frederik Schouw. Som ovenfor S. 171 berørt, førtes den nationale Kamp om Slesvigs Danskhed fortrinsvis i Viborg Stændersal, og navnlig var det her, at Herredsfoged Jesper P. With indbragte Klagen over, at det i Slesvigs Stænderforsamling var blevet forment Peter Hiort Lorenzen at tale Dansk, og at saa vel den kgl. Kommissarius i Slesvig som selve Regeringen havde i det væsentlige godkjendt denne Krænkelser af de danske Slesvigeres Ret. A. S. Ørsted forsvarede som kgl. Kommissarius Regeringens Optræden og bestred de jyske Stænders Kompetence til at forhandle om denne Sag, men blev med kraftig Varme bekæmpet i Forsamlingen, og hverken Embedsmandens Stilling eller Juristens Beundring for den store retslærde forhindrede P. D. B. fra ved denne som ved alle Lejligheder (saaledes i Notabelforsamlingen i Flensborg 1851, hvoraf han var Medlem) at tale Danskhedens Sag, ligesom han stedse var Talsmand for maadeholden og lovbunden Frihed. Han var

saaledes naturlig kaldet til efter Regeringsforandringen i 1848 at tage Del i det nye Forfatningsliv, og i Okt. 1848 valgtes han i Æbeltoft (Randers Amts 5. Valgkreds) til Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling og blev Medlem af Grundlovsudvalget. Han kom her til at udøve en væsentlig Indflydelse paa Affattelsen af Grundloven. Om de vigtige Bestemmelser i Udkastets §§ 30—36, der omhandlede Repræsentationens Sammensætning, havde ingen Enighed kunnet opnaas i Udvalget; det havde spaltet sig i 6 Mindretal, og et af disse bestod af P. D. B. og H. Hage, hvis Forslag dog ikke trængte igjennem; senere blev der Flertal i Udvalget om en Affattelse, som havde al Udsigt til ogsaa at samle Majoriteten i Forsamlingen, men en Erklæring af Regeringen forandrede pludselig Situationen og førte Stemmerne over til P. D. B.s tidligere forkastede, nu af H. Hage forladte, men af C. M. Jespersen tiltraadte Forslag, og dette gik igjennem med 68 Stemmer imod 66, hvilket ringe Flertal ved den endelige Behandling, da Balth. Christensen paa hele Venstres Vegne tiltraadte det, voxede til 127 Stemmer imod 13. Sammensætningen af Folketing og Landsting i Grundloven af 5. Juni 1849 blev saaledes overensstemmende med det Bruun-Jespersenske Forslag. Ved de første Landstingsvalg i 1849 blev B. 4. Medlem for Kjøbenhavn, og han gjenvalgtes siden flere Gange for Hovedstaden, men foretrak at tage Sæde for en jysk Landstingskreds. Da J. F. Schouw, som ligeledes var valgt for Kjøbenhavn, af Helbredshensyn undslog sig ved at modtage Præsidiets, valgtes B. til Landstingets første Formand og beklædte denne Stilling, indtil han i 1862 frivillig nedlagde den. Han medbragte til denne Plads, hvor en parlamentarisk Tradition først skulde skabes, sjældne Egenskaber: en skarp formel Sans, grundigt Kjendskab til Lovgivningen og den tidligere politiske Udvikling, urokkelig Retsindighed og stor Humanitet samt en sikker, om end i de mildeste Former klædt Bestemthed i sine Afgjørelser; kun hans yderst svage Stemme var ham til Hinder. Maadeholdende og hensyntagende var han i høj Grad, men sin Overbevisning gav han under ingen Betingelser til Pris, og han holdt ud som Repræsentant selv i de stærkt bevægede Aar 1853 og 1854, da mere udprægede Politikere trak sig tilbage. Hans Standpunkt var vel bekjendt, og det var derfor betegnende, at da Højesteret i 1855, netop som Anklagen imod Ministeriet Ørsted skulde foretages, skulde vælge 8 af sine Medlemmer til at indtræde i Rigsretten — et Valg, ved hvilket Ancienniteten ellers altid har været afgjørende

—, udelukkede Retten ham, skjønt han hørte til de ældste Assessorer, og han kom alene ind i Rigsretten ved Landstingets Valg; kun derved kom Stemmerne til sidst til at staa lige, hvad der medførte Frifindelse. I Efteraaret 1863 nedlagde han sit Mandat som Landstingsmand, væsentlig af Hensyn til sit svækkede Helbred, og 7. Juni 1864 sov han stille hen uden nogen egentlig foregaaende Sygdom. Sit hele Liv igjennem nød han almindelig Højagtelse, og hans milde, blide Karakter, der intet havde til fælles med Svaghed, gjorde ham elsket og afholdt af alle. P. D. B., der fra 1856 havde Titel af Konferensraad og siden 1857 var Kommandør af Danebrog, ægtede 24. Nov. 1824 Reinholdine Vilhelmine Christine Schönheyder (f. 1804), der overlevede ham i næsten en Snes Aar († 1883); hun var en Datter af Gehejmekonferensraad J. F. G. S.

F. Barfod, Dansk Rigsdagskal., 1856. Illustr. Tid. Nr. 248 (26. Juni 1864). Hiort-Lorenzen, De Fredericia-Bruun'ers Slægtebog, 2. Udg. C. St. A. Bille.

Bruun, Peter Urban, 1785—1833, Søofficer, en yngre Broder til ovfr. nævnte Malthe Conrad B., født 14. April 1785 paa Herregaarden Ulstrup i Thy, blev i Aaret 1803 Sekondlieutenant, før fra 1804—7 med forskjellige af Marinens Skibe og ansattes ved Fjendtlighedernes Udbrud 1807 som Chef for Kanonbaaden «Stubbekjøbing». Ved Angrebet mod de engelske Landbatterier 26. Avg. faldt en fjendtlig Granat i Krudtkammeret og sprængte Fartøjet i Luften. En Underofficer, som saa Nedslaget, var imidlertid saa behjærtet at støde sin Chef over Bord, samtidig med at han selv sprang i Vandet, hvorved begges Liv frelstes, medens Halvparten af den øvrige Besætning omkom, og Resten saaredes. Næste Dag overtog B. Kommandoen over Kanonbaaden «Holbæk». Blandt hans senere Bedrifter bør nævnes hans Angreb i 1808 med 2 Kanonbaade mod 2 engelske Brigger sønden for Fyn. Efter 4 Timers Kamp maatte B. trække sig ud af Striden af Mangel paa Ammunition. Fra 1809—10 deltog han for øvrigt under Admiral Schönheyder i næsten alle de Smaatræfninger, Rofflotillen i Store Bælt havde at bestaa mod Englænderne, og opbragte adskillige Priser. For dette sit gode Forhold dekoreredes han 1809 med Ridderkorset. I Aarene 1811—12 gjorde B. Tjeneste ved den franske Flaade paa Schelden; efter sin Hjemkomst ansattes han som næstkommanderende ved Rofflotillen i Nyborg.

Fra 1815 indtil sin Død, 10. Marts 1833, var B. derefter med kortere Afbrydelser Kadetofficer samt Lærer i Artilleri paa Søkadet-

akademiet, ligesom han en Tid lang sammen med Kapitajn L. de Coninck ledede Udgivelsen af «Arkiv for Søvæsen». Han avancerede 1809 til Premierlieutenant, 1815 til Kapitajnlieutenant, 1824 til Kapitajn og blev 1813 gift med Nicolette Andrea Crone († 28. Avg. 1840), en Datter af Justitsraad, Amtforvalter Rasm. C. En Søn af ham er den herefter omtalte Kontreadmiral Rasm. Chr. Malthe B.

Erslew, Forf. Lex.

C. With.

Bruun, Rasmus Christian Malthe, f. 1816, Søofficer. Han er Søn af foran omtalte Kapitajn Peter Urb. B. og fødtes 5. Dec. 1816; blev Sekondlieutenant 1837 og begyndte strax sit meget virksomme Liv som Søofficer. Blandt de talrige Togter, paa hvilke B. har været udkommanderet, kan særlig nævnes Fregatten «Galatheas» Jordomsejling 1845—47; forinden havde han studeret Matematik, været ansat ved Søartilleriet, ved Søopmaalingen og foretaget en Studierejse til flere udenlandske Værfter. Ved Krigens Udbrud 1848 blev B. Adjudant hos den højstkommanderende for Eskadren ved Hertugdømmernes Østkyst, Kommandørkapitajn F. Paludan, senere næstkommanderende paa Dampskibet «Gejser» paa Blokade, indtil han i Efteraaret 1849 blev udnævnt til Kadetofficer. 1852—53 førte B. Postdampskib, var senere næstkommanderende paa Batteriet Tre kroner og fra 1855—63 i stadig Fart med forskellige Skibe, indtil han 22. Febr. 1863 blev udnævnt til Chef for Søkadetakademiet, hvilken Stilling han beklædte til 1869, da han som Chef for Fregatten «Sjælland» repræsenterede Danmark ved Suezkanalens højtidelige Indvielse. Efter forskellige andre Hverv til Lands blev B. 1875 Chef for Fregatten «Jylland», med hvilken han overførte H. M. Kongen til Tusendaarsfesten paa Island. 2 Aar senere førte B. Pansereskadren i vore Farvande og endelig i 1880 en Eskadre paa 2 Skibe, hvormed (H. M. Kongen) foretog en Rejse til St. Petersborg. *Kong Berg af Brokenland*

B., som i 1847 avancerede til Premierlieutenant, steg efterhaanden gennem de forskellige Grader i Marinen (1856 Kapitajnlieutenant, 1867 Orlogskapitajn) og blev i 1880 forfremmet til Kontreadmiral, men allerede Aaret efter afskediget paa Grund af Alder. 1876 udnævntes han til Kammerherre; han er desuden dekoreret med Kommandørkorset og Sølvkorset foruden adskillige høje udenlandske Ordener. 17. Dec. 1842 giftede han sig med Julie Stephønsen (f. 26. Maj 1820), Datter af afdøde Viceadmiral Hans S. og Henriette f. Tønder.

C. With.

Bruun, Samuel Olsen, --1693--, Præst og Salmedigter, var rimeligvis en Jyde af Fødsel, i det mindste har han gaaet i Aalborg Skole og blev Student der fra 1677. Han blev først residerende Kapellan og siden Sognepræst i Kragerø i Norge. Adkomst til at mindes har han vundet ved et lille Skrift, kaldet «Den sjungende Tidsfordriv eller Korsets Frugt», der synes i høj Grad at have vundet Samtidens og Eftertidens Yndest. Det udkom første Gang 1693 og har siden oplevet mangfoldige Oplag (sidst udg. af J. Vahl, Odense 1865). I Tilegnelsen til Oversekretær M. Moth omtaler B., at en tung Skæbne havde nødt ham til at rejse ned til Kjøbenhavn, og i Fortalen siger han: «Jeg har for min Person fundet megen Lettelse i mit store Kors ved dette Arbejde og ved disse enfoldige Tanker ofte glemt den Byrde, som ellers hver Time giver mig nogen Mindelse.» Han synes altsaa at have baaret paa en svær Sygdom. Hans Sange have noget jævnt og hjærteligt ved sig, der noksom forklarer, hvorfor Almuen baade i Danmark og i Norge fik dem saa kjære.

Brandt og Helveg, Den danske Psalmedigtning II, 1 ff. 351. Dietrichson, Den norske Poesis Hist. I, 67 f. *H. F. Rørdam.*

Bruun, Søren, 1751—1830, Landmaaler, blev født i Fredericia 20. Jan. 1751; hans Fader var Raadmand Bertel B., † 1761 (ovfr. nævnte Mads Pagh B.s og Peter Daniel B.s Oldefader). Han blev Student fra Fredericia 1767, og blev det følgende Aar Assistent ved den geografiske Opmaaling, som udførtes under Videnskabernes Selskabs Ledelse. 5 Aar efter blev han ansat som Landmaaler, 1798 blev han Landmaalingsinspektør, og 1815 blev det hele geografiske Opmaalingsarbejde henlagt under ham som Overlandmaalingsinspektør. Da Videnskabernes Selskab 1821 opgav den Side af sin Virksomhed, blev B. afskediget og fik Titel af Justitsraad. B. udarbejdede Tabeller til Brug ved Udmaaling af Fustager (1797), for hvilke han fik en af det nævnte Selskab udsat Præmie (2. Oplag, 1847). Da han 1808 af Beskedenhed unddrog sig den paatænkte Optagelse som Medlem af Selskabet, tilkjendte det ham sin Sølvmedaille som Aerkjendelsesbevis. Han døde ugift 7. April 1830.

Molbech, Videnskabernes Selskabs Hist. Erslew, Forf. Lex.

P. P. Freuchen.

Bruun, Thomas Christopher, 1750—1834, Forfatter, Søn af Godsforvalter paa Gavnø i Sjælland Ivar B. († 1770) og Dorothea

f. Demang, Datter af Major Christopher D., blev født paa Gavnø 2. Nov. 1750, deponerede 1767 fra Herlufsholm, hvis Rektor «gjorde sig til af ham for Ven og Uven», og ernærede sig som Student saa vel som ogsaa senere ved Information i levende Sprog, især Fransk og Engelsk. 1800 blev han Lektor ved Seminariet for de lærde Skoler, 1802 Professor i Engelsk ved Universitetet, 1808 Sproglærer ved Ingeniørkorpsets Læreinstitut. Han var Kapitajn ved Kongens Livkorps, hvorfra han 1828 fik sin Afsked i Naade. Død 24. Juni 1834. Han havde 1777 indgaaet Ægteskab med Sophia Elisabeth Thoroup (f. 1752 † 1830), Forfatterinde af forskellige i Anledning af Hofhøjtideligheder skrevne Pastoraler og Kantater. Hendes Fader, Niels T., var Borgmester i Næstved.

B.s Forfatterskab er ikke ringe af Omfang, men dets litterære Betydning er kun liden; alligevel hører B.s Navn til de bedst kjendte blandt det 18. Aarhundredes Skribentnavne, fordi enkelte af hans Skrifter ved indre Egenskaber og deraf fremkaldte ydre Forhold vare vel egnede til at vække Opmærksomhed af en i Øjeblikket stærk og i Fremtiden varig Art. B. kom tidlig ind i litterære Forbindelser og var Medlem af «Norske Selskab», hvor Rahbek vidner om ham, at «han, den evigunge, var saa aldeles glad uden Drik, at man maaske kunde paastaa, han hele sin Levetid igjennem ikke tilsammen taget har tømt én Flaske Vin eller en daværende Tolvskillingsbolle, og han var dog den gladeste og overgivneste af alle». En lignende Betragtning gjælder om Forholdet mellem B.s personlige Liv og den frivole eller kyniske Aand i nogle af hans Skrifter, for hvilke han ikke uden Ret har taget til Motto Ovids «Vita verecunda est, Musa jocosa mihi».

B. begyndte sin Forfatterbane som Dramatiker med Femaktskuespillet «Den uheldige Lighed eller Kjærligheds og Mistankes Magt», som blev opført i Dec. 1779 og, skjønt dets Rørelse er Svulst og dets Sprog Bombast, dog oplevede 11 Opførelser indtil 1791. I Nov. 1781 spilledes for første Gang Femaktskomedien «Kjærlighed paa Prøve», men drev det kun til 3 Forestillinger. Endnu et Stykke af B. er naaet op paa Theatrets Brædder: Femaktsskuespillet «Pagten», der 1825 blev udlet og udpebet 3 Forestillinger efter hinanden og derpaa henlagt som umuligt. Mellem- liggende dramatiske Arbejder af B., trykte, men ikke opførte, ere «Enevoldsregeringen» (1811) og «Erik Glipping» (1816). Han har end videre for Theatret oversat Beaumarchais' «Eugénie» 1775.

1783 udgav B. «Mine Fritimer eller Fortællinger efter Boc-

caccio og Lafontaine». Det er versificerede Anekdoter, valgte blandt de slibrigste eller saftigste hos de nævnte Forfattere, men næsten — ganske vist imod Forfatterens Agt — uskadeliggjorte ved den utaalelig brede Snakkesalighed, hvormed de gjenfortælles paa slette Vers. Alligevel er det et stærkt Stykke, naar Forfatteren i Forerindringen til dem siger, at «der ikke i dem alle findes et Ord, som jo i Skjæmt kunde anføres i ethvert anstændigt Selskab», thi hvorledes det end forholder sig med *Ordene*, saa er den kyniske Tendens helt igjennem saa ugenert fremtrædende, at der kunde have været Grund nok til at skride ind mod det usædelige Skrift, naar det kun ikke var sket paa en saa uheldig Maade, at Forfatteren var bleven Martyr og hans Bog saa efterspurgt, at Exemplarer af den betaltes med indtil 10 Rdl. Enten bleve «Fritimerne» af Kancelliet tilstillede den nylig til Bispestolen kaldede N. E. Balle, for at han skulde afgive en Betænkning over Indholdet, eller det var Biskoppen selv, der af egen Drift henledte Myndighedernes Opmærksomhed paa Bogen; men hans Henstilling gik i ethvert Tilfælde ikke ud paa andet, end at det skulde paalægges Forfatteren at tilbageholde de endnu usolgte Exemplarer; hverken Straf eller Konfiskation urgerede han paa. Guldberg tog imidlertid Sagen skrappere og signerede en Kabinetsordre til Kjøbenhavns Politimester, hvori det paalagdes ham at konfiskere samtlige Exemplarer samt affordre Forfatteren en Bøde paa 100 Rdl. eller i Mangel af Betaling hensætte ham paa Vand og Brød; «men enten han betaler eller ikke» — hedder det videre — «da, saasom man maa slutte, at det er et ondt, fordærvet og forargeligt Menneske, ganske ukyndigt i Religion og Kristendom, saa har du at paase, at han møder hos Vores Biskop Balle, hvor han undervises deri i tvende Præsters Nærværelse; og skulde han, som det er at formode, befindes uvidende og ukyndig i samme, da, i Fald ingen af Præsterne vil paatage sig at give ham behørig Undervisning, skal der antages en Skolemester, til hvem han saa længe skal gaa, til han faar den fornødne Kundskab. Skulde han herimod findes uvillig eller stridig, da ville Vi underrettes derom, for at han som et forargeligt og ondt Menneske kan hensættes i Tugt- eller Rasp- huset.» Denne taabelige Maade at tage Sagen paa vakte lige saa megen Forargelse, som den indbragte Regeringen Haan og Spot og vakte Sympathi for den, hvem den var rettet imod. Hvorvel B. efter sin egen Indrømmelse blev «meget honnet beegnet», da han gav Møde for at modtage ny Kristendomsundervisning — ved

hvilken «hans Kundskab blev funden saaledes, at han ikke kunde anses for uoplyst» —, hvilede der dog over den hele Foranstaltning et Skjær af Latterlighed, der ikke mindst skadede de verdslige og gejstlige Avtoriteter.

I senere Digtsamlinger og enkelte Digte — «Rimerier» (1788), «Blandinger» (1795), «Særsynet» (1797), «Skriftemaalet» (1798), «Omvendelsen» (1799), «Sildinger» (1811) — kommer B. nu og da atter ind paa lascive Æmner, men Fremstillingens Trivialitet neutraliserer den betænkelige Virkning. «Judith eller Bethuliaden» (1813) er et længere Digt i horrible Hexametre, en Travesti i fransk eller engelsk Smag af den bibelske Fortælling. I B.s mindre Digte, af hvilke en særdeles stor Del ere Lejlighedssange, røber sig derimod jævnligen en mild Jovialitet, som endog kan anslaa finere Stemninger og stundum raader over et uventet ædelt Udtryk.

I den litterære Jødefejde, som Thomas Thaarup 1813 fremkaldte ved sin Oversættelse af det antisemitiske Skrift «Moses og Jesus», blev B. indblandet, da han til Forsvar for sin Søn rettede en med ærekrænkende Hentydninger spækket Pamflet mod Baggesen, betitlet «Ikke om Jøderne, men deres Gjenløser, Justitsraaden», og paa given Anledning fortsatte med Brochurene: «End videre om bemeldte Justitsraad», «Beretning om Justitsraadens Tilfælde, Sygdom og Hedenfart» og «Gjenganger-Justitsraadens sidste Besked». I sine hvasse Svar karakteriserede Baggesen B. som en Digter, der stod i Venus Vulgivagas Tjeneste, men hvem han dog ikke vilde frakjende «hans umiskjendelige Kald til Digten og den misundelsesværdige Naturevne, han, som Kunstfusser, har misbrugt».

Den litterære Frugt af B.s Lærervirksomhed foreligger i en Række franske og engelske Grammatikker, Stiløvelser og Læsebøger. Hans «Samlede poetiske Skrifter» udkom i 7 Bind 1812—31, hans «Samlede prosaiske Skrifter» (Skuespil og den historiske Beretning «Toget til Sjælland») 1813. Et Udvalg af hans Digte udgaves 1834 med hans Portræt og Selvbiografi, vistnok den korteste i sin Art; den er 16 Linjer stor og ender med følgende Ord af og om Forfatteren: «Han besidder ikke Jeghed nok til i levende Live at fremkramme for Publikums Øje sit Levnedsløbs smaalige Begivenheder. De skulle imidlertid omstændeliggjøres efter hans Død, om de maaske da kunne vække nogle deltagende Følelser, som ville fryde hans Skygge.» Denne Bebudelse er aldrig bleven opfyldt.

Erslew, Forf. Lex. Petersen, Den dsk. Lit. Hist. P. Hansen, Ill. dsk. Lit. Hist. K. Arentzen, Baggesen og Oehlenschläger. Overskou, Den danske Skueplads.

P. Hansen.

Brückmann, s. Brüggemann.

Bryde, Niels Jensen, 1623—75, Præst, var født i Kalundborg 17. Juni 1623 og blev 1651 kaldet til Præst i Koldby paa Samsø. Under Svenskekrigen gjorde han sig bemærket som en ivrig Patriot, og der fortælles, at han led meget af Fjenderne, fordi han tiltalte dem haardt fra Prædikestolen og ikke vilde bede for deres Konge og for hans Vaabens Fremgang. Da Svenskerne havde lidt det store Nederlag ved Nyborg, skal han paa Prædikestolen have udtalt sig saaledes, at de udlagde det, som om han opfordrede Almuen til Opstand. Han blev derfor ført fangen til Vastrup, hvor en svensk Officer laa i Kvarter; men da han kom til Døren og vilde gaa ind, skøde Svenskerne igjennem den, hvorpaa Tegn endnu vistes 100 Aar efter. Præsten kom dog indenfor og foreholdt nu Soldaterne, hvor let de kunde have skudt ham ihjel; men de undskyldte sig med, at de kun skøde til Maals efter Døren. — N. B. døde 14. Juni 1675. Med sin Hustru, Kirstine Jørgensdatter fra Endelave, som han havde ægtet 1654, havde han 8 Børn.

Thura, Beskrivelse af Samsøe S. 57.

H. F. Rørdam.

Brüel, Georg Wilhelm, 1752—1829, Forstmand. B. var født 5. April 1752 i Uslar i Hannover, hvor hans Fader var Amtmand. Efter en omhyggelig og mangesidig Uddannelse ved Universitetet og i Skoven kom han 1777 til Danmark, hvor han lagde Plan for den preussiske Minister Grev Hardenbergs Skove i Jylland og paa Laaland, senere tillige for en stor Mængde andre Skove. 1788 blev han Inspektør for Skovanlæggene paa de jyske Heder, faa Aar efter desuden for Sorø Akademis Skove og de sydlige spredte Statskove; 1805 Overførster paa Kronborg, Frederiksborg og Hørsholm Amter, hvor han forblev til sin Død, 18. Maj 1829. B. har skrevet et Par forstlige Afhandlinger, men sin største Betydning havde han som praktisk Skovbruger og Embedsmand, særlig som Grundlægger af vort Hedeskovbrug. — Han var gift først med Mette Marie f. Budtz, Datter af Birkedommer B. paa Frisenvold, siden (1796) med Marie Christine f. Schnabel. Fra ham nedstamme flere danske Skovbrugere med Navnet Brüel.

Erslew, Forf. Lex. A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist.

A. Oppermann.

Brüggemann, Hans, —1520—, Billedskærer. Han er født i Husum vistnok o. 1480 og har maaske i Lybek lært Billedskærer-

kunsten. I Greverade-Kapellet i Mariekirken i denne By findes i alt Fald et udskaaret Alter, der af Kjendere er sat i Forbindelse med B.s Navn. Et andet Alter, i Segeberg, tillægges ham ogsaa, men fuldstændig Sikkerhed haves kun over for den store og fortrinlige Altertavle, som han 1514—21 udarbejdede til Klosterkirken i Bordesholm i Holsten, nordost for Neumünster. Dette mægtige Alters mange Figurer (398), der ses fritstaaende i endog flere Rækker, vise B. som en endog stor Mester i sin Kunst, langt betydeligere end hans noget tidligere samtidige, Claus Berg i Odense. Han synes endnu 1522 at have opholdt sig i Bordesholm, thi i dette Aar skal Christian II med Dronning Elisabeth have set og beundret Alteret her i hans Nærværelse, hvad der førte til, at han udskar Fyrsteparrets Billeder i Træ og satte dem tæt ved Alteret paa to høje, snoede Søjler. Høyen mener rigtignok, at Figurerne forestille Augustus og Sibyllen. Om B.s senere Liv berettes, at da man i Lybek ønskede en Altertavle af ham, og han svarede imødekommende med den Tilføjelse, at det ønskede Alter skulde blive endnu bedre end Alteret i Bordesholm, bibragte Munkene her ham i Skinsyge en Gift, der svækkede hans Syn, saa han ikke kunde arbejde. Dette maa staa ved sit Værd, men det synes sikkert, at han er død i stor Armod (før 1547); han blev begravet i Husum. 1666 blev Altertavlen fra Bordesholm flyttet til Slesvig Domkirke, hvor den endnu er.

Kirkehist. Saml. 3. R. I, 5 ff. Høyens Skrifter II, 153 ff. 346. 356. Weilbach, Kunstnerlex. C. Nyrop.

Brüggemann, Otto, 1600—40, en velstaaende og vidtberejst Kjøbmand i Hamborg, var en af Hovedophavsmændene til det Projekt om Oprettelsen af en Handelsforbindelse mellem Slesvig og Persien, som Hertug Frederik III af Gottorp forsøgte at faa gennemført. Han blev udnævnt til hertugelig Raad og sendtes 1633 sammen med Philip Cruse til Moskov for at opnaa Tilladelse til, at et gottorpsk Gesandtskab maatte rejse gennem Rusland paa Vejen til Persien. I April 1635 vendte han tilbage til Gottorp med gunstigt Resultat, og i Okt. s. A. afrejste saa et stort Gesandtskab til Persien, af hvilket B. var et af de vigtigste Medlemmer. Rejsen blev lang og i mange Henseender mærkelig; i Avg. 1637 naaede de Ispahan og tiltraadte det følgende Aar Tilbagerejsen, fulgt af et persisk Gesandtskab. Først i Juli 1639 kom B. hjem til Gottorp, men blev kort efter fængslet. Han havde nemlig paa

sin Rejse skaffet sig bitre Fjender blandt sine Fæller; Gesandtskabssekretæren Adam Olearius rettede skarpe Anklager imod ham; han sigtedes for at have overskredet sine Instruxer, forfalsket Breve, aflagt falske Beretninger og gjort sig skyldig saa vel i Tyverier som i haard og hensynsløs Adfærd. Resultatet af Processen blev, at han dømtes til Døden og henrettedes i Maj 1640.

A. Olearius, Beschreib. der neuen Orientalischen Reise, Schlesw. 1647. Allg. Deutsche Biographie III, 407. *J. A. Fridericia.*

Brüggemann, Ulrik Frederik, 1671—1735, Officer og Godsejer, var en Søn af Etatsraad Nicolaus B. til Ulriksholm og Østergaard og Gesila Haussmann og blev født 20. Febr. 1671 i Itzeho. Da han 1689 stod som Fændrik ved Prins Georgs Regiment, har han muligvis fulgt den Bataillon af dette, som med Hjælpetropperne s. A. gik til Irland. 1693 kom han til Norge og blev Aaret efter Kapitajn ved 1. norske Infanteriregiment. Han giftede sig 30. Avg. 1705 med Anna Stockfleth, der var født i Christiania 1688 og var en Datter af Etatsraad Hannibal S. og Cathrine Margrethe Skougaard. Han blev Major 1710, men fra Avg. 1712 stod han som Oberstlieutenant ved Akershus' Regiment. Da Carl XII 1716 faldt ind i Norge, kom han med et lille Strejfkorps til Hølands Præstegjæld. Den norske Oberst Kruse erhvervede sig ved denne Løjlighed sit berømmelige Navn ved sin Tapperhed, men B., der havde forsømt at sikre sine Tropper, blev om Natten taget til Fange i sin Seng. Krigsretten dømte ham 1717 til at have sin Charge fortabt, men hans gode Familieforbindelser bevirkede en Formildelse i Dommen, saa at han fik sin Afsked af Tjenesten. Ved en Revision, som Sagen blev underkastet 1719, blev der endogsaa meddelt ham en fornyet Afsked med Obersts Karakter. Hølands-Affæren og B.s Forhold vakte i hin Tid megen Opsigt, vel ikke mindst fordi Nordmændenes Optræden i denne Krig i alle Henseender ellers var saa udmærket. Efter sin Afsked købte B. 1719 Elvedgaard i Fyn og gav sig nu kun af med Bestyrelsen af dette Gods, hvis Hovedgaard han byggede færdig 1721. Han døde 1. Juni 1735. Hans Enke, som solgte Elvedgaard 1744, døde paa Helsingegaard paa Sjælland 1753.

Vedel Simonsen, Elvedgaard II. Norsk milit. Tidsskr. 1838—40.

P. F. Rist.

Brüggemann, Valdemar, 1714—93, Officer, Søn af den foregaaende, traadte 1734 i militær Tjeneste ved søndre jyske nationale

Infanteriregiment, hvor han 1738 blev Kapitajn; 1744 blev han forsat til Kronprinsens Regiment og her fra 1748 til Livgarden til Fods som Kompagnichef, i hvilken Stilling han s. A. fik Karakter som Major, 1752 som Generaladjutant, o. 1754 som Oberstlieutenant af Infanteriet og 1755 som Oberst. 1759 blev han ansat ved 1. oplandske nationale Infanteriregiment, med hvis ene Bataillon han s. A. sendtes til Hæren, der samledes i Holsten, og ved Tilbagekomsten her fra Chef for 1. vesterlenske Infanteriregiment, 1769 Generalmajor og Chef for 2. smaalenske Infanteriregiment, 1774 hvid Ridder og 1781 Generallieutenant. 1785 afgik han fra Tjenesten med Generals Karakter og tog Ophold i Kjøbenhavn, hvor han ugift døde i Huset hos sin Neveu, Kommandør i Flaaden William Walker Stockfleth, 23. Febr. 1793. *S. A. Sørensen.*

^{Yeno}
Bryms, (Johannes) Svendsen, — o. 1416, Rigskansler, af en saa godt som ubekjendt, vistnok sjællandsk Adelsslægt, nævnes første Gang i Aaret 1383 og fra 1398 til sin Død som Rigskansler. Allerede som Følge af hans Embedsstilling forekommer hans Navn i en stor Del af Datidens officielle Aktstykker, men han synes desuden at have spillet en ikke ubetydelig Rolle ved den store Række Godskjøb, hvorved Dronning Margrethe paa én Gang øgede Kronens og svækkede Adelen's Magt, thi han har beseglet omtrent hvert eneste et af disse Skjødebreve. Om hans egne Livskaar vides ikke meget. Han synes at have ejet Sæddinge paa Laaland, thi dels ses han at have holdt Retterting paa denne Gaard, og dels tilhørte den 1439 en Bertel Bryms, der vel er hans Søn, skjønt Vaabenbøgerne tillægge denne Bertel B. et andet Vaaben end det, J. S. førte. 1408 havde han det gamle Grimstorp Slot i Forlening, dog paa det Vilkaar at skulle bygge et Kloster deraf. Endnu i Dec. 1415 var han i Live, men snart efter maa han være død. Flere Aar efter, nemlig 1421, kærede Kong Erik paa Sjællandsfar Landsting saa vel paa Kansler B. som paa hans da afdøde Eftermand Peder Falster, at de havde misbrugt deres Embede og udgivet ubillige Breve, formodentlig under Kongens Segl, men uden hans Vidende; men om denne Klage var mere end en Udflugt fra Kongens Side, staar hen. *Thiset.*

Brynjúlfsson, Gísli, 1794—1827, Runolog, fødtes 28. Avg. 1794 i Eydalir i det østlige Island (Søndre Múla Syssel), hvor Faderen, Brynjólfur Gíslason, var Præst; Moderen, Kristín Nikólás-

datter, var en Præstedatter fra Omegnen. Efter en foreløbig Undervisning i Hjemmet sendtes han til den lærde Skole paa Bessastaðir, hvorfra han efter en toaarig Skolegang dimitteredes. Derefter var han i 2 Aar Skriver hos Amtmanden over Nord- og Østamtet, Stephán Thórarinsson, indtil han Aar 1815 rejste til Kjøbenhavn, hvor han i de nærmest følgende Aar med Hæder studerede ved Universitetet, saaledes at han foruden sit Embedsstudium, Theologi, tillige syslede med Filosofi, Naturvidenskab og Oldkyndighed. Besvarelsen af den filosofiske Prisopgave 1819 forskaffede ham et Accessit, theologisk Embedsexamen tog han til Dels med Udmærkelse samme Aar og studerede derpaa i nogle Aar med offentlig Understøttelse Naturhistorie, men udnævntes Aar 1823 til Præst paa Hólmar i Reyðarfjörður i det østlige Island. Samme Aar erhvervede han den filosofiske Doktorgrad for Afhandlingen «Periculum runologicum seu de runarum origine, propagatione et usu». Det følgende Aar ægtede han sin tidligere Principals Datter, Guðrún Stephánsdatter Thorarensen, men omkom faa Aar efter, 26. Juni 1827, ved et Ulykkestilfælde, i det han under Svømning druknede.

Erslew, Forf. Lex. J. Espolin, Íslands Árbækur.

Kr. Kaalund.

Brynjúlfsson, Gísli, 1827—88, nordisk Filolog, Søn af foregaaende, fødtes 3. Sept. 1827, to Maaneder efter Faderens Død. Efter at være dimitteret fra den lærde Skole paa Bessastaðir 1845 tog han samme Aar Examen artium ved Kjøbenhavns Universitet. 1848 udnævntes han til Arnamagnæansk Stipendiar, hvilken Stilling han beholdt indtil sin Udnævnelse til extraordinær Docent ved Universitetet i islandsk Historic og Litteratur 24. April 1874. Han døde 29. Maj 1888 efter længere Tids Sygelighed. 1855 ægtede han Marie Nicoline Gerdtzen, der overlever ham. G. B. har foretaget omfattende Studier, navnlig i litteraturhistorisk, sagnhistorisk og mythologisk Retning — uden dog at udfolde nogen tilsvarende Produktivitet. End videre har han leveret adskillige politiske Indlæg vedrørende Islands særlige Forhold, ligesom han ogsaa har et Navn blandt Islands Digtere. Af hans litterære Arbejder kan fremhæves — foruden Artikler i den danske og islandske Dagspresse, til Dels rettede mod den islandske Opposition — nogle Sagaudgaver («Tristrams saga») samt mindre Afhandlinger over Skjaldepoesi og andre nordisk-filologiske Æmner.

Erslew, Forf. Lex.

Kr. Kaalund.

Brynjúlfsson, Halldór, 1692—1752, Biskop. Søn af en anset Bonde paa Vestlandet i Island, Brynjólfur Ásmundsson, Sønnesøn af en Præst sammesteds, fødtes H. B. 15. April 1692 paa Gaarden Saurar i Snæfellsnes Syssel. Efter at være dimitteret fra (Skálholt ^{*Hóla Skole og studeret i København} Skole) ansattes han som Præst, først paa Útskálar i Gullbringu Syssel, senere paa Staðastaður i Snæfellsnes Syssel, hvor han tillige beklædte Stillingen som Provst. Efter at Bispestolen paa Hólar var bleven ledig 1739, drog H. B. tillige med en Medansøger til Kjøbenhavn for at opnaa dette Embede. Ved denne Lejlighed udarbejdede han som en Kundskabsprøve en Oversættelse af E. Pontoppidans Katekismus, der 1741 tryktes i Kjøbenhavn. Dog paafulgte ingen Udnævnelse strax, og først efter at den senere Biskop L. Harboe havde besøgt Island og undersøgt de kirkelige Forhold der, begav H. B. sig paa ny (1745) til Kjøbenhavn og indviedes nu til Biskop paa Hólar, hvilket Embede han tiltraadte det følgende Aar. Men allerede 1752 nødte Sygdom ham til igjen at rejse udenlands, uden at han dog der fandt den forventede Lægedom; han døde ^{for han naaede} (under sit Ophold i) Kjøbenhavn og begravedes i Frue Kirke sammesteds. Af litterære Arbejder skyldes ham end videre, foruden en Regnebog og en Oversættelse af et mindre Opbyggelsesskrift, en Udgave af den islandske Salmebog (Hólar 1751).

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. J. Espolin, Íslands Árbækur. *Kr. Kaalund.*

Brünnich, Morten Thrane, 1737—1827, Zoolog og Mineralog, født 30. Sept. 1737 i Kjøbenhavn, Sønnesøn af (Opsynsmand ved Kunstammeret Brynnick eller Brønnich) og ældste Søn af Portrætmaler And^{reas} B. (f. 1704 † 1769) og Margrethe Thrane f. Hvass (f. 1703 † 1762). Han undervistes indtil sit 12. Aar i Hjemmet, blev derefter optaget i Barns Sted af sin Onkel Matthias Pløen og kom i 1754 i Kjøbenhavns lærde Skole, hvorfra han dimitteredes i 1757. Det følgende Aar tog han Examen philos. og proklameredes s. A. som Baccalaureus. I 1760 blev han theologisk Kandidat og gav sig derefter til at studere Naturvidenskaberne, for hvilke han allerede tidligere, især paavirket af Kratzensteins og Oeders Forelæsninger, havde haft stor Interesse. Særlig beskæftigede han sig med entomologiske Studier, og den første Frugt af disse var hans Disputats: «Prodromus insectologiæ Siællandicæ» (1761). Aaret derefter blev han Alumnus paa Elers' Kollegium og fik samtidig Opsyn med Gehejmeraad Thotts og

Overavditør Fleischers store Privatsamlinger. Han leverede gode entomologiske Bidrag til Pontoppidans «Danske Atlas» (1763) og udgav s. A. «Ederfuglens Beskrivelse» med Tillæg. I 1764 udkom hans «Ornithologia borealis» og hans «Entomologia», det første videnskabelige Arbejde paa Zoologiens Omraade, der fremtræder i vort eget Sprog. Hans Flid og Dygtighed havde henledet formaende Mænds Opmærksomhed paa ham, og ved Fleischers, Moltkes og Pontoppidans Medvirkning blev han i 1765 udnævnt til Lektor i Naturhistorie og Økonomi ved Universitetet. Samme Aar tiltraadte han med kgl. Understøttelse en længere Udenlandsrejse, paa hvilken han bl. a. besøgte Gruberne i Cornwallis og studerede Middelhavets Fiskefavna under et længere Ophold i Marseille. Resultatet af disse Undersøgelser foreligger i hans «Ichthyologia Massiliensis» med Tillægget «Spolia maris Adriatici» (1768). I Middelhavet gjorde han betydelige Indsamlinger, som des værre gik tabt ved Skibets Havari. Efter at han havde forladt Dalmatien, gennemrejste han Ungarn og Siebenbürgen for at bese Bjærgværkerne og vendte derefter (1769) tilbage gennem Tyskland, beriget med 4 indholdsrige Aars Erfaringer og Kundskaber og hædret af forskjellige lærde Selskaber. Nogle Maaneder før sin Hjemkomst var han bleven udnævnt til Professor i Økonomi og Naturhistorie ved Universitetet, og i Nov. s. A. blev han Medlem af Videnskabernes Selskab.

Saa snart han var vendt tilbage til Danmark, arbejdede han med Iver paa at anlægge et naturhistorisk Musæum, thi efter at Naturalsalen i Kannikestræde var brændt i 1728, havde Universitetet hverken Samling eller Lokale til en saadan. Ved Gehejmerraad Thotts Bistand lykkedes det at faa indrettet et Lokale i Kommunitetsbygningen paa Nørregade, og allerede i 1770 var dette færdigt; da Naturaliekabinettet paa Charlottenborg kort efter blev forenet med de af B. tilvejebragte Samlinger, var Universitetet nu i Besiddelse af et efter Datidens Fordringer ret anseligt Musæum. Til Brug ved sine Forelæsninger udgav han i 1772 «Zoologiæ fundamenta», men dermed standsedes hans videnskabelige Virksomhed for længere Tid. Efter Struensees Fald blev han beordret til at indtræde i en Undersøgelseskommission, der var nedsat i Kongsberg i Anledning af nogle Klager fra Arbejderne, og dette Hverv varede i 3 Aar. Da han efter den Tids Forløb vendte tilbage til Kjøbenhavn, blev hans Gage forhøjet til 900 Rdl., og han blev derved sat i Stand til at gifte sig (14. Febr. 1776). I 1782 udkom

1. Bind (Folio) af hans Arbejde: «Dyrenes Historie og Dyresamlingen udi Universitetets Naturtheater», men Fortsættelsen, til hvilken han havde gjort omfattende Forberedelser, udkom aldrig. Paa Grund af ugunstige pekuniære Forhold maatte han nemlig i 1784 indtræde i Bjærgværkskollegiet og ofre megen Tid i dettes Tjeneste, og i 1788 maatte han efter kgl. Befaling foretage en Rejse til Norge i Forening med Dr. Momsen for at undersøge de søndenfjældske Bjærgværker. Da han endelig kort efter sin Hjemkomst udnævntes til Overbergkommissær og fik det vanskelige Hverv at bringe Kongsberg Sølvværk, som i flere Aar havde haft betydelig Underballance, paa Fode igjen, afbrød han med tungt Hjærte sine zoologiske Undersøgelser, rejste i 1789 til Kongsberg og helligede sig med sin sædvanlige Energi til de nye Opgaver, der vare stillede ham. Manuskript, Tegninger og de allerede stukne Kobbere til hans Dyrehistorie brændte tillige med hans Bibliothek i Kjøbenhavns Ildebrand 1795. B.s Virksomhed blev fra nu af mest af praktisk Natur, men han høstede ikke den Tilfredshed deraf, som hans trofaste og ihærdige Arbejde fortjente. I 1814 vendte han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han trods sin høje Alder gjenoptog sin litterære Virksomhed og i 1819 udgav sine «Historiske Efterretninger om Norges Bjærgværker». I sit 89. Aar publicerede han 1. Del af sit Arbejde om Kongsberg Sølvværk og endte sit daadrige og for Videnskaben betydningsfulde Liv i en Alder af 90 Aar, 19. Sept. 1827. Hans Hustru, Wibecke f. Schou (f. 16. Okt. 1746), var Datter af (Præsten) Niels S. i Harre Sogn i Salling (gift med en Søster til Konferensraad N. Ryberg). Hun døde 6. Jan. 1820.

Tidsskr. for Naturvidensk. V, 359 ff. Litteratur-Tidende f. 1827. Erslew, Forf. Lex. Gosch, Danmarks zoolog. Lit. I, 327. Paa Univers. Bibl. (Brünnichs Saml. 4to Nr. 39—40) findes hans haandskrevne Avtobiografi.

Jonas Collin.

— Som Professor i Naturhistorie foredrog Brünnich ogsaa *Mineralogi* og efter sin Tilbagekomst fra Norge (1775) udgav han en Lærebog i dette Fag (1777), et Arbejde, der dog ikke fik nogen blivende Værd paa Grund af de store Fremskridt, som Mineralogien gjorde i Slutningen af det 18. Aarhundrede. Den Dom, som H. Steffens har fældet om B.s Virksomhed som Direktør for Kongsberg Sølvværk («Was ich erlebte» II, 36), er alt for stræng og ubillig, naar han siger, at, da B. blev Berghauptmand i Norge, begyndte Sølvværkets Ruin. Vel lykkedes det ikke B.

at forbedre dets økonomiske Natur under de daværende forkvalede Forhold; men de Fejl i Driften, der førte til, at Værket maatte opgives, skyldtes væsentlig hans Forgænger. *F. Johnstrup.*

Brünniche, Andreas Schytz Plum, f. 1823, Læge. Han er født i Skovlænge paa Laaland 25. Jan. 1823 som en Søn af Sognepræst Andreas B. og Anna Agnete f. Plum, dimitteredes 1840 fra Vordingborg Skole, tog Lægeexamen 1846, var i Felttogene 1848—50 Underlæge i Armeen, studerede derefter i Udlandet, var 1853 Koleralæge og derefter Reservemedikus paa Frederiks Hospital, tog 1857 Doktorgraden ved en Afhandling om Tuberkulosen og var et Par Aar Medredaktør af «Hospitalstidende», senere i lang Tid Redaktør af «Bibliothek for Læger». 1862 konkurrerede han til et Lektorat i medicinsk Klinik sammen med With og Reisz. 1864 fungerede han som Overlæge ved et Lazaret i Kjøbenhavn, 1856—70 var han Læge ved Børnehospitalet, og fra 1870 har han virket som Overlæge ved Kommunehospitalets 2. Afdeling. 1865 fik han Professortitelen. 1875 blev han Medlem af Direktionen for Børnehospitalet og 1876 af Bestyrelsen for det Classenske Litteraturselskab for Læger. Han er gift med Sophie Georgia f. Gad, Datter af Biskop Peter Chr. Stenersen G.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg. Erslew, Forf. Lex.

Jul. Petersen.

Bryske, Antonius, o. 1500—66, Rigskansler, var en Søn af nedennævnte Eiler (Ivensen) B. († 1529) og blev født 1500 eller 1501. I sin Ungdom studerede han ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han tog Magistergraden, og senere i Udlandet, i alt Fald i Wittenberg. Efter sin Hjemkomst blev han Kannik i Viborg og Kansler hos Biskop Jørgen Friis, men efter Bisperegimentets Afskaffelse tog han Tjeneste som Sekretær i Kancelliet og forlenedes 1538 med et Kannikedømme i Roskilde. Aaret efter fik han desuden Vissenbjærg Birk, et Len, der næsten var blevet arveligt i Bryske-Slægten. 1544 beskikkedes han til Overberghauptmand i Norge og forlenedes i denne Stilling med Skien Syssel og Gimsø Kloster, men alt ~~det følgende~~ ^{paa samme} Aar kaldtes han tilbage til Danmark for at overtage Rigskanslerembedet, hvilket Embede han beklædte til sin Død. Til dette knyttedes Aaret efter Provstiet i Odense, og A. B. forlenedes end videre 1554 med Kantordømmet i Ribe og 1559 med Provstiet i Viborg. Desuden havde han et Kannikedømme i Lund, men det bortbyttede han 1563 med et lignende i

Aarhus, dog kun for strax efter at bortskjænke dette sidste til sin «Tjener» Gregers Kobelauch. I sin lange Embedstid benyttedes A. B., der var en af Samtiden paa Grund af sin Lærdom og Karakter højt anset Mand, til flere offentlige Hverv; han ledsagede saaledes 1548 Hertug Frederik paa Hyldingsrejsen til Norge og sendtes 1554 til Forhandlingerne med de svenske i Elfsborg. Som bekjendt har det endnu bevarede Runehaandskrift af Skaanske Lov tilhørt A. B., der testamenterede det til sin Søster Sidsel B., som ogsaa ved hans barnløse Død, 11. Juli 1566, arvede hans Hovedgaard Langesø, hvor A. B. havde opført en ny, stor Hovedbygning. Han ligger begravet i sin Sognekirke Vigerslev.

K. Hansen, Danske Ridderborge, 1876, S. 153 ff. Danske Mag. 4. R. IV, 287 ff. *Thiset.*

Bryske, Carl, 1547—1613, blev født paa Dallund 4. Febr. 1547 og var en Søn af Gert B. til Dallund og Anne Viffert. Efter en lang Hofstjeneste — 1569 kaldes han «Kongens Dreng», Aaret efter var han Hofjunker og 1575—77 Kongens Mundskjænk — fik han 1583 sin første Forlening, Havreballegaard, derefter Vernø Kloster (1594—95), Kjøbenhavns Slot (1595—97), Rugaard (1597—1602), Aarhusgaard (1602—13); desuden fik han 1598 Vissenbjærg Birk. Som Lensmand var han ikke afholdt; der foreligger flere Klager over hans Lensstyrelse, navnlig var man i Aarhus misfornøjet med ham, hvilket gav sig Udslag i et Skandskrift imod ham. I denne sidste Anledning forlangte han sin Embedsvirk-somhed undersøgt, men Undersøgelsen faldt formodentlig ud til hans Fordel, thi han beholdt Lenet til sin Død, 21.—22. Avg. 1613. Ved Hove var han velset; han blev meget benyttet ved fremmede Fyrsters Modtagelse og maatte oftere ledsage Kong Frederik II og senere Kong Christian IV udenlands. 1574 benyttede Kongen ham som Sendebud til den svenske Hertug Carl, og 1601 sendtes han med Eske Brock til Rusland. C. B., der ejede Margaard, Katholm og en Part i Gammel Estrup, var to Gange gift, 1. (20. Okt. 1577) med Ide Gregersdatter Ulfstand († 26. Sept. 1579), 2. (21. Juli 1583) med Else Steensdatter Bille († 28. Avg. 1621). Han ligger begravet i Søndersø Kirke.

K. Hansen, Danske Ridderborge, 1876, S. 108 ff.

Thiset.

Bryske, Eiler, —1529, til Dallund, Søn af Iven Gertsen B. og Cæcilie Hogenschild, var allerede 1487 Hofsinde hos Kong Hans, forlenedes 1502 med Lundenæs i Jylland, fik 1515 Livsbrev

herpaa af Christian II, blev 1518 tillige Lensmand paa Aalborghus og fik en Mængde Herreder og mindre Forleninger i det nordlige og vestlige Jylland (især efter Niels Clementsens Død), blev samme Aar Landsdommer og viste sig meget ivrig i Kongens Tjeneste; men 1520 mistede han Aalborg, hvor Hans Bartholomæussen (I, 576) havde sværtet ham, og Landsdommerstillingen; samtidig klagedes til Kongen over de Mishandlinger, hans Svoger Knud Pedersen Gyldenstjerne til Tim uhindret af ham havde øvet mod en Bonde i hans Len. 1523 havde Kongen betroet ham Befalingen i Fyn, medens de jyske Oprørere med Magt fratog ham Lundenæs. I Begyndelsen viste han sig ogsaa meget ivrig, men, sendt til Jylland for at udvirke en Stilstand for Fyn, udsønde han sig med Magthaverne, hylkede Frederik I og fik Næsbyhoved ved Odense i Steden for Lundenæs. 1524 maatte han dog atter afstaa dette og fik først 1525 Lundenæs tilbage, dog kun for en høj Pantsum. Tidligere en driftig Godsstyrer (erhvervede Langesø og Margaard) var han ved disse Forhold kommet i trykkende Gjæld og stod, misfornøjet med Forholdene, baade i 1524 og 1527 i hemmelig Forbindelse med Christian II, hvem han tilbød at rejse en Bondehær, naar han vilde vise sig i Jylland. Han døde imidlertid 1. Febr. 1529. Gift med Karen Pedersdatter Gyldenstjerne fra Tim († 1551). Fader til Rigskansler Antonius B. og til Sidsel B.

Allen, Breve og Aktst. til Christ. II's og Fred. I's Hist. I, 35 og fl. St. K. Hansen, Danske Ridderborge, 1876, S. 9 ff. *A. Heise.*

Bryske, Eiler, 1541—1614, var en Søn af Gert B. til Dallund og Anne Viffert og blev født 26. Juli 1541 paa fornævnte Gaard, af hvilken han ogsaa senere blev Ejer. Kun 11 Aar gammel mistede han alt sin Fader og blev derefter opdraget hos sin Moders Svoger, Jacob Sehested; fra 1557—59 var han Kammerpage hos Hertug Magnus, som da for sin Uddannelses Skyld opholdt sig i Dresden. I de følgende Aar var han i fremmed Krigstjeneste, navnlig i Frankrig og Nederlandene, men kom tids nok hjem til at tage Del i den nordiske Syvaarskrig, hvori han bl. a. var med paa Daniel Rantzaus berømte Tog. 1568 fik han Vissenbjerg Birk i Forlening, var derefter i 3 Aar Hofsinde og benyttedes da oftere af Kongen til Sendelser til Udlandet; men senere trak han sig tilbage fra det offentlige Liv og henlevede Resten af sit Liv temmelig ubemærket paa sine Gaarde; dog havde han 1595—97 Skarpenbergs Gods i Forlening. 16. Sept. 1582 ægtede han Gertrud

Iversdatter Lunge, ved hvem han efterhaanden blev Ejer af Nielsstrup, Østrup og Tirsbæk. Begge døde de samme Dag, 16. Juli 1614, paa Dallund og ligge begravne i Søndersø Kirke.

K. Hansen, Danske Ridderborge, 1876, S. 20 ff.

Thiset.

Bryske, Gert, 1578—1651, Søn af ovennævnte Carl B. og Ide Ulfstand, kom 1587 i Sorø Skole og studerede 1597 i Genf. Fra 1603—6 var han Hofjunker, og under Kalmarkrigen synes han at have gjort Tjeneste under Aarhus-Fanen. Efter sin Fader havde han arvet Margaard og Katholm, efter sin Moder Andel i Gammel Estrup og Asdal, efter sin Mormoder Bogensholm, og endnu mere Gods giftede han sig til med Kirsten Tygesdatter Sandberg, der skrev sig til Vedø og Fævejle; men han var en Ødeland, der hurtig satte alt over Styr, kom under Rigens Forfølgning og tilbragte Resten af sit Liv under højst trykkende Kaar. Fru Kirsten synes at have holdt selvstændigt Hus paa Vedø, hvor hun døde 1647, men ogsaa i saa slette Kaar, at hendes Arvinger ikke vilde bekoste hendes Begravelse. G. B. selv døde 4 Aar efter paa en Bondegaard, tilhørende hans Hustrus Frænde Hr. Frederik Reedtz, der lod ham begrave, da ingen anden vilde det.

K. Hansen, Danske Ridderborge, 1876, S. 111 ff.

Thiset.

Bryske, Iven, —1421, nævnes som Ridder 1403 og var senere ogsaa Rigsraad. Da Erik af Pommern i Sommeren 1416 havde erobret Femern, satte han I. B. til Hovedsmand paa det faste Slot Glambæk. Hen paa Efteraaret søgte Holstenerne at vinde Øen tilbage; I. B. havde dog i sidste Øjeblik faaet Slottet provianteret og modstod nu en 2 Maaneders Belejring. I Dec. forlod han hemmelig Borgen for at hente Undsætning i Danmark, men ved sin Tilbagekomst kunde han ikke atter slippe ind i Slottet, der strax efter overgav sig. I. B. levede endnu i Sept. 1421; kort efter døde han, mens han laa i Søen med en Flaade, der skulde have angrebet Als.

Jahn, Danmark und. Unionskongerne S. 67 f. 76.

Kr. Erslev.

Bryske, Lisbet, 1586—1674, var en Datter af ovennævnte Eiler (Gertsen) B. († 1614) og blev født paa Dallund 14. Okt. 1586. 6. Okt. 1605 ægtede hun Mogens Krabbe til Vegholm, men blev allerede 13. Febr. 1614 Enke og det med 5 Børn. Hendes Enkestand blev dog af kort Varighed, thi allerede 28. Avg. 1616 havde hun paa Stjærholm Bryllup med Henrik Bille til Billeskov, hvem

hun tilbragte Tirsbæk, som hun kort efter sin første Mands Død havde arvet efter sine Forældre. Med Henrik Bille havde L. B. 8 Børn, og hun blev anden Gang Enke 3. Marts 1655. Resten af sit Liv synes hun at have tilbragt paa Tirsbæk, vel endnu i sin høje Alder sysselsættende sig med de genealogiske Arbejder over den danske Adel, der have sikret hende et blivende Eftermæle. Foruden en Vaabenbog af mindre Betydning har hun efterladt en Slægtebog, der er den betydeligste og mest bekjendte og benyttede af denne for det 16.—17. Aarhundrede ejendommelige Litteratur; de findes nu i det store kgl. Bibliothek. L. B. døde 4. Dec. 1674 i Vejle som det sidstlevende Medlem af Bryske-Slægten. Under Tirsbæk havde hun oprettet en lille Hovedgaard, som hun kaldte Bryskersborg; den er vel til endnu, men under et andet Navn (Williamsborg).

Qvartalskr. Orion I, 321 ff.

Thiset.

Bryske, Sidsel, —1573, var en Datter af ovennævnte Eiler (Ivensen) B. († 1529) og altsaa Søster til Rigskansleren Antonius B., der synes særlig at have været knyttet til denne Søster. Efter sine Forældres Død havde hun arvet Margaard og desuden en Part i Dallund, hvilken sidste hun solgte til sin Broder Gert; men først i en forholdsvis sen Alder, vistnok en 40 Aar gammel, blev hun gift. Hendes Ægtefælle, Eskil Gjøe til Gunderslevholm, var ældste Søn af den bekjendte Rigshofmester Mogens G. Efter 10 Aars barnløst Ægteskab døde han 2. Jan. 1560 paa sit Len Skanderborg Slot. Ved Broderen Antonius' Død 1566 tilfaldt der Fru S. en betydelig Arv af Jordegods og Løsøre; blandt det første maa navnlig fremhæves Hovedgaarden Langesø, blandt det sidste det bekjendte Runehandskrift af Skaanske Lov, hvilket hun 1569 forærede til den lærde Læge Peder Sørensen. Desuden forlenede Kongen hende 1567 med Renten af Odense Provsti, som nævnte hendes Broder havde haft i Forlening, men den mistede hun alt et halvt Aars Tid efter, da Kongen gav den til den nye Kansler, Axel Urne. S. B. døde 7. Febr. 1573 paa Langesø og er begravet hos sin Ægtefælle i Voldum Kirke.

Danske Mag. 4. R. IV, 287 ff.

Thiset.

Bryske, Truid, 1579—1653, var en Søn af ovennævnte Carl B. og blev født paa Margaard 30. Avg. 1579. I sin Ungdom har han studeret ved fremmede Universiteter og, som det synes, ogsaa tjent en kort Tid ved det sachsiske Hof, men 1603 var han hjem-

kommen og tjente derefter i 2 Aar som Hofjunker; ved Krigens Udbrud 1611 blev han indkaldt, men om han virkelig gjorde Tjeneste i den, vides ikke. 1609 havde han ægtet den rige Jomfru Karen Albertsdatter Friis, med hvem han bl. a. fik Haraldskjær, og senere arvede han efterhaanden Langesø, Katholm og Part i Gammel Estrup, men hans og hans Hustrus hensynsløse Ødselhed skilte dem snart af med alt deres Jordegods; 1625 var han reduceret til at være Forpagter paa Agersbæk i Hind Herred, der tilhørte hans Hustrus Søster, Lisbet Friis. Denne synes ogsaa senere at have været ham en god Støtte, thi 1627 gav hun T. B. for Livstid Bolig paa sin Gaard Vosnæsgaard. 1635 døde Fru Karen Friis, efter hvem naturligvis al Arv og Gjæld blev fragaaet af Arvingerne, og efter i en Række af Aar at have ført en af alle andre end Kreditorerne ubemærket Tilværelse sluttede T. B. 30. Dec. 1653 sit lidet opbyggelige Levnedsløb, vistnok under lige saa usle Kaar som hans ovenfor omtalte Broder Gert. T. B. var den sidste Mand af Slægten Bryske.

K. Hansen, Danske Ridderborge, 1876, S. 161 ff.

Thiset.

Bræmer, jvfr. Bremer.

Bræmer, Otto Ferdinand, 1806—83, Forfatter. Født 27. Nov. 1806 i Helsingør. Faderen, Ulrich B., Fuldmægtig hos Etatsraad, Raadmand Estrup, Moderen Anna Frederikke f. Milan. Han blev efter sin Konfirmation sat i Handelslære i Kjøbenhavn, men da han følte Ulyst til denne Virksomhed, opgav han den og ernærede sig i nogle Aar ved at give Undervisning i Koralsang, indtil han i 1834 som Privatist underkastede sig Examen ved Jonstrup Skolelærerseminarium. 1835 oprettede han i Kjøbenhavn en Drengeskole, som han bestyrede indtil 1872. Han havde i 1828 ægtet Enken Elisabeth Thane og døde i Kjøbenhavn 4. Febr. 1883. — B. har skrevet en Del originale historiske Fortællinger og oversat en Mængde Romaner fra Engelsk. Han har redigeret et Par Tidsskrifter af underholdende Indhold, deriblandt «Skandinavisk Folke-magasin» (1856—64).

Erslew, Forf. Lex.

Sophus Bauditz.

Bræstrup, Christian Jacob Cosmos, 1789—1870, Politidirektør i Kjøbenhavn. Han var en Søn af Dr. med. Tycho B. og Inger Kirstine f. Høyer og fødtes i Kjøbenhavn 26. Dec. 1789. Dimitteret 1806 fra Vordingborg Latinskole af den lærde Rektor

Stoud, blev han allerede i en Alder af 19 Aar juridisk Kandidat. Foruden sine juridiske Studier havde han ivrig lagt sig efter levende Sprog, for hvilke han besad et særligt Talent, og dette Studium fortsatte han ogsaa i sine modnere Aar, saa at han ofte forbavsede Landsmænd og fremmede ved sine omfattende Kundskaber paa dette Felt. Sin Embedsbane begyndte han i Kancelliet, men blev allerede i 1810 Avditør ved slesvigske Infanteriregiment, og i 1813 fulgte han med dette til Holsten. Hensigten var, at Regimentet skulde slutte sig til det Armékorps, som skulde operere i Forbindelse med Russerne under General Tettenborn, men de politiske Begivenheder medførte, at det gik ind under det 13. franske Armékorps, der anførtes af Marechal Davout, Hertug af Eckmühl. Det var for denne Tjeneste under de franske Faner, at B. mange Aar senere fik den af Napoleon III indstiftede St. Helena Medaille. Efter den franske Episode laa Regimentet i 2 Aar i Tyskland som Del af «Auxiliærkorpset» under Generallieutenant Kardorff og Prins Frederik af Hessen. B. blev Overavditør 1818, men indtraadte i Nov. 1821 som Assessor i Kjøbenhavns Politiret, og hermed begyndte den Virksomhed, som skulde udfylde næsten hele Resten af hans Liv. Allerede i Marts 1823 blev han Vicepolitidirektør under Kjerulff som Chef, i 1833 Politidirektør og Justitiarius i Politiretten, og efter at Forordningen af 28. Febr. 1845 havde organiseret Kjøbenhavns Kriminal- og Politiret, gik han over til udelukkende at lede Hovedstadens executive Politi, kort efter med Titel af dets Chef. I Forhold til tidligere Tilstande repræsenterede B. som Politimand Fremskridtet, men han tilhørte dog endnu den gamle Skole af Embedsmænd, som vare udviklede under Enevældens bureaukratiske Opfattelse af Staten og Undersaatterne, og saaledes som det hele Politi var organiseret, som det rekruteredes og lønnes, kunde det ikke løse den Opgave, som vor Tids Opfattelse stiller til Vogterne af den lovlige Orden og Sikkerhed. Mangfoldige Uskikke havde vundet Alderstids Hævd og lode sig ikke længere udrydde; Myndigheden hvilede ikke paa Borgernes Tillid, men paa Magt, ofte en brutal Magt, og den normale Tilstand imellem Politi og Befolkning var Krig, naar ikke Fred eller Vaabenstilstand kjøbtes ved Tribut til Fjenden. Værst af alt var det, at Politiet efter det daværende Regeringssystem benyttedes som en politisk Institution, og de uheldige Virkninger heraf traadte navnlig stærkt frem under Christian VIII, da den vaagnende Opposition medførte hidtil ukjendte Bevægelser. B. var ikke alene en

dygtig og nidkær Politimand, et administrativt Talent, men tillige en overordentlig human Mand; utallige ere de Lejligheder, hvor han har ladet Humanitetshensyn raade i Steden for den strænge Ret, og mangfoldige Familier skyldte hans Hensynsfuldhed stor Taknemmelighed; det var maaske endog en ikke uberettiget Anke imod ham, at han stundum gik for vidt i sin Mildhed, og det kunde ikke undgaas, at man bag mange af hans Handlinger vilde se rent personlige Hensyn eller en Lydighed imod Frimurerbaandet, da det vidstes, at han indtog en høj Rang i dette hemmelige Samfund saa vel som i det dermed forbundne Selskab «Kjæden». At han ikke manglede Blik for Nødvendigheden af under de nye Samfundstilstande at bryde med det gamle Politisystem og skabe en hel ny Organisation, viste han paa en utvetydig Maade ved det Forslag til en ny Ordning af Kjøbenhavns Politi, som han 11. April 1857 indgav til Justitsministeriet, og hvori han lige saa klart som træffende fremstillede Politiets Opgave uden at lade sig afholde ved, at han derved brød Staven over hele det System, han saa længe havde maattet følge. Til at drøfte dette Forslag nedsattes i Juni 1857 under hans Forsæde en Kommission (Vicepolitidirektør v. Osten, Etatsraad Møllerup, Borgmester Linnemann og Grosserer Moritz G. Melchior), som allerede i Nov. s. A. afgav sin Betænkning, men Lovgivningsmagten forhastede sig ikke, og først 11. Febr. 1863 udkom Loven om Kjøbenhavns Politis Omordning, der traadte i Kraft 1. Juli s. A. B. var da 74 Aar gammel, for højt oppe i Aarene til at kunne gennemføre det nye System, efter at han hele sit Liv igjennem havde været knyttet til et helt forskjelligt; han afskedigedes derfor i 1863, men ligesom han fra sin vanskelige Stilling medbragte alles Højagtelse og sine undergivnes varme Hengivenhed, saaledes modtog han ogsaa Regeringens Aerkjendelse ved Udnævnelsen til Gehejmekonferensraad; Storkorset havde han allerede siden 1860.

I Juni 1863 havde Kong Frederik VII givet sit Samtykke til, at Prins Vilhelm af Danmark under Navnet Georg I modtog Valget til Hellenernes Konge, og den græske Deputation forlod Kjøbenhavn, efter kort Tids Forløb fulgt af den unge Monark med Grev Spouneck som privat Formynder og Raadgiver; det blev anset for passende, at Danmark var repræsenteret i Athen ved hans Regeringstiltrædelse, og B. blev i den Anledning sendt i en overordentlig Mission til Grækenland. Aaret efter blev den endnu trods sin høje Alder kraftige og virkelystne Mand udnævnt til

Overpræsident i Kjøbenhavn, og til denne Stilling vendte han ogsaa tilbage, efter at han fra April til Nov. 1865 havde været Justits- og en kort Tid tillige midlertidig Kultusminister. Han døde 11. Juli 1870. Hans Hustru var Christiane Erasmie f. Lassen, en Datter af Konferensraad C. L. L.

Illustr. Tid. 16. Dec. 1860. E. Collin, Fremragende danske Frimurere I.
C. St. A. Bille.

Brøchner, Hans, 1820—75, Filosof. H. B. er født 30. Maj 1820 i Fredericia, hvor hans Fader, Thøger B. (f. 1781 † 1846), var Kjøbmand. Moderen var Johanne Kirstine f. Kielsen (f. 1786 † 1826). Efter 1836 at være bleven Student kastede B. sig først over theologiske Studier, men førtes ved disse til et bestemt Brud med Kristendommen, der blev afgjørende for hele hans følgende Liv og Virksomhed. 1842 oversatte han Strauss' «Troslære», hvorpaa han gav sig til at studere østerlandsk Filologi og Filosofi. Foranlediget ved Martensens Skrift «Den kristelige Daab» udgav han 1843 «Nogle Bemærkninger om Daaben». 1845 tog han Magisterkonferens og erhvervede sig samme Aar Magistergraden ved en Afhandling «Om det jødiske Folks Tilstand i den persiske Periode». Efter 1846—53 at have foretaget forskjellige Udenlandsrejser kastede han sig en kort Tid ind i den politiske Kamp, i det han 1854 valgtes til Folketingsmand for Fredericia. Hurtig vendte han dog atter tilbage til sine historisk-filosofiske Studier, som hvis første Frugt hans Afhandling om «Benedict Spinoza» (1857) fremtraadte. Samme Aar udnævntes han til extraordinær Docent i Filosofi ved Universitetet, hvor han allerede fra 1849 havde virket som Privatdocent. 1870 blev han Professor ordinarius. Sine religiøse Anskuelse fremstillede og begrundede han nærmere i de to Skrifter: «Problemet om Tro og Viden» (1868) og «Om det religiøse i dets Enhed med det humane» (1869). Samme Aar, som dette sidste Arbejde udkom, udgav han end videre «Bidrag til Opfattelsen af Filosofiens historiske Udvikling», en Art Filosofiens Histories Filosofi, der nogle Aar senere suppleredes med en Fremstilling af selve «Filosofiens Historie» (1873—74). I Tidsskrifterne «Nyt dansk Maanedsskrift» og «Det nittende Aarhundrede» har han end videre leveret et Par interessante Smaaafhandlinger: «Forholdet mellem det bevidste og det ubevidste», «Giordano Bruno» og «Erindringer om Søren Kierkegaard», ligesom han 1868 havde udgivet et skarpt lille Stridsskrift: «Et Svar til Prof. R. Nielsen». — 1862 ægtede B.

Dorothea Ipsen, Datter af afdøde Justitsraad I., forhenværende Apotheker i Holbæk; allerede 4 Aar derefter bortreves hun af Døden. Selv kæmpede B. i en lang Aarrække med en haardnakket Brystsyge, der 17. Dec. 1875 endte hans Liv.

En dyb sædelig Alvor forbunden med en Tankens Energi og Skarphed, som under gunstigere Forhold sikkert vilde have præsteret det ualmindelige, var Grundtrækket i B.s Karakter. I mere end én Henseende var han først og fremmest en religiøs Personlighed, og det er derfor ganske naturligt, at han som ung Student først kastede sig over Theologien. I Danmark var samtidig den rationalistiske Kristendomsopfattelse væsentlig overvunden af den nugældende, medens i Tyskland Feuerbach rettede sine voldsomme lyriske Angreb paa Religionen i det hele, og Strauss søgte kritisk-historisk at forstaa den. Det laa i hele B.s Karakter, at han nærmest maatte slutte sig til denne sidste, hvis Troslære han derfor oversatte. Dog røber han allerede fra første Færd af en ualmindelig Selvstændighed. Han bryder med Kirkens Kristendom, fordi han finder Modsigelser og væsentlige Ufuldkommenheder her; men han udformer sig snart en «renset» Theisme med et stærkt betonet pantheistisk Skjær over sig, og han fastholder denne Anskuelse urokket, medens Strauss og Feuerbach føres fra Standpunkt til Standpunkt. Da Mynster udtaler, at man med Magt bør døbe Baptisternes Børn, og Martensen i sit førnævnte Modskrift indvender, at der bør være en vis Frihed ved Daaben, protesterer B. strax mod dette «halve Standpunkt», som han finder betegnende for hele den nyere Dogmatik, der i Modsætning til den langt modigere gamle «hverken vil bryde med Tro eller Fornuft, men plukker Fornuften til Charpi for at læge Troens Saar». Friheden hos det lille Barn, siger han, er højst den, at det skriger over det kolde Vand, og da det er lige saa meningsløst at lade Fadderne tro for Barnet, som det er umuligt for dette selv at tro, bliver Barnedaaben derfor enten uholdbar som Sakrament, eller den medfører de forfærdeligste uethiske Konsekvenser i Retning af vilkaarlig Prædestination o. desl. Til lignende Halvheder hos Theologien og til lignende Konsekvenser af Antagelsen af den gængse Kristendom kommer B. tilbage i sine to Skrifter fra 1868 og 69, og han søger i det sidste at paavise, hvorledes en omhyggeligere Prøvelse af de religiøse Spørgsmaal fører til en renere Lære. Med Aristoteles og Hegel er han forvisset om, at Tilværelsen bør opfattes som et organisk Hele, hvis inderste Kilde, Guddommen eller «det absolute», først og fremmest

maa tænkes saaledes, at det forklarer hele den legemlig-aandelige Mangfoldighed. B. kalder det derfor det idealt-reale Princip og bestemmer det som «absolut Subjektivitet». Da det end videre maa kunne forklare den tænkende og ethisk villende Menneskeand, maa Bestemmelserne Tænken og Villen tillægges det, i det de dog først befries for deres menneskelige Ufuldkommenhed. Paa lignende Maade maa Bestemmelserne Selvbevidsthed og Personlighed, Godhed, Hellighed, Retfærdighed og Kjærlighed undergaa en «Metamorfose», før de kunne overføres paa Guddommen. Som ogsaa Kristendommen lærer, maa dette Princip dels tænkes immanent i Verden, der jo er i og ved det, og for *saa* vidt faa vi en Pantheisme. Men B. finder de fleste historisk fremtraadte pantheistiske Systemer uholdbare, fordi de ikke tillige skarpt have fremhævet «det absolute» Transcendens. Saa vel Guddommens som de endelige Aanders Selvstændighed over for Tilværelsestotaliteten maa ogsaa hævdes, og B. antager derfor «en Transcendens inden for Immanensen», medens han dog finder det umuligt at stille Guddommen som en Skaber og Undergjører over for Verden. Det religiøse Forhold bestemmer B. som «det absolute Forhold til det absolute». Som absolut maa dette Forhold omfatte hele Menneskevæsenet, baade Tanke, Følelse og Vilje. Skulde f. Ex. Tanken udelukkes eller «Fornuften tages fangen», kunde Forholdet kun blive halvt, og en fornuftstridig Religion kan derfor ikke være den sande for Mennesket. End videre maa Forholdet omfatte hele Livet, alle de relative Formaal. At ville sig selv efter sin Sandhed, som Led i Totaliteten, d. e. Kjærlighedsforholdet til Gud og Næsten, bliver altsaa Maalet, og det religiøse Forhold viser sig saaledes som Fuldendelsen af alle de ethiske, medens et religiøst, der skulde ligge ude over det ethiske og saaledes menneskelig set være et uethisk, nødvendigvis maa forkastes af Mennesket. B. træder her i Modsætning til S. Kierkegaard, der hævder, at ethisk set er Abraham en Morder, men religiøst set en «Troens Ridder». Det absolute, siger B., maa være «*vort* absolute», have Væsenlighed med os; Abrahams Gud, en vilkaarlig udvælgende og fordømmende Gud, kan ikke være Menneskets Gud.

I det religiøse Forhold stræber Menneskeandaen efter Forsoning i sig og med sit Princip. Maalet for Mennesket er at ville sig selv efter sin Uendelighed, som Led af Totaliteten. Men som endeligt-uendeligt Væsen har det at realisere denne uendelige Opgave i Endeligheden, i Existensen, og det begynder bestandig

endeligt. Denne Endelighed selv er ikke det onde; men som frit Væsen har Mennesket Mulighed til at ville Endeligheden i og for sig, at ville sig selv i sin Endelighed eller i sin Isolation. Dette er det onde, der giver Mennesket Skyld. Men i denne Selvhævdelse i Selvskhedens Form er Menneskevæsenet splidagtigt med sig selv; det kæmper paa én Gang for sig selv og mod sig selv (som Moment i det absolute), og en Mulighed for det ondes Selvopløsning er derved givet. Det i Forsoningen virksomme er dels Individets Anger, dels de supplerende Individens etiske Livsmeddelelse (Opdragelse, Kjærlighedsforholdet) og endelig det absolute selv, der bestandig virker i og gennem Væsenet. Ved denne, det absolutes Medvirken kan Skylden, der som Krænkelser af Guddommen og begyndende Ødelæggelse af Menneskets Væsen maa bestemmes som Synd, atter ophæves, hvorimod Forsoningslæren i de positive Religioner, selv i Kristendommen, maa forkastes som paradox. Angaaende Udødeligheden lærer B., at Menneskeaaften som et væsentligt ikke kan gaa til Grunde ved Legemets Død; men paa den anden Side finder han en individuel, personlig Udødelighed utænkelig. Menneskesjælen gaar ved Døden som «et mere eller mindre intensivt Moment» op i Guddommen.

Det er en rig Fylde af omhyggelig overvejede Tanker, B. har nedlagt i dette sit Hovedværk; men de fremtræde i en saa sammentrængt Form og stille saa store Fordringer til Læserens Selvtænkning og filosofiske Fordannelse, at næppe mange ville kunne læse og endnu færre forstaa Udviklingen. I det væsentlige staar B. endnu paa den spekulative Filosofis Standpunkt; men i adskillige Henseender føres han ved sin skarpe, omhyggelige og samvittighedsfulde Tænkning uvilkaarlig ud over den. Det vil af det foregaaende let forstaaes, at B. paa mange Maader maatte føle sig beslægtet med en Tænker som Spinoza. Med en trods det spekulative Grundsyn i mange Henseender fortræffelig, skarpsindig og aandfuld Afhandling om Spinozismen begynder B. derfor sine filosofihistoriske Arbejder. Den næstfølgende Afhandling af denne Art: «Bidrag til Opfattelsen af Filosofiens historiske Udvikling» er maaske det af B.s Arbejder, som har mindst Nutidsinteresse. Paa intet Omraade maatte det abstrakte Grundsyn virke mere hæmmende og forstyrrende end her. Naar B. gaar ud fra, at Filosofien, i alt Fald hvad de større Hovedtanker angaar, saa at sige har sin Historie for sig selv, saa at hvert følgende System væsentlig kan forstaaes ud fra de tidligere, saa har han i for høj Grad overset,

at enhver Aandsvirksomhed opstaar og udvikles i bestandig levende Vexelvirkning med samtlige andre, saa at enhver *isoleret* Filosofiens, Kunstens, Poesiens, Religionens Historie bliver en Umulighed eller Usandhed, fordi der højst kun gives en almindelig Aandslivets Historie, i hvilken Aarsagsrækkerne fra samtlige enkelte Omraader idelig krydses og sammenslynges. Og vilde han indvende, at en isoleret *Videnskabens* Historie maatte der dog kunne gives, saa kom atter den Omstændighed i Vejen, at de filosofiske Systemer jo faktisk i Regelen have vovet sig langt ud over det strengt objektivt videnskabelige ind paa den individuelle, personlige Livsanskuelses Omraade. Men blive end herved hans Arbejdes egentlige Grundtanker mindre værdifulde, saa maa samtidig fremhæves, at hans Bog tillige indeholder et ikke ringe Antal Enkeltundersøgelser, som beholde deres uafhængige Værdi, og det samme gjælder om hans «Filosofiens Historie», der naturligvis i de store Træk er bygget paa de i det forrige Arbejde fastslaaede Anskuelser. Maaske ikke ret ofte er en Filosofiens Historie bygget paa et bredere og omhyggeligere Grundlag af Selvsyn og omfattende Originalkjendskab til det Stof, der behandles, og Følgen er da ogsaa den, at B. paa adskillige Punkter ved nye Læsemaader eller Fremdragning af hidtil oversete Punkter har formaaet at bringe forøget Klarhed og Simpelhed til Veje. Ogsaa i disse Værker er Fremstillingsformen sammentrængt og tung, om den opmærksomme Læser end snart vil faa en levende Overbevisning om, at ikke et eneste Ord eller Udtryk staar der uden efter den nøjeste Overvejelse fra Forfatterens Side. At B. for øvrigt, om han havde sat særlig Pris paa at blive populær, godt kunde have skrevet ganske anderledes letfattelig, ses tilstrækkelig af hans 3 Tidsskriftsbidrag og det lille Svar til R. Nielsen. Det var visselig ikke Tankens Uklarhed, men alene en uheldig Lyst til Indholdsfylde, forbunden med den fuldstændigste Lige-gyldighed for «Udfaldet», der her stod i Vejen. Ligesom B. var «Fritænker» paa en Tid, da det ikke var Spor af Mode at kokettere med sin Afvigelse fra den herskende religiøse Anskuelse, «Fritænker» paa egen Haand og af dybtføjte ethisk-religiøse Grunde, saaledes var han overhovedet en i sig selv hvilende, i ædleste Betydning stolt Personlighed, der ikke følte sig afhængig af Mængdens flygtige Gunst og derfor heller ikke gjorde det ringeste Skridt for at vinde den.

Erslew, Forf. Lex. Nord. Convers. Lex., 2. Udg. Illustr. Tid. 2. Jan. 1876.
Norden, 1. H.

K. Kroman.

Brøchner, Peder Hansen, 1748—1818, Præst, en Søn af Konsistorialraad, Provst Hans Pedersen B. (f. 1720 † 1780) og Ingeborg f. Friis, er født 3. Avg. 1748 i Spentrup i Aarhus Stift. Han blev Student 1765, Kandidat 1772 efter at have været et Par Aar Huslærer og kaldedes 1773 til personel Kapellan til Skorup og Tvilum i Aarhus Stift. 1774 blev han Sognepræst til Ørting og Falling, 1784 Præst i Grenaa og 1791 Provst i Nørre Herred, 1796 Præst i Raarup og Provst i Bjerre Herred. Han fik Rang med Amtsprovster 1815 og døde 12. Sept. 1818. Han var to Gange gift, 1. (1775) med Formandens Enke i Ørting, Elisabeth Marie Berghammer, f. Sommer († 1796), 2. (1797) med Johanne Mariane Roed, f. Secher (f. 1771 † 1857), Enke efter Sognepræst L. A. Roed i Veggerslev. — I Raarup havde han, da han vilde indføre Evangelisk Salmebog, en Konflikt med en Del af Sognefolkene og maatte efter Befaling anlægge Sag mod Gaardmand Peder Laursen, der havde beskyldt ham for at opholde sig selv og Menigheden i Ubodfærdighed i Liv og Levned ved urigtige, upassende og beskaarne Lærdomme m. m., i hvilken Sag P. Laursen 1803 blev idømt en Mulkt. I den sidste halve Snes Aar af hans Liv var Raarup Sogn et af Hovedsæderne for de stærke Jyder, der ikke vilde lade deres Børn lære Balles Lærebog. B. optraadte imod dem paa flere Maader og var 1812 Medlem af en Kommission, der skulde forhandle med dem. Dog traadte han ikke i saa skarp en Modsætning til dem som adskillige andre Præster, hvortil det vistnok bidrog, at den omtalte P. Laursen modsatte sig de vilde Sværmerier, Bevægelsen fremkaldte.

Erslew, Forf. Lex. L. Koch, Den danske Kirkes Hist. 1801—17 S. 261 ff.

L. Koch.

Broekel, Johanna Antonie, f. 1819, Forfatterinde, Datter af Advokat Christoph Friedr. Hans B. i Tønder, f. 1. Sept. 1819. Hun blev tidlig forældreløs og maatte i en ung Alder staa paa sine egne Ben. I 1844 oprettede hun en Pensionsanstalt og Døtreskole i Kiel, som under hendes Bestyrelse blomstrede i en Række af Aar. Fra 1863—82 optraadte hun som Forfatterinde under Navnet Brook, som hendes Bedstefader oprindelig havde baaret, og har skrevet en Del Romaner, hvoraf de fleste have oplevet flere Oplag, og i hvilke hun især med Dygtighed og Indsigt behandler Kvindespørgsmaalet. Hendes mest ansete Bøger ere vistnok «Das Schloss in den Ardennen» (1869) og «Vormund und

Mündel» (1877). I 1875 trak hun sig tilbage fra Skolegjerningen for udelukkende at hellige sig til Forfattervirksomhed. I Efteraaret 1886 levede hun endnu som «Rentière» i Kiel.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Brümmer, Deutsches Dichterlex. Meyer, Konvers. Lex. C. A. Nissen.

Brøndsted, Peter Oluf (egentlig Ole), 1780—1842, Arkæolog, fødtes 17. Nov. 1780 i Fruering Præstegaard; hans Fader, Christian B. (f. 1742 † 1823), var Sognepræst der og Provst i Hjelmslev Herred; Moderen, Mette Augusta f. Petersen (f. 1758 † 1832), omtales med stor Ros. 1785 kom Faderen til Horsens, og Drengen blev sat i den lærde Skole her, hvis udmærkede Rektor Oluf Worm tog sig meget af sin højt begavede Discipel og tidlig vakte den Interesse og Begejstring for Grækenland og dets Oldtid hos ham, som blev bestemmende for hans Livsbane og altid fulgte ham. 1796 tog han ved Universitetet Artium med Udmærkelse og forbavsede navnlig alle ved sine Kundskaber i Græsk; han deltog derefter i det rigere Hovedstadsliv med saa stor Iver, at han kun med Besvær fik sin anden Examen 1798, hvorpaa han studerede Theologi. Trods enkelte Afbrydelser i Studiet, særlig 1801, da han var et meget ivrigt Medlem af Livjægerkorpset, tog han 1802 en hæderlig Attestats; men med det samme forlod han Theologien og traadte ind i det filologiske Seminarium under Moldenhawer. Her sluttede han et nøje Venskab med den haabefulde, unge Filolog Georg Koës, Søn af Finansraad G. D. F. K., i hvis Hus han blev indført og 1806 forlovede sig med Datteren Frederikke K. (f. 18. Sept. 1790); Svogeren, der havde studeret i Halle, gjorde ham først bekjendt med den nye, af F. A. Wolf grundlagte Retning i Filologien. Som et af hans første videnskabelige Arbejder kan nævnes en Besvarelse af Universitetets filologiske Prisopgave 1804, hvorfor han fik Guldmedaillen.

Samme Aar gjorde B. sin første Rejse til Tyskland, paa hvilken han kom til Göttingen og stiftede Bekjendtskab med Eichhorn, efter hvis Opfordring han ved sin Hjemkomst skrev Afhandlingen «Schöne Redekünste der Dänen», som udkom 1810 i 4. Bind af Eichhorns store «Geschichte der Litteratur». Men hans Ønskers Maal var Grækenland, og da han baade fik offentlig Understøttelse og Hjælp af sin ret velhavende Fader, besluttede han 1806 i Forening med sin ligesindede Ven Koës at foretage en længere Rejse, hvis sidste og væsentligste Maal skulde være en

Vandring gennem dette Land og Undersøgelse af dets Fortidslevninger. Efter at begge havde taget den filosofiske Doktorgrad (B. 18. Juli 1806), tiltraadte de 1. Avg. deres Rejse. Gennem Dresden og Weimar, hvor de vare under Slaget ved Jena, og en Række andre tyske Byer naaede de 15. Nov. til Paris, hvor de bleve i 2^{1/2} Aar; interessante Meddelelser om B.s Samliv her med Oehlenschläger, Malte-Brun, Brødrene Schlegel o. a. findes i de af N. V. Dorph 1850 udgivne «Uddrag af B.s Rejsedagbøger». Det egentlige Pariserliv tiltalte ham ikke, og han dømmer meget haardt om Franskmændenes Væsen i det hele; den Uvilje, han nærede mod dette Folk, tabte sig først lang Tid senere, efter at han 1830 havde været Vidne til Julirevolutionen. Særlig udtaler han sig nu meget skarpt om Napoleon, for hvem han havde sværmet 1801. Men de rige Kunstsamlinger og Bibliotheket beundrede han naturligvis, arbejdede flittig der i og søgte overhovedet paa alle Maader at forberede sig til Grækenlandsrejsen. Nye Rejsesæller fik han her i v. Hallerstein, Linckh og Stackelberg, og i Sommeren 1809 droge de samlede til Rom, overvintrede der og gik saa i Maj 1810 til Neapel; der fra gennemvandrede de det gamle Storgrækenland til Otranto, hvorfra de over Korfu naaede Athen 14. Sept. 1810. Rejseselskabet forøgedes her med Englænderne Cockerell og Foster, og de aftalte at arbejde sammen paa den Maade, at de delte sig i flere Hold til forskellige Exkursioner, men Udbyttet af Opdagelserne skulde være alles fælles Ejendom og bekendtgjøres i et fælles Værk.

Vinteren gik med til Undersøgelser i Attika og de nærmeste Landskaber. I Begyndelsen af 1811 foretog Hallerstein, Linckh og Englænderne de berømte Udgravninger i Athenetemplet paa Ægina, medens B., Koës og Stackelberg droge til Konstantinopel og efter et 3 Maaneders Ophold her ned gennem Lilleasien til Smyrna. Koës vendte her fra tilbage til Athen, medens de to andre gik til Efesus for at undersøge dets Ruiner, en Udflugt, som nær havde kostet dem Livet; thi de paadroge sig herved en heftig Klimatfeber, som brød ud, da de vare komne tilbage til Smyrna, og fængslede dem til Sygelejet her et Par Maaneder. Efter at være helbredede sejlede de til Thessalien og vendte gennem dette Land tilbage til Athen; under Vejs fik de den sørgelige Efterretning, at Koës var død paa Øen Zante 6. Sept. I Danmark ventede man nu, at B. vilde komme hjem, ja man ansaa endog hans Udebliven for ukjærlig og var nær ved at lægge ham Koës'

Død til Last, fordi han havde forlænget Rejsens Varighed ud over den paatænkte Tid; men han mente, at der endnu var for meget tilbage for ham at gjøre, og blev altsaa i Athen. I Vinteren 1811—12 foretog han sine betydelige Udgravninger paa Øen Keos og var senere paa Salamis og Ægina; Sommeren 1812 berejste han Peloponnes og deltog i Udgravningerne i Apollotemplet ved Phigalia, og i Sept. drog han til Zante, hvor han rejste sin Ven et Gravmæle; sidst paa Aaret var han i Epirus, hvor han tilbragte nogen Tid hos «den genialske Tyran» Ali Pascha af Janina. Han kunde ikke andet end føle Afsky for denne Mands listige og grusomme Regimente og saa tillige i hans Indflydelse den stærkeste Hindring for, at Grækenland kunde vinde Frihed og Selvstændighed; men han mente dog, at hans Despoti i alt Fald var at foretrække for den tyrkiske Regerings, og Alis Personlighed har gjort et stærkt Indtryk paa ham. Fra Epirus vendte han siden tilbage til Italien og kom endelig hjem til Danmark 18. Sept. 1813. Denne sin Rejse (undtagen Opholdet paa Peloponnes 1812) skildrede han siden i en dobbelt Række Forelæsninger ved Universitetet i Vintersemestrene 1815—17, og efter det efterladte Manuskript til disse har Dorph 1844 udgivet «P. O. B.s Rejse i Grækenland 1810—13» i to Bind. B.s aabne, friske og sunde Syn for og Dom over alt, hvad der mødte ham i Naturen og Menneskelivet paa hans Veje, i Forbindelse med hans store historiske Kundskaber, hans smagfulde Udvalg af det rige og den Gang endnu helt nye Stof, hans livfulde Fremstilling og den Begejstring for Æmnet, der udtaler sig paa hver Side, gjøre dette Værk til en af de ypperste Rejseskildringer i vor Litteratur trods adskillige formelle Mangler, som vel mest hidrøre fra, at Forfatteren selv ikke fik givet det den sidste Overarbejdelse.

B. blev strax efter Hjemkomsten extraordinær Professor i Filologien og ægtede 23. Okt. 1813 sin forlovede i Horsens. I 4^{1/2} Aar levede han nu et lykkeligt Familieliv med sin elskværdige Hustru, der forstod at bære over med hans smaa Svagheder i det daglige Liv og ved sin milde og kjærlige Færd lagde en velgjørende Dæmper paa hans noget heftige og urolige Sind. 1814 deltog han i Oprettelsen af det danske Bibelselskab, og 1815 blev han Medlem af en kgl. Kommission til Udarbejdelse af en ny Oversættelse af det nye Testamente; herved kom han hyppig til at arbejde sammen med Biskop Mynster, der udtaler, «at han aldrig i Forretningssager har haft behageligere Samlinger end disse». Han

omgikkes med næsten alle Datidens Videnskabsmænd her hjemme, og hans selskabelige Talenter, særlig hans fra Barndommen af udviklede Evner og Interesse for Musik, knyttede ham som velset Gjæst til andre Kredse, bl. a. Rahbeks Hjem. Men hans Professorgjerning tiltalte ham ikke; han mente, at han endnu selv for meget trængte til at lære, og til hans Svagheder hørte ogsaa en stor Upræcighed, som ikke passede til Stillingen og indbragte ham flere Ubehageligheder. Man skumlede ogsaa over, at det varede saa længe, inden man saa Frugterne af hans Rejse, og da han i Juli 1815 fik Ridderkorset, hed det sig, at han fik det «paa Forskud». Her var man dog uretfærdig imod ham; thi foruden de ovennævnte populære Forelæsninger om sin Rejse og sine Forelæsninger for Studenterne udarbejdede han ogsaa 1817—18 to Hæfter «Bidrag til den danske Historie og til Kundskab om Danmarks ældre politiske Forhold efter udenlandske Manuskriptsamlinger» (Robert Vaces Rimkrønike om Rolf Ganger og Hertugerne i Normandie). Men det store Værk om Opdagelserne i Grækenland havde han ikke de nødvendige Midler til at udarbejde her hjemme, og han længtes derfor efter at komme til Rom, hvor han skulde arbejde derpaa sammen med sine Rejsefæller. Hans Hustrus Død (10. Maj 1818) gjorde ham Opholdet i Danmark endnu pinligere, og endelig brød han over tvært og rejste bort 31. Okt. 1818.

Efter at have opholdt sig forskjellige Steder i Tyskland naaede han Rom sidst i Jan. 1819. Han var bleven udnævnt til det danske Hof's Agent ved Pavestolen og nød saaledes en mere anset Stilling; men den paalagde ham mange Biforretninger, som stjal megen Tid fra hans Arbejde, og udviklede ham ogsaa senere i Bryderier. Næsten hele Aaret 1820 var han paa en Rejse med Lord Guilford til de ioniske Øer, Malta og Sicilien; under denne udbrød Revolutionen i Neapel, og B., som da var i Palermo, hvorhen Bevægelsen forplantede sig og førte til afskyelige Pøbeloptøjer, slap med Besvær bort der fra til Neapel, hvor han tilbragte Resten af Aaret. Han var meget begejstret over den frie Forfatning, Neapel havde faaet ved Revolutionen; thi han selv nærede meget frisindede Anskuelse og hadede, hvad hans Dagbogsoptegnelser paa mange Steder bevidne i skarpe og træffende Udtryk, af sit fulde Hjærte den hyklerske Despotisme og Underkuelse af Folkenes Ret, som den hellige Alliance havde indledet. Men han glemte derover, at han var dansk Hofagent, og da han i sine Indberetninger for aabenlyst udtalte sin Glæde over det

skete og sit Haab om Italiens Gjenfødelse ved Friheden, lod man ham vide, at hans Hof saa Sagerne paa en anden Maade. Frimodig svarede B. herpaa, at han altid havde anset det for sin Pligt som ærlig Mand at berette, hvad der tildrog sig, og udtale sin Mening derom, ikke sin Øvrigheds, «da det jo dog i sig selv er ufrugtbart at fortælle nogen hans egen Mening om noget». Værre var det dog, at han ogsaa gav sin Frisindethed offentligt Udtryk i en arkæologisk Afhandling om den saakaldte «Hierons Hjelme», som var funden i Olympia 1817; i Fortalen hertil ytrede han nogle Ord om Kongen af Neapel, «den højmodige Fyrste, der omsider havde tilstaaet sit Folk den dyrebareste Gave, der nogen Sinde kan skjænkes de dødelige». Hoffet i Wien klagede over disse Udtalelser, og om end B. ikke ligefrem faldt i Unaade, tilbageholdt man nu hans Gage som Hofagent. Pengetabet var han dog i Stand til at bære, da han med sin Hustru havde faaet betydelig Formue.

B. var derefter i Rom til Foraaret 1823 og arbejdede paa sit store Rejseværk; det gik dog kun langsomt fremad dermed, da han «intet Værk vilde udgive, før det var modent til at udgives», og han følte, at han endnu paa mange Punkter trængte til at faa sin Oldtidsanskuelse klaret og fæstnet. Udarbejdelsen af Kobberne til det tog ogsaa megen Tid, og sagtens er hans Arbejdslyst ogsaa bleven trykket ved den Sorg, han maatte føle ved at se det ulykkelige Forløb af Frihedsbestræbelserne i Italien, Spanien og Grækenland. Da imidlertid første Afsnit omtrent var færdigt, rejste han 1823 til Genf for at lade den franske Text gennemgaa af en paalidelig Sprogmand og gik saa til Paris, hvor Værket skulde udkomme; inden dette skete, maatte han dog endnu gjøre en Rejse til England i 1824. Foruden det videnskabelige Udbytte af denne havde han ogsaa stor Opmuntring deraf ved at se det friske og kraftige Frihedsliv i England, og i et Brev til Mynster udtaler han, at han nu havde faaet sit Haab om bedre Tiders Komme styrket og vundet den Erkjendelse, «at alle mod Europas Lys og Frihed sammensvorne Kræfter dog, tidligere eller sildigere, maa strande paa den Klippe, som hedder Britannia». Sidst i 1825 udkom endelig 1. Levering af hans Hovedværk: «Voyage dans la Grèce» i Paris og samtidig en tysk Udgave deraf: «Reisen und Untersuchungen in Griechenland»; han skildrer heri sine Udgravninger paa Keos og giver derhos en Oversigt over Øens Historie, Geografi og Oldtidsinstitutioner; paa de smukke Kobbere dertil

havde han anvendt en stor Del af sin Formue. Det var et særdeles grundigt og dygtigt Værk og blev ogsaa modtaget med stor Anerkjendelse; en skammelig Beskyldning, som et Par Aar senere rejstes mod ham paa en fransk Arkæologs Anstiftelse af en tysk Doktor, der paastod, at B. havde stjaalet det hele fra Villoison, tilbageviste han fuldstændig. Imidlertid havde han ved Studier af Parthenonsmetoperne i British Museum sammen med Cockerell forberedt sig til Udgivelsen af Værkets 2. Levering, som udkom 1830; Hovedpartiet deraf er et Forsøg paa at tyde Metoperne paa Sydsiden af Parthenon, og man maa her anerkjende hans Lærdom og Skarpsindighed, om end mange af hans Forklaringer som Følge af Stoffets Beskaffenhed maatte være højst usikre. Dette Arbejde grundfæstede B.s europæiske Berømmelse som udmærket Arkæolog. Endnu manglede der 3 Fjerdedele af hele Værket efter den lagte Plan, men B. fik aldrig Lejlighed til at udgive mere deraf; selv hans delvis færdige Beskrivelse af Parthenons Frontogrupper udkom ikke og er maaske nu tabt, hvorimod Kobberne dertil ere bevarede. En engelsk Udgave af Værket var paatænkt, men Boghandleren gik fallit, hvad der paaførte B. store Tab og nødte ham til at sælge adskilligt af sine værdifulde Samlinger fra sine Rejser under et Ophold i England 1831. Under dette blev han Medlem af the Royal Society of literature, i hvis Skrifter han 1832 udgav en Afhandling «On Panathenaic vases»; ogsaa i et Par andre Skrifter har han behandlet de antike Vaser, for hvis Kunst han interesserede sig meget. For et andet engelsk Selskab, Society of dilettanti, «der har virket mere for grundige Undersøgelser i Grækenland end alle Fyrster og alle Foreninger siden Hadrians og Pausanias' Tider», udgav han 1836 i London sit udmærkede dygtige og interessante Arbejde: «The bronzes of Siris» (siden omarbejdet paa Tysk og udgivet i Kjøbenhavn 1837), handlende om nogle Stykker af en Rustning fra Pyrrhus' Tid med smukke Reliefbilleder.

1832 var han vendt hjem til Danmark med det Forsæt at blive der, og han blev nu 7. Okt. 1832 udnævnt til Direktør for den kgl. Mønt- og Medaillesamling og 13. Nov. s. A. til Professor ordinarius i Filologi og Arkæologi. Han foretog vel endnu herefter gjentagne Gange kortere Rejser til England og Frankrig, særlig for at skaffe Afstøbninger til Samlingen; men i det hele blev han dog hjemme og passede sin Universitetsgjerning samvittighedsfuldt. I sine Forelæsninger behandlede han fornemmelig

de græske Tragikere og Pindar, hvis Forstaaelse og Tolkning han selv mente særlig laa for ham som overvejende Følelsesmenneske, dernæst ogsaa græsk Litteraturhistorie, Geografi og Arkæologi; han udarbejdede dem altid med Omhu, og hans Foredrag skal have været livfuldt og klart, men noget for vidtløftigt. Grammatiker var han ikke, saa at den sproglige Side af hans Fortolkning havde sine Mangler; men faa ere vel trængte saadan ind i den græske Oldtids hele Aand som han, og dette i Forening med hans rige, ved Læsning og Selvsyn erhvervede Kundskaber og fine Smag har vistnok kunnet opveje hine Mangler. Mod de studerende viste han sig altid velvillig og var almindelig yndet af dem; og i det hele siges det, at Velvilje og Tjenstvillighed, Mildhed i Dommen over andre og Tilbøjelighed til fuldt ud og uden smaalig Kritik at anerkjende og fremhjælpe alt, hvad der var ædelt og godt, vare Hovedtræk i hans Karakter. Vel kunde han, naar han var kommen i Strid med nogen, være hidsig og ubehagelig; men han søgte altid Forsoning igjen.

Af hans Arbejder fra denne Periode maa nævnes Skriftet «*De cista aënea Præneste reperta*» (1834), hvori han paaviste, at denne saakaldte cista mystica kun var et Toiletskrin med Baderedskaber; en lignende Afhandling af ham om den berømte ficoroniske Cista udgaves efter hans Død ved Dorph 1847. For Samfundet til den danske Litteraturs Fremme, hvis Formand han blev 1839, udgav han som «*Hellensk Nytaarsgave for 1842*» sin malmsfulde Oversættelse af Æschylus' «*Agamemnon*»; han efterlod sig ogsaa i Manuskript en omtrent færdig Oversættelse af de to andre Tragedier af Trilogien «*Orestias*», saa at Dorph kunde udgive hele Trilogien samlet 1844. 1835 udgav han en Beretning om Møntkabinettet, af hvis Ordning han havde store Fortjenester, og han var Medudgiver af en Beretning om de kgl. Billedgallerier 1831—36. Af Videnskabernes Selskab var han Medlem siden 1826, men skrev intet i dets Skrifter. I det hele kom der mindre fra hans Haand, end man kunde have ventet; han spredte sig for meget og lod mange Arbejder henligge halvfuldendte, i det han idelig kastede sig over noget nyt, før han var færdig med det paabegyndte. Hans ivrige Syslen med Musik, hans store Omgangskreds og forskjellig Sport som Ridning og Svømning optog ogsaa meget af hans Tid, og endelig bortkaldtes han ved en pludselig Død, før han endnu var bleven synderlig gammel; han døde nemlig 26. Juni 1842 som Følge af et ulykkeligt Fald fra Hesten. Universitetet, hvis Rektor han var det Aar,

holdt en smuk Sørgefest for ham; Oehlenschläger skrev Kantaten, og Mynster holdt Talen.

B.s Biografi ved J. P. Mynster i Indl. til «Reise i Grækenland». Ud-
drag af B.s Reise-Dagbøger ved Dorph, 1850. Erslew, Forf. Lex.

M. Cl. Gertz.

Brøndum, Christen Anton, 1777—1846, Brændevinsbrænder. Han er født 15. Juli 1777 i Brøndum (Kollerup Sogn, Vester Han Herred), hvor Faderen, Jens Anton, var Tømrer. Han synes at være kommen ung til Kjøbenhavn, hvor han allerede 1809 er Ejer af et Brændevinsbrænderi (i Prinsensgade), for hvis Indretning han i 1815 indstilledes til en offentlig Opmuntring. Indstillingen blev dog ikke tagen til Følge, men desuagtet maa han tidlig have lagt an paa at føre sin Virksomhed ind i et rationelt Spor og virkelig have naaet dette. 1820 udgav han en af H. C. Ørsted gennemset «Kort Undervisning i Kunsten at brænde Brændevin» (2. Udg. 1822) og allerede i Sept. 1819 var han, som han paa Bogens Titelblad oplyser, «af Øvrigheden bleven beskikket til at undervise dem, der ville vinde Borgerskab som Brændevinsbrændere». Fra 1817—39 bestod en Brændevinsbrænderexamen. Mærkes kan det ogsaa, at Landhusholdningsselskabet tyede til ham for at faa en «Anvisning til at tillave Vin af Æbler» (1822). Hans Brænderi i Prinsensgade med en Kjedel paa 0. 10 Tdr. og 4 Mæskekar, hvert paa 0. 28 Tdr., maa betragtes som Datidens største her i Landet. 1828 udgav han et, ogsaa af H. C. Ørsted gennemset Skrift, «Grundsætningerne for Ølbryggeriet», som han dedicerede til Selskabet for Naturlærens Udbredelse, hvoraf han var Medlem. Han døde 12. Avg. 1846. 8. Avg. 1806 havde han ægtet Maren Thomasine Rosenkrands, Datter af en Kjøbmand i Ribe; hun døde i Dec. 1850 i Vestervig.

Erslew, Forf. Lex. L. V. Scheel, Brændevinsbrændingen i Danmark S. 122 ff.

C. Nyrop.

Brøns, Villads Nielsen, o. 1560—1637, Lektor, var født i Brøns i Tørring Len, hvor Faderen, Bonden Niels Villadsen, var «en ærlig og velagt Sandemand». Efter at Sønnen havde nydt en omhyggelig Undervisning i Ribe Skole, afgik han 1584 til Universitetet; senere studerede han udenlands og tog Magistergraden, vistnok i Wittenberg, hvor han 1592 udgav «Nucleus locorum communium theologorum». Samme Aar blev han Rektor ved Aalborg og 1593 ved Viborg Skole. Her blev hans Virksomhed

navnlig mærkelig ved den ejendommelige Straffelov (*Jus virgarum*), han udarbejdede for at tæmme Skoleungdommens Kaadhed og Forsømmelighed. 1602 blev han Lektor ved Domkirken, men vikarierede dog senere flere Gange i Rektorembedet, ligesom han i det hele omfattede Lærergjerningen med megen Iver. 1617 forlenedes han med et Kanonikat. Med den sagnagtige Historie syslede han gjerne, og man har endnu et Par herhen hørende haandskrevne Arbejder af ham. Efter en lang Embedsvirksomhed døde han 1637. I sit Ægteskab med Margrethe, Datter af Biskop Peder Thøgersen i Viborg, havde han Sønnen Peder Villadsen, der ogsaa endte som Biskop sammesteds.

Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 481 ff.

H. F. Rordam.

Buch, Anders Mikkelsen, † 1615, s. Kolding.

Buch, Hans, 1698—1751, Præst, blev født 1. Nov. 1698 i Aalsø (ved Grenaa), hvor hans Fader, Mag. Jacob B., var Sognepræst; Moderen hed Anna Cappel. 1716 dimitteredes han fra Københavns Skole og tog 3 Aar efter Attestats. Hans første Præstevirksomhed var i Hjemmet som Faderens Medhjælper, hvorfra han dog 1724 forflyttedes til Aarslev i Aarhus Stift og atter 1726 til Sognekaldet ved Frue Kirke i Aarhus. Samme Aar tog han Magistergraden. Da han imidlertid (29. Nov. 1724) var bleven gift med Biskop, senere Konfessionarius, Mag. Lintrups ældste Datter Birgitte, kom han, rimeligvis ved Svigerfaderens Protektion, allerede som 30aarig som Sognepræst til Københavns Garnisonskirke, og knap et Aar efter (1729) tildeltes ham Embedet som Domprovst i Roskilde, hvor han saa døde 28. Nov. 1751. Foruden nogle Prædikener har han udgivet et Digt i Anledning af Reformationsfesten 1736 («Josias i Danmark»); men i Manuskript efterlod han sig adskilligt, deriblandt «Roeskildia subterranea», hvoraf Afskrift findes i det antikvar.-topogr. Arkiv i København. Den latinske Sørgetale, som Svigerfaderen, Konfessionarius S. Lintrup, holdt i Odense ved Frederik IV's Død, vilde B. have udgivet med en Dedikation til Christian VI, men «det kom ikke dertil» (jvfr. *Nyt hist. Tidsskr.* VI, 423).

Hundrup, Præster ved Roskilde Domkirke S. 25. Tychonius, Vers og Indfald S. 253 ff. Saml. 1. jydsk Hist. og Topogr. 2. R. I, 426 f.

A. Jantzen.

Buch, Peter Christian Nouvel, f. 1816, Justitiarius i Højesteret, en Søn af Urtekræmmer Peter Nicolai Valentin B. (f. 1788 † 1833) og Anna Marie f. Schleyer. Han fødtes 8. April 1816 i København,

blev 1833 privat dimitteret til Universitetet, 1836 juridisk Kandidat, 1839 Volontær i Kancelliet, fik 1840 Guldmedaillen for Besvarelsen af en Aaret i Forvejen udsat juridisk Prisopgave, blev 1843 Kancellist, fungerede fra 1843—46 som Protokolfører ved Stænderforsamlingerne i Roskilde og Viborg, blev 1847 Assessor i Viborgs Landsoverret, 1861 Justitsraad, s. A. Assessor i Højesteret, 1878 Kommandør af Danebrogs 2. Grad, 1880 Justitiarius i Højesteret, 1881 Kommandør af Danebrogs 1. Grad og 1885 Storkors af Danebrog. 29. Maj 1852 ægtede han Bertha Købke (f. 24. Marts 1828), Datter af Oberstlieutenant Niels Chr. Købke (f. 1793 † 1849) og Mette Marie f. Bruun. *G. Kringelbach.*

Buchhave, Rudolph, 1737—96, Læge, en Søn af Pastor Jens B. og Anna Elisabeth f. Bagger, blev født 24. Dec. 1737 i Pedersker paa Bornholm, dimitteredes 1758 fra Horsens Skole og lod sig efter i nogle Aar at have været Alumnus paa Valkendorfs Kollegium og Prosektor ved Theatrum anatomicum 1766 examinere for det medicinske Fakultet, hvorpaa han 1767 disputerede for Doktorgraden og kreeredes ved Universitetsfesten i Anledning af Kongens Kroning. Samme Aar blev han Læge ved Sorø Akademi, men opgav 1776 utilfreds denne Post og helligede sig botanisk-medicinske Studier, særlig over Nellikeroeden (*Radix gei urbani s. caryophyllatæ*), hos hvilken han mente at have opdaget sikre feberstillende Egenskaber, saa at denne indenlandske Plante skulde kunne erstatte den kostbare Kinabark. Efter at han 1781 havde publiceret sine Iagttagelser i en lærd latinsk Afhandling, vakte Sagen megen Opsigt imellem Lægerne og gav Anledning til en omfattende litterær Fejde, der ved hovedsagelig at føres i Tode's «Nye Sundhedstidende» ogsaa satte det ikke lægekyndige Publikum i Bevægelse, og hvori Nellikeroeden angrebes af F. L. Bang, Falckenthal og Tode selv (der i øvrigt fra først af var «patriotisk» begejstret for Roden), medens kun en temmelig ubekjendt Kirurg Nielsen vedblev at staa paa B.s Side. At denne til sidst ogsaa lod sin Rod blive forsvaret og berømmet i Adresseavisen, vakte megen Misfornøjelse i de kollegiale Kredse, og i det hele gjorde han ved sin Stridbarhed sin Stilling vanskelig, saa at han heller ikke til Trods for sine grundige Studier og Indsigter kunde vinde Indgang som Læge, hverken i Sorø eller i Kjøbenhavn, hvor han 1781 nedsatte sig. Han følte sig bestandig mere tilsidesat og begyndte i det af ham udgivne «Politisk og fysisk Magasin» (1793—96)

ogsaa bittert at angribe Regeringen, samtidig med at han hævede Terrorismen i Frankrig til Skyerne. Han døde i Kjøbenhavn 16. Nov. 1796. I en længere Aarrække (1784—94) var han en flittig medicinsk Recensent i «Kjøbenhavns lærde Efterretninger». — Han var gift med Christiane Frederikke Dreier, f. Pältz († 1788), Datter af Ritmester P. af Skovsgaard og Enke efter Sognepræst D. i Avns^{lav} og Bovense.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevesen II, 553 f. Nyerup, Lit. Lex. Nye Sundhedstidende 1782, passim. *Jul. Petersen.*

Buchholm, Magdalene Sophie, 1758—1825, Forfatterinde, født i Skien 15. Marts 1758. Faderen, Mogens Bentzen, var Vice-lagmand og Borgmester, men blev 1764 Assessor i Bergamtet og Bergamtsforvalter paa Kongsberg († 1770), Moderen, Sophie f. Heltzen, var Søster til Konferensraad Poul H. Da hun var bleven faderløs, kom hun til Buskerud, hvis Ejer, Peter Collett, var gift med hendes Søkendebarn, Johanne Henricha f. Ancher. Hun blev her 1777 gift med «Studiosus» Peder Leganger Castberg, der snart drog ud som Skibspræst. Da han vendte tilbage, levede hun med ham en Tid i Kjøbenhavn og kom her i nær Forbindelse med det norske Selskabs fremtrædende Medlemmer. 1781 blev hendes Mand Sognepræst i Lund og Flækkefjord, hvor han døde 6. Maj 1784. Aaret efter blev hun gift med Joachim Frederik Buchholm, Kjobmand i Flækkefjord, siden Toldkasserer i Stavanger og til sidst Toldinspektør i Kragerø († 1. Maj 1834). Hun døde 12. Avg. 1825. Skjønt hendes Undervisning var mangelfuld, da hun efter Forældrenes Grundsætninger ikke lærte Sprog, røbede hun tidlig megen Læselyst og skrev Vers i sit 11. Aar. Efter sit første Ophold i Kjøbenhavn traadte hun frem med en Heroide: «Adeluds til Torkel Trondesøn» («Norske Selskabs Skrifter» II), der blev meget rost af Rahbek og skaffede hende Navnet «Nordens Sappho», hvilket Kritikken over hendes senere poetiske Arbejder dog ikke vilde anerkjende. Der ankes stærkt over Mangel paa Sprogsans og Selvkritik i hendes lyriske Frembringelser. Et dramatisk Arbejde fra hendes ældre Dage blev nægtet Opførelse i Christiania og ikke trykt. Hun er Moder til Professor P. A. Castberg. Af sit 2. Ægteskab havde hun 1 Søn og 2 Døtre.

Birch, Billedgallerie f. Fruentimmer I, 224 ff. Cl. Pavels's Autobiographi S. 221. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *D. Thrap.*

de Buchwald, Balthazar Johannes, 1697—1763, Læge, født i Kjøbenhavn 22. Jan. 1697 og en Søn af daværende Livkirurg Johannes de B. (se ndfr.), der tidlig vakte hans Interesse for Lægekunsten. 1714 blev han immatrikuleret ved Universitetet og kort efter Alumnus paa Borchs Kollegium. 1719 blev han Assistent hos Lægen ved Kvæsthuset Hieronymus Laub, 1720 disputerede han for den medicinske Doktorgrad og rejste strax efter til Holland, hvor han hørte Boerhaaves Forelæsninger, men for øvrigt lagde sig særlig efter Fødselshjælpen under Vejledning af de berømte Obstretrikere Deventer, Roonhuyze og Ruysch; i Helmstedt hos den berømte Kirurg Heister fortsatte han sine Studier videre. Efter sin Tilbagekomst blev han 1725 Landfysikus for Laaland og Falster med 300 Rdl. i Løn og med Bopæl i Maribo, hvorfra han 1739 drog til Kjøbenhavn for efter heldig at have konkurreret med Lodberg Friis, Søren Hee og J. H. Becker at blive sin Faders Efterfølger i den medicinske Professorpost, og de sædvanlige officielle Hædersbevisninger bleve ham nu efterhaanden til Del. 1745 blev han Medlem af det kgl. Videnskabernes Selskab, 1749 Justitsraad, 1760 Etatsraad; Universitetsrektor var han gjentagne Gange. Han havde det Fortrin for sin Fader at have fået den skolerette lærde Dannelse, men kunde i øvrigt langt fra maale sig med denne i overlegen Dygtighed, og nogen fremragende Universitetslærer blev han aldrig. Dog fortjener han ingenlunde et saa nedsættende Skudsmaal, som Riegels har givet ham, «der vel kunde arve Faderens Professorat, men ikke hans Evner». I ethvert Tilfælde har han Fortjeneste af Anatomien, som han flittig demonstrerede paa Kadaver, og ganske særlig af det Fag, der fra hans Ungdom var hans Yndlingsfag, Fødselshjælpen. Paa Laaland-Falster virkede han utrættelig for Uddannelse og Anbringelse af Jordemødre og udgav den første danske Jordemoderbog, «Ny Jordemoderskole» (1725), i øvrigt væsentlig efter Deventer og den svenske Fødselshjælper Johan v. Hoorn. Som Professor var han et virksomt Medlem af Jordemoderkommissionen og holdt regelmæssige Forelæsninger for Jordemødre, ligesom han ogsaa fik udvirket, at Fødselshjælp blev obligatorisk Examensfag for alle, der søgte Fysikatposter (Reskr. 2. Jan. 1761), og at de medicinske Studenter beholdt Adgang til praktisk Uddannelse i Faget. Han begyndte end videre efter Faderens Forbillede at holde Forelæsninger ogsaa for disse, hvilken Opgave dog først fuldt ud løstes af Berger. Ogsaa Kirurgien, navnlig «Chirurgia medica», læste han flittig over. B. var gift

først med Gundel Marie f. Rodriguez, Datter af Præst ved Trinitatis Kirke R., og derefter med Dorothea Johanne Juel, f. Holst († 1780), Enke efter Amtsforvalter J. Han og hans Hustru oprettede et Legat paa 4000 Rdl. for fattige medicinske Studenter. Hans Død indtraf 21. Avg. 1763.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 294 ff. E. Schönberg, Studier i Fødselsvidenskabens Hist. S. 71 ff. E. Ingerslev, Fødselstangen S. 53 f. *Jul. Petersen.*

Buchwald, Caspar, —1669, til Prohnstorf, Søn af Joachim B. Han var 1620—25 Hofjunker og 1625—29 Kammerjunker hos Christian IV. Derefter blev han 1629 holstensk Raad og Amtmand i Segeberg, hvilken sidste Stilling han beklædte til sin Død 1669; han nævnes tillige 1629 som Krigskommissær. Gift med Margrethe Rumohr.

Zeitschr. f. d. Gesch. Schlesw., Holst. u. Lauenb. IV, 266.

J. A. Fridericia.

Buchwald, Frederik, —1676, Officer, Broder til den foregaaende. Han var Hofjunker hos Christian IV 1628—29, men helligede sig kort efter til den militære Løbebane og nævnes allerede som Oberstlieutenant i Holsten 1634. Nogen Tid efter traadte han over i den danske Hær og var 1638 Oberstlieutenant over et Regiment af Rytteriet. 1642 flyttede han ogsaa selv fra Hertugdømmerne til Kongeriget, hvor han ejede Nedergaard paa Langeland, og fik i den Anledning Privilegier som dansk adelig. Hans Regiment var i disse Aar indkvarteret snart i Hertugdømmerne, snart i det sydlige Jylland; afholdt var han ikke, hvor han opholdt sig. Ved Krigens Udbrud 1643 havde han Overansførselen over de ved Jyllands Sydgrænse samlede danske Ryttere, men led i Jan. 1644 et betydeligt Nederlag i Nærheden af Kolding; største Delen af hans Folk blev tagen til Fange af Svenskerne. Dog fik han Lejlighed til senere at gjøre et heldigt Angreb fra Hertugdømmerne paa Vesterhavserne, hvor han fangede en Del af den svenske Besætning, og hans Navn var saa godt, ogsaa imellem den danske Adel, at den 1645 foreslog ham til Generalmajor og 1646 til Chef for de nyoprettede Landfolk. Han fik dog ingen af disse Poster, men blev 1648 slaet til Ridder og købte samme Aar den demolerede Fæstning Christianspris. I Sept. 1656 foreslog Rigsraadet ham til Generalmajor over Rytteriet, og under Krigsforberedelserne 1657 blev han i Marts ogsaa udnævnt dertil;

tillige paatog han sig at hverve et Regiment. Men uheldigvis havde der paa dette Tidspunkt udviklet sig en skarp Uenighed mellem ham og Rigsmarsken Anders Bille; kun ugjærne føjede han sig efter Paalægget om at være denne underordnet, og da han i April fik Ordre til at opstille sine Tropper i Nærheden af Lybek, protesterede han mod denne Ordre og forlod endog en Tid den anviste Stilling. Striden gjentoges, da Rigsmarsken i Juli besluttede at gaa tilbage fra Bremen Stift med sin Hovedstyrke og efterlade et Dækningskorps under B. Atter nu protesterede han mod Ordrene og forlod derefter paa egen Haand Hæren, hvilket medvirkede til Stiftets Tab. Efter Krigens Slutning blev han i denne Anledning i Foraaret 1662 tiltalt for en Krigsret. Klagen imod ham gik ud paa Tab af Ære, Liv og Gods paa Grund af Ulydighed mod sine foresatte. Da Henstand med Processen afsløges ham, rejste han hemmelig bort fra Kjøbenhavn. Kort efter tilstod han dog sin Brøde, og Resultatet blev en Overenskomst, hvorved han afstod Kongen nogle af sine Godser. Han døde 1676.

Meidell, Fra Enevældens Dæmring.

J. A. Fridericia.

de Buchwald, Frederik, 1706—52, Læge, en Søn af ndfr. nævnte Johannes de B. og Broder til ovfr. nævnte Balthazar Johs. de B., blev født 14. Jan. 1706 i Kjøbenhavn, deponerede 1722 fra Kjøbenhavns Skole og blev 1725 Alumnus paa Borchs Kollegium. Han tog 1729 theologisk Attestats og holdt derefter sin Dimisprædiken, ligesom han ogsaa nogle Aar senere, efter at være hjemkommen fra en længere Udenlandsrejse, optraadte som Prædikant i Kjøbenhavns Kirker. Først efter et nyt Ophold i Udlandet 1734, i Rostock, begyndte han for Alvor at studere Lægevidenskab og viste ligesom sin Broder og sine andre fremragende medicinske Fæller, Jens Bing jun. og A. Anchersen, særlig Interesse for Fødselsvidenskaben, hvilken han under et længere Studieophold i Frankrig og Holland grundig dyrkede. Efter at være bleven promoveret i Kjøbenhavn 1740 blev han Provinsialmedikus i ^{Aalborg} Aalborg, hvor han vandt et betydeligt Ry som Fødselshjælper, men allerede døde 1752. M. Skjelderup roser ham i det hele for hans grundige anatomiske og fysiologiske Indsigter. Han var gift med Marie Mortensdatter f. Kirkegaard, der senere ægtede Søkrigskommissær Dietrich i Aalborg.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 322 f. Universitetsprogram af M. Skjelderup 1811, S. 36.

Jul. Petersen.

Buchwald, Friedrich, 1747—1814, Stiftamtmand og Godsejer, en Søn af Major Peter Matthias B. (f. 1718 † 1753) og Ida Elsabe f. v. Bassewitz (f. 1729 † 1806), blev født paa Gudumlund i Jylland 22. Juli 1747, studerede ved Sorø Akademi og senere ved forskjellige tyske Universiteter, blev ved sin Hjemkomst 1769 Kammerjunker hos Kongen, fungerede derefter som Legationssekretær, dels ved det russiske, dels ved det østerrigske Hof, blev 1774 Kammerherre, 1776 Amtmand over Dronningborg, Silkeborg og Mariager Amter, 1789 Stiftamtmand over Fyns Stift og Amtmand over Odense, Dalum, St. Knuds og Rugaards Amter, 1790 Ridder af Danebrog, tog 1798 sin Afsked i Følelsen af, at han efter at have tilsat sin Formue ved private Foretagender ikke mere kunde handle, som en uafhængig Embedsmand bør handle, naar han alene var henvist til sin forholdsvis ringe Gage, levede senere dels i Altona, dels i Berlin, indtil han købte sig en Landejendom ved Lucca i Italien, og døde 9. Avg. 1814 i Pisa. Sine Amtmandspligter røgtede han med stor Nidkjærhed, viste en alsidig Interesse for offentlige Anliggender og skaanede hverken sin Pung eller sin Person, naar han troede at kunne udrette noget for almennyttige Formaal; men disse gode Egenskaber vare forbundne med nogen Selvraadighed, og han viste baade som Embedsmand og som Godsejer af og til en saadan Mangel paa Respekt for Befalinger, der udgik fra Centraladministrationen, at han næppe var sluppen vel derfra, hvis ikke skjulte Indflydelser paa allerhøjeste Steder havde gjort sig gjældende til hans Fordel. Som Ejer af Gudumlund indlagde han sig store Fortjenester, ikke alene ved der at anlægge den bekjendte Kanal, foretage Udtørringer, opføre forskjellige Fabrikker, opdyrke Hedestrækninger og udgrave Moser, men ogsaa ved at virke for Udskiftning af Fællesskabet, ophæve Hoveriet paa billige Vilkaar og afløse Tiendepligten mod en forholdsvis ringe Erstatning i Jord. Han blev for sine Fortjenester af Landbrugets Opkomst hædret af Landhusholdningsselskabet med dets store Guldmedaille; men den nævnte Tiendeafløsning imod Jord voldte ham i flere Aar store Bryderier, navnlig af Rentekammeret, der, støttende sig til Generalprokurør Bangs og Konferensraad Kofod Anchers Erklæringer om Foranstaltningens Lovstridighed, søgte at komme ham alvorlig til Livs og fik udvirket en i den Retning gaaende kgl. Resolution. Efter at han gjentagne Gange ved Ansøgninger havde søgt at faa sine Foranstaltninger godkjendte, slap han til sidst i Følge kgl. Resolution af 27. Okt. 1784 nogenlunde naadig,

skjønt langt fra uskadt, fra denne Sag, da det ved omfattende sagkyndige Undersøgelser havde vist sig, at han havde handlet uegenlyttig og til Bøndernes Fordel. Han havde desuden den Tilfredsstillelse, at Rentekammeret samtidig fik Ordre til at udarbejde en Plan, hvorefter den bestandige Afløsning af Tiende kunde indrettes saa vel til Tiendeyders som til Tiendetagers Fordel. For at skaffe sig de fornødne Kundskaber om den fordelagtigste Benyttelse af Tørvemoser og Lands Afgravning gjorde han to Rejser, den ene til Holland og Ostfriesland, den anden til England, hvor han tillige anskaffede sig de til hans Indretninger fornødne Redskaber. Det lykkedes ham desuagtet ikke at skaffe sig et tilstrækkeligt Udbytte af Tørvemoserne eller af sine vigtigste Fabrik-anlæg; hans Formuesomstændigheder forværredes mere og mere, og han maatte i Aaret 1800 sælge Gudumlund. Han har udgivet forskjellige Afhandlinger, væsentlig af landøkonomisk Indhold. 21. April 1779 blev han gift med Margrethe Dorothea v. Rømeling (f. 21. Juli 1751 † 4. Maj 1802), en Datter af Statsminister Hans Henrik v. R. og Edel Dorothea f. Scheel.

Erslew, Forf. Lex. Luxdorphiana S. 346 ff. Krogh, Dansk Adelskalender. Fridericia, Aktstykker til Stavnsbaandets Hist. S. 268 ff. *G. Kringelbach.*

Buchwald, Godske, 1624—1700, var en Søn af Jesper B. († 1669, Amtmand i Segeberg, til Jersbek og Stegen) og Anne v. Wensin (Godskesdatter) og fødtes 17. Sept. 1624. Allerede 1647 fik han Udnævnelse af Kong Christian IV til «Rath vom Hause aus» og blev derefter Landraad i Hertugdømmerne. Derfra drog han i Slutningen af 1658 over til det belejrede Kjøbenhavn og sendtes i Nov. 1659 sammen med Otte Krag til Celle og Holland for at modarbejde Sverige. I Holland forbleve de ogsaa det følgende Aar, og flere trykte Indlæg fra deres Haand til Generalstaterne vidne om deres Iver i Fædrelandets Sag, for hvilken det dog ikke lykkedes dem at opnaa bedre Vilkaar end Kjøbenhavner-Fredens. Deres Udgifter dækkedes af Hans Friis til Clausholm. Allerede den Gang var B. Klosterprovst i Uetersen og blev 1662 med alle Stemmer ligeledes valgt til Verbitter for Klosteret i Itzeho. Han fik dog snart store Stridigheder om Administrationen med Abbedissen, Emerentia v. Heesten. Af Hverv, som overdroges ham i de følgende Aar, kan mærkes, at han 1667 brugtes til at udlægge de sønderborgske og nordborgske Godser til Hertugernes Kreditorer, men væsentligere var det, at han 1676

sendtes som Gesandt til Brandenburg, paa hvilken Rejse han for øvrigt faldt i Hænderne paa et svensk Strejfsparti, der dog nøjedes med at plyndre ham. Igjen 1683 anvendtes han som Diplomat, da han gik til England som Ambassadeur extraordinaire for at ordne Ægteskabssagen mellem Prins Jørgen og den senere Dronning Anna. 1684—85 deltog han i en Kommission, der blev nedsat for at undersøge og ordne de forviklede Forhold i Oldenburg og Delmenhorst. — Allerede 1680 var han bleven optaget i Elefantordenen, ved hvilken Lejlighed han valgte til «Symbolum» paa Latin de Ord: «Gjør Ret og sky ingen». Han forsikrer ved en senere Lejlighed, at dette Ord har været hans Valgsprog fra Barndommen af og altid har vedblevet at være det, hvad der stemmer godt med den Sympathi, hvormed hans Samtid beundrende omtaler hans store Aand og sjældne Begavelse i det uanselige Legeme. Hans skriftlige Udtryksmaade er vindende ved den artige Høflighed, der gaar igjennem den.

1657 havde han ægtet Mette Ahlefeldt (Frederiksdatter) af Huset Søgaard, en Søster til den senere danske Storkansler, men hun døde efter 11 Aars Ægteskab. Enkemanden fandt sig en ny Brud i Margrethe Hedevig Rantzau, Enke efter Dtl. Ahlefeldt, men angrede det gjorte Skridt og ansøgte 1670 baade hendes Slægt og sine Landsherrer om at maatte hæve Forlovelsen. Siden blev han dog gift med Jomfru Augusta Marie Schmid, Datter af en Oberamtsinspektør, men efterlod sig ikke Børn af noget af Ægteskaberne. — Han skrives som Ejer til Jersbek, Schönhagen og Olpenæs. Det første var dog næppe nogen Sinde hans, men tilfaldt efter Faderens Død Broderen Hans Adolf. Sine sidste Aar tilbragte han i Hamborg, hvor han døde 27. Nov. 1700.

Møller, Cimbria lit. I, 76.

Fr. Krarup.

Buchwald, Johann Heinrich, 1787—1876, Lektor. H. B. var en Søn af ovfr. nævnte Stiftamtmand Friedrich B. Han blev født i Wien 2. Okt. 1787, hvor Forældrene opholdt sig paa en Lystrejse. Faderen blev senere Stiftamtmand i Odense og boede paa Slottet. I dette Hjem modtog B. sin første Undervisning. 1798 tog Faderen sin Afsked og drog til Udlandet. B. blev da sendt til Instituttet paa Bernstorffsminde. Efter sin Konfirmation (1802) blev han sendt til Militærskolen paa Gjethuset i Kjøbenhavn. «En sand Drengestreg for at ophjælpe den synkende Fond» gjorde en brat Ende paa hans militære Studier; i 1805 fik

han Afsked som Fændrik; hans Formynder sendte ham derpaa til Batavia, hvor han blev anbragt paa et Kontor; men dette Liv behagede ham ikke; han tog da til Bombay og fik der Plads paa et engelsk Skib som Midshipman og kom saaledes til London i 1807. Han slap til Hannover, blev efter forskjellige Fata «aspirant» i den franske Marine og senere Sekondlieutenant i den franske Hær, var 1810 ved Hæren i Spanien og Portugal, blev 1813 Premierlieutenant og tjente som saadan under Napoleon og Restavrationen til 1823, da han tog sin Afsked. Efter sin Hjemkomst til Danmark slog han sig igjennem paa forskjellige Maader, blandt andet som Informator paa Lerchenborg, indtil han i Sept. 1828 blev ansat som Lektor i Fransk ved Kiels Universitet. Efter at han i 1854 var bleven afskediget med Pension, privatiserede han dels i Sorø, dels i Kjøbenhavn, hvor han døde i en usædvanlig høj Alder, 9. Febr. 1876. Han havde i 1837 ægtet Christiane Emilie Voigt, der skjænkede ham to Sønner og en Datter og døde 21. Okt. 1849. — B., der fra sin tidlige Barndom praktisk havde lært baade Fransk og Tysk, havde senere Lejlighed til at udvide og befæste sin Kundskab til disse Sprog, men, trods sin megen Læsning, blev han aldrig egentlig Sprogforsker og i det hele ikke Videnskabsmand. Han har udgivet en Mængde Flyveskrifter paa Dansk, Fransk og Tysk. De ere dels Samlinger af Smaapoesier, dels politiske Piecer, der for det meste ere rettede mod det national-liberale Parti. Han har desuden udgivet sine «Erindringer» (1827—29 og paa ny 1851) samt et Par Noveller, «Sonofferet» (1835) og «Invaliden» (1840), der vidne om et vist Talent, men ere skrevne i et temmelig løst vævet Sprog, og som ikke ere uden en vis Lethed og Elegance, men tit have et underlig holdningsløst Præg og ere temmelig fulde af Barbarismer. Han har desuden oversat de betydeligste af Voltaires Tragedier paa Dansk og, hvad der er af større Interesse, oversat Wessels «Kjærlighed uden Strømper» paa Fransk, en Opgave, der er saa vanskelig, at man vel næppe kunde vente den bedre løst («L'amant sans bas», Coph. 1864).

B.s Erindringer. Erslew, Forf. Lex.

Thor Sundby.

de Buchwald, Johannes, 1658—1738, Læge, var født i Meldorf i Ditmarsken 7. April 1658 og en Søn af Sogneskriver Ditlef B. og Magdalene Boie, Datter af en dansk Officer. Da han 1668 mistede begge sine Forældre, kom han først i Huset hos en Farbroder og blev derpaa 1674 sendt til Kjøbenhavn, hvor han

kom i Lære hos sin Morbroder Niels Boie, en anset Amtsmester. 1680 fik han sit Lærebrev som Bartskærsvend og foretog derefter den i Lavsartiklerne paabudte 4 Aars Rejse, der strakte sig over forskellige af Tysklands og Hollands store Byer, hvor han overalt med Iver søgte at tilegne sig lægevidenskabelige Kundskaber, og endte i Wien, hvor han forblev et helt Aar, først havde Plads hos den kejserlige Livkirurg Hawelant og derefter paa Grund af sin anerkjendte Duelighed blev Huskirurg hos den danske Gesandt Baron Liliencron, hos hvem han forblev under Byens Belejring af Tyrkerne i 1683. I Okt. samme Aar kom han tilbage til Kjøbenhavn og gjorde i nogen Tid Tjeneste som Skibskirurg. Han tørstede imidlertid bestandig efter yderligere Uddannelse og foretog snart igjen en længere Rejse til Holland og navnlig til Paris, hvor han i en for den Tid usædvanlig klar Erkjendelse af, at Medicin og Kirurgi stode i det nøjeste Sammenhæng, gav sig til et indgaaende Studium af den egentlige Medicins forskellige Fag og Hjælpevidenskaber, medens han dog fremdeles med Forkjærlighed dyrkede Kirurgien.

Ved hans Tilbagekomst til Kjøbenhavn 1689 overdrog hans tidligere Principals Enke ham sit Barberamt, saaledes at han blev indskreven i Lavet som Amtsmester. Samtidig blev han Kirurg ved Kvæsthuset og blev hurtig en anset Operatør, der blandt andet foretog den vanskelige Stenoperation hos Ole Borch. Et Par Aar efter fik han igjen Lejlighed til som Livbartskeer hos Kronprinsen (fra 1692) i dennes Følge at foretage en længere Rejse, hvilken han ligeledes ivrig benyttede til at udvide sine Kundskaber. Derefter levede han i Ro som Amtsmester til 1697, da han paa ny foretog en Studierejse og denne Gang til Leiden, hvor han blev immatrikuleret og sammen med sin Ven J. B. Winslow, den senere saa berømte Anatom, i nogle Maaneder med en overordentlig Energi dyrkede Studiet af hele Lægevidenskaben, i hvilken han derpaa lod sig examinere af Professorerne Bidloo, Hottonius og Dekkers og af disse kreere til Licentiatus. Herved fik han Ret til at disputere for Doktorgraden i Medicinen, men de lærde theoretiske Medicinere i Kjøbenhavn begyndte nu at se paa den saa energisk fremadstræbende Barber med skjæve Øjne, og rimeligvis af dette Hensyn lod han efter sin Tilbagekomst hele 3 Aar hengaa med fortsatte Studier, navnlig i Anatomi hos Caspar Bartholin jun., inden han af denne lod sig kreere til Doktor (1700), hvorved han fuldstændig løftedes op fra sit lave

Haandværkslav og nu hurtig avancerede til bestandig fornemmere Stillinger. Han blev først Overmedikus ved Kvæsthuset, 1707 titulær kgl. Livlæge, 1711 under Krigen øverste Feltmedikus med overordentlig Myndighed, 1717 fik han Justitsraadstitelen og steg bestandig i Yndest og Indflydelse hos Kongen. Endnu samme Aar naaede han efter en sejrrig Konkurrence med (Jens Bing sen. og) Andreas Hojer det attraaede Toppunkt af videnskabelig Værdighed: et Professorat i det fornemme medicinske Fakultet.

Ogsaa i denne Stilling vedblev han at virke med Energi baade som Lærer og praktisk Kirurg og fik navnlig Betydning ved lige over for den lærde medicinske Theoretiseren at hævde den praktiske Kirurgis hidtil forsømte Stilling i Fakultetet, ligesom han ogsaa arbejdede til Fremme for det den Gang til Bartskeerlav og Kirurger knyttede og af de fornemme Læger ringeagtede Fag Fødselshjælpen, hvorover han holdt Forelæsninger ved Universitetet — hvad der ikke var sket tidligere. Allerede 1713 havde han bevirket Oprettelsen af en Jordemoderkommission, hvorved Læredøtrenes Beskikkelse blev gjort afhængig af en Examen, der afholdtes af Kommissionen, hvis vigtigste Medlem han selv var.

At denne saa praktisk dygtige og fortjente Mand sammen med sin kæmpemæssige Energi, Ærgjerrighed og velgrundede Selvfølelse har frembudt skarpe og i det hele mindre behagelige Kanter, er rimeligt nok, og dette var vistnok en Hovedgrund til, at flere af hans lærde Universitetskolleger aldeles ikke kunde forsones sig med den fordums Barbersvend, der var og vedblev at være meget forskjellig fra de typiske lærde; det er ham, der af Ludvig Holberg i Peder Paars stilles i Gabestokken som Jens Blok, ligesom ogsaa Gram synes at have betragtet ham med nogen Ringeagt. Paa den anden Side omtaler Ole Rømer ham med den største Højagtelse og Anerkjendelse, og det samme er Tilfældet med J. B. Winsløw, der erklærer at skyldes B.s Undervisning meget. — Allerede som ganske ung Svend havde han giftet sig med en fattig Slægtning, Anna Margrethe Buchwald († 1735), med hvem han havde 12 Børn, hvoraf to Sønner bleve fremragende Læger og den ene hans Efterfølger i Professoratet. Efter at han gjentagne Gange havde været Universitetsrektor og 1728 var bleven udnævnt til Etatsraad, døde han af Vattersot 24. Oct. 1738.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 155 ff. Panum, Vort medicinske Fakultets Hist. 1648—1766 S. 41 ff.

Jul. Petersen.

Buchwald, Ludvig Nicolaus Hugo, o. 1774—1835, Officer, Søn af Kammerherre, Oberst og Generaladjutant Johan Hugo B. til Fresenburg i Holsten (f. 1748 † 9. Maj 1808) og Christine Dorothea f. v. Hovel (f. 1749 † 1. Juli 1807), blev 1790 Kornet ved Livgarden til Hest, 1792 Sekondlieutenant, 1798 Premierlieutenant og 1804 Ritmester af Kavalleriet, i hvilket Vaaben han 1807 stilledes à la suite som Major for at overtage Kommandoen over 3. Bataillon af slesvigske Landeværnsregiment samt over Hertuginde Louise Augustas Livjægerkorps, der s. A. oprettedes paa Als. Hos Hertuginde, til hvis Hofstat han havde hørt alt siden 1801 og forblev knyttet til sin Død, udnævntes han derhos 1808 til Hofchef og Kammerherre. I de nærmest følgende Aar var han Kommandant paa Als og roses for den «skjønne» Orden, han haandhævede blandt Tropperne paa Øen. Samtidig administrerede han sit efter Faderen arvede Gods Fresenburg, som han dog 1824 solgte til Moltke-Nütschau. 1813 udnævntes han til Oberstlieutenant og afgik 1816, da Livjægerkorpset i Følge den nye Hærplan ophævedes, fra Tjenesten med Obersts Karakter, der 1828 forhøjedes til Generalmajors. — B. ægtede 31. Marts 1802 Christine Emilie Krück († 22. Jan. 1824), en Datter af Gehejmeraad K. Han døde 24. Juli 1835 i Kettinge paa Als. *S. A. Sørensen.*

Buchwald, Wulf, —1637, til Prohnstorf og Rastorf, Søn af Joachim B. Han foretog lange Rejser baade i Evropa og Asien og blev derefter Hofjunker hos Christian IV 1615. I denne Egenkab ledsagede han 1617 Kongens Søn Hertug Frederik paa hans Rejse til Bremen og overværede 1620 Kong Gustav Adolfs Bryllup. 1621 nævnes han som Ritmester og var 1621—24 Hofmarskal; ved Krigens Udbrud 1625 blev han Krigskommissær. I Juli 1625 ledede han et Anfald af danske Tropper paa et Bjærg lige over for Byen Höxter i det brunsvigske; Angrebet blev slaaet tilbage af Tillys Tropper. 1627 blev han holstensk Raad og Amtmand i Haderslev, hvilken Stilling han beklædte til 1629; 1632 blev han Provst for Klosteret Preetz; 1634 fik han med nogle andre Raader Tilsyn med Forsvarsvæsenet i Hertugdømmerne. Han døde 1637. — Gift med Catharine Rantzau.

Zeitschr. f. d. Gesch. Schlesw., Holst. u. Lauenb. IV, 266.

J. A. Fridericia.

Budde, Agnete Sophie, 1660—78, af en adelig Slægt, Datter af Joachim B. og Agnete v. Hargen (fra Øsel). fødtes 10. Avg.

1660 og var i en Alder af 17 Aar Selskabsdame hos Birgitte Skeel, Enke efter Grev Christoffer Parsberg. I denne Stilling forsøgte hun, tilskyndet af Fru Regitse Grubbe (Enke efter Hans Ulrik Gyldenløve), der af forskjellige Grunde hadede Grevinde Parsberg, at forgive denne sidste med Rottekrudt. Forsøget mislykkedes dog, A. B. blev arresteret og indsat i Blaataarn, og der blev nedsat en Kommission til at undersøge og paakjende Sagen, i hvilken ogsaa Fru Regitse Grubbe inddrog. Kommissionen dømte A. B. fra Livet, og Dommen bekræftedes siden af Højesteret, som tillige dømte Regitse Grubbe til livsvarig Forvisning til Bornholm. A. B.s Henrettelse fandt Sted paa Slotspladsen i Kjøbenhavn 6. Sept. 1678. Liget begravedes paa Kirkegaarden ved Holmens Kirke.

Leonora Christina's Jammers-Minde, 3. Udg., S. 266 f. V. Skeel, Optegn. om Fam. Skeel S. 246 f. Fr. Carlsen, Efterretn. om Gammelkjøgegaard I, 221 f. *S. Birket Smith.*

Budde, Carl Christian Leopold Gether, f. 1836, Forfatter. Leopold B. blev født 15. April 1836 i Holbæk, hvor hans Fader, Christoffer B., den Gang var Kateket; hans Moder hed Anna Sophie f. Gether. Aaret efter hans Fødsel blev Faderen forflyttet som Præst til Jylland, først til Rimsø ved Grenaa, senere til Børglum i ^{Hjerting}~~Hjerting~~. Sin Barndom tilbragte B. saaledes paa Landet og i megen Frihed; han var tillige et tidlig læsende Barn og fyldte sit Hoved med Fantasteri fra spændende Romaner. 14 Aar gammel kom han i Randers Latinskole, hvor han begyndte at øve sig i digteriske Forsøg; 1854 blev han Student. I flere Aar vakkede han mellem forskellige Studier, opgav til sidst helt Studeringen og tog hjem til sin Fader, der imidlertid var bleven Præst i Sengeløse paa Sjælland; nogen Tid efter tog han en Plads som Huslærer. Under Indkaldelsen som Militær stiftede han Venskab med Højskolemanden Chr. Nielsen og blev gennem denne antagen som Lærer ved Hindholm Folkehøjskole 1861. Her blev han i 8 Aar, dog med Afbrydelser, i det han i 1863—64 deltog i Krigen som Soldat og i 1866—67 opholdt sig i Kjøbenhavn for at underkaste sig Magisterkonferens i Mathematik, som han tog i 1867. Virksomheden ved Højskolen tiltalte ham i høj Grad; han blev en fortrinlig Lærer, der vandt sine Elevers Kjærlighed lige saa meget, som han selv følte sig tiltrukket af de unge Naturer. Paa den med Hindholm forbundne Holsteinsminde Opdragelsesanstalt vandt han ogsaa i 1869 sin Hustru, Mathilde Dorthea Christine Hilde-

brandt Schilling, Plejedatter af Forstanderen Anders Stephansen. Samme Aar overtog han Pladsen som Forstander ved den ny-oprettede Folkehøjskole i Karise ved Kjøge, blev derpaa i 1875 ansat som Overlærer ved Pigeheimmet paa Jægerspris og endelig i 1879 kaldet til Forstander paa Holsteinsminde, i hvilken Post han virker endnu.

Digterforsøgene fra Drengesaarene havde han fortsat som Student. Med en lille Fortælling, «Tre Dage i Vendsyssel», henvendte han sig til H. C. Andersen, med hvem han saa vel i Fremstillingen som i sine Arbejders indre Ejendommelighed staar i et kjendeligt Aandsslægtskab. Den fejrede Digter modtog den unge Mand med hjærtelig Venlighed, men raadede ham til at gemme sit Arbejde nogle Aar; senere tryktes det i «Berlingske Tidende» (1860). I 1864 fik han en Vaudeville, «Skam til Tak», opført paa Kasino; men den gjorde ingen Lykke. Han erkjendte selv sit Arbejdes Svaghed, besluttede nu aldeles at opgive Digtekunsten og kastede sig alene over Skolegjerningen og sit Yndlingsstudium Mathematikken. Et Par Smaating leverede han i 1868 til det af Chr. Nielsen udgivne Maanedsskrift «Hindholm», men uden nogen Tanke om atter at ville optræde som Forfatter. For sin egen Fornøjelse skrev han i 1871 «En ungdommelig Historie», som han kun modstræbende lod sig overtale til at indsende anonymt til «Fædrelandet». Denne Fortælling skabte hans Forfatterry og viste ham i det fulde Lys af den Ejendommelighed, som har vundet ham et stort og sympathetisk stemt Publikum. Som den medfølede og humoristiske Skildrer af de naive og ureflekterede Nature, Barnets, den gamles og Dyrets, som den, der trods den ofte sørgelige Virkelighed, som hans Livsgjerning bringer ham i daglig Berøring med, har bevaret den ideelle Tro paa Livet og Mennesket, paa en Gang Romantiker og Realist, har han hævdet Pladsen for sin altid karakteristiske og altid elskværdige Produktion. Efter at den Lykke, som «En ungdommelig Historie» gjorde, havde gjengivet ham Troen paa hans Digterkald, udkom Samlingen «Smaahistorier» (1872), som efterfulgtes af to andre Samlinger under samme Titel (1875 og 1879) og af «Tre Smaafortællinger» (1881), samt desforuden de to større Arbejder «En Historie fra fattige Steder» (1874) og «Fra Lømmelalderen» (1877) og den lille Julefortælling «Dødens Gudsøn» (1886).

Husvennen 10. Aarg. (1882), Nr. 1—2. Lolland-Falsters Stiftstid. 1880, Nr. 52. *G. St. Bricka.*

Budde, Godslef, —1622, hørte til en oprindelig tysk Adels-slægt, men hans Forældre vare bosatte paa Øsel, og G. B. skrev sig til Nessow, der formodentlig ogsaa laa paa denne Ø. Alt 1571 var han Hofsinde her i Danmark, skjønt det siges, at han og hans Broder Matthias først kom her til Landet i Dronning Sophies Følge. Han vedblev at tjene ved Hove, 1573 blev han Kammerjunker, 1577 var han Skjænk og fik da Ventebrev paa Dalby Kloster, men inden dette blev ledigt, forlenedes han 1579 med Børglum og fra- traadte da sin Hoftjeneste; Børglum beholdt han til sin Død. Han maatte oftere ledsage Kongerne Frederik II og Christian IV paa Rejser til Udlandet og stod navnlig i Yndest hos den førstnævnte, der bekostede begge hans Bryllupper, 1. i Kolding 30. Juni 1580 med Dorthe Hansdatter Skinkel († 1585), 2. paa Haderslevhus 25. Febr. 1588 med Sidsel Bjørn til Gunderup (f. 30. Marts 1568 † 3. Febr. 1619). G. B. blev 25. Okt. 1622^x begravet hos sine Hustruer i Vadum Kirke ved sin Hovedgaard Rødslet.

**Ligat i St. Bodils
Kirke i Aalborg
Thiset. og senere*

Budde, Oluf Christoffersen, 1682—1744, Søofficer, født 7. Nov. 1682 i Lille Fosen (Christianssund) i Norge, Søn af Kapitajn Christoffer B. († 1701) og Dorthe Melchiorsdatter Qvintler. Blev 1700 Student, men opgav snart den studerende Vej. Fra 1704—9 fór han til Søs i engelsk Tjeneste, men blev Aaret efter antagen til Styrmand og s. A. forfremmet til Maanedslieutenant i den danske Flaade. 1715 blev han fast Officer og avancerede efterhaanden til Kommandørkapitajn. 1712 var han med Fregatten «Hejren» (Kapit. Jens Rosenpalm) i Kamp successive med 3 svenske Krigsskibe, af hvilke det sidste, Fregatten «Hvita Örn», skød den i Sænk. B. blev dog tillige med største Delen af Besætningen reddet. 1715 deltog han i Affæren paa Kolberger-Heide under Admiral Gabel, hvor Wachtmeister endte Slaget med at sætte alle sine Skibe paa Grund. Fra 1719 til Krigens Ophør var han Tordenskjolds Flagkapitajn om Bord i Linjeskibet «Laaland»; i Okt. s. A. ledede han Angrebet mod den i Gøteborg liggende svenske Flotille, hvoraf største Parten ødelagdes. — B. blev 1722 ansat ved Indrulleringen i Norge og døde som Overlods i det søndenfjældske Distrikt 11. Jan. 1744. Gift 1726 med Pernille Kirstine Green (f. 1706), en Præstedatter fra Tind.

Personalthist. Tidsskr. V, 158 f.

C. With.

Budde, Vilhelm Christian, f. 1844, Læge, en Broder til ovfr. nævnte C. C. Leop. G. B. Han er født i Rimsø ved Grenaa 19.

Sept. 1844 og dimitteredes fra Roskilde 1862. Efter at have deltaget i Felttoget 1864 som Lieutenant underkastede han sig Lægeexamen 1869, var derefter Kandidat og Reservemedikus paa Kommunehospitalet, tog Doktorgraden 1872 med en Afhandling om Diabetes og har senere virket litterært og praktisk som Specialist i denne Sygdom og i Nyresygdomme. Som Redaktør af «Ugeskrift for Læger» (fra 1874) har han heri publiceret talrige Afhandlinger om forskellige lægevidenskabelige hygiejniske og organisatoriske Spørgsmaal. Han er gift med Maria Christiane f. Schiern, Datter af Departementschef S.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg.

Jul. Petersen.

Budde, Vincents, 1660—1729, Officer, var en Søn af Oberst Frederik Otto B. og Ide Sophie Bildt og blev født i Frederikshald 31. Dec. 1660. Han traadte 1683 som Lieutenant ind i Løvendals Dragonregiment, som s. A. blev oprettet, og blev Kapitajn 1688. Han deltog og uddannede sig i forskellige af de Krige, som i de paafølgende Aar udbrøde i Evropa. 1702 blev han Major ved 2. Dragonregiment i det danske Hjælpekorps, som var i kejserlig Tjeneste, men forlod Korpset Aaret efter og rejste hjem. Fra nu af blev han i sit Fødelands Hær. 1704 blev han Oberstlieutenant ved nordensjældske Dragonregiment og 1710 Oberst og Chef for thronhjemske Regiment, der omtrent samtidig blev delt i to Regimenter, hvoraf han overtog det 2. 1709 var Krigen atter udbrudt imellem Sverige og Danmark, som nu for sidste Gang gjorde et Forsøg paa at erobre Skaane tilbage. Den norske Hær skulde støtte Angrebet med et Indfald i Baahus Len. Men Felttoget 1709—10 var saa uheldigt som vel muligt, og først i Sommeren 1711 blev det saa længe paatænkte Indfald i Sverige heldig udført under Løvendal. B., som s. A. var blevet Brigadér, tog en virksom Del i dette. Imidlertid kæmpede den danske Hær med stærkt vekslede Held i Meklenborg og Pommern. Hæren led store Tab, og efter Slaget ved Gadebusch 1712 blev der for at imødegaa Stenbocks Indrykning i Holsten dannet en ny Hær i Jylland 1713. Blandt de norske Regimenter, som bleve indlemmede i denne, var ogsaa 2. thronhjemske under B., der derved kom til at tage Del i Felttoget i Hertugdømmerne og Tønnings Belejring og Overgivelse 1714. Aaret efter deltog han med sit Regiment i Felttoget i Pommern og udmærkede sig ved Rygens og Stralsunds Erobring. Da Krigen i Nordtyskland hermed var forbi, blev Hæren 1716 over-

ført til Danmark, og B.s Regiment blev fra Fyn, paa en Flaade under Gabels Kommando, tillige med en større Styrke overført til Norge, der nu paa Grund af Carl XII's Angreb trængte i høj Grad til Forstærkning. 17. April kom Flaaden til Frederiksstad, og B. kom strax i Virksomhed, i det han fik Ordre til at overfalde den svenske Besætning i Moss. 23. April stormede han i Spidsen for et Korps paa 3 Batailloner denne By, hvis Besiddelse var af stor Vigtighed for de svenske. Besætningen under Oberst Falkenberg blev efter en haardnakket Kamp dels nedsablet, dels fanget eller sprængt. Dette Nederlag bragte Kong Carl i en saa mislig Stilling, at han brød op og lejrede sig ved Grænsen. Samme Aar blev B. Generalmajor i Fodfolket og samtidig Kommandant i Frederiksstad, en Stilling, han dog kun beklædte et Aars Tid, hvorefter han atter overtog Kommandoen over 2. thronhjemske Regiment og samtidig blev kommanderende General nordenfjælds. Han havde i de forløbne Krigsaar lagt stor Dygtighed for Dagen paa mange Maader, og ved enhver Lejlighed betroedes ham det ene Tillidshverv efter det andet. Hans Forsvar af Thronhjems Stift imod den svenske General Armfelt 1718 beviste, at han var den ansvarsfulde Post voxen, og han bidrog meget til at hidføre det forfærdelige Nederlag, som Armfelts Korps led i Snestormen paa Tydalsfjældet i Begyndelsen af Jan. 1719. Ved det Indfald, som den norske Hær samme Sommer foretog ind i Sverige, blev han Chef for det vingerske Korps, men dettes Tog til Værmeland var uden større Betydning.

1721 blev B. Ridder af Danebrog og var kommanderende General nordenfjælds indtil sin Død i Thronhjem 13. April 1729. Han blev gift i en ældre Alder 16. April 1718 med Armgard Margrethe Gabel, der var en Datter af Vigestatholderen Frederik G. og Ane Cathrine Juel. Hun var født i Pleskov i Rusland 10. Nov. 1677 og døde i Thronhjem 9. Marts 1734.

Norske Saml. II. Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. II. Moe, Aktstykker til Frederik IV's Krigshist. P. F. Rist.

Budolph, Morten ^{Morten} Nielsen, 1696—1725, Legatstifter, Søn af Raadmand Morten Nielsen i Kjøbenhavn († 1696) og Magdalene Bornemann, der anden Gang giftede sig med Biskop Frands Thestrup i Aalborg. B. døde paa en Udenlandsrejse ^{d. 15. Febr.} ~~(i Halle)~~ 1725. Ved et Testamente, der fik kgl. Stadfæstelse 16. Marts 1725, skjænkede han et Hus i Prinsensgade og 4000 Rdl. til 4 fattige Personers

*Li Freiburg i
Sachsen.*

Bolig og Underhold. Da Huset var gammelt og ansaas for at ligge for afsides, blev det solgt, og efter Kjøbenhavns Ildebrand 1728 blev der bygget et Hus for Stiftelsen i St. Pederstræde, hvor der nu er 10 Friboliger.

Nielsen, Kjøbenhavns Diplomat. VIII, 624 ff. Hofman, Foundationer X, 375 f.
O. Nielsen.

Bugge, Niels, —1359, til Hald og Nørre Vosborg, var i Følge Slægtebøgerne Søn af Bugge Nielsen til Hegnet, der blev dræbt ved Lyby Kirke af Erik Brune til Elkjær. Faderen hørte til Grev Gerts jyske Tilhængere og nævnes blandt Vidnerne paa holstensk Side i Forliget af 10. Jan. 1332 mellem Kong Christoffer og Grev Gert. Ligesom Faderen har Sønnen tidlig sluttet sig til den mægtige Greve og i den kongeløse Tid fra 1332—40 skaffet sig en Magt og Anseelse blandt sine nørrejyske Standsfæller, som ingen af hans Slægt tidligere synes at have besiddet. Nær beslægtet med Niels Ebbesen, hvis Morbroder han formentlig var, brød han senere med Greven, og i Følge Folkevisen var han en af Hovedlederne for det store Oprør i Nørrejylland, som foranledigede Grev Gerts Indfald 1340 og det blodige Oprin i Randers. Oprindeligt har N. B. haft hjemme paa Nørre Vosborg i Ulvborg Sogn og Herred, nær ved Storaasens Udløb i Nissum Fjord. Slægtebøgerne fortælle, at han opførte denne Borg som sin rette Fædreborg, længe før han grundlagde Hald, og talrige Sagn bevare endnu Mindet om den engelske Bygmester, der byggede den stærke Borg, om Urtegaardsmanden, der anlagde Haven, og om den engelske Kongesøn, der strandede paa den jyske Kyst, blev udplyndret af Hr. Eske Frost, men modtaget med Hæder og Ære af N. B. Først 1345 kom han i fuld Besiddelse af Hald, som han forvandlede til den stærke Fæstning, om hvilken Folkevisen synger:

«Hr. Bugge bygger op Hald med Ære,
Han agted det aldrig i fremmed Mands «Være».
De fare saa fri gennem Jylland.»

Til Hald er fremfor alt N. B.s Navn knyttet, her har han utvivlsomt boet, og her fra har han ledet det store Oprør imod Valdemar Atterdag, som særlig har bragt hans Navn til Efterverdenen. Han var vistnok sin Tids rigeste danske Herremand, og man har endog beregnet hans aarlige Indtægt til 14000 Tdr. Byg. Ikke uden Grund kaldtes han «Kong Bugge». Foruden Nørre Vosborg og Hald besad han Herregaardene Estrup, Spøttrup, Aastrup, Rol-

strup paa Mors, Lindholm ved Skagen og Støvringgaard samt talrigt Strøgods, især i den nordlige Del af Nørrejylland. Han var saaledes selvskreven Fører for den jyske Adel, hvis personlige Selvstændighedstrang og provinsielle Særfølelse truedes af Valdemar Atterdags Stræben efter at udvide Kronens Magtfylde paa alle Særinteressers Bekostning. I det Kong Valdemar hensynsløst traadte op imod Adelen Friheds- og Selvraadighedsfølelse, fremkaldtes nemlig den Kamp mellem Aristokratiet og Kongemagten, i hvilken N. B. kom til at staa som Fører og Repræsentant for den gamle Tids Krav. Endnu 1350 var Forholdet imellem Kongen og N. B. venkabeligt. Han deltog i Kongens Felttog til Meklenborg og Brandenburg 1349 og 1350 og var tilstede i Spremberg og Bautzen, da Valdemar mæglede Forlig mellem Ludvig af Bajern og Carl IV. Men kort efter sin Hjemkomst sluttede han sig til Valdemars Fjender, de holstenske Grever og Hertug Valdemar af Sønderjylland, og inden Udgangen af 1351 stod hele Halvøen fra Elben til Skagen i Vaaben mod Kong Valdemar. N. B. tog kraftig Del i Fejden, han erobrede Slottet Langtind ved Limfjorden, hvor han tog en Del Fanger, og det tør formodes, at Folkesagnets Beretning om Kongens Belejring af Hald maa henføres til denne Fejde. I Forliget ved Vindinge Aa 26. Juli 1353 bleve ogsaa de jyske Herremænd og særlig N. B. optagne; gjensidige Erobringer bleve tilbagegivne og nærmere Bestemmelser om Fangernes Udløsning truffet. Paa det store Danehof i Nyborg St. Hansdag 1354, hvor den fuldstændige Udsoning mellem Kongen og hans Undersaatter fandt Sted, har N. B. utvivlsomt været tilstede, og vi finde ham det følgende Aar som et virksomt Medlem paa det kongelige Retterting i Jylland. Men allerede Vinteren 1356—57 brød Misfornøjelsen i Jylland atter ud, mange Jyder kom over Bæltet til Fyn for at forebringe Kongen deres Klager, og i den paa ny med Greverne og Hertug Valdemar udbrudte Fejde toge Jyderne livlig Del. I Slutningen af Aaret 1358 drog N. B. med Ove Stisen til Eskebjerg og Peder Andersen til Margaard mod sikkert Lejde over til Slagelse for at slutte Forlig med Kongen. De af Kongen stillede Betingelser vare imidlertid saa haarde, at de forbitrede forlode Mødet 2 Dage før Jul. Paa Hjemreisen bleve da N. B. og hans 2 Ledsagere ihjel-slagne i Middelfart af nogle Fiskere. Lige indtil 1874 blev der af 3 Huse i Middelfart svaret i Bøde for Drabet en særlig Afgift, de saakaldte «Buggespenge». Vel fralagde Kong Valdemar sig højtidelig enhver Andel i Drabet, og Kongens Søn Christoffer og

N. B.s Søn Knud indgik endog et fortroligt Venskabsforhold; men Mistanken mod Valdemar kunde dog ikke ret udryddes, og den fandt i Visen om N. B.s Drab et folkeligt Udtryk, som stemmede vel overens med den fjendtlige Følelse, som næredes i Folket mod Kongen. Med fuld Sympathi skildres derimod N. B. i Folkevisen: «Herre Christ give de Medelfarer Skam, de vog Hr. Bugge, den velbyrdige Mand», og hans Retsind faar et smukt Udtryk i Visen om den af Eske Frost udplyndrede engelske Kongesøn, hvor denne udbryder:

«Men havde jeg kommet i Hr. Bugge hans Len,
Da havde mig ikke røvet hverken Ridder eller Svend.»

N. B. var 2 Gange gift; hans første Hustru antages at have været en Datter af Palne Jonsen og Elne Lændi; anden Gang var han gift med Ingeborg Vendelbo. Af første Ægteskab vare Døtrene Kirsten og Ellen, gifte med Hr. Niels og Hr. Christiern Vendelbo, samt Sønnerne Niels og Mikkell (?), af andet Ægteskab Sønnen Knud, der fortsatte Slægten senere i Bondestand, samt Datteren Lisbet, gift med Hr. Gotskalk Skarpenberg.

Møllerup.

Bugge, Peder Olivarius, 1764—1849, Biskop, født i Holt 2. Dec. 1764, Søn af nedenstaaende Provst Søren B. og af hans Børn det yngste, flyttede 1767 med Forældrene til Vanse og nød Undervisning af Faderen til sit 11. Aar. Aaret efter skulde han have været dimitteret, men Forordningen af 11. Maj 1775 nødte ham til at vente. Han blev da sendt til sin Farbroder Hans Bugge, der var Forstander for Brødreresocietetet i Bergen, gjorde med ham 1776 en Rejse til Herrnhut og flere Steder i Tyskland og maatte give Spangenberg en Prøve paa sin Kundskab i det græske Testamente. Hjemkommen til Bergen blev han privat undervist, bl. a. af Lektor F. C. H. Arentz, der gav ham det Afskedsord: «Visselig, Far! enten bliver han en stor Mand eller en stor Fant.» Han forlod Bergen 1780, tilbragte en Tid hjemme hos Faderen og et Aar i Christianssands Skole, hvorfra han med Christian Sørensen († 1845 som Biskop) dimitteredes af Søren Monrad 1782. Monrad fik fra Universitetets Rektor en Takkeskrivelse for de to udmærkede Disciple. B. tog Exam. philos. 1783 og philol. 1784, var et Stykke af en Modeherre og oversatte (1784) et af H. F. Möllers Skuespil, «Vikinson & Vandrop», begyndte sit theologiske Studium og sluttede sig med Iver til Molden-

hawer i hans kritiske Bibelfortolkning. Han tog sin theologiske Examen 1786, sysselsatte sig med Manuduktioner, var Huslærer for Brødrene Martin og Frederik Hammerichs Fader og tog Magistergraden i Filologi om Vaaren 1787. 27. April 1787 blev han udnævnt til personel Kapellan hos Faderen. Han blev ordineret 1. Juni, ventede paa Skibslejlighed og — fik saa et Brev fra sin Velynder Moldenhawer, dateret fra Escurial, med Kaldelse paa Universitetets Vegne til Skuldelev Sognekald paa Sjælland. Han flyttede did og indtraadte 26. Okt. 1787 i Ægteskab med Cathrine Magdalene Koch (f. 29. Sept. 1771 † 14. Jan. 1869), Datter af Sognepræst Hans Peter K. til Horbelev og Sophie Christiane f. Tjellesen. Med sin unge Hustru gjorde han en Rejse til sit Hjem, sluttede i Christiania Bekjendtskab med herrnhutiske Familier, ligesom han havde underholdt Forbindelse med de spredte «Brødre» i Kjøbenhavn. 1790 drog han atter til Hjemmet, opholdt sig her en stor Del af Sommeren og prædikede jævnlig for Faderen, der maa have følt sig svag og uskikket til de farefulde Sørejser, hvorfor han 19. Avg. nedlagde sit Provsteembede. Lidt før var B. dragen tilbage til Skuldelev, og saa indfandt sig i Kjøbenhavn en Deputation fra Vanse for at søge om, at han maatte faa Løfte paa Faderens Embede, hvilket synes at tyde paa, at denne tænkte paa at træde tilbage. Saa var Øjestad Sognekald netop blevet ledigt, og B. indgav nu i Faderens Navn en Ansøgning om dette Kald, hvor han — fri for Sørejser — endnu en Tid maatte kunne virke. Han søgte ogsaa selv Kaldet med Bemærkning, at han ønskede Faderens Embede, om denne kunde faa hint. Begge bleve udnævnte 29. Okt. 1790.

B. kom nu til Vanse i Sommeren 1791 og begyndte strax at tage Del i de herrnhutiske Forsamlinger, som under hans Fader havde taget sin Begyndelse. Samtidig udkom hans Postille, som af Nyerup er tillagt Faderen, men som efter hans egne Ytringer baade paa Prent og privat er hans Arbejde, tilblevet paa den Maade, at han om Vinteren 1790 skrev en Prædiken hver Aften. En Sammenligning mellem Sproget i Postillen og i Faderens 30 Aar tidligere udgivne Skrifter viser ogsaa tilstrækkelig, hvem der er Forfatteren. Den er oversat paa Tysk og Finsk. B. vandt sin Menigheds Kjærlighed i overmaade høj Grad, men blev udsat for skarp Kritik i sit Annex, den blomstrende lille Stad Farsund. Dette nedslog ham, han blev menneskesky og vilde bort, men det lykkedes ikke. Saa slog han sig paa Forfatterskab, skrev en

Disputats for den theologiske Doktorgrad «de perversitate humana morali» (1796), der blev honoreret af Göttingens Universitet og skaffede ham 29. April (1796) lige Friheder og Rettigheder med Doktorer fra Københavns Universitet. De her udtalte theologiske Anskuelse (rationalistiske) stode i skærende Strid med, hvad han udtaler i den 1795 paa ny udgivne Postille, og paadroge ham den skarpeste Kritik af Malthe Møller i hans «Repertorium». Dette havde imidlertid ingen Indflydelse paa hans Stilling i Menigheden, hvor han fremdeles prædikede for sine herrnhutiske Bønder til stor Tilfredshed. Det viste sig til fulde, da han 1797 var udnævnt til Sognepræst til Eker, og Menigheden i de varmeste Udtryk søgte Kongen om at faa beholde ham, hvilket han da ogsaa selv gik ind paa og blev der endnu i 2 Aar, til han 4. Jan. 1799 blev Sognepræst til Trinitatis Kirke i Fredericia.

I Fredericia tilbragte B. for en væsentlig Del sin Tid med theologiske Arbejder, Oversættelser med Forklaring af nytestamentlige Bøger, Jacobs Brev (1799), Galaterbrevet (1800), Johannes' Evangelium (1803), 1.—2. Korinther- og Hebræerbrevet (1803). De røbe megen Læsning, stor Dristighed og en fuldstændig rationalistisk Opfatning. Ellers kjender man kun lidt til hans Virksomhed her, hvor han 1803 blev Provst i Elbo Herred, og foruden ved sine Skrifter gjorde han sig kun bemærket ved sin Taksigelsestale for Freden 1. Jan. 1802, da han optraadte imod den overvættets Lovprisning af Heltene fra 2. April, om han end tog Del i deres Berømmelse. Han havde stor Familie og maatte se sig om efter noget bedre, — rejste Høsten 1803 til København for at søge Stiftsprovstiet der og Randers Sognekald, gik til Frederik Moltke og modtog af ham den Underretning, at han ikke fik noget af disse Embeder, da han skulde være Biskop i Throndhjem. Han vilde det nødig, men afslog det ikke og blev udnævnt 30. Decbr. 1803, ordineret 10. Maj 1804 og ankom efter en besværlig Rejse til sit nye Hjem 2. Sept. s. A. Han fandt Embedets Sager i stor Uorden, og dets midlertidige Indehaver, Stiftsprovst H. J. Wille, var i København. Det lader sig ikke nægte, at Wille her havde megen Skyld, men Striden mellem de to høje gejstlige blev heftig, og de bleve aldrig Venner. Kancelliet blev draget ind i Sagen og lærte snart B.s skarpe Pen at kjende. Endnu mere blev dette Tilfældet ved Sagen om det nedlagte Lektorats Gods, som efter Forslag af B.s Formand var frataget Bispestolen og lagt til Latinskolen. Indtægterne heraf vare løselig anslagne til 400 Rdl., men det viste

sig nu, at man ikke havde vidst, hvad man gjorde, og det til Lektoratet virkelig hørende Gods gav kun 50—60 Rdl. af sig. B. søgte i Lempelighed at faa Fejlen rettet, men fik kun til Svar, at det skulde forblive ved det, som var bestemt. Han søgte nu om Tilladelse til at faa Spørgsmaalet afgjort ved Retterne, men fik intet Svar. Sagen blev staaende til 1810, da han personlig vilde fremlægge den for Kongen, og man endelig tillod, at den kom for Retten. B. skrev selv sine Indlæg og vandt Sagen baade ved den nedsatte Kommission og ved Højesteret, saa hans Eftermænd have ham meget at takke for. B. var saa uegennyttig som nogen, men han led Nød, og Ærgrelsen over det store Pengetab, da han maatte modtage de under Navn af Lektoratgoods afgivne Indtægter for 8 Aar i Bankosedler af 1812, gjorde ham bitter. Han havde vænnet sig til i Kancelliet at se «Gejstlighedens værste Fjender» og sparede det ikke i sine Skrivelser. Han tog ikke Kancelliets vanskelige Stilling i Betragtning, navnlig naar det ved enkelte Lejligheder lod Præster lide paa Grund af sit Ubekjendtskab til Forholdene i de fjærne Egne. Enkelte Ytringer i hans Skrivelser kunde tages for Sigtelser og vakte Kongens højeste Mishag. Det tilkjendegav sig ikke blot ved paafaldende Tilsidesættelse, i det B. var den eneste af Rigernes Bisper, der ikke blev Danebrogsridder, medens han maatte se en af Thronhjems Kapellaner dekoreret, — men end mere ved en alvorlig Forhandling om hans Afskedigelse i Slutningen af 1812. B. forklarede sine Ytringer med megen Frimodighed og stilistisk Mesterskab, og det endte da med, at han i Nov. 1813 fik en — efter Kongens egne Ord — «fortjent og alvorlig Irettesættelse».

Dette vor gamle Konges Afskedsord gik ikke Biskoppen synderlig nær. Han fik det gennem Statholderen, Prins Christian Frederik, der samtidig kaldte ham til Christiania for at raadslaa med den Mand, hvem han fra 1806 kjendte gennem en Mængde — til Dels meget fortrolige — Breve. Det blev snart bekjendt, hvor højt han stod i Prinsens Gunst. En foreløbig Ordning af de kirkelige Anliggender — efter Kieler-Freden — var omtalt mellem dem, og Prinsen tænkte paa at stille ham i Spidsen for den kirkelige Styrelse som summus theologus. Forhandlingerne maatte imidlertid afbrydes, og Prinsen rejste i Jan. 1814 til Thronhjem. Han var Gjæst i Biskoppens Hus, drak «Venskabs Skaal» med ham og hilsedes med en af ham skreven Sang, der i tydelige Ord pegede paa Norges Krone. B. gjorde alt for at faa Prinsen til at antage

Kongenavn, først i Kraft af sin Arveret, siden efter Folkets Ønske og Vilje. Han var ukjendt med Forhandlingerne i Ejdsvoldsmødet 16. Febr., men strax efter dette kaldte Prinsen ham atter til sig og bad ham skrive et Grundlovsudkast. I 14 Dage gjorde han et færdigt, nærmest efter svensk Mønster — Stænder og en meget stærk Kongemagt —, indfandt sig hos Prinsen og var hos ham paa Ejdsvold uden at være Medlem af Rigsforsamlingen. Man har ikke vidst, hvad han der havde at gjøre uden at være til Opmuntring ved sit ustandselige Vid, men Oplysninger fra de nyeste Tider om Prinsens hemmelige Forhandlinger med Selvstændighedspartiets Ledere antyde klart nok hans Plads som Raadgiver. Ved B.s Hjemkomst fik han mærke, at man gav ham Andel i Frihedsværket, skjønt han altid var uisfornøjet med Grundloven, og han blev meget populær. Efter Konventionen i Moss blev han opfyldt af den yderste Forbitrelse, der gav sig til Kjende i hans Tale i Videnskabsselskabet paa Kong Christian Frederiks Fødselsdag. Til det overordentlige Storting vilde han ikke lade sig vælge, men mødte paa det første ordentlige, 1815—16, efter at han havde gennemgaaet en haard Tid. Som Christian Frederiks Ven var han stærkt mistænkt af Carl Johan, og den Omstændighed, at han nølede med sin Troskabsed, tør have bidraget sit til at styrke Mistanken. Han blev forbigaaet ved det store Stjernefald — 7. Jan. 1815 —, og der var Tale om hans Afskedigelse. Gjennem en ny Ordning af Videnskabsselskabet kunde han dog snart bane sig Vej til Carl Johan, og med hans Naade kunde han som Nordstjærneridder træde frem paa Stortinget, hvor han spillede en stor Rolle som Oppositionsmand og en Tid Præsident. Han kom imidlertid i et meget godt Forhold til Regeringen, der viste ham megen Tillid, modtog — som de andre Bisper — en stor Pengegave af Carl Johan, blev 1817 Kommandør (∩: Storkors) af Nordstjærnen og — tabte sin Popularitet i den stærkt antisvenske Befolkning. Det viste sig bedst, da hans Vinduer bleve slagne ind efter hans Prædiken ved Carl Johans Kroning 7. Sept. 1818.

Denne Begivenhed gik B. nær, om han end kunde omtale den paa en spøgende Maade. Han følte sig isoleret og trak sig ud af Selskabslivet. Mere betydningsfuld blev dog hans Tilbagevenden til Herrnhutismen og hans fuldstændige Brud med sine tidligere rationalistiske Anskuelse. Han søgte at faa fat i sine Bibelforklaringer og brændte dem, var den første i Norge, som begyndte med Bibellæsninger og Arbejde for Missionen (Herrn-

huternes). Han har sikkerlig prædikedet mere end nogen anden norsk Biskop og i den forholdsvis guldne Tid 1820—40 udrettet meget for Guds Rige ved sit tiltrækkende og interessante Foredrag, hvori den enfoldige Christus-Forkyndelse aldrig faldt ned i det platte. Paa de kirkelige Anliggender fik han stor Indflydelse, og Kirkestyrelsen søgte og fulgte i vigtigere Sager hans Raad, men det blev snart vanskeligt for ham at rejse paa Visitats, da han led af Sten og ikke taalte at kjøre paa de bakkede Veje. Han maatte saaledes i de sidste 20 Aar af sin Virksomhed indskrænke sig til at rejse did, hvor han kunde komme til Søs. Han fik paa Grund heraf Mindelse om at træde tilbage og tog Afsked 15. Avg. 1842 efter 55 Aars gejstlig Virken, hvoraf 17 som Præst og 38 som Biskop.

B. var et af de skarpeste Hoveder og uden Tvivl den lærdeste Biskop, Norge har ejet i det 19. Aarhundrede. Hans Iver for Skolevæsenet, de klassiske Studier og Præsternes Dannelse var lige saa stor som hans Humanitet over for sine Medtjenere i Kirken. I Traditionen vil han leve længe, væsentlig paa Grund af sit sprudlende Vid, der fulgte ham overalt og stundum bragte ham Fortræd. Han døde 6. Dec. 1849. — Han havde 6 Sønner og 5 Døtre. Af hine bleve Frederik og Søren B. fremragende Filologer, den sidste tillige en betydelig gejstlig Taler.

[F. M. Bugge.] Charakteristiske Træk af Biskop Bugges Liv og Virksomhed, 1851. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. Fra Biskop Bugges Haand, Breve og Taler, udg. af D. Thrap, 1886.

D. Thrap.

Stift, Bugge, Samuel, 1605—1663, Præst, var sikkert født i Norge, *stene i Bergens*
~~i alt Fald~~ kom han (Samuel Johannis Buggeus) 1622 til Kjøbenhavn-
 havns Universitet fra Bergens Skole. Studerede Theologi og gav
 sig samtidig lidt af med Poesien, da der haves et aandeligt Digt
 fra 1624 af ham, «Sjælens hjærtelige Samtale med sin Brudgom»,
 der, maaske ikke mindst fordi det blev baaret oppe af en yndet
 tysk Visemelodi, synes at have vundet en Del Udbredelse. Siden
 blev han Præst i Ejd i Bergens Stift og Provst i Nordfjords
 Provsti. Et opbyggeligt Skrift af ham, «Sjælens faste Borg er
 Jesu Naade», haves nu maaske kun i 2. Oplag (1696), men er af
 Forfatteren 1649 tilegnet Hr. Henrik Bielke til Elingaard og hans
 Fæstemø, Jomfru Edel Ulfeldt. Størst litterær Betydning har dog
 hans Rimværk: «Ethices Christianæ 1.—3. Part om adskillige
 Fugles, Dyrs og Fiskes Natur og Egenskab udi danske Viser og

Rim, med aandelige Betænkninger artig sammenskreven» (1663).
Begyndelsen lyder helt fornøjelig:

Nu vil vi gaa spasere
I Skov og Steder flere
Og lyde paa Fuglesang,
Medens hver saa lystig sjunger,
At Luften derved klinger
Nu efter Vinters Tvang.

Det kan ikke nægtes, at et og andet deri er ganske vakkert, og det hele tyder paa en livlig Naturbetragtning; men de moralske Hentydninger ere jævnlige temmelig trukne ved Haaret. Forfatteren skal være død samme Aar, som dette Værk udkom.

Petersen, Den dsk. Lit. Hist. III, 589. 608 f.

H. F. Rørdam.

Bugge, Søren, 1721—94, Præst, født i Christiania 20. Marts 1721 af Forældrene Kjøbmand Lars Sørensen B. og Anne Else f. Schultz fra Aarhus. Student fra Christiania Skole 1739, Exam. theol. 1743. Han var 1745—50 Kateket ved Børnehuset i Christiania og sluttede sig i denne Tid til Brødremenighedens Samfund, som han aldrig siden forlod. 1750 blev han personel Kapellan til Holt, hvor han forblev til 1767, da han blev Sognepræst til Vanse, et Embede, hvorpaa han 1761 havde faaet Ventebrev efter en Tid at have bestyret Sognepræsteembedet ved Frelserens Kirke paa Christianshavn. 1780 blev han Provst i Lister Provsti. Provsteembedet nedlagde han Sommeren 1790 paa Grund af Alder og Svagelighed. Kort efter blev han paa en af hans Søn, ovennævnte P. O. B., indgiven Ansøgning udnævnt til Sognepræst i Øjestad, hvor han ogsaa 1792 kunde overtage Provsteembedet i Nedenæs, da her ikke var Sørjser. Han døde 9. Nov. 1794 efter en velsignelsesrig Virksomhed og mindes som en af det 18. Aarhundredes frommeste Præster i den norske Kirke. Han udgav 1760—63 nogle theologiske og opbyggelige Smaaskrifter af gammel orthodox Karakter, og paa Vanse indgav han nogle Forestillinger af landøkonomisk Indhold, — overalt ivrig for Menighedens Vel. Han var gift med Gidsken Edvardine f. Røring († 1794), Datter af Sørenskriver Edvard R. († 1731) og Gidsken Leth († 1727), Søster af Digteren Edv. Storms og Brødrene J. E. og Chr. Colbjørnsens Mødre.

A. Faye, Holts Presters Hist., Arendal 1859, S. 61. D. Thrap, Bidrag til d. norske Kirkes Hist. i det 19. Aarh. II, 1 ff. 17 ff. 38 ff. *D. Thrap.*

Bugge, Thomas, 1740—1815, Astronom, Matematiker, Landmaaler. B. var født 12. Okt. 1740 i Kjøbenhavn; hans Fader var kongl. Kjælderskriver, senere Proviantforvalter, Peder B., Moderen hed Olive f. Saur. Han blev Student 1756, studerede Theologi og tog 1759 theologisk Embedsexamen. Samtidig med dette Studium havde han under Professor Justus Hees Vejledning lagt sig efter de matematiske Videnskaber, for hvilke han havde vist en udpræget Begavelse, og havde deri drevet det saa vidt, at han kort efter sin Examen blev ansat som Assistent ved Observatoriet. Her fra blev han 1761 sendt til Throndhjem for at observere den Venuspassage, der fandt Sted det Aar. Efter sin Hjemkomst blev han 1762 ansat ved den af Videnskabernes Selskab foranstaltede Opmaaling af Landet, og dette Arbejde, som han først som Medarbejder, senere som Leder deltog i lige til sin Død, har han ofret sine bedste Kræfter. En Beskrivelse over den anvendte Opmaalingsmaade udgav han 1779. Foruden dette store Arbejde blev der i Aaret 1768 overdraget B., der nu blev udnævnt til Overlandmaaler og Kammerraad, et andet lignende og omfangsrigt Arbejde, nemlig Ledelsen af den saakaldte specielle Landmaaling.

B.s praktiske Sans og store alsidige Dygtighed bevirkede, at han blev mere og mere benyttet, saaledes var han 1765—72 Arveprins Frederiks Lærer i Matematik, og 1777 blev han efter Chr. Horrebovs Død udnævnt til Professor i Astronomi, i det man ventede, at han vilde hæve Danmarks Reputation i Astronomien til, hvad den var paa Tyge Brahes og Rømers Tid. Da det var paatænkt at forbedre Observatoriet, der ikke længere var i tidsvarende Stand, foretog han sig samme Aar en Rejse gjennem en stor Del af Tyskland, Frankrig og England for at gjøre sig bekendt med Indretningen af de derværende Observatorier. Han har efterladt sig en udførlig Beskrivelse deraf i Manuskript. Et Uddrag heraf er publiceret i et Universitetsprogram 1779. Efter hans Hjemkomst blev Observatoriet ombygget og forsynet med mere hensigtsmæssige Instrumenter, hvortil Kongen ydede 7000 Rdl. Kur. At Observatoriet desuagtet ikke var særdeles godt, kan ses deraf, at det kunde hænde, at Hoveduret gik i Staa, naar der ringedes med Klokkerne i Trinitatis Kirke. En Beskrivelse af det nye Observatorium tillige med de 3 første Aars Observationer findes i B.s paa egen Bekostning udgivne «*Observationes astron. annis 1781, 82, 83 institutæ in observatorio regio Havniensi*» (1784). Protokoller, indeholdende hans egne og hans Elevers

Observationer fra de følgende Aar, findes paa Kjøbenhavns Observatorium. Efter hans Forslag blev der oprettet smaa Observatorier i Norge, Island, Grønland og Trankebar, der bleve forsynede med de nødvendigste Instrumenter, og hvor Piehl, Lievog, Ginge og Engelhart anstillede for den Tid gode Observationer. Dog blev det Haab, man havde næret om, at B. skulde bringe Astronomien i Danmark til dens forrige blomstrende Tilstand, ikke opfyldt, vel hovedsagelig paa Grund af hans mange og stadig tiltagende Forretninger.

B. var end videre Direktør for den kongelige Enkekasse, for hvilken han i 1774 havde udarbejdet Planerne. 1782 blev han Lektor i Mathematik ved Søetaten og holdt Forelæsninger over Mathematik og Vandbygningskunst. 1798 blev han af den danske Regering sendt til Paris for at deltage i en Konference over Metersystemet. Da Forhandlingerne ved den nedsatte Kommission trak i Langdrag, kom han ikke til at deltage videre i dem, og han maatte rejse hjem inden deres Afslutning. En interessant Beskrivelse af Rejsen udgav han Aar 1800. Fra 1801 til sin Død var han Sekretær i Videnskabernes Selskab, af hvilket han allerede var bleven Medlem 1775. Han var Medlem af Brolægningss Kommissionen og Kommissionerne for Brandvæsenet og Havnevæsenet i Kjøbenhavn. For det kongl. Landhusholdningsselskab var han i nogle Aar (1773—83) Præsident. I Sager, der afgang af anvendt Mathematik eller Fysik, bleve hans Kundskaber meget benyttede af de kongelige Regeringskollegier og andre Avtoriteter. Han vedligeholdt en livlig Brevvexling med Europas mest udmærkede Videnskabsmænd og efterlod sig en Samling af 8 Bind Breve, der tillige med hans øvrige Manuskripter opbevares paa det kongelige Bibliothek.

Ved Kjøbenhavns Bombardement mistede B. to Tredjedele af sit af 15000 Bind bestaaende Bibliothek og en Tredjedel af sine matematiske og fysiske Instrumenter, da han, medens hans Hus brændte, først søgte at redde de i hans Varetægt værende Originaltegninger og stukne Plader til de danske Specialkort og de dertil hørende Journaler og Beregninger. — B., som 1784 blev Justitsraad og 1810 Etatsraad, var 3 Gange Universitetets Rektor (1789—90, 1801—2 og 1810—11). Han døde 15. Jan. 1815. — Hans Hustru, Ambrosia f. Wedseltoft, f. 1742 † 1795, var en Præstedatter fra Svallerup.

Foruden de i det foregaaende nævnte Bøger har han skrevet:

«Første Grunde til Regnekunsten og Algebra» (1772), «De første Grunde til den sfæriske og theoretiske Astronomi samt den mathemat. Geografi» (1796), «De første Grunde til den rene eller abstrakte Mathematik», 2. Udg. (1813—14, 1. Udg. udkom 1795—98 med en noget anden Titel). Desuden har han skrevet talrige Afhandlinger i Videnskabernes Selskabs Skrifter, Stockholmer-Akademiets Skrifter og «Philosophical transactions». Nogle Observationer ere publicerede i Bodes «Astron. Jahrbuch» og v. Zachs «Monatl. Correspondenz».

B. Lindenau u. J. G. F. Bohnenberger, Zeitschrift f. Astronomie u. verwandte Wissenschaften II (1816). Molbech, Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Hist. Erslew, Forf. Lex. *Aug. Svedstrup.*

— Th. Bugge har haft stor Betydning for Udviklingen af *den økonomiske Landmaaling* her i Landet. Han forestod nemlig fra 1765—77 Landmaalingskontoret som «Konduktør», i hvilken Stilling han fik det Hverv at udarbejde Instruktioner for de specielle økonomiske Opmaalinger, efter hvilke de Kort bleve udarbejdede, der skulde tjene som Grundlag ved de allerede da paa-tænkte Udskiftninger af kongelige Godser, hvorhos han oplærte 12 Landmaalere til Udførelsen af disse Arbejder, der foregik under hans Opsyn. Fremdeles gav han i «Den økonomiske og militære Landmaaling», som udgjør 3. Del (1814) af den ovfr. omtalte Lærebog i Mathematik, en for den Tid meget god Fremstilling af de Metoder, som den Gang anvendtes i den økonomiske Landmaaling, og ved hvilke i Slutningen af 18. og Begyndelsen af 19. Aarhundrede den fuldstændige Opmaaling af hele Landet blev udført, som endnu i det væsentlige er afgjørende i Spørgsmaal om Landejendommenes Grænser. *P. P. Freuchen.*

Buhl, Frants Peder William, f. 1850, Theolog. F. B. er født 6. Sept. 1850; hans Forældre vare Skoleinspektør Peder B. († 1869) og Nancy Cathrine Bolette f. Hammerich. Efter at have modtaget Undervisning i Metropolitanskolen blev han Student 1868 og theologisk Kandidat 1874. I Aarene 1876—78 foretog han en videnskabelig Udenlandsrejse, paa hvilken han navnlig gjorde længere Ophold i Leipzig og Wien for at studere østerlandske Sprog og gammeltestamentlig Theologi. Efter sin Hjemkomst forsvarede han for den filosofiske Doktorgrad Afhandlingen: «Bidrag til den arabiske Grammatik med udvalgte Textstykker af esh-Shafia» (1878). 2 Aar efter blev han ansat som midlertidig Docent i det theologiske

Fakultet, og da Professor, Dr. theol. C. Hermansen tog sin Afsked, blev han (1. Sept. 1882) hans Efterfølger. Foruden mindre Afhandlinger i danske og tyske Fagtidsskrifter har han skrevet: «Den gammeltestamentlige Skriftoverlevering» (1885), «Jerusalem paa Christi og Apostlenes Tid» (1886), «Om Prædikerens Bog» (1886), «Om Jobs Bog» (1887), den hebraiske Syntax, der er føjet til den danske Oversættelse af H. L. Stracks «Hebraiske Formlære» (1885), samt paabegyndt Udgivelsen af en udførlig Kommentar til Profeten Jesaja (1889). 20. Juli 1879 ægtede han Frieda Wilhelmine Görnemann, Datter af afdøde Pastor F. W. G. i Stendal i Preussen. I Begyndelsen af Aaret 1889 tiltraadte han en Studierejse til Grækenland, Ægypten, Palæstina og Tyrkiet. *Fr. Nielsen.*

Buhl, Frants Reinhold Conrad, 1816—50, Officer, født i Fredericia 17. April 1816, Søn af Kancelliraad, Herredsfoged i Elbo m. fl. Herreder Hans Hofman B. (f. 1784 † 21. Sept. 1826) og Charlotte Louise f. Randlev († 1839), blev Landkadet 1831, Sekondlieutenant 1835 ved fynske Infanteriregiment, Premierlieutenant 1842 ved 13. Bataillon og kort efter forsat til 7. Bataillon i Kjøbenhavn, hvor han 1845 underkastede sig Landmaalerexamen. Aaret efter blev han i Anledning af en mellem Bataillonens Kommandør og Lieutenanter opstaaet Strid forsat til Glückstadt, søgte her ved Oprørets Udbrud at undvige til Danmark, men blev anholdt og maatte udstede Revers om ej at kæmpe mod Insurgenterne og kom derfor først i Felten 1849. Han blev da ansat ved 4. Reservebataillon, der hørte til Ryes Brigade, og gjorde sig under Brigadens talrige og blodige Kampe bl. a. ved Haderslev, Kolding, Vejle og Fredericia bemærket ved sine fremragende Egenskaber som Fører. Særlig fra Slaget ved Kolding 23. April fremhæves han for sin «overordentlige Konduite og Koldblodighed». 3 Dage efter Slaget forfremmedes han til Kapitajn, og efter Udfaldet fra Fredericia belønnedes han med Ridderkorset. I Felttoget 1850 hørte hans Bataillon først til Brigaden Schepelern og efter Istedslaget til Frederiksstads Besætning. B. blev imidlertid i Avg. sendt til Tønning som Kommandant — en Post, han udfyldte med overlegen Dygtighed —, og paa Ejderdiget uden for denne By faldt han 29. Sept., dødelig saaret af en Granat, efter at han med sin sædvanlige Tapperhed og Omsigt længe havde holdt Stand mod den frembrydende, overlegne Fjende. De oprørsksindede Indvaanere i Tønning hædrede den faldne Kommandant ved paa

en smuk Maade at foranstalte hans Jordefærd, og paa Tønnings nye Kirkegaard satte Kammeraterne ham et Mindesmærke.

Selmer, Nekrolog. Saml. II. Harbou, Nekrologer over de i 1850 faldne danske Officerer.

S. A. Sørensen.

Buhl, Peter, 1789—1812, Søofficer, født 16. Maj 1789, Søn af Kancelliraad, Byfoged i Fredericia B., blev allerede som 18aarig Kadet udkommanderet med Kanonbaadene, som under Overkommando af daværende Kommandør St. A. Bille optog Kampen mod den engelske Flaade 1807 og forhindrede den fra at bombardere Hovedstaden fra Søsiden. Allerede strax ved Begyndelsen af Krigen mod Englænderne skal B. have ytret en Forudanelse af, at han stykkevis vilde blive dræbt, hvilket ogsaa senere viste sig at slaa til. I Avg. 1807 var han med en Kanonjolle under Kommando af Premierlieutenant Zeuthen udsendt i Kalvebodstrand for at beskyde det engelske Landbatteri, som anlagdes ved Gamle Pesthus; Batteriet blev imidlertid fuldført alligevel, og i Kampen mod det faldt Chefen, medens B. mistede sin venstre Arm. Samme Aar udnævntes han til Sekondlieutenant.

I den uheldige Affære ved Anholt 1811, hvor en Deling Kanonbaade under Kommando af Premierlieutenant Falsen, ledsaget af en Troppestykke, gjorde et Forsøg paa at overrumple den engelske Besætning paa Anholt, udmærkede B. sig paa en fremragende Maade. Da Overfaldet var mislykket og de Tropper, der endnu vare tilbage, atter indskibede, gjaldt det om at slippe tilbage til Jylland uden om de under Øen krydsende engelske Orlogsmænd. Dette lykkedes kun til Dels. Ved at ro vesten om Øen stødte Flotillen pludselig paa Briggen «Sheldrake» og maatte derefter sprede sig. Med sin velsejlende Baad lokkede Falsen imidlertid Briggen syd paa; den kom dog snart efter tilbage igjen, men stødte da paa B.s Kanonbaad, der nu optog Kampen med den i $\frac{3}{4}$ Time. Til sidst overgav han sig, men havde nu sinket Fjenden saa længe, at de øvrige undslap. Efter at være bleven udløst af engelsk Fangenskab stødte B. atter til Falsens Kommando og deltog 4. Juli s. A. i en anden meget uheldig Bataille. Angrebet gjaldt en mellem Sejro og Hjernen opankret engelsk Konvoi, der paa Luvartsiden kun forsvaredes af en lille Fregat, medens 3 Linjeskibe og nogle mindre Orlogsmænd laa i Læ (sydligere). Kanonbaadene havde allerede faaet en Del af Konvoien stukket i Brand, da Vinden pludselig sprang om til Syd og dermed gav Englæn-

derne Lejlighed til at angribe de danske. Kort efter Kampens Begyndelse faldt en Taage over dem, i hvilken største Parten af Kanonbaadene undslap; kun Falsen selv med 2 Baade under Kommando af B. og Lieutenant Oldeland var saa uheldig at rage sammen med Fjenden, hvorved de alle tre efter et modigt Forsvar toges til Fange, B. alvorlig saaret i Ryggen. For den første af disse to nævnte Affærer var B. bleven benaadet med Ridderkorset, for sin udmærkede Konduite ved sidstnævnte Lejlighed fik han senere Sølvkorset.

Aaret efter deltog B. endelig i Fregatten «Najadens» navnkundige Kamp ved Lyngør i Norge 6. Juli mod det engelske Linjeskib «Dictator» og Briggen «Calypso». Paa dansk Side kæmpede under Fregatchefen Kapitajn H. P. Holms Kommando her foruden «Najaden» Briggerne «Laaland», «Kiel» og «Samsø», hvortil senere kom en Deling Kanonbaade, hvilke dog forinden havde haft en Kamp at bestaa med 2 engelske Brigger. Lodset af en Svensker og ledet ved «Najadens» høje Rejsning stod Fjenden ind i det smalle Sund, hvor de danske havde søgt Tilflugt, og hvor han Kl. 9 angreb Fregatten. Efter 1½ Times Forløb nedskar Laget fra Linjeskibet hele dennes Rejsning, hvorved ogsaa Dækket knustes, saa det faldt ned over Batteriet; samtidig brød Ilden ud paa flere Steder. Med Assistance af sine Fartøjer reddede Holm nu de uskadte af Besætningen, tog derefter Kommandoen over de tililende Kanonbaade, gjenoptog med disse Kampen og fordrev Fjenden. Briggerne «Kiel» og «Laaland», som efter «Najadens» Ødelæggelse vare blevne besatte af Englænderne, bleve til Slutning tilbageerobrede. B., der i Chefens Rapport omtales som «et lige saa ædelt Menneske som dygtig Officer», fandt ved denne Lejlighed Helledøden, kun 23 Aar gammel. Det samlede Mandefald paa dansk Side i denne Kamp var 133 døde og 102 saarede.

With, Danske og norske Søheltes Bedrifter.

C. With.

Bull, Andreas, 1746—96, Politimester, Digter. Født i Ørkedalen af Forældrene Oberst Hans B. († 7. April 1777) og Inger Kirstine f. Ibsen (f. 1713 † 2. Nov. 1789), Datter af Foged Hans I. og Ingeborg Cathrine f. Meyer. Student 1765. Han vilde tage juridisk Examen, men hindredes herfra, da han maatte vende tilbage til Norge, hvor han i 2 Aar arbejdede paa Stiftamtmand Grambows Kontor i Throndhjem. Derpaa var han i 3 Aar Landmaaler ved den geografiske Opmaaling. 1774 tog han

juridisk Examen i Modersmaalet og havde imidlertid lagt sig efter Forst- og Kameralvidenskab. I nogle Aar drev han sin Faders Gaard, Gjølme, men blev 1787 Sorenskriver i Strinden. Her fra flyttedes han 1789 til Christiania som Politimester. 1777 var han bleven Kancelliraad, og senere blev han Medlem af Videnskabs-selskabet i Throndhjem og det nordiske Selskab i London. I Christiania var han 1791 en af Indbyderne til Stiftelsen af det topografiske Selskab. Han døde 17. Juli 1796. Han gjorde sig 1784 bekjendt ved det beskrivende Digt «Dovrefjæld med om-liggende Egn» og maa anses for en af de mest fremtrædende Repræsentanter i denne Digtart, som endnu var i høj Pris. I Christiania vakte han nogen Uvilje ved Afhandlingen «Om Haand-værkerne i Christiania» («Topogr. Journal» III), hvori han foreslog Ophævelsen af Lavene. Gift i Kjøbenhavn 20. Nov. 1776 med Mette Margrethe Valentin (f. i Kjøbenhavn 1737, † sammesteds 24. Avg. 1793), Datter af Brygger Peter Johansen V. († 11. Febr. 1767) og Marie Magdalene f. Søgaard (f. 1718 † 1796).

N. R. Bull, Stamtavle ov. Fam. Bull, Chra. 1886, S. 60. P. Holmsen, Christiania Politis Hist., Chra. 1884, S. 96 ff. Petersen, Den dsk. Lit. Hist., 2. Udg., V, 2, 225. Nyerup, Lit. Lex. *D. Thrap.*

Bull, Hans, 1739—83, Præst, Digter, den foregaaendes Broder. Født i Meldalen 13. Nov. 1739, Student fra Throndhjems Skole 1755, tog Exam. philos. 1756, theol. 1757. Han var i 2 Aar Hus-lærer, opholdt sig derpaa hjemme hos Faderen, til han 1765 drog til Kjøbenhavn for at søge Embede. 1769 blev han Sognepræst til Klæbo, hvor han forblev til sin Død, 18. Marts 1783. Han blev 1770 Medlem af Videnskabsselskabet i Throndhjem og 1773 Magister. Han var en fuldblods Nordmand og vandt i Samtiden meget Bifald ved sine Læredigte: «Landsfaderens Ros fremfor Erobrerens» (1769) og «Landmandens Lyksalighed ved Frihed og Ejendom» (1771), for hvilke han vandt Selskabet for de skønne Videnskabers Guldmedalje. Ved disse de eneste Digte, han udgav, — et tredje om Nidelven udkom efter hans Død — blev han længe erindret i Norge, og han har maaske mer end nogen anden af Tullins Efterfølgere lagt Grunden til den Lovprisning af den norske Bondestand, der senere fik saa megen Betydning. Gift i Klæbo 9. Juli 1772 med Christine Marie Eiberg (f. 14. Sept. 1743, † i Stavanger 19. April 1831), Datter af residerende Kapellan til nedre Kvinesdal Peder E. og Anna Sophia f. Irgens. Hun ægtede 17. Marts 1784 sin Mands Personelkapellan, Henrik Eiler

Støren, der senere blev Stiftsprovst i Christiansand og til sidst Sognepræst i Stavanger (f. 4. Nov. 1755 † 24. April 1822). Med B. havde hun ingen Børn.

N. R. Bull, *Stamtavle ov. Fam. Bull* S. 62. Erlandsen, *Biogr. Efterretn. om Thronhjems Stifts Geistlighed* S. 112. Petersen, *Den dsk. Lit. Hist.*, 2. Udg., V, 2, 222. H. Wille, *Mindetaler* S. 244. 285. *Illustr. Nyhedsblad* 1859, S. 182 ff.

D. Thrap.

Bull, Hans Grøn, 1758—1833, Præst. Han er født 28. Febr. 1758 i Christianssund af Forældrene Jens Lemvig B., Sognepræst til Kvernæs (f. 25. Juli 1727 † 31. Juli 1799), og Anna Johanna f. Grøn (f. 4. Sept. 1731 † 3. Avg. 1796), Præstedatter fra samme Sogn. Han blev dimitteret af Faderen 1777, tog theol. Examen 1780, blev 1781 personel Kapellan hos Faderen og ham adjungeret i Provsteembedet 1798. 1799 blev han residerende Kapellan til Kvernæs, 1818 Sognepræst i Tingvold, 1828 Provst i Nordmøre. Entlediget som Provst 1831. Død 26. Jan. 1833. Han ansaas af Biskop Bugge, visselig med rette, for sin Tids lærdeste Præst i Thronhjems Stift, var stærk i Latin og i de nyere Sprog, en dygtig Botaniker og nøje bekjendt med Fødelandets Topografi og Statistik. Han arbejdede derhos meget i Personalhistorien, fortsatte Provst Ebbe Tønders Samlinger til den nordenfjældske Gejstligheds Historie og udarbejdede den *Stamtavle over Familien Bull*, som udvidet og fortsat blev udgivet 1886 af N. R. Bull. Medlem af Videnskabselskabet i Thronhjem og det topografiske Selskab i Christiania. Gift i Tingvold 11. Nov. 1784 med Anne Marie Kjestrup (f. 5. Sept. 1753 † 29. Maj 1790), Datter af Sognepræst til Opdal Laurids K. (f. 12. Avg. 1703 † 3. April 1763) og Anna f. Møller (f. 28. April 1717 † 12. Jan. 1771). Hun var først gift med residerende Kapellan til Tingvold Gudmund Sørøe. 3 Døtre.

Saml. t. d. norske Folks Sprog og Hist. I, 564 ff. Halvorsen, *Norsk Forf. Lex.*

D. Thrap.

Bull, Johan Randulf, 1749—1829, norsk Højesterets-Justitiarius, var en Søn af Kapitajn Jørgen Andreas B. (f. 1703 † 1764) og Dorothea Cathrine Wandal f. Randulf (f. 1716 † 1763) og fødtes paa Gaarden Rejn i Stod Præstegjæld, Nordre Thronhjems Amt. 1770 blev han Student, dimitteret fra Thronhjems Kathedralskole, og tog 1779 juridisk Examen (praktisk Prøve 1782). Fra 1772 var han Medlem af det norske Selskab i Kjøbenhavn, hvor en med

ham indtruffen Hændelse gav Wessel Anledning til sit bekjendte Rim: «En Gang en ret forvoven Jyde med Hagel paa en Thrønder vilde skyde» osv. I 1818 deltog han ogsaa i Selskabets Reorganisation i Christiania. 30. Jan. 1782 blev han udnævnt til Justitssekretær ved Overhofretten i Norge, i hvilken han 11. Febr. 1791 udnævntes til Assessor og 14. Febr. 1794 til Justitiarius. Derhos var han fra 1791 Lagmand i Tønsberg og Frederiksstads Lagdømme. Da Lagmandsstolene og Overhofretten ophævedes, blev han 15. Sept. 1797 Justitiarius i den nyoprettede Akershus Stiftsoverret, fra hvilken Stilling han 18. Juni 1802 uden Ansøgning forflyttedes til Bergen som Amtmand i Søndre Bergenhus Amt og Stiftamtmand over Bergens Stift. Under 27. Sept. 1814 udnævntes han til Justitiarius i Norges Højesteret, der i 1815 traadte i Virksomhed. B., der nu flyttede til Christiania, beklædte denne Stilling, indtil han 24. Febr. 1827 fik Afsked med Bevidnelse af Kongens særdeles Tilfredshed med hans Embedsførsel. Han bosatte sig derefter i Lavrvik, hvor han 28. Febr. 1829 afgik ved Døden. B. blev i 1818 Kommandør af den svenske Nordstjerneorden. — B. ægtede 19. April 1782 Mette Johanne Colbjørnsen (f. 1753 † 1810), en Søster til de berømte Jurister Jacob Edvard C. og Christian C.

N. R. Bull, Stamtavle ov. Fam. Bull S. 85 f.

Yngvar Nielsen.

Bull, Otto Adolph Emil, 1813—74, Korttegner. Ad. B., Søn af Major Hans B., blev født i Aarhus 8. Maj 1813. Han uddannede sig som Lithograf under Kapitajn Henckells Vejledning og blev 1857 Medejer af det Bærentzenske lithografiske Institut. B. var navnlig Korttegner og har foruden et Skoleatlas, som han udgav i Forening med Friedenreich, udgivet et Atlas over Danmark i 19 Blade i Maalestoksforholdet $\frac{1}{96000}$. Han døde 18. Juni 1874.

P. P. Freuchen.

Bundtz (Bonde), Christen Nielsen, —1679, Lektor, skal være født i Aarhus; blev 1639 Sognepræst ved vor Frue Kirke sammesteds mod skriftligt Løfte om at ægte Formandens, Mag. Bonde Nielsens, Enke. Dette Løfte holdt han imidlertid ikke, et Ordbrud, der blev Kilde for ham til forskjellige Ubehageligheder, hvoriblandt den største næppe var, at han maatte betale en betydelig Skadeserstatning til Enken. 1641 tog han Magistergraden, og nogen Tid efter ægtede han Biskop Morten Madsens Datter Ellen (eller Abelone). 1642 blev han valgt til Sognepræst ved Domkirken i

Aarhus. Christian IV stadfæstede Valget, «efterdi Vi hans Gaver selv have hørt, hvilke Os vel haver befaldet». I det følgende Aar begyndte de mest ærerørige Rygter at snige sig om angaaende et formentlig utugtigt Forhold, hvori Præsten skulde staa til sin egen Svigermoder, Bispinden; og da Regeringen paabød skarp Undersøgelse, begyndte en af de værste Skandalsager, som nogen Sinde er ført for danske Domstole. Efter at have været suspenderet i flere Aar blev Præsten 1647 dømt fra Embedet; men da Bispinden 1649 blev helt frikjendt, kan *han* jo heller ikke have været skyldig i den paasigtede Brøde, om han end paa anden Maade har forset sig. Efter at der 1649 var affordret det theologiske Fakultet Erklæring om, hvorvidt han uden Forargelse atter kunde stedes til Kald, fik han Oprejsning ved 1652 at blive beskikket til Kannik og Lector theologiæ ved Gymnasiet i Christiania, i hvilken Stilling han døde 1679.

Christian IV's egenh. Breve 1641—44 S. 405 ff.

H. F. Rordam.

Bunkeflod, Hans Allesen, 160²~~8~~—78, Præst. Han var født 28. Febr. 160²~~8~~ og Søn af Magister Niels Allesen, Sognepræst til Bunkeflod og Hyllie i Skaane. 1623 dimitteredes han fra Lunds Skole til Universitetet, hvor han studerede i nogle Aar og derefter stod i Færd med at rejse udenlands, da han ved sin Faders 1626 indtraadte Død blev kaldet til dennes Embede; 1630 tog han Magistergraden. Efter at have levet fredelig i over 30 Aar, i hvilke det eneste Uheld, der ramte ham, og som er kommet til Efterverdenens Kundskab, var hans Præstegaards Brand, skulde han faa Lykkens Omvexling haardt at føle i Svenskekrigens Tid, da han var indviklet i det Anslag, der fra dansk Side blev gjort af Generaladjutant Mikkell Skov med det Formaal at overrumple Malmø og bringe Befolkningen i de tabte Provinser til Rejsning mod de svenske. Planen opdagedes, B. dømtes fra Kald og Kjole, hans Gods konfiskeredes, og Dødsdommen ramte ham med flere andre; paa Retterstedet blev han dog benaadet, men maatte tilbringe henved 2 Aar i Fængsel, til det lykkedes hans Hustru at bringe 1000 Spec. Dlr. til Veje og derved løskjøre ham. Han tog nu Ophold i Danmark og fungerede 1660 en kort Tid som Slotspræst paa Frederiksborg, i hvilken Anledning han maatte ordineres paa ny, da hans Kjole var fradømt ham. 1661 fik han St. Mikkels Præstekald i Slagelse, hvor han døde 5. Maj 1678, efter i 16 Aar at have været Herredets Provst. Han havde 1634

ægtet Barbara de Fine (f. 1615 † 1678), Datter af Provst, Magister Johannes de F. i Helsingborg.

Treschow, Jubel-Lærere S. 177 ff. Personalhist. Tidsskr. III, 263.

G. L. Wad.

Bunkeflod, Hans Christian, 1761—1805, Præst, blev født 30. Juni 1761 i Odense, hvor hans Fader, Hans B., var Hører ved Skolen; Moderen hed Anna Birgitte f. Warde. 1778 dimitteredes han fra Odense, og i sine første Studenteraar var han Amanuensis ved det store kgl. Bibliothek; hans Skolekammerat, den 2 Aar ældre R. Nyerup, har sandsynligvis skaffet ham denne Ansættelse, og sammen med ham deltog han fra 1781 i det Rybergske Øvelses-selskab, hvis Medlemmer skreve Taler og Afhandlinger og gjensidig kritiserede disse. Selskabet samledes i Konferensraad Rybergs Gaard paa Østergade. Ved saaledes at træde i Forbindelse med denne Mand, der levende interesserede sig for Almuens Oplysning og faa Aar i Forvejen havde anlagt en Spindeskole paa sit Gods Øbjærggaard i Sjælland, fik han Tilskyndelse til at skrive sine «Viser for Spindeskolerne», hvis 1. Oplag (1783) blev trykt paa Rybergs Bekostning til Uddeling paa nævnte Gods. De sloge godt an, vandt betydelig Udbredelse (de ere senere udgivne 3 Gange, sidste Gang 1811), og B. grundlagde ved disse sit Ry som Almuens Sanger. Det er ogsaa dette Arbejde, der har bevaret hans Navn for Glemsel; thi hans øvrige litterære Forsøg i disse Aar — naar han f. Ex. vilde lege Danmarks Wandsbecker Bote ved «Hans Kristians samtlige Værker, Vers og Prosa», 1. Del (1785) eller hans «muntre Bibliothek for begge Kjøen» o. fl. — fortjene næppe at nævnes. 1784 underkastede han sig theologisk Attestats med Karakteren Non; og da den store liturgiske Fejde udbrød Aaret efter, deltog han i denne ved et (anonymt) Flyveskrift, «Til mine Medborgere», i hvilket han priser Bastholms Forslag, men mener, det er kommet for tidlig; af større Betydning end at forandre den udvortes Gudstjeneste vilde det være at faa oprettet Skolelærer-seminarier og faa en god, ny Lærebog i Kristendom. 1787 blev han residerende Kapellan i Ærøskjøbing; men her fandt han sig ikke til Pas og higede efter snarlig Forflyttelse. Hvad der begunstigede dette hans Ønske, var, at han 1789 paa ny havde tiltrukket sig Opmærksomheden ved sine «Forsøg til gudelige Salmer», i hvilke han anslog den Tone, Datiden satte Pris paa (2 af disse ere optagne i Roskilde Konvents Salmebog). 1790 kom han til sin

Fødeby som residerende Kapellan ved St. Hans Kirke, hvormed var forbundet Sognekaldet i Højby, og 1799 forfremmedes han til Sognepræst ved St. Hans Kirke. Men hans Helbred var svækket. En unaturlig Fedme medførte Asthma og anden Svagelighed, og kun 43 Aar gammel døde han 2. Febr. 1805. Han besad ikke ringe Lune, men sine satiriske Anlæg brugte han ikke altid med tilstrækkelig Forsigtighed. Han efterlod som Enke Marie f. Petersen († 1833), en Datter af «Historiemaler» Josias P. i Kjøbenhavn. I hendes Hus nød Digteren H. C. Andersen i sin Barndom megen Venlighed, og her hørte han første Gang Navnet «Digter» blive udtalt og nævnet med Højagtelse som noget helligt.

Minerva 1806, I, 314 ff. H. C. Andersen, Mit Livs Eventyr S. 17 ff.

A. Jantzen.

Buntzen, Andreas, 1781—1830, Handelsmand. Han fødtes 18. Sept. 1781 paa Christianshavn og var en Søn af Brygger A. B. og Marie Margrethe f. Ache. Den ældre A. B. grundlagde 1772 en betydelig Handelsforretning. Heri optoges Sønnen og blev efter Faderens Død 1810 eneste Indehaver af Firmaet Andreas Buntzen og Søn, et af de betydeligste Handelshuse i hin Tid, «Danmarks glimrende Handelsperiode». Dets Skibe sejlede ej alene paa Østersøen og til Island, men ogsaa paa Middelhavet og i oversøisk Fart til Ostindien, Kina og Vestindien. Under Krigen 1807—14 opbragte imidlertid Englænderne adskillige værdifulde Ladninger for Firmaet, og da hertil senere stødte andre større Uheld ved Forlis o. lign., endte det endog med Husets Fallit (~~vistnok~~ 1820). I øvrigt fandt B. under samme Krig Lejlighed til at udmærke sig som Lieutenant i Livjægerkorpset, nemlig ved Udfaldet i Classens Have under Belejringen 1807. Som Hædersminde skjænkede Korpset ham en Æressabel; senere blev han ogsaa Kapitajn. — Han ejede først den gamle Kjøbmandsgaard paa Hjørnet af Overgaden neden Vandet og Baadsmadsstræde, siden Ejendommen paa Hjørnet af Overgaden oven Vandet og Christianshavns Vold, hvor han i lang Tid boede sammen med sin Søster, Fru Saint-Aubain, dennes Søn (Carl Bernhard) og sin Kusine, Fru Gyllembourg-Ehrensverd (f. Buntzen). Selv ægtede han 6. April 1809 Camilla Cecile Victoire du Puy, Komponisten du P.s Datter (f. 1796² † 1876¹). Han var saaledes baade paa den ene og den anden Vis knyttet til den Kreds af Skjønaander, hvis Samliv og Kunst gave hin Tid sit aande-

lige Præg. Han døde 9. Juni 1830 i et lille kommunalt Embede som Kornskriver.

Jul. Schovelin.

Buntzen, Andreas, 1811—80, Læge, en Søn af den foregaaende og en Fætter til J. L. Heiberg og «Carl Bernhard», blev født i Kjøbenhavn 4. Marts 1811 og dimitteredes 1829 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn. Efter 1834 at have fungeret som Koleralæge i Stockholm tog han 1838 Lægeexamen og var derefter Kandidat og konst. Reservemedikus paa Frederiks Hospital. 1840 tog han Licentiatgraden, 1842—44 studerede han i Udlandet og blev strax efter sin Hjemkomst Lektor i Kirurgi ved Universitetet efter en sejrrig Konkurrence med Bricka og Kayser. Sin endnu den Gang meget mangelfulde Uddannelse i Faget søgte han at oprette ved i de følgende Aar at fungere som Reservekirurg paa Frederiks Hospital. Under Feltoget 1849 var han Overlæge ved et Lazaret i Odense. Samtidig fik han Professortitelen, og 1853 blev han Professor ordinarius i Fakultetet. Under Koleraepidemien 1853 var han Overlæge ved St. Annæ Hospital. 1854—66 virkede han som Overkirurg ved Frederiks Hospital og i Forbindelse dermed som klinisk Lærer i Kirurgi ved Universitetet. Dette var det betydningsfuldeste Tidsrum i denne begavede Mands lægevidenskabelige Løbebane; han blev en talentfuld Operator og Lærer, der i flere Henseender indlagde sig Fortjeneste af den kliniske Undervisning, og som — skjønt dybere Studier ikke vare eller bleve hans Styrke — ogsaa gjorde sin Indflydelse gjældende i litterær Henseende, navnlig gennem «Hospitalstidende», der blev grundlagt af ham sammen med Hassing, og hvis Hovedredaktør han i mange Aar var. Foruden specielle kirurgiske Meddelelser skrev han heri ledende Artikler om almindelige lægevidenskabelige Æmner, mellem hvilke maa fremhæves «Therapi og pathologisk Anatomi» (1859), et aandfuldt medico-filosofisk Indlæg mod den af hans Fakultetskollega C. E. Fenger repræsenterede nye naturvidenskabelig-skeptiske Retning i Therapien. Af en ikke ringe Interesse er ligeledes hans i et Universitetsprogram (1869) givne Fremstilling af Kirurgiens Historie i Danmark i det 18. Aarhundrede. Ved Siden af sin ikke meget omfattende lægevidenskabelige Produktion tillægges der ham et anonymt poetisk og novellistisk Forfatterskab eller dog Andel i et saadant, hvortil han vistnok havde modtaget Impulserne i det Heiberg-Gyllembourgske Hus. Han var i det hele en Personlighed,

hvis glimrende Evner og Egenskaber havde deres afgjørende Tyngdepunkt i æsthetiske Kategorier.

I en længere Aarrække var han Medlem af Bestyrelsen for det Classenske Litteraturselskab for Læger, for Københavns Sygehjem og for den almindelige danske Lægeforening. 1868 valgtes han til Universitetsrektor, 1869 blev han Etatsraad, men kort derefter ramt af en Hjærnesygdom, der 1872 medførte hans Afskedigelse fra Universitetet. Sine sidste Leveaar privatiserede han, dels i Udlandet, blandt andet i Rom, hvor han 1874⁵ blev gift med Nielsine Knudsen, dels i København, hvor han døde 26. Juli 1880.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand. 5. Udg. Erslew, Forf. Lex. Bibl. for Læger 6. R. X, 633 ff. Hospitalstid 2. R. VII, 601. J. Petersen, Hovedmomenter i den medicinske Lægekunsts hist. Udvikling S. 276 ff.

Jul. Petersen.

Buntzen, Heinrich, f. 1803, Maler. Han er Søn af Markandiser Johan Ditlev B. og Margrethe f. Sievertsen og fødtes i Kiel 29. Sept. 1803. Efter at have lært Malerhaandværket i Kiel og allerede øvet sig i kunstnerisk Retning, dels under Vejledning af Maleren Bünsow, dels ved Studier efter Waterloos Raderinger, kom han i 1821 til København, hvor han besøgte Kunstakademiet og flere Gange vandt Pengepræmie som Landskabsmaler. I 1838 fik han Rejseunderstøttelse af Fonden ad usus publicos i 2 Aar og derpaa 1840 atter i 2 Aar af Kunstakademiet. Efter Hjemkomsten (1842) blev han agreeret i 1845 og i 1850 Medlem af Akademiet for «Landskab, Motivet fra Hellebæk». Allerede i 1831 havde den kgl. Malerisamling købt «Skovparti i Charlottenlund, Aftenbelysning», i 1835 købtes «Parti ved Taarbæk» (nu i Aarhus), i 1839 «Ege- og Bøgekrat ved Dyrehaven». I Thorvaldsens Musæum findes bl. a. «Landskab med optrækkende Uvej» (1845). Hans Billeder, hvori et alvorligt Naturstudium tidlig gjorde sig gjældende, udmærke sig ved en sikker Tegning og en frisk og levende, undertiden dog noget haard Farve. 28. Juni 1833 havde han ægtet Caroline Birgitte Hansen (f. 26. Dec. 1805 † 4. Febr. 1882), Datter af Blokmager Nic. H., og han har i mange Aar haft sin lille landlige Bolig i Udkanten af Charlottenlund, selv medens han til Stadighed informerede i København. Han har Titel af Professor.

Weilbach, Konstnerlex.

Ph. Weilbach.

Buntzen, Jean Baptiste Louis Camille Edouard, 1809—85, Kammeradvokat, en Broder til ovfr. nævnte Læge Andr. B. († 1880), fødtes i Kjøbenhavn 9. Dec. 1809, blev Student 1826 fra Sorø Akademi, 1832 juridisk Kandidat, 1836 Overretsprokurator i Kjøbenhavn, 1838 Højesteretsadvokat, 1853 Justitsraad, 1863 konstitueret Kammeradvokat, 1869 Etatsraad og døde i Kjøbenhavn 2. Juni 1885. Han var en fint dannet Mand og en skarpsindig Jurist, der utvivlsomt vilde have skabt sig et stort Klientel, hvis ikke en stedse tiltagende Tunghørighed i saa Henseende havde lagt ham store Hindringer i Vejen. Denne Tunghørighed var ogsaa Skyld i, at han, der i Fyrreerne tog livlig Del i den politiske Bevægelse, og som blev valgt fra Frederiksborg Amt til Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling samt derefter i 1849 til Medlem af Folketinget for Blæsenborg-Kredsen, hurtig trak sig tilbage fra aktiv politisk Virksomhed. Han ægtede 12. Juli 1845 Anna Sophie Laurentzia Nissen (f. 7. Febr. 1820 † 28. April 1874), en Datter af Overretsprokurator Christian Ditlev Høgh N. i Kalundborg.

G. Kringelbach.

Buntzen, Thomas, 1776—1807, Læge, blev født i Kjøbenhavn 5. Sept. 1776. Hans Forældre vare Havnemester Jacob B. og Johanne Cathrine f. Sandgaard. Efter at være bleven Student privat 1795 tog han den medicinske Examen 1803, erhvervede sig Doktorgraden 1804 og virkede i kort Tid i Kjøbenhavn som praktiserende Læge, indtil han drog bort til St. Petersborg, hvor han blev ansat som Overlæge ved det kejserlige Kadetakademi, men allerede døde 28. Juni 1807. 1804 havde han ægtet Medea Cathrine Garb († 1859 i Kjøbenhavn). — I sin korte Levetid har han paa det fysisk-fysiologiske Omraade og til Dels med Udgangspunkt i de Galvani-Voltaske Forsøg udfoldet en genial og ligefrem banebrydende experimental-videnskabelig Virksomhed, hvis Resultater foreligge i flere større og mindre Afhandlinger, der baade i deres Indhold og Fremstilling vidne om en rigt begavet Aand, men for øvrigt først i den senere Tid have tildraget sig fortjent Opmærksomhed. Saaledes har han publiceret: «Forskjellige galvaniske Forsøg» (i «Nyt Bibl. for Fysik, Medicin og Økonomi», udg. af Rafn, IV), end videre sin Doktordissertation om Oprindelsen til den dyriske Varme og «Beiträge zu einer künftigen Physiologie» (Kop. u. Lpz. 1805). Ogsaa i Gilberts «Annalen der Physik» (Bd. XV og XXV) gives udførlige Fremstillinger af hans Undersøgelser.

I disse Arbejder har han experimentalt paavist Varmeudvikling baade ved den galvaniske Strøm og ved Muskelkontraktion og givet en fuldt udviklet Theori om Varmens dynamiske Oprindelse, i det han navnlig lægger Vægt paa Udjævningen af Plus- og Minus-Elektricitet. Han har deri end videre meddelt en den Gang ny Konstruktion af galvaniske Søjler af fugtige organiske Stoffer (af Nerve- og Muskelvæv, Agaricus med Salmiak) og paa Galvanis Frøpræparat demonstreret Trækning ved Muskelens Berøring navnlig med den skraat gjennemskaarne Nerve. Han synes væsentlig at have været Avtodidakt, men har muligvis, som Panum formoder, hos sin jævnaldrende H. C. Ørsted fundet nogen Støtte, ligesom der jo for øvrigt ved det 19. Aarhundredes Begyndelse i Kjøbenhavn overhovedet rørte sig et ikke ringe naturvidenskabeligt Liv, der ogsaa kom Experimentalfysikken til gode. Den store Nytte og Støtte, B. har haft af sin Kollega Instrumentmageren Jeppe Smiths fortrinlige fysiske Apparater, fremhæver han selv i sine Arbejder.

Nyerup, Lit. Lex. Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Biogr. Lex. der hervorragenden Aerzte I, 619 f. *Jul. Petersen.*

Burchardi, Christian August, 1752—1839, Præst, tilhørte en gammel Præsteslægt og var født 1752 i Sønderborg, hvor Faderen, Heinrich Anton B., døde 1772 som Konsistorialraad og Provst; Moderen var en Datter af Hofpræst Johs. Barthol. Bluhme. Efter at have studeret i Kiel blev B. Hovmester for 3 Grever Moltke i Kjøbenhavn og senere i Göttingen. Under sit Ophold i Kjøbenhavn udgav han 1781—82 et Par Samlinger tyske, mest religiøse Digte. 1785 kaldtes han til Præst i Adsbøl og Graasten, og der fra forflyttedes han 1793 til Kettinge paa Als, blev 1806 Provst (under Fyns Stift) og fik 1811 Rang med Amtsprovster. Opnaaede en meget høj Alder og var virksom indtil faa Dage før sin Død, 13. Maj 1839. Gift med Christiane Theresia Sophie f. Hüttenrauch fra Sachsen, som døde 1832.

Kordes, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. S. C. Burchardi, Ueber Synoden, Vorerinnerung.

H. F. Rørdam.

Burchardi, Georg Christian, 1795—1882, Retslærd, født 23. Okt. 1795 i Kettinge paa Als, Søn af den foregaaende. B. tog juridisk Examen paa Gottorp 1818 efter at have studeret i Kiel, Berlin og Göttingen, blev 1819 Dr. juris og derefter Professor i Bonn og 1822 Professor i Kiel. 1845 traadte han ind i Over-

appellationsretten i Kiel og beklædte dette Embede til 1867. 1850 var han Medlem af den af Statholderskabet oprettede Overkrigsret. B. blev valgt til Stænderdeputeret for Kiel 1848 og 1853 og var sidstnævnte Aar Præsident for den holstenske Stænderforsamling. I 1854 udnævntes han til kongevalgt Medlem af Rigsraadet for det danske Monarki, men blev 1861 fritaget for dette Hverv. Han døde i Kiel 16. Juli 1882. — B. har udgivet flere retsvidenskabelige Værker, hvoraf de vigtigste ere «Grundzüge des Rechtssystems der Römer» (1822) og «Die Lehre von der Wiedereinsetzung in den vorigen Stand» (1831), der begge vidne om deres Forfatters Grundighed og Flid uden dog at have særdeles stor videnskabelig Betydning.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

Deuntzer.

Burennæus, Rudolph, —1708, Rektor, Søn af Johan Rudolph B., Landsdommer over Fyn og Langeland, og Cathrine Bayer. Han skal efter Vidnesbyrd i Samtiden have været beslægtet med Matthias og Sophie Amalie Moth. Efter Forældrenes Død kom han 1684 til en Slægting, Matthias Thestrup, Sognepræst i Dalby, og fik privat Undervisning, til han 1687 kom i Odense Skole og her fra dimitteredes 1689. Sine Studier fuldendte han 1692, opholdt sig derpaa $\frac{1}{2}$ Aar i Kiel, drog saa til Wittenberg og andre udenlandske Steder til 1694, da han kom hjem for snart efter at begive sig til Bergen, hvor han 1695 blev Konrektor og som saadan en af Holbergs Lærere. At han som dygtig Skolemand, velstuderet Filolog og ikke ubegavet Digter i det latinske Sprog («Epigrammata sacro-profana et serio-jocosa», 1699) har haft Betydning for sin berømte Elevs Udvikling, er ikke urimeligt. Efter Bergens Ildebrand 19. Maj 1702 forlod Rektoren, Mag. Søren Lintrup, Byen, og B. blev 18. Okt. 1704 udnævnt til hans Eftermand. Han havde ved Branden mistet al sin Ejendom, hvoriblandt et betydeligt Bibliothek, men var nu saa heldig at faa Hammer betydelige Sognekald tillagt Rektoratet (1704), efter at det siden 1663 havde været Embedet fraskilt. Han lod sig ordinere og udførte Præstetjenesten i sit Kald paa Højtiderne og stundum ellers. Han døde 17. Jan. 1708. Gift med Karen Edwardsdatter († 1757), Datter af Konrektor Edvard Edvarlsen († 1695) og hans anden Hustru, Christence Schreuder († 1684).

Nicolaysen, Norske Mag. II, 629 f. Danske Saml. IV, 79.

D. Thrap.

Burgwardt, Matthias Heinrich, f. 1815, Skolemand. B. blev født 22. Maj 1815 i Revenstorf (Gettorp Sogn i Sydslesvig). Hans Fader var Snedker Johan Ludvig August B., hans Moder Christine Charlotte Henrika f. Agaar. Efter at have været Lærer ved forskjellige Borger- og Almueskoler besøgte han Skaarup Seminarium, var derpaa Lærer i Kiel og flere Steder i Holsten og blev 1846 Overlærer (Schreibmeister) i St. Nicolai Sogn i Flensborg. 1849 blev han som ivrig Slesvig-Holstener afskediget af den slesvigske Bestyrelseskommission og blev 1850 ansat som Rektor for Borgerskolerne i Wismar. Han har udgivet en Mængde pædagogiske Skrifter og flere Læsebøger for Almuen. Særlig maa nævnes hans «Bildungsfreund, ein Lesebuch für Schleswig-Holstein» (1844), og et Mindeskrift over Pestalozzi (1846).

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

S. B. Thrige.

Buris (Henriksen), —1167(?), Prins. Han var en Søn af Henrik Skadelaar, altsaa en Sønesønssøn af Svend Estridsen. Uagtet hans Fader havde været imellem Knud Lavards Drabsmænd, var han dog selv i Borgerkrigene paa Valdemar I's Side og spillede en ikke uvigtig Rolle under denne. Han blev derfor af Valdemar, som det synes, gjort til Hertug i Sønderjylland. Senere deltog han med Udmærkelse i Togene mod Venden. Kongen nærrede dog altid nogen Mistanke til ham om, at han som stammende fra Kongeslægten kunde tragte efter Kongemagten for sig eller sine Efterkommere, og denne Mistanke bestyrkedes ved, at han 1166 var utilbøjelig til at anerkjende Valdemars Søn Knud som Tronfølger. Til sidst indvilligede han dog heri imod at faa sit Hertugdømme gjort arveligt. Kongen havde dog ogsaa Mistanke om, at han stod i Forbindelse med hans norske Fjender, med hvilke han paa mødrene Side var beslægtet, og lod ham 1167 gribe og hensætte i Fangenskab paa Livstid. Saaledes siger Saxe; men tyske Historieskrivere berette, at han blev skrækkelig lemlæstet og senere dræbt. I de gamle Folkeviser om hans utugtige Forhold til Kongens Søster liden Kirsten synes han at sammenblandes med en Broder til Dronning Sophie, Boleslaus eller Burislaus. Han havde stiftet Tvis Kloster og været gift med en Datter af Erik Lams Enke i hendes ~~and~~ ^{tredje} Ægteskab med en Greve af Winzeburg.

Saxo. Suhm, Hist. af Danmark VII. Grundtvig, Danmarks gl. Folkeviser III, 82 f.

J. Kinch.

Burmeister, Carl Christian, f. 1821, Mekaniker. Han er født 7. Jan. 1821 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Carl Christian Friedrich B., der var indvandret fra Meklenborg, var Restavratør; Moderen, Maria f. Hansen, var født i Kjøng paa Sjælland. Efter endt Skolegang arbejdede han (fra 1836) i den polytekniske Lærestalts Værksteder, hvor han tildrog sig H. C. Ørsteds Opmærksomhed og kom til at gaa ham til Haande i forskellige experimentale Arbejder. 1842 tiltraadte han med den Reiersenske Fonds Hjælp en 4aarig Udenlandsrejse, paa hvilken han arbejdede i Berlin, Wien, St. Gallen og Paris. Efter sin Hjemkomst gik han i Kompagni med H. H. Baumgarten (I, 610), og det var paa en vis Maade Ørsted, der bragte Kompagniskabet i Stand, i det han henlede Baumgartens Opmærksomhed paa B., og det nye Firma Baumgarten & Burmeister, der stiftedes 1846, gjorde sin Ophavsmand Ære. Der kom ligesom nyt Blod i det med B.; den af Baumgarten den Gang i en Bagbygning i Gammelmønt drevne Virksomhed blev allerede i Okt. 1846 forlagt til den store, saakaldte Kjerulfske Have i Overgaden neden Vandet paa Christianshavn, hvor den hurtig voxede. Det hidtil drevne Maskinværksted blev i 1847 forøget med et Jærnstøberi. Virksomheden flyttede ud med kun 30 Arbejdere, men 1860 beskæftigede den 450 Mand under 6 Værksførere og havde udført i alt 134 Dampmaskiner. Fra 1861, da Baumgarten traadte ud af Firmaet, var B. Enechef for den stadig voxende Forretning, til han i 1865 optog den engelsk fødte William Wain som Kompagnon. Virksomhedens Udvikling gjorde det næsten nødvendigt, Bestillinger paa fuldt færdige Jærndampskibe og Maskinerier til betydelige industrielle Etablissementer (Dampmøller osv.), der før havde været sjældnere, bleve nu hyppige; et stort Arbejde, der i 1867—69 udgik fra Firmaet, var den nye Knippelsbro. Etablissementet trængte stadig til Udvidelse, samtidig med at det viste sig næsten umuligt at skaffe den nødvendige Plads til navnlig det stærkt voxende Skibsbyggeri, der en Tid dreves paa en dertil lejet Plads, og Opmærksomheden fæstedes da paa den ved Havneforholdenes Ordning fremkommende, fortræffelig beliggende Ø Refshaleøen. Den Udvidelse af Virksomheden, som maatte blive Følgen af denne Øs Overtagelse, krævede imidlertid større Pengemidler, end Firmaet raadete over, og fra 1. Jan. 1872 stiftedes da Aktieselskabet «B. & W.s Maskin- og Jærnskibsbyggeri» med de tidligere Ejere som Direktører. Skibsbyggeriet blev nu forlagt til Refshaleøen, hvor der strax anlagdes 2 Ophalings-

bedinger, der i 1883 forøgedes med en tredje meget større, og hvor i Maj 1889 Jærndampskibet Nr. 157 stod under Bygning. Da Wain døde 1. Maj 1882, var det igjen B., der stod som Ene-direktør, og det gjorde han, til David Halley, der fra 1882 havde været knyttet til Forretningen, 1. Jan. 1887 blev hans Meddirektør; men med aldrig svigtende Udholdenhed ledede han under alle Forhold Virksomheden, som han omfatter med en mærkelig Kjærlighed, dygtig fremad, og bl. a. skyldes det saaledes ham, at Etablissementet, der ikke tidligere havde beskæftiget sig med Landbrugsmaskiner, fra 1881 med Iver kastede sig over Forarbejdelsen af Centrifuger. Etablissementets Centrifuge, af hvilken der til Maj 1889 er forarbejdet over 4000, benyttes i baade Indland og Udland. Ved Siden af en virksom Syge- og Begravelseskasse har Etablissementet en godt indrettet Alderdomsforsørgelseskasse for sine Arbejdere, og det skal ogsaa mærkes, at den nu almindelig virkende «Arbejdernes Byggeforening» i 1865 stiftedes af og for Arbejdere i B. & W.s Værksteder; i Maj 1889 beskæftigede Etablissementet o. 1800 Arbejdere. — 1885 hædredes B. med Etatsraadstitelen. 12. Juni 1847 ægtede han Johanne Cathrine Pøhls, Datter af Bagermester P. i Schönberg i Meklenborg; efter Faderens Død var hun som Barn kommen til Kjøbenhavn, hvor to af hendes Farbrødre vare bosiddende.

C. Nyrop, Bidr. t. d. dsk. Industris Hist. S. 26. 32 f. Illustr. Tid. I, 435. XV, 279 ff. XXVI, 445 f. Nationaløkon. Tidsskr. XVIII, 266 ff. Meddel. fra Fællesrepræs. f. dsk. Ind. og Haandværk 1882—85, S. 175 f. *C. Nyrop.*

Burrenæus, se Burenæus.

Burrhi, Francesco Giuseppe, † 1695, se Borri.

Burser, Joachim, 1583--1639, Professor, var født i Camentz i Lausitz og praktiserede, efter at have studeret Medicin og Botanik og taget Doktorgraden, som Læge i Annaberg i Meissen, da han 1625 blev kaldet til Professor i Medicin og Fysik ved Akademiet i Sorø, hvor han døde 28. Avg. 1639; han drev desuden, med et aarligt Tilskud, et Apothek. Hans Hustru var Christiane Seifart fra Annaberg. B. gjorde sig især bekjendt som udmærket Botaniker og berømmes for sine ualmindelige Kundskaber paa dette Omraade meget af Caspar Bartholin, med hvem han stod i nær Forbindelse. Han efterlod et righoldigt Herbarium, som han havde samlet i en lang Aarrække; dette kom efter hans Død med det Seefeldtske

Bibliothek til Sverige, hvor det blev til Nytte for Linné. B. er Forfatter af nogle medicinske og fysiske Skrifter.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen I, 358 f.

G. L. Wad.

Busch, jvfr. Busk.

Busch, Bagge Knudsen, 1627—87, Søofficer, fødtes i Christiania. 1677 førte B. som Kaperkapitajn en lille Kaper, «St. Bartholomæus», som deltog i Slaget paa Kjøge Bugt, hvor han erobrede 3 smaa svenske Priser; til Belønning for denne Daad udnævntes han efter Slaget til Kapitajn i Flaaden. Aaret efter bemestrede han sig som Chef for Fregatten «Flyvende Hjort» et armeret svensk Fartøj i Østersøen og deltog næste Aar igjen i Kapitajn Niels Barfods kjække Kamp ved Bornholm mod en betydelig svensk Overmagt. Samme Aar længere ud paa Sommeren var B. Deltager i Niels Juels haardnakkede Kampe mod Svenskerne i Kalmar Sund. Efter et meget virksomt Liv og efter at have været betroet en Del særlige Hverv i Marinens Tjeneste døde han med Kommandørkapitajns Rang 13. Maj 1687. *C. With.*

Busck, Gunni, 1798—1869, Præst, var en Søn af Justitsraad, Bankdirektør G. B. og Dorothea f. Ludvigsen. Han blev født 11. Maj 1798 i Kjøbenhavn. Efter at have gennemgaaet v. Westens Skole blev han 1815 dimitteret til Universitetet og tog derpaa fat paa det juridiske Studium. I Aaret 1818 blev han forlovet med Andrea Poulina Gutfeld, en Datter af Provst G. ved Holmens Kirke, og ved at færdes i sin Svigerfaders Hus fik han Lyst til at blive Præst. Han læste Luthers Skrifter, og en from gammel Krokone i Vedbæk, hvor hans Forældre boede om Sommeren, paa-virkede ham stærkt i religiøs Henseende. Hvis han havde maattet følge sit eget Ønske, havde han helst opgivet Juraen, men hans Fader vilde have, at det begyndte Studium skulde føres til Ende. 1820 tog da B. fuldstændig juridisk Examen, og derpaa begyndte han at forberede sig til den theologiske, som han underkastede sig i Efteraaret 1823. Et halvt Aar efter blev han Præst i Stifts-Bjærgby og Mørke ved Holbæk, og der til hjemførte han sin Brud. Under hans 20aarige Ophold i Stifts-Bjærgby faldt den store Kirkekamp i Anledning af Grundtvigs «Kirkens Gjenmæle», og B. stillede sig i flere Smaaskrifter paa Grundtvigs Side. Hans Strids-skrifter udmærke sig ved en mild og hensynsfuld Form, og hans Breve

fra Kampens Aar vise, at han gjorde sig Umag for at stemme Grundtvig venlig over for Mynster.

1832 døde B.s Hustru, og 1835 ægtede han Juliane Maria Bech (Datter af Konferensraad Herman B.), som endnu er i Live. 1844 blev han kaldet til Brøndbyøster og -vester ved Kjøbenhavn, og ogsaa der virkede han med stor Nidkjerhed i sit Kald. Men det var ham en stadig Sorg, at han kun saa ringe Frugter af sin Gjerning. Ogsaa fra Brøndbyerne tog han Del i den kirkelige Forhandling og skrev navnlig et Par Smaaskrifter mod Biskop Martensen (1863) og Biskop Brammer (1867). Han døde 28. Marts 1869, agtet og elsket baade af Venner og kirkelige Modstandere.

Lige til sin Død stod han i et nøje Forhold til Grundtvig. Dette var indledet den Gang, da B. stillede sig ved Grundtvigs Side i Kirkekampen, men det var blevet styrket i de Aar, da Grundtvig var uden Embede i Kjøbenhavn. Thi da bad B., der havde arvet en stor Formue efter sin Fader, om Tilladelse til at komme Grundtvig til Hjælp af sin Overflod, især for at denne skulde have Tid og Lejlighed til at arbejde paa sit «Sangværk». Derfor priste Grundtvig i et Mindedigt sin milde og elskelige Ven som den, der «kjøbte Lovsang til Guds Hus».

H. Bech, Gunni Busck, et Levnedsløb i en Præstegaard, 2. Udg., 1878. Erslew, Forf. Lex. Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 79 f.

Fr. Nielsen.

Busck, Gunni, f. 1840, Grosserer. Han er født 9. Juni 1840 paa Gaarden Benzonseje og Søn af Proprietær August B. († 1869) og Johanne Marie f. Secher. Til Livsvirksomhed havde B. valgt sig Lægens Gjerning, men tvungen af Sygdom maatte han opgive Studeringerne og tog 1862 Borgerskab som Grosserer i Kjøbenhavn. Nogle Aar senere begyndte han en Forretning, som efterhaanden udviklede sig til en meget stor Virksomhed, nemlig at pakke sødt Smør hermetisk i Blikdaaser for tropiske Lande. De meget strænge Fordringer, han stillede til Produktionen af det søde Smør, havde en betydelig Indflydelse paa vor Mælkeridrifts Udvikling i en Række Aar. I 1874 overgik Forretningen til et Aktieselskab, «Scandinavian preserved butter company», hvis Leder B. er. Dette Selskab oprettede i 1875 det første Fællesmejeri i Danmark, Slagelse Mejeri, der tillige virkede som Uddannelsesanstalt for Mejersker. I 1877 stiftede B. Aktieselskabet «Kjøbenhavns Mælkeforsyning», hvis Leder han ligeledes er. Aar for Aar har dette Selskab udviklet sig — det forsyner sig nu med Mælken fra o. 3000 Køer —, og dets

Indflydelse paa Hovedstadens Mælkeforsyning har været overordentlig heldig; ogsaa i Ulandet har Selskabets Virksomhed vundet Anerkjendelse og er efterlignet i flere større Byer. I 1887 ægtede B. Charlotte Ane Hutchinson, Datter af den svensk-norske Konsul H. i Leith. *H. Hertel.*

Buscoducensis, Henrik, † 1576, se v. Bruchofen.

Busk (eller Busch), Anna Marie, 1789—1813, Skuespillerinde. Blandt de Balletbørn, som fra det kgl. Theater i 1804 gik over i «den dramatiske Skole», var ogsaa den unge Jomfru B. (født 1. Sept. 1789), der under Rahbeks Vejledning snart blev en af Skolens mest fremragende Elever og medvirkede ved dens første offentlige Forestilling paa Hoftheatret 11. Maj 1806. Hermed begyndte en Kunstnerbane, der var lige saa smuk som kortvarig. Jomfru B. skal have været i Besiddelse af et livfuldt, interessant Ansigt, en udmærket smuk Figur og en velklingende Talestemme. Hun var, skriver Overskou, fyrrig, gratiøs og pikant i sit Spil og bar sig let baade som Verdensdame og i muntre Mandfolkeroller. Paa det kgl. Theater optraadte hun første Gang 1. Dec. 1807 som Suzon i «De to Grenaderer» og var snart alles Yndling, ikke blot ved sin store Fremstillingsevne, men tillige ved sit tiltalende Udvortes og sin behagelige Syngestemme, hvormed hun forstod at kvindre en Vise let og behagelig. Blandt hendes Glansroller nævnes Lazarilla i Kotzebues «Den unge Zigeunerinde» og Miche i «Den døve Elsker», i hvilket sidste Skuespil hun sidste Gang betraadte Scenen 25. Maj 1813. Lige saa glimrende hendes Liv var paa Scenen, lige saa ulykkeligt var det udenfor, og for hende var det en Lykke, at hun 31. Avg. s. A. bortreves midt i sin fejreste Ungdom.

Edgar Collin.

Busk, Jens Andersen, f. 1845, Politiker. B. blev født 27. Juli 1845 i Aas, Søvind Sogn, Skanderborg Amt, som eneste Søn af Gaardejer Anders Jensen B. (f. 1798 † 1863) og Maren Sørens-datter (f. 1818). Han besøgte 1862—63 Gjedved Folkehøjskole og overtog 1870 sin Fædrenegaard. Allerede 1875 blev B. tilkaldt som Raadgiver til den store Arbejderkommission, og i April 1876 valgtes han i Ribe-Kredsen til Folketingsmand; han har siden uafbrudt hævdet sin Plads, ligesom han fra 1879 har haft Sæde i Finansudvalget og 1882 indvalgtes i Venstres fælles Bestyrelse. B. hørte fra første Færd til den radikale Gruppe, blev 1879 Medlem

af dens særlige Bestyrelse og sluttede sig ved Gruppens Deling i Dec. 1883 til Hørups Tilhængere, skjønt selv udgaaet fra den grundtvigske Retning. B. vandt tidlig et Navn for sit livlige Hoved, sit raske, stundum nærgaaende Sprog og sine ejendommelige Udtryk og tiltrak sig særlig Opmærksomhed ved sin Forespørgsel 1879 om Rekrutternes Behandling.

Ogsaa uden for Rigsdagen har B. haft flere Tillidshverv. 1880 blev B. Repræsentant i den jyske Husmands-Kreditforening, 1883 Medlem af Bestyrelsen for de mindre jyske Ejendomsbesidderes Brandforsikringsforening og 1887 Formand for dens Repræsentantskab, 1883 Medlem af Skanderborg Amtsraad (indtil 1889), 1887 Deltager i Forhandlingerne om Landbohøjskolens Udvidelse og 1888 Medlem af det kgl. Landhusholdningsselskabs Bestyrelsesraad. B. har været en ivrig Talsmand for, at Bønderne skulde frigjøre sig for fremmed Formynderskab og selv overtage Styrelsen af deres egne Anliggender — han havde saaledes væsentlig Del i, at der 1884 valgtes en ny Bestyrelse i Horsens Landboforening —, samt for, at de ved nøje Sammenhold i økonomiske Forhold skulde styrke sig til den politiske Kamp. Han var derfor med at grundlægge Ugebladet «Bondevennen» 1887. Ikke des mindre gjorde han samme Aar Tilnærmelser til Godsejerne i Retning af en ny agrarisk Politik ved Forbund mellem de store og de smaa Bønder og var i dette Øjemed Forkæmper for de strængeste Forholdsregler mod Kunstmørret. Men denne Optræden førte til hans Udelukkelse af Venstres Bestyrelse i Marts 1888 og samtidig af Bestyrelsen for Horsens Landboforening. — 29. Marts 1870 ægtede B. Kirstine Marie Jensen (f. 6. Juni 1841), Datter af Husmand Jens Hansen i Aas.

Emil Elberling.

Bussart, Martin, --1553, kgl. Bygmester og Stenbugger, gift med Christian II's tro Mand Hans Mikkelsens Datter Bodil, fik ved Kjøbenhavns Overgivelse 1523 sin Gaard sikret og sluttede sig i Modsætning til Hans Mikkelsens øvrige Familie senere til Frederik I; fik 1529 tillige med sin Hustru Livsbrev paa Slangstrup Kloster. Under Belejringen 1536 var han en af Hovedmændene for det Parti, der til sidst søgte Udsoning med Christian III. Nævnes hyppig som kgl. Bygmester, anlagde saaledes 1550 i Forening med Jacob Binck Krempe's Fæstning og s. A. Tøjhuset ved Kjøbenhavns Slot. Ogsaa Adelen brugte ham som Stenhugger til at give Tegninger til Ligstene (saaledes over Rosenkrantzernes i

Bjørnholms Kirke, maaske ogsaa over Anders Bille i Magleby Kirke i Stævns). Død 1553. *A. Heise.*

Busse, Theodor, 1584—1631, Landkansler i Slesvig og Holsten. Han, der var født 23. Febr. 1584, var Søn af en brunsvigsk Amtmand, Tileman B., studerede ved forskjellige Universiteter og blev 1610 Dr. jur. 1614 blev han Raad hos Christian IV's Broder Hertug Ulrik, der var Administrator i Stiftet Schwerin, og det følgende Aar fik han en lignende Stilling hos Hertug August af Brunsvig. 1624 blev han holstensk Raad hos Christian IV og blev tillige Landkansler i Slesvig og Holsten samt Arkidiakon og Thesaurarius i Slesvig Domkapitel. Han havde Ord for at være venlig stemt imod Sverige. Han døde 23. Okt. 1631. Gift med Anna Kling.

Møller, Cimbria lit. II, 130. Fridericia, Danmarks ydre polit. Hist. I, 91.

J. A. Fridericia.

Bussæus, Andreas, (egentlig Anders Buss), 1679—1735, Historiker, Filolog og Jurist, var født i Norge, uvist hvor, 31. Marts 1679 og Søn af Dorthe Storm og hendes Ægtefælle, Peder Andersen Buss, Foged i Lofoten og senere, kort før sin Død, Viceamtmand i Nordlandenes Amt. Da B. var 7 Aar gammel, mistede han sin Fader, som druknede 15. Febr. 1686. Den forulykkede fulgtes i Embedet af den forhenværende throndhjemsk Biskop Mag. Erik Bredals Søn Joachim Bredal, der i 1689 blev B.s Stiffader. Bredal lod den faderløse Dreng komme under dygtige Privatlæreres Haand, og i 1694 blev han sendt til Bergens Skole, hvorfra han deponerede 1696. Den unge Student viste sig snart som et lyst og alsidigt Hoved; efter at være bleven Baccalaureus studerede han Theologi under Masius' og Hans Bartholins Vejledning, prædikede stundum og tog den theologiske Examen, formodentlig for i Nødsfald at sikre sig et Brød, thi strax efter kastede han sig med Iver over Filologien, Historien og Lovkyndigheden, og ved sin sjældne Energi og rastløse Flid bragte han det snart saa vidt, at han ikke alene som Filolog og Historiker ydede noget for sin Tid højst agtværdigt, men ogsaa som lovkyndig erhvervede sig saa grundige Kundskaber i Natur- og Folkeret, i Romerret og dansk-norsk Ret, at han 1710 udnævntes til Højesteretsadvokat. Efter nogle Aars hæderlige Praxis blev han ganske uformodet og uden at have søgt derom beskikket til Borgmester i Helsingør. I denne Stilling virkede han hæderlig, fortsatte derhos sine historiske og filologiske Studier, dyrkede ogsaa nordiske Antikviteter og samlede sig et for

den Tid godt Bibliothek og endog en Del Manuskripter. Kort før sin Død søgte han et Professorat i Lovkyndighed, men Andreas Hojer blev ham foretrukken. Ved sin mangesidige og grundige Lærdom og sin hæderlige Karakter erhvervede han sig ikke faa fornemme Velyndere, blandt hvilke maa nævnes den franske Gesandt Grev Plélo, der ydede ham kraftig Understøttelse til Trykningen af hans latinske Oversættelse af Are Frode og endog sendte 50 Exemplarer af dette Værk til Paris.

B., der i Sept. 1712 havde ægtet Mette Frandsdatter Wederborn, døde efter faa Dages Sygdom 4. Jan. 1735. Han var en Mand af en for sin Tid sjælden grundig og alsidig Dannelselse, derhos prises han som brav og retsindig. Af Ydre var B. en smuk og anselig Mand, men hans Helbred var svagt, og han besværedes af en uhyre Korpulence. Af hans talrige Arbejder, der nu paa en enkelt Undtagelse nær ere af ringe Betydning, og af hvilke henved en halv Snes ere trykte, kan nævnes hans ovenfor berørte latinske Oversættelse af Are Frode (1733), hans Oversættelse af Arngrim Jonssons Historie om Grønland (1732) og først og fremmest hans «Frederik IV's Dagregister», der haves baade paa Dansk (1770) og paa Tysk (1773), og som lige ned til vore Dage har været og er en af de vigtigste Kilder til Danmarks Historie i den nævnte Konges Tid.

Dän. Bibl. II, 425 ff. Nyerup, Lit. Lex.

F. J. Meier.

Buus, Niels Peter Jensen, 1835—86, Landmand, fødtes 6. Febr. 1835 i Svendstrup ved Aalborg. Forældrene vare Gaardejer Jens Mathisen B. og Hustru Mette f. Sørensen. 17 Aar gammel kom B. til Agerbrugsskolen paa Næsgaard, hvor han var i 2 Aar; med Stipendium fra det Classenske Fideikommis rejste han her fra til Kjøbenhavn for at tage Landbrugsexamen. I Kjøbenhavn tog han i Løbet af 1¹/₄ Aar Præliminærexamen, polyteknisk Adgangsexamen og Landbrugsexamen (Jan. 1856) ved polyteknisk Lærestanstalt. Det var første Gang, at der afholdtes Landbrugsexamen her i Landet, og B., der bestod med Hovedkarakteren «Udmærket godt», blev saaledes vor første og ældste Landbrugskandidat. I Foraaret 1856 blev han Underforvalter paa Ovrupgaard hos afdøde Gehejmekonferensraad Tesdorpf, der 2 Aar senere gav ham Gjedsergaard at bestyre. I de 9 Aar, B. var Forvalter paa denne Gaard, blev den ved hans og Ejerens forenede Anstrængelser en af Landets mest fremragende Mønstergaarde. 1867 kaldtes B. til at

bestyre den store Ejendom Rosvang, der udgjorde en Del af den nylig udtørrede Sjørring Sø; samme Aar, 18. Sept., ægtede han Laura Louise Charlotte Friis, en Datter af fhv. Sognepræst i Skjelby C. B. F. Paa Rosvang virkede han som «Inspektør» til sin Død, 10. April 1886.

Allerede som Forvalter paa Gjedsergaard viste B. sig som en fremragende dygtig Praktiker, men hans egentlige Virkefelt falder dog paa Rosvang. Da han overtog Bestyrelsen af denne Ejendom, var endnu alt omtrent saaledes, som da Vandafledningen første Gang havde fundet Sted: store Arealer vare sumpet, uproduktiv Eng, Strandkanterne henlaa som ufrugtbare, lerede og sandede Skrænter. Faa Aar efter var dette Forhold forandret: den tidligere Ødemark var forvandlet til frugtbare Engflader og produktiv Agerjord. Som paa dette gik det ogsaa paa andre Omraader: under hans energiske Ledelse udviklede Besætning, Opdræt af Ungkreaturer, Mælkeri, Faareavl m. m. sig Aar for Aar. Som et Exempel paa B.s praktiske Blik for at udnytte Ejendommens særlige Hjælpekilder kan anføres, at han indførte en rationel Frøavl, med betydelig Export til Udlandet, af Almind. Rapgræs og Eng-Rævehale, en Avl, der enkelte Aar kunde give en Bruttoindtægt af 40—50000 Kr.

Det var dog særlig Kvægbruget og, hvad der staar i Forbindelse dermed, der var B.s egentlige Omraade. Som Elev af Prosch holdt han paa de rene Racer, den ensidige Udvikling, og paa dette Standpunkt arbejdede han ogsaa i Praxis med sin Besætning paa Rosvang. Hans Maal, at fremskaffe gode Stammer af jysk Malkekvæg, skulde naas gennem hensigtsmæssig Opdræt, Ernæring og Pleje, og i Løbet af en halv Snes Aar eller saa naaede B. ogsaa dette Maal, i det hans jyske Besætning paa Rosvang blev en fortrinlig Malkekvægsbesætning. Exemplet fra Rosvang og B.s Paavirken havde til Følge, at Thy, der tidligere var et udpræget Fedeland, forholdsvis hurtig blev et udpræget, rationelt Mælkeriland.

Trods sin store praktiske Virksomhed fik B. Tid til en ikke ringe litterær Produktion; han havde ubetinget Rang som en af Landets første landøkonomiske Forfattere. Hans Hovedværk er «Malkekøernes Behandling Sommer og Vinter», der udkom 1875; Bogen blev udarbejdet paa Opfordring af Landhusholdnings-selskabet og vandt paa Grund af den Mængde Oplysninger, den indeholder om Malkekoen, vort Landbrugs Grundpille, og ved den klare, gennemarbejdede Maade, paa hvilken det rige Stof er lagt

til rette, stor Udbredelse; den er udkommen i 3 Oplag og oversat paa Engelsk, Tysk og Svensk. Et andet Skrift af ham er hans «Beretning om Bedømmelsen af præmieæskende Is- og Vandmejerier paa mindre Gaarde i Jylland med under 30 Køer» (1877), i hvilket han forsvarer sine Anskuelse om det jyske Malkekvægs Udvikling. I Landbrugsbladene, særlig i «Tidsskrift for Landøkonomi» og «Ugeskrift for Landmænd», samt i «Landbrugs-Ordbogen» findes en Række fortrinlige Afhandlinger af ham.

I Foreningsvæsenet spillede B. en vigtig Rolle. I mange Aar og lige til sin Død var han Formand i Thylands landøkonomiske Selskab, han var et virksomt Medlem af den jyske Fællesforenings Husdyrbrugs- og Mejeriudvalg samt af Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesraad; særlig Fortjeneste har han indlagt sig af dette Selskabs Lærlingeinstitution. Ogsaa i de store Landmandsforsamlinger tog B. virksom Del som Dommer eller som Foredragsholder. Særlig hans Foredrag over Malkekvæget ved de senere Landmandsmøder vakte stor Opmærksomhed; megen Betydning blev der i det hele tillagt hans Foredrag som vækkende og retledende paa Husdyravlens og Mælkeribrugets Omraader.

B. var helt og udelukkende Landmand. Alt, hvad der vedrørte Landbruget, interesserede ham levende, hvad der laa uden for det, som Litteratur, Kunst, Politik osv., fangede ikke hans Interesse, og dermed beskæftigede han sig ikke.

Ugeskrift f. Landmænd 1886, I, 197 ff.

H. Hertel.

Buxtehude, Diderik, o. 1637—1707, Komponist og Orgelspiller, var født i Helsingør og døde i Lybek 9. Maj 1707 i en Alder af omtrent 70 Aar. De helsingørske Kirkebøger gaa ikke saa langt tilbage, at Tidspunktet for hans Fødsel nøje kan angives. I 1645 blev en yngre Broder Peiter døbt i St. Olai Kirke, og ved denne Lejlighed anføres Forældrene, Hans B., Organist, og Helle Jespersdatter. Af Titelen paa en Sörgemusik, som D. B. opførte og udgav til Minde om sin Fader, der døde i Lybek 22. Jan. 1674, 72 Aar gammel, vide vi, at denne i 32 Aar havde været Organist i Helsingør. Her fik vel altsaa B. sin første Undervisning paa St. Olai Kirkes Orgel. Hovedstadens Nærhed aabnede ham en let Adgang til at erhverve sig en dybere Indsigt i Kunsten, end Faderen evnede at bibringe ham. Som en Følge af den store Interesse, Christian IV havde vist for Musikkens Fremgang, stod Orgelspillet i Kjøbenhavn nemlig ved Midten af det 17. Aarhun-

drede paa et højt Standpunkt, og navnlig hørte Organisten ved St. Nicolai Kirke, Jacob Prætorius' Svigersøn Johan Lorentz, til sin Tids største Orgelmestre. B.s Uddannelse i Orgelkunsten kan ses at være foregaaet i den Sweelinckske Skoles Retning; men i øvrigt vides intet positivt om hans Udvikling eller ydre Livsforhold før i Treserne, da han kom til Lybek og i April 1668 blev udnævnt til den nys afdøde Franz Tunders Efterfølger i det indbringende Embede som Organist ved den derværende Mariekirke. Nogle Maaneder efter ægtede han Tunders Datter Anna Margrethe, der fødte ham 6 Døtre, af hvilke den ældste ligesom Moderen fulgte med Embedet og blev hans Eftermands Hustru.

Fra Lybek udbredte B.s Ry sig i vide Kredse. Størst Opsigt vakte de saakaldte «Abendmusiken», der hvert Aar afholdtes i Kirken paa 5 Søndage umiddelbart før Jul, og hvori han dels opførte Kantater i stor Stil af egen Komposition, dels ogsaa gav Tilhørerne Lejlighed til at beundre hans Færdighed og Genialitet som Orgelkunstner. Musikere rundt omkring fra rejste til Lybek for at høre og studere ham. I 1705 kom saaledes Organisten i Arnstadt, den 20aarige Sebastian Bach, i dette Øjemed vandrende paa sin Fod den lange Vej fra Thüringen og fængsledes i den Grad af, hvad han fik at høre, at han blev i Lybek det meste af et Fjerdingaar, uagtet han kun havde Orlov i 4 Uger. Virkningerne af dette Besøg kunne ogsaa paa mere end ét Punkt spores i Bachs Kunst. Den dygtigste og lykkeligst begavede af B.s Disciple i mere egentlig Forstand var Slesvigeren Nicolaus Bruhn (se ovfr. S. 138).

Angaaende B.s i Aarene 1672—1705 udgivne Kompositioner henvises til Fortegnelsen hos Moller. Det er, paa en enkelt Undtagelse nær, lutter Vokalværker, 9 Aargange «Abendmusiken» og i øvrigt mest Lejlighedskompositioner. Og dog var det i Instrumentalmusikken, at B. havde sin væsentlige Styrke. Mattheson beklager især, at hans Klaversager ikke vare trykte, Bach synes derimod at have givet Orgelkompositionerne Fortrinnet. En Del af disse ere bevarede i Afskrifter og udgivne i nyere Tid, senest og fuldstændigst af Ph. Spitta i 2 Bind, indeholdende 1 Passacaglio, 2 Ciaconaer, 16 Fugaer, hvoraf de 13 med tilhørende Præludier, 3 Toccataer, 2 Canzonettaer, 8 større og 33 mindre Koralbearbejdelser. Medens B. i sine Koralbearbejdelser, hvor interessante og aandrige de end ere, ikke kan maale sig med Pachelbel og dennes Skole, høre hans frie Orgelkompositioner til de genialeste og mest

storartede Frembringelser i den rene Instrumentalmusik fra Tiden før Bach. En udtømmelig Mangfoldighed i Opfindelsen, mesterlig Behandling af de kontrapunktiske Former, en dristig og original Harmonik ere i Følge Spittas udførlige Analyse fremtrædende Egenskaber ved B.s Stil, blandt hvis finere Ejendommeligheder man overraskes ved at træffe paa en for den Tid sjælden, rørende Inderlighed i Udtrykket og et vist sværmerisk, dybt vemodigt Træk, der næppe uden Grund sættes i Forbindelse med hans danske Herkomst.

Møller, Cimbria lit. II, 132 f. Ph. Spitta, Joh. Seb. Bach I, 252 f.

V. C. Ravn.

Byg, Bent, —1391, Rigsraad; hørte til Slægten Grubbe og var en Søn af Jens Mogensen til Gunderslevholm († 1345); selv nævnes han første Gang 1350. Tillige med sine 2 Brødre arvede han sin Fædrengaard, men den var nys afbrændt og Godset pantsat. Til Trods for et rigt og anset Giftermaal med Elene Nielsdatter (Saltensee) vedbleve derfor hans Kaar at være slette, og navnlig kom han i sine senere Aar i et meget indviklet Gjældsforhold til Dronning Margrethe, til hvem han kort før sin Død maatte afstaa sin Frues Hovedgaard, Hørningsholm (Hørholm). For øvrigt synes han at have været en tro Tilhænger af Dronningen og at have spillet en ikke ringe Rolle ved hendes Tronbestigelse. Han er vel den Bent Bugge, Ridder og Hovedsmand paa Holbæk, som 1370—71 deltog i Forhandlingerne i Stralsund med Hansestæderne. B. B. døde barnløs 1391 mellem Marts og Dec. og blev begravet i Sorø Klosterkirke. Hans Enke gav sig ind i St. Clara Kloster i Roskilde, hvor hun endnu levede 1420.

Thiset.

Bügel, Caspar Peter, 1759—1817, Handelsmand. Han fødtes 4. Marts 1759 og tog allerede 1783, altsaa i en forholdsvis ung Alder, Borgerskab som Grosserer. Den store Krise, der havde rystet Kjøbenhavns Handelsstand i dette Aar, var da lige forbi, og i den glimrende Periode, der fulgte efter, og hvori Danmarks Mellemandel og Fragtfart under neutralt Flag fik et hidtil ukjendt Opsving, lykkedes det ogsaa B. at skabe sig en Formue og erobre sig en betydningsfuld Plads blandt hin Tids rige Handelsfyrster. Han kunde endog 27. Dec. 1814 oprette et Stamhus af det 1808 kjøbte Ringstedkloster, hvis Indtægter skulde tilfalde ældste Barn af de fra hans 6 Børn nedstammende Linjer. Et af disse Børn, Datteren

Frederikke Margrethe, blev 1812 gift med C. F. B. Brun, en Søn af den bekjendte Gehejmeraad Brun (se ovfr. S. 144), med hvem B. naturlig stod i Forbindelse. — B. døde 1. Sept. 1817, hans Hustru, Cathrine Marie f. Adzer (f. 29. Okt. 1769), overlevede ham i over 27 Aar († 25. Jan. 1845). *Jul. Schouelin.*

Bülche, Peter, 1605—71, Præsident i Kjøbenhavn, født 29. Avg. 1605 i Salzwedel i Mark Brandenburg, hvor Faderen, Harder B., den Gang var Skolemester; Moderen hed Margrethe Degdous. I hans Barndom flyttede Forældrene først til Itzeho og senere til Lyneborg; begge Steder var Faderen Rektor. 1621 begyndte B. sine medicinske og botaniske Studier i Heidelberg, fortsatte dem i Groningen og Leiden og praktiserede derpaa nogen Tid som Læge hos Hertug Georg af Brunsvig-Lyneborg. Dog betragtede han ikke derfor sine Studier som afsluttede, men gik paa ny til forskjellige Universiteter og blev 1629 Dr. med. i Basel. Han nedsatte sig derefter først i Hamborg og senere i Wilster, men 1638 blev han udnævnt til Livlæge baade hos Christian IV og hos hans Søn Hertug Frederik, dog med Ret til at bosætte sig, hvor han vilde. Han valgte Flensborg til sit Opholdssted og lønnedes tillige som Stads-læge af Magistraten i denne By. Under den paafølgende Krig med Sverige maatte han en Tid lang flygte, men vendte efter Fredens Slutning tilbage. Hans Forbindelse med Hertug Frederik blev nøjere, da denne tog sin Residens i Flensborg, og da Frederik 1648 blev Konge, fulgte han med til Kongeriget. Det var imidlertid ikke alene som Læge, at han nu vandt Indflydelse. Uden at være Forfatter gav han sig dog af med politiske Spørgsmaal, og trods hans besynderlige Manerer fandt Kongen Behag i ham; Hannibal Sehested betegner ham ogsaa som en meget forstandig Mand, og hans Sympathier gik vistnok i Retning af Enevælden. Han skal have spillet en vis Rolle ved Statsforandringen 1660 og fik ogsaa efter denne indflydelsesrige Stilling, i det han i Nov. s. A. beskikkedes til Kammerraad og Medlem af Statskollegiet. Han fulgte 1661 Prins Christian til Norge, da han skulde hyldes som Tronfølger; det følgende Aar var der Tale om, at han skulde adles og paa ny gaa til Norge. Men efter Hans Nansens Død (1667) blev han Præsident i Kjøbenhavn; dog vedblev han at have sin Opmærksomhed vendt mod Norge; han var en Modstander af den norske Generallieutenant Jørgen Bielke og fik sin Søn Ditlev B. anbragt som Overberghauptmand, en Stilling, han kun slet for-

valtede. Uvist med hvilken Ret fortæller Riegels om P. B., at Christian V 1670, 6 Uger efter sin Tronbestigelse, afsatte ham fra alle hans Embeder, men atter indsatte ham samme Aar. Han døde 13. Nov. 1671. — Gift 1. 1632 i Hamborg med Marie Selmers, 2. 1635 i Wilster med Margrethe Thombs og 3. i Kjøbenhavn med Agnete Schwencke.

Universitetsprogram 1671.

J. A. Fridericia.

Bülche, Titus, 1639—84, Borgmester i Kjøbenhavn, Søn af den foregaaende og Margrethe Thombs. Efter at have studeret i Sorø og 1654 udgivet en deklamatorisk Tale «de regno Daniæ» fik han 1657 et kgl. Rejsestipendium paa 5 Aar til at fortsætte sine theologiske Studier udenlands; fra Rostock dedicerede han 1661 en theologisk Disputats til Frederik III; 1662 blev han Kommissær over Kirkerne i Norge og 1665 Borgmester i Kjøbenhavn. Han var tillige Medlem af Statskollegiet og Højesteret og 1676 en af Griffenfelds Dommere; han døde 9. Avg. 1684. Gift med Anne Laursdatter, som døde 1695 i stor Fattigdom.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd.

J. A. Fridericia.

Bülow, Bartold, 1620—94, Officer, var en Søn af Johann Heinrich B. til Scharbow og Margaretha v. Oertzen og blev født i Meklenborg. Der vides intet om hans Ungdom, men det kan antages, at han er indvandret her i Landet, da den skaanske Fejde udbrød, og at han allerede den Gang havde indlagt sig et Navn i andre Landes Krigstjeneste; thi han faar paa den Tid høje Tillidsposter her hjemme. Han blev saaledes Chef for 3. jyske nationale Regiment til Fods 1675 og nævnes samtidig en kort Tid som Kommandant i Kjøbenhavn, indtil han 1676 blev Kommandant paa Kronborg Fæstning, en under Krigen i Skaane meget besværlig Stilling. Men 2 Maaneder efter blev han udnævnt til Kommandant i Kastellet, en i Øjeblikket i høj Grad betroet Post, da det husede en saare vigtig Statsfange. Griffenfeld var 3 Uger tidligere ført fængslet til Kastellet, og det ser ud, som om man har tiltroet B. særlige Evner til at være hans Vogter, siden man kaldte ham der til fra hans lige tiltraadte Post paa Kronborg. B. skal have udført sit Hverv som Griffenfelds Fangevogter paa en haard og skaanselsløs Maade. — B.s Regiment deltog i Krigen i Skaane, men det er vel et Spørgsmaal, om han selv har ført det i Kampen. (Maaske var det ham, som

afbrændte Lund 11. Avg. 1678.) Et Kompagni af Regimentet vedblev under Navn af B.s Frikompagni at udgjøre Kastelets Besætning, indtil det 1685 blev indlemmet i Garden til Fods. 1681 blev B. Generalmajor og 1684 hvid Ridder. 1685 blev han Kommandant i Rensborg, der i disse Aar modtog store Udvidelser, og 1690 blev han udnævnt til Kommandant i Frederiksort. Uagtet han var i Besiddelse af sit Fædrenegods Scharbow, blev han dog i dansk Tjeneste til sin Død, 7. Nov. 1694. Han var gift 1. med Joachima Dorothea v. Spørck, som døde 1665, og 2. med Anna Elisabeth v. Hitzacker.

P. v. Bülow, Familienbuch der v. Bülow.

P. F. Rist.

Bülow, Bartold Cuno, 1702—71, Officer, var en Søn af hannoveransk Oberst Bartold Dietrich B. og Sibylla Hedevig Bülow. Allerede 1728 blev han Kapitajn ved det gamle sjællandske gevorbne Regiment, og 1735 forsattes han til Garden til Fods, hvor han avancerede til Major 1740. Senere stod han som Oberstlieutenant ved oldenborgske Bataillon fra 1750 til 1754, da han blev Oberst og Chef for slesvigske nationale Regiment i Flensborg. Han blev Generalmajor 1759 og førte Hærens 7. Brigade ved dens Indrykning i Meklenborg under Saint-Germain 1762. 10. Avg. 1764 blev han gift med Elisabeth Vilhelmine Skinkel († 5. Juli 1771), Datter af Oberstlieutenant S. og Henriette Marie f. v. d. Pfordten. Han blev udnævnt til Ridder af Danebrog 1768, til Generallieutenant 1769 og døde 28. Jan. 1771.

P. v. Bülow, Familienbuch der v. Bülow.

P. F. Rist.

Bülow, Bernhard Ernst, 1815—79, Diplomat. B., Søn af Kammerherre, Amtmand Adolf B. og Susanne f. Grevinde Baudissin, blev født 2. Avg. 1815 i Cismar i Holsten. Han studerede i Berlin, Göttingen og Kiel og traadte 1839 i dansk Stats-tjeneste, idet han først ansattes i det slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli og derpaa i Udenrigsministeriet. 1842 udnævntes han til Legationsraad. Han fungerede som Sekretær ved den af Kong Christian VIII nedsatte Kommission, der over for de slesvig-holstenske Paastande underkastede Arvefølgeforholdene en Undersøgelse, hvoraf Resultatet blev det aabne Brev af 8. Juli 1846, i hvilket paavistes, at Kongelovens Arvefølge gjaldt for Hertugdømmet Slesvig og den største Del af Hertugdømmet Holsten. Kommissionsbetænkningen, der indeholdt Motiverne til det aabne Brev, var affattet af B., som

ved denne Lejlighed lagde en overordentlig Dygtighed for Dagen. 1847 udnævntes B. til Chargé d'affaires ved Hansestæderne, men traadte efter Udbruddet af det slesvig-holstenske Oprør ud af Stats-tjenesten. B. ansattes i Nov. 1849 som Repræsentant for Holsten og Lauenborg ved den af Østerrig og Preussen oprettede midler-tidige Forbundsmyndighed i Frankfurt, den saakaldte Central-kommission, men han anerkjendtes ikke officielt af denne. B. var dansk Gesandt ved den delvis gjenoprettede gamle Forbundsdag i Sept. 1850 og deltog i Begyndelsen af det følgende Aar i de saa-kaldte frie Ministerkonferencer i Dresden, hvor der uden positivt Resultat forhandlede om en Reorganisation af det tyske Forbund. Fra 1851—62 beklædte B. Stillingen som dansk Forbundsgesandt i Frankfurt. I førstnævnte Aars Slutning anvendtes han i en over-ordentlig Sendelse til Kabinetterne i Berlin og Wien. Han skulde her i Forening med Gesandterne bevæge de to tyske Stormagter til at gaa ind paa den af Ministeriet Bluhme foreslaaede Ordning, i Følge hvilken Planen om et Danmark-Slesvig opgaves, hvorimod det danske Monarkis forskjellige Landsdele paa ensartet Vis skulde knyttes til Centralregeringen i Kjøbenhavn og derved samles til en organisk Helstat. B. førte 1852 i Forening med den preussiske Forbundsgesandt, Bismarck-Schönhausen, i Frankfurt de Under-handlinger, der bevægede Hertugen af Augustenborg til at gaa ind paa Afstaaelsesakten af 30. Dec. 1852. Ved det danske Tron-følgespørgsmaals Afgjørelse i Juli 1853 havde B. været medvirkende i det første forberedende Stadium, i det han i Marts 1850 var bleven sendt til Hoffet i Oldenburg. Der var den Gang Tale om at indsætte Arvestorhertugen af Oldenburg som præsumptiv dansk Tronarving; men denne Plan strandede, eftersom Arvestorhertugen viste udpræget slesvig-holstenske Sympathier.

Efter Indførelsen af den konstitutionelle Helstatsforfatning af 2. Okt. 1855 blussede den dansk-tyske Strid atter op. I Rigs-raadets første Samling stillede i Marts 1856 11 tyske Rigsraader Forslag om, at den nye Fællesforfatning skulde forelægges Hertug-dømmernes Stænder til Betænkning, og da de to tyske Stormagter senere i Depecher støttede dette Forlangende, var det danske Forfatningsspørgsmaal atter gjort flydende. B. benyttedes igjen i en overordentlig Sendelse, da ingen af de samtidige danske Diplo-mater havde saa skarpt og klart et Blik for Kjærnepunktet i det dansk-tyske Mellemværende som han. I Sept. 1856 overrakte han i Berlin og Wien Skrivelser fra Frederik VII henholdsvis til Kong

Frederik Vilhelm IV og Kejser Frants Josef, hvori Kong Frederik paakaldte de to Souveræners Medvirkning til Fællesforfatningens Befæstelse; men denne Sendelse førte lige saa lidt som en tilsvarende til de samme Kabinetter i Marts det følgende Aar til et frugtbringende Udbytte. En vanskelig, opslidende Virksomhed begyndte for B., efter at den tyske Forbundsdag i Efteraaret 1857 havde taget Forhandlingen med den danske Regering om Ordningen af Monarkiets Forfatningsforhold i sine Hænder. Med stort Talent støttede han Ministeriet Hall under dettes Forsøg paa at rekonstruere Helstaten, efter at det i Nov. 1858 var bleven tvunget til at ophæve Oktober-Fællesforfatningen for Hertugdømmerne Holstens og Lauenborgs Vedkommende. Men hans og Regeringens Bestræbelser vare og maatte forblive frugtesløse, da Hall kunde indrømme Hertugdømmerne en med deres Befolkningstal proportional Indflydelse paa Monarkiets Fællesanliggender, medens de holstenske Stænder, med Tysklands Tilslutning, fordrede Monarkiet omdannet til en Føderativstat, i hvilken 4 lovgivende Forsamlinger skulde staa ligeberettigede ved Siden af hverandre. Endelig gjorde de holstenske Stænder det afgjørende Skridt, i det de forlangte Organisation af et Slesvig-Holsten i Personalunion med Kongeriget, og deres Optræden støttedes i Avg. 1862 af de to tyske Stormagter. Den politiske Situation blev saa meget alvorligere for Danmark, som den venskabeligsindede engelske Udenrigsminister, Lord Russell, i en Depeche af 24. Sept. 1862 tog Ordet for Oprettelsen af en dansk Føderativstat i Stil med den ovenfor omtalte. Ministeriet Hall begyndte nu at forberede *den* politiske Løsning af Striden, der fik sit Udslag i Kundgjørelsen af 30. Marts 1863. Men ved dette Vendepunkt i de trættende og indviklede Forhandlinger tog B. 20. Okt. 1862 sin Afsked som dansk Forbundsgesandt. Bevæggrunden til dette Skridt fra hans Side var sikkert dyb Tvivl om, at han definitivt vilde kunne udrette noget til Held for Danmark, hvortil kom, at han ikke fuldt ud formaaede at slutte sig til den Hallske Politiks sidste Udviklingsfase. B. erklærede, at han vilde forblive i den danske Stats Tjeneste, hvis han kunde blive forflyttet til en anden diplomatisk Post; men dette Ønske saa Regeringen sig paa det daværende Tidspunkt ikke i Stand til at opfylde. B. blev derefter Statsminister i Storhertugdømmet Meklenborg-Strelitz. Da Fyrst Bismarck satte megen Pris paa hans diplomatiske Dygtighed, udnævntes han 1873 til Statssekretær i det tyske Riges Udenrigs-

departement. Han døde 20. Okt. 1879 i Frankfurt a. M. — B. blev 1847 Kammerherre og dekoreredes 1852 med Danebrogsordenens Storkors. Han ægtede 1848 Louise Victorine Bücker, ældste Datter af den tidligere Konsul I. W. B.

P. v. Bülow, Familienbuch d. v. Bülow.

A. Thorsoe.

Bülow, Carl Ernst Johan, f. 1814, Diplomat. Joh. B., der er Søn af ndfr. nævnte General F. C. B. († 1844), er født i Kjøbenhavn 1. Jan. 1814. Han dimitteredes 1830 som Artilleri-lieutenant fra den militære Højskole og traadte 1834 ind i Generalstaben. Han ansattes 1838 som Adjudant hos Kjøbenhavns Gouvernør, Landgrev Vilhelm af Hessen. 1842 blev han Kapitajn, og 6 Aar efter, da han fungerede som dansk Militærkommissær ved det svenske Hjelpekorps under General Löwenhjelm paa Fyn, forfremmedes han til Major. I Aarene 1849 og 1850 var han Stabschef ved Divisionen paa Als og blev under sidstnævnte Aars Felttog haardt saaret i Slaget ved Isted. Efter Krigens Tilendebrielse virkede B. som Medlem af Grænseregulerings-Kommissionen i Rensborg. Fra 1852—57, i hvilket Tidsrum han avancerede til Oberst, var han Militærbefuldmægtiget ved den tyske Forbundsdag i Frankfurt. B. udnævntes i Foraaret 1857 til Gesandt ved Hofferne i Hannover, Oldenburg, Meklenborg-Schwerin og Meklenborg-Strelitz, ligesom han ogsaa akkrediteredes som dansk Repræsentant ved Hansestæderne: Hamborg, Lybek og Bremen. 1858 blev han Generalmajor à la suite. B. overtog i Juli 1862 den vanskelige Gesandtskabspost i Wien, fra hvilken han tilbagekaldtes ved Udbruddet af Krigen mellem Tyskland og Danmark i Begyndelsen af 1864. Paa et Tidspunkt, da det østerrigske Kabinet i Forening med det preussiske anbefalede Oprettelsen af et Slesvig-Holsten som den bedste Løsning af den dansk-tyske Strid, havde B. det besværlige Hverv at føre Forsvaret for Kundgjørelsen af 30. Marts 1863 og den sig dertil sluttende dansk-slesvigske Fællesforfatning af 18. Nov. s. A. over for den østerrigske Udenrigsminister, Grev Rechberg. B. støttede med Varme sin Regerings Politik; thi hvor højt han end satte Helstaten, foretrak han dog at give Slip paa de tyske Hertugdømmer, hvis Slesvig derved kunde bevares for Kongeriget. 1865 udnævntes B. til Gesandt ved det engelske Hof, hvorpaa han traadte ud af Hæren som Generallieutenant. Han beklædte denne diplomatiske Stilling indtil Maj 1880, hvorefter han trak sig tilbage til Privatlivet. B. udnævntes 1844 til

Kammerherre, 1856 fik han Dannebrogordenens Kommandørkors, 1870 hædredes han af Universitetet i Oxford med et Diplom som Dr. jur., og 1873 modtog han Dannebrogordenens Storkors. B. ægtede 1. 1840 Adelgunde v. Scholten († 1842), Datter af General-lieutenant v. S., 2. 1851 Frederikke Riegels (f. 19. Sept. 1825), Datter af Kammerherre R.

P. v. Bülow, Familienbuch d. v. Bülow.

A. Thorsøe.

Bülow, Christopher Schøller, 1770—1830, Stiftamtmand, en Søn af Kammerherre Hans Løvenhjelm B. til Thestrupgaard (f. 1737 † 1803) og Isabelle f. Schøller († 1822), fødtes 1. Nov. 1770 i Kjøbenhavn, blev 1787 Student, 1790 Kammerjunker hos Kronprinsen, 1792 juridisk Kandidat, 1795 Avskultant i Rentekammeret, 1799 Kammerherre, 1801 Assessor i Kancelliet, 1802 Deputeret sammesteds, 1816 Stiftamtmand i Sjællands Stift, 1817 Gehejme-konferensraad, 1818 dispenseret fra sine Embedsforretninger, fordi han kom under Konkurs, 1820 suspenderet, fordi han var sat under Tiltale for at have tilvendt sig offentlige Midler, 1821 dømt til at have sit Embede forbrudt og hensættes i Fængsel, indtil han betalte de besvegne Beløb, s. A. ved kgl. Resolution berøvet Rang og Adelsrettigheder for sin Person. Han døde 11. Avg. 1830 i Hamborg, hvortil han under den imod ham anlagte Sag var undvejet. 1806 havde han købt Godserne Nordfeldt og Aalebæk paa Møen. Han blev 1. Gang gift 10. Febr. 1795 med Anne Margrethe Baronesse Bolten (f. 30. Okt. 1778 † 11. Dec. 1804), en Datter af Henrik Baron Bolten og dennes Hustru, f. Nørregaard. 2. Gang giftede han sig 30. Nov. 1806 med Hofdame Emilie Augusta Marie Baronesse Guldencrone, en Datter af Gehejmeraad Chr. Fred. Baron G. og Marie Salome f. v. Gambs.

G. Kringelbach.

Bülow, Engelke, 1691—1740, Hofmarskal, var Søn af ndfr. nævnte Generalmajor Reimar Hans B. og blev født 24. Jan. 1691. I en ung Alder blev han 1721 Hofmarskal hos Prins Carl, Kong Frederik IV's Broder, der tillige med sin ugifte Søster Sophie Hedevig som Regel residerede paa Vemmetofte; senere, efter Prins Carls Død 1729, traadte han i samme Egenskab i den nævnte Prinsesses Tjeneste. Desuden var B. Amtmand i Tryggevælde Amt (fra 1730) og Assessor i Højesteret. Ved Christian VI's Tronbestigelse fik han Dannebrogordenen paa Frederiksberg Slot. B. var gift med Mette Henriette f. Viereck (f. 22. Juli 1695), Datter

af Gehejmeraad, Vicestatholder i Norge Claus Heinrich V. af Huset Subzin og Margrethe Lucie Brockdorff af Altenhof; med denne sin Hustru havde B. flere Børn. Han døde paa Gunderslevholm 15. Nov. 1740.

J. F. J. Bülow. Nachr. von dem Geschlechte derer v. Bülow, 1780. Brasch, Vemmetoftes Hist. II og III. *F. J. Meier.*

Bülow, Ernst Gotschalck, 1674—1721, Officer, var en Søn af ovfr. nævnte Generalmajor Bartold B. i hans andet Ægteskab. I en meget ung Alder blev han Officer og gik allerede 1692 i fransk Tjeneste. 1700 blev han Kapitajn og Kompagnichef ved Garden til Fods og stod 1701 ved den Bataillon af denne, som afgik til Flandern for at forstærke de danske Hjælpetropper. Han deltog i de forefaldende Begivenheder og fik Lejlighed til særlig at udmærke sig ved Höchststedt 1704, hvor han førte Bataillon, efter at de højere Officerer vare faldne eller saarede. S. A. blev han Major og fulgte som saadan sin Bataillon, der bl. a. deltog i Kampene ved Oudenarde 1708, hvor han blev saaret, og ved Malplaquet 1709, hvor han udmærker sig særdeles og roses i stærke Udtryk af Hertugen af Würtemberg, men atter bliver haardt saaret. Som Følge af sit Saar maatte han rejse til Danmark og blev her 1710 Chef for det fra Ungarn hjemvendte saakaldte ungarske Dragonregiment. Han deltog senere i Felttoget i Meklenborg og Pommern, under hvilket han 1711 blev udnævnt til Brigadér i Rytteriet. Efter at han atter var blevet haardt saaret ved Svenskernes uheldige Udfald fra Wismar 5. Dec. s. A., trak han sig, ilde tilredt af sine mange Saar, tilbage fra Krigstjenesten.

Det var i de nærmest paafølgende Aar, og kort før han i Maj Maaned 1713 blev Amtmand paa Antvorskov, at han indledede en intim Forbindelse med Kong Frederik IV's tidligere Mætresse, Grevinde Charlotte Helene Schindel. Kongen havde af Næsbyholm og Bavelse oprettet Grevskabet Frederiksholm for hende, og her førte hun et meget selskabeligt Liv. B., der endnu var i sine bedste Aar, bekjendt for sin Tapperhed, Munterhed og sit Galanteri imod Damerne, hørte til hendes daglige Gjæster, og deres Forhold blev snart af den Natur, at det ikke kunde skjules. De indgik derfor Ægteskab 1715. Da Kongen erfarede dette, fik de Ordre til uopholdelig at forlade Riget, og efter at B. forgjæves havde anraabt om Naade, rejste de bort i April 1716. Grevskabet blev ophævet i Følge kgl. Resolution af 8. April s. A. De levede i

nogle Aar i Hamborg for de Penge, som Grevinden havde samlet, indtil B. døde 27. Dec. 1721. Efter hans Død fik hun en lille Pension, og efter et bevæget Liv døde hun i Armod 6. April 1752 i Flensborg. De havde en Søn, Frederik August B., der døde som Major ved Garden 1778.

P. v. Bülow, Familienbuch der v. Bülow. Suhms Nye Saml. I.

P. F. Rist.

Bülow, Frants Christopher, 1769—1844, Officer, er født paa Gaarden Laage i Vejle Amt 25. Febr. 1769. Hans Fader var daværende Kapitajn i Infanteriet Christian Frederik B., senere Toldinspektør i Assens og Besidder af Annerupgaard i Fyn (f. o. 1736 † 4. Avg. 1804); hans Moder hed Barbara Wittrup f. Høeg (f. 1735 † 16. Sept. 1807). B. fik sin første Opdragelse i Hjemmet, senere hos Professor J. C. Pingel i Odense, og var først bestemt til Page hos Dronning Juliane Marie; han kom dog 1781 paa Akademiet som Kostkadet, blev Sekondlieutenant 1788 og Aaret efter ansat ved danske Livregiment, forsat s. A. til 2. sjællandske Bataillon let Infanteri, Premierlieutenant 1792, Kapitajn 1801, forsat til Kronprinsens Regiment 1803, Major 1805 og Aaret efter stillet à la suite i Armeen. I Virkeligheden havde alt længe i Forvejen hans Tjeneste i Geledet kun været nominel. 1791 var han nemlig bleven udset til at forrette Adjudanttjeneste under Exercertiderne hos den jævnaldrende Kronprins Frederik, og dennes Yndest vandt han ved disse Øvelser i den Grad, at han fra 1796 knyttedes fast til Prinsen som virkelig Adjudant, 1801 som tjenstgjørende Generaladjutant og fra 1803, efter at Kronprinsen havde overtaget hele den militære Styrelse, med udstrakt Myndighed tillige stilledes i Spidsen for det saakaldte Generalkommandokontor, senere benævnt Generalstabens Bureau. 1808 blev han Chef for den nyoprettede Generaladjutantstab, Oberst og Kammerherre, 1809 Generalmajor, 1811 Kommandør og 1814 Storkors af Dannebrog; 1822 fik han Expektancebrev for sig og ægte mandlige Descendenter paa det først vakant blivende Lensgods i Hertugdømmet Lauenborg; 1828 blev han Generallieutenant. Med de stadig beklædte Poster som Chef for Generaladjutantstaben og Generalstabens Bureau forbandt han Stillingen som Ordensceremonimester, Ordensskatmester, Ordensmarskal henholdsvis fra 1826, 1828, 1832, som fungerende Generalkvartermester fra 1829, som Chef for den kgl. militære Højskole fra 1830, indtil han 1839 ved Frederik VI's Død afskedigedes som General.

Der indeholdes i disse tørre Data noget mere end den blotte Meddelelse om en af sin Konge højt begunstiget Undersaat. Linjerne ere tillige dragne om et paa sin Vis enestaaende Levnedsløb, saa vist som der næppe er nogen her hjemme, der i henved et halvt Aarhundrede fra Yngling til Olding, fra Lieutenant til General, som Ven og Raadgiver har været knyttet saa nøje til en Fyrste, som B. til Frederik VI. Men Lys og Skygge ere blevne noget ulige fordelte i dette lange Tidsrum, og en Karakteristik af B.s Virksomhed kan ikke gives under ét. Indtil 1807 maa han vistnok siges at være sin fremskudte Plads fuldt voxen. Statelig af Ydre, vindende af Væsen, elskværdig og velvillig af Karakter var han som selvskreven til Adjudant, og næppe kunde Kronprinsen i den rastløse og omfattende organisatoriske Virksomhed, som han udfoldede i Aarhundredets første fredelige Aar, have fundet en mere ihærdig og duelig Medhjælper. — Men de følgende Aar indtil Napoleons Fald bleve uheldsvangre for B.s som for hans kongelige Herres Prestige. En stor, i flere Henseender fortrinlig Hær stod samlet under Kongen som Overgeneral med B. som Generalstabschef, men dens Hovedstyrke forblev uvirksom paa Sjælland 1808—9, da der paa en næsten mirakuløs Maade aabnedes Udsigt for Danmark til at gjenvinde de siden 1658 tabte danske Lande øst for Øresund, og et lignende Skuespil gjentog sig paa Fyn 1813—14, da det gjaldt om at føre et afgjørende Slag for Norges Bevarelse mod den i Hertugdømmerne fremtrængende Carl Johan. I Nationen opvakte dette Forhold, som man tilskrev Kongens militære Raadgiveres Uduelighed, stor Harm, og «de røde Fjer» blev som bekjendt for lange Tider det spottende Øgenavn for den danske Generalstab. End tydeligere adresseret er Frederik af Hessens skarpe Udtalelse i Brev til Kongen ved Udgangen af 1813: «Gud forlade den, der har raadet Deres Majestæt til at gaa bag Lille Bælt; han har opofret sit Fødeland, Armeen og Deres Majestæts Sikkerhed.» At lade Ansvar saaledes udelukkende tynde paa B. er selvfølgelig en Uretfærdighed, da det var Kongen, der kommanderede, men B. kan ikke, henset til den Stilling, han beklædte, frikjendes for at have væsentlig Lod og Del i en Krigsplan, der i disse bevægede Aar ingen Sinde for Alvor bragte Hæren i Berøring med Fjenden.

Da de politiske Bølgeslag, der saa stærkt havde rystet det danske Statsskib i dets Fuger, 1815 vare stillede af, gjenvandt B. sin tidligere Ligevægt. Uden nogen Sinde at være Medlem af Stats-

raadet opnaaede han efterhaanden paa alle Omraader, maaske med Undtagelse af de rent finansielle, en aldeles overvejende Indflydelse. Til ham som Generaladjutant henvendte sig enhver, der ønskede Foretræde hos Kongen, Gunst eller Gave; Landetaten blev mere og mere hans udelukkende Domæne; i Søetaten havde han det afgjørende Referat; i alle intimere indre og ydre politiske Anliggender tog Kongen ham med paa Raad. Han var Hoffets Grandseigneur, præsiderede ved Taffelet og førte Konversationen an, — en fremmed maatte tro, at han var Kongen. Mere end besynderligt under saadanne Vilkaar vilde det være, om menneskelig Svaghed ikke skulde have gjort sig gjældende hos B., og som han og Kongen ældedes, gik vel heller ikke alt, som det burde, men det er dog Smaating, der ikke ville kunne rokke hans Eftermæle som en sin Konge lige til det sidste hengiven og ualmindelig trofast Tjener. En smuk, næsten rørende Bekræftelse herpaa lod Christian VIII give ved Frederik VI's Ligfærd i Roskilde, hvor den gamle General, hvis Magt nu var borte, og for hvem ingen Hofmand mere bøjede Ryg, personlig kommanderede de Æres-salver, der af Livgarden til Fods bleve afgivne over den afdøde.

B. ægtede 4. April 1803 Sophie Eleonore Baronesse Selby, f. 22. Sept. 1785 † 9. Febr. 1842, Datter af Kammerherre, Major Carl Baron Selby og Birgitte Christine f. Borre. Han døde i Kjøbenhavn 12. Marts 1844 og ligger begravet paa Assistens Kirkegaard.

Øst, Archiv f. Psychologie, Hist. osv. VIII. Meddelelser fra Krigsarkiverne I—III.

S. A. Sørensen.

Bülou, Frederik Ludvig Ernst Baron, 1738—1811, Diplomat. Han var Søn af Landraad i Lyneborg Georg Vilhelm Baron B. til Göddenstedt og Eleonore Charlotte f. v. Grote; i sin tidlige Ungdom kom han til det danske Hof, blev Generaladjutant og Staldmester 1768, Ridder af Danebrog 1769, var 1773 Jægermester i Oldenburg og Delmenhorst, blev 1789 udnævnt til Gesandt ved Hoffet i Portugal, men afgik ikke her til, blev 1792 Gesandt ved det kursachsiske Hof, 1793 Gehejmeraad, tilbagekaldt 1798. To Aar senere blev han beskikket til Gesandt ved Hoffet i Neapel, men da han ytrede Ønske om ikke at afgaa her til, blev han atter, 1801, Gesandt i Dresden, hvor han døde 10. Sept. 1811. I Aaret 1762 havde han ægtet Anna Sophie Grevinde Danneskjold-Laurwigen (f. 1745 † 1787).

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17.

P. Brock.

Bülow, Frederik Rubeck Christian, 1744—1819, Officer, Godsejer, født 28. Okt. 1744 og Søn af Major Frederik Lorenz B. (f. 18. Okt. 1708 † 9. Maj 1748), Ejer af Espe og Bonderup, og dennes tredje Hustru, Margrethe f. Kaas (f. 1719 † 1777), Datter af Rubeck K. til Nedergaard paa Langeland, blev Underofficer ved sønderjyske nationale Infanteriregiment 1755, Fændrik 1757, Premierlieutenant 1758. Han omtales 1764 af sin Regimentschef som en meget anselig, høj og smuk Officer, der trods sin unge Alder med stor Duelighed havde udført sin Tjeneste under Udrykningen i 1762. 1771 søgte han Afsked og fik 1775 Afskedspatent som Major, men indtraadte 1801 paa ny i Tjenesten som Oberstlieutenant og Bataillonskommandør i jyske Landeværn og blev 1803 Oberst og Chef for vestjyske Landeværnsregiment. Efter at Landeværnet 1808 var blevet optaget i den aktive Hær, stilledes han à la suite og fik 1809 Afsked som Generalmajor. Mere end fra sin Virksomhed som Officer er han dog bekjendt som Landmand eller rettere for sin Handel med Landejendomme, af hvilke efterhaanden Mariagerkloster, Mølgaard, Havbrogaard, Ørndrup i Nørrejylland, Nustrupgaard i Sønderjylland m. fl. kom i hans Eje. Han plejede i Regelen, saa snart han havde købt en Gaard, og forinden han afhændede den paa ny, at bortsælge Bøndergodset til fri Ejendom, og denne i hin Tid usædvanlige Fremgangsmaade, der til Dels skal være fulgt af filantropiske Hensyn, skaffede ham blandt hans Standsfæller Øgenavnet «Herregaardsslagteren». Han havde ved sine Handler erhvervet sig ikke liden Formue, der dog fuldstændig gik tabt i Aarene efter 1807. B. var gift 2 Gange: 1. (1774) med Eva Louise f. v. Lüttichau fra Lerchenfeldt, f. 1746 † 9. Jan. 1779; 2. (13. Sept. 1790) med Henriette Marie f. Cold, døbt 4. Sept. 1766 † 27. Jan. 1843, der var en Datter af Herredsfoged i Mønsted Peter C. og Else Marie f. Bruun og en Sønnedatter af Tordenskjolds bekjendte Tjener, Christian Nicolai C. B. døde 2. Maj 1819. *S. A. Sørensen.*

Bülow, Frederik Rubeck Henrik, 1791—1858, Officer. B., en Søn af den foregaaende og dennes anden Hustru, er født 4. Febr. 1791 i Nustrup Præstegaard i Nordslesvig og tilbragte sin første Barndom i Gram. Han ytrede tidlig Lyst til at blive Soldat, men Faderen havde sat sig i Hovedet, at der skulde blive en Tordenskjold ud af ham, og fik ham som Forberedelse hertil, kun 9 Aar gammel, anbragt paa et Koffardiskib, der fór paa England og Norge. Drengen kjendte ikke til Frygt i Storm og Søgang,

men det ensformige Liv om Bord kjedede ham, og under et Ophold i Bergen saa han sit Snit til at undvige og skjule sig om Bord i et andet Skib, der førte ham hjem til Mariagerkloster. Han fik derpaa i nogen Tid Undervisning hos en Præst i Falslev, men i øvrigt efterkom Faderen nu hans Ønske om at maatte gaa den militære Vej og udvirkede hos Kronprinsen, at der 1802 blev givet ham Patent som Fændrik i 3. jyske Infanteriregiment paa Betingelse af, at han senere underkastede sig Examen; 1805 indtraadte han som Frikorporal i Regimentet, kom Aaret efter ind paa det militære Institut i Kjøbenhavn og afgik her fra 1809 som Sekondlieutenant med Aldersorden fra 1808.

Generaladjutant Frants Bülow skal have ønsket at knytte denne sin Slægtning, der var en smuk ung Mand med et fint formet Hoved, kraftig og elegant Legemsbygning, og som alt under Kjøbenhavns Bombardement 1807 havde gjort sig bemærket ved den frejdige Kjækhed, hvormed han førte danske Livregiments Fane frem ved Udfaldet mod Svanemølle-Batteriet 20. Avg., til Hof-tjenesten og lovet ham en glimrende Løbebane, men dette huede ikke B.s jævne Natur, og han fik da Ansættelse ved 2. jyske Infanteriregiment, der laa paa Kystvagt i det nordostlige Sjælland. B., som allerede 1811 blev Premierlieutenant, levede her et rask Soldaterliv, der krydredes med smaa, ofte temmelig farefulde Expeditioner mod de engelske Skibe, men det 4aarige Kantonnement i denne Egn fik paa anden Maade Betydning for ham, i det han stiftede Bekjendtskab med sin tilkommende Hustru, Henriette Bertine Dame (f. 20. Nov. 1790 † 5. Okt. 1872), Datter af daværende Præst i Uby, Konsistorialraad Johan Frederik D. (f. 1755 † 1840) og Maria Elisabeth f. Heineth, og ægtede hende 13. Okt. 1813, faa Dage før han med sit Jægerkompagni sendtes til Holsten. Her havde han ved Byen Cismar en rask lille Affære med Kosakkerne, men kort efter afsluttedes Krigsbegivenhederne med Freden i Kiel. 1815 drog Regimentet, der nu kommanderedes af Landgrev Vilhelm af Hessen, til Frankrig, men B., der s. A. var avanceret til Kapitajn, lodes tilbage som Forstander for Exercerskolen, hvilken han bestyrede til 1820. 1827 blev han Chef for Regimentets 6. Kompagni, 1831 for Grenaderkompagniet, 1836 Major med Aldersorden fra 1832, 1842 ved Hærordningen Oberstlieutenant og Chef for 2. Bataillon, 1847 Oberst og 1848 Chef for 1. Infanteribrigade — 1., 2. og 11. Bataillon — af det nørrejyske Armékorps, der under General Hedemann aabnede den 3aarige slesvigske Krig.

Naar det fra flere Sider under forskjellig Form er blevet fremført, at B. stod daarlig anskrevet hos de styrende, og at det saaledes i 1842 kun skyldtes Landgrev Vilhelms indstændige Forbøn hos Christian VIII, at han ikke fik sin Afsked, da maa dette vist bero paa en Misforstaaelse, i det tvært imod B. paa de Konduitelister, der i 1841 forelagdes Kongen af de kommanderende Generaler, og som bleve bestemmende for Ansættelserne ved den nye Hærplans Ikrafttræden, findes betegnet som i alle Henseender selvskreven til Forfremmelse. Mulig kan Misforstaaelsen være fremkommen ved, at B., hvis Formuesomstændigheder vare maadelige, og som allerede da af og til var plaget af Gigt, selv et Øjeblik tænkte paa at benytte de ret gunstige Vilkaar, som tilbødes de ved Reduktionen afgaaende Officerer, og trække sig tilbage fra Tjenesten for at tage Bolig paa Landet, som han fra Ungdommen af elskede. Hvad der kan have været udtalt om ham ved Mobiliseringen i 1848, vides ikke, men Overvejelserne, hvis saadanne have fundet Sted, førte i hvert Fald til det Resultat, at han avancerede til Brigadechef, og Tscherning skal have følt sig saa tiltalt af B.s paa én Gang beskedne og djærve Personlighed, at han udpegede ham som en vordende Overgeneral. Profetien skulde gaa i Opfyldelse Aaret efter og det paa den smukkeste mulige Maade, i det Udnævnelserne i Virkeligheden var et Udtryk for den levende Beundring, man i Hæren fra den menige Soldat og opad følte for hans Krigerdyd og Krigerdaad i 1848. At ville skildre disse vilde næsten være ensbetydende med at skrive Felttogets Historie, «thi», som det træffende er blevet sagt, «var Læssøe i 1848 Armeens Sjæl, var B. i ikke mindre Grad dens Sværd», og næppe fandt nogen Begivenhed af Betydning Sted, uden at jo B. og hans Brigade spillede en Hovedrolle deri. Ved Bov 9. April sprængte han Insurgent hæren ved et omfattende Angreb i dens Flanke og Ryg; ved Slesvig 23. April opfattede han med hurtigt Blik de ejendommelige Terrænforhold og bragte ved et uformodet Anfald paa den preussiske Garde den fjendtlige Hærfører, som denne udtrykker sig, «i en kritisk Stilling»; under Kampen ved Nybøl 28. Maj, som han indledede med et glimrende Angreb, og Dybbøl 5. Juni, som han afsluttede med en kraftig Forfølgning, kæmpede hans Brigade, da Striden stod haardest, med uforlignelig Fasthed i Slaglinjen — «den første Brigade anførtes af Generalmajor Bülow med hans sædvanlige Duelighed og Uforfærdethed», beretter General Hansen bl. a. Krigsministeren —; under Panikken

ved Flensborg rives han ikke med, men samler sine Batailloner og gaar Fjenden i Møde; efter Overfaldet ved Hoptrup er han den, der paa ny bringer Sagerne i Orden og renser Nordslesvig for Friskarer.

B., der alt i Maj var udnævnt til Generalmajor, i Sept. hædret med Kommandørkorset, blev i Nov. ansat som Kommandant paa Øen Als og Chef for den der liggende, af alle Vaaben sammensatte Division. Med denne aabnede han i 1849 Felttoget med Kampene i Sundeved, hvor han 3. og 5. April slog Insurgenterne ved Adsbøl og Avnbøl, 6. April de hannoveranske og württembergske Rigstropper ved Ullerup. 13. April udnævntes han til Overgeneral og leverede 23. s. M. Slaget ved Kolding for om muligt at slaa den der staaende Insurgentær under Bonin, inden Rigstropperne kom til Undsætning. Forsøget mislykkedes, til Dels som Følge af, at en Broslagningsordre for Ryes Korps var mangelfuldt affattet, og efter at han ved Gudsø 7. Maj behændig havde unddraget sig Fjendens Favntag, tog han Stilling bag Lille Bælt med Fæstningen Fredericia som Brohoved. Hemmet i sine Planer, ikke mindre af Regeringens Tilbøjelighed til at ville lede Operationerne end af den fjendtlige Overmagt, stod B. nu i nogen Tid paa Fyn som en tirret Løve i sit Bur, men 6. Juli, da det var lykkedes ham at faa største Delen af Hæren i sin Haand, brød han som bekjendt ud og slog det mindeværdige Slag ved Fredericia, der afgjorde Aarets Felttog og gav ham Plads i Hærførernes Række. Kl. 1 om Morgenen rykkede de forreste Kolonner i Stormskridt ud af Fæstningens Porte, 6 Timer efter var Fjenden paa vild Flugt over hele Linjen, men saa stort tyktes ham med rette det udførte Dagværk, at han først efter nogen Besindelse kunde fatte, at det ikke var Aftensolen, men Morgensolen, der belyste hans straalende Bedrift. Til Minde om denne blev der slaaet en Medaille med B.s Brystbillede paa Forsiden; han udnævntes efter Slaget til Generallieutenant, og der tilfaldt ham 20000 Rdl. i Krigsbytte.

Men det zaarige Feltlivs Strabadser og de Anstrængelser, han saa skaanselsløst havde udsat sig for — tidlig i Sadelen og altid paa Færde, naar noget stod paa Spil —, havde stærkt medtaget hans legemlige Kraft, og henad Efteraaret nedlagde han som syg sin Kommandopost og saa sig ikke i Stand til, da Krigen det 3. Aar brød ud, at overtage den ham selvfølgelig tilbudte Overbefaling. Fra Sygesengen fulgte han med den mest levende Interesse Beretningerne om Krigens lykkelige Gang og om sine gamle Kamp-

fællers Skæbne, men paa sin Side forglemte Nationen over de nye Sejre ikke hans, og da Kongen efter Istedslaget af egen Drift havde tildelt General Krogh Storkorset, blev paa en meget smuk Indstilling fra Krigsministeren en lignende Hæder B. til Del. 1852, da han noget havde gjenvundet sit Helbred, udnævntes han til kommanderende General i Sønderjylland, afløste i 1855 Prins Frederik Ferdinand i den sjællandske Generalkommando, stilledes Aaret efter til Disposition og tog paa ny Ophold i Sønderjylland. I denne Landsdel, hvis stærke og trofaste Vogter han fremfor nogen havde været, døde han paa Gaarden Sandbjærg 16. Juni 1858. Paa hans Begravelsesdag, 22. Juni, holdt efter Kongens Befaling den danske Hær Sørgefest, og Kanonerne paa Fredericia Vold gave Salut med 3 Gange 9 Skud til Tegn paa, at nu jordedes Sejrherren ved Fredericia paa Dybbøl Kirkegaard. Efter hans Død rejstes ved frivillige Bidrag, der rigelig indstrømmede, et Monument af Bronze over ham i Fredericia.

Tidsskr. f. Krigsvæsen 1858, S. 396 ff. O. Vaupell, Generalerne Ryes og Bülow's Levnetsløb, 1877. *S. A. Sørensen.*

Bülow, Jacob, 1626—81, Officer, var født 5. April 1626 og var en Søn af Landraad Joachim B. den yngre til Wehningen og Anna Sophie v. Grote. Da han var 15 Aar gammel, blev han Page hos en Oberst i den weimarske Hær og deltog i Trediveaarskrigen lige til dens Slutning. Han var da allerede Major, og hans urolige Sind drev ham saa til Spanien, hvor han fandt Lejlighed til at udmærke sig. Endelig 1651 trak han sig tilbage til Gudow og de andre Godser, som han havde arvet ved Faderens Død o. 1640, og giftede sig 1652 med Dorothea Margaretha v. Wittorf, en Datter af Jacob Werner v. W. og Elisabeth Dorothea v. Behr. 1664 blev han valgt til Landraad og forøgede efterhaanden sine Besiddelser ved Kjøb og Salg. Ved sin Broders Død arvede han Wehningen og Jasebeck og blev lauenborgsk Arvemarskal. Hans Hustru døde 12. Juni 1668, men han giftede sig atter 20. Juni 1670 med Enken efter Paul v. Weissenau, Fru Margaretha v. Ratlow. Men skjønt han saaledes paa mange Maader var knyttet til Hjemmet, drev hans ubetvingelige Lyst til Krigen og dens Farer ham atter afsted. Han gik i brandenburgsk Tjeneste og blev 1671 Chef for Kurfyrst Frederik Vilhelms Livregiment, med hvilket han tog Del i Krigen ved Rhinen imellem Frankrig og Nederlandene indtil 1673, men var endnu 1675 tilstede i Slaget ved Fehrbellin, saa

vidt det kan forstaas paa svensk Side. Samme Aar kom endelig den erfarne Krieger i dansk Tjeneste, da den skaanske Fejde udbrød, og blev 1676 Chef for 2. jyske nationale Rytterregiment. Han deltog nu i Spidsen for dette med stor Berømmelse i alle Kampene i Skaane, fik i Slaget ved Lund to Heste skudte under sig og blev selv saaret. Efter Slaget blev han Kommandant i Landskrone og blev atter saaret ved et Udfald fra denne Fæstning Aaret efter. Kort efter — 8. Juni 1677 — blev han Generalmajor og ansat i Kommandoen for det danske Rytteri for Resten af Felttoget, under hvilket han paa mange Maader indlagde sig stor Berømmelse. Efter Krigen siges han at være bleven kommanderende General over alle Fæstningerne i Holsten og Oldenburg. Han døde 12. Sept. 1681.

L. Grell, Leichpr. üb. Jacob Bülow, Ratzeburg 1682. P. v. Bülow, Familienbuch der v. Bülow. P. F. Rist.

Bülow, Joachim, —1615, kom i en ung Alder tillige med en Broder til Danmark fra Meklenborg, hvor deres Fader, Adam B. til Wedendorf, var Hofmarskal; Moderen hed Ilsabe v. Halberstadt. Han tog Tjeneste ved Hove, blev 1594 Hofjunker, 1598 Jægermester og 1602 tillige Køgemester. 1599 ledsagede han Kongen paa Rejsen til Nordkap og blev undervejs beskikket til Chef for et opbragt Skib. 1602 fik han Ide og Marker Skibreder i Forlening, men allerede 1604 ombyttedes dette mindre betydelige Len med Frederiksborg, Kronborg og Abrahamstrup, og samtidig tog han Afsked fra Hofstjenesten. Under Kalmarkrigen gjorde han god Tjeneste som Chef for en af ham hvervet Rytterfane og saaredes gjentagne Gange. 1612 forflyttedes han som Lensmand, i det han fik Vordingborg, Jungshoved og Lekkende Len, som han beholdt til sin Død 1615. 4. Marts 1605 ægtede J. B. Else Eilersdatter Grubbe († 1628), med hvem han vistnok fik Hageløs Hovedgaard i Skyts Herred, som han 1611 mageskiftede bort til Kronen. Han ejede desuden Ingelstad i Skaane. J. B. er Stamfader for den tidligst i Danmark bosatte Linje af den talrige Slægt Bülow.

Wegener, Efterretn. om Abrahamstrup I, 118 ff.

Thiset.

Bülow, Joachim Christoffer, 1637—89, til Rosenlund, Amtmand, var en Søn af Christian B. (af Linjen Wedendorf) og Anne Beck. Allerede 1643 mistede han som et 6 Aars Barn sin Fader.

hvorimod Moderen i mange Aar overlevede Sønnen. Denne var 1671 i en lønnet Stilling ved Hoffet, blev endnu samme Åar Ridder af Danebrog og avancerede 1673 til Hofmarskal under Overhofmarskal O. Winterfeldt. 1677 (?) blev han Amtmand paa Frederiksborg og Kronborg samt Skoleherre for Frederiksborg lærde Skole og fejrede der paa Slottet 1681 sit Bryllup med Anne Cathrine Valkendorf, en Datter af Christoffer V. til Glorup og Ellinge, under Deltagelse af Kongen, Hoffet og mange Stormænd. Bryllupsdigtet er endnu til med samt dets naive Udtalelser om forventet snarligt Komme af Efterslægt. Men alt efter 8 Aars Forløb døde Brudgommen 25. (eller 28.) Avg. 1689, efterladende sig en Søn, hvis mandlige Efterslægt endnu lever. Enken giftede sig 2. Gang med Christen Vind til Vrejlevkloster.

P. v. Bulow, Familienbuch der v. Bulow S. 44 f.

Fr. Krarup.

Bülow, Joachim Heinrich Baron, 1650—1724, Hofembedsmand, var en Udlænding, Søn af Kammerpræsidenten Paul Joachim B. (af Linjen Plüskow) i Hannover († 1669) og dennes 2. Hustru, Lucia Ahlefeldt. Født 29. Avg. 1650 var J. H. B. 1679 i Tjeneste hos Enkedronning Sophie Amalie, da denne opholdt sig paa sit Enkesæde, Laaland-Falster. Her forstod B. i høj Grad at vinde sit Herskabs Gunst, forfremmedes til Overhofmarskal og fik af Enkedronningen Titel af Gehejmeraad. 1684 blev han Ridder af Danebrog, men Enkedronningens Død 1685 fremkaldte et Omslag i hans Lykke. Arvedelingen efter hende medførte nemlig en Undersøgelse, hvorved B.s Forhold blev særlig Gjenstand for alvorlige Anker. Først i Febr. 1686 blev han af Generalprokurør Niels Benzon tiltalt for en særlig Kommission. Andensteds fra vides, at han forjog den hollandske Koloni fra Bøtø, og i Processen godtgjøres det, at han udsugede Bønderne og afpressede dem endog allerede eftergivne Afgifter, samtidig med at hans Ærlighed heller ikke ellers synes at have staaet Prøve. Hans «brutale Kommando» og den Skampæl, han oprejste paa Nykjøbing Slots Bro til Brug for de Bønder, der ikke gjorde ham til Vilje, bevarede hans Navn i hadefuldt Erindring. Sagen tegnede af disse og andre Grunde saa uheldvarslende, at B. strax søgte sin Frelse i Flugten og hemmelig undveg til Sverige. Han tog her sin Tilflugt til sin gamle Herskerindes varmhjærtede Datter, Dronning Ulrikke Eleonora, der kom i en pinlig Stilling over for sin Broder Kong Christian V's alvorlige Paamindelser om ikke at beskytte en saadan Person. Skjønt

kjendelig træt og kjed af Flygtningen, opnaede hun dog, at Sagen blev frafaldet af Hensyn til Moderen, hvis Befalinger B. paastod at have fulgt. Han tyede da tilbage til sit Hjemland, hvor han hurtig fandt den Paaskjønnelse, der her var bleven ham nægtet. Hertug Georg Vilhelm af Lyneborg og Celle, en Broder til Dronning Sophie Amalie, gjorde ham til sin Gehejmerraad, Kammerpræsident og Overhofmarskal, i hvilken Stilling han 1693 var en af de lyneborgske Gesandter, der skulde jævne Striden med Danmark om Ratzeburgs Befæstning. Selv gik han videre frem paa sin ophøjede Bane, blev 1705 med sine 4 Brødre baroniseret af Kejseren og endte som en af Kong Georg I's Statsministre i Hannover. — Han døde ugift 1724 og efterlod sig et Bibliothek paa omtrent 9000 Bind, hvortil han alt i levende Live tilstedede offentlig Adgang, og som efter hans Død af Arvingerne skjænkedes til det nys oprettede Universitet i Göttingen.

P. v. Bülow, Familienbuch der v. Bülow S. 3. 126 ff. Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 4to, Nr. 868 IX. *Fr. Krarup.*

Bülow, Johan, 1751—1828, Hofmand og Beskytter af Videnskaben, blev født 29. Juli 1751 i Nyborg, hvor hans Fader, Major Christian Wind B., var Vicekommandant. Hans Moder var Vibeke Magdalene Brockenhuus-Løvenhjelm. Da hans Forældre døde, inden han var stort over 1 Aar gammel, blev han opdraget hos en Onkel, Godsejer J. Lehn til Hvidkilde. Allerede medens han var Barn, blev han (1760) ansat som Kornet i Hæren, 6 Aar senere (1766) udnævntes han til «reformé Sekondlieutenant» ved det fynske Dragonregiment, og 1769 ansattes han som virkelig Sekondlieutenant ved Livgarden til Fods, i hvilken Stilling han overværede dette Korpses Rejsning mod Struensee Juleaften 1771. Han avancerede det følgende Aar til Premierlieutenant i samme Hærsafdeling. Men det blev dog ikke den militære Vej, B. følte sig oplagt til at følge. Hans Plejeforældre havde ladet ham nyde en omhyggelig Privatundervisning og ved deres tidlige Død (1760 og 1767) efterladt ham en lille Kapital, der satte ham i Stand til at uddanne sig videre, særlig ved Sorø Akademi, hvor han trods sin Officersstilling fik Lejlighed til at frekventere Undervisningen — om end med nogen Afbrydelse — fra April 1768 til Marts 1771. Det var ham et uforglemmeligt Ophold, saaledes som han senere skulde vise det i Gjærningen, og skjønt han næppe nogen Sinde har gjort dybere Studier i nogen Retning, blev den aandelige Vækkelse og den Interesse

for videnskabelige Arbejder, han vandt i disse Aar, bestemmende for en Hovedside af hans følgende Liv. Den Kjendsgjerning, at han vidste adskillig mere end en almindelig Gardeofficer, har sandsynlig virket meget til, at han (Okt. 1773) blev udnævnt til anden Kammerjunker hos den 5aarige Kronprins Frederik og 2 Aar senere blev første Kammerjunker hos den samme. Ved sit nøje Samliv i en Række Aar med den opvoxende Prins vandt han dennes levende Yndest, og da han 4. April 1784 blev udnævnt til Marskal hos ham, kom han derved i Spidsen for hans Hofstat. Samme Dag fik han Ret til at bære Kammerherrenøglen, der allerede 1779 var bleven givet ham «i Lommen», og 9. Maj 1784 blev han benaadet med Danebrogsordenen.

B. var i disse Aar bleven en Modstander af den Guldbergske Styrelse, og han var en af dem, der virkede ivrigst med til Regeringsforandringen 14. April 1784, hvorved nye Mænd og nye Grundsætninger kom til Magten samtidig med Kronprinsens Indtrædelse i Statsraadet. Han har senere ladet sin litterære Veninde Dorothea Biehl efter det Materiale, han stillede til hendes Raadighed, udarbejde en Fremstilling af Forberedelserne til denne Begivenhed og selve dens Forløb. Dagen derefter overgav han den 16aarige Kronprins en Slags Memoire med alskens Raad for Regeringens Førelse, betitlet «En tro Tjeners Tanker for hans Herre». Ved Siden af adskilligt, der var affattet i almindelig Frasestil og uden særlig Interesse, indeholdt dette Skrift en tydelig Opfordring til at undgaa at lade nogen enkelt Personlighed faa en saadan Magt som den, Struensee og bag efter Guldberg havde haft, og han tilraadete som et Hovedpunkt Reformer i Bøndernes Stilling.

Den høje Hofcharge, B. indtog, gav ham i de følgende Aar i en Del enkelte Tilfælde Lejlighed til at udøve Indflydelse og bragte ham i Forbindelse med adskillige Mænd. Da han havde stor Samlelyst og betydelig historisk Interesse, søgte han fra forskjellige Sider at skaffe sig Aktstykker til Oplysning om Statens Historie, og han traadte samtidig i Brevvexling med Personligheder i meget uensartede Livsstillinger for ad den Vej at vinde baade Belærelse om mange Forhold og Kjendskab til vort Fædrelands Udvikling. Iblandt de betydeligere Mænd, han ved sin Stilling hos Kronprinsen kom i Berøring med, var han nærmest knyttet til Schack-Rathlou og Henrik Stampe, medens han stod i et køligere Forhold til A. P. Bernstorff og havde en udpræget

Uvilje imod Chr. D. Reventlow. Skjønt han vedkjendte sig visse Fremskridtsideer, syntes han kun lidet om den Maade, paa hvilken Styrelsen efter 1784 søgte at gennemføre disse, og de, der angrebe Regeringens vigtigste Mænd, fandt aabent Øre hos ham. Han, der tidligere havde været med at styrte Guldberg, vexlede derfor nu tit Breve med denne og tillige med den tidligere Diplomat, Kammerherre P. C. Schumacher, der var en ivrig Tilhænger af Guldberg og ikke kjendte nogen større Nydelse end i sine Breve til B. at hudflette Bernstorff og Reventlow.

Hvis man kan tro ham selv, afholdt han sig samvittighedsfuldt fra at blande sig i Statssager, hvorimod han indskrænkede sig til at søge at paavirke Kronprinsens Karakter og Grundsætninger. Her synes han at have haft de bedste Formaal og kun at have arbejdet paa at give den unge Fyrste Kjærlighed til, hvad der var ædelt og godt. Men uheldigvis tabte efterhaanden det varme Forhold sig, der havde været mellem ham og hans tidligere Myndling. Skjønt han agtede dennes Arbejdsomhed og Iver for sin Gjerning, vakte Prinsens, utvivlsomt lidet heldige, Lidenskab for at exercere Soldater hans Misbilligelse, og han ængstedes ved noget haardt i Kronprinsens Karakter, som oftere traadte frem, ligesom ved hans Mangel paa højere aandelige Interesser. Paa den anden Side bleve B.s idelige Formaninger og en vis, maaske noget vranten Mentortone, han kunde forfalde til, i Længden Kronprinsen utaaelige, især da denne allerede meget tidlig havde høje Tanker om sin Herskerstilling. Om han end paa den store Politik Omraade helt bøjede sig for A. P. Bernstorff og ligeledes lod baade Reventlow og Schimmelmann have vidt Spillerum, vaagede han i adskillige Forhold skinsyg over sin Magt. Dette maatte Aar for Aar gjøre B.s Stilling vanskeligere, især da Kronprinsen, ingenlunde uden Grund, mere og mere opfattede ham som uvillig stemt imod den daværende Styrelse i det hele. Det kunde ej heller være heldigt for ham, at de Forsøg mislykkedes, som han i længere Tid gjorde paa at skræmme Kronprinsen fra en nærmere Forbindelse med Prins Carl af Hessen, der efter hans Overbevisning havde haft en fordærlig Indflydelse paa Christian VII, og som han derfor nødigt saa Kronprinsen komme i Berøring med. Til Trods for B.s gjentagne Formaninger ægtede denne dog Prins Carls Datter Marie Sophie Frederikke, og hans Forhold til Svigerfaderen var i flere Aar meget intimt. Skjønt Prins Carl udtalte

de varmeste Venskabsforsikringer til B., har man Grund til at tvivle om Oprigtigheden af dem.

Vistnok opnaaede B. i disse Aar forskjellige Udmærkelser. Foruden at det Ord, han havde for at have Indflydelse hos Kronprinsen, bragte Gustav III af Sverige til (1787) at gjøre ham til Kommandør af Nordstjerneordenen, blev han (31. Juli 1790) i Anledning af Kronprinsens Formæling udnævnt til Gehejmerraad og fik rige Presenter, der blev overdraget ham Tilsyn med Kunst-kammeret, og han blev (30. Nov. 1792) «virkelig Ordenssekretær». Men han havde dog i flere Aar en stærk Følelse af, at Kronprinsens Tillid til ham var i Aftagende, og Livet ved Hoffet blev ham stedse mere trykkende. Endelig kom Slaget. Et halvt Aar efter sin sidste Udnævnelse faldt han i komplet Unaade. Efter at Kronprinsen først lejlighedsvis havde stiklet til hans Brevvexling med Guldberg, hvem han selv paa denne Tid næsten havde Afsky for, greb han med en paafaldende Iver nogle urimelige Sigtelser, der vare fremsatte imod B. for at være i Ledtog med en Slags Skandskriftforfatter, Kancelliraad Hans Holm, og en taabelig, halvlitterær Æventyrer, Porcellænshandler M. Brabrand (s. II, 580). Det var forgjæves, at B. søgte personlig at retfærdiggjøre sig over for Kronprinsen; denne svarede med isnende Kulde og afskedigede ham fra hans Stillinger 4. Juni 1793, utvivlsomt baade et vilkaarligt og højst uforstandigt Skridt. B. var en Mand med baade større Dygtighed og langt alvorligere aandelige Interesser end de, der senere dannede Frederik VI's personlige Omgivelser. Om end hans Oppositionsaand imod den daværende Styrelse var ensidig og for det meste uberettiget, var den paa ingen Maade traadt saaledes frem, at den gjorde hans Fald forsvarligt.

Efter at være faldet i Unaade flyttede B. til Herregaarden Sanderumgaard i Fyn. Da han 21. Maj 1785 havde ægtet Else Marie Hoppe, en Datter af Konferensraad H., en hæslig og saare lidet begavet, men rig Dame, satte den Formue, han derved vandt, ham i Stand til at leve som en meget velstaaende Godsejer. Han kom aldrig mere i nogen Statsstilling eller Hofcharge, og der gik en Række Aar hen, inden Frederik VI's Unaade tabte sig. Imidlertid gjorde han dog B. (1808) til Gehejmekonferensraad med Rang i 1. Klasse Nr. 10 (3 Aar senere med Rang i Nr. 8), 1817 fik B. Elefantordenen og 1824 Rang med Gehejmestatsministre. Ogsaa havde Kongen 1822 bevilget ham en aarlig Pension paa 2000 Rdl., da han, som ikke tidligere havde haft Pension, i de nærmest fore-

gaaende Aar havde lidt store Pengetab. Han døde 22. Jan. 1828. Da hans eneste Datter allerede var død i det for ham saa uheldige Aar 1793, efterlod han sig ingen Børn. Hans Enke døde 1835.

Hvad der mest har gjort B. hæderlig bekjendt, er den storartede Rundhaandethed, med hvilken han understøttede videnskabelige Udgiverforetagender og Rejser (jvfr. en Opregning deraf i Erslews Forf. Lex.). Han angav selv i en Skrivelse til Kongen 1822, at han siden 1800 havde brugt 41000 Rdl. paa den Maade. De interessante Samlinger af Breve og andre historiske Aktstykker, som han havde gjort, ere i den nyeste Tid komne Videnskaben til gode, i det han testamenterede dem til Sorø Akademi. Ogsaa har han efterladt sig vigtige Dagbogsoptegnelser.

Sorø Akademis Program 1878.

E. Holm.

Bülou, Ludvig Vilhelm, 1699—1785, Amtmand. Han var Søn af ndfr. nævnte Generalmajor Reimar Hans B. og blev født 11. Juli 1699; han blev Kammerjunker og Rejsestaldmester 1730, Kammerherre og Ritmester ved Garden til Hest 1737, Staldmester 1740, Amtmand over Koldinghus Amt 1746, Ridder af Danebrog 1750, Gehejmeraad 1760, Gehejmekonferensraad 1769, afskediget i Naade som Amtmand 1773. Han døde i Næstved 8. Nov. 1785, 86 Aar gammel. I Aaret 1737 ægtede han Elisabeth Hedevig v. Roepstorff, der samme Aar fik Ordenen de la fidélité, og som døde i Kolding 1758 i sit 60. Aar. Det følgende Aar giftede han sig med Charlotte Elisabeth Komtesse Haxthausen, Stiftsfrøken i Vallø (f. 1734 † 1761).

Birch, Geheimeraader. Adresseavisen 1785, Nr. 222.

P. Brock.

Bülou, Otto Christian Severin August, f. 1812, Officer, B. er født 4. April 1812 i Kjøbenhavn. Hans Fader var Kapitajn Frederik August Ulrik B. ved 2. jyske Infanteriregiment, Moderen Cathrine Marie f. Rasmussen, Datter af Sognepræst R. i Holbæk Amt. I sin Ungdom var B. med Faderen under Okkupationen i Frankrig og hjembragte der fra en stærk Lyst til den militære Stand. Efter at have gennemgaaet Landkadetakademiet udnævntes han til Sekondlieutenant i 1827 og ansattes ved 2. jyske Infanteriregiment, men blev Inspektionsofficer ved Landkadetkorpset, særlig for Stykjunkerklassen indtil dens Ophævelse 1830. I 1842 overgik B., som i 1836 var bleven Premierlieutenant, til 2. Infanteribataillon og kom i Marts 1848, i hvilket Aar han opnaaede

Kapitajnsgraden, til Armeens Overkommando. I denne Stilling deltog han i Kampen ved Bov, i Slaget ved Slesvig og som detacheret til Kommandoen paa Als, hvorved han en kort Tid var Stabschef, i Kampene ved Nybøl og Dybbøl, der bragte ham Ridderkorset. I det følgende Krigsjaar deltog han i Fægtningerne ved Adsbøl, Ullerup og Als Sund, hvorefter han vendte tilbage til Overkommandostaben og med denne deltog i Kampene ved Kolding og Gudsø samt i Slaget ved Fredericia. Udnevnt til Major, blev han i Efteraaret 1849 Chef for 5. Bataillon, hvormed han det næste Aar deltog i Slaget ved Isted, efter hvilket han erholdt Sølvkorset, medens han 1852 fik Oberstlieutenants Karakter. B. var om Efteraaret 1850 i Frederiksstad under det langvarige Bombardement efter det afslaaede Stormforsøg. Forfremmet til virkelig Oberstlieutenant i 1854 og til Oberst i 1862, blev han i Dec. 1863 Chef for 6. Brigade, hvormed han deltog i Forsvaret af Dybbøl, navnlig i Kampene 17. og 28. Marts, og senere i Als' Forsvar 29. Juni, ved hvilken Lejlighed han atter viste sig som den erfarne Krieger, saaledes at han benaadedes med Kommandørkorset af Danebrog af 1. Grad. Efter Krigen ansattes han som Kommandant i Fredericia, var i 1865 højstbefalende over Lejrstyrken ved Ravnstrup og blev i 1867 General og Chef for 2. jyske Brigade, i det dog Generalmajors Anciennitet allerede var reserveret ham i 1866. Som Brigadechef deltog han tvende Gange i Lejrsamlinger (1868 og 1877) og var Chef for Lejrdivisionen i 1875. I Anledning af sit 50 Aars Officersjubilæum 19. Dec. 1877 blev han benaadet med Storkorset af Danebrog. — B. har været tvende Gange gift, 1. (1849) med Cecilia Ottilia f. Falkenskjold, Datter af Major Anders Sehested F., 2. (1866) med Pauline Andrea f. Brønsted, Datter af Pastor Frederik Severin B. til Ødum og Hadbjærg.

Nationaltidende Nr. 4178.

P. N. Nieuwenhuis.

Bülou, Otto Frederik, 1718— , Officer, var en Søn af Georg Ludvig B. til Lützwow i Meklenborg og Metta Dorothea Buchwald. Han blev født 22. Nov. 1718 og opdraget paa Ridderakademiet i Lyneborg, inden han traadte ind i den sachsiske Hær. Senere gik han i fransk Krigstjeneste og var 1747 Oberstlieutenant ved det franske Regiment Løvendal. Efter at han var blevet Oberst traadte han ind i den danske Hær som Generalmajor 1760 og blev Chef for det bornholmske Regiment 1761. 1764 blev han Chef for Kronprinsens Regiment, men tog allerede samme Aar sin

Afsked og forlod Landet. Han rejste til Bingen ved Rhinen og døde ugift. *P. F. Rist.*

Bülow, Reimar Hans, o. 1660—1712, Officer. Han blev født i Meklenborg og var en Søn af Engelke B. og Dorothea v. Negen-danck. Efter Faderen arvede han Godset Wischendorf. Allerede 1683 blev han Kapitajn og Kompagnichef ved det Dragonregiment, som Valdemar Løvendal oprettede s. A., og gjorde Tjeneste ved dette i Norge og Holsten, til han 1694 blev Major i Garden til Fods. I Aaret 1700 blev han Generaladjutant hos Hertug Ferdinand af Würtemberg, der havde Kommandoen i Holsten under Stridighederne med Holsten-Gottorp. Aaret efter blev han Oberstlieutenant ved sit gamle Regiment, der nu kaldtes Livregiment Dragoner, men fulgte senere det Dragonregiment, der med de danske Hjælpetropper gik til Italien og Ungarn i kejserlig Tjeneste. 1708 vendte han imidlertid hjem som Oberst og Chef for dette, det saakaldte ungarske, Rytterregiment og udmærkede sig i høj Grad i Spidsen for det i det ulykkelige Slag ved Helsingborg 10. Marts 1710. Han blev s. A. Brigadér, kort efter at han atter var blevet Chef for Livregiment Dragoner. Han deltog senere i Krigen i Meklenborg og Pommern og kæmpede med stor Tapperhed ved Gadebusch 20. Dec. 1712, hvor han faldt dødelig saaret. Han blev begravet i Gadebusch Kirke. Han var gift med Sophie Elisabeth v. Bibow, Datter af Hardenack v. B. og Elisabeth Anna v. Wintersheim.

P. v. Bülow, Familienbuch der v. Bülow.

P. F. Rist.

Bülow, Thomas Christian Greve, 1651—1706, Officer, Broder til ovfr. nævnte Overhofmarskal Joachim Heinrich B., blev født 2. Sept. 1651. Han kom som Dreng til det danske Hof og blev 1664 Page hos Prins Jørgen, senere blev han Officer i Hæren og tog Del i den skaanske Krig. Allerede 1683 blev han Oberst og Hauptmand (o: Kompagnichef) i Drabantgarden. 1685 solgte han sine Godser i Meklenborg og giftede sig med Charlotte Elisabeth v. Uffeln († 23. Okt. 1687), en Datter af dansk Generalfelttøjmester Henrik v. U. Han afløste 1687 Generalmajor Bruin som Kommandant i den lille mislykkede Fæstning Christiansburg ved Jahde, som blev sløjft 1692. Medens han var her, benyttedes han i flere diplomatiske Sendelser i Anledning af Stridighederne med Holsten-Gottorp, Sachsen-Lauenborg og andre Smaastater. Han blev udnævnt til Brigadér i Rytteriet 1694, men Aaret efter tog han sin Afsked

af dansk Krigstjeneste og begav sig til sit Hjemland, Lyneborg, hvor han blev Oberhauptmann over Grevskabet Dannenberg og Gehejmeraad. Kort efter sin Ankomst til sit nye Hjem blev han 1696 gift med Magdalena Sylvia de St. Hermine, Baronesse af Laignac, en Datter af Baron Elias de St. H. og Magdalene Sylvie de Valois, Enkegrevinde af Olbreuse. B. blev i Aaret 1705 ophøjet til tysk Rigs greve og døde 4. Sept. 1706.

P. v. Bülow, Familienbuch der v. Bülow.

P. F. Rist.

Bynch, Josias Leopold, 1747—79, Forfatter, hører til den Række usle Skriblere, som i den Struenseeske Skrivefrihedsperiode skøde op og bredte sig som Paddehatte. Han var født i Kjøbenhavn og Søn af Skrædder Niels Hansen B. og Anne Cathrine Marie Lorentsdatter. 1766 blev han Student fra Roskilde Skole og laa som Student paa Regensen. Hans første litterære Debut var et Digt, «Sommeren» (1766). Men han var kun nogle og tyve Aar gammel, da han i 1770 og følgende Aar udsendte den ene Piece ynkeligere end den anden, snart i Vers og snart i Prosa, med Spot over Religion og Kirkevæsen. I Digtet, hvori Wessel anraaber Apollo om at sende sig en af Muserne, hedder det derfor: «Men send mig ikke en af disse Gadetøjter, som strax paa Pinde staar, naar en Josias fløjter» (Levins Udg. S. 246) Han indlod sig endog paa at udgive en «Homiletisk Journal» 1772 (dog kun 5 Numre), hvori han ugenert mønstrede de enkelte Præsters Personlighed og Prædike-maade umiddelbart efter at have overværet Kirketjenesten. Dette gav Anledning til Reskr. 24. Dec. 1772, der forbød offentlig Kritik af utrykte Prædikener. Da Suhm efter Struensees Fald skrev sit bekjendte «Brev til Kongen», skrev B. en Pamflet herimod, som han dog senere offentlig gjorde Afbigt for ved et aabent Brev til Suhm. Men da han i et paabegyndt Ugeblad, «Statsmanden», paa en plump Maade dadlede Regeringens Adfærd og ytrede Sympathi for Struensee, blev han sat 8 Dage paa Vand og Brød. Efter 1772 rejste han til St. Petersborg, kom tilbage til Kjøbenhavn 1776 og døde som Korporal i Næstved 1779.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd III.

A. Jantzen.

Bynch, Lorents, 1758—1829, Præst, sidstanførtes yngre Broder, men heldigvis ikke Aandsfrænde, var født i Kjøbenhavn Nytaarsdag 1758. Han blev Student fra Frederiksborg Skole 1776, tog 1780 filologisk Examen, 1783 theologisk Attestats og var derefter Alumn

paa Borchs Kollegium. Her skrev han sit Skjæmte-digt «Gravernes Lyksalighed», som blev udgivet under en i Studenterverdenen velbekjendt Haarskærer Schwindts Navn og med dennes villige Samtykke. Som poetisk Arbejde er det uden Betydning; men som Satire over Datidens Graveres Hovmod og velnærede Magelighed vakte det ved sin Fremkomst betydelig Opmærksomhed og gav Anledning til adskillige pudsige Stridigheder. Ældre end denne Satire er en anden, kaldet «Trappiaden», der skildrer et Slagsmaal mellem danske og norske Studenter paa Konsistoriums Trappe i B.s første Studenteraar (jfr. Rahbeks Erindringer I, 190). Dette «Heltedigt i 3 Sange» blev kun skrevet for en Vennekreds og er aldrig udgivet af B. selv, men kom dog i Trykken uden hans Vidende og Vilje 1795. Men paa den Tid var det glade Studentertiliv for længst forbi for ham. 1787 var han blevet Præst paa Anholt; paa denne kolde, stormende Ø forlod Musen ham, siger han selv. 3 Aar efter forflyttedes han til Tønning og Træden Menigheder i Aarhus Stift. Fra dette Embede maatte han søge Afsked 1828, da han pludselig var blevet blind. Han døde 8. April 1829 i Skanderborg. Til Tidsskriftet «Iris og Hebe» har han leveret en Beskrivelse af Anholt foruden adskillige Stykker af historisk-antikvarisk Indhold. Han var gift med Sophie Engerslev fra Borupgaard ved Skanderborg († 1846).

Erslew, Forf. Lex. Rohmanns Fortale til 2. Udg. af «Gravernes Lyksalighed», Odense 1831.

A. Jantzen.

Bützow, Henrik Christopher, 1693—1763, Præst, blev født 5. Marts 1693 i Kolding, hvor Faderen, Ole B., var Hospitalspræst; Moderen hed Margrethe Bertelsdatter. Han blev Student fra sin Fødebys Skole 1709; men da hans Fader var død Aaret i Forvejen, led han stor Nød i sine første Studenteraar, indtil Professor Lintrup tog sig af ham og skaffede ham Kommunitet og Regens, senere ogsaa Elers' Kollegium. 1715 tog han Attestats, fristede paa ny trange Tider og drog derfor til Norge, hvor han blev Huslærer hos Etatsraad Stockfleth. 1719 blev han Feltpræst, Aaret efter Sognepræst i Øls, Hørby og Døstrup i Viborg Stift, senere (1733) tillige Herredsprovst og indlagde sig som saadan stor Fortjeneste af Skolevæsenet. 1741 blev han 'Tychonius' Eftermand som Stiftsprovst i Viborg, men forskjellige personlige Forhold bevirkede, at han gjerne vilde forflyttes her fra. Han kom da 1747 i

samme Embedsstilling til Aalborg, hvor han i øvrigt ogsaa fandt mange Modstandere ved sit sære og plumpe Væsen. Uden Ansøgning, og uden at han i Forvejen havde faaet mindste Underretning, blev han 1754 beskikket til Professor S. Blochs Eftermand som Stiftsprovst i Kjøbenhavn; men Embedets forviklede Lønningsforhold (s. Art. S. Bloch) bragte ham megen Græmmelse. Da han tilmed slet ikke kunde vinde Indgang hos Menigheden, og hans Organ ved Sygdom var blevet saa svagt, at han almindelig gik under Navnet «den uhørlige Præst», beskikkedes der ham Medhjælpere saa vel i Provstegjeringen som i Præsteembedet. Han døde 9. Juli 1763. Foruden akademiske Disputatser og nogle Fredagsprædikener har han i Aalborg udgivet et kateketisk Skrift, nærmest for at modvirke Pontoppidans Forklaring, som han ikke yndede. For Resten betragtedes han som en lærd Mand med mange og grundige Kundskaber. Han var 2 Gange gift, 1. med Helle Helene f. Wegner, 2. med Cathrine Marie f. Elkjær, som overlevede ham.

Giessing, Jubel-Lærere II, 2, 126 ff. Nyerup, Lit. Lex. Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. IV, 337 ff. Danske Saml. IV, 79 f. *A. Jantzen.*

Bützow, Ole Nicolai, 1742—94, Matematiker og Astronom, en Søn af den foregaaendes andet Ægteskab, er født 7. Febr. 1742 i Viborg. Han blev Student 1756, theologisk Kandidat 1759 og derefter Alumnus paa Borchs Kollegium, i det han lagde sig efter Matematikken og assisterede ved Landmaalingen i Sjælland. 1768 blev han Lærer i Fortifikation ved Landkadetakademiet. Med Professor P. Horrebow rejste han til Nordlandene for at iagttage Venuspassagen 1769. 1772 blev han Professor i Matematik og Filosofi ved Odense Gymnasium; 1773 Magister. Derpaa berejste han i Sommeren 1774 Norge for at anstille astronomisk-geografiske Observationer i forskjellige Byer med Vardøhus som Udgangspunkt. Efter sin Hjemkomst beregnede han Almanakken for 1775, paa hvis Titelblad han betegner sig som «Prof. mathem. i Odense og i Vinteren 1774 Observator paa det kongelige Observatorio». Han ægtede 1778 Birgitte Cathrine v. Haven, en Datter af Professor Niels v. H. i Odense, og døde 1794. Naar undtages de ovenfor nævnte nyttige astronomiske Iagttagelser, var hans øvrige litterære Virksomhed indskrænket til 5 latinske Disputatser fra 1764—68, et Par Taler, udgivne i Odense, og nogle Oversættelser i et Par Tidsskrifter.

Indholdet af det hele staar i en temmelig løs Forbindelse med hans særlige Livsstilling som Mathematiker og Astronom.

Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I, 562 ff. Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex.

Schjellerup.

Bænkestok, se Benkestok.

Bärens, Johan Hendrich, 1761—1813, Jurist, blev født 26. Avg. 1761 i Kjøbenhavn. Faderen var Kammerraad, tysk Assignationsbogholder Johan Georg B., Moderen ndfr. nævnte Magdalene Margarethe f. Schäffer. B., der blev Student 1779 og juridisk Kandidat 1782, arbejdede allerede fra 1780 i det danske Kancelli og blev 1786 ansat som Fuldmægtig i Hof- og Stadsretten og 1788 udnævnt til Assessor i denne Ret. I Forbindelse dermed blev han 1792 Medlem af og 1799 Justitiarius i Fattigvæsenets Politiret. B. nærede stor Interesse for og Lyst til retsvidenskabeligt Arbejde, men har ikke stor Betydning som juridisk Forfatter, i det der, bortset fra nogle mindre Afhandlinger, kun skyldes ham en juridisk Formularbog (1793), der er udkommet i mange Oplag, Udgivelsen af en juridisk Lommebog for 1795, 96 og 97, Affattelsen af Registeret til Udgaven af 1797 af Christian V's Danske Lov og en med Anmærkninger forsynet tysk Oversættelse af Kofod Anchers Lensret (1788), der indledes med en Skildring af denne Forfatters Levned. B. havde i øvrigt besørget en Udgave af Christian V's Danske Lov, men hele Oplaget tilintetgjordes ved Ildebranden i Kjøbenhavn 1795, og ved Bombardementet 1807 mistede han Manuskripterne til flere Værker af retshistorisk Indhold tillige med sit Bibliothek, der bl. a. bestod af en Samling af over 40000 juridiske Disputatser.

Noget særlig betydningsfuldt eller fremragende vil man lige saa lidt finde i den Mængde Afhandlinger og Smaaskrifter om Æmner uden for Retsvidenskaben, der udgik fra B.s Pen, som bevægede sig livlig paa mange forskellige Omraader fra Undersøgelser om Fattigvæsen til Notitser for Musikliebhave, dansk Grammatik for indfødte, Biografier, Rejsebreve, Bedømmelser af Kunstgjenstande og Piecer af lægevidenskabeligt Indhold. I en Aarrække (1806—12) udgav han desuden Tidsskriftet «Penia», der behandlede Skole-, Industri-, Medicinal- og Fattigvæsen. B.s omfattende Skribentvirksomhed uden for det juridiske Omraade tilsigtede imidlertid heller ikke at berige den videnskabelige Litteratur, men havde nærmest den Hensigt at bidrage til Udbredelse af nyttige Kundskaber, vejlede om Tidens brændende Spørgsmaal og fremme

gavnige Foranstaltninger, medens han utrættelig og med store Ofre af Tid og Penge satte sin bedste Kraft ind paa en praktisk Virksomhed i flere Retninger ved Siden af sin Embedsgjerning. Navnlige har han udført et betydeligt og fortjenstligt Arbejde for Ordningen og Forbedringen af Kjøbenhavns Fattigvæsen og de dermed forbundne Institutioner. Allerede 1787 blev han ansat som Sekretær i den til Fattigvæsenets Ordning nedsatte Kommission, og 1799 blev han Medlem af Direktionen for Fattigvæsenet og havde i denne Egenskab en ikke ringe Del i Udarbejdelsen af den efter de daværende Forhold fortrinlige Plan for Kjøbenhavns Fattigvæsen af 1. Juli 1799. Som Medlem af mange af de under Fattigvæsenet hørende Kommissioner virkede B. med Ihærdighed for talrige Fremskridt. Saaledes tilkommer der ham Æren for væsentlige Forbedringer af Syge- og Lemmestuerne paa Almindeligt Hospital og for store Fremskridt i Tilstanden paa St. Hans Hospital, ligesom han sørgede for Opfostringshusets bedre Indretning. Med varm Interesse omfattede han Skolevæsenet, saa at han endog deltog personlig i Lærervirksomheden og udgav flere Skolebøger. Han oprettede et Bibliothek for Skolelærerne ved Fattigvæsenet, indførte Gymnastikundervisning i Fattigvæsenets Skoler, fremmede Undervisningen i Sang og virkede for Oprettelsen af Søndagsskoler. Som et smukt og for Mandens hele Færd karakteristisk Træk fortjener at nævnes, at da der for hans lange Arbejde som Sekretær i den til Fattigvæsenets Ordning nedsatte Kommission tilstodes ham et Honorar af 1000 Rdl., modtog den uformuende B. denne efter Datidens Forhold meget betydelige Sum kun paa den Betingelse, at den skulde tjene til Grundlæggelse af en Undervisningsanstalt for Pigebørn af Embedsmænd, og dels ved egne yderligere Bidrag, dels ved Henvendelser til andre tilvejebragte han dernæst de fornødne Midler til en saadan Anstalts Oprettelse. B. søgte paa mange Maader at ophjælpe Industri og Husflid og har bl. a. givet Stødet til Oprettelsen af Selskabet for indenlandsk Kunstflid. Hans Kjærlighed til de skønne Kunster, navnlig Musik, Tegning og Maling, som han i sin Ungdom havde dyrket, gav sig i hans modne Aar Udslag i Skrift og Handling. Han holdt saaledes i nogle Aar Forelæsninger over de skønne Kunster og optraadte i 1799 som Medstifter af et Selskab til Musikkens Udbredelse, efter hvis Ophør han i Slutningen af 1808 lagde Planen til et andet Selskab til Musikkens Udbredelse, der bl. a. skulde stræbe hen til at gjøre Musikken til et nationalt Anliggende, men som i øvrigt

ikke virkede længe. B. ægtede 13. Marts 1811 Madam Anna Cathrine Thonboe og døde 5. Juli 1813, kort efter at være bleven udnævnt til Etatsraad.

J. H. Bärens's Biographie, udg. af P. W. Heiberg, 1813. Nyerup, Lit. Lex. *Deuntzer.*

Bärens, Magdalene Margrethe, 1737—1808, Blomstermalerinde, var Datter af en kongelig Berider Joh. Herm. Schäffer og født i Kjøbenhavn 30 Sept. 1737. Hun nød en omhyggelig og mangesidig Uddannelse i det fædrene Hjem og lagde sig tidlig efter Tegning og Maling, vel ikke uden Paavirkning af Saly og Clio, som hørte til hendes Families Omgangskreds. Ogsaa den udmærkede Portrætmaler Vigilius Eriksen, Preisler og Weidenhaupt stode hendes Familie nær og yndede hende. Det var dog først mange Aar efter hendes Giftermaal (3. Juli 1761) med Kammerraad Joh. Georg Bärens, at hun, navnlig paavirket af Eriksen, for Alvor fremtraadte som Kunstnerinde, og 1779 blev hun af Kunstakademiet agreeret paa 2 Blomsterstykker i Gouache. Det følgende Aar blev hun Medlem af Akademiet og kongelig Blomstermalerinde. Hendes Billeder ere af en minutøs botanisk Nøjagtighed, varme og kraftige i Farvegivningen, men ikke lidet chargerede. Hun syede ogsaa med Silke Landskaber i Kobberstikmanér, som i sin Tid bleve meget beundrede, og havde i det hele højst forskjelligartede Interesser: hun anlagde Herbarier, forgyldte Glas, kogte Lak og Fernis osv., og alt, som der meldes, uden derfor at forsømme sit Hus, hvor den strængeste Økonomi var nødvendig. For at søge Afsætning for sine Arbejder, som man her hjemme vel beundrede, men ikke købte, drog hun med sin Mand i 1788 til England, med Forskud af 2000 Rdl. fra Fonden ad usus publicos — som for at sikre sig Tilbagebetalingen af hine 2000 Rdl. lagde sin Haand paa hendes Mands Ventepenge, 1000 Rdl. om Aaret, af hvilke hun og hendes Mand skulde leve --, men skjønt hendes Arbejder i England fandt den største Anerkjendelse hos kunstforstandige, lykkedes det hende dog kun at afsætte lidet eller intet der; hun kom i Gjæld og Nød og vendte fattigere tilbage til Danmark, end hun var draget bort. Gjentagne Gange søgte hun om Understøttelse, uden at opnaa nogen saadan; først efter sin Mands Død (1801) fik hun en ringe Pension. B. var af et lidet tiltalende Ydre, høj, mager, noget melankolsk, i sine sidste Dage meget gigtsvag. Hun døde 6. Juni 1808 og blev bisat i Frederiks tyske Kirkes Kapel.

Birch, Billedgallerie f. Fruentimmer I, 226 ff. Suhms Nye Saml. IV, 1, 31 ff. Weilbach, Konstnerlex. *F. J. Meier.*

Bærentzen, Emilius Ditlev, 1799—1868, Portrætmaler og Lithograf, er født i Kjøbenhavn 30. Okt. 1799; hans Fader, Christian B., var Fyrbøder i Kancelliet. 1813 kom han i Apothekerlære i Nykjøbing paa Sjælland, men et Par Aar efter til Christianssted paa St. Croix, hvor han fik Plads i et af Regeringskontorerne. Efter 5 Aars Ophold i Vestindien kom han tilbage til Kjøbenhavn og tog dansk-juridisk Examen ~~med Udmærkelse~~. Nu kastede han sig imidlertid over Kunsten, som han tidligere havde dyrket i sin Fritid. 1821 begyndte han at besøge Kunstakademiet, vandt 1826 dets lille Sølvmedaille og Aaret efter den store. Samtidig begyndte han at male Portrætter og blev en meget søgt og meget frugtbar Portrætmaler. 1835 blev han agreeret ved Kunstakademiet, men opnaaede ikke at blive Medlem. 1837 henvendte han sig med et paa Sten tegnet Portræt til Grosserer H. L. Danchell for at faa det trykt; Danchell bestyrede nemlig sin afdøde Svigerfader, Malermester S. Hambroes Voxdugsfabrik, i hvilken der brugtes flere Stentrykpresser til at lægge de farvede Tegninger paa Voxdugene med. Udfaldet blev tilfredsstillende, og denne Tilfældighed førte til, at B. og Danchell sammen oprettede et lithografisk Etablissement under Firmaet Em. Bærentzen & Komp. Danchell aftraadte i 1843 sin Andel til Grosserer Emil Winning, der 2 Aar efter ogsaa købte sin Svoger B.s Andel. Derfor ophørte det fortjenstfulde Firma Em. Bærentzen & Komp. imidlertid ikke, det vedblev under forskellige Indehavere (Chr. M. Tegner, Adolf Bull, J. P. Trap), til det i 1874 indlemmedes i det større Firma Hoffensberg, Jespersen & Fr. Trap. I sine sidste Aar led B. meget af legemlig Svaghed, men malede dog endnu i 1866 Gehejmeraad Bræstrups Portræt til Frimurerlogen i Helsingør. Han døde 14. Febr. 1868. 1829 ægtede han Frederikke Helene Winning (f. i Marts 1801 † 13. Sept. 1849), Datter af Proviantforvalter i Marinen Poul W. og Johanne Marie f. Lund.

Weilbach, *Konstnerlex.* Skand. Bogtr.-Tid. 1871, S. 187.

C. Nyrop.

Bærthelson, Hans Peter, 1814—82, Forsikringsdirektør. Han er født 28. Jan. 1814 i Svendborg, hvor hans Fader var Smeddemester; 1826 blev han ansat som Kontorist paa Svendborg Postkontor, 1830 som Skriver i det danske Kancelli, blev 1836 Elev paa Jonstrup Seminarium, hvorfra han 1837 dimitteredes; han vedblev derefter at arbejde i det danske Kancelli og siden i Justitsministeriet, hvor han 1852 blev Bogholder i Brandforsikringskontoret

og 1858 Kontorchef; 1865 blev han udnævnt til Justitsraad, og da Landbygningernes Brandforsikring i Henhold til Loven af 23. April 1870 fra 1. April 1872 blev udsondret fra Justitsministeriets Bestyrelse, var han paa Grund af sin Dygtighed og sit nøje Kjendskab til Forholdene selvskreven til som administrerende Direktør at tage Ledelsen af dette store Institut i sin Haand. Denne Stilling beklædte han indtil 4 Aar før sin Død, som indtraf 11. Nov. 1882. I Aaret 1861 havde han stiftet Brandforsikringsselskabet «Danmark», der hurtig voxede op til en betydelig Assuranceforening, og han var i flere Aar Direktør herfor. B. har forfattet flere Skrifter vedrørende Landbygningernes Brandforsikring og i 7 Bind udgivet Love og Resolutioner vedkommende denne. 16. Nov. 1850 ægtede han Ida Mathilde Sophie Jørs, Datter af Bagermester J. *P. Brock.*

Bøcher, Mathæus Bartholomæus, 1811—86, Søofficer, født 3. Jan. 1811, Søn af Vinhandler i Kjøbenhavn, Kapitajn Ulrik Bugge B. fra Norge (f. 1774 † 1822) og Anna Cathrine f. Lang († 1813). Han blev Sekondlieutenant 1828. Efter at have deltaget i en Del Togter som yngre Officer, deriblandt 2 til Vestindien, traadte B. 1838 over i Søopmaalingens Tjeneste, ved hvilken Virksomhed han forblev i 12 Aar. Allerede Aaret efter forfremmedes han til Premierlieutenant og udnævntes samtidig til Chef for Opmaalingsfartøjet, med hvilket han foretog talrige og omhyggelige hydrografiske Undersøgelser over næsten alle de danske Farvande. — I Krigen 1848—50 var B., som Aaret forinden dens Udbrud var avanceret til Kapitajnlieutenant, næstkommanderende paa Linjeskibet «Skjold», som dog ikke kom til at spille nogen særlig virksom Rolle. Senere var han i 4 Aar Krydstoldinspektør paa Østkysten, blev derefter Chef for Korvetten «Saga» paa Togt 1853—54 til Island, Amerika og Vestindien samt Aaret efter Chef for «Hekla». B., der 1853 var steget til Orlogskapitajn, fungerede dernæst en kort Tid som Generaladjutant og Jagtkapitajn, hvorefter han paa ny fra 1857—58 tog fat paa Søopmaalingen. 1859 blev B. ansat som Direktør for Marineministeriet, hvilken Stilling han beklædte indtil Begyndelsen af Krigsaaret 1864, da han overtog Posten som Chef for Orlogsværftet. Samtidig tillagdes der ham Kontreadmirals Karakter. 1870 fratraadte B. atter dette Embede, og 1876 udtraadte han af Marinens Tjeneste paa Grund af Alder; agtet for sin utrættelige Virksomhed i de yngre Aar og sin humane, elskværdige Karakter i de ældre døde han 8. Nov. 1886. — B. var

dekoreret med Danebrogsordenens Storkors. Han giftede sig 1836 med Emilie Sophie Frederikke Kornerup (f. 1. Jan. 1810 † 26. Febr. 1882). *C. With.*

Böckel, Martin, 1610—88, Kansler paa Gottorp. Født i Güstrow i Meklenborg 23. Juni 1610, Søn af en hertugelig Sekretær af samme Navn. Efter at have tilendebragt sine Universitetsstudier rejste han med Landgrev Frederik af Hessen i Frankrig, Holland og England og blev derefter 1637 Hofraad hos Grev Anton Günther af Delmenhorst. 1648 Syndikus i Lybek, i hvilken Egenskab han gik i flere diplomatiske Sendelser, saaledes strax til Kong Frederik III's Kroning. Efter derpaa i en Del Aar at have været i svensk Tjeneste i Tyskland, især som Kansler i Bremen, blev han 1680 Kansler hos Hertug Christian Albrecht af Gottorp, af hvem han dog 3 Aar efter sendtes til Femern som Amtmand. Kort efter tog han sin Afsked og døde som Privatmand i Lybek 2. Sept. 1688. Gift 1640 med Judith Christine Tanck, † 1680.

Møller, *Cimbria lit.* II, 67.

A. D. Jørgensen.

Böckmann, Frands, 1669—1741, Borger i Flensborg. B. var Søn af en Meklenborger, som havde nedsat sig i Flensborg, og født 10. Jan. 1669. Han var en velstaaende Kjøbmand og ejede et Sted, faa Huse nord for den danske Kirke; hans Forretning førtes under Firmaet: Bockmann & Behrens. Hans Navn blev især bekjendt ved de Tjenester, han gjorde Kongen og den danske Hær under Stenbocks Indfald i Begyndelsen af Aaret 1713, Tjenester, som maaske havde en ikke ringe Betydning for Begivenhedernes Udvikling i dette for Hertugdømmets Historie særlig kritiske Tidspunkt. Han har selv efterladt sig Optegnelser, som i Forening med andre samtidige Efterretninger gjøre det muligt i det enkelte at følge hans Virksomhed.

Allerede kort efter Slaget ved Gadebusch (20. Dec. 1712) udsendtes B. for at udspejde den svenske Hær under dens Fremrykning; han traf den i Schwartau ved Lybek, altsaa strax efter Nytaar, og kom forklædt som Herregaardstjener ind i Stenbocks Køkken med Gaver af Kjød og Fisk. Senere sendtes han af Raadet i Flensborg gjentagne Gange til Kongen i Fredericia for at udvirke de danske Troppers Forbliven i Byen, hvorefter Kongen, som havde fattet Tillid til ham, opfordrede ham til at udspejde Fjendens Fremrykning nord paa. Han red nu selv anden til Stapel-

holm og der fra alene over Ejderens Is ned i Ditmarsken, hvor han ved Nattetide stødte paa den svenske Hær; i Frederiksstad blev han 14. Jan. Vidne til de første svenske Soldaters Overgang over Ejderen. Stenbock udskrev nu en stor Kontribution af Flensborg, som var bleven forladt af de danske Tropper, og B. red da til Rensborg og der fra syd paa til Peter den stores Hovedkvarter for at faa et Hjelpekorps til Stadens Beskyttelse; da dette mislykkedes, førte han et dansk Korps paa 200 Ryttere over Mysunde ind i Angel (21. Jan.). Ogsaa dette vendte imidlertid om, efter at B. i et Sammenstød ved Klapholt havde fældet et Par svenske, men Rygtet om dets Fremrykning havde dog den Virkning, at det svenske Rytteri Dagen efter forlod Flensborg. Fortællingen herom lever endnu paa Stedet i sagnagtig Overdrivelse. Et Par Dage efter red B. atter med Livsfare syd paa for at faa Hjælp imod nye Udskrivninger; han blev da i Byen Slesvig Vidne til, at de gottorpske Ministre Gørtz og v. d. Nath lode deres Indbo flytte bort, hvoraf han med rette drog den Slutning, at de stode i Ledtog med Fjenden. Da Kongen derpaa kom til Flensborg og efter hans Raad tog over Ekernførde til Rensborg, hvor ogsaa Peter den store opholdt sig, bragte B. ham her 29. Jan. det Budskab, at Stenbock ikke var i Færd med at gaa tilbage over Ejderen, men i Forstaaelse med Gottorperne utvivlsomt vilde kaste sig ind i Tønning, dersom de allierede trængte paa; han tilbød med sit Hoved at indestaa for denne Opfattelses Rigtighed. — Da nogen Tid efter alt var gaaet, som B. havde forudsagt, udtalte Kongen ved sit Taffel i Husum: «En Borger i Flensborg har haft større Kjendskab til denne Krig her i Landet end alle vi andre til sammen». Senere hilste Grev Stenbock og andre svenske Officerer, der laa som Fanger i Flensborg, paa B. i hans Hus og udtalte deres Højagtelse for ham; af Kongen fik han en Æreskaarde, som nu opbevares i Oldnordisk Musæum. B. indtog til sin Død en hædret Stilling i sin Fødeby og valgtes gjentagne Gange til Fører for den borgerlige Hestgarde, som modtog Kongerne ved deres Besøg i Flensborg. Han døde 2. April 1741 og ligger begravet i Frue Kirkes sydlige Sidegang.

Zeitschrift der Gesellsch. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch. XVII og XVIII.
Illustr. Tidende Nr. 321.

A. D. Jørgensen.

Bødtcher, Ludvig Adolph, 1793—1874, Digter. L. B. er født i Kjøbenhavn 22. April 1793. Faderen, Søren B., var Inspektør

ved det lavrvikske Jærnmagasin, og Moderen, Conradine f. Qvist, var en Plejedatter af Grev Danneskjold-Laurwigen. Han gik i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og dimitteredes her fra 1812, hvorpaa han Aaret efter tog anden Examen. Han forlovede sig tidlig med Jomfru Pauline Paulsen, men mistede hende efter 3 Aars Forløb af Brystsyege, og skjønt han, som han selv har udtrykt sig i en fragmentarisk Avtobiografi, «skylder varmhjærtede Kvinder mange lykkelige Timer i sit Liv», havde dog Mindet om hans Ungdoms elskede bestandig en saadan Magt over ham, at han «aldrig mere tænkte alvorlig paa en lignende Forbindelse», men døde ugift. B. skrev som ganske ung Lejlighedssange og Smaadigte i Tidskrifter, han spillede Komædie i de den Gang florerende dramatiske Selskaber og lod sig endogsaa af sin varme Interesse for Theatret forlede til at skrive Recensioner over Skuespil i det af A. P. Liunge udgivne «Litteratur-, Kunst- og Theaterblad», men om nogen Embedsexamen blev der aldrig Tale: B. har altid nydt det samme dolce far niente som paa sine gamle Dage.

Ved Faderens Død i 1824 arvede han en lille Kapital, der var stor nok til at sikre ham en beskeden Uafhængighed og desuden satte ham i Stand til at realisere et længe næret Ønske: at rejse til Italien. Over München drog B. til Rom, og som Opholdet her kom til at udgjøre et langt Afsnit af hans Liv — han blev her 11 Aar —, saaledes har det ogsaa haft den største Betydning for hans Udvikling som Digter. Med den varmeste Sympathi og med et Blik for Detaillen, som i Regelen kun er forundt Kunstneren, saa han paa Italiens Natur og Folkeliv, men kun sjælden gav han Indtrykkene Form i Digtning paa selve Stedet; det var i Grunden først efter Hjemkomsten, til Dels endogsaa i hans sidste Aar, at Minderne formede sig til Digte, som imidlertid bestandig bære Præget af at være blevne til under Oplevelsens og Iagttagelsens umiddelbare Inspiration og derfor ogsaa, bedre end noget andet, vidne om, hvor stærke de Stemninger maa have været, der bevarede Duft og Farve saa længe. Han levede meget sammen med Kunstnere og kom i det varmeste Venskabsforhold til Thorvaldsen. Det er da ogsaa B., Danmark maaske kan takke for, at Thorvaldsens Værker efter Kunstnerens Død tilfaldt hans Fødeby og ikke tilegnedes af Bajern, hvorfra der lagdes stærkt an paa dem. B. vedblev nemlig at tale saa længe om, at Thorvaldsen absolut burde skjænke Fædrelandet sine Efterladenskaber og bringe Sagen i Orden paa lovformelig Maade, at denne til

sidst selv bad B. om at skrive Testamentet; men for at dette ikke paa Grund af en maaske ubetydelig Formfejl senere skulde kunne underkjendes af de italienske Avtoriteter, skrev B. i 1833 til Konferensraad Collin og fik gennem ham et af A. S. Ørsted forfattet Testamente tilsendt, hvilket Thorvaldsen derpaa underskrev. 1835 hentede den danske Fregat «Bellona» i Livorno en Del af Thorvaldsens Arbejder, og efter indhentet Tilladelse fulgte B. med Fregatten hjem til Danmark, som han siden ikke forlod. I en lang Aarrække beboede han det samme Par tarvelige Værelser i Sværtegade, og her døde han efter faa Dages Sygdom 1. Okt. 1874. Hans senere Liv indeholder ingen Begivenheder, der tilhøre Offentligheden eller blot afgive Mærkedage for en Biografi; den stærke Trang til Uafhængighed, som bl. a. bragte ham til at afslaa Thorvaldsens Anmodning om at overtage Posten som Inspektør ved Musæet, var nøje forbunden med en Sky for enhver offentlig Fremtræden, og B.s Yndlingsdeviser var sikkert nærmest det klassiske «bene vixit, qvi bene latuit». Imidlertid havde han en udstrakt Omgangskreds, og gamle og unge flokkedes endnu i hans allerseneste Dage om den alderstegne Digter, der som en anden Anakreon kunde tage Guitaren ned fra Væggen og synge en Sang med ungdommeligt Liv, og som lige til sin Død beholdt Digtningens Gave og sin sjældne Evne til at nyde det skønne i Tilværelsen med antik Livsglæde.

I 1856 samlede B. første Gang et Udvalg af sine Arbejder i et lille Bind — «Digte, ældre og nyere» —, hvis bekjendte Indledningsvers næsten gjøre Publikum en Undskyldning for Samlingens Fremkomst. Der er Digtere, hvis spredte Smaating tage sig ganske tiltalende ud, men hvis Produktion, naar den møder samlet op, gjør et tarveligt Indtryk; der er andre, hvis egentlige Værd først gaar op for det større Publikum, naar de samle det spredte, og til dem hører B. Hans Digte regnes nu af enhver, der har Kjærlighed til dansk Litteratur, blandt dennes skønneste Frembringelser, og man søger atter og atter hen til dem som til en kjær og vel kjendt Billedskat. Store Syner aabner han ikke for en: oftest er det kun en Situation eller et Sceneri, snart fra hans romerske Dage, snart fra Hjemmet, og kun sjælden former Digtet sig til en Fortælling, hvori de skiftende Billeder dog ere Hovedsagen. B. frembyder for saa vidt en Lighed med Aarestrup, som begge have deres Styrke i at tegne et Billede, fremstille en Situation, men medens Aarestrups Digte nærmest minde om en genial

Kunstners Blyantstegninger, hvor en enkelt Gjenstand i det løse Udkast staar mere udført og er givet i stærke Farver, saa at den uvilkaarlig trænger sig frem, ere B.s Digte helt igjennem fine Akvareller, mesterlig udførte i alle Enkeltheder og med diskret Kolorit. I det hele taget har B., som allerede tidligere antydet, en ualmindelig Kjærlighed til Detaillen, man kan næsten sige en Forkjærlighed for det smaa, og han ser med samme Glæde over Skjønheden en Solstraale bryde sig i Draaben som i Verdenshavet. Lidenskab eller overhovedet stærke Følelser er hans Digtning fremmed for. *Har* han selv personlig kjendt hertil, da har han altid ventet med at producere, til Gjæringen er endt, og han har kunnet skjænke sin ædle Vin i fint slebne Glas uden nogen Sinde at øse saa dybt, at Bundfaldet er kommet med. Og hermed staar det da sikkert ogsaa i nær Sammenhæng, at hans seneste Digte, fremkomne i en Alder, hvor den digteriske Inspiration ellers som oftest taber sig, vidne om den samme Skjønhedssans og Livsglæde som hans tidligste: hans «Blomsterliv» er svundet mildt og fredelig og har ikke haft Perioder, da Flammen blussede saa højt op, at det i Livets Aften skortede Lampen paa Olje.

A. Schumacher, Ludv. Bødcher, 1875. Arentzen, Danske Digtere i det 19. Aarh. S. 134 f. For Romantik og Historie VII, 108. E. Bøgh, Dit og Dat for 1874. P. Hansen, Nord. Digtere i vort Aarh., 2. Udg., S. 325. G. Brandes, Danske Digtere, 1877, S. 104 ff. Nær og Fjærn 1878, Nr. 305—6. P. Hansen, Illustr. dansk Litteraturhist. II, 585 ff. *Sophus Bauditz.*

Böðvarsson, Thórarinn, f. 1825, Præst. Han fødtes 3. Maj 1825 i Gufudalur i Bardastrandar Syssel paa Island, hvor Faderen, Böðvar Thorvaldsson, var Præst; Moderen hed Thóra Björnsdatter. Dimitteredes 1847 efter 2 Aars Undervisning i Latinskolen og tog dernæst 1849 Afgangsexamen fra Præsteseminariet i Reykjavík. Efter at have virket som Hjælpepræst hos sin Fader (da paa Melstaður) udnævntes Th. B. 1854 til Præst i Vatnsfjörður i Ísafjarðar Syssel, hvorfra han 1868 forflyttedes til Gardar paa Álptanes kort fra Reykjavík. I sin hele Embedstid har Th. B. vist levende Interesse for offentlige Anliggender og med Iver deltaget i alt, hvad der kunde fremme Almenvellet. Paa Altinget har han uafbrudt haft Sæde siden 1862, først som Repræsentant for Ísafjarðar Syssel, senere for Gullbringu og Kjósar Sysler. I Tinget har han, i Mod-sætning til de fleste andre folkevalgte Repræsentanter, søgt ikke at drive Tvisten om de storpolitiske Spørgsmaal paa Spidsen og er saaledes kommen til at indtage et forholdsvis konservativt Stand-

punkt. Han hører her til de mere fremtrædende Medlemmer og har taget virksom Del i de fleste betydeligere Sagers Behandling. Desuden har der været ham overdraget forskjellige kommunale og andre offentlige Tillidshverv. Siden 1872 er han Herredsprovst. I Vatnsfjörður maatte Th. B. som Avtodidakt under en fleraarig Vakance i Distriktslægeembedet med sin præstelige Stilling forbinde en Læges Virksomhed; om beslægtede Interesser vidner ogsaa en omtrent samtidig Afhandling af ham om hygiejniske Reformer m. v., der kjendtes værdig til en offentlig udsat Præmie. Af Folkeoplysningen har Th. B. gjort sig fortjent ved Udgivelsen af en — med P. Hjorts «Danske Børneven» som Forbillede udarbejdet — meget benyttet islandsk Læsebog til Brug ved Almueundervisningen saa vel som ved Oprettelsen af en Realskole i den til Sognet Gardar hørende Handelsplads Hafnartjörður. *Kr. Kaalund.*

Bøggild, Bernhard, f. 1858, Konsulent i Mejeribrug. Han er født 1. Marts 1858 i Vammen Præstegaard ved Viborg; Forældrene ere Sognepræst Balthasar Christoffer B. og Charlotte f. Hoffmann. I 1877 blev B. Student fra Aarhus Skole, i 1878 tog han Philosophicum og 1882 polyteknisk Examen i anvendt Naturvidenskab. Efter Professor Segelckes Opfordring studerede han derefter i et Par Aar Mælkeridriften theoretisk og praktisk baade i Ind- og Udlandet, hvortil han fik Landhusholdningsselskabets Understøttelse, og i 1886 blev han ansat som Selskabets Konsulent i Mejeribrug. Paa forskjellige Maader: ved Foredrag i Landboforeninger og paa Udstillinger, ved Artikler i Landbrugspressen osv., stræber han at varetage den danske Mælkeridrifts Interesser, særlig har han søgt at lede den i de sidste Aar saa stærkt fremtrædende Andelsmælkeribevegelse i en heldig Retning og har i 1887 herom udgivet et lille Skrift, «Andelsmælkerier». Paa Landhusholdningsselskabets Foranstaltning har B. berejst de forskjellige evropæiske Mælkerilande og under gjentagne Besøg i England varetaget det danske Smørs Interesse der. *H. Hertel.*

Bøgh, Carl Henrik, f. 1827, Maler. Han er Broder til ndfr. nævnte Erik B. og fødtes 3. Sept. 1827 i Kjøbenhavn. I Barndommen vejledet dels af Faderen, dels af Tegnslæreren paa Herlufsholm, kom han i sit 18. Aar i Malerlære i Næstved og blev Svend 1849. Efter at have været Soldat i Krigen i 1850 begyndte han at besøge Kunstakademiet i Kjøbenhavn og lagde sig efter Dyr-

maleriet. Han udstillede første Gang 1854 og fik 1857 den Neuhausenske Præmie for «En Pranger med Heste». I 1860—61 var han udenlands med Akademiets Rejseunderstøttelse og opholdt sig mest i Paris, i det han var den første danske Maler, som fulgte det af Svenskerne anviste Spor, at søge sin Uddannelse der. I 1863 ægtede han Anne Cathrine Sophie Henriette Møller, Datter af Herredsfoged Niels M. og Elisa f. Gertner. I 1870 købte den kgl. Malerisamling «En Malkeplads» og i 1875 «En Rensdyrhjord drives til Malkepladsen». I 1873 fik han Titel af Professor. Han har gjort ikke faa Rejser i Norge og Sverige, og foruden det nævnte større Billede vidne en Mængde andre om hans Studier derfra.

S. Müller, Nyere dansk Malerkunst S. 55 f.

Ph. Weilbach.

Nicolai
 Bøgh, Erik, f. 1822, Forfatter. Denne navnlig som Visedigter, dramatisk Forfatter og Feuilletonist bekjendte Skribent, Broder til ovenomtalte Dyr-maler, Professor Carl B., blev født i Kjøbenhavn 17. Jan. 1822; hans Forældre vare Skolelærer Hans Henrik B. og Marie Dorothea f. Møller. Som Barn tilbragte han det meste af sin Tid hos sin Morfader, Havnefoged Erik Møller, efter hvem han var opkaldt, og blev paa Grund af sin usædvanlig tidlige Udvikling, sit hurtige Nemme og sin sikre Hukommelse Kjælebarn i det velhavende Hus. Bedsteforældrenes Død gjorde imidlertid en brat Ende paa denne Herlighed, og i en Alder af 7 Aar kom B. tilbage til sine Forældre, der sade i smaa Kaar med en stadig voxende Børneflokk. Overanstængelse og sangvinske Forhaabninger om et lettere og rigeligere Udkomme bevægede Faderen til at tage Afsked fra Skolen og prøve sin Lykke i andre Livsstillinger, men upraktisk til det yderste og uden Energi opnaaede han trods sine udmærkede Anbefalinger, gode Kundskaber og mangesidige Talenter kun at arbejde sig dybere og dybere ind i Fattigdom og Selvopgivelse, saa at Sønnen alt i den tidlige Barnealder kom til at gjøre Bekjendtskab med Livets mørke Sider. Faderen nødtes til at vende tilbage til Lærergjerningen og fik et ganske lille Kald i Karrebækstorp, senere et noget større i Sneslev ved Fuglebjærg. Her ude paa Landet voxede B. nu op uden al planmæssig Undervisning; Faderen gav ham den Vejledning, han ønskede, men paatvang ham aldrig nogen Belæring, og Skolegang kjendte han kun for saa vidt, som han maatte gaa sin Fader til Haande ved den daglige Undervisning. Sin Fritid tilbragte B. næsten uafbrudt

med at læse, hvad der tilfældigvis faldt ham i Hænde, eller hvad han kunde skaffe sig til Laans: Lejebibliotheksromaner, Digterværker, historiske og naturhistoriske Bøger, og hvad han læste, bevarede han i en stærk Hukommelse, saa at han, da han blev udskreven af Skolen, kunde f. Ex. hele det nye Testamente og Salmebogen udenad, ikke at tale om Skolebøgerne, hvis Indhold han havde tilegnet sig ved at høre de andre Børn i deres Lektier. Da Stedets Provst kort efter holdt Skolevisitats og havde prøvet B. i de forskjellige Fag, tilbød han ham en Plads i sit Hus, saa snart Konfirmationen var tilendebragt.

Næppe 15 Aar gammel skiltes B. saaledes fra Hjemmet for i Fremtiden selv at styre sin Gang gennem Livet. Hos Provsten var han et Par Aar og gjorde Tjeneste som Kontorist, Informator, Gartner, Tiendetæller, Forsanger i Kirken og, hvad der ellers kunde forefalde; for at kunne gennemgaa Lektier med sin Elev læste han hver Aften et Pensum Latin med sin Principal, og paa egen Haand gav han sig i Lag med de exegetiske, kirkehistoriske og pædagogiske Værker, der fandtes i Præstegaardens Bogsamling.

1839 kom B. paa Jonstrup Seminarium; Faderens Skolepatron betalte for det første Aars Ophold, og for det næste gjordes der Regning paa en Friplads, men skjønt Opflyttelsesexamen gav et udmærket Resultat, glippede dog denne Forventning. «Fripladserne vare bestemte for de flittige, og B. havde man aldrig set med en Bog i Haanden», hed det. Han benægtede ikke denne Kjendsgjerning, men forklarede den fyldestgjørende ved at oplyse, at han paa Grund af sin Fattigdom ikke havde ejet en eneste af de mange Lærebøger, og at hans sikre Erindring af Foredragene ogsaa gjorde ham deres Besiddelse undværlig. Efter Ansøgning fik han Tilladelse til med 14 Dages Forberedelse at tage en ny Examen sammen med den Klasse, der havde et Aars Undervisning forud; Prøven havde et lige saa godt Udfald som den foregaaende, og ved Hjælp af et Laan sattes B. i Stand til at betale for det resterende Aar, efter hvis Udløb han (1841) blev dimitteret som «meget duelig til at forestaa et Skolekald». I lidt over halvandet Aar var han derefter Huslærer for en Forpagters 4 Børn med fri Station og 60 Rdl. i aarlig Løn. Ved Nytaarstid 1843 fik han Kald som Skolelærer og Kirkesanger i Fuglebjerg, men det meget vanskelige Embedsforhold over for hans nærmeste foresatte, en Præst af udpræget pietistisk Retning, fyldte ham med et trykkende Mismod, som Bekjendtskabet med Weltschmerz-Litteraturen forøgede, og som

efter 7 Fjerdingaars Forløb omsider førte til Beslutningen om at opgive Kald og Skolegjerning og søge ind paa helt andre Baner.

Allerede i sin Huslærertid havde B. begyndt at skrive Vers (Fortællingen «Kongen og Narren» er fra de Dage), og under Opholdet i Fuglebjerg kastede han sig med fortvivlet Iver over digterisk Produktion og fik den fra Haanden med forbavsende Lethed. En næsten utrolig Mængde Poesier af forskjellig Art var Frugten af dette Fritidsarbejde. Et romantisk Epos med «Frithiofs Saga» som Forbillede, bygget over et Sagn fra Krain, en Novelle, hvis Hovedmotiv gjenfindes i Morten Strøms Historie i «Jonas Tværmoses Ærgrelser», og af hvis mange indstrøede Smaadigte 5 ere optrykte i B.s samlede Digte, udgjorde i Forbindelse med en Legion af andre lyriske Poesier en Manuskriptbunke saa stor, som han aldrig senere med hele sin Tid til Raadighed har kunnet frembringe i saa kort en Frist. Tungsind og sønderreven Stemning prægede alle disse tidlige Ungdomsarbejder, hvis Grundtone er anslaaet i Chr. Winthers samtidige «Digtninger» (1843). En Gang vovede B. sig til at læse Novellen op for en ældre Dame, til hvis Smag og Oprigtighed han havde en fuldt berettiget og ubegrænset Tillid, og han fik af hende Bekræftelse paa den Dom, som Ingemann en Gang tidligere, uden at kjende Forfatteren, havde udtalt om nogle af hans Smaadigte: at Versene syntes at røbe en afgjort Digterbegavelse — men, tilføjede hun: «Indholdet af det hele viser, at De har set og oplevet for lidt til at have tilstrækkeligt Stof, og, hvad der er det værste, De har ikke endnu fundet Dem selv. Digtene ere kun en smuk Efterklang af, hvad De har læst.» Han gik hjem, gennemlæste Bunken, fandt, at det hele var Digtning paa anden Haand, forloren «Liebesnoth und Welt-schmerz», og da han kort efter rejste ud i Verden for at opsøge og samle sig selv, brændte han først hele Stadsen.

Tidlig havde Theatret udøvet den samme Tiltrækningskraft paa B., som saa mange unge Mennesker bukke under for. Endnu var han kun lige i Begyndelsen af Tyverne, og efter at han fuldstændig havde opgivet Haabet om at blive Digter, gav han sig nu til at drømme om at blive Skuespiller, naturligvis ved det kgl. Theater. Han havde adskillige Betingelser for, at det kunde lykkes, men indsaa tillige, at han manglede den frie og ugenerte Optræden, som Scenen fordrer, og for efterhaanden og i al Stilhed at erhverve sig den tog han Engagement ved et dansk Selskab, der i Sept. 1844 rejste til Sverige, hvor det skulde give Forestillinger i

den kommende Sæson. I disse Omgivelser tilbragte B. Vinteren under højst æventyrlige Forhold og gjorde et saa grundigt Bekjendtskab med Vrangen af Kulisserne og Kunstens Vanskeligheder, at han hurtig opgav alle Illusioner ogsaa i denne Retning. Da Foraaret kom, og Kassen var tom, splittedes Selskabet ad; en rig Handelsmand tilbød B. en særdeles fordelagtig Plads paa sit Kontor, og i sin Modløshed var han lige ved at modtage den, da der uventet aabnede sig en helt ny Udsigt for ham. For at skaffe Rejsepenge til en gammel Skuespillerinde, som Selskabet havde ladet i Stikken i den lille By, hvor det opløstes, havde B. tegnet nogle Blyantsportrætter, og skjønt han aldrig havde faaet Undervisning i Brugen af Blyanten, vare de lykkedes saa godt, at han fik Anmodning om at portrættere adskillige af Byens Indbyggere og derved skabte sig et foreløbigt Udkomme, samtidig med at han i Løbet af 3—4 Aar kom til at føre et behageligt, minderigt og lærerigt Rejseliv i Sverige og Norge. I Efteraaret 1848 var han naaet til Christiania, men her havde imidlertid Daguerreotypien gjort saa store Fremskridt, at hans Tegninger ikke længer kunde optage Konkurrencen. Derimod fik han, ved paa Theatret at se et Par grundig mislykkede lokale Vaudeviller, Mod til et Forsøg paa at yde noget bedre i denne Retning, og i Løbet af Sæsonen skrev han 4 Sangspil, der alle bleve antagne og opførte med større eller mindre Held.

I Sept. 1849 vendte B. tilbage til Kjøbenhavn, og ligesom han tidligere havde haft Ansættelse ved et Christiania-Blad, fik han nu ogsaa strax Engagement ved et kjøbenhavnsk. Samme Vinter debuterede han som dramatisk Forfatter paa Kasino med 2 Stykker («Nytaarsnat 1850» og «Ægtemandens Repræsentant»), og efter Sæsonens Slutning rejste han tilbage til Norge for at ægte sin forlovede, Andrea Schøyen, Datter af Kapitajn Aslak S. til Schøyengaard.

I Foraaret 1855, efter at B. med stadigt Held havde bragt 15 større og mindre, dels originale, dels frit bearbejdede Stykker paa Scenen, blev den ved Kammerraad Langes Fratræden ledigblevne Post som artistisk Direktør ved Kasinos Theater ham tilbudt og overdragen, og omtrent samtidig hermed fik han Statsunderstøttelse til en Rejse til Wien og Paris for at gjøre sig bekjendt med de derværende Folketheatre. I 5 Aar styrede B. Kasino-theatret under meget vanskelige Forhold, i det han som artistisk Direktør stod midt imellem en fuldstændig usagkyndig økonomisk

Bestyrelse», der skulde kontrollere og votere enhver Udgift, og et Theaterpersonale, hvis uundværligste Medlemmer gjorde de mest hensynsløse Fordringer over for det dem ligegyldige Aktieselskab. Samtidig med at B. besørgede Indstuderingen og Udstyrelsen af Stykker, maatte han, for at holde Repertoiret inden for de Grænser, han ansaa for passende for et Folketheater, selv levere nogle og tredive nye Stykker; denne forcerede Anstrængelse var nær ved at overstige hans Kræfter, og da det i Foraaret 1860 kom til et Brud med Aktieselskabet, der vilde gjøre Indgreb i hans Eneret til at bestemme Personalets Sammensætning, søgte han om Fritagelse for den resterende Kontrakttid og fratraadte efter Udløbet af den Sæson, der havde haft den af de politiske Forhold fremkaldte stormende Succes med «Grevinden og hendes Søkendebarn» at opvise.

Efter en Rekreatjonsrejse den følgende Sommer overtog B. 1. Okt. 1860 Redaktionen af den Aaret forud stiftede «Folkets Avis», som den Gang var et lille Blad, der endnu ikke betalte sig, men som i Løbet af 4 Aar blev arbejdet op til et Abonnenttal af 18500, det største, der endnu var naaet i Danmark. Det var i Krigsaaret 1864, hvoraf B. tilbragte Vinteren i Felten som Korrespondent, at dette Kulminationspunkt blev naaet; senere, da private Formuesforhold bleve Skyld i, at Udgifterne ikke vilde eller kunde anvende den fornødne Del af Bladets Indtægter til at holde det oppe i den tiltagende Konkurrence, aftog Abonnementet stadig, indtil Bladet efter 17 Aars Forløb ved Arv var gaaet over til en Ejer, der ved at sælge det til et anonymt Konsortium foranledigede B.s Fratræden. 1. April 1877 indtraadte han i Redaktionen af «Dagens Nyheder», hvorfra han først tog Afsked ved sit 25 Aars Journalistjubilæum 1885. 25 Aargange «Udvalgte Feuilletoner (Dit og Dat)» samt for Begyndelsens Vedkommende «Jonas Tværmoses Ærgrelser» (1875) ere de varigere Frugter af dette journalistiske Forfatterskab. Sidstnævnte Bog er udkommen i 3 Oplag; af B.s øvrige Skrifter nævnes her 2 Bind «Forelæsninger», henholdsvis i 5 og 2 Udgaver, 2 Bind «Udvalgte Fortællinger» (1876), «Mester Oles Prædiken» (1877) i 12 Oplag, «En liden Hverdagspostille» (1877) i 3 Oplag, «Halvandet Hundrede Viser» (1881), 4 Oplag, «Dramatiske Arbejder» i 7 Bind (1858—71), udsolgt, hvorefter en ny Udgave i 3 Bind er fremkommen. I alt har B. for Privattheatrene skrevet 110, dels originale («Huldrebakken», «Fastelavnsgildet», «Kalifen paa Æventyr» o. fl.), dels mere eller mindre selvstændig

tilrettelagte dramatiske Arbejder, blandt hvilke som de mest bekendte kunne nævnes: «Et enfoldigt Pigebarn», «Den graa Paletot», «Hr. Grylle og hans Viser», «En lille Datter», «Tre for en», «Et Uhyre», «Redaktionssekretæren». For det kgl. Theater har han oversat og omarbejdet Texten til Mozarts «Cosi fan tutte».

Det er et stort og flittigt Forfatterskab, B. kan se tilbage paa, dobbelt flittigt, fordi han, til Trods for eller maaske snarere paa Grund af sin formelle Fuldendthed, er en langsom Arbejder. I Versekunsten er han en Mester, hvis Sprog, selv i de vanskeligste metriske Bygninger, følger den naturlige Gang og altid har den logiske Accent paa samme Punkt, hvor den musikalske ligger. I hans Aandsretning har Forstandsmæssigheden Overvægten; han er derfor mere Satiriker end Humorist, mere moraliserende og persiflerende end varmende og vækkende, en skarp og ihærdig Polemiker; i Sammenhæng hermed er et ved hyppige Antitheser yderligere tydeliggjørende didaktisk Element fremtrædende i hans Prosa-stil. En sund naturlig Sans, der af Frygt for at lade sig hilde af det irrationelle maaske stundum drager sin Horisontlinje for trangt, præger hans kritiske og øvrige ræsonnerende Forfatterskab, i hvilket mangan en træffende Dom, mangan en rammende Ytring er nedlagt.

I 1872 fik B. det Anckerske Legat og benyttede det til en Rejse i Italien. 1881 udnævntes han til Censor ved det kgl. Theater efter Molbechs Bortgang. Paa Finansloven 1889—90 bevilgedes der ham 1000 Kr. i fast aarlig Understøttelse.

Erslew, Forf. Lex. P. Hansen, Illustr. dansk Litteraturhist. Winkel Horn, Dansk Litteraturhist. Borchsenius, Fra Fyrreerne, 1. Række. Ny Illustr. Tidn. 1868, Nr. 28 og 30. *P. Hansen.*

Bøgh, Georg Julius, f. 1821, Gartner. Han fødtes 13. Dec. 1821 i Herfølge, hvor Faderen, ndfr. nævnte Matth. Fred. Georg B., var Sognepræst og Amtsprovst. Efter dennes en halv Snes Aar senere indtraadte Død flyttede Moderen til Kjøbenhavn, Georg sattes i Efterslægtsselskabets Skole, kom der fra til Havebruget og tog efter 6 Aars Læretid som Elev ved Sorø, Frederiksberg og Rosenborg Haver Gartnerexamen i 1843. Til videre Uddannelse arbejdede han derpaa i Hamborg i Booths Handelsgartneri samt hos en Mr. Stear og virkede saa i 3 Aar som Bestyrer af et Handelsgartneri i Wien, hvorfra et Anfald af Leversyge tvang ham til at vende hjem. I 1849 blev han Gartner paa Palsgaard, hvor han gjorde sig bemærket ved sin dygtige Ordning af Haven, der

anlagdes fra ny af. I 1854 erhvervede han lidt over 8 Tdr. Land af Horsens Sundmark, grundede der et Handelsgartneri og ægtede 24. Juli 1855 Henriette Amalia Diederich. Jorden dyrkedes med Køkkenurter og Frugttræer, der indrettedes Planteskoler, og dreves en lille Frøhandel; men Hovederhvervet havde i Begyndelsen dog ved talrige Anlæg af Haver og Læplantninger for Landboerne, hvilket især blev lønnende, efterhaanden som de dertil medgaaende Træer og Buske kunde leveres fra B.s egne Planteskoler, hvorfra desuden sælges meget til andre. Omsætningen med Frø voxede stærkt, især med Kløver-, Græs- og Rodfrugtfø til Agerbruget, da et meget kritisk Udvalg og særdeles omhyggelig Rensning af de udleverede Varer skaffede disse et fortjent Ry. Efter en Række mindre Forsøg med selv at avle Frø udviklede B. heri en omfattende Virksomhed, i hvilken vigtige Retning han blev den vistnok mest fremragende Banebryder her i Landet og af adskillige Sorter frembringer et bedre Produkt, end man plejer at faa ude fra. Alt dette foranledigede gjentagne betydelige Udvidelser af Etablissementet ved Forøgelse af Jordtilliggendet og Opførelse af flere Bygninger, saa at de Bøghske Foretagender alt længe have været meget omfattende, have øvet en kjendelig heldig Indflydelse i en vid Kreds og nyde fortjent Anerkjendelse. Ved Foredrag paa Landbomøder o. lign. samt ved forskjellige trykte Meddelelser har B. gjort Rede for mange af sine Forsøg og Erfaringer. En i 1865 offentliggjort Afhandling om «Frugttrædyrkning i Jylland» samt en senere om «Rodfrugtdyrkning» (2. Udg., 1884), bør bemærkes. En ved et Fald i 1866 paadrægen Knæskade, der ofte har fængslet ham til Lejet, har vanskeliggjort ham hans Virksomhed; men hans klare Hoved og livlige Daadskraft have dog sat ham i Stand til ogsaa at overvinde de deraf fremstaaede Hindringer. Talrige af Landets yngre Havedyrkere have draget stor Nytte af at arbejde under B.s Vejledning.

T. Rothe.

Bøgh, Matthias Frederik Georg, 1762—1831, orthografisk Forfatter. Han fødtes 25. Nov. 1762 i Kjærteminde, hvor hans Fader, ndfr. nævnte Provst Niels Seidelin B., var Præst. Hans Moder var Mette Cathrine f. Birch. 1783 blev han Student fra Odense Skole og tog 1792 en særlig god theologisk Embedsexamen, efter at han i Mellemtiden bl. a. havde været Huslærer for P. E. Müller, hvem han dimitterede til Universitetet. Han tilbragte derpaa nogle Aar som Informator ved Landkadetakademiet, blev

1797 Sognepræst i Præstø, 1807 tillige Amtsprovst i Præstø Amt, og kaldtes endelig 1810 til Sognepræst for Herfølge og Sædder, i hvilket Embede han døde 17. Okt. 1831. — Hans Interesser drejede sig for en meget væsentlig Del om det danske Sprogs Orthografi. Han fremsatte saaledes i «Minerva» 1805 et «Forslag til en Lovkommission for det danske Sprogs Retskrivning» og udgav senere en «Almindelig dansk orthografisk Undersøgelse» (1807), hvis almindelige Principper han praktisk anvendte i den udførlige «Dansk Retskrivningslære, foredraget som selvstændig videnskabelig Lære» (1822), en Bog, der vel ikke er uden Skarpsindighed, men som dog kun har haft en ringe Indflydelse.

Erslew, Forf. Lex.

M. Lorenzen.

Bøgh, Matthias Frederik Georg, 1836—82, Forfatter. Fred. B., født 4. Nov. 1836 i Skamstrup Præstegaard, er Søn af Provst Nicolai Seidelin B. (den foregaaendes Søn) og Charlotte f. Dons (Datter af Poul D.). Da han var 9 Aar gammel, kom han imidlertid til Kjøbenhavn i Huset hos Onkelen, den senere bekjendte Præst ved Garnisonskirke N. G. Blædel (II, 450), der var gift med en Søster til hans Moder, og sattes i Skole i «Efterslægten», men dimitteredes privat ved Nytaarstid 1857. Til Embedsstudium valgte han Juraen og blev ogsaa juridisk Kandidat 1866, men hans Interesser knyttede sig udelukkende til Litteratur, Kunst, Theater og Musik, og i de første Studenteraar havde han været et ivrig producerende og meget paaskjønnet Medlem af en mindre, nærmest æsthetisk Klub — blandt hvis andre Medlemmer kunne nævnes Digteren Vilhelm Bergsøe, Frederik Algreen-Ussing, J. F. Scavenius (f. T. Kultusminister) og Carl Drebolt (nu Kontorchef) —, ligesom han allerede 1861 havde udgivet «Valkyrien, et nordisk Digt i 20 Sange», der som en sjælden smuk og delvis original Efterklang af den Oehlenschlägerske Poesi vakte fortjent Opmærksomhed og udkom i 2. Oplag. Fra 1868 var han fast Medarbejder af «Berlingske Tidende», hvori han navnlig skrev Anmeldelser af Litteratur og Kunst, og lod desuden, oftest anonymt, i forskjellige Tidskrifter trykke en Del Digte og Kunstnerkarakteristikker. Alt syntes at spaa ham en smuk litterær Virksomhed, da nødte i 1872 en haabløs Sygdom ham til at opgive ethvert stadigt Arbejde, og fra nu af lige til sin Død, 31. Jan. 1882, kunde han kun i Ny og Næ, naar Smerterne tillode det, diktere et Digt eller en mindre Fortælling. Sin tunge Skæbne bar han mandig og gudhengivent, og

han bevarede til det sidste sin livlige Aand, sine mange Interesser og en varm Taknemmelighed for al den Kjærlighed, der vistest ham — først og fremmest af hans trofaste, opofrende Hustru, Elisa f. Plum (Datter af Præst i Taarnby paa Amager Niels Munk P.), hvem han havde ægtet 1870. Hun har sat sin afdøde Mand et smukt Minde ved den om en ualmindelig fin Forstaaelse vidnende Bog «Frederik Bøgh, en Levnedsskildring», som hun udgav 1887 samtidig med et Bind af hans «Efterladte Arbejder».

Sophus Bauditz.

Bøgh, Nicolaj Seidelin, f. 1843, Forfatter. Han er Broder til den foregaaende og født samme Sted som han 12. Maj 1843. Dimitteredes 1866 fra Borgerdydskolen i Kjøbenhavn og tog Aaret efter Philosophicum. 1871 ansat som Lærer ved Flaadens Underofficersskole. Ægtede 1876 Anna Regitze Theodora Henriette Lundgren, Datter af Urmager G. T. L. i Malmø. — Sammen med nuværende Sceneinstruktør ved det kgl. Theater William Bloch (se II, 416) har han skrevet en Del dramatiske Arbejder. Ogsaa et Par Digtsamlinger har han udgivet («Digte», 1880, og «De nygiftes Sange», 1883), men størst Virksomhed har B. udfoldet som Forfatter til en Række Biografier og Karakteristikker, der fortrinsvis behandle danske litterære og kunstneriske Notabiliteter fra det 19. Aarhundrede, og som vidne, ikke blot om stor Omhu for at samle et fyldigt Materiale, men ogsaa om en Sympathi hos Forfatteren over for de behandlede Personligheder, der præger hele hans Fremstilling af deres Liv og Virksomhed («Signe Læssøe, f. Abrahamson», 1877, «Erindringer af og om J. A. Jerichau», 1884, «Elisabeth Jerichau-Baumann», 1886, o. fl.).

Sophus Bauditz.

Bøgh, Niels Seidelin, 1717—78, Præst, blev født i Trige Præstegaard ved Aarhus 17. Avg. 1717 af Forældrene Provst Christopher B. og Christine f. Seidelin. Sin Skoleundervisning fik han paa Tysk hos den bekjendte Præst P. Wøldike i Sommersted, der holdt en stor Skole i sit Hjem. Der fra dimitteredes han 1735 til Universitetet, og 1738 tog han Attestats. Som theologisk Kandidat udgav han (1742) en stor, original Salmesamling, «Den sjungende Theologus», hvor Salmerne ere systematisk ordnede til de 2 første Trosartikler, men Salmer til 3. Artikel mangle. 1743 blev han Skibspræst og var med Danneskjolds Eskadre i Algier 1746. «Den algierske Freds Historie» paa Vers blev beskrevet efter Hjemkomsten. 1747 beskikkedes han til Sognepræst i Kjærteminde,

blev Herredsprovst 1761 og døde 23. Avg. 1778. Nogle Aar før sin Død paatænkte han et Ugeskrift, hvori Religionslærdommene skulde afhandles i Vers, og han havde «over hundrede Ark» skrevne, men «hverken Penge eller Tid til Udgivelsen». Der udkom da et Brudstykke, «Poeten eller et poetisk Skrift, som handler om de højeste og vigtigste Sandheder i den kristelige Religion» (1774); men Poesien, skjønt der baade er danske og latinske Vers, findes kun paa Titelbladet. I det han allegoriserer over Menneskehedens ældste Historie, mener han, at aldrig nogen har været af samme Tanke som han ved denne «hel sælsomme Forklaringsmaade». B. var 2 Gange gift og havde en talrig Børneflokk. Hans første Hustru var en Bryggerdatter fra Kjøbenhavn, Cæcilie Marie f. Bentsen († 1756). Som Enke efterlod han Mette Cathrine f. Birch († 1796), Datter af Proprietær B. paa Klarskov.

Nyerup, Lit. Lex. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. III, 26 f. Stamtavle af Lengnick.

A. Jantzen.

Bøhme, Johan Just, 1660—1709, Læge, var født 7. Sept. 1660 i Osterode i Hertugdømmet Grubenhagen, hvor hans Fader, Just B., var Apotheker. Efter 1678 at være dimitteret fra Gymnasiet i Brunsvig studerede han Medicin i Leipzig og Jena og blev kun ved Pest hindret i at fortsætte sine Studier udenlands; han praktiserede da en Tid i Brunsvig, hvorfra han kom til Nykjøbing paa Falster. 1684 tog han i Kjøbenhavn Doktorgraden; hans Disputats er det eneste Skrift, han har udgivet. B. blev Livlæge hos Enkedronning Sophie Amalie og senere Provinsialmedikus paa Laaland og Falster. Ved sit Ægteskab med Apotheker Christoffer Hartmanns Enke, Magdalene Sibylle Heerfort, fik han Apotheket i Nykjøbing, som han med kgl. Bevilling drev, indtil han 1699 afstod det. S. A. antog Frederik IV og Enkedronning Charlotte Amalie ham som Livlæge. B. døde 13. April 1709. Efter sin Hustrus Død ægtede han Gjørvel Cathrine Portuan, Datter af en rig Kjøbmand og Tolder, Hans P., i Nakskov.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II. Universitetsprogram af C. Bornemann ved hans Promotion.

G. L. Wad.

Bøhndel, Conrad Christian August, —1847, Maler og Lithograf. B. maa antages født i Tiden 1775—80 i Sønderjylland og kom som ungt Menneske til Kjøbenhavn for at uddannes til Kunstner ved Akademiet der. Efter at have vundet den store

Sølvmedaille i 1799 foretog han med kgl. Understøttelse en Udenlandsrejse, der varede fra 1806 til 1810, da han ved Hjemkomsten foreviste en Del i 1811 udstillede Arbejder. Uagtet Akademiet savnede Korrekthed i Tegningen og Harmoni i Farven, erkjendte det dog saa meget godt i hans Billeder, at han agreeredes i 1812 og Aaret efter blev Medlem paa Bygmester C. F. Hansens og Grev Schimmelmanss Portrætter. Han synes nu at have levet i Slesvig By, hvor han bl. a. udførte 37 lithograferede Blade efter Brüggemanns Altertavle, udgivne 1828—34 med en paa Tysk oversat Text af N. Høyen, et for den Tid respektabelt Arbejde. For øvrigt havde han et i sin Tid anset Navn som Portrætmaler. I 1843 udstillede Geskel Salomon som et af sine første Arbejder hans Portræt, men da denne ogsaa var født Sønderjyde, har B. ikke haft nødvendig at være i Kjøbenhavn paa den Tid. Han var gift med en Enke efter en vis Duhn, Anna Maria f. Kruck, og døde i Slesvig By 18. Dec. 1847.

Weilbach, *Konstnerlex.*

Ph. Weilbach.

Bølle (Bølge), **Birgitte**, o. 1532—95, var Datter af nedenævnte Erik B. og altsaa Halvsøster til den berømte Tyge Brahes Fader Otte Brahe. Efter Faderens Død arvede hun Orebygaard, men var da for længst gift med Christoffer Gjõe til Gunderslevholm og Avnsbjærg, efter hvem hun blev Enke 23. April 1584. Efter Sagnet gjorde Samtiden sig lystig over det overmodige Hus, som Ægteparret førte paa Orebygaard, og en samtidig Slægtetog kalder ogsaa Fru B. B. «de Brahers gale Moster», men adskillige Vidnesbyrd tale dog til hendes Fordel. Hun, der som Enke opbyggede Orebygaard af ny, har saaledes 1581 funderet et betydeligt Hospital i Sæxkjøbing; et ualmindelig stort Antal Indbydelser o. desl. til hende fra Standsfæller og andre er opbevaret til vore Dage. Hvis dette ikke skyldes tilfældige Omstændigheder, kunde man ogsaa i dem se en Hyldest til hendes personlige gode Egenskaber — eller til den barnløse Frues store Rigdom.

Danske Herregaarde V: Orebygaard.

Thiset.

Bølle, **Eiler Eriksen**, —1534, Rigsraad, til Nakkebølle, var Søn af Erik Madsen B. og Anne Sivertsdatter (Blaa), blev o. 1503 gift med Anne Bild, Jomfru hos Dronning Christine, og var 1507—10 Lensmand paa Dronningens Livsejegods Tranekjær. Han blev Rigsraad ved Regeringsforandringen 1523, men forekommer

for øvrigt sjælden. 1531, da Christian II ventedes, har han i Forening med de øvrige fynske Rigsraader i et Brev til Frederik I givet en stærkt farvet Skildring af Almuens oprørske Stemning og de Foranstaltninger, der paatænkte til Øens Forsvar. Formodentlig allerede da gammel og svagelig, forekommer han slet ikke i de følgende store Herredage og Rigsraadsmøder. Baade efter Gravskriften i Aastrup Kirke i Fyn og i hans Dattersøn Eiler Brockenhuus' Kalenderoptegnelser sættes hans Død til 1. Jan. 1534. Huitfeldt lader ham derimod 1534 i Juli Maaned blive ført som Fange fra Nakkebølle til Svendborg, hvor han nødtvungen maatte anerkjende Christian II. Om dette beror paa en Forvexling med hans Svigersøn Claus Eriksen Ravensberg, der fik Nakkebølle med ^{Susanne} ~~Børthe~~ Bølle (senere gift med Jacob Brockenhuus), eller om Dagsangivelsen paa Gravstenen er urigtig, kan næppe afgjøres.

Danske Mag. 3. R. III, 236 ff. Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 517 ff.

A. Heise.

Bølle, Eiler Madsen, —1501, Biskop, Søn af Mads Andersen B. og Susanne Rantzau, var Ærkedegn i Aarhus Kapitel, da han efter Biskop Jens Iversen (Langes) Død (1482) af Kapitlet blev valgt til Biskop; senere indviet (formodentlig af Ærkebiskop Jens Brostrup 1483). Han havde mange Stridigheder med Aarhus By, og 1489 førtes en Sag mellem ham og Kong Hans «om Trætte og Dele, som dennem imellem haver været af lang Tid, om Manddrab, Plofred, Vold, Hærværk, Tingfred og desligeste, om den Mand, som slagen blev ved sin Plov imod vor naadige Herres (Kongens) Beskjærmelsebrev». Selvfølgelig havde Biskoppen ikke personlig gjort alt dette, men dog hans Folk; der kunde altsaa med Føje spørges, om det ikke var sket med hans Vidende og Vilje. I disse Sager finde vi Forklaring af, hvad den skibbyske Krønnike ytrer om denne Biskop: «Fordi han var kommen paa Kant baade med Kongen og Folket, og fordi han ikke besad nogen Klogskab, blev han efter faa Aars Forløb (1491) nødt til at nedlægge Bispeembedet og overdrage det til Niels Clausen, Kannik i Roskilde». Han forbeholdt sig dog for Livstid det Aarhus Bispestol tilhørende Slot Silkeborg med Tilliggende. Her tilbragte han vistnok sine sidste Dage. Han døde 13. (ell. 16.) April 1501 og ligger begravet i Aarhus Domkirke, hvor han senere mindedes, fordi han der havde indstiftet en vis Gudstjeneste, der skulde

foregaa hver Torsdag («instituit antiphoniam Melchizedech in honorem corporis Christi omni feria quinta decantari»).

Script. Rer. Dan. VII, 210. 213 f. Danske Mag. 4. R. II, 207 ff. Hübertz, Aktst. vedk. Aarhus I. Rørdam, Hist. Kildeskr. I, 19 f. *H. F. Rørdam.*

Bølle, Erik, o. 1495—1562, Rigsraad, Søn af nedennævnte Mads B., var 1523 en af de Adelsmænd, til hvem Kong Christian II havde betroet Kjøbenhavns Forsvar, men efter Byens Overgivelse sluttede han sig til Kong Frederiks Parti, og Aaret efter er han blandt de Adelsmænd, som forpligte sig til at modarbejde Lutheranismen. Omtr. 1527—28 tilgiftede han sig med Hr. Tyge Brahes Enke, Sophie Jørgensdatter Rud, ikke blot Hovedgaarden Elved, men ogsaa Isholt Len i Halland, som hun havde i Pant af Kronen. Aaret efter blev han, der her skjuler sig under Navnet Erik Vaagen (Vove, Slægtvaabenet var 4 Bølger), med mange flere tilsagt at følge Kongen udenrigs, men af den Kongerejse blev der intet. Derimod blev han under Grevefejden ligesom Faderen ført i tysk Fangenskab paa Grev Christoffers Foranledning, og begge maatte de efter Hjemkomsten udstede Troskabsreverser til Kong Christian III og forpligte sig til ikke at virke for Gjenindførelse af det i Mellemtiden afskaffede Bisperegimente. Efter Faderens Død 1539 arvede E. B. Tersløse og Orebygaard og fik ogsaa Faderens Len Tureby, Spanager og Egby, paa hvilke han 1505 med sine Forældre havde faaet Livsbrev af Roskilde Biskop, men som dog bleve ham fratagne 1556, samt Nagelsti Birk paa Laaland, som han beholdt til sin Død. 1540 blev han derefter Rigsraad, men spillede ikke mere nogen fremtrædende Rolle, ja synes endog før sin Død at have nedlagt sin Værdighed som Rigsraad. Fru Sophie Rud døde 1. Marts 1555, i hvilken Anledning Peder Palladius dedicerede til ham sin Oversættelse af Melanchtons Traktat om de dødes Opstandelse; han maatte da forlade Elved, som tilfaldt hans Stifbørn. 31. Avg. 1561 giftede han sig med Margrethe Axelsdatter Urup, der senere ægtede Jacob Sparre. E. B. havde kun 2 Døtre af sit første Ægteskab og var sidste Mand af sin Slægt. Han døde 1562 paa Tersløse, i hvis Sognekirke han ligger begravet.

Vedel Simonsen, Elvedgaard I, 77 ff.

Thiset.

Bølle, Mads Eriksen, —1539, Rigsraad, Broder til ovennævnte Eiler Eriksen B., arvede Orebygaard efter sin Moder og blev 1505 af sin Slægtning Biskop Johan Jepsen (Ravensberg) i

Roskilde for sin, sin Hustrus og sin Søn Eriks Livstid forlenet med Tureby, Spanager og Egby, der hørte til Bispegodset, samt fra 1507—15 tillige med St. Agnetes Kloster i Roskilde. Allerede i Kong Hans' Tid optagen i Rigsraadet blev han kort efter Christian II's Tronbestigelse Ridder. 1523 deltog han i Kjøbenhavns Belejring paa Frederik I's Side. Da Christian II 1531 ventedes, var han blandt de Rigsraader, der førte Befalingen i Kjøbenhavn, og udvirkede tillige med flere andre Rigsraader paa samme Tid, at Frue Kirke atter gaves tilbage til Katholikerne. Han maa saaledes anses for at høre til Rigsraadets katholsksindede Flertal, om han end paa Herredagen 1533 efter Frederik I's Død ikke synes at have deltaget i de mest yderliggaaende katholske Skridt. Under Grevefejden maatte han ligesom de øvrige østdanske Raader slutte sig til Grev Christoffer, men blev alligevel i Jan. 1535 tillige med sin Søn Erik og en Del andre Adelsmænd ført som Fange til Kjøbenhavn. Senere stævnedes han Sækkjøbing Borgere, fordi de havde røvet hans Gods, formodentlig paa Orebygaard. I Kjøbenhavn holdtes han i Varetægt, indtil han i Begyndelsen af 1536 tillige med de øvrige Adelsmænd sendtes som Fange til Meklenborg. Først efter Kjøbenhavns Overgivelse løslodes han her fra, men overleveredes til Christian III's Varetægt, hvis Naade han først gjenvandt ved en Revers af 28. Okt. s. A. Af sær kongelig Naade beholdt han sine Forleninger, men gjenoptoges ikke i Rigsraadet. Han døde 1539. Gift med (Dorthe) Clausdatter Daa fra Ravnstrup; Fader til ovenstaaende Rigsraad Erik B. og en Datter, Dorthe, gift med Rigsraad Knud Rud til Vedby.

Danske Herregaarde V: Orebygaard. Hist. Tidsskr. 4. R. III. Annaler f. nord. Oldk. og Hist. 1853, S. 86 ff. A. Heise.

Bølle, Søren, —1742—, gjendøbersk Sværmer. Han var rimeligvis Broder til en Skomager Simon Jensen B. i Nicolai Sogn i Kjøbenhavn, som i 1740 satte de kirkelige Myndigheder i Bevægelse, fordi han ikke vilde lade sine Børn døbe. Fra sin Ungdom af havde Søren B. været bestemt til Præst; men da han først var bleven Student (1734 fra Aarhus i en Alder af 20 Aar), fandt han sig selv uskikket til at lære andre, og «for at efterfølge sin Herre i Nedrighed og Ringhed vilde han som Bonde fortjene sit Brød». Han gik til Norge for der at udføre sin Plan, men da han ikke havde Lykke med sig, besluttede han at rejse til England. Medens han paa Bragnæs ved Drammen ventede paa Skibslejlighed, kom

der imidlertid daglig mange til den religiøst bevægede unge Mand for at søge Oplysning i deres Salighedssag, og lidt efter lidt fik S. B. da Lyst til at fuldende sine theologiske Studier. Han rejste tilbage til Kjøbenhavn og underkastede sig theologisk Examen; og efter at have aflagt en Ed, ved hvilken han ikke bandt sig til de symbolske Bøger, men kun lovede Renhed i Lære og Liv, vendte han tilbage til Drammen. Oprindeligt havde han delt den lutherske Kirkeafdelings Opfattelse af Daaben, men under sit Studium af Skriften var han kommen til det Resultat, at «den Daab, om hvilken Skriften talte, var en anden end den kirkelige», og at Barnedaaben var forkastelig. En Søndag i Marts 1742 gjendøbte han og en halv Snes af hans Tilhængere hverandre i Dramsfjorden, og hans Parti fik da eller noget senere Navnet *Zioniter*.

S. B. og hans Venner bleve ikke staaende ved Forkastelsen af Statskirkens Daab; efterhaanden brøde de helt med den statskirkelige Ordning. Da B. holdt Bryllup med en Pige af sin Sekt, fandt der ingen kirkelig Vielse Sted, og en Zionit, der døde, blev under Sang og Bøn begravet hemmelig om Natten i en Have. B.s Tilhængere lode deres Skjæg voxer, og om Livet eller om Armen bare de et rødt Baand, paa hvilket der var indsyet Navnet Zion og «et mystisk Tal». Saa snart de begyndte at vække Opsigt, satte Øvrigheden sig i Bevægelse, og i Slutningen af 1742 bleve B. og en anden Hovedmand for Sekten satte i Christiania Tugthus. Zioniterne vedbleve imidlertid at gribe om sig, og derfor besluttede Regeringen at sende B. og nogle andre fængslede Zioniter til Altona. Inden Aaret 1743 var til Ende, lykkedes det dog B. og hans medforviste at komme tilbage til Norge, men da Søen blev aaben, maatte de igjen afsted til Altona. Efter 1744 taber B.s Spor sig, men i enkelte af Norges Bygder kunde man endnu i Hauges Dage træffe svage Spor af den zionitiske Bevægelse, som i Tidens Løb havde ladet Uviljen mod Barnedaaben falde, medens de fastholdt den flittige Læsning i Bibelen og de strænge Domme over Statskirkens Skrøbeligheder.

For Lit. og Kritik III, 342 ff. L. Daae, Nogle nye Bidrag til den norske Kirkes Hist., Drammen 1860, S. 1 ff. Helveg, Den danske Kirkes Hist. eft. Reform., 2. Udg., II, 88. *Fr. Nielsen.*

Børresen, Christian Ludvig, 1799—1867, Præst, Søn af Tellef B. (f. 1753 † 1834) og Frederikke Juliane f. Gørlt, er født 25. Jan. 1799 paa Ovrø, hvor Faderen var Præst. Han blev

Student 1819, Kandidat 1825 og det følgende Aar Kapellan pro persona hos Faderen paa Ovrø. 1828 blev han Sognepræst i Pedersker paa Bornholm og ægtede Bolette Sophie Gad (f. 1803), en Datter af Thehandler og Skibsreder Svend G. i Kjøbenhavn. 1834 blev han Sognepræst for Næsby og Tyvelse paa Sjælland, og her indgav han 1840 tillige med Mag. Ingerslev og F. Frølund en Petition til Stænderne om en særskilt Overbestyrelse for hele Skolevæsenet, saa at en Samarbejden mellem de højere og lavere Skoler kunde blive mulig, hvilken gav Anledning til en Forhandling om en fælles Overbestyrelse for Kirke og Skole. Det næste Aar vandt han det norske Videnskabernes Selskabs mindre Guldmedaille for en Afhandling om Almenoplysningens Indflydelse paa Moralitet og Velvære i Almindelighed. Fra 1836 udgav han «Den danske Bondeven», som han fortsatte indtil 1854, efter at han 1846 var forflyttet til Kyndby og K~~ær~~strup, ligeledes i Sjælland. Bladet understøttedes af Landhusholdningsselskabet, men da det stillede sig paa Grundejerforeningens Standpunkt og bekæmpede baade Bondevennerne og de national-liberale, blev han haardt angrebet i «Fædrelandet» 1852. Bladet synes dog i det hele at have været vel redigeret; det indeholdt en passende blandet Læsning for Menigmand. 1854 forflyttedes han til Kjøbelev paa Laaland, hvor han døde 20. Sept. 1867. Han har desuden skrevet en stor Mængde Skole- og Børnebøger og mange Afhandlinger om Skolevæsenet, i hvilke han med Varme ivrede for, at Hjemmets Kræfter skulde kaldes til Hjælp og Moderens Undervisning forberede Skolens; ligeledes har han deltaget i Polemikken mod Grundtvigianerne.

Erslew, Forf. Lex.

L. Koch.

Børresen, Hans Peter, f. 1825, Missionær. B. er født 29. Nov. 1825 paa Christianshavn. Hans Fader var en Skibstømrer (eller Skibsbygger) af norsk Slægt og hed Magnus B.; han døde, da Sønnen var 8 Aar. Moderen, Inger Marie f. Hilden (f. 1792 † 1867), var en stræbsom og alvorlig Kone, der søgte at opdrage sine Børn til Orden og Tarvelighed. Fra Fattigskolen kom B. i Smeddelære; ved egne Anstrængelser lykkedes det ham imidlertid at skaffe sig Undervisning i Regning og Tegning. Allerede tidlig var den Tanke opstaaet hos ham en Gang at kunne forkynde Guds Ord for Hedningerne. I 1852 drog han til Berlin og fik godt Arbejde paa en Lokomotivfabrik. Under de fremmede Omgivelser voxede hans aandelige Liv; han lærte at bøje sine Knæ

i Ydmyghed og tillige at stole fuldt ud paa Evangeliets Forjættelser. Et Bekjendtskab, han gjorde med en Fabrikant Hempel, blev af afgjørende Betydning for ham: i H.s Datter traf han nemlig sin tilkommende Hustru. Caroline Vilhelmine Ernestine Hempel er født 22. Marts 1832; fra sin Barndom af var hun dybt greben af Evangeliet, og ved sin Konfirmation havde hun hos sig selv aflagt det Løfte at ville gaa ud til Hedningerne for at fortælle dem om Frelseren. Da hun og B. mødtes, følte de sig strax tiltrukne af hinanden; i 1855, da hans Stilling var bleven god, bleve de gifte. I Aarenes Løb modnedes den Tanke hos dem, som de begge havde næret i deres Ungdom, og i Begyndelsen af 1863 toge de den Beslutning at vie Liv og Kræfter til Arbejdet for Hedningerne.

Kort forinden havde de gjort Bekjendtskab med en ung Nordmand, Lars Skrefsrud (f. 1840 i Gudbrandsdalen), der havde bestemt sig til den samme Livsgjerning og modtog Uddannelse til den i Berlin. I Efteraaret 1863 afrejste han til Indien; i Nov. 1864 fulgte B. og hans Hustru efter. I nogen Tid arbejdede de under det Gossnerske Selskab i Kolmissionens Tjeneste; senere søgte de Forbindelse med det danske Missionselskab. Da dette afviste deres Andragende herom, besluttede de sig til at arbejde paa egen Haand og valgte da at virke mellem *Santhalerne*, en uciviliseret og hidtil forkuet Stamme, der hører til Indiens ældste Befolkning og er vidt forskjellig fra Hinduerne. Santhallandet, der ligger c. 30 danske Mil n. ø. for Kalkutta, har en betydelig Udstrækning og et Par Millioner Indbyggere. B. og Skrefsrud begyndte deres Gjerning her i 1867 under meget vanskelige Forhold; de manglede baade Arbejdskraft og Penge; i Begyndelsen maatte de bo i en Hytte af Grene. Hertil kom, at Sproget er overordentlig svært, og at Folket var meget mistroisk; stundum vilde man end ikke sælge dem Fødemidler. Det gik derfor kun smaat i Begyndelsen; men B.s praktiske Erfaring, Skrefsruds Sprogtalent og begges Kjærlighed til Opgaven overvandt alle Hindringer. I Begyndelsen af 1869 var den første Station («Ebenezer») grundlagt, og paa samme Tid bleve de 3 første Santhaler døbt. Høvdingerne, som først gjorde heftig Modstand, bleve lidt efter lidt vundne, og allerede i 1871 vedtoges der en Beslutning om Religionsfrihed, saa at hedenske og kristne Santhaler i social Henseende stilledes lige. En stor Støtte for Evangeliets Udbredelse var den forstandige Omhu, hvormed Missionærene forstode at hæve Santhalfolket baade

i moralsk og borgerlig Henseende; paa samme Tid som det lykkedes dem at modarbejde Usædeligheden og Drikfældigheden, vare de tillige saa heldige ved Regeringens Hjælp at forbedre Ejendomsforholdene og at hindre de Udsugelser, for hvilke Santhalerne hidtil havde været udsatte fra Hinduernes Side. Ved stadige Rejser omkring i Indien indsamlede B. de nødvendige Penge midler; men da Kravene stadig voxede, besluttede han sig til et Forsøg paa at skaffe Missionen faste Støttepunkter i Hjemmet og foretog derfor 1876—77 en Rejse til Evropa, paa hvilken han besøgte Danmark og Norge, England og Skotland. Han mødte baade Modstand og Lunkenhed, men vandt ogsaa Sagen mange og varme Venner ved sin paa en Gang jævne og kraftige Personlighed. Af stor Betydning var det, at han søgte og fik Tilladelse til at modtage den danske Kirkes Ordination, der meddeltes ham af Biskop Martensen 21. Nov. 1877. Senere have Skrefsrud og Fru B. besøgt Evropa (1881—83), og Santhalmissionen bliver nu i Danmark og Norge omfattet med stor Kjærlighed af hele Menigheden, ligesom den ogsaa har vakt Interesse i Sverige og i betydeligt Omfang bliver støttet fra Storbritannien. I 1882 blev Skrefsrud ordineret af Biskop Essendrop i Christiania. I selve Santhallandet er der nu (1886) 13 faste Stationer, og desuden er der i Landskabet Assam grundlagt en Koloni af kristne Santhaler. Foruden 3 europæiske Missionærer deltage 5 indfødte Præster, 8 Kateketer og 57 rejsende Ældste i Arbejdet. Ved Siden af en større «Opdragelsesskole», hvis Pigeafdeling ledes af Fru B., findes der 45 «Landsbyskoler». Tallet af døbte Santhaler er o. 4300, men Tallet paa dem, som uden endnu at have modtaget Daaben flokke sig om Evangeliet og holde sig til Menigheden, er ikke saa lidt større.

L. Hertel, Den nordiske Santhalmission, 1884. V. Jacobsen, Santhalmissionen, 1885. Tidsskriftet «Dahkwala» 1880—86. *V. Schousboe.*

Børretzen, Berent, 1762—1817, Præst. Født i Bergen 4. Sept. 1762. Forældrene, Børre Andersen og Cathrine Børresdatter, vare Bønder fra Nordfjord, der vare indflyttede til Bergen som Arbejdsfolk. Som Elev af en Almueskole vakte han ved sine Evner og sin Livlighed Sognepræsten Nordahl Bruns Opmærksomhed, saa denne skaffede ham Plads i Latinskolen og paa Seminarium Fredericianum. Han blev dimitteret fra Skolen 1783, gik det ved Universitetet meget kummerlig igjennem og fik theo-

logisk Examen 1787. Han drog tilbage til Bergen og fik strax efter Ansættelse som Lærer ved Fattigskolen «Christi Krybbe» og virkede i denne Stilling med udmærket Dygtighed til 1801, da han blev residerende Kapellan til Vik. Her fra blev han 1808 forflyttet som Sognepræst til Etne, hvor han døde 1. Avg. 1817. Han var under sit Ophold i Bergen en meget frugtbar Lejligheds poet, og en Mængde Sange har han indført i Ugebladet «Den snaksomme Bergenser», som han udgav 1794—95. Denne noget tarvelige Spectator giver enkelte Bidrag til en Karakteristik af Livet i de bergenske Borgerkredse og minder af og til under den moraliserende Tamhed om den Tid, som den tilhørte. Det var ogsaa et Forsøg paa at være Bondepatron, der bragte Bladet til at ophøre, efter at Udgiveren havde maattet bøde for sin Pen. Biskop Brun satte ham hele hans Tid meget højt som Prædikant og navnlig som Kateket. Gift med Barbara f. Ellertsen (f. 1761 † 20. Marts 1819), Datter af Kjøbmand i Bergen Jan E. og Anna f. Kramer. Halvorsen, Norsk Forf. Lex. *D. Thrap.*

Børting, Peter, 1626—1702, Jærnværksejer. Blandt de Parvenuer, der i det 17. Aarhundrede hurtig som Paddehatte voxede op paa den gamle danske Adels Ruiner, berigede sig paa sine forrige Herrers Bekostning og derpaa trængte dem bort fra deres Godser, er P. B. et af de mindst tiltalende, men mest karakteristiske Exemplarer. Han besad alle denne Races slette Egenskaber, Hensynsløshed og Brutalitet, Kryberi, Hævngjerrighed og Utaknemmelighed, men fremfor alt en Samvittighedsløshed, der ikke veg tilbage for Benyttelsen af noget Middel. I Modsætning til mange andre af Ridefogderne paa de danske Herregaarde, der ofte hørte hjemme paa selve de Godser, der bleve Skuepladsen for deres Virksomhed, var P. B. en Nordmand, hvis Navn uden Tvivl hidrører fra en norsk Gaard. Han fødtes i Throndhjem 8. Marts 1626, men er formodentlig temmelig tidlig kommen til Danmark, da han allerede 1652 nævnes som Ridefoged i Haagerup og 1655 af den bekjendte Cai Lykke blev sat til Foged paa hans Gaard Rantzausholm i Fyn, som han da tiltraadte efter sin Faders Død. 1656 blev P. B. gift med Sophie Abelsdatter (Speet), der i nogen Tid havde været i Cai Lykkes Tjeneste paa Rantzausholm, og som ansaas for dennes Elskerinde; det er til hende, at Cai Lykke nogen Tid før hendes Giftermaal, for at formaa hende til at forblive paa Gaarden trods de verserende Rygter, skrev det bekjendte

Brev med de stærke Insinuationer mod Dronning Sophie Amalie, der senere blev hans Ulykke. I Tillid til sin Indflydelse hos sin Herre optraadte P. B. ikke alene som en haard Foged og Bondeplager, men indlod sig paa endnu farligere Foretagender; saaledes var han i Julen 1657 delagtig i et Mord paa Urtegaardsmanden paa Løjtved, hvorfra han dog slap ustraffet, vistnok især af den Grund, at Krigen bortdrog Opmærksomheden fra alt andet. Da han et Par Aar senere paa Grund af Fjendskab til Delefogden Hans Lauridsen forsøgte at faa denne dømt til Galgen som Tyv, lagde imidlertid Cai Lykke sig imellem og forhindrede for denne Gang Udaaden. Dette gav imidlertid Anledning til Uenighed mellem P. B. og hans Herre og havde hans Afskedigelse fra dennes Tjeneste til Følge i Aaret 1661. Herfor hævnede han sig imidlertid strax ved at lade Underretning om det omtalte Brev til hans Hustru tilflyde Kongen, hvilket inden Aarets Udgang hidførte den Dom over Cai Lykke, der konfiskerede hans Gods og krævede hans Liv, hvilket han imidlertid allerede havde reddet ved en ilsom Flugt. Kort efter udnævntes P. B. til Generalinspektør over Cai Lykkes inddragne Godser og Amtsforvalter over Nyborg Slot og Len samt til Ritmester i Fyn, og faa Uger efter lykkedes det ham ogsaa at faa den mod Delefogden Hans Lauridsen igjen optagne Sag afsluttet med en fældende Dom, som øjeblikkelig exekveredes, saa at endog den forlangte Appel blev umulig. Vel blev denne skjændige Sag et Par Aar senere Gjenstand for Højesterets Prøvelse, hvorved den henrettede kjendtes uskyldig, og P. B. og hans Hustru sade nogen Tid i Fængsel; men saa vel havde han vidst at sno sig, at han alligevel slap derfra, medens Generalfiskalen Søren Kornerup dømdes til Døden, men benaadedes paa Livet, og de mere underordnede Redskaber kom i Jærn paa Bremerholm i nogle Aar.

Under sin Fængsling havde han imidlertid lidt store Tab ved Indkvartering paa hans Gaard Gjelskov, som han havde kjøbt, efter at han snart havde maattet opgive Amtsforvalterposten. Hans meste Tid hengik imidlertid som tidligere med Stævninger og Processer, der synes at have været hans rette Element, om han end undertiden kunde gjøre et nyttigt Forslag som hans vel affattede Forslag til Regeringen om Saltoldens Ophævelse 1664. I Sept. 1665 blev P. B. Raadmand i Odense, men vedblev dog at opholde sig lige saa meget paa Gjelskov, som han imidlertid 1667 solgte til A. H. v. Holsten. Han flyttede nu til Kjøbenhavn (Christianshavn),

hvor han dog heller ikke forblev længe, da han 1. Jan. 1669 købte Fossum Jærnværk ved Skien af Preben v. Ahnen for 5000 Rdl. og derfor vendte tilbage til sit Fødeland, hvor han senere ogsaa erhvervede Baaselands (siden Næs) Jærnværk, hvilke Ejendomme han drev med megen Dygtighed, og snart blev en af de større Leverandører til Flaaden og Hæren, blandt andet af Kanoner og Ammunition. 1698 blev han virkelig Kommerceraad. Ogsaa i Norge fortsatte han med sine Processer og Chikaner imod enhver, der stod ham i Vejen, og synes at have været baade frygtet og forhadet. Han døde paa Fossum 13. Juni 1702; hans Hustru var allerede afgaaet ved Døden 22. Avg. 1699, 67 Aar gammel. Skjønt de efterlode mindst 2 Sønner og 2 Døtre, der bleve gifte og alle selv havde Børn, synes deres Descendens snart at være uddød.

N. Rasmussen Søkilde, Kaj Lykkes Fald. Chr. Bruun, Kaj Lykke. Personalhist. Tidsskr. I, 242 f.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Børup, Morten, —1526, Skolemand, var bondefødt i Børup, Tranbjærg Sogn, mellem Aarhus og Skanderborg, henimod Midten af det 15. Aarhundrede. Fra Barndommen var han henvist til Bondegjærning, indtil en ydre Begivenhed gav hans Liv en ny Retning. Han var alt bleven 27 Aar gammel, da han en Dag gjorde Hovtjeneste ved Høslætten paa Skanderborg Slotsenge. Fogden, der var utilfreds med Arbejdets Fremgang, fór imod ham med Skjældsord og Slag og truede ham end værre, om han ikke rappede sig. Dette havde til Følge, at Morten kastede sin Le og og for stedse forlod Bondearbejdet. Han ilede til sit Hjem, forsynede sig med det nødvendige og begav sig derpaa strax paa Vejen til Aarhus, hvor han købte sig en Fibel og tiggede sig ind i Domsolen. Her fik han, til at begynde med, Plads bag Døren blandt de yngste. Kammeraterne gjorde sig lystige over den gamle Pebling med det store Skjæg, men da Skolemesteren, som mærkede hans gode Hoved og brændende Lærelyst, viste ham Yndest, saa forandrede dette sig med Tiden. I M. Morten Krabbe, Ærkedegn i Aarhus, fandt han senere en god Støtte. En Dag gik han ind i Domkirken og bad inderlig til Gud om, at hans Forsæt maatte lykkes, da han i saa Tilfælde vilde ofre sit Liv til Ungdommens Undervisning, et Løfte, som han siden trofast holdt. I forholdsvis kort Tid gennemgik han Skolen og var en af de første Studenter ved det nys oprettede Universitet i Kjøbenhavn. Her studerede han en Tid, og af en senere Ytring af ham skønne

vi, at det navnlig var Theologen Petrus de Scotia, hvis fortrinlige Forelæsninger fængslede hans Opmærksomhed. Efter at have erhvervet Magistergraden drog han til Köln, hvor han rimeligvis har studeret i flere Aar. Her tog han den juridiske (efter andre: den theologiske) Doktorgrad og vendte saa endelig, 45 Aar gammel, tilbage til Aarhus, hvor Kapitlet kaldte ham til «Scholasticus» og overdrog ham Styrelsen af den Skole, som han selv skyldte saa meget. Til Lærergjæringen viede han nu alle sine Kræfter med dette ejendommelige Talent, der gjorde ham til sin Tids mest navnkundige Skolemand. Enkelte os opbevarede Træk vise, at det laa ham paa Hjærte at gøre den ellers saa tunge Skolegang lys og kjær for Disciplene. Særlig kan mindes hans skjøne og stemningsfulde Sang: «In vernalis temporis ortu lætabundo», som Disciplene sang, naar de holdt deres Majfest og med Jubel bragte Aarets første grønne Løv og Vaarblomster til Bys — en Sang, der synes at have faaet en vid Udbredelse, da den ogsaa er funden i Sverige. Ligeledes lagde M. B. megen Vægt paa dramatiske Øvelser og Forlystelser. Naar aarlig «vor store Frues Gilde» holdt Fest, opførte Skoledisciplene under hans Ledelse alle Haande Skuespil, ofte for Tilskuere af de højeste Stænder.

I henved 30 Aar forestod M. B. Aarhus Skole. Han fik imidlertid Plads i Kapitlet, ja blev en af dettes Prælater, i det Kantordømmet, hvortil den øverste Ledelse af alt, hvad der vedkom Kirkesangen, var knyttet, blev ham overdraget; men Skolegjæringen synes han dog ikke at have sluppet, saa længe Kræfterne nogenlunde stode ham bi, skjønt denne trættende Gjærning ellers efter nogle Aars Forløb plejede at overgives i yngre Hænder. Mange fortjente Mænd mindedes siden med Glæde, hvor meget de skyldte hans faderlige Vejledning, ligesom hans Godgjørenhed mod fattige Disciple ogsaa har efterladt sig Spor. Den siden navnkundige Kansler Johan Friis blev i sine unge Aar af Forældrene sendt fra Fyn til Aarhus til Dr. M. B., «som i de Dage var berømt over alt Riget for sin Lærdom og Flittighed». — I en Alder af o. 80 Aar døde denne, 30. Maj 1526, og jordedes efter eget Ønske mellem Skolen og Kirken, hvor et Mindesmærke — i vor Tid fornyet paa en smuk Maade — ved sine Emblemer, Greb, Ferle og Ris, mindede om den gamle Lærer, som fra Bondearbejdet var bleven kaldet til Skolens Gjærning og med saa stor Troskab færdedes heri, at han derved har indskrevet sit Navn i Historien. Foruden den ovennævnte latinske Sang er der opbevaret en anden

af ham; den handler om en Del af de danske Byer og begynder med de bekjendte Ord: «Clericali et regali turba gaude Havnica».

Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 667 ff. Sevel Bloch, Thronhjemske Blandinger S. 148 ff. Ny kirkehist. Saml. III, 460 f. 503. 839 f. Kirkehist. Saml. 3. R. III, 343. V, 323. 329. Marm. Dan. II, 118 f. *H. F. Rørdam.*

Bøse, Hans, —1536—, Borgmester i Kjøbenhavn under Grevefejden 1534—36 sammen med Ambrosius Bogbinder, var født i Westfalen. Han var næst efter Ambrosius Bogbinder den mest fremtrædende Mand i Staden, nævnes derfor sammen med denne ved alle Lejligheder som en heftig og fanatisk Mand; deltog i Sendelserne til Hamborg, i Nedhugningen af Borgerne under Belejringen, nævnes ogsaa i Overgivelsesakten og stævnedes efter Ambrosius' Død af Jens Kammersvends Slægtninger som skyldig i dennes Halshuggelse. Udfaldet af denne Sag kjendes ikke; men H. B., der ligesom Ambr. Bogbinder synes at have været Kjøbmand, levede endnu 1547 som Borger i Staden. Svigerfader til Ambrosius Bogbinder? (jvfr. II, 464).

O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. II, 177 ff. og ff. Sted. A. Heise, Fam. Rosenkrantz's Hist. II, Dipl. S. 156 ff. *A. Heise.*

Bøtcher, Laurids, 1725—91, Præst, blev født 4. April 1725 i Ribe, hvor Faderen, Morten B., var Skoleholder. Dimitteret fra sin Fødebys Skole 1744, tog han Attestats 1748 og var derefter Huslærer i flere Aar, bl. a. hos General Beenfeldt paa Lammehave. 1755 blev han Præst for Lavrbjærg og Lerbjærg Menigheder i Aarhus Stift. 10 Aar efter forflyttedes han til Lumby ved Odense, hvor han døde 2. Paaskedag, 25. April, 1791. Som et Trøsteskrift til sin Patron, General Ove Juul paa Ravnholt, under dennes sidste Sygdom har han udarbejdet sine «Breve eller almind. Betragtninger over Jesu Lidelse» (1770). Senere søgte han at vække nogen Bevægelse i Henseende til den tankeløse Misbrug af Nadveren og bidrage til en værdigere Brug deraf ved sit Læredigt «Nadverens Sakramente» (1779), der efterfulgtes af flere Afhandlinger om samme Gjenstand. Med Strid og Stridsskrifter vilde han intet have at gjøre; men han fremhævede, at Sakramentet skulde være Udgangspunktet til at forlige de adskilte Kirkesamfund. Denne kirkelige Opfattelse har sin særlige Betydning, naar Hensyn tages til, at den fremkommer paa en Tid, da Rationalismen er i stærk Fremtrængen paa alle Sider. Han var gift med en Præsteenke fra Hovlbjærg, Anne Cathrine Lerche, f. Børgesen.

Nyerup, Lit. Lex.

A. Jantsen.

Bøtcher, Nicolai, 1756—1821, Læge, en Søn af Bager Peder Mortensen og Anna Cathrine f. Fogtmann, blev født i Ribe 4. Juni 1756, gik først i Ribe, senere i Viborg Skole, hvorfra han 1778 dimitteredes. Han studerede Theologi og tog Attestats i 1784, derefter vendte han sig til Medicinen, blev Alumnus paa Elers' Kollegium og tog i 1787 den medicinske Examen, 1788 Doktorgraden. De følgende Aar studerede han i Udlandet, indtil han 1792 blev antagen til at holde Forelæsninger over Fysik ved Københavns Universitet som Vikar for Kratzenstein, og 1795 fik han Professortitelen. 1796 blev han Stadsfysikus i Fredericia. Han virkede som en frugtbar Forfatter i Tidsskrifter og selvstændig udgivne Skrifter, mellem hvilke hans samlede Udgave af de i Anledning af Konferensraad v. Bergers Død (s. II, 106) fremkomne Indlæg (1792) kan fremhæves. Landhusholdningsselskabet prisbelønnede 1811 en Afhandling af ham om Aarsagerne til Fredericias slette Forfatning, der ikke blev trykt. Et Par Aar (1796—97) var han Medudgiver af «Borgervennen». Han var gift med Helene Catharina f. Fenger († 1872), Datter af Præst i Fredericia Jochum Reimer F., og døde 22. Dec. 1821.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 559 f. Erslew, Forf. Lex. Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg.

Jul. Petersen.

Böttger, Charlotte Elisabeth ^{Cathrine} Amalie, † 1793, se Rose.

Böttger, Frederik Christian, f. 1838, Arkitekt. Søn af Provst Rasmus Hansen B. og Eleonore Christine f. Schmidt, født 9. Marts 1838. Efter at have lært Murerhaandværket, besøgt Kunstakademiet og opnaaet den store Sølvmedaille 1864 foretog han en længere Udenlandsrejse. Som udøvende Arkitekt i København har han sammen med Dahlerup bl. a. opført den smukke Toldbodbygning og selvstændig en Del Privatbygninger — Byggeselskabets Arbejderboliger, Frk. Zahles Skole og Ballins Ejendom i Nørrevoldgade —, blandt hvilke Nørrebrogade 44 maa fremhæves som en ualmindelig heldig Løsning af den yderst vanskelige Opgave: et moderne femetages Hus.

Erik Schiøtte.

de Bötticher, Johannes Gottlieb, 1677—1762, Læge, var født i Stargard i Pommern og en Søn af Borgmester i Falkenburg Jovinianus B. og Elisabeth v. Rahn. Han besøgte Universiteterne i Frankfurt, Wittenberg, Leipzig, Jena og København. Det sidstnævnte Universitet maatte han imidlertid snart igjen forlade paa Grund af sine Forældres Død, og efter nogen Tids Ophold i Hjemmet fortsatte han Studeringerne i Rostock, hvorfra

han paa ny tog til Kjøbenhavn. Efter et Par Aars nyt Studieophold her begyndte han at praktisere i Helsingør, men vendte snart tilbage til Kjøbenhavn og tog 1705 den medicinske Doktorgrad ved en Afhandling om Pestsygdomme, hvorpaa han nedsatte sig her som Læge. Under den heftige Pestepidemi i 1711 viste han sig fra en meget fordelagtig Side og virkede utrættelig baade i privat Praxis og i de kjøbenhavnske Pesthospitaller. Det synes for saa vidt at være med god Grund, at han senere beklager sig over Avtoriteterne, der aldeles ikke ydede ham nogen officiel Paaskjønnelse for al hans opofrende Virken. Men i øvrigt gjorde han i det hele sin Stilling vanskelig ved en altfor fremtrædende Selvovervurdering, Stridbarhed og Uomgængelighed, hvorunder hans Praxis ogsaa i høj Grad kom til at lide, saa at han tilbragte sin Alderdom i dyb Armod, indtil han døde i Jan. 1762. En Klage over Kvaksalvere og licentierede Operatører, som han i 1735 indgav til Magistraten, og Bartskeeramtets skarpe og affejende Imødegaaelse deraf illustrere godt den skjæve Stilling, han efterhaanden var kommen i. I øvrigt synes han at have været en Mand af solide videnskabelige Indsigter og var Medlem af det lærde «Academia naturæ curiosorum» i Wien, i hvis Akter der findes flere Afhandlinger fra hans Haand.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevesen II, 187 ff. Herholdt og Mansa, Saml. t. dsk. Medicinal-Hist. I, 298 ff. *Jul. Petersen.*

Bøysen, Christian, 1677—1739, Søofficer, født 26. Jan. 1677, fór i sin Ungdom til Søs med udenlandske Skibe og blev 1699 udnævnt til Underlieutenant, hvorfra han 1701 forfremmedes til fast Lieutenant, 1710 til Kapitajn, Aaret efter til Kommandørkapitajn og endelig 1723 til Kommandør. I Krigen mod Svenskerne ved det 18. Aarhundredes Begyndelse havde B. adskillige Kommandoer; som Chef for Orlogsskibet «Svanen» under Admiral Gabels Kommando deltog han 1712 i Kampen ved Rygen, hvor 100 Transportskibe erobredes. 1715 førte B. samme Skib i Slaget ved Rygen 8. Avg., hvor Admiral Raben sejrede over Svenskerne og forjog dem fra Østersøen. Efter mange forskellige andre Chefsposter, i hvilke han dog ikke kom til at tage nogen aktiv Del i Krigen, og efter at have faret en Del paa Konvoitjeneste efter denne døde han pludselig paa sin Fødselsdag 1739 i et Middagselskab hos Viceadmiral Krag. — B. var gift med Geske f. Müller, Datter af en norsk Præst.

Lützow, Hist. Efterretn. om danske Sæe-Officierer I.

C. With.

Cabott (rettere Cabot), **Johan Herman**, 1756—1814, Maler, var næstældste Barn af Juveler og Stadskapitajn Poul C. (f. 1721 † 1796) og Anna Marie f. Kruse († 1780). C. blev født i Kjøbenhavn 7. Avg. 1756. Faderen nedstammede fra en reformert Slægt, der havde bosat sig i Kjøbenhavn i Slutningen af det 17. Aarhundrede. C. besøgte Kunstakademiet og vandt 1781 den lille Guldmedaille, den store opnaede han aldrig. Desuagtet kom han til Rom, endog 2 Gange, men paa egen Bekostning. I Rom arbejdede han flittig og gjorde navnlig adskillige respektable Kopier efter Rafael, som «Skolen i Athen» (paa Udstillingen 1794), ligesom han ogsaa i 1795 lod stikke og udgav en Del Tegninger, han paa Zoëgas Opfordring havde udført efter Skulpturprydelserne i en Aaret før opdaget antik Grav. I 1791 var han bleven agreeret ved Akademiet i Kjøbenhavn, men opnaede aldrig at blive Medlem af det, da han 1797, efter at have taget stadigt Ophold i Danmark, for at leve maatte modtage den ledige Lærerplads ved Akademiets ene Frihaandsskole, og en saadan Plads var den Gang uforenelig med Medlemsværdigheden. Fra en lovende Historiemaler, der allerede havde ydet adskilligt godt, reduceredes saaledes C. til en ganske ordinær Tegnelse; dog drev han jævnsides lidt Dekorationsmaleri og fik 1799 Titel af Hofdekoratør. Han havde i Italien ægtet (1796) Maria Gertrude Komtesse Pericoli og bragte foruden sin Hustru ogsaa sin Svigermoder med til Kjøbenhavn. Der slog sig Børn til, C.s Kaar begyndte at blive meget ublide, og just som han havde opnaet at faa Fribolig paa Akademiet og saaledes kunde haabe paa Lettelse i den haarde Kamp for det daglige Brød, døde han 5. Dec. 1814. Det lykkedes imidlertid at vække Interesse i de højeste Kredse for hans efterladte, og det overdroges Enken at vejlede forskjellige Medlemmer af den kongelige

Familie i det italienske Sprog. Hun døde, 73 Aar gammel, 20. Nov. 1851.

Minerva 1798, II, 333. 1799, I, 275; II, 2 ff. Clément, Notice sur l'église réf. Française de Copenhague S. 9. Weilbach, Konstnerlex. Meier, Wiedewelt S. 194. *F. J. Meier.*

Calips, se Kalips.

Calixt, Georg, 1586—1656, Theolog. Han blev født 14. Dec. 1586 og havde sit Hjem i den slesvigske Landsby Medelby, hvor Faderen, Joh. Callisen, der stammede fra Aabenraa, var Præst i 50 Aar († 1618). Moderen, Cathrine Nissen, var en Borgmesterdatter fra Flensborg, hvor hun skal have født ham under et Besøg, hun aflagde i sit gamle Hjem. Faderen, der selv var en Discipel af Melanchton, opdrog C. hjemme i mild Philippistisk Aand og satte ham 1598 i Flensborg Skole, hvorfra han 1603 sendtes til Universitetet i Helmstedt, det eneste tyske Universitet, hvor Philippismen endnu havde et fast Støttepunkt i Tilknytning til Humanismen, der paa denne Tid, i Modsætning til Ramismen, fremtraadte i ren aristotelisk Form, især igjennem den bekjendte Humanist J. Caselius. Hos ham fik C. sin første akademiske Uddannelse. 1605 blev han Magister og holdt derefter filosofiske Forelæsninger, indtil han 1607 begyndte at studere Theologi. I Modsætning til Datidens Theologer, der fordybede sig i dogmatiske Undersøgelser, kastede han sig over Studiet af Oldkirkens Historie og af Kirkefædrene og vandt ved at betragte de konfessionelle Modsætninger fra oven af ned efter et langt friere Blik paa den kirkelige Udvikling end de fleste af sine samtidige. For at vinde større Klarhed over sit ejendommelige Syn paa de konfessionelle Forhold foretog han 1609—13 Rejser i Tyskland, England og Frankrig. 1611 udgav han i Helmstedt: «De præcipuis religionis Christianæ capitibus», et mærkelig modent Ungdomsarbejde, der allerede lod ane, at han fjærnede sig fra den strænge lutherske Orthodoxis Baner. 1615 overtog han et Professorat i Theologi i Helmstedt, hvor han indtil sin Død udfoldede en rig litterær Virksomhed, der omfattede alle Sider af Theologien og var lige udmærket ved den overlegne Kritik, hvormed han blottede Orthodoxiens Ensidigheder, og ved den Ihærdighed, hvormed han søgte at udjævne de konfessionelle Modsætninger. 1616 blev han Dr. theol. og ægtede 1619 Catharine Gärtner, en rig Kjøbmandsenke fra Helmstedt († 1654). C. døde 19. Marts 1656.

Kjærligheden til sit Fædreland fornægtede C. aldrig, og havde det staaet til ham, havde han fundet en Virkekreds i Slesvig. Han søgte ogsaa gjentagne Gange (1626 og 1635) Ansættelse ved Kjøbenhavns Universitet. Christian IV tænkte selv paa at indkalde ham — over for de brunsvigske Hertuger skal han endog have gjort Fordring paa ham som dansk Undersaat —, men hans Forsøg strandede paa de danske Theologers bestemte Modstand. C. mindede i mange Henseender om N. Hemmingsen. De lagde begge ligesom Melanchton særlig Vægt paa den kristelige Ethik, og C. hævdede den en selvstændig Stilling ved Siden af Dogmatikken. De mødtes i fælles Bestræbelse for at fastholde det almenkristelige og for ud af dette at bedømme Forholdet imellem de theologiske og konfessionelle Forskjelligheder. Men denne Bestræbelse træder hos C. frem i en klarere og mere udviklet Form end hos Hemmingsen. Han var overbevist om, at mange af de Artikler i Symbolerne, der adskilte de 3 Hovedkirker, vare uvæsentlige og laa uden for det egentlige Trosomraade, og han blev ikke træt af at mane til Forlig, saaledes at man kunde samle sig om de første 5 Aarhundreders symbolske Bestemmelser, særlig om det apostolske Symbol, der jo allerede fandtes som fælles Bekjendelse i alle 3 Kirkesamfund. Men han mødte den heftigste Modstand, især fra de orthodoxe Lutheraneres Side (de synkretistiske Stridigheder efter Religionssamtalerne i Thorn 1645), og han, som efter sit hele Anlæg var en Fredens Mand, nødtes til at blive en Stridsteolog. Ved sin Død stod han tilsyneladende sit Maal langt fjærnere end, da han begyndte sin Virksomhed, men indirekte havde han dog givet den lutherske Orthodoxy et Grundstød og banet Vejen for en friere theologisk Anskuelse, der ogsaa kom den danske Kirke til gode igjennem de senere pietistiske Bevægelser.

Møller, Cimbria lit. III, 121 ff. E. Henke, G. Calixt u. seine Zeit, 1853—60. S. M. Gjellerup.

Callisen, Adolph Carl Peter, 1786—1866, Læge. Som en Søn af Justitsraad, Advokat Christian C. og Gertrud Sophie Henriette f. Winkler og en Brodersøn af ndfr. nævnte Professor Henrich C. var han født i Glückstadt 8. April 1786 og gik først i Latinskolen her, senere i Skolen i Kiel, hvorfra han 1803 dimitteredes til det derværende Universitet. Fra 1805 studerede han i Kjøbenhavn og underkastede sig 1808 Examen ved det kirurgiske Akademi, 1809 den medicinsk-kirurgiske Examen i Kiel, hvor han

end videre s. A. tog Doktorgraden. Efter en fleraarig Udenlandsrejse blev han 1812 Reservekirurg ved Frederiks Hospital samt Adjunkt ved Kirurgisk Akademi. 1813 blev han udnævnt til Regimentskirurg. 1816 immatrikuleredes han ved Københavns Universitet og blev derefter udnævnt til extraordinær Professor ved Akademiet, af hvis Direktion han end videre 1821 blev Medlem; ordentlig Professor blev han 1830. I en lang Aarrække (fra 1824) var han Medlem af Sundhedskollegiet, 1839 blev han Etatsraad, og ved Akademiets Forening med Universitetet blev han 1842 udnævnt til Professor i Kirurgi ved det medicinske Fakultet, men tog allerede 1843 sin Afsked og vendte tilbage til Holsten, hvor han oplog sin Bolig i Altona og 7. Marts 1866 døde i Wandsbeck. Han var gift (siden 1815) med Engelke Juliane Christine f. From, Datter af Konsumtionsskriver A. F.

Grunden til, at han saa tidlig og pludselig trak sig tilbage fra Universitetet, var utvivlsomt den, at han var og blev tysk i hele sin Aandsretning og derfor lige over for den voxende nationale danske Bevægelse maatte føle sig bestandig mindre hjemme i København, ligesom ogsaa særlig Stillingen ved det danske Universitet maatte blive temmelig uholdbar for en Mand som han, der aldrig lærte at skrive eller tale flydende Dansk. Men i øvrigt hørte han paa ingen Maade til de inkarnerede og agitatoriske Slesvig-Holstenere. Tvært imod viste han sig hele sit Liv igjennem kun som en stille Videnskabsmand, hvis Interesse udelukkende optoges af theoretisk boglig Syslen. Lægens praktiske Virksomhed yndede han ikke, og som Regimentskirurg, hvor han var nødt til at forestaa en Afdeling paa Garnisonshospitalet, indskrænkede han sig til ved smaa Hastværksbesøg med Handsken paa at føle Pulsen paa enkelte Patienter, medens han overlod alt det øvrige til sine Underlæger. Og da det 1830 efter Withusens Fratrædelse fra Overkirurgikatet paa Frederiks Hospital var hans Tur at overtage dette, undslog han sig derfor, eller rettere sagt: der kunde slet ikke være Tale om ham. Derimod var han en meget brugbar theoretisk Docent, der roses for sit klare og koncise Foredrag, og ved sit Skrivebord var han overordentlig flittig. Af hans litterære Efterladenskaber maa særlig nævnes hans meget bredt anlagte, kommenterede tyske Udgave af Farbroderens berømte «Systema chirurgiæ hodiernæ», hvoraf der imidlertid ikke udkom mere end 2 Bind (1822—24), omfattende en forholdsvis kun ringe Del af Værket, og end mere bekjendt er hans «Medicinisches Schriftsteller-

Lexikon der jetzt lebenden Aerzte, Wundärzte, Geburtshelfer, Apotheker und Naturforscher aller gebildeten Völker». Af dette omfattende Samlerarbejde udkom en sluttet Serie af 25 Bind og end videre 8 Supplementbind (1830—45).

Smidt og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex. Hospitals-Tid. IX, 53. Ugeskrift f. Læger 3. R. XXII, 416. *Jul. Petersen.*

Callisen, Christian Friedrich, 1777—1861, Generalsuperintendent, Broder til ovennævnte Professor A. C. P. C. Han var født i Glückstadt 20. Febr. 1777. Fra Gymnasiet i sin Fødeby afgik han 1794 til Universitetet i Kiel. Han var den Gang svagelig, men studerede dog med den yderste Flid de theologiske og filosofiske Discipliner, saa han med glimrende Vidnesbyrd fra alle sine Lærere 1797 kunde drage til Leipzig. Ved Fodrejser rundt om i Tyskland forbedredes hans Helbred betydelig, ikke at tale om, at hans Synskreds udvidedes, og han gjorde mange Bekjendtskaber. Efter et Aars Studium i Leipzig begav han sig til Jena, hvor han 22. Jan. 1799 tog den filosofiske Doktorgrad og modtog en Prisbelønning for en indsendt Prædiken. I Sept. s. A. underkastede han sig den theologiske Embedsexamen i Glückstadt og forblev derefter rolig i sine Forældres Hus, klarende sin filosofiske og theologiske Viden, indtil han i Foraaret 1800 gik som Privatdocent til Kiel. Her læste han med Bifald over forskjellige Dele af Filosofien, ligesom han udgav flere herhen hørende Skrifter, men lagde dog ikke Theologien paa Hylden, prædikede jævnlig og deltog med Troskab i den frivillige Fattigpleje.

18. Marts 1803 udnævntes C. til Præst i Hollingsted ved Slesvig, hvorpaa han sluttede sine filosofiske Forelæsninger, drog til Kjøbenhavn og holdt Bryllup 11. Maj s. A. med sit Søskendebarn, Datter af hans Farbroder, nedenaanf. Konferensraad H. C. I Hollingsted fik C. dog ikke Lov til at blive ret længe. Uden at have ansøgt om Forflyttelse blev han allerede 13. Jan. 1804 af Kongen udnævnt til Sognepræst for Friedrichsberg Menighed i Byen Slesvig og til Provst i Hütten Provsti. Selvfølgelig var det dog ikke nærmest C.s egne Fortjenester, som havde foranlediget denne snare Forfremmelse til et betydeligt Embede, men den overordentlige Anseelse og Indflydelse, hans Svigerfader nød paa de højeste Steder. Imidlertid var C. trods sin store Ungdom fuldt værdig; thi lykkelige Gaver, som Flid, Troskab, Dygtighed og Elskværdighed, vare hos ham forenede og gjorde ham anset og afholdt,

hvor han kom. Et Bevis paa, med hvilken Iver og Omhu han satte sig ind i sit Embedes Gjerning i hele dets Omfang, foreligger i hans meget benyttede Værk: «Anleitung für Theologie studirende und angehende Prediger in den Herzogthümern Schleswig u. Holstein mit den landesherrlichen Kirchenverordnungen zur Wahrnehmung ihrer Pflichten bekannt zu werden» (Altona 1810, 2. verm. Aufl. smstds. 1834), et i sin Art fortrinligt Arbejde. I Folkeskolevæsenets Interesse udgav han forskjellige Omrids af Jordbeskrivelse, Naturlære, Historie og Religionslære. Han virkede for Stiftelsen af et Bibelselskab (1815) og udgav «Handbuch zum Lesen der heil. Schriften des neuen Testaments» (1813—14) og senere en lignende Vejledning til Læsning af det gamle Testamente (1821—23). Hans «Glaubenslehre» var et i sin Tid paaskjønnet Arbejde. Ogsaa Filosofien vedblev han at dyrke; saaledes udgav han «Propädeutik der Philosophie» (1846); hans sidste litterære Arbejde var «Entwurf einer Religionsphilosophie» (1856).

Imidlertid modtog C. mange Vidnesbyrd om den Anseelse, han nød. 1817 blev han Medlem af det gottorpske Overkonsistorium og 1834 gejstligt Medlem af Regeringskollegiet. 13. Jan. 1835 kaldtes han til Generalsuperintendent for Hertugdømmet Slesvig, men vedblev dog i mere end et Aar derefter med den ham egne Embedstroskab at besørge sit Præsteembede, indtil han kunde overgive det i sin Efterfølgers Hænder. 1835 hædredes han af Universitetet i Kiel med den theologiske Doktorgrad. 1840 assisterede han ved Christian VIII's Kroning i Frederiksborg Slotskirke og blev i den Anledning Kommandør af Danebrog.

Ved sine Visitatser i Stiftet blev C. alle Vegne modtaget med den største Ærbødighed, og for mange Præster var han som en Fader. Det kan heller ikke betvivles, at han har virket adskilligt godt i de tyske Egne; men for den danske Befolkning kunde han, der næppe var Sproget ret mægtig, ikke udrette det, han dog sikkert gjerne vilde. Saa kom Aaret 1848 med alle dets Omvæltninger. C. havde modtaget saa store Velgjerninger fra Danmark og var en saa rettænkende Mand, at han, da han fik besindet sig, ikke kunde gaa med Oprøret. Dansk var han jo imidlertid ikke og kunde som født Holstener, der altid havde haft sin Virksomhed i tyske Egne, vel heller ikke være det. Han valgte da frivillig at træde tilbage. 3. Juli 1848 modtog han af den provisoriske Regering Afsked fra alle sine Embeder. — Sin Alderdom tilbragte C. stille i Byen Slesvig; et mildt Aftenskjær faldt over hans sidste

Dage. Hans Livsførelse havde bragt ham bestandig nærmere til en enfoldig og oprigtig Kristentro. — I en Alder af 84^{1/2} Aar døde han 3. Okt. 1861. Hans Hustru var 5. Nov. 1855 gaaet forud for ham.

Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Jahrbücher f. d. Landeskr. Schlesw., Holst. u. Lauenb. V, 331 ff. Allg. Deutsche Biographie III.

H. F. Rørdam.

Callisen, Henrich, 1740—1824, Læge. Født 11. Maj 1740 i Preetz i Holsten, hvor hans Fader, Joh. Leonh. C. († 1759), var Præst; Moderen hed Christiane f. Westhoff. Han fik som Dreng en fortrinlig Uddannelse, særlig i Latin, blev 1755 sendt til Kjøbenhavn for at studere Kirurgi og blev ansat som Lærling hos Regimentskirurg Spierling, men tillige indskrevet i Barberamtet, hvor han 1758 blev Svend. Samtidig nød han Undervisning paa Frederiks Hospital og ved Simon Krügers Hjælp tillige paa Theatrum anatomicum. Ved Faderens Død blev C. tvunget til at søge en Plads ved Kronborg Barberamt med Løn af 2 Mark om Ugen, men blev dog Aaret efter (1760) ansat som Kompagnikirurg (3: Svend) ved Grenaderkorpset med 6 Rdl. maanedlig Gage. Samme Aar døde hans faderlige Ven Simon Krüger, og C. manglede ofte det fornødne til Livets Ophold, hans Stilling var ydmygende, hans Udsigter for Fremtiden meget mørke, og han erklærer selv, at han var nær ved at gaa fuldstændig til Grunde.

En lille Begivenhed forandrede pludselig hans Stilling. En Grenaderlieutenant mødte C. en kold Decembertag paa Kongens Nytorv, og under en Samtale beholdt C. Hatten paa Hovedet; fornærmet herover udskjældte Lieutenanten C., truede ham med Fugtel og begjærede ham ført i Arrest; men opbragt over det nedværdigende i sin Stilling søgte C. strax sin Afsked ved Regimentet, henvendte sig til Generaldirektør Hennings ved Theatrum anatomicum, hvor han næste Dag med megen Hæder aflagde sit Tentamen, og blev da 1761 ansat som Overkirurg paa Fregatten «Hvide Ærn». Aaret efter blev han Pensionær ved Theatrum anat. og Reservekirurg ved Frederiks Hospital. Hermed kom C. da ind paa den rette Bane, og han udtaler selv, at de følgende 5 Aar, i hvilke han forblev i disse Stillinger, vare de gunstigste i hans Liv, hvor han havde rig Lejlighed til baade praktisk og theoretisk Uddannelse.

I 1766 underkastede han sig, skjønt ikke Student, Examen

medicum rigorosum og viste i sin paa Latin holdte Tale «om de mange Hindringer, der møde den fattige studerende paa hans videnskabelige Bane,» saa vel som ved sine Kundskaber og sin Færdighed i Fremstillingen, at han i ingen Henseende stod tilbage for Fakultetets egne Elever. Han fik kgl. Rejsestipendium, 500 Rdl. aarlig, og rejste 1767 til Paris, studerede Kirurgien hos Petit, Sabbatier, Louis o. a. og fik for sine til det franske kirurgiske Akademi indsendte Afhandlinger fri Adgang til dets Forsamlinger. I 1769 kom han til London, stiftede fortroligt Bekjendtskab med Pott, J. Hunter, W. Hunter o. a.; i London var han i stor Pengeforlegenhed, da han intet havde ud over de 500 Rdl. aarlig, og oprettede derfor sammen med en Dentist et Dispensary, hvor han solgte Medikamenter, han selv tilberedte; særlig bekjendt blev Butikken ved Tandpulvere og Tandbørster, som de selv fabrikerede af tynde spanske Rotting; C. saa herved sine Indtægter fordoblede og blev saaledes i Stand til ogsaa uden for Hospitalerne at kunne færdes i sine berømte Venners Selskab. Ogsaa i London fik han ved sine Skrifter Adgang til det kgl. Videnskabernes Selskab og sendte tillige hyppig videnskabelige Meddelelser hjem.

Endnu i London udnævntes han til kgl. Overkirurg for den danske Flaade, kom hjem 1771, begyndte strax Forelæsninger over Kirurgi ved Fakultetet og kreeredes til Dr. med. 1772 for Afhandlingen «De præsidii classis regiæ sanitatem tuendi methodo». Samme Aar forlod Berger det medicinske Fakultet, og C. blev da udnævnt til Professor chirurgiæ ved Universitetet, rigtignok uden Løn, men med kongeligt Løfte om at succedere Hennings som Generaldirektør for Kirurgien. I 1774 udnævntes han til Medlem af Collegium medicum, blev Assessor ved Examen chirurgicum ved Theatrum anat. og var samme Aar Medstifter baade af det medicinske Selskab og Societas exercitatoria medica til Øvelse for de medicinske og kirurgiske studerende. Saaledes kastede C. sig med al sin Iver ind i den kirurgiske Virksomhed og vandt strax ved sine grundige og belærende Forelæsninger en stor Tilhørerkreds, ligesom han allerede i disse Aar udgav det første af sine Værker: «Institutiones chirurgiæ hodiernæ» (1777), væsentlig en Lærebog for studerende.

Efter Simon Krügers Død var imidlertid Kirurgien ved Theatrum anat. kommen yderst i Forfald, og fra alle Sider var det klart, at Theatrum anat. maatte forsvinde og en ny Tilstand for Kirurgien begynde. I dette Øjemed og i Anledning af Indfødsrettens Ind-

førelse nedsattes da efter kgl. Resolution af 13. Nov. 1776 en Kommission, hvori Professorerne Saxtorph og C., Livmedikus Aaskow o. a. befaledes at tage Sæde «for at udfinde de kraftigste og bedste Midler til at ophjælpe Kirurgien og bringe denne til at blomstre». — Denne Kommissionens Sættelse gav Stødet til en systematisk Forfølgelse og til forbitrede og meget saarende Angreb paa C.; de kom ganske vist fra saa underordnede Personer som Regimentskirurg Martini (Fortalen i «*Betrachtungen in der Lehre von der Kopfwunden*», Hamb. 1784), der insinuerede, at C. vilde forraade og undertrykke Kirurgien, fordi han var bleven Dr. med., — og som Pagehovmesteren Riegels, der paa den mest ærerørige og smaalige Maade angreb C. i forskjellige Artikler («*Berlingske lærde Efterretninger*» 1785, Nr. 12—13, «*Forsøg til Kirurgiens Historie*», 1785, og «*De fatis faustis et infaustis chirurgiæ*», 1787). C. forsvarede sig med stor Værdighed i to Smaaskrifter: «*Til mine Medborgere*» og «*Svar efter Løfte*» (1785), ligesom han støttedes af Abildgaard, Rahbek og Tode. Sikkert stod der dog bag de nævnte Straamænd betydeligere Personligheder og da navnlig Kølpin og Winsløw, der som C.s Medbejlere begge attraaede at blive Generaldirektør for Kirurgien; det gjaldt dem derfor om at forhindre, at den Institution, der skulde følge det dødsdømte *Theatrum anat.*, tilfaldt Universitetet, i hvilken Retning allerede den kgl. Resolution af 1773 havde udtalt sig, og henimod hvilket Universitetspatron Grev Thott ogsaa arbejdede, dels fordi C. var den langt overlegne Dygtighed, dels af økonomiske Grunde, idet C. da kunde blive betalt med Generaldirektørens Gage. Imidlertid antoges dog et Forslag om Oprettelse af et kirurgisk Akademi uafhængigt af Universitetet ved kgl. Resolution af 22. Juni 1785 med Hennings, Kølpin og Winsløw som Lærere, med Forbigaaelse af den eneste virkelig videnskabelig uddannede og allerede højt ansete Kirurg, C. Dybt krænket over denne Tilsidesættelse miskjendte han dog ingenlunde Akademiets Værd og beklagede kun, at Partiaand, personligt Had og private Hensigter havde skudt ham til Side («*Til mine Medborgere*»). Han var tillige uvis om, hvorvidt Løftet om hans Succession efter Hennings vilde blive holdt, og maatte vedblive at fungere som Divisionskirurg i Flaaden, da han endnu ingen Gage havde faaet, skjønt han i 12 Aar havde doceret som Professor ved Universitetet.

Medens man her hjemme foragtede C.s udmærkede Evner, søgte man i Udlandet at vinde ham; fra Berlin fik han 1787 et ærefuldt

Tilbud om «at vorde ansat som første kirurgiske Professor ved det kgl. medicinske-kirurgiske Kollegium med allernaadigst Løfte om en anselig Karakter og Tilladelse til selv at foreslaa Konditionerne». Han forespurgte sig da her om sin eventuelle Succession ved Hennings' Død og fik følgende ubestemte Svar: «Monarken vilde anse det med allernaadigst Velbehag, om C. foretrak at blive i sit Fædreland i Steden for at modtage det ham tilbudte Embede udenlands». Han afslog derefter Tilbudet og blev til stort Held for den danske Lægevidenskab i Landet. Allerede 1791 befaledes han at tiltræde det kirurgiske Akademi, og efter Hennings' Død 1794 udnævntes han da til den Plads, han allerede 1773 havde faaet Løfte om. Samtidig og kort efter frasagde han sig sine øvrige Embeder og udtraadte af det medicinske Fakultet og Collegium medicum.

I de følgende Aar ofrede han sig da udelukkende for sin docerende Virksomhed, der samlede et talrigt Avditorium, endog af fremmede studerende; hans Forelæsninger skildres som vel ordnede, præcise, let fattelige og hyppig fremsatte i en oratorisk skjøn Form. Ved hans sidste offentlige Forelæsning, 29. Marts 1805, samledes mer end 400 yngre og ældre Elever for at tage Afsked med ham, og der blev i den Anledning præget en Guldmedaille med hans Brystbillede, hvortil Abildgaard gav Ideen. Gammel og svag søgte han samme Aar Afsked som Lærer, men vedblev at beklæde Posten som Generaldirektør til sin Død, 5. Febr. 1824. Han var bleven Etatsraad 1802, Konferensraad 1812, Kommandør af Danebrog 1813.

Foruden en særlig for den Tid enestaaende Virksomhed som Lærer ydede C. sin Videnskab, sit Land og sine Medborgere store Tjenester som Forfatter. Foruden hans Afhandlinger, skrevne i Udlandet, og hans Doktordisputats findes 19 latinske Afhandlinger, alle trykte i det kgl. medicinske Selskabs Acta, og 3 danske, meddelte i det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Skrifter. Dernæst hans berømte Kirurgi, der først udkom som «Institutiones chirurgiæ hodiernæ in usum academicum adornatæ» (1777), senere som forøget og forbedret Udgave: «Principia systematis chirurgiæ hodiernæ» (1790, 2 Dele), og endelig hans Hovedværk: «Systema chirurgiæ hodiernæ» (1798—1800, 2 Dele). Disse Lærebøger bleve ikke blot benyttede her i Landet, men paa mangfoldige Steder i Udlandet lagte til Grund for det kirurgiske Studium samt oversatte paa Tysk og Italiensk, til Dels ogsaa paa Fransk, Spansk og Russisk. Sikkert har dette hans klassiske Værk ikke blot hævet ham langt

over hans Forgængere her hjemme, men endog stillet ham i Rang med Datidens berømteste Kirurger i Udlandet.

Oplyst og virkelig videnskabelig indsaa C. længe før sine samtidige det sørgelige og ødelæggende for Kirurgien, naar den holdt sig fjærnet fra Medicinen; gjennem hele sit Liv har han da ogsaa arbejdet paa at uddanne Kirurgerne ved samtidig at gjøre dem til Medicinere; fra hans tidligste Afhandlinger til hans sidste store Værk er denne Tanke og Aand den ledende. Dette sidste Arbejde fra C.s Haand var «Fysisk-medicinske Betragtninger over Kjøbenhavn» (1807—9, 2 Dele); først dette Værk sammenholdt med de tidligere viser til fulde, hvor stor og mangesidig C.s Begavelse har været, og hvor klart han allerede den Gang har set paa det endog først i den nyeste Tid ret dyrkede Felt, Hygiejnen. Dette Værk er ved sine utallige Oplysninger om Byens Geografi, Naturforhold, Indbyggernes Samfundsforhold og Levevis o. m. a. et Kildeskrift for alt Studium og Undersøgelser af Byens tidligere Perioder; det er skrevet i et ejendommeligt simpelt, men dog storlaaet Sprog, hvorigjennem overalt lyser Tanken, som han udtalte i Mottoet paa sit første Ungdomsskrift: «Nisi utile est, quod facimus, stulta est gloria».

Ligeledes har han i de talrige Kommissioner og Selskaber, af hvilke han var Medlem, ved sin store Arbejdsdygtighed, fremragende Intelligens, praktiske Sans og uplettede Hæderlighed udrettet meget for sine Medborgeres og sin Samtids Vel. Han har været den danske Kirurgis Fader, en af den danske Lægekunsts ypperste Mænd og en i Sandhed nyttig Borger.

Han ægtede 1. 24. Marts 1773 Cathrine Birgitte Braun, f. 13. Jan. 1752 † 11. Avg. 1777, Datter af Justitsraad Simon Gottfried B. († 1772), Livkirurg og Kammertjener hos Frederik V; 2. 20. Marts 1778 Marie Amalie Walker, f. 29. April 1756 † 24. Juli 1837, Datter af Vinhandler Daniel W. C. havde i dette Ægteskab 5 Døtre og en Søn, Heinrich. Hans Portræt er stukket i Kobber af Lahde (findes i dennes «Portrætter»), og af Lips efter Hornemanns Tegning (findes i C.s «Fysisk-medicinske Betragtninger»). C.s Buste i Gibs og hans Portræt i Olje haves paa Kirurgisk Akademi.

Program til hans Doktorpromotion S. 16 ff. Lahdes Portraiter 2. H., 1805. H. Callisen, System der neuern Chirurgie, Fortale til 2. Bind. Litt. Tid. 1824, Nr. 16. Bibl. f. Læger 1824, S. 119 ff. Erslew, Forf. Lex.

Sylv. Saxtorph.

Callisen, Leonhard Friedrich Christian, 1803—39, Præst, var født 17. Febr. 1803 i Hohensfelde i Holsten, hvor Faderen, Johan Friedrich Leonhard C. (senere Dr. theol. og Overkonsistorialraad, † 1864), da var Præst. Farfaderen, Johan Leonhard C., var Generalsuperintendent i Holsten († 1806). Efter at have besøgt Rensborg Skole gik C. 1822 til Kiel, hvor han studerede Theologi. Siden fortsatte han sine Studier i Tübingen og Berlin og tog Embedsexamen i Glückstadt med Udmærkelse. 1829 blev han Diaconus ved St. Nicolai Kirke i Flensborg, 1836 Sognepræst i Friedrichsberg (Slesvig) og Provst i Hütten Provsti, da ovennævnte C. F. Callisen var bleven Generalsuperintendent. Tillige blev han Medlem af det slesvigske Overkonsistorium og 2. gejstligt Medlem af den slesvig-holstenske Regering paa Gottorp. Var Medudgiver af de 4 første Aargange af «Religionsblatt» og besørgede «Des königlichen Synodi zu Rendsburg wohlmeinende u. herzliche Ansprache (1737), zum 100jährigen Gedächtniss mit einem Vorwort neu herausgegeben» (Schlesw. 1837). — C. døde allerede 31. Dec. 1839. Hans Hustru, Christiane f. Drews fra Rensborg, døde 1834.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. deutsche Biographie III. H. F. Rordam.

de la Calmette, Charles Louis Bosc, 1750—1811, Overkammerjunker. Han var Søn af den hollandske Gesandt i Portugal Charles François Bosc de la C., der 1759 blev forflyttet til Kjøbenhavn, og var født i Lissabon; under Jordskjælvet 1755 blev han tillige med sin yngre ndfr. nævnte Broder frelst af sin Gouvernante, der paa sine Arme bar Børnene mellem Ruinerne ud af Staden. Han fulgte med Forældrene til Danmark, blev 1776 naturaliseret som dansk Adelsmand, 1777 Kammerherre, 1783 Overfalkonermeister, hvilken Post han 1798, da Falkoneriet blev reduceret, ombyttede med Overceremonimesterembedet. 1793 blev han Ridder af Danebrog, 1808 Overkammerjunker; han døde 22. Avg. 1811 og ligger begravet i et Kapel, som hans Broder havde ladet opføre ved Damsholte Kirke paa Møen.

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17 S. 38 f.

P. Brock.

de la Calmette, Pierre Antoine Gerhard Bosc, 1752—1803, Amtmand, yngre Broder til foregaaende og født i Lissabon 21. Sept. 1752 (efter andre Angivelser 1754), kom med Forældrene til Kjøbenhavn 1759, blev 1769 Lieutenant ved Garden, derefter Rit-

mester ved et Kavalleriregiment, men traadte senere ind i Garden igjen, efter at den 1772 paa ny var oprettet; 1777 blev han naturaliseret som dansk Adelsmand og senere Kammerherre. Ved sin Faders Død 1781 arvede han Marienborg, som Faderen havde kjøbt 1776 af Beringskjold; 1783 blev han Amtmand over Møen og 1794 tillige over Nykjøbing Amt. De smukke Haveanlæg ved Marienborg og Liselund skyldes ham. Han døde 7. April 1803, kort efter at han var bleven Gehejmerraad. 17. Jan. 1777 havde han ægtet Anna Elisabeth Iselin (Datter af Schweitseren Konferensraad Reinhard I., der 1776 var bleven optagen i den friherrelige Stand, og Anna Elisabeth f. Fabricius); hun døde i Genf 29. Maj 1805 og er tillige med Manden begravet i Kapellet ved Damsholte Kirke.

Paludan, Møen I, 474. II, 367. Nyrop, Joh. Fr. Classen. *P. Brock.*

Calnein, se Kalnein.

Camerer, Johan Friedrich, 1720—92, Ridefoged og Forfatter. Han er født i Oettingen «im Ries» (Provinsen Schwaben i Kongeriget Bajern), studerede i Göttingen og blev 1752 Avditør ved det danske Livregiment Dragoner i Haderslev. Her anlagde han en Linnedfabrik. Efter sin Afskedigelse 1768 (han havde 1761 faaet Titelen Krigsraad) udnævntes han 1769 til Ridefoged i Hvidding og Nørre Rangstrup Herreder og tog Bolig i Vodder. Han afskedigedes efter Ansøgning 3. April 1780 og døde i Vodder 6. Nov. 1792. C. udfoldede en ret omfattende Forfattervirksomhed, spredt i Tidsskrifter, især i statsøkonomisk og human Retning. 1758—62 udgav han i 2 Bind «Vermischte historisch-politische Nachrichten in Briefen von einigen merkwürdigen Gegenden der Herzogthümer Schleswig und Holstein, ihrer natürlichen Geschichte und andern seltenen Alterthümern», der dog kun indeholde lidet brugeligt Stof; det bedste vedrører Marskegnene. Han var Medudgiver af «Schleswigsches Wochenblatt» (1755), og Udgiver af «Nachrichten vom baltischen Meere» (Haderslev 1765—66). Han kom især jævnlig tilbage til Meddelelser og Undersøgelser vedrørende Ravet.

A. D. Jørgensen.

Cammermeyer, Johan Sebastian, 1730—1819, Præst, født i Kjøbenhavn 31. Marts 1730 af Forældrene Siegfried C., Hof-Brokadeskrædder, og Anna Margrethe f. Tank, deponerede 1750 og tog theologisk Examen 1754. Han kom s. A. til Bergen som Privat-

lærer, bl. a. for Claus Fasting, og havde dimitteret 8 Studenter, da han 1759 blev kaldet til personel Kapellan til Fane. Efter her at have tjent 2 Sognepræster maatte han 1765 forlade Kaldet, da han var overflødig, rejste til Kjøbenhavn og blev 1766 udnævnt til residerende Kapellan til Sund. I dette ubetydelige Embede led han med sin store Familie Nød, og hans Helbred svækkedes ved de haarde Sørejser. Han befriedes derfra, da han 1775 blev residerende Kapellan til Korskirken i Bergen. Da Sognekaldet blev ledigt 1803, vilde han «af Beskedenhed» ikke søge det, men blev staaende i sit Kapellani til 1811, da han — berøvet Synet — maatte tage Afsked. Han døde 7. Febr. 1819 og var den næstsidste Præst i Rigerne af den gamle pietistiske Skole, hvis Præg han bar i et yderlig asketisk Liv og en dertil svarende Forkyndelse. Lige til sine sidste Dage blev hans Hjælp oftere paakaldt af den overtroiske Almue, naar Djævelen drev sit Spil, og der skulde manes, og han, hvem Tiden ganske var gaaet forbi, var ikke uden Tillid til sine Kræfter i denne Retning. Gift 1. med Anna Christine f. Gude (f. 1731 † 5. Juli 1778), Datter af Kirurg Christian G. og Eva f. Bøcher, (12 Børn) og 2. med Maren f. Heiberg (f. 13. Marts 1742 † 29. Juli 1812), Datter af Anders H., Sognepræst til Gryten, og hans anden Hustru, Else Margrethe f. Dankerts. Hun var Faster til Digteren P. A. Heiberg (2 Børn, af hvilke det yngste, Else Margrethe, blev Moder til J. S. Welhaven).

Hatting, Præstehist. S. 154. J. N. Brun, Gammelt og Nyt om Biskop J. N. Brun S. 504 ff. *D. Thrap.*

Camradt, Johannes Ludvig, 1779—1849, Blomstermaler, var Søn af Portrætmaler Jørgen Frederik C. (f. 1736 † 1784) og Marie f. Schrøder (f. 1737 † 1814), som det synes, den yngste af en talrig Børneflokk, født i Kjøbenhavn 20. Sept. 1779. Det, at han ikke udstillede før 1810, medens han allerede giftede sig 9. Okt. 1804 med Marie Elisabeth Johannette Weise og fra 1807 stod i Forhold til et da oprettet Institut for Metalarbejdere, tyder paa, at han fra først af har levet som Tegnelerer. Imidlertid besøgte han uden Tvivl Kunstakademiet o. 1804—6, og der er Grund til at tro, at det var ham og ikke hans 68aarige Farbroder, der i 1806 fik Akademiets mindre Sølvmedaille, uagtet Forbogstaverne ere sidstnævntes (J. C. Camradt, f. 1738 † 1814). Som Tegnelerer udgav han ogsaa et Par Hæfter «Blomstertegninger for Ungdommen», stukne af O. O. Bagge. Akademiet nægtede i 1816 at agreere

ham paa et, som det synes, ret vellykket Blomsterstykke, fordi han ikke havde rejst. Efter en lille Rejse til Dresden i Vinteren 1819—20 lykkedes det ham omsider i 1821 at blive agreeret og i 1823 Medlem af Akademiet. Men hans Kaar vare ringe, saa at han gjentagne Gange maatte søge Hjælp af Akademiets Understøttelseskasse, hvoraf han endog fra 1839, da hans Øjne blev svage, fik en fast aarlig Understøttelse af 300 Rdl. Efter at hans Hustru var død 2. Nov. 1832, giftede han sig anden Gang med Anna Magdalene Becker. Sine sidste Leveaar tilbragte han i Hillerød, hvor han døde 2. Dec. 1849. Han udstillede fra 1810—43 ikke mindre end 88 Blomster- og Frugtstykker i en Smag, der i Østs «Arkiv» en Gang karakteriseres som «stedse delikat og sart, om end noget mat». Den kgl. Malerisamling ejer 13 af hans Arbejder.

Selmer, Nekrolog. Saml. II, 456. Weilbach, Kunstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Camstrup, Ole, 1685—1762, Forfatter, født i Etne 2. Nov. 1685 af Forældrene Sognepræst Hans C. (f. i Baahus Len 17. Juni 1648, † 24. Nov. 1712) og hans ^{anden} første Hustru, Sidsel Monsdatter, deponerede 1702, men tog ingen Attestats. Han vendte tilbage til Norge og var nogle Aar Huslærer, før han bosatte sig i Bergen, hvor han fik en Velynder i Biskop Niels Smed. Omtr. 1718 oprettede han her en privat Skole, som han synes at have drevet til op imod Midten af Aarhundredet. Han var her Lærer for Claus Fastings Fader, men næppe for denne selv (som L. Sagen beretter i «Fastingiana»). Han omtales som en meget dygtig Skolemand, vel hjemme i Klassikerne og Historien, og hans Virksomhed maa have været af Betydning, da Bergens Latinskole det meste af denne Tid var i Forfald. Mest bekjendt er han bleven som Lejlighedspoet, og han er maaske den sidste Digter af den gamle Skole, der efter Holbergs Fremtræden holdt ved med sine Festrøm paa Modersmaalet, Latin, Fransk og en enkelt Gang paa Bondemaal. Hans «Trifolium metricum», hvori de 1739 samlede udkom, har intet poetisk Værd, men adskillig Betydning for Personalhistorien. Han nød megen Anseelse i Bergen, hvor hans Skole rimeligvis er opført ved Pontoppidans Ankomst, da denne i en Klage over, at der fandtes «Pugeskoler» i Bergen (5. Febr. 1752), nævner en saadan, der blev holdt af Rasmus Cortin, men ikke C.s. Samme Biskop roser ham meget i sin Tale ved Indvielsen af Seminarium Fredericianum (1752). Han døde 29. Jan. 1762. Gift 12. Okt. 1718 med Anna Christine Linde (f. i Nov. 1690 † 7. Marts 1777).

Fra Sønnen Hans C. (f. 14. Jan. 1724, † 1765 som Sognepræst i Stavanger) stammer en talrig Efterslægt.

Nyerup, Den danske Digtekunsts Hist. IV, 329 ff. L. Dietrichson, Omrids af den norske Poesis Hist. S. 95 ff. *D. Thrap.*

Cantor, Theodor Edvard, 1809—60, Læge og Naturforsker, Søn af Grosserer Levin Isaac C. og Nanine f. Wallich. Han blev født i Kjøbenhavn 6. Febr. 1809 og dimitteredes fra Borgerdydskolen i 1826. I Efteraaret 1832 tog han den lægevidenskabelige Examen ved det kirurgiske Akademi, og det følgende Aar erholdt han Doktorgraden i Halle («De abscessu lymphatico»). Under et Besøg, som hans Morbroder, den bekjendte Botaniker Nathanael Wallich i Kalkutta, aflagde i Kjøbenhavn, vaktes C.s Interesse for Studier i den rige tropiske Natur, og i 1835 rejste han til Ostindien. Det synes imidlertid, at Opholdet hos hans Slægtning ikke ret faldt i hans Smag. Han traadte derfor i det engelsk-ostindiske Kompagnis Tjeneste og blev ansat ved Marineopmaalingen. I denne Stilling fik han Lejlighed til at gjøre forskjellige Rejser, som han stadig benyttede til at foretage naturvidenskabelige Studier og Indsamlinger, og at disse Rejser i alt Fald til Dels have været af større Udstrækning, kan ses af, at der i «Calcutta Journal of Natural History» for 1840 findes en Afhandling med Titel: «*Conspectus of collections made by Dr. Cantor, Assistant Surgeon, during his employment with H. M. 26th Regt. on expedition to China*». Udbyttet af sine Indsamlinger skjænkede han til Kjøbenhavns Universitet, som flere Gange modtog værdifulde Gaver fra ham. Foruden nogle botaniske Afhandlinger i den nævnte Journal har C. publiceret en Række Smaaafhandlinger over zoologiske, især herpetologiske, Æmner, dels i engelske, dels i ostindiske Tidsskrifter. Blandt de første kan nævnes hans «*Spicilegium serpentium Indicorum*» («*Proceedings of the zool. soc. of London*» 1839), blandt de sidste hans «*Catalogue of reptilia inhabiting the Malayan peninsula and islands*» («*Journ. of the Asiatic soc. of Bengal*» 1847). — C. var en livlig, velbegavet Natur, der i sin Omgangskreds skattedes meget paa Grund af sine selskabelige Talenter. De sidste Aar af sit Liv tilbragte han som Læge paa en Sindssygeanstalt i det fjærne Indiën, indtil han selv blev indlagt som sindssyg paa samme Hospital, hvor han døde i 1860.

Erslew, Forf. Lex. Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Botan. Tidsskr. XII. *Jonas Collin.*

Capeteyn, Peter, 1511—57, Læge og Mathematiker, var født i Middelburg i den nederlandske Provins Zeeland. I sin Ungdom studerede han i Løwen og i Paris. Den medicinske Doktorgrad tog han ved Akademiet i Valence. Derpaa blev han Lærer ved Universitetet i Köln, hvorfra han, efter bestemt at have sluttet sig til den lutherske Reformation, 1545 kaldtes til medicinsk Professor i Rostock og Aaret efter i samme Egenskab til Kjøbenhavn, hvorhos han tillige 1547 blev Livlæge hos den tilkommende Konge, Hertug Frederik, og forlenedes med Hvidøre Gaard og Gods nær ved Kjøbenhavn. Samme Aar valgtes han til Universitetets Rektor og fik Knardrup Kloster og Gods, som den Gang tilhørte Universitetet, under sin Bestyrelse. 1548 fulgte han Prinsesse Anna paa hendes Brudfærd til Sachsen. Da han havde forfattet en Almanak for Aaret 1549, forsynet med astrologiske og medicinske Anvisninger, og tilegnet Kong Christian III den, befalede Kongen Righofmester Eske Bille at forsyne ham med en god Oxe, 2 fede Svin og $\frac{1}{2}$ Td. Smør som Løn for hans Opmærksomhed. I Sommeren 1550 gjorde han en Rejse til Nederlandene, paa hvilken han blev overfaldet og udplyndret af Røvere, men slap dog derfra med Livet. Da Pesten 1553 rasede i Kjøbenhavn, opholdt han sig paa Halsnæs, ligesom den Tids Læger ofte havde for Skik at rejse bort, naar farlige Epidemier indtraf. For dog at gjøre noget skrev han en Anvisning paa de Præservativmidler, man bedst kunde anvende mod Sygdommen, og gav Apothekerne Recept paa en Lægedrik, man kunde bruge, naar man var bleven angrebet af Smitsoten. Samme Aar forlenedes han med Dekanatet i Lunds Kapitel, hvor han gjorde sig bemærket ved at gennemdrive den Bestemmelse, at Kannikerne skulde aflægge deres «Almutium» eller Kannikehætte, der mindede om den katholske Tid. — Han døde 6. Jan. 1557 og jordedes i vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, hvor en Mindesten i stærke Udtryk priste hans Lægedygtighed.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I, 614. Bruun, Aarsberetn. fra det st. kgl. Bibl. II, 362.

H. F. Rørdam.

Capion, Etienne, —1722—, Theaterprivilegie-Ejer. Om C. haves kun faa Oplysninger. Han menes at være indforskreven til Danmark fra Frankrig i Slutningen af det 17. Aarhundrede som Maskinist og Theatermaler ved en fransk Troup, fik 1703 Tilladelse til at vinde Borgerskab i Kjøbenhavn som Vinhandler, gjorde under Frederik IV Felittoget mod Sverige med som «Hof- og Stabs-

Traiteur» (Marketender) og fik 17. Maj 1720 Privilegium paa at anlægge et Komediehus i Kjøbenhavn. Af General Arnoldt (s. I, 341) laante han 7000 Rdl. til Opførelse af Theatret paa en Parcel mellem lille Grønnegade og Gothersgade, mod at han satte Privilegiet i Pant for Laanet. Han fik Privilegiet yderligere udvidet og stadfæstet 12. Maj 1721 og begyndte endelig 20. Jan. 1722 Forestillingerne paa Grønnegades Scene. Samme Aar traadte han i en Art Interessentskab med René Montaigu, der havde faaet Bevilling paa at opføre Skuespil i det danske Sprog, men allerede i Juli 1723 maatte C. flygte for Vexelgjæld, kom tilbage, blev sat i Gjældsarrest, og hans Theater udlejedes til Montaigu. I 1724 søgte han forgjæves om Tilladelse til «at agere danske Komedier i Norge», og nu vides intet om ham, indtil han i 1738 ligeledes forgjæves ansøger om at maatte nedsætte sig som Gjæstgiver i Odense. C., der synes at have levet endnu ved Udgangen af 1747, var gift med Susanne le Creux (rimeligvis: la Croix), med hvem han havde flere Børn, og var efter al Sandsynlighed besvogret med Montaigu.

Overskou, Den danske Skueplads I. Werlauff, Hist. Antegn. til Holbergs Skuespil. Danske Saml. II.

Edgar Collin.

Cappe, Gerhard Joachim, 1733—1802, Handelsmand. Han er født 10. Maj 1733 i Winsen i Hannover, hvor Faderen var Superintendent, og kom 1750 til Bergen, hvor han senere i Forning med Svogeren Gerhard Schnelle etablerede et stort Handels- hus og i nogen Tid var hædret med Tillidshvervet som «deputeret Borger». Som saadan var han i 1786 med paa at erhverve og bevare for Bergens By Borgmester Hildebrand Meyers værdifulde haandskrevne Samlinger til Stadens Historie, og i 1794 deltog han i Stiftelsen af et Legat for 3 trængende bergenske Handelsmænd, hvilket oprettedes til Ære for Grev A. P. Bernstorff. Han døde 4. Juli 1802 og var siden 8. Nov. 1761 gift med Elisabeth f. Svane, f. 8. Nov. 1744, † 15. Jan. 1823 uden Børn.

N. Nicolaysen, Norske Stiftelser II, 133 ff. III, 612 og 876.

H. J. Huitfeldt-Kaas.

Cappel, Joachim Dieterich, 1717—84, Apotheker. Han var født 13. Febr. 1717 i Wismar, hvor hans Fader var Kjøbmand og Brygger. 1730 kom han i Lære hos en Apotheker i Riga og var derefter Provisor paa det kejserlige Apothek i St. Petersborg. Senere tog han til Halberstadt, og 1747 kom han til Kjøbenhavn, hvor han efter i nogle Aar at have fungeret som Provisor paa

Kong Salomons Apothek 1757 overtog det nyindrettede Apothek paa Frederiks Hospital mod en aarlig Afgift af 400 Rdl. og en Forpligtelse til at levere Hospitalet den fornødne Medicin til en billig Taxt. Han dyrkede ivrig Kemi og Mineralogi, var utrættelig i at anstille kemiske Forsøg, og de Meddelelser om disse og deres Resultater, som Kratzenstein gav i Videnskabernes Selskabs Skrifter og i Crells «*Chemisches Archiv*», vakte den Gang ikke ringe Opmærksomhed og bevirkede hans Optagelse (1769) som Medlem af Videnskabernes Selskab, ligesom han overhovedet nød megen Anseelse, var Assessor i «*Collegium medicum*» og havde Rang med *Doctores medicinæ*. Ogsaa gav han yngre frugtbare Impulser i videnskabelig kemisk Retning, hvad der t. Ex. gjælder om den dygtige Kemiker Nordmanden Nicolai Tychsen, der var en af hans Apothekerdisciple. Hans største og mest blivende Fortjeneste af Videnskaben knytter sig dog til Oprettelsen af et stort Legat (Renterne af en Kapital paa 13500 Rdl.), der skulde benyttes som Rejsestipendium til farmaceutiske og medicinsk-kirurgiske studerende, «som have Lyst og Duelighed til at exkolere det kemiske Studium». For dette Stipendium foretog H. C. Ørsted sin første Studierejse. C. stiftede tillige et stort Legat for Apothekerenker og -medhjælpere. Han døde 4. Febr. 1784.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 475 f. *Archiv f. Pharmaci og techn. Chemi* XVI, 40 ff. Scharling, *De Forhold*, under hvilke Chemien har været dyrket i Danmark, S. 58 ff.

Jul. Petersen.

v. Cappelen, Jørgen, 1715—85, Godsejer. Hans Forældre vare Gabriel v. C. til Fossesholm († 1758), hvis Fader, Johan v. C., kom til Norge i Midten af det 17. Aarhundrede som Marseliernes Godsforvalter og døde 1688 som Foged i Lier; Moderen var Maren Jørgensdatter Neumann († 1747). Jørgen v. C. blev født paa Bragernæs 6. Juni 1715 og var først Leverandør ved Kongsberg Sølvværk, hvor han, vistnok til Dels ved sit Giftermaal, synes at have erhvervet Formue, da han i Aarene 1762—63 samlede det betydelige Gods Fossesholm paa Eker, hvori hans Broder, Fader og Morfader tidligere havde været Medejere, den sidstnævnte siden 1697. Han drev her et betydeligt Landbrug og holdt Gaard og Bygninger i en Orden, som Professor J. N. Wilse, der, formentlig i 1770-Aarene, besøgte Stedet, ikke noksom kan rose. C. blev 1763 Justitsraad og 1777 Etatsraad og har i sit Testamente af 1780 betænkt Ekers Fattigvæsen med et Par Legater. Han døde paa

Fossesholm 14. Febr. 1785. 29. Juni 1746 blev han i Christiania gift med Magdalene Larsdatter (Darjes), f. paa Brageruæs 31. Maj 1718, † 13. Nov. 1769, Datter af Kjøbmand Lars Ottesen (Møller) og Magdalene Arentsdatter (von Kampen), der 2. Gang ægtede Kjøbmand i Christiania Joh. Henr. Darjes, efter hvem Stifbørnene antog Familienavnet. Magdalene Larsdatter havde først (fra 1737) været gift med Knud Berg, Kjøbmand paa Kongsberg († 1745).

N. Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 369 og 877. Wilse, Reise-Iagttagelser I, 98 ff. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

v. Cappelen, Peder Juel, 1763—1837, Handelsmand, født i Skien 24. Jan. 1763, Søn af Kjøbmand Diderik v. C. og dennes første Hustru, Petronelle f. Juel. I en større Del af sit Liv boede han paa Avstad ved Drammen, hvilken Kjøbstad han repræsenterede paa det 1. ordentlige Storting 1815—16, og hvor han fra 1784 havde haft Borgerskab, samme Aar som han 25. Dec. paa Avstad ægteviedes med Christiane Marie Klein (f. paa Tangen i Drammen 27. Sept. 1767, † i Christiansfeld i Slesvig 8. April 1849, Datter af Kjøbmand Peder K. og Anna Cathrine f. Lohrmann). For Drammens Opkomst arbejdede han paa forskjellige Maader, bl. a. for Istandbringelsen af det Interessentskab, som 1812 opførte den store Drammens Bro mellem Brageruæs og Strømsø, og siden for dennes Vedligeholdelse, indtil den 1834 blev overtagen af Kommunen. Ved det norske Universitets Oprettelse 1811 var han mellem de større Bidragydere til den udstedte Nationalsubskription, med 10000 Rdl. D. C. 1795 købte han Ejdsfos Jærnværk for 45800 Rdl., hvilket han satte i god Stand og med tilliggende Jordegods og Skove ejede til sin Død; fra 1801 var han tillige Ejer af det nærliggende Jarlsbergske Værk eller Konnerudværket med Stangjærn- og Spigerhamre m. m. Paa Indbydelse af Drammens Borgerrepræsentanter fejredes 8. Dec. 1834 under almindelig Tilslutning hans 50aarige Jubilæum som Borger i Drammen. Noget over 2 Aar senere afgik han ved Døden paa Ejdsfos 11. Marts 1837. *Yngvar Nielsen.*

Carisius, s. Charisius.

Carl den danske eller den gode, Greve af Flandern, o. 1084—1127. C. var eneste Søn af Kong Knud den hellige og Dronning Edel (Adela), Datter af den flanderske Greve Robert Friseren. Da Kong Knud myrdedes 10. Juli 1086, flygtede Edel med sin lille

Søn til sin Faders Hof i Brügge; hun forlod dog nogle Aar efter Sønnen for at ægte Hertug Roger af Apulien, medens hendes Broder, Korsfareren Robert, sørgede for C.s Opdragelse. Efter at C. var bleven Mand, drog ogsaa han til det hellige Land for at øve tapre Bedrifter og fromme Gjerninger. Efter hans Hjemkomst tog hans Fætter Grev Balduin VII (1111—19) ham til Raadgiver og Medregent; Landefred blev forkyndt og overholdt, og efter det taknemmelige Folks Ønske udnævnte Balduin ham endog til sin Efterfølger. Ikke desto mindre rejste der sig ved Grev Balduins Død et Parti imod den danske Prins, hvilken dog overvandt sine Modstandere. C. sørgede under sin Regering for Landets Opkomst, værnede om Kirken og dømte retfærdig; han blev kaldt «Kirkens Fader» og «den gode» og vandt saa stor Anseelse, at baade Jerusalems Krone og Kejserkronen bleve ham tilbudte. Imidlertid havde hans strænge Tilsyn med, at Lovene overholdtes, vakt Uvilje hos mange og især hos Bertulf, Provst ved St. Donatianskirken og Kansler, dennes Brodersøn Burchard og de øvrige Medlemmer af denne Familie, som fra simpel Herkomst havde svunget sig op til høje Stillinger; de sammensvore sig om at dræbe C. Skjønt advaret begav C. sig som sædvanlig til St. Donatianskirken om Morgenen tidlig 2. Marts 1127; han laa knælende foran Alteret, da Burchards Sværd kløvede hans Hoved. Folket grebes af Raseri over denne Udaad og tog snart Blodhævn over de sammensvorne. C. blev jordet i St. Donatians Kirke; 1827 overførtes hans Ben til Kirken Saint-Sauveur, i hvilken der er bevaret et gammelt, paa Træ malet, efter Kontourerne udskaaret Billede af ham. C. var gift med Margrethe af Clermont; de havde ingen Børn. C. blev hurtig af Folket anset som Helgen og æret i Bispedømmet Brügge, men først 1883 godkjendte Paven en almindeligere Hylding af C. som «salig» (beatus), og Aaret efter bleve hans Ben under stor Højtidelighed skrinlagte i et nyt kostbart Relikvieskrin. Hans Skæbne ligner mærkelig hans Faders; som denne var han en ivrig og stundum hensynsløs Fremmer og Forsvarer af Kirken og dens Ret, og han led Martyrdød paa en lignende Maade som denne.

C. F. Wegener, Om Carl Danske, Greve af Flandern, 1839. Kervyn de Lettenhove, Histoire de Flandre I. Aarbøger f. nord. Oldk. og Historie 1877. Biographie nat., publ. p. l'Acad. Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, III. E. Le Glay, Charles de Danemark, Charles le Bon, 1878. Mad. Bourdon, Charles le Bon, comte de Flandre, 1886. I. H., Karl d. Danske med Tilnavnet den Gode, 1884. Nord. Kirketid. f. katholske Kristne 1884.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Carl, 1680—1729, Prins. Han var Søn af Christian V og Charlotte Amalie og født 26. Okt. 1680. I hans Barndom var den senere Statsminister Johan Georg Holstein hans Hofmester, og tillige havde Gehejmeraad Chr. Siegfr. Plessen Tilsyn med Opdragelsen. I 1696 afløstes Holstein i sin Stilling af Grev Carl Ahlefeldt (s. I, 124). Som det var at vente, spillede Tysk en Hovedrolle i Undervisningen; dermed begyndtes der, senere kom Dansk til. Det hedder i en Instrux af 1696 fra Kongen for Grev Ahlefeldt, at som Afløsning af den tyske Bibel skulde fra nu af den danske Bibel gennemgaaes. Et Kapitel af denne skulde læses Morgen og Aften og oversættes paa Latin, ligesom der tidligere var blevet oversat paa dette Sprog fra Tysk. Fra nu af skulde Konfessionarius kun tale Dansk og Latin med Prinsen. Men Tysk vedblev dog hele Livet at være det Sprog, der laa denne nærmest, ligesom det var Tilfældet med Frederik IV. Da Prinsen allerede som Barn var sygelig, blev han 1696 sendt paa en Udenlandsrejse til sydligere, varme Egne. Længst opholdt han sig i Montpellier; men han besøgte ogsaa de vigtigste Stæder i Italien. Han skulde, hed det i Instruxen for hans Rejse, saa vidt mulig undgaa Hofferne og Hovedstæderne, hvor Opholdet hverken kunde gavne hans Studier eller Religiositet. Efter o. 4 Aars Fraværelse kom han hjem i April 1699.

Prins C. fik af sin Broder Frederik IV Jægerspris Gods (1703) paa Livstid, og efter sin Moder arvede han ved hendes Død (1714) Vemmetofte og Højstrup i Sjælland tillige med Charlottenborg Slot foruden nogle mindre Ejendomme. Ogsaa ejede han et Lyststed, den saakaldte «Prinsens Have», ved Kjøbenhavn uden for Nørre Port, senere bekjendt under Navn af «Blaagaard». I Statsforretninger tog Prins C. aldrig Del; han var 1701 valgt til Koadjutor i Stiftet Lybek og 1705 til Biskop der; men han maatte give Afkald derpaa imod aarligt Pengevederlag af England og Holland. Derimod tilbragte han sit Liv som en stiltfærdig Godsejer; han var en lidet betydelig, men godmodig Mand, der gjerne hjalp sine Bønder og var ivrig for at fremme Undervisningen iblandt dem, dertil from, som det synes med Hang til den pietistiske Aand, der allerede nu var ved at trænge sig frem. Saa længe hans Helbred tillod ham det, holdt han af Jagt og Riden, og han havde en kostbar Stald. Ogsaa syslede han efter Tidens Mode saa smaat med Guldmagerkunsten.

Da Frederik IV lod Anna Sophie krone til Dronning (1721), kom det til Brud imellem Brødrene, og fra nu af tog Prins C.

tillige med sin 3 Aar ældre Søster Sophie Hedevig stadigt Ophold paa Vemmetofte, hvor de udfoldede et forholdsvis rigt og kostbart Hoffiv. Prins C. havde en Hofstat paa 47 Personer, Prinsessen en paa 23. At der endog til daglig Brug kun spistes paa Sølv, er en Selvfølge. Iblandt deres nærmeste var den vigtigste den senere Minister Carl Adolf Plessen, der mere var en trofast Ven end Hofembedsmand. Han gjaldt for at have saa meget at sige over Prins C., at Frederik IV en Dag, da han saa dem komme, udbrød: «Der kommer Prins Pless med min Broder Carl». Denne var for godmodig en Natur til at kunne fastholde sin Vrede mod sin kongelige Broder, og han nedlod sig endog til at staa Fadder til et af Anna Sophies Børn med Kongen. Imidlertid var hans Sygelighed med Aarene stedse bleven større, og 8. Juli 1729 døde han. Han var ugift.

C. H. Brasch, Vemmetoftes Hist.

E. Holm.

Carl, Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, 1813—78, Hertug Frederik Vilhelm Poul Leopolds og Louise Caroline Prinsesse af Hessens ældste Søn, født 30. Sept. 1813 paa Gottorp Slot. 1831 udnævnte Frederik VI ham til Stabskapitajn i det oldenborgske Infanteriregiment, og næppe 3 Uger efter, 17. Febr., tilfaldt Hertugtittelen ham ved Faderens Død. 19. Maj 1838 ægtede han i Kjøbenhavn Frederik VI's yngste Datter, Prinsesse Vilhelmine Marie (f. 18. Jan. 1808), efter at hun 4. Sept. 1837 var bleven skilt fra sin første Ægtefælle, Prins Frederik Carl Christian (den senere Kong Frederik VII); 2 Dage i Forvejen var Hertugen bleven Elefant-ridder. Kongen gav det nyformælede Par Slottet i Kiel til Residens. 1839 udnævntes Hertugen til Kommandør for det lauenborgske Jægerkorps. Af Misfornøjelse med Christian VIII's aabne Brev om Arvefølgen af 8. Juli 1846 søgte og beholdt Hertugen sin Afsked fra Hæren. 8 Dage efter sin Tronbestigelse gav Frederik VII ham Generalmajors Karakter. Da Oprøret kort efter udbrød, bleve Hertugen og Hertuginde boende i Kiel, men toge i Efteraaret 1848 midlertidigt Ophold i Dresden og vendte først 1852 tilbage til Danmark. Om Sommeren boede de paa Louisenlund ved Slesvig, om Vinteren paa Kiels Slot. Under Krigen 1864 forlod han atter Landet og kom først Aaret efter tilbage til Louisenlund, men boede fra den Tid ikke mere i Kiel. 1871 toge Hertugen og Hertuginde Vinterophold paa Glücksborg Slot, hvilket den glücksborgske Familie i 1854 havde afstaaet til Frederik VII, men som efter lange For-

handling i 1870 var blevet tilbageleveret til Hertugen af den preussiske Regering. Her døde Hertugen barnløs 24. Okt. 1878.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Carl, Landgreve af Hessen-Kassel, 1744—1836, Generalfeltmarskal, var født i Kassel 19. Dec. 1744 og Søn af Landgrev Frederik II og Marie, Datter af den engelske Konge Georg II. Da Faderen gik over til Katholicismen, blev han tillige med sine 2 Brødre, Vilhelm og Frederik, sendt bort fra Landet, og de kom alle tre 1756 til Kjøbenhavn, for at deres Opdragelse kunde blive fuldendt der under Beskyttelse af Frederik V, hvis første Dronning, Louise, havde været deres Moster. Medens den ældste af dem, Vilhelm, der 1764 ægtede Frederik V's næstældste Datter, Vilhelmine Caroline, senere vendte tilbage til Hessen-Kassel og her gjorde sig lidet hæderlig bekjendt som Landgreve og Kurfyrste, vedblev C. at være knyttet til Danmark. Efter at han allerede 15. ^{Nov} Dec) 1758 var bleven udnævnt til Oberst over det falsterske Regiment, blev han i en Alder af 20 Aar Generalmajor, og det følgende Aar (1765) kom han i Spidsen for Artilleriet, en Stilling, der selvfølgelig var langt over et saa ungt Menneskes Kræfter, men hvori han havde en ypperlig Støtte i den i Sachsen fødte General W. Huth, der 1766 blev Generallieutenant i dansk Tjeneste, og hvis Specialvaaben Artilleriet var. Da Christian VII besteg Tronen, fik Prins C. Lejlighed til at komme endnu højere til Vejs. Den unge Konge kastede i nogen Tid i høj Grad sin Kjærlighed paa ham, saa han 1766 blev baade Generallieutenant, Kommandør for Garden til Fods, Ridder af Elefanten, Statsminister og Formand for «det høje Krigsraad», der, efter at General Saint-Germain var falden i Unaade, stilledes i Spidsen for Landetaten (11. Sept. 1766). Samtidig havde Christian VII (4. Juli) udnævnt ham til Vicekonge eller Statholder i Norge, en Værdighed, der dog ikke var mere end en Titel, da den gamle Vicestatholder Benzou vedblev at styre Embedet ligesom tidligere. Ja, trods de stærke Betænkeligheder, J. H. E. Bernstorff gjorde gjældende, havde Kongen givet sit Samtykke til, at Prins C. ægtede hans yngste Søster, den 16aarige, indtagende Prinsesse Louise (30. Avg. 1766).

Der er senere af Johan Bülow og hans litterære Veninde Dorothea Biehl blevet rettet voldsomme Sigtelser mod C. af Hessen for at have haft en stor Del i Christian VII's sædelige Ødelæggelse, Sigtelser, som kunde synes at vinde i Vægt derved, at ikke alene

F. Chr. Rosenkrantz, men selv en Mand som Stampe havde den samme Opfattelse af Prinsen. Der er imidlertid næppe Grund til at lægge Vægt paa disse Anklager, der støtte sig til Rygter fra en Tid, da Luften var svanger med Bagvaskelser og gjensidige Beskyldninger. Prinsen har aabenbart godt vidst, at der var hæsle Rygter i Gang om ham, og det var vistnok som et Værn derimod, at han i sine «Mémoires de mon temps» har skildret sit Forhold til Kongen fra den modsatte Side og har omtalt, hvorledes han søgte at paavirke ham religiøst og at drage ham bort fra Udsævelser. Hvor liden Vægt dette end har i og for sig, saa styrkes det ved Suhms, U. A. Holsteins og Reverdils Vidnesbyrd, hvorefter Kongens sædelige Fordærvelse skyldtes helt andre Personer. Reverdil er afgjort velvillig i sin Dom over Prins C., og der er ikke nogen, hvis Ord paa dette Omraade have større Vægt end hans. De faa da staa til troende trods Bülow's og Dorothea Biehls Domme, selv hvor den sidste støtter sig til, hvad hun siger at have hørt af Reverdil.

Derimod havde det været ønskeligt, om Prinsen havde taget mindre Del, end han gjorde det, i det Intrigespil, der blev drevet ved Hoffet og i Regeringskredsene i den første Tid efter Christian VII's Tronbestigelse. Men det bør dog anerkjendes, at han alvorlig støttede J. H. E. Bernstorff imod et af de stærkeste Angreb, der rettedes paa ham. Der er ej heller næppe nogen Mand, som han i sine Memoirer omtaler med større Ros end Bernstorff. Imidlertid vare Christian VII's varme Følelser for ham snart fordampede, og i Foraaret 1767 forlod han tillige med Prinsesse Louise Kjøbenhavn. Han opholdt sig først et Par Aar i Hanau hos sin Moder; derefter tog han 1769 fast Ophold paa Gottorp Slot, da han var bleven udnævnt til Statholder i Slesvig og Holsten. Et Par Aar senere valgte han og hans Gemalinde det i Nærheden af Byen Slesvig liggende Louisenlund til Opholdssted.

Efter Struensees Fald blev Prins C. atter draget frem paa en iøjnefaldende Skueplads, da han i Sept. 1772 blev udnævnt til Overgeneral i Norge. Det saa netop den Gang ud, som om det kunde komme til Krig med Gustav III af Sverige, der kort i Forvejen havde foretaget sit bekjendte Statskoup (19. Avg.). Regeringen holdt det for klogt at sende en Prins derop, der ved sit Giftermaal var saa nøje knyttet til Kongehuset, som Prins C. var det; den haabede derved at give Stemningen blandt Nordmændene et sikrere loyalt Præg. Samtidig hævedes den forhadte Extraskat for Norges

Vedkommende. Prins C. og hans Gemalinde bleve meget vel modtagne i Norge, hvor blandt andre Nordahl Brun hilste dem som «det himmelsendte Par», og, hvis man kunde tro Prinsens egne Ord, blev han saa populær, at Nordmændene gjerne vilde have haft ham selv til Konge; men dette var dog et Selvbedrag, og Folk fandt snart i Christiania, at Fyrsteparrets Ophold voldte Byen ubehagelige Udgifter. Man var derfor ikke misfornøjet med, at det ikke varede fuldt 2 Aar. Selv fattede han under dette Ophold en Kjærlighed til det norske Folk og en Interesse for dets Vel, som han ikke senere slap. Han vedblev ogsaa paa en Maade længe at være knyttet til det, thi uagtet han i Begyndelsen af 1774 atter tog Ophold paa Louisenlund, lod Regeringen ham beholde den øverste Kommando over de norske Tropper — utvivlsomt en højst mærkværdig og uheldig Ordning. Omtrent samtidig med at han vendte tilbage til Slesvig, var han bleven udnævnt til Feltmarskal.

Medens han nu i en Række Aar levede fjærnt fra nærmere Deltagelse i Rigets Styrelse, fik han under den saakaldte bajerske Arvefølgekrig (1778—79) af Frederik den store Tilladelse til at følge med hans Hovedkvarter. Han vandt Preusserkongens Velvilje og fulgte det kortvarige Felttog med stor Iver og Interesse. I sine «Mémoires de mon temps» har han meddelt flere interessante Udtalelser af Frederik II. Efter at Regeringsforandringen 14. April 1784 havde fundet Sted, fik han i nogle Aar atter Lejlighed til at spille en Rolle, da Kronprins Frederik sluttede sig nøje til ham, og det i den Grad, at han (1790) ægtede hans Datter Marie Sophie Frederikke. Prins C. tog blandt andet Del i de Forhandlinger, som i disse Aar fandt Sted om en Omorganisation af Hæren, og han kunde endog komme til at prøve sine Kræfter som Hærfører, da Rusland 1788 i Henhold til Traktaten 1773 forlangte den dansk-norske Stats Hjælp imod Gustav III, der havde angrebet det i Finland. Prinsen blev da sat i Spidsen for den 12000 Mand stærke norske Hær, der fra Norge trængte ned igjennem Baahus Len, tvang et mindre svensk Korps til at overgive sig ved Kvistrum Bro og truede Gøteborg. Kronprinsen fulgte med paa Toget. Men det fik en stakket Ende paa Grund af Englands og Preussens Mellekomst, saa Krigen med Sverige næppe var begyndt, førend den ophørte. Uheldigvis havde der kun været sørget slet for Soldaternes Forplejning under Toget, og Følgen var smitsomme Sygdomme, der efter dets Ophør voldte 3—4000 Soldaters Død.

En af de norske Officerer, der vare med ved Angrebet paa Sverige, Oberst Tidemand, har i efterladte «Optegnelser» kritiseret Prinsens Ledelse af dette lille Felttog ligesom i det hele hans Færd som praktisk Officer meget skarpt. Men helt retfærdig er denne Kritik dog næppe. Det var imidlertid fra nu af forbi med Prinsens Popularitet i Norge, og i Danmark, hvor ingen havde ønsket at komme i Krig med Sverige igjen, gave mange — for øvrigt uden Grund — ham Skyld for Krigen. Ligesom han i selve Regeringskredsene havde en ivrig Modstander i Kronprinsens Svoger, Hertugen af Augustenborg, saaledes var Fremskridtspartiet her hjemme ham lidet gunstigt, blandt andet fordi han bekæmpede Trykkefriheden. Skjønt han vedblev at være Statholder i Slesvig og Holsten samt kommanderende General over den norske Hær, tabte hans Indflydelse sig efterhaanden. Under Konflikten med England 1801 kommanderede han den Styrke, der besatte Hamborg og Lybek; men det var kun en militær Promenade, der snart endte. I Aaret 1814 blev han Generalfeltmarskal og 1817 Storkommandør af Danebrog. 17. Avg. 1836 døde han paa Louisenlund i den høje Alder af 92 Aar.

Prins C. var endog efter bitre Modstanderes Dom en velbegavet Mand, og hans efterladte Skrifter give Indtryk af, at han var en livlig Natur med flersidige Interesser. I Modsætning til de Sigtelser, vi have set, fra nogle Sider ere blevne rettede imod ham, er han af andre som f. Ex. den bekjendte Bernt Anker i Norge bleven hævet til Skyerne, ogsaa fra Karakterens Side, og selv Grev Voldemar Schmettau, der vakte hans heftige Forbitrelse ved nogle Flyveskrifter, han udgav om den danske og norske Hærordning (1792 og 1793), har rost ham stærkt som en elskværdig Mand. Hans Skrifter vise ham i det hele som en velmenende og mildt dømmende, men tillige som en meget forfængelig Mand. Det taler til Fordel for hans sunde Sans, at han satte Holberg overordentlig højt, og det fortjener Anerkjendelse, at han havde stærk Sympathi for Landboreformerne; men det var lidet heldigt, at hans Religiositet var tilsat med en Overtroiskhed, der dels gjorde ham til en stor Beundrer af den bekjendte Undermager Grev Saint-Germain, dels førte ham ind paa i Aarene omkring 1790 at faa Spiritistkunster og Sonambulevæsen i Gang ved Hoffet, og det efter en saadan Maalestok, at de gik til det næsten afsindige og endog i nogen Tid truede med ganske at forrykke

Hovedet paa selv en saa lidt mystisk anlagt Natur som Kronprins Frederik.

Le prince Charles de Hesse, Mémoires sur la campagne de 1788 en Suede, 1789, og Mémoires de mon temps, 1861. *E. Holm.*

Carl, Landgreve af Hessen-Philipsthal, 1682—1770, var en Søn af Landgrev Philip af Hessen-Philipsthal, der var en Broder til Christian V's Dronning Charlotte Amalie. Hans Moder var Catharina Amelie Grevinde af Solms-Laubach. Han blev født 23. Sept. 1682 og kom, da han var 16 Aar gammel, til Kjøbenhavn, for at uddannes paa det kgl. ridderlige Akademi. I Aaret 1700 traadte han ind i Hæren og blev strax Kompagnichef i Garden til Fods og Major af Infanteriet. Han begav sig derefter til Krigsskuepladsen i Flandern, hvor han 1703 blev Oberstlieutenant i fynske Regiment og tog med dette Del i Felttoget, indtil han næste Aar, 22 Aar gammel, blev Oberst og Chef for et Regiment (Zepelins) i Danmark, som fra nu af fører hans Navn. Muligvis har han som Volontær overværet Krigen i Nederlandene, men hans eget Regiment kom ikke i Virksomhed, før Krigen i Skaane udbrød. Ved Helsingborg 1710 førte han, der Aaret før var udnævnt til Brigadér, 2. Træfning i den forvirrede Kamp, og om det end manglede den unge Mand paa Erfaring og Dygtighed, fattedes det ham ikke paa Mod; thi skjønt han i Begyndelsen af Slaget fik 2 Skud i sin højre Haand, hvoraf det ene bortrev en Finger, gjorde han dog et Forsøg paa at føre Reserven frem. Kort efter Slaget blev han Generalmajor og Chef for den Bataillon af Garden til Fods, som stod i Flandern. Han tog nu Del i de mindre Kampe, som de sidste Aar af den spanske Arvefølgekrig frembøde, og anførte bl. a. Stormen paa Quesnoi 1712. Aaret efter endte Krigen, men først 1714 vendte den Del af Hjælpekorpsset, hvortil Garden hørte, tilbage til Danmark. Hertugen fulgte i Aaret 1715 Hæren til Pommern og overværede Stralsunds Belejring og Landgangen paa Rygen, hvor han atter blev saaret. Kort efter tog han sin Afsked af dansk Krigstjeneste og gik til Østerrig, hvor han blev Feltmarskallieutenant. Senere (1731) blev han udnævnt til Ridder af Elefanten. Han døde først 8. Maj 1770, 88 Aar gammel, 10 Aar efter at han havde underkastet sig en Operation for Stær. Han blev gift 1725 med Carolina Christina (f. 15. April 1699 † 25. Juli 1743), Datter af Hertug Johan Vilhelm af Sachsen-Eisenach.

P. F. Rist.

Carl (Eriksen), —1153—, Jarl over Halland, Søn af den gotiske Jarl Erik og Cæcilie, Knud den helliges Datter, var en anset dansk Høvding; han nævnes saaledes blandt de fornemste Vidner ved et Gavebrev fra Ærkebiskop Eskil til Lunds Domkirke (1145) og senere, som det synes, ved Svend Grades Gavebrev til Ringsted Kloster. Det var sikkert Svend, der satte ham over Halland. Medens C. en Gang var bortrejst, bleve hans Hustru, der var Datter af Ærkebiskop Eskil, og hans Søster, der som Enke boede hos sin Broder, røvede af den svenske Kongesøn Jon Sverkersen, der nu levede i fræk Utugt med begge de skønne Kvinder. Skjønt Sverker og det svenske Folk tvang Jon til at sende Kvinderne tilbage, og skjønt Voldsmanden snart blev fældet paa Tinge, besluttede Svend Grade at hævne Skjændselsgjerningen paa hele Sverige. Forgjæves søgte den pavelige Legat, Kardinal Nicolaus Brekspeare, at faa ham derfra; Svend og med ham C. rykkede frem og hærgede i Finvid og Værend, men maatte paa Grund af den høje Sne og bidende Frost vende tilbage (1153). Paa Hjemvejen vare C. og hans Broder Knud nær blevne indebrændte af Gøterne i en Lade; de sloge sig vel igjennem, men flere af deres Mænd bleve nedhuggede eller fangne og druknede i Nisaa. C. havde to ægtefødte Sønner, Carl og Knud, samt Frillesønnen Bent.

Saxo, ed. Müller, S. 592. 696 ff.

Hans Olrik.

Carl (Carlsen), —o. 1179. Knud den helliges ovfr. nævnte Dattersøn Carl (Eriksen), Jarl i Halland, havde med Ærkebiskop Eskils Datter to Sønner, C. og Knud. Disse indgik o. 1175 med Magnus, Kong Erik Lams uægte Søn, og nogle andre, deriblandt den I, 371 omtalte Domprovst Asser, en S sammensværgelse om at dræbe Kong Valdemar I. C. og hans Broder havde et Par Gange forgjæves søgt at komme Kongen til Livs, da denne fik Meddelelse om, hvilke Farer der truede ham. Ikke des mindre lod han, som intet var, og gav endogsaa C. et imødekommende Svar, da denne for bedre at faa Lejlighed til at udføre sit Forsæt lod Kongen anmode om at komme i hans Tjeneste. Noget efter fik de sammensvorne imidlertid Underretning om, at deres Forehavende var røbet. C. og Knud, som den Gang vare i Ribe for at møde deres fra Frankrig hjemvendende Morfader (1176), flygtede derfor til deres Slægtning Birger Jarl i Götland. Ærkebispem tog sig sine Dattersønners Flugt meget nær, han havde gjerne selv, om han havde turdet, gaaet i Forbøn for dem, nu fik han Biskop Absalon og

sin Brodersøn Domprovst Asser til at paatage sig det; dog Kongen var ubønhørlig. Et Par Aars Tid efter (o. 1179) gjorde Brødrene fra Sverige et Forsøg paa at vinde Halland. Det mislykkedes imidlertid ganske, Knud blev taget til Fange og mistede for stedse Friheden, medens C. haardt saaret snart døde, hvorpaa Kongen inddrog begge Gods. *C. Weeke.*

Carl den røde, —1334, Ærkebiskop, hørte til en mægtig og anset Adelsslægt, der førte 3 Tværbjælker som Skjoldemærke og i det 14. Aarhundrede navnlig var udbredt i Skaane. C., hvis Forældre hed Erik Jensen og Inger, har uden Tvivl været Kannik i Lund, er derefter bleven Domprovst sammesteds, hvilken Stilling han alt beklædte i Aaret 1313, blev senere tillige Provst i Gamtofte i Fyn og fik 1324 end yderligere af Paven et Kanonikat i Roskilde. Efter Ærkebiskop Esger Juuls Død 17. Jan. 1325 valgtes C., Domkapitlets fornemste Mand, til hans Efterfølger; han drog derpaa til Avignon og viedes der i Okt. 1325 til sit nye Embede af Pave Johannes XXII. I Begyndelsen af det følgende Aar er han uden Tvivl vendt hjem igjen og har derefter deltaget i nogle af de Forhandlinger, der gik forud for Kong Christoffers Afsættelse og Valget af den sønderjyske Hertug Valdemar til Danmarks Trone. Ved selve Kongevalget, der foregik i Viborg 7. Juni 1326, var C. dog ikke tilstede, men i de nærmeste Maaneder derefter se vi ham som Medlem af den nye Konges Raad bl. a. medunderskrive Forleningerne til de Personer, der havde spillet en Hovedrolle ved Kongeskiftet. For Ærkestiftets Vedkommende opnaaede C. (i Avg. 1326) Tilbagegivelsen af Hammershus Slot, som Aaret i Forvejen under hans Fraværelse var faldet i Hænderne paa Kong Christoffer. Efter noget over 3 Aars Regering maatte Valdemar, som bekjendt, atter vige Pladsen for Christoffer, der havde faaet Hjælp af sin Halvbroder Grev Johan af Holsten og betalte denne Hjælp bl. a. med at give ham Skaane i Pant. Det Regimente, Grev Johan med Tilnavnet den milde og hans Fogeder i den følgende Tid førte i Skaane, er af C.s Efterfølger i Ærkesædet skildret med saa mørke Farver, at man, naar Hensyn tages baade til de daværende Tilstande her i Landet og til, at Følelsen for Sammenhold den Gang endnu kun var lidet udviklet, ikke har ondt ved at forstaa det Skridt, C. og andre ledende Mænd i Skaane fandt sig foranledigede til at foretage. I Spidsen for et Udvalg af gejstlige og Lægmand indfandt C. sig nemlig i Juni 1332 i

Kalmar, hvor han og hans Ledsagere hyldede den svenske Kong Magnus som deres Herre og Konge, hvorefter senere fulgte en almindelig Hylding paa Skaanes Landsting. Ved Forliget i Helsingør 4. Nov. 1332, nogle Maaneder efter Christoffer II's Død, udsønedes dernæst Grev Johan med Kong Magnus og Ærkebispem og opgav sin Ret til Skaane mod en Pengesum. C. døde 16. Maj 1334 og fik sin Grav i et Kapel, han 1330 havde ladet opføre paa Domkirkenes søndre Side. Hans Moder og 3 Brødre, af hvilke en ved hans Død var Ærkedegn i Lund og en anden Kannik sammesteds samt Provst i Gamtofte, overlevede ham. *C. Weeke.*

Carl Christian Erdmann, Hertug af Württemberg-Oels, 1716—92. Han var en Søn af Hertug Christian Ulrik af Württemberg-Oels, der havde gjort Tjeneste i Danmark som Oberst, og Charlotte Philippine f. Grevinde v. Redern. Han blev født 25. Okt. 1716 og opdraget i Stuttgart. I en Alder af 21 Aar kom han 1737 her til Landet og blev samme Aar Generalmajor af Infanteriet og Ridder af Elefanten. Aaret efter blev han Ridder af l'union parfaite og Kommandør for Livgarden, samtidig med at der desuden sikredes ham en meget stor Sum i aarlig Indtægt. Han var en af de mange Smaafyrster, som søgte til Danmark i det 18. Aarhundrede, og som hørte til Hoffets intimeste Omgangskreds. Efter et mislykket Frieri til Dronningens Søster, Enkefyrstinde Sophie Caroline af Ostfriesland, 1740 blev han Aaret efter gift med Marie Sophie Wilhelmine Grevinde af Solms-Laubach. Det unge Par boede paa Frydenlund ved Vedbæk, hvor de ofte modtog Majestæternes Besøg, og selv deltog de i alle de vigtigste Begivenheder ved Hoffet, især Jagter og Tafler, for hvilke Glæder Prinsen skal have næret stor Tilbøjelighed. Da hans Farbroder Hertug Carl Frederik overlod ham Fyrstendømmet Oels 1744, rejste han til Tyskland, men vendte kort efter tilbage. Efter Christian VI's Død søgte han sin Afsked, og efter at have modtaget denne som Generallieutenant 1747 forlod han Landet og gik i preussisk Tjeneste. Han døde 1792 som den sidste Mand af Linjen Württemberg-Oels; hans eneste Datter bragte Hertugdømmet til sin Ægtefælle, Frederik August af Brunsvig. *P. F. Rist.*

Carl Frederik, Hertug af Gottorp, 1700—39. C. F., der selv var en ubetydelig Personlighed, hører i Henseende til ydre Skæbner til de mærkeligste Mænd i den oldenborgske Slægt. Ved sin

Fødsel og Opdragelse kastet ind i de skarpeste Modsætninger mellem Slægtens to Hovedgrene, udkæmpedes den sidste og afgjørende Kamp imellem dem i hans Navn og paa hans Bekostning, uden at han selv kom til at deltage i den. Og ved sin Fødsel berettiget til at blive Carl XII's Arving, men tilsidesat, endte han med at skabe en Arveadkomst til Peter den stores Rige for sin Søn. I Modsætning til disse to verdenshistoriske Regenter, som Tilskikkelsen bragte ham i Forhold til, viser hans Liv, hvilken Rolle personlige Tilfældigheder kunne spille i Monarkiernes Historie.

C. F. var eneste Søn af Hertug Frederik (IV) af Gottorp og Carl XII's Søster Hedevig Sophie; han blev født i Stockholm ^{30.} April ^(ny stil) 1700. I de samme Dage begyndte den Række Krige, som først 21 Aar efter afsluttedes med Sveriges fuldstændige Nederlag, og i hvilke C. F. lige til de sidste Aar opvoxede og levede væsentlig som en svensk Prins. 2 Aar gammel mistede han sin Fader og 6 Aar efter sin Moder; men som han havde tilbragt disse Aar paa Carlberg i Upland eller paa Stockholms Slot, saaledes forblev han ogsaa fremdeles under disse Omgivelser som sin ugifte Morbroders nærmeste Arving. At samtidig hans Arvelande, den gottorpske Del af det souveræne Hertugdømme Slesvig og af det holstenske Len, ved hans Farbroders underfundige Politik gik tabte, kunde kun berøre ham i mindre Grad som Led i den store Tvekamp mellem Kong Carl og hans forenede Modstandere; den endelige Afgjørelse af dette Spørgsmaal maatte afhænge af Magtforholdenes hele nye Ordning.

Efter Kongens Tilbagekomst til Sverige, i Julen 1715, sluttede Hertugen sig nøje til ham og fulgte ham paa hans Krigsforetagender mod Danmark og Norge; alt Maaneden efter udstedte han en Proklamation, ved hvilken han for en Forms Skyld tiltraadte Regeringen i det souveræne, af Frederik IV sekvestrede Slesvig. Han sluttede sig med saa stor Hengivenhed til sin Morbroder, at han ved Efterretningen om hans Fald (11. Dec. 1718) ikke formaaede at samle sig til en energisk Handling for at sikre sig Kronen; han kunde end ikke bringes til at træde frem af sit Telt i Lejren for at lade sig udraabe til Konge af Hæren. Imidlertid havde Kongens yngste Søster og hendes Mand, Prins Frederik af Hessen, benyttet Øjeblikket til at sikre sig Tronfølgen, og da den unge Hertug vendte tilbage til Hovedstaden med Kongeliget, var det som sin Mosters Undersaat. I det følgende Foraar forlod han Sverige for bestandig.

C. F. lagde fra dette Øjeblik sin Skæbne i Hænderne paa sin fremtidige Gehejmeraad, den meklenborgske Adelsmand Henning Friedrich v. Bassewitz (s. I, 582); det var betegnende, at han endog først begav sig til dennes Godser, da han, ledsaget af svenske Orlogsskibe, var gaaet over Østersøen. Derefter gik de til Hamborg, hvor Farbroderen, Biskop Christian August af Lybek (Eutin), overdrog ham «Regeringen» af Holsten, efter at han for længst ved sin «Administration» havde sat ogsaa det over Styr. Hertugen dannede et Gehejmeraad og udnævnte et fuldtalligt Regeringspersonale og begyndte derefter at se sig om efter Midler til at faa sine Arvelande tilbage. Han drog til Hannover, hvis Kurfyrste, Kong Georg I af England, han forgjæves søgte at vinde for sin danskfjendtlige Politik. Paa samme Maade gik det ham derefter i Berlin og Dresden; overalt var man bestemt paa at opretholde den danske Gjenerhvervelse af hele Sønderjylland. Derimod opnaaede han i Wien en kejserlig Ordre (af 9. Avg. 1720), i Følge hvilken den gottorpske Del af Holsten skulde tilbagegives ham inden Aarets Udgang. Dette skete uden Indsigelse, og den hertugelige Regering indrettedes nu i Kiel.

Hertug C. F. og hans Gehejmeraad v. Bassewitz tænkte dog ikke paa at slaa sig til Ro under disse smaa Forhold; de gik fra Wien til Petersborg, hvor en hertugelig Agent alt i længere Tid havde indledet Forhandlinger om et Ægteskab med Kejserens ældste Datter, Anna. Det var da Tanken at træde frem med Fordringerne paa den svenske Trone, støttet til Ruslands Magt og med Udsigt for dette til varig Indflydelse paa det nordiske Rige. Disse Planer lykkedes det dog ikke Bassewitz at virkeliggjøre; 30. Avg. 1721 sluttede Peter den store Freden i Nystad, hvorved han opnaaede Besiddelsen af de svenske Lande syd og øst for den finske Bugt, men til Gjengjæld anerkjendte det svenske Valgrige; han fortrøstede nu den unge Hertug til den Hjælp, han vilde yde ham til Gjenerhvervelsen af Gottorp. Samtidig betragtedes Ægteskabet med Storfyrstinde Anna Petrowna som fastsat, og Hertugen blev i Rusland, skjønt den højtidelige Forlovelse først fandt Sted 5. Dec. 1724, efter at Annas Moder, den borgerlig fødte Cathrine, var bleven kronet i Moskov. Kejseren vilde nu gjøre Alvor af sine Løfter med Hensyn til Slesvig, men overraskedes 8. Febr. 1725 af Døden. Cathrine besteg derefter Tronen og lod Ægteskabet fuldbyrde (1. Juni); Anna var født 7. Febr. 1708. Til Minde om denne Begivenhed, ved hvilken Zarernes Slægt traadte i nøje Forbindelse

med Vesteuropas gamle Fyrstehuse, indstiftedes den hellige Alexander Newsky Orden.

I de følgende Aar havde den russiske Politik det Formaal at fratage Danmark Gottorp; Preussen og Østerrig forpligtede sig til at gjøre fælles Sag med Rusland, medens Sverige af Frygt for Hertugens Fordringer nærmede sig til Danmark og Vestmagterne. Da traadte Døden for tredje Gang mellem den unge Gottorper og hans Forhaabninger; Cathrine døde 6. Maj 1727 og efterfulgtes af Peter den stores ^{gjerne} ~~broder~~ søn Peter II. Faa Maaneder efter maatte C. F. forlade Petersborg, ligesom han 1719 havde forladt Stockholm, med brudte Forhaabninger og mørke Fremtidsudsigter.

Først nu, 27 Aar gammel og 25 Aar efter sin Tiltrædelse som Hertug, satte han Fod paa sit Arvelands Grund; han gik med sin unge Hustru i Land i Kiel, deres fremtidige Residens. Der var gjort, hvad der kunde gjøres, for at bringe Herskaberne til at glemme Modsætningen til deres tidligere Hjem, men hverken den skønne Natur eller Universitetsbyen med sine intelligente Indbyggere kunde give dem Vederlag for de større Forhold, i hvilke de vare vant til at færdes. Hertuginen døde alt 9 Maaneder efter sin Ankomst til Kiel (15. Maj 1728) efter at have født deres eneste Barn, Carl Peter Ulrik, den senere russiske Kejsers (se ndfr.).

Dette Dødsfald, de nislukkede Anstrængelser for ved en energisk Optræden af Bassewitz paa Kongressen i Soissons at skaffe Huset Gottorp Oprejsning samt endelig Tronskiftet i Petersborg 1730, hvorved Anna af Kurland fortrængte Peter den stores Slægt, og Hertugens Aarpenge bleve inddragne, fremkaldte gjentagne Kriser ved det lille Hof i Kiel, som gave det en helt forandret Karakter. Bassewitz, der havde været almægtig i de første Aar og bl. a. havde skaffet sig selv og sine Slægtninger alle Hertugdømmets vel lønnede Embeder, saaledes at en Tredjedel af dets Indtægter tilflød dem, blev afskediget og store Reduktioner foretagne. Den mest indflydelsesrige Raadgiver blev nu den udmærkede Videnskabsmand og Administrator Ernst Joachim Westphalen. Hertugen fandt sig nu efterhaanden til rette i de smaa Forhold og ventede paa, hvad Skæbnen endnu maatte bringe ham. Da det svenske Kongepar var barnløst, maatte han anses for dets nærmeste Arving. og den usikre Tronfølge i Rusland kunde naar som helst bringe ham eller hans Søn til Magten i Petersborg: «es kam nur auf das Ueberleben an»! Men ogsaa dette nægtede Skæbnen ham. C. F. døde paa Gaarden Rolfshagen i Trittau Amt

18. Juni 1739; han blev bisat i Bordesholm Kirke ved Siden af sin Hustru, den russiske Kejserdatter, til hvis Ære han efter hendes Død havde indstiftet den endnu bestaaende Anna Orden. Deres Søn kaldtes et Par Aar efter til Rusland, hvor hans Moders Søster, den ugifte Elisabeth, havde besteget Tronen og nu lod ham udnævne til Storfyrste og Tronfølger.

Schlesw.-Holst.-Lauenb. Provinzialberichte 1825.

A. D. Jørgensen.

Carl Peter Ulrik, holsten-gottorpsk Hertug og Kejser i Rusland under Navn af Peter III, 1728—62, var en Søn af Hertug Carl Frederik og Peter den stores Datter Anna. Han var født 21. Febr. 1728 i Kiel. Den Forbitrelse, hans Fader havde næret imod det dansk-norske Kongehus, fordi det havde straffet den gottorpske Regerings Optagelse af Magnus Stenbocks Hær i Tønning med at gjøre sig til Herre over den hertugelige Del af Slesvig, var i fuldt Maal gaaet i Arv til ham. Det var forgjæves, at der gjentagne Gange fra Danmark-Norges Side skete Forsøg paa at komme til en Overenskomst med ham om Stridsspørgsmaalene. Efter at han 1742 af Kejsersinde Elisabeth var bleven udnævnt til russisk Tronarving, nød han ret Tanken om en Gang at kunne hævne sin Slægts formentlige Uret paa Kongehuset i Kjøbenhavn. Dog saa det ud, som om Tvisten kunde blive endt, da den danske Diplomat Grev Lynar (1750) i St. Petersborg, hvor C. P. U. den Gang opholdt sig, aabnede Forhandlinger om et Mageskifte imellem den hertugelige Del af Holsten og de den danske Krone tilhørende Grevskaber Oldenborg og Delmenhorst ligesom ogsaa om at faa ham til imod Pengegodtgjørelse at give Afkald paa alle Fordringer paa det tidligere gottorpske Slesvig. C. P. U.s vigtigste holstenske Minister, Pechlin, begunstigede Planen, og en Udjævning ønskedes ogsaa af den russiske Regering; men uheldigvis blev C. P. U.s ærgjerrige Hustru Cathrine, den senere Kejsersinde, vred over, at hun ikke var taget paa Raad med, og hun fik Overenskomsten kuldkastet. Senere gjenoptog J. H. E. Bernstorff Underhandlingerne med C. P. U. under Syvaarskrigen (s. II, 162); men alle Forsøg vare frugtesløse. Da C. P. U. efter Elisabeths Død (5. Jan. 1762) besteg Ruslands Trone, var det, som om han ikke aandede for andet end for at gennemføre Hævnplanerne imod Danmark-Norge. Uden at bryde sig om Russernes Uvilje imod en saadan Krig lod han sin Hær rykke frem igjennem Nordtyskland imod Danmark. Men da gjorde den Tronrevolution, der (8. Juli 1762) styrtede ham

fra Kejsermagten, en brat Ende paa hans Krigsplan. 17. Juli blev han myrdet. I hans Ægteskab med Cathrine, en Prinsesse fra Anhalt-Zerbst (f. 1729 † 1796), var der født ham en Søn, den senere Kejser Poul. *E. Holm.*

Carl Rudolph, Hertug af Württemberg-Neustadt, 1667—1742, yngste Søn af Hertug Frederik af Württemberg-Neustadt og Clara Augusta af Brunsvig, blev født 29. Maj 1667. Han fik ligesom sin berømte Broder Ferdinand Wilhelm en omhyggelig Opdragelse og gjorde, efter at have studeret ved forskellige Universiteter i Tyskland, længere Rejser i Evropa. Da han var 20 Aar gammel, fik han et Kompagni ved et württembergsk Regiment og gik med dette i venetiansk Tjeneste i Krig mod Tyrkerne, under hvilken han senere fik Overkommandoen over alle de württembergske Tropper. Under Stormen paa Negropont blev han haardt saaret og bar til sin Død Kuglen i sit Legeme. Endelig 1690 rev han sig løs fra venetiansk Tjeneste og rejste til sin Broder Prins Ferdinand Wilhelm, der paa den Tid kommanderede et dansk Hjelpekorps paa 7000 Mand, som i engelsk Tjeneste stod i Irland. Allerede s. A. deltog han som Volontær i Slaget ved Boynefloden og udmærkede sig her ligesom ogsaa senere i en Række af Fægtninger og Belejringer. Næste Aar blev han Oberst og Chef for et af de danske Rytterregimenter i Irland og traadte derved over i den danske Konges Tjeneste. Han fulgte 1692 Korpset til Nederlandene og deltog der i de fleste Begivenheder, men erhvervede sig især Berømmelse ved Neerwinden 1693, hvor han med sit Regiment tog den hannoverske Gardes Estandarter tilbage, som Franskmændene i Begyndelsen af Slaget havde frataget denne. Ved Revuen i Lejren ved Gent 6. Juni 1696 udnævnte Kong Vilhelm af England ham til Brigadér. Da Freden Aaret efter blev sluttet, rejste han med sin Broder til Wolfenbüttel for at besøge deres Moder og der fra til Danmark, hvor han 1698 blev udnævnt til Generalmajor.

Da han, trods sin unge Alder, allerede var en erfaren Krigsmand og i en høj militær Stilling, blev han strax anvendt til at udføre vigtige Hverv. 1698 sendte Kongen af Danmark 2 Troppeskorpser til Hjælp for Kong August af Polen; det ene skulde kæmpe i Polen imod Tyrkerne, men C. R., der først var udset til General over dette, fik imidlertid Kommandoen over det andet, som skulde danne Besætninger i de sachsiske Fæstninger, for at disse ikke under Krigen skulde blottes. Korpset vendte tilbage Aaret efter.

I Begyndelsen af Aaret 1700 var Prinsen i Holsten, hvor den danske Hær var samlet i Anledning af Stridighederne med Holsten-Gottorp. Disse faldt for Danmarks Vedkommende temmelig uheldig ud og afsluttedes foreløbig ved Freden i Travendal. Kort efter denne blev Prinsen, der i Okt. blev udnævnt til Generallieutenant, atter sendt til Sachsen i Spidsen for et Hjælpekorps, der skulde dække Landet under Krigen. Men da den spanske Arvefølgekrig udbrød, overlod Danmark ^{Sejren en Del af} ~~de allierede Sømagter~~ dette Korps, som rykkede syd paa til Norditalien under Kommando af Christian Gyldenløve, hvorimod C. R. blev kaldt tilbage for at overtage Overbefalingen over det andet og større Korps (10000 Mand), som var bestemt til Nederlandene. Anførselen var tiltænkt hans Broder Ferdinand Vilhelm, men da han var død i Jan. 1701, blev den unge Fyrste Overgeneral med Jobst Scholten som næstkommanderende. Korpset deltog i denne langvarige Krig, til Freden blev sluttet, og indlagde sig under Prinsens Kommando stor Berømmelse ved sin Deltagelse i Slagene ved Höchstedt, Ramillies, Oudenarde m. m. saa vel som i en Mængde andre, mindre Træfninger og Belejringer. Selv viste han sig sin høje Stilling voxen og vidste med megen Energi at hævde Hjælpekorset som selvstændigt dansk Korps; han sørgede med Omhu for, at de danske Tropper ikke bleve tilsidesatte for de engelske og hollandske, og traadte energisk op, naar de ikke fik Sold i rette Tid, i det han i saa Tilfælde nægtede at lade dem optræde aktivt. Slaget ved Malplaquet (1709), i hvilket Korpset bidrog meget til Sejren, og hvor C. R. især udmærkede sig, var hans sidste betydelige Krigsbedrift.

I Febr. 1713 marcherede den største Del af Hjælpekorpsset til Danmark. Medens det kæmpede i Nederlandene, havde de gottorpske Stridigheder og Krigen med Sverige holdt den danske Hær i Aande paa andre Skuepladser. Da nu C. R. med sit Korps sluttede sig til Hæren efter at være bleven udnævnt til kommanderende General — allerede 1703 var han bleven Ridder af Elefanten —, stod den i Holsten og var tillige med russiske og sachsiske Tropper i Færd med at belejre Tønning, hvor Stenbock havde indesluttet sig med den svenske Hær. Det blev nu Prinsen af Württemberg og de allierede Generaler, som fik det Hverv at forhandle med Stenbock om hans Hærs Overgivelse (16. Maj).

Da den danske Hær 1715, efter at Carl XII var vendt hjem fra Tyrkiet, blev ført over til Pommern, fulgte C. R. Kongen, der selv førte Kommandoen. Efter Stralsunds Erobring gik han til

Holsten, og da Carl XII truede med at marchere til Sjælland, begav han sig der til, men fik ikke Lejlighed til at deltage i Krigsbegivenhederne, da hans Broder døde om Sommeren 1716, hvorved Württemberg-Neustadt og Hertugværdigheden gik over til ham. Han søgte sin Afsked og afsluttede dermed sin krigerske Løbebane, den han, uden at kunne nævnes i Række med Datidens største Feltherrer, dog havde fulgt som en dygtig og virksom Hærfører. Han var i høj Grad agtet og afholdt af sine undergivne paa Grund af sin humane Tænkemaade. — Hans senere Liv blev mere stille og roligt. Han optog sin Ungdoms Studier, beskyttede Kunst og Videnskab og stod i en udstrakt Brevvexling med mange af sin Tids fremragende Mænd. Da Krigen ved Rhinen udbrød 1734, udnævnte Kejseren ham til Generalfeltmarskal og betroede ham Overopsynet med de vigtigste Fæstninger. Men en vanskeligere Opgave blev ham overdraget, da Hovedet for hans Slægt, Hertug Carl Alexander af Württemberg-Stuttgart, pludselig døde 1737, og han som nærmeste Agnat maatte overtage Regeringen for den umyndige Arving. Forholdene i Stuttgart vare nemlig i høj Grad forviklede og Statsstyrelsen i Hænderne paa uværdige Æventyrere, saa at C. R., selv efter at han havde faaet disse fjærnede, snart indsaa, at han, der nu var over 70 Aar gammel, manglede Kraft til at bringe Ro og Orden i Landet; han overgav derfor Regeringen til Hertug Carl Frederik af Württemberg-Oels og trak sig 1738 tilbage til Neustadt. Aaret efter indsatte han den danske Konge til sin Executor testamenti og døde 17. Nov. 1742. Han var aldrig legitimt formælet, og Linjen Württemberg-Neustadt uddøde med ham.

Jahn, De danske Auxiliartropper. Allg. deutsche Biographie III.

P. F. Rist.

Carl, Christian Thomesen, 1676—1713, Søofficer, Søn af Borgmester i Assens Thomas Iversen. C. blev Underlieutenant 1697, Premierlieutenant 1700, Kapitajnlieutenant 1705, Kapitajn 1708, Kommandørkapitajn 1710 og 2 Aar senere Kommandør. Efter at have tjent som Lærling fra 1694—96 gik han i hollandsk Krigstjeneste, hvor han forblev i 2 Aar, senere gjorde han et Aars Tid Tjeneste paa den russiske Flaade. 1701 udnævntes han til Kadetofficer under Chr. Th. Sehestedt ved det Aaret i Forvejen oprettede Søkadetakademi og var indtil 1708 Chef for de paa de udrustede Øvelseseskadrer udsendte Kadetter. 1710 som Chef for Orlogsskibet «Ny Delmenhorst» erobrede han i Kattegat 2 svenske Priser.

Efter et Togt med Orlogsskibet «Prins Carl» 1711 udkommanderedes han 1712 som Flagkapitajn hos Viceadmiral Sehestedt med Orlogsskibet «Ditmarsken» og udmærkede sig i Kampen for Stralsund 21.—23. Juli samt navnlig 31. s. M. mod den svenske Kommandør Henck. Da Sehestedt i Nov. s. A. tog tilbage til Danmark, overdrog han C. Kommandoen over hele den pommerske Eskadre, hvilken han beholdt til Foraaret næstpaafølgende Aar, da han beordredes hjem. Umiddelbart forinden Hjemrejsen kom han i Ordvexling med en russisk General de Staff, der udfordrede ham og dræbte ham midt paa Torvet i Greifswalde 29. Marts 1713. Han begravedes Maaneden derefter med store Æresbevisninger i Holmens Kirke. C. var gift 2 Gange, 1. (1702) med Mechtele Dorothea f. Klauman, 2. (1706) med Mechtele Magdalena f. Klauman, begge Døtre af Mønsterkommissær Nicolai K. I sit andet Ægteskab havde han 2 Døtre og 3 Sønner, af hvilke en blev Søofficer.

Lützow, Hist. Efterretn. om danske Sæe-Officierer I.

C. With.

Carl, Johan Samuel, 1676—1757, Læge, var født i Oehringen i Grevskabet Hohenlohe og Søn af en Apotheker, studerede og tog 1698 Licentiatgraden i Halle hos de to derværende berømte medicinske Professorer Fr. Hoffmann og Stahl, til hvilken sidste han nøjede sluttede sig saa vel i medicinsk Opfattelse som i den dermed forbundne Pietisme. Stahl udtaler sig paa flere Steder i sine akademiske Skrifter med den højeste Anerkjendelse om sin begavede Discipel og betragter ham som en af de faa, der fuldt forstode Dybsindigheden i den Stahl'ske Doktrin, Animismen. Det var derfor naturligt, at Christian VI, som under Dronningens langvarige Sygdom i 1736 ønskede at tilkalde en anset Hallenser-Medikus, efter Samraad med sin Fætter Greven af Stolberg-Wernigerode henvendte sig til C., der da længe havde levet som Læge og Ven og samtidig som meget frugtbar medicinsk og religiøs Forfatter ved pietistiske tyske Grevehoffer. C. modtog Kaldelsen, og da ved hans Ankomst til Danmark ogsaa Kongen blev ramt af en alvorlig Sygdom, der heldig hævedes under den nye Læges Behandling, blev denne strax efter udnævnt til kongelig Livlæge og indtog i den følgende Tid en anset og betroet Stilling. Endnu i 1736 fik han sammen med A. Hojer og ^{Stahl} kirurg ^{Pringer} Mønning Sæde i en vigtig Kommission, som skulde udfinde Hjælpemidler til Bilæggelse af den da grasserende skæbnesvangre Tvist mellem den kirurgiske Generaldirektør S. Krüger og det med Amtsbarbererne

forbundne medicinske Fakultet, og hvis Resultat var at foranledige Oprettelsen af det for Medicinalvæsenet saa betydningsfulde «Collegium medicum». 1739 fik han Justitsraadstitelen.

Efterhaanden blev dog Christian VI mindre tilfreds med sin nye Læge, hvis Piller i Følge Kongens egne Udtalelser i sine Dagbøger ikke senere ret vilde hjælpe, og som dertil viste sig at være en temmelig umedgjørlig og revolutionær Natur, hvad der allerede fremgaar af hans, ogsaa efter Ansættelsen som Livlæge, ivrig fortsatte Forfatterskab. I lærde latinske og populære tyske medicinske Afhandlinger vovede han at rokke ved sin Lærers Dogmer og hævdede i flere Henseender et mindre doktrinært og mere praktisk Standpunkt, medens han dog samtidig førte Animismen videre til en fuldstændig Mysticisme. I sine religiøse Traktater viste han sig at tilhøre Pietisternes venste Fløj og rasede hensynsløst mod Statskirkens Gejstlighed, hvorved han ogsaa udæskede de mere moderate danske Hofpræster og beredte selve den skrupuløse Konge alvorlige Forlegenheder.

Dette førte da til, at Kongen 1742 maatte give sin, i øvrigt ogsaa alderstegne, Livlæge Afsked. Med en aarlig Pension vendte han tilbage til Tyskland, hvor han synes at have taget Ophold i Halle hos sin Svigersøn, Præsten Adam Struensee. Senere boede han i Holsten hos en Søn, som der var Fysikus, og 13. Juni 1757 døde han i Meldorf i Ditmarsken.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 298 f. Allg. deutsche Biographie III. Biograph. Lex. der hervorrag. Aerzte I, 664. H. L. Møller, Kristian VI og Grev Kr. E. af Stolberg-Wernigerode S. 127 ff. *Jul. Petersen.*

Carlebye (eller Karlebye), Jens, 1730—1812, Billedhugger, var Søn af en fattig Bondemand i Thorsager, Aarhus Stift. Han var først Hyrdedreng, siden Tjenestekarl, men da o. 1755 Billedhuggeren Simon Stanley blev opmærksom paa hans Anlæg for Kunsten, tog han ham til sig som Lærling og gjorde ham, om ikke til en Kunstner af større Betydning, saa dog til en duelig Marmorhugger. Da Stanley døde 1761, bestyrede C. i nogle Aar Værkstedet for Enken og kom senere i Wiedewelts Atelier. Akademiets Læresale har han aldrig besøgt, og Akademiet saa derfor heller næppe med overvættes velvillige Øjne, at han i 1767 udnævntes til kongelig Hofbilledhugger, en velklingende Titel, som for Resten ikke havde det mindste at betyde. Som saadan forlod han dog ikke sin Læremester Wiedewelt, for hvem han nærede

den største Hengivenhed, men vedblev i en Del Aar at arbejde i hans Atelier. Dog optraadte han ogsaa som selvstændig Kunstner og udførte bl. a. 1767 en Marmorbuste af Frederik V, som kom til Frederiksberg Slot, og 1768 en Buste af Christian VI, som rostes af Samtiden for udmærket Portrætlighed (nu paa Rosenborg). I 1771 og 72 udførte han en Del Dekorationsarbejde paa Frederiksberg. Ogsaa som slet og ret Stenhugger arbejdede C.

I 1769 ægtede C. den 30aarige Marie Margrete Harsdorffer, Datter af Skoleholder Johann Christoph H. († 1770) og Hustru Anne Marie Eriksdatter (f. 1703 † 1776) og Søster til den berømte Bygmester Harsdorff. I Selskabslivet var C., uagtet hans Væsen var noget tørt og hans Optræden noget kantet, vel set; han var, trods sin fattige og ringe Byrd, ikke uden Dannelse og skrev endog Digte, af hvilke et fejlagtig er bleven tillagt ingen ringere end Johannes Ewald. Efter sin første Hustrus Død ægtede C. Louise Wederkampf, f. 1736, som overlevede ham. C. afgik ved Døden 21. Nov. 1812.

Suhms Nye Saml. IV, 1, 81 ff. Weilbach, Kunstnerlex. Meier, Wiedewelt S. 62, 212. Samme, Fredensborg S. 184. Samme, Marmorkirken S. 71 f.

F. J. Meier.

Carlsen, Carl, f. 1813, Ingeniør. C. er en Søn af Tøjhuslieutenant i Marinen Andreas C. og Johanne Helene f. Bechmann og fødtes 31. Avg. 1813 i Kjøbenhavn. Han blev 1828 Elev ved Marinens Skibsbyggeri, men ledet af en levende Interesse for Naturlæren begyndte han 1835 et Studium ved den polytekniske Lærestanstalt, hvor han 4 Aar senere tog Kandidatexamen i Mekanikken. Der fandtes den Gang ikke noget særligt Kursus for Ingeniører, men som adskillige af den Tids Polyteknikere gav C. sig til paa egen Haand at studere Ingeniørfagene, særlig Vandbygningskunsten, og efter at have faaet Lejlighed til at udføre sit første praktiske Arbejde i denne Retning, Anlægget af den første Havn ved Bandholm, tiltraadte han med offentlig Understøttelse i 1842 en Studierejse til Udlandet, der varede 1 Aar. Den længste Tid benyttedes til at besøge de vigtigste franske Havne og til at bese forskjellige Floder og Kanaler. Vinteren tilbragte han i Paris, hvor han blandt andet hørte Forelæsninger ved École des ponts et chaussées.

Ved Hjemkomsten blev C. konstitueret som Brolægningsspektør i Kjøbenhavn, i hvilken Stilling han dog kun forblev til 1845, da han blev ansat i den da oprettede Post som Vandbygnings-

inspektør under Generaltoldkammeret, og han ledede i de følgende Aar Arbejderne ved Glückstadts Havn, hvorpaa han efter Foretagelsen af forskjellige omfattende Undersøgelser i Jylland under den slesvigske Krig overtog Forretningerne som Havnebygmester i Kjøbenhavn. I denne Egenskab udførte han Ombygningen af Langebro og Stormbroen. I den følgende Periode foretog han forskjellige omfattende Projekteringer og Arbejder, hvoriblandt skal nævnes Reguleringen af Gudenaa mellem Silkeborg og Tange, hvorom der i 1861 ved Indenrigsministeriets Foranstaltning blev udgivet en udførlig Beretning. I 1868 blev Omraadet for C.s Virksomhed betydelig udvidet, i det han overtog det ledigblevne Havne- og Kanalinspektorat, som forenedes med hans hidtidige Embede til et Vandbygningsdirektorat. Foruden de foran nævnte Arbejder har C. haft en væsentlig Andel i og Overledelse af følgende større Anlæg: Løgstør Kanal, Udvidelsen af Helsingørs Havn, Anlægget af Esbjerg Havn, ligesom han har været Medlem af de fleste af de i hans Embedstid nedsatte Kommissioner, hvori Vandbygnings-spørgsmaal have spillet en Rolle. Skjønt Embedsgjerningen næsten fuldstændig beslaglagde hans Kræfter, deltog han dog ogsaa i enkelte udenfor liggende Hverv, hvoraf særlig maa nævnes hans udmærkede Ledelse af den i 1877 stiftede tekniske Forening, hvis Formand han var i de første 4 Aar af Foreningens Tilværelse.

I 1882 maatte C. paa Grund af svækket Helbredstilstand opgive sit Embede som Vandbygningsdirektør efter at have tjent Staten i 37 Aar. Ved sin Afgang udnævntes han til Konferensraad; tidligere (1879) var han bleven Kommandør af Danebrogs 1. Grad.

C.s nu afsluttede Virksomhed falder i en Periode, der har været en Gjennembrudsperiode for Vandbygningsvæsenet og Ingeniørkunsten ligesom for saa mange andre Omraader, og det maa fremhæves, at C. ikke alene har haft Betydning som en arbejdsom og dygtig Embedsmand, men ogsaa som en af dem, der har bidraget væsentlig til at føre Ingeniørvæsenet fremad i Danmark fra empirisk til rationel Behandling af Opgaverne, ligesom det maa erindres, at adskillige af de under hans Ledelse udførte Arbejder i Virkeligheden ofte have frembudt større Vanskeligheder end senere udførte, maaske vidtløftigere og større, fordi der, da han begyndte, her hjemme savnedes dygtige Entreprenører for slige Arbejder.

C. ægtede 20. Febr. 1855 sin endnu levende Hustru, Julie Caroline Bigum, Datter af Skolelærer B. i Tikjøb. *Ch. Amt.*

Carlsen, Carl Christian, 1812—65, Skolemand, er født 12. Jan. 1812 i Slagelse, hvor Faderen, Hans C., var Lotterikollektor. Da hans Skolegang i Latinskolen blev afbrudt ved Faderens Sygdom og trange Kaar, tog han 1834 Privatistexamen ved Jonstrup Seminarium og bestyrede derefter en af ham oprettet Privatskole i Slagelse, indtil han i 1840 blev Lærer ved Byens Borgerskole. Fra 1860 var han tillige Klokker ved St. Mikkels Kirke. C. var en overordentlig virksom Mand, som ved Siden af sin Lærergjerning deltog i Udgivelsen af «Slagelse Avis», var Borgerrepræsentant, Medlem af Kjøbstadforeningen og af flere velgjørende Selskaber og derhos skrev en Række af Skolebøger. Men især tog han levende Del i Skolelærernes Bestræbelser for at fremkalde en Reform af det offentlige Skolevæsen. Fra 1848—50 udgav han «Skolelærervennen» og fra 1857 til sin Død, 13. Jan. 1865, et andet Skoleblad, «Samleren for Skolen og Læreren». I 14 Aar bestyrede han Slagelse Herreds Lærereforening og foranledigede under Forhandlingerne om Skoleloven af 1856 en Række større Lærermøder i Slagelse og Ringsted. Ved en Hædersgave paaskjønnede Danmarks Lærere 1856 hans Arbejde for Skolens Sag. C. ægtede 1. 17. Maj 1839 Frederikke Lovise Jørgensen († 16. Okt. 1857), Datter af Skræddermester J. i Slagelse, og 2. 19. Nov. 1858 Frederikke Christiane Emilie Høyer († 6. Maj 1863), Datter af Bagermester H. i Slagelse.

Erslew, Forf. Lex. Samleren for Skolen og Læreren, Extranummer for Jan. 1865.

Joakim Larsen.

Carlsen, Carl Peder August Schlichting, f. 1852, Landskabsmaler. Han er født i Flensborg og er en Søn af Kjøbmand Lorenz Christian C. og Ida f. Schlichting. Efter at have gennemgaaet Kunstakademiets Skoler udstillede han i Aarene 1875—77 væsentlig Blomsterbilleder, men har siden 1880 ved sine Landskaber, hvis solrige, tiltalende Motiver ere hentede dels fra Jægersborg Dyrehave og tilgrænsende Egne, dels fra Capri og Schweits' Alpedale og Søer, hævdet sig en smuk Plads blandt Danmarks yngre Landskabsmalere.

H. R. Baumann.

Carlsen, Charles Ivan Theobald, 1838¹—61, Søofficer, Søn af Toldassistent Carl Mich. C. (f. 1806 † 1852) og Caroline Jacobine f. Spendrup (f. 1804 † 1859) og født 1. Maj 1838¹ i Kjøbenhavn, blev Lieutenant i Marinen 1851 og kastede sig strax over Studiet af Artilleri; gennemgik den militære Højskole, hvis Afgangsexamen han med Ære bestod, til Trods for at hans Helbred led stærkt

under den anstrængende Læsning. Kort efter Examen rejste han udenlands med Ministeriets Understøttelse og satte sig grundig ind i det franske og engelske Søartilleri. Ved sin Hjemkomst 1860 udnævntes han til karakt. Kapitajnlieutenant, Underdirektør ved Søartilleriet og Undertøjmester. Omtrent samtidig begyndte Spørgsmaalet om Anskaffelse af Bagladekanoner at komme frem, og nogle Prøvepiecer af Whitworthsk Konstruktion anskaffedes. Uagtet C. var en Modstander af dette System, ledede han dog Forsøgene med dem, men 15. April 1861 sprang en af dem, dræbte flere Mand og saarede C. saa alvorlig, at han kort Tid efter afgik ved Døden, 1. Maj. Marinen mistede i ham en meget lovende Officer. C. var gift med Emilie f. Lautrup.

Tidsskrift f. Søvæsen 1861.

C. With.

Carlsen, Franziska Antoinette Hilleborg, 1817—76, historisk Forfatterinde, var en Søster til den efterfølgende og fødtes 13. Nov. 1817 paa Gammel Kjøgegaard, hvor hendes Barndomsliv ogsaa hendirandte. Som voxen opholdt hun sig meget paa Rønnebæksholm og i Kjøbenhavn; sine senere Aar tilbragte hun dels paa Valø, hvor hun var Stiftsdame, dels hos Broderen, ndfr. anførte Kammerherre H. C., paa Gammel Kjøgegaard. Tidlig udvikledes hos hende Sansen for Livets Alvor og ædlere Opgaver. Det var hende en Trang at gjøre sig fortrolig med Minderne, som knyttede sig til de Steder, hun havde faaet kjære, hvad enten de skulde fremlokkes af Almuefolks Fortælling eller søges i Historiens Aarbøger. En Frugt af denne hendes Syslen med Fortiden var: «Noget om og fra Rønnebæks Sogn og Rønnebæksholm» (1861) og «Efterretninger om Gammel Kjøgegaard og Omegn» I—II (1876—78). — Det sidste Skrift naaede hun ikke selv at faa udgivet, da hun døde 28. Febr. 1876, to Dage efter at være ramt af et Slagtilfælde.

H. F. Rørdam.

Carlsen, Hans Rasmussen, 1810—87, Stamhusbesidder, Politiker. Hovedgaarden Gammel Kjøgegaard, der ligger tæt uden for Kjøge By, kjøbtes 1776 af Rasmus Carlsen (Lange) og gik fra ham til Sønnen Chr. Rasmussen Carlsen, der i Febr. 1817, Aaret før sin Død, blev adlet med Langernes Vaaben, 3 Roser i Sølvfelt. I sit Ægteskab med Else Margrethe f. Nyhuus havde han 4 Børn, af hvilke H. R. C., født 28. Okt. 1810, var den ældste. Som 12 Aars Dreng kom han til det den Gang lige gjenoprettede Sorø Akademi, men blev dog ikke Student her fra, hvorimod han, som

han allerede fra Barn havde ønsket det, sendtes til Forstinstitutet i Kiel og der i 1832 tog Forstexamen; han var en dygtig Forstmand, baade theoretisk og praktisk, elskede Naturen og Dyrelivet og var i mange Aar ogsaa en ivrig Jæger. Aaret efter hans Hjemkomst gav Moderen ham Skjøde paa Gammel Kjøgegaard for 10000 Rdl., en Pris, der nu kan synes rent nominel, men paa den Tid svarede til Godsets virkelige Værdi, og i 1845 oprettedes deraf et Stamhus, hvis hele Tilliggende af Hartkorn den Gang opgaves til 514 Tdr., men senere er formindsket ved Salg af Fæstegods, som er substitueret ved Fideikommiskapital. I Avg. 1841 ægtede han den 19aarige Clara Sophie Komtesse Krag-Juel-Vind-Frijs, en Datter af den daværende Lensgreve; hun var en begavet, livlig og from Kvinde, men meget svag, og efter forgjæves at have søgt Helbredelse ved Rejser til Syden døde hun 26. Dec. 1852 af Brystsyge; Spiren til denne Sygdom var gaaet i Arv til deres eneste Søn, der efter Stamhusets Erektionsbrev skulde ved Tiltrædelsen have antaget Navnet Lange, og som døde 30. Dec. 1865, 19 Aar gammel. Kun Datteren Emmy, f. 4. Juni 1842, Stiftsdame i Vallø, overlevede Faderen og er nu Stamhusets Besidderinde.

C.s Indtræden i det politiske Liv falder allerede i 1841, da han af Sædegaardsejernes Klasse valgtes til Deputeret i Østifternes Stænderforsamling. Den unge begavede og livlige Mand indtog en ejendommelig Stilling blandt sine Standsfæller; i sin Grund var han lige saa fuldblods Aristokrat som nogen af dem, men det folkelige, det nationale havde grebet ham dybt, og han var klar paa, at Enevælden maatte vige for en friere Statsforfatning, som ogsaa havde hans fulde Sympathi, naar den kun fik et betryggende Grundlag i en Valgordning, der sikrede de besiddende og de bedst oplyste Samfundsklasser en passende Indflydelse. Nærmest tilhørte han den Retning, som i Peter Tutein fra Marienborg havde sin dygtigste Ordfører, afgjort national og konstitutionelstindet efter engelsk-fransk Mønster, men dog tagende en vis Afstand fra den egentlige Opposition, af hvilken senere det national-liberale Parti udviklede sig. Naar C. ikke havde Sæde i den grundlovgivende Rigsforsamling og paa de første Rigsdage, og naar han saaledes ikke kom til at tage Del i Forfatningsdebatten og de heftige politiske Kampe, der betegnede de første Aar efter Oprørets Underkuelse, har dette vistnok udelukkende haft sin Grund deri, at hans Hustrus langvarige Sygdom netop i disse Aar bandt ham til Hjemmet og gav ham andre Pligter. Det vakte nogen Overraskelse, baade

at Ministeriet Ørsted—Bluhme udnævnte ham til Medlem af det 26. Juli 1854 skabte Rigsraad, og at han tog imod denne Udnævnelse, da han dog ikke sympathiserede med den daværende Regerings Helstatsbestræbelser, i alt Fald ikke med de Veje, ad hvilke de søgtes realiserede. Var her nogen Konflikt, hævedes den imidlertid, da han gik over til det efter Forfatningen af 2. Okt. 1855 skabte Rigsraad og her tog Sæde som kongevalgt Medlem paa 12 Aar. Ogsaa i Rigsdagen for Kongerigets særlige Anliggender fik han Plads, da han i 1859 valgtes til Landstinget for 8. Kreds (Nordvestjylland). Der er ikke fra disse Aar nogen fremtrædende Virksomhed at omtale; han tog jævnlig Del i Debat-terne, særlig om kirkelige Spørgsmaal, der efter hans dybe og faste Religiositet fortrinsvis interesserede ham, men uden at spille nogen betydelig Rolle. Ligesom han i kirkelig Henseende hældede til Grundtvigianismen og billigede dens Hovedretning uden dog at følge med til alle Yderlighederne, saaledes havde han, trods sin uformindskede Aristokratisme, ikke faa Berøringspunkter med Bondevennerne, det daværende Venstre, — det vil da sige med deres nationale Fløj og med den Retning, som ved Danevirkeforeningen søgte at rejse en national Opposition imod Halls Ministerium — og stod i intimere Forhold til Balth. Christensen. Det var vel nærmest denne hans Stilling, men vistnok tillige et Hensyn til de i Foraaret paa ny gjorde Skridt af Kong Carl XV i Retning af en skandinavisk Union — Skridt, som foretoges ad ikke-officiel Vej, og som paa det Tidspunkt manglede alle Betingelser for at kunne faa praktisk Betydning —, der bragte Monrad til i Maj 1864 da nogle Medlemmer af det Nytaarsaften 1863 dannede Ministerium forlode ham, at drage C. ind i Regeringen; han blev Indenrigsminister i Steden for Nutzhorn, men allerede i Juni indgav han sin Demission, da han var bleven klar paa Ministeriets aldeles uholdbare Stilling, og det var ham meget imod, at han først i Juli blev fri ved hele Kabinettets Afgang. Endnu et Skridt videre gik han ved i Avg. 1864 at nedlægge sit Mandat som kongevalgt Rigsraadsmedlem, hvorimod han beholdt sin Plads i Rigsdagens Landsting indtil efter Forfatningsforandringen i Juli 1866. Ogsaa under Debatteerne om denne, ligesom det havde været Tilfældet i 1863 under Rigsraadets Forhandlinger om Novemberforfatningen, stod han paa det nationale Venstres Side og tog Ordet for Bevarelsen af den uforandrede Juni-Grundlov, i hvis Landsting han ikke saa nogen Fare for den fremtidige Udvikling, en Anskuelse,

som han dog under de senere Tiders Erfaring ikke fastholdt. Hans Optræden under Grundlovskampen bevirkede, at han ikke gjenvalgtes til Landstinget, men han blev da valgt til Folketingsmand i Vejle og sad Valgperioden ud. I Juni 1870 blev han kongevalgt Medlem af Landstinget og beholdt dette Mandat indtil sin Død.

Ved Siden af denne parlamentariske Virksomhed gaar en anden som Deltager i Kommissioner: den soranske Kommission (som Formand) 1866, Forsvarskommissionen s. A., Theaterkommissionen 1867 og Kirkekommissionen 1868. De kirkelige Forhold skjænkede han en særlig Interesse, og han var ikke blot en dybt religiøs Natur, men tillige nøje fortrolig med den videnskabelige Theologi og Filosofi. Hans ualmindelige Evner kom vistnok bedre til deres Ret, og hans Indflydelse var større under saadanne Forhandlinger, som unddroge sig Offentligheden, end i selve Rigsdagen. Hans ualmindelige Kundskaber, selvstændige Tænkning og ofte klare Blik paa Sagens forskjellige Sider, der i private Samtaler eller i mindre Kredse lode ham dømme sikkert og uforbeholdent, kom ikke her til at gjøre sig gjældende efter Fortjeneste; det var ikke parlamentarisk Evne, som manglede ham, thi han talte godt, om end ikke med særlig Veltalenhed, men han havde en vis Sky for at gjøre sig gjældende, og hans Standpunkt var i Kraft af hans udprægede Selvstændighedsfølelse ofte saa ejendommeligt, at det ikke kunde vente at komme i Betragtning under Partiernes stærke Brydninger. Hvad der aldrig fornægtede sig hos ham, var hans glødende Fædrelandskjærlighed, hans nationale Følelse og hans ædle, ridderlige Tænkemaade, der blev baaret af en inderlig Religiøsitet. I sine sidste Aar var han under vore politiske Kampe fuldt enig med Ministeriet Estrup om Maalet og troede at skyldte Sagen at tilbageholde sin Tvivl om et og andet af Midlerne.

C.s Personlighed og Liv er ikke skildret uden en Omtale af hans nære Forhold til Grundtvig og Grundtvigianismen. Hans 3 Aar yngre Søster Anna Maria Elise, som i 1842 var bleven Enke efter Godsejer Harald Toft til Rønnebæksholm, ægtede N. F. S. Grundtvig, medens en anden Søster, Jutta, var gift med Præsten Peter Rørdam. Disse Familieforbindelser bragte ham i nært Forhold til Grundtvig og hans Skole, baade i kirkelig og i historisk-folkelig Retning; skjønt han ogsaa her bevarede sin Selvstændighed og tog sine Forbehold, kom han saaledes i en vis Forbindelse med Grundtvigianernes Kreds. Familiebegravelsen paa Aasen ved Gammel Kjøgegaard blev i 1853 indviet af Grundtvig, som ved denne Lej-

lighed skrev et af sine skjønneste og dybeste Digte. Her jordfæstedes i 1854 Fru Grundtvig, 11. Sept. 1878 Grundtvig selv, i 1876 Stiftsdamen Franziska Carlsen (se ovfr.). Og her, ikke langt fra den Ærestøtte, som «Gaardmænd, Husmænd, Forpagtere, Arbejdere og Betjente» i 1876 rejste for ham, hans Fader og Bedstefader, stedtes ogsaa han til Hvile efter 2 Juli 1887 at være død paa Gammel Kjøgegaard, 77 Aar gammel.

C. var Hofjægermester (1841) og Kammerherre (1873). Han var dekoreret med Vasaordenens Kommandørkors, men havde mærkelig nok ingen dansk Orden.

F. Carlsen, Gammelkjøgegaard II.

C. St. A. Bille.

v. Carlstein, Frederik Carl, † 1761, s. Frederik Carl af Nordborg-Pløen.

Carmiencke, Johann Hermann, 1810—67, Landskabsmaler, var tysk af Fødsel, Søn af en fattig Arbejdsmand i Kongeriget Hannover, og født 9. Nov. 1810. Han kom i Malerlære hos en ældre Broder i Hamborg, gik der fra med J. Mohr til Dresden for at uddanne sig til Landskabsmaler hos Nordmanden J. C. Dahl og tog rimeligvis efter hans Raad 1834 til Kjøbenhavn for at studere ved Kunstakademiet der. Han synes dog allerede ret udviklet i sit Fag, thi Aaret efter udstillede han 2 Landskaber, hvoraf det ene, «Et Skovparti», blev indkjøbt til den kgl. Malerisamling, og gjorde sine første Forsøg som Raderer. I 1837 var han i Besøg i Tyskland, men kom tilbage til Danmark og ægtede Marie Vilhelmine Caroline Klein († 4. April 1882). Efter at have opnaaet Naturalisationspatent fik han i 1845 og 1846 Akademiets Rejseunderstøttelse og opholdt sig 2 Aar i Italien. Uagtet han i 1847 vendte tilbage til Danmark, følte han sig under Krigsaarene mindre til Pas i sit nye Fædreland og udvandrede derfor i 1851 med sin Familie til New-York, hvor han blev Medstifter af Kunstakademiet i Brooklyn og døde 15. Juni 1867. Han udstillede her i Landet kun til 1851, men han nød Anseelse for sine, i Nutidens Øjne vel konventionelle, Billeder og solgte i alt 6 Billeder til den kgl. Malerisamling; dog var hans Ry langt større i Nordamerika. Da han arbejdede med stor Lethed, er Tallet af hans Billeder meget betydeligt (paa Charlottenborg-Udstillingerne 50 Billeder). Længst vil hans Navn dog mindes ved hans Raderinger (35 Blade), der

navnlig fra 1847 udmærkede sig ved Lethed og Frihed i Behandlingen. Kunstforeningen udgav nogle af disse Blade (1850—51).

Andresen, Deutsche Maler-Radiret d. 19. Jahrh. IV, 46 f. Weilbach, Kunstnerlex. *Ph. Weilbach.*

Caroc, Christian Alexander, f. 1823, Departementschef, er en yngre Broder til efterfølgende F. C. V. C. Han fødtes 23. Nov. 1823 i Kjøbenhavn, blev 1841 Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, 1850 juridisk Kandidat, var fra Juni s. A. til April 1851 konstitueret som Regnskabsfører i Armeen, blev derefter i 1851 Assistent under Bestyrelsen for de militære Underklassers Pensionering og Invalidforsørgelsen, beskikkedes 1855 til Kancellist i Pensionskontoret, 1857 til Fuldmægtig i Finansministeriets Sekretariat, 1858 til Chef for Pensionskontoret, 1873 til Chef for Finansministeriets 1. Departement, 1876 tillige til Chef for Koloniernes Centralbestyrelse, blev 1877 Kommandør af Danebrogs 2., 1880 af dens 1. Grad. *G. Kringelbach.*

Caroc, Frederik Carl Vilhelm, 1811—82, Officer, er født 25. Nov. 1811 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader, Herman Alexander C. († 1827), var Kapitajn i Ingeniørkorpset; hans Moder var Johanne Marie f. Schultz. Han blev Landkadet i 1826, fik Aldersorden som Sekondlieutenant fra 31. Dec. 1828, sattes à la suite ved det sjællandske Jægerkorps i 1830, kom 1832 ind paa den nyoprettede kgl. militære Højskole, udnævntes til Premierlieutenant i 1835, blev Adjutant ved Generalkvartermesterstaben i 1836, Adjoint i Generalstaben 1839 og Kapitajn i dette Korps 1842. Ved Krigens Udbrud ansattes C., der ved sin topografiske Virksomhed havde vundet et godt Navn, som Stabschef ved Flankekorpset under General Schlegelgrell og virkede som saadan til Juli 1848, da han forfremmedes til Major. I de følgende Krigsaar var han derimod Chef for Hærens Topografer og tilvejebragte som saadan en Række Kort over Krigsskuepladsen; ogsaa efter Fredslutningen vedblev han med Iver at virke for den topografiske Tjeneste, hvis Direktør han blev i 1852 efter at have opnaaet Oberstlieutenantsgraden i 1850, medens han udnævntes til Oberst i Generalstaben i 1856. Som Topograf var C. paa sin rette Plads, og han har en ikke ringe Fortjeneste af vort militære Kortvæsens hele Udvikling, ligesom han ogsaa fik udvirket, at der i 1862—63 indrettedes passende Lokaler for den topografiske Tjeneste i den

gamle Proviantgaard. I 1863 avancerede han i Generalstaben til Generalmajor og ansattes ved Krigens Udbrud 1864 som Kommandør for Infanterireserven; efter Danevirkes Rømning hørte denne, bestaaende af 8. og 15. Regiment, til Dybbøls Besætning, men efter at Chefen for 3. Division, Generalmajor Wilster, var bleven saaret 8. Marts, overtog C. i Slutningen af Maanedens Befalingen over denne Division, i det han opslog sit Hovedkvarter i Middelfart. Efter eget Ønske fratraadte C. 27. Juni sin Kommando, fordi han var i Uoverensstemmelse med Overgeneralen om Maaden, hvorpaa Troppernes Fornødenheder skulde tilfredsstilles, og han vendte saaledes tilbage til Kjøbenhavn, hvor han atter overtog Direktionen for den topografiske Tjeneste. Ved Reduktionen i Dec. 1864 erholdt han sin Afsked fra Hæren, hvorpaa han søgte anden Virksomhed for sine Evner.

Han blev saaledes i 1870 Formand og Forretningsfører i Bestyrelsen for Livrente- og Forsørgelsesanstalten af 1842 samt Livsforsikringsanstalten i Kjøbenhavn og efter dennes Omdannelse i 1871 Formand i Bestyrelsen for Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871, hvilken Stilling han beklædte til sin Død, 20. Sept. 1882. Fra 1859—70 var han desuden Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn. C. viedes i 1839 til Clara Augusta Resch (f. 12. Avg. 1818 † 26. Juli 1885), Datter af Jacob Bentzen R., Ejer af Nordfeld, senere af Kongsdal (indtil 1835). I 1862 var han bleven benaadet med Kommandørkorset af Dannebrog. *P. N. Nieuwenhuis.*

Caroline, 1793—1881, Arveprinsesse. C., 3. Barn af Kong Frederik VI og Dronning Marie Sophie Frederikke, blev født paa Christiansborg 28. Okt. 1793, og hendes Fødsel hilstes med stor Glæde af Folket. Til Erindring om den lod en Borger af egen Tilskyndelse slaa en Sølvmedaille, paa hvis ene Side man saa en Vugge med Indskriften: «Denne er Dydens Løn, flere er Folkets Bøn!» Her sigtedes middelbart til den Sorg, hvoraf Kongefamilien var bleven hjemsøgt i den nærmeste Fortid, i det en Prins og en Prinsesse, Kongeparrets 2 ældste Børn, vare døde i en spæd Alder. Prinsesse C.s Gouvernante var en Frøken Jensen fra Byen Slesvig; i Modersmaalet undervistes hun af Professor Fred. Høegh-Guldberg, i Tegning af Blomstermaler Camradt og i Musik af Weyse og Kuhlau. 2 Aar efter Faderens Tronbestigelse blev den 17aarige Prinsesses Personlighed dragen ind i Kejser Napoleon I's store politiske Kombinationer, i det han foreslog et Ægteskab mellem

hende og den nyvalgte svenske Tronfølger, Prins Christian August af Augustenborg. Planen, af hvilken Kong Frederik ikke følte sig tiltalt, var diplomatisk indledet, da Prinsen pludselig døde. 1812 forlovedes Prinsesse C. med sin Onkel Prins Christian af Hessen, der 2 Aar efter blev angreben af Sindssygdom og døde. Senere var der Tale om en Formæling mellem hende og Hertug Vilhelm af Clarence, den engelske Kong Georg IV's Broder, hvem Englands Krone senere tilfaldt; men Kong Frederik var alt andet end sympathetisk stemt for en saadan Forbindelse. Efter sin Faders personlige Ønske ægtede Prinsesse C. i Avg. 1829 Prins Frederik Ferdinand, Arveprins Frederiks Søn. Vielsen foretoges paa Frederiksberg Slot af Konfessionarius J. P. Mynster. Det følgende Aar hjemsøgte Prinsessen af en Ulykke, i det der gik Ild i hendes Hovedtøj, og hendes Haar og Ansigt stærkt forbrændtes; 1858 rantes hun af en lignende Ulykke, og af disse Forbrændinger bar hendes Ansigt stedse Mærker. Fra 1831—39 overværede hun de aarlige Troppeøvelser ved Aarhus, i hvilke Prins Ferdinand deltog som Chef for et Dragonregiment, og da Prinsen sidstnævnte Aar var bleven udnævnt til kommanderende General for Nørrejylland, ledsagede hun ham paa en Inspektionsrejse omkring til Garnisonerne i de forskjellige Byer, overalt Gjenstand for en overordentlig varm Hyldest fra Befolkningens Side. Efter Tronskiftet 1839 udnævntes Arveprins Ferdinand af sin Broder Kong Christian VIII til kommanderende General for Sjælland. Prinsessen fulgte ogsaa her sin Mand paa hans militære Inspektionsrejser og viste sig til Hest for Tropperne. Hun udmærkede sig ligesom Faderen ved dansk Sind og følte sig inderlig knyttet til Fædrelandets Jordbund. Kun to Gange, i Midten af Fyrerne og Begyndelsen af Halvtredserne, besøgte hun Udlandet, i det hun henholdsvis gjæstede Hofferne i Bernburg og Dresden. Hun plejede at sige: «Lad dem rejse, som ikke kunne føle sig tilfredse her hjemme; der er dog bedst i Danmark.» Hun nærede en overordentlig stor Sympathi for den københavnske Befolkning, i hvis Midte hun færdedes næsten daglig, først ved sin Faders, dernæst ved sin Gemals Side, og om hin Følelse aflagde hun et højsindet Vidnesbyrd, da hun i Forening med Arveprinsen forblev i Hovedstaden under den stærke Koleraepidemi i Sommeren 1853. 29. Juni 1863 døde Arveprins Ferdinand pludselig, og Prinsessen, hvis Hørelse var bleven meget svækket, førte derefter en meget tilbagetrukket Tilværelse til sin Død, 31. Marts 1881, beskæftiget med at

afvikle sin afdøde Gemals Gjæld. Trofasthed, Nøjsomhed og Punktighed vare Grundtræk i hendes Karakter. Arveprinsesse C., der 1836 stiftede et Asyl i Aarhus, udnævntes 1852 til Protektrice for Vallø Stift.

Illustr. Tidende 10. April 1881.

A. Thorsøe.

Caroline Amalie, 1796—1881, Dronning, Datter af Hertug Frederik Christian af Augustenborg og Prinsesse Louise Augusta, Christian VII's Datter, blev født 28. Juni 1796 i Kjøbenhavn. Hendes første Barndom henrandt i Hovedstaden, hvor hun havde en Legesøster i Kronprinsregentens Datter, Prinsesse Caroline, til hvem hun hele Livet igjennem forblev knyttet ved et inderligt Venskabs Baand. Men C. A. maatte i sit 11. Aar skilles fra sin Veninde og Hoffet i Kjøbenhavn, da der mellem Hertugen og Kronprinsregenten indtraadte et Brud, som bevirkede, at hin forlod Hovedstaden og tog blivende Ophold paa Augustenborg Slot paa Als. Her opvoxede C. A. under landlige Omgivelser. Hendes Opdragelse lededes af Mademoiselle Delolme; Hofpræst Chr. Jessen underviste hende i Religion, Historie og Geografi. 22. Maj 1812 blev hun konfirmeret i Augustenborg Slotskapel af Hofpræst Fr. H. Germar. Hun udmærkede sig ved Skjønhed, et venligt Væsen og en fin Omgangstone, hvilken sidste ikke blot var Følgen af naturlige Anlæg, men ogsaa skyldtes den Kreds af højt dannede Mænd, Videnskabsmænd og Kunstnere, der hyppig samledes hos hendes Fader. I Foraaret 1813 kom hun første Gang sammen med sin Frænde Prins Christian Frederik, der senere skulde blive hendes Ægtefælle. Prinsen, der var udnævnt til Statholder i Norge, gjorde paa Vejen derop en Udflugt til Augustenborg, da han havde hørt Prinsessen berømme for hendes Kvindelighed og Ynde. Den 10 Aar ældre Prins, hvis første ulykkelige Ægteskab var blevet hævet 1810, følte sig overordentlig tiltalt af C. A., der paa sin Side fattede Kjærlighed til den smukke, begavede, kundskabsrige Mand. Efter at det stormfulde Drama i Norge, hvori Prins Christian Frederik havde haft en af Hovedrollerne, var udspillet i Efteraaret 1814, blev den tidligere løst henkastede Plan om et Ægteskab mellem ham og Prinsesse C. A. gjenoptagen, og Hertuginde Louise Augusta ønskede nu saa meget mere at se sin Datters Fremtid betrygget, som hun var bleven Enke om Sommeren s. A. Prinsen, der «uimodstaaelig droges til Augustenborg af Mindet om sin Kusine Karolines Yndigheder», blev under et Besøg der forlovet med

hende 16. Dec. 1814. Næste Foraar, ²²25. Maj 1815, viedes i Kapellet paa Augustenborg Caroline Mathildes Datterdatter til Juliane Maries Sønesøn. Til Bryllupsfesten havde Oehlenschläger skrevet en Kantate, hvortil Kunzen havde komponeret Melodien. Ægteparret flyttede efter et kort Ophold paa Slottet i Graasten til Kjøbenhavn, hvor det om Vinteren boede paa Amalienborg, medens det om Sommeren opholdt sig paa Sorgenfri ved Lyngby.

Livet ved Frederik VI's Hof var ikke behageligt for Prins Christian og Prinsessen; thi som en Følge af hans Optræden i Norge stillede Kongen sig kølig over for ham, og hvad C. A. angik, da vare Minderne om hendes Fader en Hindring for, at Kongen kunde vise sig saa hjærtelig mod sin Søsterdatter, som han ønskede. I Begyndelsen af Aaret 1816 drog Prins Christian, hvem Kongen havde udnævnt til Gouvernør over Fyn, til Odense, hvor det lille Hof nu opslog sin Residens paa Slottet. Fra Juni til Efteraaret 1818 ledsagede hun Prinsen paa en Rejse til Pymont, Rhinegnene og Schweits. Da Ægteskabet vedblev at være barnløst, antoges en ny Badekur og et længere Ophold i Syden at ville kunne have heldige Virkninger for Prinsessen. I Slutningen af Maj 1819 rejste hun til Carlsbad i Bøhmen. Med Prinsen, der imidlertid havde rejst omkring i Tyskland, begav C. A. sig derpaa til Italien, hvor Besøget først gjaldt Rom og derefter Neapel. Efter Indbydelse af Kong Ferdinand I af begge Sicilier toge Prinsen og Prinsessen nogen Tid Ophold paa Lystslottet Quisisana ved Castellamare. I Rom optoges hun under Navnet Telesilla Aganippea tillige med Prinsen som Medlem af det arkadiske Akademi, og Thorvaldsen modellerede hendes Buste. Over Schweits gik Rejsen derpaa til Frankrig, hvor Prinsessen gennemgik en Badekur i Plombières. I Paris nød C. A. smigrende Opmærksomhed fra Kong Ludvig XVIII's, hans Slægtningers og Hoffets Side, og noget lignende gjentog sig under Besøget ved det engelske Hof. 11. Sept. 1822 indtraf Fyrsteparret til Sorgenfri efter over 3 Aars Fraværelse. Den sidste Udenlandsrejse i Forening med Prins Christian foretog C. A. 1838. Hun besøgte Hoffet i Berlin, brugte Badet i Ischl og vendte over Wien og München tilbage til Hjemmet. Dermed var det store Rejseafsnit af hendes Tilværelse afsluttet.

Mellem det prinselige Ægtepars store Rejse og det sidste Besøg i Udlandet laa et Tidsrum af 16 Aar, i hvilket Prinsessen førte en stille Tilværelse, helliget Løsningen af humane Opgaver. Hun, der var bleven opdragen i rationalistisk Aand i religiøs Hen-

seende, hyldede nu i Overensstemmelse med Tidens Retning den romantiske Livs- og Verdensanskuelse, som hvilede paa en kristelig-religiøs Grundvold. Denne Prinsessens Tænkemaade indeholder, i Forbindelse med et deltagende Sind og den ydmygende Følelse af at være barnløs Hustru, Forklaringsgrunden til den levende Interesse, hvormed hun stillede sig i Spidsen for de Bestræbelser, som gik ud paa at grunde Asyler, der skulde beskytte og kristelig paavirke fattige Folks Smaabørn i den Tid, Forældrene arbejdede. C. A. stiftede Asyler i Kjøbenhavn (1829) og i Odense (1836) og tog sig med en saadan Varme af disse Stiftelser, at hun fuldt ud fortjente Tilnavnene «Fattigbørns Moder» og «den kongelige Fostermoder for de smaa». Hun var saa meget mere henvist til slige humane Formaal, som Forholdet mellem Frederik VI's Hof og Prinsen blev endnu mere køligt under det ulykkelige Ægteskab mellem hendes Stifsøn Prins Frederik og Kongens Datter Prinsesse Vilhelmine. Dertil kom endelig, at hendes Brødre, Hertug Christian af Augustenborg og Prins Frederik, levede paa en meget spændt Fod med Kongen som en Følge af deres slesvig-holstenske Tænkemaade. Prinsesse C. A. var i politisk Henseende gennemtrængt af den romantiske Tidsalders royalistisk-aristokratiske Tænke- maade; men da hun, som anført, ogsaa hyldede dens kristelige Grundanskuelser og delte dens Sans for det nationale, for den nedarvede historiske Individualitet, var det naturligt, at hun maatte føle sig tiltalt af den grundtvigske Retning, med hvis Ophavsmand hun først kom i personlig Forbindelse 1838. Efter Prinsessens Opfordring holdt han for hende og en lille Kreds af Hofdamer Forelæsninger over Nordens Historie. Han blev en stadig Gjæst hos hende, og under Opholdet i Kjøbenhavn besøgte hun i Regelen hver Søndag Vartov Kirke. Foruden Grundtvig vare Præsterne Peter Rørdam og P. O. Boisen Gjenstand for Prinsessens Tillid og Venskab.

3. Dec. 1839 besteg Prins Christian Tronen som Kong Christian VIII. Dronning C. A. kronedes i Forening med ham i Frederiksborg Slotskirke 28. Juni 1840. Karakteristisk for Kong Christians Regering var den heftige Strid mellem det slesvig-holstenske Parti i Hertugdømmerne og det national-liberale Parti i Kongeriget. Som Søster til hints fyrstelige Hovedledere kom Dronningen hyppig i en pinlig Stilling til det danske Folks store Mængde, der troede, at hun i politisk Henseende sympathiserede med sine Brødre. Men denne Formening var urigtig; thi Dron-

ningen holdt sig fjærn fra Politik, og Begivenheder som Prinsen af Augustenborgs Udnævnelse til Statholder i Hertugdømmerne 1842 og Udstedelsen af Sprogreskriptet 1844 erfarede hun først som fuldbragte Kjendsgjæringer. Den vildlede offentlige Menings Holdning over for Dronning C. A. bevirkede, at hun sluttede sig endnu inderligere til den grundtvigske Retning, i det hun fortsatte sin Gjærning i Humanitetens Tjeneste. 1841 oprettede hun en Asylskole i Kjøbenhavn, hvis Undervisningsplan hun selv udarbejdede, og 1843 stiftede hun «den kvindelige Plejeforening» i Kjøbenhavn, der skulde støtte trængende Barselkvinder og andre svagelige Kvinder. 20. Jan. 1848 blev Dronning C. A. Enke, og da hun nu var fritagen for en regerende Dronnings Repræsentation, kunde hun udelt leve for sine menneskekjærlige Formaal. Den Forbitrelse, som det slesvig-holstenske Oprør vakte hos det danske Folk, gav sig ogsaa et aldeles uretfærdigt Udtryk i enkelte brutale Udfald mod hende; men disse vare dog kun af rent forbigaaende Betydning. Efter Enkedronning Maries Død 1852 blev Enkedronning C. A. Protektrice for «det kvindelige velgjørende Selskab», og hun gav den første Tilskyndelse til Oprettelsen af den Diakonissestiftelse, som Prinsesse Louise af Danmark grundede i Maj 1863. Ved Bidrag af hendes mange Venner opførtes i Rigensgade en Bygning, der kunde rumme baade hendes Asyl og Asylskole, og til denne lagde hun selv Grundstenen 15. Juli 1865, Halvhundredaarsdagen efter at hun som Prins Christians Ægtefælle havde holdt sit Indtog i Kjøbenhavn. Kong Christian IX overrakte hende i Anledning af denne Fest Dannebrogordenens Storkommandørkors. 1856 rejste C. A., hvis Helbred begyndte at blive svag, til Ems; 3 Aar efter besøgte hun Nizza, og 1862 og 1868 gjorde hun Udflugter til Tyskland. I Vinteren 1877 overfaldtes hun af en alvorlig Sygdom, som hendes kraftige Natur dog fuldstændig besejrede. Den kronologiske Samling paa Rosenborg gav hun 1879 sit Billede med de Ord: «Jeg vilde dog saa gjerne mindes af det danske Folk, som jeg stedse med Kjærlighed har baaret i mit Hjærte». 9. Marts 1881 døde hun som en Følge af Albuminuri. «Taknemmelige danske Kvinder» lagde en Palmegren af Guld paa hendes Kiste, og fattige Børn i Kjøbenhavns og Frederiksbergs Kommuneskoler skøde sammen til en Egekrans af Sølv, der fandt Plads ved Siden af Palmegrenen. Kvinder i Lyngby og Omegn rejste hende i Sorgenfri Slotspark en Mindestøtte.

F. Barfod, Dronning Caroline Amalie, 1884. D. Rosen, Dronning Caroline Amalies Liv og Død, 1881.

A. Thorsøe.

Caroline Charlotte Mariane, 1821—76, Prinsesse, der blev født 10. Jan. 1821, var en Datter af Storhertug Georg af Meklenborg-Strelitz og den hessiske Prinsesse Marie, en Søster til Landgrev Vilhelm af Hessen, Kong Christian VIII's Svoger. Gjennem denne Slægtsforbindelse henlevedes det danske Hof's Opmærksomhed paa den 20aarige Prinsesse Caroline, da Kongen ønskede, at hans Søn Kronprins Frederik skulde indgaa et nyt Ægteskab. Kronprinsen blev under et Besøg i Neu-Strelitz i Dec. 1840 forlovet med Prinsessen og viedes sammesteds til hende 10. Juni 1841. Prinsessen var bleven undervist i Dansk af Digteren Chr. Winther. De nygifte afsejlede til Kjøbenhavn og holdt 22. Juni deres højtidelige Indtog i Hovedstaden. De skønne Forventninger, en stor Del af Befolkningen havde knyttet til denne Forbindelse, forvandlede sig snart til Skuffelser. Ægteskabet forblev barnløst, hvortil kom, at der aldeles ikke herskede den rette Sympathi og aandelige Overensstemmelse mellem Ægteparret. Snart følte den noget kolde og forbeholdne Prinsesse sig frastødt af den baade i Ytring og Handling hyppig brutalt optrædende Kronprins. I Foraaret 1844 tog Prinsessen blivende Ophold i Neu-Strelitz; det følgende Efteraar udtalte hun Ønsket om Skilsmisse, og 30. Sept. 1846 ophævedes Ægteskabet, i det tiltagende Svagelighed fra hendes Side angaves som den officielle Grund. Prinsesse C. døde 1. Juni 1876. *A. Thorsøe.*

Caroline Mathilde, 1751—75, Dronning, var født 22. Juli 1751. Hun var en Datter af Prinsen af Wales Frederik Ludvig, der igjen var en Søn af Georg II af England. Hendes Moder var Augusta af Sachsen-Gotha, og hun selv var en Søster til den engelske Konge Georg III. Kun 15 Aar gammel blev hun gift med Christian VII. 1. Okt. 1766 blev hun i Gehejmeraadssalen i Slottet St. James per procura viet til Christian VII, i det Hertugen af York forestillede dennes Person. 18. Okt. landede hun i Altona, og under en Række Festligheder gennemrejste hun sin Brudgoms Rige, indtil hun 3. Nov. mødtes med ham i Roskilde og 8. Nov. holdt sit Indtog i Kjøbenhavn, hvor hun samme Dag blev viet til ham i Christiansborg Slotskirke. 1. Maj 1767 blev hun kronet sammen med Kongen.

Hun havde været stærkt bevæget, inden hun forlod sit Fædreland, og den engelske Hofmaler Reynolds, der den Gang malede hendes Portræt, sagde senere derom: «Det var et svært Arbejde, thi Prinsessen var næsten altid opløst i Taarer, medens hun sad

for mig». Var dette blot en Virkning af den unge Piges Ængstelse ved at skulle forlade Slægt og Venner, eller havde hun allerede hørt uheldige Rygter om den Konge, med hvem hun skulde dele den dansk-norske Trone? Stort er Tallet paa Prinsesser, der som en Følge af, hvad der har gjældt for politisk klogt eller i ydre Henseende passende, ere blevne smeddede i Ægteskab med Fyrster, der enten vare dem modbydelige eller snart bleve det. Men faa have dog været ulykkeligere som Hustruer end C. M. Kun 15 Aar gammel, uden nogen Livserfaring og uden den Befæstelse i Karakteren, der kan være Følgen deraf, var hun bleven knyttet til en næppe 18aarig Konge, der fattedes hvert Spor af Sjælsadel, der allerede var kommen ind paa Udsvævelsernes Bane, og hos hvem Vanviddet begyndte at bryde frem. Skjønt Hjærterne her hjemme i det hele bankede den unge og indtagende Dronning i Møde, der fra sin Side viste Mildhed og Ynde, var Christian VII kold imod hende, og der var ikke gaaet et Par Maaneder, førend alvorlige Mænd rystede paa Hovedet ved Tanken om, hvorledes Forholdet skulde udvikle sig imellem det unge Par. Allerede meget tidlig talte Kongen paa Grund af hendes Anlæg til Embonpoint spottende om hende som «Ammen». Til at staa i Spidsen for sin særlige Hofstat som Overhofmesterinde havde hun faaet den 41aarige Gehejmeraadinde Plessen, f. Berckentin og Enke efter Chr. S. Plessen, Deputeret i Finanserne. Denne Dame forstod at vinde den unge Dronnings Hengivenhed, og det var vel forklarligt, at hun, der var en sædelig, alvorlig Karakter, søgte at værne om C. M. imod det raa Uvæsen, hvortil Kongen og hans Omgivelser hengave sig; men uheldigvis forstod hun ikke at bevare den rette Takt under de vanskelige Forhold og virkede derved til at forøge Kulden imellem Ægtefolkene. Den Uvilje, som Kongen følte imod hende, gjorde det let for hendes Uvenner at styrte hende (Foraaret 1768). For C. M. var dette et haardt Stød.

Imidlertid havde hun 28. Jan. 1768 født sit første Barn, Kronprins Frederik, den senere Frederik VI. Snart efter tiltraadte Christian VII sin bekjendte Udenlandsrejse til England, Frankrig og Tyskland, paa hvilken han kom i Forbindelse med Struensee. Det var, medens han var borte paa denne Rejse, at hun en Dag paa Frederiksborg Slot indridsede i en Rude de engelske Ord: «O keep me innocent, make others great». Det var en ung, ydmyg Kvindes kjærlige, men tillige næsten angestfulde Bøn. Da Kongen kom tilbage fra Rejsen, var hans Holdning imod hende

opmærksommere end tidligere, og der skete snart et helt Omslag i hendes Stilling. Medens Kongen under sin tiltagende Sindsygdhed sank hen i stedse stærkere Sløvhed, steg hendes Magt over ham, saa en engelsk Statsafsending et Par Aar senere kunde skrive om hende, at hun «var i Besiddelse af den mest uindskrænkede Magt og fri for enhver tænkelig Kontrol». Det var et Vidnesbyrd om den høje Plads, hun nu indtog, at der til hendes Ære paa Kongens Fødselsdag 29. Jan. 1771 blev stiftet en ny Ordensdekoration, Mathilde-Ordenen. Men ulykkeligvis gik Vejen til denne Magt igjennem hendes eget Fald og stod i Forbindelse med, at hun helt gav sig Struensee i Vold. Med en overlegen Verdensmands lette Tone og en udlært Forførrers sikre Greb forstod han efter Hjemkomsten fra Udenlandsrejsen med Kongen at vinde hendes Hjærte, og han var fræk nok til at forføre sin egen Dronning. Fra Foraaret 1770 havde hun helt hengivet sig til ham, hendes Rejse til Holsten sammen med ham og Kongen i Sommeren 1770 gav rig Anledning til skandaløse Fortællinger om deres Forhold, ligesom det var den, der førte til, at Bernstorff blev styrtet, og at Struensee kunde tage fat paa at vende op og ned paa Statsstyrelsen. Forgjæves havde hendes Moder, hvem onde Rygter om Datteren ængstede, søgt at nytte denne Rejse til i Nordtyskland at træffe sammen med hende og faa talt ud med hende. Alt, hvad C. M. indlod sig paa, var, ledsaget af Struensee, at gjøre hende et Besøg i Lyneborg, hvorunder hun kun undte Moderen faa Timers kolde og tvungne Samtale.

Det var overhovedet, som om C. M. i sin Lidenskab for Struensee glemte alle andre Hensyn. «Denne Prinsesse», skriver Reverdil om hende med Hensyn til hendes Optræden i Aaret 1771, «der strax efter sit Komme fra England havde været saa overordentlig nedladende og snild til at finde noget behageligt at sige enhver, talte nu kun med Deltagelse til den eneste Mand, hun havde udkaaret sig.» Selv de simpleste Forsigtighedsskridt for at skjule sit Forhold til sin Elsker undlod hun at tage. Hun bragte det dertil, at hendes Tjenestefolk saa at sige helt havde hende i deres Magt. Samtidig vakte hun Anstød ved sin frie Optræden, ved at gaa klædt som Mand og ride som saadan. Struensees egen Stalbroder Enevold Brandt skrev en Gang til ham, at Angest beherskede enhver, der kom ham nær, — endog Dronningen selv, som ikke mere havde nogen Vilje, hvad enten det var med Hensyn til hendes Børn eller til hendes Paaklædning og de Farver, hun vilde

vælge. Og vist er det, at uforskammet og brutal, som han var, kunde han i Kommandotone tale til hende ved Spillebordet eller raabe ud af Vinduet til hende.

Rimeligvis har han en Tid virkelig gjengjældt hendes Følelser; i det mindste kunde ogsaa han glemme alle Forsigtighedshensyn paa en Maade, der tyder paa alt andet end blot Beregning. Men han forstod tillige at bruge hendes Lidenskab som Støtte for sin Magt, og der var ikke den Myndighed fra hans Side i Staten, som hun fandt for stor. Selv havde hun, som Struensee har udtalt om hende, ikke mindste Tilbøjelighed til at regere. Saadant som Forholdet var blevet imellem dem, var det en Selvfølge, at han ved sit Fald maatte drage hende med sig, og at den Sammensværgelse, som Beringskjold, Rantzau-Ascheberg, Eickstedt, Køller og Guldberg dannede omkring Enkedronning Juliane Marie som Centrum, lige saa vel blev rettet imod hende som imod ham. Hun blev ved Hofrevolutionen 17. Jan. 1772 vækket ved Overbringelsen af den Ordre, Juliane Marie havde faaet Kongen til at underskrive, at hun strax skulde fjærnes fra Hoffet, og samme Dag førtes hun under væbnet Eskorte til Kronborg. Sit yngste Barn, den 6 Maaneder gamle Louise Augusta, beholdt hun foreløbig hos sig. Denne Adskillelse var det første Skridt til Gjennemførelsen af de nye Magthaveres Plan at faa hende fuldstændig fjærnet fra Kongen. Kun naar det skete, kunde de føle sig sikre.

Under Forhørene i Febr. havde Struensee aflagt en fuldstændig Tilstaaelse om sit brødefulde Forhold til Dronningen, og snart efter bragte en Kommission af 4 højtstaaende Mænd, hvoriblandt Schack-Rathlau og Henrik Stampe, hende til at stadfæste denne Tilstaaelse ved sin Underskrift (9. Marts). At den førstnævnte af disse Mænd paa en lumpen Maade har tvunget hende dertil, er vitterlig Opspind. Derefter nedsattes en Domstol paa 35 Mænd til at afgive Kjendelse i det Spørgsmaal, om Ægteskabet imellem hende og Kongen skulde erklæres brudt eller ikke. Efter hvad der var oplyst ved Struensees og hendes Tilstaaelse, maatte Dommen nødvendigvis lyde paa Ægteskabets Ophævelse. Tilbage stod nu at fjærne hende saa langt fra Kongen, at Forbindelsen ikke let kunde knyttes igjen, og Tanken var, at hun skulde have Ophold paa Aalborg Slot, altsaa leve i en Slags Forvisning her i Landet. Men nu lagde hendes Broder Kong Georg III sig imellem, og det kom til en Forhandling imellem det engelske og det danske Hof, der i nogen Tid havde en temmelig bitter Karakter. Heldigvis endte man dog

med at blive enig, og en Eskadre paa 3 engelske Skibe tog hende 30. Maj om Bord ved Kronborg for at føre hende til Kong Georgs tyske Land Hannover. Hun fik Ret til at kaldes Dronning C. M., men uden at maatte nævnes Dronning til Danmark og Norge; intet af sine Børn fik hun med sig. Medens det fastsattes, at der ikke mere skulde ydes hende Apanage fra Regeringen her hjemme, blev hele den Medgift, hun havde bragt Kong Christian, tilbagebetalt.

Efter at hun 5. Juni var landet i Stade, fik hun senere i Aaret fast Bo paa Slottet i Celle. Nu, da Magten og Glansen var fordunstet, men der var bleven Fred om hende, arbejdede den milde, bløde Bund i hendes Natur sig frem, og med et fromt, gudhengivent Sind tilbragte hun her de faa Aar, som det forundtes hende at leve. Hun døde 10. Maj 1775 af Frislinger, næppe 24 Aar gammel.

I den Tid, hun havde holdt Haanden over Struensee, var det gaaet sørgelig tilbage med den Yndest, hun strax ved sit Komme havde vundet. De blodigste Rygter vare i Omløb paa hendes som paa Struensees Bekostning, ogsaa om de Planer, man — med urette — tillagde dem at have lagt om at detronisere Kongen. Men allerede inden hun forlod Landet, havde Bitterheden stærkt givet Plads for Medfølelsen, og samtidig med at Kritikken under det Guldbergske Ministerium vendte sig imod Enkedronning Juliane Marie, bredte der sig ligesom en Glorie over C. M. Der dannede sig en Legende om hende som den, hvem man højst kunde bebrejde ungdommelig Uforsigtighed, og hvem nedrige Rænker havde styrtet i Ulykke. Ogsaa Digtningen kastede sig over at forherlige hende. Men selv om den virkelige C. M. langt fra har været skyldfri, hvem har saa Lyst til at kaste Stenen paa hende? Aldrig har der vel i højere Grad været formildende Omstændigheder ved en Brøde end her, hvor hun halvt som et Barn uden ringeste Støtte blev kastet ind i Forhold som dem, der fandtes ved Christian VII's Hof, og hvor hun snart blev stillet imellem en frastødende, jammerlig Ægtefælle og en Mand, der samtidig var en ægte Don Juan-Natur og forstod at omgive sig med Skjæret af at være en stor Statsmand.

J. K. Høst, Struensee og hans Ministerium. Reverdil, Struensee. Wittich, Struensee. *E. Holm.*

Carstens, Adolph Gotthard, 1713—95, Gehejmeraad, blev født i Kjøbenhavn 31. Marts 1713. Hans Fader, Nicolai Gotthard

C. fra Lybek, var da Kammersekretær hos Prins Carl, men døde som Konferensraad og Landfoged i Bredsted; hans Moder var Justina Christine f. v. John. Tillige med sine 3 Brødre blev han undervist af Lærere i Hjemmet, og Faderen selv tog megen Del i hans Undervisning. Som den første, naar det gjaldt Leg og Lystighed, var C. ogsaa fremragende flink ved Bogen, og fra sin tidligste Ungdom følte han sig stærkt draget af Oldtidens Klassikere; derfor kom dog ikke Færdighed i de levende Sprog til at staa tilbage; i det fint dannede Hjem øvedes han flittig deri. I sit 18. Aar rejste han til Jena for at studere Lovkyndighed, men blev her og i Halle (1731—35) ogsaa nøje indviet i Wolfs og Leibnitz' Filosofi. I Jena paadrog han sig ved Uforsigtighed en Underlivs-svækkelse, af hvis Følger han led sin øvrige Livstid, og som indvirkede meget paa hele hans Levevis, da han ikke var i Stand til at deltage i større Selskabelighed, men maatte holde sig i Stilhed til en snæver Vennekreds. Efter endt Studierejse tilbragte han nogle Aar dels i det fædrene Hjem, dels hos en Morbroder, der var Administrator af Grevskabet Rantzau; men 1738 begyndte han Kancellivejen som Sekretær i det tyske Kancelli og gjenemgik nu alle Trin paa Embedsstigen, saaledes at han 7 Aar før sin Død kunde fejre 50 Aars Jubilæum som Embedsmand i det samme Departement. 1749 blev han Kancelliraad, 1754 Justitsraad, 1761 Etatsraad og 1768 Konferensraad. Ved de store Omvæltninger i Administrationen 1771 under Struensee beskikkedes han til Overprokurør for de Hertugdømmet Slesvig og de kongl. tyske Provinser vedkommende Sager med Sæde og Stemme i Kancellikollegiet. Til Arveprinsens Formæling 1774 blev han Danebrogsridder og tog til Devise: «Recta via et firmo gradu», hvad der passede fortrinlig paa hele hans Individualitet. ^x Da Grev A. P. Bernstorff i Nov. 1780 afskedigedes fra alle sine Poster, blev C. hans Eftermand som Direktør i det tyske Kancelli, men bibeholdt sin Stilling som Overprokurør; og disse to Embeder havde han til sin Død, 10. Marts 1795, dog saaledes, at da Bernstorff kaldtes tilbage 1784, maatte C. vige det øverste Sæde for Greven, som fik Titel af Kancellipræsident. C. nød i hele sin Embedstid aldeles enstemmig Højagtelse for sit Retsind og sin udmærkede Dygtighed; og ved sin elskværdige Personlighed vandt han alles Hjerter. Enhver, der henvendte sig til ham, kom han velvillig og ligefrem i Møde. Uden for hans egentlige Embede havde han oftere Sæde i særlige Kommissioner; saaledes i Kommissionen, der skulde paakjende

*x 1779 blev han
Kancelliraad*

Struensees og Brandts Sag; han har medundertegnet disses Dødsdom, men han skal have ytret til flere af sine Venner, at han bag efter fortrød det inderlig. Ogsaa i den store Beringskjoldske Kommission 1781 havde han Sæde. Et Hverv af anden Slags overdroges ham 1772 som Medlem af Kommissionen til de kongelige (danske, franske og italienske) Skuespils bedre Indretning og Bestyrelse. I Theaterdirektionen havde han derefter Sæde til Maj 1777, da han til stort Tab for Theatret saa sig nødsaget til at søge Afsked fra denne Post, fordi den under hans mange andre Forretninger gav ham Bryderier, som hans svage Helbred ikke taalte; men hans Sindighed, hans mangesidige og grundige Dannelse og fine Kunstsans havde ogsaa i denne hans Virksomhed øvet betydelig og heldbringende Indflydelse.

Men C. har ikke blot som Embedsmand sat sig et varigt Minde, men ogsaa som Dyrker af Videnskab og Kunst. Hans første Skrift var af religionsfilosofisk Natur, en anonymt udgiven tysk Afhandling om et nyt Bevis for Guds Tilværelse (1751, 2. Udg. 1756); det var en Frugt af hans Studium af Wolf og Leibnitz. I øvrigt syslede han meget med historiske Undersøgelser. Ved Grams Død 1748 søgte han Posten som Gehejmearkivar og tilbød at aflægge Prøve paa sine Kundskaber — men Langebek fik Embedet. Da Genferen Mallet under sit Ophold i Kjøbenhavn forberedte sin «*Histoire de Dannemarc*», gjennemsaa og diskuterede C. dette Værk med Forfatteren, med hvem han efter hans Afrejse fra Danmark vedligeholdte en venskabelig Brevvexling gennem mange Aar. 1753 blev C. Medlem af Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn, efter at en indsendt Afhandling om Dronning Euphemia var oplæst. I Aarene 1754—70 findes derefter af ham i Selskabets Skrifter en Række vigtige, lærde Undersøgelser, navnlig til Danmarks Historie i det 14. Aarhundrede samt en Afhandling om det norske Vaabenskjold. Ogsaa af det norske Videnskabernes Selskab var han Medlem (fra 1774).

Efter at «Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse» var oprettet (1759), blev C. snart et meget virksomt og indflydelsesrigt Medlem i Selskabet. Hans egne poetiske Frembringelser i det danske Sprog ere kun et Par frie Bearbejdelser efter det franske. Under Navnet Philocalus oversatte han «Brev til min Klædning» af Sedaine, og af Gressets «Vertvert» har han gjengivet et Stykke efter en engelsk Oversættelse. Af større Be-

tydning ere hans Afhandlinger om «aabne Vokalers Medvirkning til de poetiske Udtryks Styrke og Livagtighed», oplyst især ved Exempler af græske og latinske Digtere, dog ogsaa af Klopstock og Gellert, samt om «Vokalers Sammenstød i danske Vers», nemlig hvorvidt man overalt bør undgaa saadanne, og Regler derfor. De findes begge i Selskabets Samlinger «Forsøg til de skjøne Videnskaber». Men langt mere Vægt har den Indflydelse, han ved sin Vejledning og kritiske Indsigt har øvet paa adskillige af Datidens Digtere og Forfattere; paa ingen maaske dog i saa høj Grad som paa Johs. Ewald, som selv med al Redebonhed og Taknemmelighed har udtalt det, som han skylder denne «de danske Musers ivrigste og viseste Beskytter». Det nære Forhold mellem C. og Ewald udviklede sig dog kun langsomt; endnu i 1770 deltog C. i «Selskabets» forkastende Dom over «Rolf Krage». Men i Digterens sidste Aar var C. blandt den store Digtets trofasteste Velyndere, ligesom Ewald ogsaa i sit Testamente rettede den Anmodning til C. om i Forening med Præsten Schönheyder at paase den nøjagtige Opfyldelse af hans sidste Vilje.

Sin aldrig svigtende Kjærlighed til det latinske Sprog lagde C. for Dagen, da han i en Alder af 77 Aar som Manuskript for Venner lod trykke en lille Digtsamling, «Carmina amicis» (1790). De fleste af Digterne ere vel fra Ungdomsaarene, men nogle, særlig Epigrammerne, ere fra Udgivelsestiden. Alderdommens Affældighed udeblev dog ikke. Fra Ungdommen af havde han — som ovenfor nævnt — baaret paa et svageligt Legeme; i over 50 Aar havde han hverken kunnet læse eller skrive ved Lys; alligevel bevarede han et livligt og tilfreds Sind. Han var aldrig gift, men delte gennem mange Aar Hjem med en ligeledes ugift Broder, der var Embedsmand i Rentekammeret. Da en tredje Broder døde 1776, tog han Enken til sig med hendes Sønner. Disses Opdragelse helligede han den største Flid. En af disse Brodersønner, den nedenfor anførte Justitiarius C. H. C., er Forfatter af Onkelens Biografi i Lahdes «Mindesmærker», skjønt den bærer R. Nyerups Navn, og fra hans Bo er en ikke ubetydelig Rest af C.s efterladte Brevvexling kommet i det store kgl. Bibliotheks Eje (i den Bøllingske Brevsamling).

Skand. Museum 1803, I, 149 ff. Lahdes Mindesmærker, 1. H. Baden, Universitets-Journal 1795, S. 54 ff. Suhms Saml. Skr. XIV, 261 f. Johs. Ewalds Saml. Skr., Samf. Udg., VIII, 149 ff. Hist. Tidsskr. IV, 274 ff. *A. Jantzen.*

Carstens, Asmus Jacob, 1754—98, Tegner og Maler, var født 10. Maj 1754 nær ved Landsbyen St. Jørgen, en halv Mils Vej fra Byen Slesvig; Faderen, Hans C., ejede der en Vejmølle; Moderen var af angelsk Bondeslægt og hed Christina Dorothea f. Petersen. Forældrene vare jævne Folk, der sade i tarvelige Kaar og kun evnede at gjøre lidet for deres Børns Undervisning; ligesom sine 2 yngre Brødre blev A. J. sat i Skole hos en gammel Skrædder, der gik fra Gaard til Gaard og lærte Bønderbørnene «Kristendom og Bogstaver» for en Schilling om Ugen. Efter Faderens Død i 1762 blev han Discipel i Slesvig Domskole, men heller ikke her var det stort bevendt med Lærdommen; Skolen var i en ussel Forfatning, og Drengen gjaldt for at være baade doven og dum, egensindig og trodsig. At C. i sine Barneaar ikke modtog nogen som helst Vejledning i Kunsten, kan vistnok betragtes som givet, men allerede meget tidlig begyndte han paa egen Haand at tegne, dels Dyr og Portrætter, dels frie Kompositioner. I Slesvig Domkirke saa han for første Gang Malerier; det var Billeder af Jurriaan Ovens, en ingenlunde fremragende hollandsk Maler, hvis Arbejder gjorde det dybeste Indtryk paa ham; meget af sin Fritid tilbragte han alene i Kirken, hensunken i Beundring og i Bøn til Gud om, at han dog en Gang maatte naa saa vidt, at han kunde frembringe noget lignende. Men Udsigterne hertil vare foreløbig kun ringe. 16 Aar gammel blev han tagen ud af Skolen og tilbragte derpaa omtrent 1½ Aar i Hjemmet, hvor Moderen havde giftet sig paa ny; vel søgte man saa efter hans inderlige Ønske at faa ham sat i Lære hos en eller anden Kunstner — der var saaledes Tale om den ansete Maler J. H. Tischbein —, men Forsøgene strandede, og i Sommeren 1771 forlod den vordende Kunstner for anden Gang sit Hjem — for at tiltræde en Plads som Lærling hos en Vinhandler i Ekernførde.

Kontrakten lød paa 6 Aar, og i næsten 5 opfyldte C. i fuldt Maal de Forpligtelser, den paalagde ham; han tappede Vin af, skyllede Flasker og tumlede med de store Fade, i det han dog under sidstnævnte Arbejde saa vidt muligt brugte venstre Haand for at skaane den højre, der skulde bevares for Kunsten. Denne dyrkede han i al den Tid, han kunde spare fra den daglige Gjerning; en Del fik han tegnet, noget malede han ogsaa, saaledes et Par Kopier efter gamle Mestre, og han læste flittig i nogle kunsttheoretiske Værker, der vare faldne ham i Hænderne. Endelig blev det Liv, han maatte føre i Ekernførde, ham for utaaleligt, og

Driften til kunstnerisk Virken ham for stærk; han opsagde sin Kontrakt, købte sig fri for det sidste Læreaar for 80 Thlr. og begav sig efter et kort Ophold i Slesvig, hvor han første Gang saa Afbildninger af Antiker, i Nov. 1776 til Kjøbenhavn for at søge Uddannelse paa det derværende Akademi. Han betegnedes i sit Pas som Vintapper og havde 100 Thlr. i Lommen.

I Charlottenborgs Antiksal modtog han strax efter sit Komme det vældigste Indtryk af den oldgræske Kunst — et Indtryk, der blev afgjørende for hele hans følgende Liv og Virken. Der tilbragte han ofte halve Dage ad Gangen; han tegnede aldrig efter Statuerne og Reliefferne, men søgte at lære dem udenad for ret at tilegne sig deres Forme. Efter Model tegnede han i den første Del af sit Ophold i Kjøbenhavn ikke; det syntes ham en «uværdig Maade» at studere Kunsten paa; han tegnede overhovedet kun lidet i det første Par Aar, men kom dog af og til paa Akademiet og saa paa, hvorledes dettes Elever arbejdede, samt hørte Forelæsninger over Anatomi. Sikkerhed i Kompositionen søgte han at tilegne sig ved at studere Kobberstik efter Rafael; hans første Komposition i denne Periode var «Æschylus' Død», en Tegning, der voldte Kunstneren stor Møje, men som nu næppe eksisterer mere. Samtidig studerede han flittig de antike Digteres Værker, der ogsaa senere vedbleve at være hans kjæreste Læsning ved Siden af Klopstock, «Ossian», Gerstenberg og Ewald, hvis Poesi han efterlignede i et lille, 1783 trykt, Bind Digte, rige paa Følelse, men kejtede i Formen. Sit Brød tjente han vel mest ved at tegne smaa Portrætter; af og til fik han dog ogsaa Bestilling paa et større Arbejde, saaledes paa en «Adam og Eva», der efter at være vraget af den oprindelige Bestiller, Grev Moltke-Bregentved, kom i Kammerherre Warnstedts Eje for 100 Rdl.; det er nu gaaet tabt. En Komposition af ham, «Balders Død» (efter Ewald), vandt i den Grad Akademiets Bifald, at han i samtlige Professorers Navn blev opfordret til at indtræde som dets Elev. Opfordringen blev efterkommen, og omtrent samtidig udtalte Abildgaard Ønsket om at faa C. til Elev; dette vilde denne ikke gaa ind paa, men skaffede sig dog ved given Lejlighed Adgang til Abildgaards Atelier og var Vidne til, at han malede, hvilket den indflydelsesrige Kunstner tog ham meget ilde op. Nogen Tid efter — C. havde da tegnet et Aars Tid paa Modelskolen — indtraadte et afgjørende Brud mellem ham og Akademiet. Hvorledes dette gik for sig, har aldrig ret kunnet oplyses; sikkert er det kun, at C., hvem Akade-

miets lille Sølvmedaille var tilkjendt, paa Mødet 31. ^{Marts} 1781 nægtede at modtage denne, fordi den store Guldmedaille efter hans Opfattelse var bleven tilkjendt en uværdig. Hvem den forbigaaede «værdigere» har været, lader sig ikke afgjøre; maaske var det C. selv. Men i alle Tilfælde havde Kunstnerens «paa opsætsig Maade» afgivne Protest den Følge, at han blev forvist Akademiet indtil videre «og tildømt hans Navn at opslaas paa Dørene i alle Akademiets Skoler». Vel lod Wiedewelt allerede den følgende Dag det beskæmmende Opslag borttage, og Aaret efter rettede Akademiet en Opfordring til ham om at deltage i Guldmedaillekonkursen, men C. gav et afvisende Svar. Han studerede derefter videre paa egen Haand og tegnede en Mængde Portrætter, der i Løbet af et Aar indbragte ham 1000 Rdl.; en Del af Pengene lagde han op til en Udenlandsrejse, og den tiltraadte han kort efter Paasketid 1783.

Over Lybek, Hamborg og Brunsvig gik han til Fods til Nürnberg og der fra til Mantua, hvor han i nogle Uger med Begejstringens «Gysen» studerede Giulio Romanos Fresker i Palazzo del Te; saa maatte han, da hans Penge vare slupne op, søge til Steder, hvor der var Udsigt til at fortjene noget. I Zürich maatte han for at kunne fortsætte Rejsen nord paa sælge en Del af sine Tegninger og udføre Portrætter, som Lavater skaffede ham Bestilling paa; saa drog han atter til Lybek og kom der til i den første Del af Vinteren 1783—84. Her tegnede han atter Portrætter og udførte en Mængde Kompositioner, deriblandt den meget betydelige Tegning «Slaget ved Potidæa», der i høj Grad er præget af Giulio Romanos Stil, og som nu findes i Samlingen i Weimar. Megen Tid anvendte han desuden til at studere de betydeligste Digteres Værker, Plato og Lucian, Milton, Shakspeare og Klopstock; overalt var der her Rigdom paa Motiver, overalt Impulser, der førte til nøje Fortrolighed med svundne Tiders Aand og Stil. Lange Afbrydelser led dog hans Virksomhed ved de haarde Sygdomsanfald, der jævnlig kom over ham; allerede i Kjøbenhavn havde hans Bryst vist sig angrebet, og nu maatte han ofte længere Tid ad Gangen ligge til Sengs; saa hvilede Arbejdet, medens Gjælden voxede, og Udsigterne til at naa, hvad han alt som Dreng havde drømt om som Livets højeste Lykke: at komme til Rom for at lære Antiken, Rafael og Michelangelo at kjende paa første Haand, syntes stedse at blive ringere. Men i Aaret 1787 lod det til at skulle klare op for ham. To brave Mænd, Digteren Overbeck

(Fader til den berømte Maler) og Raadsherren Martin Rodde, hjalp ham med Raad og Daad og satte ham i Stand til at søge en større Virkekreds i Berlin. Der til drog han i Efteraaret 1788 efter i Forvejen at have sendt et Maleri («De 4 Elementer», nu tabt) samt en Tegning til Berliner-Akademiets Kurator, Ministeren v. Heinitz. Men ogsaa i Berlin skuffedes hans Forventninger. I et Aars Tid maatte han leve dels af at give Undervisning i Tegning, dels af at udføre Illustrationer og led ofte ligefrem Nød. Først da han mod Slutningen af 1789 udstillede sin store Tegning «De onde Engles Fald» (efter Milton; nu i Weimar), vakte hans Kunst almindelig Opmærksomhed, og i det følgende Foraar blev der tilbudt ham en Ansættelse som Professor ved Berlins Akademi med en Gage af 150 Thlr. aarlig. Denne Post tog han imod, ikke fordi han betragtede den som i sig selv synderlig tiltalende, men kun af den Grund, at han mente, den kunde bringe ham nærmere til hans Ønskers Maal, Rom. Og endelig gik da hans Haab i Opfyldelse; efter at han i Berlin i det saakaldte Dorvilleske Hus havde malet en Række Freskobilleder over mythologiske Æmner (som saa mange andre af C.s Arbejder ere ogsaa disse gaaede til Grunde), skaffede Heinitz ham Permission fra Embedet samt et zaarigt Rejsestipendium paa 450 Thlr., og i Sept. 1792 holdt C., der havde lagt Vejen over Dresden, Nürnberg og Florents, sit Indtog i Rom. Dag efter Dag studerede han der i Samlingerne og Kirkerne, især i Vatikanet, Antiken, Rafael og Michelangelo; højst af alt skattede han Kolosserne paa Monte Cavallo. Med Landsmænd i Rom omgikkes han jævnlig og tog gjerne Del i deres Lystigheder, men brød sig ikke synderlig om deres Kunst; det var, sagde han, som havde ingen af dem set de store Renæssancemestres Kunst. Selv udfoldede han i Rom en større Produktivitet end nogen Sinde tilforn; i Samlingerne i Berlin, Kjøbenhavn og især i Weimar (de bleve bragte der til af Goethe) findes en Mængde Tegninger, der vise, hvor mægtig hans Geni udfoldede sig i Syden trods al Sygdom og alle Sorger.

Thi heller ikke her udebleve Bekymringerne. Da C. først ret havde erkjendt, hvad Betydning Livet der nede havde for hele hans Udvikling, vægrede han sig ved at vende tilbage til Berliner-Professoratet. Mellem ham og Heinitz vexledes i den Anledning Breve, i Førstningen venskabelige, senere bitre og skarpe, fra Ministerens Side endog helt truende; men C. blev, hvor han var. Ved en Udstilling i Rom 1795 tilkæmpede han sig Plads mellem

de mest ansete der levende Kunstnere; «de mange nye Motiver», skriver Fernow, «Kompositionens og Tegningens ualmindelige Stil, der forbavsede Romerne ved sin Lighed med deres gamle, store Mestres, Rigdommen paa original Opfindsomhed, vakte først Opsigt og Undren og derpaa almindeligt Bifald». Denne Stilling vilde nu C. hævde; han mente at have større Forpligtelser mod Kunsten end mod Gipsklassen i Berlin. Men kom han end aldrig tilbage til denne Stad, fik han dog heller ikke Lykke til at vedblive at arbejde i sit elskede Rom. Stadig skred den fortærende Sygdom frem i sin Udvikling; Overanstængelse og Uforsigtighed under Studierne og Produktionen begunstigede dens Gang. I Foraaret 1798 vege Kræfterne hurtig, Legemet svandt ind, saa den syge til sidst lignede et Skelet, og 25. Maj 1798 drog den store Kunstner det sidste Suk. Han jordedes paa den protestantiske Kirkegaard ved Cestiuspyramiden, hvor der i nyere Tid er rejst ham et smukt Monument.

I sin Kunst staar C. som en af den nyere Tids mægtigste Banebrydere; ved Siden af Theoretikeren Winkelmann er det først og fremmest ham, der gjør Ende paa Parykkens Herredømme og indfører en Stil, der i væsentlig Grad er i Slægt med Antikens. I Sammenhæng hermed har han faaet større direkte Betydning for Plastikkens Udvikling end for Malerkunstens; for Thorvaldsen blev han saaledes ikke blot en Johannes, der raaber i Ørken, men i mangt og meget en virkelig Lærer. For den store, den skønne, den rene Stil kæmpede han al sin Tid; at han ikke naaede endnu højere, end han gjorde, ligger fornemmelig i, at «Stilen» for ham var noget langt højere end Naturen. Studiet af denne forsømte han; derfor er hans Formgivning i det enkelte ofte svag, endog konventionel. Men ved den klare Udfoldning af den digteriske Tanke, ved sin skjønhedsmættede Komposition, ved sin fine, rythmiske Linjeføring hævder han sig Plads blandt de ypperste. Som Maler i dette Ords egentlige Forstand opnaaede han aldrig betydelige Resultater; Tallet paa hans farvefattige og luftløse Olie-malerier, af hvilke 2 findes i vort Nationalgalleri, er ogsaa kun ringe. Men af hans Tegninger ere mange bevarede saa vel i Udlandets Samlinger som i vore; særlig bør fremhæves den kgl. Kobberstiksamlings kostelige Suite til Historien om Argonavtertoget, nogle Kompositioner i Thorvaldsens Musæum og det interessante Ungdomsportræt i Glyptotheket paa Ny Carlsberg. Samme Sted

findes ogsaa Afstøbning af et af hans faa plastiske Forsøg, den «syngende Parce».

K. L. Fernow, *Carstens' Leben und Werke* (1806), neue Ausg. von H. Riegel, 1867. A. Sach, *A. J. Carstens' Jugend und Lehrjahre*, 1881. H. Lücke, *A. J. Carstens*, 1882. Weilbach, *Konstnerlex.* *Carstens' Ausgewählte Werke in Umrisstichen*, herausgb. von H. Riegel, 1869. *Sigurd Müller.*

Carstens, Carsten Erik, f. 1810, Præst og Forfatter. Han er Søn af Kjøbmand Edlef C. i Tønder og fødtes 29. Dec. 1810. Han var først bestemt til Handelen, men fik efter sin Konfirmation Tilladelse til at studere. Efter privat Forberedelse studerede han Theologi i Kiel; Kand. 1837. Efter at have været Huslærer paa Ballegaard i Sundeved blev han 1840 Diakon i Tønder. Han begyndte alt som Kandidat at udfolde en flittig Forfattervirksomhed og fortsatte denne næsten uafbrudt i en lang Aarrække. Dels syslede han med Skolespørgsmaal, dels med kirkelige Anliggender, men dog især med mindre historiske Æmner. Det, var fremfor alt Tønder og Omegn saa vel som de historiske Personligheder, der have været knyttede til disse Egne, som interesserede ham. De politiske Kampe holdt han sig saa vidt muligt uden for, saa han forblev i sit Embede og fortsatte sin Forfattervirksomhed baade under Krigen 1848—50 og under de højst forskjellige Forhold før og efter 1864. I dette sidste Aar blev han konstitueret og 1868 udnævnt til Hovedpræst i Tønder og Provst i det tilliggende Provsti. 1884 tog han sin Afsked.

Alberti, *Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.* *A. D. Jørgensen.*

Carstens, Christian Henrik, 1773—1838, Justitiarius i Overretten, en Søn af Kancelliraad og Expeditionssekretær i det tyske Kammerkancelli Gerhard Friedrich C. (f. 1731 † 1776) og Inger Cathrine f. Cramer (f. 1738 † 1816), fødtes 27. Febr. 1773 i Kjøbenhavn, blev 1789 privat dimitteret til Universitetet, 1792 juridisk Kandidat, s. A. Volontær i det danske Kancelli, studerede 1793—94 i Göttingen, blev 1794 Kancellisekretær, s. A. surnumerær og 1797 virkelig Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, 1809 Justitsraad, 1811 tillige Kongens Foged i Kjøbenhavn, 1813 Etatsraad, 1826 Justitiarius i ovennævnte Ret og Medlem af Justitsdirektionen ved Tallotteriet, 1828 Konferensraad og døde 19. April 1838 i Kjøbenhavn. Han var ikke alene en dygtig Jurist, men besad tillige betydelige administrative Evner og forstod som Justitiarius at gjenoprette Disciplinen, der ved hans Tiltrædelse var noget

slappet. Han var gift med Caroline Elisabeth Jordan, en Datter af Distriktslæge J.

Erslew, Forf. Lex.

G. Kringelbach.

Carstens, Frederik, 1762—98, Maler og Kobberstikker, en Broder til ovfr. nævnte Tegner Asm. Jac. C., født i St. Jørgen ved Slesvig. Kom i Malerlære i sidstnævnte By og fulgte i 1781 med Broderen til Kjøbenhavn, hvor han opholdt sig nogle Aar i trange Kaar. I 1783 droge Brødrene udenlands; paa Hjemvejen opholdt de sig et Par Aar i Lybek, hvorpaa C. gik til Stralsund, Stettin og endelig til Berlin, hvor Asmus C. var bleven Lærer ved Akademiet, og hvor F. C. virkede som Maler og uddannede sig i Kobberstikkeriet. Hans Kunstnervirksomhed, der i øvrigt ganske hører Tyskland til, er uden videre Betydning. C. var vel ikke uden Talent, men overvurderede i høj Grad sine Evner. Af Naturen var han mørk og mistroisk og blev efterhaanden ganske menneskesky og menneskefjendsk. Han døde 1798 i Berlin af Tæring i den dybeste Elendighed.

Schleswiger Kunstbeitr. S. 56. Fernow, Carstens S. 91 ff. *F. J. Meier.*

Carstens, Frederik Carl, 1799—1868, Præst og Forfatter. C., der var født 3. Juli 1799 i Sønderborg paa Als, var en Søn af Kjøbmand Jacob C. og Catharina Elisabeth f. Posselt. 10 Aar gammel kom han til Næstved i Pleje hos sin Morbroder Regimentskirurg P., og efter i 1819 at være bleven dimitteret fra Herlufsholm Skole tog han 1825 theologisk Attestats. Hans Virksomhed som Forfatter er knyttet til Alheden, hvor han 1832—45 var Præst for den tyske Menighed (Frederiks Sogn). Han hørte til Skovrider Jens Bangs Beundrere (s. I, 484) og omfattede saa vel Kolonianlæg som Skovplantning med megen Interesse, der affødte Skrifterne «Bemærkninger over Alheden og dens Kolonier» (1839), og «Bemærkninger over Heden og dens Træplantning» (1844). Begge Steder meddeler han en betydelig Række Oplysninger om de højst ejendommelige Forhold, han beskriver, og skjønt hans Angivelser, f. Ex. Beregningerne over Hedeskovenes fremtidige Udbytte, ikke altid ere korrekte, skyldte vi ham dog vor meste Kundskab navnlig om Skovanlæggene paa de jyske Heder. — I 1850 opfordrede han forgjæves til at danne et Selskab til Opdyrkning af de jyske Heder, i hvilket H. Riegels skulde være Formand.

C., der 1845 var forflyttet til Borum og Lyngby Sogne i Aarhus

Stift, blev 1850 Præst for Tyrstrup og Hjerndrup Sogne i Slesvig. Efter at den tyske Regering i 1864 havde afsat ham, blev han s. A. entlediget af den danske Regering og døde i Kjøbenhavn 3. Sept. 1868. — Han var gift med Emma Vilhelmine Amalie f. Stribolt (f. 1808), en Datter af Hoffjermager og Graver Frants S.

Erslew, Forf. Lex. Leth og Wad, Dimitterede fra Herlufsholm S. 189 f. Wiberg, Alm. Præstehist. I, 196. A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886.

A. Oppermann.

Carstens, Jørgen, 1660—1717, Præst, blev født i Kjøbenhavn 28. Juli 1660 og bar samme Navn som sin Fader, der var Renteskriver; Moderen var Anne Lyng fra Ystad. Han lagde tidlig sine fremragende Evner for Dagen, og da han, 18 Aar gammel, blev Student fra Kjøbenhavns Skole, leverede han en saa fortrinlig latinsk Stil, at den berømte Dr. Ole Borch med Beundring sendte den rundt til flere Biskopper og Rektorer for at vise, hvad Kirken og Fædrelandet kunde vente af saadan Begavelse. Et Aar efter tog han Attestats, blev en vældig Disputator, fik Magistergraden 1682 og tænkte paa at rejse udenlands. Men ganske uventet fik han Tilbud 1685 om Brenderup og Ore Sognekald ved Bogense og modtog Tilbudet. Med Kaldet fulgte Formandens 20aarige Enke, Biskop Kingos Stifdatter, Mette Worm. Brylluppet stod 31. Maj, og 3 Uger efter blev han ordineret af Kingo i Brenderup Kirke. Samtidig blev han i sin Formands Sted Provst i Vends Herred. Han var en veltalende Mand, en dygtig Styrrer, energisk og livlig, men hans hvasse Tunge og heftige Sind skaffede ham Stridigheder hele hans Liv igjennem og bragte ham ogsaa i dette første Embede i skjævt Forhold bl. a. til Kirkepatronen, Erik Banner til Oregaard. Striden endte med, at han 1688 fik Ordre til at bytte Kald med Nabopræsten i Haarslev. Her havde han en halv Snes forholdsvis rolige Embedsaar. Allerede 1694 mistede han sin Hustru. 1 Sept. 1699 giftede han sig igjen, med Cathrine Magdalene Lundt, en Stifdatter af Gerhard Neve, Sekretær i det tyske Kancelli (hendes Fader havde i sin Tid været bekjendt som Sekretær hos Griffenfeld).

Knap 2 Maaneder efter udnævntes han til Stiftsprovst og Sognepræst ved St. Knuds Kirke i Odense som Biskop Deichmans Efterfølger. Det nye Embede tiltraadte han dog først i Foraaret 1700. Nu kom han altsaa i Kingos umiddelbare Nærhed, og rimeligvis har det ogsaa været denne hans Biskops og fortrolige

Vens inderlige Ønske at faa C. til Odense. Men dette nære Embedsforhold, der begyndte saa glædelig, blev for Kingo Kilden til bitre Sorger. Begge vare stridbare, men C. var ubetinget den, der gav størst Anledning til Uenigheden, og i hans Karakter var indblandet en ikke ringe Grad af Malice. Begyndelsen til Sammenstødet foranledigedes ved en i og for sig ubetydelig Embedssag, men denne drog snart andre Stridigheder efter sig, og Krigen brød ud i lys Lue. En Kommission blev nedsat, der erklærede C. skyldig i Foragt, Formastelse og Opsætsighed imod sin Biskop og dømte ham til at gjøre Kingo offentlig Afbigt paa Landemodet og erlægge en Pengebøde. Striden var ikke dermed bilagt, men senere beskyldtes C. end videre for forvansket Tilførsel i Landemodeprotokollen. Denne Sag gik Kingo overordentlig nær og var endnu ikke afgjort, da Biskoppen faldt i sin Dødssygdom. Han sendte Bud til C. for at forlige sig med ham, men «Budet blev hindret», og det blev forebragt Kingo, at C. ikke vilde komme. Kingo skal alligevel paa sit yderste have erklæret, at han døde som C.s Ven af sit Hjærte. Selv efter Kingos Død lagde C. et hadefuldt Sind for Dagen mod den afdøde og var efter al Sandsynlighed den, der ophidsede Eftermanden i Bispeembedet, Dr. C. R. Müller, til hans mærkelige og uretfærdige Adfærd lige over for Kingos Bo og Arvinger. Men med alt dette holdt C. sig dog i Yndest paa højeste Steder, hvortil maaske ogsaa den rige poetiske Hyldest, han ydede Kongen, der ofte opholdt sig i Odense, har bidraget en Del. Det var en betydelig Begunstigelse, der vistnes ham, da han ved personlig Henvendelse til Kongen 1713 udvirkede, at hans Svigersøn, Lic. Matthias Bloch, der var udnævnt til Lector theol. i Christiania, alligevel maatte adjungeres ham i Præsteembedet med Successionsløfte. I øvrigt ere C.s efterladte litterære Arbejder kun faa; trykt foreligger kun foruden hans akademiske Disputatser en Ligprædiken over Dr. Luja, som dog først blev udgivet 6 Aar efter hans Død; men i Haandskrift findes bl. a. af ham Prædikener over Profeten Zacharias (Thottske Saml., 4to, Nr. 388) foruden hans Ærevers til Kongen i Anledning af Krigsbegivenhederne (Additam., Fol., Nr. 167 paa Univ. Bibl.). — Efter flere Aars Svaghed af Vattersot døde C. 23. Juni 1717. «En Karl som Carstens» var et Mundheld, som længe holdt sig i Odense, naar Talen gjaldt en meget stridbar Person.

Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I, 652 ff. (Forf. var C.s Dattersøn).
R. Petersen, Thomas Kingo og hans Samtid S. 368 ff. 400 ff. A. C. L. Heiberg,
Thomas Kingo S. 211 ff. Nyt hist. Tidsskr. VI, 71.

A. Jantzen.

Carstensen, Andreas Christian Riis, f. 1844, Marinemaler. Han er født i Haderslev 11. Nov. 1844, var oprindelig Sømand, men uddannede sig senere under Professor F. Sørensens Vejledning til Marinemaler, samtidig med at han besøgte Kunstakademiets Skoler i Aarene 1864—68. I sidstnævnte Aar udstillede han for første Gang nogle Søbilleder og har fra 1875 været jævnlig repræsenteret paa Foraarsudstillingen med en Række Arbejder, blandt hvilke især 4 større Billeder med Motiver fra Grønland vakte Opmærksomhed. I 1879 tilkjendtes ham den Neuhausenske Præmie for «Solopgang i Kattegat».

H. R. Baumann.

Carstensen, Floris, 1641—77, Søofficer, blev Lieutenant 1666 efter forinden at have været i hollandsk Krigstjeneste. Efter en Del mindre Kommandoer forfremmedes han 1675 til Kapitajn og deltog Aaret efter som Chef for Orlogsskibet «Nældebladet» under Niels Juel og den yngre Tromp i Slaget ved Øland 1. Juni, hvornæst han med Fregatten «Jægeren» assisterede ved Blokaden af Malmø. 1677 deltog han som Chef for Orlogsskibet «Tre Løver» i Slaget paa Kjøge Bugt 1. Juli, hvor han førte Flag som Schoutbynacht. I dette Slag erobrede han det svenske Orlogsskib «Mars» paa 72 Kanoner; samme Aar var han Eskadrechef for en Del Fregatter, med hvilke han indtog nogle Skanser i Smaaland og afbrændte Byen Vestervik. 16. Okt. samme Aar afløste han Chefen for Fregatten «Jægeren», og med denne og en Del andre Fregatter blokerede han Indløbet til Stralsund. Ved et Angreb af Svenskerne her dræbtes han ~~i Slutningen af Okt.~~ og blev begravet i Holmens Kirke i Kjøbenhavn. C. var gift med Cathrine Eilersdatter; han havde 2 Døtre og 2 Sønner, der begge bleve Søofficerer.

30. Nov.

Lützow, Hist. Efterretn. om danske Sø-Officerer I.

C. With.

Carstensen, Georg Johan Bernhard, 1812—57, Stifter af «Tivoli», «Kasino» og «Alhambra». C. var en Søn af ndfr. nævnte Generalkonsul Johan Arnold Hieronymus C. Han fødtes i Algier 31. Avg. 1812, kom i en ung Alder med Forældrene til Kjøbenhavn, gik først i Efterslægtens Realskole, var Discipel paa Herlufsholm 1830—31, dimitteredes privat det følgende Aar og tog anden Examen, blev Underofficer ved Kongens Livkorps og afskedigedes 1835 derfra som Sekondlieutenant. Han rejste nu i flere Aar udenlands, var 1835—36 i Spanien og Marokko, 1836—37 i Algier og Paris, 1837—38 i de nordamerikanske Fristater, og kom efter et længere

Ophold i England og Frankrig tilbage til Kjøbenhavn 1841. Allerede tidligere havde han i Hjemmet saa vel som i Nordamerika og Frankrig drevet forskellige litterære Sysler, og ved sin Hjemkomst begyndte han Udgivelsen først af det litterær-artistiske Tidsskrift «Portefeuillen» (1839—41) og senere af «Figaro» (1841—42). Som Udgiver af det sidstnævnte Tidsskrift arrangerede han flere Fester i Rosenborg Have, ved hvilke han lagde et betydeligt Talent for Dagen, og dette gav ham Ideen om at oprette en stor Forlystelsesanstalt i Kjøbenhavn. 1842 fik han udelukkende Privilegium paa 5 Aar, fra 1. Jan. 1843 at regne, til i Kjøbenhavn eller en af Byens Forstæder at anlægge et saakaldet Tivoli under Navn af «Kjøbenhavns Tivoli og Vauxhall», og 15. Avg. 1843 aabnedes det nu saa berømte Forlystelsesetablissement paa Glacieren ved Vesterport. C., som 1844 udnævntes til Agent, havde grundlagt Tivoli med fremragende Smag og Dygtighed, men forstod ikke at styre Etablissementet med den fornødne Økonomi, hvorfor han senere fratraadte Posten. I 1847 fik han Bevilling paa at anlægge Forlystelsesetablissementet Kasino, som efter at have været Vinterhave gik over til at blive det første Privattheater i Kjøbenhavn. Da den første slesvigske Krig udbrød, meldte C. sig som frivillig og blev Sekondlieutenant ved 1. Reservebataillon; s. A. blev han karakt. Premierlieutenant og ansat ved den vestindiske Hærstyrke, og 1850 fik han Premierlieutenants Anciennitet. Efter Ansøgning fik han 1852 sin Afsked af Krigstjenesten som Kapitajn og drog nu til Nordamerika, hvor han bl. a. konstruerede Udstillingspaladset i New-York. I 1856 vendte han tilbage til Kjøbenhavn med svækket Helbred, men med usvækket Energi, hvad han godtgjorde ved paa ny at indbyde til Aktietegning til et nyt Forlystelsesetablissement i Kjøbenhavn. Aktiebeløbet tegnedes, Alhambra rejste sig i Frederiksberg Allé under hans Avspicier, men da det aabnedes 23. Avg. 1857, var C. allerede død. 4. Jan. s. A. endte hans rastløse Liv, og han ligger jordet paa Garnisons Kirkegaard. 11 Aar senere rejstes hans Buste i Tivoli, til hvilket hans Navn bestandig vil være knyttet. Gift 1. med Fanny Elizabeth Webb († 1846), 2. med Mary Ann Sempill fra Vestindien.

Erslew, Forf. Lex.

Edgar Collin.

Carstensen, Hans Carl Emil, f. 1837, Journalist. C. C., der er en Søn af Proprietær Thomas C. og Marie f. Petersen, fødtes paa Gammel Ryomgaard i Marie Magdalene Sogn 19. Jan.

1837. Efter i 1856 at være bleven dimitteret fra Aarhus Kathedralskole begyndte han at studere Jura, men opgav Studiet, da han i 1859 kom ind paa journalistisk Virksomhed. Under «Grevindefejden» paa denne Tid skrev han i «Avertissementstidenden» en Del Artikler, der vakte Opmærksomhed, og i 1860—65 var han knyttet til «Dagbladet». I denne Periode tog han (1864) statsvidenskabelig Examen. Efter at han dernæst i 1865—66 havde arbejdet ved «Berlingske Tidende» og i 1867—68 ved «Dags-telegraf», stiftede han i Efteraaret 1868 i Forening med Rob. Watt, Vilh. Rasmussen og Edgar Collin «Dagens Nyheder», hvis Redaktion han i Efteraaret 1873 overtog efter Watt. I 1865 deltog han i Stiftelsen af den første Generalkorrespondance her i Landet, og i 1865—66 var han Korrespondent for «Kölnische Zeitung».

C. besidder som Journalist en smidig Pen og megen bon-sens. I den Periode af den nuværende politiske Kamp, da Højres godsejrlige og national-liberale Fraktioner endnu ikke vare sammen-smeltede, stod «Dagens Nyheder» under C.s Ledelse som et udpræget og slagfærdigt Organ for den førstes Anskuelse. Medens han den Gang af Modstanderne ansaas for at være en Talsmand for Intransigens, opfattes han i de sidste Aar som Repræsentant for forsonlige Tilbøjeligheder. C. har det mundtlige Ord i sin Magt i mere end almindelig Grad, og han er i de senere Aar jævnlig optraadt som politisk Foredragsholder, navnlig i de konservative Klubber, for hvis fælles Repræsentantskab han siden dettes Oprettelse i Efteraaret 1885 har været Formand. — 6. Dec. 1887 ægtede C. Vilhelmine Budde-Lund, f. Nielsen, Datter af Restavratør Chr. N. og Bergine f. Nyberg. *M. P. Friis.*

Carstensen, Henrik, 1753—1835, Handelsmand, var født paa Risøen i Dybvaag Præstegjæld, Nedenæs Amt, 1753 (døbt 7. Nov.) og var Søn af Carsten Henriksen og Ingeborg Thorsdatter. Han bosatte sig som Skibsreder og Kjøbmand i Østerrisør og erhvervede sig ved Kjøb Fgelands Jærnværk i Gjerestad, i Nærheden af denne Kjøbstad. Ved Nationalsubskriptionen til det norske Universitet 1811 skjænkede han 6000 Rdl. d. K. I 1814 repræsenterede han Østerrisør ved Rigsforsamlingen paa Ejdsvold, hvorhen han kom med den Forestilling, at Foreningen med Sverige var en politisk Nødvendighed; men han gik snart over til Christian Frederiks Parti og blev en Modstander af sine tidligere Meningsfæller. Ved sin ydre Optræden var han lidet skikket for en parlamentarisk Virk-

somhed, og han vakte, naar han i Forsamlingen rejste sig for at tage Ordet, som oftest kun Munterhed og Latter. Han oprettede i 1816 flere Legater for sit Hjemsted og døde ugift 15. Sept. 1835 paa Gaarden Kjendalen ved Østerrisør. *Yngvar Nielsen.*

Carstensen, Johan Arnold Hieronymus, 1783—1853, Generalkonsul, var født 6. Avg. 1783 i Guderup paa Als, hvor Faderen, Bernhard Hieronymus C., var Degn og Skolelærer, og hørte til en Familie, der stammede fra Pelvorm. Bedstefaderen ejede Apotheket i Ribe, men synes at være død tidlig, hvorefter hans Enke ægtede Oberst Mylfordt til Søvig ved Varde, der omhyggelig sørgede for C.s Opdragelse. Da C. havde taget Artium (1800), begyndte han at studere Theologi og erhvervede samtidig hermed et anset Navn som Sproglærer, særlig ved Søkadetakademiet, hvad der tiltrak sig Finansminister Grev E. H. Schimmelmans Opmærksomhed og foranledigede, at denne tilbød ham Ansættelse i det konsulære Korps. Uagtet C. var lige ved at tage theologisk Embedsexamen, modtog han Tilbudet og blev 1810 Konsulatssekretær i Algier, derefter 1815 Konsul i Tripolis, 1821 Generalkonsul sammesteds og endelig 1822 Generalkonsul i Algier, hvor han forblev indtil 1831, da Posten inddroges som Følge af Franskmændenes Okkupation. Efter omtrent et Aars Ophold i Frankrig vendte C. tilbage til Danmark, hvor han be-naadedes med Gehejmelegationsraadstitelen og fik det Hverv at censurere de privilegerede Blade, en Stilling, i hvilken han vandt saa megen Anerkjendelse, at det en Tid skal have været paatænkt at etablere en officiel Tidende under hans Ledelse. Imidlertid blev Generalkonsulatet i Tanger ledigt, og C. udnævntes 1833 til denne Post, hvor han indlagde sig megen Fortjeneste ved at tilendebringe Forhandlingerne angaaende Ophævelsen af den aarlige Tribut, der fra Danmark betaltes Kejseren, i hvilken Anledning han ogsaa 1845 udnævntes til Kommandør af Danebrog. I Marokko var C. til 1846, da han forflyttedes til Christiania og omtrent samtidig udnævntes til Konferensraad, men i Norge forblev han imidlertid kun kort, thi den bratte Overgang fra et sydligt til et nordligt Klima nedbrød hans Helbred, og efter at være blevet entlediget i 1849 døde han i Kjøbenhavn 14. Marts 1853. C. var en af Naturen godt begavet Mand med omfattende Sprogkundskaber og mange forskelligartede Interesser samt i Besiddelse af megen personlig Elskværdighed. 16. Dec. 1811 ægtede han i Algier Anna Magdalene Ulrich (f. i Reval 1795, † i Kjøbenhavn 1865), Datter

af Generalkonsul i Algier Georg Frederik U. (f. 1762 † 1830) og Gertrud f. Kaas (f. 1767 † 1814). Af deres 12 Børn nævnes 2 Sønner ovfr. og i det følgende. *C. Zytphen-Adeler.*

Carstensen, William August, f. 1828, Søofficer. Han er født 2. Dec. 1828 i Algier, hvor Faderen (s. foregaaende Artikel) var Generalkonsul, og flyttede senere med denne til Marokko (Tanger). 1839 kom C. til Danmark, indtraadte 2 Aar senere paa Søkadet-akademiet og udnævntes 1847 til Lieutenant; 1868 avancerede han til Kapitajn og 1879 til Kommandør. Under Krigen 1848—50 gjorde C. Tjeneste paa Korvetten «Flora» (Kapitajnlieut. C. E. van Dockum), senere paa Dampskibet «Gejser», som i 1850 sammen med Kanonbaade forjog slesvig-holstenske Kanonbaade fra Vesterhavssøerne. Fra 1851—55 var C. i fransk Tjeneste og deltog her i et kombineret engelsk-fransk Angreb mod Russerne ved Petropoulovsk paa Kamtschatka, hvilket Angreb dog forblev resultatløst. Aaret efter benyttede C. sig af en Lejlighed til fornyet Virksomhed i Udlandet, da Udkommandoer her hjemme fra den Gang kun faldt meget sparsomt, og traadte ind i den russiske Marine, hvor han gjorde Tjeneste i de østasiatiske Farvande og under en Orkan fik Lejlighed til at udmærke sig. Under en Permission fra den russiske Tjeneste kom C. 1860 til Danmark paa Besøg, men fandt Forholdene hjemme saa truende, at han forblev her med det samme. Efter forskellige Sørejser i Tidsrummet 1861—63 ansattes han 1864 som tredjekommanderende paa Korvetten «Heimdal» (Kapitajn Sigv. Lund) og havde da Lejlighed til at bivaane Træningen ved Swinemünde saa vel som til at tage virksom Del i Affæren ved Helgoland. 1870 ansattes C. som Chef for Søofficersskolen og har efter denne Tid jævnlig været Chef for Kadetskibet. 1886 kommanderede han en Øvelseseskadre af Kanonbaade og Aaret efter atter en Deling Kanonbaade, der udsendtes paa Øvelse med Kadetterne. 1886 blev han Kommandør af Danebrog.

C., der fra 1874 har været Medlem af Landstinget, har taget virksom Del i Lovgivningsvæsenet og navnlig i Forsvarsbevægelsen, hvor han med Styrke og Veltalenhed har hævdet Flaadens Betydning. I de af Regeringen i 1872 og 1879 nedsatte Forsvarskommissioner har han ligeledes været Medlem. Som Forfatter er C. ofte optraadt, saa vel med æstetiske Arbejder som tekniske; i over 25 Aar har han været knyttet til og ledet Redaktionen af «Tidsskrift for Søvæsen». — Af større selvstændige Værker fra

hans Haand kan her nævnes «Japans Hovedstad og Japaneserne» (1863), «Om Bord og i Land» (1878), «Den gamle Skole» (Tidsbillede fra Orlogslivet, 1882), «Compte-rendu du congrès international des Américanistes, 5. session» (1883), «Paa Tøgt med Russerne» (1884) samt «Tordenskjold» (1887), sidstnævnte med Assistance af Kapitajn O. Lütken o. fl. C. blev gift 1862 med Emmy Friede Holtine Sophie Grevenkop-Castenschiold (f. 1842), Datter af Jægermester J. V. G.-C. C. With.

Carøe, Johan Frederik, 1742—1819, Borgmester, født i Randers 2. Nov. 1742 og Søn af Kjøbmand Hans C. og Maren f. Schnell. Han tog dansk-juridisk Examen 1767, blev 1769 Raadmand i sin Fødeby og 1773 Borgmester. Samtidig havde han flere andre Embeder, i det han 1769—72 var konstitueret Byfoged samt Herredsfoged i Sønder Hald, Øster Lisbjærg og Rugsø Herreder og fra 1775 til sin Død Birkedommer og Skriver i Dronningborg Birk, medens han 1804 gik af som Borgmester. I de 50 Aar, i hvilke han var Embedsmand, og af hvilke han i de 35 var Medlem af Magistraten, opnaaede han en Indflydelse og Anseelse, hvoraf næppe nogen før eller siden har været i Besiddelse i Randers. Han ophjalp Kommunens slette økonomiske Tilstand, i det han 1772 udarbejdede en Vedtægt, i Følge hvilken Byens Jorder bleve opdyrkede og ved Udleje kunde indbringe betydelige Summer, saa ikke alene Gjælden kunde afbetales, men der blev Raad til mange store Udgifter; et nyt Raadhus blev opført 1778, St. Mortens Kirke fik et nyt Taarn 1796, et Sprøjtehus byggedes 1800. Med store Bekostninger ryddedes Havnen for Sten, og den opmudredes saaledes, at efter 13 Aars Arbejde Aar 1800 større Fartøjer kunde lægge til ved Byen. Det skyldtes ogsaa ham, at Landevejen mod Syd, der hidtil ofte havde staaet under Vand, nu blev farbar. Han oprettede en Spindeskole for fattige Pigeboern, der 1789 forandredes til en almindelig Arbejdsanstalt, hvorved alt Tiggeri blev afskaffet, hvorom han selv skriver, at dette skete i Randers førend i nogen anden By. Det var ogsaa ham, der bevirkede, at det gamle Helligaandshus blev indrettet til Latinskole og Rektorbolig, hvorved han reddede Skolen fra at blive nedlagt. I det hele tog Randers et stort Opsving i hans Tid baade i Henseende til Handel og Industri. Om hans Interesse for denne sidste vidner en trykt Indberetning fra ham til Selskabet for indenlandsk Kunstflid, af hvilket han var korresponderende Medlem. Han karakteriseres

som en udmærket dygtig, men tillige højst myndig Mand. Regeringen paaskjønnede hans Fortjenester ved 1790 at udnævne ham til Justitsraad og 1805 til Etatsraad, og Randers By lod hans Portræt op-hænge i Raadhussalen. Han blev 1771 gift med Anne Marie Hansen, en Halvsøsterdatter til Legatstifteren Niels Brock. Han døde 24. Okt. 1819.

Erslew, Forf. Lex. Stadfeldt, Beskriv. af Randers.

O. Nielsen.

Carøe, Johan Frederik, f. 1817, Handelsmand. Han er født 3. Avg. 1817 i Horsens. Hans Fader, Hans Fred. C. († 1852), da Borgmester og Byfoged i Horsens, var en Søn af Etatsraad og Borgmester sammesteds Nic. Chr. C. († 1833), en Broder til ovfr. nævnte; Moderen hed Helene f. Kruuse. Efter i 3 Aar at have været beskæftiget ved en Korn- og Kolonialforretning i Vejle, dernæst i Kiel og Aabenraa de næste 7 Aar, etablerede C. sig 1843 i Kjøbenhavn som Grosserer. I sin lange Handelsvirksomhed har han paa forskjellig Maade med Held bidraget til at bringe vor Kornhandel i Højde med den øvrige Verdens. Ved hans Initiativ blev saaledes Overgangen fra Tøndemaal til avtoriseret Vejning og rationel Vægtbestemmelse endelig gennemført, og som Medlem af Grosserer-Societetets Komité (1863—83) fandt han en kjærkommen Lejlighed til at yde et væsentligt Bidrag til Etableringen af faste Slutsedler og Oprettelsen af et Voldgifts- og Bedømmelsesudvalg for Kornhandelen. Ogsaa paa anden Maade har han virket til Landets Vel, saaledes ved sin Deltagelse i Krigsskadeserstatnings-Kommissionen, hvoraf han 1865 blev kongevalgt Medlem. I 1873 var han endelig Medstifter af Handelsbanken, hvortil han siden stadig har været knyttet som Medlem af Bestyrelsesraadet. I 1861 indvalgtes han i Nationalbankens Repræsentantskab, i 1867 i Sø- og Handelsretten. Endelig blev han 1866 udnævnt til Etatsraad. — 21. Sept. 1850 ægtede han Caroline Marie Thiesen (f. 20. Okt. 1820 † 5. Sept. 1865), Datter af Hospitalsforstander T. i Kolding.

Jul. Schovelin.

Casorti, Giuseppe, 1749—1826, Mimiker, fødtes 4. Dec. 1749 af Forældrene Pasquale C. og Theresa Rinaldi. C., som hørte til en omrejsende Artistfamilie, blev 18. Maj 1776 i Nærheden af Genf gift med Antoinette Damatte (eller Tonietta Damato) og kom ved det 19. Aarhundredes Begyndelse til Kjøbenhavn, hvor han i Avg. og Sept. 1801 paa Hofteatret gav Forestillinger med et af ham og hans Landsmand Cetti styret Linedanser- og Pantomimeselskab.

Senere paa Aaret drog Selskabet til Christiania, som det atter besøgte i 1804, men C. bosatte sig dog snart i Kjøbenhavn og gav Forestillinger paa det af ham opførte Vesterbros Theater. Naar Pantomimen i Danmark som i intet andet Land har holdt sig saa temmelig uforandret i den gamle italienske Skikkelse, skyldes dette fremfor nogen C., der ikke blot selv var en uovertræffelig Pjerrot, hvis Optræden ofte overværedes af en Kunstner som Frydendal for det komiske Studiums Skyld, men tillige skrev de fleste af sine Pantomimer, «Harlekin Skelet», «Harlekin mekanisk Statue» m. fl., til hvilke Sujettet for en Del var hentet fra Gherardis «Théâtre-Italien». Vesterbros Theater, hvis vigtigste Kræfter foruden C. og Hustru vare Kuhn, Petoletti, Brødrene Price, Lewin (Luin) m. fl., blev drevet af C. til hans Død, 11. Juli 1826. Han døde barnløs, men efterlod sig 2 Adoptivdøtre, der begge bleve gifte, den ene med Petoletti, der har komponeret Musik til flere af C.s Pantomimer.

Edgar Collin.

Caspers, Andreas Jürgen Christian, 1819—79, Præst, er født 19. Nov. 1819 i Slesvig; Faderen, Casper Johan C., var Slagterlavets Oldermænd; Moderen hed Hedvig Catharine Christiane f. Petersen. Efter sin Konfirmation var han en Tid Underlærer ved en Elementarskole paa Friedrichsberg, hvorefter han blev Discipel i Domsolen og 1843 gik til Kiel. Efter 1846 at have taget theologisk Embedsexamen paa Gottorp blev han 1849 Diaconus i Flensborg, 1851 Sognepræst i Husum, hvor han ogsaa blev Provst, og 1853 Medlem af Examenskollegiet for den theologiske Embedsexamen i Flensborg. 1864 udnævntes han til Sognepræst i Vamdrup, men denne Befordring modtog han ikke. Død i Husum 8. April 1879.

C. var en af de tysktalende og tyskdannede Præster, som efter den første slesvigske Krig sluttede sig til den danske Regering, der ogsaa paaskjønnede dette. Disse Mænds Stilling var vanskelig, da de havde ondt ved at finde ret Tiltro paa nogen af Siderne, og heri maa Grunden søges til, at han benyttede enhver Lejlighed til at lægge sin Loyalitet for Dagen i stærke Ord. Der er dog næppe Tvivl om, at denne til en Tid har været alvorlig ment; kort efter at han var kommet til Husum, holdt han en Prædiken om det skjændige og ugudelige Oprør, hvormed han dog vidste, at næsten hele hans Menighed sympathiserede. Men han var baade aandelig og legemlig en svag Mand, der var afhængig af

sine Omgivelser, og da i 1864 mange Hjærter Tanker aabenbaredes, holdt heller ikke han Stand. Borgerne og Pøbelen gjorde i Husum som overalt, hvor Slesvig-Holstenerne vare i Flertal, Oprør; han kunde ikke udholde Tanken om at miste sit Embede eller at skulle skille sig fra det tyske Folk, som han ved hele sin Dannelse tilhørte, og han lod sig henrive til at bryde sin Embedsed. Saa uundskyldelig en saadan Adfærd end er for en Mand, der stærkt var bleven fremdraget af den danske Regering, maa man dog betænke, hvor stor Fristelsen maatte være for ham, der altid havde følt sig som mere tilhørende Tyskland end Danmark. Den Dom, hans Kollega i Examenskommissionen, C. F. A. Graae, har fældet over ham («48 og 64» S. 148 f.), er ubillig. — C. har skrevet adskillige mindre theologiske og opbyggelige Afhandlinger, hvoraf en Del i et Tidsskrift, «Pastoralstudien», som han udgav 1860—62. De ere holdte i en noget pietistisk Tone, og de stærke Ord, han ofte taler om Præsternes Forpligtelse til at være Menighedernes Forbillede og om, at deres Prædikens Virkning beror paa deres Liv, maa i hans sidste Aar være faldne tungt paa ham selv.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex.

L. Koch.

Caspersen, Hans, 1782—1865, Ankersmed, er født 7. Juli 1782 paa Christianshavn, hvor hans Fader, Johannes C. (f. 1757 † 19. Okt. 1816), var Smed; Moderen hed Anna Dorothea f. Weilbach (f. 1763 † 17. Jan. 1841). Efter at have gaaet i Efterslægtselskabets Skole, hvor han var Klassekammerat med Oehlenschläger, bestemtes han til Søen og foretog i Aarene 1795—97 en Rejse til Ostindien og Kina, men han kom derefter i Smeddelære hos sin Fader og etablerede sig allerede 1803 som Smed paa Krøyers Plads. Samtidig hermed blev han Brandmester i Kjøbenhavns Brandvæsen og gjorde som saadan Tjeneste under Byens Bombardement i 1807. Noget før dette havde han kjøbt en Gaard paa Christianshavn, og her begyndte han nu sin store Virksomhed (Ankersmedje, Jærnstøberi og Maskinværksted), som han personlig drev lige til 1857, da han overdrog den til en Søn. Hans særlige Specialitet var Smedning af Ankerkjæder, der tidligere kom her til fra England, og Tilvirkning af Jærnvandkasser til Skibsbrug. For stadig at kunne følge med i sit Fag foretog han fra 1820—40 ikke mindre end 5 Englandsrejser, ikke at tale om Rejser til Sverige, Norge og Tyskland, 2 af hans Sønner bleve oplærte i engelske Maskinværksteder, og i 1834 byggedes den Dampmaskine, som blev nød-

vendig for hans Etablissement, i dette selv. Fra 1839 dreves det under Firmaet H. Caspersen & Sønner, der ophørte som fallit 1860. Fra 1821—42, var han Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn, fra 1823 til sin Død Kommitteret i Kjøbenhavns Brandforsikring og fra 1824—61 Kirkevæрге for Frelserens Kirke paa Christianshavn, desuden havde han, fra Flakkebjerg Opdragelsesanstalt blev indrettet (1836), Sæde i dens Bestyrelse og blev i 1834 Suppleant for Kjøbenhavn i Roskilde Stænderforsamling uden dog at komme til at give Møde. 20. Marts 1865 døde han i Kjøbenhavn, næsten 83 Aar gammel. 5. Avg. 1803 havde han ægtet en Datter af Grovsmed Jørgensen, Christine J., der døde 23. Dec. 1823. *C. Nyrop.*

Casse, Andreas Lorentz, 1803—86, Jurist og Politiker, var en Søn af Glarmester Peter C. og Marie f. Schou og fødtes i Kjøbenhavn 1. April 1803. Han dimitteredes 1820 fra det v. Westenske Institut og blev allerede 4 Aar efter juridisk Kandidat. Samtidig med at han manuducerede til latinsk- og dansk-juridisk Examen — en Virksomhed, som han fortsatte gennem en Aar-række —, arbejdede han i Kancelliet og blev her i 1830 Kancellist, i 1834 Kancellisekretær. I Marts 1835 disputerede han for Licentiat- og i Juni 1840 for Doktorgraden, hvortil her kan føjes, at han fra 1852 var Docent i Kirkeret ved Pastoralseminariet og i 1854 fik Sæde i den da nedsatte Kirkekommission (lige saa 1868). Fra Administrationen gik han over til Domstolene, først i 1838 som Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten og derpaa i 1845 i den nylig stiftede Kriminal- og Politiret, til hvilken han antoges at være valgt i Forventningen om, at han vilde optræde med Strænghed imod politiske og Presseforseelser. Hvis han under Enevoldsregeringen maatte have været mindre vel stemt imod de vaagnende Frihedsrørelser, forandrede dette sig i alt Fald efter Grundlovens Indførelse; allerede i Okt. 1851 stillede han sig ved et Suppleringsvalg i Kjøbenhavns 2. Valgkreds, hvor han til Modstandere havde Alfred Hage og Blixen-Finecke, hvilken sidste sejrede og dermed for første Gang traadte ind i det aktive politiske Liv. Ved de almindelige Folketingsvalg Aaret efter valgtes C. imidlertid — imod C. V. Rimestad — i Hovedstadens 7. Kreds, og ihvorvel han i 1854, under Ministeriet Ørsteds hensynsløse Fremfærd imod Embedsmænd af ikke rent ministeriel Farve, nedlagde sit Mandat, vendte han dog siden (1861) tilbage til denne Kreds, som han vedblev at repræsentere i Folketinget lige til Valgene i 1881, da han, næppe

ganske efter eget Ønske, foranledigedes til at træde tilbage og afløstes af Grosserer Christoffer Hage. I Marts 1854 var han fra sin Dommerstilling atter gaaet over i Administrationen, i det han udnævntes til Borgmester i Kjøbenhavn, hvad der den Gang var et kongeligt Embede, og han sad saaledes i Magistraten paa den Tid, da de store kommunale Arbejder ved Vand- og Gasvæsenet udførtes. 2 Aar efter skiftede han atter og blev Justitiarius i Landsoverretten, 1858 tillige extraordinær Assessor i Højesteret. I 1860 indtraadte han efter Simony, der blev Stiftamtmand over Sjællands Stift, i Halls Ministerium som Justitsminister, og det faldt i hans Lod i denne Stilling at gennemføre ikke faa vigtige Love (bl. a. Stempeloven, Lovene om Sø- og Handelsretten og om Fuldbyrkelse af svenske Domme i Danmark, alle af 19. Febr. 1861, Lovene af 11. Febr. 1863 om offentlige Politisagers Behandling og om Omordningen af Kjøbenhavns Politi m. fl.), hvorimod hans Lovforslag om Nævningers Indførelse ikke naaede gennem Rigsdagen. C. indgav ligesom alle de øvrige Medlemmer af Halls Ministerium sin Demission i Dec. 1863, men gik dog over i det Nytaarsaften af Monrad dannede Ministerium, med hvilket han aftraadte i Juli 1864. Efter den Tid var hans politiske Virksomhed indskrænket til Folketinget.

Som Politiker efter 1848 maa C. regnes med til det national-liberale Parti. Selv om han i nogle Henseender maatte have haft en afvigende Opfattelse, traadte denne i alt Fald ikke frem, og som Medlem af Halls Ministerium sluttede han sig fuldt og uforbeholdent til dettes Politik. I Monrads Kabinet sad han væsentlig kun som Fagminister og var, som flere af hans Kolleger, ikke indviet i Premierministerens inderste Tanker ud over, hvad der nødvendig maatte forelægges i Gehejmestatsraadet. Eksempelvis kan nævnes, at Tilbageetog fra Danevirke i Febr. 1864 kom ham, Medlem af selve Regeringen, ikke mindre overraskende og sønderknusende end alle andre; han erfarede først Efterretningen i Rigsdagslokalet paa Christiansborg, og han, den ellers saa rolige og selvbeherskede Mand, blev saa bevæget, at han hulkede som et Barn. Den højeste Grad af Ro var netop det mest ejendommelige ved C. som parlamentarisk Personlighed. Med en utrættelig Taalmodighed, med en uforstyrrelig Hensynken i sig selv, uden at forandre en Mine i sit Ansigt, der var stift som en Maske, eller gjøre en Bevægelse kunde han Time efter Time følge de vidtløftigste og mest udsvævende Forhandlinger i Folketinget; aldrig

gjorde han et Notat, aldrig raadførte han sig med det foreliggende Lovforslags Paragrafer eller Motiver, men naar han saa, langsomt og besværlig, rejste sig for at tage Ordet, viste han sig ikke blot fuldkommen kapitelfast i selve de udførligste, mest komplicerede Lovforslag, men havde tillige i sin mærkelige Hukommelse bevaret ethvert væsentligt Punkt af Debatten, ordnet sine Argumenter saa klart og følgerigtig, at hans Foredrag, hvad enten de lode fra Ministerbænken eller fra hans Plads i Salen, altid sikkert og eftertrykkelig hævdede hans Standpunkt og ydede virkelige, gedigne Bidrag til Sagens Belysning. Formen i hans Taler var ikke blot logisk og tydelig, men stundum virkelig veltalende, og for at gjøre Veltalenhedens fulde Indtryk manglede der kun noget større Liv og Varme, en kraftigere Accentueren i Foredraget. Dette kom kun frem en ganske enkelt Gang, naar Harmen over et uretsfærdigt Angreb opildnede ham. Den paapegede Ejendommelighed hos C. som Parlamentariker hængte nøje sammen med, eller var vel den direkte Følge af, hans yderst svage Syn, der i de senere Aar blev til næsten fuldstændig Blindhed, og hertil kom endda en ved et uheldigt Fald foraarsaget legemlig Svaghed. Desto beundringsværdigere var den ihærdige Flid, hvormed han trods disse Hindringer røgtede sit Hverv, og den sjældne Aandskraft, hvormed han erstattede Hukommelsens ydre Hjælpemidler.

C. havde 17. Sept. 1830 ægtet Severine Andrea Engelbreth, f. 15. Nov. 1805, Datter af Jubellæreren Konsistorialraad, Dr. theol. E. i Lyderslev. Han var i 1850 bleven Justitsraad, i 1854 Etatsraad og blev ved sin Afgang som Minister Kommandør af Dannebrog. Han døde paa Frederiksberg 22. Nov. 1886.

F. Barfod, Dansk Rigsdags-Kal., 1856. Erslew, Forf. Lex.

C. St. A. Bille.

— Casse besad Interesse for og en utvivlsom Evne til *retsvidenskabelig Forskning*, men hans praktiske Virksomhed levnede ham ikke Tid dertil. I hans yngre Aar fremkom der fra ham foruden hans akademiske Arbejder, «De auctoribus delictorum psychologis» og «De damno ab animalibus dato», af hvilke det førstnævnte findes i Oversættelse og forkortet i «Jurid. Tidsskr.» XXVI, nogle mindre Afhandlinger, væsentligst af kriminalistisk Indhold, i det af ham udgivne «Nyt juridisk Tidsskrift» (1842—45). Sammen med Kolderup-Rosenvinge og P. G. Bang var han Udgiver af «Jurid. Tidsskrift» XXXIV—VII. Han nød Anseelse som en samvittighedsfuld og skarpsindig Dommer. *Deuntzer.*

Cassius, Christian, 1609—76, gottorpsk Raad, Søn af Andreas C., Sekretær hos Hertug Johan Adolf af Gottorp, og Sophie Fester fra Flensborg, fødtes 8. Juli 1609 i Slesvig. Efter at have modtaget Undervisning i Gymnasiet i Hamborg rejste han 1628 til Paris; han var her 4 Aar i Huset hos Hugo Grotius, hvis Paa-virkning han kom til at skyldes meget. Fra Paris gik han til Leiden; ved sin Hjemkomst her fra blev han ansat i den gottorpske Biskop Johan af Lybeks Tjeneste. 1634 blev han Kammersekretær hos denne, 1638 Raad, 1644 Kansler. Samtidig benyttedes han dog af og til ogsaa af Hertug Frederik III af Gottorp og fulgte denne 1634 paa hans Rejse til Kjøbenhavn i Anledning af den udvalgte Prins Christians Bryllup. Han forfattede en Beskrivelse af Festlighederne ved denne Lejlighed, hvori Christian IV roses stærkt. Efter Biskop Johans Død 1655 anvendtes han af de følgende gottorpske Biskopper af Lybek, Christian Albrecht og August Frederik, i flere Sendelser. Han rostes for sin Lærdom, men hans Skrifter ere kun faa. Gift 1. (1638) med Margrethe Elisabeth, Datter af den gottorpske Kansler Theodor Busse, 2. (1644) med Anna, Datter af den lybske Raadmand Hieronymus Lüneburg, 3. (1674) med Margrethe, Datter af den brandenborgske Raad Hieronymus v. Dorn. Han døde 6. Okt. 1676.

Møller, Cimbria lit.

J. A. Fridericia.

Cassube (Cassuben), Christian, —1693, Boghandler. Han er født i Meltz i Meklenborg, hvor hans Fader var Præst. Det vides ikke, naar han kom her til, men fra midt i det 17. Aarhundrede optræder han i Kjøbenhavn som en driftig Forlægger, navnlig af Salmebøger og gudelige Smaaskrifter, som han bl. a. forhandler i Nicolai Kirke. Han synes imidlertid ikke at have respekteret, hvad vi nu kalde litterær Ejendomsret. Han eftertrykte saaledes den af en anden kjøbenhavnsk Boghandler, Joachim Moltke, samlede «fuldkomne» Salmebog, og da han i 1680 eftertrykkede Dorthe Engelbrechtsdatters Salmer, forfattede hun et «Æredigt over Trykkerens berømmelige Gjerning», hvori det hedder:

«Profitten ligger dig i Sinde,
saa trykkes Guds Ord hen i Blinde
som en Avis af slet Værdi.
Din Færd gaar ikke Ram forbi.»

C. havde Handel paa Norge og virkede flere Gange sammen med den kjøbenhavnske Boghandler Chr. Geertsen. Han synes at

have været en velstaaende Mand. Han ejede sit eget Hus, og 1660 forstrakte han Regeringen med en Pengesum mod Pant i Jordegods. Det er ikke ganske tydeligt, hvad der skal forstaas, naar der paa nogle af ham bekostede Bøger (saaledes 1673 og 1684) staar, at de findes hos ham «og hans Arvinger» til Kjøbs; muligvis kan herved sigtes til de 3 Bogtrykkere, hvormed hans Datter Dorothea efter hinanden var gift, nemlig Jørgen Gøde, Corfits Luft og Johan Philip Bockenhoffer, efter hvem hun døde 1718 som Enke. C. maa i sine sidste Aar have været svagelig og ligesom være gaaet paa Aftægt. I Dec. 1689 beskikkedes der nemlig Kommissarier til at registrere hans Bo og skifte med hans to Døtre, da han var sindet at opgive sin Handel, som han i sin høje Alderdom ej uden Skade kunde fortsætte. Han døde dog først i Febr. 1693. 14. Maj 1648 havde han ægtet Anna Ziemerz, en Bagerdatter fra Parchim, f. 5. Jan. 1620 † 19. Febr. 1676.

C. Nyrop, Den danske Boghandels Hist. I, 254 f. Personalthist. Tidsskr. 2. R. III og IV.

C. Nyrop.

Castberg, Magdalene Sophie, † 1825, s. Buchholm (S. 218).

Castberg, Peter Atke, 1780—1823, Læge. Han blev født i Flækkefjord, og hans Forældre vare Præsten Peder Leganger C. og ovfr. nævnte Magdalene Sophie f. Bentzen. 1796 blev han som Privatist dimitteret fra Kongsberg, absolverede 1801 den medicinske Examen og tog det følgende Aar Doktorgraden, medens han samtidig fungerede som Kandidat paa Frederiks Hospital. I de følgende Aar foretog han en stor Udenlandsrejse med det særlige Hverv at undersøge Døvstummeinstitutter samt Organisationen af Sundhedspoliti og Karantæneanstalter. Efter sin Tilbagekomst blev han 1806 Distriktslæge i Kjøbenhavn og 1807 Forstander for det nyoprettede Døvstummeinstitut, hvortil han derefter lige til sin tidlige Død, 30. April 1823, var knyttet, og hvilket han viede sin bedste Kraft, om han end samtidig vedblev at virke som praktiserende Læge og benyttedes som særlig sagkyndigt Medlem af forskellige Medicinalvæsenet og navnlig Sundhedspolitiet behandlende Kommissioner. For de hidtil fuldstændig forsømte døvstummes Undervisning virkede han med megen Dygtighed og utrættelig Nidkjerhed baade praktisk som Lærer og Forstander og litterært. Allerede 1806 udgav han en «Læsebog for døvstumme», og fra den følgende Tid foreligger der talrige mindre og større Afhandlinger om dette Æmne fra hans Pen, ligesom han regel-

mæssig fejrede Instituttets Aarsfester ved Udgivelsen af Programmer med belærende Afhandlinger om Døvstummeundervisningen. 1808 erholdt han Professortitelen. 1802 ægtede han Magdalene Paulsen († 12. Jan. 1833).

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Erslew, Forf. Lex. Kjøbenhavns Skilderi 1823, Nr. 35. Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26.

Jul. Petersen.

Castenschiold, Carl Vilhelm Behagen, f. 1837, Officer og Godsejer. Carl C. er født 14. Febr. 1837 paa Borreby. Hans Forældre vare ndfr. nævnte Henr. Gisbert C.s Søn Godsejer Adolph Frederik Holten C. til Borreby († 1865) og Else Marie f. Olsen († 1888), Enke efter Premierlieutenant i Søetaten Hans Jacob Hansen. Efter at have taget Præliminærexamen 1855 i Kjøbenhavn gik han til den polytekniske Lærestalt og afgik der fra som Kandidat i Mekanik 1861. Strax efter meldte han sig som Officersaspirant og udnævntes i 1862 til Sekondlieutenant i Artilleriets Krigsreserve. Som saadan indkaldtes han i Nov. 1863 med Garnison i Sønderborg, og han var nu meget virksom ved Dybbølstillingens Armering. Det var dog navnlig som Kommandør for Skanse Nr. 2, i det han skiftede med Lieutenant Anker (I, 276), at han fik Lejlighed til at udmærke sig. Saa længe han var i Skansen, der i særlig Grad var Maal for Preussernes Ild, var han utrættelig i at udbedre Skaden og i at opmuntre Folkene, medens han oftere med Held optog Kampen med de tyske Kanoner. 18. April kommanderede Anker i Skansen, hvorfor C., saa snart Angrebet begyndte, gik til Nordre Brohoved, senere til Kirkebatteriet, hvor han blev saaret. Dagen i Forvejen havde han erholdt Ridderkorset. — I Efteraaret 1864 traadte C. ind paa den kgl. militære Højskole og udnævntes 1866 til Premierlieutenant i Artilleriet, men Familieforhold foranledigede ham til i 1867 at købe Borreby, efter at han 26. Okt. s. A. havde ægtet Karine Lucie Sophie Scavenius fra Basnæs. C. helligede sig nu helt til Landvæsenet og vandt ogsaa i denne Stilling ved sin Ihærdighed og Arbejdskraft en betydelig Anseelse. Han blev saaledes Sogne- raadsformand, Direktør for forskjellige Sparekasser, Medlem af Privatbankens Bankraad (1879), Bestyrelsesmedlem for Sorø Amts landøkonomiske Selskab og for Skjelskørs Dampskibsselskab samt Landvæsenskommissær, medens han i 1889 valgtes til Præsident i

det kgl. Landhusholdningsselskab. C., som i 1869 afskedigedes fra Krigstjenesten som Invalid, udnævntes i 1886 til Kammerherre.

C. Christensen, Krigsminder fra Danevirke og Dybøl, 1886.

P. N. Nieuwenhuis.

Castenschiold, Christian Ludvig, 1782—1865, Officer, yngste Søn af Kammerherre Carl Adolph C. til Hagestedgaard (døbt 27. Maj 1740 † 30. Juli 1820) og dennes 1. Hustru, Augusta Dorothea f. Brøer (f. 1744 † 15. Juni 1819), blev født 3. Nov. 1782 paa Hagestedgaard, Kornet à la suite i sit 8., karakt. Sekondlieutenant i sit 10. Aar ved sjællandske Regiment Ryttere, der kommanderedes af hans Farbroder, Premierlieutenant 1802, Sekondritmester 1810, Eskadronschef 1816 ved Regimentet — nu sjællandske Lansenerer —, Major 1820, Oberstlieutenant 1831 og Oberst 1839. Ved Hærorganisationen 1842 blev C., der særlig var fremhævet som en «fortrinlig og dristig Rytter», betegnet som meget skikket til at beklæde en højere Kommandopost og udnævnt til Generalmajor og Chef for 3. Kavalleribrigade; 1845 tildeltes der ham Kommandørkorset af Danebrog. Han var højstbefalende i Slesvig By, da Oprørsbevægelsen i 1848 naaede der til, og gav strax paa Efterretning herom Ordre til Troppernes Samling, men blev ude af Stand til at lede Begivenhederne, i det Borgerne bemægtigede sig hans Person og holdt ham under Bevogtning paa Raadhuset, indtil Garnisonen var opløst. Efter sin Hjemkomst til Kongeriget stod han først et Aar à la suite og fik derpaa 10. Maj 1849 Afsked af Krigstjenesten. — 1810 ægtede C. Henriette Nicoline Trie, f. 2. Juli 1784 † 23. Marts 1849, der var en Datter af Juveler og Kapitajn i Kjøbenhavns borgerlige Artilleri Peter Nicolai T. (f. 1749 † 1813) og C.s Stifmoder, Dorothea f. Lyngby (f. 12. Marts 1761 † 9. Juli 1838), senere separeret fra Trie. C. døde 27. Okt. 1865 i Næstved.

S. A. Sørensen.

Castenskiold, Gustav, 1815—86, Officer. C. er født 12. Avg. 1815 i Næstved og var en Søn af den foregaaende. Efter at være afgaaet fra Landkadetakademiet som Sekondlieutenant med Aldersorden fra 1. April 1834 ansattes han ved det sjællandske Lansenerregiment (det senere 4. Dragonregiment), hvorved han forblev efter at være udnævnt til karakt. Premierlieutenant i 1841. Under Felttoget 1849 var C. ansat ved Gardehusardivisionen Torp, hvormed han deltog i Slaget ved Fredericia. Under Slaget ved Isted var han ansat ved 4. Dragonregiment og fik her Lejlighed til at udmærke sig, i det han gjorde et Indhug paa fjendtlige Tirailører,

som fra Øvre Stolk truede Batteriet Baggesen. Han saaredes ved denne Lejlighed, fik en Hest skudt under sig og maatte give sig til Fange. Efter Krigen (1852) kom C., som imidlertid var bleven udnævnt til Ritmester med Aldersorden fra 1849, til 5. Dragonregiment som Skoleforstander og i 1854 til 6. Dragonregiment som Eskadronschef. (I denne Egenskab)^{*} rykkede han 1864 i Felten og deltog i Træfningen ved Vejle 8. Marts, hvornæst han med Dygtighed førte Kommandoen over et Strejfkorps paa 3 Eskadroner og 1 Kompagni, hvilket i Forbindelse med andre blev udsendt fra Mors for at vanskeliggjøre Fjendens Fremtrængen imod Nord. Allerede i Marts s. A. var han bleven forfremmet til karakt. Major. Efter Fredslutningen førte han i nogen Tid Befalingen over 6. Dragonregiment, gjorde atter Tjeneste ved 4. Dragonregiment, hvornæst han 1866 forfremmedes til Oberstlieutenant, i det han samtidig blev udset til at være den fremtidige Generalinspektør for Rytteriet, hvortil han allerede udnævntes i Nov. s. A., medens han tillige blev Oberst og ved Gjennemførelsen af Hærloven af 1867 General. Som Generalinspektør havde han i en længere Aarrække betydelig Indflydelse paa Rytteriets hele Uddannelse, i det han med Myndighed gjorde sin Anskuelse gjældende. I 1879 var han Medlem af den under Kronprins Frederik nedsatte Kommission, der skulde revidere Hærloven af 1867.

C. fejrede 1. April 1884 sit 50 Aars Officersjubilæum og udnævntes ved denne Lejlighed til Storkors af Danebrog, efter at han 1869 og 1873 havde faaet Kommandørkorset af 2. og 1. Grad. Aaret efter, da han naaede den foreskrevne Aldersgrænse, beholdt han sin Afsked fra Militærtjenesten, og 12. Marts 1886 afgik han ved Døden. 9. Juni 1843 havde han indgaaet Ægteskab med Ida Hortensia Wegener, Datter af Kammerherre, Oberst Carl Ludvig W.

P. N. Nieuwenhuis.

Castenschiold, Henrik Gisbert, 1783—1856, Officer, Søn af ndfr. nævnte General Joachim Melchior Holten C., er født 30. Jan. 1783 og blev Kornet à la suite i sit 4. Aar ved Livgarden til Hest, Sekondlieutenant à la suite i sit 6. Aar ved sjællandske Regiment Ryttere, Premierlieutenant 1794, Ritmester 1801, Eskadronschef 1810 og Major 1812. Samme Aar udnævntes han til 1. Medlem af Remontekommissionen, der i 1813 ogsaa havde at gjøre Indkjøb af Heste til den franske Regering. Denne Forretning gav gode Sportler, men Kommissionen synes ikke at have været nøjeregnende

ved disses Oppebørsel, og C. tilpligtedes senere for sit Vedkommende at tilbagebetale Staten en Sum Penge og ikjendtes Fæstningsarrest for sin Regnskabsførelse. 1820 afgik C., der ved Faderens Død 1817 havde arvet Herresædet Borreby, fra Tjeneste ved Kommissionen og stod à la suite indtil 1829, da han indtraadte i sit tidligere Regiment — nu sjællandske Lansenerer — som Oberstlieutenant. 1833 blev han Oberst, 1838 Chef for holstenske Lansenerer og 1842 Generalmajor og Chef for 2. Kavalleribrigade. Ved Oprørets Udbrud i 1848 var han i Guldbergs Fraværelse midlertidig kommanderende General for Nørrejylland og Fyn og havde i denne Egenskab fra Stabskvarteret i Odense at træffe de første Foranstaltninger til Sikring af Nordslesvig, men blev derpaa af Tscherning sendt til Jylland for at organisere Hestfolket af den Folkevæbning, som da paatænktes rejst. C. kom dog ikke i Virksomhed, thi Regeringen fastholdt kun i kort Tid Tanken om en saadan Rejsning, og i Begyndelsen af det følgende Aar tog han sin Afsked af Krigstjenesten.

C. var 1826 udnævnt til Kammerherre, 1845 til Kommandør af Danebrog. Han ægtede 9. Nov. 1804 sit Søkendebarn Augusta Frederikke Castenschiold, f. 6. Juni 1778 † 19. Jan. 1852, Datter af Generalmajor, Krigs- og Landkommissær Jørgen Frederik C. til Hørbygaard (f. 28. Okt. 1741 † 19. April 1819) og Johanne Vilhelmine f. v. Grevenkop (f. 21. Jan. 1745 † 1821), men Ægteskabet opløstes ved Skilsmisse 1827, og C. giftede sig derpaa 2. Gang med Anna Margrethe Wegener, f. 13. Avg. 1808 † 31. Avg. 1875, Datter af Kammerherre, Oberst og Chef for sjællandske Lansenerer Carl Ludvig W. (f. 29. Jan. 1770 † 12. Dec. 1829) og Anna Margrethe f. Røttker. Han døde 1. Juli 1856 i Skjelskør.

S. A. Sørensen.

Castenschiold, Joachim Melchior Holten, 1743—1817, Officer, er født i Kjøbenhavn. Hans Fader var en rig vestindisk Plantageejer af sønderjysk Æt, Johan Lorenz Carstensen eller Carstens (f. 18. Maj 1705 paa St. Thomas, † 19. Juni 1747 paa Knabstrup), der 1741 fæstede Bo i sit Fædreland, 1745 blev Ejer af Hovedgaarden Knabstrup og s. A. adledes under Navn af Castenschiold. Hans Moder hed Jacoba f. Holten (f. 19. Dec. 1705 † 4. Dec. 1751), Datter af Gouvernør Joachim Melchior H.; hun øgede 1748 Familiebesiddelserne ved Kjøb af Hørbylund. C. begyndte sin militære Løbebane 1760 som Kornet i slesvigske Kyrasserer og tilkjøbte sig Aaret

efter, altsaa kun 18 Aar gammel, Ritmesters Bestalling i 2. jyske Regiment Ryttere. Dette Kommando maatte han vel ved Saint-Germains Hærordning 1763 afgive og selv træde tilbage som Sekondkapitajn, men 1766, ved Saint-Germains Fjærnelse, avancerede han til Major i Regimentet, der nu kaldtes sjællandske Dragoner. Katastrofen 17. Jan. 1772, ved hvilken hans Regimentschef, Eickstedt, spillede en af Hovedrollerne, gav ham ny Vind i Sejlene. Han avancerede strax et «Pas», altsaa til Oberstlieutenant, fik det Tillidshverv med sine Dragoner at eskortere den fangne Dronning Caroline Mathilde til Kronborg, blev ved Tilbagekomsten her fra ansat som næstkommanderende ved den nyoprettede Livgarde til Hest, det følgende Aar Generaladjutant, 1774 Kammerherre og 1777 Oberst af Kavalleriet. Ved Regeringsforandringen 1784 blev han ved egenhændig Skrivelse fra Kongen udnævnt til Kommandør for Hestgarden, 1787 blev han Generalmajor, 1789 tillige Chef for sjællandske Regiment Ryttere, 1790 hvid Ridder. 1798 fratraadte han Kommandoen over Hestgarden, men i den Anledning tilstodes ham et extraordinært Lønningstillæg; 1802 udnævntes han til Generallieutenant.

Forskjellige særlige Hverv vare ham overdragne i den forløbne Periode. 1774 deltog han saaledes i den svenske Hærs saakaldte «Lyskampagnement» i Skaane, 1779 i den preussiske Hærs Bevægelser i Schlesien, og 1790 blev han Medlem af den Kommission, der under Carl af Hessens Forsæde skulde udarbejde nye Instruktioner for Kavalleritjenesten. 1781 forbedrede han sin i Forvejen gode økonomiske Stilling ved 14. Dec. at ægte Elisabeth Behagen f. 6. Febr. 1758 † 25. Febr. 1828, Datter af den bekjendte Handelsmand Etatsraad Gysbert B. (II, 40), og han saa sig derved i Stand til 1783 at købe det gamle Herresæde Borreby, der endnu er i Slægtens Eje. Som Godsejer var C. virksom og driftig og mild mod sine undergivne, til hvis Fordel han lod foretage store Forandringer ved Godset.

Ved det engelske Overfald 1807 tilfaldt det C. som højstkommanderende Officer paa Sjælland uden for Kjøbenhavn og Kronborg at organisere det bevægelige Forsvar af Øen, hvor Kronprinsen, der stod i Holsten med Hæren, ønskede en Rejsning i Masse og hver vaabenfør Mand bragt paa Benene til Kamp paa Kniven. C. tog med Iver fat paa denne Opgave, men de forhaandenværende Midler vare aldeles utilstrækkelige til dens Løsning. Der fandtes saa godt som ingen regulære Tropper, hvorom de i

mange Aar uøvede Landeværnsmand kunde slutte sig, og Vaaben og Armatur af alle Haande Art maatte for en stor Del skaffes til Veje ved Indsamling paa Herregaarde og Fabrikation i Landsbysmedjer. En enkelt fjendtlig Eskadron var da ogsaa tilstrækkelig til 20. Avg. at bringe stor Forstyrrelse i C.s ved Roskilde samlede Korps, og ved Kjøge 29. Avg. sprængtes det fuldstændig og tyede over til Smaaøerne. C., som under Katastrofen havde lagt personligt Mod for Dagen, beskriver i Brev til Kronprinsen «Slaget» — der egentlig kan betegnes som et Mønsterslag for alle Folkehære, og hvis paradiske Effekt ikke lidet forhøjes ved, at det er en Wellesley (Wellington), der i Spidsen for udsøgte Tropper optræder paa den ene Side — paa følgende Maade: «Landeværnet er saaledes løbet ud af hinanden, at ikke 10 Mand ere samlede. Ja, med Blusel maa jeg sige at have bemærket, at de fleste have kastet Gevær og Mundering i Grøfter og Buske for i Bondetrøjen at undvige desto lettere. Kort sagt, ingen Flok kunde have vist sig mere ræd. Man kan ikke sige, at vi ere slagne ud, men kyste ud.» I de 2 følgende Aar førte C. Divisionskommando i den paa Sjælland opstillede Hær indtil Slutningen af 1809, da der i anerkjendende Udtryk for hans tro Tjeneste blev givet ham Afsked paa Ventepenge og med Karakter af General. Han døde paa Borreby 6. April 1817.

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17 S. 156. Meddel. fra Krigsarkiverne III. *S. A. Sorensen.*

Castenschiold, Johan Carl Thuerecht, 1787—1844, Stiftamtmand. Carl C., en Broder til ovfr. nævnte General Henrik Gisbert C., fødtes paa Borreby 14. Juni 1787, blev 1803 privat dimitteret (fra Herlufsholm) til Universitetet, 1804 Hofjunker, 1806 juridisk Kandidat, 1807 Avskultant i Rentekammeret, 1808 Kammerjunker, 1810 Amtmand i Islands søndre Amt, 1813 tillige Stiftamtmand paa Island, 1819 efter eget Ønske entlediget med Ventepenge, 1821 konstitueret og 1822 fast ansat som Stiftamtmand i Ribe Stift, 1824 Kammerherre, 1828 Stiftamtmand i Aalborg, 1836 Stiftamtmand i Fyns Stift, søgte og fik ved Udgangen af Aaret 1842 paa Grund af nedbrudt Helbred sin Afsked og døde 30. Jan. 1844 i Odense. — Han var en særdeles duelig og nidkjær Embedsmand, der selv i sine sidste Svaghedsaar bestyrede sit Embede med Orden og Paalidelighed. Han blev 23. Avg. 1823 gift med Frederikke Vilhelmine Louise Komtesse Lüttichau (f. 16. Jan. 1797 i Brunsvig, † 17. Maj 1836). *G. Kringelbach.*

Castenskiold, Ludvig, f. 1823, Officer. C., Broder til ovfr. nævnte General Gustav C., er født 24. Avg. 1823 i Slagelse, blev Kadet i 1836, Repetent og Page i 1840 samt erholdt Aldersorden som Sekondlieutenant fra 1. Nov. s. A. Efter Afgangen fra Akademiet i 1842 kom han til det gymnastiske Institut og ansattes derefter ved 2. Dragonregiment, som havde Garnison i Holsten. Ved Krigens Udbrud 1848 gik Regimentet over til Oprørerne; C. blev taget til Fange og løslodes først efter $\frac{1}{2}$ Aars Forløb, da han ikke vilde give sit Æresord paa ikke at tjene imod Oprørerne. I Efteraaret 1848 kommanderedes C. til Tjeneste ved de kombinerede Eskadroner paa den slesvigsk-jyske Grænse, var dernæst ansat ved 4. Dragonregiment og blev efter Udnævnelsen til Premierlieutenant i 1849 tjenstgjørende ved Gardehusardivisionen. Med denne Afdeling udførte han efter General Schleppegrells Befaling i Slaget ved Kolding et dristigt Angreb paa en af Fjenden besat Skanse øst for Byen tæt ved Landevejen. Største Delen af Rytterne og Hestene straktes ved en ødelæggende Salve til Jorden, ogsaa C. fik en Hest skudt under sig, men i øvrigt slap han uskadet fra denne brillante Attake, for hvilken han erholdt Ridderkorset. Senere deltog han i Kampene ved Gudsø, Fredericia og Isted. — I 1854 kommanderedes C. til Rideskolen i Wien, men blev ved Aarets Slutning hjemkaldt og ansat som Adjudant ved 1. Kavalleribrigade under daværende Prins Christians Befaling, hvem han fulgte, da Prinsen blev Chef for Kavalleriet.

25. Okt. 1857 ægtede C. Ida Sophie Vilhelmine Grevenkop-Castenskiold, Datter af Kammerherre, Major Jørg. Fr. Johs. G.-C. til Store og Lille Frederikslund, og det følgende Aar erholdt han Ritmesters Karakter, medens han udnævntes til denne Grad i 1859. Da Kong Christian IX kom paa Thronen, blev C. ansat som Adjudant hos allerhøjstsamme, og 1866 udnævntes han til Kammerherre. Samme Aar sattes han à la suite i Hæren med Pension og udnævntes derpaa til tjenstgjørende Kammerherre hos Dronning Louise; 1879 blev han Hofchef hos samme Dronning, i hvilken Stilling han endnu virker. C., som er dekoreret med et stort Antal fremmede Ordener, benaadedes i 1888 med Storkorset af Danebrog.

P. N. Nieuwenhuis.

Castensen, Maturin, 1669—1747, Præst, blev født 30. Avg. 1669 i Gram Sogn paa Nybølgaard, der tilhørte hans velhavende Fader, Borgmester Caspar Christopher C. i Ribe († 1715). Hans

Moder hed Kirsten Baggesen (f. 1647 † 1704). C. blev Student fra Ribe Skole (1688), studerede 2 Aar i Haderslev under privat Vejledning, tog dernæst Examen philosophicum og theologisk Embedsexamen i Kjøbenhavn og blev Dekan paa Kommunitetet (1693). Imidlertid havde han faaet Borchs Kollegium blandt de første Alumner (1691). Her boede C. i 5 Aar, til sidst som Inspektor, og udgav nogle velskrevne Disputatser, som han forsvarede med ualmindelig Færdighed. De 3 første behandle psykologiske Æmner, de 2 sidste danne en «Uranographia». Med Forkjærlighed havde C. kastet sig over Matematikken, han blev vejledet af Ole Rømer og var næsten som Medlem af hans Familie; med Magistergraden afsluttede han sine Studier (1698) og blev regnet for Professoræmne. C. valgte dog en anden Vej: han modtog Kaldelsen til at være Sognepræst for Jærne og Skadst Menigheder i Ribe Stift (1700) og blev senere Provst for Skadst Herred (1739). Almuens Beundring for hans Naturkyndighed slog over i Tro paa, at han kunde mane og uddrive onde Aander, og endnu lyder der Sagn om «Mester Maturins» Virksomhed som Besværger. Selv paa Fyn havde han et stort Ry; det hed sig, at han havde drevet en Djævel ud af et Menneske over i en Hund. Skjønt C. var fredsommelig, traadte han dog djærvt op mod en bedragersk Amtsforvalter, førte selv Sagen imod ham for Højesteret og vandt den. Foruden Præst var C. Godsejer: han købte Hennegaard og ejede desuden en Del Strøgods. C. døde ugift 7. Nov. 1747. Af hans store Formue var det meste, henved 20000 Rdl., testamenteret til Ribe Stifts Kirker, Skoler og fattige.

Hofman, Saml. af Foundationer IV, 586 f. Ribe Skoleprogram 1837 S. 15 ff. O. Nielsen, Skadst Herred S. 37 f. Wiberg, Alm. Præstehist. II, 17. Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. VIII, 77.

Hans Olrik.

Castonier, Frederik Julius Christian, 1761—1838, Officer, en Søn af den efterfølgende og født i Fredericia 16. April 1761, skjænkedes Officersfelttegnet paa Vuggen som Faddergave af Frederik V og Juliane Marie, efter hvem han er opkaldt. 1762 blev han Fændrik ved danske Livregiment, 1763 ved Livgarden, 1770 Sekondlieutenant ved danske Livregiment, 1772 Premierlieutenant, 1782 forsat til møenske Regiment og s. A. Kapitajn, 1785 forsat til jyske Infanteriregiment og der fra 1790 til fynske Infanteriregiment, 1798 Major, 1805 Oberstlieutenant, 1810 Oberst. 1812 indlemmedes den Bataillon af Regimentet, som han kommanderede,

i den paa Sydgrænsen opstillede Armédivision, og han deltog med Hæder i dennes Kampe det følgende Aar, i hvilket han udnævntes til Chef for 3. jyske Infanteriregiment. 1815 førte han Brigade i det første Auxiliærkorps, der drog mod Frankrig, blev 1817 Generalmajor, 1819 Chef for fynske Infanteriregiment og Kommandant i Fredericia, 1823 kommanderende General ad interim i Nørrejylland, 1826 hædret med Kommandørkorset, 1829 med Storkorset af Dannebrog og 1834 udnævnt til Generallieutenant.

C. har et smukt Lov paa sig som en dygtig Soldat og en Hædersmand i alle Maader. Nedad til førte han et skarpt Regiment, men hans Hjærte som hans Pung stod stedse aaben saa vel for hans undergivne som hans Venner, og opad til skyede han ikke at tage et Ansvar eller frygtede for at lade Sandheden komme frem til de højeste Steder. Ved saadanne Lejligheder lod hans medfødte hidsige og opbrusende Temperament ham ikke altid veje sine Ord, og mere end én Gang har Frederik VI reskriberet Kollegiet, at C. skulde tildeles «en velfortjent Belæring for upassende Skrivemaade»; men han mistede derfor ingen Sinde Kongens Yndest og Tillid, paa hvilken der i 1834 blev givet ham et stort Bevis, ved at Prins Frederik af Danmark, senere Frederik VII, da underlagdes ham som Kommandør for fynske Regiment, hvis Chefspost C. vedblev at beklæde. Han var 2 Gange gift: o. 1792 ægtede han Elisabeth Augusta Christiane Bruun (f. 3. Nov. 1766 † 14. April 1829), en Datter af Justitsraad Johan Ludvig B. til Krogsgaard, og 1830 i sit 69. Aar giftede han sig med den 62aarige Frederikke Louise v. Heinen, f. Dinesen († 1832), der var en Datter af Justitsraad Anders D. til Gyldenholm og Enke efter 2. Ægteskab med Kammerherre Albert Christopher v. H. († 1814) til Fravgdegaard og Hollufgaard. — C. døde i Fredericia 20. Maj 1838.

Milit. Repertorium 1838. Øst, Materialier t. et dansk biogr.-lit. Lex. S. 1108.
C. T. Sørensen, Kampen om Norge. S. A. Sørensen.

Castonier, Heinrich Sigismund, 1692—1766, Officer, nedstammede fra en gammel adelig Slægt, der kaldte sig Cashedenier de Vassimon, og som ejede Godser i Lothringen og Bar. Han blev født 23. Jan. 1692 og var en Søn af Kammerjunker i Gotha Daniel C. til Sundhausen og Sophie Gertrude v. Usslar fra Hannover. Han begyndte sin militære Løbebane 1710 som Fændrik i Sjællands gevorbne Infanteriregiment, men blev s. A. forflyttet til Garden og tog Del i Krigen i Nederlandene med Hjelpetropperne.

Efter Freden traadte han som Premierlieutenant over i fynske Regiment og deltog senere i Krigen i Nordtyskland med et i kejserlig Tjeneste staaende Infanteriregiment (H. F. Arnolds). 1717 blev C. Kapitajn; s. A. blev Regimentet sendt til Norge, og da det 1721 blev opløst, kom C. til Dronningens Livregiment, hvorfra han 1728 blev forsat til Grenaderkorpset. 1734 blev han Major, men afgik 1737 fra Korpset, i det han med Karakter af Oberst af Infanteriet blev den første Inspektør over dette Vaabens Exercits. Denne Tillidspost, hvis Opgave det var at vaage over Ensartethed i Formationer og Evolutioner ved de forskjellige Afdelinger, beklædte han, indtil han 1741 blev Kommandør for Livgarden til Føds. Han fik s. A. Ordre til med en Bataillon af denne Afdeling at følge det Hjælpekorps, som i engelsk Tjeneste under General W. v. der Schulenburgs Kommando skulde dække Kurfyrstendømmet Hannover i den østerrigske Arvefølgekrig. Korpset vendte hjem Aaret efter uden at have deltaget i Fjendtligheder. C. blev 1751 udnævnt til Generalmajor af Infanteriet, men tog sin Afsked som Kommandør fra Garden 1753, og først nu, i sit 62. Aar, giftede han sig med ~~Elebe—Eleonora~~ v. Müller, en Datter af Generalmajor Wilhelm Gottfried v. M. og C. R. f. v. Wiedemann. 1756 blev han Kommandant i Fredericia og 1758 Generallieutenant af Infanteriet samt Aaret efter Ridder af Danebrog. Han var en i sin Tid meget anset Officer og døde i Aaret 1766. P. F. Rist.

Lovs Liv
garden i
Føds,

Charlotte

Cathrine, —1426, Prinsesse, var en Datter af Hertug Vartislavs VII af Pommern; hendes Moder var en Datterdatter af Valdemar Atterdag. C.s Fødselsaar er ukjendt; ligesom Broderen Erik (af Pommern) og formodentlig i Følge med ham kaldtes hun til Norden af Dronning Margrethe, der en Tid tænkte at gøre hende til Nonne i Vadstena Kloster. I de første Aar af det 15. Aarhundrede ønskede den engelske Konge Henrik IV (af Huset Lancaster) at knytte en dobbelt Familieforbindelse med Norden, i det Kong Erik skulde ægte hans Datter Philippa, og hans ældste Søn skulde forenes med C.; kun det første Giftermaal kom i Stand, men det blev dog en Frænde af det engelske Kongehus, der sluttelig hjemførte C. Philippas ældre Søster var nemlig blevet gift med den ældste Søn af den romerske Konge Ruprecht (af den pfalziske Linje af Huset Wittelsbach), og fra denne kom der i 1406 en Sendefærd til Danmark for at aftale et Giftermaal mellem C. og Ruprechts anden Søn, Pfalzgreve Johan. Skjønt Dronning Margrethe kun vilde give sin Frænke 40000 Gylden i Medgift, medens

Ruprecht havde ønsket mer end dobbelt saa meget, blev man dog til sidst enig; 1407 kom Johan til Danmark, og Brylluppet stod i Ribe. C. fulgte sin Ægteherre til Pfalz, hvor han ved Faderens Død i 1410 fik udlagt store Besiddelser; hun fødte 6 Sønner, af hvilke dog kun én, Christoffer, naaede Manddomsalder og siden blev Konge i de tre nordiske Riger (s. ndfr.). C. døde 1426; Pfalz-grev Johan indgik et nyt Ægteskab og døde først 1443.

Annaler f. nord. Oldkynd. 1860, S. 365 ff. (Norsk) Hist. Tidsskr. 2. R. II.

Kr. Erslev.

Caus, Baltser, † o. 1583, s. Kaus.

de Cederfeld, Bartholomæus, 1715—83, Amtmand. Bartholomæus Bertelsen, Søn af Herredsfoged i Nørre Rangstrup Herred Lorents B. og Anna Cathrine f. Monrad, var født i Rost (Arrild Sogn) 19. Jan. 1715, satte sig ind i Embedsforretninger, først hos sin Fader og siden, medens han gik i Haderslev Latinskole, hos den derværende Amtsforvalter; 1728—30 var han paa et Kontor i Kjøbenhavn, hvorefter han studerede i Tyskland, væsentlig i Jena. 1737 antog Grev Stolberg-Wernigerode ham til Sekretær og gav ham 1742 Udnævnelse som Raad. S. A. blev han kaldt til Danmark for at overtage Embederne som Præsident og Amtsforvalter i Aalborg med Titel af virkelig Kancelliraad, 1746 fjærnet her fra «ved Intriger af Konferensraad Schrødersee» og udnævnt til Amtsforvalter over Nyborg og Tranekjær Amter samt Proviant-, Ammunitions- og Materialforvalter i Nyborg Fæstning, 1749 Justitsraad, 25. Maj 1759 optaget i Adelstanden med Navnet *de Cederfeld*, 1760 Kommitteret i det vestindisk-guineiske Rente- samt General-Toldkammer med Etatsraads Titel, 1768 3. Deputeret i General-Toldkammer og Kommercekollegiet samt Konferensraad. Under den Struenseeske Periode delte han Skæbne med mange fortjente Embedsmænd og blev afskediget med Ventepenge 6. Okt. 1770; 11 Maaneder senere udnævntes han til Amtmand over Kalundborg, Holbæk, Dragsholm og Sæbygaards Amter; 1777 fik han Danebrogsordenen og døde i Kalundborg 13. Nov. 1783. C. havde Tid efter anden ejet forskellige Herregaarde, saasom Frydendal i Sjælland (1763—65), Ørslevkloster, Staarupgaard og Strandet i Jylland. Gift 8. Sept. 1745 med Cathrine Marie Brand (f. 8. Sept. 1727 † 23. Dec. 1756), Datter af Justitsraad Matthias B. og Mette f. Marcussen.

Personalhist. Tidsskr. III, 115, Stamtbl. IV, 274. VI, 117. Danske Herregaarde VI: Frydendal. IX: Ørslevkloster.

G. L. Wad.

Cederfeld de Simonsen, Carl Christian Sophus, f. 1839, Præst. C. de S. er født 10. Febr. 1839 i Kalundborg og er Søn af Borgmester, Justitsraad C. de S. og Bertine Charlotte f. Koefoed. Han blev privat dimitteret 1858 og theologisk Kandidat 1865; Aaret efter personel Kapellan. Senere var han i henved 5 Aar Kateket ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, hvorfra han 1876 blev Sognepræst i Nykjøbing paa Mors og 2 Aar efter Provst. Som Provst paa Mors maatte han tage en indgribende Del i de Forhandlinger, der foranledigedes af Valgmenigheden i Øster Jølby's Stilling til Folkekirken, og som førte til dens Udtrædelse i 1883. I 1887 blev han forflyttet til Randers som 1. resid. Kapellan ved St. Mortens Kirke og Præst ved Hospitalet. — C. de S.'s litterære Virksomhed har især bestaaet i Smaaskrifter og Afhandlinger om Liturgi og Kirkesang; han har her med Sagkundskab og Dygtighed gjort sig til Talsmand for en tidssvarende Restavration af vor Altertjeneste og vore Salmemelodier, i det han navnlig har tilraadet en maadeholden Tilbagevenden til Reførmationstidens liturgiske Former og en delvis Gjenoptagelse af vore ældre Kirkemelodiers udviklede Rythmik. Allerede i 1881 har han henledet Opmærksomheden paa denne Sag (sml. «Nationaltid.» Nr. 1887 og «Dansk Kirketid.» Nr. 41) og har ikke senere sluppet sin Kjærlighed til den: Af hans talrige Udtalelser skal her nævnes: «Om Menighedssangen, Salmemelodierne og Retten til at bestemme, hvorledes der skal synges» (1883, i «Skoletid.»); «Om Kirkeraadets Forslag til en Udvidelse af vor Højmesseliturgi» («Dsk. Kirketid.» 1887) samt «Forslag til en Udvidelse af Nadverliturgien» (1888). Ved Siden heraf har han behandlet andre Æmner, henhørende til den praktiske Theologi; han har saaledes udgivet i 1878 «Nogle Bemærkninger til Theodorus' Brevvexling i Anledning af den kirkelige Vielse» og i 1884 «Til Forsvar for Præsteløftet». — 1867 ægtede han Georgine Nanna Sinding (f. 1841).

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 370.

V. Schousboe.

Cederfeld de Simonsen, Hans Christian Joachim, f. 1817, Amtmand, Politiker. Chr. C. de S., der er født i Odense 24. Sept. 1817, er en Søn af ndfr. nævnte Stiftamtmand Hans Vilhelm C. de S. Noget over et halvt Aar efter, at C. de S. var bleven Student, succederede han (5. Maj 1836) i Besiddelsen af Stamhuset Erholm og Søndergaard paa Fyn. Han fortsatte imidlertid Studeringerne og blev i 1840 juridisk Kandidat. Aaret efter ansattes

han i Rentekammeret, hvor han forblev til 1848; Kammerjunker blev han 1841. C. de S. deltog derefter som kongevalgt Medlem i den grundlovgivende Rigsforsamlings Arbejder. Efter at han i 1855—56 havde været konstitueret Stiftamtmand over Fyns Stift, var han fra 1856—67 Amtmand over Svendborg Amt. I 1878—86 var han fra 6. Landstingskreds valgt til Landstinget, og han havde i en Del af denne Periode Sæde i Rigsretten. Han blev i 1851 Kammerherre og i 1888 Kommandør af Danebrog. C. de S. har ikke hørt til Forgrundsfigurerne i vort offentlige Liv, men hans solide Dygtighed og sympathetiske Personlighed have givet ham en smuk Position baade paa hans Embedsbane og i hans politiske Virksomhed. Han ægtede 6. Juni 1857 Marie Charlotte Frederikke Uldall (f. 1837), Datter af Etatsraad, Fysikus U. i Holbæk og Elisabeth Johanne Sophie f. Sick. *M. P. Friis.*

Cederfeld de Simonsen, Hans Vilhelm, 1777—1836, Stiftamtmand, var født 10. Juli 1777 paa Erholm; hans Fader var Kammerjunker Lorents Christian Ernst C. de S. (Søn af ovfr. nævnte Konferensraad B. de C.), der 1776 havde ægtet Anne Sophie Simonsen og derved opfyldt Betingelsen for at tiltræde Besiddelsen af Stamhuset Erholm og Søndergaard. Han blev Student 1794, juridisk Kandidat og Avskultant i Rentekammeret 1798, Kammerjunker 1802, Amtmand over Listers og Mandals Amter 1805, Stiftamtmand over Christianssands Stift samt Amtmand over Nedenæs og Raabygdelagets Amter 1810, Kammerherre s. A., Stiftamtmand over Laaland-Falsters Stift samt Amtmand over Maribo Amt 1811 og endelig 1814 Stiftamtmand over Fyns Stift samt Amtmand over Odense Amt, i hvilke Embeder han døde 5. Maj 1836. C. var blandt de i 1832 til Overvejelse om Stænderindretningen indkaldte oplyste Mænd. 1822 havde han efterfulgt sin Fader i Besiddelsen af ovennævnte Stamhus. Gift 13. Avg. 1814 med Elisabeth Casten-schiold (f. 30. Marts 1793 † 4. Sept. 1883), Datter af ovfr. (S. 426) nævnte Generallieutenant J. M. H. C. til Borreby.

Personalhist. Tidsskr. III, 115, Stamtbl.

G. L. Wad.

Cetti, Giovanni Battista, 1794—1858, Skuespiller og Sanger. C., som var født 14. Avg. 1794 i Amsterdam og en Søn af den senere i Kjøbenhavn bosatte italienske Barometermager Antonio C. og Hustru Maria Elisabeth, blev i sit 18. Aar antagen som Elev ved den dramatiske Skole og optraadte første Gang i en større Rolle

paa Hoftheatret 31. Jan. 1814 som Otto i «Hytten i Schwarzwald». Den unge Mand udmærkede sig allerede da ved sin sjælden smukke, fyldige og velskoledede Barytonstemme, men da det kgl. Theater ikke vilde føje ham i hans Forlangende om at debutere i Titelrollen i «Don Juan», forlangte han i Begyndelsen af 1815 sin Afsked og drog til Sverige. Her fra vendte han dog snart tilbage til Kjøbenhavn, hvor han ernærede sig ved Undervisning i Guitarspil, indtil han endelig 1817 blev ansat ved det kgl. Theater, hvor han da havde sin første Debut 14. Okt. s. A. som Robert i «Joconde» og hurtig vandt sig et stort Publikum, i det han ikke blot var en fortræffelig og smagfuld Sanger med en blød, indsmigrende Stemme, men samtidig en dygtig Skuespiller. Blandt hans vigtigere Roller kan nævnes: Rodolphe i «Den lille Rødhætte», Figaro i «Figaros Giftermaal» og «Barberen i Sevilla», Barca i «Lulu», Telasko i «Fernando Cortez», Roger i «Murmesteren» samt Titelrollerne i «Don Juan» og «Farinelli». I dette sidste Stykke betraadte han sidste Gang Scenen 14. Maj 1845, opholdt sig derpaa nogle Aar i Svendborg, men vendte atter tilbage til Kjøbenhavn, hvor han døde 20. Marts 1858. C. var gift 1. med Birgitte f. ~~Blank~~^{Franck}, 2. med Jacobine f. Gade, f. 19. April 1814 og Datter af Klejnsmeddemester Jacob G. og Christine f. Andersen. — Hans Søn, *Frederik Adolph Christensen C.*, f. i Kjøbenhavn 23. Dec. 1838, var i sin tidligste Ungdom til Søs, men droges snart til Theatret og rejste i nogle Aar i Provinserne som Skuespiller, indtil han 24. Jan. 1865 debuterede i Kasino. I nogle Aar berejste han Sverige og Norge som Skuespildirektør og optraadte endelig paa det kgl. Theater 1. Okt. 1872 som Amtmanden i «De nygifte». Hans gode Evner, der støttedes af et prægtigt Organ og en stor Scenevanthed, skaffede ham, der kort efter tillige blev Økonomi-Inspicient, et temmelig betydeligt Repertoire i det ældre Fag og i Karakterroller, men efter at være optraadt 20. Jan. 1880 som Mericourt i «Mercadet» forlod han pludselig Kjøbenhavn og blev 4 Dage senere afskediget fra sine Stillinger ved Theatret. Senere er han optraadt dels i Sverige og Norge, dels paa de forskjellige Privattheatre i Kjøbenhavn og var i Begyndelsen af Sæsonen 1888—89 Direktør for Dagmartheatret, fra hvilken Stilling han dog snart traadte tilbage. *Edgar Collin.*

Charisius, Jonas, 1571—1619, Statsmand, var født i Nykjøbing paa Falster (ikke Sjælland, som der jævnlig siges), hvor Faderen, Rasmus C. (fra Karise), uden Tvivl var residerende Ka-

pellan. Efter dennes tidlige Død ægtede Moderen, «Catharina Carisii» († 1606), Poul Abrahamsen, Borgmester i Nykjøbing, og det er da formodentlig denne, der har Fortjenesten af at have befordret sin velbegavede Stifsøns Studeringer. For øvrigt berettes, at Kansler Niels Kaas skaffede ham Hjælp til at rejse udenlands.

1589 findes C. immatrikuleret ved Universitetet i Padua, hvor han vistnok har opholdt sig i adskillige Aar, især sysselsat med medicinske og juridiske Studier, da en Mindetavle i en af Høresalene sammesteds længe bevarede Erindringen om ham som «den tyske Nations» velfortjente Syndikus. 1595 studerede han i Heidelberg. Den medicinske Doktorgrad har han formodentlig taget ved et fransk Akademi. Niels Kaas havde paalagt ham at skaffe sig Indsigt i fremmed Ret og Statsskik, og C.s følgende Løbebane godtgjør, at han ikke havde forsømt at følge denne Anvisning.

Efter at have besøgt de fleste Lande i Evropa kom C. endelig hjem som en vidt berejst og ualmindelig sprogkyndig Mand, der skrev en elegant, italiensk Haand. 1598 fik han Ansættelse som Sekretær (Verwandter) i det tyske og udenrigske Kancelli; men det er ikke usandsynligt, at han har arbejdet der allerede tidligere. Det bemærkes, at den latinske Brevvexling med fremmede Potentater især var ham overdragen. Som Kongens Sekretær ledsagede han 1599 Christian IV paa hans mærkværdige Sørejse til Norges yderste Grænser hinsides Nordkap, paa hvilken Rejse C. bl. a. fik Lejlighed til at gjøre interessante botaniske Iagttagelser. Den Dagbog, han førte over Rejsens Begivenheder, er endnu bevaret. I Foraaret 1600 ledsagede han Kansler Chr. Friis paa hans diplomatiske Mission til Emden i Anledning af Tvisten med England om dette Lands Ret til at drive Fiskeri under Norge og Island. Det er sandsynligt, at den «Discursus historicus» om dette Æmne, som udarbejdedes for at hævde Danmark-Norges Eneret paa dette Omraade, er C.s Værk. 1602 var han med Manderup Parsberg og Arild Huitfeldt i en Sendelse til Bremen angaaende det samme Stridspunkt. 1603 erhvervede han den juridiske Doktorgrad i Kjøbenhavn ved Forsvar af Professor Nic. Theophilus' Disputats «de tutela». Har det været hans Agt ved denne Grad at habilitere sig til det juridiske Professorat, saa naaede han dog ikke denne Plads, da den 1604 var ledig; derimod forblev han hele sit Liv i sin Kancellistilling, og mangfoldige Forhandlinger med udenlandske Magter faldt i hans Lod. 1600 finde vi ham betegnet som «Hds. Maj. Dronningens Raad», senere som kongelig Raad og tillige som «Orator» eller Ordfører. I den sidste Egenskab brugtes han baade

hjemme og endnu hyppigere i Udlandet. Hvor Spørgsmaal vedrørende Handelen skulde drøftes, synes han særlig at have været anvendt, men ogsaa andre meget vigtige Statssager betroedes ham. 1604 skal Kongen have overdraget ham at forhandle med deputerede fra de jyske og fynske Kjøbstæder om, hvorledes Handelen kunde bringes paa Fode. 1606 var han paa Regeringens Vegne Aktor i Sagen mod Jesuiten Laurids Nielsen (Klosterlasse), der havde søgt at vinde Indgang her i Landet. Samme Aar fulgte han Christian IV paa hans Englandsrejse; der fra ledsagede han Gert Rantzau i en Statssendelse til Nederlandene. Her var han atter 1608 i Forening med Rigsraad Jacob Ulfeldt, da Nederlandene havde begjæret Danmarks Mægling i Fredsforhandlingerne med Spanien. Kort efter Hjemkomsten afgik C. i en hemmelig Sendelse til Kejseren, hos hvem han paa Kong Christians og den gottorpske Hertugs Vegne udvirkede Primogenitur-Rettens Anerkjendelse for Hertugdømmernes Vedkommende til Forhindring af fremtidige yderligere Delinger af disse Landskaber. 1611 var C. i England for at virke for et Ægteskab mellem Kurfyrst Frederik V af Pfalz og Kong Jacob I's Datter Elisabeth, og han fandt her en særdeles god Modtagelse hos den engelske Konge. Aaret efter gik han i Følge med Andreas Sinclair i en Statssendelse over Holland til England for at skaffe Danmark Hjælpetropper i Krigen mod Sverige. 1613—14 var C. med Jacob Ulfeldt afsendt til Spanien for at slutte et Handelsforbund mellem dette Rige og Danmark-Norge og for at faa Biscayernes Sørøverier i de nordiske Farvande forhindrede. 1618 afgik C. til Bremen for at virke til, at Hertug Frederik fremtidig maatte blive valgt til Ærkebiskop her; der fra gik han til Holland for at forhandle om Sejladsen og Handelen paa Ostindien. C.s sidste Statssendelse gjaldt England, som han saa ofte havde besøgt, og hvor han var saa godt hjemme. Nogen Tid efter Tilbagekomsten blev han angreben af den da herskende pestagtige Epidemi og døde 30. Nov. 1619 i Roskilde, hvor han havde et Kanonikat. C. synes at have været en ualmindelig forretningsdygtig Mand, og en stor Del af hans Sendelser havde et heldigt Udfald. — 1602 havde han ægtet Anne, Datter af den kgl. Livlæge Dr. Peder Sørensen. Hun overlevede ham med Sønnen Peder C. (se ndfr.).

Barfod, Den falsterske Gejstlighed's Personalhist. I, 35 f. Slange, Christian IV's Hist. S. 437 o. fl. St. Schlegel, Saml. z. dän. Gesch. I, 4, 43 ff. Rørdam, Hist. Kildeskrifter II, 580 f. 592 ff. 720. Hofman, Dsk. Adelsmænd II, 222 f.

H. F. Rørdam.

Charisius, Peder, ^{20/5;} 1608—1685, Diplomat, Søn af den foregaaende. Han studerede oprindelig Medicin, men opgav ligesom sin Fader dette Studium for at gaa over til diplomatisk Virksomhed. I Marts 1651 fik han Bestalling som Resident hos Generalstaterne; han skyldte vistnok sin Udnævnelse til den Kreds ved det danske Hof, som han stod nærmest, og som for en Del bestod af Mænd, der befandt sig i Modsætning til det egentlige Adelsparti, saaledes Rentemesteren Peder Vibe og den tyske Kansler Dietrich Reinking. Han beklædte Stillingen som Resident i ikke mindre end 18 Aar, et Tidsrum, i hvilket Forholdet til Nederlandene hørte til de vigtigste Sider af den danske Politik. En overordentlig Flid synes han at have anvendt paa at skaffe Oplysninger om nederlandske Forhold; det er næsten utroligt, saa store Samlinger af diplomatiske Papirer vedrørende Nederlandene, som han har indsendt til sin Regering. Derimod var han næppe synderlig klartskuende i sin egen Opfattelse af Generalstaternes Politik, hans Relationer ere langt mere Udtryk for Stemninger, der vexe efter de Efterretninger, han lige har modtaget, end for et skarpt Blik for de virkelige Forhold; Hannibal Sehested udtalte sig ogsaa nedsættende om hans diplomatiske Evner. Af de Forhandlinger, der lededes af ham som Resident, bør nævnes de om Ophævelsen af Redemptions-traktaten af 1649, om Nederlandenes Hjælp under den dansk-svenske Krig 1658—60 og om Afslutningen af en Forbundstraktat 1666. 1669 kaldtes han tilbage fra Haag og ansattes i Avg. s. A. som Amtmand over Aalborghus Amt, med hvilken Stilling han forenede Inspektionen over Dronningborg og Mariager Amter; derimod er det tvivlsomt, om det er rigtigt, naar han oftre er betegnet som Stiftamtmand over Aalborg Stift. 1671 ombyttede han det overdragne Embede med Stillingen som Amtmand over Aastrup og Børglum Amter; han fratraadte dog vistnok snart igjen denne Stilling. 1683 skal han for sin lange og tro Tjeneste og for det af ham til Kongen skjænkede Kunstkammer have faaet et særligt Frihedsbrev paa sin Gaard Palstrup samt Estergivelse af de resterende Skatter. ~~Samme Aar~~ døde han. Han havde i Udlandet ægtet en fransk Dame, Anna de Binde.

16. Jan. 1685

Tauber, Embeds- og Bestillingsmænd i Aalborg S. 55. J. A. Fridericia.

Charlotte (Louise C.), 1789—1864, Prinsesse, Datter af Arveprins Frederik og Sophie Frederikke af Meklenborg-Schwerin, blev født i Kjøbenhavn 30. Okt. 1789 og konfirmeredes 22. Maj

1803. 10. Nov. 1810 ægtede hun Landgrev Vilhelm af Hessen-Kassel, der senere blev Gouvernør i Kjøbenhavn († 1867). Under Forhandlingerne i Begyndelsen af Frederik VII's Regering om Ordningen af Arvefølgen i det danske Monarki frafaldt Landgrevinde C. og hendes Søn Prins Frederik af Hessen 18. Juli 1851 ved Renunciationsakter deres eventuelle Arvekrav til Fordel for hendes Datter Prinsesse Louise, der samme Dag overdrog sin Arveret til sin Ægtefælle, Prins Christian af Glücksborg. Hvad Landgrevindens personlige Egenskaber angaar, da var hun udrustet med megen Klogskab og en levende Sans for alle Livets praktiske Spørgsmaal, hvortil der ogsaa knyttede sig nogen Interesse for Kunst og Poesi. Som Hustru udmærkede hun sig ved stræng Økonomi. Da Fyrsteparret 1860 fejrede sit Guldbryllup, modtog saa vel hun som hendes Ægtefælle mange Beviser paa Erkjendtlighed. Landgrevinde C. døde paa Amalienborg 28. Marts 1864 og oplevede altsaa at se sin Svigersøn som Danmarks Konge. *A. Thorsøe.*

Charlotte Amalie, 1650—1714, Dronning, var født 27. April 1650 og Datter af Landgrev Vilhelm VI af Hessen-Kassel og Hedevig Sophie af Brandenburg. Hun blev 25. Juni 1667 paa Nykjøbing Slot viet til Christian V. I dette Ægteskab blev hun Moder til Frederik IV, Prinsesse Sophie Hedevig og Prins Carl; 3 Sønner og 1 Datter døde som Børn eller ganske unge. Dronning C. A. var ikke smuk af Ydre, men en dygtig og velbegavet Kvinde, desuden brav og hæderlig af Karakter. Hun havde Greb paa at opføre sig venlig og taktfuldt mod Folk. Kingo har i en Tilsegnelse prist hende som den, der «med en fri og fuld Kjærlighed ikke alene elsker vort Lands Folk, men ogsaa vort Sprog», og da Henrik Gerner tilegnede hende sin Postil, nævnede han hende ikke blot «Landsens Moder og de danskes Elskerinde», men fremhævede ogsaa, at Dansk var hende saa kjært som hendes Fædremaal, og at hun baade læste, hørte og talte Dansk.

Som adskillige andre Dronninger i hine Tider maatte hun se sig fordunklet i sin Ægtefælles Øjne af en Mætresse, nemlig af Sophie Amalie Moth, og det, at hun var reformert, vanskeliggjorde hendes Stilling her hjemme, hvor stræng luthersk Orthodoxy raadede. Flere af Bisperne saa skjævt til hende, saa meget mere som hun viste stor Iver for at faa reformerte Udlændinger ind i Landet og beskytte dem. Men C. A. blev dog behandlet med ydre Agtelse og Anstand af Christian, og, begunstiget af dennes Lyst

til at fremme Vindskibelighed ved flittige reformerte Flygtninger fra andre Lande, naaede hun at se forskjellige Særrettigheder blive indrømmede de af hendes Trosfæller, der flyttede her ind. Selv søgte hun ved store Pengegaver at sikre Vedligeholdelsen af den reformerte Gudstjeneste, som Christian V tillod i Kjøbenhavn. Det er et bekjendt smukt Træk i C. A.s Liv, at hun havde varm Følelse for den fængslede Leonora Christina, om end den almægtige Svigermoder Sophie Amalie hindrede alle Skridt til dennes Befrielse, saa længe hun levede. Paa en ikke mindre tiltalende Maade har hun vist sin Omhu som Moder i den Mængde Breve, hun under sin yngre Søn Carls Udenlandsrejse (s. ovfr. S. 358) skrev til hans Overhofmester, Grev Carl Ahlefeldt. Da hun opholdt sig i Kjøbenhavn under de Farer, der i Aaret 1700 truede denne By ved den forenede engelsk-hollandsk-svenske Flaades Bombardement og Carl XII's Landgang, viste hun stor Ro og virkede godt paa Stemningen ved at opmuntre til tappert Forsvar. Det fortælles som et enkelt Træk fra denne Tid, at hun tvang den indolente Kommandant i Byen, General Schack, til at udlevere Borgerne de Kanoner, der behøvedes til et Batteri ved Dragør. Praktisk dygtig og husholderisk, som hun var, gav hun sig med Forkjærlighed af med de betydelige Godsers Styrelse, som hun havde Raadighed over, især da hun som Enkedronning fik Nykjøbing Slot med det derunder liggende Falster som Livgeding. Allerede medens hun var Kronprinsesse, havde Frederik III skjænket hende for Livstid Frederiksdal, Bagsværd og Gjentoftegaard, og ved Kjøb skaffede hun sig efterhaanden som Privatejendom foruden Papirmøllen ved Strandvejen (den senere Strandmølle) Vemmetofte og næsten hele Stævns Herred paa Sjælland, Børglumkloster, Dronninglund og Dronninggaard i Vendsyssel. I Kjøbenhavn købte hun af U. Fr. Gyldenløve Charlottenborg, der fik Navn efter hende. Hun døde, almindelig agtet og anset, 27. Marts 1714.

C. H. Brasch, Vemmetofstes Hist.

E. Holm.

Charlotte Amalie, 1706—82, Prinsesse, Datter af Kong Frederik IV og Dronning Louise, blev født paa Kjøbenhavns Slot 6. Okt. 1706. I Modsætning til Broderen Christian VI stod hun i et godt Forhold til Stifmoderen Anna Sophie (Reventlow), med hvem hun bestandig synes at have levet sammen, og hun modsatte sig, at der blev gaaet for haardt frem mod hende. Prinsessen, der i Christian VI's Tid havde en Apanage af 12000 Rdl. om

Aaret, boede om Sommeren sædvanligvis paa Charlottenlund Slot, der tidligere hed Gyldenlund efter Ulrik Frederik Gyldenløve, men som blev ombygget 1733 af C. A. og kaldt Charlottenlund; Vinteren tilbragte hun i Regelen paa Christiansborg, i det hun under alle Omskiftninger i Kongefamilien bestandig havde fælles Hofholdning med denne indtil 8. April 1771, da hun fik Befaling til at skille sin Hofholdning fra den kongelige, men hun vedblev dog herefter tillige med Enkedronning Juliane Marie at bo paa Christiansborg om Vinteren. Ved Testamente af 1. Juli 1773 indsatte hun Christian VII til Universalarving; dog skulde der forlods af Boet afgives til den af hende oprettede Stiftelse, som udreder Opdragelseshjælp til fattige Pigebørn af alle Stænder, den hende af hendes Fader testamenterede Sum 10000 Rdl., og hendes Ejendom Baadesgaard paa Laaland, med en Prioritetsgjæld af 50000 Rdl. til fornævnte Stiftelse, tilfalde hendes Hofmester Eggert Christopher Linstow og efter hans Død hans Søn Kammerherre Carl Adolph L. Ligesom hendes Svigerinde Dronning Sophie Magdalene i sin Tid havde skjænket sine Juveler til Rosenborg, saaledes ønskede C. A., at hendes Brillanter og Rosenstene altid maatte blive ved Kronen. Hun døde ugift i Kjøbenhavn 28. Ok. 1782 og blev begravet i Roskilde Domkirke. De af hende til Kronen testamenterede Juveler bleve 1783 afgivne til Rosenborg.

C. H. Brasch, Vemmetoftes Hist. III, 37. 124. Koch, Kristian VI S. 17. 71. Brock, Den oldenb. Kongeslægts, belyst ved Rosenborgsaml. S. 78 ff. *P. Brock.*

Charlotte Frederikke, 1784—1840, Prinsesse, Datter af Hertug Frederik Frants I af Meklenborg-Schwerin og Louise af Sachsen-Gotha, blev født paa Ludwigslust 4. Dec. 1784. Prinsessen var af Naturen godt begavet, men hendes Opdragelse blev forsømt, og de Omgivelser, blandt hvilke hun fik Tilladelse til at færdes, hørte til de lavere Samfundsklasser. Hun udviklede sig til en lille yppig Skikkelse med ret tiltalende Ansigtstræk, men Særkjendet ved hendes Karakter var Lunefuldhed, Forstillelse og Upaalidelighed. Hun var behersket, hvad der kan betegnes som en Arv efter Faderen, af stærke sanselige Tilbøjeligheder, men som en Lysside hos hende maa hendes Godhjærtethed og Gavmildhed fremhæves. 1804 foretog Prins Christian Frederik en Rejse til Tyskland og opholdt sig under denne i længere Tid ved sin Morbroders Hof i Schwerin. Han blev her saa indtaget i sin Kusine, den 2 Aar ældre Prinsesse C., at en ægteskabelig Forbindelse mellem dem

paatænktes. 21. Juni 1806 fandt Brylluppet Sted paa Ludwigslust. Ægteparret tog Bolig paa Amalienborg i Arveprins Frederiks Palais. Men snart viste denne Forbindelse sig at være yderst uheldig. Prinsessen brød sit ægteskabelige Troskabsløfte og traadte i et intimt Forhold til den smukke Komponist og Skuespiller Jean du Puy, der i 1808 efter kgl. Befaling maatte forlade Landet. ~~1808~~ blev Prinsessen, hvis førstefødte Søn var død strax efter Fødselen, 6. Okt. Moder til Kong Frederik VII. 1809 separeredes Prinseparret, og 31. Marts 1810 fuldbyrdedes Skilsmissen.

Prinsesse C. levede derpaa en Aarrække i et Slags Forvisning paa Palaiset i Horsens. Med sin tidligere Ægtefælle havde hun i Nov. 1814 efter egen Anmodning en Sammenkomst paa Møsgaard ved Aarhus, da han vendte tilbage fra Norge. Der var den Gang Tale om et Ægteskab mellem Prinsen og Prinsesse Caroline Amalie af Augustenborg, og det er muligt, at C. tænkte paa at faa sin ægteskabelige Forbindelse reableret, men i saa Fald førte Mødet ikke til Maalet. I Horsens var Prinsessen henvist til Omgang med Byens Borgere og Garnisonens Officerer, thi Omegnens Adel holdt sig fuldstændig tilbage fra hende. I hines Kreds førte hun et selskabeligt Liv, hvis Udgifter stode i stærkt Misforhold til hendes Apanage, og hun var meget hyppig i Pengeforlegenhed, og det saa meget mere, som hun viste sig yderst gavmild over for trængende. I sit Exil viste hun megen Sans for Poesi og Musik, og af kvindelige Sysler lagde hun især Vægt paa Brodering, hvori hun frembragte sande Kunststykker, udmærkede ved smagfuld Tegning. I sine Udtalelser betegnede hun sig som et Offer for skjændige Intriger, Bagvaskelse og Forfølgelse, skjønt hun ved sine Liaisons med Garnisonens Officerer paa en Maade praktisk førte Bevis for det modsatte. Et rørende Træk hos hende var hendes Kjærlighed til Sønnen Prins Frederik, hvem hun ikke maatte se personlig, men hvis Billede, der aarlig tilsendtes hende, trøstede hende i mørke og fortvivlede Øjeblikke. Trods alle Hindringer vedblev Prinsen at staa i Korrespondance med hende. Til hans fremtidige Tronbestigelse knyttede hun for sit personlige Vedkommende lyse Forventninger. 1. Juni 1830 forlod hun Danmark og tog Ophold i Rom, hvor hun gik over til Katholicismen. Under Navn af Charlotte di Gothen udgav hun her paa Dansk 1836 en Samling af Andagtsøvelser, som hun havde oversat fra Fransk og Tysk, og under Navn af «Søster» Charlotte udøvede hun Diakonisse-tjeneste i et Hospital. Hun døde i Rom 13. Juli 1840 og ligger

begravet bag St. Peterskirken, hvor Frederik VII lod anbringe en Mindetavle over hende.

Overskou, Af mit Liv og min Tid S. 347 ff. Nutiden IX, 349 ff.

A. Thorsøe.

Chemnitz, Johan Hieronymus, 1730—1800, Præst, var en Descendent af det 16. Aarhundredes berømte Theolog Martin C. (efterfølgendes Fader) og Søn af Præsten Johann G. C. i Magdeburg. Han blev født 10. Okt. 1730 og studerede i Halle. 23 Aar gammel kom han til Danmark som Pagehovmester hos Enkefyrstinden af Ostfriesland, Dronning Sophie Magdalenes Søster, der levede i Kjøbenhavn; senere blev han ogsaa Fyrstindens Kabinetspræst. Kun kort beklædte han denne Stilling, da han allerede 1757 modtog Kaldelse som Præst ved den danske Legation i Wien. Her forblev han i 11 Aar og har i forskellige mindre Skrifter givet interessante Meddelelser, dels om det danske Gesandtskabskapel og Gudstjenestens Indretning derved, dels om de evangeliskes Vilkaar i den katolske Kejserstad. 1768 udnævntes han til Kompastor ved Christkirken i Rensborg; 5 Maaneder efter (1769) forflyttedes han til Embedet som Slotspræst paa Kronborg og Præst ved Mariekirken i Helsingør; der fra kom han 1772 til Kjøbenhavn som tysk Sognepræst ved Garnisonskirke. I dette Embede døde han 18. Sept. 1800. Som Prædikant nød han kun ringe Anseelse; men han var bekjendt her hjemme og i Udlandet som en af de første Konkyliologer og udfoldede betydelig litterær Virksomhed i denne Retning. Med livlig Snaksomhed foreviste den store Samler besøgende sine rige, brogede Skatte og vidste at vække Interessen for dem. C. var 2 Gange gift, 1. med Rosine Josepha Adamine C. af tysk Herkomst († 1797) og 2. (1799) med Enken Ane Christine Lammerhirt, f. Hansen († 1819 i sit 53. Aar).

P. W. Becker, Hist. Afhandl. II, 9 ff. Mynster, Medd. om mit Levnet S. 22. Hist. Tidsskr. 4. R. IV, 287. Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex.

A. Jantzen.

— Om Chemnitz end ikke kan kaldes Videnskabsmand i dette Ords strængere Betydning, indtager han dog en meget respektabel Plads blandt de fremmede Dilettanter, der i Slutningen af det 18. Aarhundrede virkede her i Danmark i Naturvidenskabens Tjeneste. Hans Specialitet var *Konkyliologien*, og som Artskjender og Samler paa dette Omraade indlagde han sig ikke ubetydelige Fortjenester; men han manglede almindelig zoologisk Indsigt, og

de enkelte Strejftog, som han foretog uden for Konkyliologiens Enemærker, bragte hverken ham nogen Ære eller Videnskaben noget Udbytte. Til disse Forsøg hører hans Afhandling «Om Hippopotamus» (Vidsk. Selsk. Skrifter, Ny Saml. II). Hans Hovedarbejde er Fortsættelsen af F. H. W. Martinis berømte Værk «Neues systematisches Conchylien-Cabinet», af hvilket kun 3 Bind med 121 Tavler vare udkomne (1769—77), da Martini døde. Martini havde selv udset C. til at fortsætte Værket, og efter adskillige Gjenvordigheder lykkedes det ham, navnlig ved Grev A. G. Moltkes Hjælp, at paatage sig og gennemføre Værkets Fuldendelse, ved hvilket Arbejde hans Ven, den bekjendte Lorentz Spengler, ydede ham værdifuld Bistand. Fra 1780—95 udgav C. de 8 sidste Bind af dette omfangsrige og i mange Henseender fortræffelige Værk, der udkom i stor Kvartformat og indeholder over 400 kolorerede Kobbertavler. Det 10. Bind, der udkom 1788, er betegnet som «10. und letzter Band», men i 1795 udkom Supplementbindet med 41 Tavler. En særlig Interesse for os danske har det omtalte Arbejde derved, at Originalemplarerne af en meget stor Del af de deri beskrevne og afbildede Arter opbevares i Kjøbenhavns Universitetsmusæums Konkyliesamling.

Gosch, Danmarks zoolog. Lit.

Jonas Collin.

Chemnitz, Martin, 1561—1627, gottorpsk Kansler, Søn af Præsten i Brunsvig Martin C. og Anna Jäger, fødtes 15. Okt. 1561. Han studerede ved forskellige tyske Universiteter og blev 1588 Dr. jur., hvorefter han nedsatte sig som Advokat i Rostock, men blev 1593 Raad hos Hertug Bogislav XIII af Pommern, 1601 Professor i Rostock og 1604 Kansler hos Hertug Bogislav. Han blev i pommersk Tjeneste indtil 1619, i hvilket Aar han blev Kansler hos Hertug Frederik af Gottorp. Størst Interesse ved hans Navn knytter sig til en Betænkning, som han affattede, og som underskrevs 20. Juli 1624 af ham og Hertugens øvrige Raader. Denne Betænkning, som var foranlediget ved, at en ejderstedsk Retssag var bleven appelleret fra Hertugen af Gottorps Hofret til den kejserlige Kammeret, gik ud paa, at Hertugdømmet Slesvig ikke hørte til det romerske Rige, men var et Len af Danmark. Med en ikke ringe historisk Belæsthed gjorde han gjældende, at Slesvig hørte til Jylland og i mange Hundredaar havde været skilt fra Holsten ved Ejderen, som altid havde været anset for Grænsen mellem Danmark og Tyskland; han hævdede tillige, at Ejdersted

var en Del af Slesvig. Han skrev latinske Digte og havde et smukt Bibliothek. Gift 1595 med Margrethe, Datter af Henrik Camerarius, Professor i Rostock. Han døde 26. Avg. 1627.

Møller, Cimbria lit. II, 139. Falck, Samml. d. vigtigsten Abhandl. z. Erläuter. d. vaterländ. Gesch. III, 35. Allg. Deutsche Biographie IV.

J. A. Fridericia.

de Cheusses, Frederik Henry, 1701—73, Diplomat, en Søn af den efterfølgende, var født i Kjøbenhavn i Dec. 1701 og tjente først i Kavalleriet, hvor han avancerede til Oberstlieutenant og Generaladjutant. Men 1743 gik han over i den diplomatiske Tjeneste, afløste Jessen som Gesandt i Berlin, hvor han forblev fra April 1743 til Nov. 1746, forflyttedes der fra til Petersborg, hvor han efterfulgte Carl v. Holstein, var der indtil Sept. 1749 og endte som Gesandt i Haag, fra April 1753 til Maj 1769.

de C. har ikke knyttet sit Navn til nogen betydningsfuld diplomatisk Akt, men han har den Fortjeneste væsentlig at have bidraget til at holde Landet uden for farlige Forbindelser. Som hans Virksomhed, saaledes vare hans Egenskaber. Han udmærkede sig ikke ved glimrende Evner eller rigt Initiativ, men han saa sig godt for, var meget paalidelig og især særdeles forsigtig. Det var netop de Egenskaber, der behøvedes lige over for Frederik II og senere lige over for Bestuscheff. Denne stræbte efter at lokke Danmark til et Angrebsforbund mod Sverige med det Formaal at omgjøre Tronfølgervalget og erobre svenske Provinser, men de C. gennemskuede Løsheden af disse Kombinationer, og alt, hvad Danmark ønskede, var kun, at Regeringsformen i Sverige bevaredes, at en Tilnærmelse mellem Rusland og Sverige hindredes, og at Adolf Frederik for sin Del opgav de gottorpske Fordringer paa Hertugdømmerne. Det lykkedes den forsigtige de C. at bevare sin Regerings Handlefrihed uden at støde Rusland for Hovedet, og paa samme Tid bragtes Adolf Frederik ved Frygten for et saadant offensivt Forbund til at affinde sig med Danmark med Hensyn til Hertugdømmerne og til at fornægte alle Planer om en Regeringsforandring. Da dette Maal var naaet, opfyldtes de C.s gjentagne Begjæring om at kaldes tilbage, og han afløstes af Grev Lynar.

Holland, hvorhen de C. derefter sendtes, var en vigtig Post, fordi alle politiske Efterretninger hurtig naaede der hen for der fra igjen at udbredes over Evropa ved den frie hollandske Presse, fordi Haag var et diplomatisk Knudepunkt, hvor de krigsførendes

Gesandter kunde mødes paa neutral Grund, og endelig fordi Amsterdam var Datidens store Pengemarked, hvortil alle Regeringer maatte ty, naar de trængte til Laan. de C. holdt sin Regering nøje underrettet om alt, hvad der erfarede i Holland, og udførte med Kyndighed de finansielle Kommissioner, der kun alt for ofte maatte betros ham. Men der var ingen Lejlighed for ham til at udvikle nogen aktiv politisk Virksomhed. Kun i ét Punkt mødtes de to Landes politiske Interesser, nemlig i Vigtigheden af at værne om den neutrale Handel, og da Englændernes Overgreb i 1758 havde naaet en utaalelig Højde, modtog de C. Ordre til at gjøre Forslag om en Alliance for med forenet Vaabenmagt at tvinge England til at respektere den neutrale Handels Frihed. Denne Plan kom ikke til Udførelse, da England gjorde nogle Indrømmelser, navnlig til Holland, og det var vel desuden meget tvivlsomt, om den engelsksindede Regering i Haag vilde have kunnet beslutte sig til et Brud med England. Men ved denne Lejlighed paadrog de C. sig Mistanke for alt for meget at have fulgt sine personlige Sympathier, i det han kun meddelte det ovennævnte Forslag til Regeringens Medlemmer og ikke tillige, som hans Instrux havde antydnet, til Oppositionen. Det kunde vel stemme med hans sædvanlige Forsigtighed at ømme sig ved at følge en for en Gesandts Stilling saa betænkelig Anvisning, men det er i alt Fald vist, at hans Sympathier vare for England, og at hans Iver for den protestantiske Tro gjorde ham gunstig for Preussen. Paa sin humane og tolerante Maade stræbte Bernstorff at føre sin underordnede til en mindre idealistisk Opfatning af Englands og Preussens egoistiske Politik, men han skaanede ham ikke, hvor han troede, at han i sine Embedshandlinger havde ladet sig paavirke af sine personlige Anskuelse. Dog dette hindrede ikke Bernstorff fra at anerkjende, at de C. «baade ved Fødsel og i Hjærtet» var ærlig dansk, og at behandle ham som en fortrolig Ven, hvem han i sine Breve med fuld Tillid betror sine inderste Tanker.

I 1757 var de C. bleven hvid Ridder, 1765 udnævntes han til Gehejmeraad, og da Kongen 1768 paa sin store Rejse besøgte Holland, forfremmedes han til Gehejmekonferensraad. Men han var nu bleven aflægs, og det følgende Aar afskedigedes han efter Ansøgning og døde 21. Sept. 1773 i Altona. Hans Efterfølger i Haag blev hans tidligere Sekretær de la Pottrie, efter at først Grev v. d. Osten havde været designeret til Posten, og denne senere var bleven afslaaet af v. d. Asseburg.

de C. blev 30. Marts 1732
g. m. Sophie Bernestine Lu
ise de Suzannet de la Fo
rest, Souverænt af General
lieutenant F. N. de S. Marg
de la F. (V, 257).

de C. var Ejendomsbesidder ved Bredsted i Slesvig. Enke-
mand siden 1765, efterlod han kun en Datter, som var gift med
den hollandske ~~Sendubynacht~~ ^{Kapitain Jacob Henrik} Baron v. Stöcken.

P. Vedel, Den ældre Bernstorffs Ministerium. Danielson, Die nordische
Frage 1746—51. P. Vedel.

de Cheusses, Vincent Gidéon Henry, 1665—1754, Officer,
var Søn af Jacques Henry Seigneur de Cheusses, de la Jarrie osv.,
gift med Rénée de Lauzéré. Familien Henry de Cheusses hørte til den
Kreds af adelige Huguenotter, som under Christian V søgte Tilflugt
i Danmark. En Slægtning og Trosfælle af Familien, Marquis de
la Forest-Suzannet, oprettede 1683 et Rytterregiment i dansk Tje-
neste, og ved dette fik den 18aarige V. G. H. de C. Bestalling som
Ritmester. Allerede 1685 opløstes Regimentet; de C. blev først
«Fører» ved Drabantgarden og endnu s. A. Kammerjunker hos
Dronning Charlotte Amalie, de reformertes Beskytterinde, hvis Yndest
han vandt i høj Grad. 1689 blev han Oberstlieutenant og gjorde
1690—92 Tjeneste som saadan ved J. M. Sehesteds danske Rytter-
regiment i Irland. Ved Auxiliærtroppernes Hjemmarche fra Flandern
1698 benyttedes han, der fik Obersts Karakter, som Underhandler med
de Regeringer, hvis Territorium maatte passeres. Frederik IV, der
delte sin Moders Forkjærlighed for de C., ansatte ham kort efter
sin Tronbestigelse som virkelig Oberstlieutenant ved Livgarden til
Hest, og han spillede nu en vis Rolle ved Hoffet. 1706 blev han
Brigadér, og da Kongen efter Niels Krabbes Død 1708 erklærede
sig selv for Oberst over Hestgarden, fik de C. den faktiske Kom-
mando. Allerede Aaret efter afgik han dog som Generalmajor og
Chef for 3. jyske Rytterregiment til Auxiliærkorpset i Flandern,
hvor han bl. a. havde selvstændig Kommando ved Belejringen af
Mons. 1711 blev han Generallieutenant, 1712 Ridder af Danebrog.
Den høje Stjerne, han havde haft hos Kongen, var dog nu dalet,
og da hans Regiment var et af dem, der i Foraaret 1713 kaldtes
hjem, fik han Ordre til at stille sig under Befaling af en tidligere
Undermand, F. J. v. Dewitz; krænket herover tog de C. sin Afsked
og har næppe senere haft fast Ophold i Danmark. — Omtr. 1700
havde han ægtet Henriette Lucrece van Aerssen van Sommelsdijk.
Hans ældste Søn var Fred. H. de C. (se ovfr.), to bleve Gou-
vernører i hollandsk Guyana, den yngste var hannoveransk Oberst;
hos denne døde Faderen i Celle 3. Nov. 1754 i sit 90. Aar.

H. W. Harbou.

Chievitz, Johan Henrik, f. 1850, Læge. Han er en Søn af Sognepræst i Faaborg Joachim Chr. C. (en Broder til den efterfølgende) og Mette Juliane f. Lund og fødtes i Svendborg 16. Okt. 1850, dimitteredes fra Sorø Skole 1869 og tog Lægeexamen 1875. Som Kandidat fungerede han paa Oringe Sindssygeanstalt og derefter paa Ladegaardens Sygeafdeling. 1877—81 var han anatomisk Prosektor. 1881 studerede han i Udlandet og blev endnu s. A. efter Professor Schmidts Død udnævnt til Lektor i Anatomi ved Universitetet, 1888 til Professor. I Fagtidsskrifter har han publiceret anatomiske Undersøgelser. — 1882 ægtede han Paula Camilla Caroline Johansen, Datter af Oberst ved Bornholms Væbning William Paulus Jensenius J.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg.

Jul. Petersen.

Chievitz, Poul, 1817—54, Forfatter, var Søn af Kapitajn, Skoleinspektør Joh. Heinr. Poulitsky C. (f. 1777, † 1843 som kgl. Toldbetjent) og Witta Hedevig f. Møller (f. 1778) og kom til Verden i Kjøbenhavn 19. Juni 1817. Efter at have modtaget en temmelig ufuldkommen Realskoledannelse fik han Plads paa forskellige Handelskontorer, var en Tid lang ansat i «Den Berlingske Tidendes» Avertissementskontor, deltog i Krigen som Expedient under Intendanturen og gik der fra over i et af Krigsministeriets Kontorer. Han døde 6. Avg. 1854, kun lidt over 37 Aar gammel, ugift.

C. var et livligt Hoved, men en noget lad Natur, og den litterære Dannelse, han tilegnede sig, søgte hverken op mod de højere Udsigtpunkter eller ind mod de første Kildespring. Han hørte i Begyndelsen af Fyrterne til den opvakte Ungdom, der samledes i den nylig stiftede «Læseforening», og skjønt han ikke besad nogen virkelig politisk Interesse, kunde han med sine i al Almindelighed oppositionelle Ideer og ved Hjælp af sin Fortrolighed med Thiers' og Louis Blancs Revolutionshistorier kaste de flygtige Bemærkninger Fængstof ind i de politiske Debatter om republikansk eller konstitutionel-monarkisk Statsforfatning. Hans Stade var oftest den blaserte Kritiks, som han ogsaa i det hele taget søgte at forme sit personlige Væsen efter det Ideal af en elegant og frivol Bohèmenatur, som han fandt i Datidens franske Litteratur, hvis Noveller og Komedier af anden og tredje Rang udgjorde hans Yndlingslæsning og tjente ham som Forbilleder for hans egen Produktion.

Denne begyndte 1845 med «Nytaarsgave for forlovede. Saa-

ledes forholder det sig, original Fortælling af Annette T—», en psevdonym Signatur, der paa uridderlig Vis satte en i den kjøbenhavnske Selskabsverden kjendt ung Dame i Forbindelse med Bogens noget skabrøse Indhold. Den efterfulgtes 1847 af det langt modnere Arbejde «Fra Gaden», og 1852 udkom endelig den for «Dagbladets» Feuilleton skrevne Roman «Japhet, der søger sig en Kone», i hvilken C. naar højst i virkeligt Lune og god komisk Skildring. Imidlertid var i 1847 Komedien «Venskab og Kjærlighed» gaaet nogle Gange over Scenen, men fortrængtes der fra ved Publikums Forargelse over den «odeur de cabaret», der hvilede over Stykket og lammede Virkningen af dets friske satiriske Elementer. 1850 opførtes Vaudevillen «En højere Dannelsesanstalt», der blev modtagen med Velvilje, men dog kun oplevede nogle faa Forestillinger. Den var skreven anonymt under Samarbejde med Adolph Recke; af dette Medarbejderskab efter fransk Mønster fremgik end videre 1851 det ubetydelige Syngespil «Lodsen» (med Musik af H. Paulli) og den helt mislykkede Vaudeville «Trop som Ægtemand», opført efter C.s Død 1856 og udpeben med Glans; fremdeles de for Kasinos Theater skrevne og en Mangfoldighed af Gange spillede Vaudeviller «For Alvor» og «En Fortid», hvilken sidste desuden H. V. Kaalund har Del i. Ogsaa den litterære Satire «Det kjedelige Drama» (1854) har C. til Forfatter. Han har desuden sammen med Recke oversat Labiche og Michels «En italiensk Straahat», Mèlesville og de Laurays «Koncerter for rejsende» o. fl. franske Stykker.

«Lauter Affectation!» — med disse Ord begynder Romanen «Fra Gaden», og de vare i Virkeligheden Devisen for C.s satiriske Behandling af Samfundet. Uden Blik for dets komplicerede Bygning og de krydsende Traade i dets Væv lagde han sig lige saa bekvemt som naivt Forholdene til rette saaledes, at han i den ene Lejr opstillede sin Yndlingsskare, de pengefattige, men livsglade, formforagtende og i deres Følelser oprigtige unge Lediggængere og Sypiger, i den anden det ordnede Samfundslivs filistrøse Existenser, hvis indbyrdes Sammenhold er grundet paa Selvgodhed og gjensidig Betryggelse, og hvis Sædelighed er den pure Konveniens, i det navnlig deres Forlovelser kun ere en avtoriseret Ramme om alskens Uterlighed. Men ligesom der er en tydelig Fremgang tilstede fra den første Fortællings forfranskede Kjøbenhavnerliv til de mere nationalt-komiske Skildringer i de senere Romaner, saaledes bliver ogsaa Lunet i sig selv alt fyldigere og bredere og vilde uden Tvivl ogsaa have naaet dybere ned, hvis ikke Døden

saa tidlig havde berøvet Litteraturen denne med utvivlsomt humoristisk Talent udrustede Forfatter.

Erslew, Forf. Lex. P. Hansen, Illustr. dansk Litteraturhist. Nord og Syd 1856, 4. Kvartal. Goldschmidt, Livs Erindringer. P. Hansen.

Christensen, jvfr. Kristensen.

Christensen, Anders, —o. 1540, Karmeliterprovinsial, var en Jyde af Fødsel og indtraadte i sin Ungdom i Karmeliterordenen. Sikkerlig har han studeret udenlands; men det første visse, vi vide om ham, er, at han i Foraaret 1497 var Lærer ved Kjøbenhavns Universitet, da han deltog i Rektorvalget og ved den Lejlighed kaldes «Lector Andreas Christierni, ord. Carmelit., s. theol. baccalaureus». 1499 afgik han med M. Jens Andersen (siden Biskop i Odense) og M. Anders Glob som Kong Hans' Sendebud til den russiske Zar. 1507 forekommer han som «Forstander for vor Frue Kloster i Helsingør», og til denne By og dens Karmeliterkloster var han siden knyttet i en lang Aarrække. Han nævnes som Doktor og Professor i Theologien og Magister artium. Mere end disse Lærdomstitler taler til hans Ros den Iver, han udfoldede, for at Saxes Historie kunde blive udgivet og derved reddet fra Undergang. Han tilbød endog med egen Haand at afskrive det omfangsrige Værk til Brug for M. Christiern Pedersen, der længe forgjæves havde anstrængt sig for at faa en Afskrift, som han kunde lægge til Grund for den Udgave, han agtede at foranstalte. Skjønt A. C. 1518 nævnes som «sacræ theologiæ professor», have vi dog ingen vis Efterretning om, at han ved denne Tid har haft Ansættelse ved Universitetet. Derimod var han i en Del Aar Karmeliterordenens Provinsialprior eller Formand for alle Ordenens Klostre i Provinsen Dania, og det skyldes navnlig ham, at «vor Frue Brødre» eller Karmeliterne i Helsingør fik kgl. Tilladelse til at oprette et Hospital paa deres Klosters Grund, Gud og Jomfru Marie til Ære og «fattige, syge udlændiske Skibsmænd og Skibsfolk til Ro, Lise, Hjælp og Trøst», og dertil at indsamle gode Menneskers Gaver og Almisse. Ligeledes tilkommer Æren for Oprettelsen af det bekjendte Karmeliterkollegium i Kjøbenhavn fornemmelig A. C. Han maatte senere med Sorg se, at ikke faa af dette Kollegiums bedst begavede Lærlinger bleve Reformationens Talsmænd. Endnu i Sept. 1537 forestod «Broder» A. C. som Prior vor Frue Kloster i Helsingør, der vistnok var det sidst bestaaende Karmeliterkloster her til Lands, noget, hvortil den Agtelse, Forstan-

deren nød, vel har bidraget. Han var da en gammel Mand og maa antages at være død, før Klosteret i Maj 1541 blev bestemt til Hospital, i hvilken Egenskab det endnu staar, for en Del i samme Skikkelse, som da A. C. forestod det. Han var utvivlsomt i sin Tid en af den hældende Romerkirkes bedste Mænd og har forsynet Christiern Pedersen med adskillige af de Efterretninger, denne har indført i sin «danske Krønike».

Ny kirkehist. Saml. V, 773 ff.

H. F. Rørdam.

Christensen, Anders, 1551—1606, medicinsk Professor, var født i Ribe, hvor hans Forældre, Christen Sørensen og Karine Andersdatter, vare jævne Borgerfolk. Fra sin Fødeby's Skole afgik han til Universitetet i Kjøbenhavn, hvor han studerede i flere Aar under Niels Hemmingsen, Hans Frandsen og andre af den Tids ansete Lærere. Imidlertid tog han Bakkalavrgraden i Filosofien og blev Kommunitetsprovst. Denne Post fratraadte han 1575, da han havde faaet det kgl. Rejsestipendium, der kun tildeltes de mest begavede Studenter. Over Rostock drog han til Wittenberg, hvor han studerede i 2 Aar og tog Magistergraden; men da han især havde kastet sig over Medicinen, begav han sig til Jena for at høre Dr. Schrøter; her fra vendte han dog atter tilbage til Wittenberg og anvendte nu fornemmelig sin Flid paa Anatomien, i det han tillige med Bifald optraadte som Privatdocent. Da hans Stipendietid var udløben, rejste han hjem for at faa Midler til videre Studier, og da den juridiske Lærestol ved Universitetet paa den Tid stod ledig, tillod Kongen i Dec. 1579, at den Løn, der ellers var tillagt dette Professorat, maatte deles mellem A. C. og en anden Mediciner, Eskil Christensen, for at de kunde faa Lejlighed til at besøge Italien, hvor Lægevidenskaben dyrkedes med Held. Paa Rejsen der hen blev A. C. farlig syg i Frankfurt, saa de to Rejsesfæller først i Okt. 1580 naaede til Padua. Efter et længere Studium her drog A. C. til Basel, hvor han med Frugt hørte Dr. Victor Trancavellius' Forelæsninger og besørgede et Udtog af dem, under Titel «Enchiridion medicum de cognoscendis et curandis tam externis quam internis humani corporis morbis», udgivet i Trykken 1583, ligesom han ogsaa s. A. tog den medicinske Doktorgrad i Basel. Senere besøgte han Paris og Strasburg. Da han ved Nytaarstid 1585 opholdt sig ved den sidstnævnte Højskole, fik han Brev hjemme fra med Tilbud om den ved Dr. Hans

Frandsens Død ledige Plads som Professor i Medicinen ved Kjøbenhavns Universitet.

Med Glæde modtog A. C. dette Tilbud, og efter at han i Frankfurt havde forsynet sig med forskjellige Instrumenter, tiltraadte han i Foraaret 1585 Lærerstillingen. Da han var en duelig Praktiker, og Lægernes Tal kun var saare ringe, blev han imidlertid jævnlig kaldt bort fra Universitetet, naar Adelen i Provinserne trængte til Lægehjælp. Særlig har han vundet sig et Navn derved, at han var den første medicinske Professor, som praktisk forsøgte at øve Anatomien her ved Universitetet. Men Tidsalderens Fordom mod slige videnskabelige Undersøgelser nødte ham til igjen at holde op med disse Øvelser, da hans Foretagende vakte en saadan Væmmelse, at hæderlige Folk ikke mere vilde omgaas ham. Han maatte derfor nøjes med at følge det gamle Spor. At han imidlertid har været anset for en dygtig Docent, skjønnes deraf, at da Kong Jacob af Skotland 1590 besøgte Universitetet, hørte han en Forelæsning af ham. Men han var ogsaa dygtig til meget andet, og det blev til Skade for hans Lærervirksomhed. Han var navnlig en ypperlig Regnskabsfører, og denne hans Evne blev der lagt meget Beslag paa, i det han ikke blot gjentagne Gange valgtes til Universitetets Rektor, men ogsaa fik det Hverv at ordne dets Regnskabsvæsen, som ikke var i den bedste Tilstand. Dertil kom, at ved Siden af hans Professorembede blev 1595 det brydsomme Hverv ham overdraget at være Forstander og Økonom for Kommunitetet. Hermed fulgte en vidtløftig Godsadministration og den daglige Bispisning af de 100 Studenter, som nøde «Kongens Kost», og de vare ikke altid lette at tilfredsstille.

Da Raden 1600 atter kom til A. C., at han skulde beklæde Rektoratet, undslog han sig med Henviisning til sine mange økonomiske Hverv; men han maatte dog føje sig efter sine Kollegers Ønske. En Krænkelser var det derimod for ham, at da han ved samme Tid havde tilbudt at anlægge en Have med Lægeplanter ved Studiegaarden, om den der nys opførte Professorresidens maatte blive ham overladt, saa blev en langt yngre Kollega, der særlig kunde glæde sig ved Hofgunst, ham foretrukken. Formodentlig har han dog følt det som en Oprejsning, da han i Juni 1602 af Kongen beskikkedes til den anselige Post som Forstander for Sorø Skole og Gods. Men han kom ikke til i mange Aar at nyde denne Stillings Goder. Hans Helbred var ikke stærk. I Marts 1606 fik han kgl. Bevilling paa for egen Regning at oprette et

Apothek, som Sorø hidtil havde savnet. Men Planen blev vel næppe iværksat; thi 26. Nov. s. A. døde A. C. i en Alder af 55 Aar.

Fra flere Sider roses han som en ualmindelig dygtig Videnskabsmand. Hans Forfattervirksomhed er imidlertid ikke af synderlig Betydning og bestaar mest i Disputatser. — 27. Avg. 1586 havde han i Ribe ægtet den smukke Abel Svaning, Datter af den kgl. Historieskriver M. Hans S. Efter Mandens Død beholdt hun i Følge kongelig Tilladelse endnu i et halvt Aar Bestyrelsen af Sorø, et Vidnesbyrd om, at hun maa have været anset for en Kvinde med usædvanlige Evner. Hun blev senere gift med Hans Mechelborg i Helsingør, der var Tolder ved Øresund og en meget velhavende og anset Mand.

Vinding, Acad. Haab. S. 152 ff. Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 II, 653 ff. *H. F. Rørdam.*

Christensen, Anthonie Eleonore (kaldet Anthonore), f. 1849, Blomstermalerinde. Frøken A. E. Tscherning, født i Kjøbenhavn 5. Juli 1849, er Datter af Politikeren Oberst Anthon Frederik T. og Eleonore Christine f. Lützow. Moderen, ogsaa Malerinde, var hendes Vejlederinde ogsaa i Malerkunsten, hvori hun dog tillige undervistes af Blomstermalerinden Emma Thomsen. I 1869 foretog hun i Forning med Moderen en Rejse til Tyskland, Norditalien og Paris, til hvilken Grosserer, Etatsraad O. B. Suhr for største Delen ydede Midlerne. Efter Hjemkomsten blev hun 4. Okt. 1871 gift med ndfr. nævnte Dr. phil. Chr. Axel Richard Christensen og rejste strax efter, med Understøttelse fra den Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse for 2 Aar, til Italien med sin Mand. Deres Ægteskab havde knap været 5 Aar, da Manden ved et ulykkeligt Tilfælde kom af Dage. — Fru C. begyndte at udstille 1867 under sit Pigenavn og vakte strax Opmærksomhed ved sine paa én Gang friske og med Omhyggelighed udførte Billeder. Aaret efter solgte hun «Voxende Anemoner, tidligt Foraar» til den kgl. Malerisamling. Under sin store Bryllups- og Studierejse udstillede hun intet, men fra 1874 udstillede hun paa ny, som Fru C., tydelig nok udviklet og modnet paa Rejsen, med mere afvexlende Motiver, for en stor Del fra Syden. Kunstnerindens udprægede Forkjærlighed for Friluftstudier maatte hurtig føre hende tilbage til Hjemmets Natur, uden at derfor Rejsens Indflydelse gik tabt; i en stor Række Billeder har hun udviklet sig rolig og tilegnet sig malerisk Frihed uden at opgive

den Stræben efter Formsikkerhed, som Blomstermaleriet vanskelig kan undvære. Ved Konkursen for den Neuhausenske Præmie i 1887 tilkjendtes denne hende for «Et Kurvelaag med afskaarne Roser».

Weilbach, Konstnerlex.

Ph. Weilbach.

Christensen, Balthasar Matthias, 1802—82, Politiker, blev født i Randers 25. Okt. 1802, Søn af Ritmester, senere Generalmajor, Christian Peter C. (f. 1765 † 1836) og Kirstine f. Bang (f. 1772 † 1855). Han blev Student 1819, tog juridisk Examen 1825 og paa ny 1829 efter i 4 Aar at have været Herredsfuldmægtig i Viborg. 1829 blev C. Assistent ved Kolonialbestyrelsen paa Guineakysten, men kom i Strid med Gouvernøren og blev hjemsendt 1831 som et uroligt Hoved. I Nov. 1832 tog C. Afsked fra Statstjenesten og blev Fuldmægtig hos Kammeradvokat Schack, 1837 Prøveprokurator og 1839 virkelig Overretsprokurator i Kjøbenhavn. Ved Siden heraf tog C., som alt i sine Studenteraar havde ønsket at nærme Studenterforeningens Liv til de tyske Burschenschaftens, og som var stærkt greben af det vaagnende Frihedsliv i Evropa, livlig Del i vore egne Frihedsbestræbelser. 1834 udgav han et dygtigt Flyveskrift, «Den frie Presse contra T. Algreen-Ussing», og hævdede heri Pressefrihedens Nødvendighed, hvis ellers Provinsialstændernes Formaal skulde naas; ja han ventede sig næsten mere deraf end af disses Virksomhed. Han blev et ivrigt Medlem af Trykkefrihedsselskabet, var i Dec. 1839 med at stifte Dagbladet «Fædrelandet» og var dettes ansvarlige Redaktør, indtil han i Marts 1841 dømtes til Censur for en Tale, han (7. Maj 1840) havde holdt i det nys nævnte Selskab.

I Løbet af faa Aar fik C. en Række offentlige Tillidshverv, som Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn 1840—43, Medlem af Sogneforstanderskabet for Frederiksberg 1842—44 og samtidig af Kjøbenhavns Amdsraad, hvor han førte en stadig Kamp med Amtmanden for at hævde Raadets Myndighed. 1841 valgtes han af Bønderne paa Laaland til Østifternes Stænderforsamling og indtog her en vigtig Stilling, dels som Tolk for det national-liberale Partis almindelige Ønsker om en fri Forfatning, Slesvigs Sammenknytning med Kongeriget, Trykkefrihed osv., dels som særlig Talsmand for Bondestanden, især for Selvejendoms Udbredelse, Ophævelse af Uligheden mellem frit og ufrit Hartkorn og Udstrækning af Værnepligten til de andre Samfundsklasser. Særlig maa fremhæves hans

Optræden 1842 imod Regeringens Forslag om Stænderkomiteer, som han — næsten alene — fraraadede, fordi det vilde være dræbende for Stænderinstitutionen, om man overførte de vigtigste Anliggender fra Stænderforsamlingerne til disse Komiteer, og yderst farligt for Statsenheden, saafremt Komiteerne for de tvende Hertugdømmer jævnlig samledes særskilt. Lidt bedre Held havde C. s. A. i sin Kamp for en mere folkelig Ordning af det islandske Alting og fik endog udvirket et Forbud imod, at der maatte tales andet Sprog end Islandsk. 1844 var hans Opposition endnu skarpere, i det han uforbeholdent udtalte den dybe Misstemning, der næredes i Folket mod de daværende Regeringsmænd, som «ikke havde Folkets Tillid og ikke fortjente Kongens». Den eneste Udsigt til Frelse for Landet vilde være, om Kongen tog «nye folkelige og konstitutionelt-sindede Raadgivere», der vilde hævde et frit Danmark til Ejderen.

Mest Opsigt gjorde C. dog, da han sammen med J. C. Drewsen foreslog Stænderne at lade Kongen nedsætte en Landbokommission, som skulde undersøge Bondestandens — især den godsbundne Dels — Kaar og gjøre Forslag til dens «fuldstændige Emancipation». De vakte derved Godsejernes største Vrede, beskyldtes for at agitere Bondestanden som fule Folkeforførere og at nedbryde Ejendomsretten, ja maatte til sidst (13. Dec.) — som Drewsen vittig kaldte det — «løbe Spidsrod gennem hele den højre Række i Salen». Dette skaffede dem derimod den varmeste Anerkjendelse fra Bøndernes Side og lagde Grunden til den store Tillid, C. senere nød, og den Indflydelse, han i lang Tid derefter kunde øve, især paa Sjælland. I Maj 1846 var C. med at stifte Bondevennernes Selskab og blev dets Næstformand (Formand 1848—58). Han var paa den Tid saa populær, at han 1847 valgtes til Stænderdeputeret i to Landkredse paa Øerne og desuden til Suppleant i en jysk Kjøbstadkreds.

I de første Maaneder af 1848 gik C. endnu sammen med de andre liberale Førere i alle Skridt for at fremkalde et politisk Skifte. Dog medvirkede han paa et Delegeretmøde af Bønder (15. Febr.) til at faa almindelig Valgret optaget blandt Bondevennernes Formaal. Efter Oprørets Udbrud søgte han strax at paa-kalde Bøndernes bedste Følelser ved at lægge dem paa Sinde, at de skulde vise sig værdige til den Frihed og Ligestilling, de havde attraaet, ved ikke at staa tilbage for de andre Samfundsklasser i Fædrelandskjærlighed og Redebonhed til Ofre. Men samtidig brugte han sin Indflydelse opad til hos de nye Ministre til Gavn

for Bondestanden og havde ikke liden Del i, at der i Løbet af Maj udkom en Række Anordninger til Løsning af flere Landbospørgsmaal, som i de sidste Aar havde været paa Omtale i Stænderne. Snart indtraadte dog Adskillelsen imellem C. og hans tidligere politiske Venner, da han i Stænderforsamlingen i Roskilde stærkt tog til Orde imod, at en Fjerdedel af Medlemmerne i den paa-tænkte grundlovgivende Rigsforsamling skulde være kongevalgt. Den burde netop være «et tro og rent Udtryk af den souveræne Folkevilje», i det han gik ud fra, at da Kongen havde opgivet Enevælden, var «den absolute Souverænitet kommen tilbage til Folket». Overstemt i Stænderne sluttede C. sig til det nydannede Valgreformselskab, som omsluttede den yngre Fløj af Politikere, og førte i Avg. Forsædet paa Hippodrommøderne, hvor de videst-gaaende Krav opstilledes. Han afslog at gaa sammen med de gamle liberale Førere i Ledelsen af Valgene og sluttede sig derimod til J. A. Hansen, som bekæmpede Valg af enhver Stænderdeputeret, der havde stemt for Kongevalgene; han ofrede endog sin gamle Kampfælle Drewsen.

I den grundlovgivende Rigsforsamling var C. Fører for det nydannede Venstre, et Mindretal paa 40—50 Medlemmer, og ved flere vigtige Lejligheder Partiets fælles Ordfører. Som Medlem af Grundlovsudvalget var han med at stille Forslag baade om et enkelt, umiddelbart valgt Ting og om suspensivt Veto, men lod snart begge disse Krav falde. Og da der efter de lange Forhandlinger viste sig Fare for, at hele Arbejdet skulde strande, fordi intet Forslag kunde samle et Flertal, fik han sine Meningsfæller til at stemme for et hidtil vraget Forslag og sikrede derved dets Vedtagelse. Det var 7. Maj 1849, C. afgav den overraskende Erklæring herom og derved gjorde Udslaget med Hensyn til selve Grundlovens Tilvejebringelse, i det han fremhævede Nødvendigheden af at faa en Grundlov strax, naar Forslaget blot kunde regnes for taaleligt. Demokratiet maatte vise, at det havde fornøden Klogskab og Selvbeherskelse for at undgaa Oktroieringer. Det erkjendtes ogsaa snart af en Modstander som A. S. Ørsted, at Venstre var blevet «vel og klogelig anført» og derved havde opnaaet et stort Flertal for en Grundlov, som det ellers kunde staa Fare for at forskjertse. Der kan heller ikke være Tvivl om, at Rigsdagens Sættelse næppe var bleven saa frisindet, hvis Grundloven ikke den Gang var kommen i Stand.

Derimod viste C. ikke et lignende Fremsyn i Landbospørgs-

maalene. Vel gav han Stødet til Nedsættelse af den længe ønskede Kommission herom (i Febr. 1849) og blev selv Medlem deraf; men da der fra anden Side gjordes Henstilling om at lade Rigsforsamlingen tage disse Spørgsmaal for, modsatte han sig dette, vistnok i det forfængelige Haab, at den senere Rigsdag vilde give en for Bønderne gunstigere Løsning. Ligeledes vilde han ikke tilraade Bønderne at modtage et for Resten godt Tilbud fra en Del sjællandske Godsejere om en frivillig Afløsning af Fæstet, fordi han i Godsejernes Optræden troede at spore en Manøvre, der skulde umuliggjøre en tvungen Fæsteafløsning, og ikke vilde give Afkald paa at bruge en saadan Udvej. Det havde dog sikkert været til Gavn baade for Bønderne og for vor hele politiske Udvikling, om Landbospørgsmaalene vare blevne løste, medens Frihedsluftningen fra 1848 endnu var over Folket.

1849—53 havde C. Sæde i Folketinget og øvede væsentlig Indflydelse saa vel paa Valgene som paa Venstres Organisation og Ledelse. Han indbragte 1850 Lovforslaget om Indførelse af Selvejendom paa Statens Fæstegods og blev senere Medlem af den Kommission, der skulde sætte denne Lov i Værk ligesom den tilsvarende for Universitetets og Sorø Akademis Fæstegods. Han tog vel livlig Del i Forhandlingen om de andre Landbolove, men øvede ikke stor Indflydelse paa deres endelige Affattelse, i det han lod falde de langt videre gaaende Krav, som han havde opstillet nærmest til Fremme af politiske Formaal. Snart traadte C. dog i Skyggen for Bondevennepartiets to andre Ledere, Tscherning og J. A. Hansen, da han bedre egnede sig til at udbrede de almindelige Frihedsgrundsætninger blandt Folket end til at føre dem ud i Livet ved et regelret Lovgivningsarbejde. Han overtog derfor 1853 den mere tilbagetrukne Stilling som Fører for Venstres Mindretal i Landstinget (indtil 1866); s. A. valgtes han første Gang til Statsrevisor, en Post, han beklædte lige til 1880.

Paavirket af Tscherning sluttede C. sig 1852 til den nye Helstatsordning og understøttede Regeringen i Told- og Arvefølgesagen, saa at han endog gik Haand i Haand med sine gamle Modstandere, Godsejerne, og foreløbig skød sit og Partiets Livssag, Fæsteafløsningen, i Baggrunden. Men da Ministeriet Ørsted syntes at true selve Grundloven og Friheden, forbandt han sig i Sommeren 1854 ligefrem med det national-liberale Parti mod det. Forbundet varede dog kun, indtil det nye Udkast til en Fællesforfatning blev bekjendt 1855, thi mod dette kæmpede C. ivrig, om end forgjæves.

Allerede 1850 havde C. knyttet Forbindelse med Grevinde Danner, i hvis Indflydelse han søgte en Støtte for vor folkelige Frihed. Han tog væsentlig Del i Dannelsen af Rottwitts kortvarige Ministerium (1859—60) og var i Jan. 1861 Medstifter af «Danevirkeforeningen». I Rigsraadet, hvortil han 1856 valgtes af Landstinget, spillede han ingen Rolle; han stemte 1863 imod November-Forfatningen, fordi den ikke var frisindet nok. Han valgtes derefter til Rigsraadets Folketing, men udtraadte allerede i Jan. 1865, da han regnede dets fortsatte Tilværelse for utilbørlig, og kæmpede efter Evne imod den gennemsete Grundlov. Efter den Tid sad C. paa ny i Folketinget, 1866—73 valgt i Frederikssund og fra 1875 indtil sin Død i Middelfart. Som Medlem af Forsvarskommissionen 1867 stillede han sammen med Carlsen, men efter Samraad med yngre Officerer, et særskilt Forslag til en Folkevæbning. Han var med at stifte det nationale Venstre, medvirkede 1870 til det forenede Venstres Dannelse og var af Navn dets Formand, skjønt Ledelsen tilfaldt yngre Kræfter. Efter Partiets Deling 1878 sluttede han sig til den moderate Gruppe, skjønt dette egentlig stred mod hans naturlige Tilbøjelighed. Efter flere Maaneders Sygelighed døde C. 20. April 1882.

C. var af Karakter grundhæderlig og uegennyttig, gennemtrængt af varm Kjærlighed til Fædreland og Frihed, fuld af dyb Overbevisning om sin politiske Stræbens Retfærdighed og Betydning. Han havde et uforfærdet Mod til at gaa paa eller til at trodse den offentlige Mening, men — især paa sine gamle Dage — et stærkt Hang til politiske Fantasterier. Indtil det sidste var han ufortrøden til at arbejde for sin Sags Fremme og altid rede til at ofre sin Person for Sagen. Ja han gik helt op i sit Parti og til lagde dets Udvikling en overdreven Betydning for det politiske Liv. Han viste megen Iver for at drage yngre Kræfter frem og fandt en Glæde i at se dem udfolde sig. I hans senere Aar kunde man vel smile ad eller spotte over hans gammeldags Pathos, hans deklamatoriske Foredrag og højtidelige Optræden, men selv hans Modstandere maatte erkjende, at han i sin Tid havde fyldt sin Plads og «været en meget nyttig, ja uundværlig Mand i vor Friheds første Morgendæmring».

Iveren for de offentlige Interesser bragte ham til at forsømme sine egne. Den betydelige Sagførervirksomhed, som han havde i Fyrerne, opgav han for helt at kunne ofre sig til den politiske Gjærning. Hans Landbrug (siden 1835 var han Ejer af Gaarden

Grøndal paa Frederiksberg) gav ikke stort Udbytte, da han anvendte for meget paa Forsøg og Forbedringer, og da hans Familie var ualmindelig stor, levede han i Regelen i trange Kaar, alene af sine Rigsdagsdiæter og sin Lønning som Statsrevisor. De Indsamlinger, som 1849 ff. gjordes for ham blandt Bønderne, indbragte langtfra nok til at yde varig Hjælp.

C. var to Gange gift: 1. (1835) med Oline f. Græbe (f. 1811 † 1843), Datter af Bogtrykker Chr. G., og 2. (1844) med hendes Søsterdatter Caroline Marie f. Olsen (f. 1823), Datter af Brændevinsbrænder O. Han havde i alt 24 Børn.

Erslew, Forf. Lex. Barfod, Dansk Rigsdags-Kal. 1856, S. 187. H. Wulff, Den danske Rigsdag S. 83 ff. F. Frølund, Dansk Folkekal. 1846, S. 26 ff. Dansk Folketid. 1882, Nr. 18 ff. Illustr. Tid. 1882, Nr. 1182. H. Holm, Balth. Christensen, 1887. *Emil Elberling.*

Christensen, Carl Adolf Ferdinand, 1811—87, Sadelmager, Politiker. C., født 26. Juni 1811 i Kjøbenhavn, blev 1832 Svend og 1837 Sadelmagermester sammesteds. Han hørte tidlig til de mere opvakte Haandværkere, var 1847 Medstifter af Haandværkerdannelses-Foreningen og blev strax valgt til dens Formand. 1848 valgtes C. til Borgerrepræsentant og var 1853 Medstifter og Medbestyrer af Kjøbenhavns Laanbank. 1849 havde C. forgjæves stillet sig til Folketingsvalg imod C. N. David, men 1853 valgtes han i samme Kreds (Kjøbenhavns 5.) ved Kaaring og blev senere gjenvalgt uden dog at spille nogen stor Rolle; under Forhandlingerne om Næringsloven 1857 optraadte han afgjort for Næringsfrihed. 1854 var C. en af Lederne og Talerne ved den store Grundlovsfest ved Eremitagen, som var rettet mod Ministeriet Ørsted. Da C. i Begyndelsen af 1858 mistede Raadigheden over sit Bo, var hans offentlige Virksomhed dermed afsluttet. Han døde i smaa Kaar og forglemt 25. Marts 1887. *Emil Elberling.*

Christensen, Carl Nicolai, f. 1833, Læge. Han er en Søn af Prokurator i Lemvig Christen Øe C. og Anna Margrethe f. Grønlund og fødtes i Lemvig 8. Dec. 1833, dimitteredes 1851 fra Viborg Skole og tog Lægeexamen 1859. Efter at have fungeret som Kandidat paa Frederiks Hospital blev han 1860 udnævnt til Underlæge i Armeen og var 1861—68 tillige kirurgisk Prosektor under Fakultetet. Under Felttoget 1864 virkede han som Overlæge. 1864—68 var han Assistent i Edm. Hansen Gruts Øjenklinik, 1866—68 tillige Reservekirurg paa Frederiks Hospital. 1867 tog han

Doktorgraden ved en ofthalmologisk Afhandling, 1868—69 gjorde han en Studierejse og oprettede 1869 en Øjenklinik i Kjøbenhavn, hvilken han fremdeles leder. 1872 tog han sin Afsked som Militærlæge. I nogle Aar har han virket som Privatdocent, ligesom han ogsaa har publiceret flere Tidsskriftsafhandlinger paa sin Specialitets Omraade.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 5. Udg.

Jul. Petersen.

Christensen, Christen, 1806—45, Medaillør. C.s Fader var Kjøbmand John C., hans Moder var født Birch; han blev født i Kjøbenhavn 18. Jan. 1806 og mistede kort før sit 14. Aar sin Fader. Efter Konfirmationen blev han sat i Lære hos Billedhugger Dajon, hvor han arbejdede i 4 Aar til dennes Død (Dec. 1823), og samtidig besøgte han Kunstakademiets Skoler. Her vandt han i hurtig Rækkefølge 1824 den lille og store Sølvmedaille, s. A. en Pengepræmie for Modellering efter den levende Model og 1825 den mindre Guldmedaille som Billedhugger. Varmt anbefalet til kgl. Understøttelse udførte han til Christiansborg Slot Billedstøtterne «Troskab» og «Sandhed» til Forhallen, «Arkitektur», «Malerkunst» og «Billedhuggerkunst» til «Kongens Trappe» samt Basrelieffet «Apollo blandt Hyrder» til Dronningens Paaklædningsværelse, medens han samtidig konkurrerede til og vandt den store Guldmedaille ved Akademiet. Opgaven var «Elias opvækker Enkens Søn» (1827). Aaret før havde han udført «Melpomene» og «Thalia» til det daværende kgl. Theater.

Med den store Guldmedaille havde han vundet Ret til Akademiets Stipendium som Billedhugger, men bestemte sig dog til, efter Opfordring af Akademiets Præsæs, Prins Christian Frederik, at uddanne sig til Medaillør og konkurrerede i dette Fag om en Præmie paa 100 Rdl. for Reversen til en Medaille til Ære for Bygmesteren Chr. Fr. Hansen. Denne Medaille, hvis Avers han samtidig havde udført efter Bestilling fra anden Side, væsentlig med Friends Buste til Forbillede, vandt saa meget Bifald, at han foruden Præmien fik et Gratiale paa 200 Rdl. af Akademiet og, i Følge dets indtrængende Anbefaling, Rejsestipendium af Finanserne. Inden Afrejsen fuldendte han dog et Par andre Medailler.

Han var udenlands 1831—34, tilbragte o. 3 Aar i Rom og rejste hjem over Paris og Berlin for paa de sidstnævnte Steder at studere Teknikken ved Staalets Behandling i Stempler m. m. Blandt hans Arbejder i Rom vidnede navnlig Medaillen i Anledning af

Frederik VI's Helbredelse med Kongens Portræt paa Aversen, Kjøbenhavn (som Kvinde) ofrende til Hygæa paa Reversen, om saa alvorlige Studier af antik Kunst, om et saadant Herredømme over de tekniske Midler, at denne Medaille er den unge Kunstners fulde Ejendom, selv om Udkastet dertil var sendt ham fra Billedhugger Freund. Af Billedhuggerarbejder kan nævnes en Buste af Maleren Alb. Kűchler.

1835 blev han agreeret paa indsendte Arbejder og fik den Opgave, da Thorvaldsen netop i de Aar var i Færd med at hjemsende Modellerne til alle sine i Rom udførte Arbejder, at modellere en Medaille til Minde herom som Antagelsesstykke til Akademiet. Den temmelig store Medaille har paa Aversen Thorvaldsens Portræt i højt Relief, omgivet af Alexandertoget som en kredsrund Frise, paa Reversen Danmark som en siddende Kvinde med Axekrans om Haaret og det danske Vaabenskjold ved Siden, støttende Haanden imod det; ved hendes Fod antydes Havet ved en Bølgelinje, og en paa en Delfin hvilende Nymfe (Galathea, Navnet paa den ene af de Korvetter, som havde overført Thorvaldsens Værker) overrækker hende «Amor med Lyren». Denne Fremstilling, som er holdt i fuldkommen antik Stil, er ligeledes omgivet af en rund Frise, der indeholder en Række af Kunstnerens Værker: i en mindre Bue foroven Christus med nogle af Apostlene, derpaa, hver til sin Side, «Dagen» og «Natten» og endelig i den større nedre Bue et Udvalg af hans Værker fra den mythologiske og heroiske Forestillingskreds. Det er ikke umuligt, at Freund, hos hvem Kjærligheden til og Følelsen for Medaillørkunsten bevaredes saa usvækket, ogsaa ved denne Lejlighed har støttet sin Elev; dog tilhører den hele pragtfulde, rige Komposition og élégante, om end noget mindre strænge, Behandling, navnlig af Draperierne, som Kompositionen af sig selv maatte kræve, ganske C. Thorvaldsens Portræt er overordentlig ædelt, med meget Liv i Udtrykket og fylder paa en udmærket smuk Maade i det begrænsede Rum. Men der skulde kun bevares nogle faa Aftryk af denne den oprindelige Medaille, uden Tvivl Kunstnerens Mesterværk. Stemplerne lede under Hærdningen, og i den nervøse Tilstand, hvori mange Aars anstrængte Virksomhed og en ikke stærk Helbred havde sat Kunstneren, overvurderede han sikkert den Skade, der var sket, kasserede Stemplerne og skar nye efter de samme Modeller. Hans Venner havde Finfølelse og Maadehold nok til at trøste den næsten modløse Kunstner med, at de nye Stempler overgik de gamle;

men naar man nu, efter saa lang Tids Forløb, kaster et Blik paa de to Medailler, maa man erkjende, at selv om Reversen ikke staar tilbage, har Aversen dog tabt noget. Thorvaldsens Hoved er gjort større, højere i Relieffet, det er lidt mindre levende i Trækkene, maaske ogsaa lidt mindre rigtigt i Forholdene, dog ikke mere, end at denne Medaille, som Akademiet siden 1838 har uddelt som «Udstillingsmedaille», hører til den nyere Tids mest vellykkede. Det bestemtes nemlig, at Medaillen skulde anvendes som den sidste og mest hædrende Belønning «for Talent og heldig Bestræbelse», før den fuldt udviklede Kunstner selv blev Medlem af Akademiet. Men uagtet Medaillen første Gang tilkjendtes i 1838 Maleren Rørbye, kunde den ikke uddeles strax, thi 1842 blev først et ciseleret Exemplar i Sølv overrakt Thorvaldsen selv.

Paa Modellen til denne Medaille blev C. Medlem af Kunstakademiet 27. Avg. 1838, i 1843 blev han udenlandsk Medlem af Kunstakademiet i Berlin, i 1845 af Kunstakademiet i Stockholm. Fra 1841 fungerede han i 2 Aar som Professor ved Modelskolen, og efter Thorvaldsens Død blev han 13. Sept. 1844 selv udnævnt til Professor ved Modelskolen. Men hans Virketid blev kun kort. De mange Arbejder havde overanstrengt ham, i de sidste 10 Aar af hans Liv var hans Nervesystem stærkt angrebet, og allerede 21. Avg. 1845 bortkaldte Døden ham, knap 40 Aar gammel. — Han var i 1835 bleven gift med Oline Louise Bugge, med hvem han havde 2 Døtre, hvoraf den ene blev gift med Maleren Mackeprang. Hans Enke overlevede ham til 9. Marts 1878.

Af hans øvrige Arbejder skal endnu kun fremhæves nogle faa: Aversen til Landhusholdningsselskabets Medaille med Thaers Portræt, Medaillen i Anledning af, at J. Gomart opdagede en ny Komet, med Urania, pegende paa Himmelkloden, begge udførte under Udenlandsrejsen, Medaillen i Anledning af Frederik VI's Død (1840) og Medaillen over Professor, Skolebestyrer Nielsen. Desuden udførte han ikke faa Buster og Portrætmedailloner i naturlig Størrelse.

Weilbach, Kunstnerlex.

Ph. Weilbach.

Christensen, Christen, f. 1824, agrarhistorisk Forfatter. Han er Søn af Christian C., Musiklærer i Aalborg, senere Organist i Holstebro, og Ane Cathrine f. Hansen og fødtes 26. Juli 1824. Han blev 1844 Fuldmægtig ved Hørsholm Amtstue, tog 1849 dansk-

juridisk Examen og konstitueredes 1857 som Amtsforsvalter i Hørsholm, men da Embedet kort efter nedlagdes, gik han af med Titel af Kammerraad; dog bestyrede han den Filial, der traadte i Steden for den nedlagte Amtstue, indtil 1875. Foruden denne Embedsgjerning har han haft en temmelig omfattende privat Virksomhed, især som Administrator af privat Jordegods. Desuden har han beklædt forskellige Tillidshverv, f. Ex. som Medlem af Frederiksborg Amtsråd og som Formand i Hørsholm Sogneråd og i Hørsholm økonomiske Selskab. Ved Siden heraf er han optraadt som Forfatter, dels af landøkonomiske, dels af agrarhistoriske Arbejder. I 1879 udgav han saaledes «Hørsholms Historie», en af de bedste og kyndigste Topografier med Hensyn til det 18. Aarhundredes Landboforhold. 1886 udkom 1. Del af «Agrarhistoriske Studier», omfattende danske Landboforhold indtil Enevælden. Dette Værk er rigt paa Oplysninger og værdifulde Iagttagelser for det 16. og 17. Aarhundredes Vedkommende, derimod er dets Behandling af Middelalderen svagere og mindre kritisk. — Gift 1850 med Sophie Lund, Datter af Kammerraad L. til Nebbegaard.

J. A. Fridericia.

Christensen, Christen, f. 1844, landøkonomisk Forfatter. C. er født 5. Avg. 1844 i Ørslev, Holbæk Amt, hvor Faderen, Christen C., er Fæstegaardmand. 1866 tog han Skolelærerexamen efter at være bleven forberedt paa Hindholm, hvor han det følgende Aar virkede som Lærer; han besøgte derpaa Landbohøjskolen, som han forlod 1869 som Landbrugskandidat, var i de næste 2 Aar atter Lærer paa Hindholm, men da Tune Landboskole blev oprettet 1871, flyttede han der til og har vedblivende virket der som Lærer. C. har udfoldet en ret betydelig litterær Virksomhed, han er Forfatter til «Uorganisk Kemi» (1879) og «Organisk Kemi» (1880), der begge foreligge i flere Udgaver, og som Manuskripter har han udgivet «Sædskiftet» (1887) og «Gødningslæren» (1888). I Okt. 1882 begyndte han Udgivelsen af «Vort Landbrug», 1883 traadte J. H. Bagge til som Medredaktør, og i Forening have de siden da redigeret dette Ugeblad, der efterhaanden er bleven et livligt Diskussionsblad for de Landbrugsspørgsmaal, der interessere den oplyste Del af Bondestanden. C., der er Formand for Ramsø-Tune Herreders Landboforening, ægtede 30. Maj 1873 Elgine Kofod, Datter af Gaardejer K.

H. Hertel.

Christensen, Christian Axel Richard, 1843—76, Filolog. Rich. C., Søn af kgl. Forrider, senere Melhandler og Husejer, Mads C. og Anne Kirstine f. Wissing, fødtes i Kjøbenhavn 26. Jan. 1843. Han blev 1861 Student fra Borgerdydskolen paa Christianshavn med Udmærkelse og tog 1862 filosofisk Examen, ligeledes med Udmærkelse. Allerede i Skolen havde han fattet stor Interesse særlig for den græske Oldtids Sprog og Historie og tog derfor strax fat paa Studiet af klassisk Filologi ved Universitetet; 1868 tog han filologisk-historisk Skoleembedsexamen. Under sin Studietid var han fra 1863 Lærer i de gamle Sprog ved Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, hvis daværende Bestyrer, Professor Rovsing, fik stor Indflydelse paa hans Udvikling og Anskuelser. Efter sin Examen fortsatte han dels denne Lærervirksomhed under Skolens nye Bestyrer, Professor Pio, dels syslede han med videre gaaende filologiske Studier, som førte til, at han udarbejdede sit meget omfangsrige kulturhistoriske Værk «Sofisterne», ved hvilket han 1871 erhvervede sig den filosofiske Doktorgrad. Kort derpaa ægtede han 4. Okt. s. A. Blomstermalerinden Anthonore Tscherning (s. ovfr.) og tiltraadte samme Dag en Udenlandsrejse, væsentlig til Italien og Grækenland, hvorfra han vendte hjem i Avg. 1873. Ved sit Ophold i Rom, Pompeji og Athen førtes han stærkt ind paa arkæologiske og især topografiske Studier og søgte efter sin Hjemkomst at vække de studerendes Interesse herfor ved Forelæsninger paa Universitetet; han gjenoptog ogsaa sin Lærervirksomhed ved Borgerdydskolen. Ved det 1. nordiske Filologmøde i Kjøbenhavn 1876, som han havde arbejdet meget ivrig for at faa i Stand, var han Mødets Hovedsekretær; kort efter dets Afslutning, da han havde taget Sommerophold i Trørød, døde han pludselig om Aftenen 2. Avg. 1876. Han var et elskværdigt Menneske i Omgang, en nidkjær og dygtig Lærer og en grundig og omhyggelig Dyrker af sin Videnskab. Foruden sin Doktordisputats har han skrevet ikke faa Afhandlinger af historisk, antikvarisk og topografisk Indhold, særlig i «Nordisk Tidsskrift for Filologi», af hvis Redaktion han var Medlem fra 1873 til sin Død; disse Værker vidne alle om den store Samvittighedsfuldhed, hvormed han arbejdede, men ere noget for brede og tunge i Fremstillingen. I sin sidste Levetid arbejdede han paa en større «Grækenlands Historie i Oldtiden»; den Del deraf, han havde faaet færdig, blev udgivet af hans Enke («Grækenland i de ældste Tider», 1878). I Maanedsskriftet «Fra alle Lande» 1874, II leverede han en Skildring af «en Udflugt fra Athen til det nord-

østlige Peloponnesos», som han havde foretaget sammen med Nordmanden L. B. Stenersen.

Hundrup, Biogr. Efterretn. om philolog. Candidater, 2. Udg., S. 87 ff. Nord. Tidsskr. f. Filologi N. K. III, 279 ff. *M. Cl. Gertz.*

Christensen, Christian Ferdinand, 1805—83, Theatermaler, er født i Kjøbenhavn 28. Juli 1805 og Søn af Fuldmægtig Christian C. og Vilhelmine Thomea f. Båhl. Faderen døde i hans tidlige Barndom, og da han havde Anlæg for Musik, vilde Moderen lade ham oplære til Valdhornist, men hans Læber kunde ikke taale Berøringen med Mundstykket, og denne Plan maatte opgives. Da han havde Lyst til Tegning, fik han Adgang til Kunstakademiets Tegneskole og lærte at male hos C. A. Lorentzen, men gik allerede i sit 15.—16. Aar over til Malerstuen ved Theatret for under Wallick at uddannes til Theatermaler, navnlig som Landskabsmaler. Allerede da han var 19 Aar gammel, kunde han udstille Prospekter, malede i Limfarve, og begyndte at male Landskabsdekorationer til Theatret. I de følgende Aar vakte hans Dekorationer, bl. a. til Balletten «Valdemar», saa megen Opmærksomhed, at han, varmt anbefalet af Akademiet, med Rejseunderstøttelse fra Fonden ad usus publicos og fra Theatret kunde tilbringe 1838—39 i Frankrig og Italien, hvor han gjorde sig bekjendt med Theatrene og malede efter Naturen. Strax efter Hjemkomsten udførte han Dekorationen til «Festen i Albano», og paa denne blev han agreeret af Akademiet i Nov. s. A. Hans Kræfter bleve strax tagne saa rigelig i Brug ved Theatret, at han først 1841 kunde indsende et mindre Billede som Receptionsstykke efter Opgaven: «Landskab i Karakter af det sydlige Evropa», paa hvilket han blev Medlem af Akademiet 29. Nov. 1841. Aaret efter fik han fast Ansættelse som kgl. Theatermaler, efter eget Ønske i Forening med Troels Lund, i 1862 fik han Titel af Professor, og i 1863, da Lund døde, fik han Ansættelse som eneste Theatermaler, indtil han i 1869, paa Grund af svækket Helbred, efter en næsten 50aarig Virksomhed ved Theatret søgte og fik sin Afsked. Han var i 1834 bleven gift med Ida Sophie Frederikke Thaning, der døde 1872. Han levede endnu en Række Aar, privatiserende og som Akademiets Kasserer, indtil han paa Grund af Alder ogsaa maatte opgive denne Stilling og snart efter afgik ved Døden, 30. Okt. 1883.

C. var en betydelig Kunstner som Landskabsmaler for Theatret.

Hans Dekorationer, hvortil Motiverne snart hentedes fra danske, snart fra italienske Egne, forenede kunstnerisk Friskhed og fin Naturfølelse med de langtfra let løselige Fordringer, Datidens Oljelampebelysning maatte stille til Farvevalg og dekorativ Bredde. Mange af hans Dekorationer, navnlig til Bournonvilles Balletter, vakte stormende Bifald ved Tæppets Opgang og medvirkede til Forestillingens Succes.

Weilbach, Konstnerlex.

Ph. Weilbach.

Christensen, Christian Thomsen, f. 1832, dansk Amerikaner. Han blev født i Kjøbenhavn 26. Jan. 1832 og gik i «Efterslægtens» Skole under Professor Friedenreich. Efter Konfirmationen kom han i Handelslære, men fattede i 1850 den dristige Beslutning at prøve sin Lykke i den nye Verden. Han betraadte Amerikas frie Jordbund med en halv Snes Dollars i Lommen, men tillige med en energisk Vilje og en allerede modnet Karakter, som vare mere værd end nogen Kapital. Der var den Gang ikke mange Nordboer bosatte i New-York, men de, som vare der, sluttede sig nær til hverandre, og den lille skandinaviske Forening holdt efter Evne den aandelige Forbindelse med Fødelandet vedlige. Den unge livlige og dygtige danske fandt Støtte hos Landsmænd, og hans egen Dygtighed og samvittighedsfulde Pligtopfyldelse hjalp ham saa godt frem, at han i 1855 kom ind i en større Bank- og Vexelforretning. Allerede i 1853 havde han giftet sig med Emmy Laura Schiøtt (f. 18. Juli 1835), Datter af en i New-York bosat dansk.

En betydningsfuld Vending indtraadte i hans Liv, da i 1861 Lincolns Valg gav Signalet til Slavestaternes Oprør og den forfærdelige Borgerkrig. C. havde med Liv og Sjæl sluttet sig til Republikanerne og til Modstanderne af Slaveriet og var allerede den Gang en begejstret Tilhænger af Henry Ward Beecher. Næppe var det første Skud faldet ved Fort Sumter 12. April, førend der i New-York dannede sig et frivilligt skandinavisk Korps, hvis Chef var Maleren O. P. Hansen-Balling, medens C. valgtes til første Lieutenant. Korpset sluttede sig til New-Yorks første Regiment og sendtes med det til Fort Monroe i Virginia, hvor det 10. Juni med Hæder deltog i Kampen ved Big Bethel. C.s administrative Evne og Forretningsdygtighed drog ham snart ind i Stabstjenesten, og han blev «Provost Marshall» ved General Wools Stab. Han beklædte samme Stilling under M'Clellans mislykkede Felttog i 1862

imod Richmond og avancerede i Okt. til Major. I 1863 var han i New-York under Pøbeloptøjerne, der underkuedes med den yderste Strænghed, og Aaret efter blev han knyttet til sin højagtede Chef General Canby, hvem han fulgte, først til Krigsministeriet i Washington, dernæst til Vest Mississippi Divisionen som Stabschef og Generaladjutant, endelig i 1865 til Mobile i Alabama. Ved Krigens Slutning var han Oberst med Brigadegenerals Titel og modtog en Æressabel af Kammerater. Det manglede ikke paa Opfordringer til ham om at blive i den militære Tjeneste, men efter den gode Sags Sejr følte han sig ikke længere kaldet til denne Virksomhed og begyndte frejdig igjen paa Forretningslivet. Han har i dette haft Lykken med sig, om end ikke uden Perioder af Modgang og Skuffelse, og har nu i 9 Aar været den første Tillidsmand i det store Bankierfirma Drexel, Morgan & Co. i New-York.

General C. er fuldt ud bleven Amerikaner og er nu saa nøje knyttet til det nye Land, at alle tidligere nærrede Tanker om en Gang at vende tilbage til Danmark vistnok ere opgivne. Men er han end en god og pligtopfyldende — det kan tilføjes: en anset og indflydelsesrig — amerikansk Borger, saa har han dog bevaret den mest glødende Kjærlighed til sit Fædreland. Denne Følelse har paa mange Maader givet sig Vidnesbyrd, ikke blot i de Aar (1869—73), hvor han var dansk Konsul i New-York — under Ministerresident F. Billes Fraværelse som Gouvernør i Vestindien tillige Chargé d'affaires ad interim og fungerende Generalkonsul —, men til enhver Tid har han været den hjælpsomste og velvilligste Støtte for Landsmænd, der som han selv søgte at bryde sig en Bane hinsides Atlanterhavet. Ingen udvandret dansk har i de forenede Stater opnaaet en mere anset Stilling, og ingen er forbleven mere trofast imod Danmark. Det var navnlig Erkjendelsen heraf, som ved hans første Besøg i Danmark efter Krigen bragte en talrig Kreds af ansete Mænd til 2. Juni 1870 at hædre ham ved et Festmaaltid. I New-Yorks Forretningsverden er han lige saa bekjendt som vel anset. Han kommanderede i 4 Aar som General en Brigade af Brooklyns Borgervæbning og fra 1884 i nogle Aar hele Divisionen.

Illustr. Tid. X, 337.

C. St. A. Bille.

Christensen, Claus (Nicolaus) Heinrich, 1768—1841, Officer. Han var Søn af Amtsinspektør i Cronshagen ved Kiel Las C. († 1791, 72 Aar gammel) og Hustru, f. Ernst, og blev født i Crons-

hagen 2. Jan. 1768. Efter i sin Ungdom at have studeret i Kiel og Göttingen udnævntes han 1790 til Sekondlieutenant à la suite i Ingeniørkorpset, men fik i Slutningen af samme Aar Tilladelse til paa nogen Tid at gaa til Göttingen for at fortsætte sine Studier. I Følge Chefen for Ingeniørkorpset General Huths Ønske og med Oberstlieutenant Binzers Tilladelse tiltraadte han Undervisningen ved Generalstabsskolen i Kiel i Foraaret 1791, hvilken Skole han, efter i 1792 at være udnævnt til virkelig Dessinatør ved Ingeniør-detachementet i Kjøbenhavn, igjen forlod i Foraaret 1793. Aaret efter beholdt han Udnævnelse som virkelig Sekondlieutenant, hvorefter han i 1795 blev forsat til Holsten og i 1798 fik Premierlieutenants Karakter. I Marts 1799 tiltraadte han en Rejse, bestemt til 2 Aar, til Udlandet for at studere det hydrotekniske Fag; han blev imidlertid arresteret i Holland som mistænkt for at være engelsk Spion og holdt 6 Uger i Fangenskab i Haag, hvoraf han løslodes med Forpligtelse til at vende tilbage til Holsten. 1800 udnævntes han til Digeinspektør i det søndre Marskdistrikt i Holsten med Kammerraads Rang og beholdt derfor s. A. Afsked af Krigstjenesten. 1803 ansattes han dog atter som Premierlieutenant à la suite ved Ingeniørkorpset og udnævntes s. A. til karakt. og i 1804 til virkelig Ingeniørkapitajn, alt med Bibehold af sin Stilling som Digeinspektør, dog saaledes at han i 1804 tillige blev Ingeniør ved Glückstadt Fæstning. 1808 fik han Karakter af Ingeniørmajor, og han var fra 1811—27 Digeinspektør i Holsten, men deltog samtidig i Forsvarsforanstaltningerne i Glückstadt i 1812—13 og i Fæstningens Forsvar under Belejringen 1813—14 samt forestod dens Demolering indtil Foraaret 1818. I 1816 var han imidlertid bleven udnævnt til virkelig Ingeniørmajor ved det holstenske Ingeniør-detachment med Forbehold af Oberstlieutenants Anciennitet og i 1817 til Medlem af den kongelige Kanalopsyns-Kommission i Rensborg. I 1821 dispenseredes han fra Tjenesten ved Ingeniørkorpset, og han beholdt i 1822 Oberstlieutenants og i 1826 Obersts Karakter. 1827 udnævntes han til Overdigeinspektør i Hertugdømmerne, og for at kunne vedblive som saadan udtraadte han af Nummer og Gage ved Ingeniørkorpset og sattes à la suite i Armeen som Generalmajor uden Anciennitet 1829. 1838 beholdt han Afsked som Overdigeinspektør og Medlem af Kanalinspektionen, og i 1840 tillagdes der ham Generalmajors Anciennitet. Han var 1828 bleven udnævnt til Kommandør af Danebrog. C. døde 8. Marts 1841 og jordedes i Rensborg. I sine forskjellige Stillinger ved Digevæsenet ledede

han flere betydelige Arbejder, og han opfandt et Maaleapparat (Plintho-Hydrometer) til Undersøgelse af Teglstens vandsugende Kraft, hvad der var den nærmere Anledning til, at Universitetet i Kiel i 1830 tildelte ham Æresdiplomet som Dr. phil.

C. ægtede 1800 en Datter af Justitsraad Røtger i Glückstadt, med hvem han havde 3 Børn, 1 Datter og 2 Sønner, hvilke sidste ligesom Faderen viede deres Kræfter til Hydroteknikken og længe bistode ham i hans Virksomhed.

F. H. Germar, *Leben, Charakter u. Verdienste N. H. Christensens*, Hamb. 1841. *V. E. Tychsen.*

Christensen, Georg Henrik Keigh, 1819—83, Rustmester. Han er født 27. Dec. 1819 i Kjøbenhavn og blev tidlig optagen i Huset hos Bøsemager N. J. Løbnitz († 1867). Han fik her en tarvelig Opdragelse, i det Oplærelsen paa Værkstedet væsentlig kun blev suppleret ved nogen Undervisning i de Massmannske Søndags-skoler. Da han 1840 blev Svend, søgte han imidlertid strax til den polytekniske Lærestanstalt, og med gode anbefalinger fra denne samt Understøttelse fra den Reiersenske Fond rejste han 1843 til Udlandet. Gjennem Tyskland og Schweits vandrede han til Paris, hvor han blev i 2 Aar og sammen med en Del andre der arbejdende Landsmænd i ikke ringe Grad paavirkedes af det franske politiske Liv. Da han i 1847 kom tilbage til Kjøbenhavn, traf han her Kammeraterne fra Paris, og sammen med dem deltog han i Okt. 1847 i Oprettelsen af «Haandværkerdannelses-Foreningen» for Aaret efter at blive en politisk Personlighed. Han optraadte ved Hippodrommøderne og stillede sig som Kandidat ved Valgene til den grundlovgivende Rigsforsamling, men blev kun Medlem af denne ved at modtage et Kongevalg, hvad der ikke gik upaataalt hen mellem hans «demokratiske» Meningsfæller. I Rigsforsamlingen spillede han ingen Rolle, og hermed ophører hans politiske Virksomhed. Efter at have gjort Mesterstykke i 1848 tog han i 1849 Borgerskab som Bøsemager i Kjøbenhavn og erhvervede sig hurtig en stor Kundekreds. Ogsaa Hæren benyttede ham. 1857 blev han fra Kronborg Geværfabrik sendt til Udlandet for at købe de til en Omdannelse af Fabrikken nødvendige Maskiner, og i 1861 blev han Rustmester, i hvilken Stilling han fik stor Indflydelse paa Oprettelsen af en ny Geværfabrik ved Tøjhuset. Hærens mangelfulde Forsyning med Rifler i Krigen 1864 lod Tanken om en saadan komme frem. I Sommeren 1866 købte han de nødvendige

Maskiner til den i Belgien, og ved Nytaarstid 1867 stod Fabrikken — uden direkte Lovhjemmel — i fuld Virksomhed, et Resultat, hvori C.s smidige Dygtighed havde en ikke ringe Andel. I 1861 var han med til at give Stødet til Skyttesagens Fremkomst og var til sin Død Medlem af Overbestyrelsen for de danske Skytteforeninger. Som Rustmester deltog han paa en fortrinlig Maade i Ordningen af den historiske Vaabensamling paa Tøjhuset i Tidsrummet 1871—77.

Væsentligst Betydning fik dog hans Virksomhed i Industriforeningen i Kjøbenhavn. I 1865 blev han Medlem af Foreningens Bestyrelse paa en Generalforsamling, som han dirigerede, og som afgjorde en haard Kamp om Valget mellem en paatænkt dansk Udstilling i Kjøbenhavn og Deltagelsen i en nordisk Udstilling i Stockholm 1866. Den sidste sejrede, og herefter var hans Virksomhed væsentlig rettet paa Afholdelsen af en nordisk Udstilling i Kjøbenhavn. En saadan kom da ogsaa i Stand i 1872, og denne vellykkede Udstilling, hvis store Overskud tilfaldt Industriforeningen, blev væsentlig baaren af C. I 1876 blev han Foreningens Formand, og nu gennemførte han, at Foreningen købte Udstillingsbygningen fra 1872 med tilhørende Grund, saaledes at den i 1880 kunde flytte ud i sit nye Lokale paa Vesterbrogade. I 1879 var han tillige bleven Formand for den nyoprettede «Fællesrepræsentation for dansk Industri og Haandværk», en Sammenslutning af alle Landets Industri- og Haandværkerforeninger, saaledes at han stod som Formand for hele Landets industrielle Foreningsvirksomhed, da han efter nogen Tids Sygdom døde 2. Febr. 1883. — Krigsassessor fra 1855 var han i 1863 bleven Krigsraad med Ret til at bære Kapitajns Distinktioner. — 20. Sept. 1851 ægtede han sin efterlevende Hustru, Marie Bierløv, Datter af kgl. Livskytte Chr. N. B.

C. Nyrop, Georg Christensen (Industrifor.s Maanedsskr. 1884).

C. Nyrop.

Christensen, Hans, 1781—1868, Gaardejer, Politiker, født 10. Jan. 1781 i Vejstrup (Svendborg Amt), var Søn af Gaardfæster Christen Hansen (f. 1730 † 1796) og Ingeborg Nielsdatter. Efter Faderens Død styrede han Gaarden for Moderen, købte den senere til Selveje og var en dygtig og oplyst Landmand (den første Bonde paa Egnen, som merglede sin Jord). 1827 blev han Sognefoged (indtil 1848) og lærte sig da at skrive; havde 1835—40 Sæde i

Østifternes Stænderforsamling og tog her Ordet for Ændringer i Jagtretten, for Hoveriets Afskaffelse og Selvejendoms Fremme. Han støttede ogsaa 1844—46 Planen om at opkjøbe og udstykke Hørrø Gaarde og blev 1846 Distriktsformand i Bondevennernes Selskab samt gennemrejste hele Fyn for at vække sine Standsfæller til politisk Liv. 1848 valgtes C. til den grundlovgivende Rigsforsamling og tog endnu 1855 og 1865—66 Del i Valgkampene. I kirkelig Henseende sluttede han sig til den grundtvigske Retning og virkede ivrig for dens Friskoler og Folkehøjskoler. Døde 1. Juli 1868. — C. ægtede 1809 en Gaardmandsdatter fra Vejstrup, Ane Nielsdatter (f. 1782 † 1875). Af hans Sønner var *Christen Hansen* (f. 1811), Gaardejer og Sognefoged i Vejstrup, Landstingsmand 1859—66, og *Niels Hansen* (f. 1817), Gaardejer og Sognefoged i Ovre, Landstingsmand 1870—78 og Amsraadsmedlem siden 1859.

Rugaard, Fremrag. danske Bønder S. 377 ff. Sydfyenske Tidende 17. Juli 1868. Dansk Folketid. 31. Juli 1868.

Emil Elberling.

Christensen, Jens, 1788—1856, Gaardejer, Politiker, født 8. Avg. 1788 i Voldum i Randers Amt, var Søn af Gaardfæster Christen Nielsen (f. 1722 † 1806) og Ane Cathrine Alexandersdatter. Han gjorde Tjeneste som Dragon 1810 ff., overtog 1814 Fædrengaarden og var en udmærket dygtig Landmand; især drev han Høravl og stort Havebrug, havde Planteskole af Frugttræer og fik gjentagne Paaskjønnelser af Landhusholdningsselskabet. 1848 blev han kongevalgt Medlem af den nørrejske Stænderforsamling og siden af den grundlovgivende Rigsforsamling — var den eneste Bonde, hvem dette Hverv blev tildelt — og var 1849—52 Folketingsmand. Døde 24. Okt. 1856. — C. ægtede 1815 Kirstine Andersdatter (f. 1791 † 1866), Datter af Gaardfæster Anders Rasmussen.

Rugaard, Fremrag. danske Bønder S. 263 ff.

Emil Elberling.

Christensen, Mads, 1805—64, Læge, blev født i Assens 16. Avg. 1805 og var en Søn af Toldbetjent Carl Christian C. og Ane f. Willumsen. Som Discipel paa Svaneapotheket i Kjøbenhavn fik han Lyst til at studere Medicin og tog, efter 1825 at være bleven privat dimitteret til Universitetet, i 1829 den medicinske Examen. Allerede fra 1826 havde han fungeret som Kandidat paa Almindeligt Hospital hos den daværende Overmedikus, Professor Wendt, der tidlig havde fattet megen Interesse for ham. 1831 fratraadte

han Kandidatstillingen og blev Distriktslæge i Kjøbenhavn, men allerede 1834 vendte han tilbage til Hospitalet og til sin Velynder der som dennes Reservemedikus. Efter Wendts Død 1838 overtog han selv Overlægestillingen og vedblev at fungere heri i 25 Aar, lige til Hospitalets Omorganisation i 1863. 1836 havde han taget først Licentiat og derpaa Doktorgraden ved en Afhandling om Arsenikforgiftning. 1847 fik han Titel af Professor, 1862 af Etatsraad. Efter længere Tids Liden af en organisk Hjertesygdom døde han 27. April 1864. Hans Hustru var Anna Lovisa Joachima f. Juul, Datter af Koffardikapitajn F. V. J.

C. hørte til dem, der udvikle sig langsomt, men til Gjen-gjæld ogsaa sikkert, grundig og selvstændig. Ved sin tidlige Udnævnelse til Hospitalsoverlæge var han kun mangelfuldt uddannet og betragtedes almindelig som lidet kvalificeret, navnlig i Forhold til flere Medbejlere, mellem hvilke var den allerede da højt ansete S. M. Trier. Men han vandt bestandig mere Terræn og Avtoritet i sin Stilling, først og fremmest ved sin overordentlig pligtopfyldende Fordybelse i Hospitalsvirksomheden, der for ham gik fremfor alt andet, og som han viede den allerstørste Del af sine Kræfter og sin Tid. Han var altid paa Pletten, tog aldrig Ferie, og kun Sygdom har i hele hans lange Funktionstid holdt ham borte fra Stuegangen. Han arbejdede med den yderste Omhu og Samvittighedsfuldhed i Sygeundersøgelsen og Journalføringen og lærte sine Assistentter og Disciple det samme. Herved og ved sit skarpe Blik og sin selvstændige Iagttagelsessevne blev han efterhaanden en meget anset klinisk Lærer, ligesom han ogsaa efter Fengers Bortgang fra Universitetet 1860—62 var konstitueret som Professor i medicinsk Klinik. Ogsaa som lægevidenskabelig Forfatter erhvervede han sig lidt efter lidt et anset Navn, i Særdeleshed ved talrige større Afhandlinger, han som Medudgiver af «Hospitalsmeddelelser» 1848—53 publicerede i dette for sin Tid meget betydningsfulde og anselige Tidsskrift. Han pranger ikke med Lærdom, men giver Frugterne af sine egne selverhvervede og skarpsindig vurderede Erfaringer. Ved sin noble, milde og ejendommelig udprægede Personlighed, der gav et helstøbt Udtryk for den ægte humane og paalidelige Læge, vandt han ligeledes i privat Praktik hos Publikum en velfortjent Tillid.

Smith og Bladt, Den danske Lægestand, 4. Udg. Bibl. f. Læger 5. R. VIII, 471 ff. Erslew, Forf. Lex.

Jul. Petersen.

Christensen, Mathilde (Illa), f. 1851, Forfatterinde, er Datter af Etatsraad Harald Constantin C. (f. i Kjøbenhavn 30. Okt. 1823, det kgl. Theaters Direktør 1858—59, senere Byfoged i Hobro, nu boende i Kjøbenhavn efter at have taget sin Afsked) og Wenzelsine Christiane Frederica f. Stæger (Søster til N. W. Gades Hustru). Hun er født i Kjøbenhavn 10. Juni 1851 og er sine Forældres eneste Barn. Med dem har hun i Aarenes Løb foretaget sig en hel Del Udenlandsrejser. Under Pseudonymet «van der Burgh» (hendes Farmoders Pigenavn) udgav hun i 1884 «Skitser», som under samme Forfattermærke efterfulgtes af «Et ubetydeligt Menneske» (1885), «De smaa Tings Magt» (1885), «Skitser, 2. Samling» (1886) og «Dagtyve og Arbejdsdage» (1889). Anonymt udgav hun «I Foyeren», Skuespil i 1 Akt (1887). Hendes Bøger, der skildre Nutidsliv i de finere Samfundssfærer, ere livlig og naturlig skrevne; de røbe Talent til at fortælle og anskueliggjøre og have vundet et ikke ringe Publikums Sympathi. De maa siges at have gjort sig gjældende mere ved psykologisk Evne end ved Opfindsomhed.

Nic. Bøgh.

Christensen, Odin Tidemand, f. 1851, Kemiker. Han er født i Ho ved Varde 4. Dec. 1851, Søn af Sognepræst Christen Thomsen C. og Vilhelmine Caroline f. Tidemand, og Student fra Aalborg Skole 1870. Med en tidlig vakt Forkjærlighed for Naturvidenskaben studerede C. Kemi og tog 1877 Magisterkonferensen med dette Fag som Hovedfag. 1874—77 var han Hjælpeassistent i Universitetets, 1877—87 Assistent ved polyteknisk Lærestalts Laboratorium, fra 23. Avg. 1887 Lærer i Kemi ved Landbohøjskolen. 1886 tog han Doktorgraden. 1879 ægtede C. Maria Cathinka Balle, Datter af Sognepræst til Aversie Johannes Peter Ovesen B. Foruden mindre Arbejder af populær Natur og Referater i «Tidsskrift for Fysik og Kemi», af hvilket han siden 1882 har været Medredaktør, samt en mindre Lærebog i organisk Kemi (1888) har C. leveret en ret betydelig Række fortjenstfulde videnskabelige Arbejder, nemlig: i «Vidensk. Selskabs Oversigter» 1880—81 flere Bidrag til Kromammoniakforbindelsernes Kemi; i samme Selskabs Skrifter for 1883 «Bidrag til Kundskab om Manganets Ilter»; i «Tidsskrift for Fysik og Kemi» for 1884 «Om Fremstillingen af de med det røde og gule Blodludsalt analoge Krom- og Mangansalte». Desuden skrev han: «Bidrag til Manganets og Fluorets Kemi» (Doktordisp.).

Universitetsprogr. 1886.

S. M. Jørgensen.

Christensen, Peder, 1564—1610, Præst, var født i Ribe, hvor hans Forældre vistnok vare jævne Borgerfolk. 1584 blev han Student fra sin Fødebys Skole. Fra den Tid af begyndte han en Række Almanakoptegnelser, der vel især dreje sig om hans egne personlige Forhold, men dog ogsaa indeholde adskillige værdifulde Bidrag til Tids- og Personalhistorien. Da Ripenseren Dr. Anders Krag 1586 blev Professor ved Københavns Universitet, blev P. C. en Slags Tjener eller Amanuensis hos ham, hørte stadig hans Forelæsninger og fulgte ham paa hans Rejser, naar han i Lægepraxis blev hentet ud til sjællandske eller skaanske Herregaarde. Han hørte til det første Sæt Alumner paa det nyoprettede Valkendorfs Kollegium 1588, og Aaret efter ledsagede han Krag, da denne som Læge fulgte med Prinsesse Anna paa hendes mislykkede Rejse ad Skotland til. 1591 tiltraadte han en Huslærerplads hos Fru Kirstine Lykke, Enke efter Rigskansler Eiler Grubbe til Lystrup i Sjælland, og fra 1595 til 1601 ledsagede han hendes Sønner paa en Studierejse til tyske og helvetiske Universiteter. I Basel tog han Magistergraden. Efter sin Hjemkomst blev han 1603 Sognepræst i Vejle, hvor han døde 1610. I Kirken sammesteds findes endnu et Billede af ham. Han var tillige Provst i Nørvangs Herred. Gift med Mette, Enke efter Laurids Hansen Mule og Datter af Biskop Jacob Madsen (Vejle) i Odense.

Kirkehist. Saml. 3. R. II, 472 ff.

H. F. Rørdam.

Christensen, Polycarpus Godfred Berry Wildenradt, f. 1845, Landskabsmaler. Godfr. C. er født i København 23. Juli 1845 og Broder til ovennævnte Dr. Chr. Axel Richard C. Efter at have besøgt teknisk Institut blev han 1860 Elev af Kunstakademiet og fortsatte sine Studier ved dette indtil 1867. Samtidig uddannede han sig under Professor Kiærskous Vejledning til Landskabsmaler og fik 1865 den Neuhausenske Præmie for Opgaven «Et fritstaaende Bøgetræ». Den Sødringske Opmuntringspræmie blev tildelt ham 1870 samtidig med Akademiets indenlandske Rejseunderstøttelse, som han benyttede til at tage Studier i Nordsjælland, og i en af disse Studier, udført og udstillet som Billede, havde han med saa megen Dygtighed løst Opgaven «Landskab med frodig Forgrund», at den Neuhausenske Præmie atter 1871 tilkændtes ham. C. vakte i det hele saa megen Opmærksomhed ved sine dygtige Arbejder, at Akademiet 1873 tildelte ham en zaarig Rejseunderstøttelse, som han anvendte til at besøge Tyskland og Italien, efter

hvilken Rejse han 1875 udstillede forskellige Motiver fra Capri og Rom. I de følgende Aar var han atter paa Rejse, denne Gang til Schweits, Norditalien og Pyrenæerne, og i sine ypperlige Billeder fra Højalpernes Gletschere og Pyrenæernes mægtige Bjærgmasser viste han, at ogsaa de storladne Motiver laa for hans Pensel. Efter 1880 har C. væsentlig opholdt sig i Fædrelandet, og i disse senere Aar har han frembragt Værker, der hæve ham op blandt Danmarks ypperste Landskabsmalere. Vel kan man i disse Arbejder spore en Indflydelse fra fransk Kunst, som han paa sine hyppige Besøg paa «Salonen» i Paris har studeret med stor Opmærksomhed, men denne Paavirkning har ikke kunnet rokke hans nationale Ejendommelighed, den har kun gjort hans Billeder mere aandfulde. C. er en glimrende Fortolker af den Skjønhed og Poesi, der hviler over Egnen omkring Himmelbjærgget, og talrig er Rækken af Motiver fra Sjællands smilende Landskaber, som Kunstneren har fæstnet til Lærredet; stundum hentes de ogsaa fra Sverige og Norge, og i dem alle føler man den alvorlige, fremragende Kunstners ihærdige Arbejde. C. helliger dog ikke blot Landskabet sine store Evner, i de seneste Aar har han tillige vist, hvad han formaar som Sømaler. I disse af Omfang smaa, men i Indhold store Arbejder er der en Frejdighed og Friskhed, som øver en fængslende Magt paa Beskueren. — Medlem af Akademiet blev C. 1881, og 20. Maj 1882 ægtede han Johanne Louise Sødring, Datter af Christoffer Hansen S. og vor berømte sceniske Kunstnerinde Julie Maria Weber S., f. Rosenkilde. Til Professor udnævntes C. 1888.

Weilbach, *Konstnerlex.*

H. R. Baumann.

Frederik Christian

Christesen, Vilhelm, f. 1822, Guld- og Sølvvarefabrikant. Han er født 4. Juli 1822 i Kjøbenhavn, men kom tidlig til Slagelse, i det hans Moder, Vilhelmine f. Grandjean, flyttede til denne By, da hans Fader, Styrmand Hans C., 1828 omkom paa Søen. I Slagelse kom han i Guldsmeddelære, og efter at han som Svend havde arbejdet 3 Aar i en Prægeanstalt i Bremen, etablerede han sig 1846 i Slagelse, og her blev han den første Guldsmed, der for Alvor pressede f. Ex. Sølvskeer her i Landet. Da han i 1856 efter forskellige Vanskeligheder havde faaet Bevilling til i Kjøbenhavn at maatte anlægge en Fabrik for Prægning af Guld- og Sølvarbejder, flyttede han til Hovedstaden, hvor hans Virksomhed udviklede sig stærkt, navnlig efter at Lavsskrankerne vare faldne ved Næringsloven af 1857. Til 1865 var han dog væsentlig Leverandør

til Landets andre Guldsmedde, først i det nævnte Aar aabnede han et eget Udsalg. Af Betydning for ham blev hans Forbindelse med det i 1861 oprettede Kunstflidslotteri og de i det virkende Kunstnere. Hans Frembringelser fik nu fortjent Anerkjendelse paa en Række Udstillinger, han deltager nemlig principmæssig i alle større Udstillinger, navnlig Verdensudstillinger. — 28. Juni 1846 ægtede han i Bremen Louise Pape (f. 25. Avg. 1825 † 10. Avg. 1882).

C. Nyrop, Vilhelm Christesen, 1871. Samme, Dansk Guldsmedekunst, 1885.

C. Nyrop.

Christian (Christiern) I, 1426—81, Konge, nedstammede fra en grevelig Slægt, som siden det 11. Aarhundrede havde været bosat i Egnen vesten for Nedre Weser. Fra de to stærke Borge Oldenburg og Delmenhorst havde Slægten efterhaanden udstrakt sit Herredømme over de omkringboende frisiske Stammer. Grev Diderik den lykkelige, C.s Fader, samlede og udvidede Slægtens Besiddelser og efterlod ved sin Død 1440 Grevskabet til sine 3 Sønner af andet Ægteskab: C., Morits og Gerhard. Deres Moder Hedevig var en Datter af Grev Gerhard VI af Holsten og Søster til Hertug Adolf af Sønderjylland, og de unge Grever vare saaledes paa mødrene Side beslægtede med det danske Kongehus igjennem Hedevigs Tipoldemoder Richiza, Erik Glippings Datter.

Om Grev C.s Ungdom vides kun lidet. Han har opholdt sig nogen Tid ved den tyske Kejser Frederik III's Hof; men af langt større Betydning for hans Fremtid var det, at hans Morbroder Hertug Adolf tidlig tog sig af hans Opdragelse. Den barnløse Hertug ønskede at efterlade ham sine Fyrstendømmer, og det lykkedes ham ogsaa at faa C. hyldet som sin Efterfølger i Sønderjylland. Ved hans Hof og under hans Ledelse havde den unge Greve haft Lejlighed til at lære politiske Forhold at kjende, som siden skulde blive ham til største Nytte.

6. Jan. 1448 døde Christoffer af Bavern uden at efterlade sig Arvinger. Om den nu paafølgende 8 Maaneders Mellemregering i Danmark er kun lidet bekjendt. Sandsynligvis er der gjort Forsøg paa at samle de 3 Rigers Raad i Enighed om Valget af en Fælleskonge. Men dette mislykkedes, Svenskerne valgte Carl Knutsson til Konge, samtidig med at det danske Rigsraad havde indledet Underhandlinger med Hertug Adolf om Valget af hans Søstersøn til Konge. I Danmark virkede Bispen af Roskilde for Grev C.s Valg, og efter at der i Avg. var afholdt et Rigsraadmøde i Kjø-

benhavn, mødtes Udsendinger fra Danmark 1. Sept. med den unge Greve og med Hertug Adolf i Haderslev, hvor Aftaler bleve truffe og nedskrevne. Her fra ledsagedes C. af Hertug Adolf med 800 Ryttere til Kolding, hvor den danske Adel med 1500 Heste modtog ham. 28. Sept. hyldedes han paa Viborg Landsting, og i Slutningen af Okt. holdt han sit Indtog i Kjøbenhavn. Samtidig med Valget til Konge i Danmark blev C. trolovet med Christoffers 18aarige Enke Dorothea, Datter af den brandenborgske Markgreve Hans, Alkymisten kaldet. Brylluppet fandt imidlertid først Sted det følgende Aar 26. Okt. uden større Festligheder, og 2 Dage efter kronedes C. i Kjøbenhavns Frue Kirke af Ærkebiskop Tue til Danmarks Konge.

Imidlertid truede ogsaa Norge med at træde ud af Unionen. Skjønt det norske Rigsraad 3. Juni 1449 kunde tilmelde C., at det havde antaget ham til Konge, og C. derpaa 3. Juli i Marstrand havde undertegnet sin norske Haandfæstning, lykkedes det dog Carl Knutsson, støttet af Ærkebiskop Aslak Bolt, at blive kronet til Norges Konge i Throndhjem 20. Nov. 1449. Mødet i Halmstad i Maj 1450 rystede dog snart Kronen af Carls Hoved, og i Sommeren kunde C. uhindret drage til Norge, hvor han besøgte Bergen og ledsaget af en hanseatisk Flaade sejlede til Throndhjem, hvor han 2. Avg. 1450 kronedes til Norges Konge. «Aldrig saa jeg en gladere Fyrste», udbryder en samtidig, som overværede Kroningsfesten. En stor Glæde var beredt den unge Konge ved hans Hjemkomst til Danmark, i det hans Hustru 19 Dage før havde skjænket ham en Søn. Det var 100 Aar siden, en Kongesøn var født i Danmark; «alle priste derfor Gud med enstemmig Røst», siger den ovenfor nævnte Meddeler, «at der endelig var født Landet en Kongesøn, og Kongen festligholdt hans Daab ved et stort Gilde». Sønnen fik Navnet Oluf efter Norges Skytspatron, men døde allerede Aaret efter.

Lykken vedblev at følge den unge, for faa Aar siden saa ubekjendte Fyrste. Støttet af sin Morbroder, i god Forstaaelse med den danske Højadel og i nært Venskab med Nordtysklands Fyrster, med hvem han jævnlig havde Sammenkomster i det bekjendte nordtyske Valfartssted Wilsnack, fører han en dristig og heldig Politik: Gulland vindes tilbage til Danmark, og endelig bringer Oprøret i Sverige 1456—57 ogsaa dette Lands Krone paa C.s Hoved. Unionen er fornyet, en blomstrende Kongestamme grundlagt, den unge Kongesøn Hans hyldet som C.s Efterfølger i

Norge og Sverige, og 3 Aar efter forenes Slesvig og Holsten med Danmark under samme Hersker. Kong C.s Herredømme strakte sig over det største Rige, som nogen dansk Konge siden Knud den store havde behersket. Men Omslaget kom brat og uventet. Nye Opstande i Sverige løsnede Forbindelsen med dette Rige, Slaget ved Brunkebjerg 1471 gjorde for bestandig Ende paa Unionens Fuldbgyrdelse ad fredelig Vej, de store Udbetalinger til C.s Brødre Morits og Gerhard, hvem Kongen ogsaa havde overladt sin Tredjedel af Oldenburg og Delmenhorst, og til Fætrene af den schaum-burgske Linje for Afstaaelsen af deres Rettigheder til Holsten, medførte uhyre finansielle Forlegenheder og de alvorligste Stridigheder med Broderen Gerhard, og det andet og sidste Afsnit af C.s Regering viser os en imod alle Slags Vanskeligheder forgjæves kæmpende Konge. Vel er der ikke Mangel paa en vis ydre Glans; de store Rejser, som C. i Aarene 1474 og 1475 med uhyre Bekostninger foretog til Rom og til Kejseren, hans stadige Forsøg paa at optræde som Mægler i fremmede Fyrsters Stridigheder, Oprettelsen af Universitetet, det skotske Giftermaal 1469, da C.s Datter Margrethe ægtede den unge skotske Konge Jacob III, ere alle Vidnesbyrd om Kongens Stræben efter at fortsætte i det samme Spor, han havde begyndt. Men Midlerne manglede, og Grunden var undergravet under hans Fødder. Kort før sin Død forberedte han et nyt Tog til Sverige, som vel havde ført til et nyt Brunkebjerg, hvorfor Døden imidlertid forskaanede ham. Han døde 21. Maj 1481 paa Kjøbenhavns Slot.

Om Kong C.s Karakter lyder Dommen meget forskjellig. Huitfeldt kalder ham et Sted «en gudfrygtig, from og mild Herre», og et andet Sted siger han: «Han var en sagtmodig og tarvelig Herre og Konge, som regnes iblandt de gode Konger, dette Rige haver forestandet». Af den lybske Krønne kaldes han «en sagtmodig, mild og naadig Fyrste». Stræng lyder derimod de svenskes Dom: «en bundløs Pung», «en Rigets Fordærver» kalde de ham. Disse Domme have ikke synderlig Værd til Forstaaelsen af Kong C.s Regering. Men endnu er hans Historie ikke udredet i sine Detailler, og de forhaandenværende Kilder tillade derfor kun en flygtig og skitseret Karakteristik. Kun 22 Aar gammel blev han sat til at løse en vanskelig og betydningsfuld politisk Opgave, som krævede den største Kløgt, Besindighed og Kraft. Til Løsningen af denne Opgave medbragte han en djærv, virksom og fyrig Natur. Altid er han paa Færde, han skaaner sig ikke selv; med Ung-

dommens Iver og Fantasi kaster han sig over enhver Opgave, som hans Stilling kræver af ham, og denne Fyrighed følger ham ogsaa i hans senere Aar, da han med den største Kjækhed personlig tager Del i Kampen paa Brunkebjerg, og da han senere trodser Farer og al Slags Besvær for at opfylde sit Kald som Fredsmægler i Striden mellem Carl den dristige og Kejser Frederik III. Men denne Kraft og Djærvhed er ikke parret med Besindighed, Selvstændighed og Sans for det virkelige. Kong C. var en svag, let paavirkelig Natur. Der er Tegn til, at han i alt for høj Grad har ladet sig lede af underordnede Raadgivere og personlige Tjenere. Det er ogsaa under C., at vi møde de første Spor i Danmark til et virkeligt Hof med dets Lys- og Skyggesider. Vi møde disse Underhaands-Paavirkninger, hver Gang store Interesser staa paa Spil, og Kong C.s Haand falder da tungt paa Mænd, der hidtil have støttet og maaske ledet ham. Norges Rigsforstander Hartvig Krummedige styrtes 1457 trods hans utvivlsomme Fortjenester af Kongen, Ærkebiskop Jøns Bengtsson fængsles og ydmyges paa den mest krænkende Maade, 1466 og 1467 bryder Kongen med sine fordums Venner og Støtter, de mægtige Axelssønner, og deres Slægt og Frænder i Danmark. Smaalig Forfølgelse og personlig Animositet præge ofte Kongens Handlinger. Størst Ubesindighed og Mangel paa Sans for det virkelige viste dog C. ved at paatage sig Forpligtelser, som han ikke kunde opfylde, og derved paadrage Landet ubodelig Skade. Pantsættelser til holstenske og danske Adelsmænd for at kunne udrede de Millioner, som Erhvervelsen af Slesvig og Holsten kostede, Pantsættelsen til Skotland af Orkn- og Shetlandsøerne for Udredelsen af hans Datters Medgift, hans finansielle Afhængighed af Hansestæderne, hvem han indrømmede Rettigheder og Begunstigelser, som endnu ingen Konge havde skjænket dem, ere ikke alene Vidnesbyrd om Kongens Mangel paa husholderisk Sans, men ogsaa om hans Mangel paa Overblik og Fremsyn. Det er især efter Hertug Adolfs, hans Mentors, Død, at disse Karaktertræk træde frem, og vi fejle næppe stort ved at tilskrive denne kloge og erfarne Fyrste en stor Del af Æren for den Glans, der hviler over den første Halvdel af C.s Regering.

Kong C. var en smuk og statelig udseende Mand; til hans ridderlige og kjække Natur svarede et kæmpestort, velskabt Legeme, som var øvet i al ridderlig Idræt. Om hans huslige Forhold er kun lidet bekjendt; med sin Hustru Dorothea havde han 4 Sønner: Oluf (f. 1450 † 1451), Knud (f. 1451 † s. A.), Hans (f. 1455) og

Frederik (f. 1478), som begge bleve Konger i Danmark, samt en Datter, Margrethe (f. 1456), gift 1469 med Kong Jacob III af Skotland. Han har mulig haft endnu en Datter uden for Ægteskab, thi i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede optræder en Kvinde ved Navn Elisabeth, som kalder sig Kong C.s Datter. Han blev begravet under Gulvet i det af ham selv og hans Hustru stiftede Hellig tre Kongers Kapel i Roskilde Domkirke. Da Graven aabnedes 1843 og 1847, fandtes Kong C.s og hans Hustrus simple Trækister ophængte i to lave Murhvælvinger tæt under Gulvet. Paa Laaget laa Kongens mægtige Sværd, 2 Al. $3\frac{3}{4}$ Tomme langt, og hans velbevarede Skelet stadfæstede Fortællingerne om hans Kæmpestyrke og Rytterfærdighed, ligesom Mangelen af to Tænder i Underkæben vidnede om hans alvorlige Saar i Slaget ved Brunkebjærg.

Langebek, Jubeltale over Christian I, 1749. L. Daae, Kong Christiern I's norske Historie 1448—58, 1879. Hist. Tidsskr. 5. R. II. *Møllerup.*

Christian (Christiern) II, 1481—1559, Konge, Søn af Kong Hans og Dronning Christine, blev født paa Nyborg Slot 1. Juli 1481. Omtr. 6 Aar gammel kom han for en kort Tid i Huset hos Hans Bogbinder (II, 466), derpaa hos sin Lærer, Kanniken Jørgen Hintze, der til sidst for at kunne passe paa den ustyrlige Dreng endog tog ham med i Kirke og lod ham synge blandt Kordrengene. Allerede da var han hyldet rundt om i Landet som tilkommende Konge (1487). Faderen tog ham da atter til sig paa Slottet under Vejledning af en tysk Lærer, Mester Conrad fra Brandenburg, en humanistisk uddannet Mand, der vistnok har haft stor Indflydelse paa den unge Prins. For øvrigt klages der stadig over den unge Prinses natlige Sværmen om og Konflikter med Byvagten, saa Stadens Raad til sidst maatte klage til Faderen derover. Ved Siden af denne Omflakken vænnedes han dog tidlig til Deltagelse i det offentlige Liv og i Regeringshandlinger. 1489 havde det norske Raad anerkjendt hans Valg, og da Sverige 1497 var erobret, valgtes han ligeledes af det svenske Raad. I sit 18. Aar hyldedes han personlig i Stockholm 19. Maj 1499 af Udsendinger fra alle Sveriges Landskaber og rejste derpaa, ledsaget af Sten Sture, rundt i Landet for at vinde Stemningen for sig. Baade i Danmark og i Sverige deltog han i forskellige Regeringshandlinger og havde til Hofmester faaet den ansete Rigsraad Niels Eriksen (Rosenkrantz).

Han var under disse Forhold blevet stærkt udviklet baade paa Legeme og Aand. Han havde en stærk, skulderbred Legems-

bygning, i Manddomsalderen med et kraftigt, noget rødligt Skjæg; Haarene og Øjnene vare brune; Blikket var livligt, naar ikke undertiden en melankolsk Sindsstemning, en Arv fra Faderen, ligesom lagde et Slør over det. Hans mandige Skjønhed vakte Opsigt overalt, saa at den berømmes selv af en Kjender som Albrecht Dürer. Han var en Mester i ridderlige Færdigheder og en udmærket Skytte. Hans livlige Aand, der var modtagelig for alle Indtryk, roses af alle. Alt nyt interesserede ham. De humanistiske Ideer greb han med Begjærlighed; de lavere Stænder havde tidlig en Forsvarer i ham; men hans Egenvilje var stærkt udviklet. Selvraadighed og Lunefuldhed viste der sig tidlig Spor af. Alt skulde bøje sig for hans Vilje; men mødte han Hindringer, der ikke strax kunde fjærnes ved voldsomme Midler, bøjede han ofte af, skiftede Planer og kunde vise stor Vankelmodighed. At skaffe sig selv saa stor Magt som muligt, er et Maal, han tidlig har sat sig. For at naa det, skyede han intet Middel; Reformerne bleve for ham derfor kun Midler; de staa i anden Række, Enemagten i første. Bedst har han tegnet sig selv paa sin Rejse i Nederlandene 1521 ved en Ytring til Erasmus Rotterodamus om Luther: «Ved milde Midler udretter man intet; de Lægemidler, som formaa at ryste den hele Krop, det er de bedste og virksomste». Han kunde udfolde en forbavsende Energi. Det viste han allerede 1502 i sit 21. Aar, da han som Hærfører gjorde et rask Felttog fra den norske Grænse ind i Sverige, og endnu mere i de 6 Aar (1506—12), han med uindskrænket Myndighed styrede Norge paa Faderens Vegne. Med en forbavsende Kraft hævdede han under vanskelige Forhold den kongelige Myndighed. De urolige norske Stormænd bleve fjærnedede fra de vigtigste Lensmandsposter og afløste af paa-lidelige danske; Oprør dæmpedes med ubønhørlig Strænghed; Hansestædernes Overgreb bleve standsede; raske Strejftog ind i Sverige sikrede Landets Ro. Han havde vist en stor Herskerevne, men ogsaa egenmægtigt Stivsind, parret med List, Mistænksomhed og undertiden klog Forstillelse. Biskop Carl af Hammer havde han paa Formodning om Forræderi holdt i Fængsel uden at tage det mindste Hensyn til Pave og Gejstlighed, ja selv sin egen Fader, Kong Hans. Biskopperne skulde herefter ikke bo paa murede Slotte, ytrede han ved Indtagelsen af Hammer Bispegaard, de kunde bo paa Ladegaardene, om de vilde.

Herved var han allerede kommen i et spændt Forhold til Gejstligheden. De højere Stænder havde faaet Øje for, hvad Farer

der kunde true dem fra den unge Konge. Vistnok under Følelsen heraf havde Kong Hans gjentagne Gange ladet Rigsraadet forny sit Valgbrev, sidste Gang i Juli 1512. Paa Kongens sidste Rejse i Jylland ledsagedes han af sin Søn, der var tilstede ved hans Død i Aalborg 20. Febr. 1513. Næppe havde Kongen lukket sine Øjne, før Misstemningen viste sig. En Del tilstedeværende jyske Biskopper og Rigsraader gave den unge Konge et undvigende Svar paa hans Opfordring til dem om at tilsige ham Huldskab. Allerede denne Gang skulle disse Herrer have henvendt sig til Kong Hans' Broder, Hertug Frederik af Gottorp, om at overtage Kronen. Disse Vanskeligheder bleve dog overvundne; 22. Juli 1513 blev den strænge Haandfæstning vedtaget paa et fælles dansk-norsk Herremøde; i Okt. s. A. blev Kongen hyldet i Hertugdømmerne; 11. Juni 1514 blev han kronet i Kjøbenhavn og s. A. i Oslo; 12. Avg. 1515 holdt han derpaa sit Bryllup i Kjøbenhavn med den 13aarige Elisabeth, Søster til den senere saa mægtige Carl V, og alt syntes en Tid lang at skulle gaa godt.

Da forandredes alt ved Dyvckes pludselige Død i Sommeren 1517. Med denne Kvinde, Datter af Hollænderinden Sigbrit, havde Kongen allerede gjort Bekjendtskab under et af sine Ophold i Bergen (1507 eller 1509). Hun tillige med Moderen var fulgt med ham til Oslo, senere til Kjøbenhavn. Forholdet var fortsat efter Brylluppet med BARNEDRONNINGEN (hvis ældste Barn ogsaa først fødtes 21. Febr. 1518). I Dyvckes Død saa Sigbrit og Kongen Følgerne af en aftalt Plan. Hans Lidenskab og Had til de højere Stænder bleve nu for Alvor vakte. Torben Oxe fik, med eller uden Grund, Skyld for Giftmordet, og hans Hoved faldt til Trods for Rigsraadets Frikjendelse. Fra nu af var Kongen i Strid med Aristokratiet. Sigbrits Indflydelse blev overvældende; Rigsraads-møder holdtes saa godt som ikke. Om Sigbrit samlede sig en Række inden- og udenlandske Redskaber, ofte af tvivlsom Beskaffenhed, der endnu mere æggede Kongens Lidenskabelighed. Fra nu af træde hans Planer, at gjøre sig uafhængig af de højere Stænder og til sidst naa en enevældig Styrelse, stedse tydeligere frem.

Endnu holdtes Fjendskabet med de højere Stænder dog nogenlunde nede ved Forholdet til Sverige. Men netop her traadte Kongens baade gode og slette Egenskaber frem i hele deres Styrke. Personlig viste han i disse Aar hele sin Energis Kraft; vel var han uheldig paa Krigstoget 1518 og blev slaæet ved Brännkyrka; men da han ved store Anstrængelser i Aaret 1520 havde samlet

Hovedhæren, og Sverige efter Slaget ved Bogesund af Otte Krumpen var lagt under hans Magt paa Stockholms Slot nær, hvor Sten Stures Enke, Christina Gyllenstjerna, endnu belejredes, ilede han i et halvt Aar 3 Gange frem og tilbage mellem Stockholm og Kjøbenhavn for selv personlig at lede alt, og hans Haand hvilede tungt paa de Lensmænd, der paa en eller anden Maade havde vist sig forsømmelige. Men ingen Sinde viste hans Troløshed sig tydeligere. De løseste Paaskud og de største juridiske Spidsfindigheder tyr han til for at redde Lovens Skin. Han lod Lunds Ærkebiskop som den svenske Kirkes Primas sætte Sten Sture og hans Tilhængere i Band som Kirkens Fjender paa Grund af Ærkebiskop Gustav Trolles Afskedigelse. Samtidig med, at han i Sverige optræder som Kirkens Forsvarer, lader han en luthersk Prædikant optræde i Kjøbenhavn, men opgiver atter dette Forsøg, da han er kommen i et spændt Forhold til Pavestolen. At han betragtede Svenskerne som Oprørere, da de højtidelig havde hyldet ham som Barn, følger af sig selv. Da han har betvunget dem ved Vaabenmagt, lader han sig 4. Nov. 1520 krone i Stockholm som Arveherre, efter at han havde ladet Jens Andersen Beldenaks juridiske Spidsfindighed bevise, at Sverige oprindelig var et Arverige. Tilgivelse for alt, hvad der var forbrudt mod ham selv, Gustav Trolle og Kirken, bliver givet; men da hans gejstlige Raadgivere, Diderik Slagheck, Gustav Trolle og maaske Jens Andersen, forestille ham, at han ikke kan give Tilgivelse for Forseelser mod Kirken, griber han atter dette juridiske Paaskud til at lade Kjætterdommen afsige mod Sten Stures Tilhængere og foranstalter det stockholmske Blodbad (8. Nov. 1520). Dette Raad stemmede overens med hans lønligste Ønsker; derom kan der næppe være Tvivl. Han dulmede Samvittighedens Stemme ved det juridiske Skin og troede sig i sin Ret.

I Forbindelse med politiske Planer staar Kongens pludselige Rejse til Nederlandene fra Juni til Sept. 1521. Med kun faa Ledsagere, uden Lejde, vovede han det farlige Ridt gjennem det urolige Tyskland. Hans uventede Ankomst vakte den største Opsigt. Overalt blev han som Kejserens Svoger og som en af Europas største Fyrster modtaget med store Æresbevisninger. I fortrolige Sammenkomster uden Raadgivere viste han sin Aandsoverlegenhed over den 21aarige Kejser. Han havde af Arkivernes Støv opgravet middelalderlige Breve om Danmarks Rettigheder over Lybek og fik dem bekræftede af Kejseren, der ogsaa aftraadte ham Lensretten

til Holsten! Aarhundreder gamle Breve forstod C. II overhovedet udmærket at bruge. Bevidst eller ubevidst var han Macchiavellis Lærling i Jesuitismens Tidsalder. Men i en anden Henseende viser han sig i det fordelagtigste Lys paa denne Rejse. Hoffet forlod han snart, men rejste om i de rige nederlandske Stæder, med skarpt Blik for alt, hvad der i det rige Kulturland kunde komme hans egne Lande til gode. Haandværkere og Kunstnere bleve tagne i Tjeneste. Alle fremragende Mænd søgte han at komme i Forbindelse med; Erasmus Rotterodamus og Albrecht Dürer vare hyppig hans Bordgjæster.

Efter Hjemkomsten udkom de store Landslove, til Dels efter nederlandsk Mønster. Ogsaa disse bære Vidne om Kongens Sans for Oplysning og Fremskridt; men de fremkaldte en hel Omvæltning i de bestaaende Forhold og mødte i det hele Modstand; selv Borgerstanden havde ikke Øje for deres Betydning. Samtidig blev Kongens Adfærd stadig vilkaarligere. De adelige Lensmænd fortrængtes til Dels af borgerlige; de nye Lensbreve indeholdt Bestemmelser til Fordel for Kongens Søn som hans Efterfølger. Alt tydede paa, at en arvelig Regering tilstræbtes. Sverige var blevet et Arverige; skulde Unionen bevares, var allerede derved de øvrige Rigers frie Valg et Skin. Arverige og Enevælde vare for Tidens Opfattelse ét. Da rejste en Del jyske Biskopper og Rigsraader Oprørsfanen mod Kongen. Under disse Forhold viste Kongen stor Vaklen. Efter den lidenskabelige Overspændthed fulgte en Slaphedens Reaktion. I Steden for at samle alt til en Kamp for sine Planer og Ideer indlod han sig paa resultatløse Underhandlinger. Hele Jylland rejste sig; Borgere og Bønder fulgte Adelens og Biskoppernes Opfordring, trykkede, som de vare, af Skattepaalæg og Skattefogeder. Fyns Befolkning viste sig ogsaa upaalidelig. Kun Kjøbenhavn og Malmø og maaske Almuen i Sjælland kunde han rimeligvis stole paa. 13. April 1523 sejlede han da paa en Flaade paa o. 20 Skibe til Nederlandene for at søge Hjælp hos upaalidelige Venner i Udlandet, ledsaget af sin Dronning, sine 3 smaa Børn og en Skare trofaste Mænd, der ikke svigtede ham i Ulykken. Ogsaa Sigbrit fulgte med; thi saa troløs Kongen kunde være over for sine Fjender, lige saa trofast viste han sig ofte mod dem, han havde Tillid til. Sigbrit vilde han ikke opgive, skjønt han maaske derved havde kunnet redde sin Trone; men hendes hvasse Tunge havde heller aldrig formaaet at svække hans Tillid til Mænd som Mogens Gjøe og Ove Bille.

1. Maj 1523 landede den kongelige Flaade efter en stormfuld Rejse ved Veere i Zeeland. Kongen fik kun en lunken Modtagelse hos Dronningens Faster Regentinde Margrethe. Kejseren var i den store Krig med Frankrig; om Udbetalingen af de 150000 Gylden, der endnu stode tilbage af Medgiften, var ikke Tale. Det var efter Tidens Pengeværdi en meget stor Sum, hvis Udbetaling vilde have hjulpet Kongen over alle Vanskeligheder. Fra Juni 1523 til Juli 1524 opholdt Kongen sig i Tyskland for at udruste et Tog til det belejrede Kjøbenhavns Undsætning. Det mislykkedes af Pengemangel. I sin nedtrykte Stemning lod han Luther kalde til sig. Hans Prædiken gjorde et dybt Indtryk. Hidtil havde Kongen i Reformationen kun set et politisk Middel til egen Fordel; fra nu af synes han i sit Hjærte at være luthersk. Han opholdt sig længe i Wittenberg hos Maleren Lucas Cranach og omgikkes hyppig med Luther. Strax lod han sine Ledsagere Hans Mikkelsen og Christiern Vinter oversætte det nye Testamente paa Dansk; selv fulgte han Arbejdet i dets raske Fremskriden med stor Interesse og lod mange Exemplarer sende til Danmark. Senere udkom Christiern Pedersens Oversættelse; selv syslede han med en Oversættelse af det gamle Testamente (formodentlig fra Tysk).

Ogsaa Dronningen nød efter hans Opfordring Nadveren paa luthersk Vis; men Forholdet til den kejserlige Familie blev kun derved værre. Efter Tilbagekomsten til Nederlandene anvistes dem Ophold i Lier, en Stad i Brabant midtvejs mellem Antwerpen og Mecheln. Det Hus, hvori Hoffet holdtes, kaldes endnu «het hof van Denemarken». Der tilstodes dem 500 Gylden maanedlig. Herfor skulde 60 Personer underholdes og alle Udgifter til Rejser, Hvervinger osv. bestrides. Det var en Umulighed. Gjælden blev stedse større; alle Klenodier, selv Børnenes Legetøj, vandrede til Panteaanerne; Dronningen syede selv de aflagte Klæder om til Børnene; mange af Kongens Mænd lede ofte Mangel paa alt, baade Føde og Klæder. I uafbrudt trøstesløs Virksomhed hjemsøgte han under disse Forhold ofte af den dybeste Melankoli. 19. Jan. 1526 døde hans unge, altopofrende Dronning under et Ophold paa Slottet Zwijnaerde ved Gent. Hun efterlod ham 3 smaa Børn: Hans, f. 1518, Dorothea, f. 1520, og Christine, f. 1521. De bleve nu tagne fra ham for ikke at blive kjættersk opdragne. Mismodig rejste Kongen faa Dage efter til Tyskland, medens en Del af hans Mænd bleve tilbage i Lier. Atter 1526 syntes det et Øjeblik efter Freden i Madrid, som om han skulde iværksætte sine Planer; men Penge-

mangelen og den paa ny udbrudte Krig mellem Kejseren og Frankrig forstyrrede alt. I Aaret 1528 vendte han tilbage til Lier, til Dels paa Grund af de Forfølgelser, flere af hans der efterladte Mænd vare Gjenstand for paa Grund af deres Tro.

Først efter Cambray-Freden 1529 bleve Udsigterne lysere. I Danmark og Sverige optraadte imidlertid Frederik I og Gustav Vasa som Lutheranere. Kong C. blev da atter Katholik! Han satte sig i Forbindelse med de norske Biskopper; for at sikre sig Kejserens Bistand forpligtede han sig (8. Febr. 1530) til at holde alle sine Riger til den katholske Tro under kejserligt Tilsyn. Ved Sammenkomster med Kejseren i Innsbruck og Augsburg fik han gunstige Løfter om Udbetalingen af en Pengesum; men først havde han i en pavelig Legats Nærværelse maattet afsværges sine Vildfarelser og modtage Kirkens Absolution. Atter havde Udsigten til Kronen ledet ham bort fra hans Overbevisning; thi i sit Hjærte baade var han og maatte han efter sin Natur være gunstig stemt for Lutheranismen. Den lovede Pengesum blev ikke udbetalt; men dog lykkedes det ham med stor Energi at faa samlet en Hær paa en 10000 Mand. Da gjorde han pludselig et Indfald i Holland og tiltvang sig Hjælp af de hollandske Stæder, der vare Garanter for Brudeskatten, til Trods for Kejserens hemmelige og aabenbare Modstand. 24. Okt 1531 sejlede Flaaden ud fra Medemblik i Holland. Men Uheldet fulgte fra nu af Kongen. Storme splittede en Del af Flaaden. 5. Nov. landede han med en Del i Hestnæs Udhavn i Norge. Akershus Fæstning kunde han ikke indtage. Hans Vankelmod var tiltaget med Aarene. Han benyttede atter Underhandlinger, hvor han skulde handle; hans Stilling som Katholicismens Forsvarer var desuden en Umulighed. Han havde intet Hold længer, hverken i sit eget Indre eller i den politiske Stilling. 1. Juli 1532 maatte han med Biskop Knud Gyldenstjerne indgaa Overenskomst i Oslo, i Følge hvilken han under Lejde førtes til Kjøbenhavn for nærmere at underhandle med sin Farbroder. Mismod, Tvivl, Frygt for Udfaldet nagede hans Sind. Under forskellige Paaskud brød man Lejdet og besluttede at sætte ham i Forvaring paa Sønderborg Slot. Dog skulde det have et Skin af kun at være en Opsættelse, indtil han i Flensborg kunde faa en Sammenkomst med Frederik I; men forinden havde denne hemmelig forpligtet sig til sine danske og holstenske Raader aldrig at frigive Kong C., der ikke skulde betragtes som hans, men som Danmarks og Fyrstendømmernes Fange. 8 danske og holstenske Raader fik

Tilsyn hermed; Slottet skulde ogsaa holdes til deres Haand; uden deres Indvilligelse maatte Kongen og hans Efterfølger intet foretage sig, ja ikke engang uden deres Samtykke have nogen personlig Sammenkomst med Fangen.

9. Avg. 1532 ankom Kong C. til Sønderborg. Af hans Led-sagere fik kun en Dværg (ved Navn Lucas), der i mange Aar havde været hos ham, og et Par Kokke Lov til at følge med paa Slottet. Det lod til, at den heftige Mand i sin Fortvivelse vilde sætte sig til Modværge; man rev da den gyldne Vlies' Ordenskjæde af hans Hals; den fandtes senere blandt Frederik I's Efterladenskaber. Mod ham var der vist stor Troløshed; det kan ikke bestrides, hvad enten man vil søge den største Skyld hos Knud Gyldenstjerne, der beskyldtes for at have overskredet sin Instrux, eller hos Kong Frederiks danske og holstenske Raader. Selv ventede Kong C. stadig en Sammenkomst med Farbroderen; den kom aldrig. I de samme Dage døde hans eneste Søn, Hans, hos sin Morbroder i Regensburg. Kejserens sidste svage Interesse for Kong C. var dermed uddød.

Kong C. blev anbragt i «det blaa Taarn» paa Sønderborg. Hans «Gemak» her var en lys og rummelig Hvælving med smuk Udsigt baade over Byen og Sundet. Maaske havde han i Begyndelsen ogsaa flere Værelser i Taarnet til Disposition. Om Dagen kunde han gaa temmelig frit omkring paa Slottet og Blokhuset. 4 Adelsmænd vare satte til hans Opvartning og morede ham med Spil og lignende Adspredelser. Dog maatte han kun tale med disse Personer og ikke paa nogen Maade sætte sig i Forbindelse med Omverdenen. Bevarede Lensregnskaber vise, at han hele Tiden igjennem blev rigelig forsynet med Mad, Drikke og Klæder. Man foregav ogsaa stedse, at han nød en fyrstelig Underholdning; men videre gik denne næppe. Men gjennem Dværgen, der blev udgivet for syg og ført ud af Taarnet, satte han sig i Forbindelse med Omverdenen. Flere underordnede Medhjælpere bleve i den Anledning henrettede. Alle Klenodier, Knive og lignende Sager toges fra Kongen, og denne blev allerede nu (Begyndelsen af 1533) eller maaske ved Grevefejdens Udbrud indemuret eller i alt Fald indespærret i sit «Gemak». Adelsmændene og Dværgen forsvinde; en gammel Soldat ved Navn Mikkell blev hans eneste Selskab og skal have moret ham med sine Krigshistorier. Under Grevefejden var der givet Ordre til at dræbe Kongen, hvis Slottet blev taget. Stengulvet viste Mærker af den tunge, ensomme Vandring rundt om Bordet i den lange Aarrække. Hvor længe denne Indespærring

fandt Sted, er usikkert. 1540 bød Christian III, at Kongen om Dagen maatte komme uden for Taarnet til andre og bedre Værelser paa Slottet, og at han stadig skulde have nogle Adelsmænd om sig; men om Natten skulde han atter ind i Taarnet. Dette har vistnok været Tilfældet i den følgende Tid. I Freden i Speier 1544 fandtes en Artikel om større Frihed for Fangen; navnlig skulde han have Lov til at jage og fiske. Da hans Svinger sønner (især Pfalzgreve Frederik) imidlertid ikke vilde opgive Døtrenes formentlige «Arvefordringer» og forlangte Fangens fuldstændige Frigivelse, hindredes dette Løftes Opfyldelse. I Aaret 1546 blev da ved en Sammenkomst i Sønderborg mellem de to Konger indgaaet en Kontrakt, i Følge hvilken Kong C. skulde have Indtægterne af Kalundborg og Samsø og frit opholde sig her, men dog ikke forlade Lenet og ikke tale med fremmede uden i Lensmandens Nærværelse, samt have Ret til at jage; til Gjengjæld afstod han sin Titel og alle sine Fordringer for sig og sine Arvinger; men en Betingelse for Kontraktens Iværksættelse var Kejserens og Døtrenes Ratifikation. Denne kom imidlertid aldrig; dog nød Fangen nu atter større Friheder, men misbrugte dem til at holde Gilder i Sønderborg. Pirrelig var han og vilde om Natten ikke igjen i Taarnet. Sine Sorger slukkede han ofte i Vinen; han beklager i sine Breve til Christian III «sin Skrøbelighed i Hovedet» og sin derved fremkaldte Hefthighed under Forhandlingerne. Til andre Tider hensank han i Melankoli ved Tanken om sin Skæbne og sine Børns Mangel paa Hensyn. Hans tidligere stærke Helbred var ogsaa nu nedbrudt.

Efter mange Underhandlinger besluttede Christian III, der altid gjerne havde villet formilde Fangens Tilstand, uden Hensyn til Børnene at give ham større Frihed. Han overførtes da paa stands-mæssig Maade i Begyndelsen af 1549 til Kalundborg; paa Hagenskov Slot havde han (17. Febr.) en Sammenkomst med Christian III, hvor de sidste Enkeltheder aftaltes. Dog var det næppe Sønderborg-Kontrakten af 1546, der herved lagdes til Grund. Kong C. vedblev at være Fange. Han havde flere Adelsmænd til «at varte paa sig» og større Tjenerskab end tidligere, ogsaa en «Prædikanter», men først 1550 faar Lensmanden Tilladelse til undertiden at lade ham ride, spasere og komme i Kirke (formodentlig i Byen), og først 1554 faar han Tilladelse til undertiden at drage paa Jagt, dog under nøje Tilsyn. En Sum stilledes efter hans Ønske til Disposition til Almisser. Religiøs Læsning, Kjærlighedsgjæringer, Smaaudflugter og Jagt synes at have adspredt hans sidste Dage.

77¹/₂ Aar gammel døde han 25. Jan. 1559, faa Uger efter Christian III, hvis Død han skal have taget sig meget nær. Under kongelige Æresbevisninger bisattes han efter eget Ønske hos sine Forældre i Odense Graabrødrekirke. 1806 flyttedes Levningerne ved Kirkens Nedbrydelse til St. Knuds Kirke.

Behrmann, K. Christian II's Hist. I—II, 1815. Allen, De tre nord. Rigers Hist. 1497—1536, I—V. Allen, De rebus Christiæni II exulis, 1844. Allen, Breve og Aktstykker til Christiæni II's og Frederik I's Hist. I, 1854. Sick, Bidrag til Christiæni II's Hist. under Landflygtigheden, 1860. Heise, Christiæni II i Norge og hans Fængsling, 1877. Behrmann, Christian II's Fængsels- og Befrielses-Hist., 1812. Danske Mag. 5. R. I. *A. Heise.*

Christian III, 1503—59, Konge, Søn af Frederik I og dennes første Hustru, Anna af Brandenburg (I, 284), blev født paa Gottorp Slot 12. Avg. 1503. Moderen døde allerede 1514, og ved Faderens senere Ægteskab med Sophie af Pommern kom den unge Prins og hans eneste Helsøster, Dorothea, senere gift med Hertug Albrecht af Preussen, til at staa temmelig ene over for Faderen og deres unge Halvsøskende. I sit 15. Aar fik han til Lærer den højt begavede Mester Wolfgang v. Utenhof, der lige kom fra Wittenberg, og kort efter til Hofmester den energiske Johan Rantzau, to Mænd, der fik stor Indflydelse paa hans Liv og senere bleve hans vigtigste Raadgivere. I Aaret 1521 blev den unge Prins under Johan Rantzaus Ledelse sendt til sin Morbroder Kurfyrst Joachim af Brandenburg (gift med Christian II's Søster Elisabeth). I Følge med denne kom han til at overvære Rigsdagen i Worms, hvor Luthers Optræden gjorde et uudsletteligt Indtryk paa ham, der blev af den største Betydning for Fremtiden.

Kort efter Tilbagekomsten blev Faderen Konge i Danmark. Efter Kongehyldingen i Viborg i Marts 1523 drog Hertug C. som øverste Befalingsmand med Johan Rantzau ved sin Side gennem Fyn til Sjælland og ledede Belejringen af Kjøbenhavn. I de følgende Aar kom han dog ikke meget til Danmark. Der udviklede sig hurtig et spændt Forhold mellem ham og det katholsksindede Rigsraad. Han viste sig ved enhver Lejlighed som udpræget Lutheraner. Aaben og ligefrem, som han var i sin Ungdom, undertiden lidt kaad og overgiven, lod han Rigsraaderne høre, at de vare Oprørere mod deres retmæssige Konge. Han viste ligefrem Ulyst til at blive Konge i Danmark. Dette bragte ham atter i et spændt Forhold til hans koldt beregnende Fader og flere af dennes Omgivelser, der nødigt vilde se de med saa store Anstrængelser for-

bundne Lande atter adskilte efter Kongens Død. Selv efter at Hertug C. i Aaret 1525 var bleven gift med den 15aarige Dorothea, Datter af Hertug Magnus af Sachsen-Lauenborg, blev han kun knapt underholdt af sin sparsommelige Fader. Han aflagdes med Tørring og Haderslev Len og begyndte strax her at indføre Reformationen, selv i de Distrikter af Nordslesvig, der hørte under Ribe Bispestol, uden at bryde sig om Biskop Iver Munks Indsigelser. I Aaret 1526 blev han af Faderen indsat til Statholder i Hertugdømmerne under dennes Fraværelse i Danmark og varetog dette Hverv med Iver og Dygtighed.

Han var nu en ung, smuk Mand, der ved sin Vennesælhed forstod at vinde sig mange Venner. Men han beskyldes for paa denne Tid at have ført et lidt lystigt Liv. Hans ungdommelige Begejstring, der endnu kunde forlede ham til uoverlagte Skridt, var ikke vel set hos Faderen. Han søgte da Trøst hos sin Søster Dorothea, der 1525 var bleven gift med Hertug Albrecht af Preussen. Disse foresloge Faderen at gjøre ham til Statholder i Norge for at skaffe ham en større Virkekreds. Kongen sendte ham dog kun der op i Aaret 1529 i et kortere Ophold med paalidelige Raadgivere ved Siden. Han viste sig ogsaa her meget virkelysten, men holdtes stadig tilbage fra kraftigere Indgriben i de vanskelige Forhold af sin forsigtige Fader. Sin hensynsløse lutherske Iver viste han ogsaa her ved, uden Hensyn til sine danske Raadgivere, at berøve Mariekirken i Oslo dens Klenodier.

Under disse Forhold var allerede 1529 hans unge Halvbroder Hertug Hans efter Rigsraadets Ønske hentet til Danmark for at opdrages her. At det katholsksindede Flertal i Rigsraadet vilde have denne til Konge, var en offentlig Hemmelighed. Da Frederik I døde (10. April 1533), overtog Hertug C., tilskyndet af sine kraftige holstenske Raader, strax Regeringen i Hertugdømmerne i sit eget og sine umyndige Halvbrødres Navn og modtog paa sine og deres Vegne Arveylding i Kiel 8. Juni. Først havde han dog sørget for, at den nye Læres Udbredelse i Hertugdømmerne sikredes. «Hellere vil jeg gaa til Fods her fra og lade alt blive liggende end finde mig i deres ukristelige Levned», havde han kort efter Faderens Død skrevet til Landgrev Philip af Hessen; men da denne tilraadede ham at imponere Landdagen i Kiel ved sammenkaldt Militær, afslog han dette.

Hertug C. havde saaledes tidlig taget et fast Stæde. Tronerne stode for ham kun i anden Række. Sit Maal tabte han aldrig

af Syne. I Danmark udsatte Rigsraadet Kongevalget i et Aar. «Hertug C. vil blive en værre Tyran end Christian II», ytrede man. Baade det lutherske Adelsparti med Mogens Gjøe og Erik Banner i Spidsen og det demokratiske Parti med Jørgen Kock, Ambrosius Bogbinder og Jürgen Wullenwever tilbøde ham Tronen, naar han vilde vise sig i Landet med væbnet Styrke; men af Samvittighedsfuldhed, ogsaa af Hensyn til Broderen, afslog han dette. Først da Adelen i Jylland og Fyn ved Møderne i Ry og Hjallesø (Juli 1534) ved Grevefejdens Udbrud kaarede ham til Konge, tog han mod Tronen. 18. Avg. 1534 blev han foreløbig hyldet i Horsens af den Del af Jylland, der ikke havde sluttet sig til Skipper Clement. Han lovede at udstede en Haandfæstning og bekræfte Privilegiene, dog med Forbehold af, naar der var kommet Ro i Landet, med Rigsraadet og Adelen at gjøre «en kristelig god Skikkelse i alle Maader». Efter at Clements-Fejden var dæmpet, hyldedes han derpaa af hele Jylland paa Viborg Landsting 8. Marts 1535. Han har næppe personlig Skyld i den haarde Medfart, Johan Rantzau havde ladet overgaa Bønderne efter Clements-Fejden. Personlig optraadte han paa den Rejse, han nu foretog i Jylland, mildnende og dæmpende og vandt ved sine Retterting en stor Del af den menige Befolkning for sig.

Den samvittighedsfulde Tilbageholdenhed, han hidtil havde vist, faldt ingenlunde ubetinget i hans holstenske Raaders Smag. Af den hensynsløse Utenhof skildres han endnu som det hjælpeløse Barn, der ikke kunde raade sig selv. Man raabte paa Reformere, at det var nødvendigt at knække de danske Stor-Hanser, der atter vare faldne fra. Det er utvivlsomt denne Indflydelse, der bevægede Kong C. til efter Kjøbenhavns Overgivelse (29. Juli 1536) i et hemmeligt Aftenmøde med sine holstenske Raader og tyske Landsknægtobøerster at beslutte Biskoppernes Fængsling, der fandt Sted tidlig næste Morgen (12. Avg.), og at behandle de Rigsraader, der havde hyldet Grev Christoffer til Trods for deres tidligere Tilsagn om at tage en af Kong Frederiks Sønner til Konge, saa haardt (s. II, 203). De verdslige Rigsraader bleve tvungne til at finde sig i Biskoppernes Fængsling og maatte udstede Reverser herom. Det havde endogsaa været paa Tale at fængsle hele Rigsraadet, men det blev afvendt. Nu kunde man reformere og gennemføre de allerede i Horsens 1534 antydede Forbedringer i verdslig og kirkelig Henseende, hvilket derfor gennemførtes paa Rigsdagen i Okt. 1536, hvor tillige Kongens Haandfæstning blev vedtaget og

hans Søn allerede erkjendt for hans Efterfølger. Men endnu paa denne Tid tilbød Kongen at trække sig tilbage for Broderen Hans, hvilket der selvfølgelig nu ikke længere kunde være Tale om. 12. Avg. 1537 blev han paa sin 35. Fødselsdag kronet i Frue Kirke af Bugenhagen.

Den Maade, hvorpaa Kong C. havde behandlet Biskopperne, fandt stor Misbilligelse, selv hos Luther. Der er i denne Handling ligesom et Træk tilbage af hans Ungdoms utaalmodige Higen efter at gennemføre Reformationen. Men han var nu modnet til en selvstændig Mand, der med stor Ro og Besindighed grundlagde den nye Ordning. Med Maadehold brugte han den større Magt, der var lagt i hans Haand, og lidt efter lidt lykkedes det ham at frigjøre sig for de Baand, hans holstenske Raader lagde paa ham, og atter at udsone sig med de danske Stormænd, han havde behandlet haardt. Naar Danmark efter Reformationen ikke blev helt styret i holstensk Aand og af Holstenere, kan man takke Kong C.s rolige, hæderlige, besindige og ridderlige Karakter herfor. At følge hans store og betydningsfulde Kongegjerning i de 23 Aar, han endnu sad paa Tronen, hører ikke herhen. Den sikrer ham Mindet som en af de betydeligste Konger i den oldenborgske Stamme, et smukt Exempel paa en rolig og sindig Reformlyst, der aldrig taber Maalet af Sigte og netop ved sin Sindighed udrætter saa meget i mange forskjellige Retninger. Religionssagens Ordning var dog hans Hovedmaal, og han opgav den aldrig. Endnu paa Dødslejet udstedte han Forordninger om Kirken og Gejstligheden. Selv i Besiddelse af kirkelig og videnskabelig Sans understøttede han enhver Stræben i denne Retning, ligesom han stadig stod i Forbindelse med Luther og Melanchthon; Luther nød Understøttelse af ham og efter Luthers Død hans efterladte. Selv var Kongen i hele sit Liv et Mønster paa Guds frygt og Fromhed. Gudelig og anden Læsning beskæftigede han sig med, naar hans Kongegjerning levnedede ham Tid. Drik og al Slags Umaadelighed hadede han; intet saadant fandt Sted ved hans Hof, og gennem de unge Adelsmænd, der opdroges ved Hove, udgik en religiøs, maadeholdende, alvorlig Tone, der spores hos de bedre af dem i den følgende Tid.

Han døde paa Koldinghus efter flere Aars Svagelighed 1. Jan. 1559 i sit 56. Aar og blev 3. Febr. bisat i St. Knuds Kirke i Odense. 1579 flyttede Frederik II Liget til Hellig tre Kongers Kapel i Roskilde Domkirke og lod af nederlandske Kunstnere i

Renæssancestil opføre det endnu staaende Gravminde, der er et af de skønneste kunstneriske Monumenter i Norden. — Med Dronning Dorothea († 1571) havde han 5 Børn: Anna, f. 1532 (s. I, 284), Frederik II, f. 1534, Magnus, f. 1540, Hans (d. yngre), f. 1545, og Dorothea, f. 1546.

Allen, De tre nord. Rigers Hist. V, 246 ff. Hist. Tidsskr. 4. R. III og VI.
A. Heise.

Christian IV, 1577—1648, Konge, fødtes 12. April 1577 paa Frederiksborg. Med en vis Spænding havde man set hen til hans Moder Dronning Sophie af Meklenborgs Svangerskab; hendes og Frederik II's Ægteskab havde hidtil kun været velsignet med Døtre, og først Fødselen af en Søn gav Sandsynlighed for Opretholdelsen af den regelmæssige Tronfølge. 2. Juni s. A. døbtes han i Frue Kirke i Kjøbenhavn, og umiddelbart efter toge hans Moders Forældre, Hertug Ulrik og Hertuginde Elisabeth, ham efter Tidens Skik med til deres Hjem i Meklenborg. Opholdet her varede 2 Aar. Nogen Tid efter sin Tilbagekomst til Danmark blev han paa Herredagen i Odense i April 1580 valgt af Rigsraadet og samtykt af Adelen til Tronfølger; Hyldingen foregik i Sommeren 1584 i de forskjellige Provinser.

Rimeligvis allerede i Efteraaret 1582 var den pommerske Adelsmand Henrik Ramel bleven udnævnt til Prinsens Hofmester; omtrent samtidig hermed udnævntes en Lærer (Tugtemester) for ham, og Valget faldt paa Hans Mikkelsen, der var en Elev af en af Datidens bekjendteste Pædagoger, Johan Sturm i Strasburg, og som havde været Rektor paa Herlufsholm, indtil han 1580 var bleven Hofpræst. I Nov. 1583 beskikkedes Ludvig Munthe som Undertugtemester. Kongen gav temmelig strænge Ordre angaaende Sønnens Opdragelse, der særlig gik ud paa at holde ham afsondret fra skadelige Omgivelser, og disse Ordre skærpedes senere, da han skulde studere nogen Tid i Sorø Skole; paa den anden Side opdroges to unge danske Adelsmænd en Tid lang sammen med Prinsen. Undervisningen havde selvfølgelig Religion og Latin til Grundlag; af Sprog lærte han desuden Fransk og Italiensk, medens det er tvivlsomt, om han har modtaget nogen egentlig Undervisning i Tysk foruden den, som han fik ved at omgaa sin tyske Moder og Hofmester. Imellem de andre Undervisningsfag lagdes der særlig Vægt paa Mathematik, Tegning og Musik. Det fremgaar af Prinsens bevarede Stilebøger, at Hans Mikkelsen maa have

anvendt betydelig Omhu for at vænne sin Elev til en klar Iagttagelse af, hvad der mødte ham paa hans Vej, og til en naturlig, utvungen Meddelelsesmaade, noget, som fik en ikke ringe Betydning for hans Udvikling. Fast Opholdssted var der ikke Tale om; der vexledes navnlig mellem Koldinghus, Skanderborg, Sorø, Kronborg og Frederiksborg.

Midt under C.s Opvæxt døde Frederik II 4. April 1588. Der blev indsat en Formynderregering af 4 Rigsraader til at forestaa Riget i den udvalgte Prinses Mindreaarighed; imidlertid fortsattes hans Opdragelse. Men der havde inden for den danske Adel udviklet sig en stærk Misfornøjelse med, at en tysk Hofmester skulde have Tilsynet med den tilkommende Regent, og de misfornøjede satte 1590 deres Vilje igjennem, i det Henrik Ramel fjærnedes fra sin Stilling og fik til Efterfølger den danske Adelsmand Hak Ulfstand; omtrent samtidig, og maaske ikke uden Forbindelse dermed, udtraadte Rentemesteren Christoffer Valkendorf af Regeringsraadet. Forandringen af Hofmester bevirkede, at Forholdet mellem Enkedronning Sophie og Rigsraadet, der næppe nogen Sinde havde været godt, i høj Grad forbitredes. Sophie klagede i de heftigste Udtryk over Hak Ulfstands Mangel paa Dannelse og paa Evne til at lære hendes Søn kongelige Øvelser og Sæder, og hendes Vrede vendte sig lige saa stærkt mod Hans Mikkelsen. Hun beskyldte denne for at arbejde paa at gjøre alle Tyskere forhadte hos den unge Konge og endog for at ville stifte Ufred mellem hende selv og hendes Søn, hvilket alt skulde skrive sig fra hans Iver for at indsmigre sig hos Regeringsraaderne. En anden af hendes Klager gik ud paa, at C. ikke fik Lov til at øve sig tilstrækkelig i Ridning og i det hele i de Idrætter, som den nye Tid i Modsætning til, hvad der var Tilfældet for 40—50 Aar siden, krævede af en Prins. I C.s Stilebøger sporer man til sine Tider noget af en Stemning, der svarer til disse Klager; ogsaa han var tydelig nok utilfreds med at holdes for meget inde, og der forekommer Udbrud af Misfornøjelse over, at han saa for lidt til sin Moder. Men naar Sophie bebrejdede Hans Mikkelsen Mangel paa tilstrækkelig Lærdom, maa det erindres, at hun vistnok selv har været taget med paa Raad af sin Ægtefælle ved hans Ansættelse, og i det hele maa det vistnok siges, at C. IV's Opdragelse, om end maaske ledet uden større Overlegenhed og større Finhed, har medvirket til at udvikle adskillige af de gode Egenskaber, han senere besad.

I Sept. 1593 overtog C. IV personlig Regeringen i Hertugdømmerne, og i Kongeriget besluttede Rigsraadet 1595, at Kroningen skulde finde Sted det næste Aars Sommer. 17. Avg. 1596 underskrev Kongen sin Haandfæstning og kronedes 29. Avg. i Frue Kirke i Kjøbenhavn. Tronbestigelsen synes at have været ledsaget af et delvist Brud med det hidtil regerende Rigsraads vigtigste Mænd. Christoffer Valkendorf blev allerede i Juni 1596 udnævnt til Rigshofmester, og Henrik Ramel optoges samtidig i Rigsraadet som første Mand af 8 nye Medlemmer. At der til Kansler udnævntes Christian Friis til Borreby, en Brodersøn af Johan Friis, hvis Indflydelse havde været saa stor under Christian III og Frederik II, tyder ligeledes paa en Tilbagevenden til Traditionerne fra den sidste Konges Tid. Der findes ogsaa i den første Periode af C. IV's Regering, Tiden fra 1596 til Kalmarkrigen, Spor til Modsætning mellem Kongen og Rigsraadet, saaledes ved Forsøg fra Kongens Side paa Forhandlinger med Borgerstanden. Men hans personlige Initiativ mærkes dog i denne Periode mest i hans Virksomhed for at ophjælpe Forholdene i Norge, i Paabegyndelsen af de nye Slotsbygninger (Frederiksborg og Rosenborg), i Arbejdet paa Udvidelsen af Land- og Sømagten samt særlig i Politikken over for Sverige. Han havde endnu ikke opgivet de gamle Unions-tanker og forestillede sig Muligheden af en Erobring af Naboriget. Krænket ved forskjellige Overgreb fra Carl IX's Side tiltvang han sig Rigsraadets Samtykke til Krigen. Under denne (1611—13) lagde han en ikke ringe personlig Kraft og Tapperhed for Dagen, men viste sig ikke i Besiddelse af tilstrækkeligt Talent til at værdsætte sin Modstanders Styrke.

Afsnittet fra Kalmarkrigen til Deltagelsen i Trediveaarskrigen betegnes ved de store Byggeforetagender, de talrige, til Dels dog mislykkede, Forsøg paa at forøge Landets Handel og Industri samt udvide Avlen paa Krongodserne, de noget famlende Bestræbelser for Oprettelsen af en Landmilits og, hvad den ydre Politik angaar, ved dens stærke Drejning mod Syd. Hævdelsen af Herredømmet over Østersøen og Erhvervelsen af nordtyske Bispestifter for sine Sønner vare sikkert i en særlig Grad C. IV's egne Tanker; det var paa den Maade, at Tidens Souverænitetssideer stærkest prægede hans Stræben. Mindre, i alt Fald mere planløst, spores de i Kongens indre Politik. Forholdet til Adelen var gennemgaaende ret ven-skabeligt, og først hans Planer om Deltagelse i Trediveaarskrigen aabenbarede en større Uenighed mellem ham og det forsigtigere

Rigsraad. Disse Planer vare bestemte af en Blanding af religiøs Følelse og politiske Hensyn, især Ønsket om at skille Vestmagterne fra Sverige og hævde den eftertragtede Stilling i Nordtyskland. Men i en langt højere Grad, end Tilfældet var ved Kalmarkrigen, forregnede Kongen sig her i Bedømmelsen af sin egen Styrke og skuffedes tillige denne Gang i, hvad han havde ventet af sine allierede. Hans uheldige Fald med Hesten paa Hamelns Volde 20. Juli 1625 bidrog til, at dette Aars Felttog endte uden større Resultat. Det følgende Aar afgjordes Krigens Skæbne ved Slaget ved Lutter am Barenberg; C. IV lagde Skylden for Nederlaget over paa General Fuchs, men var næppe selv uden Ansvar ved den Uoverlagthed, hvormed det afgjørende Sammenstød var indledet. 1627 og 1628 bleve Ulykkesaar for Kongen, under hvilke Grunden lagdes til den Spænding mellem ham og hans Adel og til den bitre Følelse af Forladthed, som nagede paa ham i Slutningen af hans Liv.

Efter Freden i Lybek 1629 og under den paafølgende stadig voxende finansielle Tilbagegang kunde der ikke være Tale om Trivsel for større indre Reformer. Vi mærke Kongens personlige Indgriben paa forskellige Punkter, saaledes i Planerne om Vornedskabets Afløsning, men hans Sind fyldtes dog mest af den ydre Politik. Hans Opgave i denne Henseende var Fredsmæglingen i Tyskland for at forhindre Sveriges Erhvervelse af Pommern og for at bevare Stifterne Bremen og Verden for hans Søn Hertug Frederik; en staaende hvervet Hær skulde dække Grænsen mod Syd, og en vidtdreven Forhøjelse af Sundtolden sammen med Skatter skaffe Penge i Kassen. Han havde imidlertid ikke forudset det kraftige Stod, Sverige formaaede at rette imod ham, ikke haft tilstrækkelig Sans for det farlige i at fjærne Nederlandene fra sig og ikke taget Hensyn nok til Følgerne af det haarde Skattetryk.

Ulykkerne kom. Men den gamle Konge fik under dem en Lejlighed som aldrig før til at vise sin Handedygtighed, sin Uforsagthed og sin Evne til at færdes til Søs. Hans Tilstedekomst i Fyn umiddelbart efter Torstensons Indfald i Halvøen, hvorved der skabtes forholdsvis Orden, og hans Heltemod i Slaget paa Kolberger-Heide 1. Juli 1644, hvor han mistede Synet paa det ene Øje, høre til Glanspunkterne i hans Historie. Men havde selve Krigens ikke bøjet Kongen, saa blev det Tilfældet med Fredslutningen i Brømsebro (1645) og dens store Ofre. Trods de forskellige Forsøg, han gjorde paa at rejse Riget igjen og give Kongemagten ny Styrke, var han dog brudt paa Sjæl og Legeme.

Store Forsøg, Ulykker til Resultat, det er det Indtryk, som C. IV's Historie først og fremmest gjør. Aarsagen var for en stor Del Tidsforholdene, navnlig Danmarks Afmagt over for Sveriges Storhed. Men heller ikke C. IV selv var uden Skyld deri. Der var et Misforhold mellem hans Tilbøjeligheder og hans Evner. Han besad en ubetvingelig Handlelyst. Han vilde udvide sit Dynastis Besiddelser og sit Riges Grænser; han vilde nedbryde i alt Fald nogle af de Skranker, som Forfatning og Vedtægt satte for hans Myndighed, og han vilde forøge Kronens og Befolkningens Indtægter; han vilde rejse Kongeborge, der kunde fordunkle hans Forfædres, og han vilde skabe Fæstninger, der kunde sikre Rigets Modstandskraft, og bygge Byer, der kunde danne nye Midtpunkter. Men hans Evner svarede ikke til disse Forsætter. Han manglede Sans for at beregne Maal efter Midler, og han havde ikke Selvbeherskelse til at standse i det rette Øjeblik. Netop fordi hans virkelige Evner ikke laa for det store, kunde han i sin Iver for at gjøre noget kaste sig over Tilløb, der kun virkede udfordrende og tirrende over for dem, han burde have søgt at gjøre til sine Venner. Naturmæssig dreves Danmark til Kamp med Sverige, men lige saa naturmæssig drev Kongens Sundtoldpolitik Nederlandene over til Venskab med hans østlige Modstander og hans Planer om Herredømme i Nordtyskland de derværende Fyrster og Stæder over til Had og Mistænksomhed mod ham selv. Og var det saaledes med den ydre Politik, kom lignende Forhold til Syne i den indre. Ikke alene tilintetgjorde Krigsulykkerne saa godt som alle Frugter af Kongens Forsøg paa at forbedre Handel og Industri, men naar han paa visse Maader stræbte at ophjælpe Bondestanden, saa lagde han til Gjengjæld et voldsomt Tryk navnlig paa de sjællandske Bønder ved Arbejdet paa Slotte og Fæstninger, og i sin Iver for at forbedre Avlen paa Krongodset naaede han ikke alene ikke sit Resultat, men gav Adelen et uheldigt Exempel ved talrige Nedlæggelser af Bøndergaardene. I Styrelsen af sit Pengevæsen kunde han være husholderisk til dagligdags, men i den Grad ødsel ved enkelte Lejligheder, at det ophævede Virkningen af den vanlige Sparsomhed.

Ogsaa paa et andet Punkt viser der sig en Slags Modsigelse mellem hans Handlemaade og, hvad man kunde vente sig efter det umiddelbare Indtryk af hans Personlighed. Der var i hans ydre Fremtrædens Jævnhed, i hans Tale- og Skriftsprogs Naturalighed og fremfor alt i hans ægte Humor noget, som var i Slægt

med det bedste i den danske Nationalkarakter, og som gjør det naturligt, at han, navnlig med sine fleste Forgængere og Efterfølgere paa Tronen som Baggrund, har staaet for Folket i mange Slægtled som den typisk nationale Konge. Og dog gik en Del af Samtidens Klager ikke med urette ud paa, at han begunstigede tyske Adelsmænd, gav det tyske Kancelli Overvægten over det danske og en Tid lang forlagde Regeringens Sæde og Tyngdepunkt saa langt syd paa som muligt, til den af ham anlagte og saa meget yndede Fæstning Glückstadt ved Elben. Helstøbthed og Selvstændighed vare ikke hans Egenskaber.

Langt lysere er Billedet af C. IV, naar man betragter ham paa de Omraader, hvor hans Evner sloge til. Vi have allerede nævnet hans Heltemod i Krigen og hans Pligtopfyldenhed under Farer og Ulykker; vi have antydnet hans Bestræbelser for at forbedre Tilstanden i Norge, Bestræbelser, som han fortsatte under hele sin Regering, særlig ved hyppige Rejser til det nævnte Rige. Men navnlig bør dog fremdrages hans utrættelige daglige Arbejdssomhed og den store Interesse, han viste de forskjelligste Foretagender. Om det end sandsynligvis næppe er rigtigt at antage ham selv for den, der har gjort Hovedudkastene til hans mærkelige Bygninger, saa er det paa den anden Side sikkert, at han med den største Omhu fulgte deres Opførelse, og han har uden Tvivl givet Tegningen til adskillige Enkeltheder. Paa samme Maade virkede han med ved Bygningen af sine Orlogsskibe. Mangfoldige Koncepter til Kancelliskrivelser vidne om hans Deltagelse i de almindelige Regeringsforretninger, og ikke den mindste Ting ved hans Hofholdning eller ved hans Sønners Opdragelse unddrog sig hans Opmærksomhed.

Det største Bevis paa hans Virksomhed foreligger dog i hans omfattende Brevvexling. Denne Brevvexling tjener til Belysning af en Mængde faktiske Forhold, men den har maaske størst Interesse som et fuldgyldigt Udtryk for Kongens Personlighed, for hans Karakters bedste Sider og for hans Begrænsning. Den viser hans vekslede Stemninger af Selvtillid og af Nedtrykthed, hans Skarphed i Tankegangen, hans Sans for Humor og Spøg, men ogsaa hans opfarende Heflighed og hans Tilbøjelighed til at anse sig for forurettet. Dens Stils Ejendommelighed er først og fremmest dens Naturlighed, dens Tilnærmelse til den daglige Tale og dens Evne til træffende, endog malende Udtryk; den er et Brud saa vel med den Konveniens, der havde præget den nærmest

foregaaende Slægts Brevform, som med Samtidens tunge Kancellistil. Men den er trods sin Naturlighed ikke sjælden ubehjælpssom, og Fremstillingen vidner ikke om Belæsthed eller om et dybere psykologisk Syn, den hæver sig ikke til større Overblik, til almindeligere Slutninger eller til højere Flugt, den er ikke Udtrykket for nogen fint dannet Aand.

Dybere Dannelse, vunden gennem Selvbeherskelse og Personlighedens Tilegnelse af grundige Kundskaber, var da ogsaa det, som C. IV mest manglede. Det viste sig i hans svigtende politiske Sans, i hans Tilbøjelighed til Smaalighed og særlig i det Fald fra mægtig Værdighed til Drukkenskabens Raahed og Ynkelihood, som ikke sjælden skæmmede hans Færd, og som kun hans overordentlige fysiske Kraft bar ham saa længe over. En fremmed Gesandt fortalte med Undren, hvorledes han kunde blive baaren drukken bort om Aftenen og dog ved Dagbrækningen tage paa Jagt.

Mangelen paa Harmoni og dermed følgende Lykke prægede hans private som hans offentlige Liv. 27. Nov. 1597 havde han paa Haderslevhus ægtet den brandenborgske Prinsesse Anna Cathrine (s. I, 287); men hun døde allerede 29. Marts 1612. Endnu medens dette Ægteskab bestod, havde han staaet i Forhold til en ellers ubekjendt Kvinde, Kirstine Madsdatter, og med hende avlet Sønnen Christian Ulrik Gyldenløve. 1613 knyttede han en Forbindelse med Karen Andersdatter (s. I, 216) og fik med hende en eller to tidlig døde Døtre og Sønnen Hans Ulrik Gyldenløve. Forbindelsen afbrødes, da Kongen fattede Kjærlighed til den 17aarige adelige Jomfru Kirstine Munk, en Datter af Ludvig M. og Ellen Marsvin. 23. Avg. 1615 tilsagde han hende skriftlig et uopløseligt Samliv og viedes 31. Dec. s. A. til hende, vistnok i al Stilhed. Hun blev Moder til en Række Børn, hvoraf de fleste kom til at spille en ikke ringe Rolle. Ægteskabet forløb rolig i 10—11 Aar; da forstyrredes det ved Kirstine Munks Lidenskab for Rhingrev Otto Ludvig af Salm, og efter voldsomme Sammenstød kom det endelig i Jan. 1630 til en faktisk Skilsmisse, i det Kirstine Munk for bestandig forlod Frederiksborg. Men den fortsatte Strid mellem Kongen og hende, i hvilken hendes Børn og Svigersønner paa forskjellig Maade toge Del, kastede stærke Skygger over hans senere Liv, og det saa meget mere, som han efter Afbrydelsen af det ægteskabelige Samliv med Kirstine Munk, men før hun forlod Hoffet, havde knyttet en Forbindelse med en af hendes Piger ved Navn Vibeke Kruse, en Forbindelse, der bestod til hans Død.

Hun fødte ham Sønnen Ulrik Christian Gyldenløve og Datteren Elisabeth Sophie Gyldenløve. Dette nye Kuld Børn, paa hvem Kongen ødslede store Gaver, forøgede Spliden ved Hoffet, ogsaa af den Grund, at Elisabeth Sophies forlovede, Claus Ahlefeldt, stod i et meget spændt Forhold til de øvrige Svigersønner. Hertil kom den udvalgte Tronfølger Prins Christians Svagelighed og stadige Pengesforlegenhed, Kongens Mangel paa Fortrolighed med sin næstældste Søn, Hertug Frederik, og endelig Tronfølgerens Død 2. Juni 1647. Den gamle Konge kunde ikke i sit Privatliv finde Trøst for sine skuffede Planer og sit Riges Ulykker.

I Efteraaret 1647 paadrog C. IV sig en Mavelidelse, der berøvede ham Appetiten og tog hans sidste Kræfter fra ham. Han laa syg paa Frederiksborg til 21. ~~Jan.~~^{Febr.} 1648; paa denne Dag flyttedes han til Rosenborg, hvor han i 8 Dage kæmpede med Døden. 28. ~~Jan.~~^{Febr.} om ^{Eftermiddagen} (Morgen) Kl. 5 endtes hans Liv stille og rolig i hans 71. Aar. Datteren Leonora Christina trykkede hans Øje til.

Christian IV's egenhænd. Breve ved Molbech, 1848, og ved Bricka og Fridericia, 1878 ff. Schlegel, Saml. zur dän. Gesch. II (Kalenderoptegn. 1607, 8 og 21). Suhms Nye Saml. II (Kal.-Opt. 1614 og 16). Nyerup, Mag. f. Rejseiagt. IV (Kal.-Opt. 1618, 19, 20, 25 og 35). Danske Saml. V (Kal.-Opt. 1617, 29 og 39); 2. R. III (Udtog af Kal.-Opt. 1609, 22, 24, 26, 27, 30, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 41 og 42). Nyt hist. Tidsskr. III. *J. A. Fridericia.*

Christian V, 1646—99, Konge, var Søn af Frederik III og Sophie Amalie, Prinsesse af Brunsvig-Lyneborg. Han var født 15. April 1646. Som Kronprins modtog han paa sin Faders Vegne Arvehyldingen af de norske Stænder i Christiania 25. Avg. 1661. Snart efter rejste han udenlands fra 29. Maj 1662 til 16. Avg. 1663, i det han til Rejseledsager havde sin Hofmester Christoffer Parsberg. Rejsen gik over Holland til England, Frankrig og tilbage igjennem Tyskland. Han, den unge Arving til en Enevoldstrone, havde paa denne Rejse rig Lejlighed til at se Enevælden i al dens Herlighed ved Ludvig XIV's Hof. Derimod kom han som Kronprins ikke til at tage Del i Regeringssagerne, selv om det siden 1664 var ham tilladt at overvære Forhandlingerne i Statskollegiet. Først kort Tid førend han blev Konge, blev han taget med i Konseillet og i Højesteret. Det var, medens han var Kronprins, at han (25. Juni 1667) ægtede Charlotte Amalie (s. ovfr. S. 440). Konge blev han ved Faderens Død 9. Febr. 1670, og han var den første, der besteg Tronen som Enevoldskonge. Derfor blev der ogsaa ved hans Kroning indført et nyt Ceremoniel og nye Regalier.

C. havde visse Egenskaber, der gjorde ham vel skikket til at vinde den Folkeyndest, som for den unge Enevælde maatte have stor Betydning. Uagtet han nærmest maa siges at have været en styg Mand, gav hans Dygtighed i ridderlige Idrætter ham en ydre heldig Optræden, naar han færdedes i det frie. Faa kunde overgaa ham i Ridefærdighed, som han gav Folk rig Lejlighed til at beundre ved de prægtige Karousselridt, han jævnlig lod finde Sted i Kjøbenhavn. Det var ogsaa vel kjendt, at han havde stor personlig Tapperhed og forstod at bruge en Pallask saa godt som nogen i hans Garde. Men vigtigere var det milde, venlige, der var ved hans Personlighed. Man vidste at fortælle Træk af Godmodighed og Velgjørenhed fra hans Side, snart imod Soldaterne, snart imod andre af hans Undersaatter. Det er som et Vidnesbyrd om, hvor godt derfor Forholdet blev imellem ham og det kjøbenhavnske Borgerskab, senere blevet fortalt, at tit, naar han red igjennem Gaderne, stode Borgerne ved de aabne Vinduer med Glas i Haanden og drak hans Skaal. Ogsaa i Norge forstod han under sin Rejse der i Landet (1685) at vinde Stemningen saaledes for sig, at hans Minde var elsket deroppe endnu højt op i det 18. Aarhundrede.

Regeringskollegiernes Aktstykker og Protokoller stadfæste Rigtigheden af det Billede, Overleveringen har fastslaaet af C. som den venlige, godmodige Mand. Næsten aldrig træffer man et Andragende om Eftergivelse af en eller anden Skatterestance eller af Gjæld til Staten, uden at han bevilgede det, lige godt, hvad enten det kom fra Godsejere, Bønder eller Enker, Kommuner eller Stiftelser. Det var ham, synes det, umuligt at sige Nej til dem, der henvendte sig til hans gode Hjærte. Rentekammeret kunde længe nok fraraade slige Eftergivelser, han tilstod dem alligevel. Og naar han jævnlig er bleven fremstillet som en Mand, tysk af Tale og Tænkesæt, der som saadan stod sit danske og norske Folk fjærn, da har det vist sig, at her vare Sigtelserne i høj Grad uhjemlede. Han var fra Barn opdraget til at tale Dansk, han har baade for det meste skrevet sine Dagbøger paa Dansk, og det er i dette Sprog, han i sine Testamenter har rettet Formaninger til sine Efterfølgere. Med ikke mindre Uret har man stemplet ham som særlig Adelskonge. Ikke blot Griffenfeld, men adskillige andre af hans vigtigste Embedsmænd vare af borgerlig Byrd, og han formanede udtrykkelig sine Efterfølgere til ikke «at binde Bestillinger og Charger til adelig Naissance, Blod og Byrd», men at

aabne Vejen til dem for alle tro Undersaatter «efter Meriter og Kapaciteter».

Kong C. havde fra sin Fader arvet høje Tanker om, hvilket «uskatteligt» Klenodie Enevoldsmagten var, og han indskærpede i sine saakaldte Testamenter sine Arvesuccessorer nøje at vaage derover og derfor at holde Mænd af den gamle danske Adel borte fra forskjellige Stillinger; men han saa ikke paa Enevælden som blot et gode, han havde ogsaa høje Tanker om det Arbejde, den krævede af ham selv. Herved tænkes ikke paa hans Deltagelse i Feltlivet under den skaanske Krig eller, naar han holdt Øvelser med Soldater. Krigersk Sysselsættelse og Soldaterexercits vare for hin Tids Fyrster kun alt for tit en Yndlingssport. Men det har Værd at se hans Arbejde med den daglige Statsstyrelse. Ingen kan gjennemgaa hans Dagregistre eller de haandskrevne Optegnelser af ham, der endnu haves, uden at faa Indtryk af, at baade de udenrigske, militære og finansielle Sager optog ham stærkt. I flere Aar har han omtrent Dag for Dag ført Bog over, hvilke Overvejelser han havde taget Del i, og hvilke Beslutninger han havde truffet, snart om den ene, snart om den anden Sag paa disse Omraader. Man ser ham jævnlig optegne sine Tanker om Forholdet til udenlandske Magter, han nedskriver Rækker af Spørgsmaal, som han vil forelægge sine Ministre til Overvejelse, han arbejder personlig med ved fastsættelse af Reglementer for Udgifter, han er idelig optagen af Tanken om, hvorledes Indtægterne kunne bringes til at dække Udgifterne, og han gjør alskens Uddrag af Regnskaber og Budgetter, ligesom han ogsaa skriver egenhændige Ordre til Generaler og selv har udarbejdet Instrux for sin Søn Kronprinsen, da denne skulde rejse til Udlandet.

Men denne i mange Stykker brave og elskværdige Mand var dog langt fra nogen betydelig Konge. Hans Aandsevner vare kun meget jævne, og hvad enten Grunden laa deri eller i mangelfuld Undervisning, vare hans Kundskaber ikke store, hans Synskreds var snæver, og det fattedes ham i høj Grad paa dybere aandelige Interesser. Ved en Hofmaskerade 1693, hvor enhver af Deltagerne bestemte sin Dragt efter de Sysler, han holdt mest af, valgte C. Betegnelser for Jagt, Elskov, Krigs- og Søvæsen. Hvor uretfærdigt det end er, naar man har overset hans virksomme Arbejde i Statsstyrelsen og skildret ham som en slet og ret forlystelsessyg Mand, saa var det højst uheldigt, at han ikke kjendte til ædlere Fornøjelser end den at ride en halv Snes Heste trætte om Dagen

eller at tumle sig paa de raa Parforcejagter, som han har den tvivlsomme Ære at have gjort yndede her i Landet. Det blev forunderlig nok et Spark af en Hjort, han ved en saadan Jagt gav Dødsstødet, der kom til at fremskynde hans Død. Han var ikke egentlig Lækkermund og ej heller drikkældig; men han kunde spise over al Maade, og han holdt som adskillige af Datidens tyske Fyrster af undertiden at kige for dybt i Glasset. Det er et alt andet end tiltalende Indtryk, man faar af Fortællingerne om de Drikkelag, han tog Del i, og som endte med, at de fleste af Deltagerne vare døddrukne. Det var disse Sider af hans Liv, der knyttede stærke Baand imellem ham og hans tvende Yndlinger, Overjægermesteren Vincents Hahn og Overkammerjunkeren A. L. Knuth, to fødte Meklenborgere, af hvilke den første var haardhjærtet, uelskværdig og egennyttig, den sidste vistnok et langt bedre Menneske, men saare ubetydelig. Endnu mere frastødende var det dog, at han, ogsaa ganske efter sin Tids Fyrstemode, havde en formelig «Maitresse en titre», nemlig Grevinden af Samsø, Sophie Amalie Moth, som alle og enhver vidste, at han langt foretrak for sin Dronning. Selv om intet er bevist af, hvad Rytget har fortalt om hendes uheldige Indflydelse paa ham, f. Ex. med Hensyn til hans Behandling af Griffenfeld, og om man end i høj Grad har overdrevet den Ødselhed, C. skulde have vist ved sine Gaver til hende, var Forholdet baade i og for sig forargeligt, og han skjænkede sine Sønner med hende, Christian Gyldenløve og Ulrik Christian Gyldenløve, Begunstigelser, som ikke passede til Statens Tarv.

Men dette saa vel som hans Forhold til hans nys nævnte Yndlinger hang ogsaa sammen med en anden alvorlig Mangel i hans Personlighed. Han var en svag Karakter. Vistnok vil man ikke kunne frakjende ham i sin ydre Politik at have arbejdet vedholdende efter det Maal at bringe den gottorpske Del af Slesvig tilbage under Kronen; men lige saa lidt som han formaaede paa den udenrigske Politiks Omraade selv at være den overlegent styrende, lige saa lidt formaaede han selvstændig at træffe sit Valg af en fremragende Raadgiver og saa trofast at holde fast ved ham, blot tænkende paa, hvad der var til Gavn for hans Riger. Da han havde haft den Lykke fra sin Fader at arve en saa eminent politisk Raadgiver som Griffenfeld, saa fulgte han ham vel en Tid med Beundring og Tillid og hævede ham fra den ene Værdighed til den anden; men kløgtige Fjender af Statsmanden forstode snildt

at benytte sig af det uforsigtige og overmodige i dennes Færd til at ophidse Kongens Forfængelighed som Hersker og at faa ham til i Griffenfeld at se den, der frækt søgte at ville raade selv i Steden for at være en stor Konges ydmyge Tjener. Saa kastede han ham fra sig og lod ham hentæres i det ensomme Fængsel paa Munkholm.

Det fortælles, at C. som lille Barn, da han blev holdt over Daaben af sin Bedstefader Christian IV, havde grebet dennes Haand fast, og at den gamle Konge da havde sagt: «Vil du trykke Svensken saa, som du har trykket min Haand, saa faar han Skam». Ganske sikkert fattedes det ham senere som Konge ikke paa Lyst dertil. Det naturlige Ønske at gjenvinde de tabte danske Lande øst for Sundet næredes af den Kjærlighed til krigerske Bedrifter, som han havde til fælles med saa mange af Datidens Fyrster. Opfyldt af slige Stemninger var han ulige hidsigere efter at kaste sig ind i den skaanske Krig (1675—79), end den forsigtige, beregnende Griffenfeld fandt rigtigt. Naturligvis vilde han da ogsaa selv være med i Krigen, og han tog baade Del i Wismars Belejring og Erobring 1675 og i Felttogene i Skaane de følgende Aar. I Slagene ved Lund og Landskrone kæmpede han personlig alvorlig med. Men skjønt han kunde gjøre Fyldest som en flink Rytterofficer, saa havde han intet Feltherretalent, og det vankelmodige, svage i hans Karakter traadte tydelig frem. Efter at han havde aabnet Slaget ved Lund (1676) med et alt for hidsigt Rytterangreb, viste han ikke siden under Slaget Fasthed i Viljen til at holde ud til det sidste, men forlod uheldigvis Kampen, inden den var endt. Endnu værre var det dog, at han ikke havde Klarsyn eller Selvstændighed nok til at holde paa den talentfulde Overgeneral, Hæren havde i Hertugen af Pløen, men faa Dage førend det kom til Slaget ved Lund, ved Hofmandsrænker lod sig bevæge til at afskedige ham. Det kom til at svie til ham selv og Hæren.

Efter Griffenfelds Fald udtalte C. som en anden Ludvig XIV med Selvfølelse, at han var sin egen Premierminister, og det havde været godt, om han havde kunnet være det, thi der var blandt Statens højere Embedsmænd fortræffelige Kræfter, der under en begavet Konges Ledelse kunde have gjort ypperlig Fyldest, Mænd som Frederik Ahlefeldt, Michael Vibe, v. Støcken, Jens Juel, Moth, Plessen, Jessen o. a.; men i Steden for at være den virkelig styrende stod han uden Fodfæste imellem sine forskellige Raadgivere, der idelig laa i en indre Splid, som kun var til liden

Baade for Land og Rige. Især i hans sidste Regeringsaar traadte dette stærkt frem.

Ingen kan nægte, at der under C. V skete vigtige Skridt til at udvikle den indre Styrelse i Danmark og Norge, lige saa lidt, at der knytter sig hæderlige Minder til hans Regeringstid. Det vilde fremdeles være ubilligt at nægte, at der baade i Rigernes indre Tilstande og i deres ydre Stilling laa store Vanskeligheder; men naar Staten under ham kun gik saare lidt frem i materiel og national Kraft, naar den i Udenrigspolitikken baade ved den skaanske Krig og bag efter ved Stridighederne med Gottorp led Skibbrud, bære Mangler i C.s Personlighed ubestridelig en Del af Skylden derfor.

Han døde 25. Avg. 1699. Af ægtefødte Børn efterlod han sig foruden Frederik IV, der fulgte ham paa Tronen, Datteren Sophie Hedevig og Sønnerne Carl (s. ovfr. S. 358) og Vilhelm, hvilken sidste allerede døde 1705, 18 Aar gammel.

Nyt hist. Tidsskr. I—II. Aarsberetn. fra Geh. Archivet VI—VII. K. Christian V's Testamenter, udg. ved Worsaae, 1860. *E. Holm.*

Christian VI, 1699—1746, Konge, var Søn af Frederik IV og dennes første Dronning, Louise af Meklenborg-Güstrow. Han var født 30. Nov. 1699. Til Overhofmester havde han i sin Barndom den senere Statsminister Johan Georg Holstein, til Lærer Johan Wilhelm Schrøder, begge fødte Tyskere og begge alvorlige Mænd, hvis Religiositet havde en noget mørk Farve. Den Undervisning, han fik, var bedre end den, hans Fader og Bedstefader havde faaet, og han havde afgjort bedre Kundskaber end nogen af disse. Tung af Sind, blev han som Barn og ung Mand stemt endnu alvorligere ved at se sin Moder tilsidesat af Faderen for Anna Sophie Reventlow. Han lærte tidlig at forarges, og den Harme, han følte paa Moderens Vegne, lagde sig ikke efter hendes Død, da Anna Sophie fulgte hende paa selve Tronen. Baade Stifmoderen og Faderen behandlede ham med Velvilje, og Frederik IV gjorde ham i de sidste Aar af sin Levetid i ikke ringe Grad fortrolig med Regeringssagerne. Hans Breve til Faderen strømme vistnok over af ydmyge Udtryk; men hans virkelige Følelser vare næppe varme, og Stifmoderen hadede han. Han fik Lejlighed til at vise denne sin Uvilje, da han efter Faderens Død (12. Okt. 1730) brød det skriftlige Løfte, han havde givet denne, at ville gennemføre hans testamentariske Bestemmelser til Fordel for hende. Men at hun dog fik et an-

stændigt Livsunderhold som Enkedronning, lader sig ikke nægte (s. I, 292).

Efter at C. VI havde bestegit Tronen ved sin Faders Død, viste han i adskillige Henseender hæderlige Egenskaber. Hans Valgsprog var «Deo et populo» (Gud og Folket), det samme, som den fra ham langt forskjellige, saakaldte store Kurfyrste Frederik Vilhelm af Brandenburg tidligere havde haft. I Overensstemmelse dermed har han lejlighedsvis udtalt: «Det er mig kun om at gjøre at fremme mine Undersaatters Lyksalighed. Gaar det dem godt, gaar det ogsaa mig selv godt.» Han tænkte i saa Henseende lige varmt paa Nordmænd og danske, «jeg er Herre», sagde han, «over begge Riger, Fader til begge Børn . . . lige Brødre, lige Lod». Og han satte et anstrængt og ærligt Arbejde ind paa at virke for «sine Børns» Vel. Der har vel næppe nogen Sindsiddet en Konge paa Tronen, som forholdsvis har skrevet en større Masse Breve i Regeringssager, et Vidnesbyrd om, hvilken omhyggelig Overvejelse han skjænkede dem. Det skortede ham ej heller paa god Forstand og en vis Skarphed i Opfattelsen. Franske Diplomater have med Anerkjendelse talt om hans Evne til klart og hurtig at se, hvad det i en Sag kom an paa.

Men uheldigvis fattedes det ham i høj Grad paa nogle af de Egenskaber, der hos en Konge have mest at sige. Allerede hans Ydre var lidet heldigt. Han var uanselig, uden noget vindende i sit Ansigt og med en underlig uharmonisk Røst. Og han formaede ikke ved Personlighedens indre Magt at bescjære disse ydre Vanskeligheder, han havde at kæmpe med. Han forstod hverken at imponere eller at vinde ved et mildt, venligt Væsen. Der var noget forunderlig ængsteligt, kejtet over ham. Højest sandsynlig har hans Opdragelse i alt, hvad der vedrørte det ydre, været meget uheldig, og bedre blev det ikke ved den pietistiske Retning, hans virkelig dybe Religiositet antog. Om han end havde videnskabelige Interesser i forskjellige Retninger, var der dog noget snævert ved hans Synsmaader og en underlig Mangel paa Friskhed hos ham; den tungsindige Mand havde endog ondt ved at finde Fred i selve sin religiøse Tro, og først sent naaede han at faa Bugt med svære Anfægtelser. Men ved det indesluttede Væsen, som en saadan Personlighed naturlig fik, kom han til at staa Folket fjærnere end maaske nogen anden af hans Stamme. Der er nok blevet bragt ham Røgofre af Smiger, som overgaa enhver Beskrivelse, han er bleven prist som den, hvem Gud alene

fyldte med sin Visdom, værdigede sit Venskab, styrkede med sine Lærdomme og fyldte med sin Guddomsmagt. Men bortset fra dem, der personlig kunne have været knyttede til ham, var det næppe andre end en lille Kreds af lærde og gejstlige, som havde virkelig varme Følelser for ham.

Hans Ægteskab virkede med til dette uheldige Forhold. Han var (7. Avg. 1721) bleven gift med Prinsesse Sophie Magdalene af Brandenburg-Kulmbach (f. 28. Nov. 1700). Det var ham selv, der havde valgt hende til Brud, og deres Ægteskab var lykkeligt, for saa vidt han stedse bevarede stor Hengivenhed for hende. De samstemmede ogsaa nøje i vigtige Henseender, saaledes i det religiøse, og naar de (7. Avg. 1732) paa deres Bryllupsdag indstiftede Ordensdekorationen «de l'union parfaite», var det ikke noget Komediespil. Man har vistnok i høj Grad overdrevet hendes Magt over ham; men selv om hun intet havde at sige i de egentlige Regeringssager, tog han i forskellige personlige Forhold ganske vist Hensyn — ja alt for meget Hensyn — til hendes Ønsker. Værre var det imidlertid, at hun vedblev som dansk Dronning at være den fuldblods tyske Prinsesse. Derfor blev Hoffet saa tysk, som det næppe havde været Aarhundreder igjennem, — en ligefrem Skandale, efter at Kongefamilien havde hersket her i 300 Aar. Sygelig og vranten, som hun var, formaaede hun ogsaa mindst af alt at brede noget Liv og Lys omkring Kongen. «Vi leve som Eremitter», skrev han en Gang til Grev Chr. E. Stolberg, og han spurgte ved samme Lejlighed denne, om det gik an at holde Assemblé ved Hoffet. Da den svenske Statsmand Grev Tessin med sin Frue kom til Hoffet, var han i den største Forlegenhed med, hvad han skulde underholde dem med. At Baller og Hofkomedier vare bandlyste, følger af sig selv, man naaede højst en Gang imellem til en «concert de musique». Hvad man havde til Adspredelse, var at gaa «paa det ostindiske Hus» for at se de Varer, der kom hjem fra Indien og Kina, at se Krigsskibe løbe af Stabelen, idelig at flytte om fra det ene Slot til det andet eller at foretage Rejser igjennem Landet, under hvilke der blev Lejlighed til at se Regimentter exercere, høre Præster prædike og en Gang imellem faa sig et lille Jagtparti. I Sommeren 1733 udstrakte han sine Rejser sammen med Dronningen til Norge og naaede her op til Thronhjem og til Vesterlandet. Han skal paa denne Rejse — mærkværdig nok — have sagt en Vittighed og, hvad der er endnu mærkeligere, en dansk Vittig-

hed. Da Storm og Uvejr nødte ham og hans Følge til at blive liggende 8 Dage i Aalesund, udtalte han, at man passende kunde forandre Byens Navn og kalde den Taaalesund.

Men Hovedadspredelsen var vistnok den at sysle med Byggeforetagender, baade i det store og det smaa, og at pynte op med kostbart Bohave eller andre Prydelser, fra Møbler til Guldservice og Ædelstenssmykker. Det var uheldigvis dyre Fornøjelser. Udgifterne til Christiansborg Slots Bygning løb op til 2700000 Rdl. (i Sølvværdi 9 Mill. Kr.). Ogsaa Hirschholm Slot og andre mindre Lystslotte slugte mange Penge. C. VI mente rigtignok med Selvfølelse at kunne sige, at han havde bygget Christiansborg Slot, uden at det kostede hans Undersaatter en Hvid, et mærkeligt Selvbedrag, som om de Penge, der hørte til hans Partikulærkasse, mindre vare Statens end de, der fandtes i Statskassen.

Med det stille, ensformige Hofliv stod en næsten fuldstændig Afsluttedhed fra Nationens store Masse i Forbindelse. Det var, som om han og Dronningen formelig søgte at undgaa det Folk, paa hvis Vel i det mindste han oprigtig tænkte. Menneskeskyhed og taabelig overdrevne Tanker om Kongemagtens Ophøjethed virkede her sammen. Der var i Kjøbenhavn for andre end Hofpersonalet og visse Embedsmænd kun Lejlighed til at se Kongeparret, naar de gik til Alters. Kjørte de igjennem Gaderne, omgav en tæt Skare Ryttere deres Vogne som et Værn imod profane Blikke, og Gravens Stilhed herskede om den pragtfulde Kongeborg, som udspændte Jærnkjæder forhindrede uvedkommende fra at nærme sig til. Naar C.s Regering senere gjaldt som Adelsens gyldne Tid, var der stor Overdrivelse deri; en Hofadel existerede ikke, og de Mænd her hjemme, der stode hans Hjærte nærmest, vare borgerlig fødte Mænd, Hofpræsten Bluhme, Ministeren Schulin og General Løvenørn, den sidste oven i Kjøbet en Mand, der var saa lidt pietistisk af Sind som vel tænkeligt. Ej heller fattedes det C. paa Sans for Spørgsmaal af folkelig Betydning. Baade Omsorg for Almueundervisning og Fattigvæsen laa ham nær. Men folkekjær var dog det, han i Følge hele sin Personlighed og Optræden mindst kunde blive. Ogsaa Pietismen virkede dertil. Var han end ingenlunde blandt dem, der gik videst i denne Retning, mente han end f. Ex., at det var Synd at nægte Bønderne en Forlystelse som den at ride Sommer i By, naar det kun ikke skete paa Helligdage, saa kom han efterhaanden mere og mere ind paa at støtte Pietismen, og saa lidt man kan benægte dens delvise Be-

rettigelse, saa vist er det, at den havde meget usundt i Følge og var vort Folks Ejendommelighed imod.

C. kunde vise megen Omhu for dem, der stode i nært Arbejdsforhold til ham; men han var besværlig at have at gjøre med. Der fandtes liden Opfindsomhed og lidet Initiativ, men derimod stor Ubestemthed hos ham, saa han idelig trængte til Raadgivere. Dem overhængte han da med Spørgsmaal, mest i sine tallose smaa eller store Breve, og det saa meget mere, som han kun havde liden Tillid til sig selv. Hans Hovedkorrespondenter vare vistnok her hjemme Schulin og Bluhme og uden for Landet Grev Christian Ernst Stolberg paa Wernigerode, der i mange Aar endog nærmest maa siges at have været hans oprigtige Ven. I stort som i smaat, lige til, hvorledes han kunde blive af med en Kokkepige, som han og Dronningen ikke kunde magte, maatte den spørgesyge Konge have Raad. Uheldigvis hørte til dette Overhæng en ikke ringe Pirrelighed, som næredes ved en god Portion Hidsighed og ved hans umaadelig store Tanker om sin Magts Højhed. Det kunde slaa ud i en alt andet end behagelig Mistænksomhed. En Minister maatte efter hans Opfattelse først og fremmest være «submis», og ganske vist skulde han tillige være oprigtig; men han maatte kun tale, naar han blev spurgt. Hvor lidt man end kan kalde C. hævnlysten, saa var han dog lidenskabelig i sin Uvilje imod dem, han fik noget imod. Det viste han i større Stil strax i Begyndelsen af sin Regering imod Anna Sophie og hendes Venner, og det kunde bringe ham til vilkaarlige Afskedigelser som ved hans Færd imod Skibsbygmesteren Benstrup og Marinekapitajnen Lütken. Selvstændige Mænd som Ivar Rosenkrantz og endnu mere de tvende Brødre Plessen, der i Førstningen dannede hans Konseil, kunde da ej heller undgaa hans Unaade.

Det følger af sig selv, at en Konge med C. VI's Personlighed maatte være fredelskende og lidet reformlysten. Da han 1743 greb efter den svenske Tronfølge for sin Søn Kronprins Frederik, var det vistnok en Chimære — om der end skjulte sig en stor og smuk Tanke bag ved den —; men ellers var hans Regering udad til stiltfærdig. Indad til viste han en omhyggelig Omsorg ved mange enkelte Spørgsmaal; men i det store var han ængstelig og konservativ. Netop derfor kom han ved Bestræbelsen for at værne om det synkende Landbrug ind paa at søge Hjælpen ved Tvangen i Steden for ved Friheden, og han blev Stavnsbaandets Stifter.

I sit Ægteskab med Sophie Magdalene havde han af Børn, der

bleve voxne, foruden den senere Frederik V en Datter Louise, der blev gift med en Hertug af Sachsen-Hildburghausen. C. døde paa Hirschholm 6. Avg. 1746, Dagen før sin Sølvbryllupsdag.

J. Møller, *Mnemosyne*. L. Koch, *K. Christian VI's Hist.*, 1886. H. L. Møller, *K. Kristian VI og Grev Kristian Ernst af Stolberg-Wernigerode*, 1889. Danske Saml. 2. R. IV.

E. Holm.

Christian VII, 1749—1808, Konge, var født 29. Jan. 1749. Hans Forældre vare Frederik V og dennes første Dronning, Louise af England, Datter af Georg II. Efter sin Faders Død 14. Jan. 1766 besteg han Tronen, ikke endnu fyldt 17 Aar. Alle Beretninger tyde paa, at han som Barn havde noget i høj Grad vindende ved sin ydre Personlighed og tillige i visse Retninger endog paa-faldende gode Evner, baade en hurtig Fatteevne og en ypperlig Hukommelse. Men han var tillige et Barn, som maatte behandles med megen Omhu, hvis der skulde komme noget heldigt ud af ham. Der var noget uroligt, springende, overfladisk i hans Begavelse, saa det var svært at holde hans Opmærksomhed ved, hvad der ikke strax morede ham; alvorlige Samtaler vare ham en Plage. Men, hvad der var endnu langt mere faretruende, skarpt-synede Iagttagere vilde kunne opdage Træk hos ham, der tydede paa, at der laa en Spire til Vanvid hos ham. Ulykkeligvis blev der taget med Jærnhænder paa denne ængstelig sarte Konstitution. Hans Fader brød sig ikke det mindste om hans Opdragelse, der ganske blev lagt i Hænderne paa hans Overhofmester, Grev D. Reventlow, holstensk Godsejer og senere Medlem af Konseillet. Man kunde ikke have gjort et ulykkeligere Valg. Reventlow var vistnok ikke uden Paalidelighed og Samvittighedsfuldhed, men brutal og barsk uden det ringeste Gran af pædagogisk Forstand. Han gennemførte et sandt Pryglesystem i Opdragelsen af den snart aldeles forkuede Prins, i hvem han vilde indbanke en vis Masse af positive Kundskaber, ligegyldigt, om de bleve fordøjede eller ikke. Om at vække Prinsens Sans for store og skjønne Opgaver, om at forsøge at give ham højere Interesser eller forædle hans Følelser havde han ingen Forestilling. Den af Prinsens Lærere, som havde mest at gjøre med denne, G. H. Nielsen, senere Bibliothekar ved Kongens Haandbibliothek og Konferensraad, var med al sin personlige Hæderlighed en aandløs, udtørret, rationalistisk Natur, som mindst af alt kunde virke vækkende og befrugtende paa Prinsen. Derimod var det et heldigt Valg, da den franske

Schweitzer Reverdil blev indkaldt for at være en af hans Lærere. Han fik tidlig et klart Blik for de truende Sider i Prinsens Personlighed og for det skammelige i den Behandling, han var Gjenstand for fra Reventlows Side. Maaske skortede det Reverdil noget paa Friskhed; men han søgte med Omhu at knytte Prinsen til sig og virkelig at opdrage ham paa en sund og god Maade til at blive Konge for sit Folk. Hvilke Anstrængelser han imidlertid end gjorde sig, blev Resultatet af C.s Opdragelse, taget i sin Helhed, kun slet. Hvad hjalp det, at han lærte baade Dansk, Tysk og Fransk til Fuldendthed — Dansk, som det karakteristisk hedder, «bedre end nogen dansk Konge i lang Tid» —, eller at han dansede fortrinlig og kunde optræde med megen Anstand? Ingen, der saa lidt dybere til, kunde, da han besteg Tronen, haabe paa noget godt af ham som Regent. Reventlows Mishandlinger havde kvalt Spirerne til milde og kjærlige Følelser hos ham, han var bleven paa én Gang sky og ondskabsfuld, hævnlysten og uden Tro paa andre Mennesker. Det Talent, han stærkest havde udviklet, og som han unægtelig ypperlig forstod at bruge, var Spotten, Persiflagen. Blottet for virkelig religiøs Følelse fandt han Fornøjelse i kaade Spotterier paa dette Omraade, og det var ham en Yndlingsfornøjelse at efterabe eller stikle paa Ministre og, hvem han ellers kom i Berøring med. Oven i Kjøbet havde han allerede faaet Smag paa Udsvævelser. Ogsaa i den Henseende var han bleven uforsvarlig behandlet som Barn. Han havde faaet Pager, der vare fordærvede unge Mennesker, og da han, skræmmet af sin Overhofmesters Tyranni, kastede sig i deres Arme, havde de let ved at forføre ham. Det havde, fortæller Reverdil, været hans Haab, naar han blev voxen, at have en Tid, inden han blev Konge, i hvilken han kunde «være rask», d. v. s. hengive sig til alskens Udsvævelser, for dog endelig at blive holdt skadesløs for den Tvang, han havde været Gjenstand for. Bag alt dette lurede endelig Vanviddet som en forfærdelig ødelæggende Magt, næret ved den gyselige Opdragelse.

Da han blev Konge, tog han efter Reverdils Opfordring til Valgsprog de smukke Ord «gloria ex amore patriæ» (Fædrelandskjærlighed være min Hæder), og Konseillet, der vedblev at være det samme, som det havde været i Frederik V's Tid, med J. H. E. Bernstorff som sin egentlige Leder, havde Lejlighed til at forbavses over, hvorledes han undertiden kunde tage sig sammen til at arbejde med Klarhed og Skarphed. Men, som det var at vente,

traadte Skyggesiderne i hans Natur, formørkede af det voxende Vanvid, snart frem for al Verden, nu da de kunde vise sig frit uden Skranker. Niebuhr har et Sted i sine Skrifter sagt, at C. VII havde en Del i sig af en Caligula. Bemærkningen er sand. De vare beslægtede Naturer, men lykkeligvis vare Forholdene her hjemme vidt forskellige fra Roms i Kejsertiden, og lykkeligvis havde C. langt mindre Vildhed i sig end den vanvittige romerske Kejser. At give efter for sine skadefro og ondskabsfulde Luner og at volde Folk Ubehageligheder var imidlertid en Nydelse for ham. Da han kort efter at være kommen paa Tronen blev bragt til at afskedige General Saint-Germain fra hans høje Plads i Spidsen for Krigsstyrelsen, sagde han med et Udtryk af Glæde: «Han har gjort Springet». Og den Slags Fornøjelser skaffede han sig i rigeligt Maal. Det blev derfor en højst uhyggelig Tid, i hvilken den ene Intrige imellem fremragende Personligheder eller Mænd, der havde Kongens Øre, fulgte den anden i Hælene. Han var let at lokke for dem, der kunde sværte Mænd af hans Konseil eller i andre høje Stillinger. Bernstorff følte Jordbunden vakle under sig og var ved at fortvivle ved Tanken om, hvor let den vigtige Underhandling, han førte med Rusland om det holstenske Mageskifte, kunde briste under alt dette.

Imidlertid var Caroline Mathilde bleven C.s Dronning (s. ovfr. S. 392); men det var strax fra først af klart, at denne Forbindelse ikke kunde virke til at bringe Ro i Kongens Liv. Maaske endnu mere efter sit Bryllup med hende end tidligere hengav han sig med en Kreds af Svirebrødre, hvoriblandt Grev Holck og en Lieutenant Osborn, til de raaste Udsvævelser, besøgte i Forening med dem Kjøbenhavns berygtede Huse og satte sin kongelige Værdighed paa Spil ved at slaas med Vægterne og rave drukken hjem igjennem Gaderne. Et ejendommeligt Træk, der blandede sig ind i alt dette Uvæsen, var en vis Ødelæggelseslyst hos ham. Det var ham tit uimodstaaeligt at slaa Spejle og Møbler itu i de Knejper og Kipper, hvor han søgte.

Man kan forstaa, at Forfærdelse greb Bernstorff og andre af de høje Embedsmænd, da Kongen 2 Aar efter sin Tronbestigelse fik Lyst til at foretage en Rejse til England, Frankrig og Tyskland. Skulde Skuepladsen for hans skandaløse Optrin nu forlægges til London og Paris? Men det gik bedre, end man kunde vente, paa denne Rejse (6. Maj 1768 til 1. Jan. 1769). Det var, som om det nye, Kongen saa, holdt ham i Aande og fængslede ham i den

korte Tid, han opholdt sig paa de forskjellige Steder, saa han ikke fristedes til at henfalde til sine vante Laster. Og den Evne, han havde til, naar det endelig skulde være, at vende den elskværdige Side udad og endog komme med pikante, aandrige Svar, svigtede ham ikke. Saaledes kunde Fortællinger komme i Omløb om, hvor ypperlig han ved flere Lejligheder havde slaaet ind i den rette Tone. Ludvig XV, fortalte man f. Ex., havde forestillet en Søster til Hertugen af Choiseul for ham og spurgt ham, hvor gammel han holdt hende for at være. C. svarede intet. Nu vel, vedblev da Kong Ludvig, hun er over 50 Aar. «Sire», svarede C., «on ne vieillit pas à Votre cour» (ved Deres Majestæts Hof bliver man ikke gammel). Det almindelige Indtryk, han vakte, var Forbavselse over, at han var saa langt bedre end de Rygter, der havde været i Omløb om ham. Bernstorff havde Grund til at føle sit Hjærte lettet ved at se Rejsen løbe saaledes af.

Men dette var ligesom den sidste Opblussen af de opvakte Sider af hans Natur. Netop snart efter at han var kommen hjem, sank han mere og mere sammen i Sløvhed og Sindsforvirring, medens Caroline Mathildes og Struensees fuldstændige Herredømme over ham udviklede sig. Der havde kun været én Side af Styrelsen, han havde haft virkelig Sans for: det var for, hvad der stod i Forbindelse med Landboreformerne. For dem havde Reverdil vakt hans Sans. Maaske har han da med nogen Interesse fulgt, hvad Struensee vilde gennemføre paa dette Omraade; ellers har han ganske sikkert tankeløst laant sin Underskrift til hans store Omdannelser. Om Struensees Forhold til Caroline Mathilde havde han en tydelig Forestilling; men han var for sløv til at kunne andet end raillere over dem og over sig selv. Den Behandling, han personlig var Gjenstand for, var kun alt for tit i mange Maader hensynsløs. Til sit daglige Selskab havde han en Tid lang en Negerdreng, og naar Ødelæggelseslysten kom over ham, kunde han more sig med i Drengens Selskab at kaste Spejle, Porcellæn o. a. ud af Slottets Vinduer. Dog fik han det bedre, da Reverdil, som han i et af sine Luner havde jaget ud af Landet 1767, blev kaldt tilbage i Eftersommeren 1771 for at være ham til Selskab. Den fremherskende Følelse hos ham imod Struensee og Brandt var vistnok Frygt og med Hensyn til den sidste ligefrem Had, efter at han endog var bleven pryglet af ham (s. ovfr. S. 6).

Lige saa viljeløst som han havde ladet Struensee og Caroline Mathilde regere, lige saa viljeløst gav han sin Underskrift om Mor-

genen 17. Jan. 1772 til deres og deres vigtigste Tilhængeres Fængsling, og uden Vilje var han i den følgende Tid Konge af Navn indtil sin Død i Rensborg 13. Marts 1808. Werlauff har fortalt, at han endnu saa sent som 1801 har set ham danse Menuet med stor Ynde, og han bevarede forholdsvis længe den Egenskab at kunne optræde med en vis Anstand; men hans Tilstand var i høj Grad sørgelig. Det var paa hans forstyrrede idelige Snakken med sig selv klart, at han syslede med mørke, mismodige Tanker, og ikke sjælden brød den bitre Side af hans Natur løs ved skarpe Udtalelser til eller om andre. Da han i Sept. 1807 under sit Ophold i Kolding en Søndag var i Kirke, hørte man ham tale med sig selv paa vanlig Maade. «Wer kommt heute in die Kirche?» sagde han, og derpaa svarede han: «Der König und seine elende Suite». Selv til Kronprins Frederik kunde der komme de hvasseste Udfald fra hans Side. Naturligvis bevarede Folket en vis Medlidenhed med den ulykkelige, sindssyge Konge; men desto værre kunde denne Følelse ikke finde en Forøgelse ved Mindet om skønne eller hæderlige Træk fra hans første Regeringsaar, inden Vanviddet endnu havde lagt sin Taage over hans Forstand og knust hans Vilje.

I C.s Ægteskab med Caroline Mathilde fødtes Sønnen Frederik (f. 1768), den senere Frederik VI, og Datteren Louise Augusta (f. 1771), der blev gift med Hertug Frederik Christian af Augustenborg.

Reverdil, Struensee. Nyt hist. Tidsskr. IV, 471 ff.

E. Holm.

Christian VIII, 1786—1848, Konge. Christian Frederik, ældste Søn af Arveprins Frederik og Sophie Frederikke af Meklenborg-Schwerin, blev født 18. Sept. 1786 paa Christiansborg Slot. Moderens Begavelse nedarvedes paa Sønnen, der var udrustet med ypperlige Naturanlæg. Efter et af den tidligere Statsminister Ove Høegh-Guldberg givet Raad overdroges Ledelsen af hans Opdragelse og Undervisning den ansete klassiske Filolog Professor N. I. Schow. Den Hovedinteresse, som Datiden havde begyndt at skjænke Naturvidenskaben, prægede sig ogsaa i Prinsens Undervisningsplan. Under Vejledning af Zoologen H. S. Holten lærte han personlig at iagttage Naturen, i det hans Øje oplodes for Ejendommelighederne ved Naturrigets forskellige Former. Dels ved Kjøb, dels ved egen Indsamling skabte han sig et lille naturhistorisk Musæum, der blev ødelagt ved Slottets Brand 1794, men fornyet af Prinsen, efter at

denne tillige med sine Forældre havde taget Ophold paa Amalienborg. Hans Lærere i Fysik og Mathematik vare henholdsvis Thom. Bugge og C. F. Degen, og gjennem Foredrag af den navnkundige Jurist Chr. Colbjørnsen stiftede han Bekjendtskab med Statsrettens Elementer og Retsplejens Principper. De foreliggende Beretninger om hans Undervisning ere i øvrigt mangelfulde. Skolen var dog ingenlunde den eneste Vej til Dannelse for ham; thi i hans Faders Hjem samledes en Kreds af Videnskabsmænd og Kunstnere, med hvilke han hyppig havde Lejlighed til at samtale. Under denne Paavirkning hævede han sig tidlig, hvorom hans Dagbogsoptegnelser vidne, fra Barnlighedens Trin til en i Forhold til hans Alder mærkelig psykisk Modenhed. 1803 konfirmeredes han i Frederiksbergs Slotskirke. S. A. tiltraadte han en Rejse til Tyskland, hvilken han gjentog Aaret efter, og paa denne Udflugt blev han under et Ophold ved det meklenborg-schwerinske Hof forlovet med sin Kusine Prinsesse Charlotte Frederikke. Efter Faderens Død 1805 udnævntes han til Chef for dennes Infanteriregiment, men Militærvæsenet laa uden for hans Interesser. Naar han derimod (1809) blev Faderens Efterfølger som Præsæs for Kunstakademiet, kom han derved til at beklæde en Stilling, af hvilken han følte sig levende tiltalt, og hvori han virkede til Gavn for Institutionen. Medens han fremdeles syslede med Naturvidenskab og gav sig af med Studiet af Kunstværker, nød han ved Siden deraf Selskabslivets Adspredelser. Han var en feteret Gjæst i E. H. Schimmelmans og C. Bruns Huse og i den aristokratiske Klub «Harmonien». Selv en Tilbeder af det smukke Kjøen var han Damernes Yndling. Disse sværmede for hans «Apollohoved» og fandt ham skøn som Baldur og veltalende som Brage. Med sine øvrige Interesser forbandt han Lyst til gymnastiske Øvelser, Ridning og Jagt. 1806 deltog han som Chef for sit Regiment i Beskyttelsen af Holstens Grænse under den 4. Koalitionskrig. S. A. fuldbyrdes hans uheldige første Ægteskab med Prinsesse Charlotte Frederikke, hvilket ophævedes 1810 (s. ovfr. S. 443).

Første Gang Frederik VI's Opmærksomhed og Interesse under de bevægede politiske Forhold ret for Alvor henleddes paa Prinsen, var, da denne som Formand for det norske Videnskabernes Selskab 11. Dec. 1811 bragte Kongen en Tak for den kgl. Resolution om Oprettelsen af et Universitet i Christiania. Prinsens smukke, beaandede Tale gjorde et dybt Indtryk paa Frederik VI og alle de tilstedeværende. Kongen kom her til den Erkjendelse, at Prinsens

Evner kunde benyttes under Rigets sørgelige Situation til at befæste Nordmændenes Hengivenhed for Dynastiet, der var bleven rystet ved de ødelæggende Følger, som Forbundet med Napoleon og Krigen med England havde ogsaa for Norge. Prins C. F. misbilligede personlig Kongens Udenrigspolitik, af hvilken den svenske Tronfølger, den franskfødte Kronprins Carl Johan, Napoleons Modstander, forstod at drage Fordel, i det han af Rusland og England skaffede Sverige Tilsagn om Besiddelsen af Norge, og ved Freden i Kiel 14. Jan. 1814 maatte Kongen af Danmark afstaa til Kongen af Sverige alle sine Rettigheder til Kongeriget Norge. Imidlertid havde C. F. siden Maj 1813 beklædt Posten som Norges Statholder. Hemmelig og forklædt som Fisker var han i en Baad sejlet til Hvaløerne, hvorfra han havde begivet sig til Christiania. Han gjorde personlig alt for at styrke Baandet mellem Nordmændene og Kongehuset, men hans Bestræbelser modvirkedes af det saakaldte svenske Parti, der vilde en dynastisk Forening med Sverige. Prinsen blev ved sin vindende Personlighed hurtig folkeyndet, og saa vel i Bevidstheden herom som i Fortrøstningen til, at England til sidst, for Norges Vedkommende, vilde stille sig paa Danmarks Side, i Modsætning til de øvrige Stormagter og Sverige, besluttede han at tilsidesætte Kieler-Traktaten, da Kongen meddelte ham denne og paalagde ham at overlevere Fæstningerne til de svenske og vende tilbage til Danmark. Den store Befolkning, der som en Følge af Krigen var stærkt ophidset mod Sverige, harmedes ved Tanken om Norges Afstaaelse til dette Rige, hvilken den betragtede som en Indlemmelse i den svenske Krones Statsomraade. Under denne Situation traadte det norske Selvstændighedsparti i Forgrunden, og dette og Prinsen støttede gjensidig hinanden, efter at han havde opgivet Tanken om at træde i Spidsen for Norge i Kraft af sin formentlige Arveret efter Kongeloven. Prins C. F., der befæstede sin Folkeyndest yderligere under en Rejse fra Christiania til Throndhjem, sammenkaldte 16. Febr. en Notabelforsamling. Denne nægtede at anerkjende Kieler-Freden, i det den hævdede Frederik VI's Uberettigelse til at overdrage Norge til nogen anden Regent, og i Kraft af Folkesouverænitets Princip valgte den Prinsen til Norges foreløbige Regent; han og Menighederne svore paa en almindelig Bededag i Kirkerne, at de vilde hævde Norges Selvstændighed. Regenten sammenkaldte en af middelbare Valg fremgaaet Rigsforsamling paa Ejdsvold, og denne vedtog i Tiden fra 10. April til 17. Maj en demokratisk-monarkisk Forfatning. Under

Forhandlingerne tog C. F. Ophold paa Ejdsvold og fulgte Konstitutionskomiteens Arbejde nøje, i det han stod i konfidentiel Forbindelse med dennes Medlemmer M. Falsen, G. Sverdrup og D. Hegermann. Medens han ikke med Eftertryk holdt paa Adelens fortsatte Bestaaen, krævede han frie Hænder for Kongen med Hensyn til Statsraadets Indretning, hvad Falsen fik sat igjennem i Rigsforsamlingen. Denne valgte 17. Maj, efter at Forfatningen var vedtagen, Regenten til Norges Konge under en frugtesløs Indsigelse fra det svenske Partis Side. Han modtog Valget, aflagde i Forening med Forsamlingen Ed paa Grundloven, og Norge havde saaledes under hans Ledelse konstitueret sig som selvstændigt Kongerige. Kong C. F., der beholdt det tidligere Statsraad, modtoges med Jubel ved sit Indtog i Christiania, men det gjorde et Skaar i Feststemningen, at han strax udnævnte 18 Kammerherrer og 12 Kammerjunkere.

Koalitionskrigen mod Napoleon, hans Detronisation, Bourbonernes Gjenindsættelse og Fredslutningen havde saaledes beslaglagt Stormagternes og Sveriges Kræfter, at C. F. faktisk havde haft frie Hænder til at handle, som han havde gjort. Carl Johan mindede Stormagterne om, at Carl XIII i sin Proklamation til Nordmændene havde givet disse Løfte om Indførelse af en konstitutionel Forfatning, og opfordrede dem til at øve Tryk paa Danmark og C. F. for at faa Kieler-Traktaten gennemført. Han begav sig derefter til Sverige, hvor han organiserede en Angrebs-hær mod Norge. C. F. havde gennem overordentlige Afsendinger søgt at interessere Stormagterne for sin Sag, og han var bleven særlig skuffet ved, at England havde svaret afvisende og til Fordel for den svenske Konge. Kommissærer fra Rusland, Preussen, Østerrig og England fordrede i Kjøbenhavn, at Frederik VI skulde fratage C. F. Arveretten, hvis denne vægrede sig ved at adlyde en kgl. Befaling om at forlade Norge; men Kongen indskrænkede sig til en Befaling om, at C. F. skulde iværksætte Foreningen med Sverige og vende tilbage til Danmark tillige med de danskfødte Embedsmænd. Kommissærerne kom i øvrigt til Erkjendelse af, at Prinsen ikke handlede efter hemmelige Instruktioner fra Kongen. C. F., hvis Illusioner begyndte at briste, svarede de 4 Stormagts-Kommissærer med diplomatisk Forekommenhed, at han som konstitutionel Konge intet kunde foretage uden Stortinget, til hvis Sammenkaldelse en Vaabenstilstand var ønskelig. Da nu alle Kommissærerne følte sig sympatetisk tiltalte af C. F., og da

England og Rusland hemmelig ønskede, at Foreningen mellem Norge og Sverige mere skulde være tilsyneladende end virkelig, gik de alle trods deres Instruktioner ind paa hin Betragtningssmaaade og stillede Forslag i Overensstemmelse hermed over for Carl XIII og Kronprins Carl Johan. Til disse henvendte C. F. sig skriftlig, men afvistes haanlig. Carl Johan var opfyldt af dyb personlig Uvilje mod C. F., thi han vidste, at denne nærrede Planer om at fortrænge ham som svensk Tronfølger. Sverige vilde kun indrømme en Vaabenstilstand paa den Betingelse, at Fæstningerne fik svenske Besætninger, og C. F. ubetinget nedlagde Kronen. Da denne ikke vilde indlade sig herpaa, fulgte et kort Felttog. C. F., der havde taget Overkommandoen, viste sig aldeles blottet for de militære Egenskaber og den Energi, hvormed Carl Johan var udrustet, og selve Hæren fremviste væsentlige Mangler i Sammenligning med de i Tal overlegne, feltøvede svenske Tropper. Hertil kom, at en norsk Deputation, der var sendt til England for at udvirke dettes Bistand, vendte tilbage med uforrettet Sag, hvad der gav de Forventninger, C. F. haardnakket havde knyttet til denne Stormagt, det sidste Grundskud. C. F., der gik i Krigen med brudt moralsk Kraft og svigtende fysisk Mod, dristede sig ikke til at levere et Hovedslag, skjønt de enkelte norske Afdelinger havde kæmpet med megen Tapperhed. Higede C. F. efter Krigens Ophør, saa attraaede Carl Johan paa sin Side en fredelig Afgjørelse. Han frygtede nemlig for, at den legitimistiske Strømning, der nu begyndte at gaa hen gennem Evropa, skulde faa farlige Følger for ham, «Parvenue», og skylle ham bort. Resolut skiftede han Holdning, opgav Kieler-Traktatens Standpunkt og gik ind paa den norske Grundlov. Under denne Situation afsluttedes 14. Avg. 1814 Vaabenstilstanden og Konventionen i Moss, ved hvilken C. F. forpligtede sig til at sammenkalde et overordentligt Storting, overdrage Regeringen til Statsraadet, nedlægge Kronen og forlade Landet. C. F.s politiske Rolle i Norge var dermed udspillet. Fra Moss begav han sig til Laadegaardsøen, hvor han 10. Okt. dybt bevæget meddelte en Deputation fra Stortinget, at han uden Forbehold havde nedlagt Kronen for sig og Efterkommere og vilde drage bort. Naar Statsraadet i Stilhed bragte ham Stortingets Tak for de store Prøver, han havde givet Norge paa Kjærlighed og Omsorg, da var denne vel fortjent. C. F. var aldeles ikke nogen fremragende Statsmand; men Nordmændene droge stor Fordel af ham derved, at han afgav en ledende Centralpersonlighed, om hvem de under

usikre, vanskelige Forhold kunde samle sig, en Personlighed, der var omstraalet af den fyrstelige Anseelse, og hvis Begavelse alle anerkjendte. C. F. begav sig fra Ladegaardsøen til Frederiksværn, hvor han holdtes tilbage af Modvind. 28. Okt. afsejlede han med en dansk Orlogsbrig og gik 4. Nov. i Land i Aarhus. Et Hovedafsnit af hans Liv var afsluttet.

Prins C. F. kom til Danmark som en besejret Mand, thi han havde ikke naaet sit personlige Maal, og da de ovennævnte Kommissærers Sendelse havde skaffet Frederik VI bitre Timer, bevirkede denne Omstændighed i Forbindelse med det dynastiske Nederlag, at Kongen stillede sig uvillig over for ham. De to Personligheder vare i øvrigt saa grundforskjellige som vel muligt baade i ydre Fremtræden og Interesser. Prinsen, der 1815 ægtede Caroline Amalie af Augustenborg (s. ovfr. S. 388), udnævntes til Gouvernør over Fyn og tog Ophold i Odense. Denne Udnævnelse kunde betragtes som et Slags Forvisning, men Stillingen blev dog mere end en Form, da han tog Initiativet til gavnlige lokale Reformers. I Forening med sin Hustru foretog han flere Udenlandsrejser. Det var i den hellige Alliances Tid: i politisk Henseende havde de legitimistiske Principper fortrængt Revolutionsperiodens demokratiske Grundsætninger, og Prinsen, hvis Navn stod i Forbindelse med Norges demokratiske Forfatning, var derfor i de reaktionære Hoffers Øjne en usympathetisk Skikkelse. Under sine Besøg fra 1818—22 i Tyskland, Rom, Neapel, Schweits, Frankrig og England fik han Lejlighed til saa at sige at rehabilitere sig i de royalistiske Kredse. «Gives der nogen Aristokrat i Verden, er det ham», sagde den russiske Gesandt i Paris, da han havde talt med Prinsen under dennes Besøg hos Kong Ludvig XVIII 1822. Efter Tilbagekomsten til Fædrelandet tog C. F. først Ophold i Kjøbenhavn (om Sommeren paa Sorgenfri), helligede sig naturvidenskabelige Studier og var et virksomt Medlem af Selskabet til Naturlærens Udbredelse. Han samlede Videnskabsmænd og Kunstnere om sig, følte sig levende tiltalt af den romantiske Digtning og kunde ogsaa forsøge sig selv som Poet. 1838 blev han valgt til Præsident i det danske Videnskabernes Selskab. I øvrigt fortsatte han et fint Selskabslivs Nydelser. Skjønt han var Tronarving, gav Frederik VI ham dog først 4. Marts 1831, altsaa 17 Aar efter hans betydningsfulde politiske Rolle i Norge, Sæde i Statsraadet, hvor der den Gang skulde forhandles om Indførelsen af Stænderinstitutionen. 1838 konfererede han i Tøplitz med Kejser Nicolaus, Grev Nesselrode og Fyrst Metternich angaaende

Arvefølgen i det danske Monarki. Det liberale Parti saa med store konstitutionelle Forventninger hen til Prinsen, hvem det opfattede i Belysning af Minderne fra Norge uden at tage Hensyn til den Forandring, der i den lange Mellemtid var foregaaet med hans politiske Tænkemaade.

13. Dec. 1839 besteg Prins C. F. Tronen som Kong Christian VIII. Han erklærede i et aabent Brev, at han vilde indføre Forbedringer i Forvaltningen, men han bebudede ingen Forfatningsforandring og beholdt sin Forgængers Ministerium. Fremskridtspartiet satte nu en Adressebevægelse til Fordel for en saadan Forandring i Gang, og i Adresser, der strømmede ind fra Kjøbstæder og Foreninger, henvistes til den norske Forfatning. Kongen svarede Deputationerne med stor oratorisk Begavelse, men Grundtanken i hans forskjellige, formfuldendte Svar var den, at Norges Forfatning var bleven til under ganske særegne Omstændigheder, og at man maatte blive staaende ved de raadgivende Stænder. Forgjæves søgte Kongen ved Kjøbenhavns nye Kommunalforfatning af 1. Jan. 1840, sin «Nytaarsgave» til Hovedstaden, at mildne det liberale Partis Misfornøjelse; den viste sig alligevel paa en demonstrativ Maade ved Kongeparrets Sølvbryllup 22. Maj og ved dets Kroning i Frederiksborg Slotskirke 28. Juni 1840. Under en Rundrejse i Riget fra Juli til Okt. 1840 modtoges Kongeparret overalt med Begejstring og mærkede intet til den liberale Opposition. Da Kongen vendte tilbage til Kjøbenhavn, spændte Befolkningen Hestene fra hans Vogn og trak ham i Triumftog til Amalienborg. Han betragtede nu de konstitutionelle Forlangender som Udtryk for et lille Mindretals Ønsker og forbød ved Reskript af 31. Okt. 1840 Lensbesiddere og Embedsmænd at deltage i Forfatningsbevægelsen.

Under C. VIII traadte den nationale Modsætning mellem Monarkiets danske og tyske Befolkning frem i hele sin Skarphed, i det Slesvigs statsretlige Stilling var Tvistepunktet mellem dem. Det national-liberale Parti i Kongeriget saa under Striden hen til Norge og Sverige som de naturlige Forbundsfæller, medens det tyske Parti i Hertugdømmerne søgte sin Støtte hos Tyskland. C. VIII, der vilde mægle mellem de to Nationaliteter, stillede sig fjendtlig over for «Skandinavismen», for saa vidt denne havde en politisk, antitysk Karakter. Han var med Uvilje Vidne til de politiske Demonstrationer under de nordiske Studentertog og forbød «det skandinaviske Samfund», da han mistænkte dette for politiske

Formaal, medens han tillod det litterære «skandinaviske Selskab» og i øvrigt personlig traadte i et venskabeligt Forhold til det svensk-norske Kongepar, der i Juli 1846 gjæstede Kjøbenhavn. Over for den slesvig-holstenske Separatisme optraadte Kongen langt fra med den Kraft og Konsekvens, som Monarkiets Enhedsinteresse krævede. Han udnævnte 1842 sin Svoger Prins Frederik af Augustenborg, en af de slesvig-holstenske Hovedførere, til Statholder i Hertugdømmerne i Haab om, at denne paa Slægtskabets Vegne skulde modarbejde Separatismen, men det modsatte skete. For at imødekomme Tyskerne i Slesvig udstedte han Sprogpatentet af Marts 1844, i Følge hvilket det tyske Sprog fik Forrangen i den slesvigske Stænderforsamling; men dette Patent, der vakte den største Forbitrelse i Kongeriget og Nordslesvig, tilfredsstillede dog ingenlunde Tyskerne. C. VIII, der vilde mediere og forsone, kom saaledes ved sine Forholdsregler til at vække Splid og Gjæring. Endelig optraadte han med Strængighed mod Slesvig-Holstenerne. Det aabne Brev af 8. Juli 1846 var rettet mod disses Arvefølgetheori, Prinsen af Augustenborg blev afskediget som Statholder, og separatistiske Manifestationer forbødes. Hint Brev vakte i Tyskland en sand Uviljesstorm mod Danmark, og Forholdet mellem det danske og det preussiske Hof, der ved Kong C.s Sammenkomst paa Rygen med Frederik Vilhelm IV 1843 og dennes Gjenbesøg i Kjøbenhavn 1845 var blevet venskabeligere, antog nu atter en køligere Karakter. — Kongens videnskabelige Interesse gav sig til Kjende deri, at han 1845 udsendte Korvetten «Galathea» paa en Jordomsejling. I Slutningen af sin Regering var Kongen, i Betragtning af den voxende konstitutionelle Bevægelse baade i Kongeriget og i Hertugdømmerne, beskæftiget med Udkastet til en Fællesforfatning for Monarkiet, i hvilken der skulde tages ligeligt Hensyn til Kronens fornødne Magt og Værdighed og det frie Folks berettigede Selvstændighed. Men han fik ikke sin Tanke udført. Efter et Par Ugers Sygdom døde han paa Amalienborg 20. Jan. 1848 af en Blodforgiftning. Paa sit Dødsleje var han opfyldt af Bekymringer for Statens Fremtid, og i det han forudsaa, at hans Bortgang vilde fremkalde en alvorlig Krise, særlig i Hertugdømmerne, skal han med Henblik herpaa have udbrudt: «Nu brister det der ovre».

C. F. Wegener, *Mindeblad om K. Christian VIII*, 1848. K. Kristian VIII's *Dagbog fra Regenttiden i Norge*, udg. af A. Ahnfelt, 1883. Y. Nielsen, *Bidrag til Norges Hist.* i 1814.

A. Thorsøe.

Christian IX, f. 1818, Konge. Prins C., Søn af Hertug Vilhelm af Holsten-Sønderborg-Glücksborg (Beck) og Prinsesse Louise af Hessen-Kassel, Dronning Marie Sophie Frederikkens Søster, blev født 8. April 1818 paa Gottorp Slot, hvor han opdroges sammen med sine Søskende under Faderens Ledelse. «Jeg opdrager», skrev Hertugen til en Ven, «mine Sønner med Strænghed, for at disse skulle lære at adlyde, uden at jeg dog derfor undlader at gjøre dem tilgængelige for Nutidens Krav og Fordringer.» Efter Faderens Død 1831 overtog Kong Frederik VI i Forening med Prins Vilhelm af Hessen-Philippsthal Formynderskabet for Prinsen og dennes 9 Søskende. 1831 ytrede Prins C. Ønske om at træde ind i Marinen, men Kongen foreslog Hertuginde at sende Prinsen til Kjøbenhavn, for at han kunde blive uddannet paa Landkadetakademiet, og i Okt. 1831 forlod Prins C. da sit Barndomshjem og sattes i Huset hos Chefen for Akademiet, Oberst Linde. Prinsen fik Eneundervisning og kom kun undtagelsesvis sammen med de øvrige Kadetter. I Foraaret 1835 konfirmeredes han af Pastor Glahn ved Garnisonskirke. Umiddelbart derefter udnævntes han til Ritmester ved Hestgarden, og han fik som saadan Bolig i dennes Kaserne. 1839 anviste Kongen ham det gule Palais i Amaliegade til Opholdssted, og her forblev han boende indtil Marts 1865. 1837 lykønskede han paa Kongens Vegne Dronning Victoria af England i Anledning af hendes Tronbestigelse, og det følgende Aar repræsenterede han Kongen ved hendes Kroning. 1839 begav han sig i Forening med Prins Frederik, Landgreven af Hessens Søn, til Universitetet i Bonn, hvor Prinserne, under (senere Overhofmarskal) V. Oxholms Ledsagelse, skulde gennemgaa et akademisk Kursus. De hørte her Forelæsninger af Professorerne Lebell, Goldschmidt, Walther, Lassen og Gärtner. I Ferierne foretog Prins C. forskjellige Udflugter i Tyskland, ja udstrakte endog Rejsen til Venedig. Under en af disse Ferierejser gjæstede han Landgrev Vilhelms Familie paa Slottet Rumpenheim i Hessen, og her vaagnede hans Sympathi for hans senere Gemalinde, Prinsesse Louise. Under Opholdet i Bonn modtog han Budskabet om Frederik VI's Død, hvilket greb ham dybt, da Kongen havde stillet sig faderlig over for ham og gjentagne Gange ytret til ham: «Gid du var min Søn».

1841 vendte Prinsen tilbage til Kjøbenhavn. Paa Hjemrejsen aflagde han et Besøg ved Hoffet i Berlin. Her gjorde Frederik Vilhelm IV ham Tilbud om at træde ind i det preussiske Gardekorps; men Prinsen afslog Tilbudet, i det han vilde vie Fædrelandet

sin fremtidige Virksomhed. I Efteraaret 1841 deklareredes Prinsens Forlovelse med Prinsesse Louise af Hessen, og 26. Maj 1842 fandt Formælingen Sted i Landgrevens Palais i Kjøbenhavn. Som overordentlig Afsending lykønskede Prinsen paa Christian VIII's Vegne det russiske Kejserpar i Anledning af dets Sølvbryllup i Juli 1842. 1844 rejste Prinsen atter til St. Petersborg, hvor han opholdt sig i længere Tid, og under dette Besøg vandt han Kejser Nicolaus' personlige Velvilje, hvad der skulde blive af den største Betydning for hans Fremtid. I det overordentlig lykkelige Familieliv, Prinsen levede, kom dog Striden mellem Monarkiets to Nationaliteter ogsaa til at kaste sin Skygge ind. Da Christian VIII udstedte det aabne Brev af 8. Juli 1846 om Arvefølgen i Monarkiets Lande, protesterede Prinsens ældste Broder, Hertug Carl af Glücksborg, mod dets Gyldighed, hvorimod Prins C. tiltraadte det. Han erklærede, at det aabne Brev ikke kunde hindre ham i at tjene Kongen med samme Troskab som tidligere, og han fornyede sin Trokabsed.

Efter Tronskiftet 1848 og Udbruddet af Oprøret i Hertugdømmerne sluttede Prins C. sig i Modsætning til Broderen, der stillede sig paa Insurgenternes Side, med Trofasthed til den danske. Han førte Hestgarden til Slesvig, men kom ikke til at tage nogen aktiv Del i Felttoget. Det danske Folk paaskjønnede med Erkjendtlighed Prinsens Holdning, og denne Omstændighed i Forbindelse med Kejser Nicolaus' levende Interesse for ham bevirkede, at Opmærksomheden henleddes paa ham, da der efter Undertegnelsen af Londoner-Protokollen 1850 skredes til en ny Ordning af Arvefølgen i det danske Monarki. Det gode Indtryk, Prinsen havde gjort paa Kejseren, befæstede han yderligere, da han i Okt. 1850 i Warschau overrakte ham Frederik VII's Svar paa hans Lykønskningsskrivelse i Anledning af Sejren ved Isted. Kejseren tog i et Brev til Kong Frederik Ordet for Prins C.s Kandidatur. Efter at Kejseren ved Warschauer Protokollen 1851 havde afstaaet sine eventuelle Arvekrav paa Dele af Holsten til Prinsen, og efter at Prins Frederik af Hessen havde givet Afkald paa sin Arveret til Fordel for sin Søster Prinsesse Louise, overførte hun sine Rettigheder paa sin Ægtefælle, Prins C. Den nye Arvefølge anerkjendtes af de 5 Stormagter og Sverige-Norge ved Londoner-Traktaten af 8. Maj 1852. Som præsuntiv Tronfølger i det danske Monarki komplimenterede Prinsen omtrent samtidig Kejser Nicolaus under dennes Besøg ved Hoffet i Berlin, og han fandt her Lejlighed til personlig at fremstille sig for en glimrende Forsamling af Fyrster og Diplo-

mater. 31. Juli ¹⁸⁵³ udstedtes Tronfølgeoven for det danske Monarki. 1855 anvendtes Prinsen til en Sendelse til St. Petersborg, hvor han paa Kongens Vegne lykønskede Kejser Alexander II i Anledning af Tronbestigelsen. Under Forfatningskampen i 1854—55 holdtes Prinsen uden for Deltagelse i Statsagernes Ledelse, og først 23. Okt. 1856, efter at Andræ havde overtaget Konseilspræsidiets, fik han Sæde i Gehejmestatsraadet. 1858 overbragte han Napoleon III Kongens Lykønskning i Anledning af, at Kejseren var undgaaet det mod hans Liv rettede Attentat. Ministeriet Rotwitt—Blixen-Finecke tilbød i Dec. 1859 Prins C. en paatænkt Statholderpost i Holsten, men han afslog Tilbudet, da han som fremtidig Tronfølger ikke vilde drages ind i Striden mellem Hertugdømmet og Regeringen.

15. Nov. 1863 besteg Prinsen Tronen som Kong Christian IX. Tidspunktet var i højeste Grad kritisk i politisk Henseende og blev det end mere som en Følge af Tronskiftet. Den af Rigsraadet vedtagne Fællesforfatning for Kongeriget og Slesvig forelaa til Stadfæstelse, men den nye Konge nærrede stor Betænkelighed ved for Øjeblikket at meddele den sit Samtykke. Den national-liberale Opinion i Hovedstaden og rundt omkring i Landet udøvede imidlertid saa stærkt Tryk paa ham, at han 18. Nov. besluttede sig til det skæbnesvangre Skridt, der af Tyskland benyttedes som Paaskud til den Paastand, at den danske Regering mod given Forpligtelse havde indlemmet Hertugdømmet Slesvig i Kongeriget. De to tyske Stormagters Okkupation af Hertugdømmerne førte til det ulykkelige Felttog 1864, efter hvilket Danmark, forladt af de øvrige Stormagter og overvældet af den uhyre Overmagt, maatte afstaa Slesvig, Holsten og Lauenborg ved Freden i Wien 30. Okt. 1864. — 1867 fejrede Kongen sit Sølvbryllup under Befolkningens almindelige Tilslutning. Han har flere Gange gjæstet forskellige Dele af Riget og foretaget en Række Rejser til Udlandet. Blandt disse kan først fremhæves den store Rejse fra ~~Sept.~~ ^{Sept.} 1871 til Maj 1872, under hvilken han besøgte Tyskland, Grækenland og Italien. 1874 sejlede han til Island, hvor han deltog i Jubilæumsfesten i Anledning af Øens 1000aarige Beboelse. 1876 var han den russiske Kejser Alexander II's Gjæst, og 1879 aflagde han Besøg ved Hofferne i Wien og Berlin. 1887 lykønskede han personlig i London Dronning Victoria i Anledning af hendes 50aarige Jubilæum. 15. Nov. 1888 fejrede han, under stærk Deltagelse fra Befolkningens Side, 25 Aars Dagen for sin Tronbestigelse. — C. IX's Hof har afgivet

et lysende Forbillede paa et smukt Familieliv, der har vist sig paa en fremtrædende Maade, naar Kongeparret paa Fredensborg har været omgivet af Børn, Svigerbørn og Børnebørn. Hans og Dronning Louises Børn ere: Kronprins Frederik (f. 1843), Alexandra (f. 1844, gift 1863 med Prins Albert Edvard af Wales, s. I, 179), Vilhelm (f. 1845, siden 1863 Konge af Grækenland som Georg I), Dagmar (f. 1847, gift 1866 med Storfyrst Alexander, siden 1881 Kejser A. III af Rusland), Thyra (f. 1853, gift 1878 med Hertug Ernst August af Cumberland) og Valdemar (f. 1858).

H. P. B. Barfod, K. Christian IX, 1888.

A. Thorsoe.

Christian, 1603—47, udvalgt Prins, Søn af Kong Christian IV og hans Dronning Anna Cathrine, fødtes 10. April 1603 paa Kjøbenhavns Slot. Da en ældre Broder ved Navn Frederik var død meget hurtig efter sin Fødsel 1599, blev C. den, hvem Faderen vilde sikre Tronen, og Kongen opnaaede ogsaa, at Rigsraadet og Stænderne allerede i Maj 1608 valgte ham til Tronfølger; 1610 foregik hans Hylding i de forskjellige danske Provinser og i Norge. Med Omhu tog Kongen sig af hans Opdragelse; efter at have modtaget en forberedende Undervisning sammen med to adelige fik han 1610 den daværende Lektor i Lund Mag. Niels Jørgensen Ærylæus til saakaldt Tugtemester; Faderen gav samtidig selv nøje Regler for hans Levenmaade og indrettede for ham en hel lille Hofstat af forskjellige Betjente. 1615 udnævntes Christian Friis til Kragerup til hans Hofmester, og da denne Aaret efter overtog Kanslerembedet, blev Prinsens hidtidige Kammerjunker, den senere saa bekjendte Kansler Christian Thomesen Sehested, hans Efterfølger. 1617 fik C. den daværende Professor og senere Biskop Jesper Brochmand til Tugtemester; ved hans Afskedigelse 1620 var Prinsens Opdragelse afsluttet. Han havde modtaget Tidens vanlige Undervisning, særlig i Religion, Sprog og Mathematik, men hans Begavelse var ikke stor, og legemlige Øvelser havde størst Tiltrækning for ham.

Da Christian IV i Foraaret 1625 paabegyndte den ulykkelige Deltagelse i Trediveaarskrigen, overdrog han 9. Maj Sønnen det Hverv at føre Regeringen i sin Fraværelse sammen med tilforordnede Rigsraader, og Prinsen beklædte denne Stilling til Begyndelsen af 1627. Dog var han ikke bunden til Kjøbenhavn; baade 1625 og 1626 besøgte han gjentagne Gange sin Fader paa Krigsskuepladsen, deltog i nogle Kampe og ramtes endog i Nov. 1626 af to Skud;

ogsaa i Danmark foretog han forskjellige Rejser. Den Lejlighed, som der ved denne ansvarsfulde Virksomhed var givet ham til at erhverve sig et Navn hos Befolkningen og Tillid hos sin Fader, forsømte han imidlertid ganske. Han optraadte med en paafaldende Ødselhed og var et let haandterligt Redskab for dem, der ønskede Privilegier eller andre Gunstbevisninger. Værst var dog den offentlige Skandale, hans Forhold til Adelsdamen Fru Anne Lykke vakte; fra Herredagen i Kolding i Sommeren 1626 fulgte hun ham Landet rundt og omgav ham med et Følgeskab, der gjorde ondt værre. Efterretningerne om Prinsens Opførsel vakte Kongens Vrede; han kasserede adskillige af de Bevillinger, han havde givet, og lod Anne Lykke arrestere. Det var sandsynligvis ogsaa en Følge af det skete, at Prinsen i Foraaret 1627 sendtes til Holsten, hvor han tog Ophold i Segeberg. Da senere ud paa Aaret de kongelige Tropper, forfulgte af Fjenden, trak sig nord paa i Halvøen, fik Prinsen Ordre til at opbyde Landstormen i Vendsyssel; men han havde kun ringe Lykke med sig og havde tilmed det Uheld ved et Fald fra en Vogn at brække sit Ben. 1628 forlenedes han med Malmøhus Len, hvilket han beholdt til 1632; i Jan. dette Aar overdroges der ham Stillingen som en Slags Statholder i Hertugdømmerne, men skjønt han opholdt sig nogen Tid derovre, var hans Virksomhed dog kun ringe, og endnu samme Aar forlenedes han med Laaland og Falster.

Det 1628 foregaaede Brud mellem hans Fader og Kirstine Munk gik ikke sporeløst hen over ham; Forholdet mellem ham og Faderens Hustru var paa denne Tid meget spændt, og endnu værre stod det til mellem ham og hendes Elsker, Rhingrev Otto Ludvig. Denne beskyldte endog Prinsen for at have villet forgive ham ved et Gilde i Sommeren 1628, og dette gav Anledning først til en heftig og brutal Brevvexling mellem dem og senere til en Retssag for det svenske Rigsraad, da Rhingreven var traadt i Gustav Adolfs Tjeneste. Ved Dommen dømtes Otto Ludvig til en høj Bøde, fordi han var udebleven fra Retten, og Prinsen frikjendtes for den mod ham rettede Beskyldning, hvilken Frikjendelse den danske Gesandt i Stockholm dog protesterede imod, da den syntes at forudsætte, at Prinsen kunde dømmes af svensk Ret.

Denne Retssag kaster lige saa lidt som hans tidligere Liv noget værdigt Skjær over Prinsen, og Billeder og Skildringer af ham fra denne Tid forbedre ikke Indtrykket. Hans Ansigt, koparret, men omgivet af en smuk, nedfaldende Haarvæxt, lignede

vel meget Faderens, men dennes kraftige Træk vare hos Sønnen blevne slappe. Hans store og svære Legeme var mere fedt end virkelig kraftigt; han var overanstrengt af forcerede Legemsøvelser, af Drik og af Udsvævelser. Under disse Forhold blev Tanken om hans Ægteskab uden Tvivl forbunden med den Hensigt at faa hans Levned forandret; allerede 1630 var Planen oppe om en Forbindelse med Kurfyrst Johan Georg af Sachsens Datter Magdalene Sibylla; først 1633 fandt dog Forlovelsen Sted. Umiddelbart før Brylluppet klagede Rigsraadet over Fortsættelsen af hans «Gemenskab med Kvindfolk og fortænkelig Natomgængelse»; det forhindrede dog ikke den uhyre Pragt, som udfoldedes ved Brylluppet i Kjøbenhavn 5. Okt. 1634.

Efter Brylluppet tog Prinsen og Magdalene Sibylla deres faste Ophold paa Nykjøbing Slot. Deres Ægteskab blev barnløst, men der forlyder intet om slet Forhold mellem Ægtefællerne. Kun i ringe Grad kaldtes C. til politisk Virksomhed; han mæglede dog i flere Aar i Stridighederne mellem Kongen og Hamborg, og da Christian IV forlod Hovedstaden ved Aarskiftet 1644 i Anledning af Krigen med Sverige, blev Prinsen atter hans Statholder. Om Efteraaret var han i Malmø, uden for hvilken By den svenske Hær laa; paa Grund af Sygdom vendte han dog snart tilbage til Kjøbenhavn og fik kort efter imod sit Ønske Ordre fra Kongen om at begive sig til Falster.

Denne kortvarige Virksomhed kunde ikke dulme den Misfornøjelse, som beherskede ham. Atter og atter klagede han i Breve, særlig til Corfits Ulfeldt, med hvem han stod i venskabelig Forbindelse, over den Tilsidesættelse, der vistes ham, og over, at hans Raad ikke indhentedes; han henkastede skarpe og næppe altid ubegrundede Bemærkninger over forskellige Foretagender og over den ydre Politik. Men mest trykkede dog hans Pengeforhold ham; hans Udgifter overskredede betydelig hans Indtægter; flere Gange maatte Kongen betale hans Gjæld, og dog steg den stadig, 1647 beløb den sig til over 215000 Rdl. Hertil kom, at hans Helbred mere og mere undergravedes. Følgerne af hans uordentlige Levemaade og af hans ivrige Jagter i Falsters sumpede Egne viste sig stærkere og stærkere. I Efteraaret 1646 henvendte han sig med ivrige Anmodninger til sin Fader og Rigsraadet, dels om forøgede Indtægter, dels om Tilskud til en Rejse til de bøhmiske Bade. Han fik ogsaa en Bevilling af Kongen, optog et Laan hos Hertugen af Gottorp og brød efter i nogen

Tid at være opholdt af Sygdom 8. Maj 1647 op fra Nykjøbing, ledsaget af sin Hustru og et stort Følge. 28. Maj naaede han til Dresden, hvor han forblev i 3 Dage. Da han 1. Juni rejste videre syd paa, blev han overfalden af et heftigt Sygdomsanfald; han blev bragt til Slottet Kørbitz og døde her Dagen efter, 2. Juni. Liget blev ført til Dresden, hvor Ligbegængelsen fandt Sted 30. Avg. Faa Dage efter hentede danske Gesandter Liget til Kjøbenhavn; det bisattes 8. Nov. i Frue Kirke og flyttedes først 1655 til Roskilde Domkirke.

Prins C. havde sikkert skuffet sin Faders Forventninger; ikke desto mindre var Dødsbudskabet en dyb Sorg for den gamle Konge; man mente, at han trods alt havde staaet hans Hjærte nærmere end den yngre Broder, Hertug Frederik. *J. A. Fridericia.*

Christian, 1675—95, Prins, Søn af Kong Christian V og Dronning Charlotte Amalie, fødtes 25. Marts 1675. I en Alder af 12 Aar nævnes han som muligt Kongsæmne i Polen; som 14aarig forestod han Festlighederne i Anledning af Faderens Fødselsdag, der bragte den første Opera frem i Danmark, og som sørgelig afsluttedes med Amalienborgs Brand 1689. Selv var han et kraftigt og livligt ungt Menneske, der under sin Marskal W. P. v. Vierecks Ledelse i Maj 1695 tiltraadte sin første større Rejse, til Italien; men snart smittedes han af Smaakopper og døde allerede 27. Juni i Ulm. Liget førtes til Roskilde, hvor Jordfæstelsen fandt Sted «i den nye kongelige Begravelse» 11. Sept. *Fr. Krarup.*

Christian (C. Carl Frederik Albert Alexander Vilhelm), f. 1870, Prins. Prins C., ældste Søn af Kronprins Frederik og Kronprinsesse Louise, blev født paa Charlottenlund Slot 26. Sept. 1870. Hans Undervisning lededes af Cand. philol. J. Vaupell. Prinsen konfirmeredes 1887 af kgl. Konfessionarius Paulli. Han underkastede sig 1889, som Privatist, ved Metropolitanskolen Examen artium af den matematisk-naturvidenskabelige Retning og er saaledes den første Prins i det danske Kongehus, der gennem en Prøve har vundet Ret til at blive immatrikuleret som akademisk Borger. Siden 1888 har Prinsen staaet som Sekondlieutenant ved Livgarden. *A. Thorsøe.*

Christian, Hertug af Sønderborg-Glücksborg, 1627—98, Søn af Hertug Philip og Sophie Hedevig af Sachsen-Lauenborg, født 19. Juni 1627. Han blev opdraget paa Lichtenberg hos Enkekurfyrstinde

Hedevig af Sachsen, foretog 1647—48 en længere Rejse med Ove Juul til Villestrup, senere Vicekansler, som Hovmester og opholdt sig derefter flere Aar ved forskellige Hoffer. 1663 tiltraadte han efter sin Faders Død som eneste overlevende Søn Hertugdømmet Glücksborg i Angel, Sundeved og paa Ærø. Han roses som en god Husbond og stilsfærdig Herre. To Gange gift: 1. (1663) med Sibylla Ursula af Brunsvig (f. 1629 † 1671); 2. (1672) med Agnes Hedevig af Sønderborg-Pløen (f. 1640 † 1698). Han døde 17. Nov. 1698 og blev bisat paa Glücksborg sammen med sin Hustru, som døde 3 Dage efter ham.

J. C. Gude, Bericht von der Halbinsel Sundewitt S. 163 ff.

A. D. Jørgensen.

Christian, Prins af Hessen-Kassel, 1776—1814, Søn af Feltmarskal, Landgrev Carl af Hessen (s. ovfr. S. 360), født 14. Avg. 1776, fik 1783 Patent som Oberst af Kavalleriet, 1789 som Generalmajor og udnævntes Aaret efter til Chef for Livregiment Ryttere, dog saaledes at Faderen skulde føre Kommandoen for ham, indtil han blev myndig. I Mellemtiden opholdt han sig i 2 Aar i Kiel for af Binzer (II, 276) at blive sat ind i Militærvidenskaberne og gennemgik derpaa i Kjøbenhavn en Exercerskole ved Infanteriet. 1803 blev han Ridder af Elefanten. Under Troppekongregationen i Holsten 1805 overdroges ham Kommandoen over en Kavalleribrigade, 1808 blev han Generallieutenant, 1809 Chef for fynske lette Dragoner, kommanderende General i Fyn og Kavalleriinspektør, 1812 General af Kavalleriet. Han havde fra ung af været udset til Svigersøn af Frederik VI, og i Sept. 1812 blev Forlovelsen mellem ham og hans Niece Prinsesse Caroline højtidelig deklareret, men Prinsen var allerede den Gang svag, og 14. Nov. 1814 døde han paa Odense Slot. Han ~~ligger~~ *1862 overførtes hans Lig til Slevig Domkirke.* begravet i Forbindelsesbygningen mellem Slottet og St. Hans Kirke;

Manthey, Ridderes Levnetsløb 1809—17.

S. A. Sørensen.

Christian, Hertug af Sønderborg-Ærø, 1570—1633, ældste Søn af Hans den yngre af Sønderborg og Elisabeth af Brunsvig, født 26. Nov. 1570. Paa Grund af hans ringe Aandsevner forbigik Faderen ham som Hovedarving (paa Sønderborg) og tildelte ham det afsidesliggende Ærø, hvilken Arv han tiltraadte efter Faderens Død, 9. Okt. 1622. Han fik her 3 Hovedgaarde: Sæbygaard, Graasten og Gudsgave og, da der intet passende Herresæde fandtes,

5000 Rdl. til Opførelsen af et saadant. Han nøjedes dog med den beskedne Bolig paa Graasten og et Hus i Ærøskjøbing. Hertug C. forblev ugift, men synes at have levet ret selskabelig med sine Naboer baade paa Fyn og i Hertugdømmet. Han døde 14. Juni 1633 og blev af Broderen Hertug Frederik paa Nørborg overført til dennes Hertugsæde og her fra bisat i Egen Kirkes Gravkapel, som Frederik faa Aar tilforn havde bygget for sin første Hustru og deres spæde Børn. Her fra flyttedes han 1813 til Nørborg Kirkes Kapel. Hans efterladte Arv deltes mellem Brødrene ved Forliget i Ekernførde (6. Febr. 1634). *A. D. Jørgensen.*

Christian, —1313, Biskop i Ribe. Denne Mand var en af Ribes mærkeligste Biskopper under Katholicismen. Han maa have været af en anset og fornem Familie, var en Søstersøn af sin Formand paa Bispestolen, Biskop Tyge, og havde været Ærke-
degn, førend han blev udvalgt til Biskop. I denne Egenskab forekommer han første Gang i Sept. 1288, efter at hans Forgænger var død i Marts. Det var 2 Aar efter Erik Glippings Drab, altsaa en meget urolig Tid, i hvilken han tiltraadte. Lige fra Begyndelsen af optræder han ganske bestemt paa Kongens Side. Denne gav ham derfor strax et Beskyttelsesbrev og et Løfte om at erstatte ham al den Skade og Udgift, som han for Kongens Skyld maatte komme i. 1292 stiftede Biskoppen et rigt begavet Kapel i Domkirken til Ære for St. Laurentius. En stor Del af Godset overførte han dog senere til en anden, mere bekjendt Stiftelse, som skyldes ham og fortrinsvis har bevaret hans Minde, nemlig den saakaldte «Puggaard» i Ribe, i hvilken 20 fattige, men til Studeringerne skikkede Disciple skulde have fri Bolig og Føde under Domkapitlets Overbestyrelse. Godset var saa betydeligt, at Indtægterne paa Reformationens Tid skulde have udgjort 24 Læster foruden de til Godsets Størrelse svarende Indtægter i Smør, Svin og Penge. — Biskop C. var i sin Levetid en meget anset Mand, der i saare vigtige politiske Forhold optraadte som en af Kongens paalideligste og dygtigste Raadgivere og tillige som Mægler og Voldgiftsmand, til hvem man fra begge Sider havde Tillid. 1297 udvirkede han et strængt Forbud af Kongen imod, at nogen af dennes Embedsmænd eller nogen anden Lægmand i Ribe Stift maatte fængsle en gejstlig eller drage ham for nogen verdslig Domstol. 1304 var han en af de Jyder, hvem det overdroges at gjøre et Uddrag af Thords Artikler som Tillæg til Jyske Lov.

I Aaret 1310 havde han besluttet at nedlægge sit Embede paa Grund af Svagelighed og havde allerede faaet Pavens Tilladelse hertil; men af en eller anden Grund maa han have opgivet denne Bestemmelse, thi han vedblev at beklæde Bispestolen indtil sin Død, 1. Juni 1313. — Som Biskop i Ribe kaldes han undertiden Christian II.

Suhm, Hist. af Danmark VII.

J. Kinch.

Christian Adolf, Hertug af Sønderborg, 1641—1702, Søn af Hans Christian af Sønderborg og Anna af Delmenhorst, fødtes 3. Juni 1641. Han arvede 1653 ved sin Faders Død det lille Hertugdømme Sønderborg, som alt den Gang var haardt tynget af Gjæld. Under hans Moders Formynderskab forøgedes denne stadig, især i de ulykkelige Krigsaar, og samtidig voxede de resterende Skatter, medens hans Farbrødre forgjæves krævede de dem tilkommende Deputater. 1664 nedsattes der en kongl. Kommission til at ordne disse Forhold, i det følgende Aar en anden, 1666 en Revisionskommission og 1667 en fjerde til at tage Hertugdømmet under Konkursbehandling. Prioritets- og Exekutionsdommene bleve afsagte i Slutningen af samme Aar, og den kongelige Statholder tog derefter med Magt Sønderborg Slot og By i Besiddelse for Kongen, medens Godserne tildeltes forskellige Kreditorer med Indløsningsret for Kronen. Hertug C. A. protesterede forgjæves imod denne Fremfærd baade indenlands og udenlands; han opnaaede kun senere at faa et livsvarigt Pengedeputat. 1676 ægtede han Eleonore Charlotte af Sachsen-Lauenborg (f. 1646 † 1709), med hvem han fik Godset Franzenhagen i Lauenborg. Han døde 2. Jan. 1702. Hans Linje, den ældste af Huset Sønderborg, uddøde kort efter (1709) med Sønnesønnen Christian Adolf.

F. v. Krogh, Das Haus Holstein-Sonderburg S. 36 ff. *A. D. Jørgensen.*

Christian Albrecht, Hertug af Gottorp, 1641—94. Han var ældste Søn af Hertug Frederik (III) og Marie Elisabeth af Kur-sachsen og født 3. Febr. 1641 paa Gottorp. Ved sin Farbroder Johans Død blev han 1655 Biskop af Lybek (Eutin), hvilken Værdighed han dog 1666 afstod til sin da 20aarige Broder August Frederik; 10. Avg. 1659 fulgte han efter sin Fader som Hertug over den gottorpske Del af Slesvig og Holsten.

C. A.s Regering fik sit Præg af de Begivenheder, som vare gaaede umiddelbart forud for hans Tiltrædelse. Carl Gustav af

Sverige havde ægtet hans Søster Hedevig Eleonore, og Hertug Frederik havde ikke kunnet modstaa Fristelsen til at benytte sig af Danmarks Ydmygelse i Roskildefreden til at faa sit gamle Mellemværende med Kronen vedrørende Bispedømmet og Domkapitlet i Slesvig afgjort til sin Fordel: Kongen og Riget maatte afstaa disse Besiddelser til Hertugdømmet, saaledes at Bispedømmet (Svabsted) helt tilfaldt Gottorp, medens Domkapitlets Gods blev delt mellem de to Hertugslægter. Men foruden denne Indrømmelse, der vel endda kunde være bleven glemt, opnaaede Hertugen Ophævelsen af Forliget i Odense 1579, hvorved Sønderjyllands Lensforhold til Riget var blevet ordnet, saaledes at dette skulde fuldstændig ophæves for Gottorpernes Vedkommende, medens det overlodes til fremtidige Forhandlinger at løse de andre Baand (Fællesregering m. m.), som forenede de to Hertuginjer og deres Lande. Det var i god Overensstemmelse med denne Politik, at C. A. kort efter fulgte sin Svoger til Overfaldet paa Kjøbenhavn og opholdt sig i hans Lejr for at være Vidne til Danmarks fuldstændige Erobring. Her fra kaldtes han hjem ved sin Faders Død i det belejrede Tønning.

Ved Freden i Kjøbenhavn (1660) tilsikredes Hertugen de vundne Fordele, men ingen af Parterne troede paa de nye Tilstandes Holdbarhed. Under 24. Maj 1661 sluttede C. A. et Forbund med Sverige til deres Opretholdelse, men i en hemmelig Artikel tilføjedes, at Gottorp under visse Eventualiteter skulde have den kongelige Del af Hertugdømmerne, medens Sverige selvfølgelig forbeholdt sig Kongerigerne. Fra kongelig Side derimod gik man fra nu af ud paa ved at lægge Hovedvægten paa Hertugdømmernes Enhed at sætte muligst snævre Grænser for Hertugernes Selvstændighed. I Aaret 1662 foretog den unge Hertug en længere Udenlandsrejse; den varede fra Febr. til Nov. og førte ham gennem Nordtyskland, Holland, Frankrig, Schweits og Vesttyskland. Han sysselsatte sig derefter med Virkeliggjørelsen af en Plan, som alt hans Fader havde næret, Oprettelsen af et særligt Universitet for sine Lande; 3. Okt. 1665 indviedes den efter ham opnævnte Højskole i Kiel, der skulde blive Midtpunktet for de tyske Bestræbelser over for Sønderjylland, paa samme Maade som det samtidig oprettede Universitet i Lund sigtede til at løsrive Skaane fra sin danske Fortid. Et Par Aar efter, i Okt. 1667, opgav han derimod ved Forliget i Glückstadt og sit samtidige Ægteskab med Kong Frederik III's Datter Frederikke Amalie sine yderligere Planer mod

Danmark, i det han stadfæstede den saakaldte «Union» (af 1533 og 1623) og opgav Fællesskabets Ophævelse.

Men kort efter gik man fra dansk Side over til Offensiven. Gottorp havde i et farefuldt Øjeblik svigtet sine Forpligtelser mod Kronen og benyttet sig af vore Ulykker, og det var derfor naturligt, at det ved Enevælden styrkede Kongedømme før eller senere maatte vende sig imod det. Næppe var da ogsaa Christian V kommen paa Tronen, før der indtraadte et fjendtligt Forhold, og den danske Politik satte sig det Maal enten at tilbagevinde det tabte eller helt at fjerne Gottorperne fra Sønderjylland. Uvenskabet traadte først for Dagen derved, at Kongen, hvis Fader 1667 i Forening med C. A. havde taget Oldenburg og Delmenhorst i Besiddelse efter den sidste Greves Død, skilte sin Sag fra Svogerens og traadte i Underhandling med Hertugen af Pløen, som gjorde Fordring paa den oldenborgske Arv. 18. Marts 1671 sluttedes der en Overenskomst om, at Hertugen, hvis han vandt sin Proces for Rigsammerretten, skulde afstaa sine Rettigheder til Grevskaberne til Kongen mod Godtgjørelse i Hertugdømmerne, medens Gottorp i saa Tilfælde intet vilde faa. Dette kom senere til Udførelse, og efter en ny Proces blev Gottorp endog idømt en betydelig Erstatning til Pløen.

Til et fuldstændigt Brud mellem Kongen og Hertugen kom det dog først i Anledning af den store Krig 1675. Der sammenkaldtes en Landdag i Kiel 6. Maj, for at de til Landets Forsvar nødvendige Midler kunde skaffes til Veje; men da de kongelige og hertugelige Kommissarier ikke kunde enes om Fordringens Størrelse, forelagde de første Kongens Forslag. Hertugen var uforsigtig nok til at give sin Indsigelse herimod den skarpest mulige Form ved at hjemsende Landdagen «indtil videre» (12. Maj). Det blev den sidste regelmæssige Landdag i Hertugdømmerne. Dette Overgreb førte til et andet fra kongelig Side. I Juni Maaned kom Christian V med sine Ministre, Greverne Fr. Ahlefeldt og Griffenfeld, paa Vejen til Tyskland til Hertugdømmerne; man besluttede ved et Møde i Rensborg med Hertugen og hans fornemste Raadgiver, Kielmannseck, at komme til et endeligt Forlig om Landets Forsvar. Efter nogle forberedende Forhandlinger ankom C. A. 25. Juni til Rensborg; men da han ikke viste synderlig Lyst til virkelige Indrømmelser, lukkedes Dagen efter Fæstningens Porte, og der blev paatvunget ham en Overenskomst, efter hvilken han udleverede sine Fæstninger til Kongen og for al Fremtid gav Afkald paa

Souveræniteten og sin selvstændige Væbningsret (10. Juli). Da han kort efter protesterede mod det aftvungne Forlig og ikke inden Aar og Dag søgte den aftalte Forlening, erklærede Kongen under 19. Dec. 1676 den gottorpske Del af Sønderjylland for forbrudt og tog den i foreløbig Besiddelse. Hertugen havde strax efter Bruddet taget Ophold i Hamborg. Ved Freden i Fontainebleau 2. Sept. 1679 opnaaede han imidlertid Gjenindsættelse i sine Rettigheder efter Fredslutningerne i Roskilde og Kjøbenhavn, dog saaledes at de gamle Unionstraktater og nedarvede Overenskomster skulde staa ved Magt. Striden blussede dog kort efter op paa ny; medens man fra hertugelig Side lagde Vægt paa den gjenvundne Souveræniteten, hævdede man fra kongelig Side, at de gamle Overenskomster udelukkede enhver Deling af Hertugdømmernes Magt udad til, og lod forstaa, at den Enhed, som fordum havde fundet sit Udtryk i den fælles Landdag, nu maatte samles i Kongens Haand. Denne Fordring fremsattes da ogsaa udtrykkelig, saa snart man ansaa Tidsforholdene for gunstige, i et Brev fra Kongen til Hertugen (22. April 1684), og da denne tilbageviste den som uberettiget, drog Kongen atter Sværdet; 30. Maj erklærede han den gottorpske Del af Sønderjylland for inddragen under Kronen og indlemmet i den kongelige, og General Fuchs fik Ordre til at besætte den med Vaabenmagt. Hertugen tyede atter til Hamborg og paakaldte de store Magters Indblanding. Efter et Par Aars Forhandlinger i Altona maatte Kongen give efter for en almindelig Pression og slutte Forliget af 30. Juni 1689, hvorved C. A. fik sit Land og sine Rettigheder tilbage; 30. Okt. holdt han sit højtidelige Indtog i Slesvig.

I sine sidste Aar levede C. A. i Fred og tilsyneladende god Forstaaelse med sine Frænder i Danmark; men ligesom Kong Christian paalagde sin Efterfølger at fuldføre, hvad der ikke var lykkedes for ham, indplantede C. A. i sine Sønners Hjærte et dybt Had til deres Moders Fædreland. Han døde 27. Dec. 1694 og blev bisat i Slesvig Domkirke. Hans Hustru døde i Kiel 30. Okt. 1704 og blev jordfæstet ved hans Side.

Neue Provinzialberichte 1833. Staatsbürg. Mag. I, 613. Allg. deutsche Biographie IV.

A. D. Jørgensen.

Christian August, Hertug af Augustenborg, 1696—1754. Han var ældste Søn af Hertug Frederik Vilhelm, Ernst Günthers Søn, og Sophie Amalie, Datter af Storkansleren Frederik Ahlefeldt, og

født 4. Avg. 1696. Ved sin Faders Død 3. Juni 1714 tiltraadte han Besiddelsen af Augustenborg Slot med Avlsgaard, Rumorsgaard paa Als og Avnbølgaard i Sundeved. Han ægtede 21. Juli 1720 Frederikke Louise Danneskjold, Datter af Christian Gyldenløve. Aaret efter mødte han til Hyldingen paa Gottorp og aflagde her den bekjendte Ed til Kongen og hans Efterfølgere efter Kongeloven; han blev ved denne Lejlighed Ridder af Elefanten og i Dec. s. A. General. I Aaret 1725 købte han paa Avktion efter sin Fætter Grev Frederik Ahlefeldt Slottet Graasten med Gaardene Fiskebæk og Kiding, hvortil senere kom Aarup og Kjelstrup. Af disse Godser oprettede hans Hustru, for hvis Penge de vare købte, et Fideikommis. 30. Dec. 1730 overdrog Kong Christian VI Hertugen paa Livstid det betydelige Gods Gammelgaard paa Als, og 1732 fik han Bestalling som Amtmand paa Als med Titel af Gouvernør. Han døde 20. Jan. 1754; hans Hustru var alt død 2. Dec. 1744.

A. D. Jørgensen.

Christian August, Prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenborg, 1768—1810, General og norsk Statholder, var den 3. Søn af Hertug Christian Frederik af Augustenborg og dennes Gemalinde, Charlotte Amalie Vilhelmine f. Prinsesse af Pløen, og født 9. Juli 1768. Allerede i 1770 mistede han sin Moder og sattes derefter under Opsyn af sin Faders Søster, Prinsesse Ulrikke; senere opdroges han tillige med sine 2 ældre Brødre af en fælles Hovmester, Schiffmann, der siden blev Etatsraad. Efter Skildring af Folk, der have staaet ham nær i denne Tid, var han som Barn paa Grund af sin store Livlighed ikke ganske let at opdrage, medens han dog tillige allerede tidlig skal have vist sig i Besiddelse af forskellige Egenskaber, der gjorde ham megen Ære. Det fortælles, at han skal have været udholdende og fast, hvorhos han roses for sin Retsindighed og Menneskekjærlighed. Efter at være konfirmeret 1782 paa Augustenborg blev han med sine Brødre sendt til Leipzig. Her studerede de 3 unge Prinser Humaniora indtil Høsten 1784, hvorpaa de efter at have aflagt Besøg ved Hofferne i Dresden og Berlin vendte tilbage til Augustenborg. 1785 aflagde de et kort Besøg i Kjøbenhavn, men tilbragte igjen den følgende Vinter paa Augustenborg. 1786 traadte Prins C. A. og hans Broder Ernst i dansk Krigstjeneste. C. A. blev Oberstlieutenant i danske Livregiment og gennemgik den højere militære Uddannelse under Vejledning af General Huth, der tidlig hos ham opdagede ud-

mærkede militære Talenter. 1787 traadte han ind ved Kronprinsens Regiment og forsattes 1788 til Fredericia som Kommandør for fynske Infanteriregiment, hvis Chef han nogle Aar senere blev. 31. Juli 1790 blev han Generalmajor af Infanteriet. Han var meget afholdt ved sit Regiment og arbejdede meget for dets Udvikling. Under dette sit Ophold i Fredericia havde han oftere Anledning til at aflægge Besøg paa Augustenborg, hvor han om Høsten og Vinteren gik meget paa Jagt, for hvilken han nærede en stærk Interesse. Paa en saadan Jagttur paadrog han sig ved Uforsigtighed et Onde, for hvilket han aldrig senere blev fuldstændig helbredet; varm og tørstig havde han drukket af en kold Kilde og faldt umiddelbart derefter i Afmagt. Han beholdt imidlertid en Brystbeklemmelse, der ofte voldte ham meget Besvær.

I 1792 havde han tilbudt Hertugen af Brunsvig sin Tjeneste for saaledes at komme til at deltage i Revolutionskrigen, men havde kun opnaaet at faa et Afslag. I 1797 fik han imidlertid Ansættelse i det østerrigske Kavalleri og deltog derpaa under den anden Koalitionskrig i en Række af Slag i Rhinegnene og senere om Høsten 1800 i Felittoget i Tyrol under Chasteler, hvor han til sidst selv fik Overkommandoen og efter Chastelers Bortrejse, truet af de franske Hære, førte hans Korps uskadt til Østerrig. Fraregnet to korte Besøg paa Augustenborg og i Kjøbenhavn, deraf det sidste om Sommeren 1800, forblev han i østerrigsk Tjeneste lige til 1801, da han kaldtes tilbage; han naaede imidlertid først hjem, efter at Krigsfaren allerede var ovre, og kom saaledes ikke til at tiltræde den ham tiltænkte Post som Gouvernør paa Fyn, hvorimod han forblev hjemme. Da han nu havde taget Afsked af den østerrigske Tjeneste, opholdt han sig atter en Tid ved sit Regiment i Fredericia. I 1803 blev han udnævnt til kommanderende General i det søndenfjældske Norge samt Kommandant paa Frederikssten og Chef for søndenfjældske Infanteriregiment. I samme Aar blev han ligeledes Elefantridder.

Med Ankomsten til Norge i Marts 1804 begyndte et nyt Afsnit af Prinsens Liv. Fra første Færd af viste han sig her som den strænge, pligtopfyldende Mand, der i alle Tjenesteforhold stod for sine underordnede som det vækkende Exempel. Allerede paa sin første Inspektionsrejse, der gik gennem Distrikterne paa Skageraks Vestside, vidste han ved sine militære Indsigter og det Alvor, hvormed han tog Tjenesten, at skaffe sig den største Agtelse; men han vandt tillige ved sin venlige Fremtræden alle Hjerter. Lige frem

i sit Væsen, tarvelig i sine Vaner havde han aldrig store Fordringer, og han søgte bestandig at undgaa alt, der kunde minde om hans fyrstelige Stilling. I Tjenesten var han til det yderste stræng, uden for denne godmodig og omgængelig. I de talrige, dels officielle, dels private, Festligheder, der anstilledes for ham efter hans Ankomst til Norge, optraadte han med en høj Grad af Takt, og uagtet hans Sprog altid mindede om, at hans Dannelse og Opdragelse var tysk, fandt man i Norge, at han vidste at udtrykke sig med Held, og at navnlig hans Skaaltaler ved de muntre Selskabsborde vare træffende og passende. Dette var en Evne, hvorpaa der paa den Tid i Norge sattes stor Pris, og som man derfor ogsaa gjerne saa hos en Mand i Prinsens fremtrædende Stilling. Overalt var han afholdt, og navnlig traadte han i et nært Forhold til mange af sine underordnede Officerer. Hans Stilling var en saadan, som han kunde fylde helt ud, og hvortil hans Personlighed og hans Evner passede.

Men han kaldtes snart til andre Hverv, i det han under 24. Avg. 1807 udnævntes til Præsident i den samme Dag oprettede interimistiske Regeringskommission for Norge. Kommissionens Oprettelse var den umiddelbare og nødvendige Følge af Englændernes Overfald paa Kjøbenhavn; med Flaadens Bortførelse og Krigens Udbrud blev ligeledes dens fortsatte Bestaaen en Nødvendighed. Som kommanderende General og denne Kommissions Præsident fik Prinsen en dobbelt Opgave, i det han paa samme Tid skulde lede Krigsførelsen og Norges civile Administration. Tillige stilledes der nu ofte Krav til hans Statsmandsdygtighed, hvor det gjaldt om at handle paa egen Haand, naar han uden at kunne indhente Ordre om sine Forholdsregler fra Regeringen i Kjøbenhavn alligevel maatte fatte Beslutninger, hvorved baade Norges særegne Tarv skulde rammes og Monarkiets fælles Interesser lige fuldt varetages. Prinsens Interesser havde indtil dette Øjeblik hovedsagelig været militære, og der vides intet om, at de i større Udstrækning havde gaaet ind paa den civile Administrations og Politikens Omraader. Til Statsmand var han ikke opdragen, og der foreligger heller ikke noget, som tyder paa, at han har været i Besiddelse af et skarpt politisk Blik. Men han var den samvittighedsfulde Arbejder, der ikke forsømte noget, saa længe han kunde holde sit Hoved oppe, og med den største Omhyggelighed satte han sig ind i alt, hvad der vedkom hans Stilling. Dette var imidlertid, hvor meget det end gjorde ham Ære, dog ikke tilstrækkeligt af de Egenskaber,

for hvilke han nu skulde have Behov; navnlig manglede han Bestemthed og Evne til at hævde sin personlige Uafhængighed, ligesom han ved sin Tilbøjelighed til at imødekomme alle lettelig forledeedes til at give for tidlige Løfter og derved binde sin egen Handlemaade. Men over den store Mængde øvede han en betydelig personlig Indflydelse, og navnlig var det mærkværdigt, hvor hurtig han vandt de norske Soldater. Han vandt en Magt over Hæren, der kan betegnes som noget aldeles enestaaende, og deri ligger Forklaringen af den Vægt, der under de paafølgende Begivenheder lagdes paa hans Person. C. A. og den nationale norske Hær, hvis tilbedte Fører og Ideal han var, voxede næsten sammen i den almindelige Bevidsthed, og derigjennem blev han paa et vigtigt Tidspunkt den, om hvem alle Beregninger maatte dreje sig.

Som Hærfører vandt C. A. et stort Navn under det korte Felttog i 1808. Med en Styrke af 16500 Mand skulde han forsvare den søndenfjældske Grænse og besætte de derværende Fæstninger. Den imod ham opstillede svenske Vestarmé talte over 17000 Mand, og denne rykkede i April 1808 over Grænsen ind paa norsk Grund, hvor C. A. strax organiserede Forsvaret. Først blev den 2. svenske Brigade, der var falden ind i Høland, dreven tilbage, hvorunder der bl. a. forefaldt en heftig Kamp 20. April ved Toverud; i denne blev Grev Axel Mørner fangen med en stor Del af sit Detachment. 1. svenske Brigade, der rykkede ind over Magnor, erobrede med sin venstre Fløj 18. April de norske Stillinger ved Lier, medens dens højre Fløj under Oberst Gahn forsøgte at trænge frem langs Flisen Elv i Solør. Her blev den i Passet ved Trangen dels sprængt, dels tagen til Fange. C. A. modtog Kongens Anerkjendelse ved 15. Maj 1808 at udnævnes til Generallieutenant. 10. Juni fordreves den svenske 4. Brigade fra Stillingen ved Præstebakke, hvorved der gjordes 429 Fanger. Positionerne bleve imidlertid faa Dage senere paa ny besatte af de svenske. Men i samme Maaned trak hele deres Hær sig ud af Norge, som derefter saa godt som ikke blev foruroliget ved Angreb fra sin østlige Nabo. Gjennem det Held, hvormed Krigen i det hele var ført til Trods for de svage og utilstrækkelige Hjælpemidler — alene af Krigsfanger havde den norske Hær taget over 1100, medens der i Sverige kun var o. 150 norske Fanger —, havde Hærens Fører vundet et stort Navn og yderligere befæstet sig i Hærens Hengivenhed. Han havde delt ondt og godt med Soldaterne, der

vidste, at naar de lede, saa vilde deres Feltherre ikke have det bedre, og naar de ved Vaarsolens første Straaler vaagnede paa den endnu snedækte Mark, saa laa han ved deres Side, indhyllet i sin Kappe, og havde søgt den samme Hvile. Men hvad der i mange Tilfælde kunde blive for meget for haardføre Bondesønner, bidrog ogsaa til at svække den svagere Fyrstesøn, og Vaarfelttoget i 1808 har derfor i betydelig Grad undergravet hans Helbred, der i Forvejen ingenlunde var den stærkeste.

Medens Felttoget varede, havde C. A. kun haft mindre Tid til at ofre sig for den anden Del af sin Gjerning, som Regeringskommissionens Formand. Efter at den svenske Hær havde rømmet Norge, indtraadte der imidlertid heri en Forandring, og fornemmelig fik Prinsen friere Hænder, da han 7. Dec. 1808 efter længere Underhandlinger afsluttede en Vaabenstilstand, der noget senere bekræftedes af Frederik VI, skjønt kun under Forudsætning af, at den var paa kortere Tid. Men den blev for Norges Vedkommende faktisk bestaaende indtil Freden. Hvor meget end Kongen efter denne Dag paalagde Prinsen at rykke med den norske Hær ind i Sverige, saa fandt denne altid Paaskud til at unddrage sig Befalingernes Udførelse. Regeringskommissionen var selv i Dec. 1808 bleven suppleret med 2 nye Medlemmer, af hvilke det ene, den 29aarige Grev Herman Wedel-Jarlsberg, snart blev den mest indflydelsesrige, og det var nu hans, ikke Prinsens Meninger, der bestemte Kommissionens Holdning. Da den svenske Vesthær 7. Marts 1809 begyndte sin Marche mod Stockholm, hvor Gustav IV Adolf blev afsat 13. Marts, lode dens Førere dermed Grænsen mod Norge ligge aaben for Angreb. Men Betænelighederne herved bortryddedes derigjennem, at Prinsen gav et, om end betinget, Løfte om at opretholde Vaabenstilstanden af 7. Dec. Ved samme Anledning var der imidlertid af den svenske Udsending for de norske Officerer, der underhandlede med ham paa Prinsens Vegne, fremsat Antydninger om, at den ledige Trone kunde tilfalde denne. De Udsigter, som herved vare ham aabnede, gik ham aldrig af Minde, uagtet han foreløbig indordnede sig under Grev Wedels politiske Planer og med ham arbejdede for en skandinavisk Union under Frederik VI's Styrelse, med fuld administrativ Selvstændighed for ethvert af Rigerne. Men da der fra Norge gjordes Forsøg paa at vinde Kongen for en saadan Politik, mødtes disse med et bestemt Afslag. Hermed forandredes den Retning, hvori de norske Politikere arbejdede, i det Grev Wedel med de bitre Erfaringer for

Øje, han havde gjort under en Krig, der samtidig førtes baade med England og Sverige, ansaa det umuligt at opretholde Norges Forbindelse med Danmark alene uden ved ethvert Fredsbrud at blive udsat for Blokade og Hungersnød. Derfor satte han det som sit Maal for Norges Skyld at skabe en ny Forening af de to Riger paa den skandinaviske Halvø under Styrelse af C. A., der strax kunde blive Norges Konge og i alt Fald efter Carl af Sødermanlands Død Sveriges. Foreningen skulde tillige være Sveriges Redning imod den russiske Vælde. C. A. kan ikke have været uvidende om sin norske Vens store, vidtrækkende Planer, der ogsaa skulde lede til hans egen Ophøjelse; men han har hverken sluttet sig helt til dem eller bestemt gjort Modstand. Grev Wedel vilde, at den norske Hær skulde gøre fælles Sag med den svenske mod Russerne; Frederik VI befalede gjentagne Gange, at der fra Norge skulde finde et Indfald Sted med det Øjemed at forene sig med de russiske Tropper, der allerede stode paa svensk Grund. Prinsen gjorde ingen af Delene; han blev rolig i Norge. For Frederik VI fremstillede han sig som den, der alene vilde virke for Kongens Interesser, medens han vel vidste, at dennes Kandidatur hurtig var bleven en Umulighed. Han har heller ikke arbejdet derfor, uagtet en svensk Mand, der stod Grev Wedel nær, Gang paa Gang færdedes over Grænsen som Mellemmand. I Slutningen af April gav Prinsen endog Baron v. Platen et betinget Løfte om at modtage Valget som svensk Kronprins. Men han bandt sig ved Løfter og Tilsagn til alle Sider uden Udsigt til at kunne holde dem, om han ogsaa trøstede sig med den Tanke, at han i sidste Øjeblik kunde gøre en rask Gjerning og træde tilbage for at lade Frederik VI høste Frugterne af, hvad andre havde arbejdet. Uden at vurdere sin egen Svaghed, uden at forstaa, at han kun var et Redskab i andres Hænder, har han troet, naar Tiden kom, at kunne lede Begivenhederne, som han vilde.

Kongen saa Stillingen i et andet Lys og sendte som sin paa-lidelige Mand Kancellipræsident Fr. J. Kaas til Christiania, hvor denne ankom 29. April og 4. Maj tog Sæde i Regeringskommis-sionen, uden at dog dette havde nogen Indflydelse paa Prinsen og hans norske Raadgivere eller hindrede, at gamle og nye Agenter uhindret færdedes over Grænsen. Uden at agte Prinsens Vaklen fortolkede de svenske Statsmænd hans Handlinger efter de Vink, som modtoges fra hans norske Omgivelser, og saaledes blev han

15. og 18. Juli af de svenske Stænder valgt til Sveriges Kronprins. Heller ikke efter denne Begivenhed kunde C. A. indtage en bestemt Holdning, i det han fremdeles ligesom tidligere bøjede sig til begge Sider. Han vidste, at hans norske Omgivelser kun ventede paa hans Samtykke for at erklære sig for en Forening med Sverige; men han vilde ikke yde dem sin Medvirkning. Kongen, der 25. Juli udnævnte ham til Feltmarskal og Statholder over Norge, kunde ikke derfor stole paa ham; et synligt Tegn paa Kongens Mistillid var Sendelsen til Norge af Prins Frederik af Hessen, der ankom til Christiania 16. Avg. Denne fandt C. A. i en nedtrykt Sindsstemning, der var en naturlig Følge af den Sindsbevægelse, hvori hans tvivlsomme Holdning havde sat ham. Medens han den paafølgende Høst forblev i Christiania, forandredes ikke hans Stilling. Han var den samme ubeslutsomme Mand, der, i det han stilledes over for et afgjørende Valg, altid bævede tilbage. En Plan om at rejse til Kjøbenhavn blev atter opgiven, og først efter Freden i Jønkøping 10. Dec. 1809 kunde Prinsen forberede sig paa sin Rejse til Stockholm. Han havde nu Frederik VI's Samtykke til at modtage det paa ham faldne Valg. Atter lod han i sine Udtalelser til svenske den gamle storskandinaviske Politik træde frem som sit Program; men Vejen til dens Gjennemførelse kunde han ikke angive. I Norge omfattedes han til det sidste med almindelig Hengivenhed, og der var dem, som endnu tænkte sig Muligheden af, at han kunde fatte en rask Beslutning. Men dette skete ikke. 7. Jan. 1810 betraadte Prinsen svensk Grund og skiltes næste Dag fra Grev Wedel uden at have villet drage Konsekvenserne af sine Forbindelser med ham og de svenske Revolutionsmænd.

Som svensk Prins antog han Navnet Carl August, men skrev sig gjerne C. August. I Stockholm modtoges han med blandede Følelser. Det høje Aristokrati oversaa den lille, halvtyske Prins, der ikke var skabt til at bevæge sig i dets Midte, medens Revolutionspartiet og den menige Mand saa op til ham som til Repræsentanten for det mere borgerlige Kongedømme. For øvrigt var han en Bold mellem de forskjellige Partier, der vare repræsenterede mellem hans Omgivelser, og medens han i Breve til sin Broder Hertugen af Augustenborg udviklede, hvad han vilde gøre til bedste for sin gamle Konge, har han i Virkeligheden aldrig foretaget noget til Fremme af dennes Interesser. Hans Virksomhed i Sverige blev imidlertid kun kort. 28. Maj 1810 døde han pludselig

ved en Lejrsamling i Skaane, tæt ved Qvidinge; det af legemlig og aandelig Overanstængelse nedbøjede Legeme kunde ikke længere holde ud. Men i Samtiden søgtes en anden Forklaring; det skulde være Medlemmer af det svenske Aristokrati, der ved Livlægen Rossis Hjælp skulde have forkortet hans Dage, og mange fandt sin Interesse i at udsprede dette Rygte, der kun alt for let blev troet. Ved han Bisættelse i Stockholm foregik beklagelige Optøjer, hvorunder Rigsmarskallen Grev Axel Fersen myrdedes.

A. Ipsen, Christian August, 1852. Steenstrup, Dansk Maanedsskr. 1867—68. Ræder, Danmarks Krigs- og polit. Hist. 1807—9 II. Yngvar Nielsen, Grev Herman Wedel og hans Samtid I. *Yngvar Nielsen.*

Christian August, Prins af Gottorp, 1673—1726, Biskop af Lybek og Administrator af de gottorpske Lande. Født 1. Jan. 1673 paa Gottorp som yngre Søn af Hertug Christian Albrecht og Frederik III's Datter Frederikke Amalie, blev han tidlig bestemt til Biskop af Lybek. I 100 Aar havde yngre Sønner af Huset Gottorp beklædt denne Værdighed, ja det var endog lykkedes 1647 af Domkapitlet at faa et skriftligt Løfte om, at endnu 6 Medlemmer af denne Slægt efter hinanden skulde blive udvalgte. Herimod havde man fra kongelig Side jævnlig gjort Indsigelse, da den ældre Linje af det oldenborgske Hus var mindst lige saa berettiget til denne Værdighed som den yngre; men det var ikke des mindre lykkedes Gottorperne at hævde den vundne Stilling. Da Biskop August Frederik (I, 377) ældedes, indtraadte imidlertid efter Christian Albrechts Død og Sønnen Frederiks Tiltrædelse til Regeringen det Tilfælde, at der foruden ham kun fandtes ét mandligt Medlem af Slægten i Live, nemlig C. A., og for dette Tilfælde traadte Overenskomsten af 1647 ud af Kraft, da der ikke kunde være Tale om Valg, naar der kun fandtes én Kandidat. Denne Omstændighed benyttede da Kong Christian V til at søge Valg for sin yngre Søn Prins Carl, og fra nu af begyndte der en Række Intriger, dels i Lybek, dels i Wien, som foreløbig endte med, at begge valgtes til Koadjutorer, hver af sit Parti i Domkapitlet: C. A. fik 12. Maj 1701 8 Stemmer, Prins Carl den følgende Dag 10.

Aaret efter faldt Hertug Frederik (IV) i Slaget ved Klissov (19. Juli 1702); han efterlod en Søn paa 2 Aar, Carl Frederik, og hans Moder, den svenske Prinsesse Hedevig Sophie; begge opholdt sig den Gang og fremdeles i Stockholm. Under disse Forhold opstod der strax Strid om Formynderskabet, i det Kong Frederik IV

gjorde Indsigelse imod, at Regeringen skulde føres fra Udlandet. Man enedes om, at Enkehertuginde skulde have det personlige Formynderskab over sin Søn, medens Regeringen paa Gottorp skulde føres af dennes Farbroder i hendes og eget Navn, i Fællessager i den unge Hertugs. Saaledes kom C. A. til at føre den faktiske Regering over de gottorpske Lande og bære Ansvar for den gottorpske Politik i en skæbnesvanger Aarrække (1702—16); han kaldte sig «Hertug og Administrator til Slesvig-Holsten», — det var den Gang endnu almindelig Skik, at alle Medlemmer af Hertugslægten antog Hertugnavnet.

Natten til 2. Okt. 1705 døde Biskop August Frederik paa Slottet i Eutin, og samme Dag satte C. A. sig i Besiddelse af hans Residens. Den afdødes Hofraad og Livmedikus Fortsch mødte nemlig med Fuldmagt og ledsaget af to Notarer saa vel som af Byens to Borgmestre, viste dem Liget og holdt derpaa en Tale i Borggaarden, i hvilken han i Hertugens Navn tog Bispedømmet i Besiddelse. Til Tegn herpaa skar han et Mærke i Slottets Hoveddør, Biskoppens Kammerdør og Kancellidøren, ligesom han lod optænde Ild paa Arnestedet i Køkkenet; end videre tog han Nøglerne til Kammeret, Kancelliet og Vindebroen til sig. Derefter lod han et Kompagni Grenaderer, som længe havde været holdt i Beredskab i Nærheden, rykke ind i Slotsgaarden og aflægge Ed til den nye Biskop. Dagen efter satte han sig paa lignende Maade i Besiddelse af Bispegaarden og Domkirken i Lybek. Derefter kom C. A. selv til Staden for at sammenkalde Kapitlet og modtage dets Hylding. Talrige Protester fra alle Sider formaaede ikke at udslette den Kjendsgjerning, at C. A. var i faktisk Besiddelse af Bispeværdigheden; Kapitlet fandt sig snart i det uundgaaelige, og da den danske Prins Carl havde ladet Eutin indtage og besætte (31. Dec. 1705), nødte de politiske Forhold, Carl XII's Overmagt saa vel som Englands og Hollands Intervention, Kong Frederik IV til Eftergivenhed. Prins Carl fik en rigelig Pengeerstatning af de sidstnævnte Magter, og Striden døde efterhaanden hen. Som Følge af Omvæltningerne 1713—14 lod Kongen vel Eutin atter besætte (8. Dec. 1714), men da et Par Aar efter C. A. fratraadte Formynderregeringen, udleveredes Bispedømmet igjen til ham. Dets Lande have, som bekjendt, siden den Tid stadig tilhørt hans Slægt.

Som Administrator var C. A. mindre heldig; han var en lidet begavet og frygtsom Mand, der snart blev aldeles afhængig af

sine Raadgivere. I de første Aar var Magnus Wedderkop Hovedmanden i Regeringen, senere svækkedes hans Indflydelse af Baron Gørtz, indtil denne tog hele Magten, ja endog fik Wedderkop kastet i Fængsel som beskyldt for Underslæb. Dermed kom Gottorp tillige ind paa en dansk-fjendtlig Politik, som efter Slaget ved Gadebusch og Stenbocks Fremtrængen over Ejderen førte til de skæbnesvangre Aftaler om Tønning. Endnu 13. Jan. 1713 havde C. A. forsikret Kong Frederik IV om sin Loyalitet, men alt 21. s. M. underskrev han paa Gottorp Traktaten med Stenbock om at indrømme ham Tønning imod Sveriges Garanti for de gottorpske Lande og Løfte om at forøge disse med Segeberg Amt og Grevskabet Pinneberg. Anden Dagen efter forlod han uventet med sin Hustru og de ældste Børn Gottorp for under de kommende Begivenheder at søge et Fristed i Lybek og Hamborg; det var Gottorpernes sidste Afsked med deres Hertugdømme i Sønderjylland.

I de nærmest følgende Aar tog C. A. nu varigt Ophold i Hamborg, medens de hertugelige Lande, senere ogsaa hans Bispedømme, vare sekvestrerede og styredes af kongelige Embedsmænd. Hans Bestræbelser gik ud paa at formaa de store Magter til Intervention; men Sveriges stadig synkende Magt og den danske Konges Fremgang i Nordtyskland, hvor han ved sine Erobringer sikrede sig Englands og Preussens Garanti for Sønderjylland, gjorde det umuligt for C. A. at opnaa noget Resultat. 28. Jan. 1716 erklærede Hertug Carl Frederik sig for myndig i det souveræne Hertugdømme Slesvig og nedsatte en Undersøgelseskommission i Anledning af de talrige Klager over Formynderstyrelsen; man bebrejdede ikke blot Biskoppen hans tvetydige Politik, som havde ført til Landets Tab, men ogsaa hele den indre Styrelse havde været vilkaarlig, despotisk og korrumpet. Kommissionens Dom af 18. April s. A. lød imidlertid paa fuldstændig Frifindelse for Regeringen, hvis Færd Hertugen i et og alt billigede. C. A. fik nu sit Bispedømme udleveret til fri Raadighed og ansaas for fritagen for ethvert Ansvar. Den unge Hertug indfandt sig dog først 3 Aar efter i Hamborg for personlig at overtage Regeringen i det endnu stadig sekvestrerede Holsten, hvor han nu ogsaa var bleven fuldmyndig. 15. Juni 1719 modtoges han i Hamborg af sin Farbroder og indrettede nu der sin Hofstat og Regering; Biskoppen fik ikke blot Generalkvittering for sin Formynderstyrelse, men ogsaa Løfte om 300000 Rdl. i Er-

statning for lidte Tab og, da de ikke kunde betales, Pant i Amterne Oldenburg og Cismar.

C. A. havde 2. Sept. 1704 ægtet Albertine Frederikke, Datter af Markgrev Frederik Magnus af Baden-Durlach (f. 3. Juli 1682), og havde med hende 4 Sønner og lige saa mange Døtre. De 3 af Sønnerne og den fjerdes Søn bleve efter hinanden Biskopper af Lybek, Adolf Frederik senere Konge i Sverige (I, 113), Frederik August Hertug af Oldenburg. C. A. døde i Hamborg 25. April 1726 af en Polyp paa Hjærtet. Hans Enke døde sammesteds 22. Dec. 1755.

Neue Provinzialberichte 1833, S. 515. Staatsbürg. Mag. X, 710. Jahrb. f. d. Landeskunde Schlesw., Holst. u. Lauenb. VII, 313. *A. D. Jørgensen.*

Christian Carl Frederik August, Hertug af Augustenborg, 1798—1869. Hertug Chr. August var født i Kjøbenhavn 19. Juli 1798 og Søn af Hertug Frederik Christian og den danske Kongedatter Louise Augusta. Han tilbragte sine første Aar skiftevis i Hovedstaden og paa Slottene Augustenborg og Graasten; hans Faders Stilling som Kongens Svigersøn og Kronprinsens Svoger, Medlem af Statsraadet og Chef for det højere Undervisningsvæsen saa vel som hans Dannelse og hans Hustrus Livlighed og Ynde gjorde deres Hjem til et af de mest søgte Midtpunkter for det højere Selskabsliv og Omgangen med Landets bedste Mænd. Ulykkeligvis formørkedes dette dog alt i Prinsens tidlige Barndom ved de Rivninger, som fra 1806 gjorde Forholdet mellem hans Fader og Kronprinsen mere og mere spændt, indtil han 1810 trak sig helt tilbage fra Statstjenesten. I disse Aar blev Spiren lagt til Sønnernes senere Virksomhed og Skæbne. Som nærbeslægtede med Kongehuset havde de rig Anledning til at tænke over Arvefølgen, og Faderen, som med sin halve Lærdom havde fordybet sig i Hertugdømmernes Historie og var kommen til det Resultat, at hans Slægt ikke blot havde en eventuel Arveret til Holsten, men at ogsaa Sønderjylland maatte følge den samme Arvegang, indprentede ved enhver Løjlighed sine Sønner denne Lære som en uomtvistelig Sandhed. I sine sidste Aar affattede Hertugen endog en Afhandling om sine formentlige Arvefordringer, i hvilken han gik saa vidt at paastaa, at Kongeloven i Grunden stred mod ældre Aftaler mellem Kongerne af det oldenborgske Hus og det danske Rigsraad, i Henhold til hvilke Sønderborgerne vilde have været de nærmeste til Tronen efter den kongelige Mandsstamme.

Paa sit Dødsleje skal han have paalagt sine Sønner aldrig at opgive, hvad han ansaa for deres Ret.

I øvrigt gav Hertugen sine Sønner — foruden C. A. den yngre Frederik Emil (Prinsen af Nør) — en omhyggelig og fortrinlig Opdragelse. Han havde selv i mange Aar syslet med alle herhen hørende Spørgsmaal og var en højt dannet og fordomsfri Mand. Til Lærere valgte han den norskfødte theologiske Professor Krog Meyer, senere Biskop paa Als, og F. H. Germar, en født Holstener og Rektor i Glückstadt, senere tillige Hofpræst og Dr. theol.; begge vare de kundskabsrige og samvittighedsfulde Mænd med megen pædagogisk Erfaring. Hertugen døde alt 1814, og den danske Moder gav nu Hjemmet sit Præg. Samme Efteraar gjæstedes Augustenborg af den unge norske Konge Christian Frederik, som kom for at bejle til Søsteren Caroline Amalie; de bleve gifte i det følgende Foraar og satte Bo i Odense, nær nok til at vedligeholde en stadig Forbindelse med Frænderne paa Als. Ved denne Tid udnævntes C. A., der jo efter Faderens Død var bleven titulær Hertug, til Ridder af Elefanten og Danebrogsmænd (31. Juli 1815). I Vinteren 1816—17 gjorde han derpaa Bekjendtskab med Louise Sophie Komtesse Danneskjold-Samsøe, der var 2 Aar ældre end han, og det unge Par gav hinanden Ægteskabsløfte. Moderen gav sit Samtykke, men henviste til Kongen som den, der efter Kongeloven raadede for hendes Søns Giftermaal. Sagen blev foreløbig holdt hemmelig, og de to Brødre tiltraadte i Foraaret 1817 en længere Udenlandsrejse. Først opholdt de sig en halvanden Aar i Genf, hvor de bl. a. studerede Krigsvidenskab under Kapitajn Dufour, senere bekjendt som Republikkens General. Hertugen gjorde dog ikke senere Brug af sine militære Kundskaber, men nøjedes med formelle Udnævnelser til Officer; han blev ved denne Tid Oberstlieutenant à la suite i Husarregimentet og rykkede senere gradvis op til Generallieutenant. I Efteraaret 1818 gik Brødrene til Italien og tilbragte Vinteren i Rom. 1819 studerede de nogen Tid i Heidelberg og rejste derpaa i Frankrig og England. Hjemkommen i Forsommeren 1820 traf C. A. atter sammen med sin forlovede og tog nu til Kjøbenhavn for at forelægge Kongen sin Giftermaalsplan. Frederik VI blev vred og udtalte sig især med Harme mod Søsteren, fordi hun ikke tidligere havde vist ham Fortrolighed i dette Anliggende; men efter nogen Betænkning gav han dog sit Samtykke. Da Bruden kort efter fremstilledes ved Hoffet, blev hun meget naadig modtagen af Dronningen og Kronprinsessen,

hvorimod hun ikke førtes til Kongen, og ved Brylluppet paa Gisselfeld 18. Sept. 1820 synes den kongelige Familie ikke at have været repræsenteret.

Det blev et lykkeligt Ægteskab, og Familielivet paa Augustenborg kom til at udmærke sig ved alle huslige Dyder. For en Tid hengav Hertugen sig aldeles til dette og til de Pligter, som Godsernes Bestyrelse paalagde ham. I det dannede og elskværdige Hjem færdedes Medlemmer af Aristokratiet og selve Kongehuset sammen med de hertugelige Embedsmænd og Præster; den almindelig afholdte Hertuginde besøgte Forpagterfamilierne, og Børnene voxede op sammen med gode Venner og Naboers. Hertugen var som Godsejer, ligesom vel de fleste af hans Standsfæller, en Blanding af en human og veltænkende Mand, som ønskede at fremme sine undergivnes materielle Vel og at knytte alle dem til sig, som stode i hans Tjeneste, — og en myndig, ikke sjælden vilkaarlig og brutal Herre. Han kastede sin særlige Kjærlighed over Hestesporten og blev den første, som hos os søgte at indføre de engelske Væddeløb; i dette Spørgsmaal optraadte han ogsaa som Forfatter, baade paa Dansk og Tysk (1829—32).

Ulykkeligvis var han dog ikke blot Ejer af betydelige og skønne Godser, men tillige født Hertug af en gammel fyrstelig Slægt. Han skrev senere til P. Hjort i Sorø: «I Følge mine Anskuelser af Livet høre de kronede Hoveder til de ulykkeligste Mennesker paa Jorden, og jeg skal sikkerligen aldrig udstrække min Haand efter en Krone, som ikke paa lovlig Maade tilkommer mig. Men lige saa vist som dette er min Beslutning aldrig at opgive min Ret til en Krone, som i Følge min Overbevisning tilkommer mig og min Familie.» Hvor delte Meningerne end ville være med Hensyn til den første Del af dette Udsagn — og om Oprigtigheden af det i Hertugens Mund —, saa kan der næppe være Tvivl om, at jo medfødte Prætensioner paa en Krone, som i heldigste Tilfælde kan naas ved Omvæltninger og Fredsforstyrrelser, ere en sørgelig Tilskikkelse for den, i hvis Lod de falde. Kampen for et saa tvivlsomt Gode vil gjøre det umuligt at nyde selv de lykkeligste Kaar og at opfylde den ædleste Pligt, den uden Bagtanke at elske og tjene sit Fædreland. Det er det bedste, som kan siges til Undskyldning for Hertugen af Augustenborg, at han blev truffen af denne frygtelige Tilskikkelse, at han hengav sig til den med alle sine Evner og hele sin Personlighed, og at han bukkede under for dens stadig voxende Krav. Der er noget tragisk i at

se denne stolte Mand, en Konges Søstersøn og en Konges Svoger, synke ned til at bruge de laveste Midler i den politiske Agitation, indtil han fremkaldte Begivenheder, hvis Ledelse langt oversteg hans Kræfter, og som droge ham i Fordærvelse.

Strax i sine første Aar kom Hertugen paa Grund af sin særlige Stilling og sine Meninger om dens Krav i mange Haande Konflikter. Regeringskollegierne i Kjøbenhavn behandlede ham som slet og ret Godsejer, medens han ikke blot vedligeholdte tidligere Tiders «hochfürstliche» Vaner, f. Ex. med Tildelelse af Bestallinger og Rang, men endog i den Retning søgte at gaa videre end sine nærmeste Forfædre. Saaledes tiltog han sig et særligt Forhold til sine Kirker og Skoler, han fastholdt Fordringen om Toldfrihed for sin «Hofholdning» osv. Kollegierne derimod arbejdede hen imod Afskaffelsen af al Ulighed i slige Forhold. Saadanne Rivninger vedvarede i alle de følgende Aar, efter Tronskiftet forøgede ved brændende Etikettespørgsmaal over for Christian VIII's nærmeste Slægt. Hertugen led mangt et Nederlag; men han førte dog ogsaa af og til sin Sag sejrrig igjennem, og man maatte i ham anerkjende en baade intelligent og ihærdig Modstander. Men den Grundstemning, som herved fremkaldtes, var ingenlunde heldig for Løsningen af de større Spørgsmaal, som senere kom paa Dagsordenen.

Det var i adskillige Aar Hertugens Haab, at han skulde blive den gamle Landgrev Carl af Hessens Efterfølger som Statholder i Hertugdømmerne; han vilde derved komme i et lignende Forhold som Svogeren Prins Christian i Fyn, og hans fyrstelige Byrd vilde i denne Stilling komme i den bedste Belysning. Alt 1821 tales der om det; Landgreven var den Gang 77 Aar gammel, Hertugen 23. Stærkere kom det frem i Efteraaret 1830, da den politiske Gjæring begyndte at vise sig i Kiel og syntes at brede sig i videre Kredse. Han skrev udførlig til Kongen om Situationen, udviklede sine royalistiske og konservative Anskuelser og tilbød sin Tjeneste; han tog endog til Kjøbenhavn for at stille sig til Disposition og forhandlede med Kancellipræsident Stemann. Landgreven var den Gang 86 Aar og aldeles affældig; hans høje Embede havde tabt al Betydning. Men Frederik VI modtog ikke hans Tilbud; han fik til Vederlag en arvelig Plads i den slesvigske Stænderforsamling.

Allerede i den første Samling (1836) viste Hertugen, at han var en udpræget Politiker; han optraadte som Højtorry, som

Forkæmper for alle Standsrettigheder, men tillige som Tilhænger af det repræsentative System. Senere medførte hans Hovedinteresse i al Politik, at han modificerede sin Optræden noget; men ingen tvivlede dog nogen Sinde om, at han i sit Hjærte var og blev en Aristokrat af det reneste Vand.

Alt andet traadte imidlertid i Baggrunden for Hertugen, da det store Spørgsmaal om Rigets Fremtid og Landsdelenes indbyrdes Forhold kom op; tre Begivenheder, som indtraf i Aaret 1836, synes samtidig at have ægget ham til at tage sit Parti. 17. Avg. døde Landgreven, og Sønnen Frederik blev hans Efterfølger; det viste sig altsaa at være Kongens bestemte Vilje, at Hertugen skulde holdes ude fra denne Post. Professor C. Paulsen udgav dernæst et Skrift: «Für Dänemark und für Holstein», i hvilket han underkastede Arvefølgespørgsmaalet en Drøftelse, hvis Resultat var, at de kvindelige Linjer af Kongehuset havde en utvivlsom Adkomst til Slesvig og Pinneberg, medens det var at haabe, at man ad Underhandlingernes Vej ogsaa kunde skaffe dem Arvefølgen i Holsten. Og endelig udvidede Trykkefrihedsselskabet i dette Aar sin Virksomhed til det danske Slesvig. Efter dette fremtraadte Hertugen første Gang som politisk Forfatter, i det han i Sommeren 1837 udgav det bekjendte anonyme Skrift: «Die Erbfolge in Schleswig-Holstein» (Halle, 2 Ark). I en kort og klar Fremstilling nedlagde Forfatteren her sin Paastand paa, at Augustenborgerne efter den kongelige Mandsstammes Afgang vilde være arveberettigede til hele det daværende Slesvig og Holsten. Bevisførelsen var formelt rolig, men manglede for Slesvigs Vedkommende alt virkeligt Indhold, medens den for de holstenske Lande var fyldigere og her vistnok i alt væsentligt traf det rette. Mærkelig nok endte den med en Henvisning til det brandenborgske Huses formentlige Arvekrav paa det tidligere tyske Rigslen.

Udgivelsen af dette lille Skrift havde vigtige Følger og det i en dobbelt Retning. Fra nu af ophørte alle Tvivlsmaal i de slesvig-holstenske Paastande; Professorerne i Kiel havde vaklet i deres Fortolkninger af de historiske Begivenheder og statsretlige Forhold; fra nu af gjorde de Hertugens Fordringer til deres. Derved var der skabt et fast politisk Partiprogram, let fatteligt og vel skikket til at afgive Parolen i en lidenskabelig Kamp saa vel som i en ihærdig Agitation. Men herved var Hertugen tillige personlig traadt ind i Partikampen; han havde optaget Uwe Lornsens Grundtanke om Monarkiets Tvedeling og med samme Brutalitet

som denne sat sig ud over saa vel retlige som nationale Betænkeligheder. Han havde ved dette Skridt vist, at han var i Besiddelse ikke blot af den Karakter og de Evner, som ere nødvendige for en praktisk Politiker, men ogsaa af den Hensynsløshed, der i det politiske Liv, i alle Tilfælde for en Tid, giver det største Udbytte. Naar man senere har været tilbøjelig til at antage, at han blev drevet frem og misbrugt af sit Parti, er det vistnok kun meget delvis sandt; netop han havde fremfor de fleste en sjælden partistiftende Evne, og man kan snarere sige, at han er den første praktiske Politiker i stor Stil her i Landet i den nyere Tid.

Skriftet om Arvefølgen udtømte dog ingenlunde Hertugens politiske Program. Naar det maa være paafaldende for den, som kjender hans Faders Paastande 1813, at Arvefølgen i Kongeriget ikke omtales med et Ord, saa viser dette kun hans praktiske Sans for det begrænsede, ikke, at han havde opgivet Tanken herom. Det kom tvært imod senere stærkt frem, at han i den Henseende gjorde Regning paa Tingenes egen naturlige Udvikling. Ligesom man fra dansk Side den Gang og senere brugte Udsigten til, at Holsten atter vilde blive delt mellem forskjellige Linjer, som en Slags Trusel over for Modstanden mod den hessiske Arvefølge, saaledes gik Hertugen af Augustenborg ud fra, at alle Parters Interesse for Monarkiets Integritet vilde føre til, at man i Danmark forandrede Kongelovens Arvefølge, naar det kunde forudses, at der ellers vilde indtræde en Adskillelse. Ligesom han derfor officielt og formelt holdt paa Kongeloven som det retlige Grundlag for Arvefølgen i Kongeriget, lod han stadig skinne igjennem, at man her selv maatte tage Initiativet til en Forandring i dette Forhold. At ogsaa denne Tankegang og dette Standpunkt var politisk klogt og vel beregnet og ingenlunde saa fantastisk, som man har villet fremstille det, ligger jo aabent for Dagen i, hvad der senere er sket: Interessen for Monarkiets Integritet fremkaldte jo i Virkeligheden fra dansk Side en fuldstændig Opgivelse af Kongelovens Arvefølge.

Men samtidig eller strax efter begik han en stor og uoprettelig Fejl, hvis Virkninger tilintetgjorde, og efter Forholdenes Natur maatte tilintetgjøre, alle hans Planer og Beregninger: han undervurderede eller miskjendte snarere aldeles den danske Nationalitets Betydning og Styrke. Og dette gjorde han, ikke fordi han for sit eget Vedkommende ringeagtede det danske Sprog; han talte det tvært imod daglig i sin Familie, og det sonderjyske Folkesprog var

han fra Barndommen af fortrolig med. Men han manglede al national Kultur, saaledes at han hverken selv havde Følelse for Sprogets Betydning for et Folk, langt ud over det at være et Meddelelsesmiddel af ligegyldig Form, ej heller som Politiker havde faact Øje for denne Faktor i de moderne Staters Skæbne. I sin Tale mod Indførelsen af Dansk i Retten og Administrationen i Nordslesvig (17. Juli 1838) kunde han derfor paastaa, at det Sprog, som han selv talte med sine Landsmænd paa Als, ikke var dansk, og at det vilde forsvinde ligesom Plattysk, naar man overlod det til sin Skæbne. I det han fra samme Øjeblik af blev Fører for Kampen imod Modersmaalet, der mere og mere blev sig bevidst i sin gode Ret og i sin hidtilværende Forsmædelse, kastede han i Virkeligheden Handsken til hele det danske Folk og krænkede dets dyrebareste Interesser. Det var i god Overensstemmelse hermed, naar han ved enhver Lejlighed kom tilbage til at ytre sin Ringeagt for dette Folks politiske Dumbhed saa vel som dets Mangel paa Karakter og Selvfølelse, Bebrejdelser, som man vilde have fundet sig i, hvis de vare blevne fremsatte af en hidsig Fædrelandsven, men som maatte oprøre, naar de kom fra en Mand, hvis hovmodige Kulde stødte alle tilbage.

Stænderforsamlingerne af 1836 og 1838 havde endnu ikke faaet noget egentlig politisk Præg, deres Arbejder vare væsentlig Forretninger. Saaledes kunde endnu det nordslesvigske Andragende om dansk Retssprog blive vedtaget med 21 Stemmer imod 18, fordi det forekom Flertallet at være en Retfærdighedshandling. Men en saadan «Holdningsløshed» kunde Hertugen og hans nærmeste Tilhængere nu ikke længere finde sig i, og efter Forsamlingens Slutning blev der truffet Aftale om at opagitere et virkelig politisk Parti med en fast Organisation og en stræng Disciplin, først og fremmest gennem Pressen. Saaledes grundlagdes det første Parti her i Landet ved en Sammenkomst paa Graasten i Jagttiden 1838, og der begyndte nu et «politisk-dialektisk Felttog», som en af Deltagerne kaldte det, der blev ført med en Energi, en Dygtighed og en Hensynsløshed, som paa hin Tid søge deres Lige.

Man begyndte med en omfattende Agitation i Hertugdømmernes Presse; den gik ud paa at indarbejde Arvefølgekravene i den almindelige Bevidsthed, at polemisere mod den danske Bevægelse i Nordslesvig og paa alle Omraader at vække Opposition mod Regeringen. Hertugen skrev selv det meste af, hvad der kom frem, Resten organiserede han. Han blev hurtig anerkjendt som

politisk Fører, og Omslaget i Partiforholdene kom tydelig for Dagen, da han 1840 formaaede Stænderforsamlingen til i et fuldtalligt Møde med 34 Stemmer mod 9 at kuldkaſte ſin egen Beſlutning fra foregaaende Samling vedrørende det danſke Sprog i Nordſlesvig. Han ſtod fra nu af ſom en uforſonlig Fjende over for Danſkheden i Hertugdømmet, hvis unge Preſſe imidlertid vandt Fodfæſte over for den tyſke og med Held bekæmpede dennes Indflydelse. Større Fremgang havde Hertugen i Holſten, hvor der havde dannet ſig et ſærligt Parti (Ny Holſtenerne) med det Formaal at ſikre det tyſke Hertugdømmes frie Udvikling, hvorledes det ſaa end ſkulde gaa med Slesvig. Dette Parti bukkede under for Hertugens energiſke Angreb, og ſnart var der overalt i den tyſke Lejr ſaa vel ſom i den ſtore tyſke Preſſe, der mere og mere droges ind under Agitationen, ingen delte Meninger om Fremtidsplanerne.

Det er ikke her Stedet i det enkelte at følge Kampens Udvikling og forſkjellige Stadier. Det maa være nok at minde om den forandrede Situation efter Tronſkiftet 1839, da de liberale Strømninger bleve stærkere i hele Monarkiet, medens ogsaa de nationale Modsætninger bleve ſtadig dybere. Her ſkal kun fremhæves Arvefølgeſpørgſmaalets hurtige Udvikling. Efter at Kronprins Frederiks andet Ægteskab var blevet faktisk opløſt, meldte det ſig med ſtor Styrke, og det blev ved Prins Frederik af Hessens Ægteskab med den ruſſiſke Kejſerdatter (1844) aabenbart, i hvilken Retning man i Kongehuset ſøgte dets Løsning. Hertugen lod nu udgive et større Arbejde af Advokaten K. Samwer: «Die Staats-erfolge der Herzogthümer Schleswig-Holstein», ſom ſkulde begrunde hans Arvekrav, medens ſamtidig Michelsen udgav ſin «Polemische Erörterung» af diſſe Spørgſmaal. Dette fremkaldte atter de bekjendte Forhandlinger i Roſkilde og Nedsættelſen af en Kommiſſion, hvis Undersøgelſer ſatte Frugt i det «aabne Brev» af 8. Juli 1846. Paa dette ſvarede Hertugen med en højtidelig Protest, der af hans Hofchef, v. Cossel, overbragtes Kongen paa Sorgenfri; en lignende Protest indleveredes til den tyſke Forbundsdag.

Hertugen ſelv ſynes nu ikke mere at have været i Stand til klart at overſe Situationen, eller han trøſtede ſig ikke til at kunne magte de Vanskeligheder, ſom vilde optaarne ſig imod en delviſ eller helt forandret Politik, til hvilken der ikke manglede Tilskyndelse fra danſk Side. Det maatte være ham indlysende, at han var gaaet for vidt i ſin Kamp mod danſk Sprog og Nationalitet,

og at den Fordring, Laurids Skau stillede i sit Tilbud om Forlig og Samarbejde, at han i smaat og stort skulde optræde som dansk Prins, var lige saa velbegrundet som umulig for ham. Saaledes syntes der intet Valg at være; han afviste Tilnærmelserne fra dansk Side uden helt at opgive Haabet om, at man dog til sidst her vilde indrømme ham alt. I den kort efter sammenkaldte Stænderforsamling fik han vedtaget et Andragende om Slesvigs Optagelse i det tyske Forbund, han stillede Forslag om en fælles konstitutionel Forfatning for de to Hertugdømmer, og da fortsatte Forhandlinger bleve ham utaalelige, sprængte han Forsamlingen ved at nedlægge sit Mandat og fremkalde det samme fra hele det tyske Flertals Side (4. Dec. 1846). Dermed havde han bragt sit Parti til Randen af et Oprør.

Efter Kong Christian VIII's Død, Udstedelsen af den kongelige Kundgjørelse af 28. Jan. 1848 og de ved Revolutionen i Paris foranledigede Uroligheder i Tyskland steg Spændingen saa vel i Kjøbenhavn som i Hertugdømmerne til det yderste; ved Forsamlingen af Stænderdeputerede i Rensborg 18. Marts besluttedes det at sende en Deputation til Kjøbenhavn for at forlange Indrømmelsen af et Slesvig-Holsten. Under Indtrykket heraf forlod Hertugen, der ikke ønskede nogen Katastrofe, 20. Marts Augustenborg og indtraf Dagen efter til Nør, hvor han raadførte sig med sin Broder. Dagen efter kjørte de sammen til Kiel, enige om, at enhver voldsom Bevægelse skulde undgaas. Hertugen fortsatte Rejsen til Berlin for at opfordre den preussiske Konge til at tage sig af Hertugdømmernes Sag. Han opnaaede som bekjendt sin Hensigt, i det Frederik Vilhelm IV i Brev af 24. Marts gjorde hans statsretlige Paastande til sine og lovede ham virksom Hjælp til at hævde dem. Da Hertugen ved sin Tilbagekomst til Hamborg fik Underretning om den provisoriske Regerings Dannelse og sin Broders Virksomhed ved denne Lejlighed skal han have udbrudt: «Der dumme Junge hat uns alles verdorben!» Han havde imidlertid intet Valg, eller troede ikke at have det, og i en offentlig Erklæring af 30. Marts godkjendte han, hvad der var sket, og sluttede sig til Oprøret.

Hertugens Rolle var i Virkeligheden udspillet fra den Dag af, da han i Berlin forraadte sin Konge og sit Fædreland. Vel indfandt han sig ved Hæren og lod sine Sønner indtræde i dens Rækker, og vel deltog han i de parlamentariske Forsamlingers Arbejder; men hans Indflydelse var brudt, og det Demokrati, som nu førte det store Ord, hadede og frygtede ham som en Folke-

fjende. Et Uddrag af de paa Augustenborg fundne Breve fra den politiske Agitation blev givet i Trykken og med en Indledning om «Hertugen af Augustenborgs Forhold til det holstenske Oprør» udbredt over hele Evropa. Efter Krigens Tilendebringelse blev han og hans Slægt landsforvist (10. Maj 1851), efter at Kongen alt forhen havde frataget ham hans Ordener og Værdigheder. Preussens og Ruslands Fortale skaffede ham dog ved en Overenskomst i Frankfurt af 30. Dec. 1852 en Affindelse af 6 Mill. Kr. for Godserne i Slesvig, imod at han samtidig udstedte en højtidelig Forpligtelse for sig og sin Familie til «*bei fürstlichen Worten und Ehren*» aldrig at foretage sig noget, som kunde vække Ufred i det danske Monarkis Lande eller gaa imod den Arvefølge eller Statsordning, som Kongen maatte ville indføre i dem. For de saaledes modtagne Penge købte han Aaret efter Godset Primkenau i Schlesien. Baade han og hans Hustru følte Landflygtigheden som en tung Tilskikkelse og lærte aldrig at forsone sig med den karrige Natur i deres nye Hjem; hver Hilsen fra Bøgeskovene ved Als Sund satte dem i den heftigste Bevægelse, og det danske Sprog vedblev til det sidste at lyde i deres Hjem.

Strax ved Efterretningen om Kong Frederik VII's Død afstod Hertugen sine «Rettigheder» til sin ældste Søn, som støttet til dem Dagen efter Dødsfaldet erklærede sig for Hertug af Slesvig-Holsten. At dette var et nyt Brud paa Tro og Love, ligger klart for Dagen. Begivenhedernes Udvikling i de følgende Aar medførte dog kun Skuffelser, og da Hertugen en kort Tid tog Ophold paa Graasten, som hans Søn havde kjøbt, maatte han bittert føle, i hvilken Grad han havde saaret sine danske Landsmænd og tildraget sig deres Had og Foragt. Han døde paa Primkenau 12. Marts 1869, 2 Aars Dagen efter sin Hustru, ligesom hun i en Alder af 70 Aar.

Samtidens Dom over Hertugen af Augustenborg var her i Landet en ubetinget Fordømmelse. De Erfaringer, som vi senere have gjort med Hensyn til de politiske Lidenskabers Magt og deres fordærvelige Indflydelse paa den, som hengiver sig til dem, synes imidlertid i ikke ringe Grad at maatte mildne Opfattelsen af ham, selv om det aldrig vil kunne glemmes, at han i en skæbnesvanger Tid svigtede sin Konge og prisdav sit Fædreland for fremmede Fjender. Der er en Kraft og Konsekvens i hans Optræden, en Intelligens i hans Tankegang og en Overlegenhed i hans Tale og Stil, som i og for sig vilde gjøre ham til en fremragende Skikkelse imellem de mange Ubetydeligheder, som i de

Tider vandt et Navn i vort offentlige Liv; at disse Evner hos ham vare forenede med den høje Byrd og de ualmindelige Forhold, i hvilke han var stillet, gjør ham til en af de mærkeligste Personligheder i vor nyere Historie. *A. D. Jørgensen.*

Christian Frederik, s. Christian VIII (ovfr. S. 515).

Christiane, 1626—¹⁶⁷⁰, Datter af Christian IV og Kirstine Munk, fødtes 15. Juli 1626 paa Haderslevhus. Allerede 1636, kun 10 Aar gammel, bortlovedes hun af Kongen til Hannibal Sehested. Brylluppet fejredes dog først 6. Nov. 1642 i Kjøbenhavn, under Udfoldelse af stor Pragt. Hendes Ægtefælle var i Foraaret s. A. bleven udnævnt til Statholder i Norge, og hun tog derfor ligesom han Ophold paa Akershus, indtil hans Fald 1651 berøvede dem begge deres Magt og Rigdom. Hun selv maatte 6. Okt. 1651, efter at være kommen fra Norge til Kjøbenhavn, for sit Vedkommende underskrive en Erklæring, der stadfæstede hendes Mands i Juni udfærdigede Revers om Afstaaelsen af hans norske Godser. I de nærmest følgende Aar opholdt hun sig den meste Tid i Hamborg, men besøgte dog ofte sin Moder paa Boller i Jylland. Hendes Stilling var alt andet end glædelig. Efter sit eget Sigende havde hun aldrig været afholdt af sine Søstre, Ulykken forsonede dem ikke, og Bitterhed og Hadefuldhed synes at have præget hendes Stemning. Men heller ikke Forholdet til hendes Mand var godt. Medens han var paa Rejser, havde han efterladt hende i yderst slette pekuniære Omstændigheder i Hamborg, hun hævnede sig ved at sælge hans Gaard og Møbler og tænkte paa at forlade ham, hvad hun dog opgav paa Forestilling af sin Moder. I 1658 vendte hun tilbage til Danmark i Anledning af sin Moders Død, og ligesom sin Mand tog hun fra Avg. s. A. Ophold i Carl Gustavs Lejr uden for Kjøbenhavn. Hendes Tanker vare her stærkt optagne af Ønsket om at faa udslettet den Krænkelser, der var tilføjet hende ved, at det var forbudt hende ligesom hendes Søstre at føre Titel af Grevinde af Slesvig og Holsten. Da hendes Mand i Sommeren 1660 blev tagen til Naade af Frederik III og hurtig steg til fornyet Magt, opnaede hun ganske vist ikke Anerkjendelse af sin Grevindetitel, men i Maj 1662 fik hun dog et nyt Vaaben, hvorefter hun skrev sig Grevinde. Ved Skiftet efter sin Moder havde hun faaet Gaardene Tybrind, Vejlegaard og Lundegaard. Hun opholdt sig paa den sidstnævnte

Gaard i Fyn, da hendes Ægtefælle 13. Sept. 1666 døde i Paris. Uden at tage sig synderlig af hans Sager førte hun derefter en temmelig ubemærket Tilværelse; ~~end-ikke~~ hendes Dødsaar ~~vides~~ var 1670 (i For-
aaret). Der findes et haandskrevet Bind med Folkeviser, som skal være samlet af hende.

T. Sehested, Hannibal Sehested.

J. A. Fridericia.

Christiani, Anton Carl Emil, f. 1817, Præst. Han er en Søn af Krigsraad Christian Friedrich C. og Helena Catharina f. Colding og blev født 27. Sept. 1817 i Kjøge. 1835 blev han dimitteret fra den københavnske Borgerdydskole, og 1840 tog han theologisk Embedsexamen. 1844 blev han Lærer i Latin ved Borgerdydskolen, 1846 Sognepræst i Bjerregrav, Aalum og Tanum i Viborg Stift. I sine sidste Kandidataar havde han, sammen med L. Helveg, stadig holdt Aftengudstjenester i København for at bringe den Del af Hovedstadens Indbyggere, der var hindret i at komme til Formiddags- og Eftermiddagsgudstjenesterne, under kristelig Paavirkning. Kort efter sin Ordination ægtede han Anna Jacobine Foss, Datter af Justitsraad Lauritz F., Borgmester i Roskilde. Efter o. 25 Aars Virksomhed i Bjerregrav blev han (1871) kaldet til Sognepræst for Nysted og Herridslev. 1886 søgte han sin Afsked, og siden har han haft Bolig dels i København, dels i Hamborg, sysselsat med litterære Arbejder.

C. sluttede sig tidlig til den grundtvigske Kreds, og han har meget ofte ved Prædikensamlinger, Smaaskrifter og Bladartikler gjort Rede for sit religiøse og kirkelige Standpunkt. Hans første Prædikensamling, «Tiltaler i Herrens Hus» (1861), udmærker sig ved Liv og Friskhed, og den er bleven efterfulgt af flere andre, der røbe hans betydelige Gaver som Prædikant. Det var en Artikel af C. om «Inspirationsbegrebet» («Dansk Kirketidende» 1863, Nr. 5) og den dertil knyttede Forhandling, der bragte Biskop Martensen til ved Ordinationen 29. April 1863 at holde den Tale om «Apostlenes Inspiration» («Taler ved Præstevielse 1860—68» S. 82 ff.), der indledede den store Strid om Grundtvigianismen. I denne Strid tog C. ogsaa selv Del ved sit Skrift «Professor H. N. Clausen og det levende Ord» (1863). I de følgende Aar gav C. jævnlig sit Ord med i Laget, naar kirkelige Spørgsmaal bleve drøftede, og da Professor Fr. Nielsen i 1881 skrev sit Skrift om Frimureriet i Norden, optraadte C., skjønt ikke selv Frimurer, i et lille Skrift som Logens Forsvarer. Foruden som Prædikant og Polemiker besidder C. for-

trinlige Gaver som Foredragsholder, hvorom især en 1887 under Titelen «Nutidsspørgsmaal i 15 folkelige Foredrag» udgiven Samling bærer Vidne. Til den knyttede der sig en Forhandling (i «Dansk Kirketidende»), der er oplysende med Hensyn til C.s religiøse Standpunkt. I 1888 udgav C. efter Digteren A. Munchs Tilskyndelse en Rimordbog.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 372. Erslew, Forf. Lex. Martensen, Af mit Levnet III, 69. *Fr. Nielsen.*

Christiani, Christoph Johann Rudolph, 1761—1841, Pædagog og Præst, var en slesvigsk Præstesøn og blev født i Nordby Præstegaard (Risby Sogn) ved Ekernførde 15. April 1761. Efter endte Universitetsstudier begyndte han præstelig Virksomhed 1787 som Sognepræst for Kalleby og Moldened Sogne i Gottorp Amt. Embedsgjeringen levnede ham rigelig Fritid, og som «Oplysningens» Ven udsendte han det ene Skrift efter det andet for at befordre «fornuftig Eftertanke»; han var udpræget Rationalist og derfor begjærlig efter Reformer i Gudstjeneste og ved Lærernes Uddannelse. Da Professor Adler 1792 blev udnævnt til Superintendent i Slesvig, blev hans nære Aandsfrænde C. hans Efterfølger som tysk Hofpræst i Kjøbenhavn; og med ham afsluttes Rækken af de tyske Hofpræster. Hans Gjerning som Prædikant i Kjøbenhavn har vistnok været aldeles forsvindende; men derimod fik hans Ophold i Hovedstaden en vis Betydning ved det Opdragelsesinstitut, han oprettede 1795 paa Vesterbro ved Siden af den kgl. Skydebane. De Skoletanker, som Campe og Salzmann havde arbejdet for i Tyskland, skulde nu ogsaa bringes til Udførelse i Danmark. Instituttet var dyrt (300 Rdl. aarlig for hver Pensionær) og kunde derfor kun faa Tilgang fra velhavende Familier; men det blev en Modesag for de rige at sætte Børnene i denne Anstalt, hvor der holdtes Rideheste og abonneret Theaterloge for de unge, og hvor der lagdes den største Vægt paa alle Haande Legemsøvelser, ligesom Eleverne vare uniformerede. Den aandelige Føde, der meddeltes, var af mere end tvivlsom Beskaffenhed. Læreren i Historie var i de første Aar C.s Svoger Karl Venturini, Forfatter af den berygtede «*Natürliche Geschichte des grossen Propheten von Nazareth*», der blev trykt i Kjøbenhavn 1800—1. Senere bleve dog flere ansete Lærere knyttede dertil. Rahbek var saaledes i adskillige Aar Lærer i Historie og Sprog samt en Tid Inspektør. Instituttet begyndte med 20 Elever, men Antallet var i dets højeste Blomstrings-

tid over 50. I Steden for i simple Skoleprogrammer bleve Aars-
 efterretningerne meddelte i en bombastisk, forskruet Stil som «Bidrag
 til Menneskehedens Forædling» (baade paa Tysk og Dansk); «Love
 og Anordninger for Eleverne» vise sig for Nutidslæsere som en
 Karrikatur af Børneopdragelse. Forstanderen selv angiver sine
 Fag i Dannelsesanstalten at være «Anthropologi, saa vel Fysio-
 logi som Sjælelære, med hvilken sidste forbindes det vigtigste af
 Logikken, fremdeles den filosofiske Retslære, Moral og Religion
 tillige med Bibel- og Religionshistorie» (Ordenen er karakteristisk);
 det er mange Ord for et vistnok saare tyndt Indhold. Til sidst
 blev Kjøbenhavn dog kjed af dette Vindmageri, og 1810 forlod C.
 Hovedstaden for at overtage Præsteembedet i Oldenburg i Holsten.
 1813 blev han Superintendent i Fyrstendømmet Lybek og Sogne-
 præst i Eutin; 1814 forflyttedes han der fra til samme Stilling i
 Lyneborg. 1817 meddelte Universitetet i Marburg ham den theo-
 logiske Doktorgrad. Han døde som emeritus i Lyneborg 6. Jan.
 1841. I Eftermælet ved hans Død rostes hans «solide Kundskaber»
 og «grundige Lærdom». C. var 2 Gange gift: 1. med Caroline
 Augusta Ferdinandine Venturini; 2. med Anna R. Hallager.

Allg. deutsche Biographie IV. Rahbeks Erindringer V, 240 ff. H. N.
 Clausen, Optegnelser om mit Levned S. 8 f. N. M. Petersen, Den dsk. Lit.
 Hist., 2. Udg. V, 1, 72 f. Lübker u. Schröder, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schrift-
 steller-Lex.

A. Jantzen.

Christiani, Frederik Christian, 1819—88, Officer, Korttegner.
 Han er født i Kjøbenhavn 25. Maj 1819 og en Broder til ovfr.
 nævnte Sognepræst A. C. E. C. Han ægtede 1847 Anna Cathrine
 Køhling, som døde 1848, og derefter 1850 Elise Sophie Storm,
 Datter af Pastor Frederik S. i Kjærte. C. blev Officer 1838, Kapi-
 tajn 1850, Oberst i Forstærkningen 1871 og afskedigedes 1882. Han
 tog i den første slesvigske Krig Del i Kampene ved Bov og
 Slesvig samt i Forsvaret af Frederiksstad. I Krigen 1864 tog han
 Del i Kampene ved Bustrup og ved Dybbøl 18. April. — C. har
 gjort sig bekjendt som Korttegner og har iblandt andet udarbejdet,
 tegnet og lithograferet smukke Skolekort. C. døde 10. Okt. 1888.

P. P. Freuchen.

Christiani, Rudolf, 1797—1858, Politiker. Han var en Søn
 af ovfr. nævnte Hofpræst Christoph Joh. Rud. C. og fødtes 27. Jan.
 1797 i Kjøbenhavn. 1818 tog han den juridiske Doktorgrad i Göt-
 tingen og nedsatte sig som Advokat i Lyneborg, hvor han fra

1824—46 var Stadssekretær. Her sluttede han et intimt Venskab med Heinrich Heine, hvis Søskendebarn Charlotte Heine han senere ægtede. Fra 1831 spillede han en fremtrædende Rolle i den hannoveranske Stænderforsamling som yderliggaaende liberal med særlig Forkjærlighed for Norges Forfatning og stod stadig i saa stærk Opposition til Regeringen, at denne 1841 nægtede ham Orlov til at møde i Kammeret, og dermed var hans politiske Rolle i Hannover udspillet. 1846 kom han til Kjøbenhavn, hvor han stillede sin Pen til Kong Christian VIII's Raadighed. Han opholdt sig her i 2 Aar, deltog meget i Selskabslivet, kom ogsaa ved Hoffet, men vides ikke at have udrettet noget. I 1848 rejste han tilbage til Hannover og døde 21. Jan. 1858 i Celle.

Allg. deutsche Biographie IV.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Christiansen, Aage, —1132—, s. I, II, 357.

Christiansen, Anders, 1819—82, Gaardejer, er født 12. April 1819 i Faderens, Christian Clausens, Gaard i Vester Tirsted ved Rødby. Indtil sit 26. Aar blev A. C., naar undtages de 3 Aar, i hvilke han aftjente sin Militærtjeneste, i sit Fædrenehjem; 1845 købte han selv Gaard i Vester Tirsted og ægtede 23. Juli s. A. en Gaardmandsdatter. Han var en ualmindelig fremskreden Bonde, der gjentagne Gange hædredes, bl. a. med Landhusholdningsselskabets Sølvbæger, for sine Bestræbelser for Roekulturens Udbredelse, for Husfidssagen, for nye og bedre Sædarters Indførelse osv. Mest bekjendt er hans Arbejde for Frugtkulturen. Hans Gaard var paa alle Sider omgivet af Frugthaver; oprindelig forskrev han Frugttræer fra Hamborg, snart havde han imidlertid Træer af egen Tiltrækning og af fortrinlige Sorter, og hvad han selv ikke havde Brug for, gav han rundhaandet bort til sine Standsfæller. Hans Planteskole blev bekjendt over hele Laaland, og de laalandske Bønder, der tidligere ikke brøde sig om anden Træplantning end Pileplantning ved Gærderne, fik Øjet op for Frugttrækulturens økonomiske Betydning. Næppe har nogen enkelt Mand bidraget mere end A. C. til Frugtavlens og Frugttrækulturens Fremme paa Laaland. 4. Okt. 1882 døde han af en Underlivssygdom.

Ugeskr. f. Landmænd 1882, II, 207. Husvennen 1882—83, S. 57.

H. Hertel.

Christiansen, Andreas, 1743—1811, Handelsmand, født 16. Okt. 1743 i Ellum ved Løgumkloster (Søn af Christian Andresen

og Marie Poulsdatter), kom som ungt Menneske til Flensborg og optoges i den ansete Kjøbmand Feddersens Forretning. Da denne, som havde betydelige Handelsforbindelser paa Vestindien, døde, blev C. af hans Enke sendt der over for at lede Forretningerne der. Efter nogle Aars Forløb vendte han tilbage til Flensborg, hvor han grundlagde en Forretning, som, begunstiget af Datidens heldige Konjunkturer, hurtig udviklede sig til denne Bys største Handelshus. 1800 anlagde han den første Oljemølle i Flensborg, hvilket gav Stødet til en Virksomhed, som i lang Tid var en rig Indtægtskilde for Byen. Ogsaa Sukkerkøgeri drev han efter en stor Maalestok. Under Krigen med England var han, medens flensborgske Skibe i Mængde kapredes af Fjenden, saa heldig at bringe flere rige Skibsladninger fra Vestindien i Havn, hvorved han undgik den Katastrofe, der i de Tider ramte saa mange andre Handelshuse. Han opførte den anselige Gaard paa Holmen, der endnu hævder sin Plads som en af Flensborgs største private Bygninger. Han døde 10. Juli 1811 og var gift med Catharina Maria f. Andersen (f. 18. Juli 1747 † 13. Okt. 1813).

H. R. Hiort-Lorenzen.

Christiansen, Arne Einar, f. 1861, Forfatter. E. C. er Søn af ndfr. nævnte Kommandør i Søetaten Asm. Edv. C. og blev født i Kjøbenhavn 20. Juli 1861, tog Artium 1878, theologisk Embedsexamen 1886 og opholdt sig fra April 1886 til Okt. 1887 i Udlandet paa en Rejse, som bl. a. førte ham til Ægypten og Palæstina. — Som dramatisk Forfatter debuterede C. 17. Dec. 1880 med Fireakts-Skuespillet «Lindows Børn», der i to Sæsoner oplevede ikke mindre end 23 Opførelser; derefter fulgte i April 1882 Toakts-Lystspillet «En Egoist» med 7 Opførelser, i Dec. 1884 det i Anledning af Holberg-Jubilæet skrevne Forspil «En Avdiens paa Slottet» (13 Gange), i Okt. 1885 det tragiske Femakts-Skuespil «Nero» (6 Gange), i Okt. 1888 Treakts-Skuespillet «Frøken Bodil og hendes Broder» (11 Gange) og i Jan. 1889 Fireakts-Komedien «Broder Rus» (13 Gange). 1889 udkom Fortællingen «Jeppe».

Som det ses, har denne Forfatter, der i en saa usædvanlig ung Alder debuterede med afgjort Held, vist sig i Besiddelse af en ikke almindelig Frodighed i Produktionen, ligesom Opførelsernes Antal — hvor virksom en Støtte Forfatteren end i denne Henseende kan have haft hos Theatrets Styrelse — tyder paa, at han maa eje en betydelig scenisk Indsigt, der giver ham Magt over hans Publikum. Det dramatiske Blik er i Virkeligheden ogsaa C.s mest

fremtrædende Evne; han ser med Sikkerhed, om et Stof er skikket til dramatisk Behandling eller ej, og han lægger kyndig sin Plan med den sceniske Virkning for Øje. Dog sigter han højere end til Løsningen af denne formelle Opgave; psykologiske Problemer og Karakterernes Udvikling have allerede fra hans første Skuespil af været Gjenstand for hans Studium, og der er i denne Henseende en voxende Modenhed at iagttage. Fyldigst i poetisk Stemning er «Broder Rus», der slutter sig til den i de senere Tider fremdukkende Ny-Romantik. Under den nuværende litterære Partigruppering maa C. vel nærmest henregnes til venstre Centrum.

P. Hansen.

Christiansen, Asmus Edvard, 1831—84, Søofficer, født i Kjøbenhavn 10. Okt. 1831. Lieutenant 1852, Kapitajn 1868 og Kommandør 1881. Hans Forældre vare Grosserer Chr. C. (f. 1803 † 1877) og Frederikke f. Konopka (f. 1812 † 1864). Foruden ved mange Udkommandoer, sidst som Chef for Krydserkorvetten «St. Thomas» i Middelhavet 1882—83, har C. været en meget benyttet Officer, som Kontorchef i Marineministeriet, som Adjudant og som Stabschef i Kontreadmiral P. Schultz' Øvelseseskadre 1883. Fra 1854—56 førte han en Koffardibrig, i Aarene 1868—70 var han næstkommanderende ved Krydstoldvæsenet. Foruden disse Hverv har C. en Tid lang været et anset Medlem af Sø- og Handelsretten; i Forening med Kontorchef A. Schneider udgav han 1869 ff. «Officielle Bemærkninger vedrørende de internationale Regler til Forebyggelse af Sammenstød mellem Skibe» og Piccer i lignende Retning. Som Medlem af Bestyrelsen for «Dansk Forening for Lystsejlad» har han desuden forfattet en velskreven Manovrebog (1873). Størst Betydning har C. dog haft for Marinen ved sine Opmaalingsarbejder og Udarbejdelse af Søkort, specielt med Krigsforhold for Øje, hvilket betydelige Arbejde han gennemførte og ledede med udmærket Dygtighed og stor Energi; hvad han her har efterladt sig, vil i en kommende Krig sikkert blive Flaaden til megen Nytte.

C. var en dygtig og højt anset Officer, hvis hæderlige Karakter og ridderlige Tænkemaade var almindelig anerkjendt. Ved hans Død, der allerede indtraf 29. Nov. 1884, mistede Marinen en Mand, der i Farens Stund vilde have været selvskreven til en ansvarsfuld Post. — C. blev 1860 gift med Karen Margrethe Hvidt (f. 24. Juni 1837), Datter af Formand for de private Assurandører i Kjøbenhavn

Edv. Julius H. (f. 1806 † 1882) og Elise Johanne Charlotte f. Schiffert
(f. 1812 † 1880). C. With.

Christiansen, Christian, f. 1843, Fysiker. Han blev født i Lønborg i Vestjylland 9. Okt. 1843. Han er Søn af Gaardejer, Folketingsmand M. P. C. og Hustru, Ane Marie Mortensdatter, opdroges paa Holmsland, hvorfra hans Forældre stammede, og hvortil de senere flyttede tilbage, gik i Almueskolen til sit 13. Aar og kom derpaa i et Aar i Skole i Ringkjøbing. Efter et kort Ophold paa Højskolen i Staby kom han til Kjøbenhavn i den Hensigt at blive Polytekniker og tog Præliminærexamen, men besluttede sig efter Docent Fjords Raad til at studere, dimitteredes 1861 til Universitetet fra et privat Kursus, tog 1866 Magisterkonferens i Fysik og ansattes strax efter som Professor Holtens Assistent ved den fysiske Samling paa Polyteknisk Lærestanstalt. C. var 1873—82 Lærer i Fysik ved Søofficersskolen, 1876—86 Docent i Fysik ved Polyteknisk Lærestanstalt og 1882—86 tillige ved Landbohøjskolen. Fra 1869 har han end videre meddelt Undervisning i Fysik ved de Sommerkursus, som holdes for Lærere. I 1886 blev han Professor i Fysik ved Universitetet. Han har gjort 5 kortere Udenlandsrejser til Tyskland og Frankrig. C. modtog 1872 Videnskabernes Selskabs Guldmedaille («Krystallografisk-optiske Undersøgelser», s. ndfr.), blev 1875 Medlem af Videnskabernes Selskab, 1887 Formand i Bestyrelsen for Selskabet for Naturlærens Udbredelse. I 1869 ægtede han Anna Elmi Marie Skovgaard (Datter af Proprietær J. M. S.), † 1871, og derefter 1879 Hansine Magdalene Ostensfeldt (Datter af Proprietær J. C. O.).

C.s videnskabelige Arbejder ere fortrinsvis gaaede i experimental Retning. Særlig har han undersøgt Lysets Gjennemgang gennem Legemerne, og disse Arbejder have ført til betydningsfulde Resultater; saaledes opdagede han 1871 den anomale Farvespredning i farvede Vædsker («Vidensk. Selsk. Overs.») og 1884 Lysets Forhold i Vædsker, der indeholde opslemmede Pulvere. Af andre Arbejder skal fremhæves: «Krystallografisk-optiske Undersøgelser» («Vidensk. Selskabs Skr.» 1873), et meget omfattende systematisk experimentalt Arbejde, udført med stor Omhu i Forening med Kemikeren H. Topsøe, «Magnetiske Undersøgelser» (1876), «Forsøg over Varmeledningsevnen» («Vidensk. Selsk. Overs.» 1881), «Absolut Maaling af Udstraalings- og Indsugningsevne for Varme» (1883), «Metoder til at maale Brydningsforholdet for farvede Vædsker» (1883). Den

nu saa hyppig anvendte Vandluftpumpe er i sin første Skikkelse opfunden af C. (Poggendorffs «Annalen» Bd. 146). Hans Arbejder findes offentliggjorte dels i Videnskabernes Selskabs Skrifter og Oversigter, dels i forskellige Tidsskrifter, særlig i Poggendorffs «Annalen der Physik und Chemie».

Ved Siden af sine experimentale Arbejder har C. gjort omfattende Studier af Fysikkens Historie, særlig Newtons og Faradays Arbejder. End videre har han fulgt den nyere Udvikling af den matematiske Fysik, der af ham er bleven indført som Disciplin ved Universitetet. I 1887—89 udgav han «Indledning til den matematiske Fysik» (I—II). Et fortroligt Kjendskab til Fortidens Arbejder og en sikker Sans for det væsentlige ved Tingene samt en egen Humor, der røber hans jyske Oprindelse, ere Særkjender for C.s Docentvirksomhed, der, som det ses af ovenstaaende, har været meget omfattende. K. Prytz.

Christiansen, Christian Andreas, 1780—1831, Handelsmand, Søn af ovennævnte Andreas C. († 1811), var født 13. Maj 1780 i Flensborg og arvede i en ung Alder som eneste Søn Faderens store Forretning, hvilken han i 20 Aar ledede med stort Held og fremragende Dygtighed. Største Parten af Flensborgs Ud- og Indførsel gik igjennem hans Hænder, og Hundreder af Arbejdere fandt Beskæftigelse i hans omfattende Virksomhed. Et varigt Minde har han sat sig ved Anlægget af Flensborgs berømte Kirkegaard, ved Beplantninger af Byens gamle Fæstningsgrave og ved de storartede Haveanlæg paa øde, kratbevoxede Bakker vest for Byen, der ikke alene vakte Samtidens Beundring, men endnu den Dag i Dag, uagtet store Partier af dem ere faldne for Øxen, bidrage væsentlig til at give Flensborgs nærmeste Omgivelser deres velfortjente Ry for Skjønhed. 1825 købte han det store Gods Lehmkuhlen ved Preetz, og her døde han som Agent 11. Sept. 1831. Han havde 17. Maj 1805 ægtet Henriette Rachel Kulenkampff (f. i Celle 25. Maj 1784, † 12. Maj 1867). Enken solgte 1842 Lehmkuhlen, og ved samme Tid overtog den ældste Søn, *Andreas C.* (f. 3. Avg. 1816), Forretningen. Under de politiske Stridigheder i Midten af Aarhundredet, der ogsaa delte Flensborg i to Lejre, havde den loyale Del af Byens Borgere en væsentlig Støtte hos denne for sit danske Sindelag bekjendte, med de anseteste Slægter i Flensborg besvogrede Familie. A. C., der var Præsident i Flensborg—Husum—Tønning Jærnbaneselskabet og Chef for den kongelige

Christiansgarde i Flensborg, nød stor Yndest hos Kong Frederik VII og modtog flere Gange Kongen og hans Følge paa sin smukke Ejendom, i de Tider en stor Udmærkelse for en borgerlig født Privatmand. Under Felttoget 1849 var han Ordonnansofficer hos General de Meza. Hans Moder og hans Hustru, Cathrine Vilhelmine f. Schmidt (f. 6. Febr. 1825), modtog Dekorationer af Kong Frederik VII, sidstnævnte tillige af Kong Christian IX, for deres opofrende Virksomhed under begge vore sidste Krige. I Midten af Halvtredserne opløstes Handelshuset, og A. C. udnævntes da til Stempelpapirsforvalter for Hertugdømmet Slesvig.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Christiansen, Johannes, 1809—54, Retslærd, født 31. Marts 1809 i Slesvig, Søn af Herredsfoged Johann Friedrich C. og Friederike Elisabeth f. Kloss, studerede Retsvidenskab i Bonn, Berlin og Kiel, tog den juridiske Doktorgrad i Kiel 1832 og blev 1843 overordentlig og 1844 ordentlig Professor i Retsvidenskab ved Kiels Universitet. I hans Værker «Die Wissenschaft der römischen Rechtsgeschichte» (1838) og «Institutionen des römischen Rechts» (1843) er der især lagt Vægt paa at vise Rettens organiske Udvikling og Sammenhæng. Skjønt han var en aandrig og skarp-sindig Forfatter — G. Beseler kalder ham endog «eine wissenschaftliche Kraft ersten Ranges» —, har han kun haft ringe Indflydelse, væsentlig paa Grund af hans vanskelige Udtryksform og noget excentriske Stil. Han døde 19. Marts 1854. — En yngre Broder af ham, *Boje Carl Sophus C.* (f. 1816), blev 1848 overordentlig Professor i Retsvidenskab i Kiel, men har ikke udfoldet nogen betydningsfuld Virksomhed og blev afskediget 1872 efter længere Tids Orlov.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. Allg. deutsche Biographie IV. *Deuntzer.*

Christie, Werner Hozewinckel, 1746—1822, Lagmand og Landmand, studerede ved Københavns Universitet og rejste senere udenlands. 1775 blev C., der paa sine Rejser i England og Frankrig havde udvidet sine mekaniske og matematiske Kundskaber, Konduktør i Bergens Stift. Efter at han 1780 havde opnaaet Titel og Rang som Kancelliraad, blev han 1783 udnævnt til Lagmand, hvilken Stilling han beklædte, indtil disse Embeder 1797 bleve ophævede. Han døde 19. Sept. 1822. 1784 ægtede han Helene

Margrethe Kamstrup († 1829). Mest bekjendt er C. bleven ved sin Drift af Gaarden Hop ved Bergen, som han købte 1775, og i hvis Nærhed han anlagde et Marmorværk, om hvilket der i sin Tid næredes store Forhaabninger. Bl. a. troede man her at kunne skaffe Thorvaldsen Marmor til hans Statuer, hvad dog snart maatte opgives som uigjennemførligt. Han forbedrede Gaardens Drift og opførte der forskjellige, nu nedtagne Bygninger, der vakte Samtidens Beundring.

Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 880 f. Vargas Bedemar, Reise nach dem hohen Norden I, 497 f. *Yngvar Nielsen.*

Christie, Vilhelm Frimann Koren, 1778—1849, norsk Statsmand, var født 7. Dec. 1778 i Christianssund, hvor hans Fader, Johan Koren C., der tilhørte en nogle Slægtled tidligere fra Skotland indvandret Slægt, var Byfoged, senere Postmester. Moderen hed Anne Thue f. Brodtkorb. Efter 1789—94 at have frekventeret Bergens lærde Skole blev han i sidstnævnte Aar Student ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han 1799 underkastede sig den latinsk-juridiske Embedsexamens theoretiske Del og derpaa 1802 den praktiske. 2. Jan. 1801 var han allerede bleven Underkancellist i danske Kancelli og blev derhos ved Karantæne-Direktionens Oprettelse i Okt. 1804 Sekretær i denne; 1805 forundtes der ham Karakter som Kancellisekretær. C. havde tidlig henledet Opmærksomheden paa sin sjældne Dygtighed og navnlig vundet Kancellipræsident Fr. J. Kaas' Tilfredshed i den Grad, at denne lovede ham hurtig Befordring i Kancelliet, hvis han vilde forblive der. I det hele taget bød C.s Stilling i Danmark ham store Behageligheder og skulde kunne synes at have saa meget tillokkende ved sig, at det maatte blive ham vanskeligt at rive sig løs. Men dog fulgte han den samme dragende Magt tilbage til Fædrelandet, som netop ved denne Tid kom til Syne hos en stor Del af de unge Mænd, der fra Norge vare komne til Kjøbenhavn for der at drive sine Studier. Efter Ansøgning erholdt han 1. April 1808 Embedet som Sorenskriver i Nordhordland ved Bergen; som saadan tog han sin Bolig i Bergen, til hvilken Stad han gennem den øvrige Del af sit Liv vedblev at være knyttet.

Da Bergen i 1814 skulde vælge Deputerede til Rigsforsamlingen paa Ejdsvold, var C. en af dem, som hædredes med dette Bevis paa sine Medborgeres Tillid; han var Forsamlingens Sekretær, men spillede for øvrigt ikke denne Gang nogen ledende Rolle. Han

sluttede sig nær til Falsen og Sverdrup som dem, der repræsenterede Christian Frederiks Politik, med et isoleret Norge. Efter Rigsforsamlingens Opløsning blev C. af den nyvalgte Konge sendt til England i en Deputation sammen med Statsraad Aall og Kjøbmand Rosenkilde som «det norske Folks befuldmægtigede hos den engelske Regering for at overbringe Underretning om Rigsforsamlingens Udfald, om Norges Konstitution, Kongevalget og det norske Folks bestemte Vilje at forsvare sin Selvstændighed». Efter en længere Venten i Christianssand kom de afsted fra Flækkerø med den engelske Orlogsbrig «Shell Drake», der landsatte dem i Leith; ved sin Ankomst til London bleve de imidlertid ikke modtagne af Regeringen, men fik i Steden Befaling til at rejse til Yarmouth, hvorfra de førtes tilbage til Flækkerø. For at aflægge Beretning om sin uheldige Rejse begav Deputationen sig til Kongen, hvem den traf paa Moss. Aall kom først og deltog i Underhandlingerne med de svenske, medens C. først ankom 13. Avg. Han forefandt Kongen dybt nedbøjet og nervøs, og de Beretninger, som denne nu fik at høre af den hjemvendte Deputation, kunde ikke hæve hans Stemning. Konventionen til Moss afsluttedes 14. Avg., og den Politik, for hvilken C. havde kæmpet paa Ejdsvold, havde dermed vist sig uholdbar; han maatte med mange andre erkjende, at Norges Selvstændighed ogsaa lod sig opretholde under en Forening med Sverige.

Ved Valgene til det 1. overordentlige Storting, der blev indkaldt i Henhold til Konventionen, blev C. en af Bergens 4 Stortingsmænd, der valgtes med det imperative Mandat at stemme mod en Forening med Sverige. For C.s Vedkommende havde dette ingen anden Følge, end at han, da Stortinget 20. Okt. 1814 besluttede at vedtage Princippet om Norges Forening med Sverige, var en af de 5 Repræsentanter, der stemte imod dette, medens han for øvrigt netop blev den, som ledede de derom førte Forhandlinger. Fra 11. Okt. var C. Stortingets og tillige Odelstingets faste Præsident, i det han fra denne Dag gjenvulgtes ved hvert af de ugentlige Valg. Paa en glimrende Maade fyldte han her sin Plads, og han staar efter denne Tid som en af sit Lands mest udmærkede og mest fortjente Mænd. Indad ledede han Stortingets Forhandlinger med en Fasthed og Sikkerhed, der ikke et Øjeblik tillod Forsamlingen at fjærne sig fra den Vej, der af Omstændighederne naturlig var den opstukken. Uden anden forudgaaende Øvelse, end hvad han havde kunnet erhverve sig paa Ejdsvold,

vidste han med en beundringsværdig Skarphed at udrede og fastslaa hver Sag, der forelaa, efter dens virkelige Beskaffenhed, saaledes at den, fuldt opklaret, kunde gaa til Afgjørelsen. Han var som født til at lede en debatterende Forsamling under de vanskeligste Forhold. Til den ene Side arbejdede han paa at dæmpe de frembrydende Lidenskaber, medens han til den anden maatte hæve det sunkne Mod og vække nye Forhaabninger.

Allerede 14. Okt. var C. valgt til Medlem af den Komité, der skulde modtage Oplysninger fra de svenske Kommissærer og meddele disse til Stortinget. Men som Præsident var han indtil videre fritagen for dette Hverv, indtil han 26. Okt. fik Stortingets Paalæg om at deltage i Komiteens Forhandlinger, for saa vidt disse gik ud paa at gjøre Indstillinger til Stortinget. Herved lagdes Ledelsen af de vigtige Forhandlinger, der nu førtes med de svenske Kommissærer, helt i C.s Hænder, og han førte dem til Enden med den samme Bestemthed, der havde udmærket hans Færd fra Præsidentens Plads. Fast og ubøjelig holdt han sig som den overlegne Underhandler den hele Tid til det, hvori han maatte se sin og Stortingets Opgave, kun at forhandle om de Forandringer, der maatte foretages med den norske Grundlov som en nødvendig Følge af Foreningen med Sverige. Det var denne Opgave, som han løste, og hvorved han erhvervede sine Landsmænds dybeste Taknemmelighed og for alle Tider opnaede en Adkomst til at regnes som en af Nordens største Statsmænd. Ikke mindst tiltrak han sig ved sin Dygtighed Carl Johans Opmærksomhed og vandt hos ham en Anerkjendelse, der senere i Livet gav sig til Syne ved en Række smigrende Tilbud om at overtage de højeste Embedsposter. Ikke mindst bidrog hertil den glimrende Maade, hvorpaa C. som Stortingets Præsident efter Edsaflæggelsen 10. Nov. og efter Stortingets Opløsning 26. Nov. besvarede de af Kronprinsen holdte Taler. Stortingets Medlemmer skjænkede C. en Guldpokal, der i 1815 blev ham overleveret som et synligt Tegn paa dets Erkjendtlighed for hans store Fortjenester, og som yderligere Bevis herfor voteredes ham en Takadresse. Derhos blev han Formand for den Deputation, der paa Stortingets Vegne skulde overbringe den nyvalgte Konge, Carl XIII, et af dette underskrevet Exemplar af den norske Grundlov og en Adresse. Disse overleveredes i Kongens Hænder 14. Dec. 1814 ved en højtidelig Avdiens paa Rigssalen i Stockholms Slot, ved hvilken Lejlighed C.s Veltalenhed atter viste sig i sit skjønneste Lys. Som sine Landsmænds Repræsentant

stod han her i Bevidstheden om at have sit Folk i Ryggen og talte mandige Ord til et Folk, der nys havde været Norges Fjender, men fra da af skulde staa ved det norskes Side som nye Brødre; atter var der forelagt ham en stor og vanskelig Opgave, som han imidlertid efter Samtidens enstemmige Dom løste med samme glimrende Held som de tidligere.

Ved sin Tilbagekomst til Bergen modtog han et fornyet Bevis paa sine Medborgeres Erkjendtlighed, i det Byens Indbyggere stiftede et Legat, der for Eftertiden skulde bære hans Navn. Paa Kronprinsens udtrykkelige Ønske om at se ham i et mere anseligt Embede end det, han tidligere havde beklædt, — i Statsraadet vilde han trods Opfordring ikke indtræde — modtog han 25. Maj 1815 Udnævnelse til Stiftamtmand i Bergens Stift og Amtmand i Søndre Bergenhus Amt. Derhos blev han paa ny valgt til Bergens Repræsentant ved det 1. ordentlige Storting, der traadte sammen 1. Juli 1815 og forblev samlet i mere end et Aar, en Tid, hvori atter C. var den, som bar den største Del af Arbejdets Byrder og med en beundringsværdig Udholdenhed ledede dette. Han valgtes jævnlig til Stortingets Præsident, hvorhos han en Tid tillige var Præsident i Odelstinget. Det faldt derved i hans Lod at blive Grundlæggeren af den Forretningsorden, som siden er fulgt i den norske Nationalforsamling, og at fastslaa Udviklingen af den konstitutionelle Praxis i Norge. Hans anstrængende og opofrende Virksomhed i denne Henseende lader sig ikke vurdere højt nok.

C., der kun havde haft en mere underordnet Andel i selve Grundlovsarbejdet paa Ejdsvold, havde i 1814 ikke været nogen særlig Beundrer af Bondestanden, som der gjordes til den egentlige Bærer af den da grundlagte demokratiske Samfundsorden; men i 1815, da der var opstaaet en stærk Frygt for Følgerne af en Bondelvælde, var han beredt paa at tage Konsekvenserne af, hvad der var sket. Af alle de Embedsmænd, som vare valgte ind i Stortinget, var han den, som bedst forstod at omgaas med Bønderne, og navnlig vandt han i Odelstinget deres Tillid, samtidig med at han sluttede sig til den nye Styrelse og nød den største Anseelse hos Carl Johan og Regeringen. En saa indflydelsesrig Stilling som den, C. indtog under dette Storting, har ingen anden norsk Statsmand haft. Men heller ikke han undgik Miskjendelse. Med den daværende Embedsmands-Opposition, der fornemmelig beherskede Lagtinget, havde han jævnlig Sammenstød, og han blev af denne betragtet som en frafalden, der stod under Paavirkning af en

svensksindet Regering og gennem sin Indflydelse hos Bønderne i Samraad med denne arbejdede paa at fremme svenske Sammenmeltningsplaner. Denne Mistanke var lige saa udbredt, som den var ugrundet; men den formaade ikke at hindre C. fra at gjøre sit Arbejde paa en Maade, der maatte aftvinge hans Landsmænd almindelig Beundring. Paa det 2. ordentlige Storting i 1818 mødte C., der i Mellemtiden fra 1817 havde været Medlem af Lovkommissionen, paa ny som Repræsentant for Bergen og udfoldede atter denne Gang sin Veltalenhed og sjældne Arbejdskraft. Han valgtes jævnlig til Stortingets og til Lagtingets Præsident og var Medlem af ikke mindre end 19 forskjellige Komiteer; ogsaa denne Gang frygtede Oppositionen i ham den sikre Regeringsven, der var stærk ved sin Indflydelse hos Stortingets Bønder, og den tillagde ham i sin Ængstelse de samme vidtgaaende Planer som i 1815. Men denne oppositionelle Miskjendelse bøjede ikke C., der stod lige saa uforfærdet i sin Gjerning som nogen Sinde tidligere; han holdt ud i sit Arbejde for Norges Vel uden at se hen til andet, end hvad han holdt for det rette, og om han end kunde se sig mistydet og miskjendt af Folk, der i Sammenligning med ham selv kun vare Pygmæer, og hvis Kjærlighed til Fædrelandet og dets konstitutionelle Frihed ikke var ledsaget af tilsvarende Menneskekundskab og politisk Skjøn, saa gik han derfor lige rolig sin Vej. Men det store Arbejde, der i disse Aar havde hvilet paa hans Skuldre, havde alligevel brudt hans legemlige Kraft, og da C. efter som Formand for Stortingets Deputation at have overværet Carl Johans Kroning i Thronhjems Domkirke 7. Sept. 1818 vendte tilbage til Bergen, var han i den Henseende en knækket Mand. Han vilde aldrig senere modtage Valg som Stortingsmand.

For om muligt at gjenvinde sin tabte Helbred foretog C. 1823 en Rejse til Carlsbad, hvor han opholdt sig meget længe. Men han vendte tilbage uden at mærke synderlig Bedring, hvorfor han saa sig nødsaget til at ansøge om Afsked, hvilken blev ham tilstaaet under 24. Jan. 1825 med fuld Gage i Pension. 1825 erholdt han Medaillen for Borgerdaad; allerede i 1815 var han bleven Ridder og 1816 Kommandør af Nordstjernen. I Aarene efter 1825 bedredes paa ny hans Helbredstilstand, hvorfor han ansøgte om det ledige Embede som Toldinspektør i Bergen, hvilket han erholdt under 24. Juni 1828. Kort i Forvejen havde han afslaaet Kongens smigrende Tilbud om at blive norsk Statsminister i Stockholm og Justitiarius i Højesteret.

Under et Fravær fra Bergen om Høsten 1835 blev C. paa ny valgt til Repræsentant paa Stortinget. Han besøgte den Gang Christiania, hvor han af Carl Johan blev modtagen med smigrende Opmærksomhed. Ved sin Hjemkomst fandt han atter, med Henvisning til Sandsynligheden af, at hans legemlige Kræfter ikke vilde udholde den med Stortingshvervet forbundne Anstrængelse, at maatte frasige sig dette. Som en sidste Paaskjønnelse af sine Fortjenester modtog han 1847 ved St. Olafs Ordenens Oprettelse dennes Storkors.

En af de smukkeste Sider ved C.s omfattende Virksomhed er, hvad han virkede for Bergens Musæum. Han er dets egentlige Stifter, i det Ideen til dets Oprettelse er udgaaet fra ham, der i Forening med nogle af sine bergenske Venner 1825 udstedte Indbydelse til at grundlægge et saadant. Denne mødtes med en almindelig Tilslutning, og efterhaanden fremvoxede der nu under hans personlige Tilsyn en smuk videnskabelig Samling, der fornemmelig hurtig vandt Betydning for Studiet af det vestenfjældske Norges Arkæologi og Naturhistorie. At arbejde for dette Musæum var C.s Liv i hans senere Aar, og efter dets Oprettelse kastede han sig ogsaa med ungdommelig Aandsfriskhed over Studiet af enkelte af de Videnskaber, der stode i nærmere Forbindelse med Musæets Samlinger. Hans Forfattervirksomhed er især knyttet til det antikvariske Tidsskrift «Urda». Ved sine store Sprogkundskaber blev han ogsaa den af Direktionens Medlemmer, der nærmest fik at føre dens udbredte Korrespondance.

Om Sommeren 1847 foretog C. en Sørejse med et for dette Øjemed lejet Fartøj, paa hvilken han kom lige til Bunden af Thronhjemsfjorden og undervejs besøgte sin Fødeby, Christianssand. Lidt over 2 Aar senere døde han, 10. Okt. 1849. Paa hans Grav paa Jacobs Kirkegaard oprejstes en Bævtasten, og 1868 afsløredes hans Billedstøtte paa Bergens Torv. Han var ugift.

Selmer, Nekrolog. Saml. II, 603 ff. Halvorsen, Norsk Forf. Lex.

Yngvar Nielsen.

Christiern, s. Christian.

Christiernsen, Aage, s. Christiansen.

Christine, jvfr. Kirstine.

Christine, 1461—1521, Kong Hans' Dronning, Datter af Kurfyrst Ernst af Sachsen og Elisabeth af Bajern, blev født i Torgau 24. Dec. 1461. I sit 16. Aar (1477) fæstedes hun til Christian I's

Søn Hans. Den gamle Bryllupsvis, der er en Omskrivning af Dagmarvisen, skildrer, hvorledes Rigshofmesteren Hr. Erik Ottesen (Rosenkrantz) sendes til Sachserland for at bejle til den unge Frøken og vinder hende ved Tærningekast. Det følgende Aar førtes hun i et stort Optog til Warnemünde, hvor hun hentedes af et stort dansk Følge; Brylluppet stod med stor Pragt paa Kjøbenhavns Slot 6. Sept. 1478. 18. Maj 1483 kronedes hun i Frue Kirke tillige med Kong Hans, 4. Febr. 1499 i Upsala. Ogsaa i Aaret 1500 ledsagede hun Kongen til Sverige, ligeledes i Jan. 1501. Ved Tilbagerejsen i Avg. lod han hende blive tilbage paa Stockholms Slot for under de truende urolige Forhold at give sine Tilhængere et Samlingspunkt, og her udholdt den fromme Kvinde, der var saa blød, at hun kunde græde, naar hun maatte udeblive fra en Messe, fra Sept. 1501 til 6. Maj 1502 en af de haardeste Belejringer, Unionstiden kjender. Af 1000 Mands Besætning vare kun 70 af Hunger og Pest udmagrede Skikkelser tilbage ved Overgivelsen. Efter Kapitulationen skulde hun føres tilbage til Danmark til Lands eller til Vands, naar Sten Sture havde bestemt, hvilke Personer der skulde udgjøre hendes Følge; imidlertid skulde hun, dog i fuldstændig Frihed, opholde sig i Sortebrødrekloster. Faa Dage efter Overenskomsten kom Kong Hans med en Flaade til Stockholm. At begive sig til ham nægtedes hende, og til Trods for Overenskomsten holdtes hun tilbage i et Slags Fangenskab, først i Stockholms Sortebrødrekloster, senere i Graabrødreklosteret og til sidst i Vadstenas Kloster, indtil hun, til Dels ved lybsk Mægling, i Okt. 1503 endelig frigaves og af Sten Sture og et stort Følge ledsagedes til Grænsen. I Halmstad modtoges hun med stor Højtidelighed af sin ældste Søn, Hertug Christian, og den danske Adel efter henved 3 Aars Fraværelse. Det følgende Aar (1504) gjorde den fromme Dronning en Pilegrimsrejse til Wilsnack og Sternberg, bekjendte Valfartssteder i Mark Brandenburg, hvor hun ogsaa havde en Sammenkomst med sin eneste Datter, Elisabeth (f. 1485), der i Aaret 1502 under Moderens Ophold i Sverige var bleven gift med Kurfyrst Joachim I. Kort efter stiftede hun St. Clara Kloster i Kjøbenhavn for Nonner af Graabrødreordenen og senere et lignende i Odense. Graabrødreordenens Stifter, St. Franciscus, var hendes Yndlingshelgen. Efter ham opkaldtes hendes yngste Søn Frands (f. 15. Juli 1497), og da han til stor Sorg for hende døde 1511, stededes han til Hvile i Graabrødrekloster i Odense. Her til førtes ogsaa Kong Hans, hvem Dronning C. havde ledsaget paa hans

sidste Rejse i Jylland, efter sin Død i Aalborg 20. Febr. 1513. Dronningen tog nu Ophold paa Næsbyhoved Slot ved Odense, der hørte til hendes Livsejgods. Hendes endnu bevarede Regnskabsbøger vise hende som en sjælden from og godgjørende Kvinde, ikke blot mod Graabrødreordenen, men ogsaa mod fattige og lidende, — et smukt Exempel paa en oprigtig troende Katholikinde midt under Kirkens Forfald. I Graabrødrekirken i Odense indrettede hun det endnu bevarede pragtfulde Gravminde, hvorpaa baade hun selv og Kong Hans ere afbildede. Under hendes Tilsyn forfærdigede Claus Berg hertil sin berømte Altertavle, hvorpaa der ligeledes findes Billeder af hele Kongefamilien, og her stededes hun selv til Hvile i Franciskanerordenens Nonnedragt, da hun døde i Odense 8. Dec. 1521, henved 60 Aar gammel. ^{Indførelsen af} (Efter) Graabrødrekirkens ¹⁸⁰⁴ Nedrivelse ¹⁸⁰⁵ flyttedes Ligene og Mindesmærkerne til St. Knuds Kirke. — Uden Sorger havde hendes Enkestand ikke været. Christian II's Forhold til Dyveke tog hun sig nær, og næppe mindre, at han og hendes Brødre, Frederik den vise og Johan (den bestandige), begunstigede Luthers Lære.

Molbech, Nord. Tidsskr. f. Hist., Lit. og Konst I, 430 ff. Werlauff, Monumentet over K. Hans og Dronn. Christine i St. Knuds Kirke i Odense. Allen, De tre nord. Rigers Hist. 1497—1536 I, 216 ff. o. fl. St. *A. Heise.*

Christine, 1521—90, Christian II's og Dronning Elisabeths yngste Datter. Næppe 2 Aar gammel fulgte hun med sine Forældre i Landflygtigheden og opdroges efter Moderens Død (1526) ved Statholderinden Margrethe af Nederlandenes Hof. Kun 13 Aar gammel blev hun 1534 gift med Hertugen af Mailand, Frands II af Sforza, der dog allerede døde 24. Okt. 1535. Hun vendte nu tilbage til Nederlandene, hvor hun opholdt sig hos sin Moster Enkedronning Marie af Ungarn. Den 14aarige, for sin Skjønhed berømte Enke blev snart Gjenstand for talrige Frierier: Hertugen af Florents, Alexander af Medici, den skotske Hertug John af Albany, Grev Christoffer af Oldenborg bejlede til hende, men fik alle Afslag. Kejser Carl V tænkte først paa at gifte hende med Hertug Carl af Angoulême, Kong Frands I's yngste Søn, senere med Henrik VIII af England, der for tredje Gang var bleven Enkemand; men begge Forsøg glippede af politiske Grunde, og 1541 blev hun endelig formælet med den unge Hertug Frands I, Arving til Lothringen. Efter et 4aarigt lykkeligt Ægteskab blev hun paa ny Enke 1545, og fra nu af forblev C. ugift. Hun overtog tillige med sin

Svoger Formynderskabet for sin lille Søn Carl, men maatte 1552 ved Henrik II's Angreb paa Carl V nedlægge dette og begav sig derpaa til Brüssel, medens hendes Søn blev opdraget ved det franske Hof. Hun holdt Hof i Mecheln og spillede fra nu af en ikke ringe politisk Rolle. Det var saaledes hende, der i Forening med Cardinal Granvella bragte Forhandlingerne i Cateau-Cambresis 1559 til et lykkeligt Resultat. Philip II tænkte en Tid paa at gjøre hende til Statholderinde i Nederlandene, men Granvella forhindrede dette, og C. drog nu atter tilbage til Lothringen, hvor hendes Søn havde overtaget Regeringen. Her var det, at hun begyndte, støttet af landflygtige og misfornøjede danske, særlig Peder Oxe, at foretage de noksom bekjendte «Praktikker» imod Danmark; hun konspirerede med Sverige, med den berygtede Æventyrer Wilhelm v. Grumbach og andre, men det hele blev, som det træffende er blevet sagt, kun en Storm i Vandglasset. 1578 drog hun for sin Helbreds Skyld til Italien, hvor hun levede paa sit Livgeding i Byen Tortona indtil sin Død, 10. Dec. 1590. Fra hendes Søn nedstammer i lige Linje det nuværende østerrigske Kejserhus.

C. var en af sin Tid højt beundret Dame. Hendes Skjønhed var vidt berømt. Hun talte 5 fremmede Sprog, var i Besiddelse af et ualmindeligt musikalsk Talent, var dertil en fortræffelig Rytterske, elskede Jagt og besad en usædvanlig Smag, saa at Dragter, optagne efter hende, kaldtes à la Lorraine. Opdraget i den katholske Religion, blev hun denne tro til det sidste; hun roses i denne for sin Tøjlesløshed saa berygtede Tidsalder for sit rene, uplettede Liv, sin Guds frygt, Mildhed og Godgjørenhed, men fremfor alt for «sit høje Sind» — som Samtiden udtrykker sig. Hun glemte aldrig, at hun var en Kongedatter.

Vidensk. Selsk. Skr. V. Illustr. Tid. Nr. 507. Dsk. Mag. 4. R. IV, 1 ff.

Møllerup.

Christine, Hertuginde af Gottorp, 1543—1604, Datter af Landgrev Philip den højmodige af Hessen og Christine af Sachsen, fødtes 29. Juni 1543 i Kassel. C. nød en fortrinlig Opdragelse af sin Moder og efter hendes Død af sin Fæder Enkehertuginde Elisabeth af Sachsen. Hun ægtede i Dec. 1564 Hertug Adolf af Gottorp (I, 108) og blev ved ham Moder til 5 Sønner og 5 Døtre; hun roses for sine huslige Dyder og sin uskrømtede Fromhed. Efter Mandens Død 1586 havde hun Enkesæde paa Slottet i Kiel. C. havde den Sorg at se sine to ældste Sønner dø kort efter

hinanden som regerende Hertuger, henholdsvis 18⁹ og 20 Aar gamle, hvorefter den tredje, Johan Adolf, i en Alder af 15 Aar kom til Regeringen; hun tog sig kraftig og samvittighedsfuldt af deres Interesser, indtil de kom til Skjels Aar og Alder. Datteren Christine ægtede Carl IX af Sverige og blev Moder til Gustav Adolf. C. udgav en Samling Salmer og en Bønnebog og døde i Kiel 13. Maj 1604; begravet i Slesvig Domkirke.

Allg. deutsche Biographie IV.

A. D. Jørgensen.

Christmas, John, 1799—1873, Søofficer, født i Kjøbenhavn 3. Febr. 1799, stammede fra den adelige Slægt C. af Waterford i Irland. Faderen, Kapitajn John C. (f. 13. Okt. 1757 † 6. Jan. 1822), bosatte sig i Danmark 1796. 1812 udnævntes C. til Søkadet, beholdt 5 Aar senere Redningsmedaillen, blev 1820 Sekondlieutenant, 1827 Premierlieutenant, 1840 Kapitajnlieutenant, 1852 Kommandørkapitajn og afskedigedes efter egen Begjæring 1862 med Kontreadmirals Karakter. Af selvstændige Kommandoer har C. haft følgende: 1843—45 Chef for Briggen «Mercurius» i Middelhavet og Vestindien, 1848 Chef for Fregatten «Freia», senere Fregatten «Havfruen» i Nordsø-Eskadren, 1849 Chef for Fregatten «Rota». 1859 sendtes han i en diplomatisk Mission til St. Domingo og udnævntes efter sin Tilbagekomst til Kommandør af Danebrog. 1871 konstitueredes han som Gouvernør for de vestindiske Øer, hvor han ejede flere Plantager. Gift 14. Maj 1823 med Malvina Benner (f. 11. Jan. 1802 † 24. Maj 1876) af Kokkedal i Nordsjælland. C. døde 3. Nov. 1873 paa Plantagen «Peters Rest» paa St. Croix og begravedes ved Christianssted.

C. With.

Christoffer I, o. 1219—59, Konge, Søn af Kong Valdemar Sejr og Berengaria. I sine yngre Aar (saaledes 1245) nævnes C. som Herre af Laaland og Falster; han havde under sin Broder Erik Plovpenning's Regering i nogen Tid sluttet sig til Hertug Abel imod Kongen, men en Forsoning blev dog bragt til Veje. Efter Abels Drab 29. Juni 1252 hyldedes C. til Konge og kronedes Juledag s. A. i Lunds Domkirke, uagtet Abels ældste Søn Valdemar i Faderens Levetid var bleven erkjendt som Tronfølger. Herved lagdes Grunden til en Strid mellem Kongeslægtens to Grene, der skulde fortsættes gennem flere Menneskealdre og idelig faa ny Næring af Tidens mange andre Stridsæmner. Vel forsonede C. sig 1254 med Abels Slægt ved at forlene Valdemar med Slesvig,

men da den unge Hertug 3 Aar efter døde, inddrog C. Lenet, og Striden brød ud paa ny. Tilmed var det imidlertid kommet til Kamp med Kirken. Den begavede, herskesyge og hensynsløse Bisp i Roskilde Jacob Erlandsen overtog 1254 Ærkebispedømmet, fuldt beredt paa at ville gennemføre den af Kirken andensteds vundne Særstilling lige over for den verdslige Magt. Samtidig med at et Danehof afholdtes i Nyborg 1256, sammenkaldte Jacob Erlandsen et Kirkemøde til Vejle, hvor det vedtoges, at hvis nogen Bisp led Overlast, og Kongen formodedes at være Skyld deri, skulde Landet belægges med Interdikt. C. optraadte nu voldsomt imod Bisperne; samtidig begyndte de fattigste blandt Bønderne (Kotkarlene) Uroligheder, en Krig med Norge udbrød, og Kong Hakon Hakonsen lagde sig med sin Flaade foran Kjøbenhavn (1257); da besluttede C. sig til at forsone sig med denne Fjende og knyttede endog Hakon til sig ved et Forsvarsforbund. C.s voldsomme Færd lige over for Kirken naaede sit Højdepunkt, da han i Forbitrelse over, at Ærkebispens vægrede sig ved at krone hans Søn Erik, i Febr. 1259 lod Jacob Erlandsen fængsle. Interdiktet skulde nu lægges over Landet; nogle af Bisperne rejste sig mod Kongen og traadte i Forbindelse med Fyrst Jarimar af Rygen og Erik (Abelsen), en vendisk Hær ankom til Kjøbenhavn. C. optog Kampen med Kraft, men 29. Maj 1259 døde han pludselig i Ribe. Der opstod strax Mistanke om, at han var bleven forgivet, og Abbed Arnfast af Ry angaves som Morderen; men der havdes ingen som helst Hjemmel for denne Beskyldning. C. blev begravet i Ribe Domkirke.

C.s korte Regeringstid var saaledes en skæbnesvanger og højst urolig Tid, og Kongen, som var en stivsindet, men tillige tapper og foretagsom Fyrste, der holdt strængt paa Kronens Ret, var næppe den store Kamp voxen; enkelte af hans Handlinger vidne dog om diplomatisk Snildhed og Evne til at give efter i sidste Øjeblik. C., der roses for sin Kyskhed, blev 1248 gift med den pommerske Hertug Sambors kraftige Datter Margrethe Sambiria (med Tilnavn Sprænghest); hun døde 1282. De havde Børnene Erik Glipping, Valdemar, Niels og Mechtild, gift med Markgrev Albert III af Brandenburg.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Christoffer II, 1276—1332, Konge, Søn af Kong Erik Glipping og Agnes, blev født 29. Sept. 1276. Den første Handling af ham, som vi kjende, er den med særlig Grumhed udførte Fængsling af

Ærkebisp Jens Grand 1294. C.s Broder Kong Erik Menved gjorde ham 1303 til Hertug af Estland, men efter de estlandske Vasallers Ønske tilbagekaldtes Forleningen, og C. blev 1307 Hertug af Samsø og Halland. Ligesom C. allerede tidligere havde vist sig utro mod sin Broder, saaledes indgik han nu hemmeligt Forbund med de svenske Hertuger Erik og Valdemar og lod sig under den udbrudte Krig overrumple af dem. Snart traadte han igjen i venligt Forhold til Erik Menved, og ved den prægtige Fest i Rostock 1311 slog denne ham til Ridder. I Aarene 1316—17 fejdede C. aabenbart mod Kongen, efter at han havde sluttet Forbund med Markgreven af Brandenburg. Han opholdt sig i Pommern, da Kong Erik døde 13. Nov. 1319; paa sin Dødsseng havde denne advaret imod at tage C. til Konge. C. hyldedes imidlertid kort efter og maatte 25. Jan. 1320 underskrive en Haandfæstning, der ikke blot aldeles bandt hans Hænder lige over for Landets mægtige, men tillige hindrede ham i ved nye Skatter at bringe Landets økonomiske Forhold paa Fode eller at betale sin Broders Gjæld, hvilket sidste dog Haandfæstningen paabød. At overholde dette Brev var saaledes umuligt, og C. brød sig ikke heller om at handle mod sit Tilsagn. Lige over for de urolige og oprørske Vasaller var han i Begyndelsen heldig, og efter at have forsonet sig med Ærkebisp Esger kronedes han og hans Søn Erik 15. Avg. 1324. Men da Hertug Erik af Sønderjylland døde 1325, og C. vilde tilrive sig Værgemaalet for dennes Søn Valdemar, grebe de holstenske Grever Gert og Johan til Vaaben, og efter en Kamp paa Hesterbjærg maatte C. opgive Slesvig. Samtidig rejste de danske Stormænd, anførte af Ludvig Albertsen, Laurids Jonsen og Knud Porse, sig imod C., og denne maatte flygte til Markgreve Ludvig af Brandenburg, der 1324 havde ægtet hans Datter Margrethe. C. blev afsat og Hertug Valdemar af Sønderjylland i Steden for antaget til Konge under Grev Gerts Formynderskab 7. Juni 1326.

Hermed endte det første Afsnit af C.s Kongedømme. De styrende Herrer i Danmark bleve dog snart uenige, og C. arbejdede utrættelig paa at gjenvinde Tronen. Af sin Halvbroder Grev Johan af Holsten og andre fik han paa haarde Vilkaar Løfte om Bistand. I Sommeren 1329 lykkedes det C. at sætte sig fast paa de sydlige Øer, hvorpaa Sjælland og en større Del af Jylland bleve vundne. Grev Gert bevægedes nu til at lade Valdemar træde tilbage i Stillingen som Hertug af Sønderjylland og at overlade Kongemagten i Danmark til C. (Febr. 1330). I 2 Aar havde C.

derpaa Tronen, men uden Anseelse og under nye Kampe. Han raadede i Virkeligheden kun over Nyborg og Skanderborg Len, medens den øvrige Del af Landet var pantsat. Da der 1331 opstod Splid mellem Grev Gert og Grev Johan, tog C. sin Halvbroders Parti, men blev slaet ved Slesvig 30. Nov. 1331; paa Flugten styrtede hans Søn Erik med Hesten og døde af Faldet snart efter (1332). Ved den følgende Fredslutning tilskrev Gert sig Nørrejylland og Fyn. C. levede derpaa i Saxejøbing paa Laaland; to Adelsmænd, Henneke Breide og Johan Ellemose, brændte en Gang Huset over ham, toge ham til Fange og førte ham til Grev Johan paa Aalholm. C. døde 2. Avg. 1332 i Nykjøbing paa Falster og blev begravet 10. Avg. s. A. i Sorø Kirke, hvor et Mindesmærke med liggende Figurer, der forestille ham, hans Dronning og en Datter, endnu er bevaret.

Til C.s Regeringstid knytter sig ikke et eneste lyst Minde. Som C. var troløs, var han venneløs, og ingen Efterretning meddeler os noget som helst smukt Træk af hans Karakter. En Henvisning til Tidens slette Moral forsvarer ikke hans Opførsel, men det maa indrømmes, at han modtog Riget under opløste Tilstande, og at de mægtige i Landet kun arbejdede paa egen Fordel. — Han havde nogle Aar før 1307 ægtet Euphemia, Datter af Hertug Bogislav IV af Pommern, og havde med hende Sønerne Erik, Otto og Valdemar (Atterdag) og Døtrene Agnes, Margrethe (gift med Markgrev Ludvig den ældre af Brandenburg) og Helvig. Euphemia døde 1330.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Christoffer af Bajern, 1418—48, Konge, skal være født 16. Febr. 1418; som Søn af Pfalzgreve Johan og den pommerske Prinsesse Cathrine (s. ovfr. S. 432) nedstammede han paa mødrene Side fra det danske Kongehus, og da Erik af Pommerns Ægteskab blev barnløst, var han nærmest berettiget til de tre Rigers Krone. Erik ønskede dog at faa sin Fætter Bogislav til Efterfølger, og da C. i 1434 besøgte Danmark, skal Morbroderen have taget det Løfte af ham, at han ikke mere vilde komme her til. Imidlertid steg Misnøjen med Erik, og da denne rejste til Gulland og forblev her, skrev det danske Rigsraad i Okt. 1438 til C., at hvis han vilde bevare Riget for sin Slægt, maatte han ufortøvet komme til Danmark. I den følgende Sommer indfandt C. sig virkelig, Rigsraadet op-sagde Erik Huldskab og Troskab, og som Rigsforstander overtog C. Styrelsen. 9. April 1440 blev han hyldet som Konge paa Viborg

Landsting; Aaret efter blev han taget til Konge i Sverige og 1442 ligeledes i Norge, hvorefter han paa Nytaarsdag 1443 blev kronet i Ribe til Danmarks «archirex».

Det var det mod Erik af Pommern fjendtlige Aristokratparti, der havde indkaldt C., og paa alle Punkter maatte denne da begynde med at opgive, hvad Erik havde tilstræbt. Foreningen mellem de tre Riger blev indskrænket til en blot og bar Personalunion; i Danmark lovede C. ved sit Valg senere at ville udstede en Haandfæstning, hvad baade Margrethe og Erik havde undgaaet. Forsøget paa at vinde Sønderjylland tilbage for Riget blev skrinlagt; Adolf af Schaumburg fik Arveforlening derpaa, og til ham udleveredes Haderslev og Ærø, den sidste tiloversblevne Rest af Margrethes og Eriks Erhvervelser; Hansestæderne fik Løfte om Stadfæstelse paa deres Privilegier og opnaaede nu virkelig at slippe for den af Erik indførte Øresundstold. Saaledes købte C. Kronen ved Indrømmelser til alle Sider.

Hans Regering blev kort og uden store Begivenheder. Han fik Bugt med et Bondeoprør i Jylland, der havde varet flere Aar igjennem, og han vandt Højgejstlighedens Yndest ved at paalægge Folket at yde ogsaa den Tredjedel af Tienden, der tilfaldt Bisperne, og som det i Jylland tidligere ikke havde været Skik at betale. Som oftest havde Kongen sit Sæde paa Slottet i Kjøbenhavn, og denne By, som Erik af Pommern havde taget fra Roskildebispen, gav han 1443 en Stadsret; naar det derimod ofte siges, at C. i dette Aar forlagde Residensen fra Roskilde til Kjøbenhavn, er dette en Misforstaaelse. I Sverige havde C. intet godt Navn; man paa-stod, at han var pengegridsk, og at han selv med sit Hof levede højt under den herskende Hungersnød, medens Folket maatte lave Brød af Bark; derfor kaldtes C. ogsaa «Barkekongen». Han havde ved sin Tiltrædelse lovet Svenskerne at skaffe dem Gulland tilbage, men Erik sad herovre paa det faste Visborg Slot, og C. gjorde intet alvorligt for at fordrive ham derfra; klagedes der over det Sørøveri, som Erik drev, svarede han blot: «Morbroder skal ogsaa leve!» Ytringen er karakteristisk for det Billede, som Traditionen har bevaret af C.: en letlevende, godmodig, lille og tyk Herre. I Virkeligheden synes den unge Konge ingenlunde at have savnet politiske Evner. Det var sin Sag at gaa for skraapt frem imod Erik; denne kunde da let overlevere den vigtige Ø midt i Østersøen til den preussiske Højmester, som havde haft den i Eje ved Aarhundredets Begyndelse og var rede til at betale

svære Penge for atter at faa den i Hænde. I Danmark lykkedes det C. at slippe for at udstede den lovede Haandfæstning, og han snoede sig hurtig ud af den Afhængighed af Hanscaterne, hvori han strax var kommet; han begunstigede deres Medbejlere i Handelslivet, Nederlændere og Englændere, og da Stæderne langt om længe opnaaede Stadfæstelse paa deres Privilegier, skete det kun med stærke Forbehold. Opdraget som lille tysk Fyrste havde C. sikkert medbragt en stærk Antipathi mod de fric Kjøbmandsbyer, og naar han oftere mødtes med Nordtysklands Fyrster, troede man i Hansestæderne, vist ikke med urette, at der blev lagt onde Raad op mod dem; i Lybek vidste man efter hans Død at fortælle om en stor Skat, han havde samlet for at bruge til et Angreb paa Staden, der derved atter skulde bringes under dansk Herredømme.

C. døde pludselig paa Helsingborg Slot ^{5. ell.} 6. Jan. 1448. 2¹/₂ Aar før havde han ægtet Dorothea af Brandenburg, men Ægteskabet var sønneløst, og D. giftede sig 1449 med C.s Efterfølger i Danmark, Christian I. 1443 var C.s Fader død, og Sønnen arvede da Øvrepfalz, der siden gik over til hans fædrene Frænder.

Kr. Erslev.

Christoffer, o. 1150—73, Hertug. C. var uægte Søn af Kong Valdemar I og Tove; Faderen tog sig varmt af hans Opdragelse og gav ham gode Lærere. Allerede inden C. blev voxen, fulgte han med paa Hærtogene mod Venderne og var endog, med Absalon ved sin Side, Anfører for et af disse. Omtr. 1167 blev han Hovedsmand i Sønderjylland og krigede mod Vagrerne. Han døde 15. Juni (efter Ringstedtavlen 11. April) 1173 og ligger begravet i Ringsted Kirke.

Suhm, Hist. af Danmark VII.

Johannes C. H. R. Steenstrup.

Christoffer, o. 1341—63, Valdemar Atterdags eneste Søn, f. 1341 eller 1344. Kun lidet kjende vi til den unge Kongesøn, med hvis Død Haabet om den gamle danske Kongestammes Blomstring udslukkedes. Han nævnes 1354, da Faderen lod ham blive tilbage i Vordingborg, medens han selv drog over til Jylland. 1358 var han saa fuldvoxen, at Valdemar kunde betro ham Underhandlinger med de oprørske Jyder. Det følgende Aar udnævntes han til Hertug og forlenedes med Laaland samt valgtes til sin Faders Efterfølger paa Tronen. I Febr. 1360 paatænkte det eventuelt at gjøre ham selv anden til Voldgiftsmand i Tvisten mellem

hans egen Fader og Kong Magnus af Sverige. Paa det store Danehof i ^{Kalundborg} (Nyborg) 1360 var han tilstede, og hans Navn forekommer tillige med Faderens i Spidsen af det Dokument, hvorved Valdemar sluttede Forlig med sine Undersaatter. I Krigen med Hansestæderne 1362 anførte han den danske Flaade, men i det sejrige Slag ved Helsingborg blev han alvorlig saaret, muligvis af en Blidesten, i Hovedet. Han var dog ikke haardere angrebet, end at han endnu samme Efteraar kunde foretage et Angreb paa det svenske Landskab Finveden, der erobredes. Men det følgende Aar, midt under Bryllupshøjtidelighederne ved hans Søster Margrethes og Kong Hakons Giftermaal, angrebes han af en alvorlig Sygdom, som i Løbet af et Par Uger lagde ham i Graven 11. Juni 1363. Han blev begravet i Roskilde Domkirke, hvor endnu det smukke Mindesmærke, forestillende en ung Mand i hvilende Stilling og iført ridderlig Rustning, smykket med ædle Stene, minder om den sidste ^(mandlige) Ætling af Svend Estridsens Kongestamme.

Reinhardt, Valdemar Atterdag.

Mollerup.

Christoffer, Greve af Oldenburg, 1504—66, Søn af Grev Johan XIV af Oldenburg (Søn af Christian I's Broder Gerhard) og Anna af Anhalt, blev som yngre Søn bestemt for den gejstlige Stand, fik endnu som Barn et Præbende i Bremen og blev Domherre i Köln. I Aaret 1524 blev han sendt til Landgrev Philip af Hessens Hof. Med denne deltog han i flere Tog og vandt Sporerne i Bondekrigen i Slaget ved Frankenhansen 1525. Ved Landgrevens Hof gjorde han Bekjendtskab med Reformationen og Reformatorerne, navnlig Melanchthon. Allerede tidlig havde han som tilkommende gejstlig faaet en omhyggelig Opdragelse. Han beskæftigede sig gjerne med Oldtidens Forfattere og Reformatorerne Skrifter. Melanchthons «Loci communes» studerede han ivrig; Homer førte han med sig paa sine Krigstog; i det belejrede Kjøbenhavn tyede han til denne under Ensformighedens Kjedsomhed. Men han havde ogsaa meget verdslige Tilbøjeligheder; Kvinder og sanselige Nydelser var han en Ven af. Krigens Æventyr elskede han. Den humanistisk dannede Æventyrer kunde, ophedet af Vinen, vise stor Raahed, som hans Sammenkomst paa Koldinghus med Christian III under Grevefejden bar Spor af. «Han har en Alcibiades-Natur i sig», ytrede Melanchthon en Gang om ham, der i hele sit Liv nødigt lod en Lejlighed til Æventyr og Kamp gaa sig forbi.

Faderen, Grev Johan, var imidlertid død (1526). I Aarene

1528—31 træffer man Grev C. i Oldenburg. I Begyndelsen synes han og hans 3 Brødre at have hersket i Forening; i alt Fald virkede Grev C. i disse Aar ivrig for Reformationen i Oldenburg. Til sidst ordnedes Forholdet dog saaledes, at en enkelt af Brødrene, Grev Anton, overtog Regeringen alene; de andre affandtes paa andre Maader. Grev C. fik som Ihændehaver af gejstlige Len kun Rastedt Kloster ved Oldenburg. Under disse Forhold kom Grev C. i nøje Forbindelse med sit Næstsøskendebarn Christian II, der i disse Aar oftere opholdt sig i Oldenburg, ivrig beskæftiget med at udsone Brødrene indbyrdes og med deres Nabofyrste, Grev Enno af Friesland, — alt for at faa de store Landsknægthobe, der fandtes i disse Egne, i sin Tjeneste. Paa Grund af disse Forhold var Grev C. ogsaa oftere i Nederlandene hos Kong Christian, der kort før sin Afrejse til Norge underrettede Grev C. om, at Toget nu var ved at afgaa, og næppe var Christian II kommen paa Sønderborg, før han forstod at sætte sig i Forbindelse med Grev C. Dette berettes af en samtidig oldenburgsk Kronist og bestyrkes i høj Grad ved, at Kongen gennem Dværgeren (s. S. 488) forstod at sætte sig i Forbindelse med Folk i Bremen. Grev C. var imidlertid traadt i nederlandsk Tjeneste som Hovedfører paa den Flaade, der i Aaret 1533 sendtes til Østersøen mod Lybek. Ved denne Lejlighed traadte han hemmelig i Forbindelse med Jørgen Kock og senere med Jürgen Wullenwever; Christian II's Udlændighedsfæller vare Mellemmænd; en af dem, Melchior (Colditz) de Germania, blev hans Kansler. I Maj 1534 viste han sig pludselig uden for Lybek med 3—4000 Mand, sluttede Forbund med Lybek om Christian II's Befrielse og Evangeliets Fremme og indtraf, efter et kort Indfald i Holsten i lybsk Interesse, 21. Juni paa en lybsk Flaade ved Dragør; 22. skete Landgangen ved Skovshoved.

Overfaldet var fuldstændig lykkedes. Som Borgerens og Bondens Beskytter optraadte Grev C. i Christian II's Navn. Adelen søgte han at vinde ved klog Hensynsfuldhed. Det lykkedes med den østdanske Adel under den øjeblikkelige Forvirring. Grev C. hylledes i Christian II's Navn og styrede Landet som «Gubernator» eller «Tutor»; saaledes betegnes han i det Rigssegl, han lod indrette. Toget var ledet med Raskhed og Kraft. Hele det østlige Danmark med Fyn og en Del af Jylland kom i Grevens Magt; men da senere Lykken vendte sig, blev Grevens Stilling meget mislig. Wullenwever tilbød for at faa Hjælp Tronen til Hertug Albrecht af Meklenborg, med hvem Grev C. meget mod sin Vilje

skulde dele Magten. Folkebevægelsen voxede ham over Hovedet, og til sidst blev han en Bold i Demokratiets Haand. Da saa ogsaa Lybek svigtede, satte han sig i Forbindelse med det nederlandske Hof og Pfalzgreve Frederik. Da Hjælpen udeblev, maatte det belejrede Kjøbenhavn overgive sig til Christian III 29. Juli 1536. Greven fik Lov til frit at drage tilbage til Tyskland mod aldrig mere at forulempe Kongens Riger og Lande. Personlig maatte han ved Overgivelsen høre haarde Ord af Kongen, fordi han havde blandet sig i det danske Riges Anliggender.

Han kom tilbage som en forgjældet Fyrste; til sidst fik han dog nogen Erstatning for sine store Omkostninger af den nederlandske Regering. Han tumlede sig i de følgende Aar snart i nederlandsk, snart i Landgreve Philips, snart i brandenburgsk eller pfalzisk Tjeneste i alle de Kampe, hvoraf Tyskland var hjemsøgt. I Aaret 1539 lod han, den ivrige Protestant, sig tildele Absolution for de krigerske Gjerninger, han havde øvet i de senere Aar, til Dels mod Kirken. Dog blev han den evangeliske Tro hengiven, som han indførte paa sin Besiddelse, Rastedt Kloster, og deltog i den schmalkaldiske Krig under Kurfyrst Johan Frederik af Sachsen. I Aaret 1558 trak han sig tilbage fra pfalzisk Tjeneste med en Pension af 5000 Daler. Han var nu Senior ved Domkapitlet i Bremen og tilbragte sine sidste Aar dels her, dels i Rastedt Kloster, ofte besøgt af fremragende Krigsmænd eller Videnskabsmænd eller studerende i sin store Bogsamling. Han døde ugift 1566 efter at have testamenteret sin Formue til Kirker, Skoler og faderløse, et interessant Exempel paa en tysk Kondottierfyrste i den humanistisk-evangeliske Overgangstid, «maaske den mest uegennyttige af alle dem, der vare traadte i Skranken for Christian II».

Hamelmann, Oldenburg. Chronik. v. Alten, Graf Christoff v. Oldenb. u. d. Grafenfehde, 1853. Waitz, Lütbeck unter Jürgen Wullenwever II, 19. III, 340 ff. Paludan-Müller, Grevens Feide. Danske Mag. 4. R. III, 25. *A. Heise.*

Christoffersen, Hans, 1604—48, Professor. Han blev født i Kjøbenhavn 19. Febr. 1604 og var Søn af Renteskriver Christoffer Dideriksen og Alhed Hansdatter. Da han var 12 Aar gammel, kom han i Huset hos Professor Jesper Brochmand. 3 Aar efter sendtes han til Wittenberg, hvor han først gik i Skole og derefter studerede ved Universitetet. Han kastede sig over Studiet af græsk Sprog og Litteratur under Vejledning af den senere bekjendte Hofprædikant Ole Vind, der en Tid lang var hans Hovmester. 1625

kom han hjem og blev s. A. Magister, men rejste atter ud, tog 2 Gange et længere Ophold i Leiden (1626 og 1628) og foretog derefter en Rejse i England, hvorfra han 1631 kaldtes tilbage for at overtage et Professorat i Græsk ved Københavns Universitet. Han tiltraadte dette Embede 1632. 1635 ægtede han Anne, Datter af en københavnsk Kjøbmand, Laur. Jacobsen; med hende havde han 4 Sønner og 1 Datter. Han døde 4. Jan. 1648.

Vinding, Acad. Haun. S. 325 ff.

S. M. Gjellerup.

Christoffersen, Mentz, 1598—1657, Præst, tilhørte en Slægt, som siden har kaldt sig *Darre*, fordi den antoges for at nedstamme fra den gamle norske Adelslægt af dette Navn. M. C. skrev sig imidlertid aldrig saaledes, lige saa lidt som nogen samtidig betegnede ham med dette Navn. Han var født 30. Sept. 1598 i Throndhjem, hvor Faderen, Christoffer Bjørnsen, var Raadmand († 1642); Moderen hed Sophie Mentzdatter (Ravensborg). Da han var 12 Aar gammel, blev han nedsendt til den latinske Skole i Odense, fra hvilken han efter 7 Aars Skolegang 1618 afgik til Universitetet i København. Allerede 1621 blev han af Biskop Anders Arrebo i Throndhjem beskikket til Konrektor ved Skolen sammesteds. 1625 blev han Notarius capituli; 1629 kaldtes han til resid. Kapellan ved vor Frue Kirke i Throndhjem; men da Sognepræsten ved Domkirken faa Maaneder efter blev bortreven af Pesten, efterfulgte M. C. denne i hans Embede som Præst og Provst samt Kannik i Kapitlet; og i denne Stilling døde han i Dec. 1657. — Han har udgivet nogle Ligprædikener og efterlod et haandskrevet Diarium angaaende Begivenheder fra hans Tid, særlig vedrørende Gejstligheden i Throndhjems Stift. For øvrigt var han en virksom Mand med Sans for Almenvellet. Han bidrog saaledes væsentlig til Indrettelsen af et Hus, bestemt til Forsørgelse af fattige og faderløse Dreng (kaldtes de «blaa Degne» efter deres Dragt), og sørgede for deres Undervisning. Paa lignende Maade virkede han til, at fattige Pigebørn og gamle Kvinder kunde have Tilflugt i et «Kvinde- og Pigehus». Endelig oprettede han 1651 et Universitetslegat for Studenter fra Throndhjems Skole. — Han var siden 1632 gift med Maren, Datter af Biskop Peder Schjelderup i Throndhjem. Hun overlevede sin Mand i mange Aar († 1683). Deres Efterslægt er meget udbredt i Norge.

Moe, Tidsskr. f. den norske Personalhist., Ny Række, S. 341 ff. Daae, Throndhjems Stifts geistl. Hist. S. 89 ff.

H. F. Rørdam.

Chronich, Niels Svendsen, o. 1608—166*, Theolog, Separatist, var født i Kolding og blev 1628 Student fra denne Bys Skole. Efter at have taget theologisk Attestats rejste han udenlands og er vistnok i Tyskland bleven paavirket af den mystiske og sværmeriske Retning i Theologien, der særlig stammede fra Jacob Böhme, og hvis praktiske Udslag var en skaanselløs Kritik af det bestaaende Kirkevæsen. Foreløbig kom denne Retning dog ikke til Udbrud hos C., hvorfor han efter sin Hjemkomst blev Rektor i Kolding 1636 og 3 Aar efter Lektor i Theologien ved Gymnasiet i Christiania, hvorpaa han ægtede Maren, Datter af afdøde Biskop Jens Dinesen Jersin i Ribe; hun havde efter sin Fader arvet det dybe religiøse Sind, der gjorde det lettere for hende siden at følge sin Mand paa hans tornefulde Bane. Hun udgav 1653 en Oversættelse fra Hollandsk af et oprindeligt paa Spansk affattet Skrift, «Sjælens Skat», der ved sine ejendommelige Allegorier indtager en Særstilling i den Tids Opbyggelseslitteratur.

Kort efter at C. 1640 havde tiltraadt sit Embede i Christiania, begyndte hans sværmeriske Tilbøjelighed at ytre sig. At Byens Sognepræst, Mag. Trugels Nielsen, var en for ham meget usympathetisk Personlighed, har maaske bidraget til, at han saa snart kom paa Kant med de bestaaende Kirkeforhold. Som Lektor paalaa det ham at holde Tolvprædiken i Domkirken paa de høje Fester, og disse Lejligheder benyttede han til stærke Angreb paa den statskirkelige Praxis. Samtidig begyndte han at samle en lille Skare af ligestemte Sjæle om sig, hvilke ved huslige Sammenkomster med Beundring lyttede til hans glødende Ord, naar han skildrede den Verdslighed og Ugudelighed, som upaataalt gik i Svang. Medens han paa en yderst æggende Maade talte om Belials Børn, Satans Apostle, skinhellige Hyklere, sladrende Papegøjer og antikristelige Lærere, som førte det store Ord i Kirkerne, kom han mere og mere til at føle sig og da ogsaa at stille sig selv frem som Aandens udkaarede Redskab, der havde en guddommelig Mission til at udrense den fordærvede Kirke. At Striden mellem ham og Byens Præster under disse Forhold blev hvas, er let at forstaa, og C. vilde rimeligvis allerede paa et tidligere Punkt af sit Liv have maattet vige sin Plads, hvis Norges Statholder, Hannibal Sehested, der som en fordomsfri Mand sandsynligvis skjønnede C.s redelige Hensigter, ikke havde holdt sin Haand over ham. Men da Sehested 1651 afløstes i Statholderskabet af Gregers Krabbe, brød den længe truende Storm snart efter løs over C.s

Hoved, saa meget mere som han omtrent samtidig ved Udgivelse af sit i flere Henseender mærkelige Hovedskrift, «Troens Erindring og Prøvelse» (1651), selv havde henledet den offentlige Opmærksomhed paa sin separatistiske Færd, da han i dette Skrift med stærke Farver havde afmalet Statskirken som «den store Erzhore».

Efter mange og lange Forhandlinger blev Resultatet, at C. 1652 maatte opgive sin Stilling i Christiania, i det det tillige blev ham betydet af Regeringen, at han ikke maatte blive i Norge, men skulde forføje sig ned til Kjøbenhavn. Da det under Rets-sagen syntes godtgjort, at hans Hovedmodstander, ovennævnte M. Trugels Nielsen, heller ikke var ganske uden Skyld, blev der dog tillagt ham en anstændig Pension, og han vilde nu kunne have ført et roligt og stille Levned, hvis han ikke i sit Indre havde haft en Brod, der drev ham fremad og ikke tillod ham at tie med de Anskuelse, hvori han afveg fra den herskende Kirke.

Paa Christianshavn, hvor C. tog Bolig, søgte han Sysselsættelse ved at undervise yngre studerende i de theologiske Discipliner. Men da nogle af disse (dog næppe efter deres Lærers direkte Tilskyndelse) tilstillede flere af Kjøbenhavns Præster og en af Byens Borgmestre Skrivelser, hvori de i høj profetisk Stil læste dem Texten, blev der anlagt Sag ikke blot imod disse unge Mennesker, men ogsaa imod deres Læremester. Efter kgl. Befaling blev nu 1655 hele C.s Lære og Forhold paa ny optaget til grundig Under-søgelse af det akademiske Konsistorium, og det viste sig da, at han i flere Punkter var i Uoverensstemmelse med den augsburgske Konfession. Som Følge deraf dømtes han til Landsforvisning, og det henstilledes til Regeringen, «om han anderledes exemplariter skulde straffes». Den endelige Afgjørelse blev, at han hensattes i Forvaring i Statsfængselet paa Dragsholm. Her tilbragte han nu 3 Aar i et sørgeligt Fangeliv, adskilt fra Hustru og Børn. Da den engelske Gesandt Philip Meadowe i Foraaret 1658 opholdt sig her i Landet, henvendte C. sig til ham for ved hans Bistand at slippe ud af Fængselet. Dette lykkedes vel ikke; men da Svenskerne senere spillede Herrer i Sjælland, løslode de ham, hvorpaa han begav sig til Holland, der den Gang var det sædvanlige Tilflugts-sted for urolige Aander. Her hen fulgte hans Hustru ham. Det sidste, vi høre om ham, er, at Kjøbenhavns akademiske Senat i Nov. 1659 udstedte et Program, hvori det, efter en lang Opregning af hans formentlige Kjætterier, i de stærkeste Udtryk advarede alle danske Studenter, der maatte komme til Holland, fra Omgang

med denne farlige Kjætter. — I Amsterdam skulle baade han og hans Hustru være døde; men Tiden kjendes ikke.

Caspari, Theol. Tidsskr. I og II. Kirkehist. Saml. 3. R. III og IV.

H. F. Rørdam.

Chrysostomus, Oluf, —1553, Biskop, var født i Hjørring. Hans danske Navn var *Gyldenmund*, men efter Tidens Skik oversatte han det paa Græsk under sine Studeringer. Da han var en af sin Tids betydeligste danske Humanister, er det rimeligt, at han havde erhvervet sit omfattende Kjendskab til den klassiske Litteratur samt Magistergraden ved Studier i Udlandet; men noget sikkert vides dog ikke derom. 1527 forekommer han som «Læsemester» ved Københavns Universitet, og som saadan holdt han ved Rektorskiftet 3. Pinsedag 1529 en mærkelig versificeret latinsk Tale («Lamentatio ecclesiae»), der viser, at han paa den Tid i kirkelig Henseende indtog en ejendommelig Stilling; thi medens han strængt nok gik i Rette med Rømerkirkens Præster og Munke for deres Mangel paa theologisk og humanistisk Dannelse og bebrejdede Biskopperne deres verdslige Levned, misbilligede han dog forskjellige af de Angreb, der skete paa den gamle Kirkeorden. Han stod altsaa endnu væsentlig paa det Stade, som Humanisternes Fyrste, Erasmus af Rotterdam, indtog. Snart efter traadte C. dog i nærmere Forhold til Reformationen, da han, endnu samme Aar, modtog Ansættelse som Lektor i de gamle Sprog ved det nys oprettede evangeliske Gymnasium (Præsteskoie) i Malmø, hvor han tillige blev den første evangeliske Rektor ved Byens latinske Skole.

I Malmø havde C. nu sin Virksomhed i henved 7 Aar. Han deltog i Sommeren 1530 i de Religionsforhandlinger, der holdtes i København samtidig med Herredagen, og her gjorde han sine evangeliske Trosfæller god Nytte ved med kort Frist at oversætte deres Svar paa Prælaternes Klagemaal fra Dansk til Latin. Han indskrænkede sig dog ikke til en blot Oversættelse, men udvidede jævnlig Forsvaret og indlagde navnlig adskillige skarpe Brodde, der særlig henledede Modstandernes Vrede paa ham, saa at de i deres Gjensvar af og til stiklede paa «Poeten», som de evangeliske Prædikanter havde haft til Pennefører. Ligesom C.s Færdighed i Latinen her kom til Nytte, saaledes er der Sandsynlighed for, at han har haft en væsentlig Andel i Redaktionen af den latinske Kirkeordinans, der udkom 1537. I dette Aar blev han Sognepræst ved Frue Kirke i København og samtidig eller lidt senere

Professor ved Universitetet i Rhetorik, hvilket Fag han 1539 ombyttede med Theologien. Desuden var han 1537—40 Universitetets Rentemester, saa han har været en Mand, til hvis alsidige Dygtighed man havde Tillid. Men en Følge af hans mange Forretninger var, at de unge adelige Kostgængere, han havde i sit Hus, bleve forsømte, som vi høre en af dem (den siden berømte Jørgen Rosenkrantz) bittert klage over.

Efter at have deltaget i Disputatserne, som holdtes 1543—44 mellem Professorerne og de katholsksindede Medlemmer af Kapitlerne i Kjøbenhavn, Roskilde og Lund, hvilke Forhandlinger C. til Dels ledede, blev han 24. Nov. 1544 kreeret til Dr. theol. af Peder Palladius. Men da han senere ved sin skarpe Optræden havde lagt sig ud med Børgerskabet i Kjøbenhavn, vistnok i sin Egenskab som Frue Kirkes Sognepræst og akademiske Værge, modtog han i Marts 1548 Kaldelse som Superintendent i Vendelbo Stift, skjønt hans Kolleger ved Universitetet nødigt vilde give Slip paa ham. Som Biskop tog han Bolig i sin Fødeby Hjørring. De kirkelige Forhold nord for Limfjorden vare den Gang vanskelige, da Reformationen ikke alle Vegne endnu var trængt ret igjennem; men som gammel Vendelbo og øvet kirkelig Stridsmand egnede C. sig ikke ilde til at bringe Orden i Forholdene. Det kan ogsaa paavises, at han udrettede ikke saa ganske lidt i de faa Aar, han virkede her. Navnlig ser man, at han alle Vegne, hvor han kom frem paa sine Visitatser, med Flid optog Fortegnelser over Præsternes Bogsamlinger, da det sikkert laa ham paa Hjærte at op- hjælpe den endnu højst mangelfulde kirkelige Oplysning. — Han døde 8. Sept. 1553. Hans Hustru, Mette, overlevede ham med en Søn, Daniel C., der blev Sognepræst i Hjørring.

Rørdam, Kbhvns Universitets Hist. 1537—1621 I, 485 ff. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 165 ff. III, 388 ff. O. Chrysostomus, Kirkens Klagemaal, udg. af Rørdam, 1886. *H. F. Rørdam.*

Chytræus, Herman Pedersen, —1590—, Forfatter, var født i Væ i Skaane, hvorfor han paa Dansk skriver sig *Væbo*, medens det græske Navn Chytræus vistnok antyder, at hans Fader var Pottemager. Han var i 1580-Aarene Rektor i Halmstad og, som det synes, tillige Kapellan. En Sindssygdøm bevirkede imidlertid, at han blev fjærnet fra sin Bestilling. I Maj 1585 forlangte han et Vidnesbyrd angaaende sit Forhold, da han vilde klage til Øvrigheden over, at Biskoppen havde skilt ham ved Skolen. 1587 kalder

han sig dog selv «Skolemester i Halmstad», da han forfattede en Fordanskning af «Kejser Constantini Magni Levned, først sammenskrevet af Eusebius Pamphilus paa Græsk». 1589 opholdt han sig uden Embede i Gaardstange i Skaane, vistnok hos Præsten, der var fra Halmstad. Her forfattede han Kong Frederik II's Levned «paa danske Rim». Samme Aar fik han kgl. Anbefaling til at blive Præst i det nærliggende Hellinge og Røring, men har næppe naaet sit Ønskes Opfyldelse, da han 1593 opholdt sig i Lund, hvor han forfattede en Art Danmarkshistorie i let flydende latinske Vers («Opusculum in 8 libris distinctum rerum Danicarum quarundam, quæ sub regibus christianis contigerunt, memoriam comprehendens»). I Fortalen beklager han sin trange Livslykke og den ringe Løn, han havde haft for sine anstrængende Studier. Senere vandrede han om i de skaanske Provinser og samlede alle Haande antikvariske og historiske Efterretninger («Monumenta præcipua, quæ in Scania, Hallandia et Blekingia inveniuntur, observata et cum historica brevi enarratione illustrata», 1598). Intet af sine Skrifter fik C. udgivet, men i forrige Aarhundrede publicerede Lagerbring (i «Monum. Scan.» I) hans antikvariske Optegnelser, der indeholde adskillige mærkelige Ting og vise, at C. har besiddet et for hin Tid ualmindelig klart Øje og et aabent Øre for Minderne fra Fortiden.

Skarstedt, Göteborg Stifts Herdaminne S. 418. Personalhist. Tidsskr. VI, 174 f.

H. F. Rørdam.

Cibber, Cai (eller Caius) **Gabriel**, 1630—1700, Billedhugger, var født i Flensborg og Søn af en kongelig Kabinetssnedker. Om hans Ungdomsaar vides intet. I Begyndelsen af Frederik III's Tid kom han til Rom for at studere Kunsten. Det synes, som om de ulykkelige Forhold her hjemme i første Halvdel af nævnte Konges Regeringstid have skræmmet ham bort fra Fædrelandet; i det mindste vendte han aldrig senere tilbage til dette. I Udlandet var han i længere Tid knyttet til den engelske Billedhugger John Stone; da denne paa en Kejse til Holland blev lam, bragte C. ham tilbage til England og forblev nu selv der for bestandig, i nogle Aar som Bestyrer af Stones Værksted. C. havde i sin Tid et betydeligt Kunstnernavn, blev meget sysselsat og erhvervede sig en stor Formue. Særlig arbejdede han meget for William, første Hertug af Devonshire. I 1688 greb han til Vaaben for Vilhelm af Oranien mod Jacob II og blev til Belønning for denne sin Optræden snart efter af Vilhelm udnævnt til kongelig engelsk Kabinetsbilledhugger.

C. var tillige en ganske habil Arkitekt og byggede i 1696 den danske Kirke i Whitechapel, London, i hvilken han selv ligger jordfæstet.

En stor Del af C.s Værker ere gaaede til Grunde, saaledes en Del Statuer til Londons Børs af engelske Konger til Carl I inkl. og af Sir Thomas Gresham, hvilke tillige med Bygningen selv tilintetgjordes ved Ildsvaade 1838. Relieffet paa Fodstykket af «the monument», som i 1671—77 af Sir Christopher Wren rejstes paa Fishstreet-hill til Amindelse om Londons Brand 1666, er af C. (1672), ligeledes de to berømte Statuer Melankoli og Raseri (1680), der forhen stode — bag Forhæng — i Vestibulen til Galeanstalten Bedlam, og som nu ere i South Kensington. Af C.s øvrige Arbejder kan nævnes en Statue af William af Wykeham i Winchester College, Statuerne Tro og Haab paa Alteret i Chatsworths Slotskapel, Basrelieffet Phønix over Paulskirkens sydlige Indgangsdør, Fontænen, som forhen var paa Soho-square, og to Sfinxer og en Neptun i Chatsworth. Mindesmærket paa C.s anden Hustrus Grav — i hvilken ogsaa han selv hviler — er ligeledes gjort af ham.

Efter sin første Hustrus Død ægtede C. 24. Nov. 1670 Jane Colley af Glaston, en Dame af god, gammel Familie fra Grevskabet Rutland, Datter af William C. af Glaston. Hun bragte ham en betydelig Medgift. Af dette Ægteskab fødtes 1671 Colley C., en i sin Tid berømt Skuespiller og dramatisk Digter.

Walpole, Anecd. of painting, 1862, II, 549. Redgrave, Dict. of artists, 1878. L. Stephen, Dict. of nat. biogr. X, 1887. Encyclop. Brit. V.

F. J. Meier.

Cicignon, Frederik Christopher, 1667—1718, Officer, var en Søn af ndfr. nævnte Generalmajor Joh. Casp. C. Han stod 1691 som Kapitajn ved det søndenfjældske gevorbne Dragonregiment og avancerede 1694 til Major ved samme. Aaret efter blev han Generaladjutant. 1696 blev han Oberstlieutenant ved vesterlenske Regiment; 1703 fik han som Oberst Kommandoen over et gevorbent Regiment. Med dette tog han en hæderlig Del i den store nordiske Krig, da den norske Hær endelig 1711 begyndte at optræde aktivt ved under Valdemar Løvendal at rykke ind i Sverige. C., der 1710 var blevet Brigadér, fik under Fremrykningen i Avg. Kommandoen over det Korps, som paa Galejflotillen roede frem langs Kysten for at tage Fjenden i Ryggen i Uddevalla, men Forsøget mislykkedes, mest paa Grund af det stormende Vejr. Den

norske Hær tog derefter ikke virksom Del i Kampen, før nogle Regimenter, hvoriblandt C.s, i Febr. 1713 i Hast bleve indskibede til Fladstrand og paa Vogne førte til Fredericia for at forstærke Hæren, da Stenbock rykkede op igjennem Hertugdømmerne. De kom nu til at deltage i Tønnings Belejring, og C., som i Juni Maaned blev Generalmajor, hørte til de Officerer, som undertegnede Stenbocks Kapitulation. I de paafølgende Aar fulgte han Hæren til Pommern og var tilstede ved Stades, Rygens og Stralsunds Erobring, men da Carl XII, efter at være vendt hjem til Sverige, rykkede ind over Norges Grænser 1716, bleve de norske Regimenter sendte hjem med en Transportflaade, der kom til Frederiksstad 17. April, og C.s Regiment tog faa Dage efter Del i det bekjendte Overfald paa Svenskerne ved Moss under Vincents Budde. C. tog fra nu af ivrig Del i Norges Forsvar og blev Kommandant i Frederiksstad i Slutningen af 1717; senere blev han Medlem af Landetatens Generalkommissariat, og 1718 blev han og General Arnoldt udnævnte til Kommissærer for at foretage de nødvendige Forandringer i den norske Hær. Netop da Krigen var ved at stilne af, døde C. 1718. I de rolige Tider havde han interesseret sig en Del for Bjærgværksdrift og tjente især 1708 en Del Penge som Medlem af det Interessentskab, der til Kongen solgte Semsdal Kobberværk, hvor man mente at finde Guld. Han blev gift 1697 med Karen Hausmann, en Datter af General Casper Herman H. og Karen Toller. Hun var født 11. Febr. 1682 og døde i April 1744.

P. F. Rist.

Cicignon, Johan Casper, —1696, Officer, hørte til en fransk adelig Slægt, som ejede Godser i Lothringen og Luxemburg. Han kom i dansk Krigstjeneste under Frederik III og stod efter Freden 1660 som Oberstlieutenant i Bergenhusens Regiment. 1664 blev han Kommandant paa Fæstningen og fik Aaret efter særlig Lejlighed til at udmærke sig paa denne Post, i det han optraadte med megen Snarraadighed og med samme ubestikkelige Fasthed som den kommanderende General Claus Ahlefeldt, da en engelsk Flaade søgte at erobre en hollandsk Flaade under Fæstningens Kanoner. I et Aar, fra 1666—67, fratraadte han Kommandantskabet, men tiltraadte det igjen og blev Oberst og Chef for Bergenhusens Regiment. I Slutningen af 1669 rejste han til Danmark og kom ikke mere tilbage til Bergen som Kommandant. Derimod blev han 1671 Kommandant i Nyborg og Chef for fynske nationale

Regiment. Da den skaanske Krig udbrød 1675, fik han rig Lejlighed til at lægge sin Dygtighed for Dagen og blev betragtet som en af Tidens dygtigste Officerer. Han blev derfor ogsaa strax i Krigens Begyndelse i Pommern meget anvendt. Han fik Ordre til 26. Sept. at berede Hærens Overgang over Floden Reckenitz ved Steinorth, for at den lille Fæstning Damgarten kunde blive indtaget. Det lykkedes ham imidlertid ikke at forcere Overgangen, der dog senere blev sat i Værk med store Anstrængelser. Han deltog derefter i Wismars Belejring og erobrede i Spidsen for en af Stormkolonnerne, tillige med Niels Rosenkrantz' og Siegwert v. Bibows Kolonner, Fæstningens Citadel, hvorved Wismars Skæbne blev afgjort. Efter Fæstningens Erobring forblev han med sit Regiment i Wismar som Besætning, indtil det i Juni 1676 blev ført til Skaane, hvor han blev udnævnt til Kommandant i Ystad, hvis Fæstningsværker han lod sløjfe. Kort efter udmærkede han sig i høj Grad ved Christiansstads Erobring 15. Avg. og fik Kommandoen over et Korps, som foreløbig forblev ved denne Fæstning. 2 Dage efter stod Slaget ved Halmstad, hvori 4 Kompagnier af Regimentet deltog og bleve aldeles oprevne, og C. fik nu travlt med at komplettere Regimentet med Rekrutter, som han hentede paa Sjælland. I Dec. stod Slaget ved Lund, i hvilket han kommanderede Hærens 2. Træfning, men han blev senere draget til Ansvar for sit Forhold i Slaget, og i den Krigsret, som Aaret efter blev holdt over ham og Generalmajor Sandberg, bleve de begge kasserede. C., som havde afgivet Kommandoen over sit Regiment i Slutningen af 1676, blev dog hurtig taget til Naade igjen. Han kommanderede 7. Sept. 1677 i Christian V's Nærværelse Landgangen paa Rygen, ved hvilken de svenske dog kun ydede ringe Modstand. Endnu samme Aar blev han Gouvernør i Frederiksstad og Aaret efter Generalmajor. Under U. F. Gyldenløves Kommando tog han Del i et af dennes heldige Indfald i Dalsland og Værmland om Vinteren 1679, men samme Aar blev Freden sluttet, og han tilbragte nu Resten af sit Liv i Norge, hvor han hørte til Hærens Generalitet og havde forskjellige Kommandoposter nordenfjælds. 1681 grundlagde han Fæstningen Christianssten ved Throndhjem. Ved sin Udnævnelse til Ridder af Danebrog 1686 valgte han følgende originale Sentens til sit Valgsprog:

Courage sans conduite
 Est un seigneur sans suite,
 Conduite sans courage
 Est un pauvre personnage.

C. døde 7. Dec. 1696. Han var gift 2 Gange, 1. med en Slægtning af Christopher Gabels Hustru, nemlig Ingeborg Sophie Hagedorn (f. 13. Marts 1636 † 1667), Datter af Philip Johan H. og Anna Elisabeth Badenhaupt. *P. F. Rist.*

Cicignon, Ulrik Frederik, 1699—1772, Officer, Stiftamtmand. Faderen var ovfr. nævnte Generalmajor Fred. Christopher C. Sønnen blev 1718 Premierlieutenant ved det gevorbne Infanteri i Norge, 1720 Kapitajn og karakteriseres 1731 af sin Regimentschef saaledes: «joli homme, har rejst og gode Studia, overflødig Ambition». 1734 blev han titulær og 1738 virkelig Major samt 1744 Oberstlieutenant sammesteds. Han var Medinteressent i forskjellige Bjærgværksforetagender, der ikke lønnede sig, saaledes i Odals Kobberværk (1742) og det jarlsbergske sølvholdige Bly- og Kobberværk. 1746 avancerede han til Oberst ved 2. vesterlenske Infanteriregiment, men udtraadte 1749 af Armeen, i det han 18. Nov. s. A. udnævntes til Stiftamtmand i Bergen. 1754 blev han Ridder af Danebrog og fik 1764 Gehejmeraads Rang. Under Opløbet i Bergen 18. April 1765 i Anledning af Extraskatten var han udsat for alvorlige Mishandlinger af den ophidsede Almue, og dette har mulig medvirket til, at han det følgende Aar ved Regeringsskiftet tog Afsked fra sit Embede, i hvilket han i 1770 erklærer at have tilsat sin Formue. Han afgang ved Døden 8. Juni 1772 i Sønderborg, hvor han i sine sidste Aar opholdt sig. 14. Avg. 1733 blev han gift med sin Kusine Nicolaina Antoinette v. Brüggemann (f. 14. Juli 1717 † i April 1759), Datter af Oberstlieutenant Godske Hans v. B. til Ulriksholm og Østergaard († 1736) og Margrethe Vilhelmine Hausmann († 1717). Blandt deres 8 Børn var der kun én Søn, Frederik Godske C., der døde ugift 1815 som Kammerherre og Kapitajn, og med hvem denne Slægt uddøde.

N. Nicolaysen, Norske Stiftelser III, 575. 882. Y. Nielsen, Bergen S. 453 ff. J. S. Munch, Saga III, 307 ff. *H. J. Huitfeldt-Kaas.*

Clar, Christian Friederich Gottlob, —1776—, Apotheker og Fabrikant. Naar og hvor han er født, maa staa hen, men formentlig er han tysk født; 1777 fik han som fremmed Fabrikant Naturalisationsbrev. Han var Garnisonsapotheker i Rensborg, men tillige en af de mange, der den Gang arbejdede paa at finde Hemmeligheden ved Fremstillingen af Porcellæn. Sammen med Kjøbmand Jasper Lorentzen fik han i 1765 Privilegium paa i Rens-

borg at oprette en Fajancefabrik, som han i 1772 ved Hjælp af et Interessentskab omdannede til en Stentøjsfabrik, hvis Fabrikat navnlig gik til Kjøbenhavn, hvor det belønnedes med en Guldmedaille af det danske Landhusholdningsselskab. Han arbejdede imidlertid stadig paa sine Porcellænsforsøg, og da hans heldigere Kollega i Kjøbenhavn F. H. Müller i 1775 havde faaet et eksklusivt Privilegium paa Porcellænsfabrikation i 50 Aar, er det ganske stemmende med Tidens Aand, at C. mod edelig at forpligte sig til ikke mere at beskæftige sig med Fremstillingen af ægte Porcellæn og ikke til nogen at røbe, hvad han vidste om den, fik en ganske betydelig Godtgjørelse af Staten. Det er imidlertid mere end tvivlsomt, om han virkelig har kunnet fremstille (haardt) Porcellæn. 1784 var han fallit; hans Stentøjsfabrik gik over til Justitsraad, Toldforvalter J. H. Hallensen, men C. vedblev dog at være dens Sjæl, og 1795 synes han at have kastet sig over at gjøre Wedgewood. 1 April 1797 lever og virker han endnu.

F. Thaarup, Det danske Monarchies Statistik II, 240 f. C. Nyrop, Danske Fajence- og Porcellainsmærker. Das hamburg. Mus. f. Kunst u. Gewerbe, 1882, S. 46 f. 179.

C. Nyrop.

Clasen, Christian, 1718—96, Officer, blev født i ^{Kagei} Meklenborg i Nærheden af Rostock, hvor hans Fader var Præst. Efter at have studeret i Rostock traadte han i dansk militær Tjeneste og udnævntes 1742 til Fændrik réformé ved det jyske hvervede Infanteriregiment, ved hvilket han forinden stod som Sergent. Han blev Adjudant Aaret efter, virkelig Fændrik 1744, s. A. Sekondlieutenant og 1752 Premierlieutenant. 1756 erholdt han Tilladelse til at gaa i fransk Tjeneste, hvorhos der tillagdes ham Karakter som Overkonduktør af Fortifikationen og 1757 som Ingeniørkapitajn. Han gjorde Tjeneste ved den franske Hær i Syvaarskrigen indtil 1762 og udnævntes i 1761 til virkelig Ingeniørkapitajn ved den holstenske Fortifikationsetat, med hvilken Charge han overgik til det 1763 ved Samling af Fortifikationsetaterne for Danmark, Holsten og Norge oprettede Ingeniørkorps. I 1762 blev han tillige Generaladjutant hos Generalfeltmarskal Grev Saint Germain. Efter i 1772 at være udnævnt til virkelig Ingeniørmajor blev han s. A. Chef for det norske Ingeniørdetachment, i hvilken Stilling, som han beklædte til sin Afgang fra Krigstjenesten, han tillige ledede Økonomien ved Norges geografiske Opmaaling fra dennes Stiftelse i 1773 og fra 1780 var 1. Direktør,

fra 1788—95 Ene­direktør ved Opmaalingen. 1775 var han imidlertid bleven udnævnt til Oberstlieutenant af Infanteriet, 1779 til karakt. Oberst og 1788 til Generalmajor. Han erholdt Afsked fra Ingeniørkorpset 27. Dec. 1793 og døde i Christiania 5. Jan. 1796. C. helligede megen Tid til matematiske og krigsvidenskabelige Studier og skrev talrige værdifulde Afhandlinger, særlig vedrørende Mathematikkens praktiske Anvendelse paa militære Problemer, der gjorde hans Navn kjendt i vide Kredse.

Rawert, Det danske Krigsbibl. III, 65. Hegermann, Den norske milit. mathemat. Skoles Hist. S 51. 94. 102. de Seue, Hist. Beretn. om Norges geogr. Opmaaling. *V. E. Tychsen.*

Clasen, Joachim Friederich, 1772—1851, Præst, er født 17. April 1772 i Ulsnæs i Angel, hvor Faderen, Joh. Joach. C., var Præst. Moderen hed Augusta Magdalene f. Esmarch. Fra Slesvig Doms­kole gik han 1791 til Kiel og blev 1796 examineret paa Gottorp. 1797 ansattes han som Konrektor i Meldorf, tog kort efter den filosofiske Doktorgrad, blev 1802 Rektor i Wilster og 1809 Præst i Tønning. I Anledning af en Undersøgelse af Kirke- og Skole­væsenet her blev han mulkeret og i Henhold til en ved denne Lejlighed afgivet Erklæring i Aaret 1838 afskediget i Naade med Pension. Død 23. Nov. 1851. Han var gift med Doris f. Mathiesen († 1845). Han har skrevet «Eine kurze Uebersicht der Geschichte Schleswig-Holsteins» (1843), der gaar i en mod Danmark fjendtlig Retning. I nogle theologiske Smaaskrifter har han deltaget i Striden mellem Orthodoxien og Rationalismen. Han kalder den første «Blindglaube», den sidste «Denkglaube», hvilket noksom viser, paa hvilken Side han selv stod. Naar han 1841 kunde mene, at de orthodoxe vare videnskabelig besejrede og endnu kun kæmpede med forslidte Vaaben fra det gamle Rustkammer, røber det just ikke stor Evne til at skjønne Tidernes Tegn.

Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftsteller-Lex. M. D. Voss, Pröpste u. Prediger in Eiderstedt, hrsg. v. F. Feddersen, S. 57. *L. Koch.*

Classen, Johan Frederik, 1725—92, Industridrivende, Gods­ejer og Legatstifter. Han er født i Christiania 11. Febr. 1725, hvor hans Fader, der stammede fra Sønderborg paa Als, var Organist. Faderen, der hed ligesom Sønnen, var født 1697 og døde 1775, Moderen, Maria f. Walter (f. 1702 † 1768), var af norsk Gaardejer­slægt. Efter at have gennemgaaet Latinskolen i sin Fødeby blev han 1741 Student ved Kjøbenhavns Universitet, hvor han allerede

1744 underkastede sig theologisk Examen. Det var imidlertid ikke hans Agt at bruge denne Examen. Han synes strax at have kastet sig over praktisk Virksomhed, muligvis en Tid arbejdet i Kommercekollegiet, hvor en Slægtning, Justitsraad Chr. Walter, var Kommitteret, muligvis været i Forbindelse med en af Datidens store Kjøbmænd, Andreas Bjørn. Sikkert er det, at han, da Frederik V i 1749 gjæster Norge, er med i Admiral Rosenpalms Følge, og ved denne Lejlighed træder han formentlig i Forbindelse med forskellige norske Forretningsmænd. Her kan peges paa Indehaverne af det umiddelbart før oprettede Moss Kanonstøberi, Agent Erik Anker og Matthias Wærn, og muligvis paa Christiania-Kjøbmanden P. L. Vogt, der Aaret efter anlægger en Krudtmølle. C., der kun var 24 Aar gammel, optræder nemlig umiddelbart efter som Leverandør af Krigsartikler og særlig som Kommissionær for Moss Kanonstøberi. Som saadan førte han dettes Forhandlinger med Landetatens Generalkommissariat, og det er mærkeligt at se, hvor heldig han stadig var i denne Virksomhed. Han synes at have haft formaaende Tilknytningspunkter i Kongens umiddelbare Omgivelser. 1751 blev han Kancelliraad, og 1753 udnævntes han til Sekretær i Kommercekollegiet.

1755 opstod der Strid mellem Indehaverne af Moss Kanonstøberi, og den med Bitterhed udfægtede Tvist førte bl. a. til, at C. (vistnok i 1759) ophørte at være Værkets befuldmægtigede, men derfor var han ikke uden Beskæftigelse. Allerede strax efter Kjøbmanden Andreas Bjørns Død i 1750 havde han efter ham deltaget i Leverancen af de «Presenter», Danmark havde forpligtet sig til aarlig at yde Barbareskstaten Algier. Han begyndte med at levere Presenternes 8000 Kanonkugler, gik derefter til ogsaa at levere Krudtet (500 Centner), overtog endelig ogsaa Tovværket og Tømmeret og endte med efter fast Kontrakt hvert Aar at præstere den samlede Leverance. For at kunne dette traadte han i Forbindelse med en Række industridrivende, og hans Tanke henvendtes efterhaanden paa selv at blive industridrivende. Hans lykkelige Handelsforhold sættes for øvrigt i Forbindelse med den daværende spanske Gesandt i Kjøbenhavn, Marquis de Puente Fuerte. 1754 søgte han at oprette et Glasværk, som dog ikke kom i Stand, men Aaret efter anlagde han uden for Østerport en Fabrik for Fajanceovne; han havde her kjøbt en de Danneskjold-Laurwigenske Arvinger tilhørende Lystgaard og Have ved det saakaldte Fiskerhus, en Besiddelse, som han i 1765 forøgede ved af Gehejmeraad Hans v. Ahlefeldt

at købe en tilgrænsende Ejendom, «Fiskerhuset forhen kaldet»; herved grundlagdes den senere saa bekendte Classenske Have.

Det blev imidlertid ikke Fajancefabrikken, som skulde bringe ham frem i industriel Henseende. Hvad der væsentlig skaffede hans Virksomhed i denne Retning et stort Sving, var, at Frederik V i 1756 skjænkede ham i Kompagni med Kjøbmanden Etatsraad Just Fabritius den ved Arresøens Afløb til Issefjorden liggende saakaldte Agatmølle, som en Franskmand, de Peyrembert, forgjæves havde søgt at gjøre til et Etablissement for Fremstilling af smeddede Jærnkanoer. C. og Fabritius skulde her anlægge et Krudtværk, men de anlagde tillige et Støberi for Metalkanoer, og C. tænkte ganske sikkert paa Anlægget af et fuldstændigt Vaabenetablisement. Stedet døbtet strax Frederiksværk. Det blev dog ved Krudtværket og Støberiet, men for disse Virksomheder var Tiden ogsaa særlig gunstig. Den preussiske Syvaarskrig udbrød i 1756, og den danske Hær rustedes stærkere og stærkere, bl. a. for at kunne modstaa et russisk Angreb, som i 1762 antog en bestemt truende Form. I April 1762 var der 4 Krudtmøller i Gang paa Frederiksværk med i alt 204 Stammer; der støbtes ugentlig 4 à 5 sexpundige Metalkanoer, og Værket sysselsatte 305 Arbejdere foruden de Hovbønder, som hørte under det. Denne stærkt forcerede Virksomhed ophørte imidlertid, da den russiske Kejser Peter III i Juli 1762 blev afsat og myrdet.

Da Frederiksværk oprettedes, nedlagdes Raavad i Dyrehaven som Krudtmølle ligesom Gjethuset i Kjøbenhavn som Kanonstøberi, og C. blev i 1757 udnævnt til Generalkrigs- og Ammunitionskommissær med Justitsraads Rang og 800 Rdl. i aarlig Gage. Frederiksværk støttedes fra højeste Steder, og C. gennemførte imod Amtmandens og Rentekammerets Protest, at der blev lagt Jord og Bønder under Værket. Ja, i 1760 udvirkede han en kgl. Resolution om, at Amtets Betjente ikke maatte forurolige Frederiksværks Interessenter, selv om de maatte finde, at disse over for Bønderne, ved Anvendelsen af Skovene eller lignende gik «for vidt»; de skulde kun gjøre Indstilling til vedkommende Kollegium og afvente dettes Afgjørelse. I samme Aar blev C. Generalkrigskommissær med Obersts Rang, ligesom han blev udnævnt til Deputeret i Landetatens Generalkommissariat, det Kollegium, med hvilket han som Leverandør til Hæren stadig afsluttede Kontrakter, og til hvilket Forholdet ikke altid var helt venskabeligt!

Paa dette Tidspunkt ønskede C.s Kompagnon, Etatsraad

Fabritius, hvis Betydning vel væsentlig havde været at indskyde de nødvendige Penge, at trække sig tilbage, og Forholdet ordnedes nu saaledes, at Kongen for 130000 Rdl. tilkjøbte sig Værket, over hvilket C. beholdt Ledelsen, saaledes «at han dermed efter eget Behag kan skalte og valte, som han vil». I Juni 1761 overleveredes Værket til Kongen, men det var C., der overleverede det, og C., der modtog det. Hans Stilling forandredes væsentlig ikke, og i de følgende Aar gjorde han bl. a. Forsøg paa Forsøg med at faa en Række forskellige Industrier til at blomstre paa Værket, dog uden varigt Held.

Den under Forberedelserne til Kampen med Rusland her til indkaldte franske General Grev Saint-Germain blev i 1763 sat i Spidsen for den danske Krigsbestyrelse. Landetatens General-kommissariat blev omdannet til et Krigsdirektorium, der, efter en Tid at have maattet vige for det høje Krigsraad under Prins Carl af Hessen, holdt sig ved Magten til 1767. Med denne Krigsbestyrelse, i hvilken General P. E. Gähler var et virksomt Medlem, stod C. i et, som det synes, meget fortroligt Forhold, og den erhvervede i 1767 Kongens Stadfæstelse paa nogle «Preliminair-Puncte» til en Kontrakt med ham, hvorefter Frederiksværk og Kronborg Geværfabrik gratis skulde tilskjødes C., i det Staten endnu samtidig skulde forpligte sig til aarlig i 30 Aar at tage for 120000 Rdl. Krudt, Kanoner og Geværer m. m. fra de samlede Værker. C.s Tanke om et stort Vaabenetablissement syntes herved at skulle blive realiseret.

En saa stor Naadesakt vakte imidlertid Opmærksomhed. Mange Kræfter kom i Bevægelse, og i April 1768 nedsattes en stor Undersøgelseskommission; Chefen for Rentekammeret, Grev Ditlev Reventlow, blev dens Formand, og væsentlige Medlemmer i den vare Gehejmeraaden Generalintendant H. C. Schimmelmann og Generalprokurøren Henrik Stampe. Kommissionen, der anstillede nogle i deres Resultater mærkelige Regnestykker, var ikke venlig mod C.; den fandt, at hele Forholdet «var indrettet til Fordel for C.», og Resultatet blev, at denne trods den kongelige Stadfæstelse helt maatte give Afkald paa Kronborg Geværfabrik og betale Frederiksværk med 100000 Rdl. uden endda at faa Tilsagn om nogen som helst Statsleverance. Schimmelmann overtog Kronborg Geværfabrik for 70000 Rdl.

Det var et føleligt Nederlag, C. her led, og det søgtes gjort endnu føleligere ved Forsøg paa at lade Gjethuset gjenopstaa som

Kanonstøberi. Men det blev ved Forsøgene herpaa, og efter nogle Aars Forløb stod C. paa ny i fuldt Arbejde med store Statsleverancer. I Christian VII's første Regeringstid vexlede Strømningerne hurtig, ja modsatte Indflydelser kunde paa én Gang gjøre sig gjældende, og saaledes skete det da, at C., samtidig med at den nedsatte Kommission arbejdede imod ham, benaadedes med at faa Rang med Generalmajorer. Fra nu af er hans Karriere stadig og uafbrudt stigende og bliver herved i denne saa urolige Tid et mærkeligt Særsyn. Hvor hyppig og voldsomt Personer og Systemer end skiftede, og hvor allieret C. end havde været med de faldne Magthavere, stode han og Frederiksværk stadig lige højt og lige sikkert. Han støttede sig afgjort en Tid til A. G. Moltke, og under Struensees Regimente deltog han i Hoffets larmende Forlystelser, ligesom han mærkelig begunstigedes ved Støbningen af nogle store Metalmortere, der skulde bruges ved et paatænkt Tog mod Dejen af Algier, men desuagtet stod han ogsaa højt hos Guldberg. 1774 fik han en Ring med Indskriften «Fortjent» og 1775 Titel af Generalmajor, s. A. blev han Ridder (Storkors) af Dannebrog og endelig i 1783 Excellence.

C.s Interesser holdt sig imidlertid ikke udelukkende ved Handelsvirksomhed og industrielle Foretagender, de førtes efterhaanden ogsaa over paa Landbruget. 1768 havde han kjøbt Godserne Korselitse og Carlsfeldt paa Falster af Prins Carl af Hessen, og 1773 og 1776 fik han endog 2 Hovedgaarde oprettet af Godset ved Frederiksværk, nemlig Arresødal og Grønnesøgaard (eller Grønnæsegaard). Men her som i sin industrielle Virksomhed yndede han at herske selvstændig, og han var, for at tage et Exempel, ingen Ven af Regeringens Forsøg paa at regulere Hoveriet. Hvor meget han end interesserede sig for Landbruget, lyder det derfor overraskende i hans Testamente af 28. Jan. 1789 at træffe en Bestemmelse om, at hans Bønders Hoveri skal bestemmes «paa den allerømmeste og lemfældigste Maade, endog mildere, end Love og Forordninger foreskrive»; men ligesom hans arbejdsomme og energisk førte Liv viser en mærkelig Dygtighed til at forme Situationer og vinde Personer, saaledes er hans Testamente et naturligt Udtryk for de samme Egenskaber. Dets første Paragraf lyder saaledes: «Min Grundsætning er, at mit hele Efterladenskab skal i Fremtiden være en bestandig samlet Fond, der skal anvendes dels til at danne nyttige Mennesker til Statens bedste, til at understøtte og befordre Vindskibelighed og Arbejdsomhed i de nødven-

digste Dele for Landets Vel og til at hjælpe og lindre Fattigdom og Elendighed». Herefter gik hele hans betydelige Formue over til at blive et for det danske Samfunds Udvikling i høj Grad fortjenstfuldt Fideikommiss, i det det skal fremhæves, at Testamentet særlig paabød Oprettelsen af en «Agerdyrkningsskole». Frederiksværk kom imidlertid ikke til at høre til Fideikommisset; efter Bestemmelser i en Kodiciel af 23. Marts 1792 blev det for en vis Afgift tilbudt Prins Carl af Hessen, som overtog det. For øvrigt gik det med Testamentet som med en Række af de større Begivenheder i C.s Liv: det gav Anledning til megen forblømt Tale; det skal ikke regnes, at man i Norge med Uvilje saa, at ingen norsk Institution særlig var betænkt i det, men Testators eneste Broder, Konferensraad P. H. C., der for øvrigt blev Testamentets loyale Fuldbyrder og til sin Død Fideikommissets væsentligste Direktør, antydede oftere, at et andet Testamente formentlig urettelig var skaffet af Vejen. Man kan bl. a. læse det ud af det efter hans Anvisning over den afdøde i Vinderød Kirke ved Frederiksværk af Wiedewelt udførte ejendommelige Marmormonument. Konferensraad C. lod tillige slaa en Medaille over Broderen og opførte i Amaliegade en særlig Bygning for den afdødes betydelige Bibliothek; et ogsaa af ham foranstaltet Mindesmærke over Broderen, dennes Buste i Bronze paa en 1759 ved Frederiksværk støbt Kanon, findes nu paa Kjøbenhavns Tøjhus. — J. F. C. døde 24. Marts 1792 efter nogen Tids Svagelighed uden Børn. 16. Avg. 1783 ægtede han Anna Elisabeth Baronesse Iselin, f. Fabritius (f. 1735), Datter af Kjøbmanden Michael F., en Broder til hans tidligere Kompagnon, Just F.; hun var Enke efter den som Friherre adlede Kjøbmand Reinhold Iselin og døde 17. Marts 1786.

C. Nyrop, Joh. Fr. Classen, 1887.

C. Nyrop.

Classen, Peter Hersleb, 1738—1825, Gehejmekonferensraad, en Broder til ovfr. nævnte Joh. Fr. C., fødtes 10. Marts 1738 i Christiania, fra hvis lærde Skole han 1756 dimitteredes til Universitetet. Samme Aar blev han Volontær i Kommercekollegiet, 1759 fik han Titel af Kommercesekretær, 1764 blev han Kommitteret og Sekretær i Kollegiets danske og norske Sekretariat, s. A. Justitsraad, 1765 tillige Decisor for den almindelige Brandforsikring, 1768 tillige Kommitteret i Toldkammeret, 1770 Etatsraad, 1771 Medlem af Kommercedeputationen, s. A. Kommitteret i danske Kammer under Finanskollegiet, 1773 Deputeret i det paa ny oprettede Kommerce-

kollegium, 1776 Konferensraad, 1787 entlediget efter Ansøgning, 1793 Ridder af Danebrog, 1810 Gehejmekonferensraad og 1823 Ridder af Elefantordenen. 1815 blev han Æresmedlem af det danske Videnskabernes Selskab. Han døde 19. Maj 1825, altsaa først 39 Aar efter at han frivillig var udtraadt af Statstjenesten, i hvilken han havde gjort fortrinlig Fyldest. Særlig Fortjeneste havde han af den bekjendte Bomuldsfabriks Anlæg og Indrettelse paa Blegdamsvejen; selv efter at den i 1782 var gaaet over til privat Eje, fungerede han, uagtet han var Aktionær i den, som Statens Tilsynshavende for den og bidrog væsentlig til dens Udvidelse. Da han imidlertid, i alt Fald ved en enkelt Lejlighed (se herom C. Nyrop, Joh. Fr. Classen S. 272 ff.), syntes i højere Grad at ville varetage Fabrikens end Statens Tarv, skaffede dette ham en skarp Kritik paa Halsen fra Rentekammerets Side, og hans Forslag blev ikke billiget af Kongen. En yderligere Krænkelse tilføjedes ham, da han efter Hofrevolutionen 1784 for at give Plads for Johan Ludvig Reventlow blev gjort fra 2. til 3. Deputeret i Kommercekollegiet. Under Paaskud af at være svagelig gav han fra den Tid ikke mere Møde i Kollegiet, men opholdt sig indtil sin Broder Generalmajor J. F. C.s Død 1792 hovedsagelig i Paris. Uagtet han med rette følte sig tilsidesat ved Broderens Testamente, arbejdede han med utrættelig Iver for dettes Fuldbgyrdelse. Han var til sin Død Sjælen i Bestyrelsen for det Classenske Fideikommiss, der vel var grundlagt af Broderen, men med stor Ænergi blev ordnet og sat i System af ham, og han ydede i sit eget Testamente ikke uvæsentlige Bidrag til det. Paa Fideikommissets Godser udfoldede han i flere Retninger en velsignelsesrig Virksomhed, og han viste sig som en sand Mæcen for flittige og trængende lærde.

C. Nyrop, Joh. Fr. Classen. Thaarup, Fædrenelandsk Nekrolog 1821—26. *P. H. Classen var gift med Justine f. Fabricius. f. 1739*

G. N. Kringelbach. † 1816.

Classen, Peter Hersleb, 1804—86, Gehejmekonferensraad, var født 18. Jan. 1804 i Paris, hvor hans Fader, Gehejmelegationsraad Michael C. (Fætter til de to foregaaende), den Gang var Generalkonsul; hans Moder var Anne Elisabeth f. Treville. Fra Nykjøbing Latinskole dimitteredes han 1820, tog juridisk Examen 1824, blev 1825 Medlem af Direktionen for det Classenske Fideikommiss, i hvilken han alt i nogle Aar havde arbejdet; dette Hverv varetog han til sin Død, 22. Febr. 1886. I en Aarrække var han Formand for Diakonissestiftelsens Bestyrelse. Som ung blev C.

Kammerjunker, 1843 Kammerherre og 1871 Gehejmekonferensraad; gennem Dannebrogordenens forskellige Grader steg han til Storkorsværdigheden (1876). Gift 6. Maj 1828 med Clara Charlotte Fanny Scheel (f. 20. Nov. 1809), Datter af Major Christian Frederik Erik S. Søndagsposten 1872, Nr. 444. Richter, Jurid. Stat. *G. L. Wad.*

Claudianus, Peder Andersen, 1644—1715, Præst. Han blev født 9. Nov. 1644 i Throndhjem og var Søn af Rektor Anders Clausen og Anne Pedersdatter Alsen. Han blev Student fra Throndhjem 1665 og var derefter i 4 Aar Hører ved Christiania Latinskole. 1669 tog han theologisk Examen ved Kjøbenhavns Universitet. Han tjente derefter i flere Aar som Hovmester hos forskellige Adelsfamilier. 1674 blev han kaldet til Hjælpepræst i Store Heddinge, men Bestallingen blev holdt tilbage i Kancelliet, og han modtog den først 1676 efter Griffenfelds Fald. Men forinden var han 1675 bleven Præst i Veringe i Fyn, som han forlod 1676 for at modtage Kaldelsen til Store Heddinge; her blev han 1678 Sognepræst, efter at han 1677 havde taget Magistergraden. I hans Embedstid faldt Store Heddinge Kirke ned, og først efter 5 Aars Forløb lykkedes det ham at udvirke en kongelig Befaling om dens Gjenopførelse; men han blev i den Anledning indviklet i en Proces, der endte med at han 1691 af Højesteret blev dømt for Mened og mistede sit Embede. Efter en ny Undersøgelse af hans Forhold tog Kongen ham dog igjen til Naade og gav ham et stort Embede i Norge. Men førend han havde tiltraadt dette, blev han 1692 kaldet til Præst i Kværndrup i Fyn, hvor han dog paa Grund af sin Stridbarhed nød ringe Anseelse i sin Menighed. Han døde 6. April 1715. Han var 2 Gange gift, 1. (1678) med Anne Jensdatter Aalborg, Præstedatter fra Store Heddinge († 1681), 2. (1685) med Abelone Nielsdatter, en Byfogeddatter fra samme By († 1700). — Han nævnes iblandt det 17. Aarhundredes Latinister og skrev flere ret vellykkede latinske Lejlighedsdigte. Han søgte sig ogsaa som dansk Poet, men hans «Gjenskjald og Nytaarsønske» i Anledning af «Christian V's Rejses Besøgelse udi Norden (o: Norge) 1685» røber noget Kjendskab til Nordens Historie, men er i øvrigt uden noget poetisk Værd.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. VIII, 329 ff. *S. M. Gjellerup.*

Clausager, Anders Jensen, f. 1834, Gaardejer og Politiker. C., født 23. Juni 1834 i Sædding Sogn, Ringkjøbing Amt, er Søn

af Gaardejer og Smed Jens Andersen C. (f. 1809 † 1885), som var Folketingsmand 1849—54 og paa ny 1858—61, og Ane Cathrine f. Madsen. C. gik 1852 paa Staby Folkehøjskole og var 1852—54 Biskolelærer i Hanning; blev 1861 ved Giftermaal Gaardejer i sit Fødesogn og valgtes 1866 til Folketinget i sin Faders tidligere Kreds (Ringkjøbing Amts 5. Kreds). C. hørte oprindeligt til den af G. Winther ledede Gruppe, men sluttede sig 1870 til «det forenede Venstre» og var Medlem af dets Bestyrelse 1870—78; ved Delingen 1878 gik C. til den moderate Gruppe. Han tog kun sjældnere Del i Tingets Forhandlinger (bl. a. om Hærloven 1867), men øvede ikke ringe Indflydelse i Partimøderne og nød stor Anseelse i det sydvestlige Jylland. 1878 indvalgtes han i Landstinget, hvor han i 8 Aar smukt repræsenterede sit Parti, medens hans yngre Broder *Anders Bjergbo C.* (f. 1845) indtog Pladsen i Folketinget. 1887 valgtes C. paa ny til dette Ting. Desuden var C. 1877—83 Medlem af Amdtsraadet (ligesom Faderen 1865—71), blev 1879 Landvæsenskommissær og 1883 Repræsentant for Landbygningernes almindelige Brandforsikring indtil 1885, da han blev Branddirektør i Skjern. — 1861 ægtede C. Cathrine Marie Jørgensen (f. 1837), Datter af Gaardejer Jørgen Peder Hansen. *Emil Elberling.*

v. **Clausberg, Christlieb**, 1689—1751, er født i Danzig (?) 27. Dec. 1689 af jødiske Forældre og døbt, sandsynligvis som vøxen, i Clausthal. I Danzig underviste han i Regning og Hebraisk; senere optraadte han som Regnemester i Hamborg, Lybek og Leipzig. Det sidste Sted udgav han 1732 «Demonstrative Rechenkunst». Dette ret omfangsrige Arbejde, der blandt andet udmærker sig fremfor Datidens andre Regnebøger ved omhyggelige Begrundelser og en paa Forfatterens egen Undersøgelse grundet Sammenligning mellem europæiske Vægte, er udkommet gjentagne Gange og brugtes meget i Tyskland indtil Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Dets Forfatter, der ansaas for sin Tids dygtigste Regner, kom 1733 til Kjøbenhavn for at undervise Kronprinsen (senere Frederik V) i Regning, blev derefter Revisor ved Partikulærkassen og 1746 Toldkammerfører ved Øresunds Told, senere Etatsraad. Han døde 7. Juni 1751 i Kjøbenhavn af Slagflod.

Nyerup, Lit. Lex. Allg. deutsche Biographie IV. *H. G. Zeuthen.*

Clausen, jvfr. Claussen.

Clausen, Emil Theodor, 1802—51, Præst, næst yngste Søn af ndfr. omtalte Stiftsprovst H. G. C., blev født i Kjøbenhavn 12. Febr. 1802 og 1819 dimitteret til Universitetet fra Metropolitanskolen. Da han 1824 tog theologisk Attestats, var han endnu Rationalist som Faderen, og det theologiske Fakultets Senior, C. F. Horneman, ventede, at han skulde «tjene til Mur mod den indbrydende Mysticisme og Obskurantisme». Men paa en Udenlandsrejse 1826—29 foregik der en aandelig Omvæltning i hans Indre. Under Opholdet i Berlin fik Professor Neander stor Indflydelse paa ham, og da han kom hjem, mærkede hans Fader med Sorg, at Sønnen havde brudt med «den fornuftige Kristendom». Efter Hjemkomsten blev han først Mynsters, siden Grundtvigs Discipel. 1831 skrev han for den theologiske Licentiatgrad en meget fortjenstfuld Afhandling om Synesius fra Cyrene, men efter den religiøse Vækkelse stod Prædikestolen, ikke Kathedret som hans Maal. 1833 blev han Sognepræst i Gimlinge paa Sjælland, og s. A. ægtede han Maria Elisa Jensine Petrine Storm, Datter af Major H. T. S. Efter 2 Aars Ægteskab mistede han hende, men 1839 giftede han sig paa ny, med Elisabeth Davidsdatter Monrad, Datter af Generalpostdirektør, Konferensraad D. M. Aaret efter blev han forflyttet til Boeslunde, ligeledes paa Sjælland. Saa vel her som i Gimlinge stillede han sig venlig over for den religiøse Bevægelse, der gav sig Udslag i gudelige Forsamlinger, men søgte tillige at holde Forsamlingsfolkene i et sundt og kirkeligt Spor. Medens han var i Boeslunde, blev Spørgsmaalet om Tvangsdaab af Baptistbørn brændende, og da han nægtede at døbe de ved Politiet bragte Børn af baptistiske Forældre, var han forberedt paa at faa sin Afsked. Stormen drev dog over, og han blev i Embedet. Efter at han forgjæves ved et Ophold i Ischl havde søgt Hjælp mod en snigende Sygdom, maatte han indlægge sig paa Frederiks Hospital. 31. Avg. 1851 fik han under et Bad i Øresundet Krampe og blev funden død i Badehuset.

Emil Theodor Clausens Minde, 1851. Erslew, Forf. Lex. Wiberg, Alm. Præstehist. I, 180. H. N. Clausen, Optegnelser om mit Levned og min Tids Hist. S. 41 og 293. *Fr. Nielsen.*

Clausen, Hans Andreas, —1831, Skuespiller. C. begyndte sin Karriere som dansk Jurist og virkede som Hof- og Stadsretsprokurator i Kjøbenhavn, da han blev anmodet af Theaterdirektionen om at forsøge sin Lykke paa Brædderne. Han var en smuk og

beleven ung Mand, og man haabede i ham at faa en Erstatning for Preisler i Elsker- og Kavallerroller. C. havde heller ikke noget imod at blive Skuespiller, men han vilde dog ikke opgive sin Prokuratorstilling, før der var sikret ham et Engagement, og derved opnaaede han, at Grev Ahlefeldt, som i Slutningen af det 18. Aarhundrede styrede det kgl. Theater, ansatte ham som kgl. Skuespiller forinden hans Debut. Denne fandt Sted 24. Sept. 1793 som Lord 'Trinket i «Den skinsyge Kone» og faldt efter Omstændighederne ganske godt ud. C. bevægede sig med Utvungenhed paa Scenen, var livlig og let og fik snart et ikke ubetydeligt Repertoire som munter Elsker og Bonvivant, og ved sin Flid opnaaede han en høj Grad af Rutine, ud over hvilken han dog aldrig kom. Enhver af hans Præstationer udmærkede sig ved sin nette, afglattede Form, men ogsaa ved sit konventionelle Præg, og bedre blev det ikke, da han senere gik over i Karakterfaget og spillede Vindmagere, Spradebasser og Skurke. Allerede i 1799 opnaaede han at blive Theatrets Regissør og udmærkede sig i denne Stilling ved Orden og Akkuratesse, men fik tillige stor Indflydelse paa Repertoiret og Rollefordelingen, en Indflydelse, der ikke altid var til Kunstens Tarv. I Avg. 1827 afskedigedes han som Regissør, optraadte sidste Gang 18. Dec. 1828 som Capito i «Tiberius» og døde 5. Dec. 1831. — Hans Hustru, *Inger Birgitte* f. Aaslew, var 16 Aar gammel, da hun 3. Marts 1778 debuterede paa det kgl. Theater som Lisette i «Kjærlighedsbrevene». Jomfru Aaslew havde et smukt Theateransigt, navnlig et Par usædvanlig store og veltalende Øjne, men Talestemmen var temmelig svag, og hvor meget hun end øvede den, fik den dog aldrig nogen rigtig Fylde. Hun begyndte sin Virksomhed i de naive Elskerinders Roller og kom ogsaa snart ind i Syngespillet, hvor hun med megen Smag forstod at anvende de smaa Stemmehidder, Naturen havde skjænket hende. Men ihvorvel hun i det hele vandt Publikums Bifald ved sin takkelige og elskværdige Fremtræden, indtog hun dog kun en underordnet Plads og vilde vel næppe nogen Sinde være bleven af større Betydning for Skuepladsen, saafremt Aarene ikke havde tvunget hende ind i et ganske andet Repertoire. Da hun nemlig blev for gammel til at spille de naive Elskerinder, betroede man hende en og anden ældre, komisk Rolle, og man blev snart slaaet af de Evner, hun her lagde for Dagen. Hvad enten hun spillede en Holbergsk Magdelone — og af dem har hun udført de fleste, ofte med en ganske fortræffelig Karakteristik —, en affekteret Kokette, Don

Ranudos stolte Gemalinde eller en fornem Sladdersøster, overalt lagde hun et ualmindelig fyldigt Lune for Dagen og glimrede ikke blot ved sin fortræffelige Mimik, men tillige ved sin udmærket skolede Diktion, der var fri for enhver Chargeren. I det ældre Rollefag og som komisk Skuespillerinde har Mad. C. erhvervet sig et stort Navn i det kgl. Theaters Historie og paa en heldig Maade paavirket flere af dem, der senere afløste hende. Hun optraadte sidste Gang 10. Maj 1828 som Therese i «Den unge hidsige Kone», afskedigedes ved samme Theateraars Udgang og døde 21. Juli 1843.

Overskou, Den danske Skueplads III og IV.

Edgar Collin.

Clausen, Henrik Georg, 1759—1840, Præst, Søn af Sognepræst i Karlum i Tønder Amt Claus Henrik C. og Christine f. Boldich, Datter af Præsten P. C. B. i Bevtøft, er født i Karlum 12. Marts 1759. Faderen døde 1772 i Vilstrup i Haderslev Amt, hvortil han var bleven forflyttet; en Slægtning, Konsistorialraad H. P. Glud i Glud og Hjarnø, der var en velhavende Mand, tog sig af den 13aarige Dreng, der blev sat i Horsens Skole, hvor han kom i Huset hos Rektor J. H. Tauber; det er utvivlsomt, at C. her har faaet, formodentlig den første, Paavirkning i den Retning, som han siden skulde blive den ypperste Repræsentant for her i Landet. — Han blev Student 1777, og 1784 tog han theologisk Embedsexamen, hvorefter han i 5 Aar var Huslærer paa Juellinge hos Kammerherre Juel-Vind-Frijs. I denne Tid blev han forlovet med en Datter af Provst H. C. N. Schiern i Halsted, Sophie Magdalene (f. 1769 † 1817), hvem han ægtede 1789 efter at være kaldet til residerende Kapellan for Maribo og Hillested Menigheder. Her stod han i Berøring med flere Mænd af samme aandelige Retning som han selv, saaledes Rektor J. Boye i Nakskov, den senere Biskop P. O. Boisen og A. K. Holm, der siden som Holmens Præst skulde blive hans Kollega.

Som bekjendt var C. en afgjort Tilhænger af den rationalistiske Theologi, som den havde udviklet sig i Tidernes Løb; men der var dog en Modsætning mellem ham og de fleste af hans samtidige Aandsfæller. Disse lagde nemlig i den Grad Vægten paa Skolevæsenet, at de ansaa Virksomheden for dette som Præstens vigtigste Gjerning, medens Kirken stilledes i Skygge. C. derimod var fremfor alt Prædikant; det er som saadan, han har haft stor Indflydelse paa sin Samtid; men han vilde ikke føre sine Tilhørere ind i en Labyrinth af ubegribelige Tros-

hemmeligheder og tomme Spidsfindigheder, men prædike en sund og fornuftig Pligtlære». Dette vil med andre Ord sige, at Læren om Synd og Forløsning ingen Plads havde i hans Prædiken, Christus var ham kun et Forbillede, Gud, Dyden og Udødeligheden vare Grundvolden for hans Kristendom, og naar han strængt og alvorlig nok lagde sine Tilhørere deres Pligter paa Sinde, var Forudsætningen bestandig den, at naar de blot vilde, kunde de opfylde dem. C.s Theologi var saaledes kun en snæver Grund, naar derpaa skulde bygges et langt Livs Prædikantvirksomhed; men det kan ikke nægtes, at inden for de Grænser, den havde draget ham, har han ydet noget dygtigt. Der er i hans Prædikener en Overbevisningens Varme, som maatte virke paa Tilhørerne, og deres gode Orden og Klarhed maatte gjøre dem lette at huske.

I Maribo vilde det dog ikke lykkes ham at samle Tilhørere; han ønskede derfor at blive forflyttet; flere Gange prædikede han som Ansøger i Kjøbenhavn, og han udgav en lille Samling Prædikener (1795); disse vakte Opmærksomhed og bleve af mange beundrede; men den daværende Kancellipræsident Brandt, der var paavirket af Herrnhuterne, var ikke C.s Retning god og vilde ikke ansætte ham i Kjøbenhavn, hvorimod han 1796 befordrede ham til det residerende Kapellani i Kalundborg. Men Aaret efter blev begge Kapellanierne ved Frue Kirke i Kjøbenhavn ledige; her havde Universitetet Kaldsret, og efter at der var holdt Prøveprædikener af flere Ansøgere, kaldtes C. til 2. Kapellan. Ved Frue Kirke blev C. hele sit Liv igjennem, i det han 1808 blev Enekapellan og 1811 Sognepræst og Stiftsprovst.

Det var bevægede Tider, da C. begyndte sin Virksomhed i Kjøbenhavn. Den faktiske, om end ikke uden Undtagelser bestaaende, Skrivefrihed havde fremkaldt en for største Delen lidet værdifuld Litteratur, der især havde rettet sine Angreb mod Kirken og dens Lære; en stor Del af de dannede havde vendt sig fra Kirken, og i det hele var Tonen stærkt bleven paavirket af de Ideer, der udgik fra Revolutionen i Frankrig. Det samme var Tilfældet med C.; han var Medlem af det ildesete Selskab «For Sandhed», der blev betragtet som en Jakobinerklub, og Marseillaisen var endnu paa hans gamle Dage hans Yndlingssang. Men han var tillige en Mand med en stærk Loyalitetsfølelse, der især aldrig fornægtede sig over for Frederik VI. Ved Siden heraf gik der en Oppositionslyst, der altid førte ham mod de herskende Retninger, og som hele hans Embedstid igjennem indviklede ham

i ofte heftige Stridigheder. Saaledes prædikede han 1798 om «Hvad undergivne ere deres foresatte skyldige», et Æmne, der den Gang maatte skurre ilde i manges Øren, og da han samme Aar efter Biskop Balles Opfordring udgav en lignende Prædiken, udkom der en Satire, «Smigerpræsten». — Faa Aar efter havde Situationen forandret sig; Presseanordningen af 1799 havde gjort Ende paa de talrige Tidsskrifter og Piecer, og Regeringen var bleven meget lydhør for enhver Ytring, der kunde udlægges som Angreb paa Avtoriteterne. Da holdt og udgav C. i Anledning af Reformationsfesten 1804 en Prædiken, hvori han revsede den imellem høje og lave overhaandtagende Irreligiøsitet og Usædelighed og klagede over, at Øvrigheden lukkede Øjnene for denne. Kancelliet affordrede ham da en Erklæring over adskillige Ytringer i denne Prædiken, i det det udtalte, at han «havde sat den danske Regering, dens Embedsmænd, Indretninger og Foranstaltninger i et ufordelagtigt Lys, for ikke at bruge det haardere Udtryk: nedværdiget samme». Men C. forsvarede sig med en Energi, som den Gang ikke ofte lagdes for Dagen af en Embedsmand over for et Kollegium; Kancelliet har vistnok ikke givet noget Svar paa den Skrivelse, hvori han djærvt tilbageviste Irettesættelsen; men dets Tavshed var ogsaa allerede en Slags Oprejsning.

C.s Anseelse i Kjøbenhavn var den Gang stor. I Modsætning til hans senere Stilling stod han som en Forkæmper for den gjenvaagnende Religiøsitet mod den naturalistiske Vantro, der havde hersket i Slutningen af det 18. Aarhundrede. Ogsaa for den egentlige Rationalisme, som han repræsenterede, var Moralen det vigtigste; men han havde indset, at uden Religiøsitet vilde den sædelige Fuldkommenhed ikke kunne naas, og alene det havde stor Betydning, at der netop nu, da Bastholm nedlagde sit Embede, var en Præst i Kjøbenhavn, som kunde samle talrige Tilhørere om sig. I Aaret 1799 overtog C. Ledelsen af et Selskab af theologiske Kandidater, der vilde øve sig i at prædike. Dette blev Spiren til det 1808 oprettede Pastoralseminarium, for hvilket han blev Meddirektør, men som snart hensygnede, saa det blev nødvendigt at paalægge Kandidaterne at søge det.

I Sommeren 1807 var C. paa et Besøg i Holsten, og da han efter mange Besværligheder i Okt. Maaned kom tilbage til Kjøbenhavn, laa hans Kirke og Præstegaard i Grus. Frue Kirkes Menighed maatte nu laane Hus i Trinitatis Kirke, og her virkede C. i en Række af Aar ved Siden af J. P. Mynster, der blev Kapellan,

da han selv blev Stiftsprovst, uden at den store Forskjel i deres theologiske Anskuelse forstyrrede Forholdet mellem dem. Da C. var blevet Stiftsprovst, viste det sig tit, at han var en myndig Mand, der stod paa, hvad han ansaa for sit Embedes Ret. Som Medlem af den kjøbenhavnske Skoledirektion (siden 1814) havde han mange Ubehageligheder af, at Kongen ved Major Abrahamsons Hjælp vilde indføre den indbyrdes Undervisning; han var Sjælen i den Modstand, Direktionen rejste derimod; men i længden lykkedes det lige saa lidt i Kjøbenhavn som andensteds at holde Methoden ude af Skolerne. — Heller ikke til Biskop Münter var hans Forhold altid godt; Münter mente selv, det kom af, at hans Theologi var en anden end C.s. Da Biskop Balle døde 1816, havde de en heftig Strid, fordi Münter gjorde Fordring paa at holde Ligtalen over ham, hvad C. ansaa for et Indgreb i sit Embede.

I Aaret 1818 blev Ribe Bispestol ham tilbudt; havde han modtaget denne, vilde han rimeligvis have undgaaet de fleste af de Stridigheder, han nu blev indviklet i, og som medførte mange Ydmygelser, der haardt maatte krænke en Mand af saa selvbevidst Natur som han. Mere og mere udviklede der sig en ny theologisk Anskuelse, der vilde vende tilbage til de Former for Troen og Tanken, i hvilke C. kun formaade at se tomme Spidsfindigheder, og snart skulde han mærke, at han, der, for at bruge hans eget Udtryk, havde begyndt som Religionens Stridsmand mod det forrige Aarhundredes «lede Vantro», skulde opleve at se sig selv som Gjenstand for de heftigste Angreb, fordi han nu betragtedes som Vantroens fornemste Repræsentant. Men det maa ikke overses, at det ikke var C., der først blev angreben; det laa ikke i hans Natur at vente derpaa; men han kastede sig selv ind i Striden uden at have Anelse om, at han her stødte paa aandelige Kræfter, der vare ham langt overlegne.

C. var imellem de 6 Præster, der 1811 klagede over Grundtvigs Dimisprædiken, fordi denne havde været «forvoven og skamløs nok til at sige om os Religionslærere til Hobe, at vi ere samvittighedsløse, feje, af Hovmod forblindede, Sandhedens og Religionens Forrædere, nedrige Hyklere, forsætlige Folkeforførere». Det var kun en tarvelig Oprejsning, Præsterne fik, da det paalagdes Universitetet at give Grundtvig en Irettesættelse. Men hermed var Forholdet mellem de to Mænd bestemt, og Tiden gjorde Fjendskabet bitrere og bitrere. Foruden det alt omtalte Sammenstød med

Biskop Münter ved Balles Begravelse havde C. ogsaa den Ærgrelse, at Grundtvig talte der, og han søgte at træffe Forholdsregler imod, at noget lignende atter skulde indtræde. I Aaret 1822 skal han forgjæves have frabedet sig, at Grundtvig ansattes i hans Provsti, og 1826, Aaret efter at hans Søn H. N. C. var bleven Gjenstand for det voldsomme Angreb i «Kirkens Gjenmæle», var det atter C., der gav Anledning til, at Grundtvig nedlagde sit Embede, i det han forment ham at bruge nogle af ham selv forfattede Salmer ved Tusendaarsfesten for Ansgars Ankomst til Danmark.

Men det var ikke blot de religiøse Anskuelse, der i disse Aar undergik en Forandring; det samme var Tilfældet med Regeringens, og C. skulde faa det at føle. — Den Vilkaarlighed, hvormed Præsterne forandrede de kirkelige Formularer for at faa dem til at passe med den rationalistiske Anskuelse, fremkaldte bestandig Forsøg paa at faa en Alterbog, der stemmede med den herskende Theologi. Saaledes havde Biskop P. O. Boisen 1806 udgivet et Udkast til en saadan, som Kancelliet var tilbøjeligt til at avtorisere; at dette ikke skete, skyldtes vistnok for en stor Del C., der paaviste alle Udkastets Mangler. Siden var C. tillige med A. S. Ørsted og Holmens Provst Gutfeldt bleven Medlem af en Kommission til Kirkelovenes Forbedring (1813). Denne androg senere ogsaa paa at maatte udarbejde nye Formularer for Daab, Nadvere og Brudevielse; men Kommissionen fik intet færdigt; alt blev i den gamle Uorden. Men efter at Stemann var bleven Præsident i Kancelliet, stillede dette sig anderledes end hidtil, og det kom mere og mere for Dagen, at det vilde kræve, at Præsterne skulde udføre deres Forretninger i Overensstemmelse med Kirkelovene. — I Aaret 1828 udkom der, omtrent samtidig med at Kommissionen for Kirkelovenes Revision i god Tro underhandlede om nogle Forandringer i Alterbogen, en Kancelliskrivelse, der paalagde Præsterne «nøje at følge de allernaadigst foreskrevne Formularer uden nogen Udeladelse og uden noget Tillæg». Dette maatte være et haardt Slag for C. Han gjorde et forgjæves Forsøg paa gennem nogle Forespørgsler at vise Umuligheden af at rette sig efter den nævnte Skrivelse, men hans Uvenner havde nu faaet Vind i Sejlene, og de forstode at benytte den. Det var Lindberg, der mere end Grundtvig førte an i disse Aars Kampe mod Rationalismen, og han gik ud paa at ramme hele C.s Slægt og Kreds. Foruden til Sønnen kom Turen til Svigersønnen P. C. St. Gad, til C. H. Visby, der stod Familien nær, og endelig til den

gamle Stiftsprovst selv. Hvor oprørt denne følte sig, vise nogle Ord i et Indlæg, der er skrevet, før det store Angreb var gjort paa ham selv. Han har, siger han, hverken Tid eller Lyst til at gaa mod den forbitrede Zelot. «Det sømmer sig ikke, behøves ikke, nytter ej heller. Jeg for min Del agter ej at indstævne den, der vil gjøre mig til Hedning. Men protestere bør vi, og det gjør jeg herved formeligen i mit eget Navn og i mine fraværende Embedsbrødres som deres Provst og Repræsentant for Gejstligheden i mit Provsti, hvem det paaligger pro virili jura et privilegia ordinis nostri pie tueri, protesterer i den kristelige Kirkes Navn mod den Ret, Mag. Lindberg med en Frækhed, til hvilken Kirkehistorien næppe kan opvise Magen, anmasser sig til at domfælde os og at erklære os efter eget Tykke for falske Lærere, der ville forføre deres Menigheder, nedlæggende denne min højtidelige Protest for Nutid og Eftertid, til hvis Kundskab vi skyldte vort Rygte og Eftermæle at bringe den.»

Naar C. døbte Børn, sagde han i Steden for: «Forsager du Djævelen» osv. «Forsager du Synden og alt, hvad ondt og Gud mishageligt er». Formodentlig har han ogsaa foretaget Forandringer i Trosbekjendelsen, hvor især Leddet «Nedfaren til Helvede» var ilde set af Rationalisterne. Heraf benyttede Lindberg sig 1832 til at bevæge en Mand til ved Daaben at svare Nej, da der blev spurgt, om han vilde have sit Barn døbt paa denne Tro. C. døbte alligevel Barnet; Faderen indgav en Klage over ham; men da der gik nogen Tid, uden at der kom noget ud deraf, optraadte en Fadder paa samme Maade, og da C. dog vilde døbe Barnet, vilde han forhindre det med Magt, hvorfor C. lod ham sætte ud af Kirken. Disse Begivenheder bleve nu behandlede baade i Pressen, hvor Lindberg bestræbte sig for at gjøre det mest mulige ud af dem, og i Kancelliet, hvor der skulde gives Svar paa de indkomne Klager. Her stod som sædvanligt Ørsted og Stemann imod hinanden, men, hvad der ogsaa var sædvanligt, Stemann sejrede, i det det efter hans Forslag 1834 tilkjendegaves C., at Kongen misbilligede hans Adfærd. Dette var et haardt Slag for den 75 Aar gamle Mand; han kunde ikke beslutte sig til at forandre den Maade, hvorpaa han hidtil havde døbt, og lod fra den Tid af Kateketen forrette Daabshandlingerne. — I Efteraaret 1837 blev C. pludselig ramt af et Slagtilfælde; det næste Aar søgte han sin Afsked, og 25. Febr. 1840 døde han, næsten 81 Aar gammel. 1838 var han bleven Æresdoktor i Theologi.

C. er den betydeligste Repræsentant for en aandelig Retning, der i Regelen kun har fundet liden Sympathi hos dem, der have skildret den, og han har maattet bøde derfor. Det er ogsaa let at se Skrøbelighederne hos ham; han var en selvsikker og myndig Mand, der kun i ringe Grad kunde gaa ind paa eller anerkjende Synsmaader, der afvege fra hans egen. Med den Klarhed i Tanken, som udmærkede ham, fulgte den Begrænsning, at han ikke som saa mange af hans samtidige, der havde staaet paa samme Standpunkt som han, halvt umærkelig kunde følge med i det skete religiøse Opsving. Hans Theologi var sikkert lige saa fattig, da han endte, som da han begyndte sin Virksomhed. Men han var en modig og sandhedskjærlig Mand, og det maa ikke glemmes, at om han end til sidst kæmpede for en Sag, der med rette var tabt, saa havde han dog en Gang været mellem dem, der gik i Spidsen, da det gjaldt at gjenvække den indslunrede religiøse Interesse i Kjøbenhavn. Da Provst A. K. Holm ved C.s Entledigelse bragte ham en Hilsen fra Kjøbenhavns Præsteskab, sagde han bl. a.: «Alle, som stadig have agtet paa Deres Færd, have, hvor uenige de end kunne være med Dem, maattet erkjende Dem som den Mand, der ikke hyldede Døgnets Aand, ikke istemte den herskende Tone, ikke frygtede de stores Magt eller Modstanderes hadefulde Angreb, — som den Mand, der havde en Overbevisning, som han er bleven tro, fordi han har haft alvorlige Grunde for den, og som han ikke har frygtet offentlig at vedkjende sig». Disse Ord karakterisere virkelig C.

H. N. Clausen, H. G. Clausens Eftermæle, 1840. L. Koch, Danmarks Kirkehist. 1801—17 og 1817—54. Erslew, Forf. Lex. *L. Koch.*

Clausen, Henrik Nicolai, 1793—1877, Theolog og Politiker, ældste Søn af ovfr. omtalte Stiftsprovst H. G. C., blev født 22. April 1793 i Maribo, hvor hans Fader den Gang var residerende Kapellan. Da Faderen efter en kort Præstevirksomhed i Kalundborg 1797 blev udnævnt til 2. residerende Kapellan ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, kom H. N. C. i en Alder af 4 Aar til Hovedstaden, hvor han siden i o. 80 Aar havde sit Hjem. Hans Barndom gled hen i kirkelige og akademiske Omgivelser. Faderens Embedsboliger laa i Nærheden af Frue Kirke og Universitetet, og Kirkegaarden og Studiegaarden vare hans Legepladser. Den gamle C. var en af de betydeligere danske Repræsentanter for Rationalismen, og han delte Rationalisternes Interesse for aandelig og borgerlig Frihed

og for almenyttige Foretagender. H. N. C.s Moder, der var udgaaet fra et fromt Præstehus af den gamle Skole, søgte helst sin Opbyggelse ved at læse Mynsters Prædikener, Gellerts religiøse Digte og Matthias Claudius' «Wandsbecker-Bote». Den Forening af frygtløs Kritik og inderlig Christustro, som blev H. N. C.s Ideal, traadte ham saaledes tidlig i Møde i Hjemmet gennem hans Forældres lykkelige Samliv. Det økonomiske Tryk, der i Begyndelsen af Hundredaaret hvilede over Landet, mærkedes ogsaa i hans Hjem; men den aandelige Sans blev ikke sløvet ved de trange Kaar. Den gamle C. elskede Musikken, og Børnene fik et stærkt Indtryk af Faderens Kjærlighed til den og til Friheden, naar de hørte ham spille og synge Marseillaisen med ungdommelig Fyrighed. Den Kjærlighed til Tonernes Verden, som H. N. C. tog med fra Fædrehjemmet, rustede ikke siden; endnu i hans høje Alderdom skaffede Musikken ham de kjæreste Nydelser. Nogle middelmaadige Malerier paa Hjemmets Vægge og Billedværker fra Wiedewelts Avktion aabnede tidlig den fremmelige Drengs Øjne for Kunstens Herlighed, og hans Rejser stillede ham siden over for de ypperste Kunstværker. Derfor var han som faa Lægmand skikket til at være Raadgiver, naar der her hjemme skulde løses kunstneriske Opgaver. Baade som Værge for Frue Kirke og som Medlem af Komiteen for Opførelsen af Thorvaldsens Musæum havde han rig Lejlighed til at lægge sin Kjærlighed til Kunsten for Dagen. Det var til Tak for denne Side af hans Virksomhed, at Kunstakademiet optog ham blandt sine Medlemmer, da han fejrede sin 80aarige Fødselsdag.

Den første Undervisning modtog han i Hjemmet, af sin Fader, men 1804 kom han i Metropolitanskolen, hvor blandt andre Hersleb og Sverdrup vare hans Lærere, og der fra blev han 1809 dimitteret til Universitetet af Rektor N. L. Nissen. Allerede 1813 blev han theologisk Kandidat, og 1815 vandt han Universitetets Guldmedaille ved en Afhandling om de kristelige Apologeter i Oldtiden. I de følgende Aar fordybede han sig især i filosofiske Studier, og 1817 skrev han en filosofisk Disputats om de for-theodosianske Kirkefædres Betragtning og Bedømmelse af Plato og Platonismen. I Begyndelsen af 1818 forlovede han sig med Birgitte Francisca Swane, Datter af Tømmerhandler Hans S., og ved Sommertid s. A. tiltraadte han en længere Rejse for under Ophold paa fremmede Steder at fortsætte sine Studier og at udvikle sig mere frit og uafhængig, end det havde været ham muligt i den stærkt udprægede

og myndige Faders umiddelbare Nærhed. Endnu som gammel klager han over hemmende Estervirkninger af det saa længe fortsatte Hjemmeliv.

Hans Rejse gik over Göttingen til Berlin, hvor Schleiermacher, hans Person, hans Katheder, hans Prædikestol og hans Hus bleve Midtpunktet under et saare frugtbart Vinterophold. Da var Schleiermachers Dogmatik endnu ikke udgivet; men hver Morgen hørte C. den store Dogmatiker udvikle de Grundtanker, der siden gjorde Epoke i Theologiens Historie; og om Aftenen, naar Schleiermacher foredrog Dialektikken, lærte han den berlinske Religionsfilosof at kjende fra en anden Side. Disse Forelæsninger gjorde et dybt Indtryk paa C. Hos Schleiermacher fandt han den Førelæse af inderlig Christustro og frygtløs Kritik over for det nedarvede og kirkelig fastslaaede, som i saa høj Grad tiltalte ham; og naar han hørte Schleiermacher, var det, som om han mødte sine egne Tanker, men udformede i klar og bestemt Skikkelse. Hele Livet i Berlin havde ogsaa et Præg af Friskhed, som maatte gjøre Indtryk paa en Yngling med Sans for aandelig Frihed. Den unge Højskole med de udmærkede og frisindede Lærere paa alle Omraader stod som en ædel Blomst af Frihedskrigens Vækkelse. I Berlin drøftede man Fordelene og Manglerne ved konstitutionelle Systemer, og ogsaa om kirkeligt Selvstyre ved Presbyterier og Synoder blev der forhandlet. Den danske national-liberale Politiker fik i Fjendens Hovedstad Blik for Nationalitetens og Frihedens Betydning; og den Kamp, der da førtes om en Førelæse mellem de to protestantiske Søsterkirker, gjorde ham for Livstid til Tilhænger af en saadan Union.

Over Dresden og Wien drog han til Rom, Rejsens andet Midtpunkt. Biskop Münters udenlandske Forbindelser bragte ham i nært Forhold til flere fremragende kirkelige Personligheder, og Prins Christians Mellekomst (s. S. 520) skaffede ham Adgang til det pavelige Arkiv. Kirkebygningerne, de rige Kunstsamlinger, den rigelige Adgang til at nyde kirkelig og verdslig Musik og de skønne Naturomgivelser gjorde Opholdet i Rom lige saa tiltrækkende som frugtbart for ham, og her, «i Midtpunktet af den store Kirkescene», fattede han Planen til en omfattende Skildring af Romerkirkens Lære og Liv. Men Udførelsen af denne Plan tog Tid. Det skulde ikke blot være et historisk, men tillige et dogmatisk Arbejde. Indtrykkene fra Berlin skulde smelte sammen med Indtrykkene fra Rom, saa at Bogen ogsaa kom til at pege ud mod Fremtiden,

mod de Former for Kirkelære og Kirkeliv, som vilde fremkomme, naar Schleiermachers Tankevæld blev ledet hen over den protestantiske Ager, der saa længe havde ligget brak under Rationalismens Tørke.

Den unge lærde, der udkastede denne Plan, tænkte sig helst en Fremtidsvirksomhed i Kirkens Tjeneste, men med et Otium, der muliggjorde fortsatte videnskabelige Studier. I Febr. 1820 modtog han imidlertid i Rom Breve fra Hjemmet, der aabnede andre Udsigter. Man foreslog ham at indgive Ansøgning om en Ansættelse ved Universitetet og raadede ham tillige til at bruge Resten af Rejsetiden til Studiet af de østerlandske Sprog, fordi det theologiske Fakultet især trængte til Forstærkning paa det Punkt. Forslaget faldt i god Jord, men Raadet med Hensyn til de orientalske Studier blev ikke fulgt; for en Discipel af Schleiermacher vilde en Fremtidssyssel, der havde det gamle Testament til Midtpunkt, ikke have synderlig Tillokkelse. C. vedblev at gjøre Samlinger og Studier til sin Bog om Romerkirken, men efter ogsaa at have besøgt Neapel og Omegn forlod han i Juli 1820 Rom for over Florents, Bologna og Milano at naa Italiens Nordgrænse. Derpaa vandrede han gennem Schweits til Stuttgart, og der fra gik Rejsen til Vogns over Köln til Paris, hvor han traf sammen med Repræsentanter for de udrundne Dage og for den Tid, der var i Færd med at bryde frem, med Biskop Grégoire, Baggesen, Malte Bruun og P. A. Heiberg, med V. Cousin og J. L. Heiberg. Men man længtes efter ham hjemme, og allerede sidst i Nov. 1820 maatte han forlade den franske Hovedstad. Lille Juleaften stod han igjen i sin Faders Stue i Kjøbenhavns latinske Kvarter, rede til at optage en akademisk Virksomhed.

3. April 1821 blev han udnævnt til Lektor i Theologi, næste Aar til extraordinær Professor. Det var et taknemmeligt Arbejde, der ventede den unge Theolog, som kom lige fra den Schleiermacherske Esse, med stærke Indtryk af Fortidens og Samtidens Kulturliv. Det Fakultet, i hvilket han blev optagen, havde kun to arbejdsføre Medlemmer: P. E. Müller og J. Møller, og ingen af dem kunde tilfredsstille den akademiske Ungdoms Ønsker. Med C. holdt en ny Aand sit Indtog i det theologiske Fakultets Høresale. Gjennem ham kom den Retning til Orde, der med den absolute Afhængighedsfølelse som Udgangspunkt vilde tilbagerobre det i den kirkelige Arv, som endnu formentlig havde religiøs Betydning. Denne Retnings Vaaben var en hensynsløs Kritik over

for det kirkelig fastslaaede, naar dette ikke kunde godtgjøre sin Ret over for den inderlige, men ubestemte Christustro, som gav Kritikeren Mod i Bryst til at øve sit Hærværk mod Fortidens ærværdige dogmatiske Fæstning. Theologerne af Schleiermachers Skole havde ikke de senere Hegelske Theologers Begejstring, heller ikke disses Overtro paa Systemet; og deres Styrke var hverken en Tale, der sprudede Gnister, eller nogen som helst Form for legemlig Veltalenhed. De virkede ved Ro og Klarhed, ved at vende sig til Frihedslængselen og den religiøse Følelse. Der var større Rum for Ejendommeligheden inden for denne Skole end inden for den Hegelske, som talte et internationalt barbarisk Skolesprog; Schleiermacher paavirkede mange, men han trælbandt ingen. Derfor kunde ogsaa hos C. Eftervirkningerne fra Barndomshjemmet og særlige danske Forudsætninger gjøre sig gjældende ved Siden af Paavirkningen fra Schleiermacher. Den rolige Klarhed, der udmærkede C.s Tale, maatte gjøre Indtryk paa unge, der længtes efter Lys; og vare hans skønne Marmortræk end kolde, bare de umiskjendelige Præg af sjælelig Adel. Hans Optræden kom derfor til at betegne et Vendepunkt i den hjemlige Theologi, om end ikke af den Rækkevidde som senere Martensens. Og han fik tillige Betydning derved, at han fremkaldte en Kirkekamp, der har efterladt dybe Spor i den danske Kirkeafdeling.

Nogle Dage efter Midten af Avg. 1825 (jvfr. Dsk. Kirketidende 1877, Nr. 44 f.) udgav C. under Titelen: «Katholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus» den Bog, han havde begyndt paa under Opholdet i Rom. Allerede 26. Avg. var Grundtvig færdig med sit Modskrift: «Kirkens Gjenmæle mod Prof. theol., Dr. H. N. Clausen», i hvilket C. ikke fandt den theologiske Kritik, han havde ventet, men en kirkelig Indsigelse, som han ikke havde ventet. For ham stod det djærve Stridsskrift kun som Udslag af den fra Kirkehistorien vel kjendte «rabies theologorum», som en Hævn paa Sønnen, udsprungen af Uvilje mod Faderen. Han erklærede strax i «Adresseavisen», at han vilde drage Grundtvig til Ansvar for de krænkende Ytringer i «Kirkens Gjenmæle», men forhandle med en saadan Modstander vilde han ikke. De dannede Kredse i Hovedstaden stode paa hans Side, og 88 Kandidater og Studenter med C. H. Visby i Spidsen overrakte ham en Adresse, i hvilken de forsikrede ham om deres Højagtelse og Medfølelse. Medens Retssagen mod Grundtvig stod paa, kom der dog ogsaa Modsigelse fra andre Kanter. Historikeren Dr. G. L. Baden vejrede

politisk Heterodoxi i Bogen, og Dr. Rudelbach, Provst Engelbreth, Stiftsprovst R. Møller, Præsten J. Hornsyld og andre toge Luthers Person og Lære i Forsvar over for C.s skarpe og dristige Ytringer. R. Møller var den eneste, som fik et udførligere Svar. Han havde appelleret til menige Kristnes Dom, men C. hævdede, at en saadan Appel «er aldeles illegal i Videnskabens Republik, hvor ingen Jury af agtbare Borgermænd kan erkjendes som kompetent Dommer-
 avtoritet». Mellemværendet mellem ham og hans Modstandere var efter hans Mening et Stridsspørgsmaal, der kun hørte hjemme for et theologisk Stjerne-kammer.

Den Injurieproces, han havde anlagt mod Grundtvig, endte 30. Okt. 1826 med en Dom, som vel erklærede de af Grundtvig brugte fornærmelige Udtalelser for døde og magtesløse, men som dog kun paalagde den indstævnte en forholdsvis ringe Bøde, fordi Retten fandt, at det hvasse Angreb skyldtes Iver for Sandheden og ikke Lyst til at krænke C.s borgerlige Ære. Efter at denne Dom var fældet, tav Grundtvig, men J. C. Lindberg tog fat, og med ham udspandt der sig en fleraarig Fejde, som gjentagne Gange gav C. Lejlighed til at belyse, hvad han med et fælles Navn kaldte den theologiske Partiaand. En «kirkelig Ildaand» som Grundtvig kunde han dog holde noget til gode, men over for Lindbergs «snigende Kunstfærdighed i at bringe Kjætterier ud af et hvilket som helst Stof ved methodisk Anvendelse af alle Jesuitismens Kunstgreb» stod han forbavset og forarget. Og Lindbergs mange Smaaskrifter «med pikante Titler og nærgaaende Sigtelser» vare ham efter hans eget Sigende i høj Grad ubehagelige.

Det store Sammenstød med Grundtvig og Guerillaen med Lindberg fik afgjørende Betydning for C.s Forhold til Omverdenen. Han havde af Naturen Utilbøjelighed til at lægge sine Tanker og Følelser frem «paa en Præsenter tallerken», og denne Oplevelse gjorde ham end mindre meddelsom om det, der hviler i Sjælens dybe Bund. Han lod herefter sin Tanke gaa lange Veje, før den traadte frem for Offentligheden, og fremlagde først Udbyttet af sine Overvejelser, naar Gjæringsprocessen var overstaet. Men han lod ikke Hænderne synke for at hengive sig til ufrugtbare Klager. Sangviniker, som han var, haabede han paa Høst af sin aandelige Udsæd, naar Foreningen af den frygtløse Kritik og den inderlige Christustro havde gjort det af med den kirkelige Orthodoxy. En lang Række af større og mindre Skrifter og livlig Deltagelse i de

kirkelige og kirkepolitiske Spørgsmaal, der stode paa Dagsordenen, viste alle, at han hverken havde tabt sit Mod eller sin Virkelyst.

Hans theologiske Udvikling bærer ikke Spor af nogen voldsom Omvæltning. Han sagde selv i sin Alderdom, at han intet havde at berette om en Bodskamp eller om Naadelysets pludselige Gjennembrud; hans theologiske Livsvej stod for ham «som en jævn Selvudvikling». Ved Universitetet docerede han i den første Tid især det nye Testaments Exegese. Fortolkningerne til de synoptiske Evangelier (1847—50), til Johannes-Evangeliet (1855) og til Romerbrevet (1863), hans theologiske Doktordisputats (1826) om Augustinus som Skriftfortolker samt hans «Det nye Testaments Hermenevtik» (1840) ere Frugter af hans exegetiske Studier og Vidnesbyrd om hans hermenevtiske Methode. Disse Arbejder udmærke sig ved Korthed og Klarhed i Udtrykket; det er ikke exegetiske Magasiner, men praktiske Lærebøger, i hvilke der er gode sproglige, historiske og arkæologiske Oplysninger. Men naar Exegesen af de enkelte Ord er til Ende, slaar Forfatteren ind paa en Fremgangsmaade, der med et af hans egne Yndlingsudtryk kan betegnes som et Forsøg paa «at styre midtstrøms» — mellem J. P. Lange og Ebrard paa den ene Side, Strauss og Weisse paa den anden, mellem Christustroen og Kritikken. En saadan Midtstilling, der som oftest mere antydes end anvises, røber den Halvhed, der prægede hans dogmatiske Grundanskuelse. Denne har han først fremlagt i en populær «Udvikling af de kristelige Hovedlærdomme» (1843), senere med videnskabeligt Tilsnit i en «Kristelig Troslære» (1853) og til sidst i hans betydeligste Arbejde: «Det evangeliske Kirkelivs Nutid og Fremtid» (1859), der efter hans Død, som hans kirkelige Testamente, udkom i en udvidet Udgave. Lige saa bestemt, som han tog Afstand fra den kirkelige Orthodoxy, gjorde han med stigende Styrke Krav paa at være bibelsk orthodox, og den, der udvortes betragter hans Dogmatik med de lange Bevisrækker af Skriftsteder, vil være fristet til at regne hans Troslære til de bibelske Dogmatikker. Men den, der fordyber sig i hans Udviklinger, vil snart se, at der er en betydelig Islæt fra den gamle Rationalisme og fra Schleiermacher i hans dogmatiske Væv, saa at Skriftens Vidnesbyrd ikke helt og fuldt kommer til sin Ret, saa vist som flere Led af den kristne Tro skydes til Side som betydningsløse. I konfessionel Henseende er hans Troslære unionistisk. Luther og Calvin gaa i Regelen op i en højere «evangelisk» Enhed, og paa afgjørende Punkter faar Calvin endog Ret over for Luther. Den,

der fra «Det evangeliske Kirkeliv» kaster Blikket tilbage til Begyndelsen af C.s theologiske Bane, vil dog ogsaa se, at han har gennemgaaet en betydelig Udvikling, der stadig gik i Retning af fuldere og dybere Tilegnelse af den positive Kristendom. Med de skarpeste Træk træder hans religiøse Personlighed frem i hans theologiske Testamente, der er skrevet, efter at han i lange, vaandefulde Vintersolhvervsnætter med klar og fuld Bevidsthed havde afsluttet med Livet her nede for med hele sin Sjæl at klynge sig til Evangeliets Trøst. Der har man ham ikke blot som Polemiker, men ogsaa som Ireniker.

Der kan man ogsaa lære hans kirkepolitiske Standpunkt at kjende. Allerede i «Katholicismen og Protestantismen» (S. 228 f.) udtalte han, at Frihedens Lov er en Grundlov i den protestantiske Kirke, og han vcdblev hele sit Liv at hævde «Trostrangens frie Tilfredsstillelse i Ord og Gjerning». Men Grundtvigs Tanker om Præstefrihed i Folkekirken og Valgmenighedsloven fandt i ham en erklæret Modstander. Den Interesse, han alt i Ungdomsaarene havde faaet for en Kirkeforfatning, som kunde give Kirken Lejlighed til Selvstyre og Lægmand Meddelagtighed i Styrelsen, steg i Aarenes Løb. Ofte tog han til Orde for sine kirkepolitiske Byggeplaner, og som Medlem af de to Kirkekommissioner (1853—54 og 1868—70) var han med til at stille Forslag om at skaffe Folkekirken et kirkeligt Raad, i hvilket Lægmændene kunde faa en lovhjemlet Indflydelse. Men hans Byggeplaner i den reformerte Kirkeafdelings Stil stødte paa stærk Modstand baade hos de af Grundtvig paavirkede, som ikke ønskede en kirkelig Rigsdag, og hos den højkirkelige Retning, der var bange for Demokratisme i Kirken (s. II, 628). Derfor døde han, uden at se kjendelige Spor af sin Virksomhed i denne Henseende, i den Overbevisning, at den hjælpende Haand kun var at søge i en af disse aandelige Omsvingninger, hvor Virkningen «fornemmes, uden at Udspring eller Retning lader sig angive».

Det var naturligt, at der blev gjort Forsøg paa at vinde en saa fremragende theologisk Universitetslærer og en Mand med saa megen praktisk Sans som C. for Deltagelse i Kirkestyrelsen. Allerede 1848 tilbød Monrad ham Odense Bispestol, men C. afslog Tilbudet. Senere, da Sjællands Bispestol ved Mynsters Død (1854) blev ledig, meldte han sig selv. A. S. Ørsted, som da var Minister, foretrak imidlertid, væsentlig af politiske Grunde, Martensen. Derfor blev C. ved Universitetet, hvor han øvede en stor Indflydelse paa

alle Anliggender. 1869—70 var han for 6. Gang Universitetets Rektor, og Studenterne havde gjentagne Gange Lejlighed til at udtale deres Højagtelse og Hengivenhed for «Tankens højbaarne Hovding — Ordets hugprude Helt». 3. April 1871 fejrede han under stor Deltagelse fra alle Sider sit 50 Aars Jubilæum som Universitetslærer. Af Kongen modtog han i Dagens Anledning Storkorset af Danebrog; en Kreds af Medborgere og Disciple overrakte ham en Sum Penge, for hvilken han oprettede det Boglegat, der bærer hans Navn. 1. Sept. 1874 trak han sig tilbage fra Universitetet, og 28. Marts 1877 døde han. 2 Aar i Forvejen havde han mistet sin Hustru, som han havde ægtet 1821.

H. N. Clausen, Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie (1877) og Kirkelige Forhold og Anliggender, udg. af J. Clausen (1885). Erslew, Forf. Lex. Helveg, Den danske Kirkes Hist. eft. Reform. II. I. Koch, Den danske Kirkes Hist. 1817—54. Fr. Nielsen, Karakteristiker og Kritiker S. 1 ff.

Fr. Nielsen.

— I sine «Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie» betoner H. N. Clausen, at han er bragt ind i *Politikken*, ikke ved indre Kald, men af Forhold og Omstændigheder, som gjorde ham det til en moralsk Pligt. «Jeg er langt fra at være født og baaren til egentlig Politiker», siger han et Sted; hverken i sin Ungdomstid eller under sine Rejseaar eller i sin første akademiske Virksomhed beskæftigede han sig med Politik. Det var som moden Mand, henved 40 Aar gammel, at han af sin varme Fædrelandskjærlighed og sin Overbevisning om Nødvendigheden af den danske Nationalitets Befæstelse ved frie Statsformer førtes ind paa den politiske Bane. Men fra det Øjeblik blev han ogsaa en af de kraftigste Banebrydere for den nationale Aands Gjenfødelse og for Frihedsbestræbelsen.

Han har selv slaaende skildret den aandelige Døs, hvori det danske Folk levede hen i Aarhundredets første Tredjedel, den sløve Ligegyldighed for Nationaliteten, den villige Underkastelse under tysk Indflydelse og den viljeløse Underdanighed imod Enevoldsmagten. Hvad der dæmrede hos C. som Modsætning til denne Tidens Karakterløshed og Selvopgivelse, kom til Klarhed for det nationale Spørgsmaals og særlig den slesvigske Sags Vedkommende ved Paavirkning af Slesvigeren C. D. Paulsen og for den konstitutionelle Friheds Vedkommende ved Samlivet med J. F. Schouw. Hans første politiske Optræden falder i 1834 og var til Værn for den knap beskaarne, men yderligere truede Trykkefrihed.

Et underdanigt Andragende til Frederik VI fra 572 ansete Mænd bidrog til at standse de paatænkte yderligere Indskrænkninger, og kort efter stiftedes «Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug». Set fra Nutidens Standpunkt tager denne Forening sig fattig ud, og dens Virksomhed kan synes ringe; men den var den første Kjærne, hvorefter der dannede sig en Opposition imod Enevælden, den samlede for første Gang et større Antal Medborgere (over 5000) til fælles politisk Virksomhed, og den blev for mange — deriblandt for C. selv, som var Medlem af Bestyrelsen og til Tider dens Formand — en betydningsfuld Forskole til den senere Deltagelse i det statsborgerlige Liv. I 1840 valgtes C. til Roskilde Stænder og deltog i alle derpaa følgende Sessioner, 3 Gange som Præsident, en Stilling, som han kun ugjærne indtog. I Stænderne som under den publicistiske Virksomhed, der hos C. altid gik jævnsides med hans parlamentariske Optræden, var det Indførelsen af en konstitutionel Forfatning, Betyggelsen af en udvidet Trykkefrihed, men fremfor alt Udviklingen af den danske Folkeand ved Hævningen af Slesvigs danske Nationalitet og dets Frigjørelse for de farlige holstenske Tilknytninger, som udgjorde Formaålet for hans Bestræbelser. Han hørte til Datidens bestemte Opposition og til dens Førere; Regeringspartiet og Godsejernes «røde Bæk» saa i ham en yderst farlig Person og undlode ikke at lade ham føle det. Ved Siden af Schouw, Orla Lehmann og Hvidt staaer han som Skaber, Fører og Bærer af det national-liberale Parti, der i en Aarrække indbefattede det danske Folks bedste aandelige Kræfter. Under Sønderjydernes Kamp for Modersmaalets Ret traadte C. særlig aktivt op. I Maj 1843, i et af den slesvigske Kamps mest kritiske Øjeblikke, dannedes der en lille Komité med det Formaal i Raad og Daad at staa de danske Slesvigere bi: «Syvstjærnen», som den kaldtes (foruden C.: H. P. Hansen jun., L. N. Hvidt, J. E. Larsen, N. J. Meinert, J. F. Schouw og J. C. Drewsen). Dens Virksomhed var udstrakt og betydningsfuld, men unddrog sig for en stor Del Offentligheden; ved dens Hjælp stiftedes i 1844 Rødding Folkehøjskole, der senere gled over i grundtvigianske Hænder. Da ved det aabne Brev af 8. Juli 1846 Debatten om Monarkiets statsretlige Forhold var ført over paa et historisk-diplomatisk Felt, gav C. Impulsen til de «Antislesvig-holstenske Fragmenter», der under Kriegers energiske Ledelse med Talent og Dygtighed forsvarede den danske Stats og Danmarks Riges Ret. Imod den erobringslystne tyske Nationalitetsfølelse, der stod bag

ved Slesvig-Holsteinismen, følte C. dybt Nødvendigheden af Tilslutning fra det øvrige Norden, og allerede tidlig var han en udpræget Skandinav; han sluttede sig til det første Forsøg paa at stifte en skandinavisk Forening, der undertryktes af Kancelliet, og traadte selv i Spidsen for det nye Forsøg, hvorefter han var Foreningens Formand lige til dens Opløsning. For C. var det den aandelige Sammenslutning, Følelsen af national Solidaritet, som udgjorde Skandinavismens egentlige Kjærne og Maal; for nogen bestemt politisk Form vides han ikke at have taget Ordet, om han end har udtalt sin Beklagelse over, at Øjeblikket for det danske Tronfølgervalg ikke blev benyttet til at hidføre en Forening af Nordens tre Kroner.

Med dyb Bekymring havde C. set den Uforstand, hvormed Christian VIII's Regering forsømt i Tide at lede den vaagnende Frihedsaand ind i betryggende Baner, og den Slaphed, hvormed man gav Slesvig og Danskheden til Pris for Slesvig-Holsteinismen. Da Kongen døde 20. Jan. 1848, slog den længe ulmende politiske Bevægelse ud i Flammer. Det gjaldt om at gribe Øjeblikket og samle de spredte Kræfter til fælles Virken, og Oppositionen organiserede sig hurtig. Schouw havde i sin Pult liggende et Forfatningsudkast, som Sommeren forud havde været meddelt Ørsted, konstitutionelt i sine Hovedtræk, men stærkt konservativt i sine Valgbestemmelser; til dette Udkast skrev C. efter et midt i Jan. holdt Møde en Indledning, der navnlig betonedede den nationale Side, Nødvendigheden af Slesvigs Frigjørelse fra det tyske Forbundsland og Forening med Kongeriget. Det mærkelige Skrift «Ved Tronskiftet» var saaledes i Virkeligheden skrevet før Kongens Død; det blev sendt i Trykkeriet 20. Jan. om Aftenen, udkom næste Eftermiddag, og 27. blev der i Universitetsgaarden af en stor Folkeskare bragt de to Forfattere en begejstret Hylding. Kasino-Møderne fulgte snart efter, offentlige Adresser og Resolutioner, mange af dem konciperede af C., gave den offentlige Mening klar Form, og 22. Marts var Slaget vundet for det national-liberale Program. C. deltog i Forhandlingerne om det nye Ministeriums Dannelse, og det var en Tilfældighed, at han ikke fik Sæde deri. Medens den nationale Bevægelse holdt sig i det brudte Spor, antog Forfatningsspørgsmaalet derimod snart udpræget demokratiske Former, der gik langt ud over, hvad Schouw og hans Venner havde tænkt sig. Allerede Valgloven til den grundlovgivende Rigsforsamling var bygget paa den almindelige Valgret, og denne gav

sig endnu i Vuggen sit første Vidnesbyrd, da C., udskegen af de bondevenlige Agitatorer som reaktionær og Bondehader, 5. Okt. 1848 faldt i Præstø-Kredsen (med ikkun 330 St. imod 570) for Væveren Hans Hansen af Mern; han fik dog Sæde i Forsamlingen som kongevalgt. C. var en Tilhænger af Kriegers Forslag om at udsætte Forfatningssagen, indtil Slesvigs statsretlige Stilling var klaret, men denne Tanke vandt som bekjendt ikke Tilslutning. Ved Ministerskiftet i Nov. 1848 indtraadte C. i Regeringen som Minister uden Portefeuille. Martsministeriets Afgang fremkaldtes som bekjendt derved, at dets Forslag om Slesvigs Deling efter Nationaliteterne ikke fandt Kongens Billigelse; C. var, da han indtraadte som Minister, af den Anskuelse, at Tidspunktet endnu ikke var kommet til at opgive den historiske og statsretlige Grænse ved Ejderen, og at Delingstanken i det højeste kunde modtages, men ikke tilbydes. Da den danske Politik i de Underhandlinger, som fulgte efter Krigen, mere og mere gled over i et unationalt Spor og hen imod en Helstat og inden for denne et selvstændigt, med Holsten parallelt stillet Slesvig, søgte C. forgjæves at rejse Modstand herimod, og under den forandrede Situation stillede han nu selv, heri støttet af Madvig, men uden Held, Delingstanken i forreste Række af Alternativer. Da Grev Sponneck, som hidtil nærmest havde staaet paa den nationale Side, i Foraaret 1851 vendte tilbage fra sin Mission til Berlin og Wien som Tilhænger af Helstatspolitikken, blev C.s Stilling i Ministeriet efterhaanden uholdbar, og efter gjentagne Demissionsindgivelse udtraadte han endelig i Juni 1851, og hermed endte efter hans eget Udtryk hans «ministerielle Episode». Hans Navn staaer under Grundloven af 5. Juni 1849, hvis frie Aand han billigede, ihvorvel han nærede store Betænkeligheder ved dens Valgbestemmelser. Fra Dec. 1849 sad han i Folketinget for Helsingør, og denne Plads hævdede han i 5 Sessioner, selv da Indenrigsminister P. G. Bang i 1853 gjorde Forsøg paa at fraviste ham den. I Juni 1854 gik han over til Landstinget, valgt i Kjøbenhavn, men nedlagde (sammen med J. E. Larsen og 7 andre Embedsmænd, der ligesom han vare uden privat Formue) i Avg. sit Mandat, da Regeringens Optræden imod Hall, Andræ og Monrad gjorde det umuligt at forene en Embedsstilling med selv den moderateste og hensynsfuldeste Opposition. Efter det afgjørende Omslag, som indtraadte efter Ministeriet Ørsteds Afskedigelse i Dec. 1854, valgtes han paa ny til Landstinget og sad der indtil 1863, da han af Hensyn til sin Alder

afslog Gjenvalg. Af Rigsraadet var han Medlem fra dets Indstiftelse ved Forfatningen af 2. Okt. 1855 indtil 1866. Det parlamentariske Liv tiltalte egentlig ikke C.; vel var han en fortrinlig Taler, fra hvis Læber klare Tanker lød i den ædleste Form, og han hørtes altid med Opmærksomhed, men — som han selv har sagt — de tre Interesser: Danskhed, Skandinavisme, Forfatningsfrihed, der til enhver Tid vare de ledende for hans offentlige Optræden og for hans Opfattelse smeltede sammen til ét, kaldte ham snarere til statsborgerlig end til politisk Virksomhed. Han holdt sig som Folkerepræsentant fornemt borte fra alt formelt Partivæsen, styrende sin Kurs efter sit eget Kompas; han var Aandsaristokrat, og for de folkelige Strømninger, der brøde op fra Dybet, følte han en Modbydelighed, der bragte ham til at sky dem snarere end til at bekæmpe dem. Hans Taler paa Tingene havde for meget Karakteren af Katheder-Foredrag og virkede ikke der, hvor der mest trængtes til Virkning. Ganske anderledes var det, naar han stod lige over for en sympathetisk Tilhørerkreds. Studenterforeningen, der skyldte den liberale Universitetsprofessor meget, udnævnte ham i 1854 til sit Æresmedlem, og ved en lang Række af Studenterfester, navnlig ved den aarlige nordiske Højtid og de skandinaviske Sammenkomster, var C.s Tale Glanspunktet. Den fine, slanke og dog senestærke Skikkelse, det smukke Hoved med de livfulde Øjne og det tykke hvide Haar strøget bag Ørene, den klare og malmsfulde Røst, den anstandsfulde Fremtræden stod i fuld Harmoni med Foredragets aandelige Værd. Hvem der mindes Indvielsen af Istedløven i Juli 1862 eller Afskedsfesten i Dec. 1866 før hans sidste Rejse til Italien, har bevaret et levende Indtryk af vor aandrigste og nobleste offentlige Taler. Han var som Forfatter og som Taler ikke malerisk, men plastisk. Der var noget antikt over hans hele Personlighed. Han havde Marmorets Renhed, dets bestemte Linjer og faste Konturer, men tillige noget af dets Kulde; han kunde overbevise, men ikke begejstre. Denne Kølighed laa dog kun i det Ydre, thi han følte varmt, hans Fædrelandskjærlighed og nationale Tro vare glødende, og selv hans Harme kunde flamme og gnistre, hvor meget han end holdt den under sin Viljes Tugt. Uafhængig var han til alle Sider, opad som nedad; hverken Kongegunst eller Folkestemning holdt ham tilbage fra at følge og udtale sin Overbevisning, han var og blev hele sit Liv den samme, sikker paa sig selv og tryk ved sin egen Samvittigheds Dom.

C. St. A. Bille.

Clausen, Inger Birgitte, † 1843, s. ovfr. S. 605.

Clausen, Jacob, 1619—69, Præst, var født paa Rogsgaard i Vestenskov Sogn paa Laaland 25. April 1619. Hans Fader var en Slesviger, Claus Andersen, der havde været Ridefoged paa et Par laalandske Herregaarde og siden blev Herredsfoged; Moderen var en Præstedatter fra Sølsted. Efter Skolegang i Nykjøbing og Herlufsholm blev J. C. Student 1637. Senere tog han theologisk Attestats og blev 1640 Hører ved Slagelse Skole, som den Gang styredes af den bekjendte Rektor M. Hans Mikkelsen Ravn, der synes at have givet J. C. Lyst til at sysle med Forsøg i Versekunsten. Da Biskop Brochmand 1641 visiterede Skolen, var han saa vel tilfreds med J. C.s Undervisning, at han gav ham Udsigt til et Rejsestipendium. Heraf blev der dog ikke noget, da han allerede 1642 kaldtes til Sognepræst i Ærindlev og Olstrup paa Laaland. 1658 blev han tillige Provst i Fuglse Herred. Han døde 14. Maj 1669 efter i længere Tid at have haft Kapellan. — Med Duelighed i sit Embede forbandt han Sans for Historie og Poesi. Hans «Ærindlevs og Olstrups Præstekrønne» er et for sin Tid fortjenstligt Arbejde. Skjønt 3 Gange gift døde han dog som Enkemand.

Kirkehist. Saml. II, 156 ff. 210 ff. Danske Mag. 3. R. V, 326 ff.

H. F. Rørdam.

Clausen, Johannes, 1767—1821, Præst, er født 20. Avg. 1767 i Faaborg, hvor Faderen, Jacob Paulin C., var residerende Kapellan († 1794 som Sognepræst i Svanninge); Moderen hed Karen f. Bildthuger. Sønnen kom, 17 Aar gammel, i Nyborg Skole, blev dimitteret 1788, theolog. Kandidat 1791. Efter 1792—93 at have været Præst paa en Kinafarer blev han 1794 Sognepræst til Galtrup og Øster Jølby paa Mors, hvor han ægtede Anna Lucie Fog (døbt 8. Okt. 1769 † 20. Marts 1852), Datter af Sognepræst i Faaborg Dav. F. 1798 forflyttedes C. til Stubbekjøbing og Maglebrænde, hvor han 1800 kreeredes til Dr. theol i Göttingen og 1805 i Kiel. Han havde dog ingen ret Glæde af sin Doktorværdighed; der faldt ubehagelige Ytringer om, at en saadan var let erhvervet i Tyskland (Polit. fys. Mag. XVI, 602 f.), og da han ved en anden Lejlighed forsøgte at forsvare sig, maatte han finde sig i at høre en skarp og ikke ugrundet Dom om sin videnskabelige Virksomhed (Kbhvn.s Skilderi 1809, S. 62. 64 og 66). — C. kunde ikke komme ud af det med Embedsindtægterne i Stubbekjøbing, og han søgte og fik

1815 Forflyttelse til Øster Egesborg i Præstø Amt, hvor han haabede at skulle komme paa Fode ved Hjælp af Avlingen. Men Avlsbrug blev i Aarene efter 1815 næsten det samme som økonomisk Ruin, og han søgte atter Kjøbstadskald; han blev kaldet til Assens og Kjærum, men inden han kunde tiltræde Embedet, døde han 21. April 1821. «Lærde Tidender», hvis Redaktør, P. E. Müller, tidligere havde dømt hans videnskabelige Virksomhed strængt, gav ham nu det Vidnesbyrd, at han havde været «Sandheds usminkede og varme Ven, Religionens nidkjære og djærve Folk, en retsindig og ædel Mand, en øm og kjærlig Ægtefælle, en blid og trofast Fader, en ærlig og tjenstfærdig Ven» (1821, S. 343).

Erslew, Forf. Lex. I. Barfod, Den fælsterske Gejstlighed II, 14 f.

L. Koch.

Clausen, Johannes, f. 1830, Biskop. Han er Søn af ovfr. omtalte Professor H. N. C. og blev født paa Villaen «Søbakken» i Taarbæk 7. Juni 1830. Efter at være bestemt for Studeringerne blev han indsat i Metropolitanskolen, af hvilken han allerede i Sommeren 1845 blev udtagen for at ledsage sine Forældre paa en længere Udenlandsrejse til Italien. Efter Hjemkomsten blev han paa Gundorphs Kursus forberedt til Artium, og 1848 blev han Student. Da han 1853 havde underkastet sig den theologiske Embedsprøve, fortsatte han sine Studier, og 1855—56 foretog han en Udenlandsrejse med videnskabeligt Formaal. 1857 blev han udnævnt til Andenlærer ved Jonstrup Seminarium, og 1861 forsvarede han for den filosofiske Doktorgrad en Afhandling om Laurentius Valla. 2 Aar senere blev han udnævnt til Sognepræst ved Trinitatis Kirke i Fredericia med Annexet Vejlbj og 1874 forflyttet til Horsens som Sognepræst der. Efter at have afslaaet den ham efter Biskop P. C. Kierkegaards Entledigelse tilbudte Bispestol i Aalborg blev han 1884 udnævnt til Biskop i Aarhus. Som Præst var han i flere Aar Formand for St. Stephansforeningen, og da han havde taget Ordet for en ny Perikoperække («Om Brugen af Guds Ord ved Gudstjenesten», 1878), indtraadte han, i sin Egenkab af Formand for et jysk Konvent, i den Komité, der udarbejdede den senere i Folkekirken indførte Række af nye kirkelige Læsestykker. 1857 blev han gift med Charlotte Laurentze Margrethe Frimodt, Datter af Godsforvalter paa Lerchenborg J. F.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 5. Erslew, Forf. Lex. Nutiden 1884, Nr. 395. Universitetets Program til Reformationsfesten 1861.

Fr. Nielsen.

Clausen, Johannes Carl Emil, f. 1832, Præst. Han er født 20. April 1832 i Adslev og Søn af Præsten N. E. B. C. og Johanne Frederikke f. Schiødte. Han blev Student fra Nykjøbing 1851 og theologisk Kandidat 1857. I Aarene 1858—63 var han personel Kapellan i Stenmagle og Stenlille mellem Sorø og Holbæk, i en Egn, der ikke var uden religiøst Røre, fremkaldt dels af Sekterere, dels ved den af kristelige Lægmand rejste Bevægelse for den indre Mission. Til denne sidste sluttede C. sig ligesom hans Ven V. Beck (s. II, 16); ved utrættelig Forkyndelse af Ordet, blandt andet paa store Møder under aaben Himmel, gave de Vækkelsen Næring, men havde samtidig hermed Opmærksomheden henledet paa at bevare den i et sundt kirkeligt Spor. Paa et Møde i Stenlille 13. Sept. 1861 blev «Kirkelig Forening for indre Mission i Danmark» stiftet, og C., der indtraadte i dens Bestyrelse, har en væsentlig Del i, at «Indre Mission» fra den Tid af har faaet en saa stor Betydning i vor Folkekirke. For at antage sig Soldaternes aandelige Pleje og for at modarbejde Sekternes Indflydelse iblandt dem fik han under Krigen 1864 først Tilladelse til at virke frit i Hæren og senere Beskikkelse som Feltpræst. Efter Krigen tilbragte han nogen Tid i Vejlbj paa Fyn, hvor han skulde have været Kapellan hos sin Fader, der imidlertid døde før hans Udnævnelse; senere var han Rejsepræst i «Indre Missions» Tjeneste med Bolig i Middelfart; da Birkedal (II, 304) i Efteraaret 1865 blev afskediget som Sognepræst i Ryslinge, blev C. opfordret til at søge dette Embede, hvor han saa var Præst fra 1866—77; der fra forflyttedes han til Nørre Lyndelse og Højby, et Par Mil fra Ryslinge, og er nu (fra 1885 af) Sognepræst ved St. Peders Kirke i Slagelse. Hvor han har været ansat, har han fremkaldt kristelig Opvækkelse og samlet mange om sin Forkyndelse. Navnlig i Ryslinge dannede der sig omkring ham en stor Menighed, der efterhaanden traadte i et fredeligt Forhold til den samme Sted bestaaende Birkedalske Valgmenighed, ligesom C. selv, der er en alsidig bevæget og frisindet Natur med stærk Sans for Betydningen af Fordragelighed mellem de kirkelige Retninger, nærmede sig det grundtvigske Stade uden dog nogen Sinde at blive Grundtvigianer i dogmatisk Forstand. Paa samme Tid, som han holdt talrige Forsamlinger og Missionsmøder omkring paa Fyn, oprettede han en Folkehøjskole i Ryslinge, og under Forhandlingen om Valgmenighedsloven optraadte han som Talsmand for Lægfolkets Krav. Gjennem «Kirkelig Forening for Fyns Stift» (1869) tilsigtede han at danne et Supplement til For-

eningen for indre Mission, med det Formaal at drøfte kirkelige Spørgsmaal og at arbejde for Løsningen af praktiske kirkelige Opgaver. I 1874 deltog han i Appels Ordination paa Askov (I, 297), og samme Aar udtraadte han af Bestyrelsen for «Kirkelig Forening for indre Mission», med hvis skarpe Holdning over for den grundtvigske Retning han ikke længere kunde samstemme. Alligevel bevarede han selv i disse Aar Samfundet med «Indre Mission» og har senere gjenoptaget sin tidligere uforbeholdne Tilslutning til den.

C. er en Mand af udpræget Kjærlighed til sit Fædreland, og Tanken om at føre det til Oprejsning af dets Ulykker har i høj Grad opfyldt ham; navnlig har dette givet sig Vidnesbyrd i den Virksomhed for Forsvarssagen, han har udfoldet fra 1879 af. Paa offentlige Møder har han ført Sagen frem; hans lille Skrift «Om vort Fædrelands Forsvar» (1879) blev trykt i 4000 Exemplarer og gratis uddelt over hele Landet, ligesom han ogsaa var en af Hovedmændene for Oprettelsen af Forsvarsforeningerne. — Foruden at oversætte et Par tyske Skrifter af pastoraltheologisk Indhold: «Erindringer af en Landsbypræsts Liv» (1862) og «Præsten og de kirkelige Handlinger» (1867) har C. udgivet «Prædikener over Kirkeaarets Evangelier» (1882—84) og har i talrige Smaaskrifter taget Del i Drøftelsen navnlig af kirkelige Spørgsmaal. Om disse henvises til det nedenfor nævnte Kildeskrift; her tilføjes fra de senere Aar: «Ministeriet og Forsvarssagen» (kun trykt i 20 Exemplarer til Kongehuset); «Søndagen, dens Brug og Misbrug af Menigheden og Statens Forhold til den» (1887); «Om Bispestillingen i den danske Folkekirke» (under Mærket r.); «Om Ligtaler». — C. blev i 1861 gift med Birgitta Sophie Magdalene Petersen, Datter af daværende Præst i Gjerslev J. C. P.

Elvius, Danmarks Præstehist. 1869—84 S. 337.

V. Schousboe.

Clausen, Niels, —1531, Biskop, førte et Vaaben, der ligner Familien Skades, hvorfor han sædvanlig er bleven henregnet til denne Familie. Han var Søn af Claus Henriksen og Gjertrud Jensdatter (Present) fra Vollerup. 1489 forekommer han som Kannik i Roskilde; 1491 blev han ved Biskop Eiler Madsen Stygges Resignation Biskop i Aarhus. Som saadan indtog han en anset Stilling og fuldførte Domkirkens Ombygning, navnlig Udsmykkelsen af Koret. Han forekommer af og til i Tidens Statsakter, var ogsaa fra o. 1503—16 forlenet med Skanderborg (med 10 tilliggende Herreder).

1520 resignerede han til Fordel for Ove Bille mod at beholde Silkeborg Slot af Aarhus Bispesæde og Hads Herred m. m. i Forlening af Kronen. 1523 deltog han tillige med Ove Bille i den frugtesløse Mægling mellem Christian II og de jyske Oprørere. Han har deltaget i Udstedelsen af Frederik I's Haandfæstninger, men synes i den følgende Tid at have trukket sig tilbage fra det offentlige Liv. Han døde paa Silkeborg 15. Dec. 1531 og ligger begravet i Aarhus Domkirke. Sine store Privatgodser, deriblandt Rygaard i Sjælland, havde han testamenteret til sine Søkendebørn, Fru Anne Nielsdatter (Present), Enke efter Eiler Hack til Egholm, og Fru Birgitte Olufsdatter (Thott), Enke efter Righofmester Niels Eriksen (Rosenkrantz). Da Fru Birgitte Thott imidlertid døde før Biskoppen, tilfaldt Rygaard hendes Svigersøn, den bekjendte Erik Banner.

Pontoppidan, *Annales eccl. Dan.* II, 477. Ny kirkehist. Saml. I, 183.
A. Heise, *Fam. Rosenkrantz' Hist.* II, 99 ff. Dipl. S. 48 ff. *A. Heise.*

Clausen (Claussøn), Peder, 1545—1614, Gejstlig og historisk-geografisk Forfatter. Han fødtes 1. April 1545 i Ekersund, hvor hans Fader maaske var Kapellan. Faderen, Claus eller Nicolas Thorolfsen *Friis* (hvilket Familienavn ogsaa Sønnen undertiden bruger), blev o. 1550 Sognepræst i Undal paa Lister, hvor Sønnen saaledes tilbragte sin Barndom. P. C. gik i Skole i Stavanger og blev ved Faderens Død hans Eftermand i Undal, kun 21 Aar gammel, og allerede samme Aar valgt til Provst over Listers Provsti. Den energiske Biskop i Stavanger Jørgen Eriksen, som paa sin første Visitats i 1572 havde lært P. C. at kjende, knyttede ham allerede 1575 til Stiftets gejstlige Styrelse ved at gjøre ham til Kannik i Stavanger og nogle Aar senere til Kapitlets Viceformand (Arki-diakon). P. C. var som sin Biskop strængt kirkelig og luthersk, virkede som denne for Udryddelsen af katholske Kirkeskikke og for Tiendens rette Ydelse. Han deltog med Biskoppen i Herredagen i Skien (Juli 1576), hvor Tienden for Stavangers Len blev reguleret, og da disse Bestemmelser vakte Misnøje og Modstand hos Bønderne i Nedenæs Fogderi, maatte P. C. paa Biskoppens og Lensherrens Vegne Sommeren 1592 rejse om til hvert Sogn i Nedenæs Fogderi og forhandle med Almuen, som han ogsaa virkelig bragte til at underkaste sig. Da senere ogsaa Bønderne i Lister viste sig uvillige, maatte P. C. gjentagne Gange gribe ind, dels selv, dels med Øvrighedens Hjælp. Som gejstlig Tilsynsmand havde han

mange Vanskeligheder med de stridige og løsagtige Præster, men det lykkedes ham dog efterhaanden at reformere sit Præsteskab. Regeringens Indblanding i Almuens Præstevalg bragte ham en Gang i Strid med Regeringen, lige over for hvilken han dog maatte give efter. Ogsaa Almuen var vanskelig at komme ud af det med; han kom flere Gange i Strid med nogle af sine Sognefolk: han blev en Gang i et Gjæstebud saaret af en Bonde, og en anden Gang maatte han selv bøde for at have brugt Kniven og saaret en Bondelensmand. I øvrigt nød han stor Tillid hos Almuen og viste sig stadig hjælpsom og tjenstvillig mod sine Sognefolk; i deres Stridigheder med Øvrigheden stillede han sig ofte paa deres Side. En Gang var han derved nær ved at komme i Ulykke. Lensherren Peder Grubbe, over hvem Listerbønderne havde klaget til Herredagen i Bergen 1604, mente, at det var P. C., som ophidsede Bønderne mod ham, og hævnede sig paa denne ved ligeledes at stævne ham til Herredagen, hvor han havde samlet en Række Ankeposter over hans Embedsførsel. Men ved Herredagens Dom 9. Juli 1604 blev P. C. dels ganske frikjendt, dels slap han med en mild Bebrejdelse, medens Peder Grubbe fik en skarp Advarsel og kort efter fjærnedes fra sit Len. Da Stiftet i 1605 fik en ny Biskop, Laurids Scavenius, traadte P. C. ogsaa i nært Forhold til denne. P. C., som allerede i 1591 havde været Kapitlets Fuldmægtig ved Christian IV's Hylding i Oslo, var ligeledes tilstede ved Hertug Christians Hylding i Oslo 1610, hvortil han var valgt baade af Provstiets Præster og af Stavangers Kapitel. Han døde i sit 70. Aar paa sin Præstegaard Valle 15. Okt. 1614 (ikke 1623); hans samtidige Portræt hænger endnu i Søndre Undals Kirke. P. C. efterlod sig en Søn, Claus, som blev hans Eftermand († 1629, uden Sønner), samt flere Døtre, som bleve gifte med Bønder, og fra hvem mange Slægter i Undal og Nabosognene siges at stamme. Sagn om P. C., optegnede i det 18. Aarhundrede, kjende hans Lærdom og Kløgt, men skildre ham tillige som hidsig og trættekjær.

P. C. har faaet sit litterære Navn som Topograf og Sagaoversætter. Han havde ikke gjort Universitetsstudier og var aldrig kommet uden for sit Fædreland, ikke engang dets sydligste Stifter; men hans Skoledannelse synes ikke at have været daarlig, og den Stilling, han tidlig kom i, bragte ham allerede i hans Ungdom i Forbindelse med mange lærde og oplyste samtidige, som kunne have vakt hans Interesse for Fædrelandets Geografi, Historie og Oldsprog.

Den lærde Lagmand paa Agdesiden Jon Simonsen († 1575) synes at have været hans Lærer i Oldsproget, navnlig Lovsproget; ogsaa andre Lagmænd og gejstlige synes at have hjulpet ham, bl. a. til Erhverv eller Laan af ældre Haandskrifter, navnlig af Kongesagaerne, Kongespejlet og gamle Lovhaandskrifter. Af udenlandske Forfattere have navnlig Olaus Magnus' samt Arngrim Jonssons tidligste Arbejder givet ham Impulser til historisk-geografiske Optegnelser. Hans første Skrift synes at have været en Beskrivelse over Island (1580); derefter følge korte Optegnelser om Færøerne (1592) og om Grønland (1596). I 1599 fuldførte han en vidtløftigere Fremstilling af Norges Naturhistorie i en Række mindre Skildringer: «om alle Slags Djur, som ere udi Norrig», «om Fiske», «om Fugle», «om Skove og Træ» samt «om Urter og Blomster». Samme Aar tog han efter Opfordring fra Statholderen Axel Gyldenstjerne fat paa en Oversættelse af Snorre Sturlasons Kongesagaer, som han ogsaa fuldførte; senere gjorde han en «kort Extrakt af Norriges Chronica» og fortsatte Oversættelsen af Kongesagaerne med de følgende Kongers Historie (1202—63), i det han dog for Kong Sverres Historie nøjede sig med at udskrive den ældre, bergenske Oversættelse. I de samme Aar samlede han Texter til de gamle Love og Forordninger, hvoraf han samtidig meddelte en fuldstændig Oversættelse (1600). I sine senere Aar var han foruden med Omarbejdelser og Udvidelser af ældre Skrifter navnlig beskæftiget med topografiske Arbejder, maaske efter Opfordring af Biskop L. Scavenius; først udarbejdede han en Stavangers Beskrivelse (1609), og senere samlede han alle sine Iagttagelser og Optegnelser til den smukke «Norriges Beskrivelse» (1613). Han havde ogsaa lagt Planer til andre Arbejder, saaledes til et historisk Arbejde om Dele af Syvaarskrigen, da Døden overraskede ham. Hans Smaaskrifter «Om Tienden» og den tabte «Enfoldig Forklaring over Fader vor» vise ham ogsaa virksom som gejstlig Forfatter.

Intet af P. C.s Skrifter blev trykt i hans Levetid; vistnok sørgede han for deres Udbredelse ved at lade dem omhyggelig afskrive og ved at forære Exemplarer til Velyndere, men der er intet Spor til, at han forsøgte at faa dem trykte. Dette skete derfor først længe efter hans Død. Omkring 1630 havde en følgende Stavanger-Biskop, Wegener, sendt P. C.s «Beskrivelse over Norge og omliggende Øer» til Kansleren Christian Friis, som overlod Exemplaret til Dr. O. Worm; denne besørgede da en Udgave deraf (1632, 4to; Optryk 1727). Omtrent samtidig blev ogsaa et

Exemplar af Sagaoversættelsen «Norske Kongers Chronica» sendt til Kjøbenhavn, og Worm paatog sig at udgive ogsaa denne, i det han ledsagede den med en Fortale, et Supplement for Tiden 1263—1387 samt forskjellige mindre heldige Tillæg (1633, 4to; Optryk 1757). Omkring 1650 fik Worm ogsaa fat i P. C.s naturhistoriske Optegnelser, som bleve benyttede i Worms seneste Arbejder fra 1653—54; efter Worms Død blev Haandskriftet foræret til Thomas Bartholin, som tænkte paa at oversætte det paa Latin og udgive det, men dette hindredes ved Branden af hans Bibliothek (1670). En Afskrift af P. C.s Naturhistorie og topografiske Arbejder kom til Skaane til Ove Gjedde, blev senere erhvervet af W. J. Coyet († 1709) og efter dennes Bøgers Bortførelse (1710) indlemmet i det store kgl. Bibliothek, hvor det henlaa ubenyttet, indtil det 1876 blev opdaget af G. Storm og senere lagt til Grund for hans Udgave af P. C.s Skrifter.

P. C.s Skrifter i Worms Udgaver bleve for lange Tider Hovedskrifterne om Norges og dets Bilandes Geografi og Historie. «Beskrivelsen» blev Mønster og Forbillede for en Række lignende Arbejder, den blev oversat paa Tysk og Latin, og dens Efterretninger indgik i de geografiske Haandbøger og de hollandske Atlasser. «Norske Kongers Chronica» skabte eller i alt Fald fornyede Snorre Sturlasons Anseelse som historisk Forfatter; den gav med én Gang Norge en sammenhængende og læseværdig Fremstilling af dets Oldtids og Middelalders Historie og gav Oversætteren («Undalinus» eller «Petrus Claudii») Rang som historisk Avtoritet. Og selv efter at de originale Haandskrifter vare fremdragne af Torfæus og Peringskiöld, har P. C.s Sagaoversættelse bevaret Rang som Kildeskrift for et enkelt Tidsrum (1202—17), i det han her har gjengivet en senere tabt, fuldstændigere Original. Sagaoversættelsen, som egentlig er en noget fri Bearbejdelse, udmærker sig ved Kraft, Djærvhed og Renhed i den sproglige Behandling; som det bedste Forsøg paa Oversættelse fra Oldsproget har den haft stor Betydning for Udbredelse af Kjendskabet til dette og dets Litteratur.

A. Faye, Peder Claussøn, Sognepræst til Undal, Christ. 1859. L. Daae, Norske Bygdesagn II, 110 ff. Samlede Skrifter af Peder Claussøn Friis, udg. af G. Storm, Chra. 1881. Norges gl. Love IV, 588 ff. 688 ff. Arkiv f. nord. Filologi I, 47 ff. (Norsk) Hist. Tidsskr. 3. R. I, 238 ff. *Gustav Storm.*

Clausen, Peter, o. 1721—84, Generalgouvernør, var først Kjøbmand og Kasserer i det vestindiske Kompagnis Tjeneste, blev

derefter af Kompagniet 1751 beskikket til Gouvernør («Opperhoved») paa St. Croix og fik 1752 sin Bestalling bekræftet af Kongen. Efter at Staten selv havde overtaget Øerne 1755, blev han efter Ansøgning entlediget, fik 1758 Oberstlieutenants og 1762 Obersts Karakter. Da Regeringen i 1766 ønskede at faa inddrevet betydelige udestaaende Fordringer hos Beboerne af de vestindiske Øer, blev den daværende Gouvernør, v. Prøck, tilbagekaldt og C., der var anset for at være en meget energisk Mand, sendt over til Øerne som Generalgouvernør for 3 Aar. Efter Udløbet af disse lod han sig overtale til fremdeles at forblive i sin Stilling, men indvikledes snart i alvorlige Stridigheder med Kommandanten paa St. Thomas og St. Jan, Ulrich Wilhelm v. Roepstorff, der vel først afskedigedes, men til Gjengjæld under Struensees Regimente udnævntes til Generalgouvernør i Steden for C. Denne afløste imidlertid atter i 1773 Roepstorff og forblev nu indtil sin Død, 29. Juni 1784, paa St. Croix i sin Stilling som Generalgouvernør for de vestindiske Øer, i de sidste 3 Aar dog assisteret af en Vice-Generalgouvernør. Han var meget afholdt og vandt almindelig Anerkjendelse for sin nidkjære Virksomhed; Regeringen viste ham sin Paaskjønnelse ved 1767 at udnævne ham til Generalmajor, 1773 til Ridder af Danebrog og 1780 til Generallieutenant. Han var gift med Anna Marie f. Creutzer († 11. Sept. 1783), en Datter af Kapitajn Johan Jacob C., der 1733 havde været med at dæmpe en farlig Negeropstand paa St. Jan. *G. Kringelbach.*

Clausen, Thomas, 1677—1724, Generalsuperintendent, blev født i Flensborg 29. April 1677 af borgerlige Forældre og gik i Fødebyens Latinskole. Sine Studier fuldendte han i Sachsen og var derefter en kort Tid ansat som Informator paa Glücksborg. 1706 blev han Lærer ved Flensborg Skole og 1709 Konrektor. De kirkelige Bevægelser i Hertugdømmerne fulgte han med stor Interesse og optraadte især skarpt imod Anabaptisten Otto Lorensen Strandiger. Et tysk Lykønskingsdigt til Kong Frederik IV i Anledning af hans Hjemkomst fra Italien og Tyskland 1709 har maaske henledet Kongens Opmærksomhed paa ham. Da Frederik IV 1712 havde besluttet at indgaa morganatisk Ægteskab med Anna Sophie Reventlow, som han forinden havde ophøjet til Fyrstinde af Slesvig, lod han C. foretage Vielsen. At han den Gang var ordineret Præst, véd man ellers intet om. S. A. blev han udnævnt til tysk Hofprædikant hos Fyrstinden. 1714 blev han Dr. theol.

per bullam, og 4. April 1721 viede han Fyrstinden til Kongen ved den højre Haand. 12. Sept. s. A. udnævntes han til slesvig-holstensk Generalsuperintendent og til Provst over Gottorp og Rensborg Amter, hvortil 1722 tillige føjedes Ejdersted. Han bestræbte sig for at forbedre Kirkevæsenet, fik Provsterne berøvet den Jus vocandi, de hidtil havde haft i Hertugdømmerne, og forfulgte Pietisterne, f. Ex. Enevold Ewald, med stor Strængthed. Han var gift med en flensborgsk Skippers, Martin Ulriks, Datter og havde med hende 2 Sønner og 2 Døtre. 23. April 1724 døde han i Hamborg paa Rejsen til et tysk Bad.

Zwergius, Siellandske Clerisie I, 771 ff.

S. M. Gjellerup.

Clausen, Thomas, 1801—85, Astronom, blev født i Nybøl i Slesvig 16. Jan. 1801, Søn af Gaardejer Claus Thomasen. Faderen maatte gaa fra Gaarden og ernære sig som Daglejer. Kort efter døde han, og C. kom saa ud at tjene som Vogterdreng hos Præsten. Heldigvis sørgede denne for, at han fik en god Skoleundervisning, saa at han endog ved Konfirmationsalderen skal have kunnet en Del elementær Mathematik. Præsten, der selv interesserede sig for Mathematik, underviste ham nu videre, og det lykkedes ham ved sin Anbefaling 1824 at skaffe C. en Plads som Beregner ved Observatoriet i Altona under Schumacher, der modtog ham med megen Venlighed og allerede Aaret efter forfremmede ham til Observator. I Aaret 1827 blev C. ansat ved det optiske Institut i München (Utschneider), hvor han blev i 13 Aar. Da han i 1840 følte sig forbigaaet ved Besættelsen af Direktørpladsen for Instituttet, tog han sin Afsked og vendte tilbage til Altona, som han igjen forlod 1842, da han blev Observator i Dorpat. Med Direktøren her, Mädler, stod han paa den bedste Fod. Efter at Mädler var gaaet af, var han fra 1866 Direktør for Observatoriet, indtil han i 1872 tog sin Afsked med Pension. Han døde 25. Maj 1885. — Talrige matematiske og astronomiske Arbejder af ham, deriblandt 14 Kometbaner, ere publicerede i «Astron. Nachrichten», Crelles «Journal», Grunerts «Archiv» og flere Steder. For en Bestemmelse af Banen for Komet 1842 fik han det danske Videnskabernes Selskabs Guldmedaille. Han har beregnet π med 250 Decimaler.

Nær og Fjærn 1879, Nr. 371. Alberti, Schlesw.-Holst.-Lauenb. Schriftst.-Lex.

Aug. Svedstrup.

Clauson-Kaas, Conrad Frederik, 1782—1853, Hofmarskal. C. F. C., Søn af Conrad Clauson, Ejer af Bærums Jærnværk, og

Kirsten f. Nielsen, blev født 1. Juni 1782. Efter Faderens Død 1786 ægtede Moderen s. A. daværende Assessor i den norske Overhofret, senere dansk Statsminister, F. J. Kaas. 1804 adledes C. F. C. med Navnet Clauson-Kaas. Han begyndte sin militære Løbebane 1798 som Underofficer ved det søndenfjældske Infanteriregiment, ansattes 1800 som Fændrik ved det slesvigske Regiment og blev 1803 Sekondlieutenant, hvorefter han forflyttedes til Guidekorpset. 1805 blev han udnævnt til Adjudant hos Prins Christian Frederik. 1810 fik han, der 1807 var bleven Premierlieutenant, Karakter som Ritmester ved det akershusiske ridende Korps. Han ledsagede 1813 Prins Christian Frederik til Norge. Efter Prinsens Tilbagekomst til Danmark 1814 blev C.-K. hans ~~Hof~~^{Hof}marskal, hvilken Stilling han beklædte indtil 1825. Han udnævntes til Kammerherre 1817 og ledsagede Prinsen paa dennes store Udenlandsrejse. Efter at C.-K. havde taget sin Afsked fra Hoffet, blev han Toldforvalter i Langenfelde, hvilket Embede han fratraadte 1840. Han døde i Kjøbenhavn 20. Juli 1853 af Kolera. Han var to Gange gift: 1810 ægtede han Agnes Komtesse Luckner, 1825 Karen Magdalene Mathiesen.

Personalhist. Tidsskr. V, 289.

A. Thorsoe.

Clauson-Kaas, Jens Adolph Friederich, f. 1826, Husflidslærer. Han er født 16. Maj 1826 i Langenfelde og Søn af den foregaaende og dennes anden Hustru. 1844 kom han paa Landkadetakademiet i Kjøbenhavn, blev 1847 Sekondlieutenant (med Anciennitet fra 1845), først ved Dragonerne, senere ved Garden til Hest, og 1849 Premierlieutenant. Fra 1853—56 gjorde han Tjeneste i det holstenske Grænsegendarmeri, traadte derpaa igjen i Nummer i Rytteriet og blev 1864 Ritmester. Ved Reduktionen i 1866 afskedigedes han med Vartpenge og gjorde fra 1870—74 Tjeneste som Kapitajn i Fodfolkets Forstærkning (Kjøbenhavns Væbning). Efter sin Afskedigelse ernærede han sig som Lærer og allerede i 1866 oprettede han, der fra ung var øvet i Haandgjerning, et Institut til Husflidens Fremme. 1871 begyndte han sammen med daværende Lærer i Føvling N. C. Rom Udgivelsen af «Nordisk Husflidstidende», og ved deres Initiativ stiftedes 18. Febr. 1873 «Dansk Husflidsselskab», hvis Sekretær C.-K. var indtil 1881. Han virkede tillige ved Kursus i Husflid, som fra 1873 støttedes ved Statshjælp, og i 1874 sluttede han Kontrakt med Kjøbenhavns Magistrat om Overtagelsen af den udtørrede Lersø for der at

anlægge en Pileplantage. Hvad han særlig arbejdede for, var at faa Haandgjerning anerkjendt som et Skolefag. Dette naaede han dog ikke, og hele hans fra flere Sider stærkt kritiserede Husflidsvirksomhed her i Landet blev brat afbrudt ved hans Afskedigelse i Marts 1881 som Sekretær ved Husflidsselskabet, hvorom der foreligger forskellige trykte Piecer. Han har derefter haft Bolig i Dresden, hvor han virker som Lærer i det derværende Blindeinstitut samt som Husflidsleder. 10. Avg. 1853 ægtede han Sophie Øelund (f. 18. Maj 1833), Datter af Vildtfoged Chr. Ø. paa Fortunen.

Personalhist. Tidsskr. V, 289. N. C. Rom, Den danske Husflid S. 101 f. Industriforeningens Maanedsskr. 1877, S. 1 f. *C. Nyrop.*

Claussen, jvfr. Clausen.

Claussen, Christian August Carl, —1804, Forstmand, var en Oberförsterson fra Augustenborg. Han lærte det praktiske Jagt- og Skovvæsen hos sin Fader og kom tidlig i Hertugen af Augustenborgs Tjeneste. 1763 blev han Hegereiter ved Grevskabet Rantzau i Holsten, og efter anbefaling af Overforstmester D. N. v. Warnstedt blev han i 1780 kaldet til Sjælland, hvor han blev adjungeret den gamle Overførster Anders Olsen, som han senere afløste. Han døde 10. Dec. 1804. — C., der navnlig virkede som Medhjælper hos Overforstmesteren, var trods sin mangelfulde boglige Uddannelse en meget dygtig Embedsmand, der, til Dels i Forening med G. W. Brüel, har udfoldet en betydningsfuld Virksomhed ved Udskiftningen af Statsskovene, ved Anlæg af de nye Naaleskove i Nordsjælland o. fl. St. og ved de omfattende Forarbejder, der førte til Driftsplanen af 1804 for de nordsjællandske Statsskove.

A. Oppermann, Bidrag t. d. danske Skovbrugs Hist. 1786—1886.

A. Oppermann.

Claussen, Henning Ditlev, —o. 1730, Kirurg. Han levede i Kjøbenhavn og hørte til den Klasse Frikirurger, som uden Examen og uden for Lavet i tidligere Aarhundreder spillede en betydelig Rolle som Specialoperatører. Men medens de fleste saadanne vare Personer af et noget tvivlsomt Rygte, berømmes han ikke alene for sin store Dygtighed baade i egentlig Kirurgi og i Accouchement, men ogsaa for sin Hæderlighed, og dette Lov faar han tilmed af sine Modstandere, Amtskirurgerne. Dette grundmurede Lav søgte at hemme ham i hans Virken, der i Følge kongeligt Privilegium kun turde omfatte Foretagelse af Operationer, men selvfølgelig

ogsaa maatte komme til at strejfe ind paa anden kirurgisk Lægehjælp, hvorpaa Lavet havde Eneret. Imidlertid synes han dog uden væsentligt Afbræk at have udøvet sin omfattende og anerkjendte Virken lige til sin Død, der vistnok indtraf o. 1730, og hos ham ere flere af den følgende Tids ansete Kirurger uddannede, saaledes J. F. G. Schönheyder og Hofkirurgen Wohlert. Om hans Livsforhold i øvrigt vides kun, at hans Hustru hed Agnete f. Schiøtt, og at han havde en Søn, *Laurentius C.*, der fik en legitim medicinsk Uddannelse baade i Kjøbenhavn og i Udlandet, i Leipzig tog Doktorgraden og senere blev Hofmedikus i Kjøbenhavn, hvor han døde 1771.

Ingerslev, Danmarks Læger og Lægevæsen II, 232 f. 349. 405.

Jul. Petersen.

Claussen, Johan Christian Gerhard, 1750—1801, Skolemand, fødtes i Kiel 1750, var fra 1774—81 Lærer ved forskjellige Skoler i Tyskland og Frankrig og uddannede sig derefter ved det nyoprettede Seminarium i Kiel. Efter at have opholdt sig paa Brahetrolleborg for at lære det danske Sprog blev han 1785 Skoleinspektør paa Grev Schimmelmans Gods Lindenberg i Jylland. Allerede her gav han sig af med Læreres Uddannelse, især efter at han 1787 havde besøgt Rochows berømte Skole i Reckan i Brandenburg, og da Schimmelmann blev Formand i den store Regeringskommission af 1789 til de danske Skolers bedre Indretning, blev C. 1790 antaget til Førstelærer ved Skolelærerseminariet paa Blaagaard. Her virkede han fra Seminariets Aabning 14. Marts 1791 til sin Død 26. Avg. 1801. Han besørgede især Religionsundervisningen og de kateketiske Øvelser samt Tilsynet med Børneskolen; desuden varetog han i flere Aar Seminariets økonomiske Bestyrelse. Som ægte Filanthropist indpodede han Oplysningstidens hele Tankegang i Seminaristerne og bidrog derved til hos dem at fremkalde den Overvurdering af egen Dygtighed og af Almueskoleundervisningens Betydning, som bevirkede, at Seminariet blev Gjenstand for mange Angreb, mod hvilke C. dog altid var rede til Forsvar. Som Lærer var han nidkær og samvittighedsfuld.

Schlesw.-holst. Prov. Ber. 1788, I, 113 ff. Minerva 1794, II, 145 ff. J. Jensen, Hist. Efterretn. om det blaagaard-jonstrupske Seminarium.

Joakim Larsen.

Claussen, Peter, —1843—, naturhistorisk Samler, er født i Kjøbenhavn. Paa Grund af et Bedrageri udvandrede han og kom i Don Pedro I's Tid til Rio de Janeiro; lod sig først hverve som

menig Soldat og levede derpaa som Bissekræmmer. Under Brasiliens Krig med den argentinske Republik (1825—28) gjorde han Tjeneste som Spion. Senere levede han som Kjøbmand i Cachoeira do campo i Provinsen Minas og blev derpaa Ejer af en Fazenda i Nærheden af den en Del nordligere liggende By Curvello, nogle Dagsrejser nord for Lagoa Santa. Paa sin store Rejse gjennem det indre Brasilien 1833—35 traf vor berømte Landsmand Naturforskeren P. W. Lund i Okt. 1834 ved «et Tilfælde» C., der her gik under Navn af Pedro Claudio Dinamarquez, og besøgte ham i en Uges Tid paa hans Gaard. Dette Møde blev skæbnesvangert for Lunds Fremtid, ligesom det ogsaa i væsentlig Grad gav Æventyreren C.s Liv en ny Retning. Paa hans Ejendom fandtes nemlig Huler i Kalkstensbjærgene, der af Beboerne udbyttedes paa Grund af deres Salpeterholdighed, men ved Besøg i disse Huler opdagede Lund et andet Indhold, talrige Levninger af fossile Dyr. Studiet af disse knyttede for bestandig Lund til det indre Brasilien, men ved Bekjendtskabet med Lund blev C., i rent merkantile Øjemed, naturhistorisk Samler, dels af Planter, dels af fossile Dyr. Hans botaniske Samlinger findes i vistnok de fleste større evropæiske Herbarier, og de fossile Dyrelevninger solgte han til British Museum og Jardin des plantes. 1843 ledsagede han Castelnau paa hans store sydamerikanske Expedition, i alt Fald paa en længere Strækning. Efter at være vendt tilbage til Evropa og en Tid have været sindssyg i London døde han paa et Hospital eller Fattigstiftelse i London for o. 30 Aar siden. Han skal i Brüsseler Akademiets Skrifter have publiceret en Artikel om Provinsen Minas' Geologi.

Botan. Tidsskr. XII, 125. Danske Vid. Selsk. Oversigt 1880 S. 171 ff.

Eug. Warming.

Claussen, Rasmus, f. 1835, Politiker. C., født 3. Febr. 1835 i Landsbyen Helletoft paa Langeland, Søn af Gaardfæster Claus Anders Christensen (f. 1787 † 1848) og Ane Kirstine Rasmusdatter, tog 1859 Fædrenegaarden i Fæste, oprettede 1862 en Benmølle og blev 1865 Sognefoged i Bødstrup Sogn. 1870 flyttede C. til Falster og blev Gaardejer i Sildestrup nær ved Nykjøbing, men opgav dette 1874 for at grundlægge «Laaland-Falsters Folketidende», som han efterhaanden arbejdede op til et udbredt og indbringende Blad. 1872 valgtes C. i Maribo Amts 4. Kreds til Folketinget og har siden hævdet sin Plads, om end under stadige Valgkampe, dog

med voxende Stemmetal. Ved det forenede Venstres Deling 1878 sluttede C. sig til den radikale Gruppe (Bergs Parti), men udskilte sig næste Aar her fra og hørte i flere Aar til «de udtraadte». 1886 medvirkede han væsentlig til Venstres nye Sammenslutning. Siden 1880 har C. næsten stadig været Medlem af Finansudvalget og siden 1881 af Venstres fælles Bestyrelse. 1876 købte C. «Nakskov Tidende», og ved sine to Blade og sin personlige Agitation har han haft væsentlig Del i Venstres Udbredelse paa Laaland og det sydlige Falster. 1888 købte C. end videre «Nyborg Dagblad». I Okt. 1889 valgtes C. til Folketingets 2. Viceformand. C. var end videre 1871—74 Medlem af Bestyrelsen for Bøtø Nors Udtørring og siden 1883 af Bestyrelsen for Brandforsikringen «Laaland-Falster» ligesom 1862—70 for det langelandske Brandforsikringsselskab. — C. ægtede 1856 Hanne Sophie Henriksen (f. 14. Juni 1836), Datter af Gaardejer Henrik Nielsen (f. 1796 † 1857). Hans Søn *Sophus C.* (f. 12. Sept. 1865), blev 1884 Student og udgav 1887—88 et Par mindre Digtsamlinger.

Emil Elberling.

Claussion, Niels Christian, 1724—94, Præst, er født i Christiania 28. Marts 1724. Faderen, Claus C., var Kjøbmand. Han blev Student fra Christiania 1743, theolog. Kandidat 1751, hvorefter han ansattes som personel Kapellan for Østre Moland og Tromø i Christianssand Stift og siden som Feltpræst. 1763 blev han Sognepræst i Brande i Ribe Stift og 1786 for Trinitatis Kirke i Fredericia og Vejlbj. 1790 blev han Dr. theol., og han døde i Christiania 23. Juni 1794. Han ægtede 1786 Martha Stub. — 1771 og 72 fik han en Guld- og en Sølvmedaille for Besvarelsen af 2 af General-Landvæsenskollegiet stillede Prisopgaver. Begge Afhandlinger udgaves for Kollegiet af J. H. Schlegel i «Økonomiske Prisskrifter» (1774). I den første handles om Bøndergaardens rette Størrelse; Forfatteren vil, at disse ikke maa være større, end at de kunne drives uden Tjenestefolks Hjælp. I den anden fremstilles de Aarsager, der hindre Folkemængdens Tiltagen i Bondestanden. Det er især: 1. de alt for store Bøndergaarde, 2. Hovedgaardene, paa hvilke der kunde leve flere Familier, 3. Bønderkarlenes Bortrømning til Udlandet, 4. Bondestandens Lyst til Overdaadighed. Der er som hos saa mange af den Tids Reformatorer en vis Overbevisningens Varme i hans Skrifter; men han er meget hensynsløs i sine Udtalelser mod dem, der holdt paa den gamle Ordning.

Worm, Lex. ov. lærde Mænd. Nyerup, Lit. Lex. Wiberg, Alm. Præstehist. I, 385. E. Holm, Kampen om Landboreformerne S. 172 f. *L. Koch.*

Clavus, Claudius, —o. 1426—, Geograf, født i Salling paa Fyn. Om hans Levned vides intet. Hans Navn skrives dels C. C. med Tilnavn Suartha, dels Claudius Chlaus niger, dels Nicolaus niger. Han har «efter den danske Konges Opfordring» forfattet dels en geografisk Beskrivelse, dels et Kort over alle Nordens Lande. Han maa i Udlandet (nærmest Italien) have studeret den i 1409 til Latin oversatte Ptolemæiske Geografi samt de italienske Portulaner, thi hans Kort og Kortbeskrivelse over Norden er forfattet som et Supplement til Ptolemæus, men laaner tillige fra nyere italienske Kort. Af hans Bog gjorde den franske Kardinal Filastre allerede i 1427 et Uddrag, hvormed fulgte et reduceret Kort over Norden; Haandskriftet blev bevaret i Nancy, og Uddraget med Kort er publiceret af Blau 1835 (af Waitz 1844). Kortet blev i fuld Maalestok optaget af Tyskeren Nicolaus «Donis» o. 1467 i hans Bearbejdelse af Ptolemæus' Kortværk; derved er C.s Kort kommet ind i Ptolemæus-Udgaverne fra 1482 af, uden at Forfatteren kjendtes, og det blev Grundlaget for alle trykte Kort over Norden indtil ^{Mac Siegel} (Schöner) (1532) og Olaus Magnus (1539), men dets Indflydelse holdt sig (i alt Fald delvis) gennem hele 16. Aarhundrede. Fra C. C. stammer saaledes Fremstillingen af Grønland som en mod Sydvest tilspidset Halvø, der i Nordost tværs over Nordishavet hænger sammen med det nordostlige Rusland eller Nordasien.

Memoire de la société royale des sciences, lettres et arts de Nancy 1835. Nordalbing. Studien I, 1844. Nordenskiöld, Studier o. Forskningar föranledda af mina resor i höga Norden, 1883. Nordenskiöld, Facsimileatlas, 1889. E. Erslev, Jylland, 1886. Ymer 1890. *Gustav Storm.*

